

სახელმწიფო სამართალი

წინამდებარე სახელმძღვანელო შეიქმნა ამერიკის ხალხის კეთილი ნებით, ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მუშაობით. სახელმძღვანელოს შინაარსისათვის პასუხისმგებლები არიან ავტორები. იგი არ წარმოადგენს ამერიკის მთავრობის ოფიციალურ მოსაზრებას და არ ასახავს ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობის, შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) ან აღმოსავლეთ დასავლეთის მართვის ინსტიტუტის შეხედულებებს.

USAID
აშშ-ს საერთაშორისო
დახმარების აგენტობა

EAST • WEST
MANAGEMENT
INSTITUTE

მარტინსკელის გამოცემის
და სამართლებრივი კვლევების პროცენტრი

სახელმწიფო სამართალი

სახელმწიფო სამართლის სკოლებისთვის

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2014

უკ (UDC)

წინამდებარე ნაშრომში მოცემული მოსაზრებები და მსჯელობა აკადემიურ და საინფორმაციო ხასიათის ატარებს და არ წარმოადგენს სამართლებრივ ან სხვაგვარ კონსულტაციას. ავტორები და რედაქტორი პასუხისმგებლობას არ იღებენ მკითხველის მიერ ნაშრომის შინაარსის ან მასში მოცემული მოსაზრებების ნებისმიერი სახით გამოყენებაზე.

რედაქტორი: **გიორგი ჯუღელი**
სამართლის დოქტორი,
კომერციული სამართლის მრჩეველი EWTI-JILEP

This textbook is made possible by the generous support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID). The contents are the responsibility of the authors and do not necessarily reflect the views of USAID, the United States Government or East West Management Institute.

წინამდებარე სახელმძღვანელო შეიქმნა ამერიკის ხალხის კეთილი ნებით, ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მეშვეობით. სახელმძღვანელოს შინაარსისათვის პასუხისმგებლები არიან ავტორები. იგი არ წარმოადგენს ამერიკის მთავრობის ოფიციალურ მოსაზრებას და არ ასახავს ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობის, შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) ან აღმოსავლეთ დასავლეთის მართვის ინსტიტუტის შეხედულებებს.

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2014

© *East-West Management Institute (EWMI) 2013*

ISBN

სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის

სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის

ავტორები:

ზურაბ ძლიერიშვილი

სამართლის დოქტორი, პროფესორი, ადვოკატი

გიორგი ცერცვაძე

„იურიდული ფირმა ჯეი ენდ თი ქონსალტინგის“ მმართველი პარტნიორი.
სამართლის დოქტორი, თსუ-ის ასოცირებული პროფესორი

ირაკლი რობაქიძე

იენის ფრიდრიხ შილერის სახელობის უნივერსიტეტის დოქტორანტი

გიორგი სვანაძე LL.M., MLB (Bucerius/WHU)

სამართლის დოქტორი, თსუ-სა და თავისუფალი უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი

Deloitte & Touche - უფროსი იურისტი (ადვოკატი)

ბიზნეს-სამართლის ეროვნული ცენტრი (NCCL) - აკადემიური თანა-დირექტორი

ლაშა ცერცვაძე LL.M., MLB (Bucerius/WHU)

ადვოკატი, პრობლემური აქტივების მართვის დეპარტამენტის უფროსი — სს „ბითიეი ბანკი“

ლევან ჯანაშია

ადვოკატი, თსუ-ს ასისტენტ-პროფესორი

თბილისის საარბიტრაჟო ინსტიტუტის თავმჯდომარე

ავტორებისა და

2011 წლის ზაფხულში აღმოსავლეთ დასავლეთ მართვის ინსტიტუტის მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობისა და სამართლებრივი გაძლიერების პროექტმა (EWMI JILEP) სახელმძღვანელო სამართლის სახელმძღვანელოს შექმნაზე კონკურსი გამოაცხადა. იმ დროისათვის ამ წიგნის ექვსი ავტორიდან სამი (გიორგი ცერცვაძე, ლაშა ცერცვაძე და ირაკლი რობაქიძე) გერმანიაში იმყოფებოდა, დანარჩენი (ზურაბ ძლიერიშვილი ლევან ჯანაშია და გიორგი სვანაძე) კი – საქართველოში. ეს წიგნი დღის სინათლეზე გამოსვლას ზემოაღნიშნულ საკონკურსო განაცხადს უნდა უმადლოდეს.

თუ დავაკვირდებით, ეს ფაქტი რამდენიმე თვალსაზრისით არის მნიშვნელოვანი. ექვსი ქართველი იურისტის კოორდინირებული მუშაობა არც ისე ადვილია. ჩვენს შემთხვევაში, ავტორებს შორის არსებულმა ხანგრძლივმა ურთიერთობებმა ეს პრობლემა დღის წესრიგიდან მოხსნა, ხოლო გერმანულ უნივერსიტეტებსა და სამეცნიერო ცენტრებში მიღებულმა გამოცდილებამ მხოლოდ დადებითი როლი ითამაშა სახელმძღვანელოს შექმნის მეტად საპასუხისმგებლო საქმეში.

ზემოაღნიშნული ფაქტი, მკითხველთა სამსჯავროზე გამოტანილი თითქმის ორწლიანი შრომის რეზულტატი და ავტორთა პირადი გამოცდილება სახელმძღვანელო სამართლის განვითარების ორ უმნიშვნელოვანეს ტენდენციას უსვამს ხაზს. ერთი მხრივ, სახელმძღვანელო ურთიერთობა თანამშრომლობისა და კოორდინირებული საქმიანობის გარეშე წარმოუდგენელია, ხოლო მეორე მხრივ, იგი სულ უფრო ნაკლებად თავსდება ერთი კონკრეტული სახელმწიფოს ფარგლებში. გლობალური ეკონომიკა და ბიუროკრატიული ბარიერების რღვევა, ტრანსნაციონალური კონტექსტის გათვალისწინების გარეშე, სახელმძღვანელო ნორმების განმარტებას წარმოუდგენელს ხდის.

ჩვენი მთავარი მიზანი ქართველ იურისტთა მომავალი თაობისათვის შეძლებისდაგვარად დასაბუთებული და მისაღები ორიენტირების განსაზღვრა იყო. ამიტომ, ავტორები წინასწარვე შევთანხმდით, რომ ზომიერება დაგვეცვა, რათა სახელმძღვანელო შედარებით-სამართლებრივ კვლევას არ დამსგავსებოდა. რამდენად შევძელით ამ შეთანხმების შესრულება, მკითხველმა უნდა შეაფასოს. სახელმძღვანელოში გამოთქმულ არც ერთ მოსაზრებას არ აქვს აბსოლუტური ქვეყნობის პრეტენზია. ჩვენთვის ამოსავალ წერტილად რჩება არა ამა თუ იმ პრობლემის „სწორი“ გადაწყვეტის „სწავლება“, არამედ ახალგაზრდა კოლეგების დახმარება, რათა ისინი დაეუფლონ ნორმის ინტერპრეტაციის ტექნიკასა და მეთოდებს. სახელმძღვანელო სამართლის მიზანი სოციალური მშვიდობა, მატერიალური სიკეთის დაბალანსებული განაწილება და სამოქალაქო ბრუნვის თავისუფლებაა. მომავალმა იურისტმა უნდა გააცნობიეროს, რომ იურიდიული ტექნიკა, განმარტების მეთოდები, საკანონმდებლო ნორმები და სასამართლო პრაქტიკა ამ მიზნებისაგან მონყვევით არ განიხილება.

ცხადია, სახელმძღვანელოს შექმნა მხოლოდ ავტორების დამსახურება არ არის. ამიტომ ჩვენ სასიამოვნო მოვალეობად მიგვაჩნია მკითხველს იმ ადამიანებისა და ორგანიზაციების შესახებ მივანოდოთ ინფორმაცია, რომელთა ძალისხმევით გარეშეც ჩვენი ერთობლივი შრომის შედეგი დღის სინათლეს ვერ იხილავდა.

როგორც უკვე აღინიშნა, სახელმძღვანელოს შექმნის იდეა აღმოსავლეთ დასავლეთ მართვის ინსტიტუტის მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობისა და სამართ-

ლებრივი გაძლიერების პროექტის (EWMI JILEP) ფარგლებში დაიბადა. რომ არა ეს პროექტი, ჩვენ არ მოგვეცემოდა სახელმძღვანელოზე მუშაობის საშუალება. ჩვენს მოვალეობად მიგვაჩნია ასევე აღვნიშნოთ, რომ ამ პროექტის დამსახურება ქართული სამართლის განვითარების საქმეში გაცილებით დიდია, ვიდრე ეს ერთი სახელმძღვანელოს შექმნა შეიძლება იყოს.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია ზემოაღნიშნული პროექტის ერთ-ერთი გამორჩეული თანამშრომლის, სამართლის დოქტორ **გიორგი ჯუღელის** დამსახურება. თითოეული ავტორი განსაკუთრებული მადლიერებით იხსენებს იმ მოთმინებას, ტაქტსა და ყურადღებას, რომელიც გიორგის პიროვნული თვისებების განუყოფელი ნაწილია და რომლის გარეშეც წიგნის სამეცნიერო რედაქტირების რთული პროცესი დაგეგმილზე მეტ ხანს გაინელებოდა.

საკონკურსო განაცხადის წარდგენისას განსაზღვრული ერთიანი მიდგომის მიუხედავად, ავტორთა მიერ წარმოდგენილ ტექსტებს შორის სტილისტული ხასიათის განსხვავებები გამოიკვეთა. სახელმძღვანელოს, როგორც ერთი მთლიანობის აღქმისათვის აუცილებლად ჩაითვალა საბოლოო ტექსტის კიდევ ერთხელ კორექტირება. ავტორებისათვის განსაკუთრებით საამაყოა ის ფაქტი, რომ ეს მეტად საპასუხისმგებლო საქმე საკუთარ თავზე სახელმძღვანელოს მთავარმა „მომხმარებლებმა“ – სტუდენტებმა აიღეს. **სიმონ ტაკაშვილის** კოორდინაციით და ხელშეწყობით სტუდენტ-მოხალისეთა ჯგუფმა, რომელშიც შედიოდნენ: **თეა კაველიძე, ნიკა სიმონიშვილი, ნინო ლობჯანიძე, ანანო ნადარეიშვილი, მაია ცინცაძე, ანა გოგიტიძე, ნინო კვეტენაძე, დარეჯან ოზმანოვი და თამარ გადრანი**, შეძლო ამ ურთულესი ამოცანის საოცრად მოკლე დროში (დაახლოებით ხუთ კვირაში) გადაჭრა. ისე გამოვიდა, რომ სახელმძღვანელოს სტუდენტებამდე მისვლას სწორედ სტუდენტებმა შეუწყვეს ხელი. ამისთვის განსაკუთრებული მადლობა მათ.

და ბოლოს, გვინდა ვისარგებლოთ შემთხვევით და მადლობა გადავუხადოთ იმ კოლეგებს, ვინც თავისი კრიტიკული აზრით, შეფასებითა თუ რეკომენდაციით დაგვეხმარება დავინახოთ ის ნაკლოვანებები, რომელიც ავტორთა დიდი მცდელობის მიუხედავად, ამ სახელმძღვანელოს აუცილებლად ექნება.

თბილისი

დეკემბერი 2013 წელი.

სარჩევი

თავი I. მოძღვრება ვალდებულების შესახებ	17
I. ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი საკითხები.....	17
1. ვალდებულებითი სამართალი და მისი ისტორიული წარმოშობა	17
2. ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაცია	19
ა. უნიფიკაციის სასარგებლო და საწინააღმდეგო არგუმენტები	19
ბ. ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაციის ცდები	21
გ. მომხმარებელთა უფლებები, როგორც ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაციის ელემენტი	27
დ. ვალდებულებითი სამართლის „განკერძოება“ და გლობალიზაცია	30
3. ვალდებულებითი სამართლის ადგილი სამართლის სისტემაში	32
II. ვალდებულება, როგორც ურთიერთობის წარმოშობისა და რეგულირების ძირითადი ელემენტი	35
1. ვალდებულების ცნება	35
ა. ვალდებულების სამართლებრივი შინაარსი	35
ბ. განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება	36
გ. <i>lex mercatoria</i>	39
2. ვალდებულების სახეები	40
3. ვალდებულების სუბიექტები	41
ა. სამართლის სუბიექტი, როგორც ვალდებულების სუბიექტი	41
ბ. კრედიტორი, მოვალე და მესამე პირი, როგორც ვალდებულების სუბიექტი	43
გ. პირთა სიმრავლე ვალდებულებებში	45
4. ვალდებულების ობიექტი	45
5. ვალდებულების წარმოშობის ზოგადი საფუძვლები	49
6. ხელშეკრულება, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი	50
ა. ხელშეკრულების ცნება	50
ბ. ხელშეკრულების თავისუფლება და მხარეთა კერძო ავტონომია	55
გ. <i>Pacta sunt servanda</i>	58
დ. გარიგებისა და ხელშეკრულების ცნებების ურთიერთმიმართება	59
ე. ხელშეკრულების სახეები	62
7. ხელშეკრულების დარღვევა და მისი სამართლებრივი შედეგები	64
8. დელიქტი, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი	67
ა. დელიქტის ისტორიული წარმოშობა	67
ბ. დელიქტის ცნება	68
გ. დელიქტუნარიანობა	70
დ. პასუხისმგებლობა მესამე პირის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის	70
ე. დელიქტური სამართლის სოციალური და ეკონომიკური ფუნქცია	72
9. კანონისმიერი ურთიერთობები, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი	74
ა. კანონი, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი	74
ბ. საზიარო უფლებები	74
გ. დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულება	75

დ. უსაფუძვლო გამდიდრება	77
10. სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა ურთიერთმიმართება	81
ა. სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა ფუნქციების კოორდინაცია	81
ბ. მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენციის შესაძლებლობა	82
თავი II. ხელშეკრულება, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი ..	86
1. ხელშეკრულება	86
1. ხელშეკრულების ცნება	87
2. ხელშეკრულების ფორმა	88
ა. ხელშეკრულების ფორმის მიზნები	89
ბ. კანონით განსაზღვრული ხელშეკრულების ფორმები	90
ც. მხარეების მიერ განსაზღვრული ხელშეკრულების ფორმები	91
დ. ხელშეკრულების ფორმის დაუცველობით გამოწვეული სამართლებრივი შედეგები	93
ე. ხელშეკრულების სტრუქტურა	94
3. ხელშეკრულების სახეები	96
4. ხელშეკრულების თავისუფლება	101
5. ხელშეკრულების თავისუფლების შეზღუდვა	103
ა. კონტრაქტების იძულება	103
ბ. ხელშეკრულების დადების აკრძალვა	104
გ. იმპერატიული ნორმები და ხელშეკრულების შინაარსის განსაზღვრის თავისუფლების შეზღუდვა	104
დ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის შეზღუდვის სხვა ფორმები	106
6. ხელშეკრულების დადება	107
ა. წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებები	108
ბ. ხელშეკრულების პრეამბულაში შესაბამისი დათქმის გაკეთება	109
გ. წინარე ურთიერთობების გამომრიცხავი დათქმები („Merger Clause“, „Parol Evidence Rule“)	110
7. წინარე ხელშეკრულება	112
ა. განზრახულობათა ოქმი (Letter of Intent) და სხვა მსგავსი ინსტრუმენტები	113
ბ. შეთანხმება კონფიდენციალურობის თაობაზე (Non-Disclosure Agreement)	114
8. ხელშეკრულების არსებითი პირობები (<i>essentialia negotii</i>)	116
9. ოფერტი	116
ა. ოფერტის ნამდვილობისათვის საჭირო წინაპირობები	117
ბ. ოფერტის გაუქმება და მისი უკან გახმობა	120
გ. მოწვევა ოფერტზე (<i>invitatio ad offerendum</i>)	122
10. აქცეპტი და მისი ნამდვილობა	126
ა. დაგვიანებული აქცეპტი	127
ბ. ახალი ოფერტი და მოდიფიცირებული აქცეპტი	127
გ. დუმილი როგორც აქცეპტის ფორმა	129

11. ხელშეკრულების დადების წინაპირობების სქემა:	131
II. სასამართლო პრაქტიკა	132
1. ხელშეკრულების დადების თავისუფლება	132
2. კონტრაჰირების იძულება	135
3. ოფერტი, აქცეპტი, მოწვევა ოფერტზე, ხელშეკრულების დადება	138
4. ოფერტი, აქცეპტი, დუმილი	141
III. კითხვები და კაზუსები	146
1. კითხვები გამეორებისთვის	146
2. კაზუსები	147

თავი III. ხელშეკრულების განმარტება 149

I. შესავალი	149
II. ხელშეკრულების განმარტების ზოგადი დებულებები	150
1. ხელშეკრულების განმარტების მეთოდები, წესები და ძირითადი პრინციპები. 152	
ა. ხელშეკრულების განმარტების მეთოდები	152
ბ. ხელშეკრულების განმარტების წესები	154
გ. ხელშეკრულებათა განმარტების ძირითადი პრინციპები	161
დ. ხელშეკრულების განმარტების სპეციფიკური საკითხები	164
2. ნების თეორია და ნების გამოვლენის თეორია – ხელშეკრულების განმარტების ფუნდამენტური საკითხები	167
3. ხელშეკრულების განმარტება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით	170
III. სასამართლო პრაქტიკა, ...	173
IV. კითხვები, კაზუსები	188
1. კითხვები გამეორებისთვის	188
2. კაზუსები	189

თავი IV. ვალდებულების წარმოშობის სპეციფიკური საფუძვლები 191

I. ქუჩაში დადებული ხელშეკრულება	191
1. ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების ცნება	191
2. ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების ნიშნები	192
ა. სუბიექტები	192
ბ. ხელშეკრულების დადების ადგილი	194
გ. ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების გაუქმება	195
3. ადგილზე შესრულება	195
4. შესრულება არ ხდება ადგილზე	196
II. ვალის არსებობის აღიარება	198
1. ვალის არსებობის აღიარების საფუძვლები	198
ა. ვალის არსებობის აღიარება ხელშეკრულების საფუძველზე	198
ბ. ვალის არსებობის აღიარება ანგარიშსწორების საფუძველზე	199
გ. ვალის არსებობის აღიარება მორიგების საფუძველზე	200
დ. ვალის არსებობის აღიარების ფორმა	201
2. ვალის არსებობის აღიარების შინაარსი	201
3. ვალის არსებობის აღიარების ნამდვილობის წინაპირობები	201

III. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები	203
1. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ცნება	203
2. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების გამოყენების ფარგლები	207
3. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ნამდვილობის წინაპირობები	208
4. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების გადაქცევა ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად	210
5. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ბათილობა	211
ა. ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპების საწინააღმდეგო პირობათა ბათილობა	211
ბ. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ბათილობის საფუძვლები	212
გ. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ბათილობის სხვა საფუძვლები	213
IV. მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულება	214
1. მესამე პირები, როგორც სამოქალაქო სამართალურთიერთობის სუბიექტები.....	214
2. მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულების ცნება	215
3. მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულების ნამდვილობის წინაპირობები	216
4. მესამე პირის უარი ხელშეკრულებით შექმნილ უფლებაზე.	216
V. სასამართლო პრაქტიკა	217
1. ვალის აღიარება	217
2. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ნამდვილობა	227
3. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის განსაზღვრა	239
VI. კითხვები და კაზუსები	245
1. კითხვები გამეორებისთვის:	245
2. კაზუსები	245
თავი V. ფულადი ვალდებულებები	248
I. ფულადი ვალდებულების არსი	248
1. ზოგადი დებულებანი	248
2. ფულადი სისტემის ცნება და სახეები	250
3. ფულის, როგორც გაცვლის საყოველთაო საშუალების, ნიშნები	250
ა. ფულადი ვალდებულების შესრულების თავისებურებანი	251
ბ. ფულადი ვალდებულების დაფარვის რიგითობა	255
გ. სასამართლო ხარჯების პრიორიტეტი	260
დ. ნომინალიზმის პრინციპი	261
ე. გადახდის ვადის დადგომამდე ვალუტის შეცვლა	264
4. საერთაშორისო ანგარიშსწორებათა თავისებურებანი	265
ა. საერთაშორისო ანგარიშსწორებათა განმსაზღვრელი სპეციფიკა, ცნება და მნიშვნელობა	265
ბ. საერთაშორისო ანგარიშსწორებათა სამართლებრივი საფუძვლები	270
5. ფულად ვალდებულებათა შესრულების მეთოდები და ფორმები	273
ა. ანგარიშსწორების მეთოდის შერჩევა	273
ბ. საავანსო ანგარიშსწორება	274

გ. ღია ანგარიში	274
დ. საბანკო გადარიცხვები	275
ე. ინკასო	277
ვ. დოკუმენტური აკრედიტივი	280
6. თამასუქი და ჩეკი ფულად ვალდებულებებში	285
ა. თამასუქი ფულად ვალდებულებებში	285
ბ. ჩეკი ფულად ვალდებულებებში	287
II. სასამართლო პრაქტიკა	289
1. ფულად ვალდებულებებში გათვალისწინებული პროცენტი	289
2. ვალდებულების გარეშე გადახდილის გამოთხოვა	292
3. ვალუტის შეცვლა, ნომინალიზმის პრინციპი	296
III. კითხვები და კაზუსები	299
1. კითხვები გამეორებისთვის	299
2. კაზუსები	300
თავი VI. ვალდებულების შეწყვეტა	310
I. ვალდებულების შეწყვეტის ზოგადი დახასიათება	310
II. ვალდებულების შეწყვეტის საფუძვლები	311
1. ვალდებულების შეწყვეტა შესრულებით	311
ა. შესრულების ცნება და შინაარსი	311
ბ. ვალდებულების შესრულების სუბიექტები და მათი სამართლებრივი (უფლებრივი) სტატუსი	319
გ. სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტის მომენტი ვალდებულების შესრულებით	324
დ. სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტა სახელშეკრულებო ვალდებულების ჯეროვანი და კეთილსინდისიერი შესრულებით	327
ე. კერძო სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობა (სახელშეკრულებო ..... ვალდებულება), რომელიც წყდება ვალდებულების შესრულებით	331
ვ. ვალდებულების შეწყვეტა სხვა შესრულების მიღებით	334
ზ. ვალდებულების შესრულების მიღება	335
2. ვალდებულების შეწყვეტა დეპონირებით	340
ა. დეპონირების მიზანი და მისი სამართლებრივი შედეგები	340
ბ. დეპონირების წინაპირობები	342
3. ვალდებულებათა შეწყვეტა ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით	343
ა. ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვის ფუნქცია	343
ბ. ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვის წინაპირობები	344
4. ვალდებულების შეწყვეტა ვალის პატიებით	347
5. ვალდებულების შეწყვეტა, როცა მოვალე და კრედიტორი ერთი და იგივე პირი აღმოჩნდება (კონფუზია)	349
6. ვალდებულების შეწყვეტა მოვალის გარდაცვალების გამო	350
7. ვალდებულების შეწყვეტა კრედიტორის გარდაცვალების გამო	350
8. ვალდებულების შეწყვეტა იურიდიული პირის ლიკვიდაციის გამო	351

9. ვალდებულების შეწყვეტა ნოვაციით	351
III. სასამართლო პრაქტიკა	352
1. ვალდებულების შეწყვეტა დეპონირებით	352
2. ვალდებულების შეწყვეტა ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით	355
3. ვალდებულების შეწყვეტა შესრულებით	358
4. ვალდებულების შესრულების მიღება და ვალდებულების შესრულების დამადასტურებელი დოკუმენტი	361
IV. კითხვები და კაზუსები	363
1. კითხვები გამეორებისთვის:	363
2. კაზუსები:	364
თავი VII. ვალდებულების შესრულება.....	365
I. ვალდებულების შესრულების ცნება და მნიშვნელობა	365
1. ზოგადი დებულებანი	365
2. თეორიები ვალდებულების შესრულების სამართლებრივი ბუნების შესახებ ...	368
ა. ვალდებულების შესრულება, როგორც იურიდიული მოქმედება	368
ბ. ვალდებულების შესრულება, როგორც ფაქტობრივი მოქმედება	368
3. ვალდებულების შესრულების პრეზუმფცია	370
4. ვალდებულების შესრულების პრინციპები	372
ა. ჯეროვანი შესრულება	372
ბ. ვალდებულების კეთილსინდისიერად შესრულება	376
5. ვალდებულების შესრულების ადგილი	381
ა. ზოგადი დებულებანი	381
ბ. ვალდებულების შესრულების ცალკეული ადგილი	382
6. ვალდებულების შესრულების დრო	396
ა. ზოგადი დებულებანი	396
ბ. ვალდებულების შესრულების ცალკეული ვადები	398
გ. ვალდებულების ვადამდე (ვადაზე ადრე) შესრულება	417
დ. ვალდებულების დაუყოვნებლივ შესრულება	422
ე. ერთდროული შესრულება. უარი ვალდებულების შესრულებაზე	425
7. ვალდებულების შესრულების სუბიექტები	433
ა. ზოგადი დებულებანი	433
ბ. ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ	433
გ. ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიმართ	446
8. ვალდებულების შესრულების საგანი	448
ა. ზოგადი დებულებანი	448
ბ. ვალდებულების ნაწილობრივი (ნაწილ-ნაწილ) შესრულება	457
9. ვალდებულების შესრულების ხარისხი	460
II. სასამართლო პრაქტიკა	462
1. ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება	462
2. ვალდებულების შესრულების ადგილი	469
3. ვალდებულების შესრულების დრო	475
4. ვალდებულების შესრულების სუბიექტები	479
5. ვალდებულების შესრულების ხარისხი	487

III. კითხვები და კაზუსები	492
1. კითხვები გამეორებისთვის	492
2. კაზუსები	494
ა. ვალდებულების შესრულების პრინციპებთან დაკავშირებული კაზუსები	494
ბ. ვალდებულების შესრულების ადგილთან დაკავშირებული კაზუსები	497
გ. ვალდებულების შესრულების დროსთან დაკავშირებული კაზუსები	498
დ. ვალდებულების შესრულების სუბიექტებთან დაკავშირებული კაზუსები	499
თავი VIII. ხელშეკრულების მოშლა, ხელშეკრულებიდან გასვლა	501
I. შესავალი	501
II. ხელშეკრულების შეწყვეტა	503
III. ხელშეკრულებიდან გასვლა	503
1. ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძვლები	504
2. ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობები	506
ა. შეტყობინება	506
ბ. დამატებითი ვადა, გაფრთხილება	507
გ. ხელშეკრულებიდან გასვლის განსაკუთრებული საფუძვლები	508
3. ხელშეკრულებიდან გასვლის დაუშვებლობა	509
4. ხელშეკრულებიდან გასვლის შედეგები	511
ა. ნატურით დაბრუნება	511
ბ. ფულადი ანაზღაურება	512
გ. ზიანის ანაზღაურება	513
IV. ხელშეკრულების მოშლა	516
V. სასამართლო პრაქტიკა	518
1. ხელშეკრულებიდან გასვლა	518
VI. კითხვები და კაზუსები	535
1. კითხვები გამეორებისთვის	535
2. კაზუსები	536
თავი IX. მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებები	539
I. მოთხოვნის უზრუნველყოფის ცნება და მნიშვნელობა	539
II. მოთხოვნის უზრუნველყოფის სახეები და მათი კლასიფიკაცია	540
III. მოთხოვნის უზრუნველყოფის სხვა საშუალებები	546
1. თავდებობა	546
ა. ცნება	546
ბ. ფორმა	548
გ. თავდების პასუხისმგებლობის ფარგლები	551
დ. თავდების უფლება შესაგებელზე	553
ე. თავდების უარი კრედიტორის დაკმაყოფილებაზე	555
ვ. თავდების სოლიდარული პასუხისმგებლობა	556
ზ. რამდენიმე თავდების პასუხისმგებლობის თავისებურებანი	557
თ. თავდების პასუხისმგებლობა წინამორბედ თავდების მიერ ნაკისრი ვალდებულებისათვის	558
ი. კრედიტორის მიერ უზრუნველყოფის შემცირების შედეგები	559

კ. თავდების ინფორმირების ვალდებულება	561
ლ. თავდების მიერ კრედიტორის დაკმაყოფილების შედეგები	562
მ. თავდებობის ვალდებულებისაგან გათავისუფლების საფუძვლები	564
ნ. თავდებობის ხელშეკრულების შეწყვეტა	566
2. საბანკო გარანტია	568
ა. ცნება	568
ბ. საბანკო გარანტიის ძალაში შესვლა	574
გ. საზღაური საბანკო გარანტიის გაცემისათვის	575
დ. საბანკო გარანტიის დამოუკიდებლობა ძირითადი ვალდებულებისაგან ..	576
ე. საბანკო გარანტიის გამოთხოვის დაუშვებლობა	578
ვ. საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის გადაცემა	579
ზ. ბენეფიციარის მიერ მოთხოვნის წარდგენის ფორმა	580
თ. გარანტის ვალდებულება ბენეფიციარის მოთხოვნისას	582
ი. გარანტის უარი ბენეფიციარის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე	583
კ. გარანტის რეგრესული ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება	584
ლ. საბანკო გარანტიიდან გადახდილი თანხის უკან დაბრუნების მოთხოვნა	585
მ. გარანტის ვალდებულების შეწყვეტის საფუძვლები	588
1. მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებითი (ვალდებულებით-სამართლებრივი)	
საშუალებები	589
ა. პირგასამტეხლო	589
ბ. ბე	606
გ. მოვალის გარანტია	616
IV. სასამართლო პრაქტიკა	618
1. თავდებობა	618
2. საბანკო გარანტია	622
3. პირგასამტეხლო	626
4. ბე	630
5. მოვალის გარანტია	633
V. კითხვები და კაზუსები	635
1. კითხვები გამეორებისთვის	635
2. კაზუსები	638
ა. თავდებობა	638
ბ. საბანკო გარანტია	539
გ. პირგასამტეხლო	641
დ. ბე	642
ე. მოვალის გარანტია	643
თავი X. ზიანის ანაზღაურება	645
1. ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი შინაარსი	645
1. ზიანის ცნება	645
2. ზიანის სახეები	648
ა. სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ზიანი	648
ბ. ზიანის სახეების საკანონმდებლო რეგულირება	651
გ. რეალური (საკომპენსაციო) ზიანი	652

დ. მიუღებელი შემოსავალი	653
ე. პირგასამტეხლო და პროცენტი, როგორც ზიანის სახეები	656
ვ. ზიანის სახეებად დაყოფის სხვა თეორიული და პრაქტიკული კრიტერიუმები	658
ზ. მორალური ზიანი – ზოგადი მიმოხილვა	663
თ. პატივი და ღირსება	666
ი. პიროვნებისა და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა	667
კ. საქმიანი რეპუტაცია	669
ლ. მორალური ზიანის თანხაში გამოსახვის სირთულე და მასთან დაკავშირებული საკითხები	671
მ. Punitive damages	674
II. ზიანის ანაზღაურების სავალდებულო იურიდიული წინაპირობები	677
1. ბრალი	678
ა. ბრალის ცნება კერძო სამართალში	678
ბ. შერეული ბრალი	681
2. მართლწინააღმდეგობა	684
ა. მართლწინააღმდეგობის სამართლებრივი შინაარსი	684
ბ. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები	685
3. ქმედება და მიზეზობრივი კავშირი	686
4. ზიანის ფაქტი	689
5. გამონაკლისები ზიანის ანაზღაურების კუმულაციური წინაპირობებიდან	689
ა. ზიანის ანაზღაურების წინაპირობების კუმულაციური ხასიათი და მათი მნიშვნელობა მოთხოვნის დაკმაყოფილებისათვის	689
ბ. ზიანის ანაზღაურება ბრალის გარეშე	6691
გ. მიზეზობრივი კავშირისა და ქმედების არარსებობა ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობისას	693
III. სასამართლო პრაქტიკა	694
IV. კითხვები და კაზუსები	706
1. კითხვები გამეორებისთვის	706
2. კაზუსები	706
თავი XI. პირთა სიმრავლე ვალდებულებებში	709
I. ზოგადი დახასიათება	709
1. ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილე პირთა სიმრავლე	709
2. ვალდებულებაში პირთა სიმრავლისას წილობრივი მონაწილეობის სახეები	710
ა. წილადი ვალდებულება	710
ბ. სოლიდარული ვალდებულება	715
3. ვალდებულების ერთ-ერთ მხარეზე მონაწილე რამდენიმე პირს შორის წილებისა და უფლება-მოვალეობების განაწილების წესი	718
II. სოლიდარული მოვალეები	721
1. სოლიდარული მოვალის ცნება	721
2. წარმოშობის საფუძვლები	724
3. შესრულება ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ	726

ა. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების მთლიანად განხორციელების სამართლებრივი შედეგები	726
ბ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულებით გათვალისწინებული ნაცვლად სხვა შესრულების განხორციელების სამართლებრივი შედეგები.	728
გ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულების დეპონირებით შესრულების სამართლებრივი შედეგები	728
დ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალისა და კრედიტორის მოთხოვნის ურთიერთგაქეთვის სამართლებრივი შედეგები	729
ე. კრედიტორის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალისათვის ვალის პატიების სამართლებრივი შედეგები	729
5. კრედიტორისა და ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის კონფუზიის სამართლებრივი შედეგები	731
6. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის გარდაცვალების სამართლებრივი შედეგები.....	732
7. სოლიდარულ მოვალეთა შორის ვალდებულების შესრულების ტვირთის საბოლოო განაწილება	733
ა. უკუმოთხოვნის უფლება და მისი განხორციელების წინაპირობები	733
ბ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის გადახდისუუნარობის სამართლებრივი შედეგები	735
8. სოლიდარულ მოვალეებთან დაკავშირებული სხვა თავისებურებანი	736
ა. სხვა სოლიდარულ მოვალესთან დაკავშირებული ფაქტების გამოყენების დაუშვებლობა	736
ბ. კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების დაყოვნების შედეგები	736
გ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ შესრულების დაყოვნების შედეგები	737
დ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ სარგებლის მიღების შედეგები	738
ე. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიმართ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის სამართლებრივი შედეგები	738
ვ. სოლიდარულ მოვალეთა მხრიდან ხელშეკრულების მოშლისა და ხელშეკრულებიდან გასვლის თავისებურებანი	739
III. სოლიდარული კრედიტორები	739
1. სოლიდარული კრედიტორის ცნება	739
2. წარმოშობის საფუძვლები	739
3. შესრულება ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიმართ	741
ა. მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების მთლიანად განხორციელების სამართლებრივი შედეგები	743
ბ. მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების ნაცვლად სხვა შესრულების განხორციელების სამართლებრივი შედეგები	744
გ. მოვალის მიერ ვალდებულების დეპონირებით შესრულების სამართლებრივი შედეგები	745

დ. მოვალისა და ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მოთხოვნის ურთიერთგაქვითვის სამართლებრივი შედეგები	745
4. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ მოვალისათვის ვალის პატიების სამართლებრივი შედეგები	746
5. მოვალისა და ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის კონფუზიის სამართლებრივი შედეგები	747
6. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის გარდაცვალების სამართლებრივი შედეგები	747
7. სოლიდარულ კრედიტორთა შორის შესრულებული ვალდებულების საბოლოო განაწილება	748
8. სოლიდარულ კრედიტორებთან დაკავშირებული სხვა ცალკეულ რეგულირებათა თავისებურებანი	750
ა. ერთ-ერთ სოლიდარულ კრედიტორთან დაკავშირებული ფაქტების გამოყენების დაუშვებლობა	750
ბ. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების ვადის გადაცილების სამართლებრივი შედეგები	750
გ. მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიმართ შესრულების ვადის გადაცილების შედეგები	751
დ. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ მოვალის მიმართ ხანდაზმულობის ვადის გაშვების სამართლებრივი შედეგები	751
IV. სასამართლო პრაქტიკა	754
V. კითხვები და კაზუსები	752
1. კითხვები გამეორებისთვის	754
2. კაზუსები	756

თავი I. მოქვრება ვალდებულების შესახებ

I. ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი საკითხები

1. ვალდებულებითი სამართალი და მისი ისტორიული წარმოშობა

*Nihil est homine nobili dignius quam cognitio iuris.
Hugo Grotius, Epistole ad Gallos CLVI
(Hamburgi, XVI. Novemb.1633)*

*„კეთილშობილი ადამიანისათვის სამართლის
შესწავლაზე ღირსეული საქმე არ არსებობს“.
ჰუგო გროციუსი,
ჰამბურგი, 16 ნოემბერი, 1633 წელი.*

ვალდებულებითი სამართალი არეგულირებს საზოგადოებრივი ცხოვრების იმ სფეროს, რომელიც განვითარების ნებისმიერ ეტაპზე არსებობდა, არსებობს და იარსებებს ადამიანთა საზოგადოებასთან ერთად. ცხადია, განვითარების განსაზღვრულ მომენტებში ამ ურთიერთობების ფორმა და შინაარსი ცვლილებებს განიცდის, თუმცა თვით სამართლის უკან მდგარი იდეა – დაბალანსოს და უზრუნველყოს განსხვავებულ ინტერესთა მშვიდობიანი თანაარსებობა – გადახედვას არ ექვემდებარება.

სამართლის იდეის განსხვავებული გააზრება სამართლებრივ სისტემათა სტილურ თავისებურებებს წარმოშობს. ქართველმა ერმაც მოახერხა ისტორიული განვითარების პროცესში შეექმნა დროის მოთხოვნათა ადეკვატური კერძოსამართლებრივი რეგულირებები. ცნობილი ისტორიული კატაკლიზმების გამო დასავლურ კულტურასთან ინტენსიური დიალოგის განწყვეტამ თანამედროვე საქართველოს, სამართლის რეფორმის ისტორიულ მემკვიდრეობაზე აგების შანსი არ დაუტოვა. ფეოდალური სამართალი XX და XXI საუკუნის მიჯნაზე ვერ იქცეოდა რეფორმის სრულფასოვან წყაროდ. ერთადერთი გზა, რომელიც დასავლურ სამართლებრივ კულტურასთან კვლავ დასაახლოებლად საქართველოს დარჩა, სუფთა ფურცლიდან დაწყება და არსებული პრინციპების პირდაპირი რეცეფცია იყო.

ცხადია, ეს არჩევანი ვალდებულებით სამართალზეც გავრცელდა. შეიძლება ითქვას, რომ ქართველმა კანონმდებელმა თავისი მოქალაქეებისათვის „თავიდან აღმოაჩინა“ ის ძირითადი სამართლებრივი პრინციპები, რაც შორეული წინაპრებისათვის საკმაოდ ახლობელი და გასაგები იყო. მაგალითად, თუ ათას ხუთასი წლის წინ ფაზისის აკადემიის კურსდამთავრებული ქართველი სწავლულებისათვის რომის სამართალი ისევე მისაღები და გასაგები იყო, როგორც დასავლური კულტურის სხვა ელემენტები, XX საუკუნის ბოლოს კერძო სამართალი და კერძო საკუთრების იდეა „თავიდან აღმოსაჩენი“ გახდა. შესაბამისად, როდესაც თანამედროვე ვალდებულებით სამართალზე და მის ისტორიულ ძირებზე საუბრობენ, ყურადღებას სწორედ რომის სამართლიდან მომდინარე პრინციპებზე ამახვილებენ. რომის სამართალი ორი

ათასწლეულის განმავლობაში დასავალური ცივილიზაციის მიერ აღიარებული იყო სამართლიანობისა და რაციონალურობის (Aequitas and ratio) საუკეთესო სინთეზად.¹ რომის სამართალი სამართლის „ცივილისტური გაგების“ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წანამძღვარია. საუკუნეების განმავლობაში რომის სამართლის უნივერსალურმა ფორმულებმა დაიპყრო მთელი განათლებული ევროპული საზოგადოება ოქსფორდიდან ბოლონიამდე და ჰალედან პავიამდე. XII საუკუნიდან მოყოლებული რომის სამართლის, როგორც მეცნიერების, სწავლება ერთიანი იყო მთელ ევროპაში. პროფესორებს თავისუფლად შეეძლოთ ლექციების კითხვა, ისევე, როგორც სტუდენტებს განათლების მიღება იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ სახელმძღვანელოები დიდად არ განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. ხოლო ის, რასაც ეს პროფესორები ასწავლიდნენ, იყო ისევე და ისევე რომის სამართალი დროისათვის შესაფერისი ინტერპრეტაციებით.² ასე შეიქმნა შუა საუკუნეების ევროპისათვის „საერთო“ რომის სამართალი, რომელმაც შემდგომში უდიდესი გავლენა მოახდინა სამოქალაქო სამართლის კოდიფიკაციაზე. ამიტომ ითვლება, რომ რომის სამართლის ნორმების გაგებით, როგორც ეს შუა საუკუნეების ევროპელ იურსიტებს ესმოდათ, აქტუალობა ჯერ კიდევ არ დაუკარგავთ.

მთელი შუა საუკუნეების მანძილზე საქართველო ამ პროცესებისაგან მოწყვეტილ ცხოვრობდა. შესაბამისად, რომის სამართლის რეცეფციის შედეგები XX საუკუნის ბოლოს ჩატარებულ სამოქალაქო სამართლის რეფორმაზე მხოლოდ არაპირდაპირ აისახა. გერმანული სამოქალაქო სჯულდების ცალკეული ნორმების უმრავლესობის პირდაპირმა რეცეფციამ თავისთავად განაპირობა „რომის სამართლის სულის“ ქართულ ნორმატიულ აქტებში გაცოცხლება.

„ვალდებულების“ (Obligatio) ცნება საკმაოდ ხშირად გვხვდება რომაელი სწავლულების (მაგალითად, ციცერონის) ნაშრომებში. ითვლება, რომ ტერმინის წარმოშობა უკავშირდება უძველეს ლათინურ ფუძეს „lig“, რომელიც რაიმეთი შებოჭილი ადამიანის ან საგნის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა. მოგვიანებით ამ ფუძემ ასევე დასაბამი მისცა სიტყვას რელიგია (re-ligio), რაც ღმერთთან „კვლავ დაკავშირებას“ უსვამდა ხაზს. აღსანიშნავია, რომ ტერმინი (Obligatio) ლათინურ ენაში ორმხრივი ურთიერთობის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა, თუმცა თანამედროვე ევროპული ენების უმრავლესობაში (მათ შორის ქართულშიც) „ვალდებულების“ ხსენება მხოლოდ ვინმეს მიერ რაიმეს შესრულების აუცილებლობაზე მინიშნებას გულისხმობს. ვალდებულების, როგორც სამართლებრივი კონსტრუქციის ჩამოყალიბება უდავოდ ითვლება რომაელი იურისტების უდიდეს დამსახურებად თანამედროვე დასავლური ცივილიზაციის წინაშე.³

„ვალდებულების“, როგორც სამართლებრივი მნიშვნელობის მქონე ტერმინის წარმოშობა და დამკვიდრება ქართული სამართლის ისტორიაში გამოკვლეული არ არის.⁴ ივანე ჯავახიშვილმა საგანგებოდ გაუსვა ხაზი იმ გარემოებას, რომ „ქართული

¹ Zimmermann, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, 1996.

² Zimmermann, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, 1996, X.

³ Zimmermann, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, 1996, I.

⁴ ტერმინთან დაკავშირებული მსჯელობა არ ჩანს ქართული სამართლის ისტორიის ცნობილი მკვლევარების (ივანე ჯავახიშვილი, ისიდორე დოლიძე, ივანეს სურგულაძე, ალექსანდრე ვაჩიშვილი და სხვები) შრომებში. ერთადერთი მონოგრაფიული გამოკვლევა, რომელიც ძველ ქართულ

ვალდებულებითი სამართლის შესასწავლად სამოქალაქო სამართლის სხვა დარგებთან შედარებით ყველაზე ნაკლები მასალებაა შემორჩენილი. ამიტომ ბევრი რამე ჯერ კიდევ ბუნდოვანი რჩება და მთლიანი სურათის აღდგენაც შეუძლებელი ხდება”.⁵

ვალდებულებითი სამართლის ისტორიული განვითარება ცხადყოფს, რომ სამართლის ეს დარგი თავის ადგილს ყოველთვის ინარჩუნებდა იმ საზოგადოებრივი ურთიერთობების აქტუალურობის შემნობით, რომლებიც მისი რეგულირების სფეროში მოიაზრებიან. ინსტრუმენტები, რითაც ვალდებულებითი სამართალი ოპერირებს, ადამიანთა საზოგადოების ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილია და შეიძლება ითქვას, რომ მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს განვითარების სამომავლო მიმართულებას.

ვალდებულებითი სამართლის სწავლება არ შეიძლება მხოლოდ თეორიული კონსტრუქციების შესახებ ინფორმაციის მიწოდებით შემოიფარგლებოდეს. თეორიულ ცოდნასთან ერთად, აუცილებელია პრაქტიკული უნარ-ჩვევების ათვისებაც. შუა საუკუნეების განმავლობაში იურისტთა დიდ ნაწილს მიაჩნდა, რომ სამართალი ხელოვნებაა. გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ ამ „ხელოვნების“ პრაქტიკული ფლობა ისევეა დაკავშირებული შესაბამისი უნარ-ჩვევების გამომუშავებასთან, როგორც, მაგალითად, მსახიობის ოსტატობა რეპეტიციებთან. წინამდებარე სახელმძღვანელო სწორედ პრაქტიკული უნარ-ჩვევების გამომუშავებასა და მათ დახვეწაზეა ორიენტირებული.

2. ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაცია

ა. უნიფიკაციის სასარგებლო და საწინააღმდეგო არგუმენტები

ვალდებულებითი სამართალი, როგორც ადამიანთა ყოველდღიური ინტერესების დაკმაყოფილებასთან ყველაზე ახლოს მყოფი დარგი, აუცილებლად განიცდის ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით დაჩქარებული ძირეული ცვლილებების გავლენას. დიდი სისწრაფით განვითარებადი ტექნოლოგიური და სხვა პროცესები პირდაპირ აისახება იმ ნორმებზე, რომლებიც ცალკეული სუბიექტების მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებისა და სოციალური მშვიდობის გარანტიად გვევლინება. ერთი მხრივ, ხელშეკრულების თავისუფლების რეალიზაციის არნახული მასშტაბი და მეორე მხრივ, ე.წ. „სუსტი მხარეების“ (ძირითადად მომხმარებლების) ინტერესების დაცვის კოორდინაცია ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემად რჩება.

შედარებითი სამართლის აღიარებული პრინციპი, რომლის თანახმადაც მართლ-ნესრიგთა უმრავლესობა ერთი და იმავე შედეგისაკენ სტილურად განსხვავებული

ვალდებულებით სამართალს ეხებოდა, 2001 წელს იქნა წარდგენილი იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. ნაშრომის სათაურია „ქართული ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტები“, თუმცა, ავტორი ტერმინ „ვალდებულების“ წარმოშობასა და მის დამკვიდრებას ქართულ სამართლებრივ ტერმინოლოგიაში არ იკვლევს. იხ. ფუტყარაძე, ქართული ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტები, დის., თსუ, 2001 (დისერტაცია დაცულია ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის ბიბლიოთეკაში).

⁵ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, ტომი VII, 1984, გვ. 309.

გზით მიისწრაფვის, ასეთი მნიშვნელოვანი არასდროს ყოფილა. სხვადასხვა რეგიონული გაერთიანებები მაქსიმალურად ცდილობენ თავიანთი წევრი სახელმწიფოების მიერ შეთავაზებულ სამართლებრივ ნორმებს შორის არსებული შეუსაბამობებისა და წინააღმდეგობების აღმოფხვრას. ამ მიმართულებით განსაკუთრებით საინტერესოა ევროკავშირის საქმიანობა, რომელიც სამართლის უნიფიკაციის მიმართულებით ინტენსიურად მუშაობს.

ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაციის იდეა ერთმნიშვნელოვნად გაზიარებული არ არის. ეს ის შემთხვევაა, როცა მომხრეებისა და მოწინააღმდეგეების სიმრავლის მიხედვით სწორი მიდგომის გამოკვეთა შეუძლებელია. ცხადია, მომხრეები ყურადღებას ამახვილებენ მართლწესრიგებს შორის არსებულ სხვაობაზე და ამ სხვაობას საერთაშორისო ვაჭრობის შემაფერხებლად მიიჩნევენ. ასევე ბევრს საუბრობენ იურიდიული მომსახურების ხარჯებზე, რომელთა გაღებაც ბიზნესმენებს უწევთ, ვინაიდან მათი იურისტები ნაკლებად ერკვევიან სხვა სახელმწიფოს სამართლის ლაბირინთებში. უნიფიკაციის მოწინააღმდეგეები, თავის მხრივ, მიანიშნებენ იმ გარემოებაზე, რომ ეს ევროკავშირის მხრიდან გადაჭარბებული მზრუნველობის გამოვლინებაა და რომ კომერსანტები სულაც არ წუნუნებენ სამართლებრივი განსხვავებების გამო, ვინაიდან ამ ფაქტორს არ თვლიან მათი ბიზნესის შემაფერხებლად. უნიფიკაციის მოწინააღმდეგეთა აზრით, მათი ერთ-ერთი ყველაზე ხშირად გამოყენებული არგუმენტია ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი, რომელსაც თითქმის ყველა ცივილიზებული სახელმწიფოს სამართალი აღიარებს. მიიჩნევენ, რომ იმპერატიული ნორმების სიმცირე, ან განსაზღვრულ სფეროებში მათი საერთოდ არარსებობა შესაძლებლობას აძლევს კომპანიებს ხელშეკრულების იდენტური პროექტები წარმატებით გამოიყენონ სხვადასხვა სახელმწიფოში. ამით მათ საშუალება ეძლევათ შეამცირონ იურიდიული მომსახურების ხარჯები ან სხვა სახის ბარიერები, რაც ბიზნესის განვითარებას წინ ეღობება. შემდეგი არგუმენტი, რომელზეც უნიფიკაციის მოწინააღმდეგეები არცთუ უსაფუძვლოდ მიუთითებენ, ეს არის უნიფიცირებული ნორმების სხვადასხვა ენაზე თარგმნის საჭიროება. საერთაშორისო პრაქტიკაში რთული არ არის მაგალითების მოშველიება, თუ როგორ შეიცვალა თარგმანის დროს ისეთი შინაარსობრივი დეტალები, რომლებსაც შეუძლიათ არსებითი გავლენა მოახდინონ სამართლებრივ შედეგებზე. ჩგარდა ამისა, მოწინააღმდეგეები ასევე მიიჩნევენ, რომ ევროპული სახელმწიფოების უმრავლესობა არ ხასიათდება ერთი და იგივე კულტურული, ეთნიკური თუ სოციალური მოცემულობით. შესაბამისად, ნაადრევად თვლიან იმის მტკიცებას, რომ ევროპის სხვადასხვა ნაწილს ერთმანეთთან სამართლებრივი მსგავსება უფრო მეტი აქვს, ვიდრე განსხვავება.

უნიფიკაციის აშკარა მომხრეებთან და მოწინააღმდეგეებთან ერთად საკმაოდ არიან კომპრომისული ვარიანტის მომხრეებიც. ისინი თვლიან, რომ „ევროპის მოდელური კოდექსი“ უნდა იყოს არა კატეგორიული იმპერატივი, არამედ ერთ-ერთი ვარიანტი, რომელსაც მხარეები შეხედულებისამებრ აირჩევენ, ან რომლის გამოყენებაც საერთაშორისო კერძო სამართლის შესაბამისი ნორმების მიხედვით მოხდება.⁶

თავის მხრივ, უნიფიკაციის მომხრეები ვერ უარყოფენ, რომ გარკვეული ხარჯე-

⁶ *Alpa*, The Future of European Contract Law: Some Questions and Some Answers; in: The Future of European Contract Law, 2007, 4-5.

ბი იურიდიული მომსახურების ღირებულების ჩათვლით უნიფიკაციის შემთხვევაშიც იარსებებს. ითვალისწინებენ რა კულტურულ თავისებურებებსა და განსხვავებებს, იურისტებისა და ეკონომისტების ერთი ჯგუფი გაცილებით უფრო ფრთხილი და დელიკატური მიდგომის მომხრეა და აცხადებს, რომ სახელმწიფო სამართლის „სრული პაკეტის“ უნიფიკაცია აუცილებელი არ არის და რომ მხოლოდ პრინციპულ დონეზე არსებული რეგულირებების ერთგვაროვნების მიღწევა სრულიად საკმარისია.⁷ ერთ-ერთ ვარიანტად განიხილება დიფერენცირებული (რეგულირების რამდენიმე დონის შემცველი) მიდგომა, თუმცა ასეთი რეგულირების ინიციატორები და მომხრეები თვითონვე აღიარებენ ამ გზის სირთულესა და თანმდევ რისკებს, რომლებიც პრაქტიკაში შეიძლება წარმოიშვას.⁸

კიდევ ერთი კითხვა, რომელსაც ევროპელი იურისტებისა და ეკონომისტებისათვის ერთიანი პასუხი არ აქვს, მდგომარეობს იმ ორგანოს განსაზღვრის სირთულეში, რომელმაც „ევროპული სახელმწიფო სამართალი“ უნდა დაამტკიცოს. ევროპული თანამეგობრობის ხელშეკრულების (European Community Treaty) 153-ე მუხლი, რომელიც თანამეგობრობას უფლებას აძლევს თავის თავზე აიღოს მომხმარებელთა ინტერესების დამცველი დოკუმენტების შემუშავება, საკმარისად არ მიიჩნევა. სახელმწიფო სამართალი ურთიერთობათა გაცილებით ფართო სპექტრს არეგულირებს, ვიდრე მხოლოდ მომხმარებელთა მონაწილეობით დადებული გარიგებებია. გარდა ამისა, იურისტებს ევროპის კონტინენტიდან, ბრიტანელი კოლეგებისაგან განსხვავებით, ტერმინი „კოდექსი“ ესმით, როგორც განსაკუთრებული სამართლებრივი დატვირთვის მქონე ნორმატიული დოკუმენტი, რომელიც დიდი კომპრომისის შედეგს უნდა წარმოადგენდეს და გავლილი უნდა ჰქონდეს ევროპული კონსტიტუციონალიზმის საუკეთესო ტრადიციების შესატყვისი ყველა პროცედურა.⁹

ბ. ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაციის ცდები

ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაციის ზოგიერთი შედეგი უკვე სახეზეა, თუმცა ქვესათაური „უნიფიკაციის ცდები“ შემთხვევით არ არის შერჩეული. ამა თუ იმ დოკუმენტზე მომუშავე კომისიის სახელწოდებაში დაფიქსირებული ამბიციური მიზნების მიუხედავად („ევროპული სამოქალაქო კოდექსის მუშა ჯგუფი“ (Study Group on European Civil Code) „ევროკავშირის კერძო სამართლის კვლევის ჯგუფი“ (Research Group in EC Private Law (Acquis Group)), საუბარი უნივერსალურ და ყოვლისმომცველ შედეგებზე ჯერჯერობით ნაადრევია.

თითქმის 20 წელია, რაც ევროპაში რეგულარულად გამოიცემა სამართლის ცნობილი მკვლევარებისა და პრაქტიკოსების სტატიების კრებული, რომელსაც „ევროპული სამოქალაქო კოდექსის შესახებ“ (Towards a European Civil Code) ეწოდება. როგორც ამ კრებულის მეოთხე გამოცემის წინასიტყვაობაშია აღნიშნული, გამოცემის იდეის დაბადების მომენტში, ანუ 1990-იანი წლების დასაწყისში, ავტორთა უმრავ-

⁷ *Alpa*, The Future of European Contract Law: Some Questions and Some Answers; in: The Future of European Contract Law, 2007, 8.

⁸ *Müller-Graff*, Closer Cooperation in European Community Contract Law; in: The Future of European Contract Law, 2007, 105.

⁹ *Alpa*, The Future of European Contract Law: Some Questions and Some Answers; in: The Future of European Contract Law, 2007, 9-10.

ლესობას ძნელად შეეძლო წარმოედგინა ერთიანი ევროპული სამოქალაქო კოდექსის რეალურობა, თუმცა 2011 წლისათვის საერთო და უნივერსალური უნიფიკაციისაკენ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯები სადავო არ არის.¹⁰

ბ.ა. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის როლი ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაციაში; გაეროს 1980 წლის კონვენცია საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებების შესახებ (CISG)¹¹

ერნსტ რაბელმა თავისი საყოველთაოდ ცნობილი „A draft of an International Law on Sales“ 1938 წელს გამოაქვეყნა. ამ დროს ნაციონალ-სოციალისტური რეჟიმის მიერ მას წერა და გამოქვეყნება უკვე აკრძალული ჰქონდა.¹² შედარებითი სამართლის ერთ-ერთი აღიარებული მკვლევარის ღვანლს უკვალოდ არ ჩაუფლია. მისმა ნაშრომებმა დაამტკიცა, რომ სახელშეკრულებო სამართალში შესაძლებელია მოიძებნოს ისეთი უნივერსალური პრინციპები, რომლებიც სამართლის უნიფიკაციას შესაძლებელს გახდიან. რაბელი ერთადერთი არ ყოფილა, ვისაც უნიფიკაციის მომავლის სჯეროდა და მისი განხორციელება ახლო მომავლის საქმედ მიაჩნდა. ჯერ კიდევ 1930-იანი წლების დასაწყისში რომის კერძო სამართლის უნიფიკაციის საერთაშორისო ინსტიტუტი (UNIDROIT) ნასყიდობის სამართლის ერთგვაროვნების მიღწევის პრობლემებზე იწყებს მუშაობას. მეორე მსოფლიო ომმა მნიშვნელოვნად შეაფერხა პროცესები და საბოლოო შედეგის მიღწევა მხოლოდ 1980 წლისათვის მოხერხდა. ამ წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ ხელმოწერისათვის გამოაქვეყნა კონვენცია, რომელიც საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობიდან წარმოშობილ ურთიერთობებს არეგულირებდა.

კონვენციის შემქმნელებმა თანაბრად მიმართეს რეგულირების სფეროს განსაზღვრის პოზიტიურ და ნეგატიურ მეთოდებს. ტექსტში დეტალურად არის მითითებული რას არეგულირებს და რას არ არეგულირებს მოცემული საერთაშორისო ხელშეკრულება. ხელმოწერ სახელმწიფოებს უფლება აქვთ გარკვეულ შემთხვევებში სპეციალური დათქმით შეზღუდონ კონვენციის მოქმედება, თუმცა, როგორც გაეროს საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის კომისიის მიერ შემუშავებული არაოფიციალური კომენტარის ავტორები აღნიშნავენ, კონვენციაზე მიერთებული სახელმწიფოების რაოდენობის ზრდასთან ერთად ასეთი დათქმის გაკეთება რაციონალურ აზრს მოკლებული ხდება. ამავე კომენტარის თანახმად, კონვენციის შემქმნელებმა მიზნად დაისახეს შეექმნათ ახალი საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგი, რაც ხაზგასმულია კონვენციის პრეამბულაშიც.¹³

¹⁰ Hartkamp/Hesslink/Hondius/Mak/Perron, Towards a European Civil Code, 4th Revised and Expanded Edition, 2011.

¹¹ 2010 წლის სექტემბრის მონაცემებით, კონვენციაზე მიერთებული იყო 76 სახელმწიფო, რაც საკმაოდ შთამბეჭდავ ციფრად უნდა ჩაითვალოს, თუ გავითვალისწინებთ იმ სკეპტიციზმს, რომელიც კონვენციაზე მუშაობის პროცესს მუდამ თან სდევდა.

¹² Utermark, Rechtsgeschichte und Rechtsvergleichung bei Ernst Rabel, 2005, 162.

¹³ Explanatory Note by the UNCITRAL Secretariat on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. CISG E-Book, New York, 2010.

ხელმისაწვდომია: <http://www.scotlawcom.gov.uk/law-reform-projects/contract-law-in-light-of-the-draft-common-frame-of-reference-dcf/the-proposed-common-european-sales-law-useful-links/>

კონვენციის ტექსტი დასაწყისშივე მიჯნავს ერთმანეთისაგან ნასყიდობის, ნარდობისა და მომსახურების ხელშეკრულებებს და მიუთითებს, რომ კონვენციის მიზნებისათვის ნასყიდობად არ ჩაითვლება მხარეთა შორის შეთანხმებული ისეთი ურთიერთობა, რომლის თანახმადაც, საგნის დასამზადებლად აუცილებელი მასალების მნიშვნელოვან ნაწილს მყიდველი აწვდის გამყიდველს.

ტექსტის ფართო გაგებით ინტერპრეტაციის გამოსარიცხად კონვენციის მე-4 მუხლი პირდაპირ განსაზღვრავს, რომ მოცემული ნორმები არეგულირებენ მხოლოდ მყიდველსა და გამყიდველს შორის ურთიერთობას და არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ისეთი სადავო საკითხების გადაწყვეტისას, როგორცაა მხარეთა შორის არსებული ხელშეკრულების ნამდვილობის ან ბათილობის სამართლებრივი შედეგები. გაეროს საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის კომისიის კომენტატორები დამატებით აღნიშნავენ, რომ კონვენციის მოქმედება არ ვრცელდება ასევე იმ ზიანზე, რომელიც ნებისმიერ პირს შეიძლება მიაღგეს ნასყიდობის საგნის მეშვეობით ან მისი გამოყენებით.¹⁴

საქართველო კონვენციას 1994 წელს შეუერთდა.¹⁵

ბ. ევროკავშირის როლი ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაციის საქმეში

დოქტრინაში არსებული წინააღმდეგობების მიუხედავად, ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაცია ევროპაში გლობალური პოლიტიკური გადანყვეტილებაა. წევრი სახელმწიფოების სამართლებრივი ნორმების ერთგვაროვნების მიღწევის მიზნით მუშაობა ინტენსიურად და შეუქცევადად მიმდინარეობს.

ერთგვაროვანი რეგულირების კომპრომისული ვარიანტის შემუშავება ხანგრძლივი და წინააღმდეგობებით სავსე პროცესია, რომელიც წელს, მაგრამ მაინც პროგრესულად მიიწევს წინ. 2012 წლისათვის ამ პროგრესის განმსაზღვრელ რამდენიმე დოკუმენტზე მსჯელობა უკვე შესაძლებელია. აღსანიშნავია, რომ უნიფიკაცია ერთნაირად არ ეხება ვალდებულებითი სამართლის ყველა სფეროს. ბოლო 20 წლის განმავლობაში განსაკუთრებით აქტუალურია სახელმწიფოებო სამართლის უნივერსალური პრინციპების დადგენა და ამ პრინციპების გათვალისწინებით რეგულირების ერთიანობის უზრუნველყოფა.

(1) ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის პრინციპები¹⁶

ევროკავშირის მუშაობა სახელმწიფოებო სამართლის უნიფიკაციის მიმართულებით განსაკუთრებულად ინტენსიური გახდა 1990-იანი წლებიდან. ზოგადად, ეს ათწლეული ცნობილია, როგორც გარდამტეხი პერიოდი ევროპული თანამეგობრობის ისტორიაში. ეს გარდატეხა სახელმწიფოებო სამართალზეც აისახა და ოლე ლანდოს თავმჯდომარეობით შექმნილმა ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის

¹⁴ Explanatory Note by the UNCITRAL Secretariat on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, CISG E-Book, New York, 2010. 33.

ხელმისაწვდომია: <http://www.scotlawcom.gov.uk/law-reform-projects/contract-law-in-light-of-the-draft-common-frame-of-reference-dcf/the-proposed-common-european-sales-law-useful-links/>

¹⁵ კონვენციის ქართული თარგმანი ხელმისაწვდომია: <http://nccl.ge/m/u/ck/files/CISG.pdf>

¹⁶ ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის პრინციპები ქართულად თარგმნა ზურაბ ჭეჭელაშვილმა. იხ. ქართული კერძო სამართლის კრებული, 2002.

კომისიამ (The Commission on European Contract Law) 1995 წელს საჯარო გახდა თავისი პირველი შედეგები. პრინციპების ძირითად დანიშნულებად მიჩნეულ იქნა მათი, როგორც სახელშეკრულებო სამართალში მოქმედი ზოგადი წესების (General Rules) გამოყენება ევროკავშირის მასშტაბით. კერძო სამართლის სუბიექტებს შესაძლებლობა მიეცათ მოეხდინათ ამ პრინციპების ინკორპორირება ხელშეკრულებაში, ან განესაზღვრათ ისინი, როგორც მათი ხელშეკრულების მიმართ გამოსაყენებელი სამართალი. ევროპელ მოსამართლეებს მიენიჭათ უფლება მიეთითებინათ პრინციპებზე, თუ მხარეთა შეთანხმებით ხელშეკრულების მიმართ უნდა გამოყენებულიყო სამართლის ზოგადი პრინციპები, ან *lex mercatoria*,¹⁷ ან თუ მხარეებს საერთოდ არ ჰქონდათ არჩეული გამოსაყენებელი სამართალი. ლანდოს კომისიამ თავის პრინციპებს ე.წ. „შემსვები“ ფუნქციაც მიანიჭა. მათი გამოყენება რეკომენდებულად ითვლება იმ შემთხვევაშიც, თუ ხელშეკრულება, ან ამ ხელშეკრულების მიმართ გამოსაყენებელი სამართალი საერთოდ არ არეგულირებს სადავო საკითხს.

პრინციპების ავტორები შეეცადნენ რეგულირება მაქსიმალურად მოქნილი ყოფილიყო. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა კეთილსინდისიერებისა (*Good faith*) და მხარეების მიმართ სამართლიანი მოპყრობის (*Fair dealing*) პრინციპებზე. კომისიამ უარი თქვა ფორმალურ მიდგომაზე და ხელშეკრულების დადება ნებისმიერი ფორმით დასაშვებად მიიჩნია. ცალსახად განისაზღვრა, რომ იმპერატიული ნორმების დაცვის პირობებში ხელშეკრულების არსებობა შეიძლება დადასტურდეს ნებისმიერი მტკიცებულებით, მათ შორის, მონმის ჩვენებითაც.

მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფს, რამდენად ფრთხილია უნიფიკაციის მომხრეთა დამოკიდებულება მათდამი, ვისაც მათი შრომის შედეგი შეიძლება ყოველდღიურად შეეხო. ცხადია, ყოველთვის არსებობს რისკი, რომ ერთიანი მიდგომისაკენ იძულებამ უკურეაქცია გამოიწვიოს. ამიტომ იქნა არჩეული ე.წ. *soft law* სახელით ცნობილი მიდგომა, რომელიც მხარეებს არაფერს ავალდებულებს, მხოლოდ სთავაზობს მათ რეგულირების ახალ ფორმებს და აძლევს შესაძლებლობას თვითონ შეაფასონ მისი ავკარგიანობა. ამის შემდეგ დაინტერესებული პირები დამოუკიდებლად გადაწყვეტენ, სურთ თუ არა მომავალში მსგავსი მოდელით სარგებლობა.

პრინციპების მეორე და მესამე ნაწილები ეტაპობრივად გამოქვეყნდა შესაბამისად 1999 და 2002 წელს.

(2) კერძო სამართლის უნიფიკაციის საერთაშორისო ინსტიტუტის მიერ საერთაშორისო კომერციული კონტრაქტებისთვის შემუშავებული პრინციპები (The UNIDROIT Principles)

კერძო სამართლის უნიფიკაციის საერთაშორისო ინსტიტუტი, რომელიც რომში მდებარეობს, ერთგვაროვანი კერძო სამართლის ჩამოყალიბების საქმეში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი დაწესებულებაა. ლანდოს კომისიისაგან განსხვავებით, ინსტიტუტმა მიზნად დაისახა აქცენტი საერთაშორისო კომერციულ კონტრაქტებზე გაეკეთებინა.

1994 წელს ინსტიტუტის მმართველთა საბჭომ პირველად გამოაქვეყნა თავისი პრინციპები და იქვე ხაზი გაუსვა მათი გამოყენების მონიტორინგისა და შესწავლის

¹⁷ *lex mercatoria*-ს სამართლებრივი ბუნებისა და შინაარსის შესახებ იხ. ქვემოთ.

აუცილებლობას. რამდენიმე წლის შემდეგ, კომისიამ მუშაობა განაგრძო არსებული მოდელის არა „გადასინჯვის“, არამედ „სრულყოფის“ მიზნით. მუშაობაში მონაწილეობის მისაღებად მოიწვიეს არა მხოლოდ ის სუბიექტები, ვინც თავდაპირველი ვერსიის შემუშავებაში მონაწილეობდა, არამედ ყველა დაინტერესებული ორგანიზაცია თუ ფიზიკური პირი, რათა მათ საკუთარი წვლილი შეეტანათ ახალი რედაქციის გამოქვეყნების საქმეში.

პირველი რედაქციის გამოქვეყნებიდან 10 წლის შემდეგ დღის სინათლე იხილა მეორე რედაქციამ. მისივე შემოქმედთა მტკიცებით, 2004 წლის ვერსიამ მხოლოდ პრაქტიკის შესწავლის შედეგები გაითვალისწინა და არსებითი ცვლილება არ განუცდია.

დოკუმენტზე მუშაობის შემდეგი ეტაპი 2010 წელს დასრულდა. არსებულ რედაქციას დაემატა რამდენიმე მნიშვნელოვანი რეგულირება რესტიტუციისა და ვალდებულებებში პირთა სიმრავლის მომწესრიგებელი ნორმების ჩათვლით.

რომის ინსტიტუტი, ლანდოს კომისიის მსგავსად, მის მიერ შემუშავებული დოკუმენტის სარეკომენდაციო ხასიათს უსვამს ხაზს. პრინციპების გამოყენების არეალი მხოლოდ კერძო სამართლის სუბიექტების საქმიანობის სფეროს არ გულისხმობს. ინსტიტუტი ასევე დასაშვებად მიიჩნევს მათზე დაყრდნობას როგორც ლოკალურ, ასევე საერთაშორისო საკანონმდებლო საქმიანობაში. მითითებას ასეთი შესაძლებლობის არსებობის შესახებ დოკუმენტის პრეამბულაში ვხვდებით.

(3) The Draft Common Frame of Reference (DCFR) and Common Frame of Reference (CFR)¹⁸

ამ ორი დოკუმენტის ავტორები და კომენტატორები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ დასახელებათა მსგავსების მიუხედავად, მათი ფუნქცია, შინაარსი და სამართლებრივი დატვირთვა აბსოლუტურად განსხვავებულია. პირველი (DCFR) საბოლოო ვერსია 2009 წელს გამოქვეყნდა და მეორისაგან (CFR) განსხვავებით, წარმოადგენს აკადემიური კვლევის შედეგების საინტერესო კომპილაციას. (CFR) ევროპის თანამეგობრობის შესაბამისი ორგანოს მიერ მიღებული ოფიციალური დოკუმენტია და განსაზღვრავს ძირითად მიმართულებას (Common Frame) ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის ფორმირებისა და დახვეწის სფეროში.

(DCFR) ავტორები განსაკუთრებით უსვამენ ხაზს იმ გარემოებას, რომ დოკუმენტი თავის აქტუალობასა და მნიშვნელობას არ დაკარგავს, მიუხედავად იმისა, თუ რა ბედს გაიზიარებს მსგავსი დასახელების მქონე ოფიციალური აქტი. (DCFR) შეიქმნა „ევროპული სამოქალაქო კოდექსის მუშა ჯგუფისა“ (Study Group on European Civil Code) და „ევროკავშირის კერძო სამართლის კვლევის ჯგუფის“ (Research Group in EC Private Law (Acquis Group) ერთობლივი ძალისხმევით, თუმცა მასში ასევე აისახა

¹⁸ უნიფიკაციის ამ დოკუმენტების დასახელების ქართულად თარგმნა პრობლემურია, ზოგადად, *Frame of Reference* საქმიანობის ძირითად მიმართულებას, კომპეტენციის ძირითად სფეროს გულისხმობს, თუმცა ქართულად „საქმიანობის საერთო და ძირითადი მიმართულება“, როგორც დოკუმენტის, სათაური არაადეკვატურად ჟღერს. უნდა ვაღიაროთ, რომ ამ შემთხვევაშიც უძღურნი ვართ, ვიპოვოთ მისაღები ქართული შესატყვისი ისე, რომ დედაზრი არ დაიკარგოს. მზად ვართ, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებული ნებისმიერი რაციონალური შენიშვნა მივიღოთ და გავითვალისწინოთ.

იმ პრაქტიკოსებისა და აკადემიური წრეების წარმომადგენელთა მოსაზრებები, რომლებმაც სამუშაო ჯგუფებთან თანამშრომლობის სურვილი გამოთქვეს და თავიანთი წვლილი შეიტანეს საბოლოო ვერსიის შემუშავებაში.

(DCFR) ერთგვარი შემაჯამებელი დოკუმენტის ფუნქციას ატარებს და ცდილობს გააანალიზოს ის გზა, რომელიც ევროპამ სახელმეკრულებო სამართლის ძირითადი პრინციპების პირველი ვერსიის გამოქვეყნებიდან (1995 წელი) 2009 წლამდე გაიარა. საქმიანობის ძირითადი მიმართულების განმსაზღვრელი დოკუმენტის მიზანია იმ პრინციპების, მეთოდოლოგიის, მოდელური ნორმებისა და ტერმინების შემუშავება და დაზუსტება, რაც მომავალში უნდა გამოიყენონ ერთიანი ევროპული სახელმეკრულებო სამართლის შექმნის პროცესში.¹⁹ არაოფიციალური ხასიათის მიუხედავად, ევროკავშირის ოფიციალური ორგანოები (მაგალითად, ევროპული კომისია European Commission) თვლიან, რომ ამ დოკუმენტმა მნიშვნელოვანწილად უნდა განსაზღვროს ევროპული სახელმეკრულებო სამართლის მომავალი. ოფიციალურად დამტკიცებული ძირითადი მიმართულება სწორედ მასზე დაყრდნობით უნდა დამუშავდეს.²⁰ ასეთი მაღალი შეფასების მიუხედავად, ევროპაში სულ უფრო ხშირად ისმის კრიტიკული მოსაზრებებიც. კრიტიკოსები მიიჩნევენ, რომ დოკუმენტის დატვირთვა წმინდა ტექნიკური ხასიათისაა და მას არ შეუძლია უზრუნველყოს ერთიანი ევროპული სახელმეკრულებო სამართლის გამარტივება, გამჭვირვალობა და სიცხადე.²¹

(4) ევროპის კომისიის 2010 წლის „მწვანე პუბლიკაცია“ („Green Paper“) მენარმეებისა და მომხმარებლების ურთიერთობების მარეგულირებელი სახელმეკრულებო სამართლის შესახებ

2010 წელს გამოქვეყნებულ პუბლიკაციაში კიდევ ერთხელ გაესვა ხაზი ერთიანი ევროპული სახელმეკრულებო სამართლის ჩამოყალიბების აუცილებლობასა და სამომავლო გეგმებს. ევროპის კომისია საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ განსხვავებული რეგულირებების პრობლემა არსებობს არა მხოლოდ მენარმეებისა და მომხმარებლების, არამედ ჩვეულებრივ ბიზნეს ურთიერთობებშიც, სადაც ორივე მხარე თავის სამენარმეო საქმიანობის ფარგლებში დებს ხელმეკრულებას. პუბლიკაციის გამოქვეყნებით ევროკომისიამ ოფიციალურად მიიწვია დისკუსიისათვის ყველა დაინტერესებული ორგანიზაცია თუ წევრი სახელმწიფო და შესთავაზა მათ ევროპული სახელმეკრულებო სამართლის რეგულირების იურიდიულ-ტექნიკური თვალსაზრისით განსხვავებული ვარიანტები. შეთავაზებულ ვერსიებს შორის განსაკუთრებით საინტერესოა ერთიანი ევროპული სახელმეკრულებო სამართლისა და ევროპული კოდექსის შექმნის იდეები.²²

¹⁹ Green Paper from the European Commission on policy options for progress towards a European Contract Law for Consumers and Businesses, 2.

²⁰ *Sefton-Green*, The DCFR A Technical or Political Toolbox? In: *Somma*, (Edit.) The Politics of the Draft Common Frame of Reference, 2009, 41.

²¹ *Sefton-Green*, The DCFR A Technical or Political Toolbox? In: *Somma*, (Edit.) The Politics of the Draft Common Frame of Reference, 2009, 50.

²² Green Paper from the European Commission on policy options for progress towards a European Contract Law for Consumers and Businesses, 10-11.

(5) ევროპის ერთიანი ნასყიდობის სამართლის რეგულირება

2011 წლის ოქტომბერში ევროპის კომისიამ გამოაქვეყნა რეკომენდაცია ერთიანი ევროპული ნასყიდობის სამართლის რეგულირების შესახებ (*Common Sales Law*). ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების მენარმეებს შესაძლებლობა მიეცათ გამოიყენონ ახალი რეგულირება, მათ შორის, არსებული ნასყიდობის ურთიერთობების მოწესრიგებისათვის. ამ დოკუმენტს წინ საკმაოდ ვრცელი სამუშაო პროცესი უძღოდა. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეტაპი იყო ზემოაღნიშნული მწვანე პუბლიკაციის გამოქვეყნება. 2010 წლის შემდეგ რამდენჯერმე მოხდა დოკუმენტის პროექტის განსახილველად გამოტანა. ევროპის კომისიამ გამოაქვეყნა სტატისტიკური მონაცემები და ხშირად დასმული შეკითხვების ანალიზი. საგულისხმოა, რომ ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოთა მოქალაქეებისა (მომხმარებლების) და მცირე და საშუალო ბიზნესის მქონე მენარმეების მნიშვნელოვანი ნაწილი უარს აცხადებს თავისი სახელმწიფოს ფარგლებს გარეთ რაიმეს ყიდვაზე, ვინაიდან ზუსტად არ აქვს წარმოდგენილი ის იურიდიული რისკები, რაც ასეთ გარიგებას შეიძლება მოჰყვეს. შესაბამისად, ევროპარლამენტისა და ევროპის კომისიის უმთავრესი ამოცანაა, მსგავსი რეგულირებების შეთავაზებით, თავიდან იქნეს აცილებული ბაზრის ათვისების ბარიერები მენარმეებისათვის, ხოლო მომხმარებლებს მიეცეთ უფრო ფართო შესაძლებლობა, შეიძინონ სასურველი პროდუქტი თუ საქონელი მისი წარმოებისა და გაყიდვის ადგილის მიუხედავად. დოკუმენტის ამოქმედებასთან ერთად ასევე გამოქვეყნდა ექსპერტთა ჯგუფის დასკვნა, რომელიც თავისებური გზამკვლევის როლს ასრულებს რეგულირების ეფექტური გამოყენების საქმეში.

*****

ვალდებულებითი, განსაკუთრებით კი სახელმწიფო სამართლის უნიფიკაცია საკმაოდ მძლავრი ტენდენციის სახით არის წარმოდგენილი. ეს არის ფაქტი, რომელიც მიღებულ და გაანალიზებულ უნდა იქნეს იმის მიუხედავად, თუ როგორია მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა რიცხვი ან მათი არგუმენტები. სამწუხაროდ, საქართველო ჯერჯერობით არ არის ამ პროცესების მონაწილე, რაც, ცხადია, არ გამოირიცხავს ლოკალურ დონეზე იმ გამოცდილების გაზიარების შესაძლებლობას, რომელიც ევროკავშირმა ამ მიმართულებით დააგროვა.

გ. მომხმარებელთა უფლებები, როგორც ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაციის ელემენტი

იმ ცვლილებებმა, რომელიც საზოგადოებრივმა ცხოვრებამ ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში განიცადა, წამოჭრა კერძო სამართალში ერთხმად აღიარებული პრინციპული მიდგომების გადახედვის საკითხი. თუ ხელმწიფოების თავისუფლების პრინციპის რეალიზაცია მხოლოდ პროგრესთან ასოცირდებოდა, დროთა განმავლობაში ნათელი გახდა, რომ ერთ-ერთ მხარეს, რომელსაც აქვს წარმოების საშუალებებზე, პროდუქციის რაოდენობაზე და მის ფასებზე კონტროლი, შეუძლია მეორე მხარე ისეთ პირობებზე დაითანხმოს, რომელიც აშკარად შეზღუდავდა ამ უკანასკნელის კანონიერ უფლებებსა და ინტერესებს. მაგალითად, თუ ახალი თაობის კომპიუტერების მწარმოებელ ერთადერთ ფირმას მიეცემა შესაძლებლობა, რომ

ხელშეკრულებით გამორიცხოს ონლაინ შესყიდვის ფორმით შექმნილი კომპიუტერის ნივთობრივ ნაკლზე თავისი პასუხისმგებლობა იმ შემთხვევაშიც კი, თუ დამტკიცდება, რომ ნაკლი ქარხნულია, მაშინ მომხმარებელი დილემის წინაშე აღმოჩნდება: იყიდოს კომპიუტერი და თავის თავზე აიღოს ეს რისკი, ან უარი თქვას სასურველი ნივთის შექენაზე. ამ შემთხვევაში არჩევანი არსებობს, თუმცა ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ ეს არჩევანი მომხმარებლის პოზიციიდან სამართლიანად ვერ ჩაითვლება. თუ ფირმა მიუთითებს ხელშეკრულების თავისუფლებაზე და დაიწყებს მტკიცებას, რომ ის არავის ავალდებულებს მისი პროდუქციის შესყიდვას და რომ შესყიდვის პირობებს გამყიდველი თვითონ აწესებს და მყიდველს შეუძლია დაეთანხმოს, ან არ დაეთანხმოს ამ პირობებს და ა.შ. ეს მიდგომა ფორმალური თვალსაზრისით დასაბუთებულად ჩანს. ასეთი ფორმალური დასაბუთება ზღუდავს ჩვეულებრივი მომხმარებლის უფლებას, ისარგებლოს არსებული სიკეთეებით თანაბარ და არადისკრიმინაციულ პირობებში.

ეს პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ევროპული გლობალიზაციის დაჩქარებულმა პროცესმა. ბარიერებისა და საზღვრების აქამდე არნახულმა ნიველირებამ მენარმეებს მისცა ერთიანი ევროპული ბაზრის ათვისების უნიკალური შესაძლებლობა. მეორე მხრივ, კიდევ უფრო თვალშისაცემი გახდა მსხვილი კომპანიების „ექსპანსიისაგან“ ჩვეულებრივი, არაინფორმირებული, ან ცუდად ინფორმირებული მომხმარებლების დაცვის აუცილებლობა.

ევროპის მასშტაბით მომხმარებელთა მიმართ თანაბარი და არადისკრიმინაციული გარემოს შექმნაზე მუშაობა ჯერ კიდევ 1980-იანი წლებიდან დაიწყო. 1985 წელს მიღებული დირექტივა არეგულირებდა მენარმეების მიერ მომხმარებელთან დადებულ ისეთ გარიგებებს, რომელთა გაფორმებაც ხდებოდა მენარმის სავაჭრო პუნქტის (Business Premises) ფარგლებს გარეთ.

მომხმარებელთა უფლებების დეტალური სამართლებრივი რეგულირება აქტუალურია არა მხოლოდ ევროკავშირის, არამედ მისი წევრი სახელმწიფოების დონეზეც. მაგალითად, 2002 წელს გერმანიაში წარმატებით დასრულდა ვალდებულებითი სამართლის ძირეული რეფორმა.²³ ამ ცვლილებების შედეგად გერმანულ სამოქალაქო კოდექსში პირველად აისახა მომხმარებელთა უფლებებისა და მათი სპეციფიკური დაცვის საშუალებები.²⁴

ონლაინ ვაჭრობისა და გლობალური ქსელის განვითარებამ ახალი რეგულირებების შექმნა განაპირობა. ბოლო რეგულირება, რომელიც შეეცადა მანამდე არსებულ დირექტივებში გარკვეული კორექტივების შეტანასა და მათ სისტემატიზაციას, 2011 წელს იქნა მიღებული.

2011 წლის დირექტივა²⁵ მომხმარებელთა უფლებების დაცვაზეა ფოკუსირებული, თუმცა მისი მოქნილი რედაქცია არ ზღუდავს ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებს გაავრცელონ დირექტივის მოქმედება ისეთ პირებზეც (მაგალითად, მცირე მენარმეებზე), რომლებიც ამ რეგულირების მიზნებისათვის არ ჩაითვლებიან მომხმარებლებად. ამით ევროპის კომისია და პარლამენტი ცდილობს ხელი შეუწყოს რეგუ-

²³ Zimmermann, The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives, 2005, 1.

²⁴ Zimmermann, The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives, 2005, 22.

²⁵ DIRECTIVE 2011/83/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 October 2011. ხელმისაწვდომია: <http://www.eu-consumer-law.org/>.

ლირების გავრცელებას ისეთი მასშტაბით, რაც უზრუნველყოფს მომხმარებელთა უფლებების დაცვის უნიფიცირებული სამართლებრივი გარემოს ფორმირებას.

მომხმარებელთა უფლებებზე საუბრისას განსაკუთრებით აქტუალურია თვით „მომხმარებლისა“ და „მენარმის“ ლეგალური დეფინიციები. ევროპული დირექტივების უმრავლესობა, 1985 წლიდან მოყოლებული დღემდე, ყურადღებას რამდენიმე ძირითად ნიშანზე ამახვილებს. მომხმარებლად უნდა ჩაითვალოს პირი, რომელიც არ მოქმედებს საკუთარი პორფესიული თუ სამეწარმეო ინტერესებიდან გამომდინარე და რომელიც გარიგებას დებს უპირატესად თავისი პირადი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებად.²⁶ სხვადასხვა კონტექსტიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ამა თუ იმ აქტში მოცემული იყოს მომხმარებლის უფრო ვრცელი ან გაცილებით შეკვეცილი განმარტება, თუმცა ეს ორი ძირითადი ნიშანი: 1. მოქმედება საკუთარი სამეწარმეო თუ სხვა პროფესიული საქმიანობის მიღმა; 2. პირადი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზანი, მომხმარებლის ცნების უმთავრეს ასპექტებად უნდა მივიჩნიოთ. დამატებით უნდა აღინიშნოს, რომ მომხმარებლად უპირატესად ფიზიკური პირები განიხილებიან, რასაც დირექტივათა უმრავლესობაც ეთანხმება.²⁷

მომხმარებლის, როგორც სპეციალური სამართლებრივი დაცვის ღირსი სუბიექტის გამოჩენამ სახელმწიფო სამართალში გარკვეული სირთულეებიც წარმოშვა. გამოდის, რომ სამართლებრივი დაცვის ხარისხი იმაზე დამოკიდებული, თუ რამდენად შეიძლება კონკრეტული პირი მომხმარებლად იქნეს განხილული.²⁸ ზოგადად, მომხმარებელთა უფლებების დაცვის სამართალმა უდიდესი გავლენა მოახდინა სახელმწიფო სამართალზე და შეიძლება ითქვას, რომ შეცვალა კიდევ მისი ბუნება. ევროპაში გამოყოფენ რამდენიმე ძირითად ნიშან-თვისებას, რომელიც მომხმარებელთა უფლებების დაცვას, როგორც სახელმწიფო დაცვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ელემენტს ახასიათებს. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს იმპერატიული ნორმების სიმრავლე, რაც აქამდე სახელმწიფო სამართლისათვის ნაკლებად დამახასიათებლად ითვლებოდა. მეორე და არანაკლებ მნიშვნელოვანი ასპექტია დაცვის საშუალებების კატეგორიზება, ანუ მათი მიმართვა მხოლოდ ერთი კონკრეტული კატეგორიის ურთიერთობებზე. ამ ნორმების მესამე დამახასიათებელი თვისებაა მათი უნიფიცირებული ხასიათი. მიუხედავად დეტალებში სხვაობისა, მომხმარებელთა დაცვის კონცეპტუალური იდეა ერთნაირია, რასაც მომხმარებლის მეტ-ნაკლებად უნიფიცირებული ცნების არსებობაც ადასტურებს. დაბოლოს, მომხმარებელთა ხელმწიფოებების მარეგულირებელი ნორმები უპირატესად ლოკალურ დონეზე ოპერირებისათვის არის შექმნილი. ამ ნიშნით ისინი არ იზიარებენ სახელმწიფო სამართლის დელოკალიზაციისა და ტრანსნაციონალიზაციის ტენდენციას.²⁹ ევროპის კავშირის მცდელობა, მოახდინოს სახელმწიფო, განსაკუთრებით კი ნასყიდობის სამართლის უნიფიკაცია, სწორედ ზემოაღნიშნული ფაქტორით არის განპირობებული. ევროპული ბაზრის „ტრანსნაციონალიზაციას“ აფერხებს ის გარე-

²⁶ http://www.eu-consumer-law.org/consumerstudy_part3a_en.pdf.

²⁷ http://www.eu-consumer-law.org/consumerstudy_part3a_en.pdf.

²⁸ Hesselink, European Contract Law: A Matter of Consumer Protection, Citizenship, or Jusitce, in: *Vettori, Remedies in Contract, the Common Rules for a European Law*, 2008, 108.

²⁹ Hesselink, European Contract Law: A Matter of Consumer Protection, Citizenship, or Jusitce, in: *Vettori, Remedies in Contract, the Common Rules for a European Law*, 2008, 110-111.

მოება, რომ მომხმარებელი, რომელიც ერთ-ერთ წევრ სახელმწიფოში ცხოვრობს, ნაკლებად ინტერესდება მეორეში შექმნილი პროდუქტის შექენით, რადგან ამაში გარკვეულ იურიდიულ რისკებს ხედავს. გასაღების ბაზრად შერჩეული სახელმწიფოს სამართლებრივი სპეციფიკის არცოდნა ასევე დიდ სირთულეებს უქმნის მიმწოდებელსაც და აიძულებს მას უარი თქვას ახალი ბაზრების ათვისებაზე.³⁰ ევროპაში ფიქრობენ, რომ მთელი კონტინენტისათვის საერთო ნასყიდობის სამართალი (The European Common Sales Law) გადაჭრის მომხმარებლებთან დაკავშირებული ურთიერთობების „კარჩაკეტილობის“ პრობლემას.

მომხმარებელთა დაცვაზე ორიენტირებული ნორმები მიმართულია მხოლოდ კონკრეტულ სპეციალურ სუბიექტზე. ეს განაპირობებს მათ კონცენტრაციას ისეთ ვიწრო ინტერესებზე, როგორიცაა არჩევანის არსებობა და კონკურენტული ფასების გარანტირებულობა.³¹ ძირითადად ეს ორი ინტერესი განსაზღვრავს მომხმარებლის არჩევანს რომელიღაც კონკრეტული მიმწოდებლის სასარგებლოდ. მითითებული ინტერესებიდან თუნდაც ერთი მათგანის უგულვებლყოფა უკვე ნიშნავს მომხმარებლის არათანაბარ და დისკრიმინაციულ პირობებში ჩაყენებას.

სახელმწიფოებო სამართლის ამ ახალი ტენდენციის სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ უფლებების დაცვა თითქმის გამორიცხულია თავად მომხმარებელთა აქტიურობის გარეშე. ამიტომ ევროპის კავშირი გათვლას ინფორმირებულ და თავის უფლებებში გარკვეულ მომხმარებელზე აკეთებს. პერმანენტული ხასიათი აქვს მომხმარებელთა უფლებებთან დაკავშირებულ კამპანიას, რომლის მიზანიცაა დაეხმაროს ევროკავშირის მოქალაქეებს გაერკვნენ თავიანთ უფლებებში და გამოიყენონ დაცვის ის მექანიზმები, რომელთა შექმნასა და დახვეწაზე მუშაობამ უწყვეტი პროცესის სახემიილო.

დ. ვალდებულებითი სამართლის „განკერძოება“³² და გლობალიზაცია

საყოველთაოდ აღიარებული კლიშე, რომლის თანახმადაც სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმი და სადავეები სახელმწიფოს ექსკლუზიურ უფლებას წარმოადგენს, არსებით ცვლილებას განიცდის. ეს ტენდენცია მეტ-ნაკლებად შესამჩნევია როგორც კერძო, ასევე საჯარო სამართლის სფეროშიც კი.³³

³⁰ Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on a Common European Sales Law. xelmisawvdomia: <http://www.scotlawcom.gov.uk/law-reform-projects/contract-law-in-light-of-the-draft-common-frame-of-reference-dcf/the-proposed-common-european-sales-law-useful-links/>.

³¹ Hesselink, European Contract Law: A Matter of Consumer Protection, Citizenship, or Jusitce, in: *Vettory, Remedies in Contract, the Common Rules for a European Law*, 2008, 110-111.

³² ტერმინში „განკერძოება“ მოიაზრება რეგულირების მექანიზმების შემუშავებასა და განხორციელებაში სახელმწიფოს როლის მკვეთრი შემცირება. ამ პროცესის ამსახველი გერმანული ტერმინი („Entstaatlichung“) ზუსტად ასახავს პროცესის არსს. ამავე დროს, პირდაპირი ქართული თარგმანი „განსახელმწიფოებრიობა“ შეიძლება დამაბნეველი იყოს. მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინი „განკერძოება“ ასე თუ ისე გამოხატავს სიტყვის ძირითად მნიშვნელობას, უკეთესი შესატყვისის დადგენის მიზნით ძიება დასრულებულად არ უნდა ჩაითვალოს. ავტორები სიამოვნებით მიიღებენ და შემდგომი გამოცემისათვის გაითვალისწინებენ ნებისმიერ შემოთავაზებას აღნიშნულთან დაკავშირებით.

³³ Zimmermann, (Hrsg), Globalisierung und Entstaatlichung des Rechts, Bd I, 2008.

სამართლის ნორმათა ფორმირებისა და გამოყენების პროცესში კერძო სუბიექტების მონაწილეობა შეიძლება თანამედროვე კერძო სამართლის ერთ-ერთ უდიდეს გამოწვევად ჩაითვალოს. აღნიშნულის ყველაზე ნათელ დადასტურებად მიიჩნევა სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ორგანიზაციის მიერ შემუშავებული სამართლის პრინციპები, კორპორაციული მართვის კოდექსები, რეკომენდაციები და ა.შ.

ცალკეულ სახელმწიფოებთან ნაკლებად დაკავშირებული ორგანიზაციებისა და მათ მიერ შემუშავებული „კერძო კანონმდებლობის“ როლი განუზომლად დიდია ახალი და უახლესი დარგების განვითარებაში (როგორცაა, მაგალითად, სპორტის სამართალი, ინტერნეტ სამართალი).³⁴

თუ გავითვალისწინებთ, რომ ყოველივე ახალი კარგად დავინწყებული ძველია, ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ ე.წ. „არასახელმწიფო სამართლის“ იდეა ნოვატორული სულაც არ არის. მაგალითად, გერმანულ დოქტრინაში ამ თემაზე მსჯელობა გვხვდება სამართლის სოციოლოგიის პრობლემებისადმი მიძღვნილ მონოგრაფიაში, რომელიც 1913 წელს გამოიცა.³⁵

თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ჩამოთვლილი დარგების უმრავლესობა სპორტისა და ინტერნეტის სამართლის ჩათვლით კლასიკური ვალდებულებით-სამართლებრივი კატეგორიებით (ხელშეკრულება, ზიანი, ბრალი და ა.შ.) ოპერირებს, ნათელი გახდება, რომ ამ უაღრესად პრაქტიკული დარგის უძველესი ფორმულები ახალი შინაარსით გამდიდრდა. ამავე დროს, ცვლილება მხოლოდ ამით არ შემოიფარგლა და ის რეგულირების ტექნიკას, მეთოდოლოგიასა და პროცედურასაც კი შეეხო. თუ რეგულირება, პირველ რიგში, კანონშემოქმედებით პროცესს ან უკიდურეს შემთხვევაში სასამართლო პრაქტიკას გულისხმობდა, მისი თანამედროვე გაგება გაცილებით რთული და დიფერენცირებული გახდა.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ იურისტების ახალი თაობა საკმაოდ საინტერესო პროცესის მომსწრეა. როგორც წესი, ასე ხდება ხოლმე: „ჩვეულებებმა, რწმენამ ან უბრალოდ საჭიროებამ უხსოვარ წარსულში მარტივი ნორმის ან ფორმულის წარმოშობა განაპირობა. საუკუნეთა განმავლობაში ჩვეულება, საჭიროება თუ რწმენა ქრება, ნორმა კი აგრძელებს ცხოვრებას. თავდაპირველი მიზეზი, რამაც ნორმის წარმოშობა განაპირობა დავინწყებულია, ამიტომ ადამიანები ცდილობენ დაადგინონ, როგორი უნდა იყოს ნორმის განმარტება არსებული რეალობის გათვალისწინებით. ამ დროს ხდება გარკვეული მიდგომის ჩამოყალიბება და ნორმა ახალ სიცოცხლეს იძენს. ძველი ფორმა გარდაისახება ახალ შინაარსში და დროთა განმავლობაში თვით ფორმაც კი განიცდის ცვლილებას, რათა უკეთ „მოერგოს“ იმ შინაარსს, რომელიც მას მიანიჭეს“.³⁶

³⁴ Vorwort in: *Zimmermann*, (Hrsg), *Globalisierung und Entstaatlichung des Rechts*, Bd II, *Nichtstaatliches Privatrecht Geltung und Genese*, 2008, V.

³⁵ *Reimann*, *Die Entstaatlichung des Rechts und die Rechtsvergleichung*, in: *Zimmermann*, (Hrsg.), *Globalisierung und Entstaatlichung des Rechts*, Bd II, *Nichtstaatliches Privatrecht Geltung und Genese*, 2008, 1.

³⁶ *Robertson*, *Introduction: Goals, Rights and Obligations*, in: *Robertson/ Hang Wu* (Editors), *The goals of private law*, 2009, 2.

3. ვალდებულებითი სამართლის ადგილი სამართლის სისტემაში

სამართლის დარგებად დაყოფა თეორიული საკითხია და ხელს უწყობს მის უკეთ შესწავლასა და სისტემურად გააზრების გამარტივებას. ასეთი დაყოფა პირობითია, რადგან თეორიულადაც კი შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ ნორმატიული აქტი, რომელიც მხოლოდ ერთ რომელიმე დარგს მეორესთან კავშირის გარეშე მიეკუთვნება. მაგალითად, ვალდებულებითი სამართლის მარეგულირებელი ნორმები შეიძლება შეიცავდეს სანივთო-სამართლებრივ ელემენტებს და, პირიქით, სანივთო უფლებების განხორციელება ვალდებულებით-სამართლებრივი კონსტრუქციების (მაგალითად, ხელშეკრულების) გარეშე შეუძლებელია.³⁷

ცხადია, ეს არ ნიშნავს, რომ დარგებად დაყოფის იდეას პრაქტიკული დატვირთვა არ გააჩნია. მაგალითად, საჯარო და კერძო სამართლად მოქმედი ნორმების კლასიფიკაციას უდიდესი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს კონტინენტურ-ევროპული სამართლებრივი ტრადიციის მქონე მართლწესრიგისათვის. ეს დაყოფა რეგულირების მეთოდებზე, მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებაზე, სამართლებრივი ნორმის, ან ნორმათა ჯგუფის მიზნებზე და სხვა პრინციპულ საკითხებზე აისახება.

კერძო სამართლის მიზნებზე საუბრისას რამდენიმე დონეს გამოყოფენ. უპირველეს ყოვლისა, ცალკე განიხილება კერძო სამართალი, როგორც ერთი მთლიანობა და მისი მიზნები. გარდა ამისა, აუცილებლად არის მიჩნეული კერძო სამართალში შემავალი თითოეული მიზნის იდენტიფიცირება. დაბოლოს, ანგლო-ამერიკული სამართლის ტრადიცია მისაღებად მიიჩნევს ცალკეული ნორმების მიზნებზე საუბარს. ითვლება, რომ სწორედ ცალკეული ნორმები და მათი განკერძოებული მიზნები ახდენს გავლენას სამართლის დოქტრინისა და პრაქტიკის განვითარებაზე.³⁸

სამართლის ერთიანი სისტემის საჯარო და კერძო სამართლად დაყოფის იდეისა და ქართული სამოქალაქო კოდექსის აგების პანდექტურ სისტემასთან მსგავსების გათვალისწინებით³⁹ შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ ვალდებულებით სამართალს ამ სისტემაში ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უჭირავს როგორც პირდაპირი, ასევე გადატანითი მნიშვნელობით. ის სამოქალაქო ურთიერთობათა რეგულირების „ცენტრშია“ და ერთი მხრივ, „ესაზღვრება“ სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილსა და სანივთო სამართალს, ხოლო, მეორე მხრივ, საოჯახო და მემკვიდრეობით სამართალს.

გერმანული სამოქალაქო სჯულდების რეცეფციისას ქართველმა კანონმდებელმა მცირე კორექტივები შეიტანა კოდექსის სისტემაში და ვალდებულებითი სამართლის წიგნი სანივთო სამართლის შემდეგ მოათავსა. გერმანულ სამოქალაქო კანონთა წიგნში პირიქითაა – სანივთო სამართალი მოსდევს ვალდებულებითი ურთიერთობების რეგულირებას.

ამავე დროს, ვალდებულებითი სამართალი მოქმედებს, როგორც განზოგადებუ-

³⁷ *Gernhuber*, Das Schuldverhältnis, Begründung und Änderung Pflichten und Strukturen Drittwirkungen, 1989, 2.

³⁸ *Robertson*, Introduction: Goals, Rights and Obligations, in: *Robertson/Hang Wu* (Editors), *The goals of private law*, 2009, 2.

³⁹ აღნიშნულთან დაკავშირებით იხ. *ჭანტურია*, შესავალი სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, 1997.

ლი, უნივერსალური რეგულირება სამართლის იმ დარგებისათვის, რომლებიც ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობების გაჩენასთან ერთად იზადებიან. აღნიშნულის საუკეთესო დადასტურებაა სპორტისა და სატელეკომუნიკაციო სამართალი, რომლებიც მთლიანად ეფუძნებიან ვალდებულებითი სამართლის ძირითად პრინციპებსა და დებულებებს, იყენებენ ამ უკანასკნელის მიერ დამუშავებულ ცნებებს, კატეგორიებსა და ტერმინოლოგიას და ახალი შინაარსით ამდიდრებენ მათ.

ვალდებულებით სამართალს უშუალო და ორგანული კავშირი აქვს საკორპორაციო სამართალთან და საერთაშორისო კერძო სამართალთან. პირველი ასევე უხვად იყენებს ვალდებულებით-სამართლებრივ მექანიზმებს თავისი მიზნების მისაღწევად, ხოლო მეორე ვალდებულებითი სამართლის ერთგვაროვნებას უზრუნველყოფს. აღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა ე.წ. „რომი ერთი“ (Rom I)⁴⁰ და „რომი ორი“ (Rom II)⁴¹ რეგულირებები ევროკავშირის სამართალში, რომელთა მეშვეობითაც განხორციელდა სახელმწიფოებო და არასახელმწიფოებო ვალდებულებებთან დაკავშირებული კოლიზიური ნორმების უნიფიკაცია.

ვალდებულებითი სამართალი, თავის მხრივ, ემყარება სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში მოცემულ რეგულირებებს და მასთან ერთად წარმოადგენს თავისებურ შესავალს მთელი კერძო სამართლისათვის, რომელიც ძალიან სწრაფად მდიდრდება ახალი ნორმებითა და ინსტიტუტებით.

საქართველოს შრომის კოდექსის პირველივე მუხლში დაფიქსირებული მითითება სამოქალაქო კოდექსზე პირდაპირ ადასტურებს ამ დარგის „სახელმწიფოებო წარმომავლობას“ და ვალდებულებით სამართალთან მჭიდრო კავშირის არსებობას უსვამს ხაზს.

სახელმძღვანელოს მიზანი არ არის სამართლის ყველა დარგის ჩამოთვლა, რომელსაც რაიმე კავშირი აქვს ვალდებულებით სამართალთან. მოყვანილი მაგალითები სავსებით საკმარისია წარმოდგენის შესაქმნელად, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ვალდებულებითი სამართალი და მისი რეგულირების სფერო სამართლის სისტემის ერთიანობისა და მისი ეფექტური ფუნქციონირების უზრუნველყოფისათვის.

⁴⁰ REGULATION (EC) No 593/2008 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I).

ხელმისაწვდომია: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:177:0006:0006:en:PDF>.

⁴¹ REGULATION (EC) No 864/2007 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II).

ხელმისაწვდომია: <http://eulex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:199:0040:0049:EN:PDF>.

II. ვალდებულება, როგორც ურთიერთობის წარმოშობისა და რეგულირების ძირითადი ელემენტი

1. ვალდებულების ცნება

ა. ვალდებულების სამართლებრივი შინაარსი

ქართული სამართალი ისევე, როგორც ევროპის კონტინენტზე მოქმედ მართლწესრიგთა უმრავლესობა, წინასწარ ჩამოყალიბებული იურიდიული ცნებებით ოპერირებს. სწორედ ასეთი ცნებები იძლევა კონკრეტული ურთიერთობების რეგულირებისთვის აუცილებელი უნივერსალური ფორმულების შექმნის შესაძლებლობას.

შეიძლება თავისუფლად ითქვას, რომ ქართული კერძო სამართლის ცნებათა სისტემაში ვალდებულებას ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უჭირავს. „ვალდებულების ძალით კრედიტორი უფლებამოსლია მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება. შესრულება შეიძლება გამოიხატოს მოქმედებისაგან თავის შეკავებაშიც“ (316). ეს საკმაოდ ლაკონიური ფორმულირება წარმოადგენს ქართული კერძო სამართლის საფუძველს, რომელზეც არაერთი უმნიშვნელოვანესი რეგულირებაა დაშენებული.

ვალდებულების შინაარსში ორი ძირითად ელემენტი – ერთი პირის უფლება მოითხოვოს შესრულება და მეორე პირის შესაბამისი მოვალეობა შეასრულოს – ჯერ კიდევ რომის სამართლის დროიდან არის ძალაში და დღემდე განსაკუთრებული ცვლილება არ განუცდია. მოვალის (ლათ. Debitor) მიერ შესრულების განხორციელება განვითარებულ რომის სამართალში ვალდებულების არსებით ელემენტად განიხილებოდა.⁴² ვალდებულებით ურთიერთობებში მხარეები გარკვეული მიზნების მისაღწევად, საკუთარი სურვილების დასაკმაყოფილებლად შედიან. მათთვის სასურველი შედეგის დადგომა მხოლოდ შესრულებით შეიძლება. შესრულების ცნებას ვალდებულების შინაარსისათვის იმდენად დიდი მნიშვნელობა აქვს, რომ ზოგჯერ თითოეული მართლწესრიგის შიგნით ე.წ. „შესრულების წესრიგის“⁴³ არსებობაზეც კი მიუთითებენ. შესრულების, როგორც სამართლებრივი კატეგორიის სტრუქტურაში გამოყოფენ ძირითადი და დამოკიდებული შესრულების ცნებებს. პირველი დამოუკიდებლად არსებობს და მის მიერ სამართლებრივი შედეგების წარმოშობა მეორეზე დამოკიდებული არ არის. თავის მხრივ, ეს უკანასკნელი (დამოკიდებული შესრულება) პირველის საფუძველზეა აღმოცენებული და მის გარეშე არ არსებობს. მაგალითად, გამყიდველის ვალდებულება, მყიდველს ნივთი სათანადოდ შეფუთული გადასცეს, დამოკიდებულია ნივთის გადაცემის ვალდებულებაზე, რომელიც ამ შემთხვევაში ძირითადია. თუ ძირითადი ვალდებულების შესრულება სახეზე არ გვექნება (თუ გამყიდველი არ გადასცემს მყიდველს ნივთს), საღ აზრსა და სამართლებრივ ლოგიკას მოკლებული საუბარი დამოკიდებულია შესრულების (ნივთის სათანადო შეფუთვის) განხ-

⁴² Zimmermann, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, 1996, 6.

⁴³ Gernhuber, Das Schuldverhältnis, Begründung und Änderung Pflichten und Strukturen Drittwirkungen, 1989, 2.

ორციელებაზე.⁴⁴ ეს კლასიფიკაცია თეორიული მნიშვნელობისაა და ვალდებულების შინაარსის უკეთესად აღქმასა და გაგებას ემსახურება.

როდესაც საუბარია ვალდებულებით ურთიერთობაზე, შესაძლოა იგულისხმებოდეს ურთიერთობა როგორც ვინრო, ასევე ფართო გაგებით. ვინრო გაგებით, ვალდებულებითი ურთიერთობა მოიცავს კონკრეტული საფუძვლით (მაგალითად, ხელშეკრულებით) წარმოშობილი ვალდებულების სამართლებრივ შინაარსს, იმ კონკრეტულ უფლებებსა და მოვალეობებს, რაც მხარეებს ერთმანეთის მიმართ შეიძლება გააჩნდეთ (მაგალითად, მყიდველის უფლება, მოითხოვოს ნივთობრივი ნაკლის მქონე ნივთის შეცვლა ან ფასის შემცირება და ა.შ.). ფართო გაგებით, ვალდებულებითი ურთიერთობის ქვეშ მოიაზრება სამართლებრივ კონსტრუქციათა მთელი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ვალდებულების შესრულებას, ხოლო მისი შეუსრულებლობის შემთხვევაში - დამრღვევი პირის მიმართ ადეკვატური სანქციის გამოყენებას.⁴⁵ პრაქტიკული თვალსაზრისით, გაცილებით ხშირია ვალდებულებითი ურთიერთობის ცნების ვინრო გაგებით გამოყენება, ვინაიდან მხარეებს, მათ წარმომადგენლებსა და სასამართლოს კონკრეტული უფლებები, ინტერესები და მათი ადეკვატური სამართლებრივი დაცვა უფრო მეტად აინტერესებთ, ვიდრე თეორიული კონსტრუქციები.

ვალდებულების ცნების პრაქტიკული დანიშნულება არ ამოიწურება მხარეებისათვის გარკვეული უფლებებისა და მოვალეობების მინიჭებასა თუ დაკისრებაში. მისი, როგორც სამართლებრივი ინსტიტუტის რეალიზაცია სამართლებრივი დაცვით არის გარანტირებული. კერძოდ არა მხოლოდ უფლება აქვს მოთხოვოს მოვალეს შესრულება, არამედ უფლებამოსილია ამ შესრულების უზრუნველსაყოფად გამოიყენოს შესაბამისი სამართლებრივი მექანიზმები სასამართლოსათვის მიმართვის, დარღვეული უფლების დაცვის მოთხოვნისა და იძულებითი აღსრულების ჩათვლით. ამგვარად, ვალდებულების ცნება ერთიანობაში ისევე, როგორც მისი ცალკეული ელემენტები, სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობისა და მისი ეფექტური ფუნქციონირების გარანტს წარმოადგენს. როგორც კანონმდებელი მიუთითებს, ის, რაც ნებაყოფლობით არ სრულდება არაკეთილსინდისიერი მხარის მიერ, შეიძლება შესრულდეს „ვალდებულების ძალით“.

ვალდებულების შინაარსს მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მისი ფარდობითი ხასიათი. ფარდობითობა ვალდებულებით გათვალისწინებული სამართლებრივი შედეგების მხოლოდ მის მონაწილეებზე გავრცელებაში გამოიხატება. მაგალითად, ორ პირს შორის არსებული ხელშეკრულება უფლებებსა და მოვალეობებს მხოლოდ ამ პირებისათვის წარმოშობს. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ხელშეკრულება მესამე პირის სასარგებლოდ იდება, ვალდებულების მოქმედების ფარგლები მხოლოდ მის მონაწილეებზე ვრცელდება იმ პირობით, რომ მესამე პირიც ვალდებულების მონაწილედ განიხილება. ვალდებულების ფარდობითი ხასიათი უპირისპირდება სანივთო - სამართლებრივი ურთიერთობების აბსოლუტურ ბუნებას. ეს უკანასკნელი გულისხმობს ერთი პირის უფლებას, მოითხოვოს საკუთარი უფლებებისა და ინტერე-

⁴⁴ *Gernhuber*, Das Schuldverhältnis, Begründung und Änderung Pflichten und Strukturen Drittwirkungen, 1989, 18.

⁴⁵ *MüKo-Ernst*, BGB 6 Auflage, 2012, Einleitung, Rn.10.

სების დაცვა უკანონო ხელყოფისაგან. ამ უფლებას შეესაბამება პირთა განუსაზღვრელი წრის ვალდებულება, თავი შეიკავონ უფლების დარღვევისაგან. მაგალითად, საკუთრების უფლება იმანენტურად გულისხმობს მესაკუთრის უფლებას, არ დაუშვას ნებისმიერი მესამე პირის მხრიდან საკუთრებით სარგებლობის ხელშეშლა. ეს უფლება მიმართულია პირთა განუსაზღვრელი წრისაკენ. ამ წრეში შემავალი ყველა სუბიექტი ვალდებულია პატივი სცეს მესაკუთრის უფლებებს და არ ხელყოს ისინი.

ბ. განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება

„Good Faith is not the highest norm of contact law or even of private law but no norm at all, and is merely the mouthpiece through which the new rules speak, or the cradle, where new rules are born. What the judge really does when he applies good faith is to create new rules.“

Martijn W. Hesselink

„განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება არ არის სახელშეკრულებო სამართლის ან თუნდაც კერძო სამართლის ნორმა. ეს ნორმა საერთოდ არ არის. ეს არის თავისებური „ხმის გამაძლიერებელი,“ რომლითაც ახალი ნორმები იწყებენ „საუბარს“ ან სანყისი, სადაც ახალი ნორმები იბადებიან. ის, რასაც მოსამართლე განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულებაზე მითითებისას აკეთებს, ფაქტობრივად ახალი ნორმის შექმნაა“.

მარტინ ვ. ჰესელინკი

განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება ცივილიზებული სამყაროს სამართლის უმნიშვნელოვანესი პრინციპია. ქართული სამოქალაქო კოდექსი ასევე იზიარებს ამ მიდგომას და ადგენს, რომ „თავისი შინაარსისა და ხასიათის გათვალისწინებით ვალდებულება შეიძლება ყოველ მხარეს აკისრებდეს მეორე მხარის უფლებებისა და ქონებისადმი განსაკუთრებულ გულისხმიერებას“.

ინგლისურმა სამართლმცოდნეებმა კი, რომელიც ცნობილი არ არის თავისი მიდრეკილებით უნივერსალური ფორმულების საკანონმდებლო რეგულირებისაკენ, ბოლო პერიოდში კანონით განამტკიცა განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება.

განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულების შინაარსის დეტალიზაციის მიზნით მიღებულია მისი კლასიფიკაცია სუბიექტური და ობიექტური გულისხმიერების ვალდებულებად (Subjective and Objective Good Faith). პირველი გულისხმობს პირის სუბიექტურ განწყობასა და დამოკიდებულებას (subjective state of mind), მიუხედავად იმისა, იყო თუ არა მისთვის ცნობილი სამართლებრივად მნიშვნელოვანი გარემოებების შესახებ. ობიექტური გულისხმიერება გულისხმობს ობიექტურ სტანდარტს, რომლის დაცვაც მხარეებს მოეთხოვებათ კანონის ან მათ შორის არსებული შეთანხმების (გარიგების, ხელშეკრულების) შესაბამისად.⁴⁶

ევროპის კონტინენტის სამართლებრივი ტრადიცია განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულებას უფლების ბოროტად გამოყენებას უპირისპირებს. ნებისმიერი პირი ვალდებულია განსაკუთრებული გულისხმიერებით მოეკიდოს ვალდებ-

⁴⁶ *Hesselink*, The Concept of Good Faith, in: *Hartkamp/Hesselink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code*, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 619-620.

ულების შესრულებას და პირიქით, სამართლებრივი დაცვის ღირსად არ მიიჩნევა პირი, რომელიც უფლების რეალიზაციას მხოლოდ იმ მიზნით განახორციელებს, რომ ამით ზიანი მიადგეს სხვა. (შეად., 316 II და 115, გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 242-ე მუხლი, შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსის მე-2 მუხლი).

განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება არ მიეკუთვნება „წმინდა სამართლებრივ“ პრინციპთა კატეგორიას. უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვი, რომ ეს არის მინიმალური მორალური და ეთიკური სტანდარტი სამართალში, რომლის დაცვაც აუცილებელია სამართლის მიზნის მისაღწევად.⁴⁷

რამდენად აბსტრაქტულიცაა განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება, იმდენად ინდივიდუალური და განუმეორებელია მისი ყოველი განმარტება. ამიტომ მიიჩნევა, რომ ამ ვალდებულებასთან დაკავშირებული სასამართლო გადაწყვეტილების პრეცედენტად და სახელმძღვანელოდ გამოყენება გარკვეული რისკების შემცველია. განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში „თავიდან იზადება“ და იძენს იმ მნიშვნელობას, რომელიც სამართლის მიზნის მიღწევას საუკეთესო საშუალებითა და გზებით განაპირობებს. რამდენად მდიდარიც არ უნდა იყოს ამ აბსტრაქტული დანაწესის კონკრეტიზაციაზე ორიენტირებული სასამართლო პრაქტიკა, მაინც შეუძლებელი (და საღ აზრს მოკლებული) იქნება მკვეთრად გამოხატულ და განსაზღვრულ პრინციპებამდე მისი დაყვანა. განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება ყოველთვის დარჩება ე.წ. „ღია ნორმად,“ რომლის ძირითადი დატვირთვა სამართლის მოქნილობისა და ადაპტაციის უნარის უზრუნველყოფა იქნება.⁴⁸

პრაქტიკისა და დოქტრინის ანალიზის საფუძველზე შეიძლება განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულების რამდენიმე ფუნქცია გამოიყოს: განმარტებითი ფუნქცია (Interpretative function), დამატებითი, იგივე „შემვსები“ ფუნქცია (Supplementary Function) და შემზღვეველ-გამამარტივებელი ფუნქცია (restricting, limiting or mitigating function).⁴⁹ ცხადია, კლასიფიკაცია წმინდა თეორიული მიზნებისთვისაა შექმნილი და მკვეთრი ზღვრის გავლება ფუნქციებს შორის მიზანშეწონილი არ არის. თავისუფლად არის შესაძლებელი, რომ სასამართლო გადაწყვეტილების დასაბუთებისას განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულებამ შეასრულოს როგორც ერთი, ასევე დასახელებული სამიდან ორი, ან სამივე ფუნქცია ერთად.

ქართული სამოქალაქო კოდექსი განსაკუთრებულ გულისხმიერებას ვალდებულების ცნებასთან კავშირში მოიხსენიებს. უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ეს აბსტრაქტული დებულება, ვალდებულების, როგორც სამართლებრივი კონსტრუქციის შინაარსის განმსაზღვრელად მოიაზრება და ვრცელდება ამ უკანასკნელის (ვალდებულების) წარმოშობის ყველა საფუძველზე. არ აქვს მნიშვნელობა, ვალდებულება სახელმწიფო-რეულბოა თუ არასახელმწიფო-რეულბო (კანონისმიერი). მხარეთა განსაკუთრებული გულისხმიერება ნებისმიერ შემთხვევაში მისი თანმხლები მოვლენა უნდა იყოს იმ

⁴⁷ Hesselink, The Concept of Good Faith, in: Hartkamp/Hesselink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 621.

⁴⁸ Hesselink, The Concept of Good Faith, in: Hartkamp/Hesselink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 624.

⁴⁹ Hesselink, The Concept of Good Faith, in: Hartkamp/Hesselink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 627.

შინაარსითა და ფარგლებით, რაც შეიძლება თვით ვალდებულების არსიდან გამომდინარეობდეს. განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება არ უნდა იქნეს გაგებული, როგორც განყენებული და სხვა, გაცილებით კონკრეტული ნორმებისაგან მონყვეტილი კატეგორია.

განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება ძალაშია როგორც თვით ვალდებულების წარმოშობის მომენტიდან, ასევე მანამდეც და მას შემდეგაც.

ეს ვალდებულება იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ მის არსებობას მტკიცება არ სჭირდება. სახელმეკრულებო სამართლის ინგლისურ სახელმძღვანელოებში დღემდე ცოცხალია ხელშეკრულების პირობების „გამოხატულ“ და „ნაგულისხმევ“ (Express and Implied Terms of the Contract) პირობებად დაყოფის ტრადიცია.⁵⁰ „ნაგულისხმევ“ პირობათა შორის უპირველესი სწორედ განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულებაა. მისი არსებობა „იგულისხმება“ ყველგან, მიუხედავად იმისა, თუ როგორია ხელშეკრულების კონკრეტული რედაქცია. მაგალითად, 317 III მუხლის მოლაპარაკების მონაწილე მხარეს ავალდებულებს მეორე მხარეს აუნაზღაუროს ის ხარჯები, რომელიც ამ უკანასკნელმა ხელშეკრულების დასადავად კეთილსინდისიერად გასწავლია, თუ ხელშეკრულება პირველი მხარის ბრალეული ქმედების შედეგად არ დაიდო. კანონმდებელი სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეებს აკისრებს ერთმანეთის ინტერესების ისეთი ხარისხით გათვალისწინების ვალდებულებას, რაც ამ ბრუნვის სტაბილურობასა და შეუფერხებელ ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს. გულისხმიერების ვალდებულების ასეთმა „კერძო გამოვლინებებმა“ თანამედროვე ბიზნესისათვის განსაკუთრებული დატვირთვა შეიძინა. კომპლექსურ სახელმეკრულებო ურთიერთობებში შესვლამდე მხარეები სპეციალურად ემზადებიან და სამომავლო რისკების მინიმუმამდე დაყვანის მიზნით მნიშვნელოვანი ხარჯების გაღებასაც არ ერიდებიან. მაგალითად, თუ კომპანია გამოაცხადებს, რომ თავისი აქტივების დიდ ნაწილს, რამდენიმე საწარმოსა და აწყობილი ინფრასტრუქტურის ჩათვლით, კონკრეტულ ფასად ყიდის, პირველი, რასაც მყიდველები გააკეთებენ, ეს გასაყიდად გამოტანილი აქტივების დეტალური შესწავლა იქნება (ე.წ. DUE DILIGENCE). ასეთი შესწავლა გულისხმობს სამართლებრივი, ფინანსური და ტექნიკური დასკვნების კომპლექსურ მომზადებას, რომელიც საკმაოდ დიდ ხარჯებთან არის დაკავშირებული. თუ პოტენციური მყიდველი გაიღებს ამ ხარჯებს და დასთანხმდება გამყიდველს შეთავაზებულ ფასზე, ხოლო ეს უკანასკნელი მაინც არ დადებს ხელშეკრულებას, მაშინ მას წარმოეშობა ვალდებულება, აუნაზღაუროს პოტენციურ მყიდველს ნასყიდობის ხელშეკრულების დასადავად გაწეული ხარჯები.

ზემოაღნიშნული ურთიერთობა სახელმეკრულებო და არასახელმეკრულებო ვალდებულებების კლასიკურ მოდელში არ თავსდება, ვინაიდან ხელშეკრულება ჯერ დადებული არ არის, ხოლო დელიქტად მისი კვალიფიკაცია გარკვეულ წინააღმდეგობას ქმნის მისი წინასახელმეკრულებო ურთიერთობებიდან წარმოშობის გამო.⁵¹

წინასახელმეკრულებო ვალდებულებების ადგილისა და როლის შესახებ საკმაოდ საინტერესო განმარტება გააკეთა ევროპის კავშირის სასამართლომ (European Court

⁵⁰ *Hesslink*, The Concept of Good Faith, in: *Hartkamp/Hesslink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code*, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 621.

⁵¹ *Lüsing*, Die Pflichten aus culpa in contrahendo und positiver Vertragsverletzung, 2012, 18.

of Justice). მოსამართლეებმა სწორი კვალიფიკაციისთვის მნიშვნელოვან კრიტერიუმად მიიჩნიეს მხარეთა შორის შეთანხმების არსებობა. ვინაიდან ხელშეკრულების მომზადების ეტაპზე შეთანხმებაზე საუბარი საფუძველს მოკლებულად ჩაითვალა, სასამართლო მივიდა დასკვნამდე, რომ ეს ვალდებულება უფრო მეტად დელიქტთან არის ახლოს, ვიდრე ხელშეკრულებასთან.⁵²

ბოლოს უნდა აღინიშნოს, რომ საუკუნეების მანძილზე ჩამოყალიბებული დოგმატურ-თეორიული შეხედულებებისადმი შეუსაბამობა არ შეიძლება გახდეს ამ რეგულირების პრაქტიკულ მნიშვნელობასა და მის ეფექტურობაში ეჭვის შეტანის საფუძველი. ახალი ნორმები ხშირად არ თავსდება ხოლმე ძველ ჩარჩოებში, თუმცა მათი როლი სამოქალაქო ბრუნვის რეგულირებაში სადავო არ არის.

გ. lex mercatoria

„what this so called law [lex mercatoria] is or should be is a complete mystery.

It is hardly necessary to emphasize that no such law exists“.

FFA. Mann

„რასაც ეს ე.წ. სამართალი [ლექს მერცატორია] წარმოადგენს ან რაც უნდა იყოს, სრული მისტიერიაა, აუცილებელია ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ ასეთი სამართალი საერთოდ არ არსებობს“.

ფ.ა. მანი

„კარგი დიდვაჭარი . . . დასვით ბჭედ, ჭკვიანი იქნების და კარგად ეცოდინების ბჭობა და უსამართლოს არას იტყვის“.
ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ფრაგმენტი, მუხლი 100.

ვალდებულების ცნების შინაარსისა და ფარგლების ახსნა lex mercatoria-ს გარეშე სრულყოფილი ვერ იქნება.

lex mercatoria, იგივე law merchant შუა საუკუნეების ევროპაში თვითონ განავითარა ვაჭართა (მენარმეთა) ფენამ. ამის მიზეზი ძირითადად იყო, ერთი მხრივ, ვაჭრების მხრიდან ფეოდალური სამართლის მოთხოვნების თავიდან აცილების სურვილი და მეორე მხრივ, ფეოდალური სასამართლოს მიერ ვაჭართა ინტერესებისა და მათი საქმიანობის სპეციფიკის არცოდნა.⁵³ ფაქტობრივად, lex mercatoria განიხილებოდა, როგორც სპეციალური სამართალი ვაჭრებისათვის (მენარმეებისათვის).⁵⁴

XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან lex mercatoria „თავიდან აღმოაჩინეს“. მან ახალი შინაარსი და დატვირთვა შეიძინა. ქართული სამოქალაქო კოდექსი ხელშეკრულების განმარტების მეთოდების რეგულირებისას პირდაპირ უთითებს სავაჭრო ჩვეულებებზე, როგორც ხელშეკრულების შინაარსის დადგენის ერთ-ერთ წყაროზე (338). ამგვარად, თანამედროვე lex mercatoria უნდა გავიგოთ, როგორც სამოქალაქო

⁵² Lüsing, Die Pflichten aus culpa in contrahendo und positiver Vertragsverletzung, 2010, 25.

⁵³ Madsen, Commercial arbitration in Sweden, a commentary on the arbitration act (1999:116) and the rules of the arbitration institute of the stockholm chamber of commerce; 1st Edition, 2004, 24.

⁵⁴ Schroeder, Die lex mercatoria arbitralis, 2007, 66.

ბრუნვაში დამკვიდრებული სამენარმეო ხასიათის მქონე ჩვეულებები და შეხედულებები, რომლებიც ამ ბრუნვის მონაწილეთა ყოველდღიური გამოცენების საგანია და რომლებიც არსებით გავლენას ახდენენ მათი უფლებებისა და მოვალეობების რელიზაციაზე. *lex mercatoria* „დაუნერელი სამართლის“ ნაირსახეობაა, რომლის შინაარსის დადგენა ყოველთვის ერთმნიშვნელოვნად ვერ ხერხდება. ევროპული და ამერიკული სასამართლოებისა და საერთაშორისო საარბიტრაჟო ტრიბუნალების პრაქტიკაში მისი ხშირი გამოცენების მიუხედავად, ამ საინტერესო ინსტიტუტის ზუსტი შინაარსი, როლი და ფუნქცია დღემდე სადავოდ რჩება.

არსებობს რამდენიმე თეორია, რომლებიც სხვადასხვაგვარად აფასებს *lex mercatoria*-ს დამოკიდებულებას ნაციონალურ სამართლებრივ სისტემებთან. ერთ-ერთი ასეთი თეორია (უპირატესობის თეორია – *Vorrangstheorie*) *lex mercatoria*-ს განიხილავს, როგორც დამოუკიდებელ, ნაციონალურ სამართლებრივ სისტემებზე მაღლა მდგომ სამართლებრივ სისტემას. მეორე თეორია (თანასწორობის თეორია – *Gleichstellungstheorie*) გულისხმობს *lex mercatoria*-ს აღიარებას ნაციონალური მართლწესრიგების პარალელურ სამართლებრივ სისტემად, რომელიც შეიძლება გამოიყენონ ტრანსნაციონალურ კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში. მესამე თეორიის თანახმად, *lex mercatoria* სავაჭრო ჩვეულებებისა და სამართლებრივი პრინციპების ერთობლიობაა, რომელსაც არ შეიძლება პრეტენზია ჰქონდეს დამოუკიდებელ სამართლებრივ სისტემად ჩამოყალიბებაზე. მისი გამოცენება მხოლოდ ხელშეკრულებათა ხარვეზების შევსებისას არის შესაძლებელი (სუბსიდიარობის თეორია *Subsidiaritätstheorie*).⁵⁵

კერძო მენარმეობა საქართველოში არ არის ისეთი ტრადიციების მქონე, რომ საუკუნეების განმავლობაში დაკრისტალებული სავაჭრო ჩვეულებების არსებობაზე ვისაუბროთ. სამოქალაქო კოდექსში არსებული რეგულირება და ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი ბიზნეს ურთიერთობები იძლევა საფუძველს ვიფიქროთ, რომ სავაჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების, როგორც ვალდებულების შინაარსის დაზუსტების ერთ-ერთი საშუალების მნიშვნელობა აუცილებლად გაიზრდება.

2. ვალდებულების სახეები

ვალდებულების სახეებად დაყოფა თეორიული საკითხია და მისი მარეგულირებელი ნორმების სისტემურად აღქმას ემსახურება. ევროპის კონტინენტის სამართლებრივი ტრადიციის გათვალისწინებით აღიარებული და ცნობილია ვალდებულებათა კლასიფიკაცია წარმოშობის საფუძვლების მიხედვით. ეს კრიტერიუმი ერთმანეთისაგან განასხვავებს სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო (კანონისმიერ) ვალდებულებებს. ქართული სამოქალაქო კოდექსის ვალდებულებითი სამართლის სისტემა სწორედ ამ კლასიფიკაციას ემყარება. ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული ზოგადი და სპეციალური საკითხების მოწესრიგების შემდეგ კანონი არეგულირებს ვალდებულების წარმოშობის ისეთ საფუძვლებს, როგორცაა საზიარო უფლებები, დავალების გარეშე სხვისი საქმეების წარმოება და უსაფუძვლო გამდიდრება. სამივე შემ-

⁵⁵ *Lepschy*, §1051 ZPO _ Das anwdbare materielle Recht in internationalen Schiedsverfahren Die Neuregelung des Schiedsverfahrensgesetzes 1998, 2003, 25-27.

თხვევაში ვალდებულების წარმოშობა კანონის საფუძველზე ხდება.

ვალდებულებათა შემდეგი კლასიფიკაცია მხარეებს შორის უფლება-მოვალეობათა განაწილებას ემყარება. იმის მიხედვით, თუ რა უფლებები და მოვალეობები აქვთ მიკუთვნებული მხარეებს, ვალდებულება შეიძლება იყოს ცალმხრივი (როდესაც ერთ მხარეს აქვს მხოლოდ უფლებები, ხოლო მეორეს მხოლოდ მოვალეობები) და ორმხრივი (როდესაც ვალდებულების მონაწილეებს ერთმანეთის მიმართ აქვთ როგორც უფლებები, ასევე მოვალეობები).

ვალდებულება, რომელშიც რამდენიმე პირი მონაწილეობს, შეიძლება იყოს სოლიდარული, წილობრივი, ან საერთო.

სოლიდარულია ვალდებულება, როდესაც კრედიტორს უფლება აქვს მთლიანი ვალდებულების შესრულება მოსთხოვოს ურთიერთობაში მონაწილე რამდენიმე მოვალედან ნებისმიერს, სანამ ვალდებულება სრულად და ჯეროვნად არ იქნება შესრულებული.

წილობრივი ვალდებულების დროს თითოეულ მოვალეს აქვს წინასწარ განსაზღვრული წილი შესრულებაში და კრედიტორი უფლებამოსილია ყოველ მოვალეს მოსთხოვოს საერთო ვალდებულებიდან მხოლოდ მისი წილის შესრულება.

საერთო ვალდებულება სახეზეა, თუ მოვალეებმა კრედიტორის წინაშე ნაკისრი ვალდებულება მხოლოდ ერთობლივად უნდა შეასრულონ და კრედიტორიც უფლებამოსილია შესრულება მოითხოვოს ყველა მოვალისაგან ერთად, გამონაკლისების გარეშე.

ვალდებულებაში პირთა სიმრავლესთან დაკავშირებული ამ კლასიფიკაციიდან, რომელსაც ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის ძირითად პრინციპებში ვხვდებით, ქართული სამოქალაქო კოდექსი დეტალურად მხოლოდ სოლიდარულ ვალდებულებებს აწესრიგებს. ქართული რეგულირება შეეხება როგორც რამდენიმე სოლიდარული კრედიტორის, ასევე სოლიდარული მოვალეების არსებობისას წარმოშობილ ურთიერთობებს (455-476).

3. ვალდებულების სუბიექტები

ა. სამართლის სუბიექტი, როგორც ვალდებულების სუბიექტი

ა.ა. ფიზიკური და იურიდიული პირები

ვალდებულების, ისევე, როგორც სხვა კერძოსამართლებრივი ურთიერთობების სუბიექტად მოიაზრება ნებისმიერი პირი, მიუხედავად იმისა, ეს პირი საჯარო სამართალს მიეკუთვნება თუ კერძოს.

ფიზიკური პირის ვალდებულების სუბიექტად აღიარების წინაპირობად ქმედუნარიანობა არ უნდა მივიჩნიოთ. მაგალითად, დელიქტუნარიანობას, ანუ პირის უნარს, პასუხი აგოს სხვისთვის მიყენებული ზიანისათვის, ქართული სამოქალაქო კოდექსი 10 წლის ასაკს უკავშირებს, ხოლო ქმედუნარიანობის წარმოშობის ასაკობრივი ცენზი 18 წელია.

ვალდებულების სუბიექტად პირის აღიარებისათვის არ არის აუცილებელი, რომ

მას პირადად შეეძლოს სამართლებრივი ურთიერთობებიდან გამომდინარე უფლებებისა და მოვალეობების განკარგვა. მაგალითად, თუ 4 წლის ბავშვი მიიღებს მემკვიდრეობას, ის ჩაითვლება ნებისმიერი ვალდებულებითი ურთიერთობის სუბიექტად, რაც სამკვიდრო ქონების მართვასთან იქნება დაკავშირებული. ის ამ ურთიერთობებში მონაწილეობას მიიღებს მშობლების, ან სხვა კანონიერი წარმომადგენლების მეშვეობით, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ასეთი პირი არ არის ვალდებულების სრულფასოვანი სუბიექტი.

ვალდებულების სუბიექტად აღიარების იგივე წესი გავრცელდება კერძო სამართლის იურიდიულ პირებზე, მიუხედავად იმისა, სამენარმეო იქნებიან ისინი თუ არასამენარმეო. ქართული სამოქალაქო კოდექსის მიერ კერძო სამართლის იურიდიული პირებისათვის მინიჭებული ზოგადი უფლებაუნარიანობა (25) თავისთავად გულისხმობს მათ იურიდიულ შესაძლებლობას, შეუზღუდავად იყვნენ ვალდებულების მონაწილენი და დაუბრკოლებლად განახორციელონ თავიანთი უფლებებისა და მოვალეობების რეალიზაცია.

განსხვავებული წესი გამოიყენება საჯარო სამართლის იურიდიული პირების მიმართ, რომლებიც „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად იქმნებიან და სპეციალური უფლებაუნარიანობით ხასიათდებიან. კანონი მათ შექმნას უკავშირებს სპეციალურ აქტს, რომელიც შეიძლება იერარქიული თვალსაზრისით იყოს როგორც საკანონმდებლო, ასევე კანონქვემდებარე. შესაბამისად, საჯარო სამართლის იურიდიული პირები შეზღუდულნი არიან იმ მიზნით, რასაც ისინი ემსახურებიან და მათი უფლებაუნარიანობა სწორედ მათ მიზანზეა „მორგებული“. თუ საჯარო სამართლის იურიდიული პირის დამფუძნებელი აქტით დადგინდება, რომ საქმიანობისა და ამოცანების სპეციფიკიდან გამომდინარე საჯარო სამართლის იურიდიული პირი არ შეიძლება იყოს კერძოსამართლებრივი ვალდებულების სუბიექტი – ეს გამორიცხავს ვალდებულებით ურთიერთობებში მის მონაწილეობას. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თვით საჯარო ინტერესიდან გამომდინარე მსგავსი ხასიათის დათქმები პრაქტიკაში იშვიათია.

ქართული საერთაშორისო კერძო სამართლის უმნიშვნელოვანესი პრინციპია უცხოური ფიზიკური და იურიდიული პირების გათანაბრება საქართველოს მოქალაქეებთან და საქართველოში დაფუძნებულ იურიდიულ პირებთან. ამ წესიდან გამონაკლისი დაიშვება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ უცხო სახელმწიფოში, რომელსაც კონკრეტული პირი განეკუთვნება, საქართველოს სუბიექტებთან დაკავშირებით რაიმე შემზღუდველი ნორმები მოქმედებენ. ამ შემთხვევაშიც, კი საქართველოში შეზღუდვის დაწესება შესაძლებელია მხოლოდ საკანონმდებლო რეგულირების საფუძველზე. არც ერთ ადმინისტრაციულ ორგანოს, საჯარო თუ კერძო სამართლის იურიდიულ პირს არ აქვს უფლება შემოიღოს დისკრიმინაციული შეზღუდვები უცხო სახელმწიფოში საქართველოსადმი მიკუთვნებული პირების მიმართ მსგავსი რეგულირების არსებობაზე მითითებით (იხ. საქართველოს კანონი „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“, 24-ე მუხლი. ასევე, საქართველოს კანონი „საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“, მე-3 მუხლი).

ა.ბ. სახელმწიფო

par in parem non habet iurisdictionem
თანასწორს თანასწორზე იურისდიქცია არ გააჩნია.

ქართული სამოქალაქო კოდექსი სახელმწიფოსა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს სამოქალაქო ურთიერთობის სრულფასოვან სუბიექტებად მიიჩნევს (იხ. 24). ეს თავისთავად გულისხმობს დასახელებული სუბიექტების უფლებას, იყვნენ ვალდებულებითი ურთიერთობის მონაწილენი.

გაცილებით რთულად არის საქმე, როდესაც საკითხი ეხება უცხო სახელმწიფოს, ან მისი ცალკეული ორგანოების ვალდებულების სუბიექტად აღიარებას. ზოგადი პრინციპის თანახმად, მათ არ ეზღუდებათ ვალდებულებით ურთიერთობებში მონაწილეობა, თუმცა სხვა საკითხია, რამდენად მხოჭავია მათთვის ვალდებულების წარმოშობის კონკრეტული საფუძველი (მაგალითად, ხელშეკრულება) და რა ზომები შეიძლება იქნეს მიღებული მათ წინააღმდეგ, თუ ისინი ნაკისრ ვალდებულებას არ შეასრულებენ. ამ უაღრესად დელიკატური საკითხის გადაწყვეტა ერთი სახელმწიფოს კანონმდებლობის ფარგლებში შეუძლებელია.

სახელმწიფოს სუვერენიტეტის იდეა გულისხმობს სახელმწიფოთა თანასწორობას და გამორიცხავს ერთის მიერ მეორის მიმართ იძულების ღონისძიებების გამოყენებას, თუ ეს უკანასკნელი მსგავს სამართლებრივ ურთიერთობაში მონაწილეობაზე თვითონ არ დასთანხმდება. სახელმწიფოს უფლებას, არ დაექვემდებაროს უცხო სახელმწიფოს სამართალს ან სასამართლოს, სახელმწიფოს იმუნიტეტი ეწოდება. განვითარების პირველ ეტაპზე სახელმწიფოთა უმრავლესობა აღიარებდა ე.წ. აბსოლუტური იმუნიტეტის დოქტრინას, რაც ერთ სახელმწიფოზე მეორის იურისდიქციის გავრცელების მთლიანად გამორიცხვას გულისხმობდა. ეკონომიკური ურთიერთობების გლობალიზაციამ და ამ ურთიერთობებში სახელმწიფოთა მონაწილეობის ხარისხის ზრდამ წარმოშვა იდეა სახელმწიფოებს უარი ეთქვათ იმუნიტეტზე იმ ფარგლებში, რა ფარგლებშიც ისინი მონაწილეობას მიიღებდნენ კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში. სხვაგვარი გადაწყვეტა პირდაპირ ემუქრებოდა საერთაშორისო სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობას, ვინაიდან აბსოლუტური იმუნიტეტი შესაძლებლობას აძლევდა სახელმწიფოს, ერთი მხრივ, დაემყარებინა კერძოსამართლებრივი ურთიერთობები, ხოლო, მეორე მხრივ, იმუნიტეტზე მითითებით უარი ეთქვა ნაკისრი ვალდებულების შესრულებაზე. ცხადი გახდა, რომ ამ საკითხის დარეგულირების ერთადერთი საშუალება შეიძლებოდა ყოფილიყო საერთაშორისო ხელშეკრულება/ხელშეკრულებები, რაც სახელმწიფოს აბსოლუტურ იმუნიტეტზე უარის თქმას დაავალდებულებდა. თავის მხრივ, საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული უნდა ყოფილიყო იმ შემთხვევათა შეძლებისდაგვარად ამომწურავი ჩამონათვალი, რა დროსაც სახელმწიფოები არ ისარგებლებდნენ იმუნიტეტზე მითითების უფლებით და საკუთარი ნებით დაექვემდებარებოდნენ შესაბამისი მართლწესრიგის მოთხოვნებს ნაკისრი ვალდებულების შესრულებასთან დაკავშირებით.

სახელმწიფო იმუნიტეტის რეგულირება საერთაშორისო სამართლით წარმატებული არ აღმოჩნდა. ამ მომენტიდან თავის ცნობილია ორი უმნიშვნელოვანესი ხელშეკრულება: 1. ევროსაბჭოს 1972 წლის ევროპული კონვენცია სახელმწიფოს იმუნიტეტის

შესახებ⁵⁶ და 2. გაეროს 2004 წლის კონვენცია სახელმწიფოსა და მისი საკუთრების იმუნიტეტის შესახებ.⁵⁷ თუ გავითვალისწინებთ, რომ პირველის ხელმომწერთა რაოდენობა ერთ ათეულსაც ვერ აღწევს, ხოლო მეორე საერთოდ არ შესულა ძალაში, ასევე ხელმომწერ სახელმწიფოთა სიმცირის გამო, შეიძლება დავასკვნათ, რომ უცხო სახელმწიფოს კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობის პრობლემა გლობალურ დონეზე გადაჭრილი არ არის. შეიძლება ითქვას, რომ საკითხი სრულიად დამოკიდებულია კონკრეტულ სახელმწიფოებს შორის არსებულ პოლიტიკურ ურთიერთობებზე.

ბ. კრედიტორი, მოვალე და მესამე პირი, როგორც ვალდებულების სუბიექტი

ვალდებულების სუბიექტთა აღმნიშვნელი სამართლებრივი ტერმინოლოგია ვალდებულების შინაარსიდან გამომდინარეობს. პირს, რომელმაც ვალდებულება უნდა შეასრულოს, მოვალე ეწოდება, ხოლო მოვალის მიერ განსახორციელებელი შესრულების ადრესატს, ანუ პირს ვის სასარგებლოდაც უნდა შესრულდეს ვალდებულება – კრედიტორი.

შესრულების ტვირთი, ვალდებულების შინაარსიდან გამომდინარე, მთლიანად მოვალეს ეკისრება, თუმცა ეს არ გამორიცხავს კრედიტორის მხრიდან გარკვეული ქმედების განხორციელების აუცილებლობას, თუ ეს ქმედება საჭიროა შესრულების მიღებისათვის. კრედიტორის მიერ შესრულების მიუღებლობა არ განიხილება ვალდებულების დარღვევად, განსხვავებით მოვალისაგან, რომელსაც შეუსრულებლობა დარღვევად ჩაეთვლება და ამას მისთვის არასასურველი სამართლებრივი შედეგები მოჰყვება.⁵⁸

ქართული სამოქალაქო კოდექსის სისტემური ანალიზი ცხადყოფს, რომ კრედიტორის მიერ რაიმე მოქმედების შეუსრულებლობა, რაც კავშირშია მოვალის მიერ განსახორციელებელ შესრულებასთან – ვალდებულების დარღვევად არ განიხილება. ამიტომ არის, რომ კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილების მარეგულირებელი ნორმები შესულია არა ვალდებულების დარღვევის, არამედ ვალდებულების შესრულების თავში (390-393). კრედიტორი, რომელმაც შესრულების მიღების ვადას გადააცილა, მხოლოდ მაშინ აგებს პასუხს მოვალის წინაშე, თუ მოვალეს ზიანი მიადგა კრედიტორს მიერ ვადის ბრალეული გადაცილების გამო (391). ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სამოქალაქო კოდექსი მაქსიმალურად ცდილობს დაიცვას კეთილსინდისიერი მოვალე, რომელმაც ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად შეასრულა ვალდებულება და გადაცილების ყველა შესაძლო რისკი კრედიტორს დააკისროს.

კრედიტორისაგან განსხვავებით, მოვალის მიერ ვადის გადაცილების ვალდებულების დარღვევის კლასიკურ შემთხვევად განიხლება და მას კრედიტორისათვის შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება მოჰყვება.

პრაქტიკაში იშვიათია ცალმხრივი ვალდებულება, რომლის შინაარსიც ერთ მხარეს მხოლოდ უფლებებს, მეორე მხარეს კი მხოლოდ მოვალეობებს მოიაზრებს. რო-

⁵⁶ European Convention on State Immunity. ხელმისაწვდომია: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=074>.

⁵⁷ United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and their Property.

ხელმისაწვდომია: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf.

⁵⁸ *MüKo-Ernst*; BGB, 6 Auflage, 2012, Einleitung, Rn.12-18.

გორც წესი, სახელმწიფო ურთიერთობებში მხარეები ერთდროულად გამოდიან, როგორც მეორე მხარის მოთხოვნის მოვალეები და საკუთარი მოთხოვნის კრედიტორები. ამიტომ სავსებით შესაძლებელია, რომ ვალდებულების მონაწილე თანაბრად განიხილებოდეს როგორც მოვალედ, ასევე კრედიტორად.

ვალდებულების შინაარსიდან გამომდინარე, ასევე დასაშვებია ვალდებულება განსაზღვრავდეს მესამე პირის ან პირების უფლებებს და მოვალეობებსაც. ვალდებულებითი ურთიერთობების ფარდობითი ხასიათი გულისხმობს, რომ ამ დროს უფლებებისა და მოვალეობების წარმოშობა მხოლოდ ამ კონკრეტული ურთიერთობების მონაწილეთათვის ხდება. თუ მესამე პირი კრედიტორთან და მოვალესთან ერთად ვალდებულების მონაწილე გახდება, მაშინ ისიც შეიძლება წარმოვადგინოთ, როგორც ვალდებულების სუბიექტი.

ვალდებულებით ურთიერთობაში მესამე პირის მონაწილეობის კლასიკური შემთხვევაა მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული ხელმწიფოება, რომელსაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი საკმაოდ დეტალურად არეგულირებს (349-351).

გ. პირთა სიმრავლე ვალდებულებებში

თანამედროვე ეკონომიკურ ურთიერთობებში თანდათან მცირდება ისეთი ვალდებულებების რაოდენობა, რომლებშიც მხოლოდ ორი სუბიექტი მონაწილეობს. როგორც კრედიტორთა, ასევე მოვალეთა სიმრავლე ვალდებულებებში იშვიათობას წამდვილად არ წარმოადგენს.

რამდენიმე კრედიტორის, ან მოვალის არსებობა კიდევ უფრო ართულებს ვალდებულების სამართლებრივ ბუნებას და უფრო კომპლექსურს ხდის მას. განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სახეზე გვაქვს ე.წ. ორმხრივი ვალდებულებები, როდესაც ორივე მხარეს მონაწილე სუბიექტები ერთდროულად წარმოადგენენ როგორც მოვალეებს, ასევე კრედიტორებს.

4. ვალდებულების ობიექტი

ვალდებულების ობიექტის ცნება პირდაპირ კავშირშია კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტის ზოგად ცნებასთან, რომელიც ქართული სამოქალაქო კოდექსის ზოგად ნაწილია მოცემული.

მე-7 მუხლის თანახმად, „კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტი შეიძლება იყოს ქონებრივი ან არაქონებრივი ღირებულების მატერიალური ან არამატერიალური სიკეთე, რომელიც კანონით დადგენილი წესით ბრუნვიდან არ არის ამოღებული“.

კერძო სამართლის ობიექტის ლეგალური დეფინიციის გათვალისწინებით, ძნელი არ არის ვივარაუდოთ, რომ ვალდებულება, როგორც კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ერთ-ერთი სახე, ასევე უნდა იზიარებდეს ამ ცნებას და თავის ობიექტად აღიარებდეს ნებისმიერ ქონებას, რომელიც ბრუნვიდან არ არის ამოღებული.

ვალდებულების ობიექტის ცნებას ქართულ სახელმძღვანელოებში საინტერესო ისტორია აქვს. კერძო სამართლის არარსებობის პირობებში, საბჭოთა პერიოდის სახ-

ელმძღვანელოები ვალდებულების ობიექტის ცნებას აკავშირებდნენ სამართლებრივი ურთიერთობების ობიექტის ზოგად ცნებასთან, რომელიც, როგორც წესი, სამართლის თეორიის სახელმძღვანელოებში იყო მოცემული. ამ სახელმძღვანელოების მიხედვით, ვალდებულების ობიექტი დუალისტურ კატეგორიას წარმოადგენდა. ერთი მხრივ, აღიარებდნენ, რომ ობიექტი არის ის ნივთი, რომელიც სამართლის სუბიექტის ინტერესის საგანს წარმოადგენს და რომლის გამოც ისინი ამყარებენ ურთიერთობას, თუმცა, მეორე მხრივ, აცხადებდნენ, რომ სამართლის ობიექტი ასევე არის ის ქმედება, რომლისკენაც არის მიმართული ურთიერთობა (მაგალითად, ნივთის გადაცემა, თანხის გადახდა და ა.შ.).⁵⁹

სამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტის ეს განმარტება თავისებური ინერციით აისახა ვალდებულებითი სამართლის სახელმძღვანელოებში. ერთ-ერთი მათგანის მიხედვით, „ვალდებულების ობიექტს წარმოადგენს ის, რაზედაც მიმართულია კრედიტორის უფლება (მოთხოვნის უფლება) და მისი შესაბამისი მოვალის ვალდებულება. რამდენადაც კრედიტორის უფლება და მოვალის ვალდებულება მიმართულია მოქმედების შესრულებაზე (ან მოქმედებისაგან თავის შეკავებაზე), მოქმედება (ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება) წარმოადგენს ვალდებულების ობიექტს. კონკრეტულ ვალდებულებათა ობიექტები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ისინი შეიძლება გამოიხატონ ქონების გადაცემაში (მაგალითად ნასყიდობისას), სამუშაოს შესრულებაში (მაგალითად, ნარდობისას), მომსახურების განწვევაში (მაგალითად, დავალებისას) და ა.შ. ხშირად მოქმედება მიმართულია ქონებაზე ან არამატერიალურ სიკეთეზე, რასაც ვალდებულების საგანს უწოდებენ“.⁶⁰ მსგავსი შეხედულება აღარ გვხვდება სამართლის თეორიის⁶¹ შედარებით გვიანდელ სახელმძღვანელოებში.

ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა) წარმოადგენს არა ვალდებულების ობიექტს, არამედ **ვალდებულების შინაარსის ერთ-ერთ დამოუკიდებელ ელემენტს, მის ნაწილს**. შემთხვევითი არ არის, რომ ვალდებულებითი სამართლის სახელმძღვანელოების გერმანული ტრადიცია ვალდებულებით ურთიერთობების შინაარსზე მსჯელობისას განიხილავს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა, მაგალითად, ვალდებულების შესრულება.⁶² სწორედ შესრულება, როგორც ვალდებულების შესაბამისი ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა) არის მისი შინაარსის განმსაზღვრელი. ხოლო ვალდებულების ობიექტია ის კონკრეტული ქონება, რომლისადმი ინტერესმაც მხარეებს მიაღებინა ერთობლივი გადანეცილებილება, დაემყარებინათ ერთმანეთთან ვალდებულები-სამართლებრივი ურთიერთობები.

ამ მსჯელობის მიზანი არ არის სამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტის რაობასთან დაკავშირებულ სქოლასტიკურ კამათში ჩართვა. მას ნაკლებად აქვს პრაქტიკული ღირებულება. მოცემულმა განმარტებამ თავიდან უნდა აგვაცილოს ვალდებულების ობიექტის ისეთი ფორმითა და შინაარსით გააზრება, რომელიც ვერ პასუხობს თანამედროვე მოთხოვნებს და რაც მთავარია, ეწინააღმდეგება ქართული სამოქალაქო

⁵⁹ *Алексеев*, Общая теория права, Т. II, 1982; ასევე, *ინსკირველი*, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბ., 1999.

⁶⁰ *ახვლედიანი*, ვალდებულებითისამართალი, მეორე გამოცემა, 1999, გვ. 7.

⁶¹ *ხუბუა*, სამართლის თეორია, 2004; *ლობჯანიძე*, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, 2003.

⁶² *Brox*, Allgemeines Schuldrecht, 1974.

ლექო კოდექსის პრინციპებს. ერთი მხრივ, მე-7 მუხლი ცალსახად ადასტურებს, რომ კერძოსამართლებრივი ურთიერთობების ობიექტი არის ქონება, რომელიც ბრუნვიდან არ არის ამოღებული, მეორე მხრივ კი, თეორიული სახელმძღვანელოების ნაწილი ქონებას ვალდებულების საგნად, ხოლო მოქმედებას კი მის ობიექტად წარმოაჩენს. ობიექტისა და საგნის ერთმანეთისაგან გამიჯვნას არანაირი პრაქტიკული დანიშნულება არ გააჩნია. სიტყვათშეთანხმება „ხელშეკრულების საგანი,“ რომელიც ხშირად გვხვდება ქართულ პრაქტიკაში, როგორც წესი, გულისხმობს იმ ნივთისა თუ სხვა სიკეთის განსაზღვრას, რომელსაც ხელშეკრულების დადება უკავშირდება.

მაგალითი:

ქართულ პრაქტიკაში დადებული უძრავი ქონების ნასყიდობის ხელშეკრულებათა დიდი უმრავლესობის პირველივე მუხლს ძალიან ხშირად ჰქვია „ხელშეკრულების საგანი,“⁶³ სადაც, როგორც წესი, მითითებულია, რომ მყიდველი ვალდებულია გადაიხადოს ნასყიდობის ფასი, ხოლო გამყიდველმა უნდა გადასცეს მას შესაბამისი მასსიათებლების მქონე უძრავი ქონება. ამის შემდეგ კი ხელშეკრულების მომდევნო მუხლებში ხდება მხარეთა უფლება-მოვალეობების დეტალიზაცია. სათაური „ხელშეკრულების საგანი“ გვანდის ინფორმაციას, თუ რა ქონებაა ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მხარეთა ინტერესის სფეროში.

ზოგადი პრინციპიდან და მე-7 მუხლიდან გამომდინარე, ვალდებულების ობიექტის ცნება საკმაოდ ფართოდ არის მოცემული და მოიცავს ნებისმიერ სიკეთეს, მისი ქონებრივი ან არაქონებრივი ხასიათის მიუხედავად, თუ მისი მონაწილეობა სამოქალაქო ბრუნვაში რაიმე საჯარო-სამართლებრივ აკრძალვებთან არ არის დაკავშირებული. ზემოაღნიშნული განმარტება პირდაპირ კავშირშია ასევე კოდექსით განმტკიცებულ ქონების ცნებასთან, რომელიც კიდევ უფრო აკონკრეტებს ობიექტის ცნებას და მიუთითებს, რომ მისი ფლობა, სარგებლობა და განკარგვა სამართლის სუბიექტების მიერ შესაძლებელი უნდა იყოს (147).

სამოქალაქო ბრუნვიდან ამოღება გულისხმობს კერძო სამართლის სუბიექტის შეუძლებლობას, თავისი კონტროლის ქვეშ ჰქონდეს გარკვეული ქონებრივი სიკეთე. ეს ისეთი მდგომარეობაა, როდესაც პირსა და ქონებას შორის რაიმე კერძოსამართლებრივი დამოკიდებულების არსებობა გამორიცხულია (მაგალითად, რადიოაქტიური ნივთიერებები, ან საზენიტო რაკეტები ვერ იქნება კერძო სამართლის სუბიექტის საკუთრება, თვით ამ ნივთების სუბსტანციიდან და სპეციფიკიდან გამომდინარე).

სამოქალაქო ბრუნვიდან ამოღებულად არ უნდა მივიჩნიოთ ქონება, თუ მისი სამართლებრივი განკარგვა დაკავშირებულია გარკვეულ შეზღუდვებთან (ნებართვის ან ლიცენზიის სავალდებულობა, გარკვეული მოთხოვნების დაკმაყოფილება და ა.შ.). სახელმწიფოს მხრიდან საჯარო და კერძო ინტერესების გათვალისწინებით გარკვეული შეზღუდვების დაწესება ჩვეულებრივი პრაქტიკაა და არ არის დაკავშირებული ამა თუ იმ სიკეთის ბრუნვიდან ამოღებასთან.

⁶³ მაგალითად, საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს ვებ გვერდზე დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულების მოდელი, რომლითაც რეესტრის მომსახურების მსურველთა მნიშვნელოვანი ნაწილი სარგებლობს, უძრავ ქონებას, რომელიც იყიდება, ნასყიდობის საგანს უწოდებს. ხელმისაწვდომია: <http://www.napr.gov.ge/?m=221>.

მაგალითი:

წამლებისა და სხვა ფარმაცევტული საშუალებების განკარგვა შესაძლებელია მხოლოდ იმ სუბიექტების მიერ, რომლებიც ფლობენ შესაბამის ლიცენზიას და ამით ადასტურებენ, რომ მათი საქმიანობა შეესაბამება სახელმწიფოს მიერ ჯანმრთელობის უსაფრთხოების ინტერესების გათვალისწინებით დაწესებულ გარკვეულ სტანდარტებს. მართვის მოწმობის გარეშე ავტომანქანის მართვისა და გადაადგილების აკრძალვა ემსახურება როგორც საჯარო, ასევე კერძო ინტერესს, რაც გზებზე უსაფრთხო მოძრაობის უზრუნველყოფის აუცილებლობაში გამოიხატება.

არც პირველ და არც მეორე შემთხვევაში სუბიექტს, რომელიც ვერ დააკმაყოფილებს დადგენილ მოთხოვნებს (ვერ მიიღებს ფარმაცევტული საშუალებების გაყიდვის ლიცენზიას, ვერ აიღებს მართვის მოწმობას), არ შეუძლია თქვას, რომ წამლები, ან ავტომანქანა სახელმწიფოს სამოქალაქო ბრუნვიდან აქვს ამოღებული. სამოქალაქო ბრუნვის თავისუფლება, რაც კანონით არის დაცული (9), აბსოლუტურ შეუზღუდავობასა და თავისუფლებას არ გულისხმობს. სამოქალაქო ბრუნვაში კანონმდებელი, უპირველეს ყოვლისა, სამართლით მოწესრიგებულ ბრუნვას გულისხმობს. ასეთი ბრუნვა ემყარება გარკვეულ „თამაშის წესებს,“ რათა დაცულ იქნეს როგორც მთელი საზოგადოების, ასევე მისი თითოეული წევრის კანონიერი უფლებები და ინტერესები.

ქონების ცნების ლეგალური დეფინიციიდან (147) გამომდინარეობს, რომ ქონებად (და, მაშასადამე, ვალდებულების ობიექტად) არ და ვერ განიხილება ისეთი ნივთი თუ არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, რომლის თავისუფლად ფლობა, სარგებლობა და განკარგვა შეიძლება ზნეობის ნორმებს ეწინააღმდეგებოდეს. ზნეობის კონკრეტული ნორმების იდენტიფიცირება, მათი შინაარსის დადგენა და მათდამი წინააღმდეგობის ფაქტის სამართლებრივი შეფასება სასამართლოს საქმეა. ეს საქმე საკმაოდ რთულად გამოიყურება, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ზნეობა საკმაოდ ზოგადი კატეგორიაა და ერთმნიშვნელოვანი მსჯელობის საფუძველს ყოველთვის არ იძლევა.

მაგალითი:

ყვითელი პრესის წარმომადგენელი რედაქტორი სოლიდურ თანხას ჰპირდება ფოტოშოპის სპეციალისტს, თუ ეს უკანასკნელი შეძლებს შექმნას ისეთი ფოტოები, სადაც ცნობილი ადამიანები რაც შეიძლება უზამსად და შეურაცხმყოფელად იქნებიან წარმოჩენილნი. ეს ფოტოები ვერ იქნება ვალდებულების ობიექტი, რადგან მათი როგორც შექმნა, ასევე გავრცელება ეწინააღმდეგება ზნეობის ნორმებს, ხოლო რედაქტორსა და ფოტოშოპის მცოდნეს შორის არსებული გარიგება ბათილია საჯარო ნესრიგისადმი წინააღმდეგობის გამო (54).

ვალდებულების ობიექტის, როგორც ქონებრივი სიკეთის ცნება გარკვეულწილად ეჭვქვეშ დგება, როდესაც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველია არაქონებრივი ზიანი, რომელიც მოვალემ მიაყენა კრედიტორს. ამ დროს, ერთი შეხედვით, შეიძლება ჩანდეს, რომ ვალდებულებითი ურთიერთობა ობიექტის გარეშეა დარჩენილი, რადგან ეს უკანასკნელი მხოლოდ ქონებრივ სუბსტანციას გულისხმობს, ხოლო მიყენებული ზიანი კი არაქონებრივი ხასიათისაა. ამ შემთხვევაში უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ ვალდებულებით სამართალს ამ ზიანის ანაზღაურების გარანტიების შექმნა მხოლოდ მატერიალური ღირებულებით შეუძლია. სამართალს არ შეუ-

ძლია დამცირებულ და შეურაცხყოფილ ადამიანს შვეება მოჰგვაროს, მაგრამ შეუძლია არაქონებრივი ზიანისათვის მიაუკუთვნოს ისეთი მატერიალური ღირებულება, რომელიც მის დაკმაყოფილებასა და ფსიქიკური ტანჯვის ნეიტრალიზაციას ნაწილობრივ მაინც უზრუნველყოფს. ამ შემთხვევაში არაქონებრივ და არამატერიალური ზიანის მიყენებასთან დაკავშირებით წარმოშობილი ვალდებულებითი ურთიერთობის ობიექტად შეიძლება ჩავთვალოთ ის მატერიალური ეკვივალენტი, რომლის ანაზღაურებასაც დაზარალებული სასამართლოსაგან ითხოვს. უფრო კონკრეტულად, ვალდებულების ობიექტი იქნება არაქონებრივი ზიანის სანაცვლოდ მოსარჩელის მიერ სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე მიღებული თანხა.

უნდა ვალიაროთ, რომ რთული წარმოსადგენია, ასეთი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნისას მხარეებს ან სასამართლოს დაებადოს კითხვა, თუ რა არის ამ ვალდებულებითი ურთიერთობის ობიექტი, რადგან მოცემულ შემთხვევაში, მისი სპეციფიკის გათვალისწინებით, ვალდებულებითი სამართლის ობიექტის ცნებას რაიმე ხელშესახე-ბი პრაქტიკული ღირებულება არ გააჩნია.

5. ვალდებულების წარმოშობის ზოგადი საფუძვლები

ვალდებულებათა კლასიფიკაცია მხოლოდ სახელმწიფოებო და დელიქტური ვალდებულებების გამოიწვევით რომ არ ამოიწურება, ეს ჯერ კიდევ გაიუსის ინსტიტუციებში იყო აღნიშნული. რომაელმა იურისტმა ცალკე გამოყო უსაფუძვლო გამდიდრება და ხაზი გაუსვა, რომ მას არ აქვს სახელმწიფოებო სამართლებრივი ბუნება და ამავე დროს, არ არის დაკავშირებული ზიანის მიყენებასთან დელიქტის კლასიკური გაგებით.⁶⁴

მოგვიანებით ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლების ორწევრიან (ხელშეკრულება და დელიქტი) დაყოფაზე უარის თქმამ დასრულებული სახე მიიღო იუსტინიანეს დიგესტებში, სადაც ორწევრიანი დაყოფა ოთხწევრიანმა შეცვალა. ხელშეკრულებისა და დელიქტის გვერდით გაჩნდა კვაზიხელშეკრულებისა და კვაზიდელიქტის ცნება. კვაზისახელმწიფოებო ურთიერთობებში რომის სამართალი ძირითადად მოიაზრებდა უსაფუძვლო გამდიდრებისა და დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულების შემთხვევებს. რაც შეეხება კვაზიდელიქტს ის გულისხმობდა, მაგალითად, მოსამართლის ან საჯარო მოხელის მიერ კანონით მასზე დაკისრებული ვალდებულების დარღვევის შედეგად ზიანის მიყენებას, ან ვინმეს კუთვნილი შენობიდან რაიმეს გადაგდებით ან გადაღვრით დამდგარ ზიანს.⁶⁵

პირველად ისტორიაში ნაპოლეონის კოდექსმა მოახდინა ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლების მეტ-ნაკლებად სრულყოფილი სისტემატიზაცია. ამ კოდექსის თანახმად, ვალდებულება შეიძლება წარმოშობილი იყო როგორც სახელმწიფოებო, ასევე კვაზისახელმწიფოებო ურთიერთობებიდან, დელიქტიდან ან კვაზიდელიქტიდან. აღსანიშნავია, რომ ეს კოდექსი კანონს, როგორც ვალდებულების წარმო-

⁶⁴ Zimmermann, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, 1996, 14.

⁶⁵ Zimmermann, The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition, 1996, 15-16.

შობის საფუძველს, დამოუკიდებლად განიხილავდა და ფაქტობრივად საფუძველების ხუთწევრიან კლასიფიკაციას ახდენდა. რომანული სამართლის ოჯახის წევრი მართლწესრიგის ნაწილი დღემდე იზიარებს ამ მიდგომას.⁶⁶

ქართულმა სამოქალაქო კოდექსმა უარყო კვაზიხელშეკრულებისა და კვაზიდელიქტების ცნებები და გააერთიანა ისინი კანონისმიერ ვალდებულებით ურთიერთობებში. შესაბამისად, ქართული სამართალი ვალდებულებათა კლასიფიკაციის საფუძველად იღებს არა ამა თუ იმ ურთიერთობის მსგავსებას სახელშეკრულებო ან დელიქტურ ვალდებულებასთან, რაც უდავოდ სუბიექტური შეფასების საგანია, არამედ კანონის მიერ ამ ვალდებულებათა აღიარებას და მათ საკანონმდებლო დონეზე რეგულირებას.

ამავე დროს, კანონისმიერი ვალდებულებებითი ურთიერთობების სამოქალაქო კოდექსით რეგულირება არ გულისხმობს კანონით ყოველი კონკრეტული შემთხვევის გათვალისწინების მცდელობას. პირიქით, კანონმდებელი უშვებს პრაქტიკაში ისეთი შემთხვევების არსებობის შესაძლებლობას, რომელთა წინასწარ გათვალისწინებაც შეუძლებელია და მათზე ჩვეულებრივად ავრცელებს კანონისმიერი ვალდებულებითი ურთიერთობების მარეგულირებელი ნორმების მოქმედებას. მაგალითად, 991-ე მუხლის თანახმად, „პირი, რომელიც სხვა პირის ხარჯზე უსაფუძვლოდ გამდიდრდა სხვა საშუალებითაც . . . მოვალეა დაუბრუნოს მას მიღებული“. ნორმის ანალიზი ცხადყოფს, რომ კანონმდებლისათვის მთავარია არა ის შემთხვევები თუ საშუალებები, რომელმაც უსაფუძვლო გამდიდრება გამოიწვია, არამედ შედეგი, რომელიც უნდა მოჰყვეს ასეთ გამდიდრებას. რეზულტატი ნებისმიერ შემთხვევაში ერთნაირი უნდა იყოს და უნდა გულისხმობდეს გამდიდრებული პირის ვალდებულებას, დაუბრუნოს უფლებამოსილ პირს ყველაფერი, რაც უსაფუძვლოდ მიიღო.

6. ხელშეკრულება, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი⁶⁷

ა. ხელშეკრულების ცნება

ხელშეკრულება სოციალური სიკეთისა და მატერიალური დოვლათის განაწილების უმნიშვნელოვანესი ინსტრუმენტია. ადამიანები უხსოვარი დროიდან ამყარებენ ურთიერთობას სხვადასხვა ნივთისა და საქონლის გაცვლის მიზნით. შეიძლება ითქვას, რომ ის ცხოვრებისეული ინსტინქტის დონეზე არსებობს. ხელშეკრულებას მხარეები მხოლოდ მაშინ დებენ, როდესაც თითოეული მხარის სარგებელი გათვალისწინებულია.⁶⁸

სიტყვა „ინსტინქტი“ შემთხვევით არ ყოფილა ნახსენები. ნებისმიერი ჩარევა სახელმწიფოს მხრიდან, რომელიც ამ თანდაყოლილ ბუნებრივ მოვლენას ეწინააღმდეგება, წარუმატებლობისთვის არის განწირული. მაგალითად, ხრუშჩოვის მმართველობის

⁶⁶ Von Bar/Swann, Principles of European Law, 2010, 95.

⁶⁷ ამ თავში ხელშეკრულების, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველის დახასიათება მოცემულია მხოლოდ ზოგადად, ძირითადი პრინციპების სახით. დაწვრილებით აქ განხილულ საკითხებთან დაკავშირებით (ხელშეკრულების ცნება, სახეები და ა.შ.) იხ. თავი II.

⁶⁸ Kötz/Flessner, Europäisches Vertragsrecht, 1996, 5.

დროს, საბჭოთა კავშირში გლესს უფლება ჰქონდა ჰყოლოდა მხოლოდ ერთი ძროხა და ერთი ხბო. ნებისმიერი ნამატი, რომელიც ლიმიტირებულ რაოდენობას აღემატებოდა, ავტომატურად გადადიოდა სახელმწიფოს საკუთრებაში. ეს ნორმა ბოლომდე გაუგებარი დარჩა თვით ყველაზე ღარიბი გლეხებისთვისაც კი, ვინაიდან ეწინააღმდეგებოდა ბუნებრივ ადამიანურ ლოგიკას. გლესს თვითონ უნდა გადაეწყვიტა, რამდენი ძროხა და ხბო უნდა ჰყოლოდა და საჭიროების შემთხვევაში თვითონვე უნდა შესძლებოდა მათი გაყიდვა. სახელშეკრულებო ბოჭვის პირობებში საკუთარი ქონების განკარგვის შესაძლებლობა ადამიანის სრულფასოვანი არსებობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ელემენტია, რომლის შეზღუდვაც წინასწარ არის კრახისათვის განწირული, რა მიზანსაც არ უნდა ემსახურებოდეს ის.

ხელშეკრულების, როგორც სამართლებრივი კონსტრუქციის მნიშვნელობას ვერ აკნინებს სასამართლო პრაქტიკისა და საკანონმდებლო რეგულირების მნიშვნელობის ზრდა. პირიქით, ახალი რეალიების გათვალისწინებით, ხელშეკრულებამ ახლებური დატვირთვა შეიძინა და მისი მნიშვნელობა არ დაკნინებულა. ევროპაში თანამედროვე საზოგადოებას ზოგჯერ „სახელშეკრულებო საზოგადოებად“ მოიხსენიებენ⁶⁹ და ამით ხაზს უსვამენ ხელშეკრულების როლს მართლწესრიგის ეფექტური ფუნქციონირების კომპლექსური ამოცანის შესრულების საქმეში.

ხელშეკრულება უზრუნველყოფს მატერიალური სიკეთის არა უბრალოდ განაწილებას, არამედ ამ განაწილების სამართლიანობასაც. ჯერ კიდევ თომა აკვინელი და შემდგომში ბუნებითი სამართლის მოძღვრების შემქმნელი მოაზროვნეები ამტკიცებდნენ, რომ ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ შესრულებასა და მის შემხვედრ დაკმაყოფილებას შორის გარკვეული წონასწორობა უნდა არსებობდეს და იგი გარანტირებული უნდა იყოს როგორც სამართლიანობის ერთ-ერთი ელემენტი.⁷⁰

ბუნებითი სამართლის სკოლის მიერ აღიარებული ეს უმნიშვნელოვანესი პრინციპი აისახა 55-ე მუხლში: „ბათილია გარიგება, რომელიც დადებულია ერთი მხარის მიერ მეორეზე გავლენის ბოროტად გამოყენებით, როცა მათი ურთიერთობა დაფუძნებულია განსაკუთრებულ ნდობაზე“.

„ხელშეკრულება,“ როგორც ტერმინი იმდენად არის დამკვიდრებული ყოფით მეტყველებაში, რომ ნებისმიერ ადამიანს, პროფესიისა და განათლების მიუხედავად, აქვს ზოგადი წარმოდგენა, თუ რა შეიძლება მოიაზრებოდეს, როდესაც საუბარი ამ უმნიშვნელოვანეს სამართლებრივ ინსტრუმენტს ეხება

ვინაიდან აქ მხოლოდ ზოგადად ვეხებით ხელშეკრულების, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველს და მისი დეტალური დახასიათება შემდეგ თავშია მოცემული, ხელშეკრულების ფორმაზე განსაკუთრებულ ყურადღებას არ გავამახვილებთ. აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ერთი სტერეოტიპის შესახებ, რომელსაც ყოველდღიურობაში საკმაოდ აქვს ფესვები გადგმული. ზოგჯერ, როდესაც საუბრობენ ხელშეკრულებაზე, ამ ტერმინის ქვეშ მოიაზრებენ ხელმოწერილ და ბეჭედდასმულ დოკუმენტს, რომლის თითო ეგზემპლარი ინახება მხარეებთან. ხოლო თუ ასეთი რამ არ ხდება, შეკითხვაზე „არსებობს თუ არა ხელშეკრულება?“, შესაძლოა, უარყოფითი

⁶⁹ *Gernhuber*; Das Schuldverhältnis, Begründung und Änderung Pflichten und Strukturen Drittwirkungen, 1989, 4.

⁷⁰ *Kötz/Flessner*; Europäisches Vertragsrecht, 1996, 199.

პასუხი მოვისმინოთ. ამავე დროს, ადამიანებს ხშირად უხდებათ შეხება მიმონერის, ინვოისის, ან ნებისმიერი სხვა ფორმით არსებულ მტკიცებულებებთან, რაც ცალსახად მიუთითებს მხარეთა შეთანხმებაზე და ხელშეკრულების არსებითი პირობების საკმარის განსაზღვრულობაზე. ბუნებრივია, ხელშეკრულების არსებობის საკითხი ასე მარტივად არ უნდა გადავწყვიტოთ. ცხადია, მხარეები და მათი იურისტები უნდა ეცადონ, ხელშეკრულების პირობები წერილობით და მაქსიმალურად კონკრეტულად ჩამოაყალიბონ, რათა თავიდან აიცილონ შესაძლო რისკები. ამავე დროს, უარი არ უნდა თქვან ხელშეკრულების პირობების იმ მტკიცებულებებზე დაყრდნობით დადგენაზე, რაც მათ განკარგულებაში აღმოჩნდება.

ხელშეკრულების, როგორც სამართლებრივი კატეგორიის გაგება ერთგვაროვანი არ არის, რაც საკმაოდ დიდ დაბრკოლებას უქმნის მისი მარეგულირებელი ნორმების უნიფიცირებას.

ჩუქება ინგლისელი იურისტისათვის ხელშეკრულებად არ განიხილება, მაშინ როდესაც ფრანგი, გერმანელი ან ქართველი იურისტი დაუფიქრებლად გიპასუხებთ, რომ ეს ჩვეულებრივი სახელშეკრულებო ურთიერთობაა. ინგლისელი მოსამართლე არასდროს დაწერს თავის გადაწყვეტილებაში, რომ ტრასტი ხელშეკრულებაა,⁷¹ მაშინ, როდესაც ამ ინსტიტუტის ქართული ეკვივალენტი – საკუთრების მინდობა სამოქალაქო კოდექსის იმ ნიგნძია შესული, რომელიც კონკრეტულ სახელშეკრულებო ურთიერთობებს აწესრიგებს.

ქართული სამოქალაქო კოდექსი ხელშეკრულებას დადებულებად მიიჩნევს, თუ მხარეები ყველა არსებით პირობაზე შეთანხმდნენ საამისოდ გათვალისწინებული ფორმით (327 I). პირობის არსებით ხასიათს კანონი ორი ძირითადი კრიტერიუმიდან ერთ-ერთის არსებობას უკავშირებს: ან მხარეები უნდა ითხოვდნენ რაიმე კონკრეტულ პირობაზე შეთანხმებას, რაც მას არსებითად აქცევს, ან კანონი უნდა უთითებდეს იმპერატიულად, რომ ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის კონკრეტული პირობის შესახებ შეთანხმება სავალდებულოდ ითვლება. არსებითი პირობები ჩამოყალიბებული უნდა იყოს კანონით გათვალისწინებული ისეთი ობიექტური ფორმით, რაც მათ ადეკვატურ გაგებასა და განმარტებას უზრუნველყოფს. ცხადია, თუ ხელშეკრულების პირობების ზუსტი შინაარსის დადგენა ვერ ხერხდება, მის სამართლებრივ შედეგებზე საუბარი საღ აზრს მოკლებული იქნება.

საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ხელშეკრულების პირობის (კერძოდ, ფასის გაზრდის) ცვლილება განხორციელებულად არ ჩათვალა, ვინაიდან საქმის მასალებით დასტურდებოდა მხოლოდ მოსარჩელის მიერ მოპასუხისათვის წერილის გაგზავნით გამოხატული ნება, თუმცა მეორე მხარის თანხმობა სახეზე არ იყო.⁷²

ქართული სამოქალაქო კანონმდებლობის ზემოაღნიშნული დანაწესი სრულ შესაბამისობაშია ხელშეკრულების ერთ-ერთ აღიარებულ განმარტებასთან, რომელიც სხვადასხვა მართლწესრიგს შორის არსებული განსხვავებების ნიველირებისა და ხელშეკრულების უნივერსალური ცნების ფორმირების საკმაოდ წარმატებულ მცდ-

⁷¹ *Sacco*, Formation of Contract, in: *Hartkamp/Hesselink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code*, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 483-484.

⁷² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 11 ივნისის №ას-630-593-2012 განჩინება.

ელობად ითვლება. ამ განმარტების თანახმად, ხელშეკრულების არსებობა შეიძლება ვამტკიცოთ, თუ სახეზე გვაქვს საფუძვლიანი დაპირება ერთი მხრიდან, რომელიც წარმოშობს დაპირების შესრულების პასუხისმგებლობას და იგივე რჩება მას შემდეგაც, რაც ამ დაპირებას მეორე მხრიდან საპასუხო შესრულების დაპირება მოჰყვება, მიუხედავად იმისა, მთელი ეს ურთიერთობა სასყიდლიანია თუ არა. ასეთი ზოგადი ფორმულა შესაძლებლობას იძლევა ხელშეკრულების ცნება ფართოდ იქნეს განმარტებული, რაც სამოქალაქო ბრუნვის სუბიექტებს სამართლებრივი დაცვის უფრო მაღალ ხარისხს შესთავაზებს.

დაპირების არსებობა ორივე მხრიდან არ უნდა გავიგოთ ისე, თითქოს ორივე მხარე ვალდებულია რაიმე აქტიური მოქმედება შეასრულოს. სავსებით შესაძლებელია ხელშეკრულება ისე იყოს ფორმირებული, რომ ერთ მხარეს მეორის მიერ მიცემული დაპირებისა და შესრულების მიღებას ავალდებულებდეს, თუმცა სანაცვლო შესრულებას არ აკისრებდეს. ასეთი ხელშეკრულების კლასიკურ მაგალითად შეიძლება ჩუქება მივიჩნიოთ. შემდგარი ხელშეკრულება სახეზე გვექნება მხოლოდ მაშინ, თუ დასაჩუქრებული ნაჩუქარი ქონების მიღებას დაადასტურებს.

ხელშეკრულების სამართლებრივი დატვირთვა იმაში მდგომარეობს, რომ სახელმწიფო, როგორც სამართლის აღსრულების გარანტი, უზრუნველყოფს მხარეთა მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებას. ამით გასხვავდება ის ჩვეულებრივ ყოფით პირობებში გაკეთებული დაპირების ან შეთავაზებისაგან, რომლის შეუსრულებლობაც შესაძლებელია მხოლოდ მორალურ-ეთიკური მსჯელობისა და შეფასების საგანი გახდეს.

ზოგადი პრინციპის თანახმად, ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას (361 II). ხელშეკრულების დარღვევას შედეგად უნდა მოჰყვეს ან დამრღვევი მხარის იძულება შეასრულოს ნაკისრი ვალდებულება, ან მისი დავალდებულება ანაზღაუროს შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანი. სწორედ ეს არის სამართლებრივი გარანტია, რომელიც ხელშეკრულების მხარეების დაცვის საშუალებად გვევლინება.

სხვადასხვა ევროპული მართლმწიფო ხელშეკრულების დარღვევის სამართლებრივ შედეგზეც ვერ თანხმდება. ინგლისური მოდელი უპირატესობას ზიანის ანაზღაურებას ანიჭებს, ქართული სამართალი, გერმანიის მსგავსად, აქცენტს შესრულებაზე აკეთებს და ცდილობს, დამატებითი ვადის დაწესებით (მაგალითად, 405) აიძულოს დამრღვევი მხარე შეასრულოს ვალდებულება. ნებისმიერ შემთხვევაში ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ზიანის ანაზღაურება ადეკვატური უნდა იყოს იმ სარგებლისა, რასაც მხარე იმ შემთხვევაში მიიღებდა, ხელშეკრულება ჯეროვნად რომ შესრულებულიყო.

ხელშეკრულება ცოცხალი პროცესის მარეგულირებელი ინსტრუმენტია, ამიტომ ის არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც სტატიკური და ერთ მდგომარეობაში მყოფი დოკუმენტი, რომელიც ცვლილებებს არ ექვემდებარება. ხელშეკრულების პირობათა როგორც არსებითი, ასევე არაარსებითი ცვლილება მხარეთა ნების კერძო ავტონომიის ფარგლებშია მოქცეული და მისი განხორციელება დაუბრკოლებლად არის შესაძლებელი. ხშირია შემთხვევები, როდესაც ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული გარემოებები იმდენად არსებითად იცვლება, რომ მისი შესრულების ინტერესი

იკარგება ან შესრულება პრაქტიკულად შეუძლებელი ხდება, ან შესრულება ერთ-ერთ მხარეს ამკარად არახელსაყრელ და არათანაბარ მდგომარეობაში აყენებს და ა.შ. ქართული სამოქალაქო კოდექსი ასეთი შემთხვევის დადგომისას მხარეებს მოუწოდებს მიუსადაგონ ხელშეკრულება შეცვლილ გარემოებებს (398). თუ ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი არ მოხდება, მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების მკაცრად დაცვა.

„შეცვლილი გარემოებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნის უფლება ან კიდევ, შეცვლილი გარემოებების მისადაგებაზე უარის თქმის გამო ხელშეკრულებიდან გასვლა შესაძლებელია მაშინ, როდესაც არსებობს სამოქალაქო კოდექსის 398-ე მუხლით გათვალისწინებული ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინაპირობა, კერძოდ, გარემოების შეცვლა ხელშეკრულების დადების შემდეგ, რომელიც განაპირობებს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობების განხორციელების შეუძლებლობას“.⁷³

ხელშეკრულების მიერ სამართლებრივი შედეგების წარმოშობისათვის აუცილებელია ობიექტური და სუბიექტური წინაპირობების შესრულება, რომელთა გარეშეც ხელშეკრულება ვერ იქნება იურიდიულად ნამდვილი, არ გამოდგება მხარეთა შორის ურთიერთობების გარანტიად და ვერ შეასრულებს თავის ფუნქციას.

თუ ერთ-ერთი უძველესი იურიდიული ფორმულის პერიფრაზს გამოვიყენებთ, ხელშეკრულებას, რომელიც კანონის შესაბამისად არის დადებული, კანონის ძალა აქვს მხარეებისათვის, თუმცა ეს სულაც არ გულისხმობს იმას, რომ მხარეებს არ შეუძლიათ მოქმედი ხელშეკრულება მოარგონ მათ შეცვლილ სურვილებსა და ინტერესებს. ნებისმიერ შემთხვევაში, ხელშეკრულება მხარეთა შორის მიღწეული კომპრომისის რეზულტატს უნდა წარმოადგენდეს. ხელშეკრულების ცალკეული ელემენტების შესახებ არსებული განსხვავებული თეორიული თუ პრაქტიკული კონსტრუქციები შეიძლება შეთანხმების არსებობის კონსტიტუციურ ნიშანზე იქნეს დაყვანილი.

სამოქალაქო ბრუნვისათვის ხელშეკრულების უდიდესი მნიშვნელობის მიუხედავად, მას მაინც არ შეიძლება ჰქონდეს სრულყოფილებისა და ყოვლისმომცველობის პრეტენზია. საზოგადოებრივი ურთიერთობების დინამიკური განვითარების აბსოლუტური გათვლა შეუძლებელია. ამიტომ, როგორი დეტალურიც არ უნდა იყოს ხელშეკრულება, მაინც არსებობს ისეთი საკითხის წამოჭრის შანსი, რომელზე პასუხიც მხარეებს მოლაპარაკების დროს არ გაუთვალისწინებიათ. ზოგჯერ ისეც ხდება, რომ მხარეები სავსებით გაცნობიერებულად ტოვებენ შეუთანხმებელ საკითხებს. მათ ასეთ ქცევას შეიძლება სხვადასხვა მიზეზი ჰქონდეს. არის საკითხები, რომელთა გათვლაც წინასწარ უბრალოდ შეუძლებელია.⁷⁴ ასევე, შეიძლება, მხარეებმა სადავო საკითხების უმრავლესობაზე შეთანხმებას მიაღწიონ, და მიიჩნიონ, რომ თემა, რომელიც აზრთა სხვადასხვაობის საგნად რჩება, უბრალოდ არ ღირს იმად, რომ ხელშეკრულების დადებაზე საერთოდ თქვან უარი; მხარეებმა შეიძლება იმსჯელონ მოვლენების განვითარების ამა თუ იმ სცენარზე და მივიდნენ დასკვნამდე, რომ ერთი რომელიღაც კონკრეტული სცენარის განვითარება გამორიცხულია, პრაქტიკულად

⁷³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 11 ივნისის №ას-630-593-2012 განჩინება.

⁷⁴ *Kötz/Flessner*, *Eurpäisches Vertragsrecht*, Bd I, 1996, 62-63.

კი სანინაალმდეგო მოხდეს, და ა.შ. ასეთ დროს შექმნილი ვაკუუმის შევსების ერთ-ერთი რაციონალური გზა ხელშეკრულების განმარტებაა,⁷⁵ რომელსაც თავისუფლად შეიძლება ვუნოდოთ ხელოვნება. ხელოვნება იმიტომ, რომ განმარტების სხვადასხვა მეთოდის კომბინირებულ გამოყენებას აუცილებლად სჭირდება ინოვაციური და „არასტანდარტული“ აზროვნება, რათა გამოსავალი სწორედ იქ მოიძებნოს, სადაც ის, ერთი შეხედვით, საერთოდ არ ჩანს.

ბ. ხელშეკრულების თავისუფლება და მხარეთა კერძო ავტონომია

ბ.ა. ხელშეკრულების თავისუფლებისა და მხარეთა კერძო ავტონომიის სამართლებრივი შინაარსი

ხელშეკრულების თავისუფლების, როგორც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპის გარეშე თანამედროვე სახელმწიკრულებო სამართლის წარმოდგენა შეუძლებელია. შეიძლება თავისუფლად ითქვას, რომ სახელმწიკრულებო სამართლის ახალი რეგულირებების წარმოშობა და მათი პრაქტიკული დანერგვა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპზე.

319-ე მუხლი საკანონმდებლო დონეზე განამტკიცებს ხელშეკრულების თავისუფლებას და განსაზღვრავს, რომ მხარეებს შეუძლიათ კანონის ფარგლებში თავისუფლად დადონ ხელშეკრულებები და განსაზღვრონ მათი შინაარსი. მათ შეუძლიათ დადონ ისეთი ხელშეკრულებებიც, რომლებიც კანონით გათვალისწინებული არ არის, მაგრამ არ ეწინააღმდეგება მას.

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი პირდაპირ კავშირშია კერძო სამართლის მეორე უმნიშვნელოვანეს პოსტულატთან, რომელსაც მხარეთა კერძო ავტონომია ეწოდება. მხარეთა კერძო ავტონომია კერძო სამართლის მოქმედების სფეროში სუბიექტის არჩევანის თავისუფლებას გულისხმობს. კერძო ავტონომიით სარგებლობა ნიშნავს პირის უფლებას, თვითონ აირჩიოს პოტენციური კონტრაჰენტი და დაამყაროს მასთან ისეთი ურთიერთობა, რომელიც მათ საერთო სურვილებსა და მოლოდინებს შეესაბამება. ცხადია, როგორც პირველი, ასევე მეორე პრინციპის რეალიზაცია შესაძლებელია მხოლოდ კანონის იმპერატიული მოთხოვნების დაცვის პირობით.

საბოლოო ჯამში, ხელშეკრულების თავისუფლებისა და მხარეთა კერძო ავტონომიის პრინციპების მეშვეობით ხდება რეალიზაცია იმ უფლებებისა და მოვალეობებისა, რომლებიც პირს ენიჭება ან ეკისრება ხელშეკრულების ძალით. ეს ორი პრინციპი ერთსა და იმავე მიზანს ემსახურება. ჩადადამწყვეტი მნიშვნელობა არ აქვს იმ ტექნიკურ განსხვავებებს, რომელსაც ხშირად უსვამენ ხაზს აკადემიურ პუბლიკაციებში. ზოგიერთი მოსაზრებით, ხელშეკრულების თავისუფლება გაცილებით უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე კერძო ავტონომია, ვინაიდან ამ უკანასკნელის ქვეშ მოიაზრებენ მხოლოდ შესაძლო კონტრაჰენტის არჩევის სამართლებრივ შესაძლებლობას.⁷⁶ განსხვავებული მოსაზრებების მიუხედავად, სამოქალაქო კოდექსის ზემოაღნიშნული ნორმის (319) შინაარსიდან გამომდინარე, შეიძლება ორი არსებითი ელემენტი გამოიყოს. პირველი გულისხმობს სუბიექტის უფლებას, თავად აირჩიოს კონტრაჰენტი

⁷⁵ Kötz/Flessner, *Eurpäisches Vertragsrecht*, Bd I, 1996, 162-163.

⁷⁶ *Alpa*, Party Autonomy and Freedom of Contract Today, in: *Somma*, (Edit.), *The Politics of the Draft Common Frame of Reference*, 2009, 88.

(ხელშეკრულების დადების თავისუფლება), ხოლო მეორე – სუბიექტის შესაძლებლობას, მის მიერ არჩეულ კონტრაქტთან ერთად თავად განსაზღვროს ხელშეკრულების შინაარსი.⁷⁷ ამგვარად, პრაქტიკული თვალსაზრისით, კერძო სამართალში მოქმედი ნებისმიერი ნორმა, რომელიც გადაწყვეტილების მიღების დელეგირებას მხარეებზე ახდენს, შეგვიძლია ჩავთვალოთ კერძო ავტონომიის გამოვლინებად. ასევე, თუ კანონში გვხვდება მინიშნება, რომ მხარეთა მიერ მიღწეული კომპრომისი (შეთანხმება) საკმარისია სამართლებრივად მნიშვნელოვანი შედეგის წარმოშობისათვის, სახეზე გვექნება ხელშეკრულების თავისუფლების კიდევ ერთი მაგალითი.

ბ.ბ. ხელშეკრულების თავისუფლების ფარგლები

ხელშეკრულების თავისუფლება და მხარეთა კერძო ავტონომია ისტორიულად წარმოიშვნენ და დასრულებული სახე მიიღეს, როგორც ლიბერალურმა ღირებულებებმა. XX საუკუნის ბოლოს და ახალი ათასწლეულის დასაწყისში გაბატონებულმა ე.წ. სოციალური საბაზრო ეკონომიკის კონცეფციამ მნიშვნელოვნად შეცვლა მისი აბსოლუტური ხასიათი. თუ XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის რეალიზაციამ განვითარება დააჩქარა, ერთი საუკუნის შემდეგ ის უკვე გარკვეულწილად საზოგადოებრივი წინსვლის შემაფერხებლად იქცა. წინა პლანზე გადმოვიდა ხელშეკრულების „სუსტი მხარის“ – მომხმარებლის დაცვის ინტერესი და ეს უკანასკნელიც სახელშეკრულებო სამართლის ერთ-ერთ უმთავრეს პოსტულატად ჩამოყალიბდა.

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის აბსოლუტურობას ასევე ზღუდავს დოქტრინასა და პრაქტიკაში აღიარებული ე.წ. „რეგულირებადი“ ხელშეკრულებები. მათ შორის უმთავრესია საცხოვრებელი ბინის ქირავნობისა და შრომის ურთიერთობების მარეგულირებელი შეთანხმებები. სოციალური სახელმწიფოს იდეა თავის თავში გულისხმობს ადამიანის უფლებას, იყოს უზრუნველყოფილი საცხოვრებელი ბინით, სამართლიანი ფასითა და პირობებით, ასევე სარგებლობდეს არადისკრიმინაციული და თანასწორუფლებიანი შრომის უფლებით.⁷⁸ ხელშეკრულების ამა თუ იმ კონკრეტული სახის სპეციალური რეგულირება, მასში ე.წ. სოციალური ნორმების კონცენტრაციის გაზრდის გზით მიზნად ისახავს ხელშეკრულების „სუსტ მხარეთა“ (ბინის დამქირავებელი, დასაქმებული) დაცვას და მათთვის სოციალური სამართლიანობის მინიმუმის უზრუნველყოფას.

მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულების პირობების სამართლიანობისა და „სუსტი მხარის“ დაცვის იდეებმა ხელშეკრულების თავისუფლების სამართლებრივ შინაარსში გარკვეული კორექტივები შეიტანა, არ შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ ეს პრინციპები ერთმანეთთან იერარქიულ დამოკიდებულებაში არიან და რომელიმე მათგანს აპრიორულად ენიჭება უპირატესობა მეორესთან შედარებით.⁷⁹ სამართლებრივ ღირებულებათა სისტემაში თითოეულ მათგანს თავისი ადგილი გააჩნია და თავის ფუნქციას ასრულებს. მათ შორის კოლიზიის წარმოშობისას საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება სასამართლო პრაქტიკის საქმეა.

⁷⁷ Schwab/Löhing, Einführung in das Zivilrecht, 2010, 185, Rn 406.

⁷⁸ Kötz/Flessner, Europäisches Vertragsrecht, Bd I, 1996, 193.

⁷⁹ Lurger, The ‘Social’ Side of Contract Law and the New Principle, in: Hartkamp/Hesselink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 364.

ბ.გ. ხელშეკრულების თავისუფლებისა და ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ურთიერთმიმართება

ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები ინდუსტრიალიზმის პირმშოა. მისი წარმოშობა პროდუქციის აქამდე არნახული მასშტაბებით წარმოებამ და ამ პროდუქციის სწრაფად გაყიდვის საჭიროებამ განაპირობა. სტანდარტული პირობების გამართლებულობა, ერთი მხრივ, მოქნილობითა და სიმარტივით საბუთდება, თუმცა, მეორე მხრივ, მწარმოებელს/გამყიდველს უჩენს ცდუნებას, ამ პირობებში გაითვალისწინოს ისეთი მონესრიგება, რომელიც არსებულ რისკებს მაქსიმალურად გადააკისრებს მეორე მხარეს.⁸⁰

სტანდარტული პირობების გათვალისწინებით ხელშეკრულების მოდელის შემუშავება, როგორც წესი, გამოორიცხავს მასში რაიმე ცვლილებების შეტანის შესაძლებლობას. შემქმნის არჩევანი ძალიან მარტივია: დაეთანხმოს შეთავაზებულ პირობებს ან უარი თქვას სასურველის შექმნაზე. ფორმალურად არჩევანის თავისუფლება თითქოს სახეზეა და ეს პრობლემას არ უნდა ქმნიდეს, თუმცა, მეორე მხრივ, სავსებით ლოგიკურია ვამტკიცოთ, რომ ამ გზით ხდება ხელშეკრულების თავისუფლების ერთი ასპექტის (პირის უფლება, გადაწყვიტოს, დადოს თუ არა ხელშეკრულება) მიერ მეორის (კონტრაჰენტის უფლება, მონაწილეობა მიიღოს ხელშეკრულების შინაარსის განსაზღვრაში) „გამოდევნა“. ასეთ სამართლებრივ შედეგს კი თავისუფლად შეუძლია „სუსტი“ და არაინფორმირებული კონტრაჰენტის დისკრიმინაციულ პირობებში ჩაყენებამდე მიგვიყვანოს.

ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები ძლევამოსილი ინდუსტრიული „ბატონების“ ხელში შეიძლება იქცეს ახალი ფეოდალიზმის დამყარების საშუალებად, რაც მათ საშუალებას მისცემს ცხოვრების წესი უკარნახონ თავიანთ „ვასალებს“⁸¹ (მომხმარებლებს).⁸²

საქონლის ან მომსახურების მიმწოდებლის მხრიდან რისკების არასამართლიანად, არასწორად განაწილების დასადგენად აუცილებელია განისაზღვროს, თუ რა იქნებოდა „სწორი“ და „სამართლიანი“ მოცემული შემთხვევისათვის.⁸³ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების სამართლიანობის გარკვეული სტანდარტი სამოქალაქო კოდექსშია მოცემული. უმთავრესი, რასაც კანონი მხარეებისაგან ითხოვს, ეს არის ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპის დაცვა (346). პირი, რომელიც სტანდარტული პირობების გათვალისწინებით დებს ხელშეკრულებას, ძირითადად ენდობა მეორე მხარის მიერ მიწოდებულ ინფორმაციას, ვინაიდან მას სათანადო ცოდნის, გამოცდილების ან ინფორმაციის არქონის გამო არ აქვს შესაძლებლობა და დრო სწრაფად და ეფექტურად გადაამოწმოს მომწოდებლის მონაცემთა სისწორე.

როგორც წესი, სტანდარტული პირობებით ხელშეკრულების დადებისას შემქმნისათვის უარყოფით შედეგებს განაპირობებს „წვრილმანები“, რომლებსაც მეორე მხარე სათანადო ყურადღებას ვერ აქცევს.

ამიტომ პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც მხარე დაინტერესებულია

⁸⁰ Kötz/Flessner, Europäisches Vertragsrecht, 1996, 210.

⁸¹ Kötz/Flessner, Europäisches Vertragsrecht, 1996, 211.

⁸² Kötz/Flessner, Europäisches Vertragsrecht, 1996, 211.

⁸³ Kötz/Flessner, Europäisches Vertragsrecht, 1996, 210.

არა მთლიანად ხელშეკრულების, არამედ მისი კონკრეტული დებულების ბათილობის მიღწევით, ვინაიდან ეს დებულება მას არათანაბარ მდგომარეობაში აყენებს. მეორე მხრივ, მას არ სურს ხელშეკრულების სრულად გაბათილება იმის გამო, რომ კვლავ დაინტერესებულია ხელშეკრულების ობიექტით/საგნით და სურს მისით სარგებლობა.⁸⁴ ქართული სამოქალაქო კოდექსი ყურადღებას ამახვილებს ცალკეული დებულებების, და არა სტანდარტული პირობების გამოყენებით დადებული ხელშეკრულების სრულ ბათილობაზე. ეს ნორმები ხელს უწყობს მხარეებს შეინარჩუნონ ისეთი გარიგები, რომელიც გამონაკლისის სახით არსებული პირობების გარდა, ძირითადად შეესაბამება და აკმაყოფილებს მათ ინტერესებს.

ბათილი დებულებების ჩამოთვლის გზით კანონი განსაზღვრავს იმ არეალს, რომლის ფარგლებში მხარეებს შეუძლიათ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების გამოყენება. თუ ისინი დაიცავენ კოდექსით დადგენილ მინიმალურ სტანდარტს ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპის გათვალისწინებით, მაშინ მათ სტანდარტულ პირობებს საფრთხე არ შეექმნება.

ხელშეკრულების თავისუფლება გულისხმობს თავისუფლებას ყველასთვის და არა მხოლოდ ხელშეკრულების ერთი კონკრეტული (თუნდაც ის განსაკუთრებული საბაზრო ძალაუფლებით სარგებლობდეს) მხარისათვის. ამიტომ სტანდარტულ პირობებთან დაკავშირებული იმპერატიული რეგულირებები ემსახურება არა თავისუფლების შეზღუდვის, არამედ მისი ყველასათვის გარანტირებულად უზრუნველყოფის საჯარო მიზანს. შესაბამისად, ამ იმპერატიულ ნორმათა დარღვევა აუცილებლად გამოიწვევს ხელშეკრულების შესაბამისი დებულების ბათილად აღიარებას.

გ. Pacta sunt servanda

ხელშეკრულების, როგორც სამართლებრივი ინსტიტუტის, განმასხვავებელი ნიშანი მხარეებისათვის მის სავალდებულობაში ვლინდება. იგივეს ვერ ვიტყვით ეთიკურ-მორალურ დონეზე არსებულ შეთანხმებებზე, რომლებიც ადამიანური ცხოვრების ყოველდღიურობის შემადგენელი ნაწილია. მათი შეუსრულებლობა იწვევს ემოციებს, უარყოფით მორალურ შეფასებებს, მაგრამ არა იურიდიული ვალდებულების წარმოშობას.

თუ ერთმა მეგობარმა მეორეზე ადრე შეიტყო საინტერესო კონკურსის არსებობის შესახებ, მაგრამ ეს უკანასკნელი არ გააფრთხილა და ამით ერთ-ერთი სერიოზული კონკურენტი მოიშორა, შეიძლება გახდეს ამ ორი ადამიანის ან მათი სხვა მეგობრების, ნაცნობებისა თუ პირთა უფრო ფართო წრის მსჯელობის საგანი, მაგრამ ამ ურთიერთობას კავშირი არ ექნება სამართალთან. ჯერავის დაავალდებულებ, იყოს სულგრძელი და მეგობრებისათვის თავდადებული. ეს სამართლის მოქმედების სფერო არ არის. ნიკოლაი ბერდიაევის ცნობილ გამონათქვამს თუ გავისხენებთ, სამართლის მიზანი არ არის დედამიწაზე სამოთხის დამყარება, სამართლის მიზანია ხელი შეუშალოს მსოფლიოში ჯოჯოხეთის გამეფებას.

ხელშეკრულება იმით განსხვავდება „პატიოსანი სიტყვისაგან,“ რომ მის კეთილსინდისიერად და ჯეროვნად შესრულებას გარანტიად სახელმწიფო გვევლინება. თუ რომელიმე მხარე ვერ შეძლებს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეს-

⁸⁴ *Kötz/Flessner*, Europäisches Vertragsrecht, 1996, 209.

რულებას, სახელმწიფო აიძულებს მას შესრულების განხორციელებას ან შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას.

სახელმწიფო და მორალურ-ეთიკური ვალდებულებების განსხვავებებზე საუბარი მათ შორის შინაგანი კავშირის არარსებობას არ გულისხმობს. ალბათ უფრო პირიქითაა, ვინაიდან დღემდე ინარჩუნებს პოპულარობას ჩარლზ ფრიდის (*Charles Fried*) მიერ შემოთავაზებული თეორია. ამ თეორიის თანახმად, ხელმწიფოების სავალდებულობა ემყარება მორალურ ვალდებულებას, რომელიც მოითხოვს, რომ ადამიანები მიცემულ პირობას ასრულებდნენ.⁸⁵ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მის ფართოდ გავრცელებას, გარკვეულწილად, ხელმწიფოების ცნების ინგლისური გაგებაც განაპირობებს. საერთო სამართალი ხელმწიფოებას განიხილავს, როგორც შეპირებას რაიმეს შესრულების შესახებ, რომელსაც თან უნდა მოჰყვეს შემხვედრი დაკმაყოფილება (*Consideration*). შესაბამისად, ბრიტანეთში ვერ ხედავენ ხელმწიფოებას იქ, სადაც შემხვედრი დაკმაყოფილება არ არსებობს.

რაც უფრო ინტენსიური და კომპლექსური ხდება სამოქალაქო ბრუნვა, უძველესი ლათინური ფორმულის – *Pacta sunt servanda* – ხელმწიფოება უნდა შესრულდეს – აქტუალურობა და მნიშვნელობა ყოველდღიურად იზრდება.

დ. გარიგებისა და ხელმწიფოების ცნებების ურთიერთმიმართება

გარიგებისა და ხელმწიფოების ცნებათა სისტემის არსებობა გერმანული სამართლის ოჯახში შემავალი მართლწესრიგისათვის დამახასიათებელი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი თავისებურებაა.⁸⁶ ქართული სამოქალაქო კოდექსი სწორედ ამ „ოჯახის ნევრია“ და სრულად იზიარებს გერმანული დოგმატიკოსების მიერ XIX საუკუნის ბოლოსათვის ჩამოყალიბებულ ნების გამოვლენის დოქტრინას.

მოძღვრება გარიგებების შესახებ ამ ცნების უმნიშვნელოვანეს ელემენტად მიიჩნევს გარიგების მხარის/მხარეების მიერ ნების გამოვლენას, თუ ნების გამოვლენას სუბიექტის/სუბიექტთა მხრიდან ადგილი არ ჰქონია, გარიგების არსებობის მტკიცება მოკლებული იქნება სამართლებრივ საფუძველს.⁸⁷

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ერთ-ერთი გადაწყვეტილების თანახმად, „ნების გამოვლენის განმარტებისას, ამოსავალი პრინციპია ის გარემოება, რომ ნება განმარტებულ უნდა იქნეს კეთილსინდისიერების პრინციპის შესატყვისად და სამართლებრივი ბრუნვის თავისებურებების გათვალისწინებით. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ნების გამოვლენის საკითხში არ შეიძლება შემოფარგვლა იმ მნიშვნელობით, რაც მასში ივარაუდა ნების გამჟღავნებელმა, ან მან, ვინც იყო ნების ადრესატი ხელმწიფოების გაფორმების მომენტში. განმსაზღვრელია მნიშვნელობა, რომელიც შეიძლება მისთვის მიენიჭებინა წარმოსახვით გონიერ ადამიანს, ჩაყენებულს აღნიშნული ნების ადრესატის მდგომარეობაში, გადაწყვეტილების მიღებისას ხელმწიფოების შინაარსის თაობაზე ნერილობით დაფიქსირებული ტექსტის საფუძველზე საქმესთან დაკავშირებული ყველა სხვა მნიშვნელოვანი და ცნობილი გარემოების

⁸⁵ *Hesselink*, *European Contract Law: A Matter of Consumer Protection, Citizenship, or Justice*, in: *Vettery, Remedies in Contract, the Common Rules for a European Law*, 2008, 129.

⁸⁶ *Schwab/Löhing*, *Einführung in das Zivilrecht*, 2010, 187, Rn. 408.

⁸⁷ *Schwab/Löhing*, *Einführung in das Zivilrecht*, 2010, 187, Rn. 408.

გათვალისწინებით“.⁸⁸

მეორე უმნიშვნელოვანესი ელემენტი, რომელიც გარიგების ცნების ჩამოყალიბებაში უდიდეს როლს თამაშობს, არის მხარეთა მიზანი დაამყარონ, შეცვალონ ან შეწყვიტონ სამართლებრივი ურთიერთობა. თუ სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისი ნორმების ფორმულირების პერიფრაზს გამოვიყენებთ, ნების გამოვლენა მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება გარიგებად, თუ ის მიმართულია სამართლებრივი ურთიერთობების წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტისაკენ (50).

გარიგებად შეიძლება ჩაითვალოს როგორც ერთი, ასევე რამდენიმე პირის ნების გამოვლენა. შესაბამისად, გარიგებების კლასიფიკაცია ცალმხრივ, ორმხრივ და მრავალმხრივ გარიგებად იმ სუბიექტების რაოდენობას ემყარება, ვინც სამართლებრივი შედეგის მისაღებად ნება გამოავლინა. ვინაიდან ხელშეკრულება არსებით პირობებთან დაკავშირებით მინიმუმ ორი მხარის შეთანხმებას გულისხმობს, ორმხრივი ან მრავალმხრივი ნების გამოვლენა სხვა არაფერია, თუ არა ხელშეკრულება. ეს არ ნიშნავს, რომ ურთიერთობის წარმოშობაზე, შეცვლაზე ან შეწყვეტაზე ორიენტირებული ყველა ორმხრივი ან მრავალმხრივი ნების გამოვლენის უკან აუცილებლად ხელშეკრულება უნდა ვიგულისხმოთ. მაგალითად, მრავალმხრივი ნების გამოვლენა სახეზეა კომპანიის პარტნიორების/აქციონერების მიერ გადანყვეტილების მიღებისას.⁸⁹ ამ შემთხვევაში პარტნიორთა ნების გამოვლენა თვით კომპანიის მიერ ნების გამოვლენის აუცილებელ წინაპირობად წარმოჩნდება. თუ წესდება კომპანიის კუთვნილი უძრავი ქონების გასხვისებისათვის პარტნიორთა კრების თანხმობას სავალდებულოდ მიიჩნევს, მაშინ პარტნიორთა ნების გამოვლენა და მისი ასახვა გადანყვეტილებაში წარმოადგენს სამართლებრივ წინაპირობას იმისთვის, რომ კომპანიამ თავად გამოავლინოს უძრავი ქონების ნასყიდობის ხელშეკრულების დადების ნება, ანუ დადოს შესაბამისი გარიგება.

ყველა ხელშეკრულება გარიგებაა, მაგრამ ყველა გარიგება ხელშეკრულება არ არის. ხელშეკრულების დასადებად აუცილებელია მინიმუმ ორი შემხვედრი ნების გამოვლენა, თუმცა სხვა შემთხვევებში, როდესაც ხელშეკრულება არ იდება, შესაძლოა ასევე მოხდეს რამდენიმე პირის ნების გამოვლენა „პარალელურ რეჟიმში“.⁹⁰ მაგალითად, თუ პირი აღიარებს ქორწინების გარეშე დაბადებული ბავშვის მამობას და გამოხატავს ნებას, რომ მონაწილეობა მიიღოს ბავშვის აღზრდაში, ხოლო დედა დაეთანხმება მას, ეს არ იქნება ხელშეკრულება, მიუხედავად იმისა, რომ ორივე მხარის მხრიდან ნების გამოვლენას ადგილი ჰქონდა. ამ შემთხვევაში მამის მიერ ნების გამოვლენა მხოჭავია მისთვის და წარმოშობს ბავშვის აღზრდაში მონაწილეობის ვალდებულებას ყოველგვარი დამატებითი სახელშეკრულებო ვალდებულების არსებობის გარეშე.⁹¹

გარიგების დადების დროს ნების გამოვლენა სამართლებრივი ურთიერთობების წარმოშობის შეცვლის ან შეწყვეტისაკენ არის მიმართული. სამართლებრივი შედეგი,

⁸⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 11 ივნისის №ას-630-593-2012 განჩინება.

⁸⁹ Schwab/Löhing, Einführung in das Zivilrecht, 2010, 187, Rn. 409.

⁹⁰ Schwab/Löhing, Einführung in das Zivilrecht, 2010, 187, Rn. 411.

⁹¹ შეად., Schwab/Löhing, Einführung in das Zivilrecht, 2010, 187, Rn. 411.

რომელიც ამ დროს წარმოიშობა, მხოლოდ მხარისათვის/მხარეებისათვის და მასზე ცალმხრივად უარის თქმა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შესაძლებელი, თუ კანონმდებელი ნების გამოვლენის სუბიექტს ამის ნებას აძლევს. გამოვლენილი ნების სავალდებულობა თვით ნების გამოვლენის სუბიექტისათვის გარიგების ცნების ერთ-ერთი კონსტიტუციური ნიშანია. ამ ნიშნის გარეშე ნების გამოვლენა სამართლებრივი ინსტრუმენტიდან გარდაიქმნება კეთილ სურვილებად, რომლის რეალურად აღსრულება მხოლოდ მხარის კეთილსინდისიერებასა და კეთილ ნებაზე იქნება დამოკიდებული. აღნიშნული არ გამორიცხავს იმას, რომ მხარეთა შემხვედრი ნების გამოვლენის საფუძველზე ერთ-ერთ მათგანს მიენიჭოს ამ ნების გამოვლენის ცალმხრივად შეცვლის ან მასზე საერთოდ უარის თქმის უფლება. მაგალითად, მყიდველის უფლება, მოშალოს ხელშეკრულება თუ მოვალის მიერ ვადის გადაცილებამ მას დაუკარგა ინტერესი შესასრულებელი ვალდებულებისადმი, შეიძლება რეალიზებულ იქნეს ცალმხრივი ნების გამოვლენით, თუმცა ეს გამოვლენა ხელშეკრულების ან კანონის ძალით სავალდებულო იქნება მეორე მხარისთვისაც, ვინაიდან სწორედ მისი მხრიდან დაფიქსირებული დარღვევა გახდა ცალმხრივად ხელშეკრულების მოშლის წინაპირობა. ამგვარად, ნების ცალმხრივი გამოვლენა, რომელიც შეიძლება უარყოფითად აისახოს სხვა მხარის უფლებებზე, დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ვალდებულების წარმოშობის შესაბამისი საფუძვლის (ხელშეკრულების, კანონის) სამართლებრივი ბუნებიდან გამომდინარე, სამართლებრივი ინტერესების დაცვა და დაბალანსება სხვა გზით ვერ ხერხდება. თუ ხელშეკრულების მოშლის უფლება ყველას შეუზღუდავად ექნება, ეს სამოქალაქო ბრუნვის კოლაფსს გამოიწვევს. ამიტომ ასეთი უფლების მინიჭებას კანონი შესაძლებლად მიიჩნევს სწორედ ბრუნვის მონაწილეთა კანონიერი ინტერესების დაცვის პრინციპიდან გამომდინარე.

გარიგების საფუძვლად არსებული მხარის ნება და მისი გამოვლენა როგორც სუბიექტური, ასევე ობიექტური თვალსაზრისით, უნაკლო უნდა იყოს. მაგალითად, უნაკლოდ ვერ ჩაითვლება ექვსი წლის ბავშვის მიერ გარიგების დადების მიზნით ნების გამოვლენა, ან იმავე ქმედების განხორციელება სრულწლოვანი პირის მიერ, რომელიც სასამართლომ ქმედუუნარონ აღიარა. ობიექტური თვალსაზრისით, ნება, რომელიც ხელყოფს კანონით დადგენილ წესსა და აკრძალვებს, ზნეობასა და საჯარო წესრიგს (54), სამართლებრივ შედეგებს არ წარმოშობს და გარიგების უცილოდ ბათილად აღიარების საფუძველია.

შესაბამისად, გარიგების ბათილობასთან დაკავშირებული და ქართული სამოქალაქო კოდექსის ზოგად ნაწილში არსებული ნორმები სრულად ვრცელდება ხელშეკრულებაზეც, როგორც გარიგების ნაირსახეობაზე. ხელშეკრულების ნამდვილობის სამართლებრივი ფარგლები სწორედ გარიგებების მარეგულირებელ ნორმებშია გაბნეული. სწორედ ეს ნორმები აფრთხილებს სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეებს, რომ იძულებით, მოტყუებით ან შეცდომით დადებული გარიგებები სამართლებრივ შედეგებს არ წარმოშობენ, თუ მხარეს, ვისაც შეცილების უფლება აქვს, არ სურს ამ შედეგის დადგომა. ისინი განსაზღვრავენ, რომ გარიგება (და, მაშასადამე, ხელშეკრულება) არ არსებობს, თუ ნების გამოვლენა ობიექტურად არ დასტურდება (53) და ა.შ.

მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფენ, რომ გარიგებისა და ხელშეკრულების მომწესრიგებელი ნორმები ქმნის სახელმწიფო სამართლის უნივერსალურ საფუძვ-

ელს, რომელიც საერთოა მთელი ქართული კერძო სამართლისათვის. მისი სათანადოდ გაანალიზების გარეშე პრაქტიკაში არსებული განსხვავებული ხელშეკრულებების სამართლებრივი შეფასება შეუძლებელია.

ე. ხელშეკრულების სახეები

ხელშეკრულების (ისევე, როგორც ვალდებულების) სახეებად დაყოფას წმინდა თეორიული მნიშვნელობა აქვს და მისი სამართლებრივი ბუნებისათვის დამახასიათებელი განსხვავებული ასპექტების უკეთ წარმოჩენას ემსახურება.

გარიგებების მსგავსად, მიღებულია ხელშეკრულებების კლასიფიკაცია ცალმხრივ და ორმხრივ ხელშეკრულებებად, თუმცა მათი ერთმანეთში აღრევა დაუშვებელია, ვინაიდან თვით კლასიფიკაციის კრიტერიუმებია განსხვავებული. პირველ შემთხვევაში მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რამდენი სუბიექტის ნების გამოვლენასთან გვაქვს საქმე, ხოლო ხელშეკრულებების კლასიფიკაცია ემყარება მის მხარეთა შორის უფლება-მოვალეობათა განაწილების კონსტიტუციურ ნიშანს.

იმის მიხედვით, თუ რომელ მხარეს აქვს უფლებები და რომელს – მოვალეობები, ხელშეკრულება შეიძლება იყოს ცალმხრივი ან ორმხრივი. თუ ხელშეკრულების ერთ მხარეს მხოლოდ უფლებებია, რომელსაც მეორის მოვალეობები შეესაბამება, სახეზე გვექნება ცალმხრივი ხელშეკრულება. თუ ხელშეკრულების ორივე მხარეს ერთმანეთთან შემხვედრი უფლებები და მოვალეობები აკავშირებთ, ხელშეკრულება ორმხრივად უნდა ჩაითვალოს.

როგორც უკვე აღინიშნა, ხელშეკრულების სავალდებულობას მის პირობებზე მხარეთა თანხმობის არსებობა განაპირობებს, თუმცა შესაძლოა შეთანხმებასთან ერთად აუცილებელი იყოს გარკვეული მოქმედების შესრულებაც (მაგალითად, ნივთის გადაცემა). თუ ხელშეკრულება შეთანხმების მიღწევისთანავე, დამატებითი მოქმედების შესრულების გარეშე წარმოშობს ვალდებულებას, მაშინ ის კონსესუალურია (ანუ შეთანხმებაზეა დამოკიდებული) და პირიქით, თუ ხელშეკრულების რეალურად არსებობა რაიმე მოქმედებით (ნივთის გადაცემით) უნდა დადასტურდეს, მაშინ სახეზე გვექნება რეალური ხელშეკრულება.⁹² რომის სამართლიდან მომდინარე ეს კლასიფიკაცია დროთა განმავლობაში პრაქტიკულ დანიშნულებას კარგავს, რადგან თანამედროვე სამოქალაქო ბრუნვის პირობებში დადებული ხელშეკრულებების კომპლექსური ხასიათი არ იძლევა მარტივი და ცალმხრივი კრიტერიუმებით მისი შეფასების შესაძლებლობას.

ქართული სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს როგორც სასყიდლიან, ასევე უსასყიდლო ხელშეკრულებებს. ხელშეკრულების სასყიდლიანობა განისაზღვრება იმის მიხედვით, ვალდებულია თუ არა კრედიტორი, რომლის სასარგებლოდაც მოვალე რაიმე ქმედებას ასრულებს, თვითონაც განახორციელოს საპასუხო მოქმედება. მაგალითად, კოდექსით რეგულირებული ჩუქებისა და თხოვნის ხელშეკრულებები ცალსახად მიეკუთვნებიან უსასყიდლო ხელშეკრულებათა კატეგორიას, რასაც ვერ ვიტყვით ქირავნობაზე, ნასყიდობაზე და ა.შ. სამოქალაქო სამართლის „კომერციული“ ტენდენციის თანდათანობით ამცირებს უსასყიდლო ხელშეკრულებების მნიშვნელობას. თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ანგლოამერიკული

⁹² ახგლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი, მეორე გამოცემა, 1999, გვ. 29.

სამართლის ქვეყნებში უსასყიდლოდ რაიმეს შესრულება საერთოდ არ განიხილება ხელშეკრულებად, ნათელი გახდება, რომ ასეთი მოქმედებები პრაქტიკაში არცთუ ისე დიდ როლს ასრულებს.

327 III მუხლიდან გამომდინარე, შეიძლება გამართლებული იყოს ხელშეკრულება-თა დაყოფა წინარე და ძირითად ხელშეკრულებებად. სახელწოდებიდან გამომდინარე, პირველი ემსახურება მეორის დადებისათვის დამატებითი სამართლებრივი გარანტიების შექმნას, მაგრამ, ამავე დროს, არ შეიძლება მოგვევლინოს მის შემცველად. პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც ხელშეკრულებას მხარეები „წინარეს“ არქმევენ, მაგრამ მასში დეტალურად ითვალისწინებენ ძირითადი ხელშეკრულების არსებით პირობებს. ასეთ შემთხვევაში, ხელშეკრულების დასახელების მიუხედავად, სახეზე გვექნება ძირითადი ხელშეკრულება. წინარე ხელშეკრულების ძირითადი ფუნქციაა მხარეთა უფლება – დადონ ხელშეკრულება, მათ ვალდებულებად აქციოს და ამ ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის გარკვეული სანქციები დაანესოს.

ხელშეკრულების სახეებზე საუბრისას აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში არსებული ტენდენცია, რომელიც, ინგლისურენოვანი მართლწესრიგების გავლენით, ევროპის კონტინენტზე (და ბოლო ათწლეულის განმავლობაში – საქართველოშიც) გავრცელდა. პრაქტიკაში ხშირად გვხვდება მხარეთა მიერ გაფორმებული ისეთი დოკუმენტები, როგორცაა: ურთიერთგაგების მემორანდუმი, განზრახვლებათა ოქმი, თანამშრომლობის დეკლარაცია და ა.შ. სამოქალაქო კოდექსის კომენტარების ავტორებმა სცადეს ამ დოკუმენტების ზუსტი სამართლებრივი შინაარსის დადგენა,⁹³ თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ კომენტარების გამოცემიდან ათზე მეტი წლის გასვლის შემდეგ ქართულ პრაქტიკაში არსებული მდგომარეობა განსხვავებულია. ხშირად გვხვდება ზემოაღნიშნული ტერმინების გამოყენებით დასათაურებული შეთანხმებები, რომლებიც შინაარსობრივად მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ქართულ პრაქტიკაში სავსებით შესაძლებელია, რომ ურთიერთგაგების მემორანდუმი იყოს ერთადერთი დოკუმენტი, რომელსაც მხარეები თავიანთი ურთიერთობების რეგულირებისათვის იყენებენ. შესაძლებელია, ასეთი „მემორანდუმებისა“ თუ „ოქმების“ რაოდენობა ორს აღემატებოდეს და ასეთი „ეპიზოდური“ ფორმით ხდებოდეს რეგულირება. არსებული პრაქტიკიდან მხოლოდ ის დასკვნა შეიძლება გამოვიტანოთ, რომ დოკუმენტის ხელშეკრულების ერთ-ერთ ნაირსახეობად კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს არა მისი სახელწოდების, არამედ შინაარსის დეტალური ანალიზის საფუძველზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში გამორიცხული არ არის შეცდომა იმ სამართლებრივი შედეგების შეფასებაში, რომელიც შეიძლება დოკუმენტს მოჰყვეს.

პრაქტიკაში იყო შემთხვევა, როდესაც კომპანიის ფინანსური სამსახური ამტკიცებდა, რომ მემორანდუმი არ შეიძლება ჩაითვალოს დოკუმენტად საგადასახადო მიზნებისათვის, ვინაიდან კლასიკური განმარტებიდან გამომდინარე, ის არ წარმოშობს ისეთ უფლებებსა და მოვალეობებს, რომელსაც შეიძლება მნიშვნელობა ჰქონდეს საგადასახადო ვალდებულების შინაარსის განსაზღვრისათვის. კლასიკური განმარტების მიხედვით მოსაზრების დასაბუთებულობის მიუხედავად, კომპანიის მიერ

⁹³ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/ხეცურიანი/ახვლედიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 327-ე მუხლი, გვ. 101-102.

გაფორმებული მემორანდუმების გადამოწმებამ აჩვენა, რომ მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი შეიცავდა მითითებას გადახდის საკმაოდ კონკრეტულ ვალდებულებაზე. ასეთ შემთხვევებში მემორანდუმში მიჩნეულ უნდა იქნეს ჩვეულებრივ ხელშეკრულება, მის ერთ-ერთ ნაირსახეობად და სამართლებრივი შეფასებაც აქედან გამომდინარე უნდა გაკეთდეს. სასამართლო ვალდებულება სწორედ ამ კუთხით მიუდგეს მხარეთა მიერ წარმოდგენილ ნებისმიერ დოკუმენტს, არ კონცენტრირდეს მის დასახელებაზე და შეეცადოს შინაარსიდან გამომდინარე განსაზღვროს რა სურდათ მხარეებს და რამდენად არის კანონთან შესაბამისობაში მათ მიერ გამოვლენილი (თუნდაც საკმაოდ უცნაურად დასათაურებული) ნება.

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი იძლევა შესაძლებლობას ახალი ტიპის ხელშეკრულებების წარმოშობისა და განვითარებისათვის.

მაგალითის სახით შეიძლება დასახელდეს ე.წ. ესქროუ (Escrow) ხელშეკრულება, რომელმაც ინგლისური და ამერიკული სამართლებრივი სისტემების გავლენით საკმაოდ ფართო გავრცელება პოვა ევროპაში. ესქროუ გულისხმობს ისეთ მდგომარეობას, როდესაც ხელშეკრულება და მისი თანმხლები დოკუმენტაციის ერთადერთი ორიგინალი ინახება არა მხარეებთან, არამედ ნეიტრალურ მესამე პირთან, (Escrow Agent) რომელიც ვალდებულია უზრუნველყოს დოკუმენტების შენახვა და მათი დანიშნულებისამებრ გადაცემა არსებული შეთანხმების შესაბამისად.⁹⁴ ურთიერთობის ეს ფორმა ხშირად გამოიყენება ისეთ შემთხვევებში, როდესაც მხარეებს შორის არსებული ნდობის ხარისხი დაბალია ან თავად დოკუმენტაციაში დაცული ინფორმაციის სპეციფიკა მოითხოვს მათი განსაკუთრებული დაცვის უზრუნველყოფას. ესქროუ-აგენტები ძირითადად არიან ფიზიკური პირები ან კომპანიები, რომლებსაც აქვთ შესაბამისი ცოდნა და გამოცდილება. ესქროუ მომსახურების, როგორც საბანკო პროდუქტის, შემოტანა ქართული კომერციული ბანკების მიერ იმის დასტურია, რომ ხელშეკრულების ეს ახალი სახე ქართულ ბიზნესშიც იკიდებს ფეხს.

7. ხელშეკრულების დარღვევა და მისი სამართლებრივი შედეგები⁹⁵

ხელშეკრულებას კანონის ძალა აქვს მისი მხარეებისათვის. ამიტომ მის დარღვევას თავად კანონი უკავშირებს გარკვეულ სამართლებრივ შედეგებს. ხელშეკრულების დარღვევა მჭიდრო კავშირშია შესრულების ცნებასთან. შესრულება ხელშეკრულების შესაბამისი ქმედების (მოქმედების ან უმოქმედობის) ამავე ხელშეკრულებით დადგენილი წესით განხორციელებას ნიშნავს.⁹⁶ ხელშეკრულების დარღვევა კი ფაქტობრივად ამ უკანასკნელის, როგორც შედეგის, არარსებობას გულისხმობს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, დარღვევა გამოირიცხავს შესრულებას და პირიქით, იქ, სადაც

⁹⁴ Eisenhut, Escrow; Verhältnisse, Das Escrow Agreement and ähnliche Sicherungsgeschäfte, 2009, 7.

⁹⁵ როგორც ხელშეკრულების, ასევე ზოგადად ვალდებულების დარღვევისა და მისი სამართლებრივი შედეგების შესახებ იხ. ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010.

⁹⁶ Lüsing, Die Pflichten aus culpa in contrahendo und positiver Vertragsverletzung, 2012, 35.

ვალდებულება ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად არის შესრულებული, დარღვევის ადგილი აღარ რჩება.

ხელშეკრულების დარღვევა გულისხმობს ვალდებულ პირის განცხადებას, რომ მას არ სურს შესრულება, ასევე იმასაც, რომ მას შესრულება არ შეუძლია.⁹⁷ ხელშეკრულების დარღვევის ერთ-ერთი გავრცელებული ფორმაა ასევე შესრულების ვადის გადაცილება, რასაც დამრღვევი მხარისათვის შესაბამისი უარყოფითი სამართლებრივი შედეგები მოსდევს.⁹⁸ შესრულებაზე უარისას დამრღვევი პირის მოტივაცია შეიძლება საკმაოდ მრავალფეროვანი იყოს.⁹⁹ ნებისმიერ შემთხვევაში, სასამართლომ ზუსტად უნდა გაარკვიოს მხარის ნება, რათა მისი უარი შესრულებაზე (რაც შეიძლება სიტყვიით ან ქმედებით გამოიხატოს) სამართლებრივად მბოჭავად ჩაითვალოს.¹⁰⁰

მსოფლიოს მართლწესრიგები ხელშეკრულების დარღვევისა და მისი სამართლებრივი შედეგებისადმი დამოკიდებულებებით საკმაოდ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. მაგალითად, თუ გერმანული სამართლებრივი სტილის მქონე სისტემა (მათ შორის ქართული სამართალი) ყველანაირად ცდილობს ხელი შეუწყოს მხარეებს ვალდებულების შესრულებაში მათთვის დამატებითი ვადის, ან გაფრთხილების სახით კიდევ ერთი შანსის მიცემის გზით, ანგლოამერიკული სამართალი მთლიანად შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებაზეა ორიენტირებული.¹⁰¹

სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, როგორც ზოგადად ევროპელი, ასევე გერმანელი კანონმდებელი ცდილობს მიაღწიოს იმის შესრულებას, რაზეც მხარეები ხელშეკრულებით იყვნენ შეთანხმებული. აღნიშნული, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატება დამატებითი ვადის დაწესებაში. თუ ეს ვადა უშედეგოდ გავიდა, შეიძლება საუბარი იყოს ფასის შემცირებაზე, ხელშეკრულების მოშლაზე, დაბოლოს, შესრულების ნაცვლად ზიანის ანაზღაურებაზე.¹⁰² ასეთი რამ ძირითადად მაშინ ხდება, როდესაც ადგილი აქვს სახელშეკრულებო ვალდებულების ე.წ. ფუნდამენტურ დარღვევას (Fundamental Breach). როგორც წესი, მხარეებს შეუძლიათ განსაზღვრონ რა შემთხვევაში ჩაითვლება ხელშეკრულების დარღვევა ფუნდამენტურად და რა სამართლებრივი შედეგები მოჰყვება ამას. დარღვევის ფუნდამენტურად კვალიფიკაცია შესაძლებელია იმ ხელშეკრულებებთან მიმართებაშიც იქნეს გამოყენებული, სადაც მხარეებს არ დაუზუსტებიათ რას მოიაზრებენ მის შინაარსად.¹⁰³

გერმანული სამართალი მას შემდეგაც კი, რაც 2002 წელს ვალდებულებითი სამართლის რეფორმირება მოხდა (Schuldrechtsmodernisierung), ვალდებულების დარღვევისათვის ხელშეკრულების მოშლას ითვალისწინებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში,

⁹⁷ Huber, Leistungsstörungen, Handbuch des Schuldrechts, Bd II, 1999, 571.

⁹⁸ Huber, Leistungsstörungen, Handbuch des Schuldrechts, Bd II, 1999, 20-21.

⁹⁹ Huber, Leistungsstörungen, Handbuch des Schuldrechts, Bd II, 1999, 570-574.

¹⁰⁰ Huber, Leistungsstörungen, Handbuch des Schuldrechts, Bd II, 1999, 589.

¹⁰¹ კანდელჰარდი, რეალური შესრულება თუ ზიანის ანაზღაურება? საერთაშორისო კონსენსუსი? სერგო ჯორბენაძე, 70, საიუბილეო კრებული, 1996, გვ. 103-132.

¹⁰² Grundmann, Regulating breach of contract _ the right to reject performance by the party in breach, in: *Vetory; Remedies in Contract, the Common Rules for a European Law*, 2008, 85.

¹⁰³ Grundmann, Regulating breach of contract _ the right to reject performance by the party in breach, in: *Vetory; Remedies in Contract, the Common Rules for a European Law*, 2008, 96. ასევე: *Lüsing, Die Pflichten aus culpa in contrahendo und positiver Vertragsverletzung*, 2012, 45.

როდესაც მხარეთა შორის ნდობის რესურსი ამონურულია და ხელშეკრულების შენარჩუნება ან ნაკისრ ვალდებულებათა შესრულება შეუძლებელია. აღნიშნული ძალაშია გერმანული სამართლისათვის, მათ შორის, გრძელვადიან სახელშეკრულებო ვალდებულებებთან მიმართებაშიც.¹⁰⁴ ამასთან, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სამართლის უნიფიკაციის შედეგად შექმნილი უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო აქტები ნაკლის გამოსწორებასა და ზიანის ანაზღაურებას შორის უპირატესობას ამ უკანასკნელს ანიჭებენ. ამის საუკეთესო მაგალითია ვენის კონვენცია საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის შესახებ და Draft Common Frame of Reference.¹⁰⁵

ჭიდილი ხელშეკრულების იძულებით შესრულებასა და შეუსრულებლობისათვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას შორის არ ნიშნავს მათ შორის „უკეთესის“ ამორჩევის აუცილებლობას. არც ერთი მათგანი თავისი ფაქტობრივი ეფექტით უნაკლო არ არის. ზოგჯერ ვალდებულების შესრულების ვადის დარღვევის გამო შეიძლება კრედიტორი შესრულებით დაინტერესებული იყოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მას ვადის გადაცილებით მიყენებულ ზიანსაც აუნაზღაურებენ. პრობლემა ყოველთვის ასე მარტივად არ ამოიწურება. ზოგჯერ, შესრულების სპეციფიკიდან გამომდინარე, მისი განხორციელება მხოლოდ განსაზღვრულ ვადებშია შესაძლებელი. ზოგჯერ კი შეთანხმებული ვადის გავლის შემდეგ შესრულება კრედიტორისათვის ინტერესს კარგავს. ამიტომ ხელშეკრულების შესრულების მოთხოვნა მისი დარღვევის შემდეგ ყოველთვის განხორციელებადი არ არის.¹⁰⁶ პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც ხელშეკრულების შესრულება, ურთიერთობის კონტექსტიდან გამომდინარე, შესაძლებელია მხოლოდ მოპასუხის ნებით. თუ მოპასუხე მზად არის მიიღოს საკუთარ თავზე ის უარყოფითი შედეგი, რაც ხელშეკრულების ცალმხრივად მოშლას პირადად მისთვის მოჰყვება და აანაზღაურებს იმ ზიანს, რომელიც ასეთი მოშლით მოსარჩელეს მიადგა, ხელშეკრულების შესრულების მოთხოვნა შეიძლება ვალდებულების არსსაც კი ეწინააღმდეგებოდეს.

მხატვარმა ცნობილ ბიზნესმენთან დადო ხელშეკრულება, რომ შექმნიდა ამ უკანასკნელის მეუღლის პორტრეტს, რომელიც სასტუმრო ოთახის კედელს მთლიანად დაფარავდა. ხელშეკრულებით გათვალისწინებული იყო, რომ პორტრეტზე მუშაობის პროცესში მხატვარი მცირეწლოვან შვილთან ერთად აგარაკზე, ბიზნესმენის სახლში იცხოვრებდა. ერთ საღამოს დაცვას ძალების დაბმა დაავინყდა და მათგან დაკბენილი მხატვრის მცირეწლოვანი შვილი ძლივს გადაურჩა სიკვდილს. მიუხედავად იმისა, რომ პირადად ბიზნესმენს მომხდარ ტრაგედიაში ბრალი არ მიუძღოდა და ძალიან ნუხდა, მხატვარმა სამუშაოს დასრულებაზე უარი განაცხადა და გამოთქვა თანხმობა დაებრუნებინა ის ავანსიც, რომელიც ხელშეკრულების თანახმად პორტრეტზე მუშაობის დაწყებისას მიიღო. თვით შესასრულებელი ვალდებულების სპეციფიკიდან გამომდინარე, მსგავს შემთხვევებში შესრულების დაკისრების მოთხოვნა სამართლიანი არ იქნებოდა. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ვალდებულების ჯეროვნად

¹⁰⁴ Grundmann, Regulating breach of contract _ the right to reject performance by the party in breach, in: *Vet-tory, Remedies in Contract, the Common Rules for a European Law*, 2008, 104.

¹⁰⁵ *Offermans*, Methoden der Schadensbemessung in internationalen Regelungswerken, eine rechtsvergleichende Studie zum UN-Kaufrecht (CISG) und dem Entwurf für einen Gemeinsamen Referenzrahmen (DCFR), 2011, 231.

¹⁰⁶ *Huber*, Leistungsstörungen, Handbuch des Schuldrechts, Bd II, 1999, 140.

შესრულება დაკავშირებულია გარკვეული სულიერი მდგომარეობის შენარჩუნებასთან, ამიტომ გაუმართლებელი იქნება ისედაც მძიმე სტრესის ქვეშ მყოფ მხატვარს დავაკისროთ პორტრეტის ბოლომდე მიყვანის ვალდებულება, თუ ის უარს იტყვის ამაზე. თავისთავად იგულისხმება, რომ პორტრეტზე მუშაობა დაკავშირებულია განსაზღვრულ სულიერ მდგომარეობასთან, რომლის გათვალისწინების გარეშეც ვალდებულების ჯეროვან შესრულებაზე საუბარი გამორიცხულია.

შესრულების ნაცვლად ანაზღაურების მოთხოვნასაც არ შეუძლია იმ ეფექტის უზრუნველყოფა, რომელიც ხელშეკრულების შესრულებას უნდა მოჰყოლოდა. ადეკვატური ფულადი ანაზღაურება, რომელიც შეიძლება პირგასამტეხლოსთან ერთად აღემატებოდეს კიდევ დამდგარ ზიანს, ყოველთვის არ არის იმ მოლოდინის შესაბამისი, რაც კეთილსინდისიერ მხარეს ხელშეკრულების შესრულების მიმართ ჰქონდა. აღნიშნული ძირითადად ეხება არაფულად ვალდებულებებს.

სამშენებლო კომპანიას, რამდენიმე ამბიციური პროექტის დასაფინანსებლად ინვესტორების მოზიდვის მიზნით, ერთ-ერთ ფეშენებელურ სასტუმროში პროექტების პრეზენტაცია ჰქონდა დაგეგმილი. პრეზენტაცია უნდა ჩატარებულიყო ულტრათანამედროვე აპარატურისა და ეფექტების გამოყენებით, რაც წარმოდგენილი მაკეტების უკეთესად აღქმას უწყობს ხელს. პრეზენტაციამდე რამდენიმე კვირით ადრე აღმოჩნდა, რომ მაკეტების დამამზადებელ კომპანიას მათი მოწოდება ათი დღით აგვიანდებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ უკანასკნელმა სრულად დაფარა ღონისძიების თარიღის ცვლილებასთან დაკავშირებული ხარჯები, აღმოჩნდა, რომ რამდენიმე ფინანსურმა ჯგუფმა ფიზიკურად ვერ შეძლო მონაწილეობა გადატვირთული გრაფიკის გამო. სხვებმა თარიღის ცვლილება არსერიოზულობად აღიქვეს და დელიკატურად თქვეს უარი ახალ მოწვევაზე, თუმცა, ძირითადი სტუმართა უმრავლესობა, ვისი მონვევაც სამშენებლო კომპანიას სურდა, პრეზენტაციას დაესწრო.

მსგავს შემთხვევებში საკამათო იქნება როგორც ზიანის არსებობა, ასევე მისი თანხობრივი ოდენობა. კერძოდ, ძნელია იმის მტკიცება, რომ სწორედ ის ფინანსური ჯგუფი შესთავაზებდა მშენებლებს საუკეთესო პირობებს, რომელსაც თარიღის შეცვლის გამო პრობლემები შეექმნა. ეჭვის გამორიცხვა მხოლოდ ხელშეკრულების დროულად და ჯეროვნად შესრულებას შეუძლია. თუ ასეთი შესრულება არ ხდება, ყოველთვის რჩება ადგილი ურთიერთსაწინააღმდეგო ვარაუდებისათვის, რაც ვნებს როგორც მხარეების, ასევე მართლმსაჯულების ინტერესებსაც.

8. დელიქტი, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი

ა. დელიქტის ისტორიული წარმოშობა

დელიქტისა და დელიქტური სამართლის წარმოშობა ისტორიულ წარსულში მჭიდროდ იყო დაკავშირებული სისხლის სამართალთან. შეიძლება ისიც ითქვას, რომ მათი ერთმანეთისაგან გამიჯვნა არ ხდებოდა. მაგალითად, ძველი რომაული სამართალი ითვალისწინებდა მიყენებული ზიანისათვის პირის სისხლისსამართლებრივ დასჯასაც და სამოქალაქო-სამართლებრივ პასუხისმგებლობასაც, თუმცა მათ დამოუკიდებლად არ აწესრიგებდა. საჯარო და კერძოსამართლებრივი ურთიერთობების

გამიჯვნის შემდეგ, ზიანის ანაზღაურების ინსტიტუტმა კერძო სამართალში (კერძოდ, ვალდებულებით სამართალში) დაიმკვიდრა ადგილი. ჩადენილი დანაშაულისათვის ადეკვატური სასჯელის დანიშვნა კი სისხლის სამართლის სფეროში მოექცა.¹⁰⁷

დელიქტური სამართლის წარმოშობის ათვლის წერტილად მიიჩნევა რომში მანუს აკვილიუსის კანონის (*lex Aquilia*) მიღება. ეს კანონი ძირითადად ქონების განადგურებისა და სიცოცხლის ხელყოფისათვის ზიანის ანაზღაურების საკითხებს აწესრიგებდა. რომის სამართლის რეცეფციის შედეგად რომაული სამართლის მიერ ორი ათასწლეულის წინ ჩამოყალიბებული პრინციპები ევროპული საერთო კერძო სამართლის შემადგენელ ნაწილად იქცა. შემდგომში კი დიდი კოდიფიკაციების ეპოქაში შექმნილ სამართლებრივ აქტებში აისახა.¹⁰⁸

თანამედროვე მართლწესრიგის უმრავლესობისათვის სადავო არ არის პირის უფლება, მოითხოვოს ანაზღაურება მისთვის მიყენებული ზიანისათვის იმისგან დამოუკიდებლად, ექვემდებარება თუ არა ზიანის მიმყენებლის ქმედება სისხლისამართლებრივ დასჯას. მეტიც, სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეებს უპირატესად, კერძო ინტერესი ამოძრავებთ. მათ აინტერესებთ შემცირებული შემოსავლის თუ განადგურებული ქონების კომპენსაციის მიღება და არა დანაშაულის კერძო და ზოგადი პრევენცია. ცხადია, დაზარალებულის ასეთი პოზიციის გამო სისხლის სამართალი უარს ვერ იტყვის დანაშაულის თავიდან აცილებასა და საჯარო ინტერესის დაცვაზე. შესაბამისად, სამართლის თითოეულ დარგს საკუთარი მოქმედების სფერო, ფუნქციები და დანიშნულება გააჩნია და ისინი საზოგადოებრივი ურთიერთობების რეგულირების სხვადასხვა სეგმენტზე არიან პასუხისმგებელნი.

ამგვარად, დელიქტური სამართალი თანამედროვე (მათ შორის ქართულ) სამართლებრივ სისტემებში ცალსახად მიეკუთვნება კერძო სამართლის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ინსტიტუტთა რიცხვს და არეგულირებს ისეთ ურთიერთობებს, რაც დაკავშირებულია მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული (გამონაკლის შემთხვევაში ბრალის გარეშე) ქმედებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებასთან.

ბ. დელიქტის ცნება

დელიქტის ლეგალურ დეფინიციას საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ იცნობს. მართალია, მისი 992-ე მუხლის უნივერსალური ფორმულირება ადგენს პასუხისმგებლობას ნებისმიერი განზარახი ან გაუფრთხილებელი ქმედებით მიყენებული ზიანისათვის, თუმცა დელიქტის უნიფიცირებული განმარტების ჩამოყალიბება სირთულეებთან არის დაკავშირებული. ძირითად სირთულეს წარმოადგენს ერთმანეთისაგან სამართლებრივი შინაარსით არსებითად განსხვავებული დელიქტების ერთ ცნებაში „თავმოყრის“ შეუძლებლობა. დელიქტური სამართალი სასამართლო პრაქტიკის მეშვეობით ვითარდება. მისი კომპლექსური ბუნებისა და განვითარების დინამიკური პროცესის სტატიკური სამართლებრივი განმარტების ჩარჩოებით შეზღუდვა არ არის მიზანშეწონილი. სამოქალაქო კოდექსის ზემოაღნიშნული ნორმა ზოგადია მის მომდევნო ნორმებთან მიმართებაში, ვინაიდან ეს უკანასკნელი ზიანის მიყენების ყველაზე გავრცელებულ, თუმცა, მაინც კონკრეტულ შემთხვევებს არეგულირებენ.

¹⁰⁷ *MüKo-Ernst*, BGB, 6 Auflage, 2009, §823, Rn. 2.

¹⁰⁸ *MüKo-Ernst*, BGB, 6 Auflage, 2009, §823, Rn. 3-4.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, დელიქტი განიმარტება, როგორც ვალდებულების წარმოშობის კანონით გათვალისწინებული საფუძველი, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას ემსახურება და არეგულირებს ამ ურთიერთობებიდან (ე.ი. ზიანის მიყენებიდან) წარმოშობილ უფლებებსა და მოვალეობებს.¹⁰⁹

დელიქტის ცნების სამართლებრივი შინაარსის დაზუსტებისათვის აუცილებელია იმ მიზნის განსაზღვრა, რომელსაც დელიქტური სამართლის ნორმები ემსახურება. ჩვეულებრივ, კანონმდებელი თავის მიზანს, ანუ სამართლებრივი დაცვის ღირსი სიკეთის ხელშეუხებლობას მათი ჩამოთვლით აღწევს.

აღნიშნულის კლასიკური მაგალითია გერმანული სამოქალაქო სჯულდების §823, რომლის თანახმადაც სამართლებრივი დაცვის ღირსად აღიარებულია სიცოცხლე, ადამიანის სხეული, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, საკუთრება „ან მათი მსგავსი“ სხვა უფლება. სწორედ ეს უკანასკნელი, აბსტრაქტული ფორმულირება მსგავსებაზე წარმოადგენს სასამართლო პრაქტიკის განვითარების შესაძლებლობას და აძლევს სასამართლოს დაიცვას ასევე ის უფლებები, რომლებიც პირდაპირ არ არის კანონში ჩამოთვლილი.¹¹⁰

მოშველიებული საკანონმდებლო დანაწესის საფუძველზე, ცხადია, რომ უმთავრესი სიკეთე, რის წინააღმდეგაც შეიძლება მართლსაწინააღმდეგო ქმედება იყოს მიმართული, არის პიროვნება და საკუთრება. ამ ორი უფლების სხვადასხვა კომბინაციამ კი შეიძლება მოგვცეს ცალკე აღებული სამართლებრივი სიკეთე, რომლის დაცვასაც კანონმდებელი სავალდებულოდ მიიჩნევს.

პიროვნებაში იგულისხმება გარკვეული სოციალური ღირებულებების მატარებელი ინდივიდი, რომელსაც შეუძლია, ერთი მხრივ, განახორციელოს უფლებები და მეორე მხრივ, აიღოს პასუხისმგებლობა საზოგადოების კონკრეტული წევრების, გარკვეული ჯგუფის ან მთელი საზოგადოების წინაშე. პიროვნების ცნების ქვეშ ერთიანდება ყველა ის სიკეთე, რომელიც მის არსებობას დროსა და სივრცეში უზურნველყოფს (სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, სხეულის ხელშეუხებლობა და ა.შ.) და ასევე ის „არამატერიალური კატეგორიები,“ რომელთა გარეშეც პიროვნება არ არსებობს (პატივი, ღირსება, საქმიანი რეპუტაცია და ა.შ.).

ამ შემთხვევაში საკუთრება გულისხმობს პირის ყველაზე ფართო შესაძლებლობას, ისარგებლოს ნებისმიერი სიკეთით, რომელზეც მას მართლზომიერად ხელი მიუწვდება.

ნებისმიერი ქმედება, რომელიც შეიძლება დაყვანილ იქნეს პირველის (პიროვნების), მეორის (საკუთრების) ან ორივეს მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეულ ხელყოფაზე, შეიძლება დელიქტად იქნეს განხილული. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საკუთრების უფლების ყველაზე ფართო უფლებად აღიარება არ გულისხმობს მის აბსოლუტურ შეუზღუდავობას. სამართალი არ აღიარებს და დაცვას არ ანიჭებს უფლებას, რომელიც მხოლოდ იმიტომ ხორციელდება, რომ ზიანი მიადგეს სხვას (115).

¹⁰⁹ *MüKo-Ernst*, BGB, 6 Auflage, 2009, §823, Rn. 1.

¹¹⁰ *Larenz*, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 603.

გ. დელიქტუნარიანობა

ქართული სამოქალაქო კოდექსი საგანგებოდ ანესრიგებს დელიქტუნარიანობას, ანუ პირის უნარს, საკუთარი ქონებით აგოს პასუხი მის მიერ მიყენებული ზიანისათვის. ათ წლამდე პირის პასუხისმგებლობა ნებისმიერ შემთხვევაში გამორიცხულია. შესაბამისად დელიქტური პასუხისმგებლობის უმთავრესი წინაპირობაა ზიანის მიმყენებელი პირის ასაკობრივი ცენზი.

სამართალს არ შეუძლია დაუშვას ვაკუუმი ურთიერთობების რეგულირებაში. შესაბამისად, ათი წლის ასაკს მიუღწეველი პირის მიერ მიყენებული ზიანიც აუნაზღაურებელი არ უნდა დარჩეს. კანონი ამ ვალდებულების შესრულების სუბიექტად ასახელებს მცირეწლოვანის მშობლებს, ან მის მეურვეობასა თუ მზრუნველობაზე პასუხისმგებელ პირებს. ცხადია, მათი პასუხისმგებლობის საკითხი მხოლოდ მაშინ დადგება, თუ დამტკიცდება, რომ სათანადო გულისხმირებისა და ყურადღების გამოჩენით მათ ზიანის თავიდან აცილება შეეძლოთ. თუ ზიანი მაინც დადგებოდა და მისი თავიდან აცილება ზემოაღნიშნულ პირებს არ შეეძლოთ, მათი პასუხისმგებლობა გამოირიცხება ბრალის არარსებობის გამო.

ათ წელს გადაცილებული ზიანის მიმყენებელი პასუხს მხოლოდ მაშინ აგებს, თუ მას საკუთარი მოქმედების მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი შეგნებული ჰქონდა, ან უნდა ჰქონოდა. მაგალითად, თუ თერთმეტი წლის ბიჭი დაბადების დღეზე საჩუქრად მიღებული სამოყვარულო კამერით გადაიღებს მთვრალ მდგომარეობაში მყოფ მამასა და მის მეგობარს (ერთ-ერთი მსხვილი კომპანიის დირექტორს), რაც ვიდეოს ინტერნეტში განთავსების შემდეგ კომპანიის აქციონერების ნდობის დაკარგვასა და აქციების ფასის ვარდნას გამოიწვევს, იუბილარი კომპანიისათვის მიყენებული ზიანისათვის პასუხს არ აგებს. როგორც წესი, შეუძლებელია თერთმეტი წლის ბავშვმა იცოდეს, როგორი მგრძნობიარე შეიძლება იყოს საფონდო ბირჟა დირექტორების პირადი ცხოვრების მიმართ. შესაბამისად, შეუძლებელია ბიჭს მოვთხოვოთ კომპანიისათვის მიღებული ზარალის ანაზღაურება, ვინაიდან მისი ბრალი ამ ურთიერთობაში არ იკვეთება. მან არ იცოდა და არც შეიძლებოდა სცოდნოდა, რომ საკუთარი დაბადების დღის ამსახველი კადრების სოციალურ ქსელებში გავრცელებით ზიანს მიაყენებდა კომპანიას. იგივე ბიჭი პასუხს აგებს მეზობლისათვის მიყენებული ზიანისათვის, თუ ამ უკანასკნელის ბაღში დარგულ ძვირფასი ჯიშის ხეებს თავისი პატარა ცულით დაჩეხავს, რაც ხეების გახმობას გამოიწვევს. თუ მისი პირადი ქონება ზიანის ანაზღაურებისათვის საკმარისი არ აღმოჩნდება, პასუხს აგებენ ასევე კანონიერი წარმომადგენლებიც (მშობელი ან მზრუნველი).

დ. პასუხისმგებლობა მესამე პირის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის

ზოგჯერ რამდენიმე პირს შორის არსებული სამართლებრივი ურთიერთობის თავისებურება განსაზღვრავს ერთის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედების გამო მეორის პასუხისმგებლობას. მაგალითად, 396-ე მუხლის თანახმად, „მოვალემ თავისი კანონიერი წარმომადგენლისა და იმ პირის ქმედებისათვის, რომელსაც იგი იყენებს თავისი ვალდებულების შესასრულებლად, ისეთივე მოცულობით უნდა აგოს პასუხი, როგორც საკუთარი ბრალეული მოქმედების დროს“.

პირის პასუხისმგებლობა მის მიერ დაქირავებული, ან მის კონტროლს სხვაგვარად

დაქვემდებარებული პირების ქმედებებისათვის ერთ-ერთი უძველესი ინსტიტუტია. პოტიე, შუა საუკუნეების ცნობილი ფრანგი იურისტი, რომლის ნაშრომებმაც უდიდესი გავლენა მოახდინეს ნაპოლეონის სამოქალაქო კოდექსზე, წერდა, რომ პირს აუცილებლად უნდა ეკისრებოდეს პასუხისმგებლობა მსახურების შერჩევისათვის,¹¹¹ რაც თავისთავად გულისხმობს ამ პირის მიერ იმ ზიანის ანაზღაურებას, რომელიც ცუდად შერჩეული მსახურის ქმედების შედეგად დადგა.

სხვისი ბრალეული ქმედებისათვის პასუხისმგებლობა არ გამორიცხავს პასუხისმგებელი პირის რეგრესული მოთხოვნის არსებობას უშუალოდ ზიანის მიმყენებლის მიმართ.

მაგალითი:

სამშენებლო კომპანიის მიერ დაქირავებულმა მუშამ მშენებარე ობიექტის მეხუთე სართულიდან სითხე გადაღვარა, რომელიც იქვე ფეხით გამვლელ ადვოკატს გადაეხსა და ძვირად ღირებული კოსტიუმი გაუფუჭა ისე, რომ მისი აღდგენა შეუძლებელი გახდა. ამ შემთხვევაში დაზარალებული ადვოკატის მოპასუხე სასამართლოში სამშენებლო კომპანია იქნება, თუმცა ეს არ გამორიცხავს სამშენებლო კომპანიის უფლებას, მოსთხოვოს მუშას იმ თანხის ანაზღაურება, რომელიც ამ უკანასკნელის ბრალეული ქმედებით მიყენებული ზიანის ასანაზღაურებლად კომპანიამ ადვოკატს უნდა გადაუხადოს.

განსაზღვრული სახის ვალდებულების შესრულებისას მესამე პირის ნაცვლად პასუხისმგებლობის ინსტიტუტს, ქართული სამართლის მსგავსად, იცნობს რომანული, გერმანული და ანგლოამერიკული სამართლებრივი სტილის მქონე მართლწესრიგი. ძირითადად შეიძლება გამოიყოს სამი წინაპირობა, რომელთა დაკმაყოფილებაც აუცილებელია იმისათვის, რომ პირმა პასუხი აგოს მესამე პირის ნაცვლად. პირველ რიგში, სახეზე უნდა იყოს მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება, მესამე პირსა და ბრალეულ პირს შორის უნდა არსებობდეს სპეციფიკური სამართლებრივი ურთიერთობა და ბრალეული პირის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება კავშირში უნდა იყოს ამ უკანასკნელის მიერ ზემოაღნიშნული სპეციფიკური ურთიერთობიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულებასთან.¹¹² ყველაზე ხშირად ზიანის მიმყენებელსა და ამ ზიანისათვის პასუხისმგებელ პირს შორის არსებულ „სპეციფიკურ ურთიერთობად“ გვევლინება ვალდებულება დასაქმებულსა და დამსაქმებელს შორის.¹¹³ უმრავლეს შემთხვევებში დამსაქმებელი განსაზღვრავს დასაქმებულის მოქმედების ფარგლებს და აქვს (ან უნდა ჰქონდეს) მისი კონტროლის ფაქტობრივი და სამართლებრივი შესაძლებლობა. სწორედ ეს ფაქტორი განაპირობებს მისთვის პასუხისმგებლობის დაკისრებას. იგი გარკვეულწილად ასრულებს პრევენციულ ფუნქციასაც. ასეთი პასუხისმგებლობის არსებობა ავალდებულებს დამსაქმებლებს, განსაკუთრებული გულისხმიერებით მოეკიდონ თანამშრომლების მიერ საქმიანობის განხორციელებას, რათა მესამე პირებს ზიანი არ მიადგეთ.

მსოფლიო პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც დაზარალებულს ენიჭება მო-

¹¹¹ *Giliker*, Vicarious Liability in Tort: A Coparative Perspective, 2010, 231.

¹¹² *Giliker*, Vicarious Liability in Tort: A Coparative Perspective, 2010, 22.

¹¹³ *Giliker*, Vicarious Liability in Tort: A Coparative Perspective, 2010, 1.

პასუხების არჩევის უფლება. მას ეძლევა შესაძლებლობა უჩივლოს დამსაქმებელს, ან მოსთხოვოს ანაზღაურება დასაქმებულსა და დამსაქმებელს სოლიდარულად. მსგავს რეგულირებას ითვალისწინებს, მაგალითად, 1978 წელს ინგლისში მიღებული კანონი სამოქალაქო პასუხისმგებლობის შესახებ.¹¹⁴

მესამე პირთა წრე, ვისაც შეიძლება სხვა პირის ქმედებისათვის პასუხისმგებლობა დაეკისროს, მხოლოდ დამსაქმებლებით არ შემოიფარგლება. ევროპულ დოქტრინასა და პრაქტიკაში ასევე გავრცელებულია შეხედულება, რომლის თანახმადაც, მასწავლებლებს უნდა დაეკისროთ პასუხისმგებლობა მოსწავლეების იმ ქმედებისათვის, რომელიც ამ უკანასკნელთა სკოლაში ყოფნის დროს არის ჩადენილი, თუ დამტკიცდება, რომ უარყოფითი შედეგი მასწავლებელთა მხრიდან არასათანადო ყურადღებისა და გულისხმიერების გამოჩენაა. პასუხისმგებლობა გამოირიცხება, თუკი დამტკიცდება, რომ გულისხმიერების ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების შემთხვევაშიც კი, ზიანი მაინც დადგებოდა.¹¹⁵ ამ შემთხვევაში მასწავლებლებზე პასუხისმგებლობის გავრცელების სამართლებრივი საფუძველია მათი ბრალეული ქმედება, რომელიც წინდახედულების ნორმების უგულვებელყოფაში გამოიხატება და ცხადია, ძირითადად გაუფრთხილებლობის ფორმით არსებობს. თუ სახეზე განზრახვა გვექნება, მაშინ გამოდის, რომ მასწავლებლები „იარაღად“ მოსწავლეებს იყენებდნენ და ეს უკანასკნელნი მხოლოდ მათი ნების აღმსრულებლები იყვნენ. ამ შემთხვევაში მასწავლებლები ასევე ჩაითვლებიან ზიანის უშუალო მიმყენებლებად და მათზე მესამე პირის პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული რეგულირება არ გავრცელდება.

მესამე პირის ქმედებისათვის პასუხისმგებლობის ერთ-ერთ სახედ ასევე განიხილავენ მშობლების ვალდებულებას, აანაზღაურონ მცირეწლოვანი (ქმედუუნარო) შვილების მიერ მიყენებული ზიანი. ამ შემთხვევაში გარკვეული სამართლებრივი პარალელები დასაქმებულსა და დამსაქმებელს შორის ურთიერთობებთან დასაბუთებულად ჟღერს. მშობელი, ისევე, როგორც დამსაქმებელი, ვალდებულია აკონტროლოს თავისი უფლებამოსილების ქვეშ მყოფი მცირეწლოვნის საქციელი და უზრუნველყოს გარშემო მყოფთა დაცვა მისი უარყოფითი შედეგის მომტანი ქმედებისაგან. ამ ნიშნით მშობლების პასუხისმგებლობა მართლაც შეგვიძლია განვიხილოთ მესამე პირის ნაცვლად პასუხისმგებლობად.¹¹⁶ შვილის ქმედუუნარობა არ გამოირიცხავს მის სამართალსუბიექტურობას და კანონი მას დაბადებიდანვე აღიქვამს უფლებებისა და მოვალეობების სრულფასოვან ადრესატად, მისი ასაკისა და გონებრივი განვითარების დონის მიუხედავად.

ე. დელიქტური სამართლის სოციალური და ეკონომიკური ფუნქცია

დელიქტურ ვალდებულებებს არა მხოლოდ სამართლებრივი, არამედ სოციალური და ეკონომიკური ფუნქციაც გააჩნიათ. სოციალურ ფუნქციაში, უპირველეს ყოვლისა, დელიქტური ნორმების პრევენციული მნიშვნელობა მოიაზრება. მიყენებული ზიანის ანაზღაურების გარდუვალობა და კანონისმიერი გარნატიები მიანიშნებს სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეებს, განსაკუთრებული გულისხმიერებით მოეკიდონ არა მხოლოდ

¹¹⁴ *Giliker*, Vicarious Liability in Tort: A Coparative Perspective, 2010, 31.

¹¹⁵ *Giliker*, Vicarious Liability in Tort: A Coparative Perspective, 2010, 24.

¹¹⁶ *Giliker*, Vicarious Liability in Tort: A Coparative Perspective, 2010, 196.

საკუთარ, არამედ სხვის კუთვნილ სამართლებრივ სიკეთესაც და არ დაუშვან მისი დაზიანება. დელიქტური სამართლის ეკონომიკური ფუნქცია გამოიხატება იმ შედეგებში, რომელსაც დელიქტური ნორმების პრაქტიკული რეალიზაცია იწვევს.¹¹⁷

დელიქტური სამართლის ფუნქციებიდან ერთ-ერთი უმთავრესია სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეებს შორის მატერიალური და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთის განაწილების სამართლიანობის უზრუნველყოფა (ლათ. *Iustitia distributiva*).¹¹⁸

სამართლის ეკონომიკური ანალიზის მიზანია პრაქტიკის ემპირიული შესწავლის საფუძველზე დაადგინოს, რამდენად ეფექტურად უზრუნველყოფს დელიქტური სამართალი სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა ინტერესებს და რამდენად ადეკვატურია ის საშუალებები, რომლითაც კანონი იცავს დაზარალებულს. ცხადია, თუ ანაზღაურების მავალდებულებელი ნორმები არაეფექტურია, ის ვერც პრევენციის ფუნქციას შეასრულებს და ვერც ეკონომიკური შედეგის მიღწევას შეუწყობს ხელს. მაგალითად, თუ ერთმანეთთან მძაფრ კონკურენციაში მყოფი ორი კომპანიისგან ერთ-ერთი მეორის მიერ წარმოებული პროდუქციის შესახებ არასწორ ინფორმაციას განზრახ გაავრცელებს, ხოლო სასამართლო მას მხოლოდ ამ ინფორმაციის უარყოფას დააკისრებს, ასეთი გადაწყვეტილება უარყოფითად იმოქმედებს ჯანსაღ კონკურენციაზე და ასევე აისახება კომპანიების მუშაობის შედეგებზე. არაადეკვატური სანქცია ნაახალისებს ბაზარზე არსებულ არაკეთილსინდისიერ მოთამაშეებს. მათ ეცოდინებათ, რომ შესაძლებელია საქმიანი რეპუტაციის შემლახველი ინფორმაციის გავრცელებით კონკურენტისათვის მნიშვნელოვანი ფინანსური ზიანის მიყენება. ამ ქმედებისთვის კი მათ მხოლოდ გავრცელებული ინფორმაციის უარყოფა მოუწევთ. დამრღვევი ასეთ „ვალდებულებას“ საკმაოდ მარტივად შეასრულებს და დაელოდება ახალ შანსს ბაზრის კეთილსინდისიერ მონაწილეზე „თავდასხმისათვის“.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, შეიძლება ითქვას, რომ დელიქტური სამართალი, გარკვეულწილად, ავსებს სისხლის სამართლის სოციალურ ფუნქციას. ამ უკანასკნელის მიზანი დანაშაულის პრევენცია და დამნაშავისათვის სათანდო სასჯელის დაკისრებაა. ამასთან, დამნაშავის დასჯა ყოველთვის საკმარისი არ არის იმ პირებისათვის, ვისაც სამართალდამრღვევის ქმედებით ზიანი მიადგა. ხშირად დაზარალებულის სამართლებრივი დაკმაყოფილების საკითხი სისხლის სამართლის სფეროს სცილდება და დელიქტური ნორმების მოქმედების არეალში ექცევა. დაზარალებულებისათვის ადეკვატურ ფინანსურ კომპენსაციას სწორედ დელიქტური სამართალი უზრუნველყოფს.¹¹⁹

ამგვარად დელიქტი, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი, არ უნდა განვიხილოთ „წმინდა სამართლებრივ“ კონსტრუქციად, რომელსაც მხოლოდ იურიდიული შედეგები მოჰყვება. დელიქტური სამართლის მიზანი ზიანის მიყენების პრევენცია და საზოგადოებაში არსებული ეკონომიკური ბალანსის შენარჩუნებაცაა.

ეკონომიკურ ბალანსსა და ზიანის პრევენციასთან ერთად დელიქტური სამართლის მიზანს სამართლიანობის დაცვაც წარმოადგენს. ამ შემთხვევაში სამართლიანობა

¹¹⁷ *Faure*, Economic Analysis of Tort Law and the European Civil Code, in: *Hartkamp/Hesselink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code*, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 978.

¹¹⁸ *MüKo-Ernst*, BGB, 6 Auflage, 2009, §823, Rn. 17.

¹¹⁹ *Quinn*, Tort Law, 2012, 2.

იგულისხმება ობიექტური გაგებით. ცხადია, ის, ვისაც ზიანის გამომწვევი მოქმედება და მისი შედეგი პიროვნულად ეხება, მიუკერძოებელი შემფასებელი ვერ იქნება. ხშირად სასამართლო პროცესის წამგებ მხარეს ეჭვი ეპარება გადაწყვეტილების სამართლიანობაში. ამდენად, სამართლიანობის სტანდარტი დაკმაყოფილებულად უნდა მივიჩნიოთ, თუკი გადაწყვეტილება დასაბუთებულია და მისაღები იქნება საზოგადოების იმ წევრებისათვის, ვისაც კონკრეტული დელიქტის მიმართ ემოციურად ნეიტრალური დამოკიდებულება აქვთ.¹²⁰

9. კანონისმიერი ურთიერთობები, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი

ა. კანონი, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი

სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს ვალდებულების წარმოშობის შესაძლებლობას მაშინაც, როდესაც არ მომხდარა ზიანის მიყენება, ან მხარეთა კერძო ავტონომიის რეალიზაცია სახელშეკრულებო ურთიერთობების დამყარებით. რეგულირების პრინციპი მარტივია: კანონი უშუალოდ ანესრიგებს შემთხვევებს, როდესაც ვალდებულების არსებობა საეჭვო არ არის, მაგრამ იგი ხელშეკრულებიდან ან დელიქტიდან არ მომდინარეობს.

რომის სამართლიდან მომდინარე ტრადიციისა და ევროპული სამოქალაქო კოდექსების შესაბამისად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი გამოყოფს კანონის ძალით ვალდებულების წარმოშობის ისეთ საფუძვლებს, როგორიცაა დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულება და უსაფუძვლო გამდიდრება. ამ ორი საფუძვლის გარდა, ქართული სამოქალაქო კოდექსი კანონისმიერად მიიჩნევს ვალდებულებას, რომელიც დაკავშირებულია ქონებაზე რამდენიმე პირის უფლების ერთდროულ არსებობასთან - ე.წ. საზიარო უფლებებთან.

ბ. საზიარო უფლებები

უფლებათა გადასვლა ერთი სუბიექტიდან მეორეზე ხშირად განაპირობებს ისეთ მდგომარეობას, როდესაც ერთი და იგივე ქონებრივი სიკეთე ერთდროულად ხდება რამდენიმე პირის უფლების საგანი. თავის მხრივ, საზიარო უფლებების კანონისმიერ ვალდებულებად აღიარება არ ნიშნავს მათ სტატიკურ მდგომარეობაში არსებობას. კანონი უშვებს საზიარო უფლების გაუქმების შესაძლებლობას. შესაძლოა, მხარეთა ინტერესში გაუქმება არც შედიოდეს ან შეუძლებელი იყოს საგნის დაზიანებისა და მისი დანიშნულების მოსპობის გარეშე. ქართულ სამართალში საზიარო უფლებების კარგი ილუსტრაციაა მრავალბინიანი სახლის მესაკუთრის სამართლებრივი სტატუსი. პირი, რომელსაც ეკუთვნის მრავალბინიან სახლში განთავსებული ერთი ან მეტი ბინა, წარმოადგენს მრავალბინიან სახლში არსებული საერთო სარგებლობის ფართის (კიბე, ჰოლი, ლიფტი, სახურავი, კომუნიკაციების მილები, კაბელები და ა.შ.) საერთო მესაკუთრეს. მრავალბინიანი სახლის ზემოაღნიშნული ინფრასტრუქტურა მთლიანო-

¹²⁰ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Louisiana Perspectives, 2008, 8.

ბაში ემსახურება ყველა მესაკუთრის ინტერესს, დაუბრკოლებლად ისარგებლოს თავისი ინდივიდუალური საკუთრებით. შესაბამისად, ამ საზიარო უფლების გაუქმება მრავალბინიანი სახლის არსებობის პერიოდში ეწინააღმდეგება თვით ვალდებულების არსს. საღ აზრს და სამართლებრივ საფუძველს მოკლებული იქნება ნებისმიერი მესაკუთრის სურვილი, მისაკუთროს ლიფტით სარგებლობის ექსკლუზიური უფლება, ან არ დაუშვას მეზობელი მის ინდივიდუალურ საკუთრებაში გამავალ კომუნიკაციებთან, თუ ეს აუცილებელია დაზიანების აღმოფხვრისათვის და ა.შ.

საზიარო უფლება სამოქალაქო ბრუნვის ჩვეულებრივი ობიექტია, თუმცა მისი განკარგვის შესაძლებლობა მთლიანად დამოკიდებულია თვით უფლების თავისებურებაზე. მაგალითად, მრავალბინიან სახლში კიბით სარგებლობის უფლება საზიარო უფლებაა, თუმცა მისი განკარგვა შესაძლებელია მხოლოდ ინდივიდუალურ საკუთრებაში არსებულ ქონებასთან (ბინა) ერთად. ეს არ ნიშნავს, რომ საზიარო უფლება აუცილებლად აქცესორული (დამატებითი) ხასიათისაა და სხვა უფლებაზე დამოკიდებული. დავუშვათ, მამის გარდაცვალების შემდეგ შვილებს დარჩათ სატვირთო ავტომანქანა, რომლის გაქირავებით მიღებულ შემოსავალსაც ისინი შეთანხმებული წესით იყოფენ. ეს არ გამორიცხავს ნებისმიერი მათგანის შესაძლებლობას, განკარგოს მემკვიდრეობით მიღებულ ქონებაზე არსებული საზიარო უფლება.

გ. დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულება

დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულება (*negotiorum gestio*) კერძო სამართლის ერთ-ერთი უძველესი ინსტიტუტია და გულისხმობს როგორც სპონტანურად წარმოშობილი მდგომარეობიდან გამომდინარე სხვისი ინტერესების დასაცავად მოქმედებას, ასევე არსებული გრძელვადიანი ურთიერთობების გათვალისწინებით მეზობლის, მეგობრის, ნათესავის და ა.შ. ქონებისადმი თუ სხვა სიკეთისადმი ყურადღებისა და მზრუნველობის გამოჩენას.¹²¹

რომის სამართლის რეცეფციისა და დიდი კოდიფიკაციების პერიოდის შემდეგ დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულების რეგულირების იდეა შენარჩუნდა, თუმცა თვით ინსტიტუტმა არსებითი შინაარსობრივი ცვლილებები განიცადა. ევროპული მართლწესრიგის მიერ შემოთავაზებული სამართლებრივი შედეგები, რაც დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულებას უნდა მოჰყვეს, ერთმანეთს დაშორდა და საკმაოდ განსხვავებულად ჩამოყალიბდა.¹²² ინსტიტუტს თავისი როლი და ფუნქცია თანამედროვე საზოგადოებაშიც არ დაუკარგავს. პირიქით, მისი შინაარსი მთლიანად მოერგო დასავლური კულტურის მნიშვნელოვან ღირებულებებს.

სოციალური საბაზრო ეკონომიკა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს საზოგადოებრივ სოლიდარიზმს, როგორც საზოგადოების წევრთა ინდივიდუალური და კოლექტიური ინტერესების დაცვის საშუალებას. დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულება სწორედ სოლიდარიზმის გამოვლინებაა, რომელიც ნახალისებული იყო ნებისმიერი ცივილიზებული საზოგადოების მიერ. პირი, რომელიც კეთილსინდისიერად შეასრულებდა სხვის საქმეებს დავალების გარეშე, რომის სამართლიდან მოყოლებული, უპირობო სამართლებრივ დაცვას იმსახურებდა.

¹²¹ *Ranieri*, *Europäisches Obligationenrecht*, 3 Auflage, 2009, 1757.

¹²² *Ranieri*, *Europäisches Obligationenrecht*, 3 Auflage, 2009, 1764.

დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შემსრულებელს, რომის სამართალში გესტორი (ქართულმა სამოქალაქო კოდექსმა მას „შემსრულებელი“ დაარქვა) ეწოდება, ხოლო ის, ვისი საქმეებისადმიც გესტორი ყურადღებას იჩენს, დომინუსად (ქართულად „მეპატრონე“) მოიხსენიება.

დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულება კანონიდან წარმოშობილი კვაზისახელშეკრულებო ურთიერთობაა. ამ შემთხვევაში კანონი ავსებს იმ სამართლებრივ ვაკუუმს, რომელიც გესტორსა და დომინუსს შორის შესაბამისი შეთანხმების არარსებობით წარმოიქმნება. კანონმდებლის მიზანია ურთიერთობები დაარეგულიროს ისე, როგორც ეს მოხდებოდა, გესტორს დომინუსის დავალების მიხედვით რომ ემოქმედა.¹²³

რომის სამართლის მიხედვით, შემსრულებელი (გესტორი) უფლებამოსილი იყო მოეთხოვა მხოლოდ იმ ხარჯების ან ზიანის ანაზღაურება, რომლის გაღებაც მას მოუხდა, ან რომელიც მას მიადგა სხვისი საქმის კეთილსინდისიერი შესრულების დროს. გესტორს არ ჰქონდა დომინუსისაგან რაიმე სხვა ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება. რომაელები ვარაუდობდნენ, რომ დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულების მოტივი გესტორისათვის შეიძლებოდა ყოფილიყო ახლო მეგობრული, ნათესაური ან სხვა პირადი ურთიერთობები დომინუსთან.¹²⁴ ეს კი მათ შორის დამატებით ანგარიშსწორებას არაეთიკურად აქცევდა. საგულისხმოა, რომ ქართული სამოქალაქო კოდექსი ამ მხრივ შესაბამისობაშია რომაულ სამართალთან და გესტორს აძლევს მხოლოდ იმ ხარჯების მოთხოვნის უფლებას, რომელიც მან გაიღო. ჩგარდა ამისა, თუ გესტორს რაიმე ზიანი მიადგა იმის გამო, რომ დომინუსის ქონებისათვის საფრთხის აცილებას ცდილობდა, მას ეს ზიანი უნდა აუნაზღაურდეს ან იმ პირის მიერ, ვინც ეს საფრთხე შექმნა, ან თვით დომინუსის მიერ.

მაგალითი:

პირს კუთვნილ მიწის ნაკვეთზე მოწყობილი აქვს პატარა წყალსატევი, სადაც თევზები ჰყავს მოშენებული. წყალსატევეს აქვს სისტემა, რომლითაც პერიოდულად ხდება წყლის გამოცვლა, რაც თევზებისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა. ერთხელ მესაკუთრეს წყალსატევის ჩამკეტი ღია დარჩა. იმ ღამით მოსული ძლიერი წვიმის შედეგად წალსატევის ჩამკეტი სისტემაც მოიშალა, წყალსატევიდან მთელი წყალი მეზობელ მიწის ნაკვეთებზე გადავიდოდა და დატბორავდა მათ, რომ არა ერთ-ერთი მეზობელი მიწის ნაკვეთის მესაკუთრე. ის ამ დროს სახლს აშენებდა და სამშენებლო ტექნიკაც ადგილზე ჰქონდა. შესაძლო ზიანი მნიშვნელოვნად შეამცირა იმ გარემოებამ, რომ სახლის მშენებელმა მიიღო გადაწყვეტილება, სამშენებლო მასალებით გზა გადაეკეტა მოვარდნილი ნიაღვრისათვის. მან შეძლო ათამდე სხვა მეზობლის ბალ-ბოსტნისა და ვენახის გადარჩენა, თუმცა წყლის შესაჩერებლად ჩაყრილი სამშენებლო მასალები უვარგისი გახდა. სამშენებლო ტექნიკა მთელი ღამე მუშაობდა, რასაც 500 ლარის ღირებულების სანვაი და საპოხი მასალები დასჭირდა. ამ შემთხვევაში, სახლის მშენებელს შეუძლია მოითხოვოს ხარჯებისა და ზიანის ანაზღაურება როგორც წყალსატევის მესაკუთრისაგან, რომლის გაუფრთხილებლობამაც

¹²³ *Lüsing*, Die Pflichten aus culpa in contrahendo und positiver Vertragsverletzung, 2012, 155.

¹²⁴ *Ranieri*, Europäisches Obligationenrecht, 3 Auflage, 2009, 1759.

ზიანის დადგომა განაპირობა, ასევე იმ მეზობლებისაგან, რომელთა ბალ-ვენახებიც დატბორვას გადაარჩინა.

დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულებად კონკრეტული ქმედების კვალ-იფიკაციისათვის თვით ქმედების რეალურად განხორციელების ფაქტი საკმარისი არ არის. სამართლებრივი შეფასებისათვის ასევე მნიშვნელოვანია შემსრულებლის სუბიექტური დამოკიდებულება და იმის გაცნობიერება, რომ მისი ქმედება სხვისი ინტერესების დაცვას ემსახურება. პირი, რომელმაც არ იცის და არც შეიძლებოდა იცოდეს, რომ თავისი პირადი ინტერესებისათვის არ მოქმედებს, დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შემსრულებლად ვერ ჩაითვლება. სწორედ ასეთ რეგულირებას განამტკიცებს ქართული სამოქალაქო კოდექსი, თუმცა პირდაპირ არ იძლევა პასუხს კითხვაზე, წარმოიშობა თუ არა რაიმე სახის ვალდებულებითი ურთიერთობა, თუ პირი სხვას სარგებელს მოუტანს იმ მცდარი ვარაუდით, რომ თავისი ინტერესების დასაკმაყოფილებლად მოქმედებს.

მაგალითი:

ფერმერმა ტრაქტორი იქირავა, თვითონვე მართავდა მას და გვიან საღამომდე ხნავდა ყანას. უნდოდა დილამდე მოესწრო. საღამოს ბინდში მიწის ნაკვეთებს შორის საზღვრები ვერ გაარჩია და მეზობელი ფერმერის ყანის მეოთხედიც მოხნა. შეცდომა მხოლოდ დილით გამოაშკარავდა.

პირდაპირი რეგულირების არარსებობის გამო ისმის კითხვა, რომელი ნორმებით უნდა დარეგულირდეს ურთიერთობა, თუ კანონი მას დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულებად არ მიიჩნევს? თუ გავითვალისწინებთ, რომ მოყვანილ მაგალითში მეზობელმა სარგებელი ყოველგვარი სამართლებრივი საფუძვლის არსებობის გარეშე, ფერმერის შეცდომის წყალობით მიიღო, დასაბუთებულ გადანყვეტილებად უნდა მივიჩნიოთ ამ ურთიერთობის უსაფუძვლო გამდიდრებად განხილვა. სამართლებრივი ნორმა, რომელიც ვალდებულების წარმოშობის სხვა საფუძვლის არსებობის მტკიცების შესაძლებლობას მოგვცემდა, არ არსებობს. შესაბამისად, უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების გამოყენება საკითხის ყველაზე დასაბუთებულ გადანყვეტილად უნდა ჩაითვალოს.

დ. უსაფუძვლო გამდიდრება

„nam hoc natura aequum est neminem cum
alterius detrimento et iniuria fieri locupletioem“.
Pomponius

„ბუნებითი სამართლის მიხედვით სამართლიანად მიიჩნევა,
რომ სხვის ხარჯზე არავინ უნდა გამდიდრდეს“.
პომპონიუსი

უსაფუძვლო გამდიდრების ინსტიტუტს ევროპული მართლწესრიგის უმეტესობა ერთხმად აღიარებს, თუმცა სხვადასხვა ქვეყნის კერძო სამართალში მისი სამართ-

ლებრივი შინაარსი და ფარგლები განსხვავებულია.¹²⁵

მაგალითად, როდესაც პირის მიერ სარგებლის მიღებას არ აქვს სამართლებრივი საფუძველი, გერმანელი მოსამართლისათვის ეს უკვე უსაფუძვლო გამდიდრებაზე მიუთითებს. იმას, თუ რამ გამოიწვია სამართლებრივი საფუძვლის არარსებობა, არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს. ინგლისში პირი, რომელიც ამტკიცებს, რომ სხვა პირი უსაფუძვლოდ გამდიდრდა მის ხარჯზე, ვალდებულია თვითონ ამტკიცოს საფუძვლის არსებობა, მაგალითად, დაამტკიცოს, რომ ფული შეცდომით გადარიცხა.¹²⁶ თუ ფული შეცდომით იქნება გადარიცხული გერმანიაში, გერმანელი მოსამართლისათვის საკმარისია, რომ მიმღებს შესაბამისი სამართლებრივი საფუძველი თანხის მისაღებად არ გააჩნდეს. დამატებითი მტკიცება, რამ გამოიწვია შეცდომა, რატომ მოხდა გადარიცხვა და ა.შ., საჭირო არ არის.

ზოგჯერ გაუგებრობას თვით ინსტიტუტის დასახელებაც იწვევს. რას ნიშნავს სამართლის ენაზე „გამდიდრება“ და როდის შეიძლება იყოს ის „უსაფუძვლო“?¹²⁷

აღსანიშნავია, რომ ტერმინი „უსაფუძვლო გამდიდრება“ მხოლოდ ქართული ენის „ახირება“ არ არის. თითქმის ყველა ევროპულ ენაზე არსებულ იმავე ტერმინს აქვს ორივე ელემენტი: როგორც მითითება „გამდიდრებაზე“, ასევე, ის, რომ ეს „გამდიდრება“ „უსაფუძვლოდ“ ხდება (შეად., Unjuste Enrichment, Ungerechtfertigte Bereicherung, Неосновательное Обогащение).

პომპონიუსის საყოველთაოდ ცნობილი ციტატა ცხადყოფს, რომ, ჯერ კიდევ რომაელმა იურისტებმა შეამჩნიეს, პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილე შესაბამისი სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე იღებს სარგებელს. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს როგორც განზრახვა (მაგალითად, უსაფუძვლოდ გამდიდრებულად ჩაითვლება კომპანიის მიერ დაქირავებული მძღოლი, რომელიც მეზობელს მიჰყიდის კომპანიის საჭიროებისათვის მისთვის გადაცემულ ბენზინს), ასევე მარტივი გაუფრთხილებლობა და შეცდომაც კი (მაგალითად, კომპანიის თანამშრომელთა სიაში ორი თანამშრომლის, გიორგი იაკობიძისა და იაკობ გიორგაძის არსებობა შეიძლება გახდეს ბულალტრის შეცდომის მიზეზი და გიორგიმ მიიღოს იაკობის ხელფასი, რომელიც მის კუთვნილს აღემატება). ამ შემთხვევაში არც სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევა ხდება და არც დელიქტი. დაზარალებულ პირს წარმოეშობა უფლება, მოსთხოვოს უსაფუძვლოდ გამდიდრებულს მიღებულის უკან დაბრუნება. ქართული სამოქალაქო კოდექსი პირს, რომელიც უსაფუძვლოდ მიღებულის ხარჯზე რაიმე სარგებელს იღებს, ვითომ-კრედიტორს უწოდებს. ასეთი ტერმინის შემოტანა განპირობებულია იმით, რომ სარგებლის მიმღები პირი კრედიტორი არ არის და შესაბამისად, არც მოთხოვნის უფლება არსებობს. უსაფუძვლო გამდიდრების ურთიერთობების სპეციფიკას თუ გავითვალისწინებთ, ნამდვილ კრედიტორად გვევლინება ის პირი, რომელსაც სხვისი უსაფუძვლო გამდიდრების შედეგად ზიანი მიადგა.

¹²⁵ *Von Bar/Swann*, Principles of European Law, Study Group on a European Civil Code Unjustified Enrichment, 2010.

¹²⁶ *Johnston/Zimmermann*, Unjustified Enrichment Surveying the landscape, in: Johnston/Zimmermann (editors), Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, 2002, 5.

¹²⁷ *Johnston/Zimmermann*, Unjustified Enrichment Surveying the landscape, in: Johnston/Zimmermann (editors), Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, 2002, 3.

უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლებრივი საფუძვლები თავის მხრივ ასევე გარკვეულ კლასიფიკაციას ექვემდებარება. ერთ-ერთი ასეთი კლასიფიკაციის მიხედვით, უსაფუძვლო გამდიდრების საფუძველი შეიძლება გახდეს მხარის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენა, ან უბრალოდ შემთხვევა, როდესაც ერთ-მა, მოვლენათა განვითარების წყალობით, მიიღო ის, რაც მეორეს უნდა მიეღო.¹²⁸ უნდა აღინიშნოს, რომ უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების გამოყენება ძირითადად სწორედ ასეთი შეცდომების დროს ხდება.¹²⁹ თუ უსაფუძვლო გამდიდრების მიზეზია არა შეცდომა, არამედ ბრალეული მოქმედება, მაშინ უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმები შეიძლება კონკურენციის რეჟიმში აღმოჩნდეს დელიქტურ სამართალთან, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებით ზიანის ანაზღაურების საკითხებს ეხება. ეს არ ნიშნავს, რომ უსაფუძვლო გამდიდრების დროს ბრალი (მაგ., მარტივი გაუფრთხილებლობა) გამოორიციხულია. შესაბამისად, მოთხოვნის საფუძველთა ასეთი კონკურენციისას სასამართლოს გადასაწყვეტია, რომელ ნორმებს გამოიყენებს, კონკრეტული შემთხვევის თანხმლები გარემოებებისა და ურთიერთობის სპეციფიკის გათვალისწინებით.

თავისთავად შეცდომის ფაქტი ჯერ კიდევ არ ნიშნავს უსაფუძვლო გამდიდრების კვალიფიკაციისათვის საკმარისი პირობების არსებობას. მაგალითად, შეცდომა შეიძლება დაშვებულ იქნეს როგორც ხელშეკრულების ფორმირების, მისი კონკრეტული პირობების დროს, ან სხვა ვითარებაში. ამ შემთხვევაში პირველი ვერ იქნება უსაფუძვლო გამდიდრება, ხოლო ნებისმიერი სხვა, რომელიც პირველ კლასიფიკაციაში ვერ თავსდება, ალბათობის მაღალი ხარისხით სწორედ უსაფუძვლო გამდიდრებად უნდა შეფასდეს.¹³⁰

სხვადასხვა სამართლებრივი სტილის მქონე მართლწესრიგი ერთი შედეგისაკენ სხვადასხვა გზით მიდის. მაგალითად, ინგლისური სამართლის მიხედვით, მოსარჩელეს აქვს მოთხოვნის უფლება, თუ შეცდომის არსებობას დაამტკიცებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის პროცესს წააგებს. გერმანული სამართალი იმავე შემთხვევაში (შეცდომის არარსებობისას) მოპასუხეს აძლევს უფლებას მიუთითოს ამ გარემოებაზე და შესაბამისად სარჩელი არ დაკმაყოფილდება.¹³¹ სამართლებრივი შედეგის იდენტიურობა იმდენად აშკარაა, რომ ბადებს კითხვას, საერთოდ რაში მდგომარეობს მათ შორის განსხვავება. სხვაობა არსებობს მტკიცების ტვირთის განაწილებას, სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენებასა და კონკრეტული მოთხოვნის სამართლებრივი დასაბუთებულობის კრიტერიუმებს შორის.

ვალდებულებითი ურთიერთობის უსაფუძვლო გამდიდრებად კვალიფიკაციისათვის აუცილებელია სარგებლის მიღების იურიდიულად ნამდვილი საფუძვლის არარსებობა. ამავე დროს, პირი სარგებლის სახით უნდა იღებდეს იმ სიკეთეს, რომელიც სხ-

¹²⁸ Johnston/Zimmermann, Unjustified Enrichment Surveying the landscape, in: Johnston/Zimmermann (editors), Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, 2002, 5.

¹²⁹ Johnston/Zimmermann, Unjustified Enrichment Surveying the landscape, in: Johnston/Zimmermann (editors), Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, 2002, 16.

¹³⁰ Meier, Unjust Factors and Legal Grounds, in: Johnston/Zimmermann, (editors), Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, 2002, 39.

¹³¹ Johnston/Zimmermann, Unjustified Enrichment Surveying the landscape, in: Johnston/Zimmermann (editors), Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, 2002, 23.

ვას ეკუთვნოდა, სხვას უნდა მიეღო, ან მას უნდა მიეღო, მაგრამ მხოლოდ შესაბამისი წინაპირობების დაკმაყოფილების შემდეგ. მაგალითად, 977-ე მუხლის თანახმად, პირს, რომელიც მეორე პირს გადასცემს რაიმეს არა ვალდებულების შესასრულებლად, არამედ იმისთვის, რომ ამ უკანასკნელმა თავად შეასრულოს, ან არ შეასრულოს რაიმე მოქმედება, უფლება აქვს უკან მოითხოვოს გადაცემული, თუ მეორე პირის მოქმედება არ შეესაბამება გადაცემის მიზანს. მაგალითად, თუ კომპანია ცნობილ მოგზაურს გადასცემს ძვირად ღირებულ ველოსიპედს მსოფლიოს გარშემო სამოგზაუროდ, ეს უკანასკნელი კი საქართველოს საზღვრებსაც კი არ გასცდება და ისე დაბრუნდება უკან, მაშინ ვალდებული იქნება ველოსიპედი კომპანიას დაუბრუნოს.

უსაფუძვლო გამდიდრება, როგორც ვალდებულებითი ურთიერთობა, სახეზე იქნება მაშინაც, თუ ნამდვილი სამართლებრივი საფუძველი წარსულში არსებობდა, მაგრამ ვითომ-კრედიტორის მიერ კონკრეტული სარგებლის მიღების მომენტში აღარ არსებობს. არ აქვს მნიშვნელობა ხელშეკრულება გაბათილდა, იგი საერთოდ არ დადებულა, გავიდა მისი მოქმედების ვადა, თუ ვადაზე ადრე შეწყდა მხარეთა მიერ – ეს არ წარმოშობს ვითომ-კრედიტორის უფლებას, მიუთითოს ვალდებულების წარსულში არსებობის ფაქტზე. ეს ზოგადი პრინციპი, რომელიც ევროპული მართლ-წესრიგის უმრავლესობისათვის საერთოა, ცალსახად არის განმტკიცებული ქართულ სამოქალაქო კოდექსში.

გერმანიაში საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში მსჯელობდნენ ხელშეკრულების შეწყვეტის შემდეგ წარმოშობილი ანაზღაურების უფლების სამართლებრივი ბუნების შესახებ. დღეს როგორც გერმანული სამართალი, ასევე სახელშეკრულებო სამართლის უნიფიკაციის უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტები (გაეროს კონვენცია საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის შესახებ (81)) და ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის ძირითადი პრინციპები (9:305) ასეთი ანაზღაურების უფლებას ცალსახად სახელშეკრულებო სამართლის სფეროს მიაკუთვნებენ.¹³²

ზოგადი პრინციპის თანახმად, უსაფუძვლო გამდიდრება ხდება სამართლებრივი სიკეთის ერთი სუბიექტიდან მეორეზე ისეთი გადანაცვლებით, რომელსაც სამართლებრივი საფუძველი არ გააჩნია. ჯერ კიდევ რომაელმა იურისტებმა აღწერეს უსაფუძვლო გამდიდრების შემთხვევები, როდესაც „გადაცემა“ მისი კლასიკური იურიდიული გაგებით არ ხდება. ამ დროს სიკეთე პირდაპირ „წარმოიშობა“ იმ პირის ხელში, ვისაც არანაირი უფლება მასზე არ გააჩნია. რომაული სამართლის ყველაზე გავრცელებული მაგალითია შეცდომით სხვის კუთვნილ მიწაზე სახლის აშენება, რაც უკარგავს მშენებელს სამშენებლო მასალებზე და შესაბამისად, სახლზე საკუთრების უფლებას, ვინაიდან სახლი ეკუთვნის მას, ვის საკუთრებაშიც მიწა იმყოფება.¹³³ ამ დროს ადგილი არ ჰქონია დაზარალებულის მიერ ვითომ-კრედიტორისათვის რაიმეს გადაცემას, თუმცა მოვლენების განვითარებამ შედეგის სახით მოიტანა ისეთი მდგომარეობა, რომ უსაფუძვლო გამდიდრების, როგორც სამართლებრივი შედეგის უარყოფა გამორიცხულია. ასეთ შემთხვევებში დაზარალებულმა პირმა უნდა მიიღოს

¹³² Johnston/Zimmermann, Unjustified Enrichment Surveying the landscape, in: Johnston/Zimmermann (editors), Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, 2002, 12.

¹³³ Johnston/Zimmermann, Unjustified Enrichment Surveying the landscape, in: Johnston/Zimmermann (editors), Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, 2002, 22.

შესაბამისი დაკმაყოფილება.

მიუხედავად იმისა, რომ უსაფუძვლო გამდიდრება ვალდებულების წარმოშობის დამოუკიდებელი საფუძველია, მას, არსებითად, დამხმარე სამართლებრივი ფუნქცია ეკისრება. სხვა მოთხოვნის საფუძვლებთან (ხელშეკრულება ან დელიქტი) კონკურენციისას უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების გამოყენება მაშინ არის რეკომენდებული, თუ სხვა საფუძვლებით მოთხოვნის უფლების მქონე პირი ვერ შეძლებს მიზნის მიღწევას.¹³⁴ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუ მოთხოვნის უფლების მქონე პირის სარჩელი დასაბუთებული სახელმწიფოებო ნორმებზე მითითებით, დამატებითი მითითება უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმებზე საჭირო არ არის. ზოგიერთი ევროპული მართლმცოდნეობის მიერ აღიარებული ეს მიდგომა შეიძლება ქართულ სამართალზეც გავავრცელოთ.

კონტინენტური ევროპის სამართლებრივი ტრადიცია (რომელსაც ქართული სამოქალაქო კოდექსიც მისდევს) დელიქტსა და უსაფუძვლო გამდიდრებას კანონისმიერ ვალდებულებით ურთიერთობებად განიხილავს. ხშირად აღნიშნავენ, რომ, ვალდებულების წარმოშობის საფუძველთა „ერთ ჯგუფში“ გაერთიანების მიუხედავად, უსაფუძვლო გამდიდრება გაცილებით შორს დგას დელიქტისაგან, ვიდრე დელიქტი – ხელშეკრულებისგან. სახელმწიფოებო და არასახელმწიფოებო მოთხოვნათა ხშირი კონკურენცია იძლევა საფუძველს ვიფიქროთ, რომ ხშირად ისინი ერთი მთლიანი ურთიერთობის სხვადასხვა ასპექტს არეგულირებენ. უსაფუძვლო გამდიდრების სპეციფიკა არსებითად განსხვავდება ზემოაღნიშნული ორი საფუძვლისაგან და გარკვეულწილად „ავტონომიურ რეჟიმში“ არსებობს და ვითარდება.¹³⁵

10. სახელმწიფოებო და არასახელმწიფოებო ვალდებულებათა ურთიერთმიმართება

ა. სახელმწიფოებო და არასახელმწიფოებო ვალდებულებათა ფუნქციების კოორდინაცია

ვალდებულების წარმოშობის განსხვავებული საფუძვლების არსებობა არ უნდა გავიგოთ ისე, თითქოს ისინი ერთმანეთისაგან იზოლირებულად მოქმედებენ. 326-ე მუხლი პირდაპირ მიუთითებს მათ შორის არსებულ ურთიერთკავშირზე და ადგენს, რომ წესების სახელმწიფოებო ვალდებულების შესახებ გამოიყენება ასევე არასახელმწიფოებო ვალდებულებათა მიმართ, თუ ვალდებულების ხასიათიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს.

ვალდებულების წარმოშობის განსხვავებული საფუძვლების ურთიერთდამოკიდებულების გააზრება გულისხმობს მათ შორის უპირატესის (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) გამოვლენას. როგორც უკვე აღინიშნა, ხელმწიფოებო, უმთავრესად, ემსახურება მხარეთა კერძო ავტონომიისა და თავისუფლების იდეის რეალიზაციას.

¹³⁴ *Von Bar/Swann*, Principles of European Law, Study Group on a European Civil Code Unjustified Enrichment, 2010, 105.

¹³⁵ შეად., *Johnston/Zimmermann*, Unjustified Enrichment Surveying the landscape, in: Johnston/Zimmerman (editors), Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective, 2002, 7.

დელიქტურ სამართალსა და სხვა კანონისმიერ ვალდებულებებს კი უფრო სამოქალაქო ბრუნვის დაცვის, მისი სტაბილურობის უზრუნველყოფისა და პრევენციის ფუნქციები ეკისრებათ. ისინი ავსებენ ერთმანეთს და საბოლოო ჯამში, ერთიან სოციალურ ინტერესს ემსახურებიან.¹³⁶

სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ვალდებულებების შესახებ მოძღვრება ევროპის კონტინენტის სამართლებრივი ტრადიციის ნაწილია. საერთო სამართლის (განსაკუთრებით ამერიკული სამართლის) სივრცეში ამ კლასიფიკაციას და მის შესაბამისად მოთხოვნის საფუძვლების განსხვავებას ერთმანეთისაგან ნაკლები პრაქტიკული დატვირთვა აქვს. მაგალითად, გერმანელი ან ქართველი მოსამართლე ხელშეკრულების დარღვევას დელიქტად არ განიხილავს. დელიქტური სამართლის ერთ-ერთ ცნობილ ამერიკულ სახელმძღვანელოში კი მითითებულია, რომ „ხელშეკრულების დარღვევა ასევე შეიძლება იყოს დელიქტი, თუ დამრღვევს უნდა გაეთვალისწინებინა, რომ მის მიერ ხელშეკრულების დარღვევას შეეძლო ზიანი მიეყენებინა მეორე მხარისათვის“ (A breach of contract can also be a tort, i.e. the contracting party failed to act reasonably and could have foreseen that his conduct would cause harm to the other contracting party).¹³⁷ სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო (ამ შემთხვევაში) დელიქტურ ვალდებულებათა ასეთი „აღრევა“ ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ამ ინსტიტუტების (ხელშეკრულების, დელიქტის) მიერ გარანტირებული დაცვა ამერიკაში ან ბრიტანეთში ორაზროვანი და არაეფექტურია. უბრალოდ, საერთო სამართლის სისტემა სამართლის მიზნებს სტილურად განსხვავებული რეგულირების მეთოდებით აღწევს, რაც მოულოდნელი არ უნდა იყოს კონტინენტური ევროპის იურიდიულ ტრადიციებზე აღზრდილი იურისტისათვის.

ბ. მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენციის შესაძლებლობა

სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა მარეგულირებელი ნორმების ასეთი მჭიდრო ურთიერთკავშირი აჩენს მოთხოვნის საფუძვლების აღრევის საფრთხეს. მოთხოვნის საფუძველი, გერმანული კონცეფციის მიხედვით (რომელიც ქართულ დოქტრინასა და პრაქტიკაშიც გაზიარებულია),¹³⁸ არის ის სამართლებრივი ნორმა, რომელიც პირს ანიჭებს მოთხოვნის უფლებას. ზოგჯერ დელიქტური და სახელშეკრულებო ვალდებულებები ერთმანეთზე იმდენად გადაჯაჭვულია, რომ მოთხოვნის საფუძვლის სწორი იდენტიფიცირება რთულდება. მაგალითად, თუ ფერმერი შეიძენს სასუქს, რომელსაც კარტოფილის სანყობში შეინახავს, შესაძლოა სასუქის ქიმიურმა ფორმულამ კარტოფილის განადგურება გამოიწვიოს. სადავო არ შეიძლება იყოს, რომ სასუქის გამყიდველ ფირმას უნდა მიენოებინა ფერმერისათვის ინფორმაცია მის მიერ გაყიდული პროდუქტის შესაძლო მავნე ზემოქმედების შესახებ. თუ ეს ინფორმაცია მიწოდებული არ არის, დღის წესრიგში დგება საკითხი, სახეზეა დელიქტი, რომელიც გამყიდველის უხეში გაუფრთხილებლობის შედეგია, თუ

¹³⁶ Hoffman, Die Koordination des Vertrags und Deliktsrechts in Europa, 2006, 25.

¹³⁷ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Louisiana Perspectives, 2008, 390.

¹³⁸ იხ. ჭანტურია, სამოქალაქო საქმეებზე გადანყვეტილებათა გამოტანის მეთოდიკა, 2006; ვაშაკიძე, გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010.

სახელმეკრულებო ვალდებულების დარღვევა, რომელიც ინფორმაციის მიწოდების მოვალეობის უგულვებელყოფაში გამოიხატა? ერთი შეხედვით, შესაძლოა ფერმერისათვის მნიშვნელობა არ ჰქონდეს მისი მოთხოვნის სამართლებრივ საფუძველს, ვინაიდან მისთვის მთავარია მიიღოს დამდგარი ზიანის ადეკვატური ანაზღაურება, თუმცა სასამართლო გადანყვეტილების დასაბუთებულობის უზრუნველსაყოფად მოთხოვნის საფუძვლის სწორ იდენტიფიცირებასა და კვალიფიკაციას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. ჰკარგად დასაბუთებულმა გადანყვეტილებამ პასუხი უნდა გასცეს სასურველს გამყიდველის ყველა შეკითხვას, რატომ უნდა დაეკისროს მას ზიანის ანაზღაურება. გამყიდველს შეუძლია ამტკიცოს, რომ მან მყიდველს გადასცა ნივთობრივად და უფლებრივად უნაკლო ნივთი და რომ შენახვის პირობების დაზუსტება ცდება ნასყიდობის ხელმეკრულების რეგულირების ფარგლებს. ამ შემთხვევაში კვალიფიკაციისათვის გადამწყვეტი იქნება 318-ე მუხლით დადგენილი რეგულირება, რომლის თანახმადაც, ვალდებულებიდან შეიძლება გამომდინარეობდეს ამა თუ იმ ინფორმაციის მიღების უფლება. ინფორმაციის გაცემა უზრუნველყოფილი უნდა იყოს მაშინ, როცა მას მნიშვნელობა აქვს ვალდებულების შინაარსის განსაზღვრისათვის და კონტრაქტს შეუძლია საკუთარი უფლების შელახვის გარეშე გასცეს ეს ინფორმაცია. მოცემულ შემთხვევაში ვალდებულების შინაარსი გულისხმობს მყიდველის უფლებას, უსაფრთხოდ ისარგებლოს შეძენილი სიკეთით. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მავნე ზემოქმედების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება განსკუთრებულ პრობლემებს არ შეიძლება უკავშირდებოდეს, ნათელი გახდება, რომ ამ შემთხვევაში ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულება სახელმეკრულებო ვალდებულების ერთ-ერთ ელემენტს წარმოადგენდა და მისი დარღვევა ხელმეკრულების დარღვევად უნდა განვიხილოთ.

მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენციისას განმარტების მეთოდების კომპლექსური გამოყენებისა და სამოქალაქო კოდექსის ღირებულებათა სისტემის ერთიანი გააზრების გარეშე სამართლებრივად დასაბუთებული კვალიფიკაცია შეუძლებელია.

სახელმეკრულებო და დელიქტურ მოთხოვნათა საფუძვლების კოლიზია ანგლო-ამერიკულ სამართალსაც აწუხებს. ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში გაკრიტიკებულია ბრიტანული სასამართლოს გადანყვეტილება *Henderson* საქმეზე, რომელმაც მოთხოვნის საფუძვლების ერთდროულად გამოყენების შესაძლებლობის შემთხვევაში არჩევანის უფლება მოსარჩელე მხარეს მიანიჭა. „თუ ხელმეკრულება გამორიცხავს გაუფრთხილებლობისათვის პასუხისმგებლობას, მაშინ გამოვა, რომ ის, ვინც, მაგალითად, ფული გადაიხადა სხვა პირისაგან მიღებულ რჩევებში (ე.წ. კონსალტინგური მომსახურების ხელმეკრულება), გაცილებით უარეს სამართლებრივ შედეგს მიიღებს იმისგან განსხვავებით, ვინც ანალოგიური რჩევა ყოველგვარი სახელმეკრულებო ურთიერთობების გარეშე (მეგობრისგან მეზობლისგან ან ნაცნობისაგან) მიიღო“.¹³⁹

მოთხოვნის საფუძვლებს შორის კონკურენციისას „უპირატესად გამოსაყენებელი სამართლის ნორმის შერჩევა მოსამართლის კომპეტენციაა“.¹⁴⁰ შესაძლოა მხარისათვის საერთოდ არ იყოს საინტერესო, რომელ სამართლებრივ ნორმაზე დაყრდნობით დაკმაყოფილდება, ან არ დაკმაყოფილდება მისი მოთხოვნა, ვინაიდან მისთვის მთავარი შედეგია. ეს არ ნიშნავს, რომ სასამართლო არ არის ვალდებული სწორად

¹³⁹ *Quinn*, Tort Law, 2012, 152.

¹⁴⁰ ჩაჩავა, მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია, 2011.

შეარჩიოს მოთხოვნის საფუძველი და ისე ააგოს გადაწყვეტილების დასაბუთება. ეს აუცილებელია როგორც ერთგვაროვანი პრაქტიკის ჩამოყალიბებისათვის, ასევე სამართლებრივი სტაბილურობის უზრუნველყოფისათვის. სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეებს უფლება აქვთ იცოდნენ არა მხოლოდ კანონის ნორმატიული დანაწესი, არამედ ისიც, თუ რა პრაქტიკულ შედეგთან არის დაკავშირებული ამა თუ იმ ნორმის გამოყენება სასამართლოს მიერ. ეს მათ შესაძლებლობას აძლევთ წინასწარ განსაზღვრონ საქმის პერსპექტივა და არ დაკარგონ დრო ხანგრძლივი და მომქანცველი სასამართლო პროცესების წარმოებაში.

ქართულ პრაქტიკაში საკმაოდ ხშირია შემთხვევა, როდესაც მოთხოვნის არასწორი ფორმულირების გამო, სარჩელი, რომელიც შესაძლოა საკმაოდ პერსპექტიულიც ყოფილიყო, არ კმაყოფილდება. ხშირად მხარეები ვერ აცნობიერებენ, რომ მოსამართლე ვერ გასცდება მათი მოთხოვნის ფარგლებს. ამ უკანასკნელის უფლება და ვალდებულებაა, შეაფასოს ის მოთხოვნა, რომელიც მას წარუდგინეს. სამოქალაქო პროცესში მოსამართლეს არ აქვს უფლება „დაეხმაროს“ მხარეს მოთხოვნის დაზუსტებასა და მის ჩამოყალიბებაში. მეორე მხრივ, მოთხოვნის საკუთარი შეხედულებისამებრ შერჩევის თავისუფლება არ უნდა აგვერიოს მოთხოვნის საფუძვლის სწორად შერჩევაში. სასამართლო ვალდებულია დააკმაყოფილოს სწორად დაყენებული მოთხოვნა იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მოსარჩელე მოთხოვნის საფუძველს არასწორად უთითებს. მაგალითად, თუ მოსარჩელე მოპასუხისაგან ითხოვს საერთო სარგებლობის სარდაფიდან ამ უკანასკნელის მიერ დაყრილი ნაგვის გატანას იმის გამო, რომ ანტისანიტარია ხელს უშლის სარდაფით სარგებლობაში, მისი მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს იმის მიუხედავად, თუ რას მიუთითებს მოსარჩელე თავისი მოთხოვნის საფუძვლად. შესაძლებელია მან მიუთითოს 992-ე მუხლი და ამტკიცოს, რომ მას ზიანი მიადგა, ან 172-ე მუხლი და მოითხოვოს საკუთრებით სარგებლობის ხელშეშლის აღკვეთა და ა.შ. მოცემული ვარიანტებიდან ყველაზე დასაბუთებულის ამორჩევა მოსამართლის საქმეა. მაგრამ, თუ იმავე საქმეში მოსარჩელე მიუთითებს, რომ მოპასუხის უპასუხისმგებლო და უსინდისო ქცევის გამო ის საერთოდ არ არის ღირსი იყოს სარდაფის თანამესაკუთრე და მოითხოვს მისთვის თანასაკუთრების უფლების ჩამორთმევას თავისი და სხვა მეზობლების სასარგებლოდ, მისი სარჩელი არ დაკმაყოფილდება: 1. იმის გამო, მოთხოვნა არასწორად არის დაყენებული; 2. დანარჩენი მეზობლების სასარგებლოდ თანასაკუთრების დათმობის ნაწილში სარჩელი საერთოდ არ მიიღება წარმოებაში, ვინაიდან მოსარჩელეს არ აქვს მეზობლების სახელით საქმისწარმოების უფლებამოსილება.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, მხარის პროფესიონალი წარმომადგენლის (ადვოკატის) ფუნქციაა, სწორად ჩამოაყალიბოს მოთხოვნა. ჩხადია, ადვოკატი ასევე ვალდებულია სწორად და დასაბუთებულად მიუთითოს მოთხოვნის საფუძვლად არსებული სამართლის ნორმებიც. ამ უკანასკნელის (მოთხოვნის საფუძვლის) ხარვეზის გამოსწორება სასამართლო გადაწყვეტილებით არის შესაძლებელი. პირველი კი მიუტყვებელ შეცდომად დარჩება და მხარის მიერ პროცესის წარმოებისათვის განუვლი ხარჯები უშედეგო აღმოჩნდება.

მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია „წმინდა იურიდიული“ საკითხია და შეიცავს იმის საფრთხეს, რომ კაზუისტური მსჯელობით გატაცებულებს დაგვაინყდეს,

თუ რას ემსახურება სამართლის ნორმა და მხოლოდ ფორმალურ-ლოგიკური დასაბუთების საფუძველზე შევეცადოთ, ქმედების კვალიფიკაციასა და მოთხოვნის საფუძვლის დაზუსტებას. სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს, რომ დაზარალებულის ინტერესი – მიიღოს მისთვის მიყენებული ზიანის ადეკვატური ანაზღაურება – არ უნდა დაიკარგოს მხოლოდ იმის მცდელობაში, რომ უზრუნველყოს გადაწყვეტილების ფორმალური შესაბამისობა კანონთან.¹⁴¹ მოსამართლემ უნდა გაითვალისწინოს ის გარემოება, რომ სამართლის ნორმათა კონკურენციის დროს გამოიყენება ნორმა, რომელიც პროცესში გამარჯვებული მხარის სამართლებრივი ინტერესის დაცვას ყველაზე ეფექტურად და მარტივად უზრუნველყოფს.

თბილისის სააპელაციო სასამართლო ლაკონიურად და ზუსტად აყალიბებს მოსამართლის მოვალეობას მოთხოვნის საფუძველად არსებული ნორმის შერჩევასთან დაკავშირებით: „... ხოლო, რაც შეეხება აპელანტების მითითებას სასამართლოს მიერ იმ ნორმათა გამოყენების თაობაზე, რომლებზედაც არ მიუთითებია მოსარჩელეს, პალატამ განმარტა, რომ სასამართლო ვერ გასცდება მხარის მიერ მითითებულ ფაქტობრივ გარემოებებსა და მოთხოვნებს, ხოლო სწრაფი და ეფექტური მართლმსაჯულების განხორციელების მიზნით, მხარეთა შორის არსებული სადავო საკითხების გადაწყვეტისათვის, დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებებისადმი სამართლის ნორმის შეფარდება სასამართლოს პრეროგატივას წარმოადგენს და იგი შეზღუდული არ არის მხოლოდ მხარის მიერ მითითებული სამართლის ნორმებით; სასამართლოს მიერ მხარის მიერ მითითებული სამართლებრივი საფუძვლის შეცვლით მოსარჩელის მიერ მოთხოვნის საფუძველად მითითებული ფაქტობრივი გარემოებები არ უნდა შეიცვალოს...“¹⁴²

*****

ამგვარად, ვალდებულების წარმოშობის საფუძველები ურთიერთქმედებენ და საზოგადოებრივი ურთიერთობების სამართლებრივი რეგულირების უნივერსალურ მიზანს ემსახურებიან. თითოეული მათგანის შინაარსისა და დანიშნულების გააზრების გარეშე დასაბუთებული იურიდიული შედეგის მიღება შეუძლებელია. ეს საფუძველები როგორც ცალ-ცალკე, ასევე ერთობლივადაც ზოგადი ფორმულების სახით არის ჩამოყალიბებული, თუმცა ყოველი ცალკეული შემთხვევის გათვალისწინებით შესაბამის სამართლებრივ შინაარსს იძენენ და ამით საშუალებას აძლევენ მხარეებსა და სასამართლოს, რომ თავიანთი გადაწყვეტილებები კანონმდებლის ნებას დაუქვემდებარონ.

¹⁴¹ შეად., *Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts*, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 688-689.

¹⁴² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 22 თებერვლის №ას-802-751-2010 განჩინება.

თავი II. ხელშეკრულება, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი

I. ხელშეკრულება

ამქვეყნად ვერავინ შეძლებს ისე ცხოვრებას, რომ რაიმე სახის ვალდებულების შესრულება არ მოუწიოს. რამდენად ტრივიალურადაც არ უნდა ჟღერდეს, იმდენადვე სიმართლეს შეესაბამება: შეუძლებელია იცხოვრო საზოგადოებაში და დამოუკიდებელი იყო მისგან.¹⁴³ იმისათვის, რომ ადამიანი გაერკვეს სიტუაციაში და განსაზღვროს დადო თუ არა მან ხელშეკრულება, როდესაც ავტომანქანა შეიძინა, საცხოვრებელი ბინა იქირავა ან ხელოსანს მწყობრიდან გამოსული მაცივარი გაარემონტებინა, მას არ სჭირდება განსაკუთრებული იურიდიული ცოდნა. ასეთ სიტუაციებში ნათელია, რომ გარკვეული შესრულების სანაცვლოდ ერთი მხარე მეორე მხარეს შესაბამის საფასურს უხდის.¹⁴⁴

სამოქალაქო და საბაზრო ბრუნვის მონაწილენი თავისუფალი ნების გამოვლენის საფუძველზე კისრულობენ ვალდებულებების შესრულებას, ერთმანეთს უთანხმდებიან რაიმე ნივთისა თუ უფლების გადაცემაზე, მოქმედების შესრულებასა თუ მისგან თავის შეკავებაზე.

აღნიშნული შეთანხმებები კონკრეტული სახის ურთიერთობის სფეროში ექცევა, კერძოდ, სამართლებრივი ურთიერთობის არეალში, რომელსაც ვალდებულებითი სამართალურთიერთობები ეწოდება. მათი ძალით ურთიერთობის მონაწილე ერთი მხარე ვალდებულია შეასრულოს გარკვეული მოქმედება მეორე მხარის მიმართ. შესრულება შეიძლება გამოიხატოს გარკვეული მოქმედებისაგან თავის შეკავებამაც.¹⁴⁵ ყოველივე ეს დაკავშირებულია თავად ვალდებულების არსებობასთან. რომის სამართალი ვალდებულებას განიხილავდა, როგორც „სამართლებრივ ბორკილებს, რომლის ძალითაც მხარეები ვალდებულნი არიან სახელმწიფოს კანონების შესაბამისად შეასრულონ გარკვეული მოქმედებები“.¹⁴⁶ მიუხედავად ვალდებულებითი სამართალურთიერთობების მრავალფეროვნებისა, მათ საერთო დამახასიათებელი ნიშან-თვისებებიც გააჩნიათ, რაც მათი სისტემატიზაციის საშუალებას იძლევა.¹⁴⁷

ვალდებულების წარმოშობის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან საფუძველს ხელშეკრულება (contract, Vertrag, contrat) წარმოადგენს, როგორც იურიდიული ფაქტი¹⁴⁸, ანუ – „...შეთანხმება, რომლის მეშვეობითაც ერთი ან რამდენიმე პირი ვალდებულებას კისრულობს სხვა პირსა თუ პირთა გარკვეულ რაოდენობას რაიმე გადასცეს, შეუსრულოს ან არ შეუსრულოს“.¹⁴⁹

ცხოვრებისეული მაგალითი ცხადყოფს, რომ ვალდებულებითი სამართალურთ-

¹⁴³ *Сарбаш*, Исполнение Договорного Обязательства, 2005, 3.

¹⁴⁴ *Kötz*, Vertragsrecht, 2009, 1.

¹⁴⁵ შეად., 316 | 2 მუხლი.

¹⁴⁶ *Новицкий*, Римское Право, 2001, 116.

¹⁴⁷ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 3.

¹⁴⁸ ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი, 1999, გვ. 10.

¹⁴⁹ *Васильев*, *Комбаров*, Гражданское и Торговое Право Зарубежных Государств, I том, 2004, 494.

იერთობა გამომხატული კერძო სახელმწიფო სამართალური ერთობაში საზოგადოებრივი ცხოვრების შემადგენელ უმნიშვნელოვანეს კატეგორიას წარმოადგენს.

1. ხელშეკრულების ცნება

ხელშეკრულება წარმოადგენს მრავალმხრივ გარიგებას. შესაბამისად, ხელშეკრულებაში უნდა მონაწილეობდეს ორი პირი მაინც. მხარეთა მიერ ურთიერთმიმართ გამოვლენილი ნება კი ერთმანეთთან შესაბამისობაში უნდა იყოს.¹⁵⁰ შესაბამისად, სახელმწიფო ურთიერთობის დათქმული პირობების თანახმად განვითარების შემთხვევაში წარმოიშობა სწორედ ის სამართლებრივი შედეგი, რომელიც ხელშეკრულების მხარეებმა ისურვეს.

მაგალითი:

დათო ეუბნება ლუკას: „მე მზად ვარ შენი პერსონალური კომპიუტერი 250 ლარად ვიყიდო“.. ლუკა პასუხობს: „კი, ბატონო, შევთანხმდით!“ ლუკა დაეთანხმა დათოს. შესაბამისად, მათი ნების გამოვლენები ერთმანეთს დაემთხვა, რის შედეგადაც შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ მათ შორის დაიდო ხელშეკრულება (თუ რაიმე სხვა საფუძველი არ არსებობს, რაც სათუოს გახდიდა ხელშეკრულების დადების ფაქტს, მაგალითად, რომელიმე მხარის ქმედუნარიანობის საკითხი ან სხვა).

მაგალითად, სხვა შემთხვევაში, დათო მიმართავს ლუკას: „მე მზად ვარ შენი პერსონალური კომპიუტერი 250 ლარად ვიყიდო“. ლუკა კი პასუხობს: „მე მზად ვარ ეს კომპიუტერი მოგყიდო 350 ლარად“. ასეთ სიტუაციაში მხარეთა ნების თანხვედრა არ იკვეთება ისეთ არსებით და მნიშვნელოვან საკითხთან დაკავშირებით, როგორც არის ხელშეკრულების ფასი (ნასყიდობის ფასი). მოვლენათა მსგავსი განვითარების პირობებში ხელშეკრულება ვერ მიიჩნევა დადებულიად.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ხელშეკრულება წარმოადგენს ხელშეკრულების მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე მიღებული ნების ერთობლიობას, რომელიც მხარეთა შორის არსებული კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად არის დადებული.¹⁵¹ გამოდის, რომ ხელშეკრულების პირობები უპირატესად განისაზღვრება მხარეთა ნების საფუძველზე, რასაც საფუძველად უდევს დამკვიდრებული სამართლებრივი პრინციპი, რომელიც ცნობილია **მხარეთა ნების ავტონომიის** სახელწოდებით.¹⁵² ყოველი მხარე თავად განსაზღვრავს, თუ რა პირობებით სურს სახელმწიფო ურთიერთობებში შესვლა.¹⁵³

თავის მხრივ, ხელშეკრულება იმგვარი შეთანხმებაა, რომლითაც ხელშეკრულების მხარეებს წარმოეშობათ სამოქალაქო უფლებები და მოვალეობები.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Musielak, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 43.

¹⁵¹ Musielak, Grundkurs BGB, 12, Auflage, 2011, 43.

¹⁵² შეად., კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 10; ჩაჩავა, მოთხოვნების და მოთხოვნის საფუძველების კონკურენცია კერძო სამართალში, გვ. 7.

¹⁵³ Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 29.

¹⁵⁴ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო

საქართველოს კანონმდებლობა არ შეიცავს ხელშეკრულების ცნების საკანონმდებლო განმარტებას, მაგრამ ხელშეკრულების ზემოთ განხილული ელემენტები გამომდინარეობს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი ნაწილისა და ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილის შესაბამისი დებულებებიდან.

ხელშეკრულებისადალით მხარეები კისრულობენ გარკვეული ვალდებულებების შესრულებას და აღიჭურვებიან შესაბამისი უფლებებით. სახელშეკრულებო ვალდებულებების საფუძველს წარმოადგენს გარიგება. გარიგებებთან დაკავშირებული დებულებები კი, რომელიც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგად ნაწილშია ჩამოყალიბებული, გამოიყენება ვალდებულებით სამართალშიც და შესაბამისად – სახელშეკრულებო სამართალშიც.¹⁵⁵

2. ხელშეკრულების ფორმა

69-ე მუხლი განსაზღვრავს, რომ გარიგება შეიძლება დაიდოს ზეპირად ან წერილობითი ფორმით. გარიგების ფორმასთან დაკავშირებით, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი ნაწილით დადგენილი წესები¹⁵⁶ ხელშეკრულების ფორმაზეც ვრცელდება.

როგორც წესი, გარდა გამონაკლისი შემთხვევებისა, ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის რაიმე განსაკუთრებული ფორმის დაცვა საჭირო არ არის. ხელშეკრულება ძალაში მას შემდეგ შედის, როდესაც მხარეები შესაბამის პირობებზე თუნდაც ზეპირი მოლაპარაკებების გზით შეთანხმდებიან. ხელშეკრულების დასადავად, ცალკეულ შემთხვევაში, ზეპირი მოლაპარაკებებით შესაბამისი პირობების განსაზღვრაც არ არის აუცილებელი. შესაძლოა, მხარეთა კონკლუდენტური ქმედებებიდანაც ირკვეოდეს, რომ მათ შორის ხელშეკრულება დაიდო.¹⁵⁷ ამდენად, ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებითაც მოქმედებს სახელშეკრულებო ფორმის თავისუფლების პრინციპი.¹⁵⁸ როგორც უკვე აღინიშნა, ეს პრინციპი შეუზღუდავი არ არის. ცალკეულ შემთხვევებში კანონი ადგენს ფორმას, რომლის დაცვაც კონკრეტული ტიპის ხელშეკრულებების ნამდვილობისათვის აუცილებელია.¹⁵⁹ მხარეებსაც შეუძლიათ გაითვალისწინონ ხელშეკრულების რაიმე ფორმა, როგორც მისი ძალაში შესვლის აუცილებელი წინაპირობა.¹⁶⁰

კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 317-ე მუხლი, გვ. 45.

¹⁵⁵ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 317-ე მუხლი, გვ. 45.

¹⁵⁶ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, მუხლი 59-ე, გვ. 69-71.

¹⁵⁷ *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 69.

¹⁵⁸ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.) საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 328-ე მუხლი, გვ. 103.

¹⁵⁹ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 328-ე მუხლი, გვ. 103; *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 69.

¹⁶⁰ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 328-ე მუხლი, გვ. 103; *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 69.

ა. ხელშეკრულების ფორმის მიზნები

ბუნებრივია, რომ ხელშეკრულების ნამდვილობის წინაპირობად კანონით ან ხელშეკრულების მხარეთა შეთანხმებით დადგენილი ფორმების დაცვა გარკვეულწილად აფერხებს სახელმწიფო ურთიერთობების სწრაფად და მოქნილად განვითარებას. შესაბამისად, კანონმდებელი გარკვეულ წესებს ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებით ისეთ შემთხვევებში განსაზღვრავს, როდესაც თავად სახელმწიფო სამართლებრივი ურთიერთობის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად არის ამის საჭიროება და ფორმის დანესება შესაბამისი მიზანი გააჩნია.¹⁶¹

მიზანთა შორის შეიძლება გამოიყოს **მტკიცების მიზანი, გაფთხილების მიზანი, ინფორმირების მიზანი და გამიჯვნის მიზანი**.¹⁶²

მტკიცების მიზანი – იმ შემთხვევაში, როდესაც მხარეები ხანგრძლივი ზეპირი მოლაპარაკებების შედეგად მიაღწევენ გარკვეულ შეთანხმებას და ამ შეთანხმებას ხელშეკრულებას უწოდებენ, რა თქმა უნდა, შესაძლებელია, რომ მათ შორის განვითარდეს შესაბამისი სახელმწიფო ურთიერთობა. ხშირ შემთხვევაში, სახელმწიფო ურთიერთობების თანმდევ პროცესი და შედეგია, რომ ხელშეკრულების მხარეებს შორის იმავე ხელშეკრულებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე წარმოიშვას გარკვეული ხასიათის დავები. დავის საგანს შესაძლოა, თუნდაც თავად ის საკითხიც წარმოადგენდეს, დაიდო თუ არა მხარეთა შორის ხელშეკრულება. ბუნებრივია, ასეთი საკითხების სამტკიცებლად საჭიროა, რომ მხარეებმა წარმოადგინონ გარკვეული სახის მტკიცებულებები. შესაბამისად, ცალკეული ტიპის ხელშეკრულებებისათვის დანესებული წერილობითი ფორმა, ასეთ შემთხვევაში, საუკეთესო მტკიცებულებას წარმოადგენს ხელშეკრულებასთან დაკავშირებულ საკითხებთან მიმართებაში.

გამიჯვნის მიზანი – ხელშეკრულების წერილობითი ფორმა მხარეებს შეიძლება დაეხმაროს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული და ხელშეკრულებით გაუთვალისწინებელი, ზეპირად შეთანხმებული პირობების გამიჯვნისას. ამასთან, ხელს შეუწყობს იმის დადგენას, თუ რამდენად შეიძლება ხელშეკრულების წერილობითი ფორმით გაუთვალისწინებელი შეთანხმებების გამოყენება სახელმწიფო ურთიერთობის მიზნებისათვის.¹⁶³

გაფთხილების მიზანი – წერილობითი ფორმით დადებული ხელშეკრულება ატარებს გამაფრთხილებელ ფუნქციასაც. ხელშეკრულება არსებობს ხელშესახები სახით. ამდენად, ხელმოწერის თაობაზე გადაწყვეტილების მისაღებად, მხარეებს კიდევ ერთხელ დაფიქრებისა და კარგად გაანალიზების საშუალება ეძლევათ, დადონ თუ არა ხელშეკრულება მოცემული პირობებით. ხოლო დადების შემდგომ, ნათლად ჩამოყალიბებული წერილობითი ხელშეკრულება საშუალებას აძლევს მხარეებს, ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად იმოქმედონ.

¹⁶¹ შეად., *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 70; *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), *საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი*, წიგნი მესამე, 2001, 328-ე მუხლი, გვ. 110.

¹⁶² შეად., *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 70, 71; *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), *საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი*, წიგნი მესამე, 2001, 328-ე მუხლი, გვ. 110.

¹⁶³ იხ. ქვეთავი 6.

ინფორმირების მიზანი – ცალკეული ტიპის ხელშეკრულებები უნდა შეიცავდეს ისეთ ნორმებს, რომლებიც გარკვეული ხასიათის სამართლებრივ საკითხებს ზედმინვენით განმარტავენ. აღნიშნული განმარტებების საჭიროება შეიძლება განპირობებული იყოს ხელშეკრულების მხარეთა სტატუსთა განსხვავებებიდან. მაგალითად, ბანკსა და რიგით მოქალაქეს შორის გაფორმებული ხელშეკრულება უნდა შეიცავდეს განმარტებებს პროცენტზე, ხელშეკრულების შეუსრულებლობის გამო დასაკისრებელ ჯარიმებზე, პირგასამტეხლოსა და სხვა არსებით საკითხებზე.

ბ. კანონით განსაზღვრული ხელშეკრულების ფორმები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განსაზღვრავს ხელშეკრულების ტიპებს, რომელთა ნამდვილობისათვის საჭიროა, რომ ისინი დაიდოს წერილობითი ფორმით. თავის მხრივ, წერილობითი ფორმა იყოფა რთულ (სანოტარო) წერილობით და მარტივ წერილობით ფორმებად.¹⁶⁴

ბ.ა. რთული წერილობითი ფორმა

მაგალითად, 1174-ე მუხლის თანახმად, საქორწინო ხელშეკრულება უნდა დაიდოს წერილობითი ფორმით და დადასტურდეს სანოტარო წესით.

942-ე მუხლის თანახმად, სამისდღემშო რჩენის ხელშეკრულება უნდა დაიდოს წერილობითი ფორმით, ხოლო უძრავი ქონების გადაცემის შემთხვევაში, ხელშეკრულება უნდა დამოწმდეს სანოტარო წესით.

რთულ წერილობით ფორმად შეიძლება მიჩნეულ იქნეს საჯარო რეესტრის შესახებ საქართველოს კანონის¹⁶⁵ მე-11 და მისი შემდგომი მუხლებით გათვალისწინებული მოთხოვნა, რომ უძრავ ნივთებზე გარკვეული უფლებები რეესტრში შესაბამის რეგისტრაციას ექვემდებარება და შესაბამისი სამართლებრივი ურთიერთობა მხოლოდ მისი ამსახველი ხელშეკრულების საჯარო რეესტრში რეგისტრაციის მომენტიდან წარმოიშობა (საჯარო რეესტრის შესახებ კანონის 11 VI მუხლი). მაგალითად, ამავე კანონის 11 V მუხლის თანახმად, კერძო სამართლის იურიდიული პირის მონაწილეობით 1 წელზე მეტი ვადით დადებული იჯარის, ქირავნობის, ქვეიჯარის, ქვექირავნობის, თხოვებისა და ლიზინგის ხელშეკრულებების ნამდვილობისათვის აუცილებელია მათი საჯარო რეესტრში რეგისტრაცია. აღნიშნული ხელშეკრულებების ნოტარიალურად დამოწმება ან დადასტურება არ არის საჭირო, თუ შესაბამისი გარიგების მონაწილე მხარეები საჯარო რეესტრში უფლებამოსილი პირის (სარეგისტრაციო განაცხადის მიმღების) თანდასწრებით მოანერგნ ხელს.¹⁶⁶ ასეთ შემთხვევაში, უფლებამოსილი პირის (სარეგისტრაციო განაცხადების მიმღების) თანდასწრებით გარიგებაზე ხელმოწერის დროს, უფლებამოსილი პირის მიერ ხდება მხოლოდ გარიგებაზე ხელმოწერილი პირის იდენტიფიკაცია და ამ უკანასკნელის მიერ ხელმოწერის ფაქტის დადასტურე-

¹⁶⁴ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 328-ე მუხლი, გვ. 104.

¹⁶⁵ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, №820-ის, 2008 წლის 19 დეკემბერი.

¹⁶⁶ შეად., საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანება № 4, 2010 წლის 15 იანვარი, საჯარო რეესტრის შესახებ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე, მუხლი მე-19 და მისი მომდევნო მუხლები.

ბა. აღნიშნული არ გულისხმობს გარიგების შინაარსის მოქმედ კანონმდებლობასთან შესაბამისობისა და მხარეთა მიერ ნების გამოხატვის ნამდვილობის დადგენას ან სხვა გარემოების შემოწმებას. გარიგებაზე ხელმოწერის ფაქტს უფლებამოსილი პირი ადასტურებს სამსახურებრივი შტამპით. გარიგების ტექსტზე აისახება სამსახურებრივი შტამპის ორი ანაბეჭდი. შტამპის ერთი ანაბეჭდი ისე უნდა აისახოს გარიგების ტექსტზე, რომ ანაბეჭდის ნაწილები ერთდროულად ასახული იყოს გარიგების ტექსტის ყველა გვერდზე, ხოლო მეორე – გარიგების ბოლო გვერდზე, რომელზეც აღინიშნება ხელმოწერის ფაქტის დადასტურების თარიღი, ტექსტის გვერდების რაოდენობა და უფლებამოსილი პირის ხელმოწერა.¹⁶⁷ ამ შემთხვევაში, მარეგისტრირებული ორგანო, პრაქტიკულად, ნოტარიუსის ალტერნატივას წარმოადგენს, რაც მხარეთათვის ხარჯებისა და დროის ეკონომიის მიზნით შესაძლოა, მისაღები იყოს. თუ მხარეებისთვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ხელშეკრულების ხელმოწერა მიერ ხელმოწერის დადასტურება, არამედ ხელშეკრულების შინაარსის მოქმედ კანონმდებლობასთან შესაბამისობის, მხარეთა მიერ ნების გამოხატვის ნამდვილობის ან სხვა გარემოების შემოწმებაც, მათ, შესაძლოა, ხელშეკრულების სანოტარო წესით დამოწმებას მიანიჭონ უპირატესობა.¹⁶⁸

ბ.ბ. მარტივი წერილობითი ფორმა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულ მთელ რიგ ხელშეკრულებათა ნამდვილობისათვის კანონი ითხოვს მარტივი წერილობითი ფორმის დაცვას. ამის მაგალითებია:

- განვადებით ნასყიდობის ხელშეკრულება (506);
- ფრენშაიზინგის ხელშეკრულება (611);
- საკუთრების მინდობის ხელშეკრულება (727);
- შუამავლობა სესხებისას (752);
- თავდებობის ხელშეკრულება (891);
- სამისდღემშო რჩენის ხელშეკრულება (942) და ხელშეკრულების სხვა ტიპები.

მნიშვნელოვანია, რომ მარტივი წერილობითი ფორმის წინაპირობა მხარეებმა გაითვალისწინონ, რათა თავიდან აირიდონ ხელშეკრულების ნამდვილობაზე დავა ფორმის ნაკლის საფუძვლით.

გ. მხარეების მიერ განსაზღვრული ხელშეკრულების ფორმები

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის საფუძველზე მხარეებსაც შეუძლიათ მათ შორის გაფორმებული ხელშეკრულებისათვის განსაზღვრონ წერილობითი

¹⁶⁷ შეად., საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანება № 4, 2010 წლის 15 იანვარი, საჯარო რეესტრის შესახებ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე, მუხლი 22-ე.

¹⁶⁸ ხელშეკრულებათა სანოტარო წესით დადასტურებასა და დამოწმებას შორის არსებული სამართლებრივი განსხვავებებისა და საქართველოს კანონმდებლობაში არსებული სამართლებრივი მდგომარეობის თაობაზე იხ.: ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 345; საქართველოს კანონი „ნოტარიატის შესახებ“, 38 I ა და 38 I მუხლები, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, № 2283-I-ის, 2009 წლის 4 დეკემბერი.

ფორმა (328). თუ მხარეები თავიანთი შეთანხმებით განსაზღვრავენ ხელშეკრულების ფორმას, ასეთ შემთხვევაში, ხელშეკრულება, კანონით განსაზღვრული ფორმასავალდებულო ხელშეკრულებების მსგავსად, მხოლოდ მაშინ შედის ძალაში, როდესაც განსაზღვრული ფორმის მოთხოვნები იქნება შესრულებული.

პრაქტიკაში მიღებულია, როდესაც მხარეები არა მხოლოდ ხელშეკრულების წერილობით ფორმაზე, არამედ მასში გარკვეული ცვლილებების წერილობითი ფორმით შეტანის თაობაზეც თანხმდებიან.

მაგალითი:

მუხლი 11. ხელშეკრულებაში ცვლილებების შეტანა

11.1. წინამდებარე ხელშეკრულების ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით ნებისმიერი სახის ცვლილება უნდა გაფორმდეს წერილობით, მხარეთა მიერ ორმხრივი ხელის მოწერის გზით და ხელშეკრულებას უნდა დაერთოს დამატების სახით.

11.2. წინამდებარე ხელშეკრულების 11.1. მუხლის შესაბამისად გაფორმებული დამატება წარმოადგენს წინამდებარე ხელშეკრულების განუყოფელ ნაწილს და იგივე იურიდიული ძალა აქვს, რაც თავად ამ ხელშეკრულებას.

11.3. წინამდებარე ხელშეკრულების 11.1. მუხლით განსაზღვრულ მოთხოვნათა დაუცველად გაფორმებული ხელშეკრულების ნებისმიერი ცვლილება არ ჩაითვლება იურიდიული ძალის მქონედ.

11.4. მხარეები ასევე წერილობითი ფორმით გაფორმებული შეთანხმების გზით უნდა შეთანხმდნენ წინამდებარე ხელშეკრულების 11.1. მუხლით დადგენილი წესის შეცვლის ან გაუქმების თაობაზე.

პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც მხარეები ზემოთ მოყვანილი მაგალითის მსგავს პირობებზე შეთანხმდებიან და შესაბამის ფორმასაც დაუდგენენ ერთმანეთს ხელშეკრულებით, მაგრამ დროთა განმავლობაში ამკვიდრებენ ურთიერთობის განსხვავებულ წესებს. წესებს, რომელიც ფორმალურად არღვევს მხარეთა შეთანხმებას ხელშეკრულებაში ცვლილებების შეტანის ფორმასთან დაკავშირებით. ამას ორივე მხარე კონკლუდენტური მოქმედებით პრაქტიკულად ეთანხმება და ორმხრივი შესრულების გზით აგრძელებს სახელშეკრულებო ურთიერთობას შეცვლილ ფორმატში. თუ მხარეებს შორის გარკვეულ საკითხთან დაკავშირებით დავა წარმოიშობა, მათ შესაძლოა ყურადღება მიაპყრონ ხელშეკრულებით განსაზღვრული ფორმის დაუცველობის საკითხს, თუმცა ხშირად უშედეგოდ. ასეთ შემთხვევებში, მხარეთა ორმხრივი შესრულება შესაძლოა შეფასდეს მხარეთა შეთანხმებით გარკვეული ვალდებულების დადგენად, მის შესრულებად და შესაბამისი შესრულების მიღებად. კერძოდ, 361-ე მუხლის თანახმად (ვალდებულების არსებობის პრეზუმფცია), ყოველი შესრულება გულისხმობს ვალდებულების არსებობას.

მსგავსი შემთხვევების მოსაწესრიგებლად საინტერესო რეგულირებას შეიცავს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ 1980 წელს მიღებული კონვენცია საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებათა შესახებ (ვენის ნასყიდობის კონვენცია).¹⁶⁹ კონვენციის 29 II მუხლის თანახმად, „წერილობითი ხელშეკრულება,

¹⁶⁹ საქართველოში ძალაშია საქართველოს პარლამენტის №407 დადგენილებით, 03.02.1994.

რომელიც შეიცავს დებულებას, რომ მისი ნებისმიერი შეცვლა ან შეწყვეტა მხარეებმა განახორციელონ წერილობითი ფორმით, არ შეიძლება შეიცვალოს ან შეწყდეს რაიმე სხვა ფორმით. მხარის ქმედებამ შეიძლება გამოიწვიოს მისთვის შესაძლებლობა, რომ აპელირება მოახდინოს აღნიშნულ დებულებაზე, თუ მეორე მხარე თავის მოქმედებებში ეყრდნობოდა მხარის ასეთ ქმედებას“.

თანამედროვე პრაქტიკაში გავრცელებულია ე.წ. ელექტრონული ხელშეკრულებების დადება.¹⁷⁰ მხარეები სხვადასხვა ელექტრონული ვაჭრობის საშუალებებით¹⁷¹ ყოველდღიურად დებენ ხელშეკრულებებს. აღნიშნული ფორმით დადებული ხელშეკრულება შეფასებულია როგორც მარტივი წერილობითი ფორმით დადებულ ხელშეკრულებასთან გათანაბრებული ხელშეკრულება.¹⁷² ამ კუთხით საინტერესო საკანონმდებლო აქტს წარმოადგენს საქართველოს კანონი ელექტრონული ხელმოწერებისა და ელექტრონული დოკუმენტების შესახებ.¹⁷³ აღნიშნული კანონი განსაზღვრავს ელექტრონული დოკუმენტბრუნვის სისტემისა და მასში ელექტრონული ხელმოწერის გამოყენების სამართლებრივ საფუძვლებს (1 | მუხლი).

დ. ხელშეკრულების ფორმის დაუცველობით გამოწვეული სამართლებრივი შედეგები

იქიდან გამომდინარე, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი ნაწილის დებულებები სახელშეკრულებო სამართლებრივ ურთიერთობებზეც ვრცელდება, ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებულ საკითხებზე მსჯელობისას, მნიშვნელოვანია 59-ე მუხლი. აღნიშნული მუხლის I ნაწილის თანახმად, „ბათილია კანონით ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული აუცილებელი ფორმის დაუცველად დადებული გარიგება, ასევე ნებართვის გარეშე დადებული გარიგება, თუ ამ გარიგებისთვის საჭიროა ნებართვა“. ზოგადად, ხელშეკრულების ფორმისთვის მინიჭებული დიდი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ფორმის დაუცველობის შედეგი – ხელშეკრულების ბათილობა – შეიძლება განპირობებული იყოს როგორც მარტივი, ასევე რთული წერილობითი ფორმის დარღვევით.¹⁷⁴ აღნიშნულ ნორმას იმპერატიული ხასიათი აქვს. ამიტომ, მხარეებს მისგან გადახვევა, როგორც წესი, არ შეუძლიათ.¹⁷⁵ არსებობს შემთხვევები, როდესაც ფაქტობრივი შესრულებით სწორდება ფორმის ის ნაკლი, რომელიც გარიგების დადებისას მხარეებმა ვერ გაითვალისწინეს.¹⁷⁶ მაგალი-

¹⁷⁰ შეად., ზამბახიძე, ელექტრონული ვაჭრობის სამართლებრივი რეგლამენტაციის საფუძვლები (პრობლემები და პერსპექტივები), ქართული სამართლის მიმოხილვა 8/2005-1/2, 108-138; *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 348.

¹⁷¹ მაგალითად: <http://www.amazon.com/>; <http://www.ebay.com/> და სხვა „online-shopping“ ინტერნეტ-გვერდები.

¹⁷² *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 348.

¹⁷³ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, №5927-ლს, .2008 წლის 14 მარტი.

¹⁷⁴ შეად., *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 348; *ზოიძე*, *ჭანტურია/ახვლედიანი/ზოიძე/ჯორბენაძე (რედ.)*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 2002, 59 | მუხლი, გვ. 193.

¹⁷⁵ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 348.

¹⁷⁶ შეად., *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 348; *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19. Aufl. 2010, 49, 50.

თად, მხარეებმა მოძრავი ნივთის განვადებით ნასყიდობის ხელშეკრულება დადეს ზეპირად, მაგრამ შეთანხმებული პირობები ა) ნაღდი გადახდის ოდენობასთან, ბ) ნაწილ-ნაწილ გადასახადი თანხის ოდენობასა და გადახდის დროსთან და გ) წლიური პროცენტის ოდენობასთან დაკავშირებული ყველა შეთანხმება ზედმიწევნით შეასრულეს. ასეთ შემთხვევაში, განვადებით ნასყიდობის ხელშეკრულებისადმი დადგენილი წერილობითი ფორმის მოთხოვნის დაუცველობამ არ უნდა გამოიწვიოს ხელშეკრულების ბათილობა. ამ შემთხვევაში ფაქტობრივმა შესრულებამ გამოასწორა ფორმის ნაკლი.

აღნიშნული პრინციპის შეუზღუდავად გამოყენება არ არის გამართლებული¹⁷⁷. დადგენილი ფორმის დაუცველად დადებული გარიგების შესრულება ყოველთვის არ იწვევს ფორმის ნაკლის გამოსწორებას. აღნიშნული პრინციპის განზოგადებამ შესაძლოა, ფორმის არსი და ფუნქცია დააკნინოს და სახელშეკრულებო ურთიერთობათა სტაბილურობა შეასუსტოს. ამიტომ, არსებობს მოსაზრება, რომ ფაქტობრივი შესრულება ფორმის ნაკლის გამომსწორებელ საშუალებად მაშინ უნდა იქნეს განხილული, როდესაც აღნიშნულის შესახებ თავად კანონი მიუთითებს ან ურთიერთობის ხასიათიდან გამომდინარე, საფრთხე არ ექმნება სახელშეკრულებო ურთიერთობათა სტაბილურობას.¹⁷⁸

აღნიშნული პრინციპის შეზღუდულ გამოყენებაზე შეიძლება ფიქრი რთული წერილობითი ფორმით გათვალისწინებულ უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული ხელშეკრულების დადებისას.

ე. ხელშეკრულების სტრუქტურა

ყოველი ტიპის ხელშეკრულება ინდივიდუალური ხასიათისაა. შესაბამისად, ყოველ ცალკეულ ხელშეკრულებას შეიძლება განსხვავებული სტრუქტურა ჰქონდეს. მაგრამ, არსებობს დებულებები, რომლებიც, მეტ-ნაკლები სახესხვაობებით, ხელშეკრულებათა უმრავლესობაში გვხვდება. ქვემოთ მოყვანილია ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ საკითხთა სტრუქტურის მაგალითები:

მაგალითი:

ხელშეკრულების სტრუქტურა

1. მხარეები, თარიღი, ადგილი;
2. პრეამბულა;
3. განმარტებები, დეფინიციები;
4. ხელშეკრულების საგანი;
5. მხარეთა უფლებები და ვალდებულებები;
6. მხარეთა პასუხისმგებლობები;
7. ხელშეკრულების ფასი, გადახდის პირობები და ვადები;

¹⁷⁷ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, წიგნი მესამე, 2011, 389-ე მუხლი, გვ. 348-349.

¹⁷⁸ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, წიგნი მესამე, 2011, 389-ე მუხლი, გვ.349.

8. ფორსმაჟორი;
9. კონფიდენციალურობა;
10. მხარეთა გარანტიები/განცხადებები;
11. დავათა გადაწყვეტა (განსაკუთრებით საერთაშორისო კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში);
12. გამოსაყენებელი სამართალი (საერთაშორისო კერძოსამართლებრივ გარიგებებში);
13. დამატებითი/გარდამავალი დებულებები;
14. მხარეთა იურიდიული და ფაქტობრივი მისამართი, საბანკო რეკვიზიტები, ხელმოწერები.

**უძრავი ქონების ნასყიდობის ხელშეკრულების
სტრუქტურა**

1. მხარეები, თარიღი, ადგილი;
2. პრემბულა;
3. განმარტებები, დეფინიციები;
4. ხელშეკრულების საგანი;
5. გამყიდველის საკუთრების უფლება ქონებაზე (უნაკლო უფლება);
6. საკუთრების უფლების გადაცემა ქონებაზე;
7. ქონების მფლობელობაში გადაცემა;
8. უფლებრივი და ნივთობრივი ნაკლი;
9. ქონების გაყიდვასთან დაკავშირებული ხარჯები;
10. მხარეთა უფლებები და ვალდებულებები;
11. მხარეთა პასუხისმგებლობები;
12. ნასყიდობის ფასი, გადახდის პირობები და ვადები;
13. ფორსმაჟორი;
14. კონფიდენციალურობა;
15. მხარეთა გარანტიები/განცხადებები;
16. დავათა გადაწყვეტა (განსაკუთრებით საერთაშორისო კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში);
17. გამოსაყენებელი სამართალი (საერთაშორისო კერძოსამართლებრივ გარიგებებში)
18. დამატებითი/გარდამავალი დებულებები;
19. მხარეთა იურიდიული და ფაქტობრივი მისამართი, საბანკო რეკვიზიტები, ხელმოწერა.

აღნიშნული სტრუქტურები არ შეიძლება ჩაითვალოს ყველა ხელშეკრულებისთვის გამოსადეგ ვარიანტად. მათი გამოყენება საორიენტაციო მიზნებისთვის ამა თუ იმ ხელშეკრულების მომზადების პროცესში შესაძლებელია გამართლებული იყოს.

3. ხელშეკრულების სახეები

სახელშეკრულებო ურთიერთობის ფარგლებში წყდება ხელშეკრულების მხარეთა შორის არსებულ მოთხოვნებთან დაკავშირებული საკითხები. როგორც უკვე აღინიშნა, ამ მოთხოვნებთან დაკავშირებულ საკითხთა შინაარსს განაპირობებს ვითარება, როცა ერთი პირი – კრედიტორი – მეორე პირის – მოვალის – მიმართ შეიძენს მოთხოვნის უფლებას, ანუ უფლებას, მოითხოვოს მოვალისაგან რაიმე მოქმედების შესრულება ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება.¹⁷⁹ ამავე დროს, აღსანიშნავია, რომ ხელშეკრულების არა მხოლოდ ერთ მხარეს, არამედ ერთი ხელშეკრულების ფარგლებში ორივე მხარეს შეიძლება ერთმანეთის მიმართ გააჩნდეთ მოთხოვნის უფლებები.

მაგალითი:

იმ შემთხვევაში, თუ დათო და ლუკა კომპიუტერის ნასყიდობის ხელშეკრულებას დადებენ, მაშინ აღნიშნული ხელშეკრულების ძალით ლუკა, როგორც გამყიდველი, მოვალეა გადასცეს დათოს საკუთრების უფლება კომპიუტერზე, მასთან დაკავშირებული საბუთები და მიანოდოს კომპიუტერი, ხოლო დათო მოვალეა გადაუხადოს ლუკას, როგორც გამყიდველს, შეთანხმებული ფასი და მიიღოს კომპიუტერი (შეად., 477 I, II). ამდენად, დათოსა და ლუკას, როგორც ერთი ხელშეკრულების მხარეებს, ერთმანეთის მიმართ წარმოეშობათ შესაბამისი მოთხოვნის უფლებები.

აღნიშნული შემთხვევიდან უნდა განვასხვაოთ ისეთი გარემოებები, როდესაც მდიდარი ბიძა – ნიკოლოზი, თავის დისშვილს – ნინოს დაჰპირდება, რომ მას მომავალ დაბადების დღეზე აჩუქებდა ავტომანქანა BMW Z3 მოდელს (აღნიშნული დაპირება მხოლოდ იმ შემთხვევაში წარმოშობს ჩუქების ვალდებულებას, თუ იგი წერილობითი ფორმით არის დადებული, შეად., 525 III). ასეთი პირობებით დადებული ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე მხოლოდ ერთი, ცალმხრივი ვალდებულება წარმოიშობა, კერძოდ, ბიძის ვალდებულება, რომ დისშვილს აჩუქოს შეპირებული ავტომანქანა, ხოლო, მეორე მხრივ, სახეზე იქნება ნინოს მოთხოვნის უფლება.

აღნიშნულ მაგალითებში წარმოდგენილი განსხვავების მიხედვით შეიძლება ხელშეკრულების სახეები დაიყოს **ცალმხრივად მავალდებულებელ და ორმხრივად მავალდებულებელ ხელშეკრულებებად**.¹⁸⁰

მაგალითი:

დათოს გაუფუჭდა თავისი პერსონალური კომპიუტერი მაშინ, როდესაც მას იურიდიულ კლინიკაში საშინაო დავალების სახით დავალეხული ჰქონდა იურიდიული კლინიკის კლიენტისთვის იჯარის ხელშეკრულების მომზადება. დავალების შესრულებაში ხელი რომ არ შეშლოდა, მან მეგობარ ლუკას სთხოვა, მისთვის ცოტა ხნით ეთხოვებინა პორტატული კომპიუტერი, რომელიც ლუკას ერთი წლის წინ აჩუქეს დაბადების დღეზე. ლუკა დაეთანხმა დათოს და მას ათხოვა კომპიუტერი. მეგობრებს შორის მიღწეული შეთანხმება შეიძლება შეფასდეს როგორც თხოვნის

¹⁷⁹ შეად., 316 I.

¹⁸⁰ Musielak, Grundkurs BGB. 12 Auflage, 2011, 46.

ხელშეკრულების დადება. თხოვნის ხელშეკრულებაშიც ორივე მხარეს წარმოეშობა ვალდებულებები, თუმცა ძირითადი ვალდებულების შემსრულებელი არის ლუკა. მას, როგორც გამნათხოვრებელს, ევალება, გადასცეს დათოს, როგორც მონათხოვრეს, კომპიუტერი დროებით უსასყიდლო სარგებლობისთვის (შეად., 615). მონათხოვრის მხარეზე არსებული ვალდებულებების ხასიათი შედარებით შეზღუდულია – დათოს ევალება გაიღოს ნათხოვარი კომპიუტერის მოვლისათვის საჭირო ჩვეულებრივი ხარჯები და თხოვნის ხელშეკრულებით დადგენილი ვადის გასვლის შემდეგ ნათხოვარი ნივთი უკან დააბრუნოს (შეად., 620, 621 I).

ამ მაგალითში მოყვანილი სამართლებრივი ურთიერთობის მიხედვით, ხელშეკრულების სახეები შეიძლება დაიყოს როგორც არასრულად ორმხრივ ხელშეკრულებად და ორმხრივ (სინალაგმატურ) ხელშეკრულებად. მაგალითად, არასრულად ორმხრივი შეიძლება ეწოდოს თხოვნის ხელშეკრულებას, რომლის დროსაც მხოლოდ ერთი მხარე – გამნათხოვრებელი – ასრულებს ხელშეკრულების შინაარსის განსაზღვრისათვის საჭირო ვალდებულებას (ხელშეკრულების შესასრულებლად საჭირო ძირითად ვალდებულებას). ხოლო სინალაგმატური ეწოდება ისეთ ხელშეკრულებებს, როდესაც ორივე მხარე ხელშეკრულების შინაარსისათვის თანაბარი მნიშვნელობის მქონე ვალდებულებებს ასრულებს.¹⁸¹

მაგალითი:

დათოსა და ლუკას შორის არსებული, ზემოთ მოყვანილი შემთხვევა, იმ ფორმით რომ განვითარებულიყო, რომ დათო ლუკას კომპიუტერით სარგებლობისათვის გარკვეული საზღაურის (თანხის) გადახდას დათანხმებოდა, შეთანხმება შესაძლოა შეფასებულიყო როგორც (კომპიუტერის) იჯარის ხელშეკრულება. ასეთ შემთხვევაში, თანხის გადახდის ვალდებულება დათოს მხარეზეც ქმნის არსებითი ხასიათის ვალდებულებას. განსხვავება მდგომარეობს თხოვნის უსასყიდლობასა და იჯარის სასყიდლიანობაში. შესაბამისად, იჯარის ხელშეკრულება, განსხვავებით აღწერილი თხოვნის ხელშეკრულებისაგან, უნდა შეფასდეს როგორც სინალაგმატური ხელშეკრულება. სინალაგმატური ხელშეკრულების მთავარ იდეას წარმოადგენს ის, რომ ერთი მხარე მეორე მხარეს თანაბარ საპასუხო შესრულებას სთავაზობს. ამდენად, თავიანთი შინაარსითა და დანიშნულებით, ორივე მხარის ვალდებულებას ხელშეკრულებისათვის თანაბარი მნიშვნელობა გააჩნია.

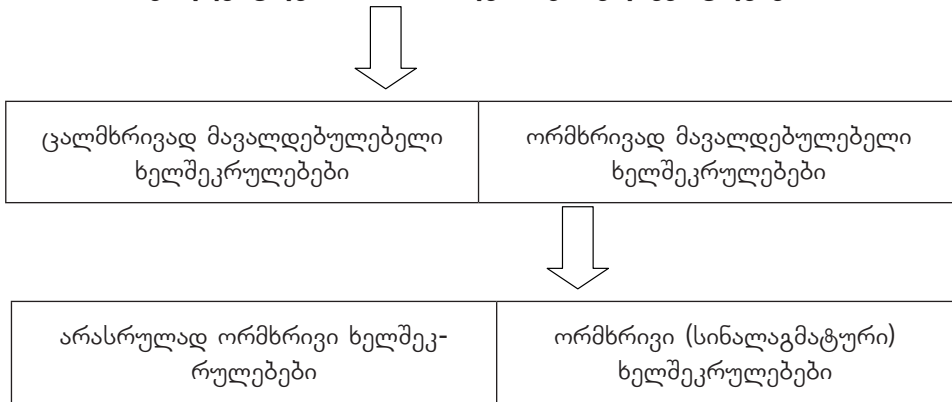
სახელმწიფო სამართალში მოქმედებს პრინციპი – *pacta sunt servanda* – რომლის თანახმადაც ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებები უნდა შესრულდეს.¹⁸²

ქვემოთ მოყვანილი სქემის მეშვეობით შესაძლოა გამარტივდეს ხელშეკრულებათა სხვაგვარი სახეების უკეთ აღქმა:

¹⁸¹ Musielak, Grundkurs BGB. 12. Aufl. 2011, 47.

¹⁸² ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 317-ე მუხლი, გვ. 45.

ვალდებულებით სამართლებრივი ხელშეკრულებები

როგორც უკვე აღინიშნა, ხელშეკრულება წარმოადგენს ორმხრივ ან მრავალმხრივ გარიგებას, რომელიც ხორციელდება მხარეთა თავისუფალი ნების გამოვლენის საფუძველზე და წარმოშობს მის მონაწილე მხარეთათვის¹⁸³ უფლებებსა და ვალდებულებებს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ხელშეკრულებას განიხილავს ვალდებულების წარმოშობის ერთ-ერთ საფუძველად.

წარმოშობის საფუძვლის, მასში მონაწილე პირთა რაოდენობისა და უფლება-მოვალეობების გადანაწილების მიხედვით, ხელშეკრულება შეიძლება იყოს ცალმხრივი, ორმხრივი და მრავალმხრივი. ამ კლასიფიკაციაში გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ხელშეკრულების ცალმხრივობის, ორმხრივობისა და მრავალმხრივობის განსაზღვრა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რის მიხედვით ფასდება ხელშეკრულება – წარმოშობის საფუძვლის თუ შინაარსის მიხედვით.

ხელშეკრულება **შინაარსის მიხედვით** შეიძლება იყოს ცალმხრივი, ორმხრივი და მრავალმხრივი. ამ შემთხვევაში ხელშეკრულების ცალმხრივობა, ორმხრივობა ან მრავალმხრივობა განისაზღვრება მის მონაწილე მხარეთა შორის უფლება-მოვალეობების გადანაწილების მიხედვით. ხელშეკრულებაში მხარეთა უფლებები და ვალდებულებები დგინდება ხელშეკრულების შინაარსით, რომელიც უკვე გამოვლენილი, მხარეთა ნების თანხვედრის გარეგნულად გამოხატული შედეგია.

როგორც უკვე აღინიშნა, შინაარსის მიხედვით ხელშეკრულების ცალმხრივობა, ორმხრივობა და მრავალმხრივობა განისაზღვრება მის მონაწილე მხარეთა შორის უფლება-მოვალეობების გადანაწილების მიხედვით. აღნიშნული ძირითადად დამოკიდებულია ხელშეკრულების ტიპზე.

შინაარსის მიხედვით ცალმხრივი ხელშეკრულება ხასიათდება იმ სპეციფიკით, რომ მის მონაწილე მხარეებს შორის უფლებები და ვალდებულებები გადანაწილებულია „არაპროპორციულად“ – ერთ მხარეს აქვს მხოლოდ უფლებები, ხოლო მეორე მხარეს კი – პირველის უფლებების შესაბამისი ვალდებულებები. ცალმხრივი ხელშეკრულების მაგალითად შეგვიძლია განვიხილოთ ჩუქების ხელშეკრულება (524). ჩუქების ხელშეკრულების მხარეები არიან მჩუქებელი და დასაჩუქრებული. მჩუქებელს აქვს მხოლოდ

¹⁸³ ხელშეკრულების მონაწილე მხარეს „კონტრაჰენტი“ ეწოდება.

ნაჩუქარი ნივთის დასაჩუქრებულისათვის გადაცემის ვალდებულება ისე, რომ არ გააჩნია ამის სანაცვლოდ მჩუქებლისაგან რაიმე მოქმედების შესრულების ან მოქმედების შესრულებისაგან თავის შეკავების მოთხოვნის უფლება. თავის მხრივ, დასაჩუქრებულს აქვს ჩუქების საგნის მისთვის გადაცემის მოთხოვნის უფლება ისე, რომ არ გააჩნია მჩუქებლის მიმართ რაიმე სახის ვალდებულება, ანუ მჩუქებელის მხარეზე არის მხოლოდ ვალდებულება, ხოლო დასაჩუქრებულს გააჩნია მხოლოდ მოთხოვნის უფლება. ასეთი ტიპის ხელშეკრულება შინაარსის მიხედვით განიხილება, როგორც ცალმხრივი ხელშეკრულება და მისი ცალმხრივობა განისაზღვრება მის მონაწილე მხარეებზე უფლებებისა და მოვალეობების გადანაწილების კუთხით.

შინაარსის მიხედვით **ორმხრივი ხელშეკრულება წარმოადგენს ისეთ ხელშეკრულებას, სადაც მისი მონაწილე მხარეები აღჭურვილნი არიან უფლებებით და ამავდროულად აკისრიათ ვალდებულებები ხელშეკრულების მონაწილე სხვა მხარის/მხარეების წინაშე.** მაგალითად შეგვიძლია მოვიყვანოთ ნასყიდობის ხელშეკრულება (477). ნასყიდობის ხელშეკრულების შესაბამისად, გამყიდველი ვალდებულია გადასცეს მყიდველს საკუთრების უფლება ქონებაზე, ხოლო მყიდველი ვალდებულია გადაუხადოს გამყიდველს შეთანხმებული საზღაური. ამ შემთხვევაში, ხელშეკრულების მონაწილე თითოეულ მხარეს აქვს როგორც უფლება, ასევე ვალდებულება: გამყიდველს აქვს უფლება მოითხოვოს მყიდველისაგან ნასყიდობის ფასის გადახდა და ვალდებულია გადასცეს მას საკუთრების უფლება ნასყიდობის საგანზე. მყიდველი, თავის მხრივ, უფლებამოსილია მოსთხოვოს გამყიდველს ნასყიდობის საგანზე საკუთრების უფლების მისთვის გადაცემა და ვალდებულია გადაუხადოს მას შეთანხმებული საზღაური. ორივე მხარეს ერთმანეთის მიმართ გააჩნია როგორც უფლება, ასევე ვალდებულება, რის გამოც ასეთი ტიპის ხელშეკრულებები შინაარსის მიხედვით განიხილება ორმხრივ ხელშეკრულებებად.

შინაარსის მიხედვით მრავალმხრივ ხელშეკრულებად განიხილება ხელშეკრულება, სადაც მონაწილეობს ორზე მეტი სუბიექტი ერთმანეთის მიმართ დამოუკიდებელი უფლებებით ან მოვალეობებით. ამასთან, არ არის აუცილებელი, რომ ურთიერთობის მონაწილე ყველა მხარეს ერთმანეთის მიმართ გააჩნდეს უფლებებიც და ვალდებულებებიც, შესაძლებელია რომელიმე სუბიექტი აღჭურვილი იყოს მხოლოდ უფლებით ან ეკისრებოდეს მხოლოდ ვალდებულება.

უპირობოდ მრავალმხრივ ხელშეკრულებად არ შეიძლება განხილულ იქნეს ისეთი ტიპის ურთიერთობები, სადაც სახეზეა პირთა სიმრავლე ვალდებულებებში, ანუ შემთხვევა, როდესაც ერთზე მეტი პირი ერთობლივად აღჭურვილია იდენტური მოთხოვნის უფლებით ან ერთობლივად აქვთ ნაკისრი ვალდებულება კონტრაქტის მხარის წინაშე, არ შეიძლება განვიხილოთ მრავალმხრივ ხელშეკრულებად. მაგალითად, თუ სამმა პირმა ერთი პირისაგან ისესხა თანხა, ეს ხელშეკრულება იქნება ორმხრივი ხასიათის მატარებელი, ვინაიდან არსებობს მხოლოდ ორმხრივი უფლებები და ვალდებულებები. შინაარსის მიხედვით ხელშეკრულების მრავალმხრივად კვალიფიკაციისათვის განმსაზღვრელია არა ხელშეკრულების მონაწილე სუბიექტების რაოდენობა, არამედ ის, თუ როგორაა გადანაწილებული მის მონაწილე მხარეებზე უფლება-მოვალეობები და არსებობს თუ არა ორზე მეტი დამოუკიდებელი უფლება და შესაბამისი ვალდებულება.

მრავალმხრივი ხელშეკრულების ნიმუშად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს შემდეგი შინაარსის ხელშეკრულება:

ხელშეკრულება მომსახურებათა განვითარების თაობაზე

თბილისი, საქართველო, XX აპრილი, 2011 წ.

შპს „X“, საიდენტიფიკაციო ნომერი: XXXXXX;

ს/ს „Y“, საიდენტიფიკაციო ნომერი: XXXXXX;

შპს „Z“, საიდენტიფიკაციო ნომერი: XXXXXX;

და

ს/ს „F“, საიდენტიფიკაციო ნომერი: XXXXXX;

ვდებთ წინამდებარე ხელშეკრულებას შემდეგზე:

მუხლი 1. ხელშეკრულების საგანი

შპს „X“ უზრუნველყოფს ხელშეკრულების მე-5 მუხლით გათვალისწინებული საგ-ზაო მაგისტრალის აღდგენითი სამუშაოების განხორციელებას.

წინამდებარე ხელშეკრულების 1.1. მუხლით გათვალისწინებული აღდგენითი სამუშაოების ჩასატარებლად ინვესტირებული 1 მილიონი ლარის კომპენსაციას წინამდებარე ხელშეკრულების დადებიდან 10 თვეში უზრუნველყოფს ს/ს „Y“.

ს/ს „Y“ იღებს ვალდებულებას შპს „Z“-ის ან/და ს/ს „F“-ის მიერ წერილობით განსაზღვრული ქვეკონტრაქტორის მეშვეობით მოახდინოს შპს „X“-ის სასარგებლოდ წინამდებარე ხელშეკრულების მე-3 მუხლით გათვალისწინებული პროდუქციის შე-საბამის ვადებში 1.1. მუხლის შესაბამისად აღდგენილი მაგისტრალის გავლით მიწო-დება.

შპს „X“ ს/ს „Y“-სა და ს/ს „F“-ს უწესებს წინამდებარე ხელშეკრულების 1.1. მუხლით განსაზღვრულ მაგისტრალზე სატვირთო მანქანების გავლის შეღავათიან ტარიფებს, წინამდებარე ხელშეკრულებაზე თანდართული № 5 დანართის შესაბამ-ისად, რომელიც წარმოადგენს წინამდებარე ხელშეკრულების განუყოფელ ნაწილს და გააჩნია იგივე იურიდიული ძალა, რაც თავად წინამდებარე ხელშეკრულებას.

შპს „Z“ უზრუნველყოფს წინამდებარე ხელშეკრულების 1.1. მუხლით განსაზ-ღვრული საგზაო მაგისტრალის რეაბილიტაციაში შესვლამდე ტექნიკურ შემონეგებას და შესაბამისი დასკვნის შპს „X“-ისთვის წარდგენას არა უგვიანეს აღდგენითი სა-მუშაოების დასრულებისა და წინამდებარე ხელშეკრულების 1.2. მუხლით გათვალ-ისწინებული შესაბამისი კომპენსაციის განვიდან არა უგვიანეს 12 თვისა.

წინამდებარე ხელშეკრულების ყოველი მხარე ვალდებულია, ერთმანეთის მიმართ ნაკისრი ვალდებულებები შეასრულონ წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალ-ისწინებული პირობების შესაბამისად, შესაბამისი რიგითობით და ერთიან კონტე-ქსტში იმგვარად, რომ ჯეროვნად მოხდეს მთლიანად წინამდებარე ხელშეკრულების შესრულება.

წინამდებარე ხელშეკრულების ერთი მხარის მიერ ნაკისრი რომელიმე ვალდებ-

ულების შესრულება არ ჩაითვლება შესრულებად თუ წინამდებარე ხელშეკრულების 1.6. მუხლის შესაბამისად არ არის უზრუნველყოფილი მთლიანი ხელშეკრულების შესრულების მიზნებისათვის შესაბამისი პირობების დაცვა.

წინამდებარე ხელშეკრულების თითოეულ მხარეს გააჩნია ყველა სხვა დანარჩენი მხარის მიმართ, წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულების ვალდებულება, განურჩევლად იმისა, თუ შესრულებისა და ვალდებულების ხასიათიდან რომელი მხარე შეიძლება იქნეს მიჩნეული უშუალოდ შესრულების ადრესატად და მოსარგებლედ.

ხელშეკრულება წარმოშობის საფუძვლის მიხედვით შეიძლება იყოს მხოლოდ ორმხრივი ან მრავალმხრივი ხასიათის. წარმოშობის საფუძველში მოიაზრება ხელშეკრულების მონაწილე მხარეთა რაოდენობა, უფრო ზუსტად კი ის, თუ რამდენი სუბიექტის მიერ არის გამოვლენილი ნება, რომელიც მიმართულია ხელშეკრულების დადებისაკენ. რამდენადაც ცნობილია, ხელშეკრულება წარმოადგენს გარიგების ნაირსახეობას, ხოლო იმისათვის, რომ გარიგება დაკვალიფიცირდეს ხელშეკრულებად, აუცილებელია ერთზე მეტი თანმხვედრი ნების არსებობა, ხოლო ცალმხრივი ნების გამოვლენა არ შეიძლება განხილულ იქნეს ხელშეკრულებად. შესაბამისად, მისი წარმოშობის საფუძვლის მიხედვით, ხელშეკრულება შეიძლება იყოს მხოლოდ ორმხრივი ან მრავალმხრივი ხასიათის მატარებელი.

ზემოთ მოყვანილ მაგალითებს თუ განვიხილავთ ხელშეკრულების წარმოშობის საფუძვლების ქრილში, ვნახავთ, რომ წარმოშობის საფუძვლის მიხედვით ვერც ერთი ხელშეკრულება ვერ იქნება ცალმხრივი ხასიათის მატარებელი, ვინაიდან მისი წარმოშობისათვის აუცილებელია ხელშეკრულების მონაწილე მხარეთა შეთანხმება, კონსენსუსი ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობასთან დაკავშირებით. ჩუქების ხელშეკრულება ნამდვილია მხოლოდ მჩუქებლისა და დასაჩუქრებულის თანხმობის შემთხვევაში, ნასყიდობის ხელშეკრულება ნამდვილია მხოლოდ მყიდველისა და გამყიდველის თანხმობის შემთხვევაში.

4. ხელშეკრულების თავისუფლება

როგორც უკვე აღინიშნა,¹⁸⁴ ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი წარმოადგენს მხარეთა ნების კერძო ავტონომიის სპეციალურ შემთხვევას.¹⁸⁵ აღნიშნული პრინციპი უზრუნველყოფილი და დაცულია საქართველოს კონსტიტუციით.¹⁸⁶ 319 | მუხლის თანახმად, „კერძო სამართლის სუბიექტებს შეუძლიათ კანონის ფარგლებში თავისუფლად დადონ ხელშეკრულებები და განსაზღვრონ ამ ხელშეკრულებათა ში-

¹⁸⁴ იხ. ქვეთავი 2.

¹⁸⁵ შეად., *Larenz/Wolf*, AT, §34; *Köhler*, §8 Rn 1; *Medicus*, BGB AT, Rn 172, 472; *Flume*, FS Deutscher Juristentag, Bd. 1, 1960, 135. გ

¹⁸⁶ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი მესამე, 2001, 317-ე მუხლი, გვ. 45; საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 21, 24.08.1995; *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*. 19 Auflage, 2010, 34.

ნაარსი. მათ შეუძლიათ დადონ ისეთი ხელშეკრულებებიც, რომლებიც კანონით გათვალისწინებული არ არის, მაგრამ არ ეწინააღმდეგება კანონს“.

თავის მხრივ, ხელშეკრულების თავისუფლების ცნება მოიცავს ორ ძირითად პრინციპს:

ხელშეკრულების დადების თავისუფლებას, რომლის თანახმადაც მხარეებს შეუძლიათ თავად განსაზღვრონ თუ ვისთან დადებენ ხელშეკრულებას;

ხელშეკრულების შინაარსის თავისუფლებას, რომლის თანახმადაც მხარეები თავად განსაზღვრავენ საკუთრივ ხელშეკრულების შინაარსსაც. თავადვე შეუძლიათ მოგვიანებით ხელშეკრულების გარკვეული მუხლები შეცვალონ ან გააუქმონ.¹⁸⁷

ორივე პრინციპი ასახულია 319 I მუხლში. გარდა აღნიშნული პრინციპებისა, ხელშეკრულების თავისუფლების ქვეშ ასევე შეიძლება მოიაზრობოდეს შემდეგი პრინციპები:

ხელშეკრულების ტიპის თავისუფლებაში იგულისხმება მხარეთა უფლება, თავად განსაზღვრონ თუ რა ტიპის ხელშეკრულებას დადებენ, ე.ი. თავადვე „მოიგონონ“ მათი ურთიერთობების, ვალდებულებებისა და უფლებების ყველაზე უკეთ ამსახველი ხელშეკრულების ტიპი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ვალდებულებითი სამართლის კერძო ნაწილში განსაზღვრულია ხელშეკრულების ტიპების ფართო ჩამონათვალი, რომელიც თითქმის ყველა გავრცელებული ტიპის ხელშეკრულებას შეიცავს (477-992). მიუხედავად ამისა, მხარეები არ არიან ვალდებული, მხოლოდ აღნიშნული ჩამონათვალით შემოიფარგლონ. უფრო მეტიც, მაშინაც კი, როდესაც მხარეები კანონმდებლობით გათვალისწინებული ხელშეკრულების ტიპს აირჩევენ, მათ აქვთ უფლება, კანონმდებლობით განსაზღვრული ტიპის ხელშეკრულების ცალკეული დებულებების ჩამოყალიბებისას, გადაუხვიონ კანონმდებლობით დადგენილ შინაარსს.¹⁸⁸

ფორმის თავისუფლება გულისხმობს, რომ ხელშეკრულებები, გარდა ცალკეული გამონაკლისისა, მხარეთა შორის შეთანხმებული ფორმით შეიძლება დაიდოს – წერილობით ან ზეპირად. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ვალდებულებითი სამართლის კერძო ნაწილი ცალკეული ხელშეკრულებების მომწესრიგებელი დებულებებით, ზოგჯერ, იმპერატიულად ადგენს წინასწარ განსაზღვრული ფორმების დაცვის ვალდებულებას.

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი მნიშვნელოვან ფუნქციას და როლს ასრულებს საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. თანამედროვე ეკონომიკური ურთიერთობები, სხვა მნიშვნელოვან ფაქტორებთან ერთად, მოიცავს მონაწილეთა მიერ მიღებულ გადანყვეტილებათა ერთობლიობას, კერძოდ, თუ როგორ იქცევიან ეკონომიკური ურთიერთობების მონაწილე ინდივიდები გადანყვეტილებათა მიღების საჭიროების შემთხვევაში.¹⁸⁹ სწორედ შესაბამისი გადანყვეტილებების გამოხატვის ერთ-ერთ ფორმას წარმოადგენს ხელშეკრულება. შესაბამისად, რაც უფრო ფართო

¹⁸⁷ შეად., *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 1; *Musielak*, *Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 48; *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*. 19 Auflage, 2010, 32.

¹⁸⁸ შეად., *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 10; *Musielak*, *Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 48; *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*. 19 Auflage, 2010, 32.

¹⁸⁹ *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 10.

იქნება ხელშეკრულების დადების ფარგლები, მით უფრო მეტი საშუალება ექნებათ საბაზრო ეკონომიკის მონაწილეებს, თავისუფლად დადონ ხელშეკრულებები. შესაბამისად, შეიძლება გამოიყოს ხელშეკრულების თავისუფლების შემდეგი ფუნქციები:

გამარტივების ფუნქცია¹⁹⁰ – ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი უზრუნველყოფს ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობების და განსაკუთრებით სახელმწიფო სამართლებრივი ურთიერთობების ფორმების გამარტივებას. აღნიშნული ფუნქციის შესრულების უმთავრესი განმაპირობებელია ხელშეკრულების ფორმის თავისუფლების პრინციპი, რომელიც ამარტივებს ხელშეკრულებათა დადების პროცესს. როგორც უკვე აღნიშნული პრინციპის განხილვისას აღინიშნა, ხელშეკრულებათა დადების გამარტივებული პროცესი შეიძლება გარკვეულწილად შეფერხდეს ხელშეკრულებათა ცალკეული ტიპებისთვის კანონმდებლობით დადგენილი კონკრეტული ფორმების დაცვის მოთხოვნით. მაგალითად, ხელშეკრულების ნოტარიალურად დამონმების ვალდებულება ან სხვა ფორმის სახელმწიფო რეგისტრაცია (მაგალითად, „საჯარო რეესტრის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული ვალდებულება ცალკეული ტიპის ხელშეკრულებათა საჯარო რეესტრში რეგისტრაციის თაობაზე (მუხლი მე-11)) და ა.შ.

მოქნილობის ფუნქცია¹⁹¹ – ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი უზრუნველყოფს მხარეთა ინდივიდუალური მოთხოვნების დაკმაყოფილებას. უპირველეს ყოვლისა, ამ კუთხით აღსანიშნავია ხელშეკრულების ტიპის თავისუფლების პრინციპი. ამ პრინციპიდან გამომდინარე, მხარეებს თავად შეუძლიათ განსაზღვრონ მათ ურთიერთობაზე ყველაზე უკეთ მორგებული ხელშეკრულების ტიპი, მიუხედავად იმისა, იცნობს თუ არა აღნიშნულ ტიპს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. სწორედ აღნიშნული შესაძლებლობის არსებობა განაპირობებს სახელმწიფო ურთიერთობათა მოქნილობას.

5. ხელშეკრულების თავისუფლების შეზღუდვა

ერთი მხრივ, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი საკმაოდ ფართო გასაქანს აძლევს სახელმწიფო ურთიერთობების მონაწილეთა ფანტაზიას. მეორე მხრივ, არსებობს შესაბამისი შემზღუდველი დანაწესებიც. ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის ბოროტად გამოყენების თავიდან აცილებისა და კონსტიტუციური მნიშვნელობის პრინციპების დაცვის მიზნით, ხელშეკრულების თავისუფლების შეზღუდვის ფორმები არსებობს:¹⁹²

ა. კონტრაპირების იძულება

ხელშეკრულების დადების თავისუფლება აღარ მოქმედებს, როდესაც სახეზეა ხელშეკრულების დადების იძულება, ე. წ. კონტრაპირების იძულება – ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობის მქონე პირს ევალება, თავისი ნების მიუხედავად,

¹⁹⁰ Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Aufl.გე, 2010, 33.

¹⁹¹ Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Aufl.გე, 2010, 33.

¹⁹² Musielak, Grundkurs BGB, 12 Aufl.გე, 2011, 48.

დადოს ხელშეკრულება.¹⁹³ იმ შემთხვევაში, თუ სასიცოცხლო მნიშვნელობის მქონე მოთხოვნების შესასრულებლად და დასაკმაყოფილებლად შესაბამისი ხელშეკრულებების დადება არის საჭირო, მაშინ ბაზარზე მოქმედი ის სამართალსუბიექტები, რომლებსაც შეუძლიათ აღნიშნული ტიპის საქონლის ან/და მომსახურების შეთავაზება და განევა, ბაზარზე ვალდებულნი არიან ყველა შესაბამის პოტენციურ მომხმარებელთან დადონ ხელშეკრულებები. მსგავსი მნიშვნელობის მქონე ხელშეკრულებათა რიცხვს შეიძლება განეკუთვნებოდეს წყლის, გაზისა და ელექტროენერჯის მიწოდების თაობაზე დადებული ხელშეკრულებები. **კონტრაპირების იძულების პრინციპის კლასიკური დეფინიცია ხელშეკრულების დადებისა და შინაარსის თავისუფლებას ეხმიანება: „კონტრაპირების იძულება წარმოადგენს შესაბამისი სამართლებრივი წესრიგის ნორმის საფუძველზე სამართალსუბიექტისთვის, მისი ნების გათვალისწინების გარეშე და მოსარგებლე პირის [კონტრაჰენტი] ინტერესების შესაბამისად, დადგენილ ვალდებულებას, დადოს შესაბამის მოსარგებლესთან განსაზღვრული (...) შინაარსის მქონე ხელშეკრულება“.**¹⁹⁴ კონტრაპირების იძულება არ აუქმებს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპს, იგი მხოლოდ ზღუდავს აღნიშნულ პრინციპს და თანამედროვე სამოქალაქო-სამართლებრივ ურთიერთობებში ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენს.¹⁹⁵

ბ. ხელშეკრულების დადების აკრძალვა

ხელშეკრულების თავისუფლების ფარგლები ხელშეკრულების დადების ცალკეულ შემთხვევებში აკრძალვის გზითაც განისაზღვრება. მაგალითად, საქართველოს შრომის კოდექსის თანახმად, „აკრძალულია არასრულწლოვანთან შრომითი ხელშეკრულების დადება სათამაშო ბიზნესთან, ღამის გასართობ დაწესებულებებთან, ეროტიკული და პორნოგრაფიული პროდუქციის, ფარმაცევტული და ტოქსიკური ნივთიერებების დამზადებასთან, გადაზიდვასა და რეალიზაციასთან დაკავშირებული სამუშაოების შესასრულებლად“ (შეად., საქართველოს შრომის კოდექსის 4 IV მუხლი) ან „აკრძალულია არასრულწლოვანთან, ასევე ორსულ ან მეძუძურ ქალთან შრომითი ხელშეკრულების დადება მძიმე, მავნე და საშიშპირობებიანი სამუშაოების შესასრულებლად“ (შეად., საქართველოს შრომის კოდექსის 4 V მუხლი). აგრეთვე აღსანიშნავია, რომ ხელშეკრულებები, რომლებიც მსგავსი ამკრძალავი ხასიათის დანაწესების დარღვევით არის დადებული, 54-ე მუხლის თანახმად, ჩაითვლება ბათილად.

გ. იმპერატიული ნორმები და ხელშეკრულების შინაარსის განსაზღვრის თავისუფლების შეზღუდვა

როგორც უკვე აღინიშნა, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის შესაბამისად, ხელშეკრულების მხარეებს შესაძლებლობა აქვთ, ხელშეკრულების შინაარსი თავიანთი ინტერესებიდან გამომდინარე ჩამოაყალიბონ. აღნიშნული პრინციპის ფარ-

¹⁹³ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 319-ე მუხლი, გვ. 59.

¹⁹⁴ *Nipperdey*, *Kontrahierungszwang und diktierter Vertrag*, 1920, 7.

¹⁹⁵ შეად., *ზოიძე*, *ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში*, 2005, გვ. 287.

გლები შესაბამისი იმპერატიული ხასიათის ნორმებით იზღუდება.¹⁹⁶ იმპერატიული ნორმები,¹⁹⁷ როგორც წესი, ზოგადი ბუნებისაა და თანაბრად მოქმედებს, განურჩევლად იმისა, საქმე ეხება ნასყიდობის, მომსახურების, ნარდობის, ქირავნობისა თუ იჯარის ხელშეკრულებიდან წარმოშობილ ურთიერთობებს.

იმპერატიული ხასიათის ნორმები ორ ძირითად მიზანს ემსახურება: უპირველეს ყოვლისა, მათზე დაყრდნობით მხარეთა მიერ განსაზღვრული პირობები შეიძლება ჩაითვალოს იურიდიული ძალის არმქონედ, თუკი მათი შინაარსი დანერგლ ან დაუნერგლ სამართლებრივ წესრიგს ეწინააღმდეგება; გარდა ამისა, იმპერატიული ნორმები აწესებს გარკვეულ შეზღუდვებს და უზრუნველყოფს, რომ ხელშეკრულების დადების პროცესი კანონის მოთხოვნების შესაბამისად წარიმართოს.¹⁹⁸

კანონის ნორმის იმპერატიულ ხასიათს ხშირ შემთხვევაში ერთ-ერთი მხარის ინტერესების დაცვა განაპირობებს. ასეთ შემთხვევაში, აკრძალულია მხარეთა შეთანხმებით კანონით დადგენილი წესებისაგან გადახვევა ხელშეკრულების კონკრეტული მხარის საზიანოდ. ამდენად, მხოლოდ ხელშეკრულების ერთი მხარე განიხილება განსაკუთრებული დაცვის საჭიროების მქონე მხარედ.¹⁹⁹ მაგალითად, 536 II მუხლით ცალსახად არის განსაზღვრული, რომ „საცხოვრებელი სადგომის დამქირავებლისთვის აშკარად საზიანო ქირავნობის ხელშეკრულება ბათილია“. ამ კონტექსტში საყურადღებოა 395 II მუხლიც, რომლის თანახმად, „დაუშვებელია მხარეთა წინასწარი შეთანხმება მოვალის მიერ განზრახი მოქმედებით ვალდებულების დარღვევისას ზიანის ანაზღაურებისაგან მისი გათავისუფლების შესახებ“. ²⁰⁰ აღნიშნულ მუხლთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია 410-ე მუხლიც, რომლის მიხედვით „ვალდებულების დარღვევის გამო ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებაზე წინასწარ უარის თქმა დაიშვება, თუ ეს გათვალისწინებულია კანონით ან მხარეთა შეთანხმებით“.

ზოგჯერ თავად ნორმის მიზნიდან გამომდინარე დგინდება მისი იმპერატიული ხასიათი. ნორმისთვის გვერდი ავლას შეიძლება ხელს სწორედ აღნიშნული ნორმის მიზანი კრძალავდეს. მაგალითის სახით გამოდგება ნორმები, რომლებიც გარკვეული სახის გარიგებებისათვის ითვალისწინებს სპეციალური ფორმის დაცვას. მაგალითად, 524 III მუხლის თანახმად, „საჩუქრის დაპირება წარმოშობს ჩუქების ვალდებულებას მხოლოდ მაშინ, თუ იგი წერილობითი ფორმითაა დადებული;“ 892 I მუხლის თანახმად, „თავდებობის ნამდვილობისათვის საჭიროა თავდების წერილობითი განცხადება და თვით თავდებობის დოკუმენტში (ხელშეკრულებაში) თავდების პასუხისმგებლობის რაოდენობრივად განსაზღვრული მაქსიმალური თანხის მითითება;“ 183-ე მუხლის თანახმად, „უძრავი ნივთის შესაძენად აუცილებელია გარიგების წერი-

¹⁹⁶ შეად., *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 17; *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*. 19. Aufl. 2010, 42; *Musielak*, *Grundkurs BGB*. 12. Auflage, 2011, 43; *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), *საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი*, წიგნი მესამე, 2001, 319-ე მუხლი, გვ. 65.

¹⁹⁷ ნორმათა სახეებთან დაკავშირებით იხ. *ჭანტურია*, *სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი*, 2011, გვ. 49.

¹⁹⁸ შეად., *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 17.

¹⁹⁹ შეად., *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19. Auflage, 2010, 43.

²⁰⁰ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), *საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი*, წიგნი მესამე, 2001, 319-ე მუხლი, გვ. 66.

ლობითი ფორმით დადება და შემქმნეზე ამ გარიგებით განსაზღვრული საკუთრების უფლების რეგისტრაცია საჯარო რეესტრში.“ მაგალითად, შეიძლება გამოდგეს 420-ე მუხლიც, რომლის მიხედვითაც, „სასამართლოს შეუძლია საქმის გარემოებათა გათვალისწინებით შეამციროს შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლო“. აღნიშნული ნორმა იმპერატიულად განსაზღვრავს, რომ აუცილებელია მხარეები გონივრული ოდენობის პირგასამტეხლოზე შეთანხმდნენ. ამ ნორმის იმპერატიული ხასიათი მანამდე ინარჩუნებს თავის ძალას, სანამ პირგასამტეხლოს გადახდევინებაზე მოთხოვნა ხანდაზმულად არ შეფასდება.

დ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის შეზღუდვის სხვა ფორმები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით დადგენილია ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის შეზღუდვის რამდენიმე ფორმა:²⁰¹

და. ხელშეკრულების ნამდვილობის დამოკიდებულება სახელმწიფოს ნებართვაზე (319 III 3)

ცალკეულ შემთხვევებში, შეიძლება საზოგადოების ან პიროვნების არსებითი ინტერესების დაცვისათვის ხელშეკრულების ნამდვილობა დამოკიდებული გახდეს სახელმწიფოს მიერ შესაბამისი ნებართვის გაცემაზე. ასეთი ნებართვის მოპოვებასთან დაკავშირებით კი შესაბამისი კანონით დადგენილი ნორმები უნდა იქნეს გათვალისწინებული. მაგალითად, „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“ საქართველოს კანონის²⁰² 1 I მუხლის თანახმად, აღნიშნული კანონი „არეგულირებს ისეთ ორგანიზაციულ საქმიანობას ან ქმედებას, რომელიც ეხება პირთა განუსაზღვრელ წრეს, ხასიათდება ადამიანის სიცოცხლისათვის ან ჯანმრთელობისათვის მომეტებული საფრთხით, მოიცავს განაკუთრებით მნიშვნელოვან სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ინტერესებს ან დაკავშირებულია სახელმწიფო რესურსებით სარგებლობასთან“. აღნიშნული კანონი ჩამოთვლის ლიცენზირებას და ნებართვის გაცემას დაქვემდებარებულ საქმიანობის სახეობებს. ნებართვის ან ლიცენზიის არარსებობის შემთხვევაში შესაბამის სფეროში გაფორმებული ხელშეკრულებების ნამდვილობაც კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგება.

დ.ბ. კონტრაპირების იძულება 319-ე მუხლის შესაბამისად

კონტრაპირების იძულებას, როგორც ზოგადად აღიარებულ პრინციპს, საკანონმდებლო დონეზე არეგულირებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. კერძოდ, 319 II მუხლის თანახმად, ბაზარზე დომინირებული მდგომარეობის მქონე ხელშეკრულების ერთ-ერთ მხარეს, საქმიანობის შესაბამის სფეროში, ეკისრება ხელშეკრულების დადების ვალდებულება და მას არ შეუძლია კონტრაპინტს უსაფუძვლოდ შესთავაზოს ხელშეკრულების არათანაბარი პირობები.

²⁰¹ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 319-ე მუხლი, გვ. 62.

²⁰² საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, №1775-რს, 2005 წლის 24 ივნისი.

მაგალითი:

ბუნებრივი აირის მიმწოდებელი კომპანია, რომელსაც ქვეყანაში ბუნებრივი აირის ბაზარზე დომინირებული მდგომარეობა უკავია, ვალდებულია, დადოს ხელშეკრულებები პოტენციურ მომხმარებლებთან. ხელშეკრულების დადების ეს ვალდებულება ასევე გულისხმობს, რომ მომხმარებლებს უსაფუძვლოდ, არათანაბარი პირობების შემცველი ხელშეკრულებების გაფორმება არ უნდა მოუწიოს. აღნიშნული მუხლით სამართლიანობის პრინციპის დაცვა ხდება, რათა ბაზარზე დომინირებული მდგომარეობის მქონე სუბიექტებმა ვერ მოახერხონ ხელშეკრულებების პირობების განსაზღვრა ცალმხრივად, მხოლოდ საკუთარი ინტერესების გათვალისწინებით. 319 III მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების დადების ვალდებულება იმ პირების სასარგებლოდაც მოქმედებს, რომლებიც არასამენარმეო მიზნებისათვის ან საარსებო მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად იძენენ ან სარგებლობენ ქონებითა და მომსახურებით, თუკი ხელშეკრულების მეორე მხარე მოქმედებს თავისი სამენარმეო საქმიანობის ფარგლებში. აღნიშნულ მუხლს აქვს საგამონაკლისო წესი. თავისი სამენარმეო საქმიანობის სფეროში მოქმედ პირს შეუძლია ცალკეულ შემთხვევაში შესაბამისი დასაბუთებით უარი უთხრას ჩამოთვლილ სუბიექტებს ხელშეკრულების დადებაზე. მას დაუსაბუთებელი უარის თქმის უფლება არ აქვს. თუ რა ჩაითვლება დასაბუთებად და დაუსაბუთებლად, ყოველი ინდივიდუალური შემთხვევის შეფასების საკითხია.²⁰³ მაგალითად, ავტოსაბურავების სფეროში დიდი ხნის განმავლობაში მოღვაწე კომპანიამ შეიძლება პოტენციურ მყიდველს უარი უთხრას ახლად მიღებული საბურავების მიყიდვაზე იმ დასაბუთების მოშველიებით, რომ შესაბამისი საექსპერტო შემოწმების შედეგად კომპანიამ დაადგინა, რომ აღნიშნული საბურავები ნუნდებულია და მისი დანიშნულებისამებრ გამოყენება საფრთხეს შეიცავს.

6. ხელშეკრულების დადება

როგორც წესი, ხელშეკრულება წარმოადგენს მინიმუმ ორი მხარის ნებათა თანხვედრის (კონსენსუსს) ლოგიკურ შედეგს.²⁰⁴ შესაბამისად, ხელშეკრულება დადებულად ითვლება, თუ მხარეები ურთიერთმზობაზე შეთანხმებას მიაღწევენ და ერთმანეთის წინაშე იკისრებენ გარკვეულ ვალდებულებებს და ერთმანეთის მიმართ შეიძენენ გარკვეული მოთხოვნის უფლებებს.²⁰⁵ აღნიშნული სახელმწიფო სამართალი კონსენსუსი მიიღწევა ერთი მხარის მიერ მეორე მხარისათვის ხელშეკრულების დადების შეთავაზებით და შეთავაზებაზე თანხმობის მიღებით; თეორიულად, აღნიშნულ შემთხვევაში მიზანშეწონილია ე.წ. ოფერტისა (ხელშეკრულების დადების შესახებ წინადადების)²⁰⁶ და აქცეპტის (ხელშეკრულების დადების შესახებ წინადადების მიღების) გამოყოფა.

²⁰³ შუაღ., *ქანტურია*, *ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 319-ე მუხლი, გვ. 65.

²⁰⁴ *Brox/Walker*, Allgemeiner Teil des BGB, 35. Auflage, 2011, 81.

²⁰⁵ *Kötz*, Vertragsrecht, 2009, 37.

²⁰⁶ შუაღ., *ქანტურია*, *ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 327-ე მუხლი, გვ. 92.

როგორც წესი, ოფერტი იმდენად ნათლად და მოცულობითად უნდა იყოს განსაზღვრული, რომ ხელშეკრულების დასადავად მხოლოდ უბრალო თანხმობა იყოს საკმარისი. აღნიშნული თანხმობა ითვლება აქცეპტად და ხელშეკრულება – დადებულიად.²⁰⁷ ოფერტისა და აქცეპტის გამორჩევა გარკვეული სახის ხელშეკრულებათა დადების პროცესში, ზოგჯერ, საკმაოდ რთულია. მაშინაც კი, როცა ხელშეკრულების დადებაში ეჭვის შეტანის საფუძველი არ არსებობს.²⁰⁸

მაგალითი:

ლუკა ეუბნება რატის: „შენს Mercedes S-Class-ში მზად ვარ გადაგიხადო 20000 ლარი“. რატი პასუხობს: „ამ მანქანას 30000 ლარზე ნაკლებად ვერავითარ შემთხვევაში ვერ მოგცემ.“ ამაზე თავის მხრივ ლუკა პასუხობს: „28000 ლარს მოგცემ, თუ მანქანაში მთელ აუდიოპარატურას დამიტოვებ.“ რატი პასუხობს: „29000 ლარი.“ შემდეგ ლუკა ეუბნება რატის: „კარგი, მაგრამ იმ პირობით, რომ ამ მანქანას ხვალვე მომცემ.“ რატი პასუხობს: „მისაღებია, თუმცა მხოლოდ გადახდის სანაცვლოდ.“ ლუკა რატის შემდეგი სიტყვებით ემშვიდობება: „მაშინ, ხვალ გელოდები 4 საათზე.“

საკითხავია ასეთ შემთხვევაში ვინ გააკეთა ოფერტი და ვინ აქცეპტი და საერთოდ თუ დაიდო ხელშეკრულება და რა შინაარსით? ცხადია, რომ მხარეთა შორის განვითარებული აღნიშნული ურთიერთობიდან აშკარად ჩანს, რომ მათ ამოძრავებთ სახელშეკრულებო ურთიერთობაში ერთმანეთთან შესვლის სურვილი. რომელი ნების გამოვლენა რა სამართლებრივი შედეგის მომტანია და საერთოდ, დაიდო თუ არა მხარეებს შორის საბოლოო ჯამში მოლაპარაკების საგნად ქცეული ავტომანქანის ნასყიდობის ხელშეკრულება, სადავოა. მხარეთა თითოეული ქმედება საჭიროებს განმარტებას. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება შესაბამისი პასუხების მოძიება.

ა. წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებები

ხშირად ხელშეკრულების გაფორმებამდე ორგანიზებული წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებები დიდხანს გრძელდება, განსაკუთრებით – კომპლექსური ხასიათის ხელშეკრულებების დადებისას. შესაძლოა წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებებმა კვირები და თვეები გასტანოს, მაგრამ მისი ხელშეკრულებაში გადაზრდა მაინც გაჭირდეს. ცხადია, გაჭიანურებული წინასახელშეკრულებო მოსამზადებელი პერიოდის განმავლობაში მოლაპარაკებების მხარეებს ერთმანეთის მიმართ უჩნდებათ გონივრული ნდობა. მათ წარმოეშობათ იმის მოლოდინიც, რომ მეორე მხარის მიერ განეული ხარჯი და დახარჯული დრო დაკავშირებულია მის განზრახვასთან, საბოლოო ჯამში, გააფორმოს შესაბამისი ხელშეკრულება. ფაქტობრივი გარემოებებით, ზოგჯერ აშკარა ხდება, რომ წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებაში ჩართული ერთი მხარის ქმედებები მეორე მხარეს უქმნიდა იმის გონივრულ მოლოდინს, რომ მხარეთა შორის ხელშეკრულება დაიდებოდა. ამ მოლოდინზე დაყრდნობით, მეორე მხარე გარკვეულ ნაბიჯებს დგამდა და შესაბამის ხარჯსაც ნევდა. ასეთი ვითარება კი შეიძლება მხარეთა შორის წარმოშობილ ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობად შეფასდეს. შესაბამისად, 316-ე მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულებები

²⁰⁷ Musielak, Grundkurs BGB, 12. Aufl. 2011, 49.

²⁰⁸ შეად., Lando/Beale, Principles of European Contract Law, 2000, 187, 188.

მხარეებს შეიძლება ხელშეკრულების მომზადების საფუძველზეც წარმოემვით (შეად., 317 II). სწავლება წინასახელმწიფო ურთიერთობათა მბოჭავი ხასიათის თაობაზე სათავეს იღებს 1861 წლიდან *culpa in contrahendo*-ს სახელწოდებით.²⁰⁹

აღნიშნულ მოლაპარაკებებს შეიძლება დამატებითი დატვირთვაც მიენიჭოს. კერძოდ, იმ შემთხვევაში, თუ მოლაპარაკებების შედეგად²¹⁰ მხარეები დადებენ ხელშეკრულებას, შემდგომში კი, მათ შორის ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით, დავა წარმოიშობა, წინასახელმწიფო ურთიერთობისას წარმოებულ მოლაპარაკებები და კორესპონდენცია შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ხელშეკრულების განმარტებისთვის. ხელშეკრულების განმარტებისთვის მხარეთა მოლაპარაკებებისას გაცვლილი ინფორმაციის გამოყენებასთან დაკავშირებით საინტერესოა რამდენიმე პრაქტიკული საკითხის განხილვა.

ბ. ხელშეკრულების პრეამბულაში შესაბამისი დათქმის გაკეთება

მხარეებს შეუძლიათ მიუთითონ კონკრეტულ კორესპონდენციასა თუ შეთანხმებაზე ხელშეკრულების პრეამბულაში. ეს ხერხი გასათვალისწინებელია თუკი მხარეებს შორის წინასახელმწიფო მოლაპარაკებებისას მიღწეული ზეპირი ან წერილობითი შეთანხმებები და მიმონერა მნიშვნელოვანია სახელმწიფო ურთიერთობების მიზნებისათვის. ხელშეკრულების პრეამბულა მოცემულია ხელშეკრულების დასაწყისში, ხელშეკრულების მხარეთა და ხელშეკრულების საგნის განმსაზღვრელ დებულებებს შორის. პრეამბულასთან მიმართებით მოქმედებს ფორმის თავისუფლების პრინციპი. შესაბამისად, მხარეებს შეუძლიათ მისი ნებისმიერი ფორმით ჩამოყალიბება, მაგალითად, ფაქტების ზოგადი, თხრობითი ფორმით გადმოცემის ან კონკრეტული ფაქტების ცალ-ცალკე დასახელების გზით.

მაგალითი:

ორი სამეწარმეო საზოგადოება – შპს „უძრავ-მოძრავ ქონებასა“ და სს „მაკლერთა ჯგუფს“ შორის წარმოებულ ხანგრძლივი წინასახელმწიფო მოლაპარაკებების შემდეგ მხარეებმა შეძლეს თბილისის ცენტრში განლაგებული 5-სართულიანი შენობა-ნაგებობის ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმება. წინასახელმწიფო მოლაპარაკებებისას გამოიკვეთა, რომ შპს „უძრავ-მოძრავ ქონებას“ (მყიდველი) განზრახული ჰქონდა აღნიშნული შენობა-ნაგებობის შეძენა სასტუმრო ბიზნესის საწარმოებლად. შპს „მაკლერთა ჯგუფი“ (გამყიდველი) კი ობიექტის გაყიდვას მხოლოდ იმ შემთხვევაში გადაწყვეტდა, თუ მყიდველი მას გამოიყენებდა სასტუმრო ბიზნესის წასამართად, მსოფლიოს საუკეთესო ხუთეულში შემავალ სასტუმროთა ქსელის ბრენდის ქვეშ. თუ მხარეთათვის აღნიშნული გარემოებები ხელშეკრულების დადების შემდეგაც ინარჩუნებს მნიშვნელობას, მათი კონსტანტაცია შესაძლებელია პრეამბულაში შემდეგი ფორმით:

²⁰⁹ შეად., R. von Ihering, *Culpa in contrahendo*, Jahrbuch für Dogmatik 4 (1861), 1; *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 75; ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 81-93.

²¹⁰ უპირატესად გამოიხატება წერილობით კორესპონდენციებსა და წინარე წერილობით შეთანხმებებში.

მუხლი 1. პრემბულა

1.1. იმის გათვალისწინებით, რომ წინამდებარე ხელშეკრულების თანახმად „მყიდველის“ მიერ წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ქონებაზე საკუთრების უფლების შექმნის ერთადერთი მიზანია ამ ქონების სასტუმრო ბიზნესისათვის გამოყენება;

1.2. იმის გათვალისწინებით, რომ „გამყიდველის“ მიერ წინამდებარე ხელშეკრულების დადების ერთადერთი მიზანია, რომ წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ქონება იქცეს მსოფლიოს სუთელში შემავალი სასტუმროთა ქსელების ერთ-ერთი ბრენდის სასტუმროდ, რის შესახებაც „მყიდველის“ თანხმობაც არსებობს

1.3. ორმხრივი მოლაპარაკების საფუძველზე და ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, მხარეები ადგენენ წინამდებარე ხელშეკრულებას უძრავი ქონების („ქონების“) ნასყიდობის ხელშეკრულებას („ხელშეკრულება“) შემდეგზე:

მუხლი 2. ხელშეკრულების საგანი.....

გ. წინარე ურთიერთობების გამომრიცხავი დათქმები („Merger Clause“²¹¹, „Parol Evidence Rule“²¹²)

ხელშეკრულების მხარეებს შორის შესაძლოა მართლაც შედგა ხანგრძლივი მოლაპარაკებები და მიმონერა, საიდანაც ირკვევა მხარეთა ნება, მიზანი და მოტივები. მიუხედავად ამისა, საბოლოოდ მიღწეული შეთანხმების შედეგად შედგენილი და დადებული ხელშეკრულება, ზოგჯერ, სავსებით აკმაყოფილებთ მხარეებს. მსგავს შემთხვევებში, მხარეებს შეუძლიათ ხელშეკრულებით, ნაწილობრივ ან მთლიანად, გამორიცხონ წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებებისას წარმოებული კორესპონდენციისა და მიღწეული შეთანხმებების გამოყენება დადებულ ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით. შესაბამისად, სახელშეკრულებო ურთიერთობა მხოლოდ ხელშეკრულების დებულებებზე დააფუძნონ.

მაგალითი:

მუხლი 8. გარდამავალი დებულებები

1.4. ხელშეკრულების ძალაში შესვლის მომენტიდან, ძალას კარგავს მხარეთა შორის ყველა მანამდე არსებული კორესპონდენცია და დოკუმენტი, იმ შემთხვევაში, თუ აღნიშნული კორესპონდენციისა ან დოკუმენტების შინაარსი ეწინააღმდეგება წინამდებარე ხელშეკრულების დებულებებს.

მხარეთა ინტერესებიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების შესაბამისი მუხლი შეიძლება შემდეგნაირადაც ჩამოყალიბდეს:

1.5. ხელშეკრულების ძალაში შესვლის მომენტიდან ძალას კარგავს მხარეთა შორის ყველა მანამდე არსებული კორესპონდენცია და დოკუმენტი. მათი გამოყენება

---

²¹¹ შეად., *Lando/Beale*, Principles of European Contract Law, 2000, 152.

²¹² შეად., CISG-AC Opinion no 3, Parol Evidence Rule, Plain Meaning Rule, Contractual Merger Clause and the CISG, 23 October 2004. Rapporteur: Professor Richard Hyland, Rutgers Law School, Camden, NJ, USA; ხელმისაწვდომია: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op3.html#1>.

ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით ხელშეკრულების განმარტების ან მხარეთა ნების დადგენის, ან სხვა ნებისმიერი სახის მიზნებისათვის დაუშვებელია.

წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებების პროცესში ერთ-ერთმა მხარემ შეიძლება იმოქმედოს არაკეთილსინდისიერად – მცდარი ინფორმაციის წარმოდგენის გზით მეორე მხარე შეიყვანოს შეცდომაში და ა.შ. მსგავსი ქმედებების გამო მხარეს შეიძლება დაეკისროს გარკვეული პასუხისმგებლობა, მიუხედავად იმისა, მოხდება თუ არ მხარეებს შორის ხელშეკრულების დადება. უფრო კონკრეტულად, მხარეს შეიძლება მეორე მხარის სასარგებლოდ დაეკისროს პასუხისმგებლობა, თუ იგი წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებებში შევიდა ან აგრძელებს მონაწილეობას იმ განზრახვით, რომ, საბოლოო ჯამში, არ დადოს ხელშეკრულება.²¹³ ცხადია, რომ გარკვეული ტიპის ხელშეკრულებებთან მიმართებით, წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებების შემდეგ გაცხადებული უარი ხელშეკრულების დადებაზე ყოველთვის არ წარმოშობს უარის განმცხადებელი მხარის პასუხისმგებლობას. მაგალითად, მაღალითად, მაღაზიისა და სხვა საცალო ვაჭრობის ტიპის გამყიდველები უნდა მოელოდნენ, რომ პოტენციური მყიდველები მრავალგზის შეამოწმებენ მათ პროდუქციას, დასვამენ უამრავ შეკითხვას ფასისა და სხვა პირობების თაობაზე, მაგრამ, საბოლოო ჯამში, არ შეიძენენ შესაბამის პროდუქტს. იგივე შეიძლება ითქვას მეიჯარესა და გამქირავებელზე, რომელიც განგებ ინვესტს პოტენციურ მოიჯარესა თუ დამქირავებელს, რომ შეამოწმოს შესაბამისი ობიექტი და გამოარკვიოს იჯარისა თუ ქირავნობის პირობები. მიუხედავად ხანგრძლივი კითხვა-პასუხისა, მხარეებს შორის შეიძლება ხელშეკრულება არ დაიდოს. მსგავსი ტიპის სიტუაციებში მოქმედებს მოლაპარაკების წარმოებისა და ხელშეკრულების დადებაზე უარის თქმის თავისუფლების პრინციპი.²¹⁴

მაგალითი:

ალექსანდრეს, ერთი მხრივ, გადანყვებილი აქვს, ბაზარზე შევიდეს როგორც ლევანის კონკურენტი. მეორე მხრივ, იგი წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებებს იწყებს ლევანთან იმ საბაბით, რომ ლევანის მარკეტინგის მენეჯერი გახდეს. ლევანი ალექსანდრეს უფარავს შესაბამისი კვალიფიკაციის ამაღლების კურსებისა და მგზავრობის ხარჯებს, რათა, რაც შეიძლება მალე უზრუნველყოს ალექსანდრეს დასაქმება მასთან. მას შემდეგ, რაც ალექსანდრემ ლევანთან წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებების სტადიაზე მიიღო ინფორმაცია ლევანის გაყიდვების, წარმოების მეთოდებისა და მარკეტინგულ სტრატეგიაზე, მან უარი განაცხადა წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკების გაგრძელებაზე და დააფუძნა კონკურენტი ფირმა. ალექსანდრეს ეკისრება პასუხისმგებლობა იმ ხარჯების ანაზღაურებაზე, რაც ლევანმა გასწია ალექსანდრეს კურსების საფასურისა და მგზავრობის ხარჯების სახით.

317 III მუხლის თანახმად, „მოლაპარაკების მონაწილეს შეუძლია მეორე მონაწილეს მოსთხოვოს იმ ხარჯების ანაზღაურება, რომელიც მან გასწია ხელშეკრულების დასადადებად, მაგრამ ეს ხელშეკრულება მეორე მონაწილის ბრალეული მოქმედების შედეგად არ დადებულა“.

²¹³ შეად., *Lando/Beale, Principles of European Contract Law*, 2000, 189.

²¹⁴ შეად., *Lando/Beale, Principles of European Contract Law*, 2000, 189.

7. წინარე ხელშეკრულება

როგორც უკვე აღინიშნა, წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებები შეიძლება საკმაოდ დიდხანს გაგრძელდეს. წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებები ხელშეკრულების დადებამდე შეიძლება დასრულდეს ე.წ. წინარე ხელშეკრულების გაფორმებით. წინარე ხელშეკრულება წარმოადგენს ჩვეულებრივ ვალდებულებით-სამართლებრივ ხელშეკრულებას, რომლის საგანიც არის მხარეებს შორის მომავალში ძირითადი ხელშეკრულების კონკრეტული პირობებით გაფორმება.

წინარე ხელშეკრულებაში მხარეებმა ნათლად უნდა განსაზღვრონ თუ რა არსებითი პირობებით აპირებენ ისინი მომავალში ძირითადი ხელშეკრულების დადებას.²¹⁵

წინარე ხელშეკრულება მხარეთათვის მხოტავი ხასიათისაა და მომავალში ძირითადი ხელშეკრულების შეთანხმებული პირობით დადების ვალდებულებას გულისხმობს. ძირითადი ხელშეკრულების დადების ვალდებულების მხოტავ ხასიათს ნათლად უნდა ადგენდეს თავად წინარე ხელშეკრულება.²¹⁶

აღნიშნულ დანაწესს სთავაზობს კანონმდებელი მხარეებს 327 III მუხლში, რომლის თანახმადაც: „ხელშეკრულებით შეიძლება წარმოიშვას მომავალი ხელშეკრულების დადების ვალდებულება“.

ერთ-ერთ საქმეზე²¹⁷ საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ განმარტა, რომ „ყველაზე გავრცელებული საფუძველი ვალდებულების წარმოშობისათვის არის ხელშეკრულება. ხელშეკრულებ – ეს არის მხარეთა შეთანხმება მათი ურთიერთობის არსებით და მნიშვნელოვან მომენტებზე, რომელიც გავლენას ახდენს მათი უფლება-მოვალეობების წარმოშობაზე და იმაზე, წარმოშობს თუ არა ეს ურთიერთობა დასახულ შედეგებს. 327 I მუხლის თანახმად, ხელშეკრულება დადებულად ითვლება, თუ მხარეები მის ყველა არსებით პირობაზე შეთანხმდნენ საამისოდ გათვალისწინებული ფორმით. ამავე მუხლის მე-3 ნაწილის მიხედვით, ხელშეკრულებით შეიძლება წარმოიშვას მომავალი ხელშეკრულების დადების ვალდებულება. ხელშეკრულებით-სათვის გათვალისწინებული ფორმა ვრცელდება ასევე წინარე ხელშეკრულებაზეც, რომელიც წარმოადგენს ჩვეულებრივ ხელშეკრულებას და მის მიმართ სრულად გამოიყენება სახელშეკრულებო ვალდებულების წესები. წინარე ხელშეკრულებით წარმოიშობა მომავალი (ძირითადი) ხელშეკრულების დადების ვალდებულება“.

ძირითადი ხელშეკრულებისათვის გათვალისწინებული ფორმა ვრცელდება წინარე ხელშეკრულებაზეც (327 III 2).

მაგალითი:

შპს „აღგორითმ-სტუდიოს“ და სს „დეველოპერ-ინტერპროდაქტს“ გადანყვეტილი აქვთ 3-სართულიანი შენობა-ნაგებობისა და შესაბამისი მიწის ნაკვეთის თაობაზე ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმება. მხარეთა შორის წინასახელშეკრულებო

²¹⁵ შეად., BGHZ 102, 384, 388.

²¹⁶ შეად., *ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურია* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 327 III მუხლი, გვ. 96.

²¹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 21 მაისის ას-1373-1390-2011 გადანყვეტილება.

მოლაპარაკებებმა დიდხანს გასტანა და მყიდველისათვის სანდო წყაროებიდან ცნობილი გახდა, რომ აღნიშნული ობიექტის უფრო მაღალ ფასად (150000 ლარად) შესყიდვით მისი კონკურენტი კომპანია იყო დაინტერესებული. აღნიშნული გარემოების გამო, მან სასწრაფო წესით დაითანხმა გამყიდველი, რომ წინარე ხელშეკრულება გაეფორმებინათ ძირითადი, ნასყიდობის ხელშეკრულების მომავალში დადების თაობაზე. აღნიშნული წინარე ხელშეკრულებით მხარეებმა გაითვალისწინეს, რომ აღნიშნული ობიექტის ფასი იქნებოდა 140000 ლარი. იმისათვის, რომ ეს წინარე ხელშეკრულება გამხდარიყო მბოჭავი ორივე მხარისთვის, რაც, პირველ რიგში, გამყიდველს შეუზღუდავდა აღნიშნული ქონების სხვისთვის მიყიდვის უფლებას, მხარეებს წინარე ხელშეკრულება უნდა გაეფორმებინათ ძირითადი უძრავი ქონების ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმებისათვის კანონმდებლობით დადგენილი ფორმის დაცვით. წინააღმდეგ შემთხვევაში, წინარე ხელშეკრულება შეიძლება მიჩნეულ იქნეს როგორც ბათილი ხელშეკრულება, ფორმის მოთხოვნათა დაუცველად დადებული ხელშეკრულება.

ა. განზრახულობათა ოქმი (Letter of Intent) და სხვა მსგავსი ინსტრუმენტები

განზრახულობათა ოქმი არ მიეკუთვნება სამართლებრივ ცნებათა კატეგორიას. ის ბიზნეს და სამეწარმეო საქმიანობის შედეგად შექმნილი სამართლებრივი ინსტრუმენტია.²¹⁸ იგი უპირატესად კომპლექსური ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგებების დადებისას გამოიყენება.²¹⁹ აღნიშნული ინსტრუმენტი მაშინ გამოიყენება, როცა მხარეებს ჯერ არ დაუდიათ სასურველი ხელშეკრულება, მაგრამ დადების მომზადების პროცესი დაწყებულია. განზრახულობათა ოქმი გამოიყენება ხელშეკრულების დადებამდე მოსამზადებელი ეტაპის ასახვისთვის. როგორც წესი, განზრახულობათა ოქმით მხარეებს სურთ გარკვეული კატეგორიის საკითხების წინასწარ განსაზღვრა. ამავე დროს, არ ანიჭებენ განზრახულობათა ოქმს მხარეთათვის მბოჭავ ხასიათს. ბუნებრივია, ბოჭვის ხარისხი და მოცულობა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში მხარეთა მიერ განისაზღვრება.²²⁰ წესისამებრ, განზრახულობათა ოქმი მხოლოდ მხარეების ერთობლივ განზრახვას უსვამს ხაზს და მბოჭავი ხასიათი არ გააჩნია.²²¹

განზრახულობათა ოქმის მიზანს შეიძლება წარმოადგენდეს²²²:

- უკვე მიღწეული შეთანხმებების წერილობითი ფორმით განსაზღვრა;
- მოლაპარაკებათა შემდგომი განვითარების თანმიმდევრობის დადგენა;
- მოსალაპარაკებელ საკითხთა წრის განსაზღვრა;

შესასრულებელ ვალდებულებებზე შეთანხმებისა და შესაბამისი ანაზღაურების დოკუმენტირება;

²¹⁸ შეად., *Thümmel in A.Schütze/Weipert*, Münchener Vertragshandbuch, Band 4, Wirtschaftsrecht III, 6 Auflage, 2007, 9.

²¹⁹ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 327 III მუხლი, გვ. 101.

²²⁰ შეად., *Bortolotti*, *Drafting and Negotiating International Commercial Contracts*, 2008, 156; *Blaurock*, *Der Letter of Intent*, ZHR 1983, 147.

²²¹ *Bortolotti*, *Drafting and Negotiating International Commercial Contracts*, 2008, 156.

²²² შეად., *Lutter*, *Der Letter of Intent _ Zur rechtlichen Bedeutung von Absichtserklärungen*, 3. Aufl. 1998, 10; *Weber*, *Optionsvertrag*, JuS 1990, 249, 252; *Münchener Kommentar/Krammer*, BGB 4. Aufl. vor § 145.

მოლაპარაკებათა პროცესში გაცვლილი ინფორმაციისათვის კონფიდენციალური სტატუსის მინიჭება.

ჩემოთვლილი მიზნების მისაღწევად შედგენილი დოკუმენტები, სხვადასხვა შინაარსობრივი განსხვავებებით, დამკვიდრებულია საერთაშორისო პრაქტიკაში. მათ შორისაა:²²³ წინარე ხელშეკრულება, ოფცია, ჩარჩო-შეთანხმება, განზრახულობათა ოქმი, ურთიერთგაგების მემორანდუმი (Memorandum of Understanding, Instructions to Proceed).²²⁴ მხოლოდ სახელწოდება არ კმარა იმისათვის, რომ დადგინდეს ამა თუ იმ ინსტრუმენტის სამართლებრივი ბუნება და ბოჭვის ხარისხი. ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში აუცილებელია განზრახულობათა ოქმის, ოფციისა თუ სხვა ინსტრუმენტის შინაარსის განმარტება.²²⁵

ბ. შეთანხმება კონფიდენციალურობის თაობაზე (Non-Disclosure Agreement)

ინფორმაციის კონფიდენციალურად დაცვის ვალდებულება შეიძლება თავად განზრახულობათა ოქმის ერთ-ერთ პუნქტს წარმოადგენდეს. ამავე დროს, შეთანხმებამ კონფიდენციალურობის თაობაზე სამართლებრივ პრაქტიკაში საკუთარი ადგილიც დაიმკვიდრა, როგორც ბიზნეს-გარიგებების შეთანხმების თანმდევმა სტანდარტულმა ინსტრუმენტმა.²²⁶ წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებათა სტადიაზე ხელშეკრულების დადების მსურველთა შორის ხდება მნიშვნელოვანი ინფორმაციის ურთიერთგაცვლა. მაგალითად, ერთი მხარე მეორე მხარეს აცნობს გასაყიდი საგნის მახასიათებლებს ან თავისი წარმოებისა და მარკეტინგის მეთოდებს, ან მიაწვდის ინფორმაციას, რის საფუძველზეც ერთი მხარისთვის ცნობილი ხდება მეორე მხარის კომერციული საიდუმლოება (know-how). ასეთ შემთხვევებს განსაკუთრებით შეიძლება ადგილი ჰქონდეს, როდესაც ნასყიდობის საგანს წარმოადგენს ან მთლიანად საწარმო, ან მისი რომელიმე საწარმოო ქვედანაყოფი.²²⁷ როგორც უკვე აღინიშნა, ყველა წინასახელშეკრულებო ურთიერთობა არ სრულდება ხელშეკრულების დადებით. შესაბამისად, მხარეებმა შეიძლება სახელშეკრულებო ბოჭვის გარეშე შეიძინონ ისეთი ინფორმაცია ერთმანეთის შესახებ, რომლის გამჟღავნებითაც მეორე მხარეს ზიანი მიადგება. მხარეები აფორმებენ კონფიდენციალურობის შესახებ შეთანხმებას, რათა, ერთი მხრივ, უზრუნველყონ ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი ინფორმაციის ურთიერთგაცვლა (შეად., 318)²²⁸; მეორე მხრივ კი, შეთანხმების მიუღ-

²²³ Hertel, Rechtsgeschäfte im Vorfeld eines Projekts, BB 1983.

²²⁴ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 327 III მუხლი, გვ. 102.

²²⁵ K. Schmidt, Handelsrecht, 5. Aufl. 599.

²²⁶ შეად., *Bortolotti*, Drafting and Negotiating International Commercial Contracts, 2008, 448; *Chroczel*, in *A.Schütze/Weipert*, Münchener Vertragshandbuch, Band 4, Wirtschaftsrecht III, 6. Aufl. 2007, 23.

²²⁷ შეად., *Bortolotti*, Drafting and Negotiating International Commercial Contracts, 2008, 157; *Chroczel*, in *A.Schütze/Weipert*, Münchener Vertragshandbuch, Band 4, Wirtschaftsrecht III, 6. Aufl. 2007, 23.

²²⁸ 318-ე მუხლი: „ვალდებულებიდან შეიძლება გამომდინარეობდეს ამა თუ იმ ინფორმაციის მიღების უფლება. ინფორმაციის გაცემა უზრუნველყოფილი უნდა იყოს მაშინ, როცა მას მნიშვნელობა აქვს ვალდებულების შინაარსის განსაზღვრისათვის და კონტრაჰენტს შეუძლია საკუთარი უფლების შელახვის გარეშე გასცეს ეს ინფორმაცია. ინფორმაციის გაცემის ხარჯები ვალდებულ პირს უნდა აუნაზღაუროს მისმა მიმღებმა.“

წევლობის შემთხვევაში – მათი ინტერესების დაცვა და მათთვის მნიშვნელოვანი ინფორმაციის კონფიდენციალურობა. შეთანხმების მიმართ მოქმედებს ხელშეკრულების დადების თავისუფლების პრინციპი. ამდენად, მხარეების ნებაზეა დამოკიდებული თუ რა სახის ინფორმაციის გამჟღავნება ჩათვლება ინფორმაციის კონფიდენციალურობის დარღვევად.

კონფიდენციალურობის შესახებ შეთანხმებაში, ან ცალკე დოკუმენტით, მხარეებმა ასევე შეიძლება დაადგინონ ვალდებულება, რომელიც მოლაპარაკებების პერიოდში მათ აუკრძალავს პარალელური მოლაპარაკებების დაწყებას იმავე სფეროში ერთ-ერთი მხარის კონკურენტთან ან ნებისმიერ მესამე მხარესთან.²²⁹

მაგალითი:

შპს „მოგზაურთა კლუბი“ ელოდება მისი დამფუძნებელი კომპანიიდან 40 თანამშრომელს სტუმრად. სტუმრებმა თბილისში უნდა გაატარონ ერთი თვე. მათი დაბინავების მიზნით შპს „მოგზაურთა კლუბის“ წარმომადგენელმა ხელშეკრულების დადებაზე მოლაპარაკებები დაიწყო საქართველოში ერთ-ერთ საუკეთესო სასტუმროსთან – სს „თბილისი-ვაშინგტონ-ჰოტელთან.“ საქართველოს ბაზარზე სს „თბილისი-ვაშინგტონ-ჰოტელის“ პირდაპირ კონკურენტს წარმოადგენს სასტუმრო – სს „თბილისი-ლასვეგას-ჰოტელი.“ სს „თბილისი-ვაშინგტონ-ჰოტელის“ წარმომადგენელმა ხელშეკრულების მოლაპარაკებების სტადიაზე შპს „მოგზაურთა კლუბის“ წარმომადგენელს ხელი მოაწერინა შეთანხმებაზე, რომლის მუხლი 1-ის თანახმადაც:

შეთანხმება მესამე პირებთან მოლაპარაკების აკრძალვის თაობაზე

მუხლი 1. გარანტიები

შპს „მოგზაურთა კლუბი“ თანხმობას აცხადებს, რომ სს „თბილისი-ვაშინგტონ-ჰოტელთან“ სასტუმროს 40 ნომრით 1 თვის განმავლობაში სარგებლობის თაობაზე შესაბამისი ხელშეკრულების დადების მიზნით მხარეებს შორის წარმოებულ ნინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებების პერიოდში არ ექნება არავითარი კომუნიკაცია და არ გამართავს არანაირ მოლაპარაკებას სს „თბილისი-ლასვეგას-ჰოტელთან“, მის ნებისმიერ წარმომადგენელთან, თანამშრომელთან ან მასთან პირდაპირ, არაპირდაპირ აფილირებულ ან ნებისმიერი სხვა კავშირის მქონე იურიდიულ ან ფიზიკურ პირებთან მხარეებს შორის წარმოებულ მოლაპარაკებების საგნის თაობაზე.“

²²⁹ შეად., *Bortolotti*, *Drafting and Negotiating International Commercial Contracts*, 2008, 170.

8. ხელშეკრულების არსებითი პირობები (*essentialia negotii*²³⁰)

327 | მუხლის თანახმად, „ხელშეკრულება დადებულად ითვლება, თუ მხარეები მის ყველა არსებით პირობაზე შეთანხმდნენ საამისოდ გათვალისწინებული ფორმით.“ ამავე მუხლის II ნაწილის მიხედვით დგინდება თუ როგორი პირობა შეიძლება იქნეს მიჩნეული არსებითად: „არსებითად ჩაითვლება ხელშეკრულების ის პირობები, რომლებზედაც ერთ-ერთი მხარის მოთხოვნით მიღწეულ უნდა იქნეს შეთანხმება, ანდა რომლებიც ასეთად მიჩნეულია კანონის მიერ“.

არსებითი პირობების ზუსტი ჩამონათვალი კანონმდებლობით არ არის განსაზღვრული. როგორც წესი, ხელშეკრულების მხარეს უნდა შეეძლოს ოფერტიდან დასადები ხელშეკრულების ისეთი პირობების ამოკითხვა, როგორიცაა: ხელშეკრულების საგანი, მხარეთა შესაბამისი ვალდებულებები და ოფერტის ადრესატი (*essentialia negotii*).²³¹ მხოლოდ აღნიშნული ჩამონათვალით შემოფარგვლა არ იქნება სწორი. ყოველი ხელშეკრულების ტიპს შეიძლება დამატებით მოსდევდეს უშუალოდ კონკრეტული ტიპის ხელშეკრულებისთვის დამახასიათებელი პირობები, რომლებიც ასევე შეიძლება მიეკუთვნებოდეს არსებით პირობათა რიცხვს. როგორც წესი, არსებით პირობებს უნდა შეიცავდეს ოფერტი.²³²

9. ოფერტი

ოფერტი თავისი სამართლებრივი ბუნებით წარმოადგენს მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენას.²³³ ფერტი – ეს არის შეთავაზება, რომელიც მიმართულია ერთი ან რამდენიმე პირისადმი ხელშეკრულების დადების მიზნით. ოფერტს მოჰყვება ხელშეკრულების დადება იმ შემთხვევაში, თუ ოფერტის მიმღები მხარე აღნიშნულ ოფერტზე **აქცეპტს** (თანხმობა) განაცხადებს. შესაბამისად, ოფერტის შემთავაზებელ პირს ეწოდება **ოფერენტი**, ხოლო ოფერტის მიმღებ პირს - **აქცეპტანტი**.²³⁴

როგორც უკვე აღინიშნა, ოფერტი ისეთი ფორმით უნდა იყოს ჩამოყალიბებული, რომ უბრალო აქცეპტი – გამოხატული აქცეპტანტის სიტყვებში – „ვეთანხმები“, „კი“, „კარგი“ და ა.შ. საკმარისი იყოს ხელშეკრულების დასადებად.²³⁵

²³⁰ Schack, BGB-Allgemeiner Teil, 13. Aufl. 2011, 56.

²³¹ Schack, BGB-Allgemeiner Teil, 13 Auflage, 2011, 55.

²³² Kötz, Vertragsrecht, 2009, 39.

²³³ შეად., Brox/Walker, Allgemeiner Teil des BGB, 35 Auflage, 2011, 81; Musielak, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 56; ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 300; Kereselidze, Der Allgemeine Teil des Georgischen Zivilgesetzbuches von 1997, 178.

²³⁴ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 329 | მუხლი, გვ. 119.

²³⁵ შეად., Brox/Walker, Allgemeiner Teil des BGB, 35 Auflage, 2011, 81.

ა. ოფერტის ნამდვილობისათვის საჭირო წინაპირობები

იმისათვის, რომ ოფერტი ჩაითვალოს ნამდვილად, იგი უნდა პასუხობდეს გარკვეულ წინაპირობებს. ოფერტის ნამდვილობისთვის საჭირო წინაპირობები განხილულია ქვემოთ.

ა.ა. ოფერტის განსაზღვრულობა

ოფერტი იმდენად მკაფიოდ უნდა იყოს ჩამოყალიბებული, რომ მის საფუძველზე ხელშეკრულების დადებისთვის წინადადების მიმღების თანხმობა იყოს საჭირო.²³⁶

ოფერტი – ხელშეკრულების დასადებად შეთავაზებული წინადადება – ნათლად უნდა იყოს ჩამოყალიბებული, რაც მარტივს გახდის აქცეპტანტისთვის ხელშეკრულების დადებაზე გადაწყვეტილების მიღებას. როგორც წესი, განსაზღვრულობის მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად ოფერტი მომავალი ხელშეკრულების არსებით პირობებს უნდა შეიცავდეს. მაგალითად, საერთაშორისო პრაქტიკაში აღიარებულია, რომ ოფერტი ნასყიდობის შესახებ ჩაითვლება საკმარისად განსაზღვრულად, თუ მასში გათვალისწინებული იქნება ნასყიდობის საგანი და ნასყიდობის ფასი ან ფასის განსაზღვრის წესი. ცალკეულ შემთხვევებში, საკმარისია, თუკი თავად ოფერენტის მოქმედებიდან ან გარემოებებიდან გამომდინარე, ადრესატის მდგომარეობაში მყოფი ჩვეულებრივი ადამიანისთვის ადვილად გასაგებია, თუ რა ფასს გულისხმობს ოფერენტი.²³⁷ ოფერტიდან ასევე მარტივად უნდა ირკვეოდეს ის პირი ან პირთა წრე, რომელთა მისამართითაც ხორციელდება ოფერტი; ანუ – პოტენციური აქცეპტანტი ან აქცეპტანტები. თუკი შეთავაზება მიმართულია პირთა განუსაზღვრელი წრის მიმართ, იგი ჩაითვლება არა ოფერტად, არამედ – მონვევად ოფერტზე (*invitatio ad offerendum*).²³⁸

მაგალითი:

სანდრო ანტიკვარული ნივთების გამოფენა-გაყიდვაზე გადაწყვეტს ანტიკვარული ფირმის „ვოშერონ-კონსტანტის“ ერთადერთი გამოფენილი საათის შექენას. ნივთების გამოფენის შესასვლელში გამოფენაზე მისულ პირებს ურიგდებათ ბროშურები, რომლებიც შეიცავენ გამოფენაზე წარმოდგენილი ნივთების სიასა და ფასებს. სანდრო მიმართავს საგამოფენო ნივთების გაყიდვაზე პასუხისმგებელ მარიამს შემდეგი სიტყვებით: „ვოშერონ-კონსტანტის“ ფირმის საათს ვყიდულობ“.

მართალია, სანდროს ეს სიტყვები მხოლოდ ნასყიდობის საგანს – საათს – შეიცავს და ნასყიდობის ფასი ან ფასის განსაზღვრის წესი პირდაპირ განსაზღვრული არ არის, მაგრამ სანდროს სიტყვები მაინც შეიძლება ჩაითვალოს ოფერტად, რამდენადაც მარიამისთვის საგამოფენო დარბაზში წარმოთქმული სანდროს სიტყვები ლოგიკურად იმას ნიშნავს, რომ სანდრო იმ ერთადერთი „ვოშერონ-კონსტანტის“ ფირმის საათის ყიდვით არის დაინტერესებული, რომელიც ერთადერთი ეგზემპლარის სახით არის წარმოდგენილი გამოფენაზე და რომლის ფასიც განსაზღვრულია შესაბამის

²³⁶ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 329 | მუხლი, გვ. 119.

²³⁷ Kötz, Vertragsrecht, 2009, 39.

²³⁸ იხ. ქვეთავი I.9.გ.

ბროშურაში. ასე რომ, მარიამისთვის სანდროს მიერ ნაგულისხმევი ფასი ნათელია. ამდენად, სანდროს შეთავაზება შეიძლება ჩაითვალოს არსებითი პირობების შემცველ წინადადებად (ოფერტად), ქმნის მხარეებს შორის ხელშეკრულების დადებისთვის აუცილებელ პირობებს.

ა.ბ. ოფერენტის ბოჭვის ნება

ოფერტის ნამდვილობისათვის ასევე საჭიროა, რომ წინადადების მიმცემი (ოფერენტი), თანხმობის (აქცეპტის) შემთხვევაში, მზად იყოს შეასრულოს თავისი წინადადება (შეად., 329 I). აღნიშნული გულისხმობს იმას, რომ წინადადების მიმცემს ამოდრავებს სახელშეკრულებო ბოჭვის სურვილი. იგი მზად არის, სახელშეკრულებო ბოჭვის ფარგლებში იკისროს შესაბამისი ვალდებულებები. ხელშეკრულების დადების ფაქტი მოწმობს მხარეების სურვილს, სახელშეკრულებო ბოჭვის ფარგლებში მოაქციონ თავიანთი თავი.²³⁹ აქედან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ, თუ ხელშეკრულების დადება ოფერტისა და აქცეპტის მეშვეობით მოხდა, მაშინ ოფერტში აუცილებლად უნდა ყოფილიყო განსაზღვრული ოფერენტის ნება და მზაობა, რომ მისი წინადადებით შებოჭილიყო. ამასთანავე, აუცილებელია, რომ ოფერენტის მხრიდან ჩანდეს თანხმობა იმის შესახებ, რომ, თუ მისივე ოფერტის საფუძველზე შესაბამისი ხელშეკრულება დაიდება, ოფერენტი შეასრულებს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვალდებულებებს.²⁴⁰

როდესაც სავარაუდო ოფერტიდან არ ჩანს ოფერენტის ნება, შებოჭოს ოფერტის წინადადებით საკუთარი თავი, იგი ოფერტად ვერ ჩაითვლება. ასეთი შეთავაზება შეიძლება შეფასდეს მოწვევად ოფერტზე (*invitatio ad offerendum*).²⁴¹ გარდა ამისა, ოფერენტმა შეიძლება ოფერტი გააკეთოს და არა მოწვევა ოფერტზე, მაგრამ ოფერტში მიუთითოს, რომ ოფერტი არ წარმოადგენს სამართლებრივად მბოჭავი ხასიათის წინადადებას.²⁴²

თუ ოფერენტი ოფერტში პირდაპირ არ გამოორიცხავს მისი ბოჭვის სურვილს, მაშინ ივარაუდება, რომ მას ოფერტის გაკეთებისას გააჩნდა ნება შებოჭილიყო თავისი ოფერტით.

ა.გ. ოფერტის ნამდვილობის მომენტი

პრაქტიკული მნიშვნელობის არის საკითხი, თუ რა მომენტიდან შეიძლება ჩაითვალოს ოფერტი ნამდვილად, შესაბამისად, იურიდიული, მბოჭავი ძალის მქონედ. ოფერტის ნამდვილობის მომენტიდან წარმოიშობა, იცვლება ან წყდება ოფერტთან დაკავშირებული სამართლებრივი შედეგები. ამავე მომენტიდან იწყება ოფერენტის ბოჭვა მის მიერ გაკეთებული წინადადებით (ოფერტით).

როგორც წესი, თუ რაიმე განსაკუთრებული პირობები შეთანხმებული არ არის შესაბამის მხარეთა შორის, ოფერტის ნამდვილობის მომენტის განსაზღვრად გამოიყენება სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილის ის წესები, რომლებსაც

²³⁹ *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 37.

²⁴⁰ *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 40.

²⁴¹ *Brox/Walker*, *Allgemeiner Teil des BGB*, 35 Auflage, 2011, 81.

²⁴² შეად., *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 45; *Brox/Walker*, *Allgemeiner Teil des BGB*, 35 Auflage, 2011, 84.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განსაზღვრავს ცალმხრივი ნების გამოვლენის ნამდვილობის დასადგენად (იხ. 51 I). აღნიშნული ნებსები გამოიყენება არა მხოლოდ ოფერტის ნამდვილობის, არამედ ასევე ისეთი ნების გამოვლენების ნამდვილობის დასადგენად, როგორც არის აქცეპტი, ხელშეკრულებიდან გასვლა ან მისი მოშლა.²⁴³ 51-ე მუხლის თანახმად, „ნების გამოვლენა, რომელიც მოითხოვს მეორე მხარის მიერ მის მიღებას, ნამდვილად ჩაითვლება იმ მომენტიდან, როცა იგი მეორე მხარეს მიუვა.“ შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ორი მომენტის განსაზღვრა: იმის გარკვევა, თუ როდის მოხდა ოფერტის შეთავაზება (გაკეთება) და როდის მიიღო ადრესატმა (აქცეპტანტმა) აღნიშნული ოფერტი.

ოფერტი მაშინ უნდა ჩაითვალოს შეთავაზებულად (გაკეთებულად), როდესაც იგი ოფერენტის სურვილის შესაბამისად აქცეპტანტის მისამართით უკვე იმ ფორმით არის გაკეთებული, შეთავაზებული ან გაგზავნილი, რომ მას მხოლოდ აქცეპტანტის თანხმობა სჭირდება; მაგალითად, ოფერენტმა აქცეპტანტისთვის გასაგზავნად ფოსტაში მიიტანა წერილობითი ოფერტი, ან გადასცა იგი აქცეპტანტის წარმომადგენელს აქცეპტანტისთვის გადასაცემად და ა.შ.²⁴⁴

ოფერტის მისვლის საკითხთან დაკავშირებით, პირველ რიგში, უნდა ითქვას, რომ შემოაღნიშნული 51 I მუხლი ეყრდნობა ე.წ. ნების გამოვლენის მისვლის თეორიას,²⁴⁵ რომლის თანახმადაც, ნების ნამდვილობისათვის საჭიროა, რომ იგი მიუვიდეს ადრესატს. შესაბამისად, ოფერტის ნამდვილობისთვის საჭიროა, რომ იგი აქცეპტანტს მიუვიდეს (აქცეპტანტმა მიიღოს). მიღებად კი, ბუნებრივია, ის მომენტი უნდა ჩაითვალოს, როდესაც აქცეპტანტმა ნახა და გაეცნო მას. ოფერტის აქცეპტანტთან მისვლასა და ოფერტის შინაარსის გაცნობას შორის შეიძლება იყოს დროის გარკვეული შუალედი. თუ იგი იმ მისაღებ, გონივრულ დროის შუალედზე მეტია, ხელშეკრულების დადება-არდადების რისკი აქცეპტანტზე გადადის. ამ საკითხთან მიმართებით მოქმედებს წესი, რომლის თანახმადაც ოფერტი იმ მომენტიდან ითვლება აქცეპტანტის მიერ მიღებულად, თუ ოფერტი მოექცევა აქცეპტანტის გავლენის სფეროში ისე, რომ აქცეპტანტს მიეცემა მისი გაცნობის რეალური შესაძლებლობა.²⁴⁶

მაგალითი:

თემომ ფოსტის მეშვეობით წერილობითი ოფერტი გაუგზავნა რატის. როდესაც ფოსტის თანამშრომელმა წერილი რატის სახლში მიიტანა, მას რატი სახლში არ დახვდა. წერილი დაუტოვა რატის მეგობარ ლუკას. იგი ფოსტის თანამშრომელს დაჰპირ-

²⁴³ შეად., *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 299-300; *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 41.

²⁴⁴ შეად., *Kereselidze, Der Allgemeine Teil des Georgischen Zivilgesetzbuches von 1997*, 182, 183; *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 41.

²⁴⁵ შეად., *ზოიძე*, *ჭანტურია/ახვლედიანი/ზოიძე/ჯორბენაძე* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 2002, 51 I მუხლი, გვ. 17; *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 299, 300; *Kereselidze, Der Allgemeine Teil des Georgischen Zivilgesetzbuches von 1997*, 182, 183.

²⁴⁶ შეად., *Kereselidze, Der Allgemeine Teil des Georgischen Zivilgesetzbuches von 1997*, 182, 183; *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 43.

და, რომ წერილს აუცილებლად გადასცემდა რატის ან, თუ რატის მოსვლამდე დატოვებდა სახლს, რატის საძინებელ ოთახში, საწოლზე თვალსაჩინო ადგილას დადებდა მას. რატი სახლში ლუკას ნასვლამდე მივიდა. ლუკამ მას გაუხსნელი წერილი პირადად გადასცა. აღწერილ შემთხვევაში შეიძლება ითქვას, რომ რატის თემოს ოფერტი მიუვიდა; წერილი მოექცა რატის გავლენის სფეროში – მის საცხოვრებელ სახლში და მას სრული შესაძლებლობა ჰქონდა, გასცნობოდა ოფერტს. შესაბამისად, ოფერტის მისვლის მომენტი დადგა რატის სახლში, ფოსტის თანამშრომლის მიერ წერილის ლუკასთვის გადაცემით. ცხადია, თუ რატი გააჭიანურებს ოფერტის ნაკითხვასა და შესაბამის რეაგირებას, მაშინ ოფერტით თემოს ბოჭვის ვადის გასვლასთან დაკავშირებული რისკი რატის დაეკისრება. კერძოდ, ოფერტი დაკარგავს ძალას. თემო ვეღარ განიხილება ხელშეკრულების დადებაზე გაკეთებული წინადადებით შებოჭილად. ამდენად, მას აღარ ევალება რატის მიერ დაგვიანებით გამოგზავნილ პასუხზე რაიმე სახის რეაგირება მოახდინოს.

ბ. ოფერტის გაუქმება და მისი უკან გახმობა

როგორც წესი, ოფერტი გულისხმობს ოფერენტის ნების არსებობას, აქცეპტის საპასუხოდ იკისროს სახელშეკრულებო ვალდებულებები. ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია იმ პერიოდის განსაზღვრა, რომლის განმავლობაშიც აქცეპტანტმა შეიძლება მიიჩნიოს, რომ თავისი თანხმობით (აქცეპტით) შეუძლია დაადგინოს ორმხრივი სახელშეკრულებო ბოჭვა.

საქართველოს კანონმდებელი განასხვავებს ოფერტისა და აქცეპტის ურთიერთგაცვლის ორ სახეს. ერთ შემთხვევაში ოფერენტი და აქცეპტანტი თანმყოფ პირებს წარმოადგენენ და მეორეში კი – არათანმყოფს (შეად., 330).

უფრო გავრცელებულია თანმყოფ პირებს შორის დადებული ხელშეკრულებები, ანუ შემთხვევები, როდესაც ოფერენტი და აქცეპტანტი ერთსა და იმავე ადგილას იმყოფებიან და საშუალება აქვთ უშუალოდ მოილაპარაკონ ხელშეკრულების პირობების თაობაზე; მაგალითად, მომხმარებელი შედის მაღაზიაში და ყიდულობს სურსათს ან მძღოლი მიდის ავტოსერვისში და ათანხმებს ავტომანქანის შეკეთების პირობებსა და საფასურს და ა.შ. თანმყოფ პირებად ოფერენტისა და აქცეპტანტის განხილვა მხოლოდ მათი ფიზიკური სიახლოვის დროს არ ხდება. იმისათვის, რომ პირები თანმყოფ პირებად ჩაითვალოს, საკმარისია, თუკი მათ ერთმანეთთან უშუალო კომუნიკაციის საშუალება აქვთ, იქნება ეს პირისპირ თუ სატელეფონო საუბარი.²⁴⁷

თანმყოფი პირების შემთხვევაში, ოფერენტმა ოფერტზე პასუხი უნდა მიიღოს მაშინვე, ანუ ოფერტის წარდგენიდან უმოკლეს დროში. რა თქმა უნდა, აღნიშნული არ გულისხმობს იმას, რომ ოფერტის პირობების გაგონებისთანავე ადრესატმა თანხმობა (აქცეპტი) უნდა დაუდასტუროს ოფერენტს. აქცეპტი დროულად, გაჭიანურების გარეშე უნდა განხორციელდეს. ინდივიდუალურ შეფასებას საჭიროებს ის, თუ დროის რა მონაკვეთი ჩაითვლება პასუხის (აქცეპტის) „მაშინვე“ მიღებად.

შესაბამისად, თუ ოფერენტი მასთან თანმყოფი, პოტენციური აქცეპტანტისგან, მაშინვე არ მიიღებს თანხმობას, ოფერენტს ეხსნება ხელშეკრულების დადების ვალ-

²⁴⁷ *ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 330 | მუხლი, გვ. 128.*

დებულება დაგვიანებული აქცეპტის შემთხვევაში. ამდენად, ოფერტი მხოლოდ იმ ვადით ინარჩუნებს იურიდიულ ძალას, რომლის განმავლობაშიც თანხმობა (აქცეპტი) შეიძლება „მაშინვე“ მიღებულად მივიჩნიოთ.

არათანმყოფ პირებს შორის გაკეთებულ ოფერტზე შეიძლება მხოლოდ იმ დრომდე იქნეს მიღებული აქცეპტი, რა დროშიც ოფერტის მიმცემს, ჩვეულებრივ, შეუძლია დაელოდოს პასუხს (შეად., 330 II). მაგალითად, წერილობითი ფორმით წარმოებული მოლაპარაკებებისას ოფერენტი აქცეპტს უნდა დაელოდოს იმდენ ხანს, რამდენიც ჩვეულებრივად და გონივრულად მიიჩნევა, კონკრეტული გარემოებების გათვალისწინებით. აქცეპტის ან ოფერტზე უარის მოლოდინის პერიოდის გონივრულობა (იხ. „ჩვეულებრივ“) შეფასებით კატეგორიას წარმოადგენს და ყოველ შემთხვევაში ინდივიდუალურად უნდა შეფასდეს.

331-ე მუხლი ოფერენტს ასევე აძლევს საშუალებას, თავად განუსაზღვროს აქცეპტანტს დრო, რომლის ფარგლებშიც მან აქცეპტი უნდა გააკეთოს. თუ ოფერენტი აქცეპტისთვის განსაზღვრავს ვადას, აქცეპტი შეიძლება გახორციელდეს მხოლოდ ამ ვადაში. ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდეგ იმავე ოფერტზე გაკეთებული აქცეპტი ხელშეკრულების სამართლებრივ საფუძვლად არ განიხილება.

საინტერესო საკითხია, თუ რამდენად შესაძლებელია გაკეთებული ოფერტის უკან გამოხმობა ან გააუქმება აქცეპტზე დალოდებისთვის განსაზღვრული ვადის დაუცველად. როგორც წესი, ოფერტი, სამართლებრივი ბუნებით, გამოუხმობი ნების გამოვლენას წარმოადგენს. კანონმდებლობით შესაძლებელია გარკვეული გამონაკლისების დადგენაც.²⁴⁸

მაგალითად, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 130 | 2 მუხლის თანახმად, თუ ოფერენტი ოფერტს გაუგზავნის პოტენციურ აქცეპტანტს და შემდგომ გადაიფიქრებს ხელშეკრულების დადებას, მას შეუძლია გამოიხმოს ოფერტი თუ ოფერენტი მოახერხებს, რომ ოფერტის გაუქმების (უკან გახმობის) შესახებ განცხადება აქცეპტანტმა მიიღოს ოფერტის მიღებამდე ან ოფერტთან ერთად.

მაგალითი:

თემომ მომსახურების ხელშეკრულების გაფორმების თაობაზე ოფერტი ფოსტით გაუგზავნა რატისა და ლუკას 2012 წლის 15 იანვარს. 17 იანვარს თემომ გადაწყვიტა ხელშეკრულების სანდროსთან გაფორმება. ამიტომ მოინდომა რატისა და ლუკასთვის გაგზავნილი ოფერტის გაუქმება. თემოს, მისმა მეგობარმა იურისტმა მარიამმა ურჩია, რომ მისი ოფერტი გაუქმებულად ჩაითვლებოდა, თუ იგი შეძლებდა რატისა და ლუკასთვის ოფერტის გამოხმობის შესახებ წერილის ჩაბარებას ოფერტის მიღებამდე ან ამ ოფერტთან ერთად, ხოლო ამის შემდეგ იგი შეძლებდა სანდროსთან სასურველი ხელშეკრულების გაფორმებას. მართლაც, თემომ 18 იანვარს დაჩქარებული ფოსტით გაუგზავნა ოფერტის უკან გახმობის წერილი რატისა და ლუკას. 20 იანვარს რატიმ და ლუკამ ერთდროულად მიიღეს როგორც ოფერტი, ასევე წერილი ოფერტის უკან გახმობის შესახებ.

როგორ უნდა გადაწყდეს ეს შემთხვევა? შეუძლიათ თუ არა ლუკასა და რატის აქცეპტის დროულად გაკეთების გზით დადებულად ჩათვალონ ხელშეკრულება და

²⁴⁸ შეად., Brox/Walker; Allgemeiner Teil des BGB, 35. Aufl.2011, 81.

თემოს ვალდებულების შესრულება მოსთხოვონ?

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 130 | 2 მუხლის თანახმად, ოფერტი გაუქმებულია ჩაითვლება.

საინტერესოა მსგავს შემთხვევაში როგორ უნდა გადაწყდეს საქმე საქართველოს კანონმდებლობით? საქართველოს სამოქალაქო კოდექსიც იცნობს შემთხვევებს, როდესაც ნების გამოვლენა, გარკვეული გარემოებების არსებობისას, არ უნდა ჩაითვალოს ნამდვილად და უნდა გაუქმდეს. 51 II მუხლის თანახმად, „ნების გამოვლენა არ ჩაითვლება ნამდვილად, თუ მეორე მხარე წინასწარ ან მაშინვე განაცხადებს უარს.“²⁴⁹ აღნიშნული მუხლის გამოყენების შემთხვევაში, განხილულ მაგალითში, თემოს ოფერტი მხოლოდ მაშინ დაკარგავდა იურიდიულ ძალას თუ რატი და ლუკა წინასწარ ან ოფერტის მიღებისთანავე განაცხადებდნენ უარს აღნიშნულ ოფერტზე აქცეპტის გაკეთების თაობაზე.²⁵⁰ თუ რატისა და ლუკას ხელშეკრულების დადების სურვილი არ აქვთ, აქცეპტის გონივრულ ვადაში განუცხადებლობა ოფერტის გაუქმებას გამოიწვევს.

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 130 | 2 მუხლისა და 51 II მუხლის ურთიერთ-მიმართების თაობაზე არსებობს მოსაზრება, რომ 51 II მუხლის პირველწყაროს სწორედ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 130 | 2 პარაგრაფი წარმოადგენს. ამ მოსაზრების მიხედვით, ქართულ კანონში აღნიშნული წესი სათანადო ფორმით არ აისახა.²⁵¹

შეიძლება ითქვას, რომ სსკ-ის შესაბამისად თემოს ქმედებას ცალსახად არ მოჰყვება ოფერტის უკან გახმობა. აღნიშნული საკითხი შეიძლება განმარტების საგნად იქცეს, რათა დადგინდეს, თემოს მართლა ჰქონდა თუ არა ნება შებოჭილიყო თავისი ოფერტით მაშინ, როდესაც რატისა და ლუკას თემოს ოფერტი მიუვიდათ.

ასევე საყურადღებოა შემთხვევა, როდესაც ოფერენტი ოფერტის გაკეთების შემდეგ გარდაიცვლება ან ქმედუნარიანობას დაკარგავს. ასეთ შემთხვევაში გამოსაყენებლ ნორმას წარმოადგენს 51 III მუხლი. დებულების თანახმად, „ნების გამოვლენის ნამდვილობაზე შეიძლება გავლენა არ მოახდინოს გარიგების დამდები პირის გარდაცვალებამ ან ქმედუნარიანობის დაკარგვამ, თუკი ეს მოვლენები დადგა ნების გამოვლენის შემდეგ“. შეიძლება დავასკვნათ, რომ, თუ დასადები ხელშეკრულების შესრულება უშუალოდ არ იყო დაკავშირებული ოფერენტის პიროვნებასთან, მაშინ ოფერენტის გარდაცვალება ან მისი ქმედუნარიანობის გაუქმება გავლენას ვერ მოახდენს ოფერტის ნამდვილობაზე.²⁵²

გ. მონვევა ოფერტზე (invitatio ad offerendum)

329 II მუხლის თანახმად, „წინადადება, რომელიც მიმართულია პირთა განუსაზ-

²⁴⁹ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში არსებობს მოსაზრება, რომ 51 II მუხლის შინაარსი არასწორი თარგმანია გსკ-ის 130-ე მუხლისა და უნდა იყოს შემდეგი სახით: „ნების გამოვლენა არ შედის ძალაში, თუ ნების გამოვლენის განაცხადების მიღებამდე ან ერთდროულად მასთან მეორე მხარეს მიუვა ნების გამოვლენაზე უარი“ შეად. ქეჭელაშვილი, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ტექსტუალური და თარგმნითი ხასიათის ხარვეზები, ქართული კერძო სამართლის კრებული, 2004, გვ. 50; *Kereselidze*, Der Allgemeiner Teil des Georgischen Zivilgesetzbuches von 1997, 2005, 182-183.

²⁵⁰ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 300.

²⁵¹ *Kereselidze*, Der Allgemeine Teil des Georgischen Zivilgesetzbuches von 1997, 182.

²⁵² შეად., *Kötz*, Vertragsrecht, 2009, 47.

ღვრელი წრისადმი, წარმოადგენს მოწვევას ოფერტზე, თუ ამ წინადადებაში სხვა რამ არ არის პირდაპირ მითითებული.“ ოფერტზე მოწვევით წინადადების გამცემი იწვევს პირთა განუსაზღვრელი წრეს, რათა მსურველებმა მას მიმართონ ოფერტით. თუ აღნიშნული ოფერტებიდან ერთი ან რამდენიმე მისთვის მისაღები იქნება, მაშინ უკვე ოფერტზე მომწვევი იქცევა აქცეპტანტად და თანხმობის განცხადებით დადებს სასურველ ხელშეკრულებას/ხელშეკრულებებს.

მაგალითი:²⁵³

თემომ თავის საბალეტო აქსესუარებისა და საკონცერტო კოსტიუმების მაღაზიის ვიტრინაში გამოფინა საკონცერტო კოსტიუმი, რომლის ღირებულებაც შეადგენს 200 ლარს. მარიამი, რომელიც გატაცებულია ბალეტით, დაინტერესდა აღნიშნული კოსტიუმით, ძალიან მოეწონა და გადაწყვიტა მისი შეძენა. მას დრო არ ჰქონდა, რომ შესულიყო მაღაზიაში და ერთი საათის შემდეგ ტელეფონით დაურეკა თემოს. სატელეფონო საუბრისას მარიამმა განუცხადა თემოს, რომ მას სურს აღნიშნული საკონცერტო კოსტიუმის შეძენა. თემო დაეთანხმა მას და მხარეები შეთანხმდნენ, რომ თემო აღნიშნულ კოსტიუმს მარიამს გაუგზავნიდა. თემოსა და მარიამის სატელეფონო საუბრიდან 20 წუთის შემდეგ მაღაზიაში შევიდა სანდრო, რომელსაც ასევე ძალიან მოეწონა საკონცერტო კოსტიუმი თავისი დისთვის. სანდრო თემოს მიმართავს შემდეგი სიტყვებით: „გთხოვთ, მომცეთ ეს საკონცერტო კოსტიუმი, მე მისი ყიდვა მინდა, აი, ინებეთ თანხა.“ თემომ სანდროს განუმარტა, რომ აღნიშნული საკონცერტო კოსტიუმი უკვე გაყიდულია. სანდრო კი დაჟინებით მოითხოვდა თემოსგან, რომ საკონცერტო კოსტიუმი მისთვის მიეყიდა. სანდრომ ამასთანავე, თემოს უთხრა, რომ მას ჰყავს ორი მეგობარი – ლუკა და რატი - რომლებიც იურიდიულ ფაკულტეტზე სწავლობენ და მათგან იცის, რომ ეს ის შემთხვევაა, როდესაც მან თემოს მიერ ვიტრინაში საკონცერტო კოსტიუმის გამოფენის გზით გაკეთებულ ოფერტზე აქცეპტი გააკეთა და შესაბამისად, ნასყიდობის ხელშეკრულება მისი მხრიდან ამ ოფერტის აქცეპტის გზით უკვე დაიდო. ასევე დაამატა, რომ თემო თავისი საკონცერტო კოსტიუმის ვიტრინაში გამოფენის გზით გაკეთებული ოფერტის გამო ვალდებულია, სანდროსთან დაედო ხელშეკრულება.

როგორ უნდა შეფასდეს აღნიშნული სიტუაცია? დაიდო თუ არა ხელშეკრულება? რამდენი ხელშეკრულება დაიდო? ვის შორის დაიდო ხელშეკრულება? სანდროს განმარტება და სიტყვები როგორ უნდა შეფასდეს?

თემოსა და მარიამის ურთიერთობის სამართლებრივი შეფასება²⁵⁴

- **ვარაუდი:** შესაძლოა, მარიამს თემოს მიმართ ჰქონდეს საკონცერტო კოსტიუმის გადაცემის მოთხოვნის უფლება 477 | მუხლის საფუძველზე.

²⁵³ შეად., Brox/Walker, Allgemeiner Teil des BGB, 35 Auflage, 2011, 81, 82; ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი მესამე, 2001, 329 II მუხლი, გვ. 124;

²⁵⁴ აქ მოცემულია კაზუსის ამოხსნის გავრცობილი მაგალითი; შეად., ჩაჩანიძე, სამოქალაქო კაზუსების ამოხსნის მაგალითები, 2012, გვ. 7-10.

- **მოთხოვნის წარმოშობა:** 477 | მუხლის საფუძველზე, მოთხოვნის წარმოშობის წინაპირობას წარმოადგენს ნასყიდობის ნამდვილი ხელშეკრულების არსებობა, რომლის წინაპირობებია ორი ურთიერთმფარავი ნების გამოვლენა, კერძოდ, ნამდვილი ოფერტი და ნამდვილი აქცეპტი (შეად.: 329).
- **ოფერტი:** ოფერტი არის მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენა, რომელიც უნდა შეიცავდეს ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობას და ფორმულირებული იყოს ისე, რომ შესაძლებელი გახდეს მისი მიღება პოტენციური აქცეპტანტის მხრიდან უბრალო თანხმობით. ამასთანავე, ოფერტი მიმართული უნდა იყოს განსაზღვრული პირისა ან პირთა წრის მიმართ.

აღწერილ სიტუაციაში, შესაძლოა თემოს მიერ საკონცერტო კოსტიუმის ვიტრინაში გამოფენა მიჩნეულ იქნეს ოფერტად. ამისათვის თემოს მოქმედებიდან უნდა იკვეთებოდეს ოფერტის ნამდვილობისთვის საჭირო ელემენტები: პირველ რიგში, ნასყიდობის ხელშეკრულების ყველა არსებითი პირობა და ასევე ის, რომ ოფერტი მიმართული იყო კონკრეტულად მარიამთან ხელშეკრულების დადებაზე. აღწერილი სიტუაციის (კაზუსის) მიხედვით არ ირკვევა, რომ თემომ განგებ, მარიამის დასანახად დადო ვიტრინაში საკონცერტო კოსტიუმი. კაზუსიდან არც ის არ ჩანს, რომ თემოს რაიმე სახის პირდაპირი მითითება გაეკეთებინოს იმის შესახებ, რაც ვარაუდის საშუალებას შექმნიდა, რომ ვიტრინაში დადებული საკონცერტო კოსტიუმი წარმოადგენს უშუალოდ მარიამისთვის გაკეთებულ ოფერტს.

დასკვნა: თემოს მიერ ვიტრინაში საკონცერტო კოსტიუმის დადება არ წარმოადგენს უშუალოდ მარიამისთვის გაკეთებულ ოფერტს (შეად.: 329). მართალია, ნასყიდობის საგანი და მისი ფასი განსაზღვრული იყო, მაგრამ ვიტრინაში კოსტიუმის დადება არ იყო კონკრეტულად მარიამთან ხელშეკრულების დადებაზე მიმართული. იგი გულისხმობდა ნებისმიერ მსურველს, ვისაც დაინტერესებდა კოსტიუმის შექმნა. შესაბამისად, თემომ, ვიტრინაში კოსტიუმის დადებით გააკეთა მოწვევა ოფერტზე – შეთავაზება, რომელიც მიმართულია პირთა განუსაზღვრელი წრისადმი. შეთავაზებაში ისეთი არაფერი იყო მითითებული, რაც გამორიცხავს მის შეფასებას ოფერტზე მონვევად.

შესაძლოა მარიამის მიერ თემოსთან სატელეფონო საუბრისას შეთავაზებული წინადადება, რომ იგი მზად იყო კოსტიუმი ეყიდა, წარმოადგენდეს ოფერტს. გამომდინარე იქიდან, რომ თემოს მოქმედება წარმოადგენდა მოწვევას ოფერტზე, მარიამის მიერ სატელეფონო საუბრისას განხორციელებული შეთავაზება შეიძლება შეფასდეს როგორც ოფერტი, რამდენადაც მარიამის წინადადებაში განსაზღვრული იყო როგორც ნასყიდობის საგანი, ასევე მისი ფასი. ამასთან, მარიამის წინადადება მიმართული იყო კონკრეტულად თემოსადმი (შეად., 329 |). სატელეფონო საუბრისას კი მარიამი და თემო წარმოადგენდნენ თანმყოფ პირებს (შეად., 330 |).

დასკვნა: ამრიგად, მარიამის მიერ თემოსთვის სატელეფონო საუბრისას შეთავაზებული წინადადება არის ნამდვილი ოფერტი.

- **აქცეპტი:** ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის აუცილებელია თემოს მიერ მარიამის ოფერტი. თემომ, როგორც სატელეფონო საუბრისას მარიამთან თანყოფმა პირმა, მარიამის ოფერტზე გააკეთა შესაბამისი აქცეპტი (330 I). აქცეპტი აგრეთვე წარმოადგენს ოფერტზე მიმართულ მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენას – თანხმობას. კაზუსის ფაბულის მიხედვით, თემომ თავისი თანხმობით გამოავლინა ოფერტის მიღების ნება.
- **აქცეპტის მიღება:** აქცეპტის ნამდვილობისათვის საჭიროა მისი მიღება. მიღება ნიშნავს, რომ მისი მიღების გავლენის სფეროში აქცეპტმა იმგვარად შეაღწია, რომ ადრესატს ჩვეულებრივ ვითარებაში წარმოეშობა მისი გაცნობისა და აღქმის შესაძლებლობა. ამასთანავე, აქცეპტის მიღება უნდა განხორციელდეს ამისათვის კანონით (330) ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადაში (331).

დასკვნა: თემოს მხრიდან სატელეფონო საუბრისას ოფერტის მიღებისთანავე გაკეთებული აქცეპტი ითვლება მარიამის მიერ მიღებულად (330 I).

- **შუალედური შედეგი:** მარიამმა და თემომ ერთმანეთის მიმართ გამოავლინეს ორი ურთიერთმფარავი ნება – ნამდვილი ოფერტისა და ნამდვილი აქცეპტის სახით. ამდენად, მათ შორის დაიდო ნამდვილი ნასყიდობის ხელშეკრულება. შესაბამისი მოთხოვნა წარმოიშვა.
- **საბოლოო შედეგი:** მარიამს თემოს მიმართ აქვს საკონცერტო კოსტიუმის გადაცემის მოთხოვნის უფლება 477 I მუხლის საფუძველზე.

თემოსა და სანდროს ურთიერთობის სამართლებრივი შეფასება

ვარაუდი იმის თაობაზე, დაიდო თუ არა თემოსა და სანდროს შორის საკონცერტო კოსტიუმის ნასყიდობის ხელშეკრულება, საფუძველს მოკლებულია, უკვე ზემოთ შეფასებული მარიამსა და თემოს შორის განვითარებული ურთიერთობის ფონზე. კერძოდ, განხილვამ ცხადი გახადა, რომ ვიტრინაში კოსტიუმის გამოფენა წარმოადგენდა მოწვევას ოფერტზე. კოსტიუმის შექმნაზე მიმართული სანდროს მოქმედება წარმოადგენდა ოფერტს, რომელზეც მან თემოს აქცეპტი ვერ მიიღო. შესაბამისად, ხელშეკრულებაც ვერ დადო.

10. აქცეპტი და მისი ნამდვილობა

როგორც ზემოთ კაზუსის განხილვისას, აღინიშნა აქცეპტიც მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენას წარმოადგენს. იგი უნდა მიუვიდეს ოფერენტს იმ ფორმით, რომელიც უზრუნველყოფს ხელშეკრულების დადებას. აქცეპტი შეიძლება გამოიხატოს უბრალო თანხმობაში. ამისათვის კი საჭიროა, რომ ოფერტი შეიცავდეს მისი ნამდვილობისათვის ყველა საჭირო ელემენტს. თუ აქცეპტის შინაარსი ოფერტში განსაზღვრულ პირობებს სრულად შეესაბამება და არაფერს არ ცვლის, მაშინ აქცეპტის მეშვეობით მოხდება ხელშეკრულების დადება.

აქცეპტზე, როგორც მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენაზე, მოქმედებს ასევე 51 II მუხლი, რომლის სიტყვასიტყვითი გამოყენების შემთხვევაში აქცეპტი „...არ ჩაითვლება ნამდვილად თუ [ოფერენტი] წინასწარ ან მაშინვე განაცხადებს უარს“.

როგორც აღინიშნა, ოფერენტის მიერ ოფერტის გაცხადებისა და მისი აქცეპტანტის მიერ მიღების შემდეგ, ოფერენტი მხოლოდ განსაზღვრული ვადით არის შებოჭილი დადოს ხელშეკრულება იმ პირობებით, რა პირობებიც ოფერტში გამოხატა. შესაბამისად, აქცეპტი უნდა განხორციელდეს ან ოფერენტის მიერ (331) ან კანონით განსაზღვრულ ვადაში (330 I) ან ვადაში, რომელიც კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება ჩაითვალოს გონივრულად (330 II). ზემოთ განხილულ კაზუსში აქცეპტის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს თემოს თანხმობა მარიამის ოფერტზე; მარიამმა, კონკრეტული გარემოებებიდან გამომდინარე, ნათლად განსაზღვრა ოფერტის ყველა პირობა, რამაც თემოს მისცა საშუალება, ოფერტზე უბრალო თანხმობით დაედო ხელშეკრულება.

თუ აქცეპტის შინაარსი სრულად შეესაბამება ოფერტში ჩამოყალიბებულ ხელშეკრულების არსებით პირობებს და იგი ოფერტის მოქმედების პერიოდში მიიღო ოფერენტმა, შესაბამისი ხელშეკრულება დადებულად ჩაითვლება.²⁵⁵

შესაბამისად, ოფერტის ადრესატის მიერ გაცხადებული ნების ნამდვილ აქცეპტად მისაჩნევად საჭიროა, რომ ადრესატის ქმედებიდან (მისი ზეპირი თუ წერილობითი ნების გამოვლენიდან, ჟესტიკულაციებიდან თუ სხვა ქმედებიდან) ირკვეოდეს მისი სურვილი, რომ მას ამოძრავებს ხელშეკრულების დადების განზრახვა. აგრეთვე უნდა დგინდებოდეს, რომ იგი მზად არის დადოს ხელშეკრულება იმ პირობებით, რა პირობებიც შემოთავაზებულია ოფერტში. ეს ყოველივე კი იმის გათვალისწინებით, რომ არანაირი ცვლილება, გადახვევა ან რაიმე სახის შეზღუდვა ოფერტში განსაზღვრული პირობებისა მას არ სურს.²⁵⁶ თუ ოფერტის ადრესატი პასუხში შეცვლის ოფერტის რაიმე პირობას ან აქცეპტს დაგვიანებით გააგზავნის, ამგვარი თანხმობა (აქცეპტი) განიხილება როგორც ახალი ოფერტი და მის მიმართ მოქმედებს 332-ე და 333-ე მუხლების წესები.²⁵⁷

²⁵⁵ შეად., *Brox/Walker*; Allgemeiner Teil des BGB, 35. Aufl. 2011, 89.

²⁵⁶ შეად., *Musielak*, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 58; *Brox/Walker*; Allgemeiner Teil des BGB, 35 Auflage, 2011, 87.

²⁵⁷ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 331-ე მუხლი, გვ. 137.

ა. დაგვიანებული აქცეპტი

როგორც აღინიშნა, იმისათვის, რომ ხელშეკრულება დადებულად ჩაითვალოს, აქცეპტი დროულად უნდა გაკეთდეს. დაგვიანებული აქცეპტით ხელშეკრულება ვერ დაიდება. აღნიშნული წესიდან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი გამონაკლისსაც ადგენს. 332-ე მუხლის თანახმად, „თუ ოფერენტს აქცეპტი დაგვიანებით მიუვა, აქცეპტიდან კი ირკვევა, რომ იგი დროულად არის გამოგზავნილი, აქცეპტი მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება დაგვიანებულად, თუ ოფერენტმა მეორე მხარეს დაუყოვნებლივ აცნობა ამის შესახებ“.

ეს ის შემთხვევაა, როდესაც კანონი ოფერენტს ავალდებულებს, განახორციელოს შესაბამისი მოქმედებები თუ არ სურს, რომ აქცეპტანტისაგან დამოუკიდებელი მიზეზით, დაგვიანებული აქცეპტი ხელშეკრულების დადების საფუძველი გახდეს.

აქცეპტის თუნდაც საპატიო მიზეზით დაგვიანებისას, ოფერენტის ნებაზე დამოკიდებული, ჩაითვლება თუ არა აქცეპტი ნამდვილად და – ხელშეკრულება დადებულად.

მაგალითი:

ლუკამ თავის ოფერტში აქცეპტისათვის რატის განუსაზღვრა ვადა 2012 წლის 15 დეკემბრამდე. ჩვეულებრივი ფოსტით წერილის გაგზავნის შემთხვევაში წერილი ადრესატს მისდის მისი ფოსტაში ჩაბარებიდან 5 კალენდარულ დღეში. რატიმ თადარიგი დაიჭირა და თავისი წერილობითი აქცეპტი ფოსტაში 5 დეკემბერს მიიტანა. დამკვიდრებული წესის თანახმად, აქცეპტი ლუკას უნდა მისვლოდა 10 დეკემბერს. საფოსტო გზავნილების შეფერხებით მუშაობის გამო ლუკამ აქცეპტი მიიღო დაგვიანებით, 20 დეკემბერს, თუმცა წერილის კონვერტზე დარტყმული ბეჭდიდან ჩანს, რომ წერილი ფოსტას ჩაბარდა 5 დეკემბერს, ანუ დროულად.

ასეთ შემთხვევაში, ლუკას მიეცა საშუალება, რომ აქცეპტის დროულად გამოგზავნის თაობაზე მას აქცეპტიდანვე შეეტყო. შესაბამისად, აქცეპტი მხოლოდ მაშინ შეიძლება დაგვიანებულად ჩაითვალოს, თუ ლუკა რატის აქცეპტის მასთან დაგვიანებით მისვლის თაობაზე დაუყოვნებლივ აცნობებს. გამოდის, რომ თუ ლუკა ასე არ მოიტყვევა და იგი აქცეპტის (პასუხის) დაგვიანებით მიღების თაობაზე რატის დაუყოვნებლივ არ აცნობებს, მაშინ ხელშეკრულება დადებულად ჩაითვლება.

ბ. ახალი ოფერტი და მოდიფიცირებული აქცეპტი

საპატიო მიზეზით აქცეპტის დაგვიანების გარდა, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც აქცეპტის დაგვიანების გამო პასუხისმგებლობა აქცეპტანტს ეკისრება. 333 | მუხლის თანახმად, ოფერტზე დაგვიანებით გაკეთებული აქცეპტი მიიჩნევა ახალ ოფერტად. ამავე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად კი, თუ აქცეპტში (პასუხში) თანხმობა გამოთქმულია ხელშეკრულების დადებაზე ოფერტისაგან განსხვავებული პირობებით, იგი ჩაითვლება უარად ოფერტზე და ამავე დროს – ახალ წინადადებად.

ამდენად, მუხლი ეხება ორ შემთხვევას, როცა ხელშეკრულება არ ითვლება დადებულად.²⁵⁸

²⁵⁸ შეად., ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო

1. შემთხვევა, როდესაც აქცეპტანტი დააგვიანებს პასუხის გაცემას (ახალი ოფერტი) (333 I);

2. როდესაც აქცეპტი ოფერტის პირობებისაგან განსხვავებულ პირობებს შეიცავს და (მოდიფიცირებული აქცეპტი) (333 II);

1. მაგალითი: ლუკამ თავის ოფერტში რატის აქცეპტისათვის განუხაზვრა ვადა 2012 წლის 15 დეკემბრამდე. ჩვეულებრივი ფოსტით წერილის გაგზავნის შემთხვევაში წერილი ადრესატს მისდის მისი ფოსტაში ჩაბარებიდან 5 კალენდარულ დღეში.

რატიმ არ დაიჭირა თადარიგი და თავისი წერილობითი აქცეპტი ფოსტაში მიიტანა 14 დეკემბერს. საერთო დამკვიდრებული წესის თანახმად, აქცეპტი ლუკას უნდა მიუვიდეს 19 დეკემბერს. შესაბამისად, რატის მოქმედების შედეგად ლუკამ აქცეპტი მიიღო დაგვიანებით, 19 დეკემბერს.

გამომდინარე იქიდან, რომ ლუკას, როგორც ოფერენტს, აქცეპტისთვის განსაზღვრული ჰქონდა ვადა 2012 წლის 15 დეკემბრამდე, აღნიშნული ვადის გასვლის შემდეგ ოფერტმა დაკარგა ლუკასთვის სავალდებულო, მბოჭავი ძალა. შესაბამისად, 16 დეკემბრიდან ოფერტი გაქარწყლდა ვადის გასვლის გამო.

რატის მიერ დაგვიანებით გაგზავნილი აქცეპტი განიხილება, როგორც ახალი ოფერტი. ამჯერად, რატი წარმოადგენს ოფერენტს, ლუკა კი – პოტენციურ აქცეპტანტს.

როგორც ჩანს, აღწერილ შემთხვევაშიც ხელშეკრულების დადება ლუკას ნებაზეა დამოკიდებული. თუ იგი გადაწყვეტს ხელშეკრულების დადებას, მაშინ რატის მიერ დაგვიანებით გამოგზავნილ აქცეპტზე – ანუ ახალ ოფერტზე – უნდა განაცხადოს თანხმობა. ამით ხელშეკრულება ჩაითვლება დადებულად პირობებით, რომელიც ლუკამ მიუთითა თავის თავდაპირველ ოფერტში.

2. მაგალითი: თემო, რომელიც ინდემწარმეა, ვაჭრობს კომპიუტერული ტექნიკით. იგი სანდროს, რომელიც ასევე კომპიუტერული ტექნიკით ვაჭრობს, შეუკვეთავს 10000 ლარის ღირებულების კომპიუტერებსა და აქსესუარებს. თემომ თავისი შეკვეთის წერილი დაასრულა სიტყვებით: „იმის გათვალისწინებით, რომ გადაზიდვისა და შეფუთვის ხარჯები ჩემი გადასახდელი არ არის.“ სანდრომ თემოს გაუგზავნა შესაბამისი კომპიუტერული ტექნიკა და გზავნილს თან დაურთო ანგარიში („ინვოისი“), სადაც კომპიუტერებისა და აქსესუარების საერთო ღირებულების – 10000 ლარის გვერდით ასევე გარკვევით ეწერა 500 ლარი გადაზიდვისა და შეფუთვის ხარჯად. თემომ გახსნა შეფუთული კომპიუტერები და აქსესუარები და დაინყო მათი ყოველდღიურ სამეწარმეო საქმიანობაში გამოყენება – ანუ შემდგომი გადაყიდვა.

მოგვიანებით კი, თემომ უარი განაცხადა სანდროსთვის გადაზიდვისა და შეფუთვისთვის განუხილავ ხარჯის (500 ლარი) გადახდაზე.

ჰქონდა თუ არა თემოს უარის თქმის უფლება?

ზემოთ განხილული სსკ-ის შესაბამისი მუხლებიდან ნათლად ჩანს, რომ აღნიშნულ სიტუაციაში თავდაპირველი ოფერტი გააგზავნა თემომ (329 I).

ლაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 132-ე მუხლი, გვ. 138.

აღნიშნულ ოფერტზე სანდრომ აქცეპტი არ განაცხადა, რამდენადაც იგი თავისი პასუხით არ დაეთანხმა და შეცვალა ოფერტის პირობები და განსაზღვრა, რომ ტრანსპორტირებისა და შეფუთვის ხარჯები თემოს გადასახდელია. სანდროს პასუხი გამოიხატა მის მიერ პროდუქციის თემოსთვის გაგზავნაში, თუმცა საკითხავია აღნიშნული პასუხი როგორ უნდა შეფასდეს.

სანდროს პასუხი წარმოადგენს ახალ ოფერტს, რამდენადაც სანდრომ შეცვალა თემოს მიერ წარმოდგენილი ოფერტის პირობები. შესაბამისად, სანდროს აღნიშნული მოქმედებით ხელშეკრულება ჯერ კიდევ ვერ ჩაითვლება დადებულიად (333 II).

თემოს მხრიდან პროდუქციის გახსნა და თავის ყოველდღიურ საქმიანობაში გამოყენება კი უნდა შეფასდეს, როგორც თემოს კონკლუდენტური მოქმედებით განხორციელებული აქცეპტი სანდროს მოდიფიცირებულ აქცეპტზე, ანუ ახალ ოფერტზე. შესაბამისად, ხელშეკრულება უნდა ჩაითვალოს დადებულიად, ახალ ოფერტში განსაზღვრული პირობებით.

თემოსა და სანდროს შორის არსებული ურთიერთობა შეიძლება შეფასდეს, როგორც საქმიანი ურთიერთობა. მხარეთა შორის გაცვლილი წინადადებების საფუძველზე შეიძლება ხელშეკრულება საქმიან ურთიერთობებში დადებულიად ჩაითვალოს, თუ შემდეგი წინაპირობები იქნებოდა სახეზე (334):

სანდროს, როგორც აქცეპტანტს, რომელმაც თემოს გაუგზავნა პასუხი შეცვლილი პირობებით, გარემოებებიდან გამომდინარე, უნდა ჰქონოდა შესაძლებლობა, რომ ევარაუდა თემოს თანხმობა და

თემოს, პროდუქციისა და ანგარიშის მიღებისთანავე არ უნდა განეცხადებინა უარი სანდროს წინადადებაზე.

კონკლუდენტური მოქმედება: როგორც აღინიშნა, კონკლუდენტური – სოციალურად ტიპური – მოქმედებებითაც შეიძლება ხელშეკრულება დაიდოს. ასე მაგალითად, მგზავრის სამგზავრო მატარებელში ასვლა (ე.ი. კონკლუდენტური მოქმედება) გულისხმობს, რომ მან დადო გადაყვანის ხელშეკრულება და იკისრა ვალდებულება, გადაიხადოს თანხა შესაბამისი ტარიფით. თუ ლუკა ფასიან ავტოსადგომზე შევა და გააჩერებს მანქანას, აღნიშნული მოქმედებით იგი დებს შესაბამისი სადგომით სარგებლობისა და ავტომანქანის მეთვალყურეობის მომსახურების ხელშეკრულებას.

334-ე მუხლი ადგენს სპეციალურ შემთხვევას; მიუხედავად ოფერტზე პასუხის შეცვლილი პირობებით გაგზავნისა, პასუხი მიიჩნევა აქცეპტად და არა ახალ ოფერტად, თუ მხარეებს შორის არსებობს საქმიანი ურთიერთობა და ის წინაპირობები, რომლებზეც საუბარია ზემოთ განხილულ შემთხვევაში.

გ. დუმილი როგორც აქცეპტის ფორმა

სასაუბრო ენაში დამკვიდრებული გამოთქმა – „დუმილი თანხმობის ნიაშანია“ – ყოველთვის არ მოქმედებს სამართლებრივ ურთიერთობებში.²⁵⁹ როგორც წესი, დუ-

²⁵⁹ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 335-ე მუხლი, გვ. 146.

მილი არ გულისხმობს არანაირი ნების გამოვლენას.²⁶⁰ შესაბამისად, თუ ოფერტზე პოტენციური აქცეპტანტი ნების გამოვლენით არ პასუხობს, ხელშეკრულება ვერ დაიდება. შესაბამისად, ოფერტზე დუმილით, როგორც წესი, ხელშეკრულება ვერ დაიდება. აქაც არსებობს გამონაკლისები.

335-ე მუხლი განსაზღვრავს საგამონაკლისო შემთხვევას, როცა ერთი მხარის დუმილი მიიჩნევა აქცეპტის ფორმად და ხელშეკრულება ჩაითვლება ნამდვილად. კერძოდ, თუკი მენარმე სუბიექტი, რომელიც ასრულებს სხვა პირთა საქმიან ოპერაციებს, მიიღებს ოფერტს ამგვარი საქმიანობის შესრულებაზე და ოფერტზე არ რეაგირებს. მენარმე სუბიექტის ამგვარი დუმილი ჩაითვლება თანხმობად და შესაბამისი ხელშეკრულება – დადებულიად.²⁶¹

მაგალითი:

რატი, რომელიც არის ინდემნარმე, თავისი მალაზიის გამოყენებით ვაჭრობს კომპანია „აუტლეტის“ მიერ წარმოებული ტანსაცმლით. რატი თავის მალაზიაში კომპანია „აუტლეტის“ მიერ წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციის სანაცვლოდ აღნიშნული კომპანიისაგან იღებს შესაბამისი მომსახურების ყოველთვიურ საფასურს. თავის მხრივ, რატის გრძელვადიანი საქმიანი ურთიერთობა აქვს კომპანია „ლეთ-აუტთან“, რომელიც რატისგან შემდგომი რეალიზაციის მიზნით მუდმივად ყიდულობს კომპანია „აუტლეტის“ მიერ წარმოებულ პროდუქციას. კომპანია „ლეთ-აუტმა“ 2011 წლის 15 ნოემბერს რატის გაუგზავნა მორიგი წერილობითი ოფერტი, სადაც განსაზღვრა, რომ მზად იყო 25000 ლარად შეეძინა 250 ერთეული, კომპანია „აუტლეტის“ მიერ წარმოებული, მამაკაცის ფეხსაცმელი. აღნიშნული ფეხსაცმლის მოდელის სახელწოდება იყო „ვოკ-ევეი.“ რატიმ ოფერტზე პასუხი დააგვიანა. ოფერტის მისვლიდან მე-10 დღესაც კი არ ჰქონდა ოფერენტს მიღებული პასუხი. **კომპანია „ლეთ-აუტის“ წარმომადგენლებმა** იმის გათვალისწინებით, რომ:

რატისთან მათ უკვე ხანგრძლივი საქმიანი ურთიერთობა აკავშირებდათ და როგორც წესი, თუ რატის ოფერტით მოთხოვნილი პროდუქციის მიწოდების შესაძლებლობა არ გააჩნდა ხოლმე, იგი ოფერტის მისვლიდან მაქსიმუმ 7 დღეში წერილობით უარს უგზავნიდა კომპანია „ლეთ-აუტს“, შესაბამისი ხელშეკრულების დადებაზე უარის თაობაზე.

რატის დუმილი მიიჩნის როგორც თანხმობა (აქცეპტი) აღნიშნულ ოფერტზე და იმაზე დაყრდნობითა და მოლოდინით, რომ რატი აუცილებლად და რაც მთავარია, როგორც ყოველთვის, ამჯერადაც დროულად მიიღებდა მათ შეკვეთილ პროდუქციას, კომპანია „ლეთ-აუტმა“ სოლიდური თანხა დახარჯა წინასწარი სარეკლამო კამპანიის წარმოებაში, რომლის მეშვეობითაც თავის პოტენციურ კლიენტებს შეატყობინა, რომ სულ მალე მასთან გაყიდვაში იქნებოდა მამაკაცის ფეხსაცმელი „ვოკ-ევეი“.

²⁶⁰ Kötz, Vertragsrecht, 2009, 50.

²⁶¹ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, 383-ე მუხლი, გვ. 331-334; *Larenz/Wolf*, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, 9 Auflage, 2004, § 30 II, Rn. 21 ff.

მას შემდეგ, რაც ოფერტის გაგზავნიდან 1 თვეში არც რატის პასუხი არ გამოჩნდა და არც შეკვეთილი პროდუქცია, „ლეთ-აუტის“ წარმომადგენლები დაუკავშირდნენ რატის და მოსთხოვეს პროდუქციის გაგზავნა. რატისგან კი პასუხი მიიღეს, რომ მას არ ჰქონდა შესაბამისი ფეხსაცმელები ამ ეტაპზე და უარი უთხრა ხელშეკრულების დადებაზე.

რატის მხრიდან თავდაპირველი, ერთთვისანი დუმილი შეიძლება შეფასდეს, როგორც აქცეპტი, რამდენადაც მხარეებს შორის არსებობდა საქმიანი ურთიერთობა, ხოლო რატიმ, როგორც მენარმემ, რომელსაც უხდებოდა კომპანია „აუტლეთის“ პროდუქციის რეალიზაციაში მონაწილეობა, ოფერტზე უარი გონივრულ ვადაში არ განაცხადა (335 | 1).

იგივე წესი მოქმედებს იმ შემთხვევაშიც, თუკი რატი თავდაპირველად თავადვე სთხოვს კომპანია „ლეთ-აუტს“, რომ მას მიმართონ ფეხსაცმელი „ვოკ-ევის“ მისაღებად. ასეთ შემთხვევაშიც რატის დუმილი ჩაითვლება აქცეპტად (335 | 2).

დაუშვათ, რატიმ თავად გაუგზავნა „ლეთ-აუტს“ ოფერტი ფეხსაცმელი „ვოკ-ევის“ მიწოდების თაობაზე და „ლეთ-აუტის“ უარის მიუხედავად, მაინც მიანოდა მას ფეხსაცმელები. ამ შემთხვევაში „ლეთ-აუტს“ წარმოეშობოდა ზიანის თავიდან ასაცილებლად, რატის ხარჯზე, ფეხსაცმელების დროებითი შენახვის ვალდებულება ისე, რომ თავად „ლეთ-აუტს“ ზიანი არ მისდგომოდა (335 II).

11. ხელშეკრულების დადების წინაპირობების სქემა:

I. ოფერტი (329 I)

მზოქავი ნების გამოვლენის გაცხადება
ოფერტის მისვლა აქცეპტანტთან (51 I)
ოფერტზე მისვლისთანავე ან მანამდე უარის განუცხადებლობა (51 II)
ოფერტის შინაარსის საკმარისი განსაზღვრულობა (327)

II. აქცეპტი (329 I)

აქცეპტის მისვლა ოფერენტთან (51 I)
მისვლისთანავე ან მანამდე უარის განუცხადებლობა (51 II)
შინაარსი უნდა იყოს ოფერტის ყველა პირობაზე თანხმობის შემცველი დროული (330, 331)

II. სასამართლო პრაქტიკა

1. ხელშეკრულების დადების თავისუფლება

ფაქტობრივი გარემოებები²⁶²

2000 წ. 13 იანვარს ზ. ნ.-მ და ქ. ხ.-მ სარჩელით მიმართეს სასამართლოს სს „ს.-ის“ მიმართ და მოსთხოვეს მოპასუხეს მათ სასარგებლოდ დაჰკისრებოდა 2300 ლარი, 20000 აშშ დოლარი და 70000 რუსული რუბლი შემდეგი საფუძვლებით:

მოსარჩელებმა 2002 წ. 28 ივლისს დეპოზიტზე სეიფში შეინახეს 2300 ლარი, 20000 აშშ დოლარი და 70000 რუსული რუბლი. 2002 წ. 1 აგვისტოს მითითებული ფული სეიფში არ აღმოჩნდა, მაშინ, როცა 2002 წ. 28 ივლისიდან 1 აგვისტომდე მათ სადავო თანხა არ გამოუტანიათ, ბანკის გასაღებით კი სეიფის გაღება შეუძლებელი იყო. მათივე განმარტებით, სეიფი, საიდანაც წაიღეს ფული, დაზიანებული ან გატეხილი არ ყოფილა, ხოლო ოქროულობა კი ადგილზე დახვდათ. აღნიშნულ ფაქტთან დაკავშირებით აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე, რომლის წარმოება შეჩერებულია ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მისაცემი პირის დაუდგენლობის გამო.

მოსარჩელები თვლიდნენ, რომ სს „ს.-ს“ ბრალი მიუძღვის მათთვის ზიანის მიყენებაში, რადგან მან არ მიიღო აუცილებელი ზომები იმისათვის, რომ უზრუნველყო დეპოზიტურ სეიფში არსებული ფულადი სახსრების დაცვა.

საქმის პროცედურული ისტორია

პირველმა და მეორე ინსტანციის სასამართლოებმა სარჩელი არ დააკმაყოფილეს.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის განჩინებით, მეორე ინსტანციის სასამართლოს გასაჩივრებული განჩინება გაუქმდა და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდა იმავე სასამართლოს.

თბილისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაცოტრების საქმეთა სააპელაციო პალატის 2005წ. 1 აპრილის განჩინებით სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა.

სასამართლოს აღნიშნული გადაწყვეტილება კვლავ გასაჩივრდა საკასაციო წესით.

სახელშეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები

არსებობდა თუ არა მხარეთა შორის შენახვის ან მიბარების ხელშეკრულება.

დაირღვა თუ არა აღნიშნული ხელშეკრულების პირობები და უნდა აანაზღაუროს თუ არ შესაბამისი ზიანი მოპასუხემ.

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

მხარეებს შორის არსებობდა მიბარების ხელშეკრულება.

²⁶² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2005 წლის 5 დეკემბრის ას-772-1045-05 გადაწყვეტილება.

საკასაციო სასამართლო, 105-ე მუხლის თანახმად, უტყუარად და სარწმუნოდ მიიჩნევს კასატორის განმარტებას სადეპოზიტო სეიფში თანხის რეგულარულად შენახვისა და დაკარგული თანხის ოდენობის თაობაზე. მოსარჩელის მიერ მითითებულ გარემოებათა საწინააღმდეგო მტკიცების ტვირთი, 102-ე მუხლის თანახმად, სს „ს.-ის“ მხარეზეა, რისი დამტკიცებაც მხარემ ვერ შეძლო.

საკასაციო სასამართლო თვლის, რომ მხარეთა შორის წარმოშობილი ვალდებულებით – სამართლებრივი ურთიერთობის დარღვევა განპირობებულია სს „ს.-ის“ მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით, რომელიც მიზეზობრივ კავშირშია ზ. ნ.-სა და ქ. ნ.-სათვის მიყენებულ ზიანთან.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლო თვლის, რომ საკასაციო საჩივარი საფუძვლიანია, სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებული განჩინება უნდა გაუქმდეს და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელი უნდა დაკმაყოფილდეს.

სააქციო საზოგადოება „ს.-ს“ ზ. ნ.-სა და ქ. ნ.-ს სასარგებლოდ დაეკისროს 20000 აშშ დოლარისა და 70000 რუსული რუბლის შესაბამისი ლარისა და 2300 ლარის გადახდა.

სააქციო საზოგადოება „ს.-ს“ დაეკისროს სახელმწიფო ბაჟის – 5806 ლარის გადახდა სახელმწიფო ბიუჯეტის სასარგებლოდ.

დასაბუთება

319 | მუხლის მიხედვით, კერძო სამართლის სუბიექტებს შეუძლიათ კანონის ფარგლებში თავისუფლად დადონ ხელშეკრულებები და განსაზღვრონ ამ ხელშეკრულებათა შინაარსი. მათ შეუძლიათ დადონ ისეთი ხელშეკრულებებიც, რომლებიც კანონით გათვალისწინებული არ არის, მაგრამ არ ეწინააღმდეგება მას. მითითებული ნორმით განმტკიცებულია სამოქალაქო სამართალურთიერთობის მონაწილეთა უფლება, თავისუფლად და დამოუკიდებლად გამოხატონ თავიანთი ნამდვილი ნება ხელშეკრულების შინაარსის განსაზღვრისას. ეს უფლება გულისხმობს იმასაც, რომ მხარეებს შეუძლიათ, დადონ სამოქალაქო კოდექსით გაუთვალისწინებელი შინაარსის ხელშეკრულებები.

მოცემულ შემთხვევაში, სს „ს.-მ“ ზ. ნ.-სა და ქ. ნ.-ს სარგებლობის მიზნით გადასცა თავის შენობაში განთავსებული დეპოზიტური სეიფი, მაგრამ მასში შენახული ნივთის თვისებისა და ღირებულების შესახებ ზუსტი ინფორმაცია სეიფის მესაკუთრისათვის ცნობილი არ იყო. ასეთი შინაარსის სახელშეკრულებო ურთიერთობა სამოქალაქო კოდექსით მონესრიგებული არ არის.

ამდენად, მხარეთა შორის არსებული სახელშეკრულებო ურთიერთობა განსაკუთრებული სახის სამართლებრივი ურთიერთობაა, რომლის მოსაწესრიგებლად უნდა გამოვიყენოთ დებულებები, რომლებიც ყველაზე მეტად შეესაბამება საქმის ფაქტობრივ გარემოებებს, ვინაიდან, 5 | მუხლის თანახმად, კანონში პირდაპირ გაუთვალისწინებელი ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად გამოიყენება ყველაზე უფრო მსგავსი ურთიერთობის მარეგულირებელი სამართლის ნორმა (კანონის ანალოგია).

აღნიშნულთან დაკავშირებით საკასაციო სასამართლო ვერ გაიზიარებს კასატორის მოსაზრებას, რომ მხარეთა შორის საიჯარო ხელშეკრულება იყო დადებული,

ვინაიდან სარგებლობაში გადაცემული სეიფი ისევ ბანკის მფლობელობაში დარჩა. 541-ე მუხლის თანახმად კი, იჯარის ხელშეკრულებით მეიჯარე მოვალეა გადასცეს მოიჯარეს განსაზღვრული ქონება დროებით სარგებლობისთვის. ამდენად, იჯარის ხელშეკრულების საგანი მესაკუთრიდან გადადის მოსარგებლის მფლობელობაში.

მოცემული ხელშეკრულებით ასევე არ დადებულია ქირავნობის ხელშეკრულება, ვინაიდან ქირავნობის ხელშეკრულების ერთ-ერთ ძირითად ნიშანს ასევე წარმოადგენს გამქირავებლის მიერ ნივთის დამქირავებლისათვის სარგებლობის უფლებით მფლობელობაში გადაცემა (551).

მხარეთა განმარტებებისა და სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებების შეფასებით საკასაციო სასამართლო თვლის, რომ მხარეთა შორის წარმოშობილი ურთიერთობის დარეგულირებისას **გამოყენებულ უნდა იქნეს მიბარების ხელშეკრულების მომწესრიგებელი ნორმები, ვინაიდან საქმის გარემოებები უფრო მეტად ამ ურთიერთობას შეესაბამება.**

763-ე მუხლის თანახმად, მიბარების ხელშეკრულებით შემნახველი კისრულობს შეინახოს მიმბარებლის მიერ მისთვის ჩაბარებული მოძრავი ნივთი. მიბარების ხელშეკრულების საგანი ნივთის შენახვისათვის მომსახურების განწვევა და ამ ურთიერთობის ობიექტად გვევლინება შესანახი ნივთი, რომელიც შესაძლებელია იყოს როგორც ინდივიდუალური, ასევე გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული. მოცემულ შემთხვევაში დადგენილია, რომ ბანკის წარმომადგენლებისათვის უცნობი იყო შენახული ნივთის ღირებულების თაობაზე, მაგრამ ხელშეკრულების შინაარსითა და საქმის გარემოებებით, ცხადია, ბანკისთვის ცნობილი იყო, რომ სადეპოზიტო სეიფი გამოიყენებოდა ფულისა და სხვა ძვირფასეულობის შესანახად. სასამართლოს ეს დასკვნა ემყარება ბანკის მიერ საქმეზე წარმოდგენილ შესაგებელს, სადაც განმარტებულია, რომ ბანკსა და კლიენტს (ამ შემთხვევაში მოსარჩელეებს) შორის იდება ხელშეკრულება დეპოზიტურ სეიფში ფულისა და ძვირფასეულობის შენახვის შესახებ, რაც გულისხმობს დეპოზიტური სეიფის მთლიანობის დაცვაზე პასუხისმგებლობას, ე.ი. პასუხისმგებლობას გატეხვასა და სხვაგვარი დაზიანებისაგან დაცვაზე.

მხარეთა შორის 1999 წ. 19 აპრილს დადებული ხელშეკრულების (დეპოზიტური სეიფით სარგებლობის თაობაზე) 2.2 მუხლით ბანკი გარანტიას იძლევა დეპოზიტურ სეიფში მოთავსებულ ფასეულობათა შენახვასა და მათი საიდუმლოების უზრუნველყოფაზე. **ის გარემოება, რომ ბანკისათვის უცნობი იყო შენახული ნივთის ღირებულება, მეტყველებს სარგებლის მიღების მიზნით განუვლ მხარის რისკზე, რაც დამახასიათებელია სამოქალაქო ბრუნვისათვის.**

სადავოს არ წარმოდგენს ის გარემოება, რომ ნივთის სასყიდლიანი შენახვისას შემნახველს გაძლიერებული გულისხმიერება და პასუხისმგებლობა უნდა მოეთხოვებოდეს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შემნახველი ქ.ბ.-ს მოთხოვნა შენახული ნივთის დაბრუნების თაობაზე საფუძვლიანია, ვინაიდან, 770 | მუხლის თანახმად, მიმბარებელს შეუძლია ნებისმიერ დროს მოითხოვოს მიბარებული ნივთის დაბრუნება.

სამოქალაქო კოდექსი მხარეებისაგან მოითხოვს რა ურთიერთპატივისცემასა და გულისხმიერებას კონტრაჰენტთან მიმართებაში, ორივე მხარეს, ამ მხრივ, შეთანხმებულზე უფრო მეტ ვალდებულებას აკისრებს. სწორედ ეს ვალდებულებაა დანე-

სებული 316 II მუხლით, რომლის ძალითაც, თავისი შინაარსისა და ხასიათის გათვალისწინებით, ვალდებულება შეიძლება ყოველ მხარეს აკისრებდეს მეორე მხარის უფლებებისა და ქონებისადმი განსაკუთრებულ გულისხმიერებას.

კითხვები

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- ეთანხმებით სასამართლოს განმარტებას აღნიშნულ ნაწილში, როდესაც იგი უთითებს, რომ: „ის გარემოება, რომ ბანკისათვის უცნობი იყო შენახული ნივთის ღირებულება, მეტყველებს სარგებლის მიღების მიზნით მხარის განუღებ რისკზე, რაც დამახასიათებელია სამოქალაქო ბრუნვისათვის?“
- საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეზე²⁶³ განმარტა, რომ „სასამართლომ [...] ურთიერთობის შეფასებისას უნდა გაითვალისწინოს 319 I 2 მუხლით აღიარებული ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი, რაც გულისხმობს ხელშეკრულების დადების თავისუფლებას და მისი შინაარსის თავისუფლად განსაზღვრის შესაძლებლობას. ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის ეს უკანასკნელი ელემენტი ასევე გულისხმობს იმასაც, რომ მხარეებს შეუძლიათ დადონ ნებისმიერი ხელშეკრულება, მათ შორის ისეთიც, რომელიც არ არის კანონით გათვალისწინებული, მაგრამ არ ეწინააღმდეგება მას.“
- აღნიშნული განმარტების ფონზე, რამდენად სწორად მიგაჩნიათ ის გარემოება, რომ განხილულ საქმეზე სასამართლო მანაც შეეცადა ანალოგიის გზით მსგავსი ურთიერთობების მომწესრიგებელი ხელშეკრულება ეპოვნა და არ განმარტა მხარეთა შორის გაფორმებული ხელშეკრულება მისი პირობების შესაბამისად?

2. კონტრაქტების იძულება

ფაქტობრივი გარემოებები²⁶⁴

ა.ლ-შვილმა სარჩელი აღძრა სასამართლოში შპს „თ-ის“ მიმართ ზიანის ანაზღაურების შესახებ და მოითხოვა ბინის რეკონსტრუქციისათვის 10000 ლარისა და ყოველთვიურად ბინის ქირის – 100 აშშ დოლარის ანაზღაურება შემდეგი საფუძვლებით: 2003წ. 8 დეკემბერს, 9 საათზე, დაზიანდა ქ.თბილისში, ... '21-ში მდებარე სახლის მკვებავი 20 მმ-იანი წყალსადენის მილი, რომელიც მდებარეობდა ა.ლ-შვილის საცხოვრებელი სახლის წინ არსებულ ტროტუარზე. წყალსადენიდან გამომდინარე წყალმა დააზინა მოსარჩელის საცხოვრებელი სახლი. მოსარჩელე ტელეფონით

²⁶³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2005 წლის 9 ნოემბრის ას-382-691-05 გადაწყვეტილება.

²⁶⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2006 წლის 14 თებერვლის ას-992-1245-05 გადაწყვეტილება.

დაუყოვნებლივ დაუკავშირდა ისნის რაიონის წყალკანალის სამსახურს და დახმარება სთხოვა. მითითებული ორგანიზაციის წარმომადგენლები მოსარჩელესთან გამოცხადდნენ მხოლოდ 13:00 საათზე და დაზიანების შეკეთებაზე უარი განაცხადეს, ვინაიდან აღნიშნული მათ მოვალეობას არ განეკუთვნებოდა და ურჩიეს კერძო მუშების მოყვანა. მუშებმა, მიწის გათხრისათვის სპეციალური ნებართვის არარსებობის გამო, სამუშაოზე უარი განაცხადეს. ა.ლ-შვილმა დაუყოვნებლივ აცნობა **მოპასუხეს დაზიანების** შესახებ, თუმცა შპს „თ-მ“ წყლის მიწოდება მხოლოდ საღამოს 17:00 საათზე შეწყვიტა. საკრებულოს მხრიდან ჩარევის შემდეგ, **თ-ის მეშვეობით**, წყალი საღამოს 17:00 საათზე გადაიკეტა. წყლის ნაკადის შეუჩერებელმა დინებამ მოსარჩელის ბინა მთლიანად დააზიანა და საცხოვრებლად უვარგისი გახადა. მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო შემდეგი დასაბუთებით: ქ.თბილისის წყალსადენისა და კანალიზაციის სისტემებით სარგებლობის წესდების თანახმად, წყალსადენის განშტოება, ქუჩის გამანაწილებელი ქსელიდან წყალმზომი კვანძის ჩათვლით, სახლთმფლობელობის ეზოს ან კვარტლის ტერტორიაზე, ითვლება შიდა ქსელად და იქ მომხდარი უწყვეტი რიგობის აღკვეთა აბონენტს ევალება. ამრიგად, მოსარჩელის მოთხოვნა უსაფუძვლოა და არ უნდა დაკმაყოფილდეს.

საქმის პროცედურული ისტორია

ქ. თბილისის, მთანმინდა-კრწანისის რაიონული სასამართლოს 2004 წ. 19 მარტის გადაწყვეტილებით, სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა, რაც მხარეებმა გაასაჩივრეს სააპელაციო წესით.

მეორე ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილებით სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, რაზეც ა.ლ-შვილმა შეიტანა საკასაციო საჩივარი.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2005 წ. 25 თებერვლის განჩინებით გასაჩივრებული გადაწყვეტილება გაუქმდა და საქმე დაუბრუნდა იმავე, მეორე ინსტანციის სასამართლოს, ხელახლა განსახილველად.

მეორე ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილებით ა.ლ-შვილის სარჩელი მატერიალური ზიანის ანაზღაურების ნაწილში დაკმაყოფილდა, ხოლო ზიანის ოდენობის განსაზღვრა დადგინდა გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ.

აღნიშნული გადაწყვეტილება მხარეებმა გაასაჩივრეს საკასაციო წესით. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2005 წ. 12 სექტემბრის განჩინებით ა. ლ-შვილის წარმომადგენელ ბ. ლ-შვილის საკასაციო საჩივარი დარჩა განუხილველად.

სახელმწიკრულებო-სამართლებრივი საკითხები

გამორიცხული იყო თუ არა მხარეებს შორის დადებული ხელმწიკრულების საფუძველზე შიდა ქსელის დაზიანების შემთხვევებთან მიმართებით **თ-ის პასუხისმგებლობა?**

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

მხარეთა განმარტებებისა და სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებების შეფასებით საკასაციო სასამართლო თვლის, რომ ა. ლ-შვილ-

ისათვის მიყენებული ზიანი გამომწვეულია შპს „თ-ის“ ბრალეული უმოქმედობით.

უსაფუძვლოა კასატორის მოსაზრება, რომ, ვინაიდან შიდა ქსელების მონესრიგება მის მოვალეობაში არ შედის და დაზიანდა შიდა ქსელში შემავალი წყალსადენის მილი, ზიანის ანაზღაურება მას არ უნდა დაჰკისრებოდა.

შპს „თ-ის“ საკასაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდეს. თბილისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა სააპელაციო პალატის 2005წ. 9 ივნისის წინასწარი გადაწყვეტილება დარჩეს უცვლელი. საქმე საბოლოო გადაწყვეტილების მისაღებად დაუბრუნდეს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატას.

საკასაციო სასამართლოს განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება.

დასაბუთება

დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებებიდან გამომდინარე, მხარეთა შორის წარმოშობილია ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა წყლით მომარაგებასთან დაკავშირებით. კასატორი მხარე წარმოადგენს რა მენარმე სუბიექტს, მისი წარმომადგენლის განმარტებით, აბონენტებთან დებს ხელშეკრულებებს სტანდარტული პირობებით წყლის გარკვეულ საფასურად მიწოდების შესახებ.

სამოქალაქო კოდექსი მხარეებისაგან მოითხოვს რა ურთიერთპატივისცემასა და გულისხმიერებას კონტრაქტთან მიმართებაში, ორივე მხარეს ამ მხრივ შეთანხმებულზე უფრო მეტ ვალდებულებას აკისრებს. სწორედ ეს ვალდებულებაა დაწესებული 316 II მუხლით, რომლის ძალითაც, თავისი შინაარსისა და ხასიათის გათვალისწინებით, ვალდებულება შეიძლება ყოველ მხარეს აკისრებდეს მეორე მხარის უფლებებისა და ქონებისადმი განსაკუთრებულ გულისხმიერებას.

შპს „თ-ი“ სარჩელში მითითებული გარემოების სანინააღმდეგო არგუმენტაციას ამყარებს იმ გარემოებაზე, რომ შიდა ქსელის დაზიანება მის პასუხისმგებლობას არ ითვალისწინებს. მხარეთა შორის ურთიერთობა წარმოშობილია რა სტანდარტული ხელშეკრულების საფუძველზე, 346-ე მუხლის თანახმად, ბათილია ხელშეკრულებათა სტანდარტული პირობა, მიუხედავად ხელშეკრულებაში მისი ჩართვისა, თუ იგი ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპების სანინააღმდეგოდ საზიანოა ხელშეკრულების მეორე მხარისათვის.

ამდენად, შპს „თ-ს“ მხარესთან შეთანხმებით ან სამოქმედო დებულებით კიდევაც რომ შეეზღუდა თავისი პასუხისმგებლობის ფარგლები, აუცილებლობის შემთხვევაში შიდა ქსელების დაზიანების აღკვეთასთან მიმართებაში, ხელშეკრულების ეს პირობა დასახელებული ნორმიდან გამომდინარე, ბათილია, ვინაიდან ამ შემთხვევაში, სწორედ კეთილსინდისიერების პრინციპების სანინააღმდეგო დათქმა იქნებოდა.

ასეთი დასკვნა ეფუძნება იმ გარემოებას, რომ ზიანის გამომწვევი გარემოების აღკვეთა წყლის მიწოდების შეწყვეტით იყო შესაძლებელი, რაც მხოლოდ შპს „თ-ს“ შეეძლო. როგორც გადაწყვეტილების კვლევით ნაწილში აღინიშნა, მოცემულ შემთხვევაში კონტრაქტს წარმოადგენს მენარმე სუბიექტი, რომელსაც ასეთი საქმიანობის განხორციელების უფლება განსაზღვრული ტერიტორიის ფარგლებში სახელმწიფოსგან გაცემული სპეციალური ნებართვის საფუძველზე მხოლოდ მას აქვს მოპოვებული.

ამდენად, შპს „თ-ს“ წყლით მომარაგების ბაზარზე უკავია რა დომინირებული მდგომარეობა, 319 II მუხლის თანახმად, მას არ შეუძლია კონტრაქტს უსაფუძვლოდ შესთავაზოს ხელშეკრულების არათანაბარი პირობა.

410-ე მუხლის თანახმად, საკასაციო სასამართლო არ დააკმაყოფილებს საკასაციო საჩივარს, თუ სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას საფუძვლად არ უდევს კანონის დარღვევა. ზემოაღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით, საკასაციო პალატა მიიჩნევს, რომ გასაჩივრებული გადაწყვეტილება კანონის დარღვევის გარეშეა მიღებული და მისი გაუქმების იურიდიული საფუძველი არ არსებობს.

კითხვები

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- ეთანხმებით სასამართლოს განმარტებას იმის თაობაზე, რომ მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ბათილობის საფუძველი სახეზეა?
- საქმის ფაქტობრივი გარემოებები 319-ე მუხლის სხვაგვარად განმარტების საშუალებას ხომ არ იძლევა?

3. ოფერტი, აქცეპტი, მოწვევა ოფერტზე, ხელშეკრულების დადება

ფაქტობრივი გარემოებები²⁶⁵

შპს „ი-ის“ დირექტორმა სარჩელით მიმართა სასამართლოს შპს „ს-ის“ მიმართ და მოითხოვა აუქციონზე ნაყიდი ქონების შესაძენად გადახდილ თანხაში დამატებითი ღირებულების გადასახადის ჩათვლა. ჩგარდა ამისა, მოსარჩელე ითხოვდა მოპასუხისათვის აუქციონზე გამოცხადებული პირობების შესაბამისად ხელშეკრულების დადების ვალდებულების დაკისრებას.

მოთხოვნის საფუძვლად მოსარჩელემ მიუთითა, რომ მოპასუხის მიერ 2004 წლის 10 დეკემბერს გაზეთ „.....-ში“ გამოცხადდა აუქციონი ჯართის რეალიზაციის მიზნით. სარეალიზაციოდ გატანილი ქონება დაიყო ოთხ ლოტად. მოსარჩელის ინტერესის საგანს წარმოადგენდა მე-2 ლოტად გატანილი საჯართე რელსი, რომლის სარეალიზაციო ფასი განისაზღვრა 161054,25 აშშ დოლარის ეკვივალენტი ლარით.

2005 წლის 12 იანვარს გამართულ აუქციონზე მოსარჩელე გამოცხადდა გამარჯვებულად. აღნიშნულის თაობაზე შედგა აუქციონის შედეგების 12 ოქმი. ქონების გასაყიდმა ფასმა შეადგინა 166,73 აშშ დოლარი. მოსარჩელემ გადაიხადა აღნიშნული თანხა, მაგრამ მოპასუხემ აცნობა, რომ ვალდებულია გადაიხადოს დამატებითი ღირებულების გადასახადი, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი უარს აცხადებს ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმებაზე.

შპს „ს-ის“ მიერ შპს „ი-თვის“ გაგზავნილ ნასყიდობის ხელშეკრულების პროექტის

²⁶⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2007 წლის 2 თებერვლის ას-592-974-06 გადაწყვეტილება.

მე-2 პუნქტში შპს „ს-ამ“ მიუთითა, რომ საჯარო რეკლამის ღირებულებაა 166422,73 აშშ დოლარის ეკვივალენტი ლარებით (დღგ-ს გარეშე), ხოლო 3.2 პუნქტში აღნიშნა, რომ დამატებითი ღირებულების გადასახადს მყიდველი იხდის საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მოთხოვნათა შესაბამისად.

მოსარჩელის განმარტებით, შპს „ი-მა“ მიიღო და შეასრულა მოპასუხის მიერ გამოქვეყნებული პირობები, რომელთა შორის უმთავრესს წარმოადგენდა ნასყიდობის ფასი. დამატებითი ღირებულების გადასახადი არ წარმოადგენს ხელშეკრულების არსებით პირობას. თუ მოსარჩელისათვის ცნობილი იქნებოდა, რომ დამატებითი ღირებულების გადასახადი ნასყიდობის ფასში არ შედიოდა, მაშინ ისინი აუქციონში მონაწილეობას არ მიიღებდნენ. ამასთანავე, მოსარჩელემ აღნიშნა, რომ, საგადასახადო კოდექსის თანახმად, დღგ-ს გადახდა ეკისრება საქონლის მიმწოდებელს, ე.ი. შპს „ს-ას“.

საქმის პროცედურული ისტორია

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2005 წლის 2 აგვისტოს გადაწყვეტილებით შპს „ი-ის“ სარჩელი დაკმაყოფილდა.

აღნიშნული გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა შპს „ს-ამ“. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2006 წლის 30 ივნისის განჩინებით არ დაკმაყოფილდა შპს „ს-ის“ საჩივარი.

საკასაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა. უცვლელად დარჩა ამ საქმეზე თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2006 წლის 30 ივნისის განჩინება.

სახელმწიფო-სამართლებრივი საკითხები²⁶⁶

დაიდო თუ არა ხელშეკრულება მხარეებს შორის შესაბამისი პირობებით.

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

ხელშეკრულება დადებულია მხარეთა შორის შესაბამისი ოფერტისა და აქცეპტის გზით.

დასაბუთება

სააპელაციო პალატამ გამოიყენა სამოქალაქო კოდექსის 329 II მუხლი, რომლის თანახმად ხელშეკრულების დადების შესახებ წინადადება, რომელიც მიმართულია პირთა განუსაზღვრელი წრისადმი, წარმოადგენს მოწვევას ოფერტზე. მოცემულ შემთხვევაში შპს „ს-ის“ მიერ აუქციონის გამოცხადება წარმოადგენდა მოწვევას ოფერტზე.

შპს „ი-მა“ გამოხატა თანხმობა ოფერტზე და შეასრულა შპს „ს-ის“ მიერ შეთავაზებული პირობები ნივთის ნასყიდობის ხელშეკრულების დადების მიზნით. აღნიშ-

²⁶⁶ შენიშვნა: აღნიშნულ გადაწყვეტილებაში დავის მთავარ საგანს წარმოადგენდა დამატებითი ღირებულების გადახდის საკითხი, თუმცა სახელმძღვანელოს მიზნებიდან გამომდინარე ყურადღება გამახვილებულია სახელმწიფო-სამართლებრივ საკითხებთან დაკავშირებით სასამართლოს განმარტებებზე.

ნულიდან გამომდინარე, სააპელაციო პალატა თვლის, რომ მხარეთა მიერ განხორციელდა ხელშეკრულების დასაბუთად აუცილებელი ორი იურიდიული მნიშვნელობის აქტი – ოფერტი და აქცეპტი.

დადგენილია, რომ შპს „ს-ამ“ გაზეთ „.....-ში“ 2004 წლის 10 დეკემბერს მის ბალანსზე აღრიცხული ჯართის რეალიზაციის მიზნით გამოაცხადა აუქციონი და გამოაქვეყნა ინფორმაცია სარეალიზაციო ქონების შესახებ. საწყისი სარეალიზაციო ფასი განისაზღვრა 161 054, 25 აშშ დოლარის ეკვივალენტი ლარით. 2005 წლის 12 იანვარს გამართულ აუქციონზე გამარჯვებულად გამოვლინდა შპს „ი-ი“, ნივთის გასაყიდმა ფასმა შეადგინა 166 422, 73 აშშ დოლარის შესაბამისი ლარი, რაც მოსარჩელემ გადაიხადა. აუქციონის შედეგები დადასტურდა შპს „ს-ის“ გენერალური დირექტორის 2005 წლის 17 იანვრის ¹³გ ბრძანებით.

329 II მუხლის თანახმად, წინადადება, რომელიც მიმართულია პირთა განუსაზღვრელი წრისადმი, წარმოადგენს მონვევას ოფერტზე, თუ ამ წინადადებაში სხვა რამ არ არის პირდაპირ მითითებული.

შპს „ს-ის“ მიერ აუქციონის გამოცხადება წარმოადგენდა მონვევას ოფერტზე, ხოლო აუქციონში მონაწილეობის მიღებითა და გამარჯვებით შპს „ი-მა“ ოფერტი გააკეთა, **რაც აქცეპტირებული** იყო შპს „ს-ის“ დირექტორის ბრძანებით. ამ ბრძანებით გამარჯვებულად გამოცხადდა მოსარჩელე იმ პირობებით, რა პირობებითაც ჩატარდა აუქციონი, ანუ მხარეები შეთანხმდნენ გასაყიდი ქონების ფასზე – 166 422,73 აშშ დოლარის ეკვივალენტის ლარზე.

327-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულება დადებულად ჩაითვლება, თუ მხარეები მის ყველა არსებით პირობაზე შეთანხმდნენ საამისოდ გათვალისწინებული ფორმით. არსებითად ჩაითვლება ხელშეკრულების ის პირობები, რომლებზედაც ერთ-ერთი მხარის მოთხოვნით მიღწეულ უნდა იქნეს შეთანხმება, ანდა, რომლებიც ასეთად მიიჩნევა კანონის ძალით. ამავე კოდექსის 477 II მუხლით მყიდველი მოვალეა გადაუხადოს გამყიდველს შეთანხმებული ფასი და მიიღოს ნაყიდი ქონება. ნასყიდობის ხელშეკრულების აუცილებელი პირობაა ხელშეკრულების საგანი და ფასი. ნასყიდობის ხელშეკრულების ფასი მხარეთა შეთანხმებით განისაზღვრება.

განსახილველ შემთხვევაში დადგენილია, რომ მხარეები შეთანხმდნენ ნივთის გასაყიდ ფასზე 166 422,73 აშშ დოლარის ეკვივალენტი – ლარზე. ნივთის ფასზე შეთანხმების დროს გამოვლენილი იყო ორივე მხარის ნება, რომლებიც ერთხვეოდა ერთმანეთს და გამყიდველის მიერ ცალმხრივად, მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული არსებითი პირობის – ნივთის ფასის გაზრდა, კანონსაწინააღმდეგოა, შესაბამისად, მყიდველმა უნდა გადაიხადოს შეთანხმებული ფასი.

კითხვები

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას ხელშეკრულების დადების საკითხის ნაწილში?
- აუქციონზე მონაწილეობის მიღების სურვილი წარმოადგენდა ოფერტს, აქცეპტს, მოდიფიცირებულ აქცეპტს, ახალ ოფერტს თუ კონკლუდენტურ აქცეპტს დუმის ფორმით?

- გაზეთში გამოქვეყნებული ფასი იყო 161 054, 25 აშშ დოლარი, ხოლო ნივთის გასაყიდმა საბოლოო ფასმა, რაზეც მხარეები შეთანხმდნენ, შეადგინა 166 422, 73 აშშ დოლარი. აღნიშნული ცვლილება და ფასთა შორის სხვაობა წარმოადგენს პირობების შეცვლასა და შესაბამისად, ახალი ოფერტის გზით მიღებულ პირობას?

4. ოფერტი, აქცეპტი, დუმილი

ფაქტობრივი გარემოებები²⁶⁷

სს „ქ. მ. ქ.“ სს კ. ბ. „რ“ 1996 წლის 2 თებერვალს ერთი წლის ვადით გააფორმა საბანკო-საკრედიტო ხელშეკრულება სესხის – 15000 ლარის მიღების შესახებ. ხელშეკრულების შესაბამისად განსაზღვრულ იქნა პროცენტი – ყოველთვიურად 8%, ხოლო გადახდის ვადის გადაცილების შემთხვევაში – პირგასამტეხლო 16% – თვეში.

მითითებული ხელშეკრულების შესაბამისად სს „ქ. მ. ქ.“ სესხი გაიტანა ორ ეტაპად: 1996 წლის 2 თებერვალს გაიტანა 5341 ლარი და 68 თეთრი, ხოლო 1996 წლის 8 თებერვალს – 10000 ლარი. ბანკის მიერ 341 ლარი და 68 თეთრი გაცემულ იქნა ისე, რომ მხარეებს შორის დადებული ხელშეკრულება ამ თანხის გაცემას არ ითვალისწინებდა.

იმავე პირობით, 1996 წლის 1 მარტს მხარეთა შორის კვლავ გაფორმდა სესხის მიღების შესახებ ხელშეკრულება 5000 ლარის, ხოლო 1998 წლის 14 იანვარს 4 თვის ვადით – 6650 ლარის ოდენობით და აღნიშნული თანხა სს „ქ. მ. ქ.“ მიერ მიღებულ იქნა სათანადო წესების დაცვით.

სს „ქ. მ. ქ.“ აღებული კრედიტით პროცენტის დაფარვას პერიოდულად ახორციელებდა. მხარეთა შეთანხმებით 1996 წლის საკრედიტო გადახდის გადავადება მოხდა 1998 წლის პირველი კვარტლის ბოლომდე. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ქარხანამ შესთავაზა ბანკს ვალში მიეღო 45120 ლარად ღირებული ქარხნის ნაწილი. 1998 წლის 22 ივლისს დაუფარავმა სესხმა საერთო ჯამში შეადგინა 26691 ლარი, ხოლო სესხის დაუფარავმა პროცენტმა – 27660 ლარი. სესხის ვადაში გადაუხდელობის გამო კრედიტორს პირგასამტეხლოს დარიცხვა არ მოუხდენია.

1998 წლის 22 ივლისს მხარეების მიერ ხელმოწერილ იქნა შეთანხმება, რომლის მიხედვითაც, ბათილად იქნებოდა ცნობილი 1996 წლის 2 თებერვლის, 1 მარტისა და 1998 წლის 14 იანვრის ხელშეკრულებები და ამ ხელშეკრულებებით ნაკისრი ყველა ვალდებულება შესრულებულად ჩაითვლებოდა, თუ სს „ქ. მ. ქ.“ ორი კვირის ვადაში დაფარავდა 20.000 ლარს.

ამ შეთანხმების თანახმად სს „ქ. მ. ქ.“ 1998 წლის 10 აგვისტოს დაფარა 15 000 ლარი, ხოლო 31 აგვისტოს – 5 000 ლარი, რითაც მისივე ბრალით დაარღვია შეთანხმების პირობა, რის გამოც 1998 წლის 31 აგვისტოს თარიღით შედგენილ „საკრედიტო დავალიანების შეწყვეტის შესახებ ოქმზე“, რომელსაც ხელს აწერდა სს „ქ. მ. ქ.“, ბანკმა „რ“ ხელი არ მოაწერა. მოვალის მიერ შეტანილი 20.000 ლარი არ ჩათვალა

²⁶⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2000 წლის 10 მაისის 3კ\199 გადაწყვეტილება.

სესხის ძირითადი თანხის დაფარვად (იგი ჩათვალა სესხის სარგებლის დავალიანების დაფარვაში), რის გამოც 1999 წლის ივლისისათვის დავალიანების საერთო რაოდენობამ (ძირითადი ვალისა და სარგებლის ჩათვლით) პირგასამტეხლოს გარდა, შეადგინა 56345 ლარი.

საქმის პროცედურული ისტორია

სს კ. ბ. „რ.“ 1999 წლის 13 ივლისს სს „ქ. მ. ქ.“ მიმართ სარჩელით მიმართა ქალაქ ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს და მოითხოვა სესხის – 56345 ლარის, ამავე ქარხნის საგარანტიო წერილით, ქარხნის მუშის მიერ აღებული სესხის –

8030 ლარისა და სახელმწიფო ბაჟის სახის გადახდილი თანხის – 1 609 ლარის გადასახდელად დაკისრება.

1999 წლის 20 სექტემბერს ქუთაისის საქალაქო სასამართლომ საფუძვლიანად ცნო მოსარჩელის მოთხოვნა და ნაწილობრივ დააკმაყოფილა სარჩელი: სს „ქ. მ. ქ.“ გადასახდელად დაკისრა საბანკო კრედიტის გადაუხდელი ვალი – 56345 ლარი და სახელმწიფო ბაჟი – 1408 ლარი. სარჩელის მოთხოვნა დანარჩენ ნაწილში არ დაკმაყოფილდა.

2000 წლის 16 თებერვალს ქუთაისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატამ დააკმაყოფილა სს „ქ. მ. ქ.“ სააპელაციო საჩივარი, გააუქმა ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება და სს კ.ბ. „რ.“ სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარი უთხრა.

სსკბ „რ“ საკასაციო საჩივრით მიმართა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატას.

კასატორს უკანონოდ მიაჩნია სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება; მოითხოვს მის გაუქმებასა და ახალი გადაწყვეტილებით სს „ქ. მ. ქ.“ 56.345 ლარის გადასახდელად დაკისრებას.

სსკბ „რ.“ საკასაციო საჩივარი დაკმაყოფილდეს ნაწილობრივ: გაუქმდეს ამ საქმეზე ქუთაისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2000 წლის 16 თებერვლის გადაწყვეტილება და მიღებულ იქნეს ახალი გადაწყვეტილება.

სს „ქ. მ. ქ.“ ბანკი „რ.“ სასარგებლოდ გადასახდელად დაეკისროს 49.950 ლარი და 50 თეთრი „ი.“ გახსნილ 1000281611 და ბანკ „რ.“ გახსნილ 128.180 ანგარიშსწორების ანგარიშიდან.

ბანკი „რ.“ სასარგებლოდ მასვე გადახდეს სასამართლო ხარჯები 2000 ლარის ოდენობით იმავე ანგარიშსწორების ანგარიშებიდან.

სახელმეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები

კასატორს მიაჩნია, რომ სააპელაციო სასამართლომ არასწორად გამოიყენა და განმარტა კანონი ნოვაციის, ვალის პატიების, ოფერტისა და აქცეპტის შესახებ.

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

პალატამ შეისწავლა საქმის მასალები, საკასაციო საჩივარი, მოისმინა მხარეთა

განმარტებანი და მიაჩნია, რომ კასატორის მოთხოვნა საფუძვლიანია და იგი უნდა დაკმაყოფილდეს **ნაწილობრივ**.

დასაბუთება

პალატას მიაჩნია, რომ სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება კანონის დარღვევითაა გამოტანილი. სააპელაციო სასამართლომ გამოიყენა კანონი, რომელიც არ უნდა გამოეყენებინა; არ გამოიყენა კანონი, რომელიც უნდა გამოეყენებინა და არასწორად გამოიყენა და განმარტა 329-ე, 331-ე, 428-ე, 429-ე და 448-ე მუხლები, როცა მხარეებს შორის 1998 წლის 22 ივლისს ხელმოწერილი შეთანხმება ნოვაციად და ვალის პატივად, 1998 წლის 31 აგვისტოს თარიღით ცალმხრივად შედგენილი ოქმი – ოფერტად და ვალდებულის შესრულებად, ხოლო ამ ოქმზე კრედიტორის მიერ ხელმოწერაზე უარის თქმა აქცეპტად მიიჩნია.

428-ე მუხლის შესაბამისად, „ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება მაშინაც, როცა კრედიტორი ვალდებულებით გათვალისწინებულის ნაცვლად შესრულებად იღებს სხვა ვალდებულების შესრულებას (ნოვაცია).“²⁶⁸

მოცემულ შემთხვევაში, რადგანაც 1998 წლის 22 ივლისის შეთანხმების ხელწერილით კრედიტორს სესხის ხელშეკრულებით წარმოშობილი ვალდებულება სხვა სახის ვალდებულებით არ შეუცვლია, თავისთავად, ამ შეთანხმებით მოვალესა და კრედიტორს შორის ვალდებულების შესრულების ნოვაციას ადგილი არ ჰქონია. აქედან გამომდინარე, სააპელაციო სასამართლოს მიერ ამ ეპიზოდში 428-ე მუხლის გამოყენება ნიშნავს იმ კანონის გამოყენებას, რომელიც სასამართლოს არ უნდა გამოეყენებინა.

429-ე მუხლის შესაბამისად, კრედიტორმა უნდა გასცეს დამადასტურებელი დოკუმენტი მოვალის მოთხოვნაზე შესრულების მთლიანად ან ნაწილობრივი მიღების შესახებ. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ვალდებულების შესრულების მიღების შესახებ სს „ქ. მ. ქ.“ მიერ ცალმხრივად ხელმოწერილ აქტზე სსკპ „რ.“ მხრივ ხელის მოწერაზე უარის თქმა წარმოადგენს აქცეპტს სს „ქ. მ. ქ.“ მხრიდან გაკეთებულ ოფერტაზე.

329-ე მუხლის შესაბამისად, ხელშეკრულების დადების შესახებ წინადადება შემოთავაზებულად ითვლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ წინადადებაში გამოხატულია, რომ წინადადების მიმცემი (ოფერენტი) თანხმობის (აქცეპტის) შემთხვევაში მზადაა შეასრულოს თავისი წინადადება. ეს იმას ნიშნავს, რომ წინადადებაში გამოხატული უნდა იყო ხელშეკრულების დადების შესაძლებლობის შესახებ. წინადადებიდან თუ ამკარად არ ჩანს ხელშეკრულების დადების განზრახვა, მაშინ ასეთი შეტყობინება ოფერტი არ იქნება.

მოცემულ შემთხვევაში იგი ოფერტად ვერ ჩაითვლება, რადგანაც 1998 წლის 31 აგვისტოს აქტი წარმოადგენდა მოვალის მოთხოვნის კრედიტორისადმი ვალდებულების შესრულების დამადასტურებელი დოკუმენტის გაცემის შესახებ, ვინაიდან მასში არ ჩანდა არანაირი წინადადება მხარეებს შორის ხელშეკრულების დადებისა. ასეთ შემთხვევაში, თანმყოფი ან არათანმყოფი პირის დუმილი არ წარმოადგენს აქცეპტს. მით უმეტეს მაშინ, როცა კონკრეტულ შემთხვევაში კრედიტორმა ვალდებ-

²⁶⁸ შენიშვნა: 428-ე მუხლის თავდაპირველი, ძველი რედაქცია.

ულების შესრულების შესახებ არათუ გასცა დოკუმენტი, არამედ, პირიქით, მოვალის მიერ 1998 წლის 22 ივლისის შეთანხმების საფუძველზე გადახდილი 20000 ლარი (რადგანაც იგი არ იქნა გადახდილი შეთანხმების შესაბამისად ორკვირიან ვადაში) სესხის ძირითადი დავალიანების დაფარვაშიც კი არ ჩათვალა და 1998 წლის 31 აგვისტოს მდგომარეობით სს „ქ. მ. ქ.“ პირად ანგარიშში დავალიანებად დაუსვა ძირითადი თანხა – 26991 ლარი და ამ ვალის გადაუხდელი შესაბამისი პროცენტი. უფრო მეტიც, სსკბ „რ.“ სს „ქ. მ. ქ.“ 1998 წლის 13 ოქტომბერს გაგზავნილი წერილით აცნობა, რომ მას ბანკის სასარგებლოდ დავალიანებად ერიცხებოდა 36569 ლარი და სთხოვდა საკრედიტო დავალიანების 1998 წლის 25 ოქტომბრამდე დაფარვას.

კრედიტორმა 1999 წლის 17 თებერვალს მოვალეს კვლავ გაუგზავნა სათანადო წერილი იმის შესახებ, რომ დავალიანება უკვე შეადგენდა 48717 ლარს და სთხოვდა დაეფარა 1999 წლის 25 თებერვლამდე, წინააღმდეგ შემთხვევაში მიმართავდა სასამართლოს. 1999 წლის 12 მარტს ბანკმა თავისი წერილით კიდევ ერთი გაფრთხილება გაუგზავნა სს „ქ. მ. ქ.“ დავალიანების დაფარვის მოთხოვნით. აქედან გამომდინარე, სააპელაციო სასამართლომ არასათანადო განმარტება მისცა 329-335-ე მუხლებს (ოფერტისა და აქცეპტის შესახებ).

სააპელაციო სასამართლომ ასევე არასწორად განმარტა 448-ე მუხლი. ამ მუხლის შესაბამისად, „ვალის პატიება მხარეთა შორის შეთანხმებით იწვევს ვალდებულების შეწყვეტას“. ვალის პატიება არ შეიძლება იყოს ცალმხრივი აქტი. მისი შეწყვეტისათვის აუცილებელია ორივე მხარის თანხმობა. თუ კრედიტორი ასეთ ხელშეკრულებაში მოთხოვნის უფლებას იტოვებს, რასაც ფაქტობრივად. 1998 წლის 22 ივლისის ხელშეკრულებაში ჰქონდა ადგილი, მაშინ ვალის პატიებას არ შეიძლება ჰქონდეს ადგილი.

პალატას მიაჩნია, რომ მხარეებს შორის 1998 წლის 22 ივლისის გაფორმებული შეთანხმებით ჩამოყალიბდა უბრალო პოტესტანტური, პოზიტიური, პირობითი გარიგება ვალდებულების შესრულებისათვის დამატებითი ვადის დაწესებისა და მისი შესრულების შემთხვევაში ვალის პატიების შესახებ, რადგანაც მხარეებს შორის 1998 წლის 22 ივლისის დადებული შეთანხმებით, მოვალე თუ 2 კვირის ვადაში კრედიტორს გადაუხდიდა 20000 ლარს, ვალი მთლიანად დაფარულად ჩაითვლებოდა. ამ შემთხვევაში სააპელაციო სასამართლოს უნდა ეხელმძღვანელა 90-ე, 92-ე, 93-ე 405-ე და 448-ე მუხლების ერთობლიობით.

405 I შესაბამისად, თუ ხელშეკრულების ერთი მხარე არღვევს ორმხრივი ხელშეკრულების ვალდებულებებს, მაშინ მეორე მხარეს შეუძლია ვალდებულების შესრულებისათვის მის მიერ დამატებით განსაზღვრული ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდეგ უარი თქვას ხელშეკრულებაზე.

მოცემულ შემთხვევაში კრედიტორმა მოვალეს ხელშეკრულების შესრულებისათვის ვალის ნაწილის პატიების უბრალო პოტესტანტური, პოზიტიური პირობით გარუსაზღვრა ორკვირიანი დამატებითი ვადა და ამ ვადაში მოვალემ ვერ შეასრულა ვალდებულება, ხოლო ვადის გასვლის შემდეგ ვალდებულების შესრულებამ კრედიტორისათვის ინტერესი დაკარგა, მას წარმოეშვა უფლება უარი ეთქვა ამ ხელშეკრულებაზე და მოეთხოვა ვალდებულების შესრულება ძირითადი ხელშეკრულებების შესაბამისად, რასაც ფაქტობრივ შემთხვევაში ჰქონდა ადგილი.

პალატას მიაჩნია, რომ მხარეებს შორის 1996 წლის 2 თებერვალს და 1 მარტს დადებული ხელშეკრულებები სესხის შესახებ შეესაბამება სამოქალაქო სამართლის კოდექსის (1964 წლის რედაქციით) 391-ე, 392-ე და 393-ე მუხლების ახალი სამოქალაქო კოდექსის 867-869-ე და 623-625-ე მუხლების მოთხოვნებს.

154-ე მუხლის შესაბამისად (1964 წლის რედაქციით), ვალდებულება წარმოიშობა ხელშეკრულებით. ამავე კოდექსის 391-ე მუხლის შესაბამისად ორმოცდაათ მანეთზე მეტი თანხის სესხის ხელშეკრულება წერილობით უნდა იყოს დადებული.

ახალი სამოქალაქო კოდექსის 317-ე მუხლის შესაბამისად, ვალდებულების წარმოშობისათვის აუცილებელია მონაწილეთა შორის ხელშეკრულების არსებობა.

1507 III მუხლის შესაბამისად, გამოიყენება 1964 წლის რედაქციით სამოქალაქო სამართლის კოდექსის ნორმები, ხოლო ამავე მუხლის პირველი და მეორე ნაწილის შესაბამისად, ახალი სამოქალაქო კოდექსის ნორმები გამოიყენება 1997 წლის 25 ნოემბრის შემდეგ წარმოშობილ უფლება-მოვალეობებისა და ურთიერთობების მიმართ. ორივე შემთხვევაში, მოვალე ვალდებულია კრედიტორს გადაუხადოს ვალი ხელშეკრულებებით გათვალისწინებული ოდენობისა და პირობების შესაბამისად.

მოცემულ შემთხვევაში, მხარეებს შორის 1996 წლის 2 თებერვლის ხელშეკრულება სესხის შესახებ მხოლოდ 15 000 ლარზე იყო დადებული. ამ ხელშეკრულების შესაბამისად სესხი გაიცა ორ ეტაპად და გაიცა 341 ლარით და 68 თეთრით მეტი, ვიდრე იყო გათვალისწინებული, ვინაიდან ზედმეტად გაცემული თანხა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული არ იყო, პალატას მიაჩნია, რომ კრედიტორის ამ მოთხოვნას 341 ლარისა და 68 თეთრის ნაწილში, როგორც ძირითადი ვალის, ისე მისი პროცენტის გათვალისწინებით (რადგანაც იგი მხარეებს შორის დადებული ხელშეკრულებიდან არ გამომდინარეობს), დაკმაყოფილებაზე უარი უნდა ითქვას, აღნიშნული თანხა 1996 წლის თებერვლიდან 1999 წლის მაისის ჩათვლით 1407 ლარს შეადგენს, რაც უნდა გამოაკლდეს კასატორის მიერ მოთხოვნილ თანხას.

ახალი სამოქალაქო კოდექსის 625-ე მუხლის შესაბამისად, სესხისათვის მხარეებმა შეიძლება გაითვალისწინონ პროცენტი, რაც გონივრულ შესაბამისობაში უნდა იყოს ეროვნული ბანკის ან ბანკთაშორის საკრედიტო აუქციონის მიერ დადგენილ ზღვრულ ოდენობასთან. ამ წესის დარღვევით დადებული ხელშეკრულება კი ბათილად ითვლება. დადგენილია, რომ მხარეებს შორის 1998 წლის 14 იანვარს დადებული საბანკო-საკრედიტო ხელშეკრულება ითვალისწინებდა ყოველთვიურად 8% გადახდას. ამ დროისათვის ბანკთაშორის საკრედიტო აუქციონის საპროცენტო განაკვეთი შეადგენდა 3%-ს.

62-ე მუხლის შესაბამისად, გარიგების ნაწილის ბათილობა არ იწვევს მისი სხვა ნაწილების ბათილობას, თუ სავარაუდოა, რომ გარიგება დაიდებოდა ბათილი ნაწილის გარეშეც, რაც მოცემულ შემთხვევაში სავსებით შესაძლებელი იყო.

რადგანაც ბოლო საბანკო კრედიტით განსაზღვრული საპროცენტო განაკვეთი – 8% გონივრულ შესაბამისობაში არ იყო იმ პერიოდში არსებულ ბანკთაშორის საკრედიტო რესურსების აუქციონის საპროცენტო განაკვეთ 3%-თან, პალატას მიზანშეწონილად მიაჩნია, რომ ბოლო სესხზე პროცენტის სახით განისაზღვროს 3%, რომლის გათვალისწინებითაც სხვაობა შეადგენს 4987 ლარს და 50 თეთრს, რაც უნდა გამოაკლდეს გადასახდელად დარჩენილ დავალიანების თანხას და საბოლოოდ

გადასახდელად დარჩეს 4950 ლარი და 50 თეთრი.

კითხვები

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- სწორია თუ არა სასამართლოს შეფასება დუმისის სამართლებრივ შედეგებთან დაკავშირებით?

III. კითხვები და კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის

- რა წინაპირობებია საჭირო, რომ ხელშეკრულება ჩაითვალოს დადებულიად?
- რა სახის ხელშეკრულებები არსებობს?
- წარმოადგენს თუ არა ოფერტი ნების გამოვლენას? აქცეპტი? მოდიფიცირებული აქცეპტი? ახალი ოფერტი?
- როგორი ნების გამოვლენაა ოფერტი?
- რას ნიშნავს კონტრაჰირების იძულება?
- რას ნიშნავს ხელშეკრულების დადების თავისუფლების პრინციპი?
- რა შემთხვევაში ჩაითვლება ოფერტი მეორე მხარის მხრიდან მიღებულიად?
- შეუძლია თუ არა ოფერენტს, რომ უკან გაიხმოს ოფერტი?
- შეუძლია თუ არა აქცეპტანტს, რომ უკან გაიხმოს აქცეპტი?
- რას ნიშნავს ოფერტის მბოჭავი ხასიათი?
- რა განსხვავებაა წინარე ხელშეკრულებასა და წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებებს შორის?
- რა შემთხვევაში ითვლება წინარე ხელშეკრულება ნამდვილად?
- რა არის ხელშეკრულება?
- ხელშეკრულების რა ფორმები არსებობს?
- რას ნიშნავს დაგვიანებული აქცეპტი?
- წარმოადგენს თუ არა დუმისი აქცეპტს? ოფერტს?
- რა განსხვავებაა ახალ ოფერტსა და მოდიფიცირებულ ოფერტს შორის?
- რად უნდა შეფასდეს წინადადება, რომელიც მიზნად ისახავს სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობას და მიმართულია პირთა განუსაზღვრელი წრის მიმართ?
- რად უნდა შეფასდეს წინადადება, რომელიც მიზნად ისახავს სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობას და მიმართულია კონკრეტული ორი პირის მიმართ?
- რა მომენტიდან თავისუფლდება ოფერენტი ოფერტის მბოჭავი ძალიდან?
- რა შინაარსის უნდა იყოს აქცეპტი იმისათვის, რომ ხელშეკრულება ჩაითვალოს დადებულიად?

- რა სამართლებრივ შედეგს იწვევს ოფერენტის გარდაცვალება?
- რა სამართლებრივ შედეგს იწვევს აქცეპტანტის გარდაცვალება?
- ძირითადად რა ნაწილებისაგან შედგება ხელშეკრულება?
- ყველა ორმხრივი გარიგება ხელშეკრულებაა? ყველა ცალმხრივი ხელშეკრულება გარიგებაა?

2. კაზუსები

კაზუსი №1

ლუკამ სარეკლამო გაზეთში ნაიკითხა განცხადება, გერმანული ველოსიპედის 200 ლარად ყიდვის შესაძლებლობის შესახებ. მან განცხადებაში მითითებულ ტელეფონზე დარეკვის შედეგად შეიტყო, რომ ველოსიპედს რატი მხოლოდ იმ შემთხვევაში გაყიდდა, თუ იგი ახალ მანქანას იყიდდა. ლუკა და რატი შეთანხმდნენ, რომ რატი გაუგზავნიდა ველოსიპედის სურათებს ლუკას. ლუკამ დაათვალიერა სურათები, მოეწონა ველოსიპედი და ელექტრონული ფოსტის საშუალებით მისწერა რატის, რომ იგი მზად იყო 200 ლარად ეყიდა ველოსიპედი. რატიმ წერილის ნაკითხვის შემდეგ დაურეკა ლუკას და უთხრა შემდეგი სიტყვები: „ნაიკითხე შენი წერილი და გეთანხმები, შეგიძლია ნაიყვანო ველოსიპედი, უბრალოდ 350 ლარად.“ ლუკამ კი უთხრა, რომ მას სურდა ველოსიპედის 250 ლარად ყიდვა და 2012 წლის 15 დეკემბერს მასთან გაივლიდა და ნამოიყვანდა ველოსიპედს. მეორე დღეს რატიმ იყიდა ახალი მანქანა და ლუკას მისწერა ელექტრონული ფოსტით წერილი, სადაც მიუთითა, რომ ლუკას შეეძლო 2 დღეში მისულოდო რატისთან და 200 ლარად წაეყვანა ველოსიპედი. აღნიშნულ წინადადებაზე პასუხის გასაცემად რატიმ ლუკას 1 დღე განუსაზღვრა. ამ ვადაში ლუკამ არაფერი არ მისწერა რატის, იფიქრა, რომ 200 ლარად თუ მზად არის მომყიდოს, მაშინ რამდენიმე დღესაც მომიცდის და თუ გაბრაზდება, დაგვიანებით მისვლის შემთხვევაში 250 ლარად ვიყიდო. რადგან რატიმ ვერ მიიღო 1 დღეში პასუხი, მეორე დღეს ველოსიპედი მიჰყიდა სანდროს 150 ლარად. სანდრო, 2012 წლის 15 დეკემბერს ველოსიპედის ნამოსაყვანად მივიდა რატისთან, სადაც მას დახვდა ლუკა, რომელსაც მიაჩნდა, რომ ველოსიპედი მას ეკუთვნოდა და 250 ლარს სთავაზობდა რატის.

- როგორ უნდა გადაწყდეს დავა?
- ვის შორის დაიდო ხელშეკრულება?
- რომელი მოქმედება იყო ოფერტი, აქცეპტი, ახალი ოფერტი, მოდიფიცირებული ოფერტი?

კაზუსი №2

თემუკამ სანდროს შესთავაზა, რომ ნახმარი მერსედესი ეყიდა მისგან. სანდრომ გამოთქვა თანხმობა, მაგრამ მხარეებს გაუჭირდათ ფასზე შეთანხმება. ამიტომ თემუკამ სანდროს უთხრა შემდეგი სიტყვები: „ნაიყვანე ეს მანქანა სახლში, წყნარად

დაათვალიერე, ცოტა ხანი იარე, შეამოწმე, მიეჩვიე, ხოლო ფასს რაც შეეხება, მაგაზე მერეც მოვილაპარაკებთ.“

- ითვლება თუ არა ხელშეკრულება დადებულად მას შემდეგ, როდესაც სანდრო მანქანას წაიყვანს?

კაზუსი №3

მარიამის წიგნების მაღაზიაში სანდრო აიღებს სამოქალაქო კოდექსის ვალდებულებითი სამართლის სახელმძღვანელოს და დაინყებს მის ფურცვლასა და დათვალიერებას. ცოტა ხნის შემდეგ წიგნით ხელში დაჯდება მაღაზიაში დახლის წინ სკამზე და დაინყებს წიგნის ხელშეკრულების კონკლუდენტურად დადების შესახებ შესაბამისი თავის ნაკითხვასა და კალმით მისთვის საინტერესო ადგილების მონიშვნას. რამდენიმე წუთში იგი მიხვდება, რომ სახელმძღვანელო მას არ მოსწონს, რამდენადაც ძალიან რთული ენით წერია და დახლზე დაუდებს მარიამს სიტყვებით: „გმადლობთ, მაგრამ ამ წიგნს არ ვიყიდი.“ მარიამი ითხოვს, რომ სანდრომ წიგნი იყიდოს და საფასური გადაიხადოს.

- სამართლებრივად დასაბუთებულია მარიამის მოთხოვნა?
- დაიდო მხარეებს შორის ნასყიდობის ხელშეკრულება?

თავი III. ხელშეკრულების განმარტება

I. შესავალი

ენის, როგორც მხარეთა შორის არსებული შეთანხმების გადმოცემის, დაფიქსირების, გაფორმების საშუალების პრინციპული არასრულყოფილება ან მისი არასრულყოფილი ცოდნა წარმოშობს ხელშეკრულების ტექსტის განმარტების აუცილებლობას, მისი რეალური შინაარსის დადგენის მიზნით. ამ საკითხის მარეგულირებელი საკანონმდებლო ნორმები კი წარმოადგენს განმარტებითი ფუნქციის მატარებელ ნორმებს, რომელთა სწორად, სრულყოფილად და ამასთან, მაქსიმალურად პრაქტიკულ ჩამოყალიბებას უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს დღის წესრიგში დამდგარი პრობლემის სამართლიანი და სამართლებრივად სწორი გადაწყვეტილების მისაღებად.

ხელშეკრულების ფორმის ფუნქცია მდგომარეობს მხარეთა მიერ გამოვლენილი ნების სწორად ასახვასა და საკანონმდებლო დამაგრებაში, მაგრამ რეალურ ცხოვრებაში გვხვდება შემთხვევები, როდესაც ხელშეკრულების შინაარსის არაერთგვაროვანი განმარტება იწვევს შეუთანხმებლობას მხარეთა შორის და საკმაოდ ხშირად დავის მიზეზიც ხდება. მსგავსი ნეგატიური ფაქტები განპირობებულია იმით, რომ ხელშეკრულების ტექსტი და ყველანაირი რეკვიზიტი განისაზღვრება მხარეთა მიერ, რომლებიც საკმაოდ ხშირად შორს არიან იურიდიული ნიუანსებისა და დოკუმენტების შედგენის იურიდიული ტექნიკისაგან. ხელშეკრულებაში არსებულ ფორმულირებათა ორზოვნება და არასრულყოფილება შესაძლოა ერთ-ერთი კონტრაჰენტი მხარის მიერ შეგნებულადაც იქნეს დაშვებული მისი ხელშემკვერი მხარის ინტერესების არაკეთილსინდისიერი ხელყოფის მიზნით. შესაბამისად, აუცილებელი ხდება რაიმე სამართლებრივი მექანიზმის არსებობა ამ პრობლემის მოწესრიგებისათვის, რომელიც ჩვენს შემთხვევაში ხელშეკრულების სამართლებრივი განმარტების სახითაა გამოხატული. „ხელშეკრულების განმარტება“ ნიშნავს: ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მხარეთა უფლება-მოვალეობების შინაარსის დადგენას, ამის თაობაზე მხარეთა შორის შეუთანხმებლობის ან დავის არსებობის შემთხვევაში.

ხელშეკრულების ფორმა მის მონაწილე მხარეთა ნების გამოვლენას ამაგრებს და სრულად ასახავს მას. იგი ამისათვისაც არის საჭირო, მაგრამ რაც არ უნდა კარგად იმუშაონ კონტრაჰენტმა მხარეებმა ხელშეკრულების დადების პროცესში მის არსზე, არცთუ იშვიათად ხვდებათ მათ გარკვეული სახის სირთულეები ამ ხელშეკრულებისა და მის ცალკეულ დებულებათა აზრის, შინაარსის გამოვლენის თვალსაზრისით. სწორედ ამ შემთხვევებში მოქმედებს გარკვეული წესები, რომლებიც მოწოდებულია ხელშეკრულების ბუნდოვანი თუ სადავო დებულებების განმარტებისაკენ. მოცემულმა წესებმა ასახვა პოვა 337-340-ე მუხლებში. ამ საკითხის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსისეული რეგულირების შინაარსი მოიცავს ხელშეკრულების ცალკეული გამონათქვამების განმარტების, ხელშეკრულებაში არსებული ურთიერთგამომრიცხველი და მრავალმნიშვნელოვანი გამონათქვამების, შერეული ხელშეკრულების განმარტების წესებს, ასევე სავაჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების გამოყენების წესსა და პირობებს.

II. ხელშეკრულების განმარტების ზოგადი დებულებები

ზეპირი და წერილობითი სიტყვა, ასევე ხელშეკრულების მონაწილე მხარეთა მიერ გამოყენებული ნიშნობრივი სიმბოლოები ყოველთვის ვერ უზრუნველყოფენ მხარეთა მიერ გამოვლენილი ნების სრულად, გასაგებად და გამართულად ჩამოყალიბებას. მხარეები სამოქალაქო სამართალურთიერთობაში შესვლისას ყურადღებას არ აქცევენ საკითხებს, რომელთა მნიშვნელობაც მათთვის მხოლოდ მოგვიანებით, დავის წარმოშობისას ხდება გასაგები. ამიტომ, სასამართლომ უნდა იკისროს მხარეთა ნამდვილი ნების დადგენის ტვირთი და გაარკვიოს, რა იგულისხმებოდა მხარეთა მიერ არასრულად ან გაუგებრად გამოხატულ ნებაში. ამ საკითხებთან დაკავშირებულ მოსამართლისეულ საქმიანობას ხელშეკრულების განმარტება ეწოდება.²⁶⁹

იურიდიული ტექსტების განმარტების სპეციფიკა განპირობებულია თავად სამართლის განსაკუთრებული ხასიათით (მაგ., სამართლებრივ ნორმათა აბსტრაქტულობით, სამართლის სისტემურობით, მისი ერთგვაროვნად გაგებისა და გამოყენების აუცილებლობით, სპეციალური ტერმინებისა და შეფასებითი კატეგორიების გამოყენებით და ა.შ.), რის გამოც აუცილებელი ხდება იურიდიული მეცნიერების მიერ შემუშავებული განმარტებათა წესებისადმი მიმართვა. არსებობს საპირისპირო მოსაზრებაც: ზოგიერთი ცივილისტი საერთოდ გამორიცხავდა განმარტებისათვის რაიმე წესების ჩამოყალიბების შესაძლებლობასაც კი, ვინაიდან თვლიდნენ, რომ განმარტება არის აზროვნებითი მოქმედება, რომელიც განმარტების განმახორციელებელი პირის ინდივიდუალურ შესაძლებლობებზეა დამოკიდებული. სავინი ამბობდა, რომ განმარტების ხელოვნება შეუძლებელია შექმნილ იქნეს წესების მეშვეობით, ვინაიდან ჩვენ გამოვიმუშავებთ ჩვენში ალღოს იმის გასარკვევად, თუ რას შეიძლება ჰქონდეს მნიშვნელობა კონკრეტული საკითხის განმარტების შემთხვევაში და ვსწავლობთ ჩვენი ძალისხმევის საჭირო მიმართულებით მიქცევას.²⁷⁰

ყოველივე ზემოთქმული შეიძლება შეჯამდეს შემდეგნაირად – „იურისტს უკიდურესობებისაგან უნდა იცავდეს ჯანსაღი იურიდიული ტაქტი და გონიერება, გარე წესები კი სასარგებლოა მხოლოდ სუსტი აზროვნების მქონე პირთათვის, ათავისუფლებენ რა მათ დამოუკიდებელი აზროვნების აუცილებლობისაგან, თუმცა ასეთებმა საერთოდ უმჯობესია, ხელი არ მოჰკიდონ განმარტების საკითხებს“²⁷¹ და „განმარტების წესები ერთობლიობაში იძლევა საფუძველს განმარტების ხელოვნებისა და არა მეცნიერების შესაქმნელად“.²⁷²

ზემოთ მოყვანილ მოსაზრებებს, რა თქმა უნდა, ჰყავთ მონინალმდეგეებიც, რომელთა აზრით, სათანადო განმარტების მისაღებად აუცილებელია განმარტების წესების ცოდნა. განმარტების კონკრეტული წესების გამოყენება, თავის მხრივ, გან-

²⁶⁹ ცვაიგერტი, კოტცი, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, 2001, გვ. 86.

²⁷⁰ Savigny, System des heut. Rom. Rechts, 1, 1840, 211, Цит. по: Васильковский, Руководство к толкованию и применению законов для начинающих юристов, 1913, 6.

²⁷¹ Puchta, Vorlesungen über das heutige römische Recht. 6 Auflage, 1873, 15. Цит. по: Васильковский, Указ. соч., 6.

²⁷² Шершеневич, Общая теория права. Выпуск IV, 1912, 724.

პირობებულა განმარტების მეთოდით, ანუ იმ საშუალებებით, რომლებიც იძლევა კონკრეტულ ნორმასა თუ ხელშეკრულების რომელიმე დებულებაში გამოხატული კანონმდებლის ან კონტრაჰენტი მხარის ნების სწორად გაგების შესაძლებლობას.²⁷³

გარდა აღნიშნული მოსაზრებებისა, არსებობს ასევე განსხვავებული შეხედულებებიც, რომელთა ძირითადი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ განმარტების ცალკეული საშუალებები მონოდებულია სხვადასხვა სახით ერთი ამოცანის გადანყვეტისაკენ – კანონმდებლის/ტექსტის ავტორის **ნამდვილი ნების** გამოვლენისაკენ და არა კანონის/სახელმწიფო დებულების ნების გამოვლენისაკენ²⁷⁴, ანუ ამ მოსაზრების შესაბამისად, მნიშვნელოვანია კანონმდებლის/კონტრაჰენტი მხარის ნების, მისი აზრის დადგენა და არ აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ როგორი ფორმით მოხდა მისი გადმოცემა საკანონმდებლო აქტში ან ხელშეკრულებაში.²⁷⁵ ამ პოზიციას მიეყავართ არსისა და ჯერარსის, ანუ არსებულისა და სასურველის კონკურენციამდე. სახელმწიფო ან თუნდაც საკანონმდებლო ნორმათა მსგავსი პრინციპით განმარტება არ უნდა ჩაითვალოს მიზანშეწონილად, ვინაიდან ნებისმიერი დებულება, იქნება ეს საკანონმდებლო თუ სახელმწიფო, აღიქმება სწორედ მისი ობიექტური არსიდან და გარეგნული გამოხატულების საფუძველზე. ნებისმიერი სამართლებრივი მნიშვნელობის მქონე დებულება ალქმული, გაგებული და განმარტებული უნდა იყოს მისი ობიექტური შინაარსიდან გამომდინარე. ამასთან, არ აქვს მნიშვნელობა, თუ რამდენად სწორად ან არასწორად, გამართულად ან გაუმართავად მიაჩნია იგი სამართალურთიერთობის მონაწილეს ან საქმის განმხილველ მოსამართლეს. სამართალურთიერთობის საფუძველია ის, რაც გარეგნულად გამოხატული და გადმოცემულია. გარდა ამისა, ტექსტის შემდგენი პირის ნების ძიება და, მით უმეტეს, ამის სამართლებრივად სარწმუნოდ მტკიცება შეუძლებელია. აუცილებელია, განმარტების მიმცემ სუბიექტს მიეცეს საშუალება ობიექტურად შეაფასოს არსებული მდგომარეობა. ეს იძლევა განმარტების საფუძველების სამართლებრივი შეფასებისა და სამართლებრივ საფუძველზე განხორციელების შესაძლებლობას, რაც გულისხმობს შეფასების ობიექტური კრიტერიუმის არსებობას. შეფასების ობიექტური კრიტერიუმი სამართლებრივად გაცილებით გამართლებული და შეფასებადია, ვიდრე შეფასების სუბიექტური კრიტერიუმი. შეფასების სუბიექტური კრიტერიუმის სამართლებრივი დასაბუთება ფაქტობრივად შეუძლებელია, რაც შეუძლებელს ხდის სასამართლოს მიერ მიღებული გადანყვეტილების გასაჩივრებისას სამართლებრივი დასაბუთების შესაძლებლობას.²⁷⁶

²⁷³ *Осинов*, Теория государства и права: Курс лекций./Под ред. *Н.И Матузова*. и *А.В Малько*, 2001, 483. ამას გარდა, არსებობს სხვა შეხედულებებიც: მაგალითად, სავინი თვლიდა, რომ განმარტების ცალკეული საშუალებები მონოდებულია სხვადასხვა სახით ერთი ამოცანის გადანყვეტისაკენ – კანონმდებლის ნამდვილი ნების გამოვლენისაკენ და არა კანონის ნების გამოვლენისაკენ.

²⁷⁴ *Шаргородский*, Толкование уголовного закона, 1948, 296.

²⁷⁵ ამ მოსაზრებას იზიარებდა სავინი.

²⁷⁶ განმარტების სუბიექტური და ობიექტური შეფასების კრიტერიუმების დეტალური დახასიათება და პრობლემური საკითხები განხილულია წინამდებარე სახელმძღვანელოს მე-7, მე-8, მე-9, მე-11, მე-12 თავებში.

1. ხელშეკრულების განმარტების მეთოდები, წესები და ძირითადი პრინციპები

ა. ხელშეკრულების განმარტების მეთოდები

ხელშეკრულების განმარტების პროცესში, განსამარტ დებულებათა აზრის დადგენისთვის აუცილებელია იმ ენობრივი წესების ცოდნა, სხვა დებულებებთან განსამარტავი დებულების სისტემური კავშირის დადგენა, ასევე დებულების წარმოშობის პროცესისა და მისი ამოცანის (ფუნქციის) გათვალისწინება. შესაბამისად, შეიძლება გამოვყოთ განმარტების შემდეგი ძირითადი საშუალებები – **გრამატიკული, სისტემური, ისტორიული**²⁷⁷:

1. **გრამატიკული მეთოდი**²⁷⁸ ერთ-ერთი უმთავრესი მეთოდია, ვინაიდან ტექსტის შინაარსის გაგება იწყება მისი წაკითხვიდან. ცნობილია ხელშეკრულების განმარტების გრამატიკული მეთოდის ორი სახე: ლექსიკური და გრამატიკული.

ლექსიკური განმარტება დაფუძნებულია გრამატიკული წესების – სიტყვათა შეერთებისა და წინადადებათა წყობის მეცნიერების ცოდნაზე. იგი მოიაზრებს ცალკეულ სიტყვათა ლექსიკურ მნიშვნელობასა და აზრობრივ დატვირთვას.

2. **სისტემური განმარტების მეთოდი** დაფუძნებულია სამართლის სისტემურობაზე და განიხილავს სამართლებრივ ნორმათა შინაარსს მათი ურთიერთკავშირის კუთხით, მოცემულ ნორმატიულ აქტში, სამართლის ინსტიტუტში ან დარგში მათი ადგილის შესაბამისად.

3. **ისტორიული განმარტების** მიზანია ნორმის²⁷⁹ აზრის გაგება მისი მიღების პირობებიდან, მიზეზებიდან გამომდინარე.

ტერმინებს შეძლებისდაგვარად უნდა მიენიჭოს სიტყვასიტყვითი აზრი, მაგრამ ხანდახან ეს მეთოდი არ იძლევა მათი ნამდვილი შინაარსის დადგენის საშუალებას. ორაზროვანი ფრაზების განმარტებისას უპირატესობა უნდა მიენიჭოს მათ უფრო ფართო მნიშვნელობას (*interpretatio extensiva*)²⁸⁰, თუმცა შეუძლებელია გამონაკლისი შემთხვევების, პასუხისმგებლობისა და მათი მსგავსი საკითხების ფართო მნიშვნელობით განმარტება.²⁸¹

წესები, რომლებიც მართლმსაჯულების, სამართლიანობისა და ადამიანურობის

²⁷⁷ უნდა აღინიშნოს, რომ წინამდებარე ნაშრომში განხილულია მხოლოდ განმარტების ძირითადი საშუალებები, რაც განპირობებულია მათი გამოყენებადობითა და პრაქტიკული მნიშვნელობით.

²⁷⁸ გრამატიკული მეთოდი ასევე ცნობილია ენობრივი, იგივე ფილოლოგიური მეთოდის სახელით.

²⁷⁹ „ნორმაში“ მოიაზრება ნებისმიერი ნორმა, არ აქვს მნიშვნელობა იქნება იგი სახელშეკრულებო, საკანონმდებლო თუ ა.შ.

²⁸⁰ *Васьковский*, Руководство к толкованию и применению законов для начинающих юристов, 1913, 105.

²⁸¹ ნორმის ორაზროვნებისაგან გათავისუფლებისას შესაძლოა მასში არსებული სიტყვებისათვის უფრო ფართო ან ვიწრო აზრის მინიჭება. განმარტების ეს სახე განსხვავებულია ჩვენ მიერ განსახილველი შეზღუდული და განვრცობითი განმარტებისაგან. ნორმისათვის ფართო ან ვიწრო მნიშვნელობის მინიჭებისას ჩვენ უბრალოდ მისი ორი აზრისაგან ვირჩევთ ერთ-ერთს მაშინ, როდესაც განვრცობითი ან შეზღუდული განმარტების შემთხვევაში გამოვდივართ სიტყვიერი აზრის ფარგლებიდან.

ინტერესებს ემსახურება, უნდა განიმარტოს მათი ფართო მნიშვნელობით, ხოლო ოდიოზური წესები, რომლებიც ინვევენ სისასტიკეს ან ერთ-ერთი მხარის არათანაბარ მდგომარეობაში ჩაყენებას, უნდა განიმარტოს მაქსიმალურად ვიწრო მნიშვნელობით, რათა შეიზღუდოს მათი მოქმედების არეალი.²⁸²

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ განმარტების მეთოდები განსხვავებულია, ეფუძნება რა იმ თეორიას/თეორიებს, რომლებსაც იზიარებს ამა თუ იმ ქვეყნის კანონმდებლობა. განმარტების საკითხთან დაკავშირებით ძირითადად გამოიყენება ორი თეორია – ნების თეორია და ნების გამოვლენის თეორია, ან მათი სინთეზი. ჯერ კიდევ ძველი რომის სამართალში გამოიკვეთა, რომ განმარტების მეთოდებში განსხვავებებს სწორედ ეს ორი თეორია განაპირობებს. ისტორიულად უფრო ძველი სიტყვასიტყვითი განმარტებაა, რომელიც საქმის გარეგნულ მხარეზეა ორიენტირებული.

მაგალითად, კლასიკური რომაული სამართლის მიხედვით, ანდერძი ითვლებოდა ბათილად, თუ მოანდერძე მემკვიდრედ გამოაცხადებდა მონას, რომლისთვისაც თავისუფლება მინიჭებული არ ჰქონდა, ანუ მემკვიდრეობის მიღება და მონობისაგან გათავისუფლება ორ განსხვავებულ, დამოუკიდებელ ცნებად განიხილებოდა. შესაბამისად, რომაელებისათვის დაუშვებელი იყო ვარაუდი იმისა, რომ მონისათვის მემკვიდრეობის დამტოვებელი სუბიექტი მის გათავისუფლებას გულისხმობდა, რადგან ქონებრივი უფლებებით შეიძლება ესარგებლა მხოლოდ თავისუფალ ადამიანს. მხოლოდ იუსტინიანეს ერთ-ერთი დადგენილებით (constitutio C. 6, 27, 5) დაკანონდა ის, რომ მსგავს შემთხვევებში მონის მემკვიდრედ დანიშვნა იმავდროულად მის გათავისუფლებად უნდა განმარტებულიყო, რადგან მემკვიდრედ თავისუფლების არმქონე მონის დამნიშვნელს (მამკვიდრებელს) არ ენდომებოდა მემკვიდრის მონად და სამკვიდროს უმემკვიდრედ დატოვება. განმარტებისადმი ორმაგი მიდგომის ევოლუცია დასრულდა ნების გამოვლენის (voluntas) პრიმატიტ ტექსტის სიტყვასიტყვითი განმარტების (ნების) (verba) მიმართ, ანუ ითვლებოდა, რომ ხელშეკრულებაში კონტრაპენტების ნების გამოვლინება სიტყვაზე მეტად ფასობდა.²⁸³

ცალკე გასათვალისწინებელია შემთხვევები, როდესაც საქმე ეხება ხელშეკრულების ტექსტში არსებული ცალკეული სიტყვების განმარტებას. ამ დროს მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული შემდეგი:

1. განსამარტავ სიტყვას ენიჭება მისი ჩვეულებრივი, ზოგადად მიღებული შინაარსი;
2. ტექნიკური ხასიათის მქონე სიტყვები განიმარტება მათი ტექნიკური მნიშვნელობითვე;

²⁸² A.Treatise on International Law, 1901, §384. მოცემული კონცეფციის წყაროდ მიჩნეულია ჰუგო გროციუსი, რომელიც გვთავაზობდა ხელშეკრულების პირობების მიხედვით მათი განმარტების სხვადასხვა სახეს: favorabilia (ხელის შემწყობი) პირობები, რომლებიც ადგენენ რაიმე შეღავათებს ან აუმჯობესებენ კონტრაპენტის მდგომარეობას, უნდა განიმარტოს ფართო მნიშვნელობით; obiosa (ოდიოზური), რომლებიც მხარეს აკისრებენ გარკვეულ ვალდებულებებს ან ზღუდავენ მას, უნდა განიმარტოს შეზღუდულად; და mixta aut media (შერეული ან საშუალო); ცვაიგერტი, კოტცი, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, 2001, გვ. 87.

²⁸³ ცვაიგერტი, კოტცი, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, 2001, გვ. 87.

3. განმარტების დროს გათვალისწინებულ უნდა იქნეს სიტყვათა ადგილობრივი მნიშვნელობა;

5. აღნიშნული წესები მოქმედებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც მხარეთა მიერ რაიმე საპირისპირო შეთანხმებული არ არის²⁸⁴.

ბ. ხელშეკრულების განმარტების წესები

განმარტების აუცილებლობა შეიძლება დადგეს ნებისმიერი ფორმით დადებული ხელშეკრულების რეალიზაციის პროცესში. არსებობს ზოგადი კრიტერიუმები, რომლებიც გამოყენებადია ნებისმიერი ფორმით დადებული ხელშეკრულების განმარტებისათვის:

1. **ხელშეკრულების განმარტების დროს, უპირველეს ყოვლისა, უნდა გაირკვეს ადგილი აქვს თუ არა თავად ხელშეკრულების არსებობას.**²⁸⁵ ამ გარემოების დადგენა აუცილებელია იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ თავდაპირველად აუცილებელია მხარეთა შორის სამართალურთიერთობის არსებობის ფაქტის დადგენა და მხოლოდ ამის შემდეგ დადგენა იმისა, თუ რისი თქმა სურდათ მხარეებს ხელშეკრულების კონკრეტული დებულებით.

2. **შეიცავს თუ არა ხელშეკრულება ბუნდოვან, ორაზროვან ან ურთიერთგამომრიცხავ გარემოებებს, ასევე საჭიროებენ თუ არა მისი გამონათქვამები შესწორებასა და შევსებას.**²⁸⁶ აქ უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ განმარტებისათვის აუცილებელია, თავად ხელშეკრულების გარკვეულ დებულებებში, ბუნდოვანი, ორაზროვანი ან ურთიერთგამომრიცხავი მოცემულობების არსებობა. ამასთან, ეს არ შეიძლება ეხებოდეს მთლიან ხელშეკრულებასა და მის ყველა დებულებას. იმ შემთხვევაში, თუ ხელშეკრულების არსებითი დებულებები იმდენად ბუნდოვანია, რომ შეუძლებელია მათი შინაარსის დადგენა, შეიძლება ჩაითვალოს, რომ გარიგება არ არსებობს.²⁸⁷

3. **ბათილი ხელშეკრულებების განმარტების საკითხი არ დგება.** ამ შემთხვევიდან გამონაკლისად შეგვიძლია მივიჩნიოთ მხოლოდ გარიგების კონვერსიის შემთხვევები – „იმ შემთხვევაში, როცა გარიგება აკმაყოფილებს სხვა გარიგებისათვის გათვალისწინებულ მოთხოვნებს, გამოიყენება ეს უკანასკნელი, თუკი გარიგების ბათილობის შეტყობისას მხარეებს სურთ მისი ნამდვილობა“.²⁸⁸

4. **წარმომადგენლის²⁸⁹ მეშვეობით დადებული ხელშეკრულების განმარტებისას** მხედველობაში მიღებული უნდა იყოს ის გარემოება, რომ წარმომადგენელი გამოხატავს მარწმუნებლის ნებას და განმარტებისას განმარტებულია არა წარმომადგენლის,

²⁸⁴ ოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ 31.

²⁸⁵ იქვე, გვ 17.

²⁸⁶ იქვე.

²⁸⁷ იქვე.

²⁸⁸ იქვე.

²⁸⁹ იგულისხმება როგორც კანონისმიერი, ასევე სახელშეკრულებო წარმომადგენელი.

არამედ კონტრაქტის მხარის ნება.²⁹⁰

ყველა ქვეყნის სამართალს შემუშავებული აქვს განსაზღვრული პრინციპები, რომლებიც მოსამართლეებს უთითებენ, თუ როგორ უნდა განიმარტოს ხელშეკრულებები.²⁹¹ შესაბამისად, გერმანული, რომანული და საერთო სამართლის ქვეყნებში, ამ მხრივ, განსხვავებული ვითარებაა. მაგალითად, გერმანული სამართლის ოჯახი უარს ამბობს ამგვარი წესების საკანონმდებლო განმტკიცებაზე, რომანული ოჯახი ფართოდ იძლევა განმარტებების ამგვარ პრინციპებს, ხოლო საერთო სამართლის სისტემაში ხელშეკრულების განმარტებას ადგენს სასამართლო პრეცედენტი.²⁹² „სკანდინავიურ სამართალში განმარტების შესახებ წესები სამოსამართლო სამართალსა და დოქტრინაში გვხვდება“.²⁹³ სკანდინავიური სამართლის ქვეყნების სამართლებრივი აქტები ხელშეკრულების განმარტების წესებზე მითითებას არ შეიცავს. ეს წესები განიხილება ფართოდ, ცნობილ დებულებებზე, რაც განაპირობებს კიდევაც სკანდინავიურ ქვეყნებში განმარტების წესების სამოსამართლო სამართლით რეგულირებას.²⁹⁴

ხელშეკრულების განმარტების შესახებ წესები მთელ რიგ საერთაშორისო კონვენციებსა და აქტებშია მოცემულია. ამ აქტებიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს UNIDROIT-ის საერთაშორისო კომერციულ ხელშეკრულებათა პრინციპები²⁹⁵, ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის პრინციპები²⁹⁶ და გაეროს კონვენცია საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებათა შესახებ²⁹⁷.

ხელშეკრულების განმარტების წესებიდან ყურადსაღებია რამდენიმე წესი, რომელიც საყოველთაოდ ცნობილია:

1. საწინააღმდეგო განმარტების წესი. ეს წესი ასევე ცნობილია „*Contra Proferentum rule*“ სახელწოდებით. ეს წესი გულისხმობს საწინააღმდეგო განმარტების პრინციპს, რომლის შესაბამისადაც, ერთ-ერთი მხარის მიერ შემოთავაზებული პირობების ბუნდოვანების შემთხვევაში, უპირატესობა ენიჭება შემთავაზებელი მხარის განმარტების საწინააღმდეგო განმარტებას.

²⁹⁰ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 18.

²⁹¹ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 337-ე მუხლი, გვ. 159.

²⁹² იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 25.

²⁹³ Principles of European Contract Law, Part I and II, The Hague/London/Boston, Kluwer Law International, 2000; იხ. იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 25.

²⁹⁴ იქვე.

²⁹⁵ Principles of International Commercial Contracts.

²⁹⁶ The Principles of European Contract Law (PECL) _ შედგენილია ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის კომისიის მიერ (The Commission of European Contract Law). იგი შედგენილია ევროპის ქვეყნების სახელმწიფოებო სამართლის ინსტიტუტების შესწავლის შედეგად. PECL-ის ტექსტი ხელმისაწვდომია ვებ-გვერდზე <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.part1.1995/>; იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 26.

²⁹⁷ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) _ მიღებულია 1980 წელს ვენაში. რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ 1994 წლის 16 აგვისტოს. CISG-ის ტექსტი ხელმისაწვდომია ვებ-გვერდზე http://www.cosg.ru/content/download/cisg_ru.pdf; იოსელიანი, ხელმწიფო სამართალი, 2008, გვ. 26.

ამ წესს იცნობს 345-ე მუხლი, რომლის თანახმადაც, „თუ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ტექსტი ბუნდოვანია, მაშინ იგი განიმარტება მეორე მხარის სასარგებლოდ“. აქვე ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი სანინაალმდეგო განმარტების წესს აღიარებს მხოლოდ ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებში არსებული ბუნდოვანებისას.

აღნიშნულ წესს აღიარებს როგორც კონტინენტური, ასევე საერთო სამართლის სისტემა, იგი აღიარებულია UNIDROIT-ისა და PECL-ის დათქმებშიც.²⁹⁸

2. ობიექტური განმარტების წესი.²⁹⁹ ხელშეკრულების განმარტება ხორციელდება მხარეთა განზრახვის შესაბამისად. საკმაოდ ხშირად, მხარეთა განზრახვის გამოვლენა და დადგენა შეუძლებელია, ვინაიდან ხელშეკრულების დადების მომენტში მხარეთა შინაგანი ნება და მისი გარეგნული გამოხატვის ფორმა შესაძლებელია ერთმანეთს არ ემთხვეოდეს. ამ დროს მხარეთა გამონათქვამები და მოქმედებები განიმარტება იმავე მნიშვნელობით, რასაც ანალოგიურ ვითარებაში ამ მოქმედებებს მიანიჭებდნენ გონიერი პირები. აღნიშნული წესი გამოიყენება კონტინენტურ სამართალში, ასევე აღიარებულია UNIDROIT-ის, PECL-ის და CISG-ის მიერ.³⁰⁰

საერთო სამართლის ქვეყნებში იგივე წესი ცნობილია „Best Guess Rule“-ის ან „Extrinsic nonevidence rule“-ის სახელით. ეს წესი გამოიყენება ხელშეკრულებაში ბუნდოვანი ან ორმაგი მნიშვნელობის მქონე გამონათქვამების განმარტებისას,³⁰¹ რადგანაც „ყველაზე ნამდვილი, ყველაზე ინტუიციური ეკონომიკური აზროვნება ახლოსაა საერთო მნიშვნელობად ყოფასთან“.³⁰²

3. ოთხი კუთხის წესი³⁰³ საერთო სამართალში წარმოადგენს ხელშეკრულების განმარტების ძირითად წესს, რომლის თანახმადაც, ყურადღება არ ექცევა უკვე ისედაც გამოვლენილ ფაქტებს და ხელშეკრულების განმარტება ხორციელდება თავად ხელშეკრულების ფარგლებში, მისი „ოთხივე კუთხიდან“.³⁰⁴

4. ზეპირ ჩვენებათა წესი³⁰⁵. ამ წესის შესაბამისად, დასაშვებია ხელშეკრულების წერილობით ტექსტში, პირის ზეპირი ჩვენების საფუძველზე, ცვლილებების შეტანა, რასაც შემაკავშირებელი პირობა ეწოდება. გამოვლენილი ნებისა და ხელშეკრულების განმარტების დროს, ეს წესი შეზღუდულად მოქმედებს.³⁰⁶ A

ანგლოამერიკულ სამართალში ნებისმიერი სახის წერილობით დოკუმენტს ენიჭება უპირატესობა ზეპირ შეთანხმებასთან მიმართებით. დაუმჯობესია ამ წესის გამოყ-

²⁹⁸ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 27.

²⁹⁹ ცნობილია Objective Interpretation Rule სახელით.

³⁰⁰ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 27.

³⁰¹ იქვე, გვ. 27.

³⁰² Posner, The law and economics of contract interpretation; იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 27.

³⁰³ ცნობილია Four Corner Rule-ის სახელით, ასევე Plain Meaning Rule-ის სახელით.

³⁰⁴ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 27.

³⁰⁵ ცნობილია Parol Evidence Rule-ის სახელით.

³⁰⁶ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 28.

ენება, თუკი ხელშეკრულების გამონათქვამები სრულყოფილად ჩამოყალიბებული. ხელშეკრულების განმარტება ზეპირი ჩვენებით მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება შეივსოს, როცა ხელშეკრულების გამონათქვამები არის ბუნდოვანი, ორაზროვანი ან შეუძლებელია მათი შინაარსის ზუსტი დადგენა.³⁰⁷

ბ.ა. ხელშეკრულების განმარტების წესები გაეროს კონვენციის მიხედვით საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებათა შესახებ (CISG)

საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებათა შესახებ ვენის კონვენციის მე-8 მუხლი ხელშეკრულების განმარტების საკითხს ეძღვნება. უფრო ზუსტად, იგი ეხება მხარეთა განცხადების ან ქმედებების განმარტებას. 8 | მუხლის მიხედვით, მხარეთა განცხადებები და მოქმედებები უნდა განიმარტოს მხარის განზრახვის (ე.ი. ნამდვილი ნების) შესაბამისად, თუკი მეორე მხარემ იცოდა ან არ შეეძლო არ სცოდნოდა კონტრაქტის განზრახვა. სხვა შემთხვევაში, მხარეთა განცხადება ან ქმედება განიმარტება იმის შესაბამისად, თუ როგორ გაიგებდა მას „გონიერი პირი, მეორე მხარის მსგავს მდგომარეობაში, ანალოგიური გარემოებების არსებობისას“ (8 II).

ვენის კონვენციის დებულებები შეიძლება შუალედურ პოზიციად მივიჩნიოთ ნებისა და ნების გამოვლენის თეორიებს შორის. კონვენციით განმარტების საფუძვლად მიჩნეულია მხარის განზრახვა (მისი ნება) იმ პირობით, რომ მეორე მხარისათვის „ცნობილი იყო ან შეუძლებელია ცნობილი არ ყოფილიყო ამ განზრახვის შესახებ“.³⁰⁸

ბ.ბ. ხელშეკრულების განმარტების წესები ევროპული სახელმწიფო სამართლის ძირითადი დებულებების მიხედვით.

ხელშეკრულების განმარტების საფუძვლებთან დაკავშირებით საინტერესოა ევროპული სახელმწიფო სამართლის ძირითადი დებულებების (The Principles of European Contract Law) 5:101 - 5:107 მუხლებით დადგენილი ნორმები.

5:101 მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, „ხელშეკრულება უნდა განიმარტოს მხარეთა საერთო ნების შესაბამისად იმ შემთხვევაშიც კი, თუ იგი განსხვავდება სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობისაგან.“

ძირითადი დებულებების მიერ დადგენილი ხელშეკრულების განმარტების პრინციპებში ნების თეორიაზე დამყარებული იდეები სჭარბობს. მაგალითად, 5:101 მუხლის მეორე ნაწილის მიხედვით, „თუ დადგენილია, რომ ერთ მხარეს სურდა ხელშეკრულებას ჰქონოდა გარკვეული მნიშვნელობა და, ხელშეკრულების დადების მომენტისათვის, მეორე მხარეს არ შეიძლებოდა არ სცოდნოდა პირველი მხარის ნების შესახებ, ხელშეკრულება უნდა განიმარტოს პირველი მხარის ნების შესაბამისად.“³⁰⁹

მუხლის მესამე ნაწილით, პირველი ან მეორე ნაწილების თანახმად, მხარეთა ნების დადგენის შეუძლებლობის შემთხვევაში, განმარტების კრიტერიუმად მიიჩნევა ხელშეკრულების მხარეთა მსგავსი გონივრული აზროვნების მქონე პირთა შეფასება,

³⁰⁷ იქვე, გვ. 28.

³⁰⁸ ევროპული სახელმწიფო სამართლის ძირითადი დებულებები. თარგმანი – ზ. ჭეჭელაშვილი, ქართული კერძო სამართლის კრებული, წიგნი 1, 2004, გვ. 273.

³⁰⁹ ევროპული სახელმწიფო სამართლის ძირითადი დებულებები, თარგმანი – ზ. ჭეჭელაშვილი, ქართული კერძო სამართლის კრებული, წიგნი 1, 2004, გვ. 245-246.

მოცემულ გარემოებებში.³¹⁰

ყურადღებას იმსახურებს ძირითად დებულებათა 5: 102-ე მუხლი, რომლითაც ჩამოთვლის გარემოებებს, რომლებიც ხელშეკრულებათა განმარტების დროს მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, კერძოდ:

ა) გარემოებები, რომლის დროსაც დაიდო ხელშეკრულება, მათ შორის, წინასწარი მოლაპარაკებები;

ბ) მხარეთა მოქმედებები, განხორციელებული თუნდაც ხელშეკრულების დადების შემდეგ;

გ) ხელშეკრულების ბუნება და მიზანი;

დ) განმარტება, რომელიც უკვე მისცეს მხარეებმა ხელშეკრულების მსგავს დებულებებსა და მათ შორის არსებულ პრაქტიკას;

ე) მნიშვნელობები, რომლებიც მიცემული აქვს საერთოდ საქმიანობის მოცემულ სფეროში პირობებსა და გამონათქმებს და მსგავსი დებულებების განმარტებას, რომელიც უკვე მისცეს მხარეებმა;

ვ) ჩვეულებები;

ზ) კეთილსინდისიერებისა და პატიოსანი საქმოსნობის პრინციპები³¹¹.

5:105-ე მუხლი ითვალისწინებს ხელშეკრულებათა კონტექსტუალური განმარტების შესაძლებლობას: „პირობები უნდა განიმარტოს იმ მთლიანი ხელშეკრულების ქრილში, რომელშიც ისინი არის მოცემული.“³¹²

ზემოთ ნახსენების გარდა, დოკუმენტი ითვალისწინებს ნორმებს, რომლებიც ეხება უშუალოდ შეთანხმებულ პირობათა უპირატესობას უშუალოდ შეუთანხმებელ პირობებთან შედარებით (მუხლი 5:104), საწინააღმდეგოდ განმარტების წესსა (მუხლი 5:103) და ენობრივ შეუსაბამობას (მუხლი 5:107).³¹³

შეიძლება ითქვას, რომ ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის ძირითადი დებულებები, ხელშეკრულების განმარტებისას, მხარს უჭერს, ითვალისწინებს ნების თეორიისა და ნების გამოვლენის თეორიის ერთგვარ სინთეზს.

ბ.გ. ხელშეკრულების განმარტების წესები უნიდროას პრინციპების მიხედვით

უნიდროას³¹⁴ მიერ შემუშავებულ საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების ძირითად პრინციპებში საკმაოდ დიდი ადგილი ეთმობა ხელშეკრულებათა განმარტებას. აღნიშნული პრინციპები საერთაშორისო ხელშეკრულებებისათვისაა განკუთვნილი და მათი გამოყენება ხელშეკრულებაში შესაბამისი მითითების შემთხვევაშია შესაძლებელი. მის დებულებებს მხოლოდ სარეკომენდაციო ხასიათი აქვთ.

უნდა ითქვას, რომ უნიდროას პრინციპები ძირითადად მსგავსია ზემოთ განხილული ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის ძირითადი დებულებებისა, თუმცა,

³¹⁰ იქვე, გვ. 246.

³¹¹ იქვე, გვ. 246.

³¹² იქვე, გვ. 246.

³¹³ იქვე, გვ. 246.

³¹⁴ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.

ერთგვარი სპეციფიკაც ახასიათებს. ყურადღებას სწორედ ამ განსხვავებებზე შევაჩარებთ.

ხშირად საერთაშორისო ხელშეკრულებები ორ ან რამდენიმე ენაზე დგება. ხელშეკრულება ზოგჯერ არ შეიცავს დათქმას რომელიმე ტექსტის უპირატესობის შესახებ. ეს გარემოება კი შეიძლება მხარეთა უთანხმოების მიზეზი გახდეს. უნიდროას პრინციპების 4 VII მუხლში აღნიშნული პრობლემის მარტივი და მოხერხებული გადაწყვეტაა მოცემული:

„თუ ხელშეკრულება შედგენილია ორ ან მეტ ენაზე და ყოველი ტექსტი თანაბარი იურიდიული ძალის მატარებელია, მათ შორის წინააღმდეგობათა არსებობის შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება განმარტებას იმ ვერსიის შესაბამისად, რომელშიც ხელშეკრულება თავდაპირველად შედგა“.

ნათელია, რომ ხელშეკრულება ჯერ ერთ ენაზე დგება და შემდგომ ითარგმნება. მოხმობილი ნორმის მიხედვით, უპირატესობა ენიჭება პირვანდელ და არა ნათარგმნ ვერსიას.

მეორე წესი, რომელიც ხელშეკრულების განმარტებას ეხება, „*contra proferentem*“ (საწინააღმდეგოდ განმარტების პრინციპი) სახელითაა ცნობილი (4 VI), პირდაპირ თარგმანში – „შემთავაზებლის წინააღმდეგ“.³¹⁵ „ერთ-ერთი მხარის მიერ შემთავაზებული პირობების ბუნდოვანების შემთხვევაში, უპირატესობა ენიჭება შემთავაზებელი მხარის განმარტების საწინააღმდეგოდ განმარტებას“. მექანიზმი მიმართულია ხელშეკრულებაში არსებული მხარის მიერ ჩამოყალიბებული ტექსტის წინააღმდეგ და იძლევა კეთილსინდისიერი მხარის ინტერესების დაცვის საშუალებას.³¹⁶

4 IV მუხლის მიხედვით „პირობები და გამონათქვამები განხილულ უნდა იქნეს მთელი იმ ხელშეკრულების ან განცხადების ჩრილში, სადაც ისინი დაფიქსირებულია“. მოხმობილი ნორმით, სიტყვასიტყვით განმარტებასთან ერთად, აუცილებელია კონტექსტუალური განმარტებაც. მეტიც, მუხლში აქცენტი გადატანილია კონტექსტუალური განმარტების მნიშვნელობაზე. ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ ხელშეკრულების განმარტება უნდა დაიწყოს მხარეთა გამოვლენილი ნების საფუძველზე, რომელიც წარმოადგენს განმარტებისათვის აუცილებელ საფუძველს. მხარეთა შორის არსებული სამართალურთიერთობის მარეგულირებელი ყველა სხვა შემადგენელი გარემოება კი განმარტების შემადგენელ, გამოვლენილი ნების შეფასებაზე დაშენებულ კომპონენტებად გვევლინება³¹⁷.

³¹⁵ სამწუხაროდ, მოცემული პრინციპი არ არის განმტკიცებული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით, გარდა სტანდარტულ პირობებთან დაკავშირებული ურთიერთობებისა (345), მიუხედავად იმისა, რომ იგი უაღრესად გონივრულია და მისი მეშვეობით ბევრი სადავო საკითხის მარტივად გადაჭრაა შესაძლებელი.

³¹⁶ ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის ძირითადი დებულებების განხილვისას საუბარი გვექონდა ანალოგიურ რეგულირებაზე, თუმცა ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ უნიდროას პრინციპებისაგან განსხვავებით, ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის ძირითადი დებულებები „*contra proferentem*“-ის წესების გამოყენების წინაპირობად ადგენს იმ გარემოებას, რომ მოცემული დებულება/დებულებები არ უნდა იყოს უშუალოდ შეთანხმებული მხარეთა მიერ, წინააღმდეგ შემთხვევაში, უპირატესობა ენიჭება უშუალოდ შეთანხმებულ ნორმას, ანუ უშუალოდ შეთანხმების პირობებში ამ პრინციპის გამოყენება დაუშვებელია.

³¹⁷ ანალოგიური შინაარსის ნორმას შეიცავს ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის ძირითადი

უნიდროას პრინციპების 4 III მუხლის მიხედვით, ხელშეკრულების განმარტებისას მხედველობაში მიღებულ უნდა იქნეს შემდეგი გარემოებები:

- ა) წინასწარი მოლაპარაკებები მხარეთა შორის;
- ბ) მხარეთა მიერ ურთიერთობის პროცესში დამკვიდრებული პრაქტიკა;
- გ) მხარეთა მოქმედებები ხელშეკრულების დადების შემდგომ;
- დ) ხელშეკრულების ხასიათი და მიზანი;
- ე) შესაბამის კომერციულ საქმიანობაში პირობებისა და გამოთქმების საზოგადოდ მიღებული მნიშვნელობა;
- ვ) ჩვეულებები.³¹⁸

უნიდროას პრინციპების 4 V მუხლის შესაბამისად³¹⁹, „ხელშეკრულების დებულებების განმარტება უნდა განხორციელდეს ისეთი სახით, რომ ყოველ მათგანს მიენიჭოს მნიშვნელობა და დადგინდეს მათი შინაარსი და არა პირიქით – იურიდიული ძალის გარეშე დატოვოს რომელიმე მათგანი.“ ამ შემთხვევაში, ამის განმახორციელებელი სუბიექტის მიმართ, კანონმდებელი სისტემატური განმარტების სავალდებულოობას აწესებს.

უნიდროას პრინციპების 4 VIII მუხლში ასახულია ინსტიტუტი, რომელიც გადმოცემულია „პირობათა შევსების“ სახელწოდებით. იგი დაკავშირებულია შემთხვევასთან, როცა მხარეები არ შეთანხმებულან პირობაზე, რომელიც მნიშვნელოვანია მათი უფლება-მოვალეობების განსასაზღვრად. ასეთ დროს, უნიდროას პრინციპების მიხედვით, მხარეთა შეთანხმებას ემატება შემავსებელი პირობა, რომელიც შეესაბამება კონკრეტულ გარემოებებს. ამავე ნორმის მეორე ნაწილში ჩამოთვლილია ზოგიერთი გარემოება, რომელიც მხედველობაში მიიღება:

- ა) მხარეთა განზრახვა;
- ბ) ხელშეკრულების ხასიათი და მიზანი;
- გ) კეთილსინდისიერება და პატიოსანი საქმიანი პრაქტიკა³²⁰;
- დ) კეთილგონიერება.

ზემოაღნიშნულის გარდა, უნიდროას პრინციპები აყალიბებენ დამატებითი გარემოებების ჩამონათვალს, რომლებიც არის ხელშეკრულების განმარტებისათვის დამხმარე ხასიათის მატარებელი და გათვალისწინებული უნდა იყოს ხელშეკრულების განმარტებისას. ეს გარემოებებია: მხარეთა წინასახელშეკრულებო მოლაპარაკებები, მხარეთა შორის არსებული ურთიერთობის პრაქტიკა, მხარეთა მოქმედებები ხელშეკრულების დადების შემდეგ, ხელშეკრულების ხასიათი და მიზანი, სამენარმეო საქმიანობაში საყოველთაოდ მიღებული გამონათქვამებისა და პირობების მნიშვნელობა

დებულებებიც.

³¹⁸ აღსანიშნავია, რომ ხელშეკრულების განმარტების მოცემული კრიტერიუმები, უმთავრესად, ემთხვევა ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის ძირითად დებულებებში ჩამოყალიბებულ პრინციპებს.

³¹⁹ უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ მოცემული ნორმა უფრო შემვსები ხასიათის მატარებელია და არ არის აღჭურვილი ძირითადი დებულების ფუნქციით.

³²⁰ ცნობილია Principle of good faith and fair dealing-ის სახელწოდებით.

და ჩვეულებები.³²¹

უნიდროას პრინციპებში ხელშეკრულების განმარტებასთან დაკავშირებით ძალიან დიდ როლს თამაშობს 4 V მუხლში განმტკიცებული წესი, რომლის თანახმადაც, ხელშეკრულების შინაარსის დადგენა ხდება სისტემურად – „ხელშეკრულების პირობები ისე უნდა განიმარტოს, რომ ყველა მათგანს მიეცეს მნიშვნელობა და არა რომელიმე მათგანს წაერთვას ძალა“.³²² ხელშეკრულების განმარტებისას მნიშვნელობა აქვს თითოეულ დებულებას, მუხლს, სიტყვას და ა.შ. და თითოეულ მათგანს უნდა მიენიჭოს შესაბამისი აზრი. დაუშვებელია რომელიმე მათგანისათვის ძალის წართმევა ან აზრის მოკლება, პირიქით, განმარტების არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ყველა დებულებას უნდა მიენიჭოს შესაბამისი მნიშვნელობა და ამის მიხედვით განხორციელდეს საბოლოო განმარტება.

გ. ხელშეკრულებათა განმარტების ძირითადი პრინციპები

ხელშეკრულებათა განმარტების სპეციფიკა განპირობებულია ურთიერთობათა ორმხრივი (მრავალმხრივი) ხასიათით, დისპოზიციური სამართლებრივი ნორმების გამოყენებით, სავაჭრო და საქმიანი ჩვეულებებითა და ტრადიციებით, მხარეთა შორის არსებულ ურთიერთობაში ჩამოყალიბებული პრაქტიკით, იმპერატიული ნორმების მოთხოვნათა გათვალისწინების აუცილებლობითა და ა.შ.

ხელშეკრულება არის მხარეთა მიერ მიღწეული კონსენსუსის შედეგი, რომელიც, სამართლებრივი თვალსაზრისით, იწვევს მხარეთა მიმართ შესაბამისი უფლებებისა და ვალდებულებების წარმოშობას მათივე ნების საფუძველზე. მისი არსებობისათვის აუცილებელია ორი ან მეტი ნების თანხვედრა, რაც იწვევს მხარეთა საერთო ნების დადგენის აუცილებლობას.³²³ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ხელშეკრულების განმარტების არსი მხარეთა მიერ გამოვლენილი საერთო ნების ნამდვილი შინაარსის, ხელშეკრულების რეალური მიზნის დადგენაში მდგომარეობს. აქ შესაძლებელია კითხვის დასმა, თუ რაში მდგომარეობს ნების გამოვლენის ნამდვილი აზრი: იმაში, რაც ერთ მხარეს ჰქონდა მხედველობაში, იმაში, როგორც მეორე მხარემ გაიგო იგი თუ იმაში, როგორ გაიგებდა ამას ამავე პირობებში მყოფი სხვა გონიერი პირი?

ამ შემთხვევაში ყველაზე მართებულად გვევლინება შუალედური პოზიცია მხარეთა შორის არსებული ურთიერთობების სპეციფიკის გათვალისწინებით. ორივე მხარის ნების გათვალისწინებით უნდა გვახსოვდეს, რომ „ნებისმიერ ხელშეკრულებაში მნიშვნელობა აქვს არა ერთ-ერთი პარტნიორის მიერ გამოყენებული სიტყვების ნამდვილ აზრს, არამედ იმას, თუ როგორ უნდა აღექვა ეს სიტყვები მეორე მხარეს საქმის გარემოებების გათვალისწინებით“ (Motive I.S. 155)³²⁴.

განმარტების პრინციპებზე სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლის შეხედულებე-

³²¹ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ 35.

³²² იქვე, გვ. 29.

³²³ ცვიგერტი და კოტცი ხელშეკრულების განმარტებას განიხილავენ მხარეთა მიერ ბუნდოვნად ან არასრულად გამოვლენილი ნების რეალური შინაარსის დადგენისაკენ მიმართული საქმიანობის ერთ-ერთ სახედ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი ავტორები, ცნებებს „ნათელი“ და „გასაგები“ განიხილავს როგორც განმარტების შედეგს.

³²⁴ ცვიგერტი, კოტცი, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, 2001, გვ. 110.

ბი ერთმანეთისაგან საგრძობლად განსხვავდება. ბუნებრივია, კოდიფიცირებული სამართალი არ არის პრაქტიკული ამოცანების კრებული, რომელმაც უნდა აიძულოს მოსამართლე მატერიალურ-სამართლებრივ, პრაქტიკულ შინაარსს მოკლებული სამართლის გამოყენების ტექნიკური ნესების შესწავლა. ხელშეკრულების განმარტებისას მოსამართლე იმდენად ღრმად უნდა ჩასწვდეს განსახილველი საქმის გარემოებებს, რომ ნებისმიერი მშრალი განზოგადება, საკანონმდებლო დანაწესის ფორმის სახით, მხოლოდ შეცდომის მომტანია. შესაბამისად, განმარტების ნესების ერთობლივი შემუშავება სასამართლო პრაქტიკისა და დოქტრინის მიერ გაცილებით მიზანშეწონილად გვევლინება.³²⁵

საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1156-ე მუხლის მიხედვით, განმარტებისას აქცენტი უნდა გაკეთდეს მხარეთა განზრახვის გამოვლენაზე და არა სიტყვათა შინაარსზე. ამკარაა, რომ განმარტების ობიექტურ და სუბიექტურ მეთოდებს შორის საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი ამ უკანასკნელს (სუბიექტურს) იზიარებს. მოყვანილი მუხლის შინაარსიდან ჩანს, რომ ხელშეკრულების განმარტებისას უნდა დადგინდეს მხარეთა საერთო ნება. ამასთან, აღიარებულია ისიც, რომ ამის დადგენის შეუძლებლობის შემთხვევაში უნდა დადგინდეს „მხარეთა ჰიპოთეტური ნება“ ან სასამართლომ მხარეთა ნების დასადგენად, ყველა სუბიექტური და ობიექტური გარემოებების გათვალისწინებით, უნდა მისდიოს მხარეთა გონივრული ნების გამოვლინებად ჩათვლილ მისწრაფებებს. კოდექსი მოსამართლეს ასევე „ობიექტური გარემოებების“ გათვალისწინებას სთავაზობს, ე.ი. ხელშეკრულების ბუნდოვანი ან არასრული დებულებების ხელშეკრულების შინაარსის ან არსებული პრაქტიკის შესაბამისად განმარტებას.³²⁶

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის შესაბამის ნორმათა ჰარმონიზაციის მცდელობის მიუხედავად, ნების თეორიასა და ნების გამოვლენის თეორიას შორის არსებული წინააღმდეგობის გადალახვა მაინც ვერ მოხერხდა. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 133-ე მუხლი მიერ განმარტების მიზნად მიჩნეულია „ნამდვილი ნების გამოვლენა“, რაც სუბიექტური ნების გათვალისწინების აუცილებლობაზე მიუთითებს. ამავე კოდექსის ნაკვეთში „ნების გამოვლენა“ („მოტივები“) უარყოფილია – „ნებისმიერ ხელშეკრულებაში მნიშვნელობა აქვს არა ერთ-ერთი პარტნიორის ნათქვამის ჭეშმარიტ შინაარსს, არამედ მეორე პარტნიორის მიერ მოცემულ გარემოებებში ნათქვამის აღქმას.“³²⁷ მეორე მხრივ, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის §157 მიუთითებს ხელშეკრულების პირობების სამართლებრივი ბრუნვის ჩვეულებათა გათვალისწინებით და კეთილსინდისიერების პრინციპის შესატყვისად განმარტების აუცილებლობაზე. მოცემული ნორმა, ობიექტური კრიტერიუმის მნიშვნელობას უსვამს ხაფს.³²⁸

განმარტების მიზნით, ხელშეკრულების შინაარსის განხილვისას აუცილებლად გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ხელშეკრულება შესაძლოა დაიდოს როგორც წერილობითი, ასევე ზეპირი ფორმით. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით

³²⁵ იქვე, გვ. 87.

³²⁶ იქვე, გვ. 88.

³²⁷ იქვე, გვ. 88.

³²⁸ იქვე, გვ. 90.

სავალდებულო წერილობითი ფორმა ყველა სახის ხელშეკრულებისათვის დადგენილი არ არის. შესაბამისად, წერილობითი და ზეპირი ხელშეკრულებების განმარტების სპეციფიკაც განსხვავებულია. თუ წერილობითი ხელშეკრულების განმარტებისას შესაძლებელია დოკუმენტით ხელმძღვანელობა, ზეპირი ფორმით მისი არსებობის შემთხვევაში, მისი შინაარსის გაანალიზება ხორციელდება იმ სახით, როგორც იგი დაფიქსირებულია მხარეთა ახსნა-განმარტებებსა და მონმეთა ჩვენებებში.

ხელშეკრულების განმარტებისას, უმეტესწილად, მიღებულია შემდეგი პრინციპების გამოყენება:

1. კეთილსინდისიერების პრინციპი;
2. ერთიანი განმარტება სამართლის წყაროს მიუხედავად;
3. ერთ-ერთი მხარის უფლებების შეზღუდვისაკენ მიმართული ხელშეკრულების ნებისმიერი დებულების შეზღუდულად განმარტება;
4. ორაზროვნების შემთხვევაში იმ მნიშვნელობის მინიჭება, რომელიც ქმედითს გახდის ხელშეკრულებას და არა პირიქით;
5. ამკრძალავი წესის პრიორიტეტი ბრძანებითზე, ბრძანებითისა – ნებადართველზე;
6. სპეციალური მუხლების უპირატესი ძალა;
7. წესი „contra proferentem“³²⁹;
8. საექვო საკითხის³³⁰ გადაწყვეტა მოვალის სასარგებლოდ.³³¹

განმარტების პრინციპები ზოგადი, ძირითადი მიდგომის განმსაზღვრელია, განმარტების წესები კი მათი განხორციელების საშუალებად გვევლინება. წესები წარმოადგენენ კონკრეტულ საშუალებებს, რომლებითაც უნდა ვიხელმძღვანელოთ ნებისმიერი ტექსტის ანალიზისას.

სიტყვასიტყვითი განმარტების პრინციპი გამომდინარეობს იქიდან, რომ მხარეების მიერ წერილობითი ფორმით ხელშეკრულების გაფორმების შემდგომ ისინი იზღუდებიან სწორედ ამ ტექსტით, რაც სამოქალაქო ბრუნვისათვის აუცილებელი სტაბილურობის, განსაზღვრადობისა და საიმედოობის გარანტიას წარმოადგენს.³³² სასამართლო მხარეთა ნამდვილ ნებას ადგენს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ განმარტების პროცესში წარმოიშობა ხელშეკრულების ტექსტში გადმოცემულ დებულებათა შორის წინააღმდეგობა ან შეუსაბამობა. ასეთი მიდგომა დამახასიათებელია ევროპული ქვეყნების უდიდესი ნაწილისათვის. კ. ცვაიგერტსა და ჰ. კოტცს მაგალითად მოჰყავთ საფრანგეთის სასამართლოს მიერ გამოტანილი გადაწყვეტილება, რომელმაც შესაძლოა ნათელი მოჰფინოს ნებისა და ნების გამოვლენის ურთიერთმიმართების საკითხს:

³²⁹ ეს წესი გულისხმობს საწინააღმდეგო განმარტების პრინციპს, რომლის შესაბამისადაც, ერთ-ერთი მხარის მიერ შემოთავაზებული პირობების ბუნდოვანების შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება შემთავაზებელი მხარის განმარტების საწინააღმდეგო განმარტებას.

³³⁰ „საექვო საკითხში“ მოიაზრება ნებისმიერი გარემოება, რომლის ცალსახად და ობიექტურად დადგენაც შეუძლებელია. ასეთი საკითხები განმარტება მოვალის ინტერესების შესაბამისად.

³³¹ *Шуршалов*, Основные вопросы теории международных договоров, 1959, 383.

³³² *Петражицкий*, Права добросовестного владельца на доходы с точки зрения догмы и политики гражданского права, 2002, 211.

მყიდველმა შეიძინა ვირთევზის გარკვეული პარტია იმ პირობით, რომ თევზით მოვაჭრეთა კავშირის მიერ მიწოდებული თევზის რაოდენობის შემცირების შესახებ გაცემული თანხმობის არსებობის შემთხვევაში გამყიდველს უფლება ექნებოდა შემცირებინა მიწოდებული თევზის რაოდენობა. კავშირის მიერ ასეთი თანხმობის მიღების შემდგომ, გამყიდველმა მიანოდა მყიდველს იმ რაოდენობის ნახევარი, რაც ხელშეკრულებით იყო გათვალისწინებული. მყიდველმა მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა მიყენებული ზიანის ანაზღაურება. ბორდოს სააპელაციო სასამართლომ დააკმაყოფილა სარჩელი, მაგრამ საკასაციო სასამართლომ იგი გააუქმა და განსახილველად სხვა სასამართლოს იმ მოტივით გადასცა, რომ ხელშეკრულების ტექსტის შესაბამისად, მიწოდების შემცირების თაობაზე გამყიდველის უფლებაში ეჭვის შეტანა არ შეიძლებოდა. ამის მიუხედავად, სარჩელი მეორე სასამართლომაც დააკმაყოფილა და გადანყვეტილება ხელშეკრულების გაფორმების დროს მხარეთა მდუმარე შეთანხმებას – თევზით მოვაჭრეთა კავშირი მიწოდების შემცირებას მოიწონებს მხოლოდ დაჭერილი თევზის (პროდუქტის) ოდენობის შემცირებისა და არა ვირთევზაზე მოთხოვნის მქვეთრი ზრდის გამო, დააფუძნა. საკასაციო სასამართლოს მიერ უარყოფილ იქნა ეს გადანყვეტილება: მოცემულ საკითხზე ხელშეკრულების პირობა იმდენად ცალსახა და ერთგვაროვანია, რომ მხარეთა განზრახვების შემდგომი განხილვისათვის არავითარი საფუძველი არ არსებობს.³³³ ამ საქმის განმხილველმა ერთ-ერთმა მოსამართლემ, ლებურ-პიჟონიერმა, გამოთქვა მოსაზრება: „თუ სადავო პირობა ცხადია, არ არის აუცილებელი მხარეთა საერთო ვარაუდი გამოვლინდეს ამ პირობის სამოქმედო სფეროს განსაზღვრისათვის.“³³⁴

საერთო სამართლის ქვეყნების სასამართლოებისათვისაც ხელშეკრულების განმარტებისას მნიშვნელოვანია არა მხარეთა ნება, არამედ მისი გარეგნული გამოვლინება: „ხელშეკრულება გონების მდგომარეობა კი არ არის, არამედ მოქმედება და სწორედ ამ სახით არის გარკვეული ქცევის შედეგი. მხარეები უნდა გასამართლდნენ არა იმის მიხედვით, თუ რა ჩაიფიქრეს, არამედ მათი ნათქვამის, დაწერილის ან ნამოქმედარის მიხედვით. ეს თვალსაზრისი მეტწილად ყველა ქვეყნის სამართლებრივი სისტემისათვის უნდა იყოს დამახასიათებელი, მაგრამ საერთო სამართალში განსაკუთრებული აქცენტი სწორედ გარეგნულ გამოვლინებაზე კეთდება. ინგლისელი მოსამართლის ფუნქცია ეფემერული გონებრივი ელემენტების ძიება კი არ არის, არამედ უზრუნველყოფა, რამდენადაც ეს მისი პრაქტიკული გამოცდილებით არის შესაძლებელი, რომ პატიოსანმა ადამიანებმა გონივრული მოსალოდნელი შედეგების აღსრულებას მიაღწიონ.“³³⁵

დ. ხელშეკრულების განმარტების სპეციფიკური საკითხები

ხელშეკრულების განმარტების პროცესში მხედველობაშია მისაღები მრავალი გარემოება, რომელიც ერთობლიობაში ხელშეკრულების ბუნდოვანი ტექსტის განმარტების შესაძლებლობას იძლევა. არ არსებობს უნივერსალური წესები, რომ-

³³³ ცვაიგერტი, კოტცი, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, 2001 გვ. 89.

³³⁴ იქვე გვ. 89.

³³⁵ შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, 2001, გვ. 92.

ლებიც ყველა ტიპის ხელშეკრულების მიმართ იქნება გამოყენებადი. ის, თუ რა არის მისაღები მხედველობაში ხელშეკრულების განმარტებისას, ძირითადად დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ტიპის ხელშეკრულებასთან გვაქვს საქმე და რა ტიპის შეცდომაა დამვეებული ტექსტში. შეცდომები შეიძლება იყოს შინაარსობრივი ხასიათის, აზრობრივი, ლინგვისტური, ტექნიკური და ა.შ.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ერთმანეთისაგან განასხვავებს ცალმხრივ, ორმხრივ და მრავალმხრივ გარიგებებს, რის გამოც განსხვავებულია ამ ტიპის გარიგებების განმარტების მეთოდებიც. ხელშეკრულება წარმოადგენს გარიგების ნაირსახეობას, შესაბამისად, ხელშეკრულების განმარტებაზე ვრცელდება გარიგების განმარტების შესაბამისი წესები. ხელშეკრულების განმარტების წესები სპეციფიკურია იმის გათვალისწინებით, რომ „ხელშეკრულება ორმხრივი (მრავალმხრივი) გარიგებაა“³³⁶. ვინაიდან ხელშეკრულების დადებისათვის ორი ან მეტი პირის შეთანხმება აუცილებელია, თავისი სპეციფიკიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების განმარტებას თავისებურებებიც გააჩნია.³³⁷

მაგალითი:

ხელშეკრულების დადების დროს ადგილი აქვს ორი ან მეტი პირის ნების გამოხატვას მაშინ, როცა ანდერძის შედგენისას გამოხატულია მხოლოდ მამკვიდრებლის ნება. ხელშეკრულების განმარტებისას მხარეთა ნების დადგენა ხდება როგორც უშუალოდ ხელშეკრულების ტექსტით, ასევე სხვადასხვა გარემოების მხედველობაში მიღებით. ანდერძი ტექსტთან უშუალო კავშირში უნდა განიმარტოს.³³⁸

სხვადასხვა ხელშეკრულებაში ერთი და იგივე ფრაზა შეიძლება სხვადასხვა დატვირთვის მატარებელი იყოს, რისი გაუთვალისწინებლობაც შესაძლოა გაუგებრობის შედეგი გახდეს. ასეთ შემთხვევაში, ხელშეკრულების დებულებების განმარტება უნდა განხორციელდეს ხელშეკრულების საერთო კონტექსტის გათვალისწინებით და ტექსტის შინაარსიდან გამომდინარე.

მაგალითი:

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი იცნობს შუამავლობის ხელშეკრულებას. შუამავლობის ზოგად არსს წარმოადგენს მაკლერის მოქმედება, რომელიც მიმართულია ხელშეკრულების დადებისაკენ შემკვეთსა და მესამე პირს შორის. თუმცა, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განსხვავებულად აწესრიგებს შუამავლობას ბინის ქირავნობისას, სესხისას, სავაჭრო ურთიერთობებში და ა.შ. შესაბამისად, თითოეულ ურთიერთობაში ტერმინი მაკლერი მოიაზრებს სხვადასხვა უფლებებსა და მოვალეობებს.³³⁹

სპეციფიკურია ორენოვანი ხელშეკრულების განმარტების მეთოდიკაც, სადაც მეტწილად ჭარბობს ხოლმე ლინგვისტური ხასიათის შეცდომები, რომლებიც მხარე-

³³⁶ ახელედანი, ვალდებულებითი სამართალი (მეორე გამოცემა), 1999, გვ.10.
³³⁷ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ 16.
³³⁸ იქვე, გვ 16. იხ. ასევე: ჭანტურია, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, 2000, გვ. 340.
³³⁹ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 30.

თა მიერ საკუთარი ვალდებულებების არასწორ ან არათანმხვედრ გაგებას იწვევს.

როგორც წესი, ორენოვანი ხელშეკრულების არსებობისას მხარეები თანხმდებიან პრიორიტეტულ ენაზე, ანუ იმაზე, თუ რომელ ენაზე შედგენილ ტექსტს ენიჭება უპირატესობა წინააღმდეგობის არსებობის შემთხვევაში. ასევე შესაძლებელია შეთანხმების არსებობა იმ წესებზე, რომლითაც ხელშეკრულების ტექსტის განმარტება უნდა განხორციელდეს.

ასეთი ტიპის შეთანხმების არარსებობის შემთხვევაში, დღის წესრიგში დგება საკითხი იმის თაობაზე, თუ რომელი ტექსტი უნდა იყოს უპირატესი. ეს საკითხი ორმაგად მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინებით, რომ ორივე ენაზე შედგენილ ტექსტს თანაბარი იურიდიული მნიშვნელობა გააჩნია. ამ დროს, „ხელშეკრულების ვერსიებს შორის ენობრივი შეუსაბამობის შემთხვევაში, უპირატესობა ენიჭება იმ ვერსიის მიხედვით განმარტებას, რომელშიც ხელშეკრულება თავდაპირველად შედგა“.³⁴⁰ ასეთ შემთხვევაში, მხედველობაშია მისაღები ასევე არა მხოლოდ სიტყვების ეტიმოლოგიური მნიშვნელობა, არამედ ხელშეკრულების ზოგადი არსი, „ამა თუ იმ ენაში ტერმინთა განსხვავებულობის, ზუსტი შესატყვისების, პირდაპირი თუ არაპირდაპირი თარგმანის შესაძლებლობა“.³⁴¹

მაგალითი:

ქართულმა და თურქულმა კომპანიებმა დადეს სასოფლო-სამეურნეო მოხმარების შხამქიმიკატების ნასყიდობის ხელშეკრულება. ხელშეკრულება დაიდო ქართულ და თურქულ ენებზე. ხელშეკრულებით მხარეები შეთანხმდნენ, რომ დავის არსებობის ან ხელშეკრულების განმარტების აუცილებლობის შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება ხელშეკრულების ქართულ ვარიანტს. ასეთი შეთანხმებისას, დავის წარმოშობის შემთხვევაში, განმარტება განხორციელდება ქართული ტექსტის შინაარსიდან გამომდინარე და ამას მიენიჭება უპირატესობა.

მაგალითი:

ქართულმა და უკრაინულმა კომპანიებმა დადეს ხელშეკრულება ღვინის ნასყიდობის შესახებ. ხელშეკრულება შედგა ქართულ და უკრაინულ ენებზე. ხელშეკრულებით მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ხელშეკრულების განმარტების აუცილებლობის შემთხვევაში ხელშეკრულების განმარტება მოხდება მოლდავეთის კანონმდებლობით დადგენილი წესების შესაბამისად. ამ შემთხვევაში, ხელშეკრულების განმარტება განხორციელდება მოლდავეთის კანონმდებლობის მიხედვით.

მაგალითი:

ქართულმა და ფრანგულმა კომპანიებმა დადეს ხელშეკრულება პარფიუმერიული ნაწარმის ნასყიდობის შესახებ. ხელშეკრულება შედგა ქართულ და ფრანგულ ენებზე. მხარეებმა ხელშეკრულებით არ გაითვალისწინეს უპირატესი ენა ხელშეკრულების ტექსტის განმარტებისათვის. ამ პირობებში, მხარეებს შორის დავის წარმოშობის შემთხვევაში, განმარტებისას უპირატესობა მიენიჭება იმ ენას, რომელზეც შედგა

³⁴⁰ ქართული კერძო სამართლის კრებული, წიგნი I, 2004, გვ. 246-247.

³⁴¹ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 31.

ხელშეკრულების თავდაპირველი ტექსტი.³⁴²

ხელშეკრულების განმარტების საკითხებზე მსჯელობისას, აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული ხელშეკრულების ფორმის საკითხი. წერილობითი ხელშეკრულების არსებობის პირობებში, სიტყვასიტყვითი განმარტება უფრო მართებულია უნდა იქნეს მიჩნეული.

ზეპირი ხელშეკრულების განმარტების მეთოდიკა განსხვავებულია წერილობითისაგან. ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ განსხვავებული უნდა იყოს განმარტების განხორციელების მეთოდი და არა მისი ობიექტური საფუძველი – სასამართლო უნდა შეეცადოს ურთიერთობიდან გამომდინარე ლოგიკური განმარტების მიცემას მხარეთა მოქმედებისათვის. შესაბამისად, ამ მოქმედების მიზნისათვის სასამართლო უნდა ამოვიდეს სწორედ შედეგიდან და არა იქიდან, თუ რისი სურვილი შეიძლება დაჰქონოდა ნების გამომვლენ სუბიექტს, თუკი ეს სურვილი არ დასტურდება ორივე მხარის მიერ განხორციელებული მოქმედებებით.

2. ნების თეორია და ნების გამოვლენის თეორია – ხელშეკრულების განმარტების ფუნდამენტური საკითხები

ხელშეკრულების დასადებად მხოლოდ მხარეთა შინაგანი ნება, მისი არსებობის ფაქტი, საკმარისი არ არის. ხელშეკრულების დადების დროს მხარეთა მიერ გამოხატული ნება და მათი შინაგანი სურვილი შეიძლება არ იყოს ურთიერთთანმხვედრი, რაც დღის წესრიგში აყენებს გამოხატული ნებისა და შინაგანი ნების განმარტების საკითხს.³⁴³

განმარტებას მიმართავენ მაშინ, როდესაც ცნობილია, რომ მხარეებმა გამოხატეს ნება, მაგრამ ნების არსი ბუნდოვანია. შეიძლება გამოვყოთ ხელშემკვრელ მხარეთა ნების განმარტებისადმი ორი ძირითადი მიდგომა. პირველს ნების თეორიას უწოდებენ, მეორეს კი – ნების გამოვლენის თეორიას. ნების თეორიაში უპირატესობა ენიჭება მხარეთა ნების გამოვლენის შინაგან (ნაგულისხმევ) შინაარსს. ეს პოზიცია ეფუძნება ნების ავტონომიის პრინციპს, რომლის მიხედვითაც, სამართლებრივ შედეგს პირის ნების თავისუფალი გამოვლინება წარმოქმნის. „ნებაა მხოლოდ ძირითადი და მოქმედი. ეს შინაგანი და უხილავი ფენომენია, ამიტომ გვჭირდება სიმბოლური ნიშნები, რათა მათი გაშიფვრა ვცადოთ.“³⁴⁴

მეორე თვალსაზრისით, ნების გამოვლენის გარეგნულ ფორმებზე (ე.ი. გამოხატულ ნებაზე) კეთდება აქცენტი. აღნიშნული თეორიის მიხედვით, მართლწესრიგისათვის

³⁴² საზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ერთ-ერთი ენისათვის ხელშეკრულების განმარტების მიზნებისათვის უპირატესობის მინიჭება არ გულისხმობს მეორე ენაზე შედგენილი ტექსტის სრულ უგულვებელყოფასა და მხედველობაში არმიღებას. უპირატესი ენა გამოყენებულ უნდა იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ხელშეკრულების ტექსტებს შორის არსებობს რადიკალური წინააღმდეგობა და ვერც ერთი სხვა საშუალებით ვერ ხერხდება ტექსტის ისეთი განმარტება, რომელიც შესაბამისობაში იქნებოდა ორივე ენაზე შედგენილ ტექსტთან.

³⁴³ იოსელიანი, ხელშეკრულების განმარტება, 2008, გვ. 7.

³⁴⁴ ცვაიგერტი, კოტცი, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, 2001, გვ. 86.

ნების შინაგანი გამოვლინება შეიძლება მნიშვნელოვანი იყოს მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც არ სცილდება იმ სამართლებრივი აზრის ჩარჩოებს, რომელსაც გონიერი ადამიანი თავისი ნების გამოვლინებას ანიჭებს.³⁴⁵

ხელშეკრულების განმარტების აუცილებლობა მისი ცალკეული პირობების არასრული ან ბუნდოვანი შინაარსის შედეგად წარმოიშობა. სამოქალაქო პროცესში აღიარებული შეჯიბრებითობის პრინციპიდან გამომდინარე, სასამართლო ხელშეკრულების განმარტებას მიმართავს მხარეთა მიერ დაყენებულ მოთხოვნებზე გადაწყვეტილების მისაღებად, თუ ეს აუცილებელია, მათი საფუძვლიანობის დასადგენად.

ხანდახან წერილობითი ხელშეკრულების ცალკეული პირობები ჩამოყალიბებულია ბუნდოვნად ან არასრულად, რამაც შეიძლება მათ შორის უთანხმოება გამოიწვიოს. ასეთ შემთხვევაში, აუცილებელი ხდება ხელშეკრულების განმარტების წესების გამოყენება. უმთავრესს პრობლემას წარმოადგენს მხარის რეალურ შინაგან და გამოხატულ ნებას შორის შეუსაბამობა. რას უნდა მივანიჭოთ უპირატესობა – მხარის ნამდვილ ნებას თუ ხელშეკრულებაში ნების გარეგნულ გამოხატულებას?

მხარის „ნამდვილი“ ნებისათვის პრიორიტეტის მინიჭებამ, შესაძლოა დააზარალოს მეორე მხარე და სამოქალაქო ბრუნვა, ვინაიდან მეორე მხარის მიერ აღქმულ ნებას არ ექნება სამართლებრივი ძალა. ნების გამოვლენისათვის უპირატესობის მინიჭება კი რთულ მდგომარეობაში ჩააყენებს კეთილსინდისიერად შემცდარ მხარეს.

ორივე თეორიის სასარგებლოდ არსებული საკმაოდ სერიოზული არგუმენტაციის მიუხედავად, პრაგმატული სამართლებრივი თვალსაზრისით, უპირატესობა ალბათ ნების გამოვლენის თეორიის საფუძველზე დაფუძნებულ ხელშეკრულების განმარტების პრინციპს უნდა მიენიჭოს. აღნიშნული თეორიის სასარგებლოდ მეტყველებს შემდეგი გარემოებები:

– **შეცდომა.** გამოხატული ნების შეცდომით ფორმულირების შემთხვევაში (ბუნებრივია, კონტრაჰენტი მხარის კეთილსინდისიერების პირობებში) მეტ-ნაკლებად ორივე მხარე შეცდომაშია შესული. ამ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, უპირატესობა პასუხი შეცდომის დამშვებმა და, აქედან გამომდინარე, პრობლემის წარმომშობმა მხარემ აგოს;

– **ბრუნვის ინტერესები.** ხელშეკრულების მონაწილე რომელიმე მხარისათვის უფლების მინიჭება, ამტკიცოს მხოლოდ საკუთარი შინაგანი ნების საფუძველზე, რომ მას სურდა სხვა რამ, ფაქტობრივად გამოიწვევს არაკეთილსინდისიერი მოქმედებების პროვოცირებას, ვინაიდან ნება, როგორც ასეთი, წარმოადგენს წმინდა სუბიექტურ კატეგორიას, რომლის ობიექტური შეფასებაც შეუძლებელია მის გამოხატვამდე. შესაბამისად, ხელშეკრულების მონაწილე მეორე მხარისათვის მნიშვნელოვანი და ამოსავალია მისი კონტრაჰენტი მხარის მიერ უკვე გამოვლენილი, აღქმადი ნება და არა მისი შინაგანი განწყობა, სურვილი და ა.შ. ამა თუ იმ ურთიერთობის, მისი განხორციელების საშუალებების ან ამ ურთიერთობიდან გამომდინარე შედეგის მიმართ, რომელიც შეიძლება მისთვის საერთოდ არ იყოს ცნობილი;³⁴⁶

³⁴⁵ იქვე, გვ. 86-87.

³⁴⁶ ამ შემთხვევაში „შეცდომა“ არ გულისხმობს შეცდომას გარიგების საფუძველებში და/ან გარიგების ბათილობის სხვა წინაპირობებს შეცილების შემთხვევაში, ანუ საუბარია შეცდომაზე ნების გამოვლინების ფორმაში, რაიმე დებულების, სიტყვის ან წინადადების არასწორად ფორმულირებაზე და ა.შ.

– მტკიცების ტვირთი. ისევ და ისევ ნების, როგორც ცნების, შინაარსობრივი ბუნე-ბიდან გამომდინარე, შეუძლებელია რაიმე სახის კონტრარგუმენტის დაპირისპირება მისი მატარებელი მხარისათვის, რომელიც ამბობს, რომ მან, მართალია, გამოავლინა ნება, მაგრამ სწორად ვერ გადმოსცა იგი. ამას უპირობოდ მივეყვართ არა მხოლოდ სამართლიანობის, არამედ სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპის – მხარეთა თანასწორობის პრინციპის – დარღვევამდე. გარდა ამისა, ნების მატარებელი სუბიექტის სიტყვის გარდა, სასამართლოსათვის შეუძლებელია სხვა რაიმე მტკიცებულებაზე დაყრდნობა, რაც ართულებს, უფრო მეტიც – შეუძლებელს ხდის სასამართლო გადანყვეტილების მოტივირებას. სასამართლო გადანყვეტილების მოტივაციის არარსებობა შეუძლებელს ხდის მის გასაჩივრებას და საკითხი აბსოლიტურ თვითდინებაზე აღმოჩნდება მიშვებული, რაც თავის გამოხატვას ხელშეკრულების მონაწილე ერთ-ერთი მხარის ინტერესების სრულ დაუცველობაში პოვებს³⁴⁷;

– მხარეთა ნება. მოცემულ შემთხვევაში, კანონისათვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ რომელიმე კონტრაპენტი მხარის ნება, არამედ ორივე მხარის ერთობლივი ნება, რისი დადგენაც შეუძლებელია მხოლოდ ნების თეორიის საფუძველზე, რომელიც საკუთარ თავში მხოლოდ ერთი კონკრეტული სუბიექტის ნებას განიხილავს.³⁴⁸

ხშირად რთულია სრულყოფილად გაირკვეს, თუ რა განზრახვა ჰქონდა მხარეს ხელშეკრულების დადებისას და რაში მდგომარეობდა მისი ე.წ. ნამდვილი (ნაგულისხმევი) ნება. ამ შემთხვევაში, უფრო რაციონალურად მიგვაჩნია გამოვლენილი (ე.ი. ხელშესახები) ნების შეფასება. მისი გამოყენება განმარტების უმთავრეს კრიტერიუმად, ხშირად უფრო გონივრულ შედეგს გამოიღებს, ვიდრე მხოლოდ ერთ სუბიექტურ, შინაგან ნებაზე დაყრდნობა.

³⁴⁷ სასამართლო გადანყვეტილება შედგება შესავალი, აღწერილობითი, სამოტივაციო და სარეზოლუციო ნაწილებისაგან. სამოტივაციო ნაწილის ფუნქცია მდგომარეობს სასამართლოს მიერ მიღებული გადანყვეტილების სამართლებრივ დასაბუთებაში, უფრო მარტივად რომ ვთქვათ, სამოტივაციო ნაწილში სასამართლომ უნდა აუხსნას მხარეებს, თუ რატომ იქნა მიღებული გადანყვეტილება სწორედ ამ სახით, რომელ ფაქტობრივ გარემოებებს დაეყრდნო სასამართლო და რატომ მისცა სასამართლომ ფაქტობრივ გარემოებებს მსგავსი სამართლებრივი შეფასება, ანუ სამართლებრივი შეფასება გამომდინარეობს დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებებიდან. თავისთავად ცხადია, რომ სასამართლო გადანყვეტილებით უკმაყოფილო მხარისათვის სააპელაციო ან საკასაციო საჩივრის არგუმენტირების საფუძველს წარმოადგენს სწორედ სასამართლოს მოტივაცია, ვინაიდან თავად გადანყვეტილება, მისი სარეზოლუციო ნაწილის სახით, წარმოადგენს სწორედ მოტივაციის შედეგს. ნების თეორიაზე განმარტების დაფუძნების შემთხვევაში, სრულიად შეუძლებლად გვეჩვენება ფაქტობრივი გარემოების ობიექტურად და სარწმუნოდ დადგენა, რადგან საუბარია პროცესის მონაწილე ერთ-ერთი მხარის შესაძლო შინაგან ნებაზე. მსგავს შემთხვევაში, სასამართლოს გადანყვეტილება ეფუძნება მხოლოდ მოსამართლის სუბიექტურ შეფასებას და მხარე იძულებულია გაასაჩივროს სასამართლოს გადანყვეტილება იმ მოტივით, რომ არ ეთანხმება მოსამართლის სუბიექტურ აზრს, რაც თავად სააპელაციო ან საკასაციო საჩივრის მოტივირებას შეუძლებელს ხდის, რის გამოც მხარის უფლებისა და ინტერესის სამართლებრივი დაცვის შესაძლებლობის ალბათობა მინიმუმამდეა დაყვანილი.

³⁴⁸ მსგავსი დებულება გათვალისწინებულია საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1156-ე მუხლით – შეთანხმებათა განხილვისას პირველ რიგში უნდა იქნეს გამოკვლეული მხარეთა საერთო ნება და არა მხოლოდ გამონათქვამთა სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამა თუ იმ თეორიისათვის უპირატესობის მინიჭება სხვა თეორიისათვის სრულ უარყოფას არ გულისხმობს. ხელშეკრულების განმარტების უმთავრესი მიზანი სწორედ მხარეების ნამდვილი სურვილის გაგებაა.

მაგალითად, ხელშეკრულების ნების თეორიაზე დაყრდნობით, განმარტებას უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმ შემთხვევაში, როცა მეორე მხარემ იცოდა (ან გარემოებებიდან გამომდინარე უნდა სცოდნოდა) კონტრაჰენტი მხარის ნამდვილი ნება.³⁴⁹ ნების თეორიას უნდა დავეყრდნოთ მაშინაც, როცა შესაძლებელია ორივე მხარის თანხვედრი ნამდვილი ნების დადგენა.

საერთო ჯამში, შეიძლება ითქვას, რომ განმარტების პრინციპის ძიებისას, მიზანშეუწონელია, განხილული თეორიებიდან რომელიმეს ხელალებით უარყოფა. ხელშეკრულების განმარტება გამოხატულ ნებას უნდა დაეყრდნოს იმ შემთხვევების გარდა, როცა შესაძლებელია მხარეთა საერთო ნების დადგენა, ასევე მაშინ, როდესაც მხარისათვის ცნობილი იყო ან უნდა ყოფილიყო ცნობილი კონტრაჰენტის ნამდვილი განზრახვა.

3. ხელშეკრულების განმარტება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით

განხილული საკითხების ფონზე საინტერესოა, თუ რა მიმართულება აქვს არჩეული, მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით საქართველოს სამოქალაქო კოდექსს, რომელი კონცეფცია უდევს საფუძვლად ხელშეკრულების განმარტებას და რას ენიჭება უპირატესობა – ნების თეორიას, ნების გამოვლენის თეორიას, თუ მათ შეჯერებულ ვარიანტს და რამდენად იძლევა ქართული სამოქალაქო კანონმდებლობა განმარტების საკითხის მოწერიგების შესაძლებლობას.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ ადგენს განმარტების ზოგად პრინციპს, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელოს სასამართლომ ხელშეკრულების განმარტებისას: განმარტება უნდა მოხდეს სიტყვასიტყვით თუ კოტექსტუალურად, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს მხარეთა ნებას თუ ნების გამოვლენას, სასამართლო უნდა ეცადოს მხარეთა შინაგანი ნების დადგენას თუ საკმარისია მხარეთა შორის არსებულ ხელშეკრულებაში გამოხატული ნების განმარტება.

337-ე მუხლით განსაზღვრულია ხელშეკრულების ცალკეული გამონათქვამების განმარტების ძირითადი პრინციპი: „თუ ხელშეკრულების ცალკეული გამონათქვამები შეიძლება გაგებულ იქნეს სხვადასხვანაირად, მაშინ უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმას, რომელიც, ჩვეულებრივ, მიღებულია ხელშეკრულების დამდები მხარეების საცხოვრებელ ადგილზე. თუკი მხარეებს სხვადასხვა საცხოვრებელი ადგილი აქვთ, გადამწყვეტია აქცეპტანტის საცხოვრებელი ადგილი.“

ხელშეკრულების განმარტების ამოსავალი პირობა, მისი საფუძველი, გადმოცემულია ნებისა და ნების გამოვლენის თეორიებში. ცხადია, რომ ორივე თეორიის

³⁴⁹ მოყვანილი მოსაზრება გადმოცემულია საერთაშორისო ნასყიდობათა შესახებ ვენის კონვენციის მე-8 მუხლში, რომლის თანახმადაც, მხარეთა განცხადებები და მათ მიერ განხორციელებული მოქმედებები უნდა განიმარტოს მხარის განზრახვის შესაბამისად იმ შემთხვევაში, თუ მეორე მხარემ იცოდა ან არ შეეძლო არ სცოდნოდა, თუ რაში მდგომარეობდა კონტრაჰენტის განზრახვა.

სრულად გათვალისწინება შეუძლებელია. შესაბამისად, უნდა განისაზღვროს პრიორიტეტული ღირებულება, ზოგადად სამართლისათვის უპირატესი ღირებულებისა და სამართლიანობის პრინციპის გათვალისწინებით. უპირველეს პრიორიტეტად უნდა ჩაითვალოს სამოქალაქო ბრუნვის ინტერესები, რომლებიც განმარტების საფუძველად უნდა იქნეს აღებული. ნების თეორიისა და ნების გამოვლენის თეორიის საფუძველზე არსებული კონცეფციებიდან ერთ-ერთ მათგანს უნდა მიენიჭოს პრიორიტეტი, ხოლო მეორე მათგანის რეგულირების პრინციპები შეძლებისდაგვარად უნდა იქნეს გათვალისწინებული. ეს მიდგომა აუცილებელია ერთგვაროვანი რეგულირებისათვის და რეგულირების პროცესში წარმოშობილი წინააღმდეგობის შემთხვევაში უპირატესი საფუძველმდები კონცეფციის განსაზღვრისათვის. ამ მხრივ, პრიორიტეტულად ნების გამოვლენის თეორიის როლი უფრო მიზანშეწონილად უნდა იქნეს მიჩნეული.

განმარტების საფუძველების განსაზღვრისას დასახელდა ორი ამოსავალი საკითხი: ბრუნვის ინტერესები და სამართლიანობა. მათთვის უპირატესობის მინიჭება არ ნიშნავს სხვა საკითხების უგულებელყოფას. განმარტებისას გამოყენებული დანარჩენი პრინციპები აღნიშნულ ძირითად საფუძველებს უნდა ეყრდნობოდეს და მათთან უნდა იყოს მისადაგებული. სხვა საკითხებად შეიძლება მოვიაზროთ ბრალი (მისი ფართო გაგებით), მხარეთა კეთილსინდისიერება, მათი ნამდვილი ნების დადგენის შესაძლებლობა და ა.შ. ეს ფაქტორები განმარტების განხორციელების მეთოდის შემადგენელი ელემენტებია და აკონკრეტებს „სამოქალაქო ბრუნვის ინტერესებისა“ და „სამართლიანობის“ ზოგად არსს.

337-ე მუხლი განმარტების საკითხს განიხილავს ტერმინოლოგიური პრობლემის ჩრილში – ცალკეული გამონათქვამების განმარტება ხდება კონტრაპენტი მხარეების საცხოვრებელ ადგილზე მიღებული განმარტების შესაბამისად. თუკი მხარეებს აქვთ სხვადასხვა საცხოვრებელი ადგილი, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს აქცეპტანტის საცხოვრებელ ადგილს. ამ შემთხვევაში, კანონმდებელი ეფუძნება ნების გამოვლენის თეორიას, ანიჭებს რა უპირატესობას აქცეპტანტის საცხოვრებელ ადგილზე მიღებულ განმარტებას³⁵⁰.

საინტერესოა 52-ე მუხლის მიმართება 337-ე მუხლთან. 52-ე მუხლის თანახმად, ნების გამოვლენის განმარტებისას ნება უნდა დადგინდეს გონივრული განსჯის შედეგად და არა მარტო გამოთქმის სიტყვასიტყვითი აზრიდან, ხოლო 337-ე მუხლი განმარტების პრინციპად ადგენს მხარეთა ადგილსამყოფელზე მიღებულ განმარტებასა და მათი ერთობლივი ადგილსამყოფელის არარსებობის შემთხვევაში, აქცეპტანტის საცხოვრებელი, ადგილას მიღებული განმარტების უპირატესობას. თითოეული ამ ნორმათაგანი, ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად შეფასების შემთხვევაში, ადგენს ბუნდოვანი დებულების განმარტების პრინციპულად განსხვავებულ მიდგომას, ვინაიდან 52-ე მუხლი უნდა განვიხილოთ განმარტების ნების თეორიაზე დაფუძნებულ პრინციპად მაშინ, როდესაც 337-ე მუხლი წარმოადგენს ნების განმარტების გამოვ-

³⁵⁰ ამ შემთხვევაში საწინააღმდეგოდ განმარტების პრინციპის ნიშნებიც გვაქვს სახეზე, ვინაიდან განმარტების საფუძველად აღებულია ნების გამოვლენი სუბიექტის ინტერესის საწინააღმდეგოდ განმარტება, თუმცა ეს დებულება არ შეიძლება ცალსახად განხილულ იქნას საწინააღმდეგოდ განმარტების პრინციპად, ვინაიდან თავად აქცეპტანტი თავისუფლად შეიძლება მოგვევლინოს სადავო დებულების შემთავაზებელ სუბიექტად.

ლენის პრინციპზე დაფუძნების კლასიკურ მაგალითს. შესაბამისად, განმარტების ზოგადი პრინციპის დამდგენი ნორმა (52) ეფუძნება განმარტების საკითხის მომწესრიგებელი სპეციალური ნორმის (337) საფუძვლისაგან განსხვავებულ პრინციპს.

338-ე მუხლი განსაზღვრავს ხელშეკრულებაში არსებული ურთიერთგამომრიცხველი და მრავალმნიშვნელოვანი გამონათქვამების განმარტების წესს. ხელშეკრულებაში ურთიერთგამომრიცხველი ან მრავალმნიშვნელოვანი გამონათქვამების დროს უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმ გამონათქვამს, რომელიც ყველაზე მეტად შეესატყვისება ხელშეკრულების შინაარსს. აღნიშნული ნორმა მოწოდებულია კონტექსტუალური განმარტების განხორციელებისაკენ.

ყურადღებას იმსახურებს 345-ე მუხლი, რომლის თანახმადაც, თუ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ტექსტი ბუნდოვანია, იგი განიმარტება მეორე მხარის სასარგებლოდ. აღნიშნული ნორმა ადგენს საწინააღმდეგო განმარტების პრინციპს და მისი შინაარსი სავსებით გასაგებია, თუმცა ამ რეგულირებას ისევ მივყავართ შეფასების ობიექტური და სუბიექტური კრიტერიუმების ურთიერთმიმართებასთან და არსებული რეგულირების პრინციპულ შესაბამისობასთან – ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ტექსტის ბუნდოვანების შემთხვევაში გამოიყენება საწინააღმდეგო განმარტების წესი. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ საწინააღმდეგო განმარტების წესი თავის თავში ცალსახად გულისხმობს ობიექტური შეფასების კრიტერიუმის არსებობას და სასამართლოს მოცემულ შემთხვევაში არ აინტერესებს ნების გამოძღვნი პირის ნამდვილი ნება და გონივრული განსჯა. ეს პრინციპი საშუალებას აძლევს სამართალურთიერთობის მონაწილე სუბიექტებს თავად განსაზღვრონ სასამართლოში საქმისწარმოების შესაძლო შედეგი, რაც მსგავს შემთხვევებში სასამართლოში დავის აღბათობას საგრძნობლად ამცირებს.

ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებასაც, რომ ამ შემთხვევაში, საუბარი გვაქვს ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებზე, ანუ ტიპურ ხელშეკრულებაზე. სხვა დანარჩენ შემთხვევაში, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი საწინააღმდეგო განმარტების წესს არ ითვალისწინებს. მხოლოდ სტანდარტულ პირობებში საწინააღმდეგოდ განმარტების წესის გამოყენება განპირობებულია თავად ტიპური ხელშეკრულების განმარტების სპეციფიკით. კერძოდ, სტანდარტულ პირობებს ერთი მხარე უდგენს მეორე მხარეს, რის გამოც ყოველთვის არსებობს მეორე მხარის ინტერესის შელახვის საშიშროება, რაც განაპირობებს კიდევაც ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ტექსტის განმარტების სპეციფიკას.

339-ე და 340-ე მუხლები ხელშეკრულების განმარტებისას ადგენენ სავჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების მხედველობაში მიღების შესაძლებლობასა და შერეული ხელშეკრულების განმარტების წესებს. სავჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების გამოყენება, ხელშეკრულების განმარტების პროცესში, დასაშვებია ნებისმიერ დროს, იმის მიუხედავად, შეთანხმდნენ თუ არა მხარეები ამის თაობაზე ხელშეკრულებაში. ერთადერთი გამონაკლისი შემთხვევა, როდესაც ჩვეულებების გამოყენება გამორიცხულია, ხელშეკრულებაში მხარეთა დათქმაა იმის შესახებ, რომ „ისინი არ გამოიყენებენ სავჭრო ჩვეულებას. მაშინ, ამ უკანასკნელს მათთვის არ ექნება სავალდებულო ძალა“.³⁵¹

³⁵¹ *ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო*

III. სასამართლო პრაქტიკა,

საქმე №1

დავის არსის მოკლე მიმოხილვა³⁵²

საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ სარჩელით მიმართა სასამართლოს შპს „ტ-ს“ მიმართ, ხელშეკრულების შესრულების ვადის გადაცილების გამო, პირგასამტეხლოს დაკისრების მოთხოვნით.

მოსარჩელემ მიუთითა, რომ 2007 წლის 19 დეკემბერს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და შპს „ტ-ს“ შორის გაფორმდა №1878 ხელშეკრულება მანქანების, კონტეინერებისა და მისაბმელების რენტგენული კონტროლის მობილური მიწოდების თაობაზე. შემსყიდველმა აიღო ვალდებულება, აენაზღაურებინა შპს „ტ“. ხელშეკრულებით გათვალისწინებული 2 289 150 ლარი. ხელშეკრულებით განისაზღვრა მხარეთა პასუხისმგებლობა ხელშეკრულების პირობების დარღვევის გამო, კერძოდ, ხელშეკრულების 16.1 მუხლი ითვალისწინებდა შემსყიდველის უფლებამოსილებას საქონლის მიწოდების ვადის გადაცილების შემთხვევაში მიმწოდებლისათვის ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე საქონლის ღირებულების 0.1% საურავის დაკისრებას. თავის მხრივ, საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო თანხის გადახდის ვადის გადაცილების შემთხვევაში ვალდებული იყო, გადაეხადა ვადაგადაცილებული თანხის 0,1% ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე. მოსარჩელემ მიუთითა, რომ საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ თავისი ვალდებულება შეასრულა ჯეროვნად, ხოლო შპს „ტ-მ“ გადააცილა საქონლის მიწოდების ვადებს, რის გამოც იგი ვალდებულია, გადაიხადოს 16.1 პუნქტით გათვალისწინებული საურავი 22 891. 50 ლარი. შპს „ტ“ საურავის გადახდაზე უარს აცხადებს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მოსარჩელემ მოითხოვა შპს „ტ-ს“ დაეკისროს საქონლის მიწოდების ვადის გადაცილებისათვის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირგასამტეხლოს 22 891. 50 ლარის გადახდა.

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2008 წლის 8 დეკემბრის გადაწყვეტილებით საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სარჩელი არ დაკმაყოფილდა.

აღნიშნულ გადაწყვეტილებაზე სააპელაციო საჩივარი შეიტანა საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 25 თებერვლის განჩინებით საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2008 წლის 8 დეკემბრის გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელად.

სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები:

– 2007 წლის 19 დეკემბერს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს და შპს „ტ-ს“ შორის გაფორმდა 1878 ხელშეკრულება მანქანების, კონტეინერებისა და მისაბმელების რენტგენული კონტროლის მობილური მიწოდების თაობაზე.

კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 339-ე მუხლი, გვ. 167.

³⁵² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 10 ივნისის ას-1244-1503-09 გადაწყვეტილება.

– ხელშეკრულების თანახმად, შპს „ტ-მ“ იკისრა ვალდებულება, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსათვის საავანსო თანხის გადარიცხვიდან 25 კალენდარულ დღეში მიენოდებინა მანქანების, კონტეინერებისა და მისაბმელის “X-ლ”A რენტგენული კონტროლის მობილური სისტემა.

– ამავე ხელშეკრულებით ¹6.1 პუნქტით განისაზღვრა საქონლის მიმწოდებლის ვალდებულება, საქონლის მიწოდების ვადის გადაცილების შემთხვევაში, გადაეხადა საურავი ყოველ გადაგადაცილებულ დღეზე საქონლის ღირებულების 0,1%-ის ოდენობით.

– 2008 წლის 21 დეკემბერს საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ გადაიხადა საავანსო თანხა. შპს „ტ-ს“ მიერ საავანსო თანხის გადახდიდან 25 კალენდარულ დღეში, 2008 წლის 15 იანვრისთვის, უნდა მომხდარიყო საქონლის მიწოდება.

– 2008 წლის 26 იანვარს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და შპს „ტ-ს“ შორის გაფორმდა შუალედური მიღება-ჩაბარების აქტი, რომლითაც შპს „ტ-მ“ 2008 წლის 26 იანვარს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს გადასცა მანქანების, კონტეინერებისა და მისაბმელების რენტგენული კონტროლის მობილური სისტემა.

– 2008 წლის 15 თებერვალს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და შპს „ტ-ს“ შორის გაფორმდა საბოლოო მიღება-ჩაბარების აქტი, რომლითაც 15 თებერვალს ქ. ფოთში მიმწოდებელმა დაამთავრა მანქანების, კონტეინერებისა და მისაბმელების რენტგენული კონტროლის მობილური სისტემის ინსტალაცია, მონტაჟი და მებაჟეების ტრენინგი. შპს „ტ“ საქონლის დაგვიანებით მიწოდებისათვის 2008 წლის 18 თებერვალს სახელმწიფო ბიუჯეტს გადაუხადა პირგასამტეხლო 25 180,65 ლარი.

სააპელაციო სასამართლოს სამართლებრივი არგუმენტაცია

– სააპელაციო პალატამ გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს მოსაზრება იმის შესახებ, რომ 2007 წლის 19 დეკემბრის ხელშეკრულება წარმოადგენს შერეულ ხელშეკრულებას. ხელშეკრულების ფასი მოიცავდა არა მარტო საქონლის ღირებულებას, არამედ შპს „ტ-ს“ ყველა ხარჯს – საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილ გადასახადებს, საქონლის დანიშნულების ადგილამდე მიწოდებას, ჩატვირთვას, გადმოტვირთვას, ტრანსპორტირებას, ინფლაციას, მონტაჟს, სწავლებასა და შემსყიდველის საკუთრებაში გადაცემას.

– ხელშეკრულების ¹2.3 პუნქტით ერთმანეთისაგან გამიჯნულია, ერთი მხრივ, მიწოდება და საკუთრებაში გადაცემა და, მეორე მხრივ, ინსტალაცია, მონტაჟი და სწავლება. ამასთან, ხელშეკრულებით (ხელშეკრულების ¹4.2 პუნქტით) განისაზღვრა საქონლის მიწოდების ვადა (სავანსო თანხის გადარიცხვიდან 25 კალენდარული დღე) და ამ ვადის გადაცილებისათვის საურავი ყოველ გადაგადაცილებულ დღეზე 0,1% (ხელშეკრულების 6.1 პუნქტი), ხოლო საქონლის ინსტალაციის, მონტაჟისა და სწავლებისათვის მხარეები ვადაზე, შესაბამისად, ვადის გადაცილებისათვის რაიმე პასუხისმგებლობაზე არ შეთანხმებულან. სამართლებრივ საფუძვლად სააპელაციო პალატამ მიუთითა სამოქალაქო კოდექსის 365-ე მუხლზე.

– სააპელაციო პალატამ მიიჩნია, ვინაიდან მხარეები №1878 ხელშეკრულებით ინსტალაციის, მონტაჟის, ტრანსპორტირებისა და სწავლების ვადაზე არ შეთანხმებულან, ზემოაღნიშნული ვალდებულებების დაგვიანებით შესრულების გამო, პირგასამტეხლოს დაკისრების ფაქტობრივი და სამართლებრივი საფუძველი არ არსებობს.

აღნიშნულ განჩინებაზე საკასაციო საჩივარი შეიტანა საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ.

კასატორის პოზიცია

– საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო ვერ გაიზიარებს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის მსჯელობას და მიაჩნია, რომ ხელშეკრულება უნდა განიმარტოს არა მისი სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობით, არამედ არსობრივად.

– ხელშეკრულების თანახმად, მიმწოდებელმა აიღო ვალდებულება მიეწოდებინა შემსყიდველისათვის ხელშეკრულების ¹ და ² დანართებში აღნიშნული საქონელი ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად. საქონლის დასახელება, ტექნიკური პარამეტრები, ძირითადი მაჩვენებლები, აგრეთვე რაოდენობა და ერთეულის ფასი მოყვანილია ¹ და ² დანართებში. პირველი დანართის 25-ე პუნქტის მიხედვით, ხელშეკრულების საგნის, ანუ საქონლის ტექნიკური მახასიათებელია „დაყენება და ოპერატორის სტანდარტული ტრენინგი კლიენტის ადგილზე (მაქს.6 სტუდენტი)“. აქედან გამომდინარე, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ, 2007 წლის 19 დეკემბრის ¹№ 878 ხელშეკრულებით შესყიდული ხელშეკრულების საგანი უნაკლო ვერ იქნებოდა ინსტალაციის, სტაჟისა და სწავლებისაგან დამოუკიდებლად. აღნიშნული ვალდებულებები ხელშეკრულების საგნის შემადგენელი ნაწილი იყო და საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო მანქანების, კონტეინერისა და მისაბმელების რენტგენული კონტროლის მობილურ სისტემას ვერ გამოიყენებდა მისი მონტაჟისა და ჩასატარებელი ტრენინგების გარეშე. აქედან გამომდინარე, უსაფუძვლოა სასამართლოს მითითება იმ გარემოებაზე, რომ ხელშეკრულებით განსაზღვრული არ ყოფილა საქონლის ინსტალაციის, მონტაჟისა და სწავლების ვადები. საქონლის მიწოდება, ინსტალაცია, მონტაჟი და სწავლება უნდა განხორციელებულიყო ხელშეკრულებით დადგენილ საერთო ვადაში. ამასთან, საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო არ ეთანხმება იმ არგუმენტს, რომ საქონლის ინსტალაციის, მონტაჟისა და სწავლებისათვის დამატებით საჭირო იყო ვადის განსაზღვრა, რადგან მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულების შესაბამისად, საქონლის გადაცემაში მოიაზრებოდა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების სრულად შესრულება, მათ შორის საქონლის ინსტალაცია, მონტაჟი და სწავლება.

უზენაესი სასამართლოს გადანყვეტილების სამოტივაციო ნაწილი

საკასაციო პალატამ განიხილა საქმის მასალები, გაეცნო საკასაციო საჩივარს და თვლის, რომ საკასაციო საჩივარი უნდა დაკმაყოფილდეს ნაწილობრივ, გაუქმდეს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 25 თებერვლის განჩინება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე პალატას შემდეგ გარემოებათა გამო:

– სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ 2007 წლის 19 დეკემბერს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და შპს „ტ-ს“ შორის გაფორმდა № 1878 ხელშეკრულება მანქანების, კონტეინერებისა და მისაბმელების რენტგენული კონტროლის მობილური მიწოდების თაობაზე. ხელშეკრულების თანახმად, შპს „ტ-მ“ იკისრა ვალდებულება, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსათვის საავანსო თანხის

გადარიცხვიდან 25 კალენდარულ დღეში მიენოდებინა მანქანების, კონტეინერებისა და მისაბმელის რენტგენული კონტროლის მობილური სისტემა.

– სააპელაციო სასამართლოს მიერ ასევე დადგენილია, რომ 2008 წლის 21 დეკემბერს ფინანსთა სამინისტრომ საავანსო თანხა გადაიხადა. 2008 წლის 26 იანვარს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და შპს „ტ-ს“ შორის გაფორმდა შუალედური მიღება-ჩაბარების აქტი, რომლითაც შპს „ტ-მ“ 2008 წლის 26 იანვარს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს გადასცა მანქანების, კონტეინერებისა და მისაბმელის „X-ლ“ რენტგენული კონტროლის მობილური სისტემა.

– 2008 წლის 15 თებერვალს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და შპს „ტ-ს“ შორის გაფორმდა საბოლოო შუალედური მიღება-ჩაბარების აქტი, რომლითაც სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ 15 თებერვალს ქ. ფოთში მიმწოდებელმა დაამთავრა მანქანების, კონტეინერებისა და მისაბმელის „X-ლ“ რენტგენული კონტროლის მობილური სისტემის ინსტალაცია, მონტაჟი და მეზაჟეების ტრენინგი.

– სააპელაციო სასამართლომ ასევე დადგენილად მიიჩნია, რომ შპს რენტგენული საქონლის დავიანებით მიწოდებისათვის 2008 წლის 18 თებერვალს სახელმწიფო ბიუჯეტს გადაუხადა პირგასამტეხლო 25180,65 ლარი.

– სააპელაციო სასამართლოს მიერ ასევე დადგენილია, რომ განსახილველი ხელშეკრულების ფასი მოიცავს არა მარტო საქონლის ღირებულებას, არამედ შპს „ტ-ს“ ყველა ხარჯს – საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილ გადასახადებს, საქონლის დანიშნულების ადგილამდე მიწოდებას, ჩატვირთვას, გადმოტვირთვას, ტრანსპორტირებას, ინსტალაციას, მონტაჟს, სწავლებასა და შემსყიდველის საკუთრებაში გადაცემას. კასატორი არ დავობს ზემოაღნიშნულ ფაქტებზე. საკასაციო პალატა განმარტავს, რომ სააპელაციო სასამართლომ სწორად მიიჩნია აღნიშნული ხელშეკრულება შერეული ტიპის ხელშეკრულებად. ამასთან, სააპელაციო სასამართლომ განმარტა ხელშეკრულების 14.2 და 16.1 პუნქტები და მიიჩნია, რომ მხარეთა მიერ განსაზღვრული იყო საქონლის მიწოდების ვადა და ამ ვადის გადაცილებისათვის პირგასამტეხლო 0,1%, ხოლო საქონლის ინსტალაციის, მონტაჟისა და სწავლებისათვის მხარეები ვადაზე, შესაბამისად, ვადის გადაცილებისათვის რაიმე პასუხისმგებლობაზე არ შეთანხმებულან.

სამართლებრივი მსჯელობა და ანალიზი

– საკასაციო პალატა აღნიშნავს, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში სადავოს წარმოადგენს საკითხი იმის შესახებ, იგულისხმება თუ არა საქონლის მიწოდებაში ასევე მისი ინსტალაცია, მონტაჟი და სწავლება. ხელშეკრულების 16.1. პუნქტით მხარეებმა გაითვალისწინეს პირგასამტეხლო, როგორც მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებითი საშუალება, კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 417-ე მუხლის თანახმად, პირგასამტეხლო – მხარეთა შეთანხმების განსაზღვრული თანხა მოვალემ უნდა გადაიხადოს ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულებისათვის.

– სააპელაციო სასამართლომ ისე განმარტა ხელშეკრულების 16.1. პუნქტი, როგორც საქონლის მიწოდების ვადის დარღვევისათვის პირგასამტეხლოს გადახდის ვალდებულება, რომ არ შეაფასა ხელშეკრულებით კრედიტორის (საქართველოს

ფინანსთა სამინისტრო) მოთხოვნის უფლება, რომლის უზრუნველსაყოფადაც იყო გამოყენებული პირგასამტეხლოს ინსტიტუტი. ისმის კითხვა, რომელი მოთხოვნის უფლების შესრულების ვალდებულება ეკისრებოდა მოვალეს, რომლის შეუსრულებლობაზე ან არაჯეროვან შესრულებაზეც მას დაეკისრებოდა პირგასამტეხლო.

– საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 340-ე მუხლის თანახმად, შერეული ხელშეკრულებების განმარტებისას მხედველობაში მიიღება ნორმები იმ ხელშეკრულებათა შესახებ, რომლებიც შესრულების არსთან ყველაზე ახლოს დგანან და მას შეესაბამებიან.

– უპირველეს ყოვლისა, უნდა შეფასდეს განსახილველი ხელშეკრულების, როგორც შერეული ტიპის ხელშეკრულების მნიშვნელობა. აღნიშნული ხელშეკრულების ანალიზი გვაძლევს შესაძლებლობას, დავასკვნათ, რომ იგი მოიცავს ნასყიდობის, გადაზიდვისა და ნარდობის ხელშეკრულების ელემენტებს.

– საკასაციო პალატა განმარტავს, რომ ხელშეკრულების ცალკეული ელემენტების განმარტებისათვის აუცილებელია მთელი ხელშეკრულების შინაარსი იქნეს გააზრებული, დადგინდეს მხარეთა ნება, თუ რა მიზნის მიღწევა სურდათ ამ ხელშეკრულებით, რა იურიდიულ და ეკონომიკურ ინტერესს გულისხმობდნენ მხარეები ვალდებულების შესრულებაში და კონკრეტულ შემთხვევაში, რომელი ვალდებულების შეუსრულებლობაზე დავობენ მხარეები. განსახილველი ნორმის თანახმად, მოცემულია შერეული ხელშეკრულების განმარტების წესი, რომლის მიხედვითაც მხედველობაში მიიღება ნორმები იმ ხელშეკრულებათა შესახებ, რომლებიც შესრულების არსთან ყველაზე ახლოს დგანან და მას შეესაბამებიან (მაგალითად, ნივთი დაზიანდა გადაზიდვის დროს ან არასწორად იქნა დამონტაჟებული, ან მიმწოდებელმა არ განახორციელა ხარისხიანი სწავლება, ან მთლიანად არ შეასრულა ვალდებულება). ეს ნიშნავს იმას, რომ ვალდებულების შესრულების არსი ერთ შემთხვევაში შეიძლება ეხებოდეს შერეული ხელშეკრულების ერთ-ერთ ან რამდენიმე ელემენტს, ხოლო სხვა შემთხვევაში, მთლიანობაში, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საბოლოო მიზნის მისაღწევად მხარეთა მიერ ნაკისრი ვალდებულების შესრულებას, მაგრამ, ამასთან ერთად, მნიშვნელოვანია ისიც, რომ შერეული ხელშეკრულებით მხარეები ითვალისწინებენ ერთი საერთო მიზნის მიღწევას და ამ ხელშეკრულებაში შემავალი ხელშეკრულებები შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც შერეული ხელშეკრულების ელემენტები. ამდენად, შერეული ხელშეკრულების სტრუქტურის გათვალისწინებით ის წარმოადგენს ისეთ ხელშეკრულებას, რომელშიც მოცემულია სხვადასხვა ხელშეკრულების სხვადასხვა პირობა, მაგრამ ეს პირობები ერთი ხელშეკრულების განუყოფელი ნაწილებია.

– საკასაციო პალატა განმარტავს, რომ ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით მნიშვნელოვანია გამოვყოთ ორი გარემოება, რომელიც ყურადსაღებია შერეული ხელშეკრულებების განმარტებისას. პირველი, ცალკე საზღაური, რომელიც გათვალისწინებულია აღნიშნული სისტემის მინოდებისათვის და ასევე მისი ინსტალაციის, მონტაჟისა და სწავლებისათვის. მეორე გარემოება გამოიხატება იმის გარკვევაში, თუ რომელი ხელშეკრულების წესები დგას ყველაზე ახლოს შესრულების არსთან. კონკრეტულ შემთხვევაში შესრულებაში უნდა ვიგულისხმოთ ვალდებულება, რომლის ძალით მოვალემ (შპს „ტექნოიმპორტმა“) კრედიტორს (საქართველოს ფინანსთა

სამინისტროს) უნდა მიაწოდოს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საქონელი. კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა გაირკვეს „მინოდების“, როგორც ვალდებულების შესრულების არსი, რაც წარმოადგენს იმის წინაპირობას, რომ გავერკვეთ, თუ რომელი ვალდებულების დარღვევისათვის გაითვალისწინეს მხარეებმა პირგასამტეხლო.

– საკასაციო საჩივრის ანალიზის შედეგად შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ კასატორი უთითებს იმაზე, რომ, ამ ხელშეკრულების თანახმად, საქონლის გადაცემაში იგულისხმებოდა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების სრულად შესრულება, მათ შორის, საქონლის ინსტალაცია, მონტაჟი და სწავლება. აქედან გამომდინარე, კასატორი აღნიშნავს, რომ შპს „ტექნოპროექტის“ მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების ჯეროვნად შესრულებისათვის, მას საავანსო თანხის გადახდიდან 25 კალენდარულ დღეში – 2008 წლის 15 იანვარს, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსათვის ქ. ფოთის პორტში უნდა მიეწოდებინა საქონელი, ამასთან, უნდა დაესრულებინა საქონლის ინსტალაცია, მონტაჟი და სწავლება.

– საკასაციო პალატა თვლის, რომ სააპელაციო სასამართლოს, ხელშეკრულების მთლიანი კონტექსტიდან გამომდინარე, უნდა გაერკვია იმ ვალდებულების შინაარსი, რომლის შეუსრულებლობისათვის მხარეებმა გაითვალისწინეს პირგასამტეხლოს გადახდა. ამ შემთხვევაში მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის, თუ რა მიზანს ისახავდნენ მხარეები ამ ხელშეკრულებით და შესაძლებელი იყო თუ არა ამ მიზნის მიღწევა ამ ხელშეკრულებაში მოცემული ცალკეული ელემენტების შესრულებით. მაგალითად, საქონლის ადგილამდე მიტანით.

– საკასაციო პალატა ყურადღებას ამახვილებს ხელშეკრულების ¹1.1 პუნქტზე, რომლის თანახმად მიმწოდებელი იღებს ვალდებულებას, მიაწოდოს შემსყიდველს ხელშეკრულების ¹1 და ¹2 დანართებში აღნიშნული საქონელი ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად. ხელშეკრულების ¹1 დანართის 25 პუნქტი მოიცავს მობილური სკანირების სისტემის დაყენებასა და ოპერატორის სტანდარტულ ტრენინგს კლიენტის ადგილზე. აღნიშნულის გათვალისწინებით სააპელაციო სასამართლომ უნდა შეაფასოს საქმეში არსებული ხელშეკრულება, მასზე დართული დანართები სხვა მტკიცებულებებთან ერთობლიობაში და დაადგინოს, იგულისხმება თუ არა მინოდებაში (შესრულებაში) ვალდებულება, რომელიც მოიცავდა ასევე საქონლის ინსტალაციას, მონტაჟსა და სწავლებას. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 52-ე მუხლის თანახმად, ნების გამოვლენის განმარტებისას ნება უნდა დადგინდეს გონივრული განსჯის შედეგად და არა მარტო გამოთქმის სიტყვასიტყვითი აზრიდან. აქედან გამომდინარე, გასათვალისწინებელია ტერმინ „მინოდებაში“ მხარეები ხომ არ გულისხმობდნენ, ერთ შემთხვევაში, საქონლის დანიშნულების ადგილამდე მიტანას, ხოლო, მეორე შემთხვევაში – საქონელზე საკუთრების უფლების გადაცემას იმ მდგომარეობით, რომელიც ითვალისწინებდა როგორც მინოდებას (მიტანას), ასევე ინსტალაციას, მონტაჟსა და სწავლებას, მაგალითად, ხელშეკრულების ¹2.3. პუნქტი ითვალისწინებს ხელშეკრულების ფასს, რომელიც მოიცავს მიმწოდებლის ყველა ხარჯს, მათ შორის საქონლის დანიშნულების ადგილამდე მინოდებასაც. შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ ამ შემთხვევაში საქონლის „მინოდებაში“ მხარეები გულისხმობენ საქონლის ადგილამდე მიტანას. მაგრამ, როგორც უკვე აღინიშნა, გასარკვევია, თუ რა იგულისხმება ამავე ხელშეკრულების ¹1.1 პუნქტში. ამდენად, მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, თუ რა ეკო-

ნომიკურ ინტერესს ითვალისწინებდნენ მხარეები ტერმინ „მინოდებაში“, რომელიც ერთ შემთხვევაში შეიძლება გვევლინებოდეს როგორც შერეული ხელშეკრულების ერთ-ერთი ელემენტი, ხოლო სხვა შემთხვევაში – ვალდებულების შესრულების ის ხარისხი, რომელიც ითვალისწინებდა ასევე სისტემის ინსტალაციას, მონტაჟსა და სწავლებას. იმ ვალდებულების შინაარსის დადგენის შემდეგ, რაც იგულისხმება ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ტერმინ „მინოდებაში“, სააპელაციო სასამართლომ სამართლებრივად სწორად უნდა შეაფასოს ამავე ხელშეკრულების 1.1 პუნქტით მოცემული ურთიერთობა, რომლის თანახმად შემსყიდველი უფლებამოსილია, საქონლის მინოდების ვადის გადაცილების შემთხვევაში დააკისროს მიმნოდებელს საურავი ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე საქონლის ღირებულების 0,1%-ის ოდენობით. მხოლოდ ამის შემდეგ იქნება შესაძლებელი საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მოთხოვნის საფუძვლიანობისა და დასაკისრებელი თანხის ოდენობის განსაზღვრა, რა დროსაც უნდა იქნეს გათვალისწინებული შპს „ტექნოიმპორტის“ მიერ სახელმწიფო ბიუჯეტში გადახდილი პირგასამტეხლო 25 180,65 ლარის ოდენობით.

სასამართლოს დასკვნითი გადანყევტილება:

საკასაციო პალატამ იხელმძღვანელა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 412-ე მუხლით და დაადგინა:

1. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს საკასაციო საჩივარი დაკმაყოფილდეს ნაწილობრივ;
2. გაუქმდეს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 25 თებერვლის განჩინება და საქმე ხელახალი განხილვისათვის დაუბრუნდეს იმავე პალატას;
3. განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება.

კითხვები:

- განმარტების რომელი მეთოდი/მეთოდები გამოიყენა სასამართლომ მოცემულ შემთხვევაში?
- განმარტების რა პრინციპებს დაეყრდნო სასამართლო მოცემულ საქმეზე მსჯელობისას?
- დასაშვებია თუ არა კონკრეტულ შემთხვევებში განმარტების იმისაგან განსხვავებული მეთოდების გამოყენება, რომლებიც მოცემულია ამ საქმეში?
- რა ფაქტობრივი გარემოებების შეფასებაა აუცილებელი სახელმწიფოებო ნორმების განმარტებისას?
- შესაძლებელია ან აუცილებელია თუ არა რაიმე სახის იურიდიული გარემოებების შეფასება ხელშეკრულების დებულებების განმარტებისათვის?

საქმე №2

დავის არსის მოკლე მიმოხილვა³⁵³

ქ.ბათუმის მერიამ სარჩელი აღძრა სასამართლოში შპს „ე-ის“ მიმართ, მოპასუხის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო, პირგასამტეხლოს 20000 ლარის დაკისრების შესახებ შემდეგი საფუძვლებით:

ქალაქის იერსახის გაუმჯობესების, ინფრასტრუქტურის განვითარებისა და ინვესტიციების მოზიდვის მიზნით ქ.ბათუმის მთავრობის 2006 წლის 24 თებერვლის დადგენილებით გამოცხადდა კონკურსი ქ. ბათუმში, ... და ... ქუჩების კვეთაში არსებული 4000 კვ.მ არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის შესყიდვაზე. ქ. ბათუმის მთავრობის 2006 წლის 25 აპრილის №111 დადგენილებით დამტკიცდა სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის მართვისა და განკარგვის კომისიის 2006 წლის 18 აპრილის '09 შემაჯამებელი ოქმი, რომლითაც კონკურსში გამარჯვებულად გამოცხადდა შპს „ე-ი“. 2006 წლის 31 მაისს ქ. ბათუმის მთავრობასა და შპს „ე-ს“ შორის დაიდო ხელშეკრულება მიწის ნაკვეთის ნასყიდობის თაობაზე. ხელშეკრულებით შპს „ე-მა“ აიღო ვალდებულება, საკუთრების უფლებით გადაცემულ მიწის ნაკვეთზე აეშენებინა მალლივი საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი დანიშნულების კომპლექსი თავისი ინფრასტრუქტურით, ქ. ბათუმის ქალაქდაგეგმარებისა და სივრცითი მონყობის ადგილობრივი სამსახურის მიერ შეთანხმებული პროექტის შესაბამისად. შპს „ე-ს“ კომპლექსის მშენებლობა უნდა დაეწყო ხელშეკრულების სანოტარო წესით დადასტურებიდან არა უგვიანეს 3 თვისა და დაესრულებინა მშენებლობის დაწყებიდან არა უგვიანეს 12 თვისა. არაერთგზის გაფრთხილების მიუხედავად, მოპასუხემ ნაკისრი ვალდებულება არ შეასრულა. ხელშეკრულების 4.4.14 პუნქტის შესაბამისად, შპს „ე-ი“ ვალდებული იყო, არ მოეთხოვა ფინანსური სიძნელეების, საგადასახადო და სხვა სახელმწიფო ორგანობთან, ასევე სხვა ფიზიკურ და იურიდიულ პირებთან ურთიერთობის გამო დამდგარი შედეგების ფორსმაჟორულ სიტუაციადა აღიარება. შესაბამისად, უსაფუძვლოა შპს „ე-ის“ მითითება ვალდებულების ფორსმაჟორული გარემოების – მისი პარტნიორი უკრაინული მხარის ფინანსური სიძნელეების მიზეზით შეუსრულებლობის თაობაზე.

მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო შემდეგი დასაბუთებით:

ობიექტური მიზეზების გამო მოპასუხემ ვერ შეასრულა მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულების პირობები, თუმცა აღნიშნული პირგასამტეხლოს დაკისრების საფუძველს არ წარმოადგენს. მხარეთა შეთანხმებით, პირგასამტეხლო მხარეს შეიძლება დაეკისროს იმ შემთხვევაში, თუ მყიდველი არამიზნობრივად გამოიყენებდა მიწის ნაკვეთს. ასეთი გარემოება კი მოცემულ შემთხვევაში არ განხორციელებულა.

ბათუმის საქალაქო სასამართლოს 2009 წლის 30 იანვრის გადაწყვეტილებით ქ.ბათუმის მერიის სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, რაც ქ. ბათუმის მერიამ გაასაჩივრა სააპელაციო წესით.

ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2009

³⁵³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 25 მაისის ას-1220-1480-09 გადაწყვეტილება.

ნლის 21 აპრილის განჩინებით მოცემული საქმე განსჯადობით გადაეცა ამავე სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატას, რაც გაზიარებულ იქნა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეთა პალატის 2009 წლის 2 ივლისის განჩინებით.

ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ოქტომბრის გადაწყვეტილებით ქ. ბათუმის მერიის სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა, გასაჩივრებული გადაწყვეტილება გაუქმდა და ქ. ბათუმის მერიის სარჩელი დაკმაყოფილდა, შპს „ე-ს“ ქ. ბათუმის მერიის სასარგებლოდ დაეკისრა 20000 ლარის გადახდა შემდეგ გარემოებათა გამო:

სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები:

სააპელაციო პალატამ გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ დადგენილი შემდეგი ფაქტობრივი გარემოებები:

– ქ. ბათუმის მთავრობის 2006 წლის 24 თებერვლის №151 დადგენილებით გამოცხადდა კონკურსი ქ.ბათუმში, ... და .... ქუჩების კვეთასთან არსებული 4000 კვ.მ არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის საკუთრებაში განკარგვაზე.

– ქალაქ ბათუმის მთავრობის 2006 წლის 25 აპრილის №111 დადგენილებით დამტკიცდა სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის მართვისა და განკარგვის კომისიის 2006 წლის 18 აპრილის '09 შემავამებელი ოქმი, რომლითაც ქ.ბათუმში, ... და .... კვეთასთან არსებული 4000 კვ.მ არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის საკუთრებაში განკარგვაზე გამოცხადებულ კონკურსში გამარჯვებულად გამოცხადდა შპს „ე-ი“. კონკურსის შედეგების საფუძველზე, 2006 წლის 31 მაისს, ქ. ბათუმის მთავრობასა და შპს „ე-ს“ შორის დაიდო '1-5888 ნოტარიალური ხელშეკრულება მიწის ნაკვეთის ნასყიდობის თაობაზე. აღნიშნული ხელშეკრულებით, შპს „ე-მა“ ვალდებული იქნა, საკუთრების უფლებით გადაცემულ მიწის ნაკვეთზე აეშენებინა მაღლივი საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი დანიშნულების კომპლექსი თავისი ინფრასტრუქტურით, ქ. ბათუმის ქალაქდაგეგმარებისა და სივრცითი მოწყობის ადგილობრივი სამსახურის მიერ შეთანხმებული პროექტის შესაბამისად. შპს „ე-ს“ კომპლექსის მშენებლობა უნდა დაეწყო ხელშეკრულების სანოტარო წესით დადასტურებიდან არა უგვიანეს 3 თვისა და უნდა დაესრულებინა მშენებლობის დაწყებიდან არა უგვიანეს 12 თვისა.

– აღნიშნული ხელშეკრულება შეიცავდა დათქმას პირგასამტეხლოს შესახებ, კერძოდ, ხელშეკრულების 7.1 მუხლში დაფიქსირდა, რომ წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მიწის ნაკვეთის მიზნობრივი გამოყენებლობისას, როდესაც იცვლება მიწის ნაკვეთის მესაკუთრე, მყიდველს გამყიდველის სასარგებლოდ დაეკისრება პირგასამტეხლოს 20 000 ლარის გადახდა.

– შპს „ე-მა“, სხვადასხვა მიზეზით, მშენებლობა დათქმულ დროს არც დაიწყო და არც დაასრულა, რის გამოც ქ. ბათუმის მერიისაგან მიეცა გაფრთხილება, უზრუნველყო სახელშეკრულებო და საკონკურსო პირობების დროულად შესრულება. ანალოგიური გაფრთხილება მოხდა 2007 წლის 13 მარტის '2-25-544 წერილითაც და საკუთრების უფლებით გადაცემულ მიწის ნაკვეთზე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მშენებლობის დასაწყებად მხარეს დამატებით მიეცა ორი კვირის ვადა.

გაფრთხილების მიუხედავად, შპს „ე-მა“ ხელშეკრულების ძალაში შესვლიდან 16 თვეზე მეტის გასვლის შემდეგაც მშენებლობა არ დაიწყო. ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო ხელშეკრულება შეწყდა.

სააპელაციო სასამართლოს სამართლებრივი არგუმენტაცია

– საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 417-ე მუხლის შესაბამისად, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შეუსრულებლობა ავტომატურად პირგასამტეხლოს ანაზღაურების მავალდებულებელ გარემოებას არ წარმოადგენს.

– მხარეს პირგასამტეხლოს გადახდა დაეკისრება ერთდროულად რამოდენიმე პირობის არსებობისას – ხელშეკრულებაში შესაბამისი დათქმისას და მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულების გამო.

– სააპელაციო პალატამ დამატებით მიუთითა სამოქალაქო კოდექსის 52-ე მუხლზე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-4, 102-ე მუხლებზე და არ დაეთანხმა პირველი ინსტანციის სასამართლოს მსჯელობას, რომ მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულების 7.1 მუხლში დაფიქსირებული პირობიდან არ გამომდინარეობდა შპს „ე-ის“ მიერ 2006 წლის 31 მაისის ნასყიდობის ხელშეკრულებით განსაზღვრული ვალდებულების (საკუთრების უფლებით გადაცემულ მიწის ნაკვეთზე აშენებინა მალლივი საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი დანიშნულების კომპლექსი, თავისი ინფრასტრუქტურით, ქ. ბათუმის ქალაქდაგეგმარებისა და სივრცითი მოწყობის ადგილობრივი სამსახურის მიერ შეთანხმებული პროექტის შესაბამისად) შეუსრულებლობა, ვინაიდან გარიგების მითითებული პუნქტის თანახმად, წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მიწის ნაკვეთის მიზნობრივი გამოუყენებლობისას, როდესაც იცვლება მიწის ნაკვეთის მესაკუთრე, მყიდველს გამყიდველის სასარგებლოდ დაეკისრება პირგასამტეხლოს 20000 ლარის გადახდა.

– სასამართლომ აღნიშნა, რომ, სამოქალაქო კოდექსის 417-ე მუხლიდან გამომდინარე, პირგასამტეხლოს გადახდა ხდება ხელშეკრულების პირობების შეუსრულებლობისთვისაც, რაც განსახილველ შემთხვევაში არ მომხდარა, ვინაიდან შპს „ე-ის“ საკუთრების უფლებით გადაცემულ მიწის ნაკვეთზე ქ. ბათუმის ქალაქდაგეგმარებისა და სივრცითი მოწყობის ადგილობრივი სამსახურის მიერ შეთანხმებული პროექტის შესაბამისად, ხელშეკრულების სანოტარო წესით დადასტურებიდან არა უგვიანეს 3 თვისა მალლივი საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი დანიშნულების კომპლექსის მშენებლობა არც დაუწყია, შესაბამისად, არც მშენებლობის დაწყებიდან არა უგვიანეს 12 თვისა არ დაუსრულებია. ამდენად, პალატამ მიიჩნია, რომ არსებობს სამოქალაქო კოდექსის 417-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევა და სასარჩელო მოთხოვნა ხელშეკრულებით განსაზღვრული პირგასამტეხლოს დაკისრების თაობაზე საფუძვლიანია.

– სასამართლომ არ გაიზიარა მოწინააღმდეგე მხარის მოსაზრება, რომ 2006 წლის 31 მაისის ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობა გამოწვეული იყო მოსარჩელის მიზეზით, ვინაიდან საქმეში წარმოდგენილი მტკიცებულებებით, კერძოდ, ადმინისტრაციული სახდელის დადების თაობაზე სასამართლოს დადგენილებით დასტურდება, რომ 2007 წლის 27 მარტსა და 3 აგვისტოს ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის სუბიექტებმა – მ. ნ-ძემ, ც. ტ-შვილმა და ლ. ტ-შვილმა, შპს

„ე-ის“ წარმომადგენლებს მიმართეს უცენზურო სიტყვებით, რაც ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობაში მერიის ბრალეულობის დამადასტურებლად ვერ მიიჩნევა. პალატის მითითებით, მხარეთა განმარტებებითა და ქ.ბათუმის მერიისადმი შპს „ე-ის“ დირექტორის 2007 წლის 16 ნოემბრის წერილით ირკვევა, რომ ქ. ბათუმის მერიის 2007 წლის 9 ოქტომბრის №1109 ბრძანებით, შპს „ე-ის“ მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო, 2006 წლის 31 მაისის ხელშეკრულება ცალმხრივად შეწყდა. სასამართლომ ჩათვალა, რომ არსებობს ორივე პირობა: ხელშეკრულებაში არის დათქმა პირგასამტეხლოს თაობაზე და მხარეს ვალდებულება არ შეუსრულებია, ამდენად, სასარჩელო მოთხოვნა პირგასამტეხლოს დაკისრების თაობაზე დასაბუთებულია.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება შპს „ე-მა“ გაასაჩივრა საკასაციო წესით, მოითხოვა მისი გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა.

კასატორის პოზიცია

სააპელაციო სასამართლომ არასწორად განმარტა სამოქალაქო კოდექსის 405-ე მუხლი და არ გაითვალისწინა ის გარემოება, რომ ქ. ბათუმის მთავრობასა და შპს „ე-ს“ შორის 2006 წლის 31 მაისის დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულების შეწყვეტის საკითხთან დაკავშირებით შპს „ე-მა“ 2007 წლის 8 ოქტომბერს¹27 წერილით მიმართა ქ. ბათუმის მერიას, რომლითაც განუმარტა მას, რომ სადავო მშენებლობის დაწყება ვერ ხერხდებოდა უკრაინული მხრიდან შესაბამისი დაფინანსების დაგვიანების გამო. აღნიშნულის დამადასტურებლად კასატორმა წარადგინა უკრაინული მხარის წერილები და დასძინა, რომ მშენებლობის დაწყებას აპირებდა უკრაინელი პარტნიორი და მესამე პირებთან აღნიშნულ საკითხზე მოლაპარაკება არ მიმდინარეობდა. ამდენად, შპს „ე-მა“ ნაკისრი ვალდებულება, ფორსმაჟორული გარემოების გამო, ვერ შეასრულა. სასამართლოს სათანადოდ არ შეუფასებია სადავო პირგასამტეხლოს დაკისრების შესახებ ქ. ბათუმის მერიის სარჩელის საფუძვლად მითითებული ხელშეკრულების 7.1 პუნქტი და არ გამოურკვევია, მიზნობრივად გამოიყენა თუ არა კასატორმა მინის ნაკვეთი. აღსანიშნავია, რომ მხარეთა შორის ხელშეკრულება შეწყდა 2007 წლის 9 ოქტომბერს¹№ 1109 ბრძანებით ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადაში მშენებლობის განუხორციელებლობის მოტივით და აღნიშნული ბრძანება პირგასამტეხლოს არ უკავშირდება. ამავე გარიგების 5.1 პუნქტში მითითებულია ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების წარმომშობი საფუძვლები, ცხადია, ზიანის ანაზღაურების ინსტიტუტი არსებითად განსხვავდება პირგამტეხლოსაგან. დადასტურებულია, რომ მოცემულ შემთხვევაში მინის ნაკვეთის მიზნობრივად გამოყენებლობა არ მომხდარა და გარიგება შეწყდა, აღნიშნული კი ზიანის და არა პირგამტეხლოს ანაზღაურების მოთხოვნის წინაპირობაა. სასამართლომ არასწორად განმარტა სამოქალაქო კოდექსის 417-ე მუხლი და მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულების 7.1 პუნქტი, რადგან პირგასამტეხლოს გადახდევინებისათვის საჭიროა დადგინილიყო კასატორის მიერ სადავო მინის არამიზნობრივად გამოყენების ფაქტი, კერძოდ, მასზე გარიგებით გათვალისწინებულ ნაგებობათა ნაცვლად სხვა ობიექტის აგება. განსახილველ შემთხვევაში კი საქმეში არსებულ მტკიცებულებათა ანალიზის შედეგად დგინდება, რომ

შპს „ე-ს“ სადავო ნაკვეთი არც მიზნობრივად და არც არამიზნობრივად არ გამოუყენებია. შესაბამისად, ხელშეკრულების შეწყვეტა პირგასამტეხლოს ანაზღაურების მავალდებულებელ გარემოებას არ წარმოადგენდა. სააპელაციო პალატამ დაარღვია სამოქალაქო კოდექსის 52-ე მუხლის დანაწესი, როდესაც მთლიანობაში არ შეაფასა ხელშეკრულების შინაარსი და მხოლოდ ზოგადად განმარტა იგი. სასამართლომ ყურადღება არ გაამახვილა მხარეთა შორის დადებული გარიგების 6.4 და 6.5 პუნქტებზე, რომლებიც უშუალოდ განსაზღვრავენ ხელშეკრულების შეწყვეტის სამართლებრივ შედეგს – ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის ვალდებულების წარმოშობას. პალატამ ერთმანეთთან გააიგივა პირგასამტეხლოსა და ზიანის ანაზღაურება და სწორად ვერ განსაზღვრა, თუ რა სახის ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის იქნა დათქმული მხარეთა მიერ პირგასამტეხლო. სასამართლოს უნდა შეეფასებინა, სადავო ხელშეკრულების 7.1 პუნქტი გამოიყენებოდა მხოლოდ ნაკვეთის არამიზნობრივად გამოყენებისას, თუ საჭირო იყო მეორე პირობის არსებობაც, როდესაც არ იცვლებოდა მიწის ნაკვეთის მესაკუთრე. მოცემულ შემთხვევაში ხელშეკრულების შეწყვეტით შეიცვალა უძრავი ნივთის მესაკუთრე, იგი გახდა თავად მოსარჩელე, მიწის ნაკვეთი მოპასუხეს სხვაგვარად არ გამოუყენებია, რაც საკმარისად დასაბუთებულ საკასაციო პრეტენზიას წარმოადგენს. სააპელაციო სასამართლომ არასწორად განმარტა განსახილველ საქმეზე არსებული ფორსმაჟორული გარემოებები, კერძოდ, მოპასუხემ ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ დროს მშენებლობა ვერ დაიწყო ობიექტური გარემოებების არსებობის გამო, მათ შორის ფიზიკური პირების – მ.ნ-ძის, ც. და ლ. ტ-შვილების პრეტენზიების მიზეზით, რომლებიც ამავე მიწის ნაკვეთზე სასამართლოშიც დავობდნენ. ამასთან, პალატას არ შეუფასებია მოსარჩელის 2009 წლის 15 იანვრის¹ 2-26-54 მომართვა, რომ მოპასუხე გათავისუფლებულია პირგასამტეხლოს გადახდისაგან, რითაც მოსარჩელემ ფაქტობრივად აღაიარა იმ ფორსმაჟორულ გარემოებათა არსებობა, რომლებიც საფუძვლად დაედო მოპასუხის მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობას. სასამართლომ საქმე განიხილა განსჯადობის წესების დარღვევით.

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილი

საკასაციო სასამართლო საქმის მასალების შესწავლისა და გასაჩივრებული განჩინების სამართლებრივი დასაბუთების შემოწმების შედეგად მიიჩნევს, რომ საკასაციო საჩივარი არ უნდა დაკმაყოფილდეს და გასაჩივრებული განჩინება დარჩეს უცვლელი შემდეგ გარემოებათა გამო:

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 410-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ და „ბ“ ქვეპუნქტების თანახმად, საკასაციო სასამართლო არ დააკმაყოფილებს საკასაციო საჩივარს, თუ კანონის მითითებულ დარღვევას არა აქვს ადგილი და სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას საფუძვლად არ უდევს კანონის დარღვევა.

საკასაციო პალატა თვლის, რომ სააპელაციო სასამართლომ სამართლებრივად სწორად შეაფასა დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები და საკასაციო საჩივარში მითითებული კანონის დარღვევას ადგილი არ აქვს.

კასატორს სადავოდ არ გაუხდია სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებული განჩინებით დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები მხარეთა შორის ვალდებულებით-

სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობისა და შეწყვეტის შესახებ.

მოცემულ შემთხვევაში სადავოს წარმოადგენს მხარეთა შორის გაფორმებული ნასყიდობის ხელშეკრულების 7.1 პუნქტით გათვალისწინებული პირგასამტეხლოს მოთხოვნის საფუძვლიანობა.

სამართლებრივი მსჯელობა და ანალიზი

– საკასაციო სასამართლო ვერ გაიზიარებს კასატორის მოსაზრებას, რომ სააპელაციო სასამართლომ დაარღვია სამოქალაქო კოდექსის 52-ე მუხლის დანაწესი, როდესაც მთლიანობაში არ შეაფასა ხელშეკრულების შინაარსი და მხოლოდ ზოგადად განმარტა იგი, რადგან პირგასამტეხლოს გადახდევინებისათვის საჭიროა დადგენილიყო კასატორის მიერ სადავო მინის არამიზნობრივად გამოყენების ფაქტი, კერძოდ, მასზე გარიგებით გათვალისწინებულ ნაგებობათა ნაცვლად სხვა ობიექტის აგება.

– ნასყიდობის ხელშეკრულების 7.1 მუხლით მხარეები შეთანხმდნენ შემდეგზე: წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მინის ნაკვეთის მიზნობრივი გამოუყენებლობისას, როდესაც არ იცვლება მინის ნაკვეთის მესაკუთრე, მყიდველს გამყიდველის სასარგებლოდ დაეკისრება პირგასამტეხლოს 20 000 ლარის გადახდა. იმისათვის, რომ გაირკვეს ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მინის ნაკვეთის გამოყენების მიზნობრიობა, ხელშეკრულების ყველა პირობა უნდა შეფასდეს ერთობლიობაში. აღნიშნული ხელშეკრულების 4.4.4 პუნქტით მყიდველი კისრულობს ვალდებულებას, საკუთრების უფლებით გადაცემულ მინის ნაკვეთზე ააშენოს მაღლივი საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი კომპლექსი ქ. ბათუმის მთავრობის 2006 წლის 25 აპრილის დადგენილებით დამტკიცებული საკონკურსო წინადადებების შესაბამისად. მშენებლობა უნდა განხორციელებულიყო ხელშეკრულების 4.4.3 პუნქტით გათვალისწინებულ ვადაში. უდავოა, რომ ხელშეკრულებაში მითითებული მშენებლობა არ განხორციელებულა, რის გამოც ქ. ბათუმის მერიამ 2007 წლის 9 ოქტომბერს უარი თქვა ხელშეკრულებაზე და, სამოქალაქო კოდექსის 352-ე მუხლის პირველი ნაწილისა და ხელშეკრულების პუნქტის 6.4 შესაბამისად, განახორციელა ნატურით რესტიტუცია – საკუთრებაში დაიბრუნა გაყიდული მინის ნაკვეთი.

– ნასყიდობის ხელშეკრულების შინაარსით დგინდება, რომ ნივთი გაიყიდა მხოლოდ იმ მიზნით, რომ მასზე განთავსებულიყო შეთანხმებული ტიპის ნაგებობა, რაც დასტურდება ამავე ხელშეკრულების მე-5 თავში შეთანხმებული განსაკუთრებული პირობებითაც. აღნიშნულ ნაწილში მხარეები უშვებდნენ მყიდველის მიერ ნივთის განკარგვას მესამე პირებზე, თუმცა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ნივთის მიზნობრივად გამოყენებით.

– მოცემულ შემთხვევაში ნივთის გამოყენების მიზანი, კონკრეტული ფუნქციის შენობის აშენება, სადავოს არ წარმოადგენს. სადავოა, ჩაითვალოს თუ არა ნივთის საერთოდ გამოუყენებლობა ხელშეკრულების 7.1 მუხლით გათვალისწინებულ მიზნობრივ გამოუყენებლობად. საკასაციო სასამართლო, კასატორის არგუმენტის საწინააღმდეგოდ, იზიარებს სააპელაციო პალატის დასკვნას, რომ ნასყიდობის საგნის გამოუყენებლობა მიზნობრივი გამოუყენებლობის ტოლფასია. სასამართლოს ეს დასკვნა ეფუძნება, ერთი მხრივ, კანონს, მეორე მხრივ კი, ხელშეკრულების შინაარსს

და მხარეთა შეთანხმების მიზანს – ხელშეკრულების შინაარსიდან გამოკვეთილ კრედიტორის ინტერესს.

– საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი აღიარებს და ეფუძნება *pacta sunt servanda*-ს (ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს) პრინციპს, რომლის თანახმად, ხელშეკრულების მხარემ, რომელმაც იკისრა ვალდებულება, უნდა შეასრულოს ხელშეკრულებით მისივე ნებით შეთანხმებული უფლება-მოვალეობები. სამოქალაქო კოდექსის 316-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ვალდებულების ძალით კრედიტორი უფლებამოსილია, მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება. შესრულება შეიძლება გამოიხატოს მოქმედებისაგან თავის შეკავებაშიც.

– მითითებული ნორმის არსიდან გამომდინარე (სსკ 316-ე მუხლი), მოვალის ვალდებულება შესრულებაშია. „შესრულების“ ვალდებულება, პირველ რიგში, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შედეგის (მოცემულ შემთხვევაში – შენობის აშენება) დადგომას გულისხმობს. ამავდროულად, პირველადი ვალდებულების შეუსრულებლობისას წარმოიშობა ნაწარმოები შესრულების (ზიანის ანაზღაურება, პირგასამტეხლო) ვალდებულება. ამავე კოდექსის 361-ე მუხლის მეორე ნაწილის მიხედვით, ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას. ამ მოთხოვნათა შეუსრულებლობა ვალდებულების დარღვევაა. სამოქალაქო კანონმდებლობა ვალდებულების დარღვევის პრევენციისათვის ითვალისწინებს მოთხოვნის უზრუნველყოფის სანივთო და ვალდებულებით-სამართლებრივ საშუალებებს, რომლებიც ვალდებულების შესრულებას ემსახურება და რომელთა შერჩევა მხარეთა ნებაზეა დამოკიდებული. ასეთ საშუალებათა რიგს განეკუთვნება ვალდებულების უზრუნველყოფის დამატებითი საშუალება პირგასამტეხლო. სამოქალაქო კოდექსის 417-ე მუხლის თანახმად, პირგასამტეხლო – მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული ფულადი თანხა – მოვალემ უნდა გადაიხადოს ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვნად შესრულებისათვის. აღნიშნული ნორმით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობა წარმოიშობა რა ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, ამავე ნორმაშიც მითითებულია, რომ ვალდებულების დარღვევად მიიჩნევა როგორც ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულება, ასევე მისი შეუსრულებლობაც. უდავოა, რომ მოპასუხეს ვალდებულება არ შეუსრულებია – მიწის ნაკვეთი მიზნობრივად არ გამოუყენებია, რაც ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირგასამტეხლოს დაკისრების საფუძველია.

– რაც შეეხება ხელშეკრულების შინაარსსა და მხარეთა შეთანხმების მიზანს, ხელშეკრულების შინაარსიდან, კერძოდ, 4.4 მუხლიდან მკაფიოდ გამოკვეთილია ხელშეკრულების დადება შენობის გარკვეულ ვადაში აშენების მიზნით. ამავდროულად, საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ მოცემული ხელშეკრულების მხარეს წარმოადგენს ქალაქის მერია, რომელიც დაინტერესებულია რა ქალაქის იერსახით, ნივთს – მიწის ნაკვეთს ასხვისებს სწორედ იმიტომაც, რომ ოპერატიულად განახორციელოს ქალაქის კეთილმონყოფისათვის დასახული გეგმები. ბუნებრივია, ასეთ ვითარებაში კრედიტორის – ქალაქის მერიის ინტერესი ხელშეკრულების დროულად შესრულებაშია. სწორედ ამ მიზნით დებს იგი ხელშეკრულებას და ამავე მიზნით უთითებს სპეციალურ პირობას ხელშეკრულების საგნის მიზნობრივად გამოყენებას კონკრეტულ ვადაში.

ამდენად, სადავო ხელშეკრულების 7.1 პუნქტით გათვალისწინებული მიწის ნაკვეთის მიზნობრივი გამოუყენებლობა მოიაზრებს როგორც ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული მოქმედების – მშენებლობისგან განსხვავებული ნაგებობის აგებას, ასევე ამ მოქმედების შეუსრულებლობასაც. ამ დასკვნას ამყარებს ის გარემოებაც, რომ ხელშეკრულებაში მითითებული მშენებლობა მოითხოვდა რა სპეციალურ ნებართვას, მოსარჩელეს დაქვემდებარებული სტრუქტურული ერთეულისაგან – ქ. ბათუმის მერიის არქიტექტურისა და ურბანული დაგეგმარების სამსახურისაგან, მხარეთა შეთანხმებისას მოსარჩელე ქალაქის მერია ბუნებრივია, რომ გამოორიცხავდა მიწის ნაკვეთზე სხვა რაიმე სახის შენობის აშენებას. ეს გარემოება კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ ხელშეკრულების დადების მიზანი მიწის ნაკვეთის შეთანხმებული წესით გამოყენებაშია და ხელშეკრულების დადებისას (ხელშეკრულების მე-4, მე-5, მე-6 მუხლები) ნათლად გამოკვეთილია კრედიტორის ინტერესი, ნივთი გამოიყენოს დანიშნულებისამებრ, დროულად იზრუნოს და შეუცვალოს ქალაქს იერსახე.

– ზემოაღნიშნული მსჯელობა ადასტურებს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მიწის ნაკვეთის მიზნობრივი გამოუყენებლობის ფაქტს. მხარეთა შორის დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულების 7.1 პუნქტის მიხედვით კი, მიზნობრივი გამოუყენებლობა პირგასამტეხლოს დაკისრების საფუძველია.

– საკასაციო სასამართლო არ იზიარებს კასატორის მოსაზრებას სააპელაციო სასამართლოს მიერ სამოქალაქო კოდექსის 52-ე მუხლის არასწორად გამოყენების თაობაზე. აღნიშნული ნორმით, ნების გამოვლენის განმარტებისას ნება უნდა დადგინდეს გონივრული განსჯის შედეგად, და არა მართოდენ გამოთქმის სიტყვასიტყვითი აზრიდან. მითითებული ნორმის მიზანია, დავის შემთხვევაში გაირკვეს, რა განზრახვა ჰქონდათ მხარეებს ხელშეკრულების დადებისას და როგორ უნდა გავიგოთ ხელშეკრულების სადავო გამონათქვამი. ასეთ შემთხვევაში მხარეების მიერ ხელშეკრულებაში განსაზღვრული გამონათქვამი განსხვავებულად არის გაგებული. აღნიშნული გამორიცხავს ხელშეკრულების განმარტების შესაძლებლობას იმის მიხედვით, თუ რას ფიქრობდა ნების გამომვლენი ან ნების მიმღები. სწორედ ამიტომაც, კანონით გადამწყვეტია „ნების გონივრული განსჯა“, რაც ნიშნავს სადავო გამონათქვამის იმ მნიშვნელობის დადგენას, რომელსაც გონიერი ადამიანი ანალოგიურ პირობებში მიანიჭებდა. გონივრულობა მოცემული ურთიერთობის სრულად აღქმა და განსჯა და არა გამოყენებული გამონათქვამის ვიწრო გაგება. აღნიშნულის დასტურია სამოქალაქო კოდექსის 338-ე მუხლი, რომლის ძალითაც ხელშეკრულებაში ურთიერთგამომრიცხველი ან მრავალმნიშვნელოვანი გამონათქვამების დროს უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმ გამონათქვამს, რომელიც ყველაზე მეტად შეესატყვისება ხელშეკრულების შინაარსს.

– მოცემულ შემთხვევაში კასატორი განსახილველი ხელშეკრულების სადავო 7.1 პუნქტის დათქმას პირგასამტეხლოს თაობაზე, განმარტავს იმგვარად, რომ პირგასამტეხლო გაითვალისწინებოდა არა ვალდებულების საერთოდ შეუსრულებლობისათვის, არამედ სადავო მიწის არამიზნობრივად, მასზე გარიგებით გათვალისწინებული შენობის ნაცვლად სხვა ობიექტის აგებისათვის. როგორც გადამწყვეტილების კვლევით ნაწილში დასაბუთდა, ხელშეკრულების მიზანი და შინაარსი ამგვარი დასკვნის საფუძველს არ იძლევა.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ სააპელაციო პალატის გასაჩივრებული გადაწყვეტილება კანონიერია და მისი გაუქმების სამართლებრივი საფუძველი არ არსებობს.

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

საკასაციო პალატამ იხელმძღვანელა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 410-ე მუხლით და დაადგინა:

1. შპს „ე-ის“ საკასაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდეს.
2. ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ოქტომბრის გადაწყვეტილება დარჩეს უცვლელად.
3. საკასაციო პალატის განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება.

კითხვები:

- გამოყენებულია თუ არა სასამართლოს მიერ ბუკვალური (სიტყვასიტყვითი) განმარტების მეთოდი? თუ გამოყენებულია, რა შემთხვევაში? თუ არ არის გამოყენებული, იყო თუ არა შესაძლებელი მისი გამოყენება და შეიცვლებოდა თუ არა ამით სასამართლოს გადაწყვეტილება?
- დასაშვებია იყო თუ არა მოცემულ საქმეში სსკ 52-ე მუხლის გამოყენება? პასუხი დაასაბუთეთ.
- რას ენიჭება პრიორიტეტი ხელშეკრულების განმარტებისას – ხელშეკრულების შინაარსს თუ ხელშეკრულების მიზანს?
- შეეძლო თუ არა სასამართლოს მოცემული ხელშეკრულების განმარტებისას გამოყენებინა განმარტების სხვა მეთოდი გარდა გამოყენებულისა? თუ შეეძლო, რომელი?

IV. კითხვები, კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის

- რა თეორიებს ეფუძნება ხელშეკრულების განმარტების მოდელები?
- ჩამოთვალეთ ხელშეკრულების განმარტების მეთოდები;
- რას გულისხმობს სანინაალმდეგო განმარტების პრინციპი და ასახულია თუ არა იგი რაიმე ფორმით საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში?
- რაში მდგომარეობს ხელშეკრულების განმარტების ძირითადი წესები?
- ხელშეკრულების განმარტების წესები ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის ძირითადი დებულებების მიხედვით.
- ხელშეკრულების განმარტების წესები უნიდროას პრინციპების მიხედვით.
- რაში მდგომარეობს ხელშეკრულებათა განმარტების ძირითადი პრინციპები.

- მიღებულია თუ არა უნიდროას პრინციპებში საწინააღმდეგო განმარტების პრინციპი.
- შესაძლებელია თუ არა ხელშეკრულების განმარტებისას მხედველობაში იქნეს მიღებული ხელშეკრულების ბუნება და მიზანი?
- საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, რა შემთხვევაშია შესაძლებელი ხელშეკრულების განმარტებისას სავაჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების გამოყენება?

2. კაზუსები

კაზუსი № 1.

ოთარმა და ნინომ დადეს ქირავნობის ხელშეკრულება. ხელშეკრულების მიხედვით ნინომ ოთარისგან იქირავა საცხოვრებელი ბინა 5 წლის ვადით. ქირავნობის ხელშეკრულების მიხედვით, ნინოს ოთარის წინასწარი წერილობითი თანხმობის არსებობის შემთხვევაში, ჰქონდა უფლება გაეკეთებინა სახლისათვის კოსმეტიკური რემონტი საკუთარი ხარჯით, რომელიც ქირავნობის ხელშეკრულების დასრულების შემდეგ არ აუნაზღაურებოდა. ხელშეკრულების თანახმად, იმ შემთხვევაში, თუ ბინისათვის რემონტის გაკეთების შემდეგ ოთარი ვადაზე ადრე შეწყვეტდა ხელშეკრულებას არასაპატიო მიზეზით, აღნიშნული უსასყიდლოდ გადაეცემოდა ნინოს საკუთრებაში.

ხელშეკრულების მოქმედების მეორე წელს ნინომ ოთარისგან მიიღო თანხმობა რემონტის გაკეთებაზე და გაარემონტა სახლი, ხოლო ხელშეკრულების მოქმედების მესამე წელს ოთარმა ნინოს არასაპატიო მიზეზით შეუნწყვიტა ხელშეკრულება.

ნინომ მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა ოთარისაგან ბინის საკუთრებაში გადაცემა უსასყიდლოდ, ვინაიდან, მისი აზრით, ხელშეკრულებაში მოხსენიებული სიტყვა „აღნიშნული“ გულისხმობდა ბინას.

ოთარი არ დაეთანხმა ნინოს მოთხოვნას და განმარტა, რომ სიტყვა „აღნიშნული“ გულისხმობდა ნინოს მიერ განხორციელებულ გაუმჯობესებას და სხვა არაფერს.

- როგორ უნდა განიმარტოს სიტყვა „აღნიშნული“?

კაზუსი № 2.

გიორგიმ და თამუნამ დადეს სახლის ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც, გიორგიმ მიჰყიდა თამუნას საცხოვრებელი სახლი. ხელშეკრულების თანახმად, თამუნას უნდა გადაეხადა გიორგისთვის 120 000 აშშ დოლარი ერთი წლის განმავლობაში ნაწილ-ნაწილ, ხოლო გიორგის უნდა გადაეცა თამუნასთვის სახლი ხელშეკრულების დადებისთანავე.

ხელშეკრულების დადებიდან 10 თვის შემდეგ გიორგიმ მიმართა სასამართლოს თამუნას წინააღმდეგ და მოითხოვა ხელშეკრულების გაუქმება იმ მოტივით, რომ შეთანხმების მიხედვით თამუნას მისთვის ერთი წლის განმავლობაში ნაწილ-ნაწილ უნდა გადაეხადა 120 000 აშშ დოლარი, მაგრამ უკვე გასულია 10 თვე და თამუნამ გა-

დაიხადა მხოლოდ 30 000 აშშ დოლარი, ხოლო მათი შეთანხმება ნაწილ-ნაწილ გადახდაზე გულისხმობდა ერთი წლის განმავლობაში თანაბარწილად ყოველთვიურად 10 000 აშშ დოლარის გადახდას, ვინაიდან სწორედ ასე ნაწილდება თანხა 12 თვეზე.

თამუნა არ დაეთანხმა გიორგის მოთხოვნას და განმარტა, რომ ნაწილ-ნაწილ გადახდა არ გულისხმობს მაინცდამაინც თანაბარ გადახდებს, არამედ საუბარია პერიოდულ გადახდებზე ერთი წლის განმავლობაში, რისი ვადაც ჯერ არ არის გასული და შესაბამისად, გიორგის არ აქვს ხელშეკრულების შეწყვეტის მოთხოვნის უფლება.

- როგორ უნდა განიმარტოს მხარეთა დათქმა ნაწილ-ნაწილ გადახდის შესახებ?

კაზუსი № 3.

ნათიამ გულნაზისაგან ისესხა 10 000 ლარი ერთი წლის ვადით. სესხის ხელშეკრულების მიხედვით, გულნაზიმ ნათიას გადასცა 10 000 ლარი, ხოლო ნათია ერთი წლის თავზე ვალდებული იყო დაებრუნებინა 10 000 ლარი და დარიცხული პროცენტი – 3 600 ლარი. ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად, თანხის დარიცხვა უნდა განხორციელებულიყო ფულით სარგებლობისათვის ყოველთვიური 3%-ის ოდენობით, რაც შეადგენდა წლიურ 3 600 ლარს. ხელშეკრულებაში ასევე აღინიშნა, რომ იმ შემთხვევაში, თუ მხარეები წერილობით არ განაცხადებდნენ ხელშეკრულების შეწყვეტის შესახებ 1 წლის გასვლამდე 2 კვირით ადრე ან, თუ ნათია არ დააბრუნებდა აღებულ თანას, ხელშეკრულება ავტომატურად გაგრძელდებოდა კიდევ ერთი წლით.

ნათიამ ხელშეკრულების ვადის გასვლისას ვერ დააბრუნა თანხა, რის გამოც ხელშეკრულება გაგრძელდა კიდევ 1 წლით. რაიმე განსხვავებულ პირობებზე ამ დროს მხარეები არ შეთანხმებულან. ამ ვადის გასვლის შემდგომ ნათიამ გულნაზის მიუტანა 13 600 ლარი, მაგრამ გულნაზიმ უარი განაცხადა თანხის მიღებაზე იმ მოტივით, რომ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, პროცენტი განსაზღვრული იყო ყოველთვიურად დარიცხვის პრინციპით, რის გამოც ნათიას პროცენტის სახით უნდა გადაეხადა არა 3 600 ლარი, არამედ 7 200 ლარი, რადგან მან ისარგებლა ფულით 2 წლის მანძილზე.

ნათია არ დაეთანხმა გულნაზის პოზიციას იმ მოტივით, რომ, მართალია, დარიცხვის პრინციპად აღებული იყო ყოველთვიური პროცენტი, მაგრამ ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული იყო პროცენტის ჯამური ოდენობა 3 600 ლარის ოდენობით, ხოლო დამატებით ერთ წელზე არაფერი იყო ნათქვამი, რის გამოც არ აპირებდა მეორე წლის პროცენტის გადახას.

- როგორ უნდა განვმარტოთ მხარეთა შორის არსებული შეთანხმება?

თავი IV. ვალდებულების წარმოშობის სპეციფიკური საფუძვლები

I. ქუჩაში დადებული ხელშეკრულება

1. ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების ცნება

ყველა თანამედროვე მართლწესრიგი აღიარებს, რომ გარიგებათა ზოგიერთი სახეობა იურიდიულად ფასეული იქნება, თუ დადებულია განსაზღვრული ფორმით. ამავდროულად, განსაზღვრული ფორმის დაცვა ხელშეკრულების ფორმის თავისუფ-
ალების ზოგადი პრინციპებიდან გამონაკლისად განიხილება.³⁵⁴

ძალზე ხშირად ნორმები, რომლებიც ითხოვს ფორმის დაცვას, ასრულებს განზ-
რახვის სერიოზულობის დადასტურების ფუნქციას, ანუ იცავს გამოუცდელ საქმიან
ადამიანებს ნაჩქარევი გადაწყვეტილებების მიღებისაგან.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ხელშეკრულების დასადავად საჭიროა კანონ-
მდებლობით დადგენილი ფორმის დაცვა. ხელშეკრულებათა უმრავლესობა ზეპირი
ფორმით იდება. ხელშეკრულებათა ის ტიპები კი, რომლებიც აუცილებლად წერილო-
ბით ფორმით უნდა დაიდოს, სამოქალაქო კოდექსით ამომწურავად არის დადგენილი.
ქუჩაში დადებული ხელშეკრულებების ფორმის მიმართ რაიმე საგანგებო დანაწესს
ქართული კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს, თუმცა ქუჩაში დადებული ხელშეკ-
რულების სხვა ასპექტები სპეციალურ რეგულირებას ექვემდებარება. 336-ე მუხლის
შესაბამისად, ქუჩაში დადებული ხელშეკრულება ნამდვილია მხოლოდ მაშინ, თუ
მომხმარებელი მისი გაფორმებიდან ერთი კვირის ვადაში წერილობით არ უარყოფს,
გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც შესრულება არ ხდება ადგილზე. შესაბამისად, იგი
საცილოდ ბათილ გარიგებებს მიეკუთვნება. თუკი მომხმარებელი მას მოიწონებს
(ერთი კვირის ვადაში წერილობით არ უარყოფს), მაშინ იგი ნამდვილად ჩაითვლება
დადების მომენტიდან. აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ეს წესი მოქმედებს
მხოლოდ მაშინ, როდესაც შესრულება არ ხდება ხელშეკრულების დადებისთანავე.
იმ შემთხვევაში, თუ ხელშეკრულების შესრულებას ადგილი აქვს ხელშეკრულების
დადებისთანავე, მომხმარებელი მოკლებულია შესაძლებლობას მოიწონოს ან არ მოი-
წონოს ხელშეკრულება მისი დადებიდან ერთი კვირის ვადაში და ხელშეკრულება
დადებულად ითვლება შესრულების მომენტიდან.

მომხმარებელს უფლება აქვს პრეტენზია განაცხადოს წერილობით, რაც ხელშეკ-
რულებიდან გასვლას იწვევს. ცხადია, რომ ამ შემთხვევაში, ხელშეკრულების მომავა-
ლი ბედი არ არის დამოკიდებული ტრადიციულად ოფერტსა და საპასუხო აქცეპტზე.
ის, რომ მომხმარებელი თავდაპირველად აცხადებს აქცეპტს მიღებულ ოფერტზე,
ერთი კვირის განმავლობაში კი უფლება აქვს უარი თქვას ხელშეკრულებაზე, ქუჩაში
დადებულ ხელშეკრულებათა განმასხვავებელ ნიშანს მიეკუთვნება.

როგორც პროფესორი ლადო ჭანტურია აღნიშნავს, არსებითი მნიშვნელობა
ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების დახასიათებისას აქვს იმას, რომ მომხმარებელს

³⁵⁴ ცვაიგერტი, კოტცი, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფერო-
ში, 2001, ტომი II გვ.51.

ცალმხრივად შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულების ძალაში შესვლაზე, ანუ მას ოფციის უფლება აქვს.³⁵⁵

აღსანიშნავია, რომ სამოქალაქო ბრუნვაში დამკვიდრებული ზოგადი პრინციპით, ხელშეკრულებაზე უარი იმავე ფორმით უნდა განხორციელდეს, რა ფორმითაც დაიდო. ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულების ბათილობისთვის კი სამოქალაქო კოდექსი წერილობით უარყოფას მოითხოვს, მიუხედავად იმისა, ხელშეკრულება წერილობით დაიდო თუ ზეპირად.

336-ე მუხლის თანახმად, „მომხმარებელსა და საკუთარი სარენის ფარგლებში მოვაჭრე პირს შორის ქუჩაში, სახლის წინ და მსგავს ადგილებში დადებული ხელშეკრულება ძალაშია მხოლოდ მაშინ, თუ მომხმარებელი ერთი კვირის ვადაში ხელშეკრულებას წერილობით არ უარყოფს, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ხელშეკრულების შესრულება ხდება მისი დადებისთანავე“.

მსგავსი ნორმები ემსახურება მომხმარებლის ინტერესების დაცვას, ვინაიდან, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების სპეციფიკური რეგულირების საგანი იმაში გამოიხატება, რომ მომხმარებელი არ ელოდება იმ სიტუაციაში და იმ ადგილას ხელშეკრულების დადებას და გადანყვეტილების მიღება სახელშეკრულებო ურთიერთობაში შესვლის შესახებ მისთვის მოულოდნელად ხდება. სწორედ ამიტომ, კანონმდებელი ასეთი ტიპის სამართალურთიერთობას სპეციალურ რეგულირებას უქვემდებარებს და მომხმარებელს საშუალებას აძლევს შვიდი დღის ვადაში უარი განაცხადოს სახელშეკრულებო ურთიერთობაზე.

კითხვები:

- თქვენი აზრით, რატომ უნდა განხორციელდეს ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულებაზე უარი წერილობითი ფორმით მაშინ, როცა მისი დადების ფორმა თავისუფალია? პასუხი დაასაბუთეთ.
- რა განმასხვავებელი ნიშანი ახასიათებს ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულებას?
- რას გულისხმობს მომხმარებლის ოფციის უფლება?

2. ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების ნიშნები

ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულებას ისევე, როგორც ყველა სხვა სამართალურთიერთობას, აქვს საკუთარი მახასიათებელი ნიშნები, რომელთა არსებობის შემთხვევაშიც ხელშეკრულება ქუჩაში დადებულად მიიჩნევა.

ა. სუბიექტები

ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების ერთ-ერთ მთავარ მახასიათებელ ნიშანს მისი მონაწილე სუბიექტები წარმოადგენენ.

მომხმარებელი. იურიდიული ენციკლოპედიის³⁵⁶ განმარტების თანახმად, მომხ-

³⁵⁵ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 336-ე მუხლი, გვ. 153.

³⁵⁶ თებულაშვილი, იურიდიული ენციკლოპედია, 2008, გვ. 372.

მარეგული არის მოქალაქე, რომელსაც სურს შეიძინოს ან შეუკვეთოს რაიმე, საქონლის მომსახურების შემძენი შემკვეთი ან გამომყენებელი, პირადი ოჯახური და სხვა საჭიროებისათვის, რაც არ უკავშირდება სამენარმეო საქმიანობის განხორციელებას. რეგლამენტი ელექტრონული კომუნიკაციების სფეროში მომსახურების მიწოდების წესებისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ³⁵⁷ განმარტავს, რომ მომხმარებელი – ეს არის ბოლო მომხმარებელი, რომელიც საკუთარი მოხმარებისათვის იყენებს ან განზრახული აქვს გამოიყენოს საერთო სარგებლობის ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელებითა და საშუალებებით განხორციელებული მომსახურება და მიზნად არ ისახავს მის შემდგომ მიყიდვას სხვა მომხმარებელზე.³⁵⁸

კომერციული ბანკების მიერ საბანკო მომსახურების განევისას მომხმარებლისათვის აუცილებელი ინფორმაციის მიწოდების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2011 წლის 13 მაისის №35/04 ბრძანების თანახმად, მომხმარებელი არის საბანკო მომსახურების, გარდა სავაჭრო, სამენარმეო და პროფესიული მიზნებიდან გამომდინარე, მიმღები ან ასეთი განზრახვის მქონე ფიზიკური პირი.³⁵⁹

1985 წლის 20 დეკემბრის ევროსაბჭოს დირექტივა, რომელიც ეხება ისეთ ხელშეკრულებებს, როდესაც მხარეებს შორის მოლაპარაკების გამართვა და შესაბამისად, სახელმწიფო ურთიერთობაში შესვლა ხდება მოშორებით იმ ადგილისგან, სადაც მოვაჭრე ეწევა თავის საქმიანობას, განსაზღვრავს, რომ მომხმარებელი (consumer) არის ფიზიკური პირი, რომელიც მოვაჭრესთან (trader) დებს ხელშეკრულებას და ამ ხელშეკრულების დადება არ არის დაკავშირებული მომხმარებლის პროფესიულ საქმიანობასთან.³⁶⁰

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მომხმარებლად მიჩნეული უნდა იქნეს პირი, რომელიც იყენებს, იძენს, უკვეთავს ქონებას, სამუშაოს ან მომსახურებას პირადი საჭიროებისათვის, ან გააჩნია ასეთი განზრახვა. მოცემულ შემთხვევაში მთავარ გარემოებას წარმოადგენს ის, რომ პირს ქონება, სამუშაო ან მომსახურება ესაჭიროება უშუალოდ პირადი სარგებლობისათვის. შესაბამისად, მომხმარებლად არ შეიძლება განვიხილოთ პირი, რომელიც აღნიშნულ მოქმედებას ახორციელებს სამენარმეო მიზნით და არა პირადი სარგებლობისათვის.

³⁵⁷ საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის დადგენილება №3, 2006 წლის 17 მარტი, ქ. თბილისი. რეგლამენტი, ელექტრონული კომუნიკაციების სფეროში მომსახურების მიწოდების წესებისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ. ხელმისაწვდომია: https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=63556.

³⁵⁸ საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის დადგენილება №3, 2006 წლის 17 მარტი, ქ. თბილისი. რეგლამენტი, ელექტრონული კომუნიკაციების სფეროში მომსახურების მიწოდების წესებისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ. 31 მუხლი. ხელმისაწვდომია: https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=63556

³⁵⁹ კომერციული ბანკების მიერ საბანკო მომსახურების განევისას მომხმარებლისათვის აუცილებელი ინფორმაციის მიწოდების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2011 წლის 13 მაისის №35/04 ბრძანება, მე-2 მუხლი.

³⁶⁰ Council Directive 85/577/EEC of 20 December 1985 to protect the consumer in the case of off-premises contracts. ხელმისაწვდომია: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CE_LEX:31985L0577:DE:HTML

საკუთარი სარენის ფარგლებში მოვაჭრე პირად უნდა მოვიაზროთ პირი, რომელიც სამენარმეო საქმიანობას მუდმივად დამკვიდრებულ ადგილას ეწევა. იგი თავისი სარენის ფარგლებში მოქმედებს და შესაბამისად, მომხმარებელი ამ ტერიტორიაზე სავაჭრო შემოთავაზებების მიღებისთვის მზად არის.

აუცილებლად უნდა გამახვილდეს ყურადღება იმ ფაქტზე, რომ 336-ე მუხლი არ აკონკრეტებს, თუ ვინ არის საკუთარი სარენის ფარგლებში მოვაჭრე პირი. როგორც ცნობილია, „პირი“ შეიძლება იყოს ფიზიკური და იურიდიული. შესაბამისად, ამ პირობის ნამდვილობაზე საუბრისას ბუნდოვანი რჩება, თუ ხელშეკრულება იდება მენარმე ფიზიკურ პირსა და მომხმარებელს შორის, მაშინ რა სამართლებრივი შედეგები დგება მოცემული მუხლის მიზნებისათვის

ვინაიდან კანონმდებელმა მოცემულ ნორმაში მიუთითა ზოგადად „პირი“ და არ დააკონკრეტა იგი, მისი განმარტება და დაკონკრეტება სასამართლო პრაქტიკის ამოცანაა. მოცემულ საკითხზე არ არსებობს სასამართლო პრაქტიკა, რის გამოც შეუძლებელია სასამართლოსეულ განმარტებებზე საუბარი. აღნიშნულის გათვალისწინებით ორი მოსაზრება შეიძლება არსებობდეს, პირველი, რომ „პირი“ უნდა განიმარტოს მისი კლასიკური გაგებით, ანუ აქ უნდა მოვიაზროთ როგორც ფიზიკური პირები (მათ შორის, ინდივიდუალური მენარმე), ასევე იურიდიული პირებიც. (ამ ნორმის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში არსებული ფორმულირების პირობებში ასეთი ტიპის განმარტება სავსებით შესაძლებელია) და მეორე: მოცემული მუხლის მიზნებისათვის „პირი“ მოიაზრებს მხოლოდ და მხოლოდ ფიზიკურ პირს. მაგალითად როგორც ეს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის მე-13 პარაგრაფშია მითითებული, რომ „მომხმარებელი გულისხმობს ნებისმიერი ფიზიკურ პირს, რომელიც გარიგებას დებს იმ მიზნით, რომ აღნიშნული გარიგება არ განეკუთვნება მის სამენარმეო და პროფესიულ საქმიანობას“ ფორმულირება „მომხმარებელი გულისხმობს ნებისმიერი ფიზიკურ პირს“ ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ მომხმარებლად შეიძლება განვიხილოთ მხოლოდ ის ფიზიკური პირი, რომელიც გარიგებას დებს პირადი და არა სამენარმეო მიზნებისათვის. იურიდიული პირი შესაძლოა საქონელს ან მომსახურებას არ იძენდეს მისი შემდგომი გასხვისების მიზნით, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში შეძენა სამენარმეო და პროფესიული საქმიანობის განსახორციელებლად ხდება. ანუ მარტივად, რომ ვთქვათ სანარმოს არ ამოძრავებს სხვა სახის მიზანი, გარდა სამენარმეო მიზნებისა. მისი სამენარმეო და „პირადი“ მიზნები ერთი და იგივეა. აქვე უნდა დაზუსტდეს რომ შესაძლოა ფიზიკური პირი არ იქნეს მიჩნეული მომხმარებლად, თუკი იგი გარიგებას დებს სამენარმეო ან პროფესიული საქმიანობის განხორციელების მიზნით. ვფიქრობ, მეორე მოსაზრება უფრო მისაღებია და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსიც უნდა აკეთებდეს მსგავს ცალსახა მითითებას, იმასთან დაკავშირებით თუ ვინ არის მომხმარებელი.

ბ. ხელშეკრულების დადების ადგილი

ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების მეორე მახასიათებელ ნიშნად მისი დადების ადგილი უნდა მოვიაზროთ, ვინაიდან სწორედ ხელშეკრულების დადების ადგილი წარმოადგენს ამ ტიპის ხელშეკრულებების სპეციალური რეგულირების საფუძველს.

„ქუჩა“ 336-ე მუხლის მიზნებისათვის უნდა განიმარტოს როგორც ადგილი, სადაც

მოვაჭრე დროებით იმყოფება. იგი ამ ადგილზე მუდმივად არ არის დაფუძნებული და შესაბამისად, მომხმარებლისათვის ასეთ ადგილას ვაჭრობა უჩვეულო და მოულოდნელია. ამ ადგილზე მისვლისას, გავლისას და ა.შ. მომხმარებელს აზრად არ მოუვა, რომ კომერციული, სავაჭრო შეთავაზება მიიღოს. მითითებული მუხლის მიზნებისათვის „ქუჩა“ – ეს არის ადგილი, სადაც მომხმარებელი მისთვის მოულოდნელად იღებს წინდადებას ხელშეკრულების დადების შესახებ.³⁶¹ „საკუთარი სარენი“, მისი კლასიკური გაგებით, გულისხმობს პროდუქციის ან მომსახურების მიმწოდებელი სუბიექტის მუდმივ ადგილსამყოფელს, თუმცა ამ შემთხვევაში უნდა მოვიაზროთ ისეთი ტიპის სარენი, რომელიც, მართალია, გამიზნულია მიმწოდებლის შესაბამისი საქმიანობისათვის, მაგრამ არ წარმოადგენს კონკრეტულ ადგილზე არსებული სარენის მუდმივ ადგილსამყოფელს.

პრინციპულად ანალოგიური განმარტება უნდა მიეცეს 336-ე მუხლში ხსენებულ „სახლის წინ და მსგავს ადგილებს“, ანუ ამ შემთხვევაშიც საუბარია ისეთ ადგილებზე, სადაც მომხმარებელი არ ელოდება წინდადებას ხელშეკრულების დადების შესახებ და სადაც არ იმყოფება რაიმეს შექმნის განზრახვით.

გ. ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების გაუქმება

336-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულება ნამდვილად ჩაითვლება, თუ იგი უარყოფილი არ იქნება წერილობით მომხმარებლის მიერ ერთი კვირის ვადაში. მოცემულ ნორმასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ რა მომენტიდან უნდა მოხდეს მითითებული ერთკვირიანი ვადის ათვლა.

ხელშეკრულების უარყოფის საკითხი, 336-ე მუხლიდან გამომდინარე, უნდა დავყოთ ორ ნაწილად: 1. შემთხვევა, როდესაც შესრულება ხდება ადგილზე; 2. შემთხვევა, როდესაც შესრულება არ ხდება ადგილზე და ხორციელდება გარკვეული პერიოდის შემდგომ.

3. ადგილზე შესრულება

336-ე მუხლის თანახმად, თუ ხელშეკრულების შესრულება ხდება მისი დადებისთანავე, მაშინ არ არსებობს მომხმარებლის უფლება ხელშეკრულებაზე უარის თქმასთან დაკავშირებით ამისათვის დადგენილ შვიდდღიან ვადაში. ეს ნორმა არ შეიძლება გაგებულ იქნეს ისე, თითქოს იმ შემთხვევაში, როდესაც ადგილი აქვს ვალდებულების ადგილზე შესრულებას, ურთიერთობა არ მიიჩნევა ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულებად. ხელშეკრულება მაინც განიხილება ქუჩაში დადებულად, მაგრამ მომხმარებლის შესაბამისი უფლების გარეშე ხელშეკრულების უარყოფასთან დაკავშირებით. მომხმარებლის ამ უფლების არარსებობა რეალურად უკარგავს ამ სამართალურთიერთობას მის პრაქტიკულ შედეგს და ხელშეკრულება ემსგავსება სტანდარტულ ხელშეკრულებას, რომელიც არ ექვემდებარება სპეციალურ რეგულირებას. შესაბამისად, ადგილზე შესრულების ფაქტის არსებობის შემთხვევაში რეალური მნიშ-

³⁶¹ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 336-ე მუხლი, გვ. 153.

ვნელობა არ აქვს იმას, ხელშეკრულება დაკვალიფიცირდება თუ არა ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულებად, თუმცა თავად მუხლის დეფინიციისა და იმ ნიშნების გათვალისწინებით, რასაც 336-ე მუხლი ადგენს, ქუჩაში, სახლის წინ და მსგავს ადგილებში დადებული ხელშეკრულება უნდა განვიხილოთ ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულებად შესაბამისი სპეციალური რეგულირების გარეშე. ყოველივე ამის გათვალისწინებით კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება ადგილზე შესრულების შემთხვევაში ასეთი ტიპის ურთიერთობის ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულებად დაკვალიფიცირების აუცილებლობა.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების შემთხვევაში, თუ შესრულება ხდება ადგილზე, 336-ე მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე, მომხმარებელი არ არის უფლებამოსილი უარი განაცხადოს ხელშეკრულებაზე, ვინაიდან ნორმის შინაარსის შესაბამისად, ერთი კვირის ვადაში ხელშეკრულების უარყოფის შესაძლებლობა არსებობს მხოლოდ მაშინ, როდესაც შესრულება არ ხდება ადგილზე. ამ შემთხვევაში მომხმარებლის უფლება ხელშეკრულების უარყოფასთან დაკავშირებით არ მოქმედებს და ავტომატურად გამოირიცხება ერთკვირიანი ვადის არსებობის შესაძლებლობაც, რის გამოც ამ ნაწილში მსჯელობა ერთკვირიანი ვადის ათვისის მომენტის შესახებ ყოველგვარ საფუძველს მოკლებულია. შესაბამისად, ამ შემთხვევაში ხელშეკრულებაზე უარი დასაშვებია ზოგადი წესების შესაბამისად და ეს საკითხი სპეციალურ რეგულირებას არ ექვემდებარება.

4. შესრულება არ ხდება ადგილზე

336-ე მუხლში აღნიშნული შვიდდღიანი ვადა მოქმედებს იმ შემთხვევაში, როდესაც შესრულება არ ხორციელდება ადგილზე, ვინაიდან ამ პირობებში მომხმარებელი უფლებამოსილია უარყოს ხელშეკრულება წერილობითი ფორმით. სწორედ აქ არის აქტუალური კითხვა იმის შესახებ, თუ როდიდან უნდა დაიწყოს ერთკვირიანი ვადის ათვლა, ხელშეკრულების დადების მომენტიდან თუ მისი შესრულების მომენტიდან.

მაგალითი:

ა., რომელიც სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ყიდვის შემდეგ ბაზრიდან შინ ბრუნდება, შეაჩერა საყოფაცხოვრებო ტექნიკის მაღაზიის გაყიდვების აგენტმა და უთოს ყიდვა შესთავაზა. ა., რომელიც ისედაც ფიქრობდა ძველი უთოს გამოცვლას, დაეთანმა გაყიდვების აგენტს. აგენტმა განუმარტა მას, რომ ხელი უნდა მოეწერა ხელშეკრულებაზე, ხოლო 2 დღეში მიიღებდა შეძენილ საქონელს საცხოვრებელ მისამართზე და თანხაც მაშინ უნდა გადაეხადა.

მოცემულ შემთხვევაში რა მომენტიდან უნდა მოხდეს კანონით გათვალისწინებული შვიდდღიანი ვადის გამოთვლა – ხელშეკრულების გაფრმების მომენტიდან თუ უთოს მისამართზე მიტანის მომენტიდან?

ეს ურთიერთობა 336-ე მუხლის რეგულირებას ექვემდებარება ნებისმიერ შემთხვევაში: თუ ა. უთოს იყიდიდა და წაიღებდა ადგილზევე და იმ შემთხვევაშიც, რომელიც მოყვანილია მაგალითში – მიიღებდა სახლში უთოს 2 დღის ვადაში. პირველ შემთხვევაში სახეზე იქნებოდა 336-ე მუხლში აღნიშნული „ადგილზე შესრულება“,

რომლის პირობებშიც არ არსებობს ხელშეკრულების უარყოფის შესაძლებლობა.

რადიკალურად განსხვავებულად რეგულირდება ურთიერთობა იმ შემთხვევაში, რომელიც კონკრეტულად მაგალითშია მითითებული – ადგილზე შესრულებას არ აქვს ადგილი და შესრულება უნდა განხორციელდეს ხელშეკრულების დადებიდან 2 დღეში. როდიდან უნდა დავიწყოთ შვიდდღიანი ვადის ათვლა – ხელშეკრულების დადების მომენტიდან თუ იმ მომენტიდან, როდესაც განხორციელდება შესრულება. ამ კითხვაზე ცალსახა პასუხს ქართული კანონმდებლობა არ იძლევა, არც სასამართლო პრაქტიკით არის ამ მხრივ ქართული სამართალი მდიდარი. შესაბამისად, ამ შემთხვევაში დასკვნა ზოგადი სამართლიანობის პრინციპებიდან გამომდინარე უნდა გაკეთდეს. ვინაიდან განსახილველი მუხლი მომხმარებელთა დაცვას ემსახურება, ხოლო მომხმარებელი ხელშეკრულების გაფორმებისას ხშირად მხოლოდ გაყიდვების აგენტის მიერ მინოდებულ ინფორმაციას ეყრდნობა (მაგ., როგორც მოხმობილ მაგალითში), სავარაუდოდ, ვადის ათვლა ხელშეკრულების შესრულების მომენტიდან (მაგალითში ნივთის მითითებულ მისამართზე მიტანის დღიდან) უნდა დაიწყოს.

ზემოთ მოყვანილ მაგალითში ა-ს, რომელმაც მართლაც მიიღო უთო გათვალისწინებულ ვადაში და შესაბამისი ღირებულებაც გადაიხადა, ქალიშვილმა აჩუქა იმავე წარმოების უთო. შესაბამისად, ა-მ გადაწყვიტა დაებრუნებინა მის მიერ ნაყიდი უთო და უკან მიეღო შესაბამისი თანხა. ამის შესახებ მან წერილობით მიმართა გამყიდველს ნივთის სახლში მიტანიდან მეშვიდე დღეს. ა-მ წერილში მიუთითა, რომ სურდა ხელშეკრულების გაუქმება და უკან აბრუნებდა შეძენილ ნივთს. იგი იქვე განმარტავდა, რომ უთო გამოყენებული არ ყოფილა. გამყიდველმა უარი განაცხადა ნივთის დაბრუნებაზე და მიუთითა ხელშეკრულებაზე, რომლის მიხედვითაც, „ნივთის დაბრუნება შესაძლებელია მისი მისამართზე მიტანიდან მეხუთე დღეს, რაც ხელშეკრულების გაფორმებიდან მეშვიდე დღეს ემთხვევა.“

კითხვები:

- მიეცით შესაბამისი სამართლებრივი შეფასება და თქვენი პოზიცია დაასაბუთეთ.
- თქვენი აზრით, სხვაგვარი შედეგი დადგებოდა თუ არა ა-ს შეძენილი ნივთი რამდენჯერმე რომ გამოეყენებინა?
- მითითებული ნორმის შესაბამისად, მომხმარებელს ნებისმიერ შემთხვევაში აქვს უფლება უარყოს ხელშეკრულება წერილობით, თუ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც შეძენილი ნივთი ნაკლიანია ან თუ აღმოაჩენს, რომ ანალოგიური ნივთის შეძენა უფრო იაფად ყოფილა შესაძლებელი?
- თუკი 336-ე მუხლის ნორმის მთავარ მიზანს მომხმარებლის დაცვა წარმოადგენს, როგორ შეიძლება აიხსნას 336-ე მუხლის ბოლო წინადადება, რომელიც მომხმარებელს ართმევს უფლებას, უარი განაცხადოს ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულებაზე, თუკი მისი შესრულება ხელშეკრულების დადებისთანავე მოხდა? თქვენი აზრით, ეს არის კანონმდებლის მიერ დაშვებული შეცდომა თუ შესაძლებელია ამ ნორმას სხვა დატვირთვა და განმარტება მოეძებნოს? პასუხი დაასაბუთეთ.

ალსანიშნავია, რომ 1985 წლის 20 დეკემბრის ევროსაბჭოს დირექტივის თანახმად, მომხმარებელს უფლება არ აქვს უარი თქვას დირექტივით მისთვის მინიჭებულ უფლებებზე.³⁶²

დასახელებული დირექტივა მომხმარებელს უფლებას ანიჭებს უარი თქვას ხელშეკრულებაზე მისი დადებიდან 7 (შვიდი) დღეში. მოვაჭრე კი ვალდებულია მომხმარებელს ეს უფლებები გააცნოს.³⁶³

თითქმის იმავეს იმეორებს 336-ე მუხლიც, თუმცა აქ მითითებული არ არის, შეუძლია თუ არა მომხმარებელს უარი თქვას კანონმდებლობით მისთვის მინიჭებულ უფლებაზე. ევროპული დირექტივის თანახმად, მომხმარებლის უარი დირექტივით მისთვის მინიჭებულ უფლებაზე ყველა შემთხვევაში ბათილია და შეუძლებელია მოვაჭრე ამ უარს დაეყრდნოს.

მართალია, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი პირდაპირ არ მიუთითებს, რომ მომხმარებელს უფლება არ აქვს უარი თქვას კანონმდებლობით მინიჭებულ უფლებაზე, თუმცა, 336 II მუხლი – „მომხმარებელსა და მოვაჭრეს შორის დადებული ხელშეკრულება ძალაშია მხოლოდ მაშინ, თუ მომხმარებელი ერთი კვირის განმავლობაში მას წერილობით არ უარყოფს“ – სწორედ იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ მომხმარებლის მიერ მისთვის 336-ე მუხლით მინიჭებულ უფლებაზე, ხელშეკრულების დადებინად ერთი კვირის ვადაში უარი თქვას მასზე, ყველა შემთხვევაში ბათილი იქნება.

II. ვალის არსებობის აღიარება

341-ე მუხლი განსაზღვრავს ვალის არსებობის აღიარების ცნებასა და შინაარსს. ამ მუხლის შესაბამისად, იმ ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის, რომლითაც აღიარებულ იქნა ვალდებულებითი ურთიერთობის არსებობა (ვალის არსებობის აღიარება) აუცილებელია წერილობითი აღიარება. თუ სხვა ფორმაა გათვალისწინებული იმ ვალდებულებითი ურთიერთობის წარმოშობისათვის, რომლის არსებობაც აღიარებულ იქნა, მაშინ აღიარებაც მოითხოვს ამ ფორმას. ამავე მუხლის II ნაწილის თანახმად კი, თუ ვალის არსებობა აღიარებულია ანგარიშსწორების (გადახდის) საფუძველზე ან მორიგების გზით, მაშინ ფორმის დაცვა არ არის აუცილებელი.

ვალის არსებობის აღიარებას ეხება გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 781-ე პარაგრაფიც, რომლის თანახმადაც, ვალის არსებობის აღიარებისათვის საჭიროა წერილობითი ფორმა, ხოლო, თუ ვალდებულების დადგენისათვის, რომლის აღიარებაც ხდება, კანონმდებლის მიერ დადგენილია სხვა ფორმა, მაშინ ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულებაც ამ ფორმას საჭიროებს.³⁶⁴

³⁶² Council Directive 85/577/EEC of 20 December 1985 to protect the consumer in the case of off-premises contracts, Article 6. ხელმისაწვდომია: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31985L0577:DE:HTML>.

³⁶³ Council Directive 85/577/EEC of 20 December 1985 to protect the consumer in the case of off-premises contracts, Article 4. ხელმისაწვდომია: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31985L0577:DE:HTML>.

³⁶⁴ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB), §781, თარგმანი: ჭეჭელაშვილი, გამომცემლობა სიესტა, თბ., 2010, გვ. 169.

კანონმდებელი გამოყოფს ვალის არსებობის აღიარების სამ შემთხვევას: ვალის არსებობის აღიარება ხელშეკრულების ფორმით, ვალის არსებობის აღიარება ანგარიშსწორების ფაქტის საფუძველზე და მხარეთა მორიგება.

1. ვალის არსებობის აღიარების საფუძველები

ა. ვალის არსებობის აღიარება ხელშეკრულების საფუძველზე

ვალის არსებობის აღიარება, როგორც იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ფაქტი, 341-ე მუხლის მიხედვით წარმოადგენს ხელშეკრულებას და უნდა აკმაყოფილებდეს ყველა იმ სავალდებულო წინაპირობას, რომელიც დადგენილია ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის. შესაბამისად, ვალის არსებობის აღიარებას ახასიათებს ყველა ის ნიშანი, რომელიც ზოგადად ხელშეკრულებას ახასიათებს.

ვინაიდან ვალის არსებობის აღიარება განიხილება ხელშეკრულებად, იგი მხარეთა შორის უფლება-მოვალეობებს წარმოშობს. ვალის არსებობის აღიარების შესახებ ხელშეკრულებით მხარეებს ერთმანეთის მიმართ უნდა წარმოემვათ ახალი, დამოუკიდებელი მოთხოვნები. ვალის არსებობის აღიარებად არ შეიძლება შეფასდეს ერთ-ერთი მხარის მიერ ვალდებულების არსებობის ფაქტის დადასტურება. ისეთი ტიპის ხელწერილი, რომლითაც მხარე ადასტურებს მისი ვალდებულების არსებობის ფაქტს და კისრულობს ვალდებულებას მის შესრულებაზე, შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც დამატებითი მტკიცებულება კრედიტორისათვის და არა როგორც 341-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევა.

როგორც აღვნიშნეთ, ვალის არსებობის აღიარებას ისევე, როგორც ყველა ხელშეკრულებას, ხელშეკრულებისათვის დამახასიათებელი ნიშნები ახასიათებს. ვალის არსებობის აღიარების შესახებ ხელშეკრულება წარმოადგენს ცალმხრივ და აბსტრაქტულ ხელშეკრულებას, რომლის ნამდვილობისათვისაც საკმარისი არ არის ცალმხრივი ნების გამოვლენა, ვალის არსებობის აღიარება მიღებულ უნდა იქნას მეორე მხარის მიერ, რათა ხელშეკრულება დადებულად ჩაითავალოს.

ვალის არსებობის აღიარების შესახებ ხელშეკრულება საჭიროებს შეთანხმებას ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობაზე (327). იმ შემთხვევაში, თუ ხელშეკრულებით არ იქნება იდენტიფიცირებული ყველა არსებითი პირობა, ხელშეკრულება არ ჩაითვლება ნამდვილად და ვერ დაექვემდებარება 341-ე მუხლის რეგულირებას. ეს არ უნდა იქნას გაგებული ისე, რომ, თუ ვალის არსებობის აღიარების შესახებ ხელშეკრულება არ ითვლება ნამდვილად და არ რეგულირდება 341-ე მუხლით, მას არავითარი იურიდიული ძალა არ გააჩნია. ასეთი ტიპის აღიარება წარმოადგენს მტკიცებულებას უკვე არსებული ვალდებულების დადასტურების თაობაზე და არ განიხილება როგორც ხელშეკრულება, ანუ მხარეებს არ წარმოემოხაზება ახალი, უკვე არსებულისაგან განსხვავებული უფლებები და მოვალეობები ერთმანეთის მიმართ.

ბ. ვალის არსებობის აღიარება ანგარიშსწორების საფუძველზე

ვალის არსებობის აღიარება ანგარიშსწორების საფუძველზე გულისხმობს ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე ერთი პირის მიერ მეორე პირის

მიმართ განხორციელებულ შესრულებას ანგარიშსწორების ფორმით, ანუ მარტივად რომ ითქვას, გადახდით. როდესაც სახეზეა ანგარიშსწორების ფაქტი, მოქმედებს ვალდებულების არსებობის პრეზუმფცია – მტკიცების ტვირთი ვალდებულების არარსებობის შესახებ ანგარიშსწორების განმახორციელებელ პირს ეკისრება.

აღნიშნული დებულება შეგვიძლია განვიხილოთ მჭიდრო კავშირში 361 | მუხლთან, რომლის მიხედვითაც ყოველი შესრულება გულისხმობს ვალდებულების არსებობას, ანუ შესრულება ასწორებს ფორმის ნაკლს.³⁶⁵ ვალის არსებობის აღიარების შემთხვევაში კანონმდებელი 341 II მუხლში აკონკრეტებს დანაწესს შესრულებით ვალდებულების არსებობის დადასტურების შესახებ. ეს არ ნიშნავს იმას რომ, დანარჩენ შემთხვევებში კრედიტორს მოთხოვნის უფლება ეკარგება. მოთხოვნის უფლება, ბუნებრივია, ძალაში რჩება და მისი დადასტურება შესაძლებელია სხვა მტკიცებულებებით.

გ. ვალის არსებობის აღიარება მორიგების საფუძველზე

ვალის არსებობის აღიარება მორიგების საფუძველზე გულისხმობს მხარეთა შორის შეთანხმებას, ხელშეკრულებას, რომლითაც მხარეები გამოხატავენ ნებას და მორიგების საფუძველზე ერთმანეთის მიმართ შესაბამის უფლებებსა და ვალდებულებებს კისრულობენ.

მორიგება, როგორც ცნება, ყოველთვის გულისხმობს იმ გარემოებას, რომ მხარეთა შორის არსებობდა გარკვეული უთანხმოება ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე და მხარეებმა ერთმანეთის მიმართ თანმხვედრი ნების გამოვლენის საფუძველზე ახალი შეთანხმებით გადაწყვიტეს ის პრობლემა, რომელიც არსებობდა მათ შორის მორიგებამდე და რაც გახდა კიდევაც მათ შორის მორიგების მიღწევის აუცილებლობის წინაპირობა. 341-ე მუხლის მიზნებისათვის მორიგებას, როგორც ვალის არსებობის აღიარების ერთ-ერთ საფუძველს, არ წაეყენება მოთხოვნა 341 | მუხლით გათვალისწინებული ფორმის დაცვაზე, თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ ყველა სხვა დანარჩენი მოთხოვნა, რომელიც სავალდებულოა მხარეთა შორის არსებული შეთანხმების ვალის არსებობის აღიარებად განხილვისათვის³⁶⁶, მორიგების მიმართაც უცვლელი რჩება.

დ. ვალის არსებობის აღიარების ფორმა

341 | მუხლი ითვალისწინებს ვალის არსებობის აღიარების ფორმას, რომელიც წერილობითი ფორმით განისაზღვრება. ამავე მუხლის თანახმად, თუ სხვა ფორმად გათვალისწინებული იმ ვალდებულებითი ურთიერთობის წარმოშობისათვის, რომლის

³⁶⁵ შესრულება ასწორებს ფორმის ნაკლს – ეს ფორმულა მოქმედებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ამავე კოდექსის 361 | მუხლიდან გამომდინარე. საზგასმით უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ეს წესი მოქმედებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც არ ეწინააღმდეგება კანონის იმპერატიულ დანაწესს. მაგალითად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, უძრავი ნივთის ნასყიდობის ხელშეკრულება საჭიროებს წერილობით ფორმას და მის რეგისტრაციას საჯარო რეესტრში. ვინაიდან უძრავი ნივთის ნასყიდობის ხელშეკრულებისთვის კანონით დადგენილია სავალდებულო წერილობითი ფორმა, ამ შემთხვევაში ფორმის ნაკლი შესრულებით ვერ გასწორდება. შესაბამისად, ეს დანაწესი მოქმედებს იმ შემთხვევაში, როდესაც კანონით სავალდებულო ფორმა იმპერატიულად არ არის დადგენილი.

³⁶⁶ იხ. ქვეთავი 1.ა.

არსებობაც აღიარებულ იქნა, აღიარებაც იმავე ფორმას საჭიროებს. ამ დებულების განმარტებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოება, რომ ძირითადი ურთიერთობისათვის დადგენილ სხვა ფორმაში მხოლოდ რთული წერილობითი ფორმა მოიაზრება, ვინაიდან განსახილველი მუხლის I ნაწილი სავალდებულოდ ითვალისწინებს ვალის არსებობის აღიარების წერილობითი ფორმის შემთხვევაში. შესაბამისად, სავალდებულო წერილობითი ფორმის შესახებ არსებული დანაწესი წარმოადგენს მინიმალურ მოთხოვნას ვალის არსებობის აღიარების ფორმისათვის და მისი შეცვლა ზეპირი ფორმით არ დაიშვება. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ძირითადი ურთიერთობისათვის მოქმედი კანონმდებლობის მიერ დადგენილია თავისუფალი ფორმა, ვალის არსებობის აღიარების ნამდვილობისათვის აუცილებელია მარტივი წერილობითი ფორმა მაინც. ძირითადი ურთიერთობისათვის რთული წერილობითი ფორმის არსებობის შემთხვევაში ვალის არსებობის აღიარების ფორმა ასევე რთულ წერილობით ფორმას საჭიროებს.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ფორმის დაცვა არ არის აუცილებელი იმ შემთხვევაში, თუ ვალის არსებობის აღიარება ანგარიშსწორების ან მხარეთა მორიგების გზით ხორციელდება. ამ დანაწესის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მხარეებისათვის არსებული შესრულების პირობებში ფორმალური წინაპირობების დაცვა არ არის სავალდებულო. ამ შემთხვევაში აქცენტი გადატანილია მტკიცების ტვირთზე, რომელიც უკვე განხორციელებული შესრულების შემთხვევაში შეიძლება დადასტურებულ გარემოებად ჩაითვალოს. იგივე შეიძლება ითქვას მხარეთა მორიგებაზე, ვინაიდან ვალის არსებობის აღიარების მიზანს სამართალურთიერთობისა და შესაბამისი ვალდებულებების არსებობის ფაქტის ფიქსაცია წარმოადგენს, რაც ზემოთ მოყვანილ ორივე შემთხვევაში სახეზეა, რის გამოც დამატებითი წინაპირობების დადგენას ყოველგვარი დანიშნულება ეკარგება.

2. ვალის არსებობის აღიარების შინაარსი

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ვალის არსებობის აღიარება არსით ხელშეკრულებას წარმოადგენს. შესაბამისად, მისი ნამდვილობისათვის აუცილებელია, რომ მისი შინაარსი ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის დადგენილ მოთხოვნებს აკმაყოფილებდეს.

327-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულება დადებულად ითვლება, თუ მხარეები შეთანხმდებიან მის ყველა არსებით პირობაზე, ანუ მხარეთა შეთანხმება ხელშეკრულების არსებით პირობებზე ხელშეკრულების არსებობას გულისხმობს. ვალის არსებობის აღიარების შესახებ ხელშეკრულების სპეციფიკის გათვალისწინებით, ამ ხელშეკრულებისათვის არსებით პირობებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ:

– ვალის არსებობის აღიარება შინაარსობრივად უნდა შეიცავდეს შეთანხმებას ყველა არსებით პირობაზე;

– უნდა განსაზღვრავდეს ვალდებულების შინაარსს;

– შესაძლებელია უთითებდეს ვალდებულების წარმოშობის საფუძველზე;

– უნდა შეიცავდეს მითითებას იმის შესახებ, რომ მოვალე თანახმაა შეასრულოს ვალდებულება;

– უნდა შეიცავდეს მითითებას იმის თაობაზე, თუ როდის შესრულდება ნაკისრი ვალდებულება. ამასთან, არ არის აუცილებელი ვადა განსაზღვრული იყოს კონკრეტული თარიღით – აღიარება ნამდვილად ჩაითვლება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც არ არის მითითება შესრულების თარიღზე, მაგრამ შესრულების თარიღი იდენტიფიცირებადია რაიმე სხვა ფორმით.

3. ვალის არსებობის აღიარების ნამდვილობის წინაპირობები

ვალის არსებობის აღიარების ნამდვილობის წინაპირობები შეგვიძლია დავყოთ ორ კატეგორიად – ზოგადი და სპეციფიკური წინაპირობები. ზოგადი წინაპირობების კატეგორიაში მოიაზრება ზოგადი დებულებები, რომლებიც აუცილებელია გარიგების ნამდვილობისათვის – მხარეთა თავისუფალი და ნამდვილი ნების გამოვლენა და ნაკისრი ვალდებულების შინაარსის განსაზღვრულობა. სპეციფიკურ წინაპირობებში კი – ვალის არსებობის აღიარების ფორმა, შინაარსი და შინაარსის სავალდებულო მახასიათებელი ნიშნები, რაზედაც ზემოთ გვექონდა საუბარი³⁶⁷.

ზოგადი თეორიული განმარტების გაცნობისას შესაძლოა უამრავი კითხვა გაჩნდეს. ერთია, რას ადგენს ნორმა, ანუ რა წერია კანონში და მეორე, თუ როგორ ხდება მისი გამოყენება პრაქტიკაში. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ თვალსაზრისით სასამართლო პრაქტიკას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. სასამართლო პრაქტიკა ძლიერ ზეგავლენას ახდენს კანონმდებელზე, ვინაიდან სწორედ მოსამართლე აწყდება ყველა იმ პრობლემას, რომელიც შესაძლოა კანონმდებლის მიერ ნორმის მიღებისას გათვალისწინებული ვერ იქნა იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ შეუძლებელია ყველა შესაძლო შემთხვევის წინასწარ განჭვრეტა და მათი დარეგულირება შესაბამისი ნორმების მეშვეობით.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, სასამართლოს დანიშნულებას მხოლოდ არსებული ნორმების გამოყენება არ წარმოადგენს. სასამართლოში ცოცხლდება თითოეული ნორმა. მოსამართლეს უხდება ამ ნორმების მისადაგება არსებული შემთხვევების მიმართ და შესაბამისად, დიდად არის მასზე დამოკიდებული, თუ როგორ განმარტავს ნორმას და რა სახით გააცოცხლებს მას.

ნებისმიერი საგანის, ნივთის, უფლების, მოვალეობის და ა.შ. ნაკლი ვლინდება მისი აქტიურად გამოყენებისას. მაგალითად, თუ არ იყენებ ახლად შეძენილ ტელევიზორს, ვერასოდეს მიხვდები ნაკლიანი აღმოჩნდა იგი თუ არა. თუ არ იყენებ საკუთარ უფლებას (ნებისმიერი სახის, მაგალითად, საკუთრების უფლება), ვერასდროს მიხვდები, რომ ამ უფლებას შეიძლება რაღაც ნაკლი ჰქონდეს ან შეზღუდული იყოს სხვა უფლებით.

ასევეა სასამართლოც სამართლის ნორმების მიმართ. თუ მათ გამოყენებაზე არ მიდგა საქმე, ვერასდროს დადგინდება რაიმე ხარვეზი არსებობს თუ არა, სწორად დაარეგულირა კანონმდებელმა ესა თუ ის ურთიერთობა, ეხმიანება თუ არა და გამოდგება თუ არა სასამართლის ნორმები რეალური, სასამართლოს წინაშე მდგომი შემთხვევების გადასაჭრელად.

³⁶⁷ იხ. ქვეთავი II.1 და II.2.

კითხვები:

- რა მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს ვალის არსებობის აღიარება, რომ იგი ნამდვილად და კანონიერად იქნეს მიჩნეული?
- როგორი ფორმაა აუცილებელი ვალის არსებობის აღიარების ნამდვილობისათვის?

III. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები

სახელმწიფო ურთიერთობიდან გამომდინარე მომხმარებლის უფლებათა დაცვა ისევე ძველია, როგორც სამყარო. პირველი სამომხმარებლო კონტრაქტი დადებულ იქნა ქალსა და გველს შორის: გველმა არასწორი ინფორმაციის საფუძველზე მიჰყიდა ქალს ვაშლი. პროდუქტს არ გააჩნდა გამყიდველის მიერ განცხადებული თვისებები და არსებობდა საკონტრაქტო პირობა, რომლის თანახმადაც, დაზიანებული პროდუქტის მიწოდების გამო გამყიდველის პასუხისმგებლობა გამოირიცხებოდა. როგორც ცნობილია, მიწოდებული ნივთის გამო ზიანი დადგა და სამყარო დღესაც იმკის ამ ზიანით გამონეულ შედეგებს.³⁶⁸

1. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ცნება

342 | მუხლის შესაბამისად, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები არის წინასწარ ჩამოყალიბებული, მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნული პირობები, რომელთაც ერთი მხარე (შემთავაზებელი) უდგენს მეორე მხარეს და რომელთა მეშვეობითაც უნდა მოხდეს კანონით დადგენილი ნორმებისაგან განსხვავებული ან მათი შემცვენი წესების დადგენა. ამავე მუხლის II ნაწილი არ მიიჩნევს სტანდარტულ პირობად ისეთ პირობას, რომელიც დეტალურად არის განსაზღვრული.

განსახილველი ნორმიდან გამომდინარე, იმისათვის, რომ პირობა მიჩნეულ იქნეს სტანდარტულ პირობად, უნდა აკმაყოფილებდეს რამდენიმე სავალდებულო ნიშანს:

- სტანდარტული პირობები არის სახელმწიფო პირობები;
- სტანდარტული პირობები არის წინასწარ ჩამოყალიბებული პირობები;
- სტანდარტული პირობები არის მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნული პირობები;
- სტანდარტულ პირობებს ერთი მხარე (შემთავაზებელი) უდგენს მეორე მხარეს;
- სტანდარტული პირობებით უნდა მოხდეს კანონით დადგენილი ნორმებისაგან განსხვავებული ან მათი შემცვენი წესების დადგენა.³⁶⁹

³⁶⁸ Mario Teneiro (Head of Unit C2, DG XXIV), Minutes of the conference “The Directive on « Unfair Terms», five years later - Evaluation and future perspectives” organised by the European Commission, 1.-3. July 1999: p. 233. ხელმისაწვდომია: http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/unf_cont_terms/event29_en.htm (15. 6. 2007).

³⁶⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 10 სექტემბ-

აღსანიშნავია, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი პირობები არის კუმულაციური ხასიათის მატარებელი, ანუ ყოველი მათგანის ერთობლივად არსებობა აუცილებელი სახელშეკრულებო პირობის სტანდარტულ პირობად მიჩნევისათვის და რომელიმე მათგანის არარსებობა ავტომატურად გამორიცხავს პირობის სტანდარტულ პირობად აღიარების შესაძლებლობას.

სტანდარტული პირობები არის სახელშეკრულებო პირობები. ეს დებულება გულისხმობს, რომ სტანდარტული პირობები ყოველთვის წარმოადგენს სახელშეკრულებო პირობებს, ანუ ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევა და ხელშეკრულების მონაწილე მხარეების უფლებრივ მდგომარეობას აწესრიგებს. სტანდარტული პირობები არ განიხილება ხელშეკრულებისაგან განცალკევებულ პირობებად, იმის მიუხედავად, რომ შესაძლებელია სტანდარტული პირობები ტექნიკურად არსებობდეს ხელშეკრულებისაგან განცალკევებულად (მაგ., შესაძლებელია მხარეთა შორის ხელშეკრულება დაიდოს ზეპირი ფორმით, მაგრამ, თუ შემთავაზებელს საკუთარი სარენის ფარგლებში თვალსაჩინო ადგილას გამოკრული აქვს სტანდარტული პირობები, ეს პირობები ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევა და მხარეთა შორის არსებული სამართალურთიერთობის მომწესრიგებელ დებულებებად განიხილება).

სტანდარტული პირობები არის წინასწარ ჩამოყალიბებული პირობები. სტანდარტული პირობები ყოველთვის არის წინასწარ ჩამოყალიბებული პირობები, რომლებსაც შემთავაზებელი აყალიბებს ხელშეკრულების დადებამდე და მათი შეთავაზება ხდება ყველა მომხმარებლისათვის სტანდარტული ფორმით და არ დგინდება ინდივიდუალურად.

სტანდარტული პირობები არის მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნული პირობები. მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნულობა გულისხმობს სტანდარტული პირობების არაერთჯერად ხასიათს, ანუ შემთავაზებლის მიერ ჩამოყალიბებული პირობები არ არის გამიზნული მხოლოდ ერთ ან რამდენიმე კონკრეტულ პირთან დასაძებნი ხელშეკრულებისათვის და ისინი აბსოლუტურად ყველა მომხმარებლისათვის საერთოა. ეს დებულება არ უნდა იქნეს გაგებული ისე, თითქოს, თუ შემთავაზებელმა ჩამოაყალიბა სტანდარტული პირობა, მისი მრავალჯერადი გამოყენება არის სავალდებულო და სხვა შემთხვევაში არ შეიძლება პირობა ჩავთვალოთ სტანდარტულად. აღნიშნული დათქმა გულისხმობს არა პირობის მრავალჯერადად გამოყენების ვალდებულებას, არამედ მრავალჯერადი გამოყენებადობის შესაძლებლობას, ანუ პირობა ისეთი ფორმით უნდა იყოს ჩამოყალიბებული, რომ მისი გამოყენება შესაძლებელი იყოს არაერთჯერადად, ნებისმიერი მომხმარებლის მიმართ.

სტანდარტულ პირობებს ერთი მხარე (შემთავაზებელი) უდგენს მეორე მხარეს. სტანდარტული პირობის კიდევ ერთ მახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენს ის გარემოება, რომ სტანდარტულ პირობას შემთავაზებელი უდგენს მეორე მხარეს, ანუ სტანდარტული პირობის შინაარსი ფორმულირებული და დადგენილია მხოლოდ შემთავაზებლის მიერ და სამართალურთიერთობის მონაწილე მეორე მხარეს არ აქვს შესაძლებლობა

ბრის №ას-755-811-2011 გადაწყვეტილება.

გავლენა მოახდინოს მისი შინაასის ფორმულირებაზე. სწორედ ამ გარემოებით არის განპირობებული, რომ 345-ე მუხლის თანახმად, სტანდარტული პირობების ტექსტის ბუნდოვანებისას მისი განმარტება ხდება მეორე მხარის სასარგებლოდ.

სტანდარტული პირობებით უნდა მოხდეს კანონით დადგენილი ნორმებისაგან განსხვავებული ან მათი შემვსები წესების დადგენა. სტანდარტული პირობების კიდევ ერთ სპეციფიკურ მახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენს ის გარემოება, რომ ამ პირობებით უნდა მოხდეს კანონით დადგენილი ნორმებისაგან განსხვავებული ან მათი შემვსები წესების დადგენა. ამ პირობაში, რა თქმა უნდა, მოიაზრება კანონის დისპოზიციური ნორმები და ნებისმიერი სტანდარტული პირობა, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონის იმპერატიულ ნორმას, არის ბათილი. აქვე ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებასაც, რომ სტანდარტული პირობებით აუცილებლად უნდა მოხდეს კანონით დადგენილი ნორმებისაგან განსხვავებული ან მათი შემვსები წესების დადგენა, ანუ სტანდარტული პირობები უნდა არეგულირებდეს მხარეთა შორის არსებულ ურთიერთობას იმისაგან განსხვავებული ფორმით, როგორც ამას აწესრიგებს კანონი ან შესაბამისი ნორმის დაზუსტებისაკენ უნდა იყოს მიმართული.

ხელშეკრულების ყველა ის პირობა, რომელიც შემუშავებულია წინასწარ, მრავალჯერადი გამყენების მიზნით და რომელსაც მისი დამდგენი წარუდგენს ხელშემკვრელ მხარეს ხელშეკრულების დადებისას, ხოლო მეორე მხარეს მათი გადახედვის ან სხვაგვარად შეთანხმების საშუალება არ აქვს, მიიჩნევა ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობად. პირობები, რომლებიც მხარეთა მოლაპარაკებების შედეგად ჩნდება ხელშეკრულებაში, ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებს არ მიეკუთვნება.

კანონმდებლობა არ ადგენს სპეციალურ დანაწესს იმის თაობაზე, თუ რა სახით უნდა იყოს ნორმა ჩამოყალიბებული, რომ იგი სტანდარტულ პირობად ჩაითვალოს. არ აქვს მნიშვნელობა ეს ნორმა ხელშეკრულებაში იქნება ჩართული, ანუ ხელშეკრულების ტექსტში იქნება ასახული, თუ ცალკე განცხადების სახით წარმოდგენილი. ამდენად, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ცნების მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორი არის ის, რომ პირობებს ხელშეკრულების ერთი მხარე კარნახობდეს მეორეს. მეორე მხარეს კი არ აქვს რეალური შესაძლებლობა შეცვალოს ისინი. არსებითად, მისი ერთადერთი არჩევანია დადოს ხელშეკრულება ან უარი თქვას მასზე³⁷⁰.

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები მხოლოდ მაშინ იქცევა ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად, როცა მისი გამოყენებული მხარე ნათლად მიუთითებს მათზე ხელშეკრულების გაფორმებისას. ასევე, მეორე მხარეს უნდა ჰქონდეს რეალური შესაძლებლობა გაეცნოს ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებს და იგი უნდა დაეთანხმოს მის გამოყენებას.³⁷¹

რა მიზანს ემსახურება ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების არსებობა და ზოგადად, რამ განაპირობა მათი ასეთი აქტუალობა? ბოლო რამდენიმე ათეული წელია, რაც ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების პრაქტიკული მნიშვნელობა

³⁷⁰ *Zerres*, Principals of the German Law on Standard Terms of Contract.

ხელმისაწვდომია: http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf

³⁷¹ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB), &305, თარგმანი: *ჭეჭელაშვილი*, 2010, გვ. 53.

ძალიან დიდია და შეიძლება ითქვას, რომ, რაც უფრო წინ მიდის და ვითარდება ბიზნესი, მით უფრო მეტი მნიშვნელობა და აქტუალობა ენიჭება ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებს. მათი მნიშვნელობა XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან დღითი დღე იზრდება, ვინაიდან სამენარმეო ორგანიზაციების საქმიანობამ ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროში შეაღწია. სამენარმეო საქმიანობის მასშტაბების გაზრდასთან ერთად აუცილებელი გახდა სტანდარტული ხელშეკრულებების შემუშავება ბიზნეს-ორგანიზაციათა გამართული მუშაობისთვის. დღესდღეობით მენარმეობის სფეროში თითოეულ მომხმარებელთნ დამოუკიდებელი მოლაპარაკების წარმოება ხშირად წარმოუდგენელია.

XXI საუკუნეში იშვიათია ბიზნესი, რომელიც ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების არსებობის გარეშე ნორმალურ და გამართულ საქმიანობას შეძლებს.³⁷² გარდა ამისა, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები ისევე, როგორც სხვა სამართლებრივი მექანიზმები, კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზების შევსების საშუალებას იძლევა, რაც მის მნიშვნელობასა და სარგებლიანობას უსვამს ხაზს.³⁷³

აქვე უნდა აღინიშნოს სტანდარტული პირობების უარყოფითი მხარეებიც. როგორც უკვე აღინიშნა, სტანდარტულ პირობებს ბიზნესი ადგენს მომხმარებელთათვის. შესაბამისად, არსებობს საფრთხე იმისა, რომ პირობების დამდგენი მხარე ეცდება მთელი რისკი ხელშეკრულების მეორე მხარეზე გადაიტანოს.³⁷⁴

სტანდარტული ხელშეკრულება წარმოდგენილია იმგვარად, რომ ხელშეკრულების მეორე მხარეს საშუალება არ აქვს შეცვალოს მისი პირობები. იგი ან უნდა დაეთანხმოს მოცემულ პირობებს, ან საერთოდ უარი უნდა თქვას ხელშეკრულებაზე (ე.წ. “Take it or leave it” პრინციპი). სავარაუდოა, რომ მხარე, ხშირ შემთხვევაში, იძულებული იქნება ხელი მოაწეროს ხელშეკრულებას. შესაბამისად, ხელშეკრულება მისი გულდასმით გაანალიზების გარეშე შევა ძალაში.³⁷⁵ ამდენად, ცხადია, რომ კანონმდებლობამ უნდა უზრუნველყოს კაბალური პირობებისაგან სუსტი მხარის დაცვა. სტანდარტული პირობების საკანონმდებლო რეგულირებაც სწორედ ამ მიზანს ემსახურება. ამიტომ გერმანული კანონმდებლობა ადგენს, რომ სტანდარტული პირობა, რომელიც არღვევს სამართლიანობისა და შესაბამისობის პრინციპებს, ეწინააღმდეგება კანონმდებლობას და იგი ბათილად უნდა ჩაითვალოს.³⁷⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდე-

³⁷² *Zerres, Principals of the German Law on Standard Terms of Contract.*

ხელმისაწვდომია: http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf

³⁷³ *Zerres, Principals of the German Law on Standard Terms of Contract.*

ხელმისაწვდომია: http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf

³⁷⁴ *Zerres, Principals of the German Law on Standard Terms of Contract.*

ხელმისაწვდომია: http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf

³⁷⁵ *Zerres, Principals of the German Law on Standard Terms of Contract.*

ხელმისაწვდომია: http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf

³⁷⁶ *Zerres, Principals of the German Law on Standard Terms of Contract.*

ხელმისაწვდომია: http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf

ექსიც იმავეს იმეორებს. სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, სტანდარტული პირობა ვერ გადაიქცევა ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად, თუ იგი არ პასუხობს ზემოთ მითითებულ პრინციპებს. 347-ე მუხლი კი ადგენს იმ შემთხვევებს, როდესაც ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები ბათილია. მუხლის მიზანია უზრუნველყოს სტანდარტული პირობების სამართლიანობა და შესაბამისობა კანონთან. ამასთან, 345-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების უჩვეულო პირობა მომხმარებლის სასარგებლოდ უნდა განიმარტოს.

2. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების გამოყენების ფარგლები

როდის არის ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების გამოყენება შესაძლებელი? 342-ე მუხლის თანახმად, სტანდარტულ პირობებს ხელშეკრულების ერთი მხარე (შემთავაზებელი) უდგენს მეორე მხარეს. ცხადია, ერთი მხარე სამენარმეო საქმიანობის განმახორციელებელ პირს წარმოადგენს. ვინ შეიძლება იყოს მეორე მხარე? მხოლოდ ფიზიკური პირი თუ კომპანია, რომელიც ერთ შემთხვევაში სტანდარტულ პირობებს თავად აწესებს, ამჯერად კი თავად აღმოჩნდა მომხმარებლის როლში?

მაგალითი:

ტექნიკის მაღაზიათა დიდი ქსელი საწარმოს მრავალრიცხოვან მომხმარებელს ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების გამოყენებით ემსახურება. საწარმომ სესხის ასაღებად ბანკს მიმართა. აღმოჩნდა, რომ სესხის სტანდარტული ხელშეკრულების ერთ-ერთი პირობა აშკარად უსამართლოა მსესხებლის მიმართ. მაღაზიათა ქსელის დირექტორმა შემდეგი კითხვით მიმართა იურისტს: აქვს თუ არა საშუალება საწარმოს სასამართლოში მოითხოვოს საკუთარი ინტერესების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის იმ ნორმებზე მითითებით, რომლებიც ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებს აწესრიგებს? ტექნიკის მაღაზიათა ქსელის იურისტს მიაჩნია, რომ მაღაზიას ამის უფლება აქვს და ურჩევს კომპანიის დირექტორს დაიწყოს სასამართლო დავა ბანკის წინააღმდეგ. თქვენ რომ იყოთ დასახელებულ მაღაზიათა ქსელის იურისტი, კომპანიის დირექტორს რა რჩევას მისცემდით?

თავის მხრივ, ბანკი ამტკიცებს, რომ მოცემულ შემთხვევაში ტექნიკის მაღაზიას მოუწევს სხვა გზები ეძებოს საკუთარი ინტერესების დასაცავად, ვინაიდან იგი ვერ შეძლებს ისარგებლოს სამოქალაქო კოდექსის იმ ნორმებით, რომლებიც ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების შესახებ დანაწესებს ადგენს. ბანკის იურისტის მოსაზრებით, მართალია, სამოქალაქო კოდექსი ამაზე პირდაპირ არ მიუთითებს, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ეს ნორმები ემსახურება მომხმარებელთა დაცვას, იმ პირთა დაცვას, რომლებიც არ ეწევიან ბიზნეს საქმიანობას და რომლებსაც არ აქვთ საშუალება დეტალურად გაეცნონ და გააცნობიერონ ხელშეკრულების პირობების დანაწესები. მოცემულ შემთხვევაში კი ტექნიკის მაღაზია წარმოადგენს სამენარმეო იურიდიულ პირს, რომელსაც აქვს საშუალება –, თუნდაც იურისტის დახმარებით გაეცნოს ხელშეკრულებას და ამის შემდეგ მოაწეროს ხელი მას. თუ კომპანია წინდაუხედავად იქცევა და გაცნობის გარეშე აწერს ხელს კონტრაქტს, ამ წინდაუხედაობის რისკს

სწორედ ის ატარებს. მიიჩნევა, რომ იურიდიულ პირებს აქვთ სათანადო ცოდნა და გამოცდილება იმისათვის, რომ მოლაპარაკებები ეფექტურად აწარმოონ და ისე დადონ ხელშეკრულება. შესაბამისად, მათ არ ესაჭიროებათ დაცვის იგივე სტანდარტი, რაც ჩვეულებრივ მომხმარებლებს სჭირდებათ.

კითხვები:

- თქვენი აზრით, რამდენად მყარად ასაბუთებს იურისტი ბანკის პოზიციას და აქვს თუ არა მის მსჯელობას სამართლებრივი საფუძვლები? პასუხი დაასაბუთეთ.

შენიშვნა: სასურველია, ზემოთ დასმულ კითხვაზე პასუხი გაეცეს წინამდებარე თავის სრულად გაცნობის შემდეგ.

3. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ნამდვილობის წინაპირობები

იმისათვის, რომ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა გახდეს ხელშეკრულების შემადგენელი ნაწილი, საჭიროა სტანდარტული პირობის დამდგენი მხარის მიერ რამდენიმე წინაპირობა იყოს დაკმაყოფილებული.

343 | ბ მუხლის შესაბამისად, სტანდარტული პირობის დამდგენმა მხარემ უნდა გააკეთოს მითითება ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობაზე ისე, რომ მეორე მხარეს ჰქონდეს შესაძლებლობა გაეცნოს მას. მაგალითად, თუ ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა მითითებულია დოკუმენტის მეორე მხარეს, მაშინ ამის შესახებ შესამჩნევი მინიშნება უნდა იყოს პირველ გვერდზე ისე, რომ მეორე მხარეს ჰქონდეს რეალური შესაძლებლობა შეამჩნიოს იგი და შესაბამისად, გაეცნოს კიდევ.³⁷⁷ ბუნდოვანი ან/და არასრულყოფილი პირობა არ აკმაყოფილებს კანონმდებლის მოთხოვნას სტანდარტული პირობის ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად გადაქცევისათვის, ვინაიდან მოხმარებელი გაფრთხილებული უნდა იყოს ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების შესახებ ხელშეკრულების გაფორმებამდე ან მისი გაფორმების მომენტში. ამასთან, სრული ინფორმირებულობის საფუძველზე მომხმარებელი ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობას უნდა დაეთანხმოს.³⁷⁸

344-ე მუხლის თანახმად, სტანდარტული პირობების ისეთი დებულებები, რომლებიც იმდენად უჩვეულოა, რომ მეორე მხარეს არ შეეძლო მათი გათვალისწინება, ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად არ იქცევა. იმავეს ადგენს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსიც, რომლის თანახმადაც, თუნდაც სტანდარტული პირობა აკმაყოფილებ-

³⁷⁷ *Zerres*, Principals of the German Law on Standard Terms of Contract.

ხელმისაწვდომია: http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdfhttp://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf

³⁷⁸ *Zerres*, Principals of the German Law on Standard Terms of Contract.

ხელმისაწვდომია: http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdfhttp://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf

დეს კანონმდებლის მოთხოვნებს, იგი ვერ გადაიქცევა ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად, თუ მეორე მხარისათვის ასეთი პირობების არსებობა მოულოდნელი იყო.³⁷⁹

ზემოაღნიშნული მსჯელობის შემდეგ ჩნდება ლოგიკური კითხვა: რა შეიძლება ჩაითვალოს ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის უჩვეულო და მოულოდნელ დებულებად? მოცემულ კითხვაზე ცალსახა პასუხი არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს, ვინაიდან შეუძლებელია ყველა შესაძლო გარემოების წინასწარ საკანონმდებლო დონეზე მონესრიგება. როგორც პროფესორი ლადო ჭანტურია აღნიშნავს, საკითხი წყდება იმის მიხედვით, გაითვალისწინებდა თუ არა ჩვეულებრივ საშუალო დონის მომხმარებელი მსგავსი პირობის არსებობას ხელშეკრულებაში. ამასთან, სტანდარტული პირობის დებულება უჩვეულო უნდა იყოს სწორედ იმ ტიპის ხელშეკრულებისათვის, რომელიც მხარეებს შორის იდება.³⁸⁰

ზემოაღნიშნული მსჯელობა 344-ე მუხლის დანაწესიდან მომდინარეობს. უნდა ითქვას, რომ დავის არსებობისას სასამართლოს ინდივიდუალური მიდგომის საფუძველზე მოუწევს გადაწყვეტილების მიღება – კონკრეტული განსახილველი საქმიდან გამომდინარე, სტანდარტული ხელშეკრულების დებულება უჩვეულოა თუ არა და შეეძლო თუ არა საშუალო დონის მომხმარებელს ასეთი პირობების არსებობის გათვალისწინება. ცხადია, სასამართლოს მოუწევს იმის დადგენა, თუ ვინ მიიჩნევა საშუალო დონის მომხმარებლად და უჩვეულოა თუ არა სტანდარტული პირობის დებულება კონკრეტულად იმ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, რომელიც მხარეებს შორის დაიდო.

ხელშეკრულების იმ პირობებს, რომლებიც უშუალოდ მხარეთა შორის არის შეთანხმებული, უპირატესობა ენიჭება სტანდარტულ პირობებთან შედარებით, ანუ სტანდარტული პირობა, თუ ეწინააღმდეგება მხარეთა შორის უშუალოდ შეთანხმებულ პირობას, მოქმედებს უშუალოდ შეთანხმებული პირობა. კომპანიები (მაგ., ბანკები) ხშირად ითხოვენ მომხმარებელისგან ხელშეკრულების ყველა გვერდზე ხელის მოწერას, რათა ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის გასაჩივრების შემთხვევაში პოზიცია გაიმყარონ. ცალსახად უნდა ითქვას, ხელშეკრულების ყველა გვერდზე ხელის მოწერა არ გულისხმობს იმას, რომ ყველა პირობა დეტალურად არის შეთანხმებული მხარეთა შორის.

თუ ზემოთ მითითებული მოთხოვნები დაცული არ არის, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა ვერ იქნება ნამდვილი და იგი ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად ვერ იქცევა, ანუ სტანდარტული პირობის დამდგენ მხარეს არ ექნება შესაძლებლობა მიუთითოს ამ პირობაზე და ის ურთიერთობა, რომელიც უნდა მონესრიგებულიყო სტანდარტული პირობით, მონესრიგდება მოქმედი კანონმდებლობით.

ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ბათილობა არ იწვევს მთლიანი ხელშეკრულების ბათილობას, თუკი გაბათილებული ნაწილი იმდენად მნიშვნელოვანი არ არის, რომ ხელშეკრულების შესრულებამ აზრი დაკარგა. ამ გარემოებას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. იგი სტანდარტული პირობების დამდგენ მხარეზე

³⁷⁹ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (BGB), §305, თარგმანი: ჭეჭელაშვილი, გამომცემლობა სიესტა, თბ., 2010, გვ. 53.

³⁸⁰ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 344-ე მუხლი, გვ. 190.

ერთგვარი ზემოქმედების საშუალებაა. ძალიან მკაცრი სტანდარტული პირობების დადგენის შემთხვევაში არსებობს იმის რისკი, რომ ასეთი პირობები ბათილად იქნეს მიჩნეული. მათი დამდგენი მხარე კი ვალდებული იქნება შეასრულოს ხელშეკრულების სხვა მუხლებით გათვალისწინებული ვალდებულებები.³⁸¹

4. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების გადაქცევა ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად

343-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები მხოლოდ მაშინ იქცევა მათ შემთავაზებელსა და ხელშეკრულების მეორე მხარეს შორის დადებული ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად, როცა:

1. შემთავაზებელი ხელშეკრულების დადების ადგილას თვალსაჩინო წარწერას გააკეთებს და მიუთითებს ამ პირობებზე;

2. ხელშეკრულების მეორე მხარეს შესაძლებლობა აქვს გაეცნოს ამ პირობების შინაარსს და თუ თანახმაა, მიიღოს ეს პირობები.

აღნიშნული ნორმის მოწესრიგების მიზანს წარმოადგენს იმის დადგენა, თუ როდის უნდა ჩაითვალოს სტანდარტული პირობა ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად. ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად სტანდარტული პირობის გადაქცევა არის ამ პირობის ლეგიტიმაციის აუცილებელი წინაპირობა, ანუ იმ შემთხვევაში, თუ დარღვეულია 343 I მუხლის დადგენილი მოთხოვნები, სტანდარტული პირობები ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად არ მიიჩნევა და ისინი მხედველობაში არ მიიღება.

სტანდარტული პირობის ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად გადაქცევას, გარდა სტანდარტული პირობების ნამდვილობისათვის დადგენილი ზოგადი წინაპირობებისა³⁸², აქვს ორი სპეციალური წინაპირობაც:

1. შემთავაზებელმა უნდა გააკეთოს ხელშეკრულების დადების ადგილას თვალსაჩინო წარწერა;

2. მხარეს შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეს გაეცნოს ამ პირობების შინაარსს.

აღნიშნული ორი წინაპირობაც კუმულაციურ წინაპირობებს წარმოადგენს და რომელიმე მათგანის დარღვევის შემთხვევაში სტანდარტული პირობა არ იქცევა ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად და იურიდიული მნიშვნელობის მქონე შედეგებს არ წარმოშობს.

343 II მუხლის სტანდარტული პირობის ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად გადაქცევისათვის მეწარმე სუბიექტებისათვის ადგენს სპეციალურ რეგულირებას და სტანდარტული პირობის ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად გადაქცევას უკავშირებს საქმიან ურთიერთობებში აუცილებელი გულისხმიერების გამოჩენის ვალდებულებას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუ სტანდარტული პირობების შემთავაზე-

³⁸¹ *Zerres, Principals of the German Law on Standard Terms of Contract.*

ხელმისაწვდომია: http://www.jurawelt.com/sunrise/media/mediafiles/14586/German_Standard_Terms_of_Contract_Thomas_Zerres.pdf

³⁸² იხ. ქვეთავი III.3.

ბელი პირის კონტრაქტის მხარე არის მენარმე სუბიექტი, მას ეკისრება არამენარმე პირთან შედარებით უფრო მაღალი პასუხისმგებლობა, რაც გამოიხატება საქმიანი ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელ აუცილებელ გულისხმიერებაში. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ იგი ვალდებულია ჩვეულებრივ მომხმარებელთან შედარებით მაღალი პასუხისმგებლობით მოეკიდოს ხელშეკრულების შინაარსს.

ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად, 344-ე მუხლის თანახმად, ვერ იქცევა ისეთი დებულებები, რომლებიც ფორმის მიხედვით იმდენად უჩვეულოა, რომ მეორე მხარეს არ შეეძლო მათი გათვალისწინება. ამ შემთხვევაში საუბარია ისეთი ტიპის დებულებებზე, რომლებიც არ შეიძლება გათვალისწინებული იყოს სტანდარტული მომხმარებლის მიერ და რომელიც სამოქალაქო ბრუნვაში არ არის მასობრივად მიღებული.

მაგალითი:

ა. რომელსაც სურს სესხის აღება, მიდის ბანკში და აფორმებს საკრედიტო ხელშეკრულებას, რომლის თანახმადაც ა. ვალდებულია დააბრუნოს სესხი გრაფიკით დადგენილი თანხის ყოველთვიურად გადახდის გზით. ხელშეკრულება ითვალისწინებს შემდეგს:

– თუ მსესხებელი ვერ შეძლებს სესხის დაბრუნებას და დაფარვის გრაფიკს დაარღვევს ზედიზედ ორჯერ, მაშინ იგი ვალდებულია იმუშაოს ბანკის საკუთრებაში არსებულ ავტოსადგომზე და მიღებული შემოსვლით (ხელფასი) დაფაროს არსებული დავალიანება. მას უფლება არ აქვს უარი თქვას ბანკის მიმართ არსებული დავალიანების დაფარვის ამ წესზე.

მითითებული დებულება იმდენად უჩვეულოა, რომ იგი არ შეიძლება წინასწარ გათვალისწინებულ იქნეს საშუალო დონის მომხმარებლის მიერ. შესაბამისად, საკრედიტო ხელშეკრულების ეს დებულება ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად ვერ იქცევა.

5. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ბათილობა

ა. ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპების სანაწარმდეგო პირობათა ბათილობა

346-ე მუხლის თანახმად, ბათილია ხელშეკრულებათა სტანდარტული პირობა, მიუხედავად ხელშეკრულებაში მისი ჩართვისა, თუ იგი ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპების სანაწარმდეგოა და საზიანოა ხელშეკრულების მეორე მხარისათვის. ამასთან, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოებები, რომელთა არსებობისას იქნა ეს პირობები ხელშეკრულებაში შეტანილი, მხარეთა ორმხრივი ინტერესები და სხვა.

ამ მუხლით დადგენილი მონესრიგება ვრცელდება სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე ყველა სუბიექტზე – როგორც ფიზიკურ, ისე იურიდიულ პირებზე, იმის მიუხედავად, მისდევნ თუ არა ისინი სამენარმეო საქმიანობას. ეს გარემოება მნიშვნელოვანია, რადგან 347-ე და 348-ე მუხლებით განსაზღვრული ბათილობის საფუძვლები ვრცელდება მხოლოდ იმ ფიზიკურ პირებზე, რომლებიც არ მისდევნ სამენარმეო საქმიანობას, ანუ 346-ე მუხლით გათვალისწინებული მონ-

ესრიგება წარმოადგენს სტანდარტული პირობების ბათილობის მომწესრიგებელ ერთადერთ ნორმას, რომელიც კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე ყველა სუბიექტისათვის უნივერსალურია.

346-ე მუხლით აქცენტი გაკეთებულია ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპებზე, რომლებიც ზოგადად, სამოქალაქო ბრუნვისათვის და კერძოდ, კერძო-სამართლებრივი ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელ კეთილსინდისიერების პრეზუმფციას გულისხმობს, ანუ ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე მხარისათვის მისი კონტრაჰენტი მხარის კეთილსინდისიერების ვარაუდი არსებობს. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების თვალსაზრისით ამ პრინციპებზე აქცენტის გაკეთება განპირობებულია როგორც ზოგადი პრინციპების საფუძველზე, ისე თავად სტანდარტული პირობების სპეციფიკით, ვინაიდან, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სტანდარტულ პირობებს შემთავაზებელი ადგენს და მომხმარებელს ნაკლებად აქვს შესაძლებლობა, გააღწეოს მოახდინოს ამ პირობების შინაარსზე, ანუ განსახილველი ნორმა წარმოადგენს როგორც პრევენციული, ისე დამცავი ხასიათის ნორმას, რომლითაც, ერთი მხრივ, შემთავაზებლის მხრიდან არაკეთილსინდისიერებისა და ნდობის ბოროტად გამოყენების პრევენცია ხდება და მეორე მხრივ, კეთილსინდისიერი მომხმარებლის კანონიერი ინტერესის დაცვა ხორციელდება. ასეთი პირობების ბათილად ცნობისათვის აუცილებელია, რომ ეს პირობები საზიანო იყოს მომხმარებლისათვის, წინააღმდეგ შემთხვევაში პირობის ბათილობის შესახებ მოთხოვნა არ იქნება დაკმაყოფილებული.

ბ. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ბათილობის საფუძვლები

347-ე მუხლი განსაზღვრავს ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ბათილობის საფუძვლებს. საზგასმით უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ამ მუხლის მოწესრიგება ვრცელდება მხოლოდ იმ ფიზიკურ პირებზე (მომხმარებელზე), რომლებიც სამეწარმეო საქმიანობას არ ეწევიან.

347-ე მუხლის თანახმად, ბათილად მიიჩნევა შემდეგი სტანდარტული პირობები:

ა. დებულება, რომლითაც შემთავაზებელი აწესებს შეთავაზებული წინადადების მიღების ან უარყოფის, ანდა ამა თუ იმ სამუშაოს შესრულების შეუსაბამოდ ხანგრძლივ ან აშკარად მცირე ვადებს (წინადადების მიღებისა და შესრულების ვადები);

აქ საუბარია შემთავაზებლის მიერ დადგენილ ვადებზე და ნორმის მოქმედება ვრცელდება მხოლოდ შეთავაზებული წინადადების მიღების, უარყოფის, სამუშაოს შესრულების შეუსაბამოდ ხანგრძლივ ან აშკარად მცირე ვადებზე. სხვა საკითხებზე, გარდა ჩამოთვლილისა, ეს მუხლი არ ვრცელდება. წინადადების მიღებისა და სამუშაოს შესრულების შეუსაბამოდ ხანგრძლივი ვადა უმეტეს შემთხვევაში მოიაზრებს თავად შემთავაზებლის მიერ საკუთარი თავისათვის დადგენილ ხანგრძლივ ვადას, რომელიც არ არის გონივრული მხარეთა შორის არსებული სამართალურითობის შინაარსის გათვალისწინებით, ხოლო აშკარად მცირე ვადები კი უმეტეს შემთხვევაში გულისხმობს ხელშეკრულების მონაწილე მეორე მხარის შეზღუდვას ვადებში იმ ფორმით, რომ აშკარაა ვადების უსაფუძვლოდ შემჭიდროება და შეუძლებელია ან არსებითად რთულია მის მიერ შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღება ან მოქმედების შესრულება.

ბ. დებულება, რომლითაც შემთავაზებელი აწესებს მისივე ვალდებულებათა შესასრულებლად კანონით დადგენილი ნორმებისაგან განსხვავებულ, შეუსაბამოდ ხანგრძლივ ან არასაკმარისად განსაზღვრულ ვადებს (ვადები ვალდებულების დარღვევისას);

ბათილობის ეს საფუძველი დაკავშირებულია შემთავაზებლის კანონით დადგენილი ნორმებისაგან განსხვავებულ რეგულირებაზე ვადების თვალსაზრისით. „შეუსაბამოდ ხანგრძლივ“ ვადაში მოიაზრება ვადა, რომელიც არის ხელოვნურად გაზრდილი და არ არის აუცილებელი შესაბამისი ვალდებულების შესრულებისათვის. „არასაკმარისად განსაზღვრულ“ ვადაში მოიაზრება ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის განუსაზღვრელობა, ანუ ტექსტის ისეთი ფორმულირება, რომლითაც შეუძლებელია ცალსახად იმის დადგენა, თუ როგორ უნდა განისაზღვროს შესაბამისი ვადა ვალდებულების შესრულებისათვის. აქვე ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ამ პუნქტის მოწესრიგება ვრცელდება ხელშეკრულების იმ სტანდარტულ პირობებზე, რომლებიც ადგენს მხარეთა უფლება-მოვალეობებს რომელიმე მათგანის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში.

გ. დებულება, რომელიც შემთავაზებელს უფლებას აძლევს გაუმართლებლად და ხელშეკრულებაში მითითებული საფუძვლის გარეშე უარი თქვას ვალდებულების შესრულებაზე (ხელშეკრულებაზე უარის თქმის პირობა);

დ. დებულება, რომელიც შემთავაზებელს უფლებას აძლევს შეცვალოს შეპირებული სამუშაო ან გადაუხვიოს მას, თუ ამის შესახებ შეთანხმება მიუღებელია ხელშეკრულების მეორე მხარისათვის (ცვლილების შეტანის პირობა);

ე. დებულება, რომელიც შემთავაზებელს უფლებას აძლევს ხელშეკრულების მეორე მხარეს მოსთხოვოს განუხლები ხარჯების შეუსაბამოდ მაღალი ანაზღაურება (განუხლები ხარჯების შეუსაბამოდ მაღალი ანაზღაურება).

გ. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობების ბათილობის სხვა საფუძვლები³⁸³

ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები, რომლებსაც შემთავაზებელი იყენებს იმ ფიზიკური პირების მიმართ, რომლებიც არ მისდევენ სამენარმეო საქმიანობას, აგრეთვე მიიჩნევა ბათილად:

ა. დებულება, რომელიც ითვალისწინებს ფასის მომატებას გაუმართლებლად მოკლე ვადებში (ფასების მოკლევადიანი მომატება);

ბ. დებულება, რომლითაც იზღუდება ან გამოირიცხება:

შესრულებაზე უარის უფლება, რომელიც ხელშეკრულების მხარეს ამ კანონის თანახმად აქვს;

ხელშეკრულების მხარის უფლება, უარი თქვას შესრულებაზე, ვიდრე მეორე მხარეს არ შეუსრულებია დაკისრებული ვალდებულება (შესრულებაზე უარის თქმის უფლება);

გ. დებულება, რომლითაც ხელშეკრულების მხარეს ერთმევა უფლება გაქვითოს უდავო ან სასამართლო გადაწყვეტილებით დადგენილი მოთხოვნა (ურთი-ერთ-მოთხოვნათა ჩათვლის აკრძალვა);

დ. დებულება, რომლითაც შემთავაზებელი თავისუფლდება კანონით გათვალ-

³⁸³ შსკ-ის 348-ე მუხლი.

ისწინებული იმ მოვალეობისაგან, რომ ხელშეკრულების მხარე გააფრთხილოს ან დაუნიშნოს მას ვადა ვალდებულების შესასრულებლად (გაფრთხილება ვალდებულების შესრულების შესახებ; ვადის დანიშვნა);

ე. შეთანხმება ზიანის ოდენობაზე მეტი თანხის მოთხოვნის შესახებ (ზიანის ანაზღაურების გადამეტებული მოთხოვნა);

ვ. დებულება, რომელიც გამორიცხავს ან ზღუდავს პასუხისმგებლობას იმ ზიანისათვის, რომელიც გამონკვეულია შემთავაზებლის ან მისი ნარმომადგენლის მიერ უხეში გაუფრთხილებლობით ვალდებულების დარღვევის გამო (პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობის გამო);

ზ. დებულება, რომლითაც შემთავაზებლის მიერ ძირითადი ვალდებულების დარღვევისას:

ხელშეკრულების მეორე მხარეს ერთმევა ან ეზღუდება უფლება, უარი თქვას ხელშეკრულებაზე;

ხელშეკრულების მეორე მხარეს ერთმევა ან „ვ“ ქვეპუნქტის საწინააღმდეგოდ ეზღუდება ხელშეკრულების შეუსრულებლობისათვის ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება (ძირითადი ვალდებულების შესრულების დარღვევა);

თ. დებულება, რომელიც შემთავაზებლის მიერ ვალდებულების ნაწილობრივ შესრულების შემთხვევებში, ხელშეკრულების მეორე მხარეს ართმევს უფლებას, მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება მთლიანი ხელშეკრულების შეუსრულებლობისათვის ან უარი თქვას ხელშეკრულებაზე, თუკი მას დაეკარგა ინტერესი ნაწილობრივი შესრულებისადმი (ინტერესის დაკარგვა ვალდებულების ნაწილობრივ შესრულებისას);

ი. დებულებები, რომლებიც, კანონით გათვალისწინებული წესებისაგან განსხვავებით, ზღუდავს ახალწარმოებული საქონლის მიწოდებისა და სამუშაოების შესრულებისას შემთავაზებლის პასუხისმგებლობას ნივთის ნაკლის გამო.

IV. მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულება

1. მესამე პირები, როგორც სამოქალაქო სამართალურთიერთობის სუბიექტები

მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულების შემთხვევაში, მესამე პირები სამოქალაქო-სამართლებრივ ურთიერთობებში ჩართულნი არიან მათი ნების გამოვლენის გარეშე. ზოგჯერ ისინი ინფორმაციასაც კი არ ფლობენ იმის შესახებ, რომ მათ სასარგებლოდ დადებულ იქნა ხელშეკრულება. რაიმე შეზრუდვას იმასთან დაკავშირებით, თუ ვინ შეიძლება იყოს მესამე პირი, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ იცნობს. მესამე პირი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ფიზიკური ან იურიდიული პირი. ფიზიკური პირის შემთხვევაში არაა აუცილებელი, რომ ეს პირი ქმედუნარიანი იყოს.³⁸⁴

³⁸⁴ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 349-ე მუხლი, გვ. 214.

2. მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულების ცნება

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი მესამე პირის სასარგებლოდ ხელშეკრულების დადების შესაძლებლობას ითვალისწინებს (349). დებულების თანახმად, მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულების შესრულება შეიძლება მოითხოვოს როგორც კრედიტორმა, ასევე მესამე პირმაც, თუმცა იმისათვის, რომ მესამე პირმა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მოთხოვნის რეალიზება შეძლოს, საჭიროა გარკვეული წინაპირობების არსებობა. კერძოდ, ხელშეკრულებაში უნდა მიეთითოს ის, რომ მოთხოვნის უფლება აქვს მესამე პირს, ანუ პირს, ვინც ხელშეკრულების მხარეს არ წარმოადგენს. ამასთან, მესამე პირის დამოუკიდებელი მოთხოვნის უფლება შეიძლება არ იყოს მითითებული ხელშეკრულებაში, მაგრამ ვალდებულების შინაარსიდან გამომდინარეობდეს. მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულების ნორმები ჩვეულებრივი სახელმწიფო ურთიერთობისაგან განსხვავებულ წესს ადგენს. ხელშეკრულებით, ტრადიციულად, მხოლოდ ხელშემკვრელ მხარეებს წარმოეშობათ უფლებები და ვალდებულებები.³⁸⁵ ამ პრინციპს „Privity of Contract“³⁸⁶

პრინციპს უწოდებენ და იგი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში, ვინაიდან ნებისმიერი კერძოსამართლებრივი ხასიათის კონტრაქტის გაფორმება სწორედ ამ პრინციპის დაცვით ხდება. იურიდიულ დოქტრინაში აღიარებული განმარტების თანახმად „Privity of Contract“ პრინციპი აღნიშნავს იმას, რომ მხოლოდ ხელშემკვრელ მხარეებს წარმოეშობათ ერთმანეთის მიმართ უფლებები და მოვალეობები. ასევე, მხოლოდ მათ აქვთ უფლება ნაუყენონ მეორე მხარეს ხელშეკრულებიდან გამომდინარე პრეტენზია და წარადგინონ სარჩელი. არავინაა უფლებამოსილი ისარგებლოს იმავე ან მსგავსი უფლებებით, რაც მხარეებს აქვთ³⁸⁷. სწორედ ამიტომ მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულება ამ პრინციპიდან გამონაკლისს წარმოადგენს.

იმის გათვალისწინებით, თუ რა უფლებები და ვალდებულებები წარმოეშობათ მესამე პირებს, მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულებები ორ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს:

ხელშეკრულებები მესამე პირთა დამოუკიდებელი მოთხოვნით;

ხელშეკრულებები მესამე პირთა დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე.

მესამე პირი დამოუკიდებელი მოთხოვნის უფლებით არის პირი, რომელსაც შეუძლია უშუალოდ თვითონ განახარციელოს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული უფლებების დაცვა: აღძრას სარჩელი, მოითხოვოს ხელშეკრულების კეთილსინდისიერი და ჯეროვანი შესრულება და აშ.. მესამე პირს დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე არ აქვს უფლება, დამოუკიდებლად წამაყენოს ზემოაღნიშნული მოთხოვნები. მართალია, ხელშეკრულების შესრულების შედეგად იგი სარგებელს იღებს, მაგრამ შესრულების მოთხოვნის უფლება მხოლოდ ხელშეკრულების მხარეს ეკუთვნის.

ყველაზე გავრცელებული ხელშეკრულება, რომელიც მესამე პირს დამოუკიდე-

³⁸⁵ Clarkson/Miller/Cross, Business Law, Text and Cases, Twelfth Edition, 2012, 304.

³⁸⁶ იქვე.

³⁸⁷ <http://www.wisegeek.com/what-is-privity-of-contract.htm>;

განმარტება იხ. ასევე: <http://www.businessdictionary.com/definition/privity-of-contract.html>

ბლად ხელშეკრულების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს, არის დაზღვევის ხელშეკრულება. მაგალითად, როცა სანარმო ახორციელებს თანამშრომელთა დაზღვევას, დაზღვეულ თანამშრომელს უფლება აქვს დამოუკიდებლად წაუყენოს სადაზღვევო კომპანიას ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მოთხოვნები.³⁸⁸

თუ ახალგაზრდა მამაკაცი ყვავილების მალაზიას უკვე თავს ყვავილებს თავისი რჩეულისათვის, მალაზია კი კისრულობს ვალდებულებას გადასცეს ყვავილები დამკვეთის რჩეულს, შეთანხმებულ დროსა და ადგილზე მათი მიტანით და მალაზია დაარღვევს პირობას, მოთხოვნის უფლება წარმოემოხა ყვავილების დამკვეთს და არა მის მიმღებს, ე.ი. პირს, რომლის სასარგებლოდაც დადებულ იქნა ხელშეკრულება.

3. მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულების ნამდვილობის წინაპირობები

მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულება უნდა აკმაყოფილებდეს ზოგად წინაპირობებს, რომლებიც დადგენილია გარიგების ნამდვილობისათვის. აღნიშნულ სახელშეკრულებო ურთიერთობას ახასიათებს თავისებურებაც – ხელშეკრულების მიზანს მესამე პირის მიერ სარგებლის მიღება წარმოადგენს. ხელშეკრულების ნამდვილობისთვის მესამე პირის თანხმობა არ არის აუცილებელი. იმ შემთხვევაში, როდესაც მესამე პირი უარს აცხადებს სარგებლის მიღებაზე, მესამე პირის სასარგებლოდ ხელშეკრულებაში დათქმის დამდგენი მხარე ინარჩუნებს მოვალისაგან შესრულების მოთხოვნის უფლებას იმ შემთხვევაში, თუ თავად ვალდებულების არსიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს.

4. მესამე პირის უარი ხელშეკრულებით შეძენილ უფლებაზე.

ჩვეულებრივ, უარი ხელშეკრულებაზე იწვევს შესაბამის ნეგატიურ სამართლებრივ შედეგებს უარის განმცხადებელი პირისათვის. გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა არსებობს ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმის პატივსადები მიზეზი (მაგ., ფორს-მაჟორული გარემოება). მესამე პირი, რომლის სასარგებლოდაც დაიდო ხელშეკრულება, უფლებამოსილია უარი განაცხადოს ხელშეკრულებით შეძენილ უფლებაზე ისე, რომ არ დადგეს მისი პასუხისმგებლობის საკითხი. მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმის სავალდებულო წინაპირობებს მოქმედი კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს, უფრო მეტიც, მესამე პირი არ არის ვალდებული დაასაბუთოს საკუთარი უარი. ამ შემთხვევაში ხელშეკრულების მონაწილე არც

---

³⁸⁸ სწორედ დასახელებული ტიპის სადაზღვევო ხელშეკრულებას ეხება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ქვემოთ მოყვანილი გადაწყვეტილება (იხ. თავი V.2). მოცემული გადაწყვეტილების გაცნობა დაეხმარება მკითხველს ნათელი წარმოდგენა შეიქმნას მესამე პირის სასარგებლოდ დადებულ ხელშეკრულებაზე, კერძოდ, გადაწყვეტილებაში ასახულია მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული სადაზღვევო ხელშეკრულების ტიპური მაგალითი.

ერთი სუბიექტი არ ზარალდება. მესამე პირის უფლებაზე დათქმის განმარტორციელებელი პირი შესრულების მოთხოვნის უფლებას ინარჩუნებს. მოთხოვნის უფლება აქვს ხელმეკრულების მეორე მხარესაც

კითხვები:

- დაასახელეთ მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებული ხელმეკრულების სახეები? რა განსხვავებაა მათ შორის?

მაგალითი:

თუ ა მეგობარ ბ-სთვის შეუკვეთავს ძვირად ღირებულ მობილურ ტელეფონს, მაგრამ ბ უარს ეტყვის მობილური ტელეფონების მალაზიას იმ მოტივით, რომ არ სურს ა-სთან ვალში იყოს, ბ-ს არ წარმოეშობა არანაირი ვალდებულება არც ა-სა და არც მობილურების მალაზიის მიმართ. თავის მხრივ, თუ ა-სა და მობილური ტელეფონების მალაზიას შორის გაფორმებული ხელმეკრულება ითვალისწინებდა იმას, რომ ბ-ს მიერ საჩუქარზე უარის შემთხვევაში მობილურ ტელეფონს დაიბრუნებდა მალაზია, მაშინ ტელეფონი მალაზიას დაუბრუნდება. ასეთი დათქმის არაარსებობის პირობებში კი მობილური ტელეფონი ა-ს საკუთრებაში გადაეცემა.

თუ ვალდებულების არსის გათვალისწინებით, შეუძლებელია შესრულების მოთხოვნა, ადგილი აქვს სამოქალაქო ბრუნვისათვის დამახასიათებელ ჩვეულებრივ რისკს, რომელსაც ის სუბიექტი ატარებს, ვინც დათქმას მესამე პირის სასარგებლოდ აკეთებს.

V. სასამართლო პრაქტიკა³⁸⁹

1. ვალის აღიარება

გასაჩივრებული გადაწყვეტილება ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 26 დეკემბრის განჩინება.

კასატორის მოთხოვნა – გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება
დავის საგანი – სესხის ხელმეკრულებიდან გამომდინარე თანხის დაკისრება.

ფაქტობრივი გარემოებები

საქმეზე, რომლიც ვალის არსებობის აღიარებასა და აღიარების შესაბამისად თანხის გადახდის ვალდებულებას ეხებოდა, მოსარჩელე ა-მ აღძრა სარჩელი მოპასუხე ბ-ს წინააღმდეგ და მოითხოვა სესხის ხელმეკრულებიდან გამომდინარე მისთვის თანხის დაკისრება, კერძოდ:

– მოსარჩელემ განმარტა, რომ მოპასუხეს სესხის სახით გადასცა 30 000 აშშ დოლარი, რაც დასტურდება 2008 წლის 22 სექტემბრის ხელწერილით.

³⁸⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 25 სექტემბრის ას-413-391-2012 გადაწყვეტილება.

– მოპასუხემ ივალდებულა ნასესხები თანხის გადახდა გრაფიკით. მან აღნიშნული გრაფიკის მიხედვით გადაიხადა 3500 აშშ დოლარი, ხოლო შემდეგ შეწყვიტა გადახდა.

– მოპასუხეს ვალდებულება უნდა შეესრულებინა 2009 წლის 1 დეკემბრამდე, რაც მას არ გაუკეთებია.

მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო და განმარტა, რომ სესხის ხელწერილი დადებული იყო იმ მიზნით, რომ მას შესაბამისი შედეგი არ მოჰყოლოდა. იგი დადებული იყო მოსაჩვენებლად, ვინაიდან მოსარჩელეს სჭირდებოდა მევალებებისათვის წარსადგენად და ამ გზით სურდა მათგან თანხის მოთხოვნის გადავადება. აღნიშნულის გათვალისწინებით, მოპასუხემ განმარტა, რომ სესხის გადახდის ვალდებულება არ გააჩნდა.

– პირველი ისტანციის სასამართლოში შესაბამისი განხილვისას დადგენილ იქნა, რომ სარჩელით მოთხოვნილი თანხა იყო დაზგა-დანადგარების ღირებულება, რომელიც ა-მ თურქეთიდან ჩამოუტანა ბ-ს, როგორც ფიზიკურმა პირმა ფიზიკურ პირს.

– საქმის განხილვისას დადგენილ იქნა, რომ მოსარჩელე ა-მ თურქეთიდან ჩამოიტანა დანადგარები, რომელთა ღირებულებაც 30 000 აშშ დოლარს შეადგენდა.

– დადგენილია, რომ ა და ბ ახლო მეგობრები იყვნენ და ერთობლივ საქმიანობას ეწეოდნენ. შესაბამისად, ყველა დანახარჯი ერთობლივი საქმიანობის შედეგად მიღებული მოგებით უნდა გადაეხადათ.

– სასამართლო განხილვისას დადგენილ იქნა, რომ ა-მ და ბ-მ დააფუძნეს ერთობლივი საქმიანობისათვის შპს „სერვისი“ 50%-50%-იანი წილობრივი მონაწილეობით.

– ვალის აღიარების ხელწერილში აღნიშნულია, რომ ბ მითითებული გრაფიკით გადაიხდის დავალიანებას იმ შემთხვევაში, თუ შპს „სერვისის“ მუშაობა წარმატებით გაგრძელდება.

– სამწუხაროდ, შპს „სერვისის“ საქმიანობა არ აღმოჩნდა მომგებიანი. დანადგარებით ნაწარმოები საქონელის გასხვისება ვერ მოხერხდა იმ ოდენობით, როგორც ეს ნავარაუდები იყო.

– 2008 წლის 23 სექტემბერის პარტნიორთა კრების ოქმის თანახმად, მოსარჩელე ა-მ კომპანიაში მისი კუთვნილი 50%-იანი წილი გაასხვისა სამ პიროვნებაზე. კრებამ ერთხმად მიიღო აღნიშნულთან დაკავშირებით გადანყვეტილება, პრეტენზია არავის წარუდგენია.

საქმის პროცედურული ისტორია

ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს გადანყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა და ბ-ს ა-ს სასარგებლოდ 26500 აშშ დოლარის გადახდა დაეკისრა. აღნიშნული გადანყვეტილება ბ-ს მიერ ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოში გასაჩივრდა და სააპელაციო სასამართლომ აპელანტი ბ-ს სააპელაციო საჩივარი დააკმაყოფილა.

ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს გადანყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა ა-მ და განმარტა, რომ საპელაციო სასამართლომ უსაფუძვლო და დაუსაბუთებელი გადანყვეტილება მიიღო და შესაბამისად, მოითხოვა მისი გაუქმება.

საკასაციო სასამართლომ საკასაციო საჩივრის საფუძვლიანობის შესწავლისა და გასაჩივრებული განჩინების იურიდიული დასაბუთების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ ა-ს საკასაციო საჩივარი ნაწილობრივ უნდა დაკმაყოფილდეს,

გაუქმდეს გასაჩივრებული განჩინება და საქმე განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე სასამართლოს.

სახელმეკრულებო სამართლებრივი საკითხები

დადებულია თუ არა ვალის აღიარების შესახებ ხელშეკრულება?

რა მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს ვალის აღიარების შესახებ ხელშეკრულება?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა და ბ-ს ა-ს სასარგებლოდ 26500 აშშ დოლარის გადახდა დაეკისრა. ქუთაისის საქალაქო სასამართლომ მიიჩნია, რომ ადგილი ქონდა ვალის არსებობის აღიარებას. მოცემულ საქმეზე ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება გასაჩივრებულ იქნა. ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 23 თებერვლის გადაწყვეტილებით აპელანტ ბ-ს სააპელაციო საჩივარი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა. სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ საქმეში წარმოდგენილი ხელწერილი არ არის კანონის მოთხოვნათა დაცვით შედგენილი ვალის აღიარების ხელშეკრულება. სააპელაციო სასამართლომ განმარტა, რომ ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს ა-ს საზოგადოებიდან გასვლას და პარტნიორის გასვლასა და კომპენსაციის მიღებასთან დაკავშირებულ ურთიერთობას. აღნიშნული გადაწყვეტილება გასაჩივრებულ იქნა საკასაციო წესით.

საკასაციო სასამართლომ საკასაციო საჩივარი დასაშვებად ცნო და 2011 წლის 21 ივლისის განჩინებით საკასაციო საჩივარი დაკმაყოფილა ნაწილობრივ, გააუქმა გასაჩივრებული გადაწყვეტილება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნა იმავე სასამართლოს.

სასამართლოს დასაბუთება

ქუთაისის სააპელაციო სასამართლომ განმარტა, რომ სსკ-ის 317 I მუხლის თანახმად, ვალდებულების წარმოშობისათვის აუცილებელია მონაწილეთა შორის ხელშეკრულება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ვალდებულება წარმოიშობა ზიანის მიყენების (დელიქტის), უსაფუძვლო გამდიდრების ან კანონით გათვალისწინებული სხვა საფუძვლებიდან.

– 930-932-ე მუხლების შესაბამისად, ერთობლივი საქმიანობის (ამხანაგობის)

ხელშეკრულებით ორი ან რამდენიმე პირი კისრულობს ერთობლივად იმოქმედოს საერთო-სამეურნეო ან სხვა მიზნების მისაღწევად ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საშუალებებით იურიდიული პირის შეუქმნელად. ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს წერილობით ან ზეპირად. მონაწილეებმა უნდა შეიტანონ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შენატანები. შენატანი შეიძლება შეტანილ იქნეს როგორც ქონებით, ისე მომსახურების განევით.

– საქმეზე დაკითხულ მონმეთა ჩვენებებითა და წერილობითი მტკიცებულებებით ირკვევა, რომ ა-სა და ბ-ს შორის 2008 წლის 5 მარტამდე არსებობდა ერთობლივი საქმიანობიდან გამომდინარე ურთიერთობები.

– მოსარჩელემ დაზგა-დანადგარები ჩამოიტანა ერთობლივი საქმიანობის განსახორციელებლად, ხოლო შემდეგ – როგორც შენატანი შპს „სერვისის“ კაპიტალში. ამდენად, ზემოხსნებული ნორმით გათვალისწინებული არც ერთი საფუძვლიდან ბ-ს ა-ს სასარგებლოდ გადახდის ვალდებულება არ წარმოშობია.

– 102 III მუხლის, მე-4 მუხლისა და 103-ე მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე, მოქმედებს პრინციპი, რომ იმ მხარემ, რომელიც მტკიცებულებად იყენებს რაიმე დოკუმენტს, უნდა დაამტკიცოს ამ დოკუმენტში დაფიქსირებული ფაქტების ნამდვილობა, თუ აღნიშნული სადავო გახდება. ამ ნორმებზე დაყრდნობით პალატამ მიუთითა, რომ მოცემული ნორმა შეიცავს მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის (მოვალეობების) განაწილების ზოგად წესს. მოსარჩელემ უნდა დაამტკიცოს გარემოებები, რომლებზედაც იგი ამყარებს თავის მოთხოვნას, ხოლო მოპასუხემ – გარემოებები, რომელზეც იგი ამყარებს თავის შესაგებელს. მტკიცების ვალდებულება (ტვირთი) მხარეთა შორის ნაწილდება სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლით დადგენილი ზოგადი წესისა და მატერიალური კოდექსის ნორმებში არსებული კერძო (სპეციალური) წესების საფუძველზე.

– პალატამ არ გაიზიარა მოსარჩელის პოზიცია იმის თაობაზე, რომ მან ბ-ს დანადგარები მიჰყიდა, ვინაიდან, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102 I მუხლის თანახმად, აღნიშნული გარემოების მტკიცების ტვირთი ეკისრებოდა მოსარჩელეს, თუმცა მას საკუთარი პოზიციის დამადასტურებელი მტკიცებულებები არ წარმოუდგენია. აქედან გამომდინარე, ბ არ არის ვალდებული ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, ვალდებულების გამო ა-ს მოთხოვნილი თანხა გადაუხადოს.

სადავოს არ წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ 2008 წლის 5 მარტიდან ა-ს და ბ-ს მიერ დაარსდა შპს „სერვისი“. ერთობლივი საქმიანობის დროისათვის თურქეთის რესპუბლიკიდან ა-ს მიერ ჩამოტანილი დაზგა-დანადგარები შპს „სერვისის“ რეგისტრაციის შემდგომ განთავსებულ იქნა შპს „სერვისის“ სამეურნეო ფართში (სახერხი საამქრო) და შპს-ში სამეწარმეო საქმიანობა (საყოფაცხოვრებო დანიშნულების სკამები მზადდებოდა) ამ დაზგა-დანადგარების გამოყენებით ხდებოდა.

აღნიშნული ადასტურებს, რომ 2008 წლის მარტიდან 939 I ბ მუხლის თანახმად, მხარეთა შორის ერთობლივი საქმიანობის ხელშეკრულება შეწყდა. ამხანაგობის კუთვნილი ქონება მხარეებმა შეიტანეს საწარმოს კაპიტალში და შენატანების შესაბამისად, მიიღეს საწარმოში წილები. ვინაიდან 2008 წლის მარტში მხარეებმა გაინაწილეს და განკარგეს ქონება, ბ ერთობლივი საქმიანობიდან გამომდინარე, ვალდებულებების გამო არ არის ვალდებული, გადაუხადოს ა-ს თანხა.

საბაჟო დეკლარაციებითა და სასაქონლო ზედნადებით ირკვევა, რომ 2008 წლის მარტის შემდგომ ა ქონებას, მათ შორის, მეორადი მოხმარების დაზგა-დანადგარებსა და ხელსაწყოებს შპს „სერვისს“ აწვდიდა. პალატამ განმარტა, რომ, 24 I მუხლის თანახმად, ამ მიწოდებიდან გამომდინარე, ვალდებულებებზე პასუხისმგებელი იყო შპს „სერვისი“, მიუხედავად იმისა, თუ რა სამართლებრივი საფუძვლითა და მიზნით ლეგულობდა იგი ა-სგან პროდუქციას.

შესაბამისად, ამ მიწოდების გამო ბ-ს ა-ს მიმართ ვალდებულებები არ წარმოშობია. მხარეთა განმარტებებითა და მოწმეთა ჩვენებებით დადასტურებულია, რომ შპს „სერვისის“ საქმიანობა მომგებიანი არ გამოდგა, რის გამოც ა-მ გადაწყვიტა თავისი

წილი საზოგადოების კაპიტალში დაეთმო და მიელო მის მიერ განხორციელებული შენატანისა თუ მიწოდებული საქონლის კომპენსაცია.

სააპელაციო სასამართლოს შეფასებით, ა-მ შენატანის უკან დაბრუნების გზით პარტნიორობიდან გასვლა მოითხოვა.

2008 წლის 5 მარტის მდგომარეობით მოქმედი „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის 46 I მუხლისა და შპს „სერვისის“ წესდების 28-ე გ ქვეპუნქტის, ასევე, 30-ე პუნქტების შესაბამისად, პარტნიორის საზოგადოებიდან გასვლის შემთხვევაში შესაძლებელია მოთხოვნილ იქნეს დამატებითი შენატანების უკან დაბრუნება ან მისი კომპენსაცია. ასეთ შემთხვევაში აუცილებელია საზოგადოების ყველა პარტნიორის მონაწილეობით მიღებული კრების გადაწყვეტილება.

განსახილველ შემთხვევაში ირკვევა, რომ შპს „სერვისიდან“ ა გავიდა წილის გასხვისების გზით, თუმცა კრებაზე მიღებული გადაწყვეტილებით აუნაზღაურდა მხოლოდ საწესდებო კაპიტალში შეტანილი თანხა და კრებაზე არ განხილულა და გადაწყვეტილება არ მიუღიათ შენატანის სახით დაზგა-დანადგარების ღირებულების კომპენსაციის თაობაზე. ამიტომ ა-ს უფლება აქვს, შენატანის უკან დაბრუნების მოთხოვნით მიმართოს შპს „სერვისს“, ხოლო ბ-ს, შპს „სერვისიდან“ ა-ს გასვლის გამო თანხის გადახდის ვალდებულება არ გააჩნია.

საქმეში წარმოდგენილი პარტნიორთა კრების ოქმის თანახმად, ა-მ სამ პარტნიორს 160 ლარად დაუთმო კუთვნილი წილი. შპს „სერვისის“ დამფუძნებელ პარტნიორთა კრების 2008 წლის 23 სექტემბრის №3 კრების ოქმის მიხედვით, ეს თანხა გადახდილი იყო.

შესაბამისად, ბ-ს არ წარმოშობია გადახდის ვალდებულება წილის დათმობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, თუმცა, 160 ლარი გადახდილი რომც არ იყოს, ის უნდა გადაეხადა ყველა დარჩენილ პარტნიორს და არა მხოლოდ ბ-ს. ამდენად, ამ შემთხვევაშიც ა-ს მოთხოვნა უსაფუძვლოა.

პალატამ მიიჩნია, რომ, მხარეთა შორის არსებული სამართლებრივი ურთიერთობებიდან გამომდინარე, „ბ“-ს, „ა“-ს მიმართ გადახდის ვალდებულება არ წარმოშობია. მართალია, „ბ“-ს შეეძლო აელო ვალდებულება გადაეხადა „ა“-სათვის სხვისი, მათ შორის, არსებობის შემთხვევაში, შპს „სერვისის“ ვალიც, თუმცა, ამისთვის, 327-ე, 341-ე და 371-ე მუხლების თანახმად, საჭირო იყო ხელშეკრულება.

მონმეთა ჩვენებებისა და „ა“-ს მიერ შედგენილი ხელწერილების შეფასების საფუძველზე პალატამ მიიჩნია, რომ სადავო ხელწერილი, სადაც დაფიქსირებულია 30000 აშშ დოლარის გადახდის გრაფიკი, არ არის ვალის აღიარების ხელშეკრულება.

პალატამ განმარტა, რომ, 341 I მუხლის თანახმად, მართალია, ვალის არსებობის აღიარება წარმოადგენს ხელშეკრულებას, მაგრამ, 327-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულება დადებულად მიიჩნევა, თუ მხარეები მის ყველა არსებით პირობაზე შეთანხმდნენ საამისოდ გათვალისწინებული ფორმით. არსებითად ჩაითვლება ხელშეკრულების ის პირობები, რომლებზედაც ერთ-ერთი მხარის მოთხოვნით მიღწეულ უნდა იქნეს შეთანხმება ანდა, რომლებიც ასეთად მიჩნეულია კანონის მიერ.

სააპელაციო პალატამ მიუთითა, რომ, 341 II მუხლის შესაბამისად, თუ ვალის არსებობა აღიარებულია ანგარიშსწორების (გადახდის) საფუძველზე ან მორიგების გზით, მაშინ ფორმის დაცვა არ არის აუცილებელი. ნებისმიერი დოკუმენტი, რომელშიც

ვალის არსებობაა დაფიქსირებული, ვერ მიიჩნევა ვალის არსებობის შესახებ ხელშეკრულებად, თუ არ დადგინდა, რომ მხარეები ხელშეკრულების არსებით პირობებზე შეთანხმდნენ.

სააპელაციო სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზე, რომ მოსარჩელის მიერ წარმოდგენილ ხელწერილში არ არის მითითებული მხარეთა შორის სახელშეკრულებო ურთიერთობის ისეთ არსებით პირობებზე, როგორცაა მხარეთა შეთანხმება ხელშეკრულების საგანზე, კერძოდ, თუ რა ვალდებულების შესრულების მიზნით უნდა გადახდილიყო ხელწერილში დაფიქსირებული თანხა.

შესაბამისად, პალატამ მიიჩნია, რომ სადავო ხელწერილი საერთოდ არ არის ხელშეკრულება, რადგან მხარეები მის არსებით პირობებზე არ შეთანხმებულან. ამიტომ ბ არ არის ვალდებული ა-ს მხოლოდ ამ ხელწერილის საფუძველზე გადაუხადოს თანხა.

შესაბამისად, სასამართლომ არ გაიზიარა მონინალმდეგე მხარის (მოსარჩელე) მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ საქმეზე წარმოდგენილი ხელწერილით დასტურდება ა-ს მიმართ 30000 აშშ დოლარი ფიზიკური პირის ბ-ს ვალი, ასევე, არ იქნა გაზიარებული მონინალმდეგე მხარის (მოსარჩელის), ა-ს მითითება იმის თაობაზე, რომ სადავო ხელწერილით დასტურდება ბ-ს მიერ ვალდებულების ნაწილობრივ შესრულება, 3500 აშშ დოლარის გადახდა. ვინაიდან მოპასუხე „ბ“-მ სადავო გახადა ხელწერილში დაფიქსირებული ჩანაწერი – „2500\$, 1000\$“. ამასთან, მოსარჩელის მითითებით, ეს ჩანაწერი შესრულებულია ა-ს და არა ბ-ს მიერ.

პალატამ მიიჩნია, რომ გაურკვეველი შინაარსის ჩანაწერი არ შეიძლება გახდეს თანხის გადახდის დამადასტურებელი.

საქმის მასალების ერთობლივი ანალიზის საფუძველზე, პალატამ მიიჩნია, რომ სადავო ხელწერილი ეხება შპს „სერვისსა“ და ა-ს შორის წარმოშობილ ურთიერთობებს. ხელწერილების შინაარსიდან ჩანს, რომ მხარეები, არსებითად, შეთანხმდნენ იმაზე, რომ ა გადიოდა საზოგადოებიდან და მას ფულადი სახით აუნაზღაურებოდა მის მიერ განხორციელებული შენატანი იმ შემთხვევაში, თუ საწარმოს შემოსავალი ექნებოდა. ასეთი შეთანხმება ყველაზე მეტად შეესაბამებოდა საქმის ვითარებას, რადგან, ჩვეულებრივ, საწარმოდან პარტნიორის გასვლის შემთხვევაში წილის კომპენსაცია მის მიერ განხორციელებული შენატანის ეკვივალენტი არ არის.

მოცემულ შემთხვევაში სადავო არ არის, რომ შპს „სერვისმა“ მიიღო ზარალი და ცხადია, ა-ს წილის კომპენსაცია ბევრად ნაკლები იქნებოდა მის მიერ განხორციელებულ შენატანთან შედარებით. ამიტომაც გონივრულია ა-ს მიეღო შენატანის კომპენსაცია საწარმოს შემოსავლის კვალობაზე.

საქმის მასალებით არ დგინდება, რომ ბ-მ თავის თავზე აიღო შპს „სერვისის“ ვალდებულების შესრულება, რაც კიდევ ერთხელ გამოორიცხავს ბ-ს მიერ ა-ს მიმართ თანხის გადახდის ვალდებულებას. ვინაიდან განსახილველ შემთხვევაში მოსარჩელეს სასამართლოსათვის არ წარმოუდგენია მტკიცებულებები, რაც დაადასტურებდა ბ-ს, როგორც ფიზიკური პირის, მიერ ა-ს მიმართ რაიმე სახის ვალის არსებობას, ხოლო საქმეში არსებული ხელწერილი, რომელშიც დაფიქსირებულია, რომ „თანხა (ოცდაათი ათასი დოლარი) ბ-მ ზემოთ აღნიშნული გრაფიკის მიხედვით უნდა გადაუხადოს ა-ს, არ წარმოადგენს კანონის მოთხოვნათა დაცვით შედგენილ ვალის აღიარების

ხელშეკრულებას.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, ქუთაისის სააპელაციო სამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატამ მიიჩნია, რომ „ა“-ს მოთხოვნა უსაფუძვლო და დაუსაბუთებელია, რაც მისი სარჩელის დაკმაყოფილების შესაძლებლობას გამოირიცხავს.

ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა ა-მ და განმარტა, რომ საპელაციო სასამართლომ უსაფუძვლო და დაუსაბუთებელი გადაწყვეტილება მიიღო, ვინაიდან მას არ გამოუკვლევიან:

შპს „სერვისის“ საქმიანობა მომგებიანი იყო თუ წამგებიანი.

კასატორის განმარტებით, სასამართლომ არასწორად განმარტა 341-ე მუხლი და არასწორად დაადგინა, რომ ბ-ს მიერ წარმოდგენილი ხელწერილი არ არის ვალის აღიარების ხელშეკრულება. ბ-მ, აღნიშნული მუხლის შესაბამისად, წერილობით აღიარა ვალის არსებობა. ამავე ხელწერილში კონკრეტულად არის აღნიშნული ხელწერილით აღიარებული ვალდებულების შესრულების არსებითი პირობები, ვალის ოდენობა, ვინაობა, გადახდის გრაფიკი.

კასატორი აღნიშნავს, რომ სასამართლომ არასწორად განმარტა 327-ე მუხლი და არასწორად დაადგინა, რომ სადავო ხელწერილი არ არის ვალის აღიარების ხელშეკრულება. მისი თქმით, სწორედ აღნიშნული ხელშეკრულებით დგინდება, რომ ბ-მ ივალდებულა ა-სათვის მანქანა-დანადგარებისა და სხვა მასალების ღირებულების გადახდა.

საკასაციო სასამართლომ საკასაციო საჩივრის საფუძვლების შესწავლისა და გასაჩივრებული განჩინების იურიდიული დასაბუთების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ ა-ს საკასაციო საჩივარი ნაწილობრივ უნდა დაკმაყოფილდეს, გაუქმდეს აგასაჩივრებული განჩინება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე სამართლოს.

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 412 | ბ მუხლის თანახმად, საკასაციო სამართლო აუქმებს გადაწყვეტილებას და საქმეს ხელახლა განსახილველად აბრუნებს იმავე სამართლოში, თუ გადაწყვეტილების დასაბუთება იმდენად არასრულია, რომ მისი სამართლებრივი საფუძვლიანობის შემოწმება შეუძლებელია.

გასაჩივრებული განჩინების გაუქმების საფუძველია მტკიცებულებათა არასრული გამოკვლევა და მის საფუძველზე დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებებისა და შესაბამისად, დავის სამართლებრივი შეფასების არასარწმუნოება. საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ გასაჩივრებული განჩინება სწორედ მითითებული საფუძველით უნდა გაუქმდეს. კერძოდ:

გასაჩივრებული განჩინებით დადგენილია, რომ ბ-ს მიერ 2008 წლის 22 სექტემბრის ხელმოწერილი ხელწერილით ბ-მ თანხა (ოცდაათი ათასი დოლარი) გრაფიკის მიხედვით უნდა გადაუხადოს ა-ს.

საკასაციო სასამართლომ არ გაიზიარა კასატორის მოსაზრება სადავო ხელწერილის 341-ე მუხლით გათვალისწინებული ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულებად შეფასების თაობაზე.

ასევე, არასწორად მიიჩნია სააპელაციო სასამართლოს მიერ დასახელებული ნორმის გასაჩივრებულ გადაწყვეტილებაში მოცემული განმარტება. აღნიშნული ნორ-

მის თანახმად, იმ ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის, რომლითაც აღიარებულ იქნა ვალდებულებითი ურთიერთობის არსებობა (ვალის არსებობის აღიარება), აუცილებელია წერილობითი აღიარება.

საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, მითითებული ნორმით (341) გათვალისწინებული ვალის არსებობის აღიარება ძირითადი ვალდებულებითი ურთიერთობისაგან დამოუკიდებლად ახალ მოთხოვნას ქმნის. ვალის არსებობის აღიარება ძირითადი ვალდებულებითი ურთიერთობის არსებობის სადავოობის შემთხვევაშიც შესრულების ვალდებულებას წარმოშობს და კრედიტორს მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს.

ამასთან, ვალის აღიარება იმით განსხვავდება ნებისმიერი სხვა ფორმით გათვალისწინებული მოთხოვნის აღიარებისაგან, რომ იგი ახალი ხელშეკრულებაა და არა სხვა სახელშეკრულებო ურთიერთობის ფარგლებში ნების გამოვლენა.

ვალის არსებობის აღიარება არის ცალმხრივი და აბსტრაქტული ხელშეკრულება, რომლის თანახმად ერთი მხარე მეორე მხარის სასარგებლოდ დამოუკიდებლად კისრულობს გარკვეული მოქმედებების შესრულებას. ამდენად, საკმარისია ერთი პირის მიერ ნების გამოვლენა.

თუ მხარეები უკვე არსებული ვალდებულების შინაარსიდან გამოდიან ან ადასტურებენ მას, ან მხარეები არსებული ვალდებულების შესასრულებლად ახალი ვალდებულების შესრულებას კისრულობენ, ვალის აღიარებად არ მიიჩნევა.

ვალის არსებობის აღიარებას ადგილი აქვს მხოლოდ მაშინ, თუ იგი დამოუკიდებელია ძირითადი ვალდებულებითი ურთიერთობისაგან და ახალ, დამოუკიდებელ მოთხოვნას წარმოშობს. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, იგი არ უნდა უკავშირდებოდეს ძირითადი ვალდებულებიდან გამომდინარე შესრულების მოთხოვნას.

თუ მხარეები არსებული ვალდებულების შესასრულებლად ახალი ვალდებულების შესრულებას კისრულობენ და ამ გარიგებით გათვალისწინებული მოთხოვნის მიზანი ნინა ვალდებულების შინაარსის გათვალისწინებით ადრე არსებული ვალდებულებიდან გამომდინარე შესრულების მიღებაა, ასეთი აღიარება კაუზალურ აღიარებას წარმოადგენს და იგი თვისებრივად განსხვავდება 341-ე მუხლით გათვალისწინებული აბსტრაქტული აღიარებისაგან.

საკასაციო სასამართლომ განმარტა, რომ მოცემულ შემთხვევაში მხარეთა მიერ შედგენილი ხელწერილი 341-ე მუხლით გათვალისწინებული ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულებად არ შეიძლება შეფასდეს, რადგან, როგორც თვით მოსარჩელე მხარის განმარტებით დასტურდება, ხელწერილით განისაზღვრა მხარეთა შორის უკვე არსებული ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე და სამომავლოდ შესასრულებელი ვალდებულების ფარგლები, რაც მოიცავს მანქანა-დანადგარების ღირებულებასა და მასთან დაკავშირებულ ხარჯებს. ეს გარემოება დადგენილია სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებული გადაწყვეტილებითაც და იგი კასატორს (მოსარჩელეს) სადავოდ არ მიუჩნევა. უფრო მეტიც, საკასაციო სასამართლოში საქმის განხილვისას კასატორის წარმომადგენელმა არაერთხელ დააზუსტა, რომ ხელწერილში მითითებული თანხა წარმოადგენს მანქანა-დანადგარების ღირებულებისა და მასთან დაკავშირებული ხარჯების ჯამს და იგი მხარეთა შორის

ხელწერილის გაფორმებამდე არსებული ერთობლივი საქმიანობის ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარეობს.

კასატორის წარმომადგენლის მითითებით, ხელწერილი არის მხარეთა მოლაპარაკების შედეგი მათ შორის არსებულ ვალდებულებაზე, შესაბამისად, კასატორი მხარე, თავისივე განმარტებით, სადავო ხელწერილს კანონით გათვალისწინებულ ვალის არსებობის აღიარების ხელშეკრულებად არ განიხილავს და მას მხარეთა შორის არსებული ვალდებულებითი ურთიერთობის გაგრძელებად მიიჩნევს.

ხელწერილამდე მხარეთა შორის ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობას არც მონინალმდევე მხარე მიიჩნევს სადავოდ, თუმცა მის მიერ ვალდებულების უარყოფა იმ დასაბუთებით, რომ ხელწერილი ა-ს თხოვნის საფუძველზე ყოველგვარი ვალდებულების გარეშე იქნა შედგენილი, დამაჯერებლობას მოკლებულია, რადგან ეს გარემოება რაიმე მტკიცებულებით არ დასტურდება.

მნიშვნელოვანია, რომ სადავო, დედნის სახით წარმოდგენილი 2008 წლის 22 სექტემბრის ხელწერილის შედგენისას ბ-ს ნების ნაკლი არც გასაჩივრებული გადანყვეტილებით არ დგინდება, ხოლო ამავე ხელწერილის ბათილად ცნობის თაობაზე ბ-ს შეგებებული სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, რაც მას სადავოდ არ გაუხდია.

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 407-ე მუხლის თანახმად, საკასაციო სამართლომ იმსჯელა საქმეში წარმოდგენილ მხარეთა განმარტებების ფარგლებში და დაადგინა, რომ სადავო ხელწერილით მხარეთა შორის არსებული ვალდებულებითი ურთიერთობიდან გამომდინარე, მხარეები შეთანხმდნენ ბ-ს ვალდებულებაზე – ა-ს აუნაზღაუროს მანქანა-დანადგარების ღირებულებისა და მასთან დაკავშირებული ხარჯები 30000 აშშ დოლარის ოდენობით. კასატორი (ა) აღიარებს, რომ ვალდებულების ნაწილი შესრულებულია.

აღნიშნულ მოთხოვნას ბ სადავოდ მიიჩნევს და უთითებს საქმეში არსებულ დოკუმენტებზე, რომლებიც, მისი მოსაზრებით, კასატორის მიერ მითითებული მანქანა-დანადგარების ღირებულების გადახდას არ ადასტურებს.

საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ მითითებული გარემოებები სააპელაციო სასამართლოს არ შეუმონმებია და იგი მტკიცებულებათა გამოკვლევასა და ფაქტობრივი გარემოებების დადგენას მოითხოვს, რაც სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 412-ე მუხლით გასაჩივრებული გადანყვეტილების გაუქმებისა და საქმის ხელახლა განსახილველად დაბრუნების საფუძველია.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლოს მიერ გაუქმებულ იქნა გასაჩივრებული განჩინება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდა იმავე სასამართლოს გადანყვეტილების კვლევით ნაწილში მითითებული ფაქტობრივი გარემოებების გამოსარკვევად.³⁹⁰ საკასაციო სასამართლოს განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება.

ზემოაღნიშნული გადანყვეტილების საფუძველზე შესაძლებელია გამოიკვეთოს ვალის არსებობის აღიარებისათვის კანონმდებლის მიერ წაყენებული სავალდებულო მოთხოვნები:

- 341-ე მუხლი ადგენს, რომ ვალის აღიარება არის ცალმხრივი და

³⁹⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 25 სექტემბრის №ას-413-391-2012 გადანყვეტილება.

აბსტრაქტული ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც ერთი მხარე მეორე მხარის სასარგებლოდ დამოუკიდებლად კისრულობს შესრულებას;

- ვალის არსებობის აღიარება არის ახალი დამოუკიდებელი მოთხოვნის წარმოშობის საფუძველი;
- ვალის არსებობის შესახებ განცხადება უნდა მიიღოს მეორე მხარემ, რომ ხელშეკრულება დადებულად ჩაითვალოს;
- ვალის არსებობის ხელშეკრულება უნდა დაიდოს წერილობით;
- წერილობითი ფორმის დაცვა არ არის სავალდებულო, როდესაც ვალის არსებობის აღიარება ხდება ანგარიშსწორების საფუძველზე ან მორიგების გზით.

მნიშვნელოვანია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტება 341-ე მუხლთან დაკავშირებით. კერძოდ, უზენაესი სასამართლოს განმარტებით: „თუ მხარეები არსებული ვალდებულების შესასრულებლად ახალი ვალდებულების შესრულებას კისრულობენ და ამ გარიგებით გათვალისწინებული მოთხოვნის მიზანია, ადრე არსებული ვალდებულებიდან გამომდინარე შესრულების მიღება წინა ვალდებულების შინაარსის გათვალისწინებით, ასეთი აღიარება კაუზალურ აღიარებას წარმოადგენს და იგი თვისებრივად განსხვავდება სამოქალაქო კოდექსის 341-ე მუხლით გათვალისწინებული აბსტრაქტული აღიარებისაგან.“³⁹¹ ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ 341-ე მუხლის ეხება ვალის არსებობის აბსტრაქტულ (ზოგად) აღიარებას და იგი არ შეიძლება გავრცელდეს ვალის არსებობის კაუზალურ, ანუ ვალის არსებობის იმგვარ აღიარებაზე, რომელიც მხარეთა შორის მანამდე არსებულ ურთიერთობას ეხება. მხარე ცალკე დამოუკიდებელ ახალ ვალდებულებას უნდა კისრულობდეს აღიარების შედეგად და არა უკვე არსებული ვალდებულების შესრულების პირობებზე უთითებდეს.

კითხვები:

- ეთანხმებით თუ არა სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას?
- ეთანხმებით თუ არა საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- იყო თუ არა დადებული ვალის აღიარების შესახებ ხელშეკრულება მხარეთა შორის? რატომ? ვპასუხი დაასაბუთეთ.

მაგალითი:

ა-მ სს „ფინანსბანკისგან“ 2007 წელს აიღო სესხი 5000 ლარის ოდენობით. სესხი მისი სახელფასო შემოსავლის საფუძველზე იყო გაცემული. 2008 წლის ეკონომიკური კრიზისის შედეგად ა-მ დაკარგა სამსახური, რის შემდეგაც მან გრაფიკის მიხედვით ბანკის მიმართ არსებული დავალიანების დაფარვა შეწყვიტა. ა-მ რამდენჯერმე მიიღო წერილი ბანკისგან, რაზეც მას რეაგირება არ მოუხდენია. არც ბანკს მიუმართავს სასამართლოსათვის სესხის დაბრუნების მოთხოვნით. 2012 წლის 1 იანვრიდან ა-მ შეძლო ახალ სამსახურში მუშაობის დაწყება, შესაბამისად, მას კვლავ გაუჩნდა შემოსავლი. ამის შემდეგ ა-მ წერილი მისწერა ბანკს, სადაც მან სრულად აღწერა

³⁹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 25 სექტემბრის №ას-413-391-2012 გადაწყვეტილება.

საკუთარი ისტორია, რითაც თავს იმართლებდა სესხის დაუბრუნებლობასთან დაკავშირებით. ა-მ იმავე წერილში დასძინა, რომ აღიარებს ბანკის მიმართ არსებულ დავალიანებას და მზად არის ახალი გრაფიკის საფუძველზე დაფაროს იგი.

მოცემულ შემთხვევაში სახეზეა ვალის არსებობის კლასიკური, აბსტრაქტული აღიარება. ბანკმა გაუშვა სასამართლოსათვის მიმართვის ხანდაზმულობის ვადა (129-ე მუხლის მიხედვით, ვალდებულებით ურთიერთობებთან დაკავშირებით ხანაზმულობის ვადა 3 წელია), რამაც მოუსპო ბანკს საშუალება მოეთხოვა მსახებელ ა-სათვის ვალდებულების შესრულება. ა-ს აღიარების შედეგად კი ბანკს ახალი, დამოუკიდებელი მოთხოვნა წარმოეშვა.

კაუზალურ აღიარებასთან გვექნებოდა საქმე, თუკი იმავე მაგალითში ა ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე მისწერდა ბანკს წერილს, სადაც იგი აღიარებდა დავალიანებას და ამავე წერილით არსებული დავალიანების დასაფარად ახალი გრაფიკის შედგენას მოითხოვდა.

კითხვები:

- რა განსხვავებაა ვალის არსებობის კაუზალურ და აბსტრაქტულ აღიარებას შორის?
- აუცილებელია თუ არა ორივე მათგანისათვის წერილობითი ფორმა?
- განსხვავებულ სამართლებრივ შედეგებს წარმოშობს თუ არა თითოეული მათგანი? პასუხი დაასაბუთეთ.

2. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ნამდვილობა³⁹²

გასაჩივრებული გადაწყვეტილება – თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 09 მარტის გადაწყვეტილება.

კასატორის მოთხოვნა – გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებითა სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა.

დავის საგანი – სადაზღვევო თანხის ანაზღაურება.

ფაქტობრივი გარემოებები

დავა წარმოიშვა სადაზღვევო კომპანიასა და დაზღვეულის მემკვიდრეს შორის. სადაზღვევო კომპანია, ხელშეკრულების პირობაზე მითითებით, რომლის თანახმადაც, „სიცოცხლის დაზღვევა არ ვრცელდება პირის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროზე“ უარს აცხადებდა დაზღვეულის გარდაცვალების გამო სადაზღვევო თანხის 10000 ლარის გადახდაზე, ვინაიდან დაზღვეული სწორედ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს გარდაიცვალა.³⁹³

გარდაცვლილი ა-ს მეუღლემ აღძრა სარჩელი სადაზღვევო კომპანია შპს-ის

³⁹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 10 სექტემბრის ას-755-811-2011 გადაწყვეტილება.

³⁹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 10 სექტემბრის ას-755-811-2011 გადაწყვეტილება.

„საიმედო დაზღვევა“ წინააღმდეგ და მოითხოვა მოპასუხისაგან სადაზღვევო თანხის 10000 ლარის ანაზღაურება.

სარჩელის თანახმად, მოსარჩელე არის 2009 წლის 8 ივლისს გარდაცვლილი ბ-ს მეუღლე. ეს უკანასკნელი მსახურობდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს სასაზღვრო პოლიციის სახმელეთო საზღვრის დაცვის დეპარტამენტში, №9 სამმართველოს მობილურ ჯგუფში ინსპექტორად და გარდაიცვალა სასაზღვრო პოლიციის №6 სექტორის დასაცავ მონაკვეთზე მიოკარდიუმის ინფარქტით.

სასაზღვრო პოლიციამ, როგორც დაინტერესებულმა პირმა (სასაზღვრო პოლიციის დეპარტამენტმა გააფორმა ხელშეკრულება სადაზღვევო კომპანიასთან, რომლის საფუძველზეც სასაზღვრო პოლიციის დეპარტამენტმა დააზღვია თავისი თანამშრომლები), 2009 წლის 1 მარტის №4/3-38 ხელშეკრულების საფუძველზე თხოვნით მიმართა სადაზღვევო კომპანია „საიმედო დაზღვევას“ გარდაცვლილის ოჯახის წევრებისათვის სადაზღვევო თანხის ანაზღაურების თაობაზე.

სადაზღვევო კომპანიამ უარი განაცხადა სადაზღვევო თანხის ანაზღაურებაზე იმ საფუძველზე, რომ „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“ 2009 წლის 1 მარტის №4/3-38 ხელშეკრულების მიხედვით (ხელშეკრულება, რომლიც გაფორმდა სადაზღვევო კომპანიასა და სასაზღვრო პოლიციას შორის), ბ-ს გარდაცვალება სადაზღვევო შემთხვევად არ განიხილება და ანაზღაურებას არ ექვემდებარება. ვინაიდან ხელშეკრულების 3.1.3.0 პუნქტის თანახმად, დაზღვეულის უბედური შემთხვევით ან ნებისმიერი სხვა მიზეზით გარდაცვალების შემთხვევაში სადაზღვევო კომპანია გარდაცვლილის სამართალმემკვიდრეს აუნაზღაურებს სადაზღვევო პირობებით გათვალისწინებულ თანხას (სიცოცხლის დაზღვევის შემთხვევაში 10000 ლარი). აღნიშნული დანაწესიდან გამონაკლისს წარმოადგენს შემსყიდველთან შრომით ურთიერთობაში მყოფი დაზღვეულის გარდაცვალება სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს.

მოსარჩელე უკანონოდ მიიჩნევს სადაზღვევო კომპანიის უარს და თვლის, რომ ზემოხსენებული ხელშეკრულება ავალდებულებს შპს „საიმედო დაზღვევას“ გადაუხადოს გარდაცვლილის მემკვიდრეს სადაზღვევო თანხა.

მოპასუხემ (შპს „საიმედო დაზღვევა“) სარჩელი არ ცნო და განმარტა, რომ მოცემულ შემთხვევაში ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულების წინაპირობა არ დამდგარა, ვინაიდან 2009 წლის 8 ივლისს ბ ასრულებდა სამსახურებრივ მოვალეობას და სწორედ ამ მოვალეობის შესრულების დროს გარდაიცვალა. ასეთ შემთხვევაში სადაზღვევო თანხა არ ექვემდებარება ანაზღაურებას, რადგან 2009 წლის 1 მარტის №4/3-38 ხელშეკრულების მიხედვით, სიცოცხლის დაზღვევა არ ვრცელდება პირის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროზე.

საქმის განხილვისას სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია ის ფაქტი, რომ სასაზღვრო პოლიციასა და შპს „მზღვევლს“ შორის გაფორმდა ხელშეკრულება (№4/3-38), რომლის თანახმადაც, დაზღვეულ პირებს სასაზღვრო პოლიციის თანამშრომლები წარმოადგენდნენ. მოცემულ შემთხვევაში კი გარდაცვლილია დაზღვეული პირი ბ. დასახელებული ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ იქნა სიცოცხლის დაზღვევა;

- 2009 წლის 1 მარტის №4/3-38 ხელშეკრულების 3.1.6 პუნქტის მიხედვით, სადაზღვევო შემთხვევად განიხილება წინამდებარე ხელშეკრულებით განსაზღვრული შემთხვევები;

ღვრული შემთხვევები, რომელთა დადგომისას წარმოიშობა შპს-ის „საიმედო დაზღვევა“ ვალდებულება, გასცეს სადაზღვევო ანაზღაურება წინამდებარე ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად.

– ხელშეკრულების 3.4.1 პუნქტის მიხედვით, სიცოცხლის დაზღვევა არ ვრცელდება პირის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროზე, ასევე, ოჯახის წევრებზე.

– ხოლო ხელშეკრულების 3.1.3.0 პუნქტის მიხედვით, დაზღვეულის უბედური შემთხვევით ან ნებისმიერი სხვა მიზეზით გარდაცვალების შემთხვევაში სადაზღვევო კომპანია გარდაცვლილის სამართალმემკვიდრეს აუნაზღაურებს სადაზღვევო პირობებით გათვალისწინებულ თანხას (სიცოცხლის დაზღვევის შემთხვევაში 10000 ლარს). აღნიშნული დანაწესიდან გამონაკლისს წარმოადგენს დაზღვეულის გარდაცვალება სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს.

საქმის პროცედურული ისტორია

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 28 დეკემბრის გადაწყვეტილებით სარჩელი არ დაკმაყოფილდა. აღნიშნული გადაწყვეტილება უკანონოდ მიიჩნია გარდაცვლილის მეუღლემ ა-მ და გადაწყვეტილება თბილისის სააპელაციო სასამართლოში გაასაჩივრა.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 9 მარტის გადაწყვეტილებით სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა, გაუქმდა გასაჩივრებული გადაწყვეტილება და მიღებულ იქნა ახალი გადაწყვეტილება. სარჩელი დაკმაყოფილდა და შპს „საიმედო დაზღვევას“ მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა სადაზღვევო თანხის – 10000 ლარის გადახდა. აღნიშნული გადაწყვეტილება გასაჩივრებულ იქნა საკასაციო წესით. საკასაციო სასამართლომ საქმის შესწავლისას, საკასაციო საჩივრის საფუძვლების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ სადაზღვევო კომპანიის საკასაციო საჩივარი არ უნდა დაკმაყოფილებულიყო.

სახელმეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები

ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ჩართვა ხელშეკრულებაში. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ბათილობა.

რა შემთხვევაში მიიჩნევა ხელშეკრულების პირობა სტანდარტულ პირობად?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 28 დეკემბრის გადაწყვეტილებით სარჩელი არ დაკმაყოფილდა. მოსარჩელის მოთხოვნა უსაფუძვლოდ იქნა მიჩნეული და უარი ეთქვა სადაზღვევო კომპანიიდან სადაზღვევო თანხის მიღების მოთხოვნაზე. აღნიშნული გადაწყვეტილება უკანონოდ მიიჩნია გარდაცვლილის მეუღლემ ა-მ და გადაწყვეტილება თბილისის სააპელაციო სასამართლოში გაასაჩივრა. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 9 მარტის გადაწყვეტილებით სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა, გაუქმდა გასაჩივრებული გადაწყვეტილება და მიღებულ იქნა ახალი გადაწყვეტილება. სარჩელი დაკმაყოფილდა და შპს „საიმედო დაზღვევას“ მო-

სარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა სადაზღვევო თანხის – 10000 ლარის გადახდა. საკასაციო სასამართლომ საქმის შესწავლისას, საკასაციო საჩივრის საფუძვლების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ სადაზღვევო კომპანიის საკასაციო საჩივარი არ უნდა დაკმაყოფილებულიყო და შესაბამისად, უცვლელად დატოვა სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება.

სასამართლოს დასაბუთება

– სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა 799-ე მუხლზე, რომლის თანახმად, დაზღვევის ხელშეკრულებით მზღვეველი მოვალეა აუნაზღაუროს დამზღვევეს სადაზღვევო შემთხვევის დადგომით მიყენებული ზიანი ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად.

– 844 | მუხლის თანახმად, სიცოცხლის დაზღვევა შეიძლება ეხებოდეს დამზღვევეს ან სხვა პირს. 849 | მუხლის თანახმად, თუ დაზღვევის ხელშეკრულება დადებულია სხვა პირის სიკვდილის შემთხვევისთვის, მზღვეველი თავისუფლდება თავისი მოვალეობისაგან იმ შემთხვევაში, როცა დამზღვევემა უკანონო მოქმედებით განზრახ გამოიწვია ასეთი პირის სიკვდილი. ამ მუხლის II ნაწილის მიხედვით, თუ სიცოცხლის დაზღვევისას მესამე პირს აქვს სარგებლის მიღების უფლება, ეს უფლება არ იქნება აღიარებული, თუ მან უკანონო მოქმედებით განზრახ გამოიწვია იმ პირის სიკვდილი, რომლის სიცოცხლაც დაზღვეული იყო, ხოლო 850 | მუხლის შესაბამისად, სიცოცხლის დაზღვევისას მზღვეველი თავისუფლდება თავისი მოვალეობისაგან, თუ პირი, რომლის სიცოცხლაც დაზღვეული იყო, თავს მოიკლავს.

– სააპელაციო სასამართლომ განმარტა, რომ მოხმობილი ნორმების ანალიზიდან გამომდინარე, ძირითად კრიტერიუმს სადაზღვევო შემთხვევის შეფასებისათვის, ანუ იმისათვის, რომ სადაზღვევო რისკი განხორციელებულად და შესაბამისად, სადაზღვევო შემთხვევა დამდგარად ჩაითვალოს, წარმოადგენს ის, თუ რამდენად ინარჩუნებს სადაზღვევო შემთხვევა დამოუკიდებლობას თავად დაზღვეულის ნებისაგან, ანუ სადაზღვევო შემთხვევა დაზღვეულის ქმედებისაგან აბსოლუტურად დამოუკიდებელი უნდა იყოს.

– ამასთან, სიცოცხლის დაზღვევის დროს გამორიცხული უნდა იყო დამზღვევის, ასევე, სარგებლის მიმღების ჩარევა და ხელშეწყობა სადაზღვევო შემთხვევის დადგომაში.

მოცემულ შემთხვევაში სადავო არ იყო და საქმეზე წარდგენილი შსს სასაზღვრო პოლიციის ინსპექციის სამმართველოს სამსახურებრივი შემოწმების 2009 წლის 29 დეკემბრის დასკვნაში დაფიქსირებული ინფორმაციითაც დასტურდებოდა, რომ ბ გარდაცვალების დღეს – 2009 წლის 8 ივლისს, იმყოფებოდა სასაზღვრო პოლიციის №6 სექტორის ჭუბერის დასაცავ მონაკვეთზე, სადაც დაახლოებით 14:30 საათზე დაეწყო ტკივილები გულმკერდის არეში და მიუხედავად აღმოჩენილი სამედიცინო დახმარებისა, მისი გადარჩენა ვერ მოხერხდა.

სასამართლო სამედიცინო ექსპერტიზის დასკვნის თანახმად და ჩატარებული საექსპერტო კვლევის შედეგების მიხედვით, დადასტურდა, რომ ბ-ს გარდაცვალების მიზეზს წარმოადგენდა გულის ტამპონადა, რომელიც გულის პერანგში აორტის ანვირიზმის გაგლეჯილი კედლიდან გამოსული სისხლის ჩალვრით განვითარდა.

– სააპელაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ ზემოთ მითითებული მასალების შეფასებისა და ურთიერთშეჯერების, ასევე, მხარეთა პოზიციების გათვალისწინებით, სადავო არ იყო, რომ დაზღვეულის – ბ-ს გარდაცვალება არ იყო გამოწვეული მის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის უშუალო შესრულებით, კერძოდ, იმგვარი მოქმედების განხორციელებით (მაგ., სპეცოპერაციაში ან რაიმე დავალების შესრულებაში მონაწილეობის მიღება), რომელიც დაზღვეულის გარდაცვალებას გამოიწვევდა.

– სააპელაციო სასამართლომ არ გაიზიარა შპს „საიმედო დაზღვევის“

მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ, ვინაიდან დაზღვეული გარდაიცვალა სამსახურში ყოფნის და არა თვითდათხოვნის ან შევებულებაში ყოფნის დროს, ამიტომ 2009 წლის 1 მარტის ხელშეკრულების 3.1.6, 3.4.1 და 3.1.3.0 პუნქტების პირობებიდან გამომდინარე, ბ-ს გარდაცვალება განხილულიყო სადაზღვევო შემთხვევად, არ შეიძლებოდა.

ხელშეკრულების დასახელებულ მუხლთან დაკავშირებით, სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა 346-ე მუხლზე, რომლის თანახმად, ბათილია ხელშეკრულებათა სტანდარტული პირობა, მიუხედავად ხელშეკრულებაში მისი ჩართვისა, თუ იგი ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპების საწინააღმდეგოდ საზიანო ხელშეკრულების მეორე მხარისათვის. სასამართლოს განმარტებით, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოებები, რომელთა არსებობისას იქნა ეს პირობები ხელშეკრულებაში შეტანილი, მხარეთა ორმხრივი ინტერესები და სხვა.

სააპელაციო სასამართლოს შეფასებით, მოხმობილი ნორმა შეიცავს ხელშეკრულების მეორე მხარის ინტერესების დაცულობის გარანტიად სტანდარტული პირობების ბათილობის სამართლებრივ შესაძლებლობას იმ შემთხვევებისათვის, თუ სტანდარტული პირობა ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპების საწინააღმდეგოდ საზიანო ხელშეკრულების მეორე მხარისათვის.

განსახილველ შემთხვევაში სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ 2009 წლის 1 მარტის ხელშეკრულების 3.4.1 და 3.1.3.0 პუნქტებით გათვალისწინებული წესი, რომლის თანახმად, სიცოცხლის დაზღვევა არ ვრცელდება დაზღვეულის სამსახურში ყოფნის დროზე, თავისი შინაარსით წარმოადგენდა ისეთ პირობას, რომლის დაუცველობას არ შეიძლებოდა თავისთავად გაეზარდა სადაზღვევო რისკის განხორციელების შესაძლებლობა და გამოენვია მზღვეველის კანონიერი ინტერესებისათვის ზიანის მიყენება. ამასთან, აღნიშნული პირობის გათვალისწინებით, შპს „საიმედო დაზღვევა“ ხელშეკრულების მეორე მხარის ინტერესების საზიანოდ ახდენდა ვალდებულების შესრულებისაგან თავის არიდებას, რამდენადაც, ფაქტობრივად, სადაზღვევო შემთხვევის წარმოშობისათვის შპს „საიმედო დაზღვევის“ მიერ გარკვეული დროის მონაკვეთის (დაზღვეულის შევებულებაში ან თვითდათხოვნაში ყოფნის პერიოდი) დაწესებით სადაზღვევო თანხის გაცემის შესახებ ვალდებულების ხელოვნურად გამორიცხვა ხდებოდა.

აღნიშნულის თვალსაჩინოებისათვის სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა 2009 წლის 1 მარტის ხელშეკრულების 3.4.1 და 3.1.3.0 პუნქტებით განსაზღვრულ პირობებზე, რომელთა შინაარსის გათვალისწინებით გამოდის, რომ დაზღვეულის გარდაცვალება (რომელიც არ იქნება გამოწვეული რაიმე სადაზღვევო შემთხვევის ობიექტურად გამომრიცხველი გარემოებით /გათვალისწინებული ამავე ხელშეკრულების 3.4.2 პუნქტით/) მხოლოდ მაშინ მიიჩნევა სადაზღვევო შემთხვევად, თუკი დაზღვეულის

გარდაცვალება მოხდებოდა მისი შვებულებაში ყოფნის ან თვითდათხოვნის დროს.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ ერთ შემთხვევაში დაზღვეულის გარდაცვალება, თუ ის დადგა დაზღვეულის შვებულებაში ყოფნის დროს, ხელშეკრულების მითითებული პუნქტების მიხედვით მიიჩნევა სადაზღვევო შემთხვევად, ხოლო მეორე შემთხვევაში დაზღვეულის გარდაცვალება, თუ ის დადგა დაზღვეულის სამუშაოზე ყოფნის დროს, არ მიიჩნევა სადაზღვევო შემთხვევად.

ამასთან, როგორც გარდაცვლილის მეუღლე (ა) მიუთითებდა, ამ შემთხვევაში სამსახურში ყოფნის ალბათობა თითქმის 100% იყო, ვინაიდან ბ წარმოადგენდა სამხედრო მოსამსახურეს და მას 24-საათიანი სამუშაო რეჟიმი ჰქონდა.

სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ ხელშეკრულებაში ამგვარი დათქმის გათვალისწინებით ხდებოდა სადაზღვევო შემთხვევის დადგენისა და გამოვლენისათვის კანონით გათვალისწინებული კრიტერიუმების უგულვებლყოფა, ასევე, მხარის ინტერესების საზიანოდ ნდობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპების დარღვევა.

ამგვარი დათქმის არსებობის პირობებში შპს „საიმედო დაზღვევა“ მხარის ინტერესების საზიანოდ ეძლეოდა შესაძლებლობა იმ გარემოებაზე მითითებით, რომ დაზღვეული გარდაიცვალა სამსახურში და არა შვებულებაში ყოფნის დროს, გაემართლებინა მის მიერ სადაზღვევო თანხის გაცემის შესახებ ვალდებულების შეუსრულებლობა.

შესაბამისად, 2009 წლის 1 მარტის ხელშეკრულების 3.4.1. და 3.1.3.0 პუნქტებიდან გამომდინარე, წესი იმის შესახებ, რომ სიცოცხლის დაზღვევა არ ვრცელდება სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროზე, განსაზღვრულ შემთხვევაში ზემოთითთებული ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით, 346-ე მუხლის დანაწესიდან გამომდინარე, სააპელაციო სასამართლომ მისი ბათილობის გამო არ მიიჩნია სადაზღვევო შემთხვევის გამომრიცხველ გარემოებად.

სააპელაციო სასამართლოს მოსაზრებით, მითითებული წესი შეიძლებოდა გამოყენებულიყო იმ შემთხვევების მიმართ, როდესაც დაზღვეულის გარდაცვალება მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში იქნებოდა დაზღვეულის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის (მაგ., სპეცოპერაციაში მონაწილეობის მიღების შედეგად, დავალების შესრულების შედეგად გარდაცვალება) შესრულებასთან.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სააპელაციო სასამართლომ დაასკვნა, რომ დაზღვეულის გარდაცვალება უნდა შეფასებულიყო სადაზღვევო შემთხვევად, რაც, თავის მხრივ, წარმოადგენდა შპს „საიმედო დაზღვევის“ მიერ ბ-ს მემკვიდრეზე სადაზღვევო თანხის გაცემის ვალდებულების წარმოშობის საფუძველს.

სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 9 მარტის გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა შპს „საიმედო დაზღვევამ“.

კასატორის მითითებით, სასამართლომ გამოიყენა კანონი, რომელიც არ უნდა გამოეყენებინა, კერძოდ, სააპელაციო სასამართლომ ხელშეკრულების ზემოაღნიშნულ პუნქტებში განსაზღვრული პირობები მიიჩნია ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობად, მაშინ, როდესაც 342-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები არის წინასწარ ჩამოყალიბებული, მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნული პირობები, რომელთაც ერთი მხარე (შემთავაზებელი) უდგენს მეორე მხარეს და რომელთა მეშვეობითაც უნდა მოხდეს კანონით დადგენილი ნორმებისაგან

განსხვავებული ან მათი შემსვები წესების დადგენა. ამავე მუხლის II ნაწილის მიხედვით, თუ ხელშეკრულების პირობები მხარეების მიერ დეტალურად არის განსაზღვრული, მაშინ ეს არ მიიჩნევა ხელშეკრულებათა სტანდარტულ პირობად. მოცემულ შემთხვევაში კი საუბარია სახელმწიფო შესყიდვის გზით გაფორმებულ სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ ხელშეკრულებაზე, სადაც მხარეთა შორის ყველა სახელშეკრულებო პირობაზე შეთანხმება მოხდა ორმხრივად, შემსყიდველის მიერ მისი სატენდერო მოთხოვნების შესაბამისად.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, კასატორს მიაჩნია, რომ სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ ხელშეკრულებაში განსაზღვრული პირობები არცერთ შემთხვევაში არ უნდა ყოფილიყო მიჩნეული ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებად, ხოლო აღნიშნულ ხელშეკრულებაში სადაზღვევო ანაზღაურების მიღებისას გამონაკლისის სახით განერილი პირობები კი – ბათილ პირობებად.

კასატორმა დაუსაბუთებლად მიიჩნია სასამართლოს პოზიცია იმასთან დაკავშირებით, რომ, 346-ე მუხლიდან გამომდინარე, ბათილია 2009 წლის 1 მარტის №4/3-38 ხელშეკრულების ის პუნქტები, რომლებიც სიცოცხლის დაზღვევის ანაზღაურებისას გამონაკლის შემთხვევებს შეეხება. მისი განმარტებით, აღნიშნული ხელშეკრულება დაიდო მხარეთა შორის ორმხრივი ნების სფუძველზე, სადაც ერთ-ერთ სახელშეკრულებო პირობად გაიწერა ის, რომ სიცოცხლის დაზღვევა სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროზე არ ვრცელდება.

შპს „საიმედო დაზღვევის“ მოსაზრებით, სააპელაციო სასამართლომ არასწორად განმარტა ხსენებული პუნქტი, როგორც ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა. სააპელაციო სასამართლომ არ გაითვალისწინა ის გარემოებები, რომელთა საფუძველზეც ზემოაღნიშნული პირობა ხელშეკრულებაში მხარეთა შორის ორმხრივი ინტერესების სრული დაცვით იქნა შეტანილი.

მოცემულ შემთხვევაში სადავო არ იყო ის ფაქტი, რომ დაზღვეული პირი გარდაცვალების დროს სამსახურში იმყოფებოდა. მიუხედავად აღნიშნულისა, სააპელაციო სასამართლომ არ გაითვალისწინა სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ ზემოაღნიშნული ხელშეკრულების 3.1.3.0 და 3.1.4 პუნქტებით განსაზღვრული პირობები, რომელთა მიხედვითაც, სადაზღვევო ანაზღაურებას არ ექვემდებარება ის შემთხვევა, რომელიც მოხდება სამხედრო მოსამსახურის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს/პერიოდში, დროის იმ მონაკვეთში, როდესაც მას სამხედრო ვალდებულების შესრულება, სამხედრო სამსახურში ყოფნა ევალება.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სადაზღვევო კომპანიისათვის განმსაზღვრელი არ არის გარდაცვალების მიზეზი, არც ის ფაქტი, იმყოფებოდა თუ არა პირი უშუალოდ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების მდგომარეობაში გარდაცვალებისას.

სადაზღვევო კომპანიის მოსაზრებით, დაუსაბუთებელია სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობა იმასთან დაკავშირებით, რომ სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ ზემოაღნიშნული ხელშეკრულების პირობა დაზღვეულის სამსახურში ყოფნის დროსთან დაკავშირებით არ წარმოადგენს ისეთ პირობას, რომლის დაუცველობაც არ შეიძლება ზრდიდეს სადაზღვევო რისკის განხორციელების შესაძლებლობას და ინვესტის მზღვეველის კანონიერი ინტერესებისათვის ზიანის მიყენებას. იმისათვის,

რომ მზღვეველმა ჯეროვნად შეასრულოს კონკრეტული დაზღვევის შესახებ ხელშეკრულებით ნაკისრი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება, სადაზღვევო საქმიანობა უნდა დააფუძნოს დაზღვევის ობიექტის, რისკის შესაძლო განხორციელების, გარემო ფაქტორებისა და სხვა გარემოებების შეფასებაზე და მათი შეფასების შესაბამისად განსაზღვრული დაზღვევის პირობებზე, ფორმირებულ სადაზღვევო რეზერვებსა და ფონდებზე.

სადავო არ უნდა გახდეს ის გარემოება, რომ სამხედრო მოსამსახურის პირადი რისკებისაგან დაზღვევა მომეტებულ რისკთან არის დაკავშირებული და როდესაც მზღვეველის წინაშე დასმულია საკითხი აღნიშნული მოსამსახურის სიცოცხლის დაზღვევაზე, მხოლოდ არასამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროის მონაკვეთზე, დაზღვევის პირობების განსაზღვრაც ხდება შესაბამისად, ანუ გაცილებით ნაკლები საფასურის სანაცვლოდ, ვიდრე სამსახურებრივი მოვალეობების შესრულების დროს დაფარვის პირობით დაზღვევა ეღირებოდა.

კასატორის მოსაზრებით, სააპელაციო სასამართლოს მიერ მითითებული პირობები არ შეიძლება სადაზღვევო შემთხვევის გამომრიცხველ გარემოებებად მივიჩნიოთ. აღნიშნულს ადასტურებს ის ფაქტიც, რომ შსს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულებამ – საქართველოს სასაზღვრო პოლიციამ სადაზღვევო მომსახურების შესყიდვაზე ტენდერი გამოაცხადა სწორედ ამ მოთხოვნით – სადაზღვევო მომსახურების შესყიდვა იმ პირობით, რომ სადაზღვევო დაფარვა განხორციელებულიყო სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროისაგან დამოუკიდებელ, განსხვავებულ პერიოდზე.

საკასაციო სასამართლომ საქმის შესწავლის, საკასაციო საჩივრის საფუძვლების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ შპს სადაზღვევო კომპანია „საიმედო დაზღვევის“ საკასაციო საჩივარი არ უნდა დაკმაყოფილდეს.

საქართველოს სასაზღვრო პოლიციასა (შემსყიდველი) და შპს სადაზღვევო კომპანია „საიმედო დაზღვევას“ (მიმწოდებელი) შორის 2009 წლის 1 მარტს დაიდო სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ №4/3-38 ხელშეკრულება. აღნიშნული ხელშეკრულების მიხედვით, მზღვეველი არის შპს სადაზღვევო კომპანია „საიმედო დაზღვევა“, დამზღვევი - საქართველოს სასაზღვრო პოლიცია, ხოლო დაზღვეული – სასაზღვრო პოლიციის თანამშრომლები, რომლებიც დამზღვევთან შრომით ურთიერთობაში იმყოფებიან (ასევე, აღნიშნულ პირთა ოჯახის წევრები), რომელთა სასარგებლოდაც წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული დაზღვევა ხორციელდება და რომელთა სიცოცხლე და ჯანმრთელობა წინამდებარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული დაზღვევის საგანს წარმოადგენს.

ზემოაღნიშნული ხელშეკრულების სპეციფიკური პირობების 3.1.3.0 პუნქტით გათვალისწინებულია სიცოცხლის დაზღვევა, რომელიც მხოლოდ სასაზღვრო პოლიციის თანამშრომლებზე ვრცელდება. ხსენებული პუნქტის მიხედვით, დაზღვეულის უბედური შემთხვევით ან ნებისმიერი სხვა მიზეზით გარდაცვალების შემთხვევაში (არ გულისხმობს შემსყიდველთან შრომით ურთიერთობაში მყოფი დაზღვეულის მიერ სამსახურებრივი მომსახურების შესრულების დროს მომხდარ შემთხვევებს), გარდა ქვემოთ მოყვანილი გამონაკლისებისა, სადაზღვევო კომპანია გარდაცვლილის სამართალმემკვიდრეს აუნაზღაურებს სადაზღვევო პირობებით გათვალისწინებულ

თანხას, რაც 10000 ლარს შეადგენს. ამავე ხელშეკრულების 3.4.1 პუნქტის მიხედვით, რომელიც სადაზღვევო პირობებს განსაზღვრავს, მზღვეველის მიერ გასანევი მომსახურების ჩამონათვალში შედის სიცოცხლის დაზღვევაც, რომელიც პირის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროსა და ოჯახის წევრებზე არ ვრცელდება.

ზემოხსენებული ხელშეკრულებით საქართველოს სასაზღვრო პოლიციას დაზღვეული ჰყავდა თავისი თანამშრომლები, მათ შორის, ან გარდაცვლილი ბ.

ბ. გარდაცვალების დღეს – 2009 წლის 8 ივლისს, იმყოფებოდა სასაზღვრო პოლიციის №6 სექტორის ჭუბერის დასაცავ მონაკვეთზე, სადაც დაახლოებით 14:30 საათზე დაეწყო ტკივილები გულმკერდის არეში და მიუხედავად განეული სამედიცინო დახმარებისა, გარდაიცვალა. სასამართლო სამედიცინო ექსპერტიზის დასკვნის თანახმად, გარდაცვალების მიზეზს გულის ტამპონადა წარმოადგენდა. აღნიშნული დასკვნის სისწორე სადავო არ გამხდარა.

2009 წლის 7 ოქტომბრის სამსახურებრივი დასკვნის მიხედვით, სასაზღვრო პოლიციის ინსპექტორი ბ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების პროცესში გარდაიცვალა, თუმცა მისი გარდაცვალება სამსახურებრივი მოვალეობის უშუალო შესრულებას არ უკავშირდება.

შამოქალაქო-საპროცესო კოდექსის 404 I მუხლის თანახმად, საკასაციო სასამართლო გადაწყვეტილებას საკასაციო საჩივრის ფარგლებში ამოწმებს. ამავე კოდექსის 407-ე მუხლის თანახმად, სააპელაციო სასამართლოს მიერ დამტკიცებულად ცნობილი ფაქტობრივი გარემოებები სავალდებულოა საკასაციო სასამართლოსათვის, თუ წამოყენებული არ არის დასაშვები და დასაბუთებული პრეტენზია (შედავება).

მოცემულ საქმეში სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები საკასაციო საჩივრით სადავოდ არაა გამხდარი. კასატორი სადავოდ ხდის დადგენილი ფაქტების სამართლებრივ შეფასებას, კერძოდ, იმას, რომ სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ 2009 წლის 1 მარტის ხელშეკრულების 3.4.1. და 3.1.3.0 პუნქტები სააპელაციო სასამართლომ არასწორად მიიჩნია ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებად და სამოქალაქო კოდექსის 346-ე მუხლის დანაწესიდან გამომდინარე, ისინი ბათილად არასწორად ცნო.

სამოქალაქო კოდექსის 342 I მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები არის წინასწარ ჩამოყალიბებული, მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნული პირობები, რომელთაც ერთი მხარე (შემთავაზებელი) უდგენს მეორე მხარეს და რომელთა მეშვეობითაც უნდა მოხდეს კანონით დადგენილი ნორმებისაგან განსხვავებული ან მათი შემსუბუქების წესების დადგენა.

აღნიშნული ნორმის შინაარსიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების პირობების სტანდარტულ პირობებად მიჩნევის სავალდებულო ნიშნებია:

- სტანდარტული პირობები არის სახელმწიფო ხელშეკრულებო პირობები;
- სტანდარტული პირობები არის წინასწარ ჩამოყალიბებული პირობები;
- სტანდარტული პირობები არის მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნული პირობები;
- სტანდარტულ პირობებს ერთი მხარე (შემთავაზებელი) უდგენს მეორე მხარეს;
- სტანდარტული პირობებით უნდა მოხდეს კანონით დადგენილი ნორმებისაგან

განსხვავებული ან მათი შემვსები წესების დადგენა.

უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, მოცემულ შემთხვევაში სააპელაციო სასამართლოს არ უმსჯელია, პასუხობდა თუ არა ხელშეკრულების სადავო პირობები სტანდარტულ პირობებად მიჩნევისათვის სავალდებულო ნიშნებს, მათ შორის არც ის დაუდგენია, სადავო პირობები იყო თუ არა მრავალჯერადი გამოყენებისათვის გამიზნული პირობები, ანუ მზღვეველი (შპს „საიმედო დაზღვევა“) იმავე პირობებს სთავაზობდა თუ არა სხვა მომხმარებლებსაც.

უზენაესმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ, ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ამ ნაწილში სასამართლოს მსჯელობა დაუსაბუთებელია, მაგრამ იმ შემთხვევაშიც, თუ ზემოხსენებული ხელშეკრულების სადავო პირობებს არ მივიჩნევთ ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებად, საკასაციო პალატის მოსაზრებით, ისინი მზღვეველს სადაზღვევო თანხის გადახდის ვალდებულებისაგან არ ათავისუფლებენ, როგორც ამას თავად მზღვეველი (კასატორი) მიიჩნევს.

კასატორის მოსაზრებით, ხელშეკრულების სადავო პირობების მიხედვით, სადაზღვევო ანაზღაურებას არ ექვემდებარება დაზღვეულის გარდაცვალების ის შემთხვევები, რომლებიც დაზღვეული სამხედრო მოსამსახურის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს, ანუ დროის იმ პერიოდში მოხდება, როდესაც მას სამხედრო ვალდებულების შესრულება, სამხედრო სამსახურში ყოფნა ევალება. კასატორის მოსაზრებით, სადაზღვევო კომპანიისათვის განმსაზღვრელი არ არის დაზღვეულის გარდაცვალების მიზეზი, არც ის ფაქტი, იმყოფებოდა თუ არა დაზღვეული უშუალოდ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების მდგომარეობაში გარდაცვალებისას.

საკასაციო სასამართლომ კასატორის აღნიშნულ მოსაზრება არ გაიზიარა და მიუთითა სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ 2009 წლის 1 მარტის ხელშეკრულების სადავო პირობებზე, კერძოდ, სასამართლომ მიუთითა, რომ აღნიშნული ხელშეკრულების 3.1.3.0 პუნქტი იძლევა სიცოცხლის დაზღვევის განმარტებას, რომლის მიხედვითაც, დაზღვეულის უბედური შემთხვევით ან ნებისმიერი სხვა მიზეზით გარდაცვალების შემთხვევაში (არ გულისხმობს შემსყიდველთან შრომით ურთიერთობაში მყოფი დაზღვეულის მიერ სამსახურებრივი მომსახურების შესრულების დროს მომხდარ შემთხვევებს), გარდა ქვემოთ მოყვანილი გამონაკლისისა, სადაზღვევო კომპანია გარდაცვლილის სამართალმემკვიდრეს აუნაზღაურებს სადაზღვევო პირობებით გათვალისწინებულ თანხას.

ამავე ხელშეკრულების 3.4.1 პუნქტის მიხედვით კი, რომელიც სადაზღვევო პირობებს განსაზღვრავს, მზღვეველის მიერ გასაწევი მომსახურების ჩამონათვალში შედის სიცოცხლის დაზღვევაც, რომელიც პირის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროსა და ოჯახის წევრებზე არ ვრცელდება.

საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, ხელშეკრულების ზემოაღნიშნული პუნქტების მიხედვით, სადაზღვევო კომპანია (მზღვეველი) სადაზღვევო პირობებით გათვალისწინებულ თანხას არ აუნაზღაურებს გარდაცვლილი დაზღვეულის სამართალმემკვიდრეს იმ შემთხვევაში, თუ დაზღვეულის გარდაცვალება სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს მომხდარ შემთხვევას წარმოადგენს.

საკასაციო სასამართლომ განმარტა, რომ ხელშეკრულების ზემოხსენებული პუნ-

ქტების სწორად შეფარდებისა და სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს დაზღვეულის გარდაცვალების შემთხვევის სწორი სამართლებრივი კვალიფიკაციისათვის გადამწყვეტია დაზღვეულის (სასაზღვრო პოლიციის თანამშრომლის) მიერ მასზე დაკისრებულ სამსახურებრივ მოვალეობათა შესრულებასა და დაზღვეულის გარდაცვალებას შორის მიზეზშედეგობრივი კავშირის არსებობა.

დაზღვეულის გარდაცვალება გამონეწეული უნდა იყოს იმის შედეგად, რომ მან თავისი სამსახურებრივი მოვალეობა შეასრულა ან ასეთ მოვალეობას ასრულებდა, ანუ სამუშაოს მიზეზით გარდაიცვალა. ამასთან, გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, გარდაიცვალა თუ არა დაზღვეული სამუშაო ადგილას ან სამუშაო საათების დროს.

საკასაციო სასამართლომ დასკვნის სახით მიუთითა, რომ ხელშეკრულების ზემოხსენებულ პირობებზე მითითებით, მზღვეველის უარი სადაზღვევო თანხის ანაზღაურებაზე კანონიერი იქნებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დაზღვეულის მიერ სამსახურებრივ მოვალეობათა შესრულებასა და მის გარდაცვალებას შორის მიზეზობრივი კავშირი იარსებებდა. აქედან გამომდინარე, დაუსაბუთებელია კასატორის (სადაზღვევო კომპანია) მოსაზრება იმის შესახებ, რომ მზღვეველის პასუხისმგებლობისათვის განმსაზღვრელი არ არის დაზღვეულის გარდაცვალების მიზეზი და მისი კავშირი სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებასთან, არამედ გადამწყვეტია მხოლოდ ის, რომ დაზღვეული სამუშაო საათებში სამუშაო ადგილზე იმყოფებოდა.

სასამართლოს მიაჩნია, რომ კასატორის ზემოაღნიშნული მსჯელობის უსაფუძვლობას ადასტურებს ხელშეკრულების 3.4.2 პუნქტიც, რომელიც ადგენს სიცოცხლის დაზღვევის გამონაკლისს, ანუ იმ გარემოებათა ამომწურავ ჩამონათვალს, რომელთა დადგომის შემთხვევაში მზღვეველი უფლებამოსილია არ გასცეს სადაზღვევო ანაზღაურება დაზღვეულის გარდაცვალებისას. მითითებული პუნქტით გათვალისწინებული არც ერთი საგამონაკლისო შემთხვევა არ მოიცავს სადავო კაზუსს (შემთხვევას). ასეთზე ვერც კასატორი მიუთითებს.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მოცემული დავის სწორად გადანყვეტისათვის უმთავრესია გაირკვეს დაზღვეულის გარდაცვალების მიზეზი და მისი კავშირი დაზღვეულის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებასთან. ამ საკითხთან დაკავშირებით სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილია, რომ მოსარჩელის გარდაცვალების მიზეზს წარმოადგენდა გულის ტამპონადა, რომელიც გულის პერანგში აორტის ანევრიზმის გაგლეჯილი კედლიდან გამოსული სისხლის ჩაღვრით განვითარდა.

სასამართლოს მიერ დადგენილია, რომ მოსარჩელე გარდაიცვალა სამსახურში ყოფნის დროს, მაგრამ მისი გარდაცვალება სამსახურებრივი მოვალეობის უშუალო შესრულებას არ უკავშირდებოდა, ანუ არ არსებობდა მიზეზობრივი კავშირი დაზღვეულის მიერ სამსახურებრივ მოვალეობათა შესრულებასა და დაზღვეულის გარდაცვალებას შორის.

სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ამ ფაქტობრივი გარემოებების მიმართ კასატორს დასაბუთებული პრეტენზია არ წარმოუდგენია, ამიტომ ისინი სავალდებულოა საკასაციო სასამართლოსათვის (სსსკ-ის 407 II).

317 | მუხლის მიხედვით, ვალდებულების წარმოშობისათვის აუცილებელია

მონაწილეთა შორის ხელშეკრულება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ვალდებულება ზიანის მიყენების (დელიქტის), უსაფუძვლო გამდიდრების ან კანონით გათვალისწინებული სხვა საფუძვლებიდან წარმოიშობა.

მოცემულ შემთხვევაში ვალდებულების წარმოშობის საფუძველია მხარეთა შორის დადებული ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის დაზღვევის ხელშეკრულება. შესაბამისად, სადავო ურთიერთობის მიმართ გამოყენებულ უნდა იქნეს დაზღვევის მომწესრიგებელი ნორმები და მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულების პირობები.

799-ე მუხლის მიხედვით, დაზღვევის ხელშეკრულებით მზღვეველი მოვალეა აუნაზღაუროს დამზღვევეს სადაზღვევო შემთხვევის დადგომით მიყენებული ზიანი ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად. 844 | მუხლის თანახმად კი, სიცოცხლის დაზღვევა შეიძლება ეხებოდეს დამზღვევეს ან სხვა პირს.

მხარეთა შორის დადებული 2009 წლის 1 მარტის ხელშეკრულების 3.1.5 პუნქტის მიხედვით, მოსარგებლეა პირი, რომელიც ამ ხელშეკრულების და/ან საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, უფლებამოსილია მიიღოს სადაზღვევო ანაზღაურება. ამავე ხელშეკრულების 3.1.3.0 პუნქტის მიხედვით, დაზღვეულის უბედური შემთხვევით ან ნებისმიერი სხვა მიზეზით გარდაცვალების შემთხვევაში (არ გულისხმობს შემსყიდველთან შრომით ურთიერთობაში მყოფი დაზღვეულის მიერ სამსახურებრივი მომსახურების შესრულების დროს მომხდარ შემთხვევებს), გარდა ქვემოთ მოყვანილი გამონაკლისისა, სადაზღვევო კომპანია გარდაცვლილის სამართალმემკვიდრეს აუნაზღაურებს სადაზღვევო პირობებით გათვალისწინებულ თანხას. ამავე ხელშეკრულების 3.4.1 პუნქტის მიხედვით, სიცოცხლის დაზღვევის თანხა შეადგენს 10000 ლარს, ხოლო 3.3.1.3 პუნქტის მიხედვით, მზღვეველი ვალდებულია დროულად და სრულად გასცეს სადაზღვევო ანაზღაურება 30 კალენდარულ დღეში მოსარგებლეზე.

საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ სააპელაციო სასამართლოს მიერ დამტკიცებულად ცნობილი ფაქტობრივი გარემოებები, ზემოაღნიშნულ ნორმებზე დაყრდნობით, იურიდიულად ამართლებს მოსარჩელის მოთხოვნას სადაზღვევო თანხის ანაზღაურების თაობაზე, რაც მისი სარჩელის დაკმაყოფილების საფუძველია.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლომ არ დააკმაყოფილა საკასაციო საჩივარი, ვინაიდან სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 410 გ მუხლის მიხედვით, საკასაციო სასამართლო არ დააკმაყოფილებს საკასაციო საჩივარს, თუ სააპელაციო სასამართლოს გადანყვეტილება არსებითად წნორია, მიუხედავად იმისა, რომ გადანყვეტილების სამოტივაციო ნაწილი შესაბამის დასაბუთებას არ შეიცავს.

საკასაციო სასამართლოს განჩინება საბოლოოა და არ საჩივრდება.

კითხვები:

- ეთანხმებით თუ არა პირველი ინსტანციისა და სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადანყვეტილებას?
- ეთანხმებით თუ არა საკასაციო სასამართლოს გადანყვეტილებას? რატომ?
- თქვენი აზრით როგორ უნდა ყოფილიყო ფორმულირებული ხელშეკრულებაში პირობა, რომ იგი სტანდარტულ პირობად ყოფილიყო მიჩნეული?

3. ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის განსაზღვრა

გასაჩივრებული გადაწყვეტილება – თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 13 ივლისის განჩინება.³⁹⁴

კასატორის მოთხოვნა – გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება.

დავის საგანი – ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულება

ფაქტობრივი გარემოებები

ა-მ სარჩელით მიმართა თბილისის საქალაქო სასამართლოს სს „ფინანს ბანკის“ მიმართ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულებისა და პირგასამტეხლოს სახით სამი წლის ქირის დაკისრების მოთხოვნით. ბანკს მიაჩნია, რომ ხელშეკრულების პირობა (იგი ვალდებული იყო აენაზღაურებინა „ა“-სათვის არანაკლებ სამი წლის ქირა) წარმოადგენს ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობას და იგი ბათილად უნდა იქნეს ცნობილი, ვინაიდან ხელშეკრულების აღნიშნული ნორმა ეწინააღმდეგება კეთილსინდისიერების პრინციპებს და საზიანოა ბანკისათვის, როგორც ხელშეკრულების მეორე მხარისათვის.

2007 წლის 15 თებერვალს მხარეებს შორის გაფორმდა ქირავნობის ხელშეკრულება. ხელშეკრულების თანახმად, სს „ფინანსბანკს“ სარგებლობით გადაეცა მოსარჩელის საკუთრებაში არსებული ქ. თბილისში, ჭ-ის გამზ. №43 მდებარე 80 კვ.მ ბინა №153ა. საიჯარო ქირად განისაზღვრა 1500 აშშ დოლარის ეკვივალენტი ლარში, რომლის გადახდას მოპასუხე უზრუნველყოფდა ყოველი თვის ხუთ რიცხვამდე, ხოლო საიჯარო ხელშეკრულებას მოქმედების ვადა 2017 წლის 15 თებერვლამდე ჰქონდა.

ბანკი საცხოვრებელ ფართს იყენებდა თავისი საქმიანობისთვის, რისთვისაც მან ზემოაღნიშნულ ფართში სარემონტო-სარეკონსტრუქციო სამუშაოები ჩაატარა და შედეგად ფართმა საცხოვრებელი ბინის სახე და ფუნქცია დაკარგა. მიმდინარე წლის ნოემბრის ბოლოს მოსარჩელემ მიიღო მოპასუხის წერილი, რომლის თანახმადაც ბანკმა აცნობა, რომ იგი ქირავნობის ხელშეკრულებას 2011 წლის 15 იანვრიდან არარსებული საფუძვლით წყვეტდა. აღნიშნული წერილის პასუხად მოსარჩელემ წერილობით მოითხოვა, რომ ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად, 2011 წლის 15 თებერვლამდე მოპასუხეს უზრუნველყო პირგასამტეხლოს სახით სამი წლის ქირა და ქონების დაბრუნება შესაბამის მდგომარეობაში, თუმცა ბანკმა უგულებელყო შესაბამისი მოთხოვნები და მიიჩნია რა ისინი უსამართლოდ და დისკრიმინაციულად, ა-ს შესთავაზა კომპენსაციის სახით სამი თვის ქირა, რაც უხეშად არღვევს ხელშეკრულებითა და მოქმედი კანონმდებლობით განსაზღვრულ მოსარჩელის კანონიერ უფლებებს.

მოპასუხე სს „ფინანსბანკმა“ სარჩელი არ ცნო შემდეგი დასაბუთებით: მოსარჩელის მოთხოვნა სს „ფინანსბანკისთვის“ 61200 აშშ დოლარის დაკისრების და ფართის პირვანდელ მდგომარეობაში დაბრუნების თაობაზე უსაფუძვლოა. ბანკმა გამქირავებლის კუთვნილ ფართში ჩაატარა ძვირად ღირებული რემონტი და დაამონტაჟა მონეობილობები, რომელთა ღირებულება, ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვის გზით,

³⁹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 14 ნოემბრის ას-1225-1245-2011 გადაწყვეტილება

ჩათვლილ უნდა იქნეს მოსარჩელის მოთხოვნათა ანგარიშში.

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 23 მარტის გადაწყვეტილებით, ა-ს სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა, სს „ფინანსბანკს“ ა-ს სასარგებლოდ დაეკისრა 54 000 აშშ დოლარის გადახდა, რაც სააპელაციო წესით გაასაჩივრა სს „ფინანსბანკმა“.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 13 ივლისის განჩინებით, სს „ფინანსბანკის“ სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, უცვლელად დარჩა თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 23 მარტის გადაწყვეტილება გასაჩივრებულ ნაწილში. სააპელაციო პალატამ პირველი ინსტანციის მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები სრულად გაიზიარა.

2007 წლის 15 თებერვალს მხარეთა შორის უძრავ ნივთზე ქირავნობის ხელშეკრულება დაიდო.

ყოველთვიური ქირის ოდენობა, გადასახადების გარეშე, 1500 აშშ დოლარს შეადგენდა.

ხელშეკრულების ვადა 2017 წლის 15 თებერვლამდე განისაზღვრა. ხელშეკრულების 5.2.10 პუნქტის შესაბამისად, ბანკის მიერ ხელშეკრულების ვადამდე შეწყვეტის შემთხვევაში იგი გამქირავებელს აუნაზღაურებდა ხელშეკრულების ვადის გასვლამდე გადასახდელ ქირას, არა უმეტეს 3 წლის ქირის ოდენობისა.

2010 წლის 24 ნოემბერს სს „ფინანსბანკმა“ ა-ს აცნობა 2011 წლის 15 იანვრიდან ხელშეკრულების შეწყვეტის თაობაზე.

2010 წლის პირველ დეკემბერს ა-მ სს „ფინანსბანკს“ წერილობით მოსთხოვა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულება მისი ვადამდე შეწყვეტის შემთხვევაში და 3 წლის ქირის ანაზღაურება.

სს „ფინანსბანკის“ მიერ ხელშეკრულების 5.2.10 პუნქტის შესაბამისად ნაკისრი ვალდებულება არ შესრულებულა.

საქმის პროცედურული ისტორია

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 23 მარტის გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ, სს „ფინანსბანკს“ მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა 54 000 აშშ დოლარის გადახდა, რაც სააპელაციო წესით გაასაჩივრებულ იქნა ბანკის მიერ. 2011 წლის 13 ივლისის განჩინებით, ბანკის სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, უცვლელად დარჩა თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 23 მარტის გადაწყვეტილება. სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება გასაჩივრებულ იქნა საკასაციო წესით. საკასაციო სასამართლომ საქმის შესწავლისა და საკასაციო საჩივრის დასაშვებობის შემოწმების შედეგად ბანკის საკასაციო საჩივარი დაუშვებლად ცნო და შესაბამიად განუხილველად დატოვა დაუშვებლობის გამო.

სახელშეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები

ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა. რა შემთხვევაში განიხილება ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობა სტანდარტულ პირობად?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 23 მარტის გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ, სს „ფინანს-ბანკს“ მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა 54 000 აშშ დოლარის გადახდა, რაც სააპელაციო წესით გასაჩივრებულ იქნა ბანკის მიერ. 2011 წლის 13 ივლისის განჩინებით ბანკის სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, უცვლელად დარჩა თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 23 მარტის გადაწყვეტილება. სააპელაციო სასამართლომ განმარტა, რომ ბანკის მიერ სადავოდ ქცეული ხელშეკრულების 5.2.10 პუნქტი, არ წარმოადგენს სტანდარტულ პირობას და შესაბამისად იგი ბათილი არ არის. სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება გასაჩივრებულ იქნა საკასაციო წესით. საკასაციო სასამართლომ საქმის შესწავლისა და საკასაციო საჩივრის დასაშვებობის შემოწმების შედეგად ბანკის საკასაციო საჩივარი დაუშვებლად ცნო და შესაბამიად განუხილველად დატოვა დაუშვებლობის გამო.

საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, დავის საგანია ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულება სამოქალაქო კოდექსის 317-ე, 319-ე, 361-ე მუხლების საფუძველზე. აღნიშნულ საკითხზე არსებობს სასამართლოს პრაქტიკა, რაც ასახულია სააპელაციოს სასამართლოს გასაჩივრებულ გადაწყვეტილებაში. ამასთან, საკასაციო საჩივრის განხილვისა და საკასაციო სასამართლოს ახალი გადაწყვეტილების მიღების საჭიროება არ არსებობს არც სამართლის განვითარებისა და ერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბების აუცილებლობის თვალსაზრისით.

სასამართლოს დასაბუთება

სააპელაციო სასამართლომ განმარტა, რომ განსახილველ შემთხვევაში 316-ე და 317-ე მუხლებიდან გამომდინარე, ვალდებულების წარმოშობის საფუძველს წარმოადგენს ქირავნობის ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზეც, 531-ე მუხლიდან გამომდინარე, გამქირავებელი მოვალეა დამქირავებელს სარგებლობაში გადასცეს ნივთი განსაზღვრული ვადით, ხოლო დამქირავებელი კი მოვალეა გამქირავებელს გადაუხადოს დათქმული ქირა.

მოსარჩელის მოთხოვნა გამომდინარეობდა სწორედ ამ ხელშეკრულების 5.2.10 პუნქტიდან, რომლის შესაბამისად „ბანკი“ ვალდებულია მის მიერ ხელშეკრულების ვადამდე შეწყვეტის შემთხვევაში „გამქირავებელს“ აუნაზღაუროს ხელშეკრულების ვადის გასვლამდე გადასახდელი ქირა, არა უმეტეს 3 წლის ქირის ოდენობით.

როგორც პირველი ინსტანციის სასამართლოში წარდგენილ ახსნა-განმარტებაში, ისე სააპელაციო საჩივარში მოპასუხის (ბანკი) ძირითად არგუმენტს ამ სარჩელის წინააღმდეგ წარმოადგენდა მითითება იმაზე, რომ 346-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების 5.2.10 პუნქტი ბათილად უნდა იქნეს მიჩნეული, რადგან იგი კეთილსინდისიერების პრინციპს ეწინააღმდეგება და მოპასუხისათვის საზიანოა.

პალატამ არ გაიზიარა აპელანტის აღნიშნული მოსაზრება და 342-ე, 346-ე მუხლების შესაბამისად განმარტა, რომ ხელშეკრულების 5.2.10 პუნქტი არ წარმოადგენდა სტანდარტულ პირობას. საქმის მასალებით არ დგინდება, რომ შემთავაზებელი მხარე მსგავს გარიგებებს დებდა და მრავალჯერადად ახორციელებდა აღნიშნულ

საქმიანობას. სტანდარტული პირობები სახეზე იქნებოდა იმ შემთხვევაში, თუ მოსარჩელე სისტემატურად განახორციელებდა მსგავს საქმიანობას და აღნიშნულ პირობებს ხელშეკრულებების არაერთჯერადად დადებისას გამოიყენებდა.

სააპელაციო სასამართლოს განმარტებით, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ სადავო პუნქტი მიჩნეულ იქნებოდა ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობად, მისი ბათილად ცნობისთვის უნდა გათვალისწინებულიყო 346-ე მუხლის დანაწესი და ის გარემოებები, რომელთა არსებობისას ეს პირობები ხელშეკრულებაში შეიტანეს, მხარეთა ორმხრივი ინტერესები და სხვა.

სააპელაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ მოცემულ შემთხვევაში მოპასუხეს წარმოადგენდა ერთ-ერთი საზოგადოდ ცნობილი ბანკი, რომელიც ფლობდა საკმარის რესურსებს ხელშეკრულების დადებისას კვალიფიციური იურიდიული კონსულტაციის მისაღებად. ამასთან, სავარაუდოა, რომ მსგავსი საოფისე ფართის ქირავნობის ხელშეკრულება დადებული არ ყოფილა პირველად და ასეთ ხელშეკრულებებს ბანკი ხშირად დებდა.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, განსახილველ საქმეში მხარეები, უდავოა, რომ არ არიან თანაბარ მდგომარეობაში და განსხვავებით მოსარჩელისგან, რომელიც ფიზიკურ პირს წარმოადგენს, მოპასუხე წარმოდგენილია სოლიდური რესურსების მქონე სუბიექტის სახით. ამიტომ დაუსაბუთებელია მსჯელობა კეთილსინდისიერების საწინააღმდეგო გარემოებებზე.

ამ გარემოებათა გათვალისწინებით, სააპელაციო სასამართლომ დაასკვნა, რომ წინამდებარე სადავო პუნქტი უცილოდ ბათილ ნორმას არ წარმოადგენდა და იგი გადანყვეტილების გამოტანის დროს გათვალისწინებული უნდა ყოფილიყო. შესაბამისად, სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ გასაჩივრებული გადანყვეტილებით სწორად იქნა გამოყენებული 361 II მუხლი, რომლის თანახმად, ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის განჩინება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა სს „ფინანსბანკმა“ და თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 13 ივლისის განჩინების გაუქმება მოითხოვა.

კასატორის მითითებით, 2007 წლის 15 თებერვალს სს „ფინანსბანკსა“ და ა-ს შორის დაიდო ქირავნობის ხელშეკრულება 10 წლის ვადით. ბანკმა იჯარით ა-ს კუთვნილი ბინა მიიღო. საიჯარო ქირა ყოველთვიურად 1500 აშშ დოლარის ოდენობით განისაზღვრა.

ხელშეკრულების 8.1 პუნქტში მითითებულია, რომ იმ პირობებთან დაკავშირებით, რომელსაც მოცემული ხელშეკრულება არ აწესრიგებს, მხარეები საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობით ხელმძღვანელობენ.

აღნიშნული ჩანაწერის შესაბამისად დგინდება, რომ ხელშეკრულების პირობები მხარეთა მიერ დეტალურად არ იყო განსაზღვრული. ამიტომ 342-ე მუხლის შესაბამისად, ქირავნობის ხელშეკრულების პირობები მიჩნეულ უნდა იქნეს ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებად. აქედან გამომდინარე, 346-ე მუხლის საფუძველზე ბათილად უნდა იქნეს ცნობილი ქირავნობის ხელშეკრულების 5.2.10 პუნქტი, რომლითაც დადგენილია ბანკის ვალდებულება, ხელშეკრულების ვადამდე შეწყვეტის შემთხვევაში „გამქირავებელს“ აუნაზღაუროს ხელშეკრულების ვადის გასვლამდე გადასახდელი

ქირა, მაგრამ არა უმეტეს 3 კალენდარული წლის ქირის ოდენობისა. ხელშეკრულების აღნიშნული ნორმა ეწინააღმდეგება კეთილსინდისიერების პრინციპს და ბანკისათვის, როგორც ხელშეკრულების მეორე მხარისათვის, საზიანოა. კერძოდ, აღნიშნული პირობის შესრულების შემთხვევაში გამქირავებელს მიეცემა 3 წლის ქირა ხელშეკრულების ვადამდე შეწყვეტის სანაცვლოდ და პარალელურად მას აქვს შესაძლებლობა ხელახლა გააქირავოს აღნიშნული ფართი და მიიღოს ამავე პერიოდის განმავლობაში ქირა მაშინაც, როდესაც ბანკმა თავისი მიზნებისათვის უნდა დაიქირავოს სხვა ფართი და გასწიოს ორმაგი დანახარჯი.

კასატორს მიაჩნია, რომ აღნიშნული შედეგი ეწინააღმდეგება ბიზნესისა და საქმიანი ურთიერთობების გონივრულ, ჩვეულებრივ და საქმიან ურთიერთობებში მიღებულ ჩარჩოებს და დისკრიმინაციულია ხელშეკრულების ერთი მხარის მიმართ. თუკი გამქირავებელმა ზემოაღნიშნული ქირავნობის ხელშეკრულების ვადამდე მოშლისათვის მაინც უნდა მიიღოს კომპენსაცია, ეს უნდა იყოს გონივრული კომპენსაცია და არა 3 წლის ოდენობით ქირა, როგორც ეს გათვალისწინებულია ხელშეკრულების ბათილი პუნქტით.

ბანკის განმარტებით, მნიშვნელოვანია ის გარემოებები, რომელთა არსებობის დროსაც დაიდო იჯარის ხელშეკრულება. კერძოდ, დაქირავებულია ფართი მრავალბინიან საცხოვრებელ კორპუსში. ბანკის შემდგომი განვითარების პარალელურად გაჩნდა დამატებითი ფართების აუცილებლობა. ამ ფაქტმა ბანკი კორპუსში მცხოვრებ პირებთან არათანაბარ პირობებში დააყენა. ბანკის მიერ დამატებითი ფართების დაქირავების საჭიროებამ დომინანტურ მდგომარეობაში მოაქცია სწორედ ფართების მესაკუთრეები, რომლებიც ძირითადად თვითონ კარნახობდნენ იჯარის ხელშეკრულების პირობებს.

ზემოთ მითითებული გარემოების გათვალისწინებით, საიჯარო ხელშეკრულების 5.2.10 პუნქტი, რომლითაც გათვალისწინებულია მოიჯარის (ბანკი) მიერ იჯარის ვადამდე შეწყვეტის შემთხვევაში მეიჯარისათვის (ა) ჯარიმის სახით 3 წლის ქირის გადახდა, კეთილსინდისიერების პრინციპს ეწინააღმდეგება და საზიანოა ბანკისათვის. შესაბამისად, ხელშეკრულების აღნიშნული დებულება 346-ე მუხლზე დაყრდნობით ბათილად უნდა იქნას ცნობილი.

საკასაციო სასამართლომ საქმის შესწავლის, საკასაციო საჩივრების დასაშვებობის შემომწმების შედეგად მიიჩნია, რომ სს „ფინანსბანკის“ საკასაციო საჩივარი არ აკმაყოფილებს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 391-ე მუხლის მოთხოვნებს, რის გამოც მიჩნეულ უნდა იქნეს დაუშვებლად.

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 391-ე მუხლის მიხედვით, საკასაციო საჩივარი სხვა ქონებრივ და არაქონებრივ დავებში დასაშვებია, თუ: ა) საქმე მნიშვნელოვანია სამართლის განვითარებისა და ერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებისათვის; ბ) სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება განსხვავდება ამ კატეგორიის საქმეებზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მანამდე არსებული პრაქტიკისაგან; გ) სააპელაციო სასამართლოს მიერ საქმე განხილულია მნიშვნელოვანი საპროცესო დარღვევით, რომელსაც შეეძლო არსებითად ემოქმედა საქმის განხილვის შედეგებზე; დ) გასაჩივრებულია სააპელაციო სასამართლოს მეორე დაუსწრე-

ბელი გადაწყვეტილება ან განჩინება დაუსწრებელი გადაწყვეტილების უცვლელად დატოვების თაობაზე.

საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ წარმოდგენილი საკასაციო საჩივარი არ არის დასაშვები სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 391-ე მუხლით გათვალისწინებული არც ერთი ზემოთ მითითებული საფუძვლით.

საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, სააპელაციო სასამართლოს მიერ საქმე არ არის განხილული მნიშვნელოვანი საპროცესო დარღვევებით, რომლებსაც შეეძლო არსებითად ემოქმედა საქმის განხილვის შედეგზე, რის გამოც საკასაციო საჩივარს არა აქვს წარმატების პერსპექტივა.

საკასაციო საჩივარი არ არის დასაშვები არც სააპელაციო სასამართლოს განჩინების საკასაციო სასამართლოს სტაბილური პრაქტიკისაგან განსხვავების არსებობის საფუძვლით. სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებული განჩინება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მანამდე არსებული პრაქტიკისაგან არ განსხვავდება.

საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, დავის საგანია ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულება 317-ე, 319-ე, 361-ე მუხლების საფუძველზე. აღნიშნულ საკითხზე არსებობს სასამართლოს პრაქტიკა, რაც ასახულია სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებულ გადაწყვეტილებაში.

ამასთან, საკასაციო საჩივრის განხილვისა და საკასაციო სასამართლოს ახალი გადაწყვეტილების მიღების საჭიროება არ არსებობს არც სამართლის განვითარებისა და ერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბების აუცილებლობის თვალსაზრისით.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 401 III მუხლის თანახმად, სს „ფინანსბანკის“ საკასაციო საჩივარი, როგორც დაუშვებელი, განუხილველი უნდა დარჩეს.

საკასაციო სასამართლოს განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება.

კითხვები:

- ეთანხმებით თუ არა სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას?
- ეთანხმებით თუ არა საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას?

VI. კითხვები და კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის:

- რა ნიშნები ახასიათებს ქუჩაში დადებულ ხელშეკრულებას?
- ვინ არის მომხმარებელი?
- რა შედეგები მოჰყვება ქუჩაში დადებული ხელშეკრულების ადგილზე შესრულებას?
- აუცილებელია თუ არა ვალის არსებობის აღიარების წერილობითი ფორმით გაფორმება?
- რა განსხვავება არსებობს აბსტრაქტულ და კაუზალურ აღიარებას შორის?
- რა ნიშნები ახასიათებს ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებს?
- რას ნიშნავს ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად გადაქცევა?
- როგორ განიმარტება ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ბუნდოვანი ტექსტი?
- წარმოადგენს თუ არა ხელშეკრულების სტანდარტული პირობის ტექსტის ბუნდოვანება პირობის ბათილობის საფუძველს?
- რა შემთხვევაში მიიჩნევა ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა ბათილად?
- რას გულისხმობს „Take it or leave it“ პრინციპი?
- რას გულისხმობს „Privity of Contract“ პრინციპი?
- რა შედეგებს იწვევს მესამე პირის უარი, მის სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულებით შეძენილ უფლებაზე?
- ვალდებულია თუ არა პირი, ვის სასარგებლოდაც დაიდო ხელშეკრულება, დაასაბუთოს ხელშეკრულებით შეძენილ უფლებაზე უარი? რატომ?
- შესაძლებელია თუ არა არაქმედუნარიანი პირის სასარგებლოდ ხელშეკრულების დადება?

2. კაზუსები

კაზუსი №1

შპს „მოდ“ არის წარმატებული მაღაზიათა ქსელი, რომელიც მომხმარებელს წელიწადში ორჯერ საუკეთესო ბრენდების მიერ წარმოებულ საქონელს სთავაზობს. 2012 წლის გაზაფხულზე მაღაზიამ შემოიტანა კაბებისა და ფეხსაცმელების ახალი კოლექცია, რომელიც სეზონის დასრულებამდე გაიყიდა რეკორდულ დროში და რეკორდული რაოდენობით დაბალი ფასისა და ამავედროულად, ლამაზი დიზაინის გამო, ხოლო მოთხოვნა ამ პრდუქციაზე კვლავ მაღალი იყო. შპს „მოდამ“ გადაწყვიტა არ გაეშვა ხელიდან დიდი მოგების მიღების შესაძლებლობა, მიიღო ნებართვა მწარმოებელი კომპანიისაგან და თავად დაიწყო იმავე დიზაინისა და მოდელის კაბებისა და ფეხსაცმელების წარმოება. ამასთან, შპს „მოდამ“ გაითვალისწინა ის გარემოე-

ბაც, რომ მის მიერ წარმოებული საქონელი არ გამოირჩეოდა ორიგინალი საქონლის ხარისხითა და გამძლეობით, რის გამოც გადანყვიტა მყიდველებისათვის დაედგინა ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები, რომელთა შესაბამისადაც იგი შეძლება და საკუთარი პასუხისმგებლობის დაზღვევას შესაძლო პრეტენზიებისაგან. აქედან გამომდინარე, შპს „მოდამ“ შეიმუშავა და თვალსაჩინო ადგილას გამოაკრა შემდეგი შინაარსის ხელშეკრულების სტანდარტული პირობები:

გაყიდული საქონლის შეცვლა შესაძლებელია მხოლოდ მისი შექენიდან ერთი კვირის განმავლობაში იმავე ღირებულებისა და სახის საქონელში;

გაყიდული საქონლის შეცვლა დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც გამყიდველი ამას ცალმხრივად მიიჩნევს შესაძლებლად. მყიდველის ინტერესი მხედველობაში არ მიიღება;

საქონლის შეცვლა გაყიდული ნივთის ნაკლის გამო გამყიდველის თანხმობის გარეშე დაუშვებელია.

სოფიო ქელიძემ, რომელმაც შეიძინა მაღაზიაში კაბა, გადანყვიტა მისი დაბრუნება იმ მიზეზით, რომ კაბას ჰქონდა სანარმოო წუნი, კერძოდ, შეკერილი იყო უხარისხო ძაფით, რის გამოც იგი უვარგისი გახდა შექენიდან ორი დღის შემდეგ. მაღაზიამ ნივთის შეცვლაზე უარი განაცხადა და ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებზე მიუთითა.

სოფიო ქელიძე არ დაეთანხმა მაღაზიის არგუმენტაციას იმ მოტივით, რომ, მართალია, იცნობდა ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებს, მაგრამ ისინი არ შეიძლება გადაქცეულიყო ხელშეკრულების შემადგენელ ნაწილად, რადგან თავად ნასყიდობის ხელშეკრულება დადებული იყო ზეპირი ფორმით.

კითხვები:

- მართლზომიერია თუ არა მაღაზიის უარი?
- მართლზომიერია თუ არა ქელიძის პოზიცია?
- შეიძლება თუ არა ზემოთ მოყვანილი პირობები ჩაითვალოს სტანდარტულ პირობებად?
- არსებობს თუ არა მაღაზიის მიერ შემუშავებული პირობების ბათილობის საფუძველი? თუ არსებობს, რომელია?

კაზუსი³⁹⁵ №2

ინდივიდუალური მენარმე ყიფშიძე თავის მუდმივ მყიდველებზე ყიდდა ნატურალურ თხის რძეს მყიდველებისათვის სახლში მიტანით. მას ხშირად ჰქონდა თავის კლიენტებთან კონფლიქტი რძის ცვალებად ფასთან დაკავშირებით, ხან კი იმის გამო, რომ რძის მიტანისას მყიდველები სახლში არ იყვნენ.

ყიფშიძემ რძის მყიდველებთან შეადგინა ხელშეკრულების სტანდარტული ტექსტი, სადაც მითითებული იყო, თუ რა პირობების დადგომისას შეიძლებოდა რძის გასაყიდი ფასის შეცვლა, ასევე, დადგინდა მყიდველების მკაცრი პასუხისმგებლობა

³⁹⁵ ძლიერიშვილი, ვალდებულებითი სამართალი (პრაქტიკული ამოცანები), 2002, კაზუსი №16, გვ. 17.

იმ შემთხვევაში, თუკი ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ დროს რძის მიტანისას არ იქნებოდნენ სახლში.

ყიფშიძემ თითოეულ მუდმივ მყიდველს მოანერჩინა ხელი ხელშეკრულებაზე. მყიდველები ხელმოწერის შემდეგ მალე მიხვდნენ, რომ ხელშეკრულების პირობები მათთვის მიუღებელია, მაგრამ არც ხელშეკრულების შეწყვეტა სურდათ, რადგან მათ თხის რძის მიღება ექიმისგან ჰქონდათ დანიშნული.

კითხვები:

- ჰქონდა თუ არა ყიფშიძეს ასეთი ხელშეკრულების დადების უფლება?
- აქვთ თუ არა მყიდველებს უფლება მოითხოვონ ხელშეკრულების პირობების შეცვლა?

თავი V. ფულადი ვალდებულებები

I. ფულადი ვალდებულების არსი

1. ზოგადი დებულებანი

ფულადია ისეთი ვალდებულება, რომლის ობიექტია განსაზღვრული ოდენობის ფულადი თანხის გადახდა.³⁹⁶ ფულადი ვალდებულება არ წარმოადგენს გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთის გადაცემის ვალდებულებას, რადგან ეს უკანასკნელი არის ნივთის გადაცემის ვალდებულების ქვესახეობა.³⁹⁷

ფული სამოქალაქო ბრუნვაში გაცვლის საყოველთაო საშუალებაა.³⁹⁸ სამოქალაქო ბრუნვაში მონაწილე თითოეულ სუბიექტს შეუძლია ფულის გადახდის სანაცვლოდ მიიღოს რამე ქონებრივი სიკეთე, რომელსაც ურთიერთობის სხვა სუბიექტი გადასცემს მას გადახდელი ფულის სანაცვლოდ. საყოველთაო გაცვლის საშუალების ფუნქცია ფულს ენიჭება მისადმი სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა ნდობის გამო, რამეთუ სამოქალაქო ბრუნვის თითოეული მონაწილე დარწმუნებულია, რომ მოცემული ფულადი ნიშანი დაუბრკოლებლად მიიღება მეორე პირის მიერ საქონლის გადაცემის სანაცვლოდ, რომ ფულადი ნიშანი მას ანიჭებს მატერიალური სიკეთის თავისუფლად არჩევის შესაძლებლობას. ე.ი. ფულის მსყიდველობითი შესაძლებლობა დამყარებულია მისადმი სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა ნდობაზე. ფულადი ნიშნის ღირებულება, ისევე როგორც საქონლის ღირებულება, განისაზღვრება მოთხოვნისა და მიწოდების თანაფარდობით და არასდროს არ წარმოადგენს აბსოლუტურ სიმყარეს.³⁹⁹

კანონს არ შეუძლია შექმნას გაცვლის საყოველთაო საშუალება, რამეთუ მას არ შეუძლია დაადგინოს, თუ რა შეიძლება იყოს ნებაყოფლობით დადებული გარიგებების საგანი (ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი).⁴⁰⁰ კანონს ასევე არ შეუძლია არსებულ გაცვლის საშუალებას მიანიჭოს განსაზღვრული მსყიდველუნარიანობა, რამეთუ ფულის მსყიდველუნარიანობის ძალა არის სამოქალაქო ბრუნვის ყველა მონაწილის ინდივიდუალური შეფასებების რთული ურთიერთკავშირის შედეგი. ის ფაქტი, რომ განსაზღვრული ნივთი წარმოადგენს გაცვლის საყოველთაო საშუალებას, დამყარებულია სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა საყოველთაოდ ცნობილ ჩვეულებებზე. მაგრამ ეს ჩვეულებები მაინც ყალიბდება სახელმწიფოს მხრიდან, თუმცა არაპირდაპირი, მაგრამ მაინც ძლიერი ზემოქმედებით.

სამოქალაქო ბრუნვაში კრედიტის,⁴⁰¹ ასევე ისეთი გარიგებების არსებობისას, რომლებითაც ხდება შესრულების გადადება (მაგალითად, სესხი, წარდობა და სხვ.), სახელმწიფოს ეძლევა შესაძლებლობა, განსაზღვროს ის საგანი, რომელიც იქნება

³⁹⁶ Weiler, Schuldrecht AT, 2012, § 9, Rn 2.

³⁹⁷ Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, 67 Auflage, Rn 256.

³⁹⁸ Schmidt, Geld und Geldrecht im Privatrecht, 1984, Rn 737.

³⁹⁹ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 296.

⁴⁰⁰ ზოიძე, ევროპული სამართლის რეცეფცია საქართველოში, 2005, გვ. 268.

⁴⁰¹ ჭანტურია, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2012, გვ. 7.

ვალდებულების შესრულების უკიდურესი და იძულებითი საშუალება. უკიდურესი იმ გაგებით, რომ იგი ცვლის ვალდებულების ნამდვილ საგანს, თუკი ამ უკანასკნელის გადაცემა რეალურად შეუძლებელია (ნატურით შესრულების ნაცვლად ფულადი კომპენსაცია). იძულებითი იგულისხმება იმ გაგებით, რომ მოვალე თავისუფლდება ამ საგნის გადაცემის ვალდებულებისაგან, კრედიტორი კი ვალდებულია მიიღოს იგი იმისათვის, რომ არ ჩაითვალოს ვადის გადამცილებლად.

სახელმწიფო მთელ რიგ ვალდებულებებში (მაგალითად, გადასახადები, მოსაკრებლები, ბაჟები) წარმოადგენს კრედიტორს. კერძო პირთა შორის გარიგებები ხშირად იდება კრედიტით, რაც განაპირობებს იმას, რომ ხელშეკრულების დადებისა და მისი შესრულების მომენტები ზოგჯერ ერთმანეთს არ ემთხვევა.⁴⁰² ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, მოვალის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი შეიძლება იყოს მხოლოდ კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში.⁴⁰³ ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულება კრედიტორს ანიჭებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნას, ხოლო დაუშვებელი საშუალებით შესრულების იძულება დაზარალებულს ანიჭებს მიყენებული ზიანის ანაზღაურების უფლებას.⁴⁰⁴

ყველა ამ შემთხვევაში კანონმდებელმა აუცილებლად უნდა განსაზღვროს ის საგნები, რომელთა გადაცემაც სავალდებულოა ვალდებული პირისათვის, ხოლო მიღება კი სავალდებულოა უფლებამოსილი პირისათვის. ქონებრივი ვალდებულებების შესრულების უნივერსალურ სუროგატს ეწოდება კანონიერი საგადამხდელო საშუალება. მამასადამე, სამოქალაქო და სავაჭრო ბრუნვა ქმნის გაცვლის საშუალებას, ხოლო სახელმწიფო კი – გადახდის კანონიერ საშუალებას. როგორია ამ ორი ცნების თანაფარდობა?

სახელმწიფო ბრუნვაში უშვებს ქალაქის ნიშნებს და აცხადებს, რომ ამ ქალაქის ნიშნებით შეიძლება ვალდების გადახდა. სამოქალაქო და სავაჭრო ბრუნვა იყენებს ამ ნიშნებს ახალი გარიგებების დასადასტურებლად. ასეთ შემთხვევებში კანონიერი გადახდის საშუალება ხდება გაცვლის საყოველთაო საშუალება. ზოგჯერ სახელმწიფო წრის ოქროს მონეტებს და აცხადებს მას კანონიერი გადახდის საშუალებად. ორივე აღნიშნულ შემთხვევაში ეს ცნებები საგნობრივად ემთხვევა. ასეთი დამთხვევა, ეკონომიკური თვალსაზრისით, გარდუვალი და ნორმალურია, რამეთუ სახელმწიფოს არ შეუძლია, რომ მუდმივად რომელიმე საგანს მიანიჭოს გადახდის საშუალების ძალა, თუკი სამოქალაქო ბრუნვა უარს აცხადებს გამოიყენოს ეს საგანი ახალი გარიგებების დასადასტურებლად.

⁴⁰² შოთაძე, იპოთეკა, როგორც საბანკო კრედიტის უზრუნველყოფის საშუალება, დისერტაცია, თსუ, 2012, გვ. 138.

⁴⁰³ ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 96.

⁴⁰⁴ დუნდუა, დელიქტური პასუხისმგებლობისა და სახელმწიფო პასუხისმგებლობის თანაფარდობა, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009, გვ. 59.

2. ფულადი სისტემის ცნება და სახეები

ფულადი სისტემის ცნებას აქვს ორგვარი ასპექტი: იურიდიული და ეკონომიკური. იურიდიული თვალსაზრისით, თითოეული ქვეყნის ფულადი სისტემა შეიძლება განისაზღვროს როგორც სხვადასხვა სახის ფულადი ნიშნების ერთობლიობა, რომელიც გამოხატულია იმ ერთსა და იმავე ფულად ერთეულში, რომელიც განაპირობებს მათ საგადამხდელო ძალას. იურიდიული თვალსაზრისით, ფულადი სისტემა რჩება უცვლელი, რამეთუ არ იცვლება ის ფულის ერთეული, რომელიც საფუძვლად უდევს ამ სისტემას: ამ სისტემის ზოგიერთი ელემენტის ამოღება (მაგალითად, ბრუნვიდან ლითონის მონეტების ამოღება), ასევე ამ სისტემაში დარჩენილი ფულადი ნიშნების მსყიდველუნარიანობის შეცვლა, არ იწვევს ფულადი სისტემის იგივეობრიობის დარღვევას.

ეკონომიკური თვალსაზრისით, ფულადი სისტემა გაგებულ უნდა იქნეს, როგორც ფულადი ნიშნების მსყიდველუნარიანობის სახელმწიფოებრივი მონესრიგების ისტორიულად ჩამოყალიბებული ერთ-ერთი განსაზღვრული ტიპი. სხვადასხვა სახის ფულად სისტემებს შორის ძირითადად განასხვავებენ:

1) ოქროს მიმოქცევის სისტემას, რომელსაც მსოფლიო ომამდე გაბატონებული მდგომარეობა ეკავა ევროპის ქვეყნების უმრავლესობაში. კანონიერი გადახდის საშუალების ძალა მინიჭებული ჰქონდა განსაზღვრული სინჯისა და წონის ოქროს მონეტებს.

2) ქალაქის ფულის მიმოქცევის სისტემა; ფულის ნიშნების ემისიის (ანუ ბრუნვაში გაშვება) უფლება ასეთ სისტემის ქვეყნებში გააჩნია მხოლოდ სახელმწიფოს შესაბამის კომპეტენტურ დანესებულებას (როგორც წესი, სახელმწიფო (ეროვნული) ბანკს). ეკონომიკური ფუნქციის მიხედვით, ფული წარმოადგენს საერთო გაცვლით, შეფასების, ღირებულების შენახვისა და გადაცემის საშუალებას, ანგარიშსწორების ერთეულს.⁴⁰⁵

3. ფულის, როგორც გაცვლის საყოველთაო საშუალების, ნიშნები

პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხია, თუ რა ჩაითვლება ფულად ნიშნად. როგორც ცნობილია, ყველა ქვეყნის საჯარო სამართლის ერთ-ერთი ძირითად საფუძველს წარმოადგენს სახელმწიფოს სუვერენიტეტი ფულის მიმოქცევის სფეროში. სახელმწიფოს ყოველთვის გააჩნია ფულის მოჭრისა და ბრუნვაში გაშვების ექსკლუზიური უფლებამოსილება. სახელმწიფოს მიერ გამოშვებულ ლითონის მონეტებსა თუ ქალაქის კუპიურებს, რომლებსაც გააჩნიათ საყოველთაო საგადამხდელო მნიშვნელობა, „სახელმწიფო ფული“ ეწოდება. მათ რიცხვს არ მიეკუთვნება უცხოური ვალუტა და სხვადასხვა სახის ფასიანი ქალაქი (ჩეკები, თამასუქები, სასაქონლო ორდერები). თუკი უცხოური ვალუტის გამოყენებას ფართო ხასიათი აქვს, მაშინ შესაბამისი უცხოური ვალუტა ითვლება ფულის ნიშნად (მაგრამ არა „სახელმწიფო“ ფულად ნიშნად).

⁴⁰⁵ Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, 67 Auflage, Rn 255.

კონტინენტურ სამართალში უპირატესობა ენიჭება ვალდებულების ნატურით შესრულებას. კანონიერი საგადამხდელო საშუალება ცვლის ვალდებულების ნებისმიერ საგანს იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ვალდებულების ნატურით შესრულება შეუძლებელია⁴⁰⁶ და არ ათავისუფლებს მოვალეს კრედიტორისათვის შესაბამისი ფულადი კომპენსაციის გადახდის მოვალეობისაგან. კანონიერი საგადამხდელო საშუალება წარმოადგენს ნებისმიერი სახის ფულადი ვალდებულების საგანს, თუკი მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული სხვა რამ არ არის.⁴⁰⁷

კანონიერი საგადამხდელო საშუალების თვისებას ფულადი ნიშანი ღებულობს ნორმატიული აქტის ძალით: მხოლოდ ის ფაქტი, რომ სახელმწიფო ბრუნვაში უშვებს განსაზღვრულ ფულად ნიშნებს, არ წარმოშობს კანონიერი გადახდის საშუალებას. ფულადი ნიშნის საგადამხდელო ძალას (გადახდისუნარიანობას) სახელმწიფო, როგორც წესი, ადგენს ნომინალის მიხედვით, ანუ განსაზღვრული რაოდენობის ფულადი ერთეულით (მაგალითად, 5 ლარი, 100 ლარი, 200 ევრო და ა.შ.). ფულადი ნიშნებისათვის მინიჭებული ლეგალური საგადამხდელო საშუალების სტატუსის სამართლებრივი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ კრედიტორის მიერ კანონიერი საგადამხდელო საშუალების, რომელიც წარმოადგენს ვალდებულების შესრულების საგანს, მიღებაზე უარის თქმა, იწვევს იმ სამართლებრივ შედეგებს, რაც დაკავშირებულია კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილებასთან (*mora creditoris*).⁴⁰⁸ ამით თანამედროვე სამართლის მიხედვით ამოიწურება კანონიერი საგადამხდელო საშუალების სამართლებრივი მნიშვნელობა. ასეთი სახის ფულის ნიშნების მიუღებლობა არ ითვლება სისხლისსამართლებრივ დანაშაულად და არ წარმოადგენს ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის მოვალის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველს. მოვალეს კანონით გათვალისწინებული საფუძვლების არსებობის შემთხვევაში ყოველთვის შეუძლია კრედიტორის სახელზე ნოტარიუსთან დეპოზიტზე შეიტანოს ფულადი თანხა.

ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ფულადი ნიშნების გადაცვლას. აღნიშნული შემთხვევისაგან განსხვავდება სახელმწიფოს მიერ ბრუნვიდან ამოღებული ფულადი ნიშნების გადაცვლა ახალ ფულად ნიშნებზე. გადაცვლას, როგორც წესი, წინ უსწრებს შესაბამისი ნიშნებისათვის კანონის მიერ საგადამხდელო ფუნქციის გაუქმება. ამის შემდეგ გაუქმებული ფულადი ნიშნების მფლობელები უფლებამოსილი არიან დათქმულ ვადაში ჩააბარონ ეს ფული სახელმწიფოს ახალი ფულადი ნიშნების მისაღებად. დათქმული ვადის გასვლის შემდეგ ძველი ფულადი ნიშანი, სამართლებრივი თვალსაზრისით, აღარ განიხილება როგორც ფული (დემონეტოზაცია). გადაცვლა ყოველთვის ხდება ნომინალის მიხედვით.

ა. ფულადი ვალდებულების შესრულების თავისებურებანი

ფულადია ისეთი ვალდებულება, რომლის ობიექტია⁴⁰⁹ მოვალის მიერ კრედიტო-

⁴⁰⁶ Goode, Reactions to the Communication on European Contract Law: http://europa.eu.int/comm/consumers/policy/developments/contract_law/comments/summaries/sum_en.pdf.

⁴⁰⁷ ძლიერიშვილი, ფულადი ვალდებულებების შერულების თავისებურებანი, 2005, გვ. 12.

⁴⁰⁸ Palandt/Grüneberg, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und Nebengesetzen, 69 Auflage, 2010, §293, Rn 10.

⁴⁰⁹ Donnelly, The Law of banks and credit institutions, 2000, 369.

რის სასარგებლოდ განსაზღვრული რაოდენობის ფულადი თანხის გადახდა. ფული – ეს არის სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის სპეციფიკური ობიექტი, რომელიც ხელს უწყობს საქონლის გაცვლას. ფულადი ნიშნები უნდა იყოს მაქსიმალურად ბრუნვაუნარიანი, ხოლო ის ფულადი ნიშნები, რომელთაც დაკარგული აქვთ ეს თვისება, წარმოადგენს მხოლოდ კოლექციონერების ინტერესის სფეროს. ვალდებულების საგნის სწორედ ეს სპეციფიკურობა განაპირობებს იმას, რომ ფულადი ვალდებულებები გამოყოფილია ცალკე და რეგულირდება სპეციალური ნორმებით, რომლებიც გამოიყენება მხოლოდ ასეთი სახის ვალდებულებების მიმართ.

ფულის გადახდის ვალდებულება შეიძლება წარმოიშვას კანონიდან (მაგალითად, 408-ე მუხლი დაზარალებულს უფლებას აძლევს მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება – მკურნალობის ხარჯები, ყოველთვიური სარჩო); ან ხელშეკრულებიდან (477-ე მუხლის თანახმად, ნასყიდობის ხელშეკრულებით მყიდველი ვალდებულია გადაუხადოს გამყიდველს შეთანხმებული ფასი).

ფულად ვალდებულებას შეიძლება ჰქონდეს ძირითადი (მაგალითად, სესხის ხელშეკრულებით გამსესხებელი საკუთრებაში გადასცემს მსესხებელს ფულს) ან დამატებითი ხასიათი (მაგალითად, 409-ე მუხლის თანახმად, თუ ზიანის ანაზღაურება პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენით შეუძლებელია ან ამისათვის საჭიროა არათანაზომიერად დიდი ხარჯები, მაშინ კრედიტორს შეიძლება დაეკისროს ფულადი კომპენსაცია). ფულადი ვალდებულებების დამატებითი ხასიათი გამომდინარეობს იქიდან, რომ ფული წარმოადგენს ყოველგვარი მატერიალური თუ არამატერიალური ქონებრივი სიკეთის ღირებულების განსაზღვრის საყოველთაო საშუალებას.

ფულადი ვალდებულებები წარმოიშობა იმავე საფუძვლებიდან, რომლიდანაც წარმოიშობა სხვა სახის ვალდებულებები. ამასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ, თუკი ნებისმიერი სხვა ვალდებულება მისი დარღვევის შედეგად შეიძლება ტრანსფორმირებულ იქნეს ფულად ვალდებულებად ფულადი კომპენსაციის დაკისრების გზით, ფულადი ვალდებულება მოვალის მიერ ვადის გადაცილების შემთხვევაშიც კი – მაინც რჩება ფულადად. ვადის გადაცილებისათვის პროცენტის თუ სხვა დამატებითი ხარჯების გადახდევინება წარმოადგენს დამატებით ფულად ვალდებულებას.

ფულადი ვალდებულების შინაარსს წარმოადგენს მოვალის ვალდებულება, გადასცეს კრედიტორს საკუთრებაში განსაზღვრული ოდენობის ფულადი ნიშნები (თანხა), რომელიც შეიძლება ზუსტად იყოს განსაზღვრული (მაგალითად, ასი ლარი), ან მხარეები შეთანხმებულნი იყვნენ მისი განსაზღვრის წესზე. მაგალითად, 477 III მუხლის თანახმად, თუ ნასყიდობის ხელშეკრულებაში ფასი პირდაპირ არ არის მითითებული, მხარეები შეიძლება შეთანხმდნენ მისი განსაზღვრის საშუალებებზე.⁴¹⁰

383-ე მუხლის თანახმად, ფულადი ვალდებულება გამოიხატება ეროვნულ ვალუტაში. მხარეებს შეუძლიათ ფულადი ვალდებულება დაადგინონ უცხოურ ვალუტაშიც, თუ კანონით ეს აკრძალული არ არის. ვალუტა არის ამა თუ იმ ქვეყნის ფულადი ერთეული,⁴¹¹ რომელიც საფუძვლად უდევს ქვეყნის ფულად სისტემას.⁴¹²

⁴¹⁰ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 24.

⁴¹¹ Principles of European Contract Law, Parts I and II, 2000, 374.

⁴¹² Palandt/Grüneberg, §244, Rn 3; Grudmann, Münch.Komm, BGB, §244, Rn 8; Prutting/Smidt-Kessel, §244, 369.

საქართველოში, ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, ერთადერთი საგადამხდელო საშუალებაა ლარი. უცხოური ვალუტა საზღვარგარეთის ქვეყნების ფულადი ნიშნებია (მაგალითად, ევრო, აშშ-ს დოლარი, ინგლისური ფუნტი სტერლინგი და ა.შ.). უცხოური ვალუტა საქართველოში არ წარმოადგენს პირდაპირ საგადამხდელო საშუალებას. თუმცა, ყოველგვარი უცხოური ვალუტა პოტენციურად ასრულებს საგადამხდელო ფუნქციას ე.წ. საერთაშორისო ანგარიშსწორებებში. უცხოური ვალუტის ეს პოტენციური შესაძლებლობა გამომდინარეობს იქიდან, რომ საგარეო ვაჭრობის ანდა საზღვარგარეთული საკრედიტო ოპერაციებიდან წარმოშობილი ფულადი ვალდებულება ყოველთვის გამოიხატება იმ ვალუტაში, რომელიც გარიგების სულ ცოტა ერთი მხარისათვის მაინც იქნება უცხოური ვალუტა. აქედან გამომდინარე, საქონლის ფასის გამოხატვა უცხოურ ვალუტაში ნასყიდობის ხელშეკრულებას არ გადააქცევს ფულად ვალდებულებად. ასევე, თამასუქი და ჩეკი შეიძლება გამოხატულ იქნეს უცხოური ვალუტით, მაგრამ ამით იგი არ კარგავს თამასუქის ან ჩეკის თვისებებს.

უცხოურ ვალუტაში დადგენილი ფულადი ვალდებულებებისაგან განსხვავდება უცხოური ვალუტის ნასყიდობის ხელშეკრულებები, რომლებშიც ვალუტა ასრულებს არა ფულის ფუნქციას, არამედ გამოდის როგორც „საქონელი“. ასეთ გარიგებებს ეწოდებათ სავალუტო გარიგებები. ისინი მიმართულია არა უცხოური ფულადი ნიშნებით გადახდისაკენ, არამედ ამ ფულადი ნიშნების მიწოდებისაკენ.

სავალუტო გარიგებების მიმართ გამოიყენება არა ფულადი ვალდებულებების მიმართ დადგენილი სპეციალური სამართლებრივი ნორმები, არამედ გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთების ნასყიდობის მომწესრიგებელი ნორმები. ვალუტის გაცვლის შემთხვევაში მოვალის მიერ ვადის გადაცილება იწვევს არა პროცენტების დარიცხვას, როგორც ამას ადგილი აქვს ფულად ვალდებულებებში, არამედ წარმოშობს ზიანის ანაზღაურების უფლებას: კრედიტორს მოვალის მიერ ვადის გადაცილების შემთხვევაში შეუძლია უცხოური ფულადი ნიშნების შეძენის შესახებ გარიგება დადოს მესამე პირთან და ვადის გადამცილებელი მოვალისაგან მოითხოვოს კურსებს შორის (ანუ ხელშეკრულებით თავდაპირველად დადგენილ კურსსა და მესამე პირისაგან უცხოური ვალუტის შეძენისას კურსებს შორის) სხვაობის ანაზღაურება.⁴¹³ ფულად ვალდებულებებთან დაკავშირებით, განასხვავებენ ვალის ვალუტასა და გადახდის ვალუტას. ვალის ვალუტა ის ფულადი ერთეულია, რომელშიც გამოიხატება ფულადი ვალდებულების თანხა. გადახდის ვალუტა ის ფულადი ნიშნებია, რომელიც წარმოადგენს ფულადი ვალდებულების შესრულების საშუალებას. ეს განსხვავება ძირითადად გამოიყენება უცხოურ ვალუტაში დადგენილი ფულადი ვალდებულებების მიმართ. იმის გამო, რომ კანონით საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ერთადერთ საგადამხდელო საშუალებად აღიარებულია ეროვნული ვალუტა – ლარი, შესაბამისად, გადახდის ვალუტაც ყოველთვის ლარია, ხოლო ვალის ვალუტა კი შეიძლება იყოს როგორც ლარი, ისე ნებისმიერი უცხო ქვეყნის ფულადი ნიშნები.

ფულადი ვალდებულება შეიძლება იყოს როგორც უპროცენტო, ისე პროცენტოანი (მაგალითად, ფიზიკურ პირებს შორის სესხი, როგორც წესი, არის უპროცენტო, სა-

⁴¹³ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 61.

ბანკო კრედიტი კი ყოველთვის პროცენტინანია).⁴¹⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ იძლევა პროცენტის განმარტებას. პრაქტიკაში მიღებული განმარტებით, პროცენტი – ესაა პერიოდული საზღაური კაპიტალის სარგებლობისათვის. საპროცენტო ვალდებულება ყოველთვის დამატებითი ვალდებულებაა. თუ ძირითადი ვალდებულება არ წარმოშობილა ანდა ბათილად იქნა ცნობილი, არც საპროცენტო ვალდებულება წარმოიშობა. ძირითადი ვალდებულების გაქარწყლება იწვევს პროცენტის გადახდის ვალდებულების შეწყვეტას.⁴¹⁵

ფულად ვალდებულებებში შესაძლებელია მოხდეს პროცენტის გათვალისწინება, როგორც სხვისი ფულადი კაპიტალის დროებითი სარგებლობის საფასური (DCFR-ის 1:104-ე პრინციპი)⁴¹⁶ ⁴¹⁷, რომლის მოცულობაც შესაძლებელია დადგენილი იყოს ხელშეკრულებით (სახელშეკრულებო პროცენტი) ან კანონით (კანონისმიერი პროცენტი).⁴¹⁸

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით საპროცენტო ვალდებულება წარმოიშობა მხოლოდ მხარეთა შეთანხმებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. მაგალითად, 403 I მუხლის ნაწილის თანახმად, „მოვალე, რომელიც ფულადი თანხის გადახდის ვადას გადააცილებს, ვალდებულია გადაცილებული დროისათვის გადაიხადოს მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული პროცენტი, თუ კრედიტორს სხვა საფუძვლიდან გამომდინარე, უფრო მეტის მოთხოვნა არ შეუძლია“. აგრეთვე, 625-ე მუხლის თანახმად, სესხისათვის მხარეთა შეთანხმებით შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს პროცენტი.⁴¹⁹ საპროცენტო განაკვეთის განსაზღვრისას, საქართველოს კანონმდებლობა უპირატესობას ანიჭებს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპს (ხელშეკრულების შინაარსის თავისუფლება).⁴²⁰

გარკვეული თავისებურებები შეინიშნება ფულადი ვალდებულების შესრულების ადგილის საკითხთან მიმართებით. შესრულების ადგილის საეჭვოობისას, ფულადი ვალდებულება უნდა შესრულდეს კრედიტორის ადგილსამყოფელის (საცხოვრებელი ადგილის ან იურიდიული მისამართის) მიხედვით (386-ე მუხლი). შესრულების ადგილის საეჭვოობაში იგულისხმება ისეთი შემთხვევა, როდესაც შესრულების ადგილი არც კანონით და არც ხელშეკრულებითაა განსაზღვრული და არც გარემოებებიდან

⁴¹⁴ შოთაძე, იპოთეკა, როგორც საბანკო კრედიტის უზრუნველყოფის საშუალება, დის., თსუ, 2012, გვ. 138.

⁴¹⁵ ზოიძე, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/მენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 384-ე მუხლი, გვ. 333.

⁴¹⁶ Draft Common Frame of Reference – „პროექტი სახელმძღვანელო პრინციპების ერთიან სისტემაზე“. DCFR-ს, როგორც პროექტს, საფუძველი ჩაეყარა ევროკომისიის მიერ 2005 წელს. დღეისათვის ეს დოკუმენტი კერძო სამართლის უნივერსიტეტის ინსტიტუტების ერთიანი კრებულია, რომელშიც განხილულია ევროკავშირის წევრი თითქმის ყველა ქვეყნის ეროვნული კანონმდებლობა, დოქტრინა და სასამართლო პრაქტიკა. *Clive/Schulte-Nölke, Principles, definitions and model rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, 2009.

⁴¹⁷ *Jansen/Zimmermann, Was ist und wozu der DCFR* NJW, 2009, 3401.

⁴¹⁸ ფულად ვალდებულებებში პროცენტთან დაკავშირებით იხილეთ: შოთაძე, იპოთეკა, როგორც საბანკო კრედიტის უზრუნველყოფის საშუალება, დისერტაცია, თსუ, 2012, გვ. 127-143.

⁴¹⁹ *კლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 364.

⁴²⁰ *ქანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 93.

გამომდინარეობს.⁴²¹

კანონმდებლობა მოვალეს ანიჭებს დამატებით შესაძლებლობას, რომ ფულადი ვალდებულება შეასრულოს არა კრედიტორის საცხოვრებელი ადგილის ან იურიდიული მისამართის მიხედვით, არამედ, თუ კრედიტორს აქვს ფულის ჩარიცხვისათვის გამიზნული საბანკო ანგარიში იმ ადგილას ან იმ ქვეყანაში, სადაც გადახდა უნდა მოხდეს, მაშინ მოვალეს შეუძლია ამ ანგარიშზე ჩარიცხვით შეასრულოს ვალდებულება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა კრედიტორი ამის წინააღმდეგია. მაგალითად, ივანიძესა და ნემსაძეს შორის დაიდო 5 ტონა მანდარინის ნასყიდობის ხელშეკრულება. ხელშეკრულების მიხედვით ივანიძეს ნემსაძისათვის უნდა გადაეცა მანდარინი, ხოლო ნემსაძეს კი უნდა გადაეხადა გამყიდველისათვის 2500 ლარი. ნემსაძე ცხოვრობს თბილისში, ივანიძე კი - ბათუმში. ხელშეკრულებით თანხის გადახდა უნდა მომხდარიყო ბათუმში. ნემსაძემ შეიტყო, რომ ივანიძეს ბათუმში „X“N ბანკში ჰქონდა ფულის ჩარიცხვისათვის გამიზნული ანგარიში. ნემსაძეს შეუძლია ბანკში ივანიძის ანგარიშზე ჩარიცხოს 2500 ლარი და ამით შეასრულოს ფულადი ვალდებულება, თუკი ივანიძე ამის შესახებ თანხმობას განაცხადებს.⁴²²

ბ. ფულადი ვალდებულების დაფარვის რიგითობა

არცთუ ისე იშვიათია შემთხვევები, როდესაც ერთი და იგივე კონტრაპენტები იმყოფებიან სხვადასხვა სახელშეკრულებო ურთიერთობაში. მაგალითად, ერთი და იგივე მსესხებელი დებს რამდენიმე სესხის ხელშეკრულებას ერთსა და იმავე გამსესხებელთან. ერთი და იგივე მყიდველი დებს ერთი და იგივე გამყიდველთან რამდენიმე ნასყიდობის ხელშეკრულებას და ა.შ. მრავალ ასეთ შემთხვევაში ხელშეკრულების პირობები ერთმანეთს არ ემთხვევა. მაგალითად, სხვადასხვა სესხის ხელშეკრულებით განსაზღვრული ფულადი თანხა, მასზე დარიცხული პროცენტი, გადახდის ვადები და პასუხისმგებლობის ღონისძიებები შეიძლება განსხვავდებოდეს.⁴²³

როგორც წესი, მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულება ხდება იმგვარად და იმ გარემოებებში, რომლებიც სამართლებრივი ურთიერთობის მხარეებს შესაძლებლობას ანიჭებს, განსაზღვრონ თუ რომელი ხელშეკრულებიდან ან სხვა სამართლებრივი საფუძვლიდან წარმოშობილი კონკრეტული ვალდებულება შესრულდა.⁴²⁴

პრაქტიკაში არ არის გამორიცხული ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც მოვალეს სხვადასხვა ვალდებულებიდან გამომდინარე, ერთი და იმავე კრედიტორის მიმართ, ერთმანეთის მსგავსი რამდენიმე ვალდებულების შესრულება ეკისრება. შესრულების ერთგვაროვნება გულისხმობს შესრულების საგნის ერთგვაროვნებას (მაგალითად, ა-ს ბ-სთვის გადასახდელი აქვს 200 ლარი ბინის ქირა, 300 ლარი – სესხი, 400 ლარი – ნასყიდობის ხელშეკრულების საფუძველზე შეძენილი ნივთის საფასური). ამ ვალდებულებების სპეციფიკურობა იმაში მდგომარეობს, რომ მოვალის მიერ განხორციელებული შესრულება არ არის საკმარისი ყველა ვალდებულების დასაფარავად.⁴²⁵

⁴²¹ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 103.

⁴²² ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 322.

⁴²³ ძლიერიშვილი, ფულადი ვალდებულებების შესრულების თავისებურებანი, 2001, გვ. 341.

⁴²⁴ Palandt/Grüneberg, §366, Rn 1; Wenzel, Münch.Komm, BGB, §366, Rn 2; Prutting/Pfeiffer, §366, 643.

⁴²⁵ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება,

387-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „თუ მოვალეს ეკისრება კრედიტორისათვის სხვადასხვა ვალდებულებიდან გამომდინარე, ერთმანეთის მსგავსი რამდენიმე შესრულება და ის, რაც შესრულდა, არ არის საკმარისი ყველა ვალის დასაფარავად, მაშინ დაიფარება ის ვალდებულება, რომელსაც მოვალე შესრულების დროს ამოირჩევს.“

შესრულების ერთგვაროვნება გულისხმობს შესრულების საგნის ერთგვაროვნებას.⁴²⁶ სასამართლო პრაქტიკაში გვხვდება შემთხვევები, როდესაც მოვალე, რომელსაც კრედიტორის წინაშე ეკისრება სხვადასხვა ვალდებულებიდან გამომდინარე ერთმანეთის მსგავსი რამდენიმე შესრულება, არ უთითებს, თუ განხორციელებული შესრულებით, რომელი ვალდებულება უნდა შეწყდეს. მაგალითად, მსესხებელმა, რომელსაც დადებული აქვს ერთსა და იმავე პირთან რამდენიმე სესხის ხელშეკრულება, დაუბრუნა გამსესხებელს ვალი, რომელიც არ იყო საკმარისი ყველა ვალდებულების დასაფარავად, თუმცა კი, არ მიუთითა კრედიტორს, თუ რომელი ვალდებულება უნდა ჩაითვალოს შესრულებულად. ასეთ შემთხვევაში საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი შესრულების არჩევანის პრიორიტეტს ანიჭებს მოვალეს. ასეთი მიდგომა ემყარება იმ გარემოებას, რომ მოვალემ ყველაზე უკეთ იცის, რომელი ვალია მისთვის ყველაზე მძიმე და რომელი მათგანის გასტუმრების შემთხვევაში იქნება იგი დაზღვეული დამატებითი ხარჯებისაგან.

ამიტომაცაა, რომ მოვალეს ეძლევა შესაძლებლობა თვითონ გადაწყვიტოს, ჯერ რომელი ტვირთი მოხსნას. შეიძლება ეს არ შედიოდეს კრედიტორის ინტერესებში, მაგრამ მისი მოთხოვნის დაყენება მოვალის არჩევანის უფლებაზე წინ, დაუშვებელია სწორედ აღნიშნული გარემოებების გამო.

განვითარებული ქვეყნების სასამართლო პრაქტიკაში გავრცელებულია მოსაზრება, რომ რამდენიმე ერთგვაროვანი (ერთმანეთის მსგავსი) ვალდებულების შესრულებისას, შესრულების ბედი უნდა გადაწყდეს, უპირველეს ყოვლისა, მხარეთა შეთანხმებით, კერძო ავტონომიის პრინციპებიდან გამომდინარე.⁴²⁷

იმ შემთხვევაში, თუკი მხარეები არ შეთანხმებულან დაფარვის რიგითობის შესახებ, მაშინ მოქმედებს ჯერ კიდევ რომის სამართალში დადგენილი წესი – „*possumus enim certam legem dicere ei quod solvimus*“ – პრიორიტეტი ენიჭება იმას, ვინც იხდის (სამართლებრივი ტვირთის მატარებელი მხარე). აღნიშნული დებულებები მოცემულია საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1253-ე მუხლში, გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 366-ე პარაგრაფის პირველ აბზაცში, ესპანეთის სამოქალაქო კოდექსის 1171-ე მუხლში, კვებეკის სამოქალაქო კოდექსის 1569-ე მუხლში, ჰოლანდიის სამოქალაქო კოდექსის 6:43-ე მუხლში.

პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება იმ საკითხის გარკვევას, რა მომენტისათვის უნდა განაცხადოს მოვალემ, თუ რომელ შესრულებას ირჩევს. მოვალეს ასეთი არჩევანი შეუძლია განახორციელოს არა მხოლოდ უშუალოდ ვალდებულების შესრულებ-

---

2010, გვ. 332.

⁴²⁶ *ზოიძე*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/ხეცურიანი/შენგელია* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 387-ე მუხლი, გვ. 341.

⁴²⁷ *Principles of European Contract Law, Parts I and II*, 2000, 346.

ბის მომენტში, არამედ დაუყოვნებლივ, შესრულების განხორციელების შემდეგაც.⁴²⁸

მნიშვნელოვანია აგრეთვე, რომ მოვალემ თავისი არჩევანის შესახებ აცნობოს კრედიტორს. რადგან კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს ასეთი სახის ნების გამოვლენისათვის (შეტყობინებისათვის) რაიმე სავალდებულო ფორმას, ასეთი შეტყობინება შეიძლება განხორციელდეს როგორც ზეპირი, ისე წერილობითი ფორმით მხარეთა შორის არსებული კონკრეტული ხელშეკრულების პირობების ან ამ სფეროში დადგენილი ჩვეულებების გათვალისწინებით. პრაქტიკული თვალსაზრისით, უმჯობესია შეტყობინება მოხდეს წერილობითი ფორმით, რადგან დავის შემთხვევაში თითოეულ მხარე მოვალეა დაამტკიცოს ის გარემოება, რომელზეც ამყარებს თავის მოთხოვნას თუ შესაგებელს (საქართველოს სამოქალაქო-საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლით გათვალისწინებული *onus probandi* – მტკიცების ტვირთის განაწილება).⁴²⁹

შეტყობინების შინაარსთან მიმართებით, ევროპის სახელმწიფოებო სამართლის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მოვალის ნება, როგორც წესი, გამოხატულ უნდა იქნეს პირდაპირ. შესაძლებელია საგულისხმო არჩევანიც, რომელიც გამომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ მოვალემ გადაიხადა ერთ-ერთი ვალით გათვალისწინებული მკაცრად განსაზღვრული თანხა ან სხვა ვალდებულების მიმართ გასულია ხანდაზმულობის ვადა.⁴³⁰

პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხია, შეუძლია თუ არა მოვალეს არა მხოლოდ ამოირჩიოს, თუ რამდენიმე შესასრულებელი ვალდებულებიდან რომელი ჩაითვალოს შეწყვეტილად განხორციელებული შესრულების გზით, არამედ გაანაწილოს განხორციელებული შესრულება რამდენიმე ვალდებულებას შორის. ვალდებულების ნაწილ-ნაწილ (ნაწილობრივ) შესრულების მომწესრიგებელი ნორმების მოთხოვნათა გათვალისწინებით (იხ. ზემოთ), ასეთი შესაძლებლობა მოვალეს არ გააჩნია, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა კრედიტორი ამაზე თანახმაა.⁴³¹

თუ მოვალე არ გამოიყენებს არჩევანის უფლებას, მაშინ შესრულების რიგითობის საკითხს წყვეტს კანონი. ცნობილია ორი მიდგომა: ა) პირველი, რომელიც ძირითადად გამოიყენება საერთო სამართლის ქვეყნებში, ითვალისწინებს ამორჩევის უფლების გადასვლას კრედიტორზე (კრედიტორის ამორჩევის სუბსიდიური უფლება). მეორე, რომელიც ძირითადად გამოიყენება კონტინენტური სამართლის სისტემის ქვეყნებში, შესრულების რიგითობას განსაზღვრავს კანონის ობიექტური ნებით, ისე, რომ არ ითვალისწინებს კრედიტორის უფლებას, განახორციელოს შესრულების ამორჩევა (გამონაკლისს წარმოადგენს ისეთი შემთხვევები, როდესაც მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრულია, რომ ამორჩევის უფლება გააჩნია კრედიტორს).⁴³² საქართველოს სამოქალაქო სამართალი უპირატესობას ანიჭებს მეორე მიდგომას, კერძოდ, თუ მოვალე არ გამოიყენებს 387 I მუხლით მინიჭებულ უფლებას, მაშინ შესრულების რიგითობა განისაზღვრება კანონის ობიექტური ნებით, დაიფარება ის ვალი, რომლის გადახდის ვადაც პირველად დადგა.

⁴²⁸ Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, 67 Auflage, 2008, 440.

⁴²⁹ ძლიერიშვილი, სამოქალაქო-საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, 2007, გვ. 15.

⁴³⁰ Principles of European Contract Law, Parts I and II, 2000, 348.

⁴³¹ Principles of European Contract Law, Parts I and II, 2000, 348.

⁴³² Palandt/Grüneberg, §366, Rn 8; Prutting/Pfeiffer, §366, Rn 645.

ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების 7:109-ე მუხლის მეორე პუნქტი პირდაპირ ითვალისწინებს არჩევის უფლების გადასვლას კრედიტორზე, კერძოდ, „თუკი ვალდებულების შესრულების განხორციელებელი მხარე, არ განსაზღვრავს თუ რომელ ვალდებულებას მიეკუთვნება განხორციელებული შესრულება, მაშინ მეორე მხარეს უფლება აქვს გონივრული დროის განმავლობაში, თვითონ ამოირჩიოს, თუ რომელ ვალდებულებას მიაკუთვნოს განხორციელებული შესრულება. იგი ვალდებულია განხორციელებული ამორჩევის შესახებ შეატყობინოს ვალდებულების შემსრულებელ მხარეს. ამასთან, ნებისმიერი შესრულების დაკავშირება იმ ვალდებულებასთან, რომლის შესრულების ვადაც არ დამდგარა, ანდა რომელიც კანონსაწინააღმდეგოა, ან რომელიც სადავოდ არის გამხდარი, ჩაითვლება ბათილად.“⁴³³

ანალოგიურია მიდგომა საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპების („უნიდრეას პრინციპები“) 6.1.12-ე მუხლის მეორე პუნქტშიც. თუკი მოვალე არ იყენებს ამორჩევის უფლებას, მაშინ კრედიტორი ვალდებულია გონივრულ ვადაში აცნობოს მოვალეს, თუ რომელი ვალდებულების შესრულება ამოირჩია (კრედიტორმა) იმ პირობით, რომ ასეთი ვალდებულების მიმართ უკვე დადგა შესრულების ვადა და ის არ არის სადავო.

ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების კომენტარებში, კრედიტორის მიერ განხორციელებული ამორჩევის მოვალისათვის შეტყობინების თაობაზე ხაზგასმულია, რომ ასეთი შეტყობინების შესახებ მოთხოვნა ეფუძნება კეთილსინდისიერების პრინციპს. კრედიტორის მიერ ასეთი შეტყობინების განუხორციელებლობა, მართალია, არ იწვევს თვითონ გაკეთებული არჩევანის ბათილობას, მაგრამ შეიძლება გახდეს მიყენებული ზიანის ანაზღაურების დაკისრების საფუძველი.⁴³⁴

მოვალის დუმილის (პასიურობის) შემთხვევაში ამორჩევის უფლების კრედიტორზე გადასვლის სისტემა ეფუძნება იმ მოსაზრებას, რომ, რადგან მოვალემ არ ისარგებლა მისთვის მინიჭებული ამორჩევის შესაძლებლობით, ასეთ შემთხვევაში მისთვის, როგორც ჩანს, სულერთია ეს გარემოება. შესაბამისად, ამორჩევის უფლებაც გადადის კრედიტორზე, რადგან შესრულება ყოველთვის დგინდება კრედიტორის ინტერესებისათვის. მაშასადამე, სხვა კონცეფციისაგან განსხვავებით, რომელიც დაუშვებლად მიიჩნევს ამორჩევის უფლების კრედიტორზე გადასვლას, ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები უფრო მოქნილია, რადგან პრიორიტეტს ანიჭებს სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე მხარეებს.

რაც შეეხება იმ კონცეფციას, რომელიც არ აღიარებს ამორჩევის უფლების კრედიტორზე გადასვლის შესაძლებლობას და შესრულების რიგითობას განსაზღვრავს კანონის ობიექტური ნებით, იგი განსაზღვრავს იმ კრიტერიუმებს, თუ როგორ უნდა განისაზღვროს შესრულების რიგითობა იმ შემთხვევაში, თუკი მოვალე არ იყენებს ამორჩევის უფლებამოსილებას. ეს რიგითობა ეფუძნება როგორც მხარეთა სავარაუდო ნების, აგრეთვე კანონით დადგენილი გარკვეული გარემოებების სხვა გარემოებებთან შედარებით უპირატესობის პრეზუმფციას. კერძოდ, 387 II მუხლის თანახმად, „თუ მოთხოვნათა შესრულების ვადა ერთდროულად დადგა, მაშინ თავდაპირველად

⁴³³ Principles of European Contract Law, Parts I and II, 2000, 348.

⁴³⁴ Principles of European Contract Law, Parts I and II, 2000, 348.

უნდა შესრულდეს ის მოთხოვნა, რომელიც მოვალისათვის შესასრულებლად ყველაზე მძიმეა“.⁴³⁵

მაშასადამე, მოვალეს, როგორც სამართლებრივი ტვირთის მატარებელ მხარეს, საქართველოს კანონმდებლობით მინიჭებული აქვს არჩევანის პრიორიტეტის უფლება იმ შემთხვევებში, თუკი მას ეკისრება კრედიტორისათვის სხვადასხვა ვალდებულებიდან გამომდინარე ერთმანეთის მსგავსი რამდენიმე შესრულება, თუკი, რაც მოვალემ შეასრულა, არ არის საკმარისი ყველა ვალის დასაფარავად. მოვალის ინტერესი ამგვარად უზრუნველყოფილია სამართლით. მოვალის გულმავინყოფა, მისი დაბნეულობა, კანონის არცოდნა და ა.შ. მიეკუთვნება თვითონ მოვალის რისკის სფეროს.

საქართველოს კანონმდებლობა ფულადი ვალდებულებების შესრულების რიგითობის საკითხის გადანყვეტისას, ერთადერთ შემთხვევაში ანიჭებს უპირატესობას კრედიტორის ინტერესებს, კერძოდ, 387 III მუხლის თანახმად, „თუ მოთხოვნათა შესრულების ვადა ერთდროულად დადგა, თანაც, ყველა მოთხოვნა თანაბრად მძიმეა, თავდაპირველად უნდა შესრულდეს ის, რომელიც ყველაზე ნაკლებად არის უზრუნველყოფილი“.

ეს პრინციპი ცნობილი იყო ჯერ კიდევ რომის სამართალში. „შესრულებისას მხედველობაში თანაბრად მიიღება ორივე მხარის ინტერესი იმ ვარაუდით, რომ მოვალისათვის სასურველია შეწყდეს ის ვალდებულება, რომელიც შესასრულებლად ყველაზე მძიმეა, ხოლო კრედიტორისათვის კი ის ვალდებულება, რომელიც ყველაზე ნაკლებად არის უზრუნველყოფილი“.⁴³⁶

ევროპის სახელმწიფო სამართლის პრინციპები, აგრეთვე საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპები („უნიდროას პრინციპები“) ითვალისწინებს ვალდებულების შესრულების დაფარვის შემდეგ რიგითობას იმ შემთხვევებში, თუკი მხარეები სხვა რამეზე არ შეთანხმებულან: კერძოდ, დაიფარება ის ვალდებულება, ა) რომლის შესრულების ვადაც პირველად დადგა ან დადგება; ბ) რომელიც ყველაზე ნაკლებად არის უზრუნველყოფილი; გ) რომელიც მოვალისათვის შესასრულებლად უფრო მძიმეა; დ) რომელიც წარმოიშვა უფრო ადრე. თუკი ჩამოთვლილი რიგითობიდან არც ერთი საფუძველი არ იძლევა განხორციელებული შესრულების მიკუთვნების შესაძლებლობას, მაშინ განხორციელებული შესრულება ნაწილდება ყველა ვალდებულებაზე.

ისეთი კრიტერიუმი, როგორცაა „ყველაზე ნაკლებად არის უზრუნველყოფილი“, განიმარტება ეკონომიკური მნიშვნელობის შესაბამისად. ამასთან, სოლიდარული ვალდებულების არსებობისას, ანდა იმ შემთხვევებში, როცა ვალდებულება უკვე შეიძლება იძულებით შესრულდეს (აღსრულდეს), ვალი ითვლება უფრო მეტად უზრუნველყოფილად.⁴³⁷ უფრო ნაკლებად უზრუნველყოფილად ითვლება ორი ვალდებულებიდან ის, რომლის მიმართაც უფრო ადრე გადის ხანდაზმულობის ვადა.⁴³⁸

პრობლემატურ საკითხს წარმოადგენს, როდესაც ვალდებულება (ვალი) უზრუნველყოფილია ნაწილობრივ და ამასთან დაკავშირებით, საჭიროა გაირკვეს, თუ ვალის

⁴³⁵ ზოგჯერ ამის დადგენა საკმაოდ რთულია: *Palandt*, Bürgerlichen Gesetzbuch, 67 Auflage, 2008, 440.

⁴³⁶ *Победоносцев*, Курс гражданского права, Часть третья: Договоры и обязательства, 1896, 165.

⁴³⁷ *Principles of European Contract Law*, Parts I and II, 2000, 349.

⁴³⁸ *Palandt*, Bürgerliches Gesetzbuch, 67 Auflage, 2008, Rn 440.

რომელ ნაწილს – უზრუნველყოფილს თუ არაუზრუნველყოფილს – უნდა მიეკუთვნოს განხორციელებული შესრულება. ამ საკითხის გადაწყვეტის მიმართ ევროპული სასამართლო პრაქტიკა არაერთგვაროვანია.⁴³⁹ საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკის მიხედვით, ასეთ შემთხვევებში იფარება ვალის არაუზრუნველყოფილი ნაწილი.⁴⁴⁰

შესასრულებლად უფრო მძიმე ვალდებულებებს მიეკუთვნება ისეთი ვალდებულებები, რომლებითაც გათვალისწინებულია უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთი, ან პირგასამტეხლო და ა.შ., რამაც შეიძლება გამოიწვიოს მოვალისთვის არასასურველი შედეგების დადგომა, აგრეთვე ის შეუსრულებული ვალდებულებები, რომელთა მიმართაც უფლებამოსილმა პირმა უკვე დაიწყო დარღვეული უფლებების სასამართლო წესით დაცვა, მაგალითად მიმართა სასამართლოს.⁴⁴¹

გ. სასამართლო ხარჯების პრიორიტეტი

388-ე მუხლის თანახმად, მოვალის იმ გადასახდელიდან, რომელიც არ არის საკმარისი მთელი ვადამოსული ვალის დასაფარავად, თავდაპირველად იფარება სასამართლოს ხარჯები, შემდეგ ძირითადი შესრულება (ვალი), დაბოლოს, – პროცენტი. აღნიშნული ნორმა აწესრიგებს ორი სახის ფულად ვალდებულებას: პირველი – ესაა საჯაროსამართლებრივი ვალდებულება, როგორცაა სასამართლო ხარჯების ანაზღაურება. მეორე კი, კერძოსამართლებრივი ხასიათის ვალდებულებაა, როგორცაა ძირითადი ვალდებულება და დამატებითი (საპროცენტო) ვალდებულების შესრულება. საუბარია ვალდებულების დარღვევის შემდეგ განხორციელებულ შესრულებაზე (იძულებითი აღსრულება). სასამართლო ხარჯებში ამ შემთხვევაში იგულისხმება იძულებითი აღსრულების ხარჯები, რომელიც „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად, ამოღებულ უნდა იქნეს აღსასრულებელ მოთხოვნასთან ერთად. საჯაროსამართლებრივი ხასიათის ვალდებულების უპირატესი დაფარვის საფუძველი ისაა, რომ მისი წარმოშობა დაკავშირებულია აღნიშნული კერძო-სამართლებრივი ვალდებულების იძულებით შესრულებასთან და შესაბამისად, ამ უკანასკნელის მიზნებს ემსახურება.

მაგალითად, ა-ს ბ-სთვის უნდა გადაეხადა სასამართლო გადაწყვეტილებით დაკისრებული 5000 ლარი, ძირითადი ვალი და 500 ლარი პროცენტი. იმის გამო, რომ მოვალემ ნებაყოფლობით არ დააკმაყოფილა კრედიტორი, საჭირო გახდა გადაწყვეტილების იძულებითი აღსრულება, რამაც გამოიწვია 500 ლარის ოდენობით დამატებითი ხარჯები. გადაწყვეტილების აღსრულების შედეგად, მოვალისაგან ამოღებულ იქნა მხოლოდ 2000 ლარი. ასეთ შემთხვევაში 500 ლარი გადახდევინებულ იქნება სასამართლო ხარჯებისათვის, ხოლო დანარჩენ 1500 ლარს კი მიიღებს კრედიტორი. რა ბედი ეწევა დანარჩენ ვალს – 3500 ძირითადი ვალი და 500 ლარი პროცენტი, როდესაც მოვალეს არანაირი სხვა ქონება არ გააჩნია გადაწყვეტილების აღსრულების მომენტისათვის? ასეთი შემთხვევების მიმართ გამოიყენება 142 მუხლის დებულება, რომლის თანახმადაც, სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული

⁴³⁹ Principles of European Contract Law, Parts I and II, 2000, 351.

⁴⁴⁰ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, §9, 36 Auflage, 2012, Rn 8.

⁴⁴¹ Palandt/Grüneberg, Bürgerlichen Gesetzbuch, 67 Auflage, 2008, 440.

გადანყვეტილებით დადასტურებული მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადაა 10 წელი, მაშინაც კი, როცა ეს მოთხოვნა უფრო ნაკლებ ხანდაზმულობას ექვემდებარება.⁴⁴²

კრედიტორის მოთხოვნების ასეთი დაფარვა დამახასიათებელია საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპებისათვის („უნიდროას პრინციპების“ 6.1.12-ე მუხლი),⁴⁴³ ასევე გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 367-ე პარაგრაფის პირველი აბზაცის თანახმად, თუ მოვალემ ძირითად ვალდებულებასთან ერთად უნდა გადაიხადოს პროცენტები და ხარჯები, მაშინ ვალის დაფარვისათვის არასაკმარისი შესრულება პირველ რიგში ჩაითვლება ხარჯების, შემდეგ პროცენტებისა, დაბოლოს კი, – ძირითადი ვალდებულების შესრულების ანგარიშში.⁴⁴⁴ აღნიშნული ნორმა არის იმპერატიული ხასიათის და მხარეებს მისი შეცვლა არ შეუძლიათ თავიანთი შეთანხმებით.⁴⁴⁵

მაშასადამე, 388-ე მუხლით გათვალისწინებული მოწესრიგება ცნობილია სხვა ქვეყნების კანონმდებლობისათვისაც, იმ განსხვავებით, რომ საქართველოს სინამდვილეში სასამართლო ხარჯების დაფარვის შემდეგ პირველ რიგში ხდება ძირითადი ვალის, ხოლო შემდეგში კი – პროცენტის გადახდევინება.⁴⁴⁶

დ. ნომინალიზმის პრინციპი

ფულადი ვალდებულებების შესრულებასთან დაკავშირებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ფულადი ვალდებულებების წარმოშობის მომენტიდან მისი შესრულების მომენტამდე ფულის კურსის (მსყიდველუნარიანობის) შეცვლას (გაზრდა ან შემცირება). ფულის მსყიდველუნარიანობაში მომხდარი ცვლილება იწვევს თუ არა პარალელურად გადასახდელი ფულადი ნიშნების რაოდენობაში ცვლილებას? (მაგალითად, A-მ 3 წლის ვადით ბ-ს სესხად გადასცა 1000 ლარი. ხელშეკრულების დადების მომენტში ამ თანხით შეიძლებოდა 1000 კილოგრამი შაქრის შეძენა, ხოლო სესხის დაბრუნების მომენტისათვის, ანუ სამი წლის შემდეგ შაქრის საბაზრო ფასის გაზრდის გამო, შესაძლებელი გახდა მხოლოდ 500 კილოგრამი შაქრის შეძენა. ბ-მ რა ოდენობის თანხა უნდა დაუბრუნოს გამსესხებელს –1000 თუ 2000 ლარი? მოვალე ვალდებულია ვალი დააბრუნოს ფულადი ნიშნების იმავე რაოდენობით, რომელიც შეესაბამება ვალდებულების წარმოშობის დროს, ანუ აღნიშნულ მაგალითში, ბ-მ უნდა დაუბრუნოს ა-ს 1000 ლარი და არა 2000 ლარი. ფულადი ვალდებულების შესრულების ამ პრინციპს „ნომინალიზმის“ პრინციპი ეწოდება⁴⁴⁷ და იგი აღიარებულია ყველა განვითარებული ქვეყნის კანონმდებლობითა და სასამართლო პრაქტიკით.

ნომინალიზმის პრინციპი პირველად დადგენილ იქნა ინგლისური სამართლით ჯერ კიდევ 1604 წელს Gilbert v Brett-ის საქმეზე: ვალი გადახდილი უნდა ყოფილიყო ინგლისში „Current and Lawful money of England“-ის ფულადი ერთეულით. გადახდის ვადის დადგომამდე დედოფალ ელისაბედის განკარგულებით გაუარესდა მონეტის მეტ-

⁴⁴² ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 127.

⁴⁴³ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, 1994.; Uniform Law Review, 2004.

⁴⁴⁴ Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, 67 Auflage, 2008, 443.

⁴⁴⁵ Prutting/Pfeiffer, §366, Rn 648.

⁴⁴⁶ Weiler, Schuldrecht AT, §9, 2012, Rn 8.

⁴⁴⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის №ას-333-888-2010 გადაწყვეტილება.

ალის (ლითონის) შემცველობა. თუმცა სასამართლომ კრედიტორი დაავალდებულა მიეღო გაუარესებული მონეტები ნომინალის მიხედვით, ანუ იმ კურსით, რომელიც მათ ვალდებულების წარმოშობის მომენტისათვის ჰქონდათ. ამან საფუძველი დაუდო ინგლისის სასამართლოების მიერ სხვა შემთხვევებშიც ანალოგიური გადაწყვეტილებების მიღებას.

„ნომინალი“ გულისხმობს ფულზე აღნიშნული ფულადი ერთეულის რაოდენობას (10 ლარი, 50 ლარი და ა.შ.). და, ამდენად, ვალიც ამ ერთეულით უნდა დაბრუნდეს. მაშასადამე, ვალდებულების საგანია ფულადი ერთეულის ესა თუ ის რაოდენობა და არა ამ ერთეულთა მსყიდველობითუნარიანობა. ფულადი ვალდებულების წარმოშობის მომენტიდან მისი შესრულების მომენტამდე ვალის ვალუტის გაუფასურების შედეგად წარმოშობილი ზიანი, ნომინალიზმის პრინციპის თანახმად, ანაზღაურებას არ ექვემდებარება. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატამ 2010 წლის 19 ივლისის გადაწყვეტილებაში საქმეზე № ას-347-323-2010 მიუთითა, რომ „**ფულადი ვალდებულების შესრულების დროს მოქმედებს ე.წ. ნომინალიზმის პრინციპი, რომლის თანახმად, ვალდებულება ნაკისრ თანხაში უნდა დაიფაროს**, ვინაიდან ფულადი ვალდებულების საგანს წარმოადგენს ფულადი ნიშნების გარკვეული თანხა, ხოლო ფულის მსყიდველობითუნარიანობის ცვალებადობა არ ცვლის ვალის თანხას და არ წარმოადგენს გადასახდელი თანხის გადაფასების საფუძველს. აქედან გამომდინარე, სასამართლომ მიიჩნია, რომ არ არსებობდა ამ ნაწილში საჩივრის დაკმაყოფილების საფუძველი.“⁴⁴⁸

განვითარებული ქვეყნების კანონმდებლობაში ნომინალიზმის პრინციპთან მიმართებით საყურადღებოა,⁴⁴⁹ რომ ერთიანი ვალუტის ერთეულის – ევროს შემოღების შემდეგ, იმ ქვეყნებში, რომლებიც შეუერთდნენ ახალ სავალუტო სისტემას, სავაჭრო ურთიერთობებში ვალის ვალუტისა და გადახდის ვალუტის განსაზღვრის პრობლემამ დაკარგა თავისი პრაქტიკული მნიშვნელობა, რადგან ასეთ ვალდებულებებში ვალის ვალუტა და გადახდის ვალუტა ერთმანეთს ემთხვევა.

ამასთან, ჯერ კიდევ მრავალ ქვეყანას გააჩნია განსხვავებული ფულადი სისტემები, რომელთა ფულადი ერთეულების სახელწოდებაც ერთმანეთს არ ემთხვევა. ამიტომაც დევალვაციის ან რევალვაციის შემთხვევაში მნიშვნელოვანია იმის განსაზღვრა, თუ რომელი ქვეყნის ვალუტა წარმოადგენს ვალის ვალუტას და რომელი ქვეყნის კი – გადახდის ვალუტას, რადგან ნომინალიზმის პრინციპი გამოიყენება სწორედ ვალის ვალუტის მიმართ, ხოლო გადახდის ვალუტის ღირებულების შეცვლა კი არანაირ გავლენას არ ახდენს ვალდებულების ეკონომიკურ შინაარსზე. თუკი ფულადი ვალდებულება განსაზღვრულია უცხოურ ვალუტაში, მოვალეს უფლება აქვს გადაიხადოს იმ ქვეყნის ვალუტით, სადაც ხდება გადახდა, თუ მხარეები ამაზე სპეციალურად არიან შეთანხმებულნი (გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 244-ე პარაგრაფის 1-ლი აბზაცი; შვეიცარიის ვალდებულებითი კანონის 84-ე მუხლი, ინგლისის და აშშ-ის სასამართლო პრაქტიკა), გადახდის დღისათვის არსებული კურსის მიხედვით.⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 19 ივლისის №ას-347-323-2010 გადაწყვეტილება.

⁴⁴⁹ Weiler, Schuldrecht AT, §9, 2012, Rn 8.

⁴⁵⁰ *კლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება,

როგორც ეროვნულ, ისე უცხოურ ვალუტაში გამოხატულ ფულად ვალდებულებებში, ფული ასრულებს გადახდის საშუალების ფუნქციას. საერთაშორისო სავაჭრო და საბანკო პრაქტიკაში ვალუტა ზოგჯერ განიხილება არა გადახდის საშუალება, არამედ, როგორც გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთი, რომლის შექენაც შეიძლება. ასეთი ურთიერთობების საფუძველს წარმოადგენს ვალუტის გადაცვლითი გარიგებები. ამიტომაც საჭიროა ერთმანეთისგან ფულადი ვალდებულებებისა და ვალუტის გადაცვლითი გარიგებების განსხვავება, რამეთუ ფულადი ვალდებულებებისაგან განსხვავებით, ვალუტის გაცვლითი გარიგებების მიმართ ნომინალიზმის პრინციპი არ გამოიყენება. ეს დებულება ასახულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წესდების XXV მუხლის მე-8 ნაწილში, რომლის შესაბამისად, „ვალუტების გადაცვლითი გარიგებების დროს გაცვლითი კურსი უნდა იყოს ისეთი, რომ გარიგების მხარემ მიიღოს იგივე ღირებულება.“ ნომინალიზმის პრინციპის დამდგენი ნორმების დისპოზიციური ხასიათი, შესაძლებლობას აძლევს მხარეებს გამოიყენონ სამოქალაქო და სავაჭრო ბრუნვის მიერ შემუშავებული სამართლებრივი დაცვის საშუალებები, რომლებიც მიმართულია ვალუტის გაუფასურებისგან დასაცავად.⁴⁵¹ სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენება სასამართლოს მიერ ხდება ან მხარეთა წინასწარი შეთანხმების გამო (დამცავი დათქმები); ან მხარეთა წინასწარი შეთანხმების გარეშე (ვადის გადაცილების დროს ვალუტის გაუფასურების შედეგად წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურება და ა.შ.).

ნომინალიზმის პრინციპი შეიძლება ჩაითვალოს სამოქალაქო ბრუნვაში საჯარო წესრიგის გამოხატულებად. თუკი მხარეები ითვალისწინებენ ფულის კურსის შესაძლო ცვლილებებს, მათ შეუძლიათ სხვადასხვა დათქმით თავი დაიზღვიონ უარყოფითი შედეგებისაგან. თუ ამას არ ექნება ადგილი, ნომინალიზმი სამართლის ობიექტური ნებით, სავარაუდო პირობა იქნება და, შესაბამისად, მხარეებიც თავიანთ თავზე აიღებენ მისგან მოსალოდნელი უარყოფითი შედეგების რისკსაც: ვალის გადახდის მომენტში, თუკი გაზრდილია ფულის მსყიდველობითუნარიანობა, ეს კრედიტორის სასარგებლოდ მეტყველებს და მოვალეს არავითარი უფლება არა აქვს ვალის დაბრუნებისას თავის სასარგებლოდ დაეყრდნოს ამ გარემოებას (მაგალითად, ჩვენ მიერ განხილულ შემთხვევაში, თუკი 3 წლის შემდეგ ვალის დაბრუნებისას 1000 ლარად შესაძლებელი იქნება არა 1000 კილოგრამი, არამედ 1500 კილოგრამი შაქრის შექენა, ბ ვალდებულია ა-ს დაუბრუნოს მაინც 1000 ლარი და არა 650 ლარი). თუ ვალის გადახდის მომენტში შემცირებულია ფულის მსყიდველობითუნარიანობა, მაშინ ამ რისკის მატარებელი ავტომატურად ხდება კრედიტორი და მასაც არა აქვს უფლება ეს გარემოება გამოიყენოს მოვალის საწინააღმდეგოდ (ჩვენს მაგალითში, თუკი 3 წლის შემდეგ ვალის დაბრუნებისას 1000 კილოგრამი შაქრის შესაძენად საჭირო იქნება არა 1000 ლარი, არამედ 2000 ლარი, მოვალემ კრედიტორს უნდა დაუბრუნოს 1000 ლარი და არა 2000 ლარი).⁴⁵²

პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხია, გამოიყენება თუ არა ნომინალიზმის პრინ-

2010, გვ. 331.

⁴⁵¹ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, 32 Auflage, 2007, Rn 89.

⁴⁵² ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 326.

ციპი შეცვლილი გარემოებების გამო ხელშეკრულების მისადაგებასთან მიმართებით. 389-ე (ფულადი ვალდებულების გადახდა ფულადი ერთეულის კურსის ცვლილები-სას) და 398-ე მუხლების (ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებები-სადმი) ურთიერთმიმართების დროს გაუმართლებელია 389-ე მუხლის უპირატესობის აღიარება. ამ საკითხზე მსჯელობისას აუცილებელია ცალკეული შემთხვევის გათ-ვალისწინებით შეფასდეს, რამდენად და რა შემთხვევაში უნდა ჩაითვალოს ფულის ერთეულის ან ფულის კურსის ცვლილება იმგვარ ცვლილებად, რომელიც ხელშეკ-რულების არსზე არსებით ზეგავლენას ახდენს. კერძოდ, მხარეთათვის აღნიშნული ცვლილება რამდენადაა ისეთი გარემოება, რომლის გათვალისწინების შემთხვევაში ისინი ან ერთ-ერთი მათგანი აღნიშნულ ხელშეკრულებას არ ან სხვა პირობებით დადებდა.⁴⁵³ რამდენად იყო მხარეების მიერ აღნიშნული გარემოების ცვლილება წი-ნასწარ განჭვრეტადი. ამასთან, გარემოებათა ცვლილება უნდა იყოს აშკარა და მძიმე შედეგებს იწვევდეს მოვალისათვის.

389-ე მუხლის დანაწესი 398-ე მუხლთან მიმართებით, ძირითადად უნდა ჩაით-ვალოს საგამონაკლისო ნორმად, ვინაიდან იგი აწესრიგებს უშუალოდ ფულის ერთეუ-ლის (კურსის) შეცვლის შემთხვევაში განსხვავებულ სამართლებრივ შედეგებს. 398-ე მუხლის გამოყენების უმნიშვნელოვანესი წინაპირობა კი ხელშეკრულების დადების შემდეგ გარემოებათა ისეთი აშკარა ცვლილებაა, რომელთა გათვალისწინების შემთხ-ვევაში შეუძლებელია სავარაუდო იყოს ხელშეკრულების დადებისადმი მხარეების (ან ერთ-ერთი მათგანის) დაინტერესება. გარემოების ცვლილება იმდენად უნდა ამძიმებ-დეს ერთ-ერთი მხარის მდგომარეობას, რომ მისგან ხელშეკრულების უპირობო შეს-რულების მოთხოვნა არათანაზომიერად უნდა ხელყოფდეს მის ინტერესებს. შესაბამ-ისად, თუ განხილული წინაპირობები სახეზეა ფულის ერთეულის, მისი კურსისა თუ ვალუტის ცვლილების სახით, ასეთ შემთხვევაში, 398-ე მუხლის დანაწესს შესაბამისი სამართლებრივი შედეგებით, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ნომინალიზმის პრინციპ-თან მიმართებით, რათა დაცულ იქნეს ორივე ნორმის მიზანი. 389-ე მუხლთან მიმარ-თებით, უზენაესმა სასამართლომ არაერთგზის განმარტა, რომ ფულის კურსის ნორმ-ალური ცვლილება არ ხვდება ამ ნორმის მოქმედების სფეროში და იგი მხარეთა რისკის სფეროს მიეკუთვნება.⁴⁵⁴

შესაბამისად, ვალუტის კურსის გაუარესება წარმოადგენს ფულადი ვალდებ-ულების კრედიტორის რისკს და ნორმალური ინფლაციის პირობებში მას არ ეძლევა უფლება მოითხოვოს ფულადი ვალდებულების იმ კურსით შესრულება, რომელიც შეესაბამება ვალდებულების წარმოშობის დროს. ეს ცვლილება შესაძლებელია მე-ტადრე ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში იქნეს გათვალისწინებული.⁴⁵⁵

ე. გადახდის ვადის დადგომამდე ვალუტის შეცვლა

ფულის მსყიდველობითუნარიანობის შეცვლისაგან განსხვავდება ისეთი შემთხ-

⁴⁵³ ჩაჩავა, მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, დის., თსუ, 2010, გვ. 72.

⁴⁵⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის № 33/467-01, № 33/551-01, № 33/786-01, № 33/428-00 გადაწყვეტილებები.

⁴⁵⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის № 33/786-01 გადაწყვეტილება.

ვევები, როდესაც ხდება ვალუტის შეცვლა, ანუ ძველი ფულადი ერთეული იცვლება ახალი ფულადი ერთეულით (მაგალითად, კუპონი შეიცვალა ლარით). ამ შემთხვევაში საინტერესოა, თუ რა კურსით არის ვალდებული გადაიხადოს მოვალემ ვალი? ფულის ნიშნების შეცვლისას გადაცვლით ურთიერთობებს საფუძვლად უნდა დაედოს საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი ის კურსი, რომელიც ვალუტის შეცვლის დღეს არსებობდა ფულის ამ ერთეულებს შორის (მაგალითად, გ-ს უნდა გადაეხადა ა-სათვის ათი მილიონი კუპონი. ვალდებულების შესრულებამდე ერთი წლით ადრე კუპონი შეიცვალა ლარით. კუპონის ლარით შეცვლის დროს მოქმედებდა, ვთქვათ, შემდეგი კურსი: ასი ათასი კუპონი უდრის 10 ლარს. ასეთ შემთხვევაში მოვალემ კრედიტორს უნდა გადაუხადოს 1000 ლარი – ერთი მილიონი კუპონი უდრის 100 ლარს).

ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებისას პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება პროცენტისა და ზიანის ანაზღაურების ურთიერთმიმართებას. მოვალის მიერ ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილების შემთხვევაში, კრედიტორს პროცენტის, აგრეთვე, პროცენტის პროცენტის გადახდა შეუძლია მოითხოვოს მხოლოდ მხარეთა შეთანხმების არსებობისას (403). რაც შეეხება მოვალის მიერ ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილების შემთხვევაში ზიანის ანაზღაურებას, კრედიტორს მამინ შეუძლია მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება, თუ არსებობს მოვალისათვის კანონმდებლობით დადგენილი პასუხისმგებლობის დაკისრების სამართლებრივი საფუძვლები.⁴⁵⁶

4. საერთაშორისო ანგარიშსწორებათა თავისებურებანი

ა. საერთაშორისო ანგარიშსწორებათა განმსაზღვრელი სპეციფიკა, ცნება და მნიშვნელობა

უცხოური ელემენტის მქონე ქონებრივ სამართალურთიერთობათა მრავალი სახე მოიცავს ფულად ვალდებულებებს. ასეთ ვალდებულებათა შინაარსი არის „კრედიტორის მოთხოვნის უფლება და ამის შესაბამისი მოვალის იურიდიული ვალდებულება, განახორციელოს გადახდა, ანუ განახორციელოს მოქმედება (მოქმედებები) განსაზღვრული (განსაზღვრადი) ფულადი თანხის (ვალუტის) გადაცემასთან დაკავშირებით“.⁴⁵⁷ საერთაშორისო ხასიათის ფულადი ვალდებულებები მრავალფეროვანია. ისინი გვხვდება როგორც სახელმეკრულებო, ასევე არასახელმეკრულებო ურთიერთობებში და გააჩნიათ როგორც მარეგულირებელი, ასევე დაცვითი ფუნქცია. გადახდის განხორციელებისას ფული არ წარმოადგენს საქონელს, იგი გამოიყენება „ფულადი ვალის დაფარვის საშუალებად, გაცვლის ეკვივალენტურობის აღსადენად, გამყიდველისათვის მისგან გაცემული საქონლის კომპენსაციად.“⁴⁵⁸ ფუ-

⁴⁵⁶ ჩიტაშვილი, ბრალის მნიშვნელობა სახელმეკრულებო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009, გვ. 143.

⁴⁵⁷ Белов, Денежные обязательства, 2001, 14.

⁴⁵⁸ Новоселова, Проценты по денежным обязательствам, 2000, 25.

ლადი ვალდებულების შესრულების ვალდებულება განეკუთვნება ფულადი ვალდებულების განმსაზღვრელ ნიშნებს. მათი წარმოშობის საფუძვლად კი საერთაშორისო კერძოსამართლებრივ სფეროში, პირველ რიგში, გვევლინება საერთაშორისო-კომერციული გარიგებები.

უცხოელი სუბიექტის მონაწილეობით ფულადი ვალდებულების მაგალითებია: უცხოელი ინვესტორების ვალდებულება, განახორციელონ ფულადი შენატანი სააქციო საზოგადოების კაპიტალში, ერთი ქვეყნის ბანკების ვალდებულება, დააფინანსონ უცხოელი კლიენტები ფულადი მოთხოვნის დათმობის სანაცვლოდ (ფაქტორინგი), ანგარიშებიდან ფულის გადაზღვრა-გაცემა, ჩეკის ან თამასუქის განაღდებას ვალდებულება, თავდებობის ან საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე ვალდებულებების შესრულება. ასევე ვალდებულებები, რომლებიც გამომდინარეობენ უცხოელ კოტრაჰენტთან არსებული სახელშეკრულებო ურთიერთობებიდან. მაგალითად, საქონლის ფასის გადახდა ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, პროცენტების გადახდის ვალდებულება სესხის ხელშეკრულების თანახმად, ერთჯერადი ან პერიოდული გადახდის ვალდებულება წარმოშობილი საავტორო, საგამომცემლო, სალიცენზიო ხელშეკრულებიდან და ა.შ.⁴⁵⁹

1980 წლის „საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებათა შესახებ“ ვენის კონვენციის 54-ე მუხლის თანახმად, მყიდველის ვალდებულება ფასის გადახდის თაობაზე გულისხმობს ისეთი ზომების მიღებას და ისეთი ფორმალობების დაცვას, რაც სავალდებულოა ხელშეკრულების ან კანონის თანახმად იმისათვის, რომ შესაძლებელი გახდეს გადახდის განხორციელება, ანუ მყიდველმა უნდა მიიღოს ისეთი ზომები, რომლებიც შესაძლებელს გახდის გამყიდველისათვის ფულის მიღებას. ეს ზომები შეიძლება გამოიხატოს მოვალის მიერ ბანკისათვის მიცემულ დავალებაში კრედიტორის ანგარიშზე თანხის გადარიცხვის შესახებ, გამყიდველის სასარგებლოდ აკრედიტივის გახსნაში, საბანკო გარანტიის გაცემასა და მსგავსი მოქმედებების განხორციელებაში (ამ საკითხებზე უფრო დეტალურად ქვემოთ გვექნება საუბარი). ვენის კონვენცია არ აკონკრეტებს, თუ რომელი ქვეყნის კანონები და წესები უნდა იქნეს გამოყენებული მყიდველის მიერ გადახდის პროცესში. თუმცა, პირველ რიგში, მყიდველს მოეთხოვება დაცვა იმ ქვეყნის კანონებისა, საიდანაც ხორციელდება ფულადი ვალდებულების შესრულება და სადაც მდებარეობს მისი საწარმო. ვენის კონვენციის 57-ე მუხლის შესაბამისად, თუ მყიდველი არ არის ვალდებული გადაიხადოს საფასური რომელიმე სხვა ადგილას (ანუ, თუ მხარეების მიერ ხელშეკრულებით არ არის განსაზღვრული ვალდებულების შესრულების ადგილი), იგი ვალდებულია განახორციელოს გადახდა ან გამყიდველის საწარმოს ადგილმდებარეობის მიხედვით ან, თუ გადახდა უნდა განხორციელდეს საქონლის გადაცემასთან ერთად იმავდროულად, საქონლის გადაცემის ადგილას.

მნიშვნელოვანია თანხის გადახდის ვადების საკითხი. როგორც წესი, იგი მხარეებს შორის გაფორმებული ხელშეკრულებით წესრიგდება. თუკი ხელშეკრულებით საკითხი განსაზღვრული არ არის, ვენის კონვენციის 58-ე მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, მყიდველმა უნდა გადაიხადოს საქონლის ფასი, როდესაც გამყიდველი

⁴⁵⁹ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 471.

ხელშეკრულების შესაბამისად გადასცემს მას საქონელს ან დოკუმენტაციას, რომელიც ადასტურებს მყიდველის საკუთრების უფლებას საქონელზე. რა თქმა უნდა, გამყიდველი უფლებამოსილია, დაადგინოს გონივრული ვადები მყიდველისათვის მის მიერ ნაკისრი ფულადი ვალდებულების შესასრულებლად. ამ ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდგომ გამყიდველი უფლებამოსილია შეწყვიტოს მყიდველთან სახელმწიფო ურთიერთობა (1980 წლის ვენის კონვენცია, მუხლი 64-ე).

გამყიდველს შეუძლია საქონლის ან საქონელზე დოკუმენტაციის გადაცემის პირობად გაითვალისწინოს თანხის გადახდა და გადასცეს ისინი მყიდველს მხოლოდ თანხის მიღების შემდეგ. ამ შემთხვევაში მყიდველიც არ არის ვალდებული განახორციელოს გადახდა საქონლის დათვალიერებამდე. ასეთ დროს საქონლის დათვალიერებით დაინტერესებული მყიდველი, როგორც წესი, უკავშირდება გამყიდველის ქვეყანაში რომელიმე დამოუკიდებელ ორგანიზაციას აუცილებელი დათვალიერების განსახორციელებლად, რის შედეგადაც შემდგარი აქტი თან ერთვის იმ დოკუმენტაციას, რის სანაცვლოდაც ხორციელდება გადახდა.

„უნიდრეას“ (UNIDROIT)⁴⁶⁰ 1994 წლის პრინციპების შესაბამისად, თუ ფულადი ვალდებულების შესრულების ადგილი არ არის დადგენილი ხელშეკრულებით და არც მისი შინაარსიდან გამომდინარეობს, იგი უნდა შესრულდეს კრედიტორის საწარმოს ადგილმდებარეობის მიხედვით (მუხლი 6.1.6). როგორც აღინიშნება მითითებული დოკუმენტის კომენტარში, ფულად ვალდებულებათა შესრულების პრობლემატიკა საკმაოდ იშვიათად ხდებოდა საერთაშორისო კოდიფიკაციის საგანი.⁴⁶¹ ზემოაღნიშნული პრინციპების 6.1.7. მუხლის თანახმად (გადახდა ჩეკითან სხვა ტიპის დოკუმენტებით), გადახდა შეიძლება განხორციელდეს ნებისმიერი ფორმით, რომელიც გამოიყენება გადახდის ადგილას ჩვეულებრივი საქმიანი ურთიერთობების დროს. ამავე პრინციპების 6.1.8. მუხლის თანახმად, თუ კრედიტორმა არ მიუთითა მისი ანგარიშის ნომერი, ამ შემთხვევაში გადახდა შეიძლება განხორციელდეს ნებისმიერ საფინანსო დაწესებულებაში, რომელშიც კრედიტორს გახსნილი აქვს ანგარიში და მოვალისათვის ცნობილია ამის თაობაზე. ფულის გადარიცხვით ანგარიშსწორების შემთხვევაში, გასათვალისწინებელია, რომ ფულადი ვალდებულება შესრულებულად ჩაითვლება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც გადარიცხვა განხორციელდება იმ ფინანსურ დაწესებულებაში, რომელშიც კრედიტორს აქვს ანგარიში. ამდენად, მხოლოდ ის ფაქტი, რომ მოვალის ანგარიშზე გაჩნდა დებეტი, ანუ მის ანგარიშზე არსებული თანხის რაოდენობა შემცირდა, არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ ფულადი ვალდებულება ჩაითვალოს შესრულებულად. ამასთან, გადახდა განხორციელებულად ითვლება მანამდე, სანამ გადარიცხვის მიმდინარე ანგარიშზე კრედიტი გააქტიურდება (ანუ შესაძლებელი გახდება ფულადი სახსრებით სარგებლობა) მიმღები ბანკის მიერ.⁴⁶²

„უნიდრეას“ პრინციპებში ასევე საინტერესოა დებულებები, რომლებიც განსაზღვრავენ მოვალის მიერ ერთი და იმავე კრედიტორის (კრედიტორების) წინაშე რამდენიმე ფულადი ვალდებულების დაფარვის რიგითობას. მოვალეს შეუძლია ანგარიშსწორებისას მიუთითოს, თუ რომელ ვალდებულებას დაფარავს იგი კონკრეტული

⁴⁶⁰ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.

⁴⁶¹ Принципы международных коммерческих договоров, Пер. С англ. Комарова, 1999, 142.

⁴⁶² Принципы международных коммерческих договоров, Пер. С англ. Комарова, 1999, 142.

თანხით. ზოგადი წესის თანახმად, თავდაპირველად იფარება ყველანაირი ხარჯი, შემდეგ პროცენტები, დაბოლოს, ძირითადი თანხა. თუ მოვალე არ აკეთებს ასეთი ტიპის მითითებას, კრედიტორი, გადახდის განხორციელების შემდგომ, გონივრული ვადის დაცვით, უფლებამოსილია აცნობოს მოვალეს, თუ რომელ ვალდებულებას აკუთვნებს იგი მიღებულ თანხას. რა თქმა უნდა, იმ პირობით, რომ ვალდებულების შესრულების დრო დამდგარია და ეს ფაქტი უდავოა. ამგვარი მითითებების არასებობის შემთხვევაში, გადახდა მიეკუთვნება იმ ვალდებულებას, რომელიც პასუხობს ქვემოთ მოტანილ კრიტერიუმთაგან ერთ-ერთს მაინც მითითებული თანმიმდევრობით:

1. ვალდებულება, რომლის შესრულების ვადაც დამდგარია ან დადგება პირველად;

2. ვალდებულება, რომელიც ყველაზე ნაკლებად არის უზრუნველყოფილი;

3. ვალდებულება, რომელიც ყველაზე მეტად მძიმეა კრედიტორისათვის;

4. ვალდებულება, რომელიც ნარმოიშვა თავდაპირველად.

იმ შემთხვევაში, თუ არ გამოიყენება არც ერთი ზემოთ ჩამოთვლილი კრიტერიუმთაგანი, შესრულება თანაბარპროპორციულად ვრცელდება ყველა ვალდებულებაზე.⁴⁶³ ზემოთ მოტანილი დებულებები ალტერნატიული ხასიათის მატარებელია კრედიტორისათვის და მის არჩევანზეა დამოკიდებული ის, თუ რომელ მათგანს მიანიჭებს უპირატესობას. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ შესაძლებელია საერთოდ არ იქნეს გამოყენებული არც ერთი მათგანი, რა შემთხვევაშიც შესრულება გავრცელდება თანაბარპროპორციულად ყველა ვალდებულებაზე.

აქვე აღსანიშნავია საერთაშორისო ხასიათის მქონე ფულადი ვალდებულებების დამცავი ნორმები, რომლებიც გამომდინარეობენ ზიანის მიყენებიდან (როგორც სახელშეკრულებო, ასევე არასახელშეკრულებო), როგორცაა: პირგასამტეხლო, ჯარიმა, პროცენტი, კომპენსაცია და ა.შ. მაგალითად, ვენის კონვენციის თანახმად, მყიდველის მიერ გადახდის ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში, გამყიდველი უფლებამოსილია მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება. ზემოხსენებული კონვენციის 74-ე მუხლის შესაბამისად, საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულების პირობების დარღვევის შემთხვევაში, ერთ-ერთი კონტრაქტის მხარის მიერ ასანაზღაურებელი ზიანი შეადგენს თანხას, რომელიც უტოლდება იმ ზიანს (მიუღებელი შემოსავლის ჩათვლით), რომელიც განიცადა მეორე მხარემ ხელშეკრულების პირობების დარღვევის შედეგად. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ზიანს, რომელსაც ხელშეკრულების დამრღვევი მხარე ხელშეკრულების დადებისას ითვალისწინებდა ან უნდა გაეთვალისწინებინა, როგორც ხელშეკრულების დარღვევის შესაძლო შედეგი. ხელშეკრულების შეწყვეტის შემთხვევაში, თუ გამყიდველი სხვაზე გაყიდის საქონელს, მას უფლება აქვს მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება იმ ოდენობით, რა ოდენობითაც არსებობს სხვაობა მოცემული საქონლის თავდაპირველ სახელშეკრულებო ფასსა და მის მიერ ხელშეკრულების შეწყვეტის შემდგომ დადებულ გარიგებას შორის, რაც არ გამორიცხავს ხარჯების ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებასაც.⁴⁶⁴

ვენის კონვენციის 78-ე მუხლის შესაბამისად, თუ მხარემ გადააცილა გადახდის

⁴⁶³ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 473.

⁴⁶⁴ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 473.

ვადას, დაზარალებული მხარე უფლებამოსილია მოითხოვოს პროცენტები ვადის გადაცილებისათვის. ამასთან, მას არ ეზღუდება ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება, რომელიც გათვალისწინებულია ამავე კონვენციის 74-ე მუხლით (რაზედაც ზემოთ გვქონდა საუბარი). პროცენტი შეიძლება დაირიცხოს ფულადი სახსრების დაგვიანებით დაბრუნებისათვის: საქონლის დაგვიანებით მიწოდების (ან მიუწოდებლობის) შემთხვევაში, თუკი ფულადი სახსრები გაიცა ავანსის სახით; ხელშეკრულების მოშლის შემდეგ, როცა მხარე, რომელმაც თანხა გადაიხდა, უფლებამოსილია მოითხოვოს მისი დაბრუნება.

აქვე დავამატებთ, რომ ვენის კონვენცია არ აწესრიგებს პროცენტის ოდენობის საკითხს ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებისათვის.

საერთაშორისო ანგარიშსწორების კიდეც ერთი თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ არ არსებობს ერთიანი და ყველა ქვეყნისათვის სავალდებულო საგადამხდელო საშუალება, რაც განაპირობებს საგადამხდელო საშუალებად როგორც ეროვნული, ისე უცხოური ვალუტის გამოყენებას. „უნიდროას“ პრინციპების თანახმად, თუ ფულადი ვალდებულება გამოხატული არ არის იმ ქვეყნის ვალუტაში, სადაც უნდა განხორციელდეს ფულადი ვალდებულების შესრულება, ვალდებულება შეიძლება შესრულდეს იქნეს შესრულების ადგილას მოქმედი ვალუტით. ეს ნესი არ გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს ვალუტა არ არის თავისუფლად კონვერტირებადი ან თუ მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ვალდებულება შესრულდება ხელშეკრულებაში მითითებული ვალუტით. იმ შემთხვევაში, როდესაც მოვალეს არ გააჩნია ფულადი ვალდებულების შესრულების შესაძლებლობა იმ ვალუტაში, რომელიც მითითებულია ხელშეკრულებაში, კრედიტორს უფლება აქვს მოსთხოვოს მას ვალდებულების შესრულება იმ ვალუტაში, რომელიც მოქმედებს ვალდებულების შესრულების ადგილას. ამასთან, გადახდა უნდა განხორციელდეს იმ კურსით, რომელიც დაფიქსირებულია ვალდებულების შესრულების მომენტისათვის. თუ მოვალე არ განახორციელებს გადახდას ვადებში, ამ შემთხვევაში კრედიტორს შეუძლია მოითხოვოს გადახდა როგორც ხელშეკრულებაში მითითებული ვალდებულების შესრულების დროის მიხედვით არსებული კურსით, ასევე ფაქტობრივად შესრულების მომენტში არსებული კურსით. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც ხელშეკრულებით არ არის განსაზღვრული რაიმე კონკრეტული ვალუტა, გადახდა ხორციელდება ვალდებულების შესრულების ადგილას მოქმედი ვალუტით.

უალრესად დიდი მნიშვნელობის მატარებელია ის პირობა, რომ ანგარიშსწორების ვალუტა (ამ შემთხვევაში უცხოური ვალუტა) უნდა იყოს **თავისუფლად გამოყენებადი**. „თავისუფლად გამოყენებადი ვალუტის“ ცნება 1976 წელს იქნა შეტანილი საერთაშორისო სავალუტო ფონდის შესახებ შეთანხმებაში და მან შეცვალა მანამდე არსებული ცნება „ფაქტობრივად კონვერტირებადი ვალუტა“. ზემოხსენებული შეთანხმების XXX (f) მუხლის შესაბამისად „თავისუფლად გამოყენებადად“ ითვლება საერთაშორისო სავალუტო ფონდის წევრი ქვეყნის ვალუტა, რომელიც რეალურად ფართოდ გამოიყენება საგადამხდელო საშუალებად საერთაშორისო გარიგებებში და ძირითად სავალუტო ბაზრებზე ვაჭრობის საგანია.

საერთაშორისო ანგარიშსწორების ერთ-ერთ თავისებურებად გვევლინება ის გარემოება, რომ ქვეყნებში, სადაც ხორციელდება ვალუტის ნაწილობრივი კონვერ-

ტირება (რაიმე სახის ვალუტის გადაცვლა სხვა ვალუტაზე), არსებობს სხვადასხვა სახის სავალუტო შეზღუდვა. უცხოური ვალუტის სახელმწიფოს ხელში კონცენტრირებისა და ეროვნული ვალუტის კურსის შენარჩუნების მიზნით ასეთი ტიპის სახელმწიფოები ხშირად მიმართავენ სხვადასხვა ზომას: ექსპორტიორების (სუბიექტი, რომელიც ახორციელებს ქვეყნიდან რაიმე სახის პროდუქციის გატანას სხვა ქვეყანაში) სავალუტო ამონაგების სავალდებულო გაყიდვა (მთლიანად ან ნაწილობრივ); იმპორტიორებისათვის (სუბიექტი, რომელსაც შეაქვს უცხოური პროდუქცია ქვეყანაში) უცხოური ვალუტის გაყიდვის შეზღუდვა; შეზღუდვები უცხოური ვალუტის ფორვარდულ შეძენაზე იმპორტიორებისათვის და სხვ.⁴⁶⁵ სწორედ ამ გარემოებებმა განაპირობა ზემოხსენებული ცნების შემოღების აუცილებლობა შემდგომი გართულეების თავიდან აცილების მიზნით.

საერთაშორისო ფულადი ვალდებულებების შესრულება, როგორც წესი, ხორციელდება უნაღდო ანგარიშსწორების გზით. შესაბამისად, მისი განხორციელებისათვის აუცილებელია საერთაშორისო თანამშრომლობა ბანკებს შორის. იგი ეფუძნება სხვადასხვა სახელმწიფოს ბანკებს შორის შეთანხმებებს საკორესპონდენციო ურთიერთობების დამყარებასთან, საერთაშორისო საანგარიშსწორებო და საგადამხდელი ოპერაციების ჩატარების პირობებთან დაკავშირებით. საკორესპონდენციო ურთიერთობები ბანკებს შორის ფორმდება ბანკთაშორისი ხელშეკრულებებით, წერილობითი დოკუმენტაციის გაცვლით და ა.შ. ანგარიში, რომელსაც ფლობს ბანკი საზღვარგარეთის ბანკში, იწოდება „ნოსტროდ“ (ლათ. Nostro – ჩვენი).⁴⁶⁶ მიმდინარე საოპერაციო ანგარიში კი, რომელიც გახსნილია უცხოური ბანკის მიერ, იწოდება „ლოროდ“ (ლათ. Loro – მათი).⁴⁶⁷ ასეთი ტიპის ანგარიშს უცხოური ბანკი, როგორც წესი, ინახავს ადგილობრივი ვალუტით. მითითებულ ანგარიშებში აისახება ყველა ოპერაცია, რომელსაც ახორციელებენ ისინი მათი კლიენტების მითითებით. ზოგიერთი მსხვილი ბანკი ასეთი ტიპის ოპერაციებს ახორციელებს საკუთარი ფილალების მეშვეობით, რაც რა თქმა უნდა, ეხმარება მათ ოპერაციის შედარებით უსაფრთხოდ და სწრაფად განხორციელებაში.

ბ. საერთაშორისო ანგარიშსწორებათა სამართლებრივი საფუძვლები

ფულად ვალდებულებათა უნაღდო ანგარიშსწორების ფორმით შესრულებისას წარმოიშობა საანგარიშსწორებო სამართალურთიერთობები. ვინაიდან კრედიტორსა და მოვალეს შორის უნაღდო ანგარიშსწორება ბანკების მეშვეობით ხორციელდება, ეს ურთიერთობები ექვემდებარება განსაკუთრებულ საბანკო წესებს. ისინი არეგულირებენ ურთიერთობას კრედიტორსა და მოვალეს შორის, რომელთაც ბანკში გახსნილი აქვთ უნაღდო ანგარიშსწორებისათვის აუცილებელი ანგარიშები. უნაღდო ანგარიშსწორების ფორმებში მოიაზრება კანონით, საბანკო წესებითა და საქმიანი ურთიერთობებიდან გამომდინარე ჩვეულებებით დადგენილი ანგარიშსწორების დოკუმენტური გაფორმების საშუალებები.⁴⁶⁸ უნაღდო ანგარიშსწორების პროცესში დაშ-

⁴⁶⁵ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 476.

⁴⁶⁶ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 481.

⁴⁶⁷ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 481.

⁴⁶⁸ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 482.

ვებულის ანგარიშსწორება საგადასახადო დავალების, საბანკო გადარიცხვის, თამაშუქის, ჩეკის, დოკუმენტური ინკასოსა და აკრედიტივის ფორმით.

საერთაშორისო ეკონომიკური გარიგებებიდან გამომდინარე, ფულადი ვალდებულებები განაპირობებენ საერთაშორისო ხასიათის საანგარიშსწორებო ურთიერთობების წარმოშობას. ხელშეკრულების კონტრაქტენტ მხარეებთან ერთად, მსგავს სამართალურთიერთობაში მონაწილეობენ სხვადასხვა სახელმწიფოს საკრედიტო ორგანიზაციები. საერთაშორისო-საანგარიშსწორებო გარიგებათა განხორციელების პროცესში ყალიბდება საერთაშორისო ბანკთაშორისი ურთიერთობები, ასევე ბანკების კავშირები უცხოელ კლიენტებთან.⁴⁶⁹

საერთაშორისო-საანგარიშსწორებო ურთიერთობათა ზოგადი პრინციპები ყალიბდება ორმხრივი სავაჭრო-ეკონომიკური და საგადასახადო ხელშეკრულებების სახით. არსებობს სახელმწიფოთა მხრიდან საანგარიშსწორებო პროცესისადმი ორი ძირითადი მიდგომა:

1. ანგარიშსწორება თავისუფლად კონვერტირებად ვალუტაში სავალუტო ბაზარზე მოქმედი კურსის საფუძველზე ყოველი ქვეყნის სავალუტო რეგულირების ეროვნული წესების შესაბამისად;

2. ანგარიშსწორება კლირინგული სისტემით, რომლის დროსაც ხორციელდება უნაღდო ანგარიშსწორების მეთოდით შემხვედრი ფულადი მოთხოვნებისა და ვალდებულებების ურთიერთჩათვლა კლირინგულ ანგარიშებზე.⁴⁷⁰

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საერთაშორისო-საანგარიშსწორებო სუბიექტები არიან ხელშეკრულების მხარეები და მათი მომსახურე ბანკები. საანგარიშსწორებო ურთიერთობათა შინაარსს განსაზღვრავს ამ სუბიექტების უფლებები და მოვალეობები. ეს უფლება-მოვალეობები დაკავშირებულია საერთაშორისო გარიგებების საფუძველზე სავალუტო-ფინანსური პირობებით გადახდის განხორციელებასთან, ასევე საქონლის განმკარგავი დოკუმენტების მოძრაობასთან. საერთაშორისო ანგარიშსწორება დამოკიდებულია კომერციულ გარიგებათა ისეთ პირობებზე, როგორცაა საქონლის ფასი, ვალუტის ფასი, გადახდის ვალუტა, გადახდის პირობები, ანგარიშსწორების ფორმები და ა.შ. უნაღდო ანგარიშსწორების ამა თუ იმ ფორმის არჩევისას საანგარიშსწორებო ურთიერთობათა სუბიექტები ასევე ირჩევენ ანგარიშის მფლობელი სუბიექტის ნების გამოვლენის დადასტურებისა და დოკუმენტური გაფორმების საშუალებას.⁴⁷¹

საერთაშორისო ანგარიშსწორების ფორმაში მოიაზრება სამართლის ნორმებით რეგულირებული გადახდის პირობები, რომლებიც ხასიათდება კრედიტორის ანგარიშზე ფულადი სახსრების ჩარიცხვასთან, გამოყენებული საგადახდო დოკუმენტებისა და დოკუმენტბრუნვის პროცედურასთან მიმართებაში განსაკუთრებული თავისებურებით.⁴⁷² გადახდის აუცილებლობა უკავშირდება მოვალის ვალდებულების შესრულებას კრედიტორის წინაშე მინოდებული საქონლის, განულები მომსახურების ან შესრულებული სამუშაოს და ა.შ. სანაცვლოდ. ამასთან, საყურადღებოა ის ფაქ-

⁴⁶⁹ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 482.

⁴⁷⁰ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 482.

⁴⁷¹ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 483.

⁴⁷² Ерлылева, Международное банковское право: Учебное пособие, 1998, 106.

ტი, რომ ანგარიშსწორების ვალდებულება დამოუკიდებელი ვალდებულებაა. იგი განსხვავდება იმ ვალდებულებებისაგან, რომელთა საფუძველზედაც ხორციელდება გადახდა, რადგან გადარიცხვასთან დაკავშირებული კონკრეტული ოპერაციის განხორციელებისას ბანკი არ არის შებოჭილი რაიმე ხელშეკრულებით ან ამ ხელშეკრულებაში მითითებული ანგარიშსწორების ფორმით. ბანკი ახორციელებს ანგარიშსწორებას არა იმიტომ, რომ ანგარიშსწორების ესა თუ ის ფორმა გათვალისწინებულია ხელშეკრულებით, არამედ იმიტომ, რომ მას ასეთი დავალება მიღებული აქვს თავისი კლიენტისაგან, რომელთანაც იგი სრულიად სხვა სამართლებრივი ურთიერთობით არის დაკავშირებული, მათ შორის არსებული ხელშეკრულებით. საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებებისაგან განსხვავებით, ბანკების ვალდებულება, წარმოშობილი საერთაშორისო გადახდებიდან, ძირითადად რეგულირდება არა მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, კონვენციებით, არამედ ეროვნული საბანკო კანონმდებლობით ან საერთაშორისო წესებით, რომელთაც საერთაშორისო ჩვეულებათა ხასიათი აქვთ.⁴⁷³

საერთაშორისო-საანგარიშსწორებო ურთიერთობები უმთავრესად წესრიგდება ისეთი საერთაშორისო კონვენციებით, როგორიცაა:

– გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 1988 წლის კონვენცია საერთაშორისო გადასაპირებელი თამასუქებისა და საერთაშორისო მარტივი თამასუქების შესახებ;

– 1930 წლის ჟენევის კონვენცია კანონთა კოლიზიის გადანყვევების შესახებ გადასაპირებელ და მარტივ თამასუქებთან მიმართებაში;

– 1924 წლის ბრიუსელის კონვენცია კონოსამენტის შესახებ ზოგიერთი წესის უნიფიკაციის თაობაზე (1968 წლის რედაქცია);

– 1988 წლის კონვენცია საერთაშორისო ფინანსური ლიზინგის შესახებ;

– 1988 წლის კონვენცია საერთაშორისო ფინანსური ფაქტორინგის შესახებ.

აუცილებელია აღინიშნოს საერთაშორისო-სავაჭრო პალატის მიერ გამოცემული უნიფიცირებული საერთაშორისო წესებისა და ჩვეულებების განსაკუთრებული როლი. ეს წესებია:

– უნიფიცირებული წესები და ჩვეულებანი დოკუმენტურია კრედიტივებისათვის (1993 წელი, პუბლიკაცია № 500);

– უნიფიცირებული წესები ინკასოსათვის (1996 წელი, პუბლიკაცია № 522),

– უნიფიცირებული წესები სახელშეკრულებო გარანტიებისათვის (1978 წელი, პუბლიკაცია № 325);

– უნიფიცირებული წესები ბანკთაშორისი რამბუსირებისა დოკუმენტურ აკრედიტივებზე (1996 წელი, პუბლიკაცია № 525).

აღსანიშნავია, UNCITRAL-ის მოდელური კანონი საერთაშორისო-საკრედიტო გადარიცხვების შესახებ, რომელსაც (1992 წელი) საერთაშორისო გადარიცხვებში მონაწილე სუბიექტებისათვის სარეკომენდაციო ხასიათი აქვს.⁴⁷⁴

⁴⁷³ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 483.

⁴⁷⁴ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 484.

5. ფულად ვალდებულებათა შესრულების მეთოდები და ფორმები

ა. ანგარიშსწორების მეთოდის შერჩევა

საერთაშორისო ანგარიშსწორების პრაქტიკაში გავრცელება პოვა ე.წ. დოკუმენტურმა (აკრედიტივი, ინკასო) და არადოკუმენტურმა (ღია ანგარიში, საავანსო ანგარიშსწორება) ოპერაციებმა. ანგარიშსწორების აღნიშნული ფორმების ფარგლებში ასევე გამოიყენება საბანკო გარანტია და ისეთი საგადასახადო ინსტრუმენტები, როგორცაა საბანკო თამასუქი და ჩეკი.⁴⁷⁵ საერთაშორისო ანგარიშსწორების ფორმების კლასიფიკაცია ეფუძნება წესებისა და ჩვეულებების არაოფიციალურ კლასიფიკაციასა და კოდიფიკაციას, რომლებიც გამოიყენება მათი განხორციელების პროცესში. გადახდის ვადების მიხედვით განასხვავებენ გადახდის ისეთ ნაირსახეობებს, როგორცაა დაუყოვნებლივი ანგარიშსწორება, განვადებით ანგარიშსწორება და საავანსო ანგარიშსწორება. დაუყოვნებლივ ანგარიშსწორებაში იგულისხმება მყიდველის მიერ გამყიდველისათვის ფულადი თანხის გადახდა საქონლის ჩამოტვირთვის და მისთვის ამ საქონელზე საკუთრების უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტაციის გადაცემისთანავე. როგორც წესი, იმპორტიორს (მყიდველს) და მის ბანკს ეძლევა 3-5 დღე საქონლის განმკარგავი დოკუმენტაციის გასაცნობად და გადახდის განსახორციელებლად.

საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობებში ძირითადად გამოიყენება ანგარიშსწორების შემდეგი ოთხი მეთოდი:

- საავანსო ანგარიშსწორება;
- დოკუმენტური აკრედიტივი;
- დოკუმენტური ინკასო;
- ღია ანგარიში.

თითოეული მათგანი მხარეთა რისკის სხვადასხვა დონეს ითვალისწინებს:⁴⁷⁶

საავანსო ანგარიშსწორება და ღია ანგარიში ე.წ. სუფთა ანგარიშსწორების მეთოდებია (clean payments). მათი შესრულება არ არის დამოკიდებული რაიმე პირობაზე (მაგ., დოკუმენტაციის წარდგენაზე). განსხვავებულია აკრედიტივისა და ინკასოს შემთხვევა, ვინაიდან გადახდა ხორციელდება მხოლოდ ხელშეკრულების შესრულების დამადასტურებელი ფინანსური დოკუმენტის საფუძველზე, თუ საგადახდო ინსტრუქციებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული.⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 484.

⁴⁷⁶ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ანგარიშსწორების მეთოდი დამოკიდებულია: ბაზრის კონიუნქტურაზე; გარიგებაში მონაწილე მხარეებს შორის ჩამოყალიბებულ ურთიერთობაზე; იმაზე, თუ ტერიტორიულად რამდენად არიან ისინი დაშორებული ერთმანეთისგან; ვალუტის კურსის ცვლილების შესაძლებლობაზე; პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სტაბილურობაზე მონაწილე მხარეების ქვეყნებში.

ყველა ეს ფაქტორი გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ანგარიშსწორების მეთოდის არჩევის დროს, რათა იგი მაქსიმალურად მისაღები იყოს ორივე მხარისათვის. ამასთანავე, თითოეულ მათგანს სურს იყოს მაქსიმალურად დაცული და დარწმუნებული, რომ გამყიდველი მიიღებს თანხას დროულად და საჭირო ვალუტაში, მყიდველი კი მიიღებს იმ საქონელს, რომელიც შეუკვეთა.

⁴⁷⁷ საერთაშორისო ვაჭრობაში სასურველია განვასხვაოთ: ა) ანგარიშსწორების მეთოდი, რომელსაც ათანხმებს მყიდველი და გამყიდველი ერთმანეთში და ბ) ანგარიშსწორების ინსტრუმენტი, ანუ

ბ. საავანსო ანგარიშსწორება

საავანსო ანგარიშსწორებისას იმპორტიორი ახორციელებს საქონლის გადმოტვირთვამდე სრულ ან ნაწილობრივ ანგარიშსწორებას ხელშეკრულებით განსაზღვრული თანხის ფარგლებში.⁴⁷⁸ საავანსო ანგარიშსწორების დროს გადახდა ხორციელდება სრულად, ავანსის სახით საქონლის მიწოდებამდე. შესაბამისად, გამყიდველისათვის მყიდველისაგან თანხის არმიღების რისკი დაყვანილია ნულამდე და ბუნებრივია, რომ მოცემული მეთოდი წარმოადგენს გამყიდველისათვის ყველაზე უსაფრთხო და ხელსაყრელ მეთოდს. საავანსო ანგარიშსწორება ანიჭებს ექსპორტიორს (შემდგომ ტექსტში ტერმინი „ექსპორტიორი“ გულისხმობს გამყიდველს) უპირატესობას ფულადი სახსრების დაუყოვნებლივ გამოყენების თვალსაზრისით და იგი არ არის დამოკიდებული იმპორტიორის (შემდგომ ტექსტში ტერმინი „იმპორტიორი“ გულისხმობს მყიდველს) სამომავლო გადახდისუნარიანობაზე. ეს ნიშნავს, რომ იქმნება იმპორტიორის ვალდებულებათა შესრულების ერთგვარი უზრუნველყოფა: საქონლის მიღებაზე უარის თქმის შემთხვევაში ექსპორტიორს შესაძლებლობა გააჩნია მიღებული ავანსი დაიტოვოს ზარალის ანაზღაურების სახით. მაგრამ, რამდენადაც მომგებიანი და ხელსაყრელია ეს ფორმა გამყიდველისათვის, იმდენად მოუხერხებელი და ნაკლოვანია მყიდველისათვის, პირველ რიგში, ექსპორტიორის მხრიდან სახელშეკრულებო პირობების შესაძლო შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულების გამო. გარდა ამისა, იმპორტიორი ფულად სახსრებს გასცემს მისთვის საქონლის მიწოდებამდე. იმპორტიორის თანხმობა საავანსო ანგარიშსწორებაზე შესაძლოა განპირობებული იყოს მისი დიდი დაინტერესებით მისაღები საქონლის მიმართ. საერთაშორისო პრაქტიკაში გავრცელებულია ე.წ. ნაწილობრივი საავანსო ანგარიშსწორება. ამ დროს ავანსი გადაიხდება ხელშეკრულებით განსაზღვრული გარკვეული დროის განმავლობაში. ასევე მითითებულია, თუ ავანსის გადახდის შემდეგ, რა პერიოდის განმავლობაში უნდა იყოს მიწოდებული საქონელი.⁴⁷⁹

გ. ღია ანგარიში

ღია ანგარიში გულისხმობს იმპორტიორის მიერ ექსპორტიორისათვის თანხის პერიოდულ გადახდას საქონლის მიღების შემდეგ. მიმდინარე დავალიანება აისახება სავაჭრო პარტნიორთა წიგნებში. გადახდისა და ვალდებულების შესრულების ვადები განისაზღვრება მხარეთა შეთანხმებით.⁴⁸⁰ ღია ანგარიშით ანგარიშსწორების თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ საქონლის განმკარგავი დოკუმენტები გადაეცემა

ანგარიშსწორების ფორმა, როგორცაა: ჩეკები; გადასაპირებელი თამასუქები; ჩვეულებრივი თამასუქები; საგადასახადო დავალებები, გაგზავნილი TELEXS-ით, SWIFT-ით; გარანტიები და ა.შ. გადახდა არ ხორციელდება ფულადი ბანკნოტების და სამგზავრო ჩეკების გაგზავნით.

⁴⁷⁸ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 490.

⁴⁷⁹ შეად., Международное частное право, учебник, 2-е издание, 2005, 491;

⁴⁸⁰ როგორც წესი, ღია ანგარიშით ანგარიშსწორებისას გადახდის ვადის დენა იწყება საქონლის მიწოდების დასრულების ან იმპორტიორის მიერ საქონლის გაყიდვის შემდგომ. ჩვეულებრივ, ეს არის თვის შუა პერიოდიდან თვის ბოლო. მხარეთა მიერ შედარების აქტის გაფორმების შემდეგ, საბოლოო ანგარიშსწორება ღია ანგარიშით ხორციელდება ბანკების მეშვეობით საბანკო გადარიცხვის ან ჩეკის ფორმით (რაც არ გამოირიცხავს სხვა ფორმების გამოყენებას). Международное частное право, 2-е издание, 2005, 491.

უშუალოდ იმპორტიორს და ექსპორტიორი იძულებულია აკონტროლოს გადახდების ვადები. ამ შემთხვევაში საქონლის მოძრაობა წინ უსწრებს ფულის მოძრაობას. ამიტომ ანგარიშსწორების ეს ფორმა ექსპორტიორისათვის საგრძნობ რისკს შეიცავს. იმპორტიორის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულების რისკი ამ შემთხვევაში უთანაბრდება ექსპორტიორის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულების რისკს საავანსო ანგარიშსწორებისას. საავანსო ანგარიშსწორების განსხვავებით, ღია ანგარიში უპირატესობას ანიჭებს მყიდველს. იგი თანხას იხდის მხოლოდ საქონლის მიღებისა და შემწონების შემდეგ. ამდენად, არ ხდება მყიდველის კაპიტალის გაცემა საქონლის მიღებამდე. გამყიდველი კი გადასცემს მას უფლებას საქონელზე თანხის მიღების გარეშე. აღნიშნული გარემოების გამო, იგი დამოკიდებული ხდება მყიდველის გადახდისუნარიანობაზე და მისი კაპიტალი (ქონება) დაკავებულია საპასუხო შესრულების (თანხის) მიღებამდე.⁴⁸¹ ღია ანგარიში უმეტესწილად გამოიყენება კომპანიებს შორის, რომელთაც ერთმანეთთან ხანგრძლივი საქმიანი ურთიერთობა აკავშირებთ ან იმ შემთხვევაში, როდესაც ესა თუ ის კომპანია სარგებლობს ბაზარზე სოლიდური საქმიანი რეპუტაციით. ამგვარი ფორმების უპირატესობას შეიძლება მივაკუთვნოთ შესრულების სიმარტივე და თანხის ეკონომია საბანკო ხარჯების არგალების გამო. თუმცა აქაც, როგორც დოკუმენტური ინკასოსა და საავანსო ანგარიშსწორებისას, შესაძლებელია წარმოიშვას საბანკო გარანტიის გაფორმებასთან დაკავშირებული დამატებითი ხარჯი.⁴⁸²

დ. საბანკო გადარიცხვები

საერთაშორისო ანგარიშსწორების კიდევ ერთ გავრცელებულ ფორმას წარმოადგენს საბანკო გადარიცხვები (ასევე გამოიყენება ტერმინი „საერთაშორისო-საკრედიტო გადარიცხვები“).⁴⁸³ ანგარიშსწორება ხორციელდება კლიენტსა და ბანკს შორის არსებული ხელშეკრულების საფუძველზე, რომლის შესაბამისადაც გადამრიცხველის ბანკი ახორციელებს დავალების მიმცემის სახელითა და მის ხარჯზე ფულადი სახსრების გადარიცხვას საზღვარგარეთის ბანკში საგადახდო დავალებაში მითითებული პიროვნების (ბენეფიციარის) სახელზე. ანგარიშსწორების ამ ფორმით განხორციელებისას ბენეფიციარი არ იძენს ბანკისაგან გადარიცხვის განხორციელების მოთხოვნის უფლებას. საერთაშორისო-საკრედიტო გადარიცხვების შესახებ UNCITRAL-ის მოდელური კანონის თანახმად, საანგარიშსწორებო ურთიერთობათა მონაწილეები არიან: გადამრიცხველი – პირი, რომელიც გაცემს საგადახდო დავალებას (მაგ., საქონლის მყიდველი, სამუშაოს შემკვეთი.), გადამრიცხველის ბანკი ბენეფიციარი – ფულადი სახსრების მიმღები საგადახდო დავალების თანამხად, (როგორც წესი, საქონლის გამყიდველი, სამუშაოს შემსრულებელი და ა.შ.), და ბენეფიციარის ბანკი. საგადახდო დავალების შესრულება ხორციელდება დავალების მიმცემის ანგარიშიდან ფულადი სახსრების ჩამოწერისა და მათი ბენეფიციარის ბანკისათვის ბანკთა საერთაშორისო

⁴⁸¹ კაპიტალის დაკავების ქვეშ მოიაზრება ის საკითხი, რომ საქონლისათვის ანაზღაურების მიღებამდე გამყიდველის აქტივი არის პასიურ მდგომარეობაში ფაქტობრივი თვალსაზრისით, ვინაიდან მას გააჩნია თანხის მიღების მოთხოვნის უფლება, რომლის რეალიზებაც მოხდება მხოლოდ მყიდველის მიერ საქონლის მიღების შემდეგ.

⁴⁸² Международное частное право, 2-е издание, 2005, 491.

⁴⁸³ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 491.

საკორესპონდენციო ანგარიშების მეშვეობით გადაგზავნის გზით, რომელიც, თავის მხრივ, ურიცხავს მიღებულ თანხას ბენეფიციარს მის ანგარიშზე.

საერთაშორისო-საბანკო გადარიცხვის გაფორმება იწყება ბანკის სტანდარტული ბლანკის – გადარიცხვის შესახებ განცხადების შევსებით და მისი ხელმოწერით გადამრიცხველის მიერ. დავალების აქცეპტირების (ბანკის თანამშრომლის მიერ შესაბამისი აღნიშვნის გაკეთების) შემდეგ დავალება გადამრიცხველის ბანკის მიერ ითვლება მიღებულად. გადარიცხვის გაფორმების პირველი ეტაპი სრულდება გადამრიცხველის ბანკის მიერ ბენეფიციარის ბანკისათვის გადამრიცხველის მიერ გაცემული საგადახდო დავალების შესაბამისი დავალების მიცემით. ბენეფიციარის ბანკის მიერ საგადახდო დავალება მიღებულად ითვლება, ბანკთა შორის საკორესპონდენციო ურთიერთობათა პირობების შესაბამისად, ბენეფიციარის მხრიდან დავალების აქცეპტირების შემდგომ. აქცეპტირების თაობაზე ბენეფიციარის ბანკი გადამრიცხველის ბანკს უგზავნის შეტყობინებას. შეტყობინება იგზავნება აქცეპტირების განუხორციელებლობის შემთხვევაშიც. იგი გაგზავნილი უნდა იყოს არა უგვიანეს საგადახდო დავალების შესრულების ვადის შემდგომი სამუშაო დღისა. მოდელური კანონის მე-19 მუხლის შესაბამისად, საერთაშორისო გადარიცხვა დასრულებულად ითვლება ბენეფიციარის ინტერესების შესაბამისად ბენეფიციარის ბანკის მიერ საგადახდო დავალების აქცეპტირების მომენტიდან. თუკი ფულადი სახსრები აქცეპტის შემდგომ არ ან ვერ მივა ბენეფიციარამდე, ზიანის რისკი მასვე ეკისრება. შესაბამისად, აქცეპტირებამდე ამ რისკის მატარებლად გადამრიცხველი გვევლინება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გადამრიცხველის ბანკის მიერ გადარიცხვის ფაქტობრივ განხორციელებამდე დავალების მიმცემს უფლება აქვს შეცვალოს ან გამოიხმოს საგადახდო დავალება (ამის თაობაზე ბანკის დროულად გაფრთხილების პირობით).⁴⁸⁴

ფულადი თანხის ბენეფიციარის მიმდინარე ანგარიშზე ჩარიცხვით, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ეს უკანასკნელი იძენს საბანკო დანესებულების მიმართ მოთხოვნის უფლებას. გამომდინარე აქედან, ფულის ამ სახით გადარიცხვა კრედიტორის წინასწარი თანხმობის გარეშე ვალდებულების შესრულებად და მისი შეწყვეტის საფუძვლად ვერ ჩაითვლება. სწორედ ამ მიზეზებიდან გამომდინარე, 386 II მუხლის მოცემული ფორმით ანგარიშსწორების წინაპირობად ასახელებს ორ გარემოებას – კრედიტორის მიერ ანგარიშის ქონასა და მის თანხმობას უნაღლო ანგარიშსწორებაზე.⁴⁸⁵

ფულად ვალდებულებათა საკმაოდ საინტერესო ფორმაა ფიდუციარული ოპ-

⁴⁸⁴ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 492.

⁴⁸⁵ საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, კრედიტორის ანგარიშზე ფულის ჩარიცხვის ან თანხის გადარიცხვის გზით გადახდა წარმოადგენს „დელეგაციას“, რომლის ძალითაც მოვალე კრედიტორს თავის ნაცვლად სთავაზობს სხვა მოვალეს, მოცემულ შემთხვევაში – ბანკს. მაგრამ, იმავე კოდექსის ძალით, დელეგაცია მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება ნამდვილად, როდესაც კრედიტორი არა უბრალოდ განაცხადებს თანხმობას ამაზე, არამედ პირდაპირ გაათავისუფლებს დელეგაციის სუბიექტს პასუხისმგებლობისაგან. წმინდა იურიდიული თვალსაზრისით შეიძლება დავეთანხმოთ კანონის ასეთ მკაცრ მოთხოვნებს, მაგრამ მათი ყოველდღიურ ცხოვრებაში რეალიზაცია აშკარად ხელს შეუშლის უნაღლო ანგარიშსწორების პერსპექტივებს. იმავე მოტივით საფრანგეთის სასამართლო პრაქტიკამაც, ისევე, როგორც სავაჭრო ტრადიციებმა, უარი განაცხადა ამგვარ გაუმართლებელ პროცედურულ გართულებაზე, რაც ასევე გაითვალისწინა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსმაც ზემოაღნიშნული დენულების სახით.

ერაციები. „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის პირველი მუხლის თანახმად, ფიდუციარული ოპერაცია არის ნდობითი ოპერაცია, რომელსაც ბანკი ან სატრასტო კომპანია აწარმოებს საკუთარი სახელით, მაგრამ კლიენტის დავალებით და მის ხარჯზე. შესაბამისად, ეს არის ურთიერთობა ბანკსა და დამოუკიდებელი სახელმწიფოებო ურთიერთობის მოვალეს შორის, რომლითაც ეს უკანასკნელი საკრედიტო დანებსებულების მეშვეობით ახდენს კრედიტორის წინაშე ფულადი ვალდებულების შესრულებას, რაც დამყარებულია მათ შორის ნდობაზე.⁴⁸⁶

ზემოთ განხილული ანგარიშსწორების მეთოდები, რა თქმა უნდა, უნაკლო არ არის. ხარვეზები კი ართულებს მათ გამოყენებას საერთაშორისო-სავაჭრო ურთიერთობებში, განსაკუთრებით იმ კომპანიებისათვის, რომელთაც არ გააჩნიათ ხანგრძლივი საქმიანი ურთიერთობა. ამის გამო, საერთაშორისო-საბანკო პრაქტიკამ შეიმუშავა დოკუმენტური ანგარიშსწორების მეთოდები – ინკასო და აკრედიტივი, რითაც მნიშვნელოვნად შემცირდა გამყიდველისათვის ფულის, ხოლო მყიდველისათვის საქონლის დაკარგვის რისკი.

ე. ინკასო

ინკასო „წარმოადგენს ექსპორტიორის/გამყიდველის მიერ თავისი ბანკისათვის მიცემულ დავალებას იმპორტიორისაგან/მყიდველისაგან პირდაპირ ან რაიმე სხვა ბანკის საშუალებით მიიღოს გარკვეული თანხა ან თანხმობა მასზედ, რომ იგი მოახდენს გადახდას გარკვეული პერიოდის შემდეგ.“⁴⁸⁷

ინკასოს ფორმით ანგარიშსწორებისას ბანკი ექსპორტიორის დავალებით იღებს ფულად თანხას იმპორტიორისაგან მისთვის მიწოდებული საქონლის სანაცვლოდ და რიცხავს მიღებულ ფულად სახსრებს ექსპორტიორის ანგარიშზე.⁴⁸⁸ ეს არის ერთ-ერთი ფორმა გადახდის განვადებით ანგარიშსწორებისა, როცა გადახდა ხორციელდება საქონლის მიწოდებიდან გარკვეული პერიოდის შემდეგ.

ინკასო არის ტიპური საბანკო ოპერაცია: უფლებამოსილი ბანკი იღებს ექსპორტიორისაგან საინკასო დავალებას, მოქმედებს მის ინსტრუქციებთან შესაბამისობაში და იღებს ვალდებულებას განახორციელოს ოპერაციები წარმოდგენილ დოკუმენტაციასთან შესაბამისობაში გადახდის მიღებისათვის.

საინკასო ოპერაციაში, ინკასოს შესახებ 1995 წლის უნიფიცირებული წესების თანახმად, მონაწილეობენ: **მიმწოდებელი** – კლიენტი (პრინციპალი), რომელიც ავალებს საინკასო ოპერაციის განხორციელებას თავის ბანკს, **ბანკი-რემიტენტი** – ბანკი, რომელსაც კლიენტისაგან მიმწოდებელი აქვს საინკასო ოპერაციის ჩატარება, **საინკასაციო ბანკი** – ბანკი, რომელიც მონაწილეობას იღებს საინკასო დავალების შესრულებაში, **წარმდგენი ბანკი** – ბანკი, რომელიც წარუდგენს გადაამხდელს დოკუმენტაციას და **გადამხდელი** – პირი, რომელსაც აკისრია ფულადი ვალდებულება კრედიტორის

⁴⁸⁶ *Rutherford/Bone, Osbourne's Concise Law Dictionary, 1993, 145.*

⁴⁸⁷ ინკასოს გამოყენება საერთაშორისო ანგარიშსწორებისას რეგულირდება საერთაშორისო-სავაჭრო პალატის მიერ შემუშავებული სპეციალური დოკუმენტით – Uniform Rules for Collections (URC). ამჟამად მოქმედებს 1995 წლის რედაქცია URC522. ინკასოს განმარტება მოცემულია დოკუმენტის მე-2 მუხლში. ყიფიანი, ანგარიშსწორების მეთოდების ზოგადი მიმოხილვა, გვ. 6.

⁴⁸⁸ *Международное частное право, 2-е издание, 2005, 488.*

ნინაშე.⁴⁸⁹

დოკუმენტური⁴⁹⁰ ინკასო არის ოპერაცია, რომელში ბანკი ასრულებს შუამავლის როლს ექსპორტიორსა და იმპორტიორს შორის. დოკუმენტები იმპორტიორს გადაეცემა ურთიერთმოქმედი ბანკების მეშვეობით. საინკასო დავალებაში მითითებული ინსტრუქციების შესაბამისად, საინკასაციო ბანკი გადასცემს დოკუმენტებს გადამხდელს (იმპორტიორს) და მისგან თანხის მიღების შემდეგ ურიცხავს მას ექსპორტიორის ბანკს ანგარიშსწორების განხორციელების მიზნით. ექსპორტიორთან ანგარიშსწორება ხორციელდება მხოლოდ საინკასაციო ბანკისაგან თანხის მიღების შემდგომ.⁴⁹¹

ყველა დოკუმენტს თან უნდა ახლდეს სრული და ზუსტი ინსტრუქცია. ბანკებს უფლება აქვთ იმოქმედონ მხოლოდ და მხოლოდ ინსტრუქციებისა და ინკასოს შესახებ წესების შესაბამისად. იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკს არ გააჩნია საინკასო დავალების შესრულების შესაძლებლობა, იგი ვალდებულია, ამის შესახებ დაუყოვნებლივ შეატყობინოს დავალების მიმცემს. ბანკებმა უნდა იმოქმედონ კეთილსინდისიერად და გონივრული გულისხმიერების ფარგლებში, ისინი ვალდებული არიან შემომწონ საინკასო დავალებაში ჩამოთვლილი ყველა დოკუმენტის არსებობა და ერთ-ერთი მათგანის არარსებობის შემთხვევაშიც კი შეატყობინონ ამის თაობაზე მხარეს, რომლისაგანაც მიღებული აქვთ საინკასო დავალება. ბანკებს, დოკუმენტაციის შემომცემების გარდა, სხვა რაიმე სახის ვალდებულება არ ეკისრებათ. საინკასო ოპერაციაში მონაწილე ბანკებს არ ეკისრებათ არავითარი ვალდებულება რაიმე სახის შეტყობინებების, წერილების ან დოკუმენტების გზაში დაკარგვის ან შეფერხებისათვის. ისინი ასევე არ აგებენ პასუხს იმ შედეგებისათვის, რომლებიც შეიძლება გამოიწვიოს ფორსმაჟორულმა (დაუძლეველი ძალა) გარემოებებმა, რომელთაც „წესები ინკასოს შესახებ“ მიაკუთვნებენ ამბოხებებს, სამოქალაქო მღელვარებას, ომებსა და სხვა მიზეზებს, რომლებიც მათ კონტროლს არ ექვემდებარება.⁴⁹²

დოკუმენტაცია უნდა წარედგინოს გადამხდელს ზუსტად იმ ფორმით, რა ფორმითაც ისინი მიღებულია საინკასაციო ბანკის მიერ. საინკასო დავალება უნდა შეიცავდეს გადამხდელის სრულ მისამართს, რომელზედაც უნდა მოხდეს კიდევაც ამ დოკუმენტაციის წარდგენა. იმ შემთხვევაში, როდესაც დოკუმენტები ექვემდებარება გადახდას წარდგენისთანავე, წარმდგენმა ბანკმა უნდა განახორციელოს წარგინება დაუყოვნებლივ. საგადახდო დოკუმენტაციის წარდგენა ხდება გადახდის ადგილზე

⁴⁸⁹ Дмитриева/Филимонова, Правила по инкассо, 1995, 437-447.

⁴⁹⁰ საბანკო პრაქტიკა ერთმანეთისაგან განასხვავებს სუფთა და დოკუმენტურ ინკასოს. დოკუმენტური ინკასო წარმოადგენს ექსპორტიორის მიერ თავისი ბანკისათვის მიცემულ განკარგულებას, მოახდინოს იმპორტიორისაგან გარკვეული თანხის ინკასირება კომერციული დოკუმენტების სანაცვლოდ, რომლებსაც შეიძლება თან ახლდეს ფინანსური დოკუმენტაცია. სუფთა ინკასო შედგება ისეთი ფინანსური დოკუმენტებისაგან, როგორცაა ჩეკები, ხელწერილები, გადასაპირებელი და მარტივი თამასუქები და სხვ. აღსანიშნავია, რომ სუფთა ინკასოს შემთხვევაში ფინანსურ დოკუმენტებს თან არ ერთვის არანაირი სახის სხვა კომერციული დოკუმენტაცია. ანგარიშსწორების ამ მეთოდის აღსანიშნავად პრაქტიკაში ხშირად გამოიყენება აბრევიატურა _ D/P _ Documents against payment; ყიფიანი, ანგარიშსწორების მეთოდების ზოგადი მიმოხილვა, გვ. 6.

⁴⁹¹ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 489.

⁴⁹² Международное частное право, 2-е издание, 2005, 489.

მიღებული საბანკო პრაქტიკის შესაბამისად.⁴⁹³

საინკასო ოპერაციები სასყიდლიანია. კომისიას, ბანკის მიერ დანესებული ტარიფის შესაბამისად, იხდის ან იმპორტიორი ან ექსპორტიორი, მხარეთა შეთანხმების მიხედვით. კომისიის გადახდაზე ან სხვა ხარჯების ანაზღაურებაზე უარის შემთხვევაში, ბანკი უფლებამოსილია გადახდაზე ვალდებულად მიიჩნიოს ექსპორტიორი (დავალების მიმცემი) და დააკავოს ბანკისათვის გადასახდელი თანხა მისი საექსპორტო ამონაგებიდან, ანუ ოპერაციის განხორციელების შედეგად მიღებული თანხიდან.⁴⁹⁴

საინკასო ანგარიშსწორების ფორმა შედარებით მომგებიანია იმპორტიორისათვის, რომელიც ახორციელებს გადახდას მხოლოდ საქონლის განკარგვის უფლების მიმნიჭებელი დოკუმენტების მიღებისა და ექსპორტიორის მიერ ნაკისრ ვალდებულებათა სრულად შესრულების შემდგომ. მართალია, ექსპორტიორი ინარჩუნებს გარკვეულ უფლებებს საქონლის განკარგვასთან დაკავშირებით, მაგრამ მაინც არსებობს გარკვეული რისკი იმპორტიორის მხრიდან საქონლის ფასის გადახდაზე უარის თქმასთან დაკავშირებით.

დოკუმენტური ინკასოს დროს ანგარიშსწორება აგრეთვე შესაძლებელია გადასაპირებელი თამასუქის⁴⁹⁵ აქცეპტირებით. ამ შემთხვევაში, თუკი ექსპორტიორი იმპორტიორს აძლევს კომერციული კრედიტის საშუალებას, იგი აძლევს ბანკს განკარგულებას იმპორტიორის მიერ გადასაპირებელი თამასუქის აქცეპტირების შემდეგ (რომელსაც ექსპორტიორი გამოწერს მის სახელზე) კომერციული დოკუმენტების მყიდველისათვის გადაცემის შესახებ.⁴⁹⁶

დოკუმენტური ინკასოს საშუალებით ანგარიშსწორება ხორციელდება შემდეგნაირად:

- მხარეებს შორის სავაჭრო ხელშეკრულების დადების შემდგომ, ექსპორტიორი გადასცემს სატრანსპორტო კომპანიას გადასაზიდად საქონელს და შესაბამისად ღებულობს მისგან სატრანსპორტო დოკუმენტს.

- ექსპორტიორი აძლევს თავის ბანკს (ბანკი-რემიტენტი) საინკასო დავალებას, რომელსაც თან ერთვის სატრანსპორტო დოკუმენტების პაკეტი.

- ბანკი-რემიტენტი, თავის მხრივ, აგზავნის წარმდგენ ბანკში კომერციულ დოკუმენტებს საინკასო დავალებასთან ერთად შესაბამისი ინსტრუქციითა და ინფორმაციით ანგარიშსწორების ფორმის (D/P თუ D/A) და ასევე ურთავს ინფორმაციას გადარიცხვის დეტალების შესახებ.

- წარმდგენი ბანკი კომერციულ დოკუმენტაციას გადასცემს მეორე მხარეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მიიღებს მისგან საგადახდო დავალებას ან იმპორტიორი მოახდენს მის სახელზე გამოწერილი გადასაპირებელი თამასუქის აქცეპტირებას.

- ექსპორტიორისაგან თანხის ან აქცეპტის მიღების შემდგომ წარმდგენი ბანკი ან გადარიცხავს თანხას რემიტენტი-ბანკის სასარგებლოდ, ან იმპორტიორის მიერ აქცეპტირებულ გადასაპირებელ თამასუქს აგზავნის მის მისამართზე, ან ინახავს თა-

⁴⁹³ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 490.

⁴⁹⁴ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 490.

⁴⁹⁵ იხ. ქვეთავი I.6.ა.

⁴⁹⁶ ანგარიშსწორების ამ მეთოდის აღსანიშნავად პრაქტიკაში ხშირად გამოიყენება აბრევიატურა D/A _ Documents against acceptance. იქვე, გვ. 7.

ვისთან ექსპორტიორის კუთვნილებაში.

– ამის შემდგომ ბანკი-რემიტენტი ექსპორტიორს ურიცხავს ანგარიშზე მიღებულ თანხას ან გადასცემს თამასუქს, იმპორტიორი კი გადასცემს სატრანსპორტო კომპანიას სატრანსპორტო დოკუმენტს, რის საფუძველზედაც ეს უკანასკნელი გადასცემს მას საქონელს.⁴⁹⁷

ვ. დოკუმენტური აკრედიტივი

საერთაშორისო ანგარიშსწორებისას აკრედიტივის ფორმით უშუალო გადამხდელის როლს კისრულობს უფლებამოსილი ბანკი, რაც კრედიტორისათვის ხელშეკრულებით შეთანხმებული საზღაურის მიღების დამატებით გარანტიას წარმოადგენს. დოკუმენტური აკრედიტივით ანგარიშსწორებაში მონაწილეობენ: **იმპორტიორი (დავალბის მიმცემი)**, რომელიც მიმართავს ბანკს აკრედიტივის გახსნის თხოვნით, **ბანკი-ემიტენტი**, ანუ აკრედიტივის გამხსნელი ბანკი, **ბენეფიციარი** – იგივე ექსპორტიორი, რომლის სასარგებლოდაც არის გახსნილი აკრედიტივი და **საავიზო ბანკი**,⁴⁹⁸ რომელსაც ევალება აცნობოს ბენეფიციარს მის სასარგებლოდ გახსნილი აკრედიტივის არსებობის შესახებ და გააცნოს მას აკრედიტივის პირობები, ასევე დაადასტუროს აკრედიტივის ნამდვილობა და გადაუხადოს ბენეფიციარს თანხა.⁴⁹⁹ ბანკი, რომელიც ბანკ-ემიტენტის მიერ უფლებამოსილია მოახდინოს ექსპორტიორის მიერ გამონერილი გადასაპირებელი თამასუქის განაღდება, აქცეპტი, იწოდება **შემსრულებელ ბანკად**.

აკრედიტივის შესრულების პროცესში ბანკ-ემიტენტის მიერ შეიძლება შემოყვანილ იქნეს **სარამბუსო ბანკი**, რომელიც ვალდებულია აუნაზღაუროს შემსრულებელ ბანკს აკრედიტივით გადახდილი თანხა.⁵⁰⁰

ყველა აკრედიტივში მკაცრად უნდა იყოს განსაზღვრული გადახდის ფორმა (ხორციელდება იგი განვადებით, ხდება გადახდა დოკუმენტების წარდგენისთანავე, თუ ნეგოციაციით ან თამასუქის აქცეპტირებით). ყოველივე ეს, უნიფიცირებული წესების თანახმად, ბანკის დასახელებასთან ერთად ფიქსირდება ხელშეკრულებაში და ამის საფუძველზე აისახება აკრედიტივში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ აკრედიტივის შემთხვევაში ბანკებს საქმე აქვთ მხოლოდ დოკუმენტებთან და არა თავად საქონელთან.

დოკუმენტურმა აკრედიტივმა გააერთიანა როგორც ექსპორტიორის, ასევე იმპორტიორის ინტერესები. ერთი მხრივ, უზრუნველყოფილია ექსპორტიორის მიერ თანხის დროული და გარანტირებული მიღება. მეორე მხრივ კი, გადახდის განვადება და საქონელზე საკუთრების უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტაციის მიღება, რაც იმპორტიორის ინტერესებს პასუხობს. საერთაშორისო ანგარიშსწორებაში

⁴⁹⁷ ყიფიანი, ანგარიშსწორების მეთოდების ზოგადი მიმოხილვა, გვ. 8.

⁴⁹⁸ „საავიზო ბანკი ვალდებულია შეატყობინოს ბენეფიციარს მის სასარგებლოდ გახსნილი აკრედიტივის პირობები და ამასთან, მას არ ეკისრება არავითარი ვალდებულება. საავიზო ბანკის ძირითადი ფუნქციაა შემოწმოს, ანუ მოახდინოს ბანკი ემიტენტისაგან მიღებული შეტყობინების (აკრედიტივის) აუტენტუიფიკაცია და დაუდასტუროს ბენეფიციარს, რომ მის სასარგებლოდ მიღებული აკრედიტივი არ არის ყალბი“. ყიფიანი, ანგარიშსწორების მეთოდების ზოგადი მიმოხილვა, გვ. 9.

⁴⁹⁹ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 485.

⁵⁰⁰ ყიფიანი, ანგარიშსწორების მეთოდების ზოგადი მიმოხილვა, გვ. 9.

გამოიყენება დოკუმენტური აკრედიტივის ერთიანი და სტანდარტიზებული წესები. დოკუმენტური აკრედიტივების შესახებ უნიფიცირებული წესების და ჩვეულებების შესაბამისად (1993 წლის რედაქცია), ტერმინი „დოკუმენტური აკრედიტივი“ ნიშნავს ბანკსა და კლიენტს შორის არსებულ განსაზღვრული სახის შეთანხმებას. ამ შეთანხმების ძალით ბანკი-ემიტენტი, მოქმედი თავისი კლიენტ-იმპორტიორის (აკრედიტივის გახსნაზე დავალების მიმცემი) მითითებით და მის მიერ მიცემული ინსტრუქციების საფუძველზე ან საკუთარი სახელით, ვალდებულებას იღებს განახორციელოს გადახდა ბენეფიციარის სასარგებლოდ. აღსანიშნავია, რომ გადახდა ხორციელდება მხოლოდ და მხოლოდ ბენეფიციარის მიერ ნაკისრ ვალდებულებათა შესრულების შემდეგ. ჩ გადახდის ვალდებულებაში ასევე მოიაზრება ბანკის ვალდებულება, მოახდინოს აქცეპტირება და შემდგომში გაანაღდოს გადასაპირებელი თამასუქები, რომლებიც წარმოდგენილი იქნება ბენეფიციარის მიერ. ბანკის ვალდებულება აკრედიტივთან მიმართებაში დამოუკიდებელია მისი კლიენტის მიერ კონტრაქტზე მხარესთან დადებული ხელშეკრულებისგან. ზემოთ ხსენებული უნიფიცირებული წესების მე-3 მუხლის თანახმად, „აკრედიტივი თავისი ბუნებით წარმოადგენს გარიგებას, განპირობებულს ნასყიდობის ან სხვა რაიმე ხელშეკრულებით (კონტრაქტით), რასაც შეიძლება იგი ეფუძნებოდეს. ბანკები არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება შეპოჭილი იყვნენ ან მათ რაიმე ფორმით შეეხოთ ეს ხელშეკრულებები იმ შემთხვევაშიც კი, როცა რაიმე სახის მითითებები ამასთან დაკავშირებით არსებობს მხარეებს შორის დადებულ ხელშეკრულებაში.“ ეს დებულება იცავს ბანკისა და მისი კლიენტების ინტერესებს, ვინაიდან უზრუნველყოფს ექსპორტიორის მიერ თანხის მიღებას მხოლოდ აკრედიტივის პირობებით, ხოლო იმპორტიორისათვის ექსპორტიორის მიერ აკრედიტივის ყველა პირობის ზუსტ და განუხრელ შესრულებასა და დაცვას.⁵⁰¹

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი პრინციპი, რომელიც მოქმედებს აკრედიტივის ფორმით ანგარიშსწორების დროს: აკრედიტივთან დაკავშირებული ოპერაციის განხორციელებისას ყველა დაინტერესებულ მხარეს შეხება აქვს დოკუმენტებთან და არა საქონელთან ან მომსახურებასთან. აკრედიტივის წარმოდგენასთან დაკავშირებული ინსტრუქციები და თვითონ აკრედიტივი უნდა იყოს სრული და ზუსტად უთითებდეს იმ დოკუმენტებზე, რომელთა წარმოდგენის შემთხვევაშიც შეიძლება განხორციელდეს ანგარიშსწორება ან გადასაპირებელი თამასუქის აქცეპტირება.

აკრედიტივით ანგარიშსწორების სქემა დაახლოებით შემდეგნაირად წარმოგვიდგება:

- მხარეები სავაჭრო ხელშეკრულებით ადგენენ აკრედიტივის პირობებს.

- იმპორტიორი (მყიდველი), ექსპორტიორთან (გამყიდველი) შეთანხმებულ ვადებში აძლევს დავალებას თავის ბანკს აკრედიტივის გახსნის შესახებ, რასაც იმპორტიორი იგებს მომსახურე ბანკის განსაკუთრებული წერილით – „ნოტისით“. მოცემული წერილი უდასტურებს იმპორტიორს ბანკის თანხმობას აკრედიტივის უზრუნველყოფის თაობაზე ვალდებულების აღების შესახებ.

- აკრედიტივის გამხსნელი ბანკი უგზავნის შესაბამის წერილს – „ავიზოს“ – ბენეფიციარის (ექსპორტიორის) ბანკს (ან სხვა რომელიმე შუამავალ ბანკს შემდგომში ბენეფიციარის მომსახურე ბანკთან კონტაქტის დასამყარებლად), რითაც ნიშნავს მას

⁵⁰¹ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 485.

თავის საავიზო ბანკად, ამავდროულად უგზავნის მას ფულად თანხას აკრედიტივის შესასრულებლად და ავალებს ბენეფიციარისათვის შესაბამისი შეტყობინების გაგზავნას. საავიზო ბანკის ფუნქცია მდგომარეობს იმაში, რომ მიანიჭოს შემსრულებელ ბანკს უფლება გადაუხადოს ბენეფიციარს მიღებული თანხა.

– თავის მხრივ, შემსრულებელი ბანკი უგზავნის ავიზოს ბენეფიციარს, ატყობინებს მას მის სასარგებლოდ აკრედიტივის გახსნის შესახებ, პირობებს, რომელთა შესრულების შემთხვევაშიც საავიზო ბანკი უფლებამოსილია გასცეს თანხა, რომელიც მიღებულია ბანკ-ემიტენტის მიერ.

– ავიზოს მიღების შემდეგ ექსპორტიორი იძენს ბენეფიციარის სტატუსს და უფლებას, მოითხოვოს აკრედიტივის შესრულება მასში მითითებული პირობებით.

– ექსპორტიორი ახორციელებს საქონლის გადმოტვირთვას (ასრულებს სამუშაოს) და აფორმებს საზღაურის მიღებისათვის აუცილებელ დოკუმენტებს, რის შემდგომაც წარუდგენს მათ შემსრულებელ ბანკს.

– ეს უკანასკნელი ამოწმებს მათ შესაბამისობას აკრედიტივის პირობებთან, ახორციელებს ექსპორტიორთან ანგარიშსწორებას და უგზავნის ბანკ-ემიტენტს მოთხოვნას გადახდილი თანხის კომპენსაციის შესახებ.

– დოკუმენტების გაფორმების სისწორის გადამოწმების შემდგომ ბანკი-ემიტენტი უნაზღაურებს შემსრულებელ ბანკს გაცემულ თანხას და გადასცემს იმპორტიორს საქონლის განკარგისათვის აუცილებელ დოკუმენტაციას, რომელიც იძლევა ტვირთის მიღების უფლებას.⁵⁰²

ბენეფიციარის მიერ აკრედიტივის პირობების დარღვევა ართმევს მას უფლებას, მოითხოვოს ბანკისაგან მიწოდებული საქონლის ღირებულების კომპენსაცია. მაგ., რუსეთის ფედერაციის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან არსებულმა საერთაშორისო კომერციულმა საარბიტრაჟო სასამართლომ უარი უთხრა ბენეფიციარს (მოსარჩელე), რომელმაც დაგვიანებით წარადგინა ბანკში თანხის მიღებისათვის აუცილებელი დოკუმენტაცია, თანამოპასუხედ სსრკ-ს „ვნეშეკონომბანკის“ ჩართვაზე (საქმე №261/1993). სარჩელით მოთხოვნილი თანხის გადახდა სასამართლომ დააკისრა მოპასუხეს, რომელმაც მიიღო საქონელი ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად.⁵⁰³

ბანკის მიერ ბენეფიციარის სასარგებლოდ გახსნილი აკრედიტივის პირობათა დაუსაბუთებელი და უსაფუძვლო შეუსრულებლობა ბენეფიციარის სასარგებლოდ ბანკისათვის გადახდის დაკისრების უპირობო საფუძველია, რაც ნათლად ჩანს რუსეთის ფედერაციის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან არსებული საერთაშორისო კომერციული საარბიტრაჟო სასამართლოს 1995 წლის 22 თებერვლის გადაწყვეტილებაში.⁵⁰⁴ საქმის მასალებიდან გამომდინარე, ექსპორტიორმა-ბენეფიციარმა (ჩეხური ორგანიზაცია) აღძრა სარჩელი იმპორტიორისა (რუსული ორგანიზაცია) და ბანკ-ემიტენტის წინააღმდეგ იმ საფუძველით, რომ მიწოდებული საქონლის ღირებულება არ იქნა ანაზღაურებული ბანკ-ემიტენტის მიერ გამოუძახებადი აკრედიტივიდან გამომდინარე, რომელიც გახსნილი იყო იმპორტიორის დავალების შესაბამისად. გადახდა

⁵⁰² Международное частное право, 2-е издание, 2005, 486

⁵⁰³ Практика МКАС за 1996-1997, 32-33.

⁵⁰⁴ Практика МКАС за 1996-1997, 38-43.

უნდა განხორციელებულიყო აშშ დოლარებში, რის გამოც იმპორტიორის მიერ რუსული ბანკისათვის მიცემულ იქნა დავალება ჩეხოსლოვაკიურ ბანკში ექსპორტიორის სასარგებლოდ გამოუძახებელი აკრედიტივის გახსნის შესახებ. აკრედიტივის თანხა მოხსნილი იყო იმპორტიორის ანგარიშიდან, მაგრამ ექსპორტიორის მიერ წარდგენილი აკრედიტივის პირობების შესაბამისი დოკუმენტაციის მიუხედავად, მიწოდებული საქონლისათვის არავითარი თანხა მის ანგარიშზე ჩარიცხული არ იყო. აკრედიტივის თანხა არ დაბრუნებია იმპორტიორსაც, იგი ირიცხებოდა ბანკის ანგარიშზე. შესაბამისად, წარმოადგენდა ბანკის ვალდებულების საგანს ექსპორტიორის წინაშე გახსნილი გამოუძახებელი აკრედიტივის საფუძველზე.

ბანკს მოსარჩელის სასარგებლოდ გახსნილი ჰქონდა გამოუძახებელი აკრედიტივი საქონლის სრულ ღირებულებაზე. შესაბამისად, მან იმ დროს მოქმედი D(1983 წლის რედაქცია) დოკუმენტური აკრედიტივების შესახებ უნიფიცირებული წესებისა და ჩვეულებების მე-10 მუხლის შესაბამისად, მოსარჩელის წინაშე იკისრა ვალდებულება, აკრედიტივით განსაზღვრული პირობებით დოკუმენტაციის დროული წარდგენის შემთხვევაში დაეფარა მის მიერ მიწოდებული საქონლის ღირებულება.

დოკუმენტების მიღებაზე უარის შემთხვევაში ბანკმა-ემიტენტმა დაუყოვნებლივ უნდა შეატყობინოს ამის შესახებ ბენეფიციარს (დოკუმენტური აკრედიტივების შესახებ უნიფიცირებული წესების და ჩვეულებების 16-ე მუხლი, „დ“ ქვეპუნქტი). როგორც აღნიშნული საქმის მასალებიდან ირკვევა, ბანკმა-ემიტენტმა ეს არ გააკეთა, რითაც უპირობოდ აღიარა წარდგენილი დოკუმენტაციის შესაბამისობა აკრედიტივის პირობებთან და საკუთარი ვალდებულება აკრედიტივით თანხის დაფარვაზე. აკრედიტივი და ნასყიდობის ხელშეკრულება ამ შემთხვევაში წარმოგვიდგება ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ, მაგრამ ურთიერთგანპირობებულ ხელშეკრულებებად, რის გამოც ერთ-ერთი მათგანის შეუსრულებლობა ან არაჯეროვანი შესრულება ავტომატურად წარმოშობს მოთხოვნის უფლებას კრედიტორისათვის. შესაბამისად, ბანკის მიერ აკრედიტივით ანგარიშსწორების ვალდებულების შეუსრულებლობა მისთვის გადახდის ვალდებულების დაკისრების საფუძველია. სწორედ ასე მოიქცა რუსეთის ფედერაციის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან არსებული საერთაშორისო კომერციული საარბიტრაჟო სასამართლო – ცნო ბანკი სათანადო მოპასუხედ და დააკისრა მას სასარჩელო განცხადებაში მითითებული თანხის გადახდა ექსპორტიორის სასარგებლოდ.⁵⁰⁵

აკრედიტივი მაქსიმალურად იცავს ექსპორტიორის ინტერესებს და უზრუნველყოფს თანხის დროულად მიღებას ექსპორტიორისათვის. ამასთან, იგი სრულად გამოირიცხავს საქონლის არმიღების რისკს მყიდველისათვის, ვინაიდან ანგარიშსწორება ხდება მხოლოდ და მხოლოდ საქონლის დატვირთვის ან/და მიღებული სატრანსპორტო დოკუმენტების სანაცვლოდ.⁵⁰⁶ შესაბამისად, სხვა მეთოდებისაგან განსხვავებით, აკრედიტივი თითქმის თანაბრად უსაფრთხოა ორივე მხარისათვის, რაც სხვა ანგარიშსწორების ფორმებთან შედარებით მის სიძვირესაც განაპირობებს.

დოკუმენტური აკრედიტივი თავისი შინაარსით წარმოადგენს ბანკის წერილობით ვალდებულებას გადახდაზე, რომელსაც იგი გასცემს თავისი კლიენტის – იმპორ-

⁵⁰⁵ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 488.

⁵⁰⁶ Фолсом/Гордон/Спагнол, Международные сделки, 1996, 68.

ტიორის დავალებით ექსპორტიორის სასარგებლოდ.⁵⁰⁷ აკრედიტივის გამცემი ბანკი ვალდებულია გადაუხადოს ექსპორტიორს შეთანხმებული თანხა ან მოახდინოს გადასაპირებელი თამასუქის აქცეპტირება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ექსპორტიორი წარუდგენს მას აკრედიტით გათვალისწინებულ ყველა დოკუმენტს, რომლებიც ადასტურებენ მის მიერ ნაკისრ ვალდებულებათა სრულად შესრულებას. აქედან გამომდინარე, ბანკის ვალდებულება პირობითია, ვინაიდან დამოკიდებულია ჩამოთვლილი მოქმედებების განხორციელებაზე.

აკრედიტივების გამოყენება საერთაშორისო ანგარიშსწორებისას რეგულირდება საერთაშორისო-სავაჭრო პალატის მიერ შემუშავებული სპეციალური დოკუმენტით – დოკუმენტური დაკრედიტების უნიფიცირებული წესები და პრაქტიკა.⁵⁰⁸ ეს წესები პერიოდულად, როგორც წესი, ათ წელიწადში ერთხელ, იცვლება საერთაშორისო ვაჭრობისა და ანგარიშსწორების განვითარების შესაბამისად. ამჟამად მოქმედებს 1993 წლის რედაქცია.⁵⁰⁹

აღნიშნული წესები სავალდებულოა ყველა ბანკისათვის, აგრეთვე მათი კლიენტებისათვის აკრედიტით ანგარიშსწორებისას. აკრედიტივი უნდა შეიცავდეს პირობას, რომ უნიფიცირებული წესები მისი შემადგენელი ნაწილია.

არსებობს აკრედიტივის რამდენიმე სახე:

- გამოძახებადი და გამოუძახებადი;
- დადასტურებული და დაუდასტურებელი;
- დაფარული (დეპონირებული) და დაუფარავი (გარანტირებული).

გამოძახებადი აკრედიტივი შეიძლება ბენეფიციარის წინასწარი შეტყობინების გარეშე შეცვლილ ან გაუქმებულ იქნეს ბანკი-ემიტენტის მიერ. გამოუძახებადის შეცვლა ან გაუქმება კი დაუშვებელია ყველა დაინტერესებული პირის თანხმობის გარეშე.

დადასტურებული აკრედიტივი გულისხმობს გადახდის დამატებით გარანტიას არა ბანკ-ემიტენტის, არამედ აკრედიტივის დამადასტურებელი ბანკის მხრიდან. კერძოდ, ბანკი-ემიტენტის მხრიდან გადახდაზე უარის გაცხადების შემთხვევაში, ყველა სათანადო დოკუმენტის არსებობის შემთხვევაში, წარმოიშობა აკრედიტივის დამადასტურებელი ბანკის ვალდებულება ანგარიშსწორების განხორციელებაზე.

დაფარული აკრედიტივის დროს კი ბანკი-ემიტენტი წინასწარ უზრუნველყოფს შემსრულებელ ბანკს აკრედიტივის შესაბამისი თანხით აკრედიტივის მოქმედების პერიოდისათვის.⁵¹⁰

გარდა სტანდარტული აკრედიტივებისა, ამა თუ იმ პირობის კონტრაქტების უზრუნველსაყოფად, საერთაშორისო-საბანკო პრაქტიკამ შეიმუშავა აკრედიტივების სპეციალური ფორმები, როგორიცაა: ტრანსფერაბელური, რეკოლვერული, სარეზერვო, ასევე აკრედიტივი წითელი პირობით.⁵¹¹

ტრანსფერაბელური (Transferable) აკრედიტივი ითვალისწინებს ამ აკრედიტივის გამოყენების შესაძლებლობას მთლიანად ან ნაწილობრივ ერთი ან რამდენიმე პირის

⁵⁰⁷ *Фолсом/Гордон/Спагнол*, Международные сделки, 1996, 68.

⁵⁰⁸ Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (UCP).

⁵⁰⁹ პრაქტიკაში ხშირად გამოიყენება აბრევიატურა UCP500; *Фолсом/Гордон/Спагнол*, Международные сделки, 1996, 9.

⁵¹⁰ *Фолсом/Гордон/Спагнол*, Международные сделки, 1996, 66.

⁵¹¹ *Фолсом/Гордон/Спагнол*, Международные сделки, 1996, 66-67.

მიერ, გარდა თავად ბენეფიციარისა. მათ ტრანსფერაბელური აკრედიტივის მეორე ბენეფიციარებს უწოდებენ.

რევოლვერული (Revolving) აკრედიტივი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, თუკი საქონლის მიწოდება ხდება თანაბარ პარტიებად, როგორც წესი, შეთანხმებული გრაფიკის მიხედვით. რევოლვერული აკრედიტივები ითვალისწინებს აკრედიტივის ათვისების შემდეგ აკრედიტივის თანხის ავტომატურ აღდგენას გარკვეული პერიოდის შემდეგ. აკრედიტივში შეიძლება მითითებულ იქნეს აკრედიტივის განახლების ვადა.

სარეზერვო აკრედიტივი (Standby Letter of Credit), რომელსაც ზოგჯერ სუფთა აკრედიტივსაც უწოდებენ, წარმოადგენს აკრედიტივის სპეციალურ სახეს და თავისი შინაარსით უტოლდება საბანკო გარანტიას. ასეთი აკრედიტივის გამოყენების პრაქტიკა ჩამოყალიბდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რადგანაც ბანკებს ამ ქვეყნის კანონმდებლობით ეკრძალებათ გარანტიების გაცემა. სარეზერვო აკრედიტივი ჩვეულებრივ არ ფარავს გამოგზავნილი საქონლის ღირებულებას. ბანკები ახდენენ ანგარიშსწორებას სარეზერვო აკრედიტივით ბენეფიციარის მიერ წარდგენილი გადასაპირებელი თამასუქისა და სხვა სპეციალური დოკუმენტების (განაცხადის) სანაცვლოდ, რომლებიც ადასტურებს, რომ აკრედიტივის გამსხნელი მხარე არ ასრულებს თანხის გადახდის ვალდებულებას. ამასთან, ბანკი არ არის ვალდებული შეამოწმოს ამ განაცხადის სისწორე, ანუ ახდენს ანგარიშსწორებას უპირობოდ.

აკრედიტივი ნითელი პირობით შეიძლება იყოს ნებისმიერი ტიპის აკრედიტივი, რომელიც ითვალისწინებს შემსრულებელი ბანკის მიერ ექსპორტიორისათვის ავანსად გარკვეული თანხის გადახდას.⁵¹²

6. თამასუქი და ჩეკი ფულად ვალდებულებებში

ფულადი ნიშნების სპეციფიკურ სახეს – ე.წ. „ფულის სუროგატს“ – წარმოადგენს თამასუქი და ჩეკი, რომელთა მეშვეობითც, ჩვეულებრივ, ხორციელდება ანგარიშსწორება სავაჭრო ბრუნვაში.⁵¹³ ანგარიშსწორების ამ მეთოდებმა საკმაოდ ფართო გავრცელება პოვა როგორც ქვეყნის შიდა, ასევე საერთაშორისო-სავაჭრო ურთიერთობებში. ამიტომ აუცილებლად მიგვაჩნია ორიოდე სიტყვით მათ სამართლებრივ ბუნებასაც შევეხოთ.

ა. თამასუქი ფულად ვალდებულებებში

თამასუქი – ეს არის ფასიანი ქაღალდი, რომლითაც მისი გამცემი პირი კისრულობს უპირობო ვალდებულებას გადაიხადოს მასში ნაჩვენები თანხა პირადად ან ამაზე უფლებამოსილი პირის მეშვეობით.⁵¹⁴ განასხვავებენ თამასუქის ორ სახეს, გადასაპირებელ და მარტივ თამასუქს. გადასაპირებელი თამასუქით თამასუქის გამცემი, ტრასანტი ავალებს სხვა პირს, ტრასატს გადაუხადოს მას თამასუქში ნაჩვენები თანხა. მარტივი თამასუქით კი, პირიქით, მისი გამცემი კისრულობს ვალდებულე-

⁵¹² *Фолсом/Гордон/Спагнол*, *Международные сделки*, 1996, 67.

⁵¹³ *ძლიერიშვილი*, *ფულადი ვალდებულების შესრულების თავისებურებანი*, 2005, გვ. 7.

⁵¹⁴ *ყიფიანი*, *ანგარიშსწორების მეთოდების ზოგადი მიმოხილვა*, გვ. 18.

ბას თვითონ გადაიხადოს თამასუქში მითითებული თანხა. აკრედიტივით ანგარიშსწორების პირობებში თამასუქი ძირითადად გამოიწერება ბანკზე.

გადასაპირებელი თამასუქი, იგივე ტრატი, შესაძლებელია შესყიდულ იქნეს ტრასანტისაგან/ექსპორტიორისაგან ბანკის მიერ, რაც ექსპორტიორს აძლევს პირდაპირ სახსრებს, ბანკი კი ხდება მოცემული თამასუქის მფლობელი და, შესაბამისად, ტრასანტისაგან თანხის გადახდაზე უფლებამოსილი პირი.⁵¹⁵ ექსპორტიორის მიერ უცხოელ პარტნიორებზე გადასაპირებელი თამასუქის რეგულარულად გამონერის შემთხვევაში ბანკმა შესაძლებელია მისცეს მას მისგან თამასუქის შესყიდვის ერთგვარი საკრედიტო ხაზი. ამ „საკრედიტო ხაზის“ მიხედვით ექსპორტიორი თავის საქონელზე ანაზღაურებას იღებს დაუყოვნებლივ.⁵¹⁶ ბანკის მხრიდან თავის კლიენტთან ამგვარი სახის ოპერაციის წარმოებისას გამოიყოფა კრედიტი კლიენტისათვის კუთვნილი თანხის მაშინვე მიღების უზრუნველსაყოფად.⁵¹⁷ თამასუქის შესყიდვით ბანკი მნიშვნელოვნად ამცირებს ექსპორტიორის მიერ თანხის მიღებასა და იმპორტიორის მიერ თანხის გადახდას შორის დროის შუალედს. მოვალის მიერ გადახდაზე უარის მიღების შემთხვევაში ბანკი უფლებამოსილია მოითხოვოს ანაზღაურება ექსპორტიორისაგან. გამომდინარე აქედან, ბანკი წინასწარ უნდა იყოს ინფორმირებული ტრასანტის (ექსპორტიორის) კრედიტუნარიანობისა და კეთილსინდისიერების შესახებ.⁵¹⁸

თამასუქი ექსპორტიორს ეკუთვნის მის დისკონტირებამდე, რის შემდეგაც იგი ხდება მყიდველის, ამ შემთხვევაში, ბანკის საკუთრება.⁵¹⁹ ტრასანტის მიერ ტრატის აქცეპტირების⁵²⁰ შემდგომ ექსპორტიორს აქვს ბანკისათვის თამასუქის დაუყოვნებლივ გადაცემის შესაძლებლობა, რომელიც ახორციელებს მის დისკონტირებას შეთანხმებული საპროცენტო განაკვეთით.⁵²¹

⁵¹⁵ მოცემული ოპერაცია საერთაშორისო ვაჭრობასა და საბანკო პრაქტიკაში ცნობილია ნეგოციაციის სახელით.

⁵¹⁶ თამასუქის შესყიდვამდე ბანკმა უნდა მოიძიოს ინფორმაცია ექსპორტიორის კრედიტუნარიანობისა და კომპეტენტურობის შესახებ, ასევე მოითხოვოს სესხის იპოთეკაციის (საქონელზე პასუხისმგებლობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის) წერილი. ამას გარდა, ბანკმა უნდა მოითხოვოს იმ ვალუტაში გამოყოფილი თამასუქი, რომელიც არ იზღუდება სავალუტო კონტროლით. იგი (ბანკი) ასევე ინარჩუნებს ტრასანტისაგან რეგრესის წესით თამასუქის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას.

⁵¹⁷ ამ შემთხვევაში, თანხის მიღება შეიძლება მოხდეს თამასუქის უცხოელი მოვალისათვის — ტრასანტისათვის ან მისი ბანკისათვის გაგზავნამდე.

⁵¹⁸ ამ შემთხვევაში ბანკი აუცილებლად უნდა იყოს ინფორმირებული ექსპორტიორის გადამხდელუნარიანობის შესახებ, ანუ მოცემული საკითხის შემონმებისას განხილვის საგანს აუცილებლად წარმოადგენს მისი გადახდების ისტორია. მიუხედავად სპეციალური საინფორმაციო სამსახურების არსებობისა, რომელთაც აქვთ შესაძლებლობა ამა თუ იმ სუბიექტის შესახებ მონაცემების შეგროვებისა, მისი გადახდების ისტორია ითვლება შეფასების ყველაზე საიმედო საშუალებად. ყიფიანი, ანგარიშსწორების მეთოდების ზოგადი მიმოხილვა, გვ. 2.

⁵¹⁹ დისკონტირებაუნარიანია მხოლოდ ვადიანი თამასუქები. საწარმდგენლო თამასუქები მათი ბუნებიდან გამომდინარე ვერ დაექვემდებარება ზემოაღნიშნულ ოპერაციას, ვინაიდან მათი გადახდა ხდება შესაბამისი დოკუმენტაციის წარდგენისთანავე.

⁵²⁰ თამასუქზე ხელმოწერით გადახდაზე თანხმობის დადასტურება.

⁵²¹ სადისკონტო თანხა იზომება თამასუქის ნომინალური ღირებულებიდან დაქვითული თანხიდან პროცენტებით. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, დისკონტიარის ბანკის მიერ თამასუქის დისკონტირები-

ბ. ჩეკი ფულად ვალდებულებებში

მეორე ფასიანი ქალაქი, რომელმაც გავრცელება პოვა საერთაშორისო სააანგარიშსწორებო პრაქტიკაში, არის ჩეკი. ჩეკი განეკუთვნება მკაცრად დადგენილი ფორმის ფასიანი ქალაქების კატეგორიას და შეიცავს ანგარიშის მფლობელის (ჩეკის გამცემის) ბრძანებას ჩეკის მფლობელისათვის მასში აღნიშნული თანხის გაცემაზე წარგენისას ან კანონით დადგენილ ვადებში. საერთაშორისო ანგარიშსწორებისას ჩეკის გამოყენების მარეგულირებელი სამართლის ნორმების უნიფიცირება განხორციელდა 1931 წელს ჩეკის შესახებ ჟენევის კონვენციით და ჟენევის 1931 წლის კონვენციით კოლიზიების შესახებ, რომელიც მიზნად ისახავს ზოგიერთი კოლიზიის გამოსწორებას ჩეკის შესახებ კანონებში.

ჩეკი აუცილებლად უნდა შეიცავდეს მკაცრად განსაზღვრულ რეკვიზიტებს. მათი არარსებობის შემთხვევაში იგი ანუღირდება და არ დაეჭვმდება გადახდას. ჟენევის კონვენციის თანახმად, ჩეკის აუცილებელ ძირითად რეკვიზიტებს წარმოადგენს: დასახელება „ჩეკი“ იმ ენაზე, რა ენაზედაც არის შედგენილი დოკუმენტი, უბრალო და უპირობო წინადადება განსაზღვრული თანხის გადახდაზე, გადამხდელის სახელი ან დასახელება, იმ ბანკის დასახელება, სადაც უნდა განხორციელდეს ჩეკის განაღდება, ჩეკის შედგენის ადგილი და თარიღი, ჩეკის გამცემის ხელმოწერა.

ჩეკი არ წარმოადგენს ფინანსირების საგანს, ამიტომ მასში არსებული ნებისმიერი მითითება პროცენტების შესახებ ბათილად ითვლება. ჩეკის განაღდება ხდება წარდგენისთანავე. მისი მიმოქცევის ვადები კი შეზღუდულია: ჩეკი, რომელიც განაღდება მისი გამცემის ქვეყანაში, უნდა იყოს წარდგენილი გასანაღდებად მისი გაცემიდან რვა დღის განმავლობაში; თუ ჩეკის გაცემა და მისი განაღდება ხორციელდება სხვადასხვა ქვეყანაში, იგი გასანაღდებად უნდა წარედგინოს ბანკს გაცემიდან ოცი დღის განმავლობაში. ამასთან, თუ ჩეკის გაცემისა და განაღდების ადგილები მდებარეობს მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში, ჩეკის წარდგენის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს სამოცდაათ დღეს.⁵²² ეს უკანასკნელი დებულება ჟენევის კონვენციის 29-ე მუხლის თანახმად, არ ვრცელდება ევროპისა და ხმელთაშუა ზღვისპირეთის ქვეყნებზე, სადაც ჩეკის წარდგენის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს ოც დღეს.

ჩეკი განეკუთვნება ბრუნვაუნარიან დოკუმენტთა კატეგორიას, ანუ უფლებები შეიძლება გადაცემულ იქნეს წარწერის – ინდოსამენტის მეშვეობით, რომელიც კეთდება ჩეკის უკანა მხარეზე.

ჩეკის განაღდება შეიძლება გარანტირებული იყოს გადამხდელის გარდა სხვა ნებისმიერი პირის მეშვეობით. ჩეკის განაღდება გამოიხატება სიტყვებით „ავალი“ ან „გარანტირებულია“ და თან ახლავს ავალისტის (გადახდაზე პასუხისმგებელი პირი) წარწერა.

პირის უნარი, იკისროს ჩეკის ანგარიშსწორების ვალდებულება, განისაზღვრება მისი ქვეყნის კანონმდებლობით. მაგრამ პირი, რომელმაც ხელი მოაწერა ჩეკს უცხო

სათვის მიღებული ანაზღაურება, საკომისიო, ან საფასური, რომელსაც იხდის ექსპორტიორი თანხის დაუყოვნებლივ მიღების შესაძლებლობისათვის. ექსპორტიორისათვის გადახდილი თანხა კი უტოლდება თამასუქის ნომინალური ღირებულებისათვის გამოკლებულ დისკონტის თანხას. *Фолсом/Гордон/Спагнол, Международные сделки, 1996, 125.*

⁵²² *Международное частное право, 2-е издание, 2005, 503.*

ქვეყანაში და ამავე ქვეყნის კანონმდებლობითვე უფლებაუნარიანია ჩეკზე ხელმოწერისათვის, პასუხს აგებს მის ქვეყანაში მოქმედი წესებისა თუ კანონმდებლობის მიუხედავად. იმ ქვეყნის კანონი, სადაც უნდა იყოს განალღებული ჩეკი, განსაზღვრავს იმ პირთა წრეს, ვის სასარგებლოდაც შესაძლებელია მისი გაცემა. ვალდებულებათა აღების ფორმა განისაზღვრება იმ ქვეყნის კანონმდებლობის მიხედვით, სადაც მოხდა ვალდებულების აღება. იმ ქვეყნის კანონი, სადაც ჩეკის განალღება უნდა მოხდეს, განსაზღვრავს: ექვემდებარება თუ არა ჩეკი განალღებას; წარდგენის ვადებს; ჩეკის აქცეპტირების შესაძლებლობას; ჩეკის მფლობელის უფლებას, მოითხოვოს ნაწილობრივი გადახდა; ჩეკის გამცემის შესაძლებლობას მისი გამომხმობისას; ზომები, რომლებიც უნდა იყოს მიღებული ჩეკის დაკარგვის ან მისი მოპარვის შემთხვევაში. ფორმა და ვადები პროტესტისა და სხვა მოქმედებებისა, რომლებიც აუცილებელია ჩეკზე არსებულ უფლებათა განხორციელების დასაცავად, განისაზღვრება იმ ქვეყნის კანონმდებლობით, რომლის ტერიტორიაზეც უნდა გაცხადდეს პროტესტი ან განხორციელდეს სხვა რაიმე სახის მოქმედება.⁵²³

კონვენციის მოცემულ ნორმებზე დაყრდნობით, რუსეთის ფედერაციის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან არსებულმა საერთაშორისო კომერციულმა საარბიტრაჟო სასამართლომ დასაშვებად მიიჩნია ჩეკის შესახებ გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის კანონმდებლობის გამოყენება იმის განსასაზღვრად, მართლზომიერი იყო თუ არა მოქმედება გერმანელი ჩეკის გამცემი პირისა, რომელმაც გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში გასცა საქონლის ღირებულების დასაფარად ჩეკი, რომელიც მას მიენოდა საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულების საფუძველზე (საქმე №309/1995).⁵²⁴ ამასთან, ჩეკი არ განალღებულა ბანკის მიერ, რომლის სახელზედაც იყო იგი გამოწერილი. იგი გამოხმობილ იქნა მისი გამცემის მიერ. დავა განიხილებოდა რუსული კომპანიის სასარჩელო განცხადების საფუძველზე. მოთხოვნა მიმართული იყო გერმანული ფირმის წინააღმდეგ. სასარჩელო მოთხოვნა გულისხმობდა საქონლის საზღაურის გადახდას და იმ ზიანის ანაზღაურებას, რომელიც გამოიწვია მოპასუხის ბანკის მიერ ჩეკის განალღებაზე უარის თქმამ. სასამართლომ დაადგინა, რომ მოსარჩელე არ მოქმედებდა ჩეკის შესახებ გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის კანონმდებლობის შესაბამისად, ხოლო მოპასუხეს იგი არ დაურღვევია. შესაბამისად, საარბიტრაჟო სასამართლომ უარი უთხრა მოსარჩელეს სასარჩელო განცხადების დაკმაყოფილებაზე ზიანის ანაზღაურების ნაწილში. საარბიტრაჟო სასამართლო დაეყრდნო ჩეკიდან გამომდინარე ურთიერთობების კოლიზიის შესახებ 1931 წლის ჟენევის კონვენციის მე-5 მუხლს. სასამართლომ განმარტა, რომ ჩეკიდან გამომდინარე ვალდებულებები განისაზღვრება იმ ქვეყნის კანონმდებლობით, რომლის ტერიტორიაზეც მოხდა ამ ვალდებულებათა აღება (ე.ი. გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის კანონმდებლობით). გფრ-ს ჩეკის მეშვეობით ანგარიშსწორებასთან დაკავშირებული კანონმდებლობა უნიფიცირებულია 1931 წლის კონვენციის შესაბამისად, რომლის 29-ე მუხლის პირველი ნაწილი ითვალისწინებს, რომ ჩეკი, რომელიც უნდა განალღდეს მისი გაცემის ქვეყანაში, გასანალღებლად წარდგენილ უნდა იქნეს რვა დღის განმავლობაში. ამასთან, ამავე კანონის 32-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ჩე-

⁵²³ Международное частное право, 2-е издание, 2005, 504.

⁵²⁴ Практика МКАС за 1996-1997, 117-118.

კის გამოხმობა შესაძლებელია მხოლოდ მისი წარდგენისათვის განსაზღვრული ვადის გასვლის შემდგომ. რუსულმა მხარემ ჩეკი გასანაღებლად წარადგინა და დგენილი ვადის გადაცილებით, მოპასუხემ კი მართლზომიერად ისარგებლა კანონით მისთვის მინიჭებული უფლებით ჩეკის გამოხმობაზე. აქედან გამომდინარე, საარბიტრაჟო სასამართლომ არ ჩათვალა მოსარჩელის მიერ განცდილი ზიანი მოპასუხის ბრალეული მოქმედების გამო წარმოშობილად.

ზემოაღნიშნულ დებულებათა არსიდან გამომდინარე ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ ჩეკი და თამასუქი ფულად ვალდებულებათა შესრულების ერთგვარი მეთოდებია. მაგრამ იქნენ კი ისინი ფულადი ნიშნების მნიშვნელობას და შეგვიძლია თუ არა მათი მეშვეობით ანგარიშსწორების გათანაბრება ფულადი ნიშნებით ანგარიშსწორებასთან? ფულადი დოკუმენტი გარკვეული წინაპირობების არსებობის შემთხვევაში შესაძლებელია მიმოქცევის საშუალების ფუნქციასა და მნიშვნელობას იქნდეს. ამ სახით ფულადი დოკუმენტი იმ ფულადი თანხის მაგივრობას ასრულებს, რომლის მიღებისკენაც არის მიმართული კრედიტორის მოქმედება კონკრეტული სამოქალაქო სამართალურთიერთობის განხორციელების პროცესში, ანუ შესაძლებელია იგი სწევდეს თვით ფულის მაგივრობას. მაგრამ თუ არის შესაძლებელი ჩეკისა და თამასუქის მიერ ამგვარი ფუნქციონალური ცვალებადობა? მოცემულ შეკითხვაზე პასუხი უარყოფითია, რადგან ჩეკიც და თამასუქიც, მათი ცირკულატორული დანიშნულების მიუხედავად, მაინც რჩებიან ფასიან ქალაქად, რომლებიც თავის თავში მოიაზრებენ მხოლოდ და მხოლოდ მათი მფლობელის ან მათში დასახელებული პირის უფლებას ფულადი თანხის მიღებასთან დაკავშირებით. ამასთან, მათი რეალიზაცია განპირობებულია განსაზღვრული ვადით, შესრულების ადგილით, მათ განაღდებაზე ვალდებული პირების გადახდისუნარიანობით და ა.შ. „ნივთები, რომლებიც ერთი პირისაგან მეორეზე გადაცემისას ინდივიდუალურად ფასდება და არა უბრალოდ აითვლება, არ შეიძლება გათანაბრებულ იქნეს ფულად ნიშნებთან, მიუხედავად მათი ცირკულატორული ფუნქციით აღჭურვისა. ნებისმიერ სამართლებრივ სისტემაში ჩეკი და თამასუქი გადაეცემა კრედიტორს ან ფულადი ვალდებულების შესრულების მაგივრად, ან ასეთის მიღების მიზნით, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში – გადახდის სახით.“⁵²⁵

II. სასამართლო პრაქტიკა

1. ფულად ვალდებულებებში გათვალისწინებული პროცენტი

ფულად ვალდებულებებში პროცენტის განსაზღვრის საკითხთან მიმართებით მნიშვნელოვან დებულებებს შეიცავს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 29 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1190-1050-2012; კასატორი – დ. ნ-ია (მოპასუხე); მოწინააღმდეგე მხარე – მ. გ-იანი

⁵²⁵ Луиц, Деньги и денежные обязательства в Гражданском Праве, 1999, 204.

(მოსარჩელე); გასაჩივრებული განჩინება – თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 30 სექტემბრის განჩინება; კასატორის მოთხოვნა – გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება; დავის საგანი – ფულადი ვალდებულების შესრულება.

ფაქტობრივი გარემოებები:

მ. გ-იანმა სარჩელი აღძრა სასამართლოში დ. ნ-იას მიმართ ვალდებულების შესრულების – 2830 აშშ დოლარის გადახდის შესახებ შემდეგი საფუძვლებით: 2007 წელს მოსარჩელემ მოპასუხეს ასესხა 2630 აშშ დოლარი, რაზეც შედგა ხელწერილი, 2008 წლის 26 იანვარს კი – დამატებით 200 აშშ დოლარი. მოპასუხემ მხარეთა შეთანხმებით ნაკისრი ვალდებულება არ შეასრულა.

მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო უსაფუძვლობის გამო.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2009 წლის 19 ნოემბრის გადაწყვეტილებით მ. გ-იანის სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა, დ. ნ-იას მ. გ-იანის სასარგებლოდ დაეკისრა 2630 აშშ დოლარის გადახდა, მოსარჩელე მ. გ-იანს მოპასუხე დ. ნ-იასათვის პროცენტის სახით 200 აშშ დოლარის დაკისრებაზე ეთქვა უარი.

საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება მოპასუხემ გაასაჩივრა სააპელაციო წესით. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 30 სექტემბრის განჩინებით დ. ნ-იას სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, გასაჩივრებული გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელად.

სააპელაციო სასამართლოს განჩინებაზე დ. ნ-იამ შეიტანა საკასაციო საჩივარი, მოითხოვა მისი გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილება. საკასაციო სასამართლომ საკასაციო საჩივარი დაუშვებლად მიიჩნია იმ საფუძვლით, რომ არ აკმაყოფილებდა სსსკ-ის 391-ე მუხლით გათვალისწინებულ დასაშვებობის არც ერთ საფუძველს და დაუშვებლობის გამო განუხილველად დატოვა.

სახელშეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები:

დადებულია თუ არა მხარეთა შორის სესხის ხელშეკრულება?

აქვს თუ არა მოსარჩელეს პროცენტის მოთხოვნის უფლება?

სახეზეა თუ არა ფულადი ვალდებულების ნაწილ-ნაწილ შესრულება?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

პირველი ინსტანციის სასამართლომ გადაწყვეტილებით ნაწილობრივ დააკმაყოფილა სარჩელი, დააკისრა რა მხოლოდ მოპასუხეს მხოლოდ ძირითადი ვალის დაბრუნება.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 30 სექტემბრის განჩინებით პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელად.

საკასაციო სასამართლომ დაუშვებლად მიიჩნია საკასაციო საჩივარი.

სასამართლოს დასაბუთება:

თბილისის საქალაქო სასამართლომ დაადგინა, რომ მხარეთა შორის დაიდო ზე-პირი ფორმის სესხის ხელშეკრულება სარგებლის გათვალისწინებით. მოპასუხის ფულადი დავალიანება მოსარჩელის წინაშე შეადგენს 2630 აშშ დოლარს, საიდანაც 2100 აშშ დოლარი სესხის ძირითადი თანხაა, ხოლო 530 აშშ დოლარი – პროცენტი.

მოპასუხის განმარტებით, საქმეში წარმოდგენილი პირველი ხელწერილი შედგენილია 2005 წლის დეკემბერში, სადაც ეს უკანასკნელი ხელმოწერით ადასტურებს, რომ ვალი შეადგენს 2630 აშშ დოლარს. 2008 წლის 26 იანვრის თარიღით შედგენილია მეორე ხელწერილი, სადაც აღნიშნულია, რომ ძირითადი თანხა შეადგენს 2100 აშშ დოლარს, ხოლო პროცენტი 530 აშშ დოლარს.

სასამართლომ მხოლოდ მოსარჩელის განმარტების საფუძველზე დადგენილად არ ჩათვალა, რომ 2008 წლის 26 იანვარს მოპასუხემ დამატებით იკისრა აღნიშნული თანხიდან ყოველთვიურად 200 აშშ დოლარის პროცენტის სახით გადახდის ვალდებულება, ვინაიდან ამგვარი დასკვნა არ გამომდინარეობს ხელწერილის შინაარსიდან. ხელწერილით ირკვევა, რომ ძირითადი ვალი არის 2100 აშშ დოლარი, პროცენტი – 530 აშშ დოლარი, ამასთან, დ.ნ-ია ვალდებულებას კისრულობს, ყოველთვიურად გადაიხადოს 200 აშშ დოლარი. ხელწერილში ნახსენები არ არის, რომ აღნიშნული თანხა წარმოადგენს პროცენტს, ამასთან, მოპასუხეც უარყოფს პროცენტზე დამატებით შეთანხმებას და ის ადასტურებს მხოლოდ არსებული ვალის ნაწილ-ნაწილ 200-200 აშშ დოლარის ოდენობით დაბრუნების ვალდებულებაზე შეთანხმებას, რაც სასამართლომ მეტად სარწმუნოდ მიიჩნია.

სასამართლომ იხელმძღვანელა 316-ე, 317-ე, 623-ე, 625-ე მუხლებით, ასევე სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე და 105-ე მუხლებით და არ გაიზიარა მოსარჩელის პოზიცია, რომ 2008 წელს მხარეები წერილობითი ფორმით დამატებით შეთანხმდნენ პროცენტის გადახდაზეც.

საქალაქო სასამართლოს გადანყვეტილება მოპასუხემ გაასაჩივრა სააპელაციო წესით. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 30 სექტემბრის განჩინებით დ. ნ-იას სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, გასაჩივრებული გადანყვეტილება დარჩა უცვლელად. სააპელაციო პალატამ სრულად გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს დასაბუთება.

სააპელაციო სასამართლოს განჩინებაზე დ. ნ-იამ შეიტანა საკასაციო საჩივარი, მოითხოვა მისი გაუქმება და ახალი გადანყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილება. საკასაციო სასამართლომ საკასაციო საჩივარი დაუშვებლად მიიჩნია იმ საფუძველით, რომ არ აკმაყოფილებდა სსსკ-ის 391-ე მუხლით გათვალისწინებულ დასაშვებობის არც ერთ საფუძველს და დაუშვებლობის გამო განუხილველად დატოვა.

კითხვები:

- ეთანხმებით თუ არა პირველი ინსტანციისა და სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადანყვეტილებას?
- ეთანხმებით თუ არა საკასაციო სასამართლოს გადანყვეტილებას?
- რა შემთხვევაში შეიძლება პროცენტის გადახდის ვალდებულების არსებობის მტკიცება?

2. ვალდებულების გარეშე გადახდილის გამოთხოვა

385-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევასთან მიმართებით მნიშვნელოვანია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 13 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1224-1244-2011.

კასატორი – შპს „ს. რ-ა“ (მოპასუხე); მოწინააღმდეგე მხარე – შპს „ნ-ი-თ-ი“ (მოსარჩელე). გასაჩივრებული განჩინება – თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 25 მაისის განჩინება. კასატორის მოთხოვნა – გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა. დავის საგანი – თანხის დაკისრება.

ფაქტობრივი გარემოებები:

შპს „ნ-ი-თ-მა“ სარჩელი აღძრა თბილისის საქალაქო სასამართლოში შპს „ს. რ-ის“ მიმართ საბარათე ანგარიშიდან ჩამოჭრილი თანხის – 7900 ლარისა და სასამართლო ხარჯების ანაზღაურების მოთხოვნით შემდეგ გარემოებათა გამო: 2009 წლის 7 დეკემბერს 1694/დსგ და 2010 წლის 6 იანვრის 16/2 ბრძანების თანახმად, შპს „ს. რ-ის“ ოპერატიული კონტროლის ცენტრის მიერ ჩატარდა სადგურ თბილისის ს-ოს სატვირთო და კომერციული საქმიანობის რევიზია. შემონმებულ იქნა 2007 წლის 1 იანვრიდან 2009 წლის 1 დეკემბრამდე სადგურ თბილისის ს-ოს სარკინიგზო მომსახურების საფასურის გაანგარიშების რეალობა. ჩატარებული რევიზიის შედეგად შპს „ნ-ი-თ-ს“ დამატებით დაერიცხა 7900 ლარი. აღნიშნული თანხა შპს „ს. რ-ამ“ თვითნებურად ჩამოაჭრა შპს „ნ-ი-თ-ს“ საბარათე ანგარიშიდან, რომელიც მას, როგორც წესი, ზედმეტობაში აქვს წინასწარ გადარიცხული მოპასუხისათვის. შპს „ნ-ი-თ-ს“ კანონი არ დაურღვევია. ვაგონების მოცდენას ადგილი არ ჰქონია. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შპს „ს. რ-ის“ მიერ შპს „ნ-ი-თ-ის“ ანგარიშიდან ჩამოჭრილი 7 900 ლარი მოსარჩელისათვის დაბრუნებას ექვემდებარება.

მოპასუხემ შესაგებებელში მიუთითა, რომ სარჩელი არ უნდა ყოფილიყო დაკმაყოფილებული უსაფუძვლობის გამო.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 12 იანვრის გადაწყვეტილებით შპს „ნ-ი-თ-ის“ სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ, მოპასუხე შპს „ს. რ-ს“ დაეკისრა 7 900 ლარის გადახდა შპს «ნ-ი-თ-ის» სასარგებლოდ.

საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა შპს „ს. რ-მ“, მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 25 მაისის განჩინებით შპს „ს. რ-ის“ სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა.

სააპელაციო სასამართლოს განჩინება საკასაციო წესით გაასაჩივრა შპს „ს-რი-მ“, მოითხოვა გადაწვეტილების გაუქმება და საქმეზე ახალი გადაწყვეტილების მიღება.

საკასაციო პალატამ საკასაციო საჩივარი ცნო დასაშვებად, გაეცნო საქმის მასალებს და საკასაციო საჩივრის საფუძვლებისა და გასაჩივრებული გადაწყვეტილების

იურიდიული დასაბუთების შემონმების შედეგად მიიჩნია, რომ შპს „ს. რ-ის“ საკასაციო საჩივარი საფუძველიანი იყო და დაკმაყოფილა.

სახელმეკრულებოსამართლებრივი საკითხები:

დაირღვა თუ არა გადაზიდვის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულება? არსებობს თუ არა უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლებრივი წინაპირობები?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 12 იანვრის გადაწყვეტილებით შპს „ნ-ი-თ-ის“ სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ, მოპასუხე შპს „ს. რ-ის“ დაეკისრა 7 900 ლარის გადახდა შპს «ნ-ი-თ-ის» სასარგებლოდ.

სასამართლომ მიიჩნია, რომ შპს „ს. რ-ის“ მიერ არასწორად იქნა შეფასებული ტვირთის მიწოდებისა და დაცლის ვადები, რამაც გამოიწვია შპს «ნ-ი-თ-ისთვის» 24 საათზე მეტი მოსახურების საფასურის უსაფუძვლოდ დარიცხვა და კორექტირების ვაუჩერის საფუძველზე შპს „ს. რ-ის“ მიერ შპს „ნ-ი-თ-ის“ საბარათე ანგარიშიდან 7 900 ლარის ჩამოჭრა.

მოცემულ საქმეზე თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 12 იანვრის გადაწყვეტილება სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით დარჩა უცვლელად.

საკასაციო პალატამ მიზანშეწონილად მიიჩნია საკასაციო საჩივრის დაკმაყოფილება და ახალი გადაწყვეტილების მიღება, რომლითაც შპს „ნ-ი-თ-ის“ სარჩელი არ დააკმაყოფილა.

სასამართლოს დასაბუთება:

თბილისის საქალაქო სასამართლომ მხარეთა ახსნა-განმარტებებისა და საქმეში არსებული სხვა მტკიცებულებების საფუძველზე დადგენილად მიიჩნია, რომ შპს „ს. რ-ის“ მიერ არასწორად იქნა შეფასებული ტვირთის მიწოდებისა და დაცლის ვადები, რამაც გამოიწვია შპს „ნ-ი-თ-ისთვის“ 24 საათზე მეტი მოსახურების საფასურის უსაფუძვლოდ დარიცხვა და კორექტირების ვაუჩერის საფუძველზე შპს „ს. რ-ის“ მიერ შპს „ნ-ი-თ-ის“ საბარათე ანგარიშიდან 7 900 ლარის ჩამოჭრა.

მოცემულ საქმეზე თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 12 იანვრის გადაწყვეტილება სააპელაციო სასამართლოს მიერ დარჩა უცვლელად შემდეგი დასაბუთებით: **სასამართლომ იხელმძღვანელა 316 | 317 I, 361-ე მუხლებით და ჩათვალა**, რომ მოსარჩელის მიერ **ვალდებულება შესრულებულია კეთილსინდისიერად**, შესაბამისად, **385-ე და 991-ე მუხლების შესაბამისად**, პალატამ მიიჩნია, რომ შპს „ს. რ-ის“ მიერ არასწორად იქნა შეფასებული ტვირთის მიწოდებისა და დაცლის ვადები, რამაც გამოიწვია შპს „ნ-ი-თ-ისთვის“ 24 საათზე მეტი მოსახურების საფასურის უსაფუძვლოდ დარიცხვა და კორექტირების ვაუჩერის საფუძველზე შპს „ს. რ-ის“ მიერ შპს „ნ-ი-თ-ის“ საბარათე ანგარიშიდან 7 900 ლარის ჩამოჭრა.

მოსარჩელის მხრიდან ადგილი არ ჰქონია 361 II მუხლის დარღვევას, ხოლო მოპასუხემ ვერ უზრუნველყო გადაზიდვის ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეს-

რულება, კერძოდ, მან დროულად ვერ დაცალა ვაგონი, რის გამოც, მოცემულ პერიოდში, ადგილი ჰქონდა დანიშნულების სადგურში მიტანილი ვაგონის მოცდენას. შესაბამისად, შპს „ს. რ-ამ“ სწორად დაარიცხა მოსარჩელეს მომსახურების განევის (ვაგონით სარგებლობისა და ტვირთის შენახვის ხარჯები) საფასური – 7 900 ლარის ოდენობით.

სააპელაციო სასამართლოს განჩინება საკასაციო წესით გაასაჩივრა შპს „ს-რი-მ, მოითხოვა გადაწყვეტილების გაუქმება და საქმეზე ახალი გადაწყვეტილების მიღება.

კასაციის აზრით, უტყუარად დასტურდება დანიშნულების სადგურში მიწოდებული ტვირთის შპს „ნ-თ-ის“ მიერ მიღების დაყოვნების ფაქტი. სასამართლოს უარი უნდა ეთქვა მოსარჩელისათვის სარჩელის დაკმაყოფილებაზე. სარჩელის დაკმაყოფილების საფუძვლად მითითებულია **385-ე მუხლი და აღნიშნულია, რომ ის, რაც ვალდებულების გარეშეა** გადახდილი, შეიძლება, უსაფუძვლო გამდიდრების შესახებ წესების თანახმად, უკან იქნეს გამოთხოვილი. მოცემულ შემთხვევაში, სასამართლოს არ უნდა გამოეყენებინა აღნიშნული ნორმა, ვინაიდან მონინალმდეგე მხარემ – შპს „ნ-ი-თ-მა“ ვერ შეძლო დანიშნულების სადგურში მიწოდებული ტვირთის დროული დაცლა, რამაც გამოიწვია ვაგონების დაყოვნება.

აღსანიშნავია, რომ საკასაციო პალატამ საკასაციო საჩივარი ცნო დასაშვებად, გაეცნო საქმის მასალებს და საკასაციო საჩივრის საფუძვლებისა და გასაჩივრებული გადაწყვეტილების იურიდიული დასაბუთების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ შპს „ს. რ-ის“ საკასაციო საჩივარი საფუძვლიანი იყო და დააკმაყოფილა შემდეგ გარემოებათა გამო: საკასაციო სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა საქმისათვის არსებითი მნიშვნელობის მქონე იმ გარემოებებზე, რომლებიც საფუძვლად დაედო სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას, კერძოდ, შპს „ნ--თ-სა“ და შპს „ს. რ-ას“ შორის 2007 წლის 14 მაისს გაფორმდა სმგ-76/17 ხელშეკრულება შპს ს. რ-ის მისასვლელი ლიანდაგის ექსპლუატაციასთან დაკავშირებით. შპს „ს. რ-ის“ მიერ 2010 წლის 22 მარტის კორექტირების ვაუჩერის საფუძველზე ჩამოჭრილ იქნა შპს „ნ-ი-თ-ის“ საბარათე ანგარიშიდან 7 900 ლარი. სადავო თანხის დარიცხვის (საბარათე ანგარიშიდან ჩამოჭრის) ფორმალური საფუძველი გახდა „ს. რ-ის“ სადგურ „თბილისი-ს-ოს“ სატვირთო და კომერციული საფინანსო, სამეურნეო საქმიანობის დოკუმენტურ-კომპლექსური რევიზიის 2009 წლის 30 იანვრის აქტი, რომლის თანახმადაც, შპს „ნ-ი-თ-ის“ მიმართ არაერთგზის იქნა განხორციელებული ტვირთის მიწოდება და ზოგ შემთხვევაში ადგილი ქონდა ვაგონების მოცდენას. სააპელაციო სასამართლომ გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილებით დადგენილი გარემოება, რომ შპს „ნ-ი-თ-ის“ მიერ **კეთილსინდისიერად იქნა შესრულებული ვალდებულება** და ვაგონების მოცდენას ადგილი არ ჰქონია. სასამართლოს შეფასებით, დროის იმ შუალედში, რომელსაც მოპასუხე მოსარჩელის ბრალით ვაგონების მოცდენად მიიჩნევს, ტვირთი დაყოვნდა განბაჟების და დაცლის ფრონტის მოლოდინში. აღნიშნული გარემოება კი თავისთავად გამორიცხავს ვაგონების მოცდენას ტვირთმიმღების ბრალით.

საკასაციო სასამართლომ არ გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს ეს მოსაზრება და მიუთითა, რომ სარკინიგზო კოდექსის 25-ე მუხლის მე-4 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე, შპს „ნ-ი-თ-ისათვის“ მისი კუთვნილი ტვირთი უნდა ჩაითვალოს დანიშნულების ადგილზე **დადგენილ ვადაში მიტანილად.**

საკასაციო პალატამ ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზეც, რომ სადავო სამართალურთიერთობაში შპს „ს. რ-ა“ წარმოადგენდა გადამზიდველს, რომელსაც ევალებოდა ტვირთის გადაზიდვა და დანიშნულების ადგილზე მიტანა. არც პირველი ინსტანციის სასამართლოს და არც სააპელაციო სასამართლოს არ დაუდგენია შპს „ს. რ-ის“, როგორც გადამზიდველის ბრალეულობა ტვირთის დაყოვნებაში. აქედან გამომდინარე, ერთ შემთხვევაში, დაცლის ფრონტის მოლოდინი გაგებულ უნდა იქნეს, როგორც ტვირთმიმღებისათვის გამოყოფილი რ-ის მისასვლელი ლიანდაგის არათავისუფალ მდგომარეობაში ყოფნა, ხოლო მეორე შემთხვევაში, განბაჟების მოლოდინი გაგებულ უნდა იქნეს, როგორც ტვირთმიმღებისათვის მიწოდებული ტვირთის განბაჟების რეჟიმში მოქცევა. ამდენად ფაქტია, რომ შპს „ნ-ი-თ-ისათვის“ ქ. თბილისში მიწოდებული ტვირთი გაჩერდა ტვირთმიმღების მიზეზით და ასეთი შედეგი არ არის განპირობებული შპს „ს. რ-ის“ ბრალით ან მიზეზით. ზემოაღნიშნული მსჯელობიდან გამომდინარე, საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ ვაგონების მიწოდების დაყოვნების გამო შპს „ნ-ი-თ-ის“ ბრალეულობასთან დაკავშირებით კასატორმა წარმოადგინა დასაშვები და დასაბუთებული პრეტენზია (შედავება).

საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ მოცემულ შემთხვევაში, სააპელაციო სამართალმ არასწორად გამოიყენა და განმარტა საქართველოს სარკინიგზო კოდექსის 27-ე მუხლი, ვინაიდან აღნიშნული მუხლი ეხება დანიშნულების რ-ის სადგურში ტვირთის შენახვისა და გაცემის წესს. საკასაციო პალატამ სრულად გაიზიარა კასატორის პოზიცია სააპელაციო სასამართლოს მხრიდან სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 393 II ა მუხლის მოთხოვნათა დარღვევის თაობაზე და მიიჩნია, რომ სადავო სამართალურთიერთობის გადასაწყვეტად სასამართლოს უნდა გამოეყენებინა სარკინიგზო კოდექსის 22-ე, 23-ე, 25-ე და 36-ე მუხლები.

იმის გათვალისწინებით, რომ შპს „ს. რ-ამ“ შპს „ნ-ი-თ-ის“ ბრალეულობასთან, ასევე კლიენტის მიზეზით 24 საათზე მეტი ვადით მომსახურეობასთან დაკავშირებით წარმოადგინა დასაბუთებული პრეტენზია, საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ კასატორმა შპს „ნ-ი-თ-ის“ სწორად გადაახდევინა ვაგონების მოცდენისათვის თანხა. ამასთან, ეს თანხა არ წარმოადგენს უსაფუძვლო გამდიდრების შედეგს, ამიტომ 385-ე, 976-ე და 991-ე მუხლების საფუძველზე არ ექვემდებარება მოსარჩელისათვის დაბრუნებას. შესაბამისად, საკასაციო პალატამ მიზანშეწონილად მიიჩნია საკასაციო საჩივრის დაკმაყოფილება და ახალი გადაწყვეტილების მიღება, რომლითაც შპს „ნ-ი-თ-ის“ სარჩელი არ დააკმაყოფილა.

კითხვები:

- ეთანხმებით თუ არა პირველი ინსტანციისა და სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას?
- ეთანხმებით თუ არა საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- გააჩნდა თუ არა შპს „ნ-ი-თ-ის“ (მოსარჩელეს) შპს „ს. რ-ამ-ის“ მიმართ თანხის მოთხოვნის უფლება?

3. ვალუტის შეცვლა, ნომინალიზმის პრინციპი

ვალუტის შეცვლის საკითხთან მიმართებით მნიშვნელოვანია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 17 სექტემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-239-564-09; კასატორი – ტ. წ-ია (მოსარჩელე), კასატორის წარმომადგენელი – მ. ბ-შვილი. მოწინააღმდეგე მხარე – ინდივიდუალური ბინათმშენებლობა ამხანაგობა „თაბუკაშვილი 88“ (მოპასუხე); გასაჩივრებული განჩინება – თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 26 იანვრის განჩინება. კასატორის მოთხოვნა – გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილების მიღება.

ფაქტობრივი გარემოებები:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიას სარჩელით მიმართა ტ. წ-იამ ინდივიდუალური ბინათმშენებლობის ამხანაგობა „თაბუკაშვილი 88-ის“ მიმართ იმაზე მითითებით, რომ ის 1990 წელს განეწვრიანდა ზემოხსენებულ ამხანაგობაში ხუთოთახიანი ბინის მისაღებად ფართობით 130 კვ.მ, აივნების გარეშე. 1990 წლის 18 ოქტომბერს მოსარჩელემ ამხანაგობაში განახორციელა შენატანი 40 000 რუსული მანეთი, 1993 წლის 5 ივლისს კი – 25 000 000 რუსული მანეთი. წლების განმავლობაში მშენებლობის დასრულება არ მოხერხდა, ბოლოს ამხანაგობამ მოსარჩელეს მის მიერ განხორციელებული შენატანის სანაცვლოდ შესთავაზა ამხანაგობის მიერ აშენებულ ბინაში მხოლოდ 20 კვ.მ. ფართობი. 2006 წლის 18 დეკემბრის გადაწყვეტილებით სარჩელი არ დაკმაყოფილდა. მოგვიანებით ტ. წ-იამ კვლავ მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა ამხანაგობიდან გასვლის გამო ამხანაგობაში მის მიერ 1990 და 1993 წლებში განხორციელებული შენატანის 40 000 და 25 000 000 რუსული მანეთის ეროვნულ ვალუტაში ლარებში დაბრუნება, კეძროდ, მოპასუხისათვის 186 648 ლარის დაკისრება.

მოპასუხემ შესაგებლად მოითხოვა სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა უსაფუძვლობის გამო.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2008 წლის 21 აპრილის გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ.

აღნიშნული გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა ტ. წ-იამ, მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილების მიღებით სარჩელის სრულად დაკმაყოფილება. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2009 წლის 26 იანვრის განჩინებით ტ. წ-იას სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა.

აღნიშნული გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა ტ. წ-იამ. საკასაციო პალატამ გააუქმა გადაწყვეტილება და საქმე ხელახალი განხილვისათვის დააბრუნა სააპელაციო სასამართლოში.

სახელმწიკრულებო-სამართლებრივი საკითხები:

რა სახის ხელმწიკრულებაა დადებული მხარეებს შორის?

რა არის ვალუტა? რას ნიშნავს ვალუტის შეცვლა?
რაში გამოიხატება ნომინალიზმის პრინციპი?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2008 წლის 21 აპრილის გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ. მოსარჩელის მიერ შეტანილი რუსული 40 000 მანეთი სასამართლომ მიიჩნია, რომ წარმოადგენდა 0.04 ლარს, ხოლო რუსული 25 000 000 მანეთი – 25 ლარს, შესაბამისად, მოპასუხე ინდივიდუალური ბინათმშენებლობის ამხანაგობა „თაბუკაშვილი 88-ს“ მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა 25, 04 ლარის გადახდა.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2009 წლის 26 იანვრის განჩინებით ტ. წ-იას სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა და ძალაში დარჩა თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2008 წლის 21 აპრილის გადაწყვეტილება.

აღნიშნული გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა ტ. წ-იამ. საკასაციო პალატამ გააუქმა გადაწყვეტილება და საქმე ხელახალი განხილვისათვის დააბრუნა სააპელაციო სასამართლოში, თანაც განჩინებით დაავალა სააპელაციო სასამართლოს საქმის ხელახალი განხილვისას დაედგინა, თუ რა ფართის ღირებულებას წარმოადგენდა ტ. წ-იას მიერ განხორციელებული შენატანი.

სასამართლოს დასაბუთება:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიამ მოდავე მხარეების ახსნა-განმარტებების საფუძველზე დადგენილად მიიჩნია, რომ ფულადი მოთხოვნების შესრულებისას მოქმედებს ნომინალიზმის პრინციპი. ამ პრინციპის მიხედვით, ვალდებულება (თანხის უკან დაბრუნება) ნაკისრ თანხაში უნდა დაიფაროს; უმართებულოა ფულადი თანხის შესასრულებელი ვალდებულების გაიგივება გარკვეულ მსყიდველობითუნარიანობასთან; ფულადი ვალდებულების საგანს წარმოადგენს ფულადი ნიშნების გარკვეული თანხა, ფულის მსყიდველობითუნარიანობითობის ცვალებადობა არ წარმოადგენს გადასახდელი თანხის გადაფასების საფუძველს. აღნიშნული ცვლილების მიუხედავად, ფულის მსყიდველობითუნარიანობა ნომინალის მიხედვით განისაზღვრება. იურიდიული ნომინალიზმის პრინციპი წარმოადგენს ფულადი განგარიშებისა და გადახდების საფუძველს. ვალუტის შეცვლისას გადაცვლით ურთიერთობებს საფუძველად უნდა დაედოს ის კურსი, რომელიც ვალუტის შეცვლის დღეს არსებობდა ფულის ამ ერთეულებს შორის.

სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატა დაეთანხმა საქალაქო სასამართლოს მსჯელობას და დადგინა, რომ საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტის¹246 1993 წ. 24 მარტის „საქართველოს რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მიმოქცევაში საქართველოს რესპუბლიკის ეროვნული ბანკის კუპონის გამოშვების შესახებ“ დადგენილებით საგადასახდელი საშუალების სახით შემოღებულ იქნა „კუპონი“. აღნიშნული დადგენილების მე-2 პუნქტის თანახმად, თანაფართობა კუპონსა და მანეთს შორის განისაზღვრა 1-1-ზე. „მიმოქცევაში ეროვნული ვალუტის „ლარის“ გამოშვების შესახებ“ 1995 წ. 16 სექტემბრის საქართველოს სახელმწიფო მეთაურის 363-ე ბრძანებულებით, 1995 წლის 2 ოქტომბრიდან საქართველოს ტერიტორიაზე

ერთადერთ კანონიერ საგადასახადო საშუალებად გამოცხადდა ეროვნული ლარი და კუპონის ლარზე გადაცვლის კურსი განისაზღვრა შეფარდებით 1 000 000 კუპონი 1 ლარზე. შესაბამისად, ტ. წ-იას მიერ შეტანილმა თანხამ პალატის განმარტებით, შეადგინა საერთო ჯამში 25.04 ლარი.

აღნიშნული გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა ტ. წ-იამ. კასატორის განმარტებით, მართალია, როგორც პირველი ინსტანციის, ისე სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად ცნო ის გარემოება, რომ ტ. წ-იას მიერ ამხანაგობაში შენატანი განხორციელებული არის ორ ნაწილად, ანუ 1990 წელს 40 000 რუსული მანეთის ოდენობით, ხოლო 1993 წელს 25000000 რუსული მანეთის ოდენობით, მაგრამ სასამართლომ ამხანაგობისათვის წილის ფულადი კომპენსაციის განხორციელების მოვალეობის დაკისრებისას, არასწორად გამოიყენა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 389-ე მუხლი (და შესაბამისად, საქართველოს რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მიმოქცევაში საქართველოს რესპუბლიკის ეროვნული ბანკის კუპონების გამოშვების შესახებ“ საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტის 1993 წლის 24 მარტის 1246-ე დადგენილება და საქართველოს პრეზიდენტის 1995 წლის 16 სექტემბრის 1363 ბრძანებულება „მიმოქცევაში ეროვნული ვალუტის „ლარის“ გამოშვების შესახებ“).

კასატორის აზრით, მოცემულ შემთხვევაში სახეზე არ არის წმინდა ფულადი ვალდებულება, რამდენადაც ამხანაგობის ვალდებულება მდგომარეობს იმაში, რომ მას ტ. წ-იას მიერ განხორციელებული შენატანის სანაცვლოდ შეესრულებინა შემხვედრი ვალდებულება – გადაეცა ბინა და სწორედ იმის გამო, რომ ამხანაგობამ ეს ვალდებულება არ შეასრულა, მან ტ. წ-იას, მისი ხელშეკრულებიდან გასვლის გამო (რასაც სასამართლოც უთითებს დასაბუთებაში), უნდა მისცეს წილის ფულადი კომპენსაცია. კასატორის განმარტებით, მის მიერ განხორციელებული შენატანი სარგებლით უნდა დაუბრუნდეს ფულის მსყიდველუნარიანობისა და სარგებლის გათვალისწინებით. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, კასატორმა მოითხოვა გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება და საქმეზე ახალი გადაწყვეტილების მიღება.

საკასაციო პალატამ განიხილა საქმის მასალები, გაეცნო საკასაციო საჩივრის საფუძვლებს და მიიჩნია, რომ საკასაციო საჩივარი ნაწილობრივ უნდა დაკმაყოფილებულიყო შემდეგ გარემოებათა გამო: სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილია, რომ ტ. წ-ია 1990 წელს განვერიანდა ინდივიდუალური ბინათმშენებლობის ამხანაგობა „თაბუკაშვილის 88-ში“ ხუთოთახიანი 130 კვ.მ. ფართობის ბინის მისაღებად. მან ამხანაგობაში შენატანის სახით 1990 წელს გადაარიცხა 40000, ხოლო 1993 წლის 5 ივლისს 25 000 000 რუსული მანეთი. აღნიშნული თანხა გადახდილია ბინის ასაშენებლად. თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2006 წლის 18 დეკემბრის გადაწყვეტილებით დადგენილია, რომ აღნიშნული თანხა არ იყო საკმარისი ხუთოთახიანი ბინის ასაშენებლად. ასეთ შემთხვევაში სასამართლოს უნდა დაედგინა, თუ რა ფართის ბინა შეიძლებოდა აშენებულიყო აღნიშნული თანხით და შესაბამისად განესაზღვრა მისაღები ფართის, ხოლო ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში, ამ ფართის საბაზრო ღირებულება. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ აღნიშნული თანხა გადახდილია ტ. წ-იას მიერ ბინის ასაშენებლად, ანუ მხარეები შეთანხმდნენ არა ცალკე აღებულ თანხაზე, არამედ ბინის ღირებულებაზე. ამდენად, მოპასუხე ვალდებულია აანაზღაუროს ბინის ფართის საბაზრო ღირებულება იმ ოდენ-

ნობით, რაც გადახდილი ჰქონდა ხელშეკრულების მოქმედების პერიოდში.

საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ სასამართლოს **389-ე მუხლი არ უნდა გამოყენებინა**. აღნიშნული ნორმა ვრცელდება იმ შემთხვევაში, როდესაც მხარეს აკისრია თანხის გადახდის ვალდებულება. მოცემულ შემთხვევაში მოპასუხეს ბინის აშენება ევალებოდა. დღეისათვის კი თანხის დაბრუნების შემთხვევაში უნდა დაბრუნდეს მოსარჩელის მიერ გადახდილი თანხით აშენებული ფართის ღირებულების შესაბამისი თანხა. პალატის აზრით, მოცემულ ნაწილში სასამართლოს გადაწყვეტილების დასაბუთება იმდენად არასრულია, რომ მისი სამართლებრივი საფუძვლიანობის შემოწმება შეუძლებელია.

აღნიშნულის გამო საკასაციო პალატამ გააუქმა გადაწყვეტილება და საქმე ხელახალი განხილვისათვის დააბრუნა სააპელაციო სასამართლოში, თანაც განჩინებით დაავალა სააპელაციო სასამართლოს საქმის ხელახალი განხილვისას დაედგინა, თუ რა ფართის ღირებულებას წარმოადგენდა ტ. ნ-იას მიერ განხორციელებული შენატანი.

კითხვები:

- ეთანხმებით თუ არა პირველი ინსტანციისა და სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას?
- ეთანხმებით თუ არა საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- გააჩნდა თუ არა ტ. ნ-იას (მოსარჩელე) ინდივიდუალური ბინათმშენებლობა ამხანაგობა „თაბუკაშვილი 88“ (მოპასუხე) მიმართ თანხის მოთხოვნის უფლება?

III. კითხვები და კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის

- რა თავისებურებით ხასიათდება ფულადი ვალდებულების შესრულება?
- რა განსხვავებაა ვალის ვალუტასა და გადახდის ვალუტას შორის?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ფულადი ვალდებულების დაფარვის რიგითობა?
- რაში მდგომარეობს სასამართლო ხარჯების პრიორიტეტი?
- რა არის ღია ანგარიში?
- რას ნიშნავს ინკასო?
- რომლებია ინკასოს სახეები?
- რას ნიშნავს აკრედიტივი?
- რას ნიშნავს ტრანსფერაბელური აკრედიტივი?
- რას ნიშნავს აკრედიტივი წითელი პირობით?
- რას ნიშნავს ავიზო?

- რა არის თამასუქი?
- რა არის ჩეკი?
- რას ნიშნავს ინდოსამენტი?
- რა არის „ნომინალიზმის“ პრინციპი?
- რა თავისებურებით ხასიათდება „ნომინალიზმის“ პრინციპის მიმართება შეცვლილი გარემოებების გამო ხელშეკრულების მისადაგების შემთხვევასთან?
- რა თავისებურება ახასიათებს გადახდის ვადის დადგომამდე ვალუტის შეცვლას?

2. კაზუსები

კაზუსი №1

2010 წლის 29 აგვისტოს დ. გულბანმა ც. ნემსაძისაგან სესხის ხელშეკრულების საფუძველზე ექვსი თვის ვადით სესხად აიღო 3000 ლარი. ხელშეკრულებაში მითითებული იქნა, რომ დადგენილ ვადაში ვალის დაუბრუნებლობის შემთხვევაში გულბანი ნემსაძეს პროცენტის სახით დამატებით გადაუხდოდა 800 ლარს. 2011 წლის პირველ მარტს ნემსაძე სასწრაფოდ გაემგზავრა საზღვარგარეთ სამკურნალოდ, საიდანაც დაბრუნდა 2011 წლის 15 მარტს. გულბანმა ნემსაძეს ვალი მიუტანა 2011 წლის 1 მარტს, მაგრამ ვერ შეძლო ნემსაძისათვის თანხის დაბრუნება მისი საზღვარგარეთ ყოფნის გამო. ლოდესაც ნემსაძე დაბრუნდა მივლინებიდან, 2011 წლის 16 მარტს, გულბანმა მიუტანა მას სესხად აღებული 3000 ლარი, მაგრამ ნემსაძემ ჩათვალა, რომ ვალი არ იქნა დროულად დაბრუნებული, ამიტომ მოითხოვა გულბანისაგან ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებისათვის ხელშეკრულებით დადგენილი პროცენტის გადახდა. ჩგულბანმა უარი განაცხადა დამატებით 800 ლარის გადახდაზე იმ საფუძველით, რომ ვადის გადაცილება მოხდა კრედიტორის ბრალით, რომელიც არ იმყოფებოდა თავის საცხოვრებელ ადგილას ვალის გადახდის ვადის დადგომის მომენტში.

- როგორ გადავწყვიტოთ დავა? პასუხი დაასაბუთეთ.

კაზუსი №2

2011 წლის 10 მარტს დავით ბერიძემ ირაკლი ლომიძესთან დადო სესხის ხელშეკრულება. ხელშეკრულებით დავითმა ირაკლის სამი თვის ვადით სესხად გადასცა 5000 ლარი. სესხის უკან თავისდროულად დაბრუნების უზრუნველსაყოფად, ირაკლიმ დავითთან მფლობელობითი გირავნობით დააგირავა ბრილიანტის ბეჭედი. გირავნობის ხელშეკრულებით ბეჭდის ღირებულება განისაზღვრა 8000 ლარით და იგი მფლობელობაში გადაეცა გამსესხებულს.

სესხის ხელშეკრულების დადებიდან სამი თვისა და ოცი დღის გასვლის შემდეგ, ირაკლიმ დავითს მიუტანა სესხად აღებული 5000 ლარი, მაგრამ დავითმა უარი განაცხადა თანხის მიღებაზე იმ საფუძველით, რომ მოვალემ (ირაკლიმ) გადააცილა ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადას, ამიტომ დაგირავებული ბრილიანტის

ბეჭედი კრედიტორის (დავითის) საკუთრება გახდა. ამასთან, დავითმა შესთავაზა ირაკლის, რომ გადაუხდოდა სხვაობას ბეჭდის ღირებულებასა და სესხად აღებულ თანხებს შორის, ანუ $8000-5000=3000$ ლარს.

ირაკლი არ დაეთანხმა დავითის ამ წინადადებას და ნოტარიუსთან დეპოზიტზე შეიტანა 5000 ლარი დავითისათვის გადასაცემად, ასევე მიმართა სარჩელით სასამართლოს დავითის უკანონო მფლობელობიდან ბრილიანტის ბეჭედის გამოთხოვის შესახებ. თავის მხრივ, დავითმა ნოტარიუსთან დეპოზიტზე შეიტანა 3000 ლარი ირაკლისათვის გადასაცემად.

- როგორ გადავწყვიტოთ დავა? პასუხი დაასაბუთეთ.

კაზუსი №3

2008 წლის 10 მაისს „ა-ს“ წარმომადგენელს — „გ-სა“ და ინდემნარმე „ბ-ს“ შორის წერილობითი ფორმით დაიდო ქალაქ ბათუმში, „X“ ქუჩა №5-ში მდებარე უძრავის ქონების ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლითაც ნასყიდობის ფასი განისაზღვრა 60000 ლარით; ნასყიდობის საგანი საკუთრების უფლებით აღირიცხა საჯარო რეესტრში შემძენის სახელზე.

ბათუმის საქალაქო სასამართლოს 2009 წლის 10 იანვრის კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით, არ დაკმაყოფილდა „ა“ სარჩელი მასსა და „ბ-ს“ შორის დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულების ბათილად ცნობასთან დაკავშირებით;

ნასყიდობის ხელშეკრულების ბათილად ცნობის თაობაზე სასამართლო მსჯელობის საგანს შეადგენდა მხოლოდ ის გარემოება, აღნიშნული გარიგება იყო თუ არა დადებული იძულებით. ამასთან, სასამართლოს მიერ არ დადგენილა ფაქტობრივი გარემოება იმასთან დაკავშირებით, მყიდველმა ნამდვილად გადაიხადა თუ არა ნასყიდობის ფასი – 60000 ლარი;

2009 წლის 14 დეკემბერს „ა-მ“ სარჩელით მიმართა ბათუმის საქალაქო სასამართლოს მოპასუხე „ბ-ს“ მიმართ და მოითხოვა მოპასუხისათვის 2008 წლის 10 მაისს დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულებაში მითითებული თანხის – 60000 ლარის გადახდის დაკისრება შემდეგი საფუძვლებით: სარჩელის თანახმად, ქალაქ ბათუმში, „X“ ქუჩა №5-ში მდებარე „ა-ს“ საკუთრებაში არსებული საცხოვრებელი სახლი, მინდობილობის საფუძველზე, მისმა შვილმა „გ-მ“, მოპასუხის მხრიდან ზენოლისა და მუქარის გამო, 2008 წლის 10 მაისს ნასყიდობის ხელშეკრულებით გაუფორმა მოპასუხე „ბ-ს“, რომელსაც ნასყიდობის საფასური – 60000 ლარი მოსარჩელისათვის არ გადაუხდია. სადავო სახლი წარმოადგენს მოსარჩელის პირად საკუთრებას და მას მოპასუხესთან არანაირი სასესხო ურთიერთობა არ ჰქონია. სასესხო ურთიერთობა მოპასუხესთან ჰქონდა მოსარჩელის რძალს. ნასყიდობით გათვალისწინებული თანხა მოპასუხეს მოსარჩელისათვის არ გადაუხდია და აღნიშნული არც ბათუმის საქალაქო სასამართლოს 2009 წლის 10 იანვრის კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადგენილა, რომლითაც „ა-ს“ უარი ეთქვა მხოლოდ 2008 წლის 10 მაისს დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულების, როგორც იძულებით დადებული გარიგების ბათილად ცნობაზე უსაფუძვლოდ გამო. ამიტომაც, მოსარჩელემ მოითხოვა ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საცხოვრებელი სახლის ღირებულების – 60000 ლარის მოპასუხისათვის დაკისრება.

მოსარჩელე მოწმეთა ჩვენებებით ადასტურებდა, რომ ნასყიდობის თანხა (60000 ლარი) არც პირადად მას და არც მისი ოჯახის რომელიმე წევრს არ მიუღია. ყველა მოწმე, მათ შორის „გ-ც“ უარყოფდნენ „ბ-ს“ მიერ ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული თანხის გადახდის ფაქტს.

მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო უსაფუძვლობის გამო და მოითხოვა მის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა. მოპასუხე სარჩელისგან თავდაცვის მიზნით შესაგებელში უთითებდა იმ გარემოებაზე, რომ მასა და მოსარჩელეს შორის ნამდვილად დაიდო ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომელშიც მითითებულია, რომ „მყიდველი ვალდებულია გამყიდველს ნასყიდობის ფასი სრულად გადაუხადოს ამ ხელშეკრულების წერილობითი ფორმით დადებისთანავე, ხოლო გამყიდველი ვალდებულია მიიღოს ნასყიდობის ფასი და მოახდინოს ნასყიდობის საგანზე შემძენის საკუთრების უფლების აღრიცხვა საჯარო რეესტრში.“

შესაბამისად, მოპასუხემ ნასყიდობის ხელშეკრულების საფუძველზე მიუთითა ნასყიდობის საგნის ფასის გადახდის ფაქტზე. მოპასუხემ ასევე აღნიშნა, რომ თანხის გადახდის ფაქტი არ შეიძლება დადასტურდეს მოწმეთა ჩვენებებით.

- შეაფასეთ მითითებული ფაქტობრივი გარემოებები. რა გადაწყვეტილებას მიიღებს სასამართლო?

კაზუსი №4

2011 წლის 20 ოქტომბერს „დ-მ“ „კ-ს“ 4 თვის ვადით სესხად გადასცა 10.000 ლარი. სესხის ხელშეკრულების თანახმად, „კ“ ვალდებული იყო სესხის დაბრუნების ვადის გადაცილების შემთხვევაში გადაეხადა 10 პროცენტი ყოველ გადაცილებულ თვეზე. სესხი დაბრუნებული უნდა ყოფილიყო მსესხებლის მიერ გამსესხებლის საბანკო ანგარიშზე ჩარიცხვით. 2011 წლის ნოემბერში „დ-მ“ სარეკლამო გაზეთში გამოაქვეყნა განცხადება მის საკუთრებაში არსებული ბეტონმზიდი ავტომანქანის 12000 ლარად გაყიდვასთან დაკავშირებით. „კ“, რომელსაც ჰქონდა სამშენებლო კომპანია, გაეცნო რა ავტომანქანის გაყიდვის შესახებ განცხადებას, მისწერა წერილი „დ“-ს, რომ თანახმაა შეისყიდოს ავტომანქანა 11000 ლარად. „დ“-მ წერილის მიღებიდან მეორე დღეს დაურეკა „კ-ს“ და განუცხადა თანხმობა ავტომანქანის მიყიდვაზე თერთმეტი ათას ლარად.

ნასყიდობის ხელშეკრულების მხარეები წერილობით შეთანხმდნენ, რომ ნასყიდობის თანხიდან ნაწილს – 10000 ლარს მყიდველი („კ“) გადაიხდიდა 2012 წლის 21 თებერვლისათვის გამყიდველის საბანკო ანგარიშზე ჩარიცხვით, დარჩენილ 1000 ლარს კი – 2012 წლის 30 მარტისათვის. თავის მხრივ „დ“ კი ტრაქტორს ჩამოიყვანდა მესტიიდან და „კ-ს“ გადასცემდა 2012 წლის 25 მარტს ლენტეხში. „კ-მ“ 10.000 ლარის ოდენობის თანხა 2012 წლის 21 თებერვალს შეიტანა „დ-ს“ მიერ მითითებულ საბანკო ანგარიშზე. „დ-მ“ ტრაქტორი მესტიიდან ჩამოიყვანა 2012 წლის 25 მარტს, მაგრამ იმის გამო, რომ მესტია-ცაგერის მონაკვეთზე მოძრაობა აკრძალული იყო ზეავსაშიშროების გამო, ტრაქტორი დაუტოვა ცაგერში მცხოვრებ ვინმე ახვლედიანს და ამის შესახებ შეატყობინა „კ-ს“. მაგრამ „კ-მ“ უარი განუცხადა „დ-ს“ ცაგერიდან ტრაქტორის ჩამოყვანაზე იმ მიზეზით, რომ ვერ შეძლებდა ცაგერში ასვლას დიდთოვლობის გამო. 2012 წლის 26 მარტს ცაგერში მოსულმა ზვავმა ტრაქტორი

გაანადგურა.

2012 წლის 5 მაისს „დ-მ“ წერილობით მიმართა „კ-ს“ და მოითხოვა: ტრაქტორის ნასყიდობის თანხის დარჩენილი ნაწილის – 1000 ლარის, სესხის ძირითადი თანხის – 10000 ლარის, აგრეთვე სესხის დაბრუნების ვადის გადაცილებისათვის მხარეთა შეთანხმებული ორი თვის პროცენტის – 2000 ლარის გადახდევინება.

„კ“ უარს აცხადებს „დ-ს“ მოთხოვნების დაკმაყოფილებაზე და განმარტავს, რომ მან სესხის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულება ჯეროვნად შეასრულა 2012 წლის 21 თებერვალს და სესხის თანხა მთლიანად გადაიხადა, ხოლო ტრაქტორის შეძენისათვის თანხის გადახდის ვალდებულება კი საერთოდ არ ეკისრება, ვინაიდან, ჯერ ერთი, ტრაქტორი მას არ გადასცემია და მეორეც, ტრაქტორი მისგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო განადგურდა.

- როგორ გადავწყვიტოთ დავა? პასუხი დაასაბუთეთ.

თემატიკა

623-ე, 477-ე, 186-ე, 378-ე, 386-ე, 387-ე, 361 II , 403 I, 482 I მუხლები.

სამართლებრივი დასკვნა

პირველი მოთხოვნა

„დ-ს“ მოთხოვნა „კ-ს“ მიმართ ნასყიდობის საგნის ფასის დარჩენილი ნაწილის – 1000 ლარის გადახდის შესახებ.

მოთხოვნის წარმოშობა:

მოთხოვნა შეიძლება გამომდინარეობდეს 477 II მუხლიდან. ამისათვის აუცილებელია „დ-სა“ და „კ-ს“ შორის ნამდვილი ნასყიდობის ხელშეკრულების არსებობა. აღნიშნულის წინაპირობაა ორი ურთიერთმფარავი ნების გამოვლენა ოფერტისა და აქცეპტის სახით და შეთანხმება ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობებზე 327-ე მუხლის შესაბამისად (საგანი, ფასი, მიწოდების ადგილი, დრო და ა.შ);

ა) „დ-ს“ მხრიდან ნების გამოვლენა: მოწვევა ოფერტზე – სარეკლამო განცხადება. 329 II მუხლის შესაბამისად, წინადადება, რომელიც მიმართულია პირთა განუსაზღვრელი წრისადმი, წარმოადგენს მოწვევას ოფერტზე, თუ ამ წინადადებაში სხვა რამ არ არის პირდაპირ მითითებული.

ბ) „კ-ს“ მხრიდან ნების გამოვლენა: წერილის მიწერა „დ-სათვის“ 329 I მუხლის შესაბამისად ჩაითვლება ოფერტად. „დ-ს“ მიერ „კ-სათვის“ ტელეფონით დარეკვა თანხმობის დასტურად ჩაითვლება აქცეპტად 330 II მუხლის შესაბამისად.

ნასყიდობის ხელშეკრულების ნამდვილობისთვის აუცილებელია მხარეთა შეთანხმება ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობაზე. კაზუსის ფაბულის მიხედვით მხარეები შეთანხმდნენ ხელშეკრულების საგანზე, ფასზე, მიწოდების დროსა და ადგილზე საამისოდ გათვალისწინებლი ფორმით.

შუალედური დასკვნა:

329-ე, 330 II, 327 I და II მუხლების საფუძველზე მხარეები შეთანხმდნენ ნასყიდო-

ბის ხელშეკრულებისათვის დამახასიათებელ არსებით პირობებზე – საგანი, ფასი, მიწოდების დრო და ადგილი. მაშასადამე, სახეზეა ნამდვილი ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომელიც წარმოშობს 477 I და II მუხლით გათვალისწინებულ უფლებამოვალეობებს.

ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველის ერთ-ერთ ძირითად ვალდებულებას წარმოადგენს მყიდველისათვის ქონებაზე საკუთრების უფლების გადაცემა. 147-ე მუხლის თანახმად, ქონება არის ყველა ნივთი და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, რომელთა ფლობა, სარგებლობა და განკარგვა შეუძლიათ ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს და რომელთა შექმნაც შეიძლება შეუზღუდავად, თუკი ეს აკრძალული არ არის კანონით ან არ ეწინააღმდეგება ზნეობრივ ნორმებს. 148-ე მუხლის თანახმად, ნივთი შეიძლება იყოს მოძრავი და უძრავი.

მაშასადამე, ნასყიდობის ხელშეკრულების საგანს, კაზუსის ფაბულიდან გამომდინარე, წარმოადგენს მოძრავი ნივთი – ბეტონმზიდი ავტომანქანა. 186 I და II მუხლის შესაბამისად, მოძრავ ნივთზე საკუთრების გადასაცემად აუცილებელია, რომ მესაკუთრემ ნამდვილი უფლების საფუძველზე გადასცეს შემძენს ნივთი. ნივთის გადაცემად ითვლება: შემძენისათვის ნივთის ჩაბარება პირდაპირ მფლობელობაში; არაპირდაპირი მფლობელობის გადაცემა ხელშეკრულებით, რომლის დროსაც წინა მესაკუთრე შეიძლება დარჩეს პირდაპირ მფლობელად; მესაკუთრის მიერ შემძენისათვის მესამე პირისაგან მფლობელობის მოთხოვნის უფლების მინიჭება.

კაზუსის ფაბულის მიხედვით, ნასყიდობის საგნის გადაცემა მყიდველისათვის უნდა მომხდარიყო შეთანხმებულ დროს და ადგილას. გამყიდველის მხრიდან არ მომხდარა მყიდველისათვის საკუთრების უფლების გადაცემა ნასყიდობის საგანზე 477 I და 186 I და II მუხლებით დადგენილი წესის შესაბამისად. ნასყიდობის საგანი დაიღუპა დაუძლეველი ძალის – ზვავის ჩამონოლის შედეგად. 482 I მუხლის შესაბამისად, გაყიდული ნივთის გადაცემასთან ერთად მყიდველზე გადადის ნივთის შემთხვევითი დაღუპვის ან დაზიანების რისკი, თუ მხარეები სხვა რამეზე არ შეთანხმდებიან. კაზუსის ფაბულიდან გამომდინარე, რადგან ვერ მოხერხდა მყიდველისათვის ნივთის გადაცემა, შესაბამისად (ნასყიდობის საგნის) ნივთის შემთხვევითი დაღუპვის ან დაზიანების რისკი ეკისრება გამყიდველს.

477 II მუხლის შესაბამისად, მყიდველი მოვალეა გადაუხადოს გამყიდველს შეთანხმებული ფასი და მიიღოს ნაყიდი ქონება. ნასყიდობის ხელშეკრულებით შესაძლებელია, რომ გამყიდველის მიერ მყიდველისათვის ნასყიდობის საგანზე საკუთრების გადაცემა და მყიდველის მიერ გამყიდველისთვის ნაყიდი ნივთის ფასის გადახდა დროში ერთმანეთს არ დაემთხვეს. კაზუსის ფაბულიდან გამომდინარე, მყიდველის მიერ ნასყიდობის საგნის ფასის გადახდა უნდა მომხდარიყო ორ ნაწილად: 10000 ლარი 2012 წლის 21 თებერვალს, ხოლო დარჩენილი 1000 ლარი კი – 2012 წლის 30 მარტს. 378-ე მუხლის შესაბამისად, მოვალეს უფლება აქვს ვალდებულება შეასრულოს ნაწილ-ნაწილ, თუკი კრედიტორი ამაზე თანახმაა.

შუალედური დასკვნა:

„დ-ს“ 361 II, 477 I და II, 186 I და II, 482 I მუხლების საფუძველზე არ შეუძლია მოითხოვოს „კ-სგან“ ნასყიდობის საგნის დარჩენილი ნაწილის – 1000 ლარის გადახდა.

მეორე მოთხოვნა

„დ-ს“ მოთხოვნა „კ-ს“ მიმართ სესხის ძირითადი თანხის 10.000 ლარის დაბრუნების შესახებ.

მოთხოვნა შესაძლოა გამომდინარეობდეს 623-ე მუხლის დანაწესიდან.

მოთხოვნის წარმოშობა:

ამისათვის აუცილებელია „დ-სა“ და „კ-ს“ შორის ნამდვილი სესხის ხელშეკრულების არსებობა. აღნიშნულის წინაპირობაა ორი ურთიერთმფარავი ნების გამოვლენა ოფერტის და აქცეპტის სახით და შეთანხმება ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობებზე 327 I და II მუხლის შესაბამისად.

ა) „ა-ს“ მიერ ნების გამოვლენა: თანხის გადაცემა; ბ) „ბ-ს“ მიერ ნების გამოვლენა – თანხის მიღება. კაზუსის ფაბულიდან გამომდინარე სახეზეა ნამდვილი სესხის ხელშეკრულება, რომელიც აკმაყოფილებს 623-ე და 624-ე მუხლებით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს.

შუალედური დასკვნა:

მხარეები შეთანხმდნენ სესხის ხელშეკრულებისათვის დამახასიათებელ არსებით პირობებზე: საგანი, რაოდენობა, შესრულების დრო. აგრეთვე მოხდა სესხის საგნის გადაცემა. მაშასადამე, სახეზეა ნამდვილი სესხის ხელშეკრულება, რომელიც წარმოშობს 623-ე მუხლით გათვალისწინებულ მხარეთა უფლება-მოვალეობებს. კერძოდ, სესხის ხელშეკრულებით გამსესხებელი საკუთრებაში გადასცემს მსესხებელს ფულს ან სხვა გვაროვნულ ნივთს, ხოლო მსესხებელი კისრულობს დააბრუნოს უკან იმავე სახის, ხარისხისა და რაოდენობის ნივთი.

სესხის ხელშეკრულება მიეკუთვნება ქონების საკუთრებაში გადაცემის ტიპის ხელშეკრულებათა რიცხვს. სესხის ხელშეკრულება არის ცალმხრივი და რეალური ხელშეკრულება. სესხიდან გამომდინარე ვალდებულების საგანს წარმოადგენს ფული ან სხვა გვაროვნული ნივთი განსაზღვრული ნივთი. სესხის ხელშეკრულების მიზანია მსესხებლის მიერ საკუთრების უფლების მოპოვება სესხად მიღებულ ფულზე ან სხვა გვაროვნულ ნივთზე.

361 II მუხლის შესაბამისად, ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას. ვალდებულების შესრულების ადგილია ის ადგილი, სადაც მოვალე ახორციელებს ვალდებულების შესასრულებელ ბოლო მოქმედებას. შესრულების ადგილის საეჭვოობისას ფულადი ვალდებულება უნდა შესრულდეს კრედიტორის ადგილსამყოფელის (საცხოვრებელი ადგილი ან იურიდიული მისამართი) მიხედვით. 386 II მუხლის თანახმად, თუ კრედიტორს აქვს ფულის ჩარიცხვისათვის გამიზნული საბანკო ანგარიში იმ ადგილას ან იმ ქვეყანაში, სადაც გადახდა უნდა მოხდეს, მაშინ მოვალეს შეუძლია ამ ანგარიშზე ჩარიცხვით შეასრულოს თავისი ფულადი ვალდებულება, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა კრედიტორი ამის წინააღმდეგია. კაზუსის ფაბულის მიხედვით გამსესხებელი „დ“ არ იყო იმის წინააღმდეგი, რომ მსესხებელ „კ-ს“ სესხის თანხა შეეტანა გამსესხებლის საბანკო ანგარიშზე.

ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების თვალსაზრისით, დიდი მნიშვნელობა

ენიჭება ვალდებულების შესრულების დროს. შესრულების დროს ორგვარი მნიშვნელობა აქვს: კრედიტორისათვის იგი მნიშვნელოვანია იმ აზრით, თუ როდინაა იგი უფლებამოსილი მოითხოვოს შესრულება, ხოლო მოვალისათვის იგი მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც, თუ როდინაა ხდება იგი ვალდებული განახორციელოს შესრულება. შესრულების დრო განისაზღვრება კანონით, მხარეთა შეთანხმებით, სასამართლოს მიერ ან შეიძლება გამომდინარეობდეს სხვა გარემოებიდანაც. კაზუსის ფაბულიდან გამომდინარე, სესხის დაბრუნების ვადა განსაზღვრული იქნა მხარეთა შეთანხმებით. 121—ე მუხლის თანახმად, კანონში, სასამართლო გადაწყვეტილებებსა და გარიგებებში მითითებული ვადების მიმართ გამოიყენება 121-127-ე მუხლებით გათვალისწინებული წესები. ვადაში იგულისხმება დროის განსაზღვრული პერიოდი (მომენტი), რომელსაც სამოქალაქო კანონმდებლობა უკავშირებს ამა თუ იმ იურიდიული შედეგის დადგომას. 123 II მუხლის შესაბამისად, თვეებით განსაზღვრული ვადა მთავრდება ბოლო თვის იმ დღის დამთავრებისთანავე, რომელიც შეესაბამება მოვლენის დადგომის დღეს ან დღის ზემოაღნიშნულ დროს. კაზუსის ფაბულიდან გამომდინარე, სესხის ხელშეკრულება დადებული იყო ოთხი თვის ვადით და სესხის დაბრუნების ვადად განსაზღვრულ იქნა 2012 წლის 21 თებერვალი, რადგან 122-ე მუხლის თანახმად, თუ ვადის დასაწყისად აღებულია ესა თუ ის მოვლენა ან დღის რომელიმე მონაკვეთი, მაშინ ვადის გამოთვლისას არ მიეთვლება ის დღე, რომელშიც დგება ეს მოვლენა ან დღის ზემოაღნიშნული დრო.

„კ-მ“ 2012 წლის 21 თებერვალს „დ-ს“ საბანკო ანგარიშზე შეიტანა 10000 ლარი. მნიშვნელოვან გარემოებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ „დ-სა“ და „კ-ს“ შორის არსებობდა ორი სახის ფულადი ვალდებულება: ნასყიდობიდან გამომდინარე – 10000 ლარის გადახდა 21 თებერვალს, ხოლო მეორე კი სესხიდან გამომდინარე – 10000 ლარის გადახდა 21 თებერვლის ჩათვლით. „კ-მ“ „დ-ს“ საბანკო ანგარიშზე 2012 წლის 21 თებერვალს შეიტანა 10000 ლარი. იმის გასარკვევად, თუ რომელი ფულადი ვალდებულება იქნა შესრულებული „კ-ს“ მიერ „დ-ს“ საბანკო ანგარიშზე თანხის შეტანით, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული 387 I და II მუხლის დანაწესი, კერძოდ, თუ მოვალეს ეკისრება კრედიტორისათვის სხვადასხვა ვალდებულებებიდან გამომდინარე ერთმანეთის მსგავსი რამდენიმე შესრულება და ის, რაც შესრულდა, არ არის საკმარისი ყველა ვალის დასაფარავად, მაშინ დაიფარება ის ვალდებულება, რომელსაც მოვალე შესრულების დროს ამოირჩევს; ხოლო, თუ მოვალე არ ამოირჩევს, მაშინ დაიფარება ის ვალი, რომლის გადახდის ვადაც პირველად დადგა. თუ მოთხოვნათა შესრულების ვადა ერთდროულად დადგა, მაშინ თავდაპირველად უნდა შესრულდეს ის მოთხოვნა, რომელიც მოვალისათვის შესასრულებლად მძიმეა.

387-ე მუხლის დანაწესის გამოყენებისათვის ამოსავალი დებულებაა ის, რომ მოვალეზე დაკისრებული რამდენიმე ვალდებულება ერთმანეთის მსგავსი იყოს. შესრულების ერთგვაროვნება გულისხმობს შესრულების საგნის ერთგვაროვნებას. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი შესრულების არჩევანის პრიორიტეტს ანიჭებს მოვალეს. ასეთი მიდგომა ემყარება იმ გარემოებას, რომ მოვალემ უკეთ იცის, რომელი ვალია მისთვის ყველაზე მძიმე და რომელი მათგანის

გასტუმრების შემთხვევაში იქნება იგი დაზღვეული დამატებითი ხარჯებისაგან, ანუ საექვო გარემოებებისას უპირატესობა ენიჭება სამართლებრივი ტვირთის მატარებელ მხარეს. ამიტომაცაა, რომ მოვალეს ეძლევა შესაძლებლობა თვითონ გადაწყვიტოს, თუ ჯერ რომელი ტვირთი მოიხსნას. შეიძლება ეს არ შედიოდეს კრედიტორის ინტერესებში, მაგრამ მისი მოთხოვნის უფლება შეუძლებელია წინ დავაყენოთ მოვალის არჩევანის უფლებაზე სწორედ აღნიშნულ გარემოებათა გამო. თუკი მოვალე არ გამოიყენებს კანონით მინიჭებულ არჩევანის უფლებას, მაშინ შესრულების რიგითობა განისაზღვრება კანონის ობიექტური ნებით, კერძოდ, დაიფარება ის ვალი, რომლის გადახდის ვადაც პირველად დადგა. კაზუსის ფაბულიდან გამომდინარე, სესხის დაბრუნების ვადა განსაზღვრული იყო 2012 წლის 21 თებერვლის ჩათვლით, ხოლო ნასყიდობის საგნის ფასის გადახდის ვადა განსაზღვრული იყო 2012 წლის 21 თებერვლს. თუ ჩავთვლით, რომ სესხისა და ნასყიდობის საგნის ფასის გადახდის ვადა ერთდროულად დადგა (2012 წლის 21 თებერვალი), თანაც მოვალეს არ აურჩევია რომელი ვალდებულება ჩაითვალოს შესრულებულად, ასეთ შემთხვევაში უნდა შესრულდეს ის ვალდებულება, რომელიც მოვალისათვის შესასრულებლად ყველაზე მძიმეა. სიმძიმე მარტო ფულადი თანხის რაოდენობაში არ გამოიხატება. მოვალისათვის მის დაუფარაობას შეიძლება მოჰყვეს სხვა არასასურველი შედეგები (მაგალითად, ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებისათვის პროცენტის გადახდა, პირგასამიტებლო და ა.შ). „კ-ს“ „დ-ს“ მიმართ შესასრულებელი ჰქონდა ორი ფულადი ვალდებულება 2012 წლის 21 თებერვლისათვის. „კ-მ“ შეასრულა ერთი ვალდებულება „დ-ს“ საბანკო ანგარიშზე 2012 წლის 21 თებერვალს 10000 ლარის შეტანის გზით, თუმცა არ მიუთითებია, რომელ ფულად ვალდებულების შესრულებას ირჩევდა. ასეთ შემთხვევაში კანონის ობიექტური ნებით შესრულებულად ჩაითვლება სესხის დაბრუნების ვალდებულება, რადგან იგი მოვალისათვის შესასრულებლად უფრო მძიმე იყო, ვინაიდან ითვალისწინებდა ვადის გადაცილების შემთხვევაში პროცენტის გადახდას. 427-ე მუხლის შესაბამისად, ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება კრედიტორის სასარგებლოდ ვალდებულების შესრულებით. ვალდებულებითი ურთიერთობის მიზანი არის ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების მიღება მხარეების მიერ. ამიტომ, როცა ვალდებულების კრედიტორი იღებს ვალდებულებით გათვალისწინებულ სიკეთეს, ვალდებულებითი ურთიერთობა უნდა შეწყდეს. ქმედება შესრულებულად რომ ჩაითვალოს და შესაბამისად, ვალდებულება შეწყვეტილად, აუცილებელია, რომ მოვალემ შესრულება განახორციელოს ზუსტად ისე, როგორც ამაზე მხარეები იყვნენ შეთანხმებული: ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და დათქმულ ადგილას.

შუალედური დასკვნა:

„ა-ს“ არ შეუძლია მოითხოვოს „ბ-სგან“ სესხის თანხის 10.000 ლარის დაბრუნება, რადგან მოთხოვნა შეწყდა 361 II, 386 II, 387 I და II, 427-ე და 623-ე მუხლების საფუძველზე.

მესამე მოთხოვნა

„ა-ს“ მოთხოვნა „ბ-ს“ მიმართ სესხის დაბრუნების ვადის გადაცილების გამო პროცენტის – 2000 ლარის გადახდის შესახებ.

მოთხოვნა შესაძლებელია გამომდინარეობდეს 403 I მუხლის დანაწესიდან.

მოთხოვნის წარმოშობა:

„ა-სა“ და „ბ-ს“ შორის 2011 წლის 20 ოქტომბერს დადებული სესხის ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ იქნა სესხის დაბრუნების ვადის გადაცილების შემთხვევაში ყოველ გადაცილებულ თვეზე პროცენტის გადახდა. 403 I მუხლის დანაწესიდან გამომდინარე, მოვალე, რომელიც ფულადი თანხის გადახდის ვადას გადააცილებს, ვალდებულია გადაცილებული დროისათვის გადაიხადოს მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული პროცენტი, თუ კრედიტორს, სხვა საფუძვლიდან გამომდინარე, უფრო მეტის მოთხოვნა არ შეუძლია. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ იძლევა პროცენტის რაიმე განმარტებას. დოქტრინაში მიღებული განმარტებით, პროცენტი – ესაა პერიოდული საზღაური კაპიტალის სარგებლობისათვის, რომლის სიდიდეც განისაზღვრება ამ კაპიტალში არსებული წილით. საპროცენტო ვალდებულება დამატებითი ვალდებულებაა და იგი ეფუძნება მთავარ ვალდებულებას, როგორცაა კაპიტალთან დაკავშირებული ვალდებულება. თუ არ წარმოიშობა მთავარი ვალდებულება ანდა მისი საფუძველი იქნება ბათილი, არც საპროცენტო ვალდებულება წარმოიშობა. ამიტომაც, საპროცენტო ვალდებულება, წარმოშობის თვალსაზრისით, აქცესორული ხასიათისაა. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ ადგენს კონკრეტულად პროცენტის ფარგლებს.

პროცენტის გადახდევინება დაკავშირებულია არა მარტო ვალდებულებითი ურთიერთობის იმ ეტაპთან, როცა ეს ურთიერთობა ნორმალურად ვითარდება, არამედ მისი დარღვევის, კერძოდ, ვადის გადაცილების ფაქტთან. თუ პირველ შემთხვევაში პროცენტი კაპიტალით სარგებლობისათვის დგინდება, მეორე შემთხვევაში, საკმარისია მოვალის მხრიდან ვადის გადაცილების ფაქტი. ამიტომაც, ვადის გადაცილებისათვის დაწესებული პროცენტი ვალდებულების დროული შესრულების პრევენციული ფუნქციის მატარებელია. პროცენტის მოთხოვნა არაა დამოკიდებული ზიანის არსებობის მტკიცებაზე. კაზუსის ფაბულიდან გამომდინარე, სესხის დაბრუნება უნდა მომხდარიყო 2012 წლის 21 თებერვლის ჩათვლით, რაც მსესხებლის მხრიდან განხორციელდა 361 II და 427-ე მუხლის მოთხოვნათა დაცვით, ანუ მსესხებლის მხრიდან არ მომხდარა მე-400 მუხლის დანაწესიდან გამომდინარე ძირითადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილება.

შუალედური დასკვნა:

„ა-ს“ 361 II და 403 I მუხლებიდან გამომდინარე, არ შეუძლია მოითხოვოს „ბ-სგან“ სესხის დაბრუნების ვადის გადაცილების გამო პროცენტის სახით 2000 ლარის გადახდევინება.

საბოლოო დასკვნა:

1) „დ-ს“ 477 I და II, 482-ე, 186-ე მუხლების დანაწესებიდან გამომდინარე, არ შეუ-

ძლია მოითხოვოს „კ-საგან“ ნასყიდობის საგნის ფასის დარჩენილი ნაწილის – 1000 ლარის გადახდევინება.

2) „დ-ს“ 361 I და II, 427-ე, 623-ე მუხლების დანაწესებიდან გამომდინარე არ შეუძლია მოითხოვოს „კ-საგან“ სესხის ძირითადი თანხის – 10.000 ლარის დაბრუნება.

3) „დ-ს“ 361 II, 403 I, 427-ე მუხლების დანაწესებიდან გამომდინარე არ შეუძლია მოითხოვოს „კ-საგან“ სესხის დაბრუნების ვადის გადაცილების გამო პროცენტის სახით 2000 ლარის გადახდევინება.

თავი VI. ვალდებულების შეწყვეტა

I. ვალდებულების შეწყვეტის ზოგადი დახასიათება

ყოველდღიური ცხოვრებისეული მაგალითები ცხადყოფს, რომ ვალდებულებითი სამართალურიერთობა, გამოხატული კერძო სახელშეკრულებო სამართალურიერთობაში, საზოგადოებრივი ცხოვრების შემადგენელ უმნიშვნელოვანეს მოვლენას წარმოადგენს.

კერძო სახელშეკრულებო სამართალურიერთობის, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი ფენომენის, იურიდიული ფაქტისა და სამართლებრივი შედეგის აქტუალურობა საინტერესოს ხდის როგორც მისი წარმოშობისა და შეცვლის, ასევე მისი ლოგიკური შედეგის – შეწყვეტის – სამართლებრივი თუ ფაქტობრივი საფუძვლების გარკვევას.

სესხთან დაკავშირებული ისეთი ვალდებულებითი სამართალურიერთობის დროსაც კი, რომლის მონაწილესთვის (მსესხებლისთვის) სავსებით გასაგებია, რომ მან ნასესხები ფული გამსესხებელს უნდა დაუბრუნოს, საკმარისია, მის მიმართ უბრალოდ გაჟღერდეს გამსესხებლის მოთხოვნა, გამოხატული სიტყვაში – „დამიბრუნე!“, რომ მთელი რიგი შემხვედრი კითხვებისა დაისვას: „რა დაბრუნდეს?“, „ვის დაუბრუნდეს?“, „ვისგან დაბრუნდეს?“, „როდის დაბრუნდეს?“, „სად დაბრუნდეს?“, „რა სახითა და ფორმით დაბრუნდეს?“, ... მათ შორის ხშირ შემთხვევაში დაისმება შემდეგნაირი კითხვებიც: „და, შეიძლება რომ არ დაბრუნდეს?“ ან „რა მოხდება, რომ არ დაბრუნდეს?“ ან „აღნიშნული თანხის დაბრუნების ნაცვლად სხვა რამე რომ შესრულდეს?“⁵²⁶ აღნიშნულ შეკითხვებზე პასუხის მოძიება სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობების შეწყვეტასთან დაკავშირებული მარეგულირებელი ნორმების მეშვეობით არის შესაძლებელი.

უმეტეს შემთხვევაში, მხარეთა მიერ ხელშეკრულებების დადების უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს აღნიშნული ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საპასუხო შესრულებათა მიღება. მაგალითად, მყიდველისთვის მნიშვნელოვანია ნაყიდი ნივთის მიღება. გამყიდველისთვის კი – მისთვის შეთანხმებული საფასურის გადახდა, შემკვეთისთვის – მენარდისაგან შესაბამისი ნაკეთობის დამზადება და მიწოდება და ა.შ. ყველა სახელშეკრულებო ურთიერთობა ორიენტირებულია საპასუხო შესრულებათა განწევაზე, რასაც, იდეალურ შემთხვევაში, შედეგად მოჰყვება სახელშეკრულებო ურთიერთობის შეწყვეტა.⁵²⁷

ვალდებულებითი ურთიერთობის საფუძველზე წარმოშობილი „ვალდებულების ძალით, კრედიტორი უფლებამოსილია მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება. შესრულება შეიძლება გამოიხატოს მოქმედებისაგან თავის შეკავებაშიც (316 I)“. ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა მოვალესა და კრედიტორს შორის აღმოცენებული მოთხოვნითი ხასიათის ურთიერთობასთან ერთად; ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის ქვეშ იგულისხმება არა მხ-

⁵²⁶ *Сарбаи, Исполнение Договорного Обязательства, 2005, 4.*

⁵²⁷ შეად., *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 117.*

ოლოდ კონკრეტული მოქმედების შესრულებაზე ორიენტირებული ურთიერთობა, არამედ – მთლიანი სახელშეკრულებო ურთიერთობა.⁵²⁸

ხელშეკრულება შეიძლება ითვალისწინებდეს რამდენიმე სახის ვალდებულების შესრულებას. თითოეული ვალდებულების შესრულება მხარეთა შორის შეთანხმებული და მათთვის მისაღები ფორმით იწვევს მათ შეწყვეტას. ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ყველა ვალდებულების შესრულება კი გამოიწვევს თავად ხელშეკრულების, როგორც ვალდებულებათა ერთობლიობის შეწყვეტას. ამას მოჰყვება მთლიანად ვალდებულებით-სამართლებრივი, კერძოდ, სახელშეკრულებო-სამართლებრივი ურთიერთობების შეწყვეტა რაც ყოველი სამართლებრივი ურთიერთობის ლოგიკურ შედეგს წარმოადგენს. სამართლებრივ ურთიერთობებს გააჩნიათ დასაწყისი და დასასრული, რაც სავსებით ლოგიკურია. ყოველი კონკრეტული სახელშეკრულებო-სამართლებრივი ურთიერთობა ორიენტირებულია მიზნის მიღწევით შეწყვეტაზე.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულია ვალდებულებათა შეწყვეტის სხვადასხვა ფორმა, რომელთა განხილვასაც დაეთმობა მომდევნო თავები.

II. ვალდებულების შეწყვეტის საფუძვლები

1. ვალდებულების შეწყვეტა შესრულებით

ა. შესრულების ცნება⁵²⁹ და შინაარსი

სამოქალაქო კოდექსში ვალდებულების შესრულება მრავალ ადგილას გვხვდება სხვადასხვა ვალდებულებასთან დაკავშირებით, თუმცა მის ლეგალურ დეფინიციას კოდექსი არ იცნობს.

სამოქალაქო კოდექსის 427-ე მუხლის თანახმად, „ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება კრედიტორის სასარგებლოდ ვალდებულების შესრულებით (შესრულება)“.

შესრულების ცნების დასადგენად სხვა ქვეყნების სამართალში დამკვიდრებული მიდგომების ბრმად გაზიარება არ იქნება მართებული. სამართლებრივ სისტემათა შორის სტრუქტურული მსგავსება არ განაპირობებს მათში დამკვიდრებული ცნებებისა და კატეგორიების იდენტურობის წინაპირობას.⁵³⁰

არსებობს შეხედულება, რომლის თანახმადაც, ყოველი შესრულება სხვებისგან განსხვავდება შესაბამისი შესრულების ფორმით; აღნიშნული მოსაზრების მიხედვით, შესრულების უნიფიცირებული ცნების ჩამოყალიბება შეუძლებელია ყოველ კონკრე-

⁵²⁸ მაგალითად, გერმანულ სამართალში: *Musielak*, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 71.

⁵²⁹ ვრცლად იხილეთ თავი VII. ვალდებულების შესრულება. ცნების არსთან და კატეგორიის დეფინიციასთან დაკავშირებით მკვლევართა მიდგომები ცალკეულ შემთხვევებში არაერთგვაროვნებით ხასიათდება, მაგალითად, ნიკუშე ამბობდა, რომ „შეიძლება მხოლოდ იმის დეფინიცია რასაც ისტორია არ აქვს“, ხოლო ჰეგელის აზრით, ცნება ყველაფერზე ადრე არსებობს, მათ შორის, მის ქვეშ მოქცეული კატეგორიებისა და საგნების გამოვლენასაც კი უსწრებს წინ. შეად., ხუბუა, სამართლის თეორია, 2004, გვ. 32; *Овсяников*, Философия Гегеля, 1959, 133.

⁵³⁰ დავიდი, თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, 1993, გვ. 89.

ტულ შემთხვევაში არსებული ვალდებულების განსხვავებული ხასიათიდან გამომდინარე.⁵³¹

რომის სამართლის მიხედვით, შესრულება წარმოადგენს მოვალის მიერ მისგან მოსალოდნელ მოქმედებათა კრედიტორის სასარგებლოდ შესრულებას.⁵³²

ვალდებულების შესრულება ვალდებულებითი ურთიერთობის ბუნებრივი დასასრულია.⁵³³ თავად ვალდებულებითი სამართალურთიერთობა მიმართულია კრედიტორის მოთხოვნის სრულ დაკმაყოფილებაზე, რითაც ამ ურთიერთობის კონკრეტული – გამიზნული – დასასრული მიიღწევა.⁵³⁴ როგორც ადამიანი ვერ გაექცევა სიკვდილს, ასევე ვალდებულებაც, უმეტეს შემთხვევაში, განწირულია შესასრულებლად.⁵³⁵

ამა თუ იმ სამართლებრივი კატეგორიის შინაარსობრივი მახასიათებლების დადგენის გზაზე ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტად თავად სამართლებრივი ინსტიტუტის აღმნიშვნელი ტერმინი გვევლინება, რამდენადაც ხშირია შემთხვევა, როდესაც ტერმინის ქვეშ მთლიანი მოძღვრება მოიაზრება.⁵³⁶

ქართულ ენაში ტერმინ „შესრულების“ („გასრულებასავით“)⁵³⁷ ქვეშ იგულისხმება გარკვეულ ლოგიკურ შედეგზე ორიენტირებული ქმედება.

სხვადასხვა სამართლებრივ სისტემაში ვალდებულების შესრულება გამოიხატება და გამოიხატება შესაბამისი ტერმინებით. მაგალითად, რომის სამართალში – „solutio“, ინგლისურ სამართალში – „performance“, ფრანგულ სამართალში – „paiement“, ნიდერლანდურ სამართალში – „betaling“ და ა.შ.⁵³⁸ რაც შეეხება გერმანულ სამართალს, ვალდებულების შესრულებით ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტასთან დაკავშირებით სამი ძირითადი ტერმინი გამოიყენება. ეს ტერმინებია – *Erfüllung*, როგორც მოვალის მიერ კრედიტორის მიმართ ნაკისრი მოქმედების შესრულება,⁵³⁹ *Erlöschen*, როგორც ვალდებულებითი ურთიერთობის დასრულების ფორმა და *Leistung*, როგორც ვალდებულებითი ურთიერთობიდან წარმოშობილი ვალდებულების შესრულების საგანი (მაგ: გადახდა, ფაქტობრივი მოქმედება, უმოქმედობა). აღნიშნულ ტერმინთა სიმრავლეს გაუგებრობა და დეფინიციათა აღრევა კი არ შემოაქვს, არამედ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში (გსკ) ჩამოყალიბებული სამართლებრივი ინსტიტუტების მარტივად აღქმის შესაძლებლობას იძლევა.

⁵³¹ *Сарбаиш*, Исполнение Договорного Обязательства, 2005, 29.

⁵³² *Дождев*, Римское Частное Право, 2006, 517.

⁵³³ *Сергеев/Толстой*, Гражданское Право, 2006, 745.

⁵³⁴ *Larenz*, Lehrbuch des Schuldrecht, Band I, AT, 1982, 218;

⁵³⁵ შეად., *Zimmermann R.* The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Deventer; Boston, 1992. P. 748.

⁵³⁶ მაგალითად, ინგლისურ სამართალში დამკვიდრებული ტერმინი – *Consideration*-ი _რომლის ქვეშაც შემხვედრ დაკმაყოფილებასთან დაკავშირებული მოძღვრება პოულობს შინაარსობრივ განვითარებას. შეად., *Koch/Magnus/Winkler von Mahrenfels*, IPR und Rechtsvergleichung, 4 Auflage, 2010; *Kox/Magnus/Винклер Фон Моренфельс*, Международное Частное Право и Сравнительное Правоведение, 2003, 354.

⁵³⁷ სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, IV ტომი, „შესრულება“, 1966, გვ. 292.

⁵³⁸ *Сарбаиш*, Исполнение Договорного Обязательства, 2005, 7.

⁵³⁹ შეად., *Larenz*, Lehrbuch des Schuldrechts, Band I, AT, 1982, 222; *Musielak*, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 43 *Kötz*, Vertragsrecht, 2009, 352, 353; *Medicus/Lorenz*, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 125, 126.

ყოველი ქმედება გარკვეული ფაქტობრივი ან სამართლებრივი შედეგის მისაღწევად ხორციელდება. შეიძლება ითქვას, რომ, თუ მიზანმიმართულმა ქმედებამ სასურველი შედეგი არ გამოიღო, მაშინ ქმედება უბრალოდ „ქმედებად“ რჩება; დასახული მიზნის მიუღწევლობის გამო, მისი შინაარსობრივი დატვირთვაც კარგავს მნიშვნელობას. მსგავსი სცენარით მოვლენათა განვითარება კი უფრო გამძაფრებული ხასიათისა და შედეგების მატარებელია, როდესაც ქმედება არა მხოლოდ ფაქტობრივი ხასიათის შედეგზე, არამედ სამართლებრივი შედეგის დადგომაზეა ორიენტირებული.

როგორც ზემოთ აღნიშნა, შესრულების შინაარსსა და ხასიათს შესასრულებელი ვალდებულების არსი განაპირობებს.

თუკი მოვალე კრედიტორის სასარგებლოდ ვალდებულებითი ურთიერთობის შინაარსის შესაბამის (ნაკისრ) ვალდებულებას შეასრულებს, მაშინ აღნიშნული ვალდებულებითი ურთიერთობა შეწყდება.⁵⁴⁰ ასე განიმარტება გერმანიის სამეცნიერო ლიტერატურაში ვალდებულების შესრულებისა და შესასრულებელი ვალდებულების ურთიერთმიმართება. აღნიშნული მიდგომა სათავეს ჯერ კიდევ რომის სამართლიდან იღებს, რისი ნათელი დადასტურებაც არის ძველ რომაელთა გამოთქმა: *Nihil tam naturale est quam eo genere quidque dissolvere quo colligatum est* – ყველაზე მეტად ბუნებრივია ის, რომ რა სახითაც მოხდა შებოჭვა, იმ სახითვე უნდა მოხდეს აღნიშნული ბოჭვისაგან გათავისუფლება.⁵⁴¹

რა თქმა უნდა, აღნიშნულ გამონათქვამში სიტყვა „ბოჭვის“ ქვეშ იგულისხმება – ვალდებულება, ხოლო „ბოჭვისაგან გათავისუფლების“ ქვეშ კი – იმავე ვალდებულების შეწყვეტა შესაბამისი შესრულებით.

ვალდებულების შესრულება გულისხმობს არა მხოლოდ შესრულებისაკენ მიმართული ქმედების (მოქმედება ან უმოქმედობა) გახორციელებას, არამედ - შესრულების შედეგის დადგომასაც.⁵⁴²

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე უნდა ითქვას, რომ იმ შემთხვევაში, თუ ვალდებულების შესრულებას რაიმე შედეგი მოჰყვა, მაშინ ყოველი კონკრეტული გარემოებებიდან გამომდინარე უნდა გაკეთდეს იმის შეფასება, გამოიწვია თუ არა აღნიშნული შესრულებით დამდგარმა შედეგმა ვალდებულების სრულად შეწყვეტა. ანუ, არის თუ არა სახეზე წინასწარ განსაზღვრულ სასურველ შედეგსა და შესრულებით დამდგარ შედეგს შორის თანხვედრა.⁵⁴³

ყოველი კონკრეტული ქმედება ვალდებულებითი ურთიერთობის შემწყვეტ შესრულებად რომ ჩაითვალოს, აუცილებელია მოვალემ შესრულება კრედიტორის წინაშე ზუსტად ისე განახორციელოს, როგორც ამაზე მხარეები შეთანხმდნენ და როგორი გონივრული მოლოდინიც კრედიტორს ჰქონდა, კერძოდ, დათქმულ დროს, დათქმულ ადგილას, სრულად, ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად.⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ Palandt, BGB, § 362.

⁵⁴¹ *Сарбаи*, Исполнение Договорного Обязательства, 2005, 84.

⁵⁴² შეად., Palandt, BGB, § 362; ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 427-ე მუხლი, გვ. 509.

⁵⁴³ *Schlechtriem*, Schuldrecht, Allgemeiner Teil, 2003, 236.

⁵⁴⁴ შეად., *ჭანტურია*, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 427-ე მუხლი, გვ. 509.

მაგალითი:

მარიამმა, თემუკამ, სანდრომ, ლუკამ და რატიმ საქართველოში დააფუძნეს შპს „ZGGL“, რომლის ძირითად საქმიანობადაც განსაზღვრეს ტანსაცმლის მაღაზიათა ქსელის მართვა. შპს „ZGGL“-მა, დაფუძნებიდან საკმაოდ მოკლე ხანში, სახელშეკრულებო ურთიერთობები დაამყარა ტანსაცმლის მწარმოებელ მრავალ უცხოურ კომპანიასთან. შპს „ZGGL“-ს სურდა, ზაფხულის სეზონისთვის საქართველოს მაღაზიათა ქსელში მომხმარებელთათვის შეეთავაზებინათ სპორტული ტიპის მამაკაცის მოკლემკლავიანი მაისურები. ამ მიზნით შპს „ZGGL“-მა ნასყიდობის ხელშეკრულება გააფორმა უცხოურ კომპანია სს „T-Shirts here“-თან. ნასყიდობის ხელშეკრულებით მხარეებმა განსაზღვრეს ნასყიდობის საგანი (სპორტული ტიპის მამაკაცის მოკლემკლავიანი მაისური), ოდენობა (1000 ერთეული), ფასი (50000 ლარი), მიწოდების დრო (2012 წლის 25 აპრილი) და ადგილი (ქალაქი ფოთი). ნასყიდობის ხელშეკრულების მე-10 და მე-15 მუხლებით განისაზღვრა ასევე შემდეგი პირობები:

მუხლი 10: გამყიდველის გარანტია და განუხრელად შესასრულებელი წესი

10.1. იმის გათვალისწინებით, რომ შპს „ZGGL“-ს, როგორც საქართველოში დაფუძნებულ კომპანიას, თავისი შიდა ეთიკის, წესი №3-ის თანახმად, ეკრძალება ისეთი პროდუქციის შესყიდვა და მის საქართველოს ქსელში გაყიდვა, რომლის დამზადება-წარმოებაშიც ჩართულნი იყვნენ არასრულწლოვნები (18 წლამდე ასაკის პირები), გამყიდველი იძლევა გარანტიას, რომ წინამდებარე ხელშეკრულების მიზნებისათვის გაყიდული და მყიდველისთვის გადაცემული პროდუქციის არც ერთი ერთეული არ დამზადებულა არასრულწლოვნების შრომის გამოყენების გზით;

10.2. წინამდებარე ხელშეკრულების 10.1. მუხლით გათვალისწინებული გარანტიის საწინააღმდეგო ფაქტის არსებობის შემთხვევაში, წინამდებარე ხელშეკრულება ითვლება დარღვეულად და აღნიშნული დარღვევა წარმოადგენს ხელშეკრულების არსებით დარღვევას.

10.3. მხარეები თანხმდებიან, რომ შპს „ZGGL“-ის შიდა ეთიკის წესები №3 და-ნართი №1-ის სახით თან ერთვის წინამდებარე ხელშეკრულებას და წარმოადგენს წინამდებარე ხელშეკრულების განუყოფელ ნაწილს.

მუხლი 15: ხელშეკრულების არსებითი დარღვევა

15.1. წინამდებარე ხელშეკრულების არსებითი დარღვევის შემთხვევაში, უფლებამოსილ მხარეს უფლება აქვს წინამდებარე ხელშეკრულება ცალმხრივად მოშალოს და მოითხოვოს მისთვის ხელშეკრულების არსებითი დარღვევით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება;

15.2. წინამდებარე ხელშეკრულების მუხლი 15.1.-ით გათვალისწინებული ცალმხრივად ხელშეკრულების მოშლის უფლებით შესაბამის მხარეს შეუძლია ისარგებლოს ხელშეკრულების არსებითი დარღვევის შესახებ შეტყობის შემდეგ ნებისმიერ დროს, მეორე მხარისთვის შესაბამისი დარღვევის გამოსწორებისათვის დამატებითი

ვადისა და სხვა სახის პირობების დათქმის გარეშე.

შპს „ZGGL“-ისთვის მნიშვნელოვანი იყო, სს „T-Shirts here“-ს დროულად, დათქმულ დროსა და ადგილას მიენოდებინა შეთანხმებული პროდუქცია, რადგან უკვე წამოწყებული ჰქონდა სარეკლამო კამპანია. სს „T-Shirts here“-მა უზრუნველყო 1000 ერთეული მაისურის 2012 წლის 25 აპრილს ქალაქ ფოთში 50000 ლარის სანაცვლოდ მიწოდება. 2012 წლის 1 მაისს შპს „ZGGL“-ის მართვის ქვეშე მყოფ მაღაზიათა ქსელში გაყიდვაში გამოჩნდა აღნიშნული მაისურები.

2012 წლის 3 მაისს საქართველოს თითქმის ყველა ტელეარხის საინფორმაციო გამოშვებაში გავიდა სკანდალური რეპორტაჟი იმის შესახებ, თუ როგორ პირობებში უწევთ არასრულწლოვნებს სს „T-Shirts here“-ის სამკერვალო ფაბრიკებში საორტული ტიპის მოკლესახელოიანი მაისურების შეკერვაზე მუშაობა. რეპორტაჟს ასევე თან ახლდა ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ აღნიშნული მაისურები შპს „ZGGL“-ის მაღაზიათა ქსელში იყიდება. ინფორმაციამ უარყოფითად იმოქმედა შპს „ZGGL“-ის ქსელში მაისურების გაყიდვების მაჩვენებელზე; 2012 წლის 5 მაისიდან, პრაქტიკულად, არც ერთი მაისური აღარ გაყიდულა.

– ჩაითვლებოდა თუ არა აღნიშნული შესრულება შესაბამისი მიწოდების ვალდებულების შემწყვეტ შესრულებად იმ შემთხვევაში, თუ მხარეები ხელშეკრულების მე-15 მუხლს არ ჩანერდნენ ხელშეკრულებაში?

– ჩაითვლებოდა თუ არა აღნიშნული შესრულება შესაბამისი მიწოდების ვალდებულების შემწყვეტ შესრულებად იმ შემთხვევაში, თუ მხარეები ხელშეკრულების მე-10 მუხლს არ ჩანერდნენ ხელშეკრულებაში?

– ჩაითვლებოდა თუ არა აღნიშნული შესრულება შესაბამისი მიწოდების ვალდებულების შემწყვეტ შესრულებად იმ შემთხვევაში, თუ შპს „ZGGL“-ს „შიდა ეთიკის წესები №3“ არ ექნებოდა?

– ჩაითვლებოდა თუ არა აღნიშნული შესრულება შესაბამისი მიწოდების ვალდებულების შემწყვეტ შესრულებად იმ შემთხვევაში, თუ მხარეები „შიდა ეთიკის წესები №3-ს“ ხელშეკრულების განუყოფელ ნაწილად არ აქცევდნენ და ხელშეკრულების მე-10 მუხლის ნაცვლად ხელშეკრულების შესაბამის მუხლში უბრალოდ მიუთითებდნენ შემდეგ ჩანაწერს: „... სასურველია, რომ მაისურების დამზადებაში მონაწილეობა არ ჰქონდეთ მიღებული არასრულწლოვნებს (18 წლამდე ასაკის პირები)“?

როგორც წესი, ვალდებულების ერთი ნაწილის შესრულება, შესაბამისად – ნაწილობრივი შესრულება – არ უნდა ჩაითვალოს ნაკისრი ვალდებულების შესრულებად და არ უნდა იწვევდეს ვალდებულების შეწყვეტას.⁵⁴⁵

შესრულების შედეგის დადგომის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს წარმოადგენს იმ პირის სამართლებრივი (უფლებრივი) სტატუსი, რომლის სასარგებლოდაც და რომლის მიმართაც ხორციელდება შესრულება. იმისათვის, რომ შესრულების შედეგად ვალდებულება შეწყდეს, აუცილებელია აღნიშნული შესრულების მიღებაზე მისი ადრესატის უფლებამოსილება. ასევე მნიშვნელოვანია იმ პირის სამართლებრივი (უფლებრივი) სტატუსი, ვინც ახორციელებს ვალდებულების შესრულებას.

⁵⁴⁵ შეად., ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 427-ე მუხლი, გვ. 510.

შესრულება, როგორც ქმედება, ხორციელდება უკვე წარმოშობილი სამართალ-ურთიერთობის ფარგლებში. აღნიშნული ურთიერთობით კი განსაზღვრულია როგორც შესრულების მიზანი, ასევე მისი ფორმა და სახეობა. ეს კი ნიშნავს, რომ შესრულების ყველა შემადგენელი ელემენტი უკვე წინასწარ განსაზღვრულია. შესაბამისად, საჭიროა მხოლოდ წინასწარ განსაზღვრული პირობების ფაქტობრივი ქმედებით დადასტურება, რასაც შესაბამისი ხასიათის სამართლებრივი შედეგი მოჰყვება. შეიძლება ითქვას, რომ ვალდებულების შესრულება წარმოადგენს იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივ ქმედებას. ამასთან, შესრულების მიმართ შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს სსკ-ის მეორე კარში ჩამოყალიბებული ნორმები გარიგებათა შესახებ. მაგალითად, როცა გარიგებათა მარეგულირებელი ნორმების შინაარსი არ ეწინააღმდეგება ვალდებულებითი ურთიერთობის მოთხოვნებს, რომლებიც შესრულებას ეხება.

იმისათვის, რომ შესრულებით მოხდეს მისი განმახორციელებელი მხარისათვის სასურველი შედეგის დადგომა – ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტა – აუცილებელია, განისაზღვროს **შესრულების მიზანი**.

მაგალითი:

თემუკას აქვს 1000 €-ს მოთხოვნის უფლება ლუკას მიმართ და ასევე 1000 €-ს მოთხოვნის უფლება რატის მიმართ. თავის მხრივ, ლუკას აქვს 1000 €-ს მოთხოვნის უფლება რატის მიმართ. თემუკამ მოსთხოვა ლუკას 1000 €-ს გადახდა. ლუკამ კი რატის მოსთხოვა (თავისი მოთხოვნის ფარგლებში) 1000 €-ს გადახდა. რატიმ ლუკას უპასუხა, რომ იგი ხვალინდელი დღისთვის ჯერ თემუკასთვის აპირებს 1000 €-ს („ვალის გასტუმრებას“) გადახდას (რადგან, როგორც ზემოთ აღინიშნა, რატის თემუკას 1000 €-ც მართებს), ხოლო მომდევნო თვეში კი მასაც (ანუ ლუკასაც) გადასცემს 1000 €-ს. ამის შემდეგ ლუკა ელექტრონული ფოსტის საშუალებით თემუკას უგზავნის შემდეგი შინაარსის შეტყობინებას, რომ „ხვალ თქვენ (ანუ თემუკა) რატისგან მიიღებთ 1000 €-ს და გთხოვთ, აღნიშნული თანხა მიიჩნიოთ, როგორც ჩემ მიერ (ლუკას მიერ) თქვენს სასარგებლოდ გადახდილი ვალი (1000 €)“. მეორე დღეს რატი მართლაც ახორციელებს თემუკას სასარგებლოდ 1000 €-ს გადარიცხვას (უნაღდო ანგარიშსწორების ფორმით), მაგრამ მას ავინყდება გადარიცხვის ბლანკში ფულის გადახდის „მიზნის“ (საფუძვლის) მითითება, კერძოდ, ის რომ იგი (რატი) აღნიშნულ თანხას უხდის (თემუკას) თავისი „ვალის გასასტუმრებლად“. ყოველივე ამის გამო, თემუკა მიიჩნევს, რომ მას ლუკამ ვალი გადაუხადა ზემოაღნიშნული გადარიცხვის ფორმით (ოღონდ რატის მეშვეობით („ხელით“)), ხოლო რატის კი კვლავინდებურად მართებს 1000 €-ს მისთვის (ანუ თემუკასთვის) გადახდა. მას შემდეგ, რაც რატი შეიტყობს, თუ რა გაუკეთა მას ლუკამ, იგი თავდაცვის მიზნით განმარტავს, რომ მან აღნიშნული გადარიცხვით ერთდროულად გაისტუმრა, როგორც თავისი ვალი 1000 €-ს ოდენობით ლუკას მიმართ, ასევე ლუკას ვალიც 1000 €-ს ოდენობით თემუკას მიმართ.

ბუნებრივია, რომ ასეთ შემთხვევებში რატის მსჯელობა და განმარტება ყოველთვის ხელის შემშლელი იქნება სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობისათვის.

სამართლებრივად სწორია რატის მსჯელობა?

ვის მიმართ განხორციელებულ შესრულებად შეიძლება ჩაითვალოს რატის მიერ თემუკასთვის გადახდილი 1000 € და რომელი ვალდებულებითი ურთიერთობა შეწყდა აღნიშნული შესრულებით?

ვინ შეიძლება ვის მოსთხოვოს რა და რის საფუძველზე?

შეიძლება ითქვას, რომ სამოქალაქო ბრუნვა ყოველთვის რისკის მატარებელია. მისმა მონაწილეებმა, სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის შედეგად, საკუთარი კეთილდღეობის უზრუნველსაყოფად, სწორედ აღნიშნული რისკები უნდა გაითვალისწინონ.

შესაბამისად, ზემოთ განხილულ მაგალითში, რატის თავად უნდა ეზრუნა იმაზე, თუ მისთვის რამდენად სარისკო იყო გადახდის „მიზნის“ (საფუძვლის) მითითების გარეშე ფულის თემუკას ანგარიშზე გადარიცხვა.

რა თქმა უნდა, მსგავსი დავის სასამართლოში განხილვისას საქმე აუცილებლად შესრულების შინაარსისა და მიზნის განმარტებაზე მიდგება. თავად შესასრულებელი ვალდებულების პირობებზე დაყრდნობით მოხდება გადახდილი თანხის მიზნის განსაზღვრა. აღნიშნული კი შესაძლებელს გახდის რატისთვის იმის დამტკიცებას, რომ მან თემუკას თანხის გადარიცხვით თემუკას მიმართ თავისი ვალდებულება შეასრულა და არა ლუკას ვალდებულება თემუკას მიმართ.

ვალდებულება თავად განსაზღვრავს შესრულების მიზანს. ამიტომ, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მოვალის მიერ განხორციელებული ქმედება (შესრულება) ვალდებულების შესრულებას ემსახურება. ანუ, თუ შესრულების განხორციელებამდე, მოვალემ რაიმე სხვა დათქმა არ გააკეთა, მის ქმედებას, აუცილებლად, ვალდებულების შესრულების მიზანი უნდა მივანეროთ.

მტკიცების გამარტივების, საკუთარი კომფორტისა და სახელშეკრულებო ურთიერთობების თანმდევი რისკის შემცირებისათვის, რატის მდგომარეობაში მყოფ მხარეს შეუძლია ნათლად განსაზღვროს, თუ რა მიზნებისთვის ახორციელებს შესრულებას.

შესრულების მიზნის განსაზღვრისას მოვალეს, მაგალითად, შეუძლია მიუთითოს, რომ შესრულებით ვალის გადახდა კი არ ხორციელდება, არამედ - სხვა სამართლებრივი ურთიერთობის (მაგ., ჩუქების) წარმოშობისაკენ მიმართული ქმედება.⁵⁴⁶

მსგავსი შემთხვევების სწორად კვალიფიკაციაში დამხმარე ფუნქციას საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში 427-ე მუხლის ხშირი გამოყენება და შინაარსის განმარტება შეასრულებს.

ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობისას მხარეებს შორის წარმოიშობა არა მხოლოდ ძირითადი ვალდებულებების შესრულების ვალდებულება (ნივთის გადაცემა, მომსახურების განწევა, თანხის გადახდა, ნაკეთობის დამზადება), არამედ, ასევე მთელი რიგი გულისხმიერების ვალდებულებები, როგორც შეიძლება იყოს თავად ძირითადი ვალდებულების უზრუნველყოფი ვალდებულებები ან გვერდითი ხასიათის ვალდებულებები, ან დამცავი ხასიათის ვალდებულებები.⁵⁴⁷

⁵⁴⁶ Staudingers, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 12 Neubearbeitete Auflage, 1994, 396.

⁵⁴⁷ მაგალითად, გერმანულ სამართალში: Musielak, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 83-84; Kötz, Vertragsrecht, 2009, 317.

მაგალითი:

რატი, რომელიც ერთადერთი სტომატოლოგია ვანში, საკუთარ სტომატოლოგიურ კლინიკას მიჰყიდის ლუკას. გაყიდვიდან 3-4 თვეში რატი ვანში გახსნის ახალ სტომატოლოგიურ კლინიკას, სადაც განაგრძობს თავის პროფესიულ საქმიანობას.

- შეიძლება ითქვას თუ არა, რომ გრატის, გარდა სტომატოლოგიური კლინიკის გადაცემის ვალდებულებისა, ასევე რაიმე სახის გულისხმიერების ან სხვა დამატებითი ვალდებულება ეკისრებოდა? კონკურენციის პრინციპიდან გამომდინარე, უნდა გაეხსნა მას იმავე პატარა ქალაქში კიდევ ერთი სტომატოლოგიური კლინიკა, რათა ძველი კლინიკის პაციენტები მოეზიდა?
- შეიძლება ითქვას, რომ ლუკასთვის სტომატოლოგიური კლინიკის შექმნის მოტივს აღნიშნული კლინიკის პაციენტთა რაოდენობაც წარმოადგენდა?

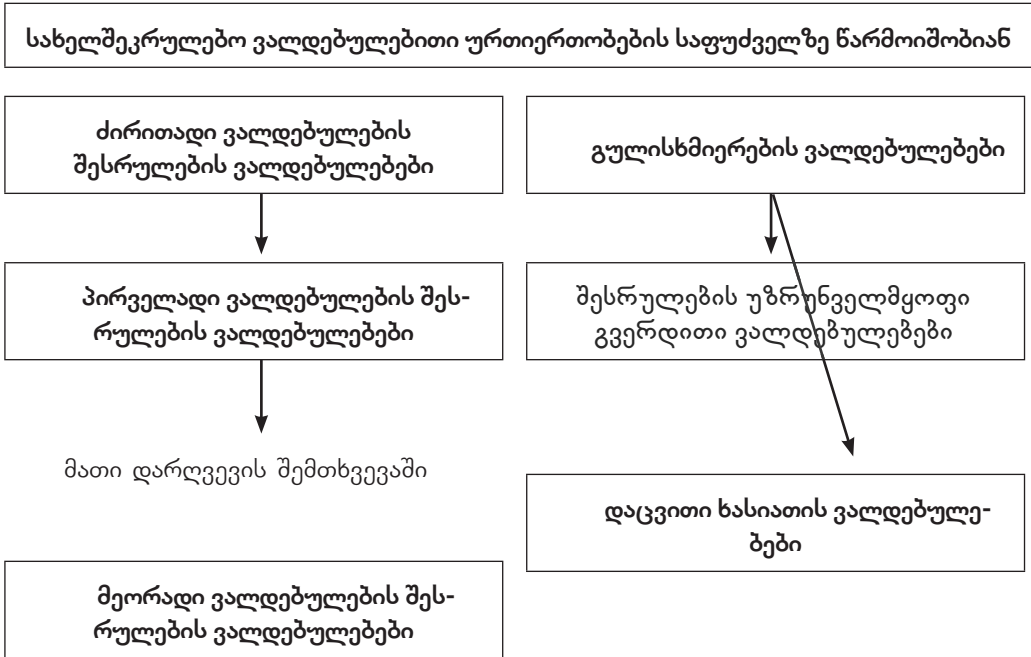
მაგალითი:

მარიამი და თემუკა შეიძენენ რატის, ლუკასა და სანდროს მიერ დაფუძნებული კომპანიის მიერ წარმოებულ ორ X-ტიპის ელექტრომადულარას, რომელსაც გააჩნია შესაბამისი ფილტრი. აღნიშნული ფილტრის გამოცვლა საჭიროა ყოველ ერთ თვეში იმისათვის, რომ ელექტრომადულარა ვარგისი იყოს მოხმარებისთვის. ელექტროტექნიკის მაღაზია, რომელშიც მარიამმა და თემუკამ მადულარა შეიძინეს, მწარმოებელ კომპანიას ეკუთვნის. ფილტრის გარეშე ელექტრომადულარა უსარგებლოა. აღნიშნული ფილტრები კი ცალკე იყიდება. შენაძენის განხორციელებიდან ორ თვეში მწარმოებელმა კომპანიამ გამოუშვა ახალი თაობის XS-ტიპის ელექტრო მადულარები. X-ტიპის ელექტრო მადულარის წარმოება კომპანიამ შეწყვიტა. შესაბამისად, შეჩერდა მისი ფილტრების წარმოებაც. ახალი თაობის XS-ტიპის ელექტრომადულარების ფილტრები კი X-ტიპის ელექტრომადულარებისთვის გამოუსადეგარია. ჩამოდის, რომ X-ტიპის ელექტრომადულარების გამოყენება მათ მეპატრონეებს, ფილტრების არარსებობის გამო, აღარ შეეძლებათ.

- შეიძლება ითქვას, რომ მწარმოებელ კომპანიას X-ტიპის ელექტრომადულარების შემძენი მომხმარებლების წინაშე გარკვეული გულისხმიერების ვალდებულება გააჩნდათ?. ვალდებულება მწარმოებელი კომპანია იზრუნოს შესაბამისი ფილტრების წარმოების შენარჩუნებაზე, რათა უზრუნველყო X-ტიპის ელექტრომადულარების შემდგომი მოხმარება?
- ეგებ, XS-ტიპის ელექტრომადულარების გამოშვებით განხორციელებული ცვლილება მომხმარებელთა სახელშეკრულებო რისკს წარმოადგენს?
- უნდა მოეხდინა მწარმოებელ კომპანიას მისივე მაღაზიის მეშვეობით მომხმარებელთა წინასწარი ინფორმირება მოსალოდნელ ცვლილებებთან დაკავშირებით?

სხვადასხვა კატეგორიის ვალდებულებები შეიძლება წარმოიშვას სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობების საფუძველზე:⁵⁴⁸

⁵⁴⁸ მაგალითად, გერმანულ სამართალში: *Musielak*, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 83-84; *Kötz*, Vertragsrecht, 2009, 317.

ბ. ვალდებულების შესრულების სუბიექტები და მათი სამართლებრივი (უფლებრივი) სტატუსი

ბ.ა. ზოგადად

სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა კონკრეტულ პირებს შორის. შესაბამისად, სამართლებრივ ურთიერთობას ჰყავს თავისი სუბიექტები.

სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა მხოლოდ სამართლის ნორმის საფუძველზე, ყალიბდება მხოლოდ სამართლის სუბიექტებს შორის.⁵⁴⁹

სამართლის სუბიექტი წარმოადგენს სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეს, რომელიც სათანადო უფლებამოსილებით ან ვალდებულებითაა აღჭურვილი.⁵⁵⁰

ვალდებულებითი ურთიერთობა, თავის მხრივ, სამართლებრივი ურთიერთობის ნაწილს წარმოადგენს. შესაბამისად, ვალდებულებით ურთიერთობას უფლებებითა და ვალდებულებებით აღჭურვილი სუბიექტები ჰყავს. ისინი, ბუნებრივია, ვალდებულებითი ურთიერთობის შესრულების საფუძველზე შეწყვეტის დროსაც არსებობენ.

427-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება კრედიტორის სასარგებლოდ ვალდებულების შესრულებით. ვალდებულებით ურთიერთობაში კრედიტორის სასარგებლოდ რაიმე ქმედების შესრულება ეკისრება მოვალეს.⁵⁵¹

⁵⁴⁹ ხუბუა, სამართლის თეორია, 2004, გვ. 200.

⁵⁵⁰ შეად., *Белов/Бойцова*, Большой Юридический Словарь, 2000, 467; ხუბუა, სამართლის თეორია, 2004, გვ. 202.

⁵⁵¹ შეად., 427 და 316 l.

ბ.ბ. სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულებით შეწყვეტაზე ვალდებული და უფლებამოსილი პირი⁵⁵²

ვალდებულებით (სახელშეკრულებო) ურთიერთობაში მხარეები ხშირად მეორე მხარის პიროვნული მახასიათებლების გათვალისწინებით შედიან. როგორც წესი, ეს ის შემთხვევებია, როცა ვალდებულების შინაარსიდან გამომდინარე, აუცილებელია, ვალდებულება მოვალის მიერ პირადად შესრულდეს.⁵⁵³

მაგალითი:

ცნობილმა პიანისტმა უნდა ჩაატაროს კონცერტი, ცნობილმა ჟურნალისტმა – ნაიყვანოს გადაცემა, ცნობილმა მომღერალმა – იმღეროს ან ცნობილმა დიზაინერმა – შეკეროს საქორნილო კაბა. ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ძირითადი ვალდებულების შესრულებად, მსგავს შემთხვევებში, ჩაითვლება მხოლოდ კონკრეტული პირების მიერ ვალდებულებების შესრულება. ასეთი მიდგომა განპირობებულია შესაბამის პირთა განსაკუთრებული პიროვნული ან პროფესიული თვისებებით. აღნიშნული თვისებები უშუალო კავშირშია შესრულების მიმღები მხარის მოლოდინთან. ხელშეკრულების შესრულებამ შეიძლება აზრი დაკარგოს მეორე მხარისთვის, თუ ხელშეკრულებით განსაზღვრული მომღერალი არ შეასრულებს საოპერო არიას, კონკრეტული დიზაინერი არ შეკერავს საქორნილო კაბას, ან კონკრეტული ჟურნალისტი არ ნაიყვანს სატელევიზიო გადაცემას და ა.შ.

მაგალითი:

მარიამი მსოფლიო დონის პრიმა-ბალერინაა. მასთან თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრმა გააფორმა ხელშეკრულება. ხელშეკრულების თანახმად, მარიამმა საახალწლო სპექტაკლებზე უნდა იცეკვოს სოლო პარტიები. თუკი მარიამი თავის მეგობარს, ნაკლებად ცნობილ ბალერინას, სთხოვს სპექტაკლებში მის ნაცვლად მონაწილეობას, მარიამის ვალდებულება შესრულებულად ვერ მიიჩნევა. დამკვეთისთვის მნიშვნელოვანია უშუალოდ მარიამის მონაწილეობა სპექტაკლებში. იგივე მოლოდინი აქვს მაყურებელსაც.

სახელშეკრულებო ვალდებულებას უმთავრესად უშუალოდ მოვალე ასრულებს. ეს ყოველთვის როდია გამონეული მოვალის განსაკუთრებული პიროვნული თვისებებით ან პროფესიული უნარებით. მაგალითად, თუკი მოვალე ვალდებულია კრედიტორს გადასცეს გვაროვნული ნივთი, ვალდებულება შეიძლება ნებისმიერმა სხვა პირმაც შეასრულოს. მოვალეს ამისათვის შესაძლოა დამატებითი ხარჯის გაღება მოუხდეს.⁵⁵⁴ მსგავს შემთხვევებში, კრედიტორისთვის არ აქვს მნიშვნელობა თუ ვისგან მიიღებს

⁵⁵² დეტალურად ვალდებულების შესრულებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე თავი VII. ამ თავში განხილულია ვალდებულების შესრულება ვალდებულების შეწყვეტის კონტექსტში.

⁵⁵³ შეად., *Сарбаиш*, Исполнение Договора Обязательства Третьим Лицом, 2003, 3, *Staudingers*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 12 Neubearbeitete Auflage, 1994, 415; *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნ მესამე, 2001, 371 | მუხლი, გვ. 303.

⁵⁵⁴ იხ., Ассоциация друзей французской культуры им. Анри Капитана, Цивилистические Правовые Традиции под Вопросом по поводу докладов *Doing Business* Всемирного Банка, Том I, 2007, 19-24, 140-149.

შესრულებას – მოვალისგან თუ **მესამე პირისგან**.⁵⁵⁵ სამართლებრივი სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად, მესამე პირის ვალდებულების შესრულებისას,⁵⁵⁶ მოვალის თანხმობას სათანადო ყურადღება უნდა დაეთმოს.

მართალია, სსკ-ის თანახმად, მოვალის თანხმობა არ არის სავალდებულო.⁵⁵⁷ კერძოდ, 371 II მუხლის თანახმად, „კრედიტორს **შეუძლია** არ მიიღოს მესამე პირისაგან შემოთავაზებული შესრულება, თუ მოვალე ამის წინააღმდეგია“. ჩამოდის, რომ კრედიტორს აქვს უფლება, მოვალის წინააღმდეგობის მიუხედავად, მიიღოს მესამე პირის მიერ მისთვის შეთავაზებული შესრულება.

ამდენად, მოვალის ნება, რომლის საფუძველზეც სახელშეკრულებო ურთიერთობა წარმოიშვა, გარკვეულწილად უგულებელყოფილია. შესაძლოა მოვალე მზად იყო და სურდა კიდევ ნაკისრი ვალდებულების შესრულებინა. ასევე მისთვის შეიძლება არასასურველიც იყო მესამე პირის მიერ მის მაგივრად შესრულება. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულება მოვალის თანხმობის გარეშე, ანდა მოვალის ნების საწინააღმდეგოდ თავად მესამე პირისათვის რისკის შემცველია, რადგან ვალდებულების არაჯეროვნად⁵⁵⁸ შესრულებისათვის პასუხისმგებლობაც მას ეკისრება.⁵⁵⁹

გერმანელი კანონმდებელი კიდევ უფრო კატეგორიულია. გსკ-ის 267-ე მუხლის პირველი აბზაცის მეორე წინადადებით, მოვალის თანხმობას ერთმნიშვნელოვნად აქცესორული ხასიათი ენიჭება: „თუ მოვალე არ არის ვალდებული, რომ მან პირადად შეასრულოს ვალდებულება, მაშინ ეს ვალდებულება შეიძლება შეასრულოს მესამე პირმაც. **მოვალის თანხმობა არ არის აუცილებელი**“.⁵⁶⁰ ამავე პარაგრაფის მეორე ნაწილში, 371 II მუხლის მსგავსად წერია, რომ „კრედიტორს შეუძლია არ მიიღოს მესამე პირისაგან შემოთავაზებული შესრულება, თუ მოვალე ამის წინააღმდეგია“.

შეიძლება ითქვას, რომ გსკ-მა სრულად გაითვალისწინა პროფესორ რ. ციმერმანის მიერ მოწონებული გაიუსის გამოთქმა,⁵⁶¹ რომლის შესაბამისადაც მესამე პირი აღჭურვილია უფლებამოსილებით, რომ მოვალის თანხმობის გარეშეც შეასრულოს ვალდებულება მოვალის კრედიტორის წინაშე.⁵⁶²

შესრულება ასევე შეიძლება განახორციელოს ე.წ. „შესრულების განხორციელებული“

⁵⁵⁵ *Сарбаиш*, Исполнение Договорного Обязательства Третьим Лицом, 2003, 3.

⁵⁵⁶ მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების ინსტიტუტი მკვეთრად უნდა გაიმიჯნოს სამართლის ისეთი ინსტიტუტებისაგან, როგორცაა წარმოადგენს, მაგალითად მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული გარიგება, ვალის გადაკისრება, პირთა სიმრავლე ვალდებულებებში. იხ., *С.В.Сарбаиш*, Исполнение Договорного Обязательства Третьим Лицом, 2003, *С.В.Сарбаиш*, Обязательства с множественностью лиц и особенности их исполнения, 2004 და *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ, 2005; დეტალურად აღნიშნულ საკითხებზე იხ. თავი IV, თავი XI.

⁵⁵⁷ შეად., 371-ე მუხლი.

⁵⁵⁸ ვალდებულების ჯეროვან და არაჯეროვან შესრულებასთან დაკავშირებული საკითხები განხილულია წინამდებარე ნაშრომის შესაბამის თავში.

⁵⁵⁹ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, 37.

⁵⁶⁰ გსკ-ის §267: (1)1 Hat der Schuldner nicht in Person zu leisten, so kann auch ein Dritter die Leistung bewirken. 2Die Einwilligung des Schuldners ist nicht erforderlich.

⁵⁶¹ *Сарбаиш*, Исполнение Договорного Обязательства Третьим Лицом, 2003, 4.

⁵⁶² *Сарбаиш*, Исполнение Договорного Обязательства Третьим Лицом, 2003, 4.

ბაში დამხმარემ⁵⁶³ (Erfüllungsgehilfe).⁵⁶⁴ გსკ-ის 278-ე მუხლის თანახმად Erfüllungsgehilfe არის პირი, რომელსაც მოვალე იყენებს საკუთარი ვალდებულებების შესასრულებლად და მისი (Erfüllungsgehilfe-ს) მოქმედებისათვის ისეთივე მოცულობით აგებს პასუხს, როგორც საკუთარი ბრალეული მოქმედების დროს.

აღნიშნული სამართლებრივი შინაარსის შემცველ ნორმას საქართველოს სამოქალაქო კოდექსიც შეიცავს. 396-ე მუხლი, არსებითად, იმავეს იმეორებს.⁵⁶⁵

ასე რომ, ვალდებულების შესრულების განხორციელებაზე ვალდებულ და შესაბამისად, უფლებამოსილ პირებს წარმოადგენენ, პირველ რიგში, თავად **მოვალე**, ხოლო ცალკეულ შემთხვევებში **მესამე პირი**, ასევე ე.წ. **შესრულების განხორციელებაში დამხმარე**.

ბ.გ. სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების მიღებაზე უფლებამოსილი პირი⁵⁶⁶

სახელშეკრულებო ურთიერთობის წარმოშობა, შეიძლება ითქვას, რომ მონაწილეთა ურთიერთსარგებლიანობის პრინციპზეა დამყარებული. ორივე მხარეს გარკვეული სარგებლის მიღების სურვილი ამოძრავებს. ურთიერთობის ერთ მხარეს არის ვალდებულება, მეორე მხარეს – შესრულების მოთხოვნის უფლებით განპირობებული სასურველი შედეგის, ე.ი. გარკვეული სარგებლის მოლოდინი. ვალდებულების სათანადოდ შესრულების შედეგია მოლოდინის გამართლება – სასურველი შედეგის დადგომა. უმეტეს შემთხვევაში ვალდებულების შესრულების შედეგი დგება იმ მხარის სასარგებლოდ, რომელიც მოთხოვნის უფლებას განკარგავს. მოთხოვნის უფლება კი **კრედიტორის** მხარეს არის. შესაბამისად, სასურველ შედეგსაც იგი იღებს, ანუ ვალდებულება მის სასარგებლოდ სრულდება.

427-ე მუხლის მიხედვით, ვალდებულების შესრულება კრედიტორის სასარგებლოდ ხდება. შესრულება კი ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტას იწვევს.

ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ კანონმდებლობაში ზოგადი წესებიდან გამონაკლისის არსებობა ბუნებრივი მოვლენაა. საქმე იმაშია, რომ ვალდებულება შეიძლება ფაქტობრივად რომელიმე მესამე მხარის მიმართაც შესრულდეს.

გერმანული სამართლის მიხედვით ეს მხარე შეიძლება **კრედიტორის უფლებამო-**

⁵⁶³ შეად., Palandt, BGB, Beckische Kurs-Kommentar, 62 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 568.

⁵⁶⁴ ტერმინ Erfüllungsgehilfe-ს ქვეშ გერმანული სამართლის მიხედვით იგულისხმება პირი, რომელიც თავისი ცოდნითა და სურვილით ფაქტობრივად ასრულებს მოვალის ვალდებულებებს; ასეთ პირებს იურიდიულ ლიტერატურაში „უშუალო შემსრულებლებსაც“ უწოდებენ. შეად., *Kobler, Juristisches Wörterbuch für Studium und Ausbildung*, 6 Auflage, 1994, 108; *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 39.

⁵⁶⁵ აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად გსკ-ის §278-სა და 396-ე მუხლის იდენტური შინაარსისა, ეს საკითხი კოდექსების სისტემაში ერთმანეთისაგან განსხვავებულ ადგილას არის მონესრიგებული. გსკ-ი აღნიშნულ საკითხს ვალდებულებათა შესრულების მოვალეობის თავში არეგულირებს, ხოლო სსკ-ი ვალდებულების დარღვევის მარეგულირებელ ნორმებთან ერთად აწესრიგებს ამ საკითხს. ყოველი კონკრეტული შემთხვევის საგანია იმაზე მსჯელობა, თუ რომელი კოდექსის გადანყვეტა არის მართებული და რა შემთხვევაში შეიძლება მიენიჭოს სისტემას არსებითი მნიშვნელობა.

⁵⁶⁶ უფრო დეტალურად ვალდებულების შესრულებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე იხ. თავი VII. ამ თავში განხილულია ვალდებულების შესრულება საკუთრივ ვალდებულების შეწყვეტის კონტექსტში.

სილი წარმომადგენელი, კრედიტორის მიერ შესრულების მიღებაზე უფლებამინიჭებული პირი,⁵⁶⁷ ან ე.წ. შესრულების ფაქტობრივი მიმღები პირი⁵⁶⁸ (Empfangsbote) იყოს.⁵⁶⁹

მოვალის მიერ მესამე მხარისათვის ვალდებულების შესრულებისას, ასევე განსახილველია კრედიტორის ნება-სურვილი. ამ შემთხვევაში მოვალე საჭიროებს კრედიტორის თანხმობას. თანხმობა შეიძლება გამოხატულ იქნეს შესრულების განხორციელებამდე ან შესრულების განხორციელების შემდეგ (შესრულების მოწონება). გერმანულ სამართალში ორივე სახის თანხმობამ კანონმდებლობაში პოვა ასახვა.⁵⁷⁰

რაც შეეხება 373 II მუხლს, აქ გსკ-ის მსგავსად⁵⁷¹, საუბარია მოვალის მიერ თანხმობის გაცემაზე. თანხმობის გაცემის მომენტი არ არის განსაზღვრული. ამიტომ, ყოველი კონკრეტული გარემოებიდან გამომდინარე, პირველ რიგში შეიძლება ეს განიმარტოს როგორც შესრულების დაწყებამდე მოვალის მიერ დაფიქსირებულ თანხმობად, რასაც შედეგად წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება მოჰყვება.

მეორე რიგში, აღნიშნული თანხმობა შეიძლება განიმარტოს ვალდებულების შესრულების შემდეგ გაცხადებულად, ანუ, როდესაც კრედიტორი მოიწონებს შესრულებას. ამის საფუძველს იძლევა ის გარემოებაც, რომ ქართველი კანონმდებლის აქცენტი გადატანილია კრედიტორის მხრიდან შესრულებით სარგებლის მიღებაზე – „კრედიტორმა ..... ამ შესრულებისაგან მიიღო სარგებელი“.⁵⁷²

ასე რომ, დასაბუთებულია მსჯელობა იმის შესახებ, რომ არაუფლებამოსილი პირის მიერ შესრულების მიღების შემდგომ მიღებული თანხმობით ან კრედიტორის მიერ

⁵⁶⁷ გერმანული სამართალი შესრულების მიღებაზე კრედიტორის მიერ უფლებამოსილება მინიჭებული პირებს იმისდა მიხედვით განასხვავებს, თუ როდის მოხდა აღნიშნული უფლებამოსილების მინიჭება. კერძოდ, თუ პირს შესრულების მიღებაზე უფლებამოსილება კრედიტორისაგან მიენიჭა ამ შესრულების განხორციელებამდე, მაშინ იგი უფლებამოსილი წარმომადგენელია წარმომადგენლობის სამართლებრივი გაგებით, ხოლო თუ პირს არ ჰქონდა შესრულების მიღებამდე კრედიტორის მიერ ამ შესრულების მიღების უფლებამოსილება მინიჭებული და ისე მიიღო მან შესრულება, მაშინ მას უფლებამოსილება შეიძლება მიენიჭოს კრედიტორის მხრიდან შესრულების მიღების შემდეგ, თუ კრედიტორი მოიწონებს და დაეთანხმება შესრულების ამ პირის მიერ მიღებას. მაგრამ ეს მინიჭებული უფლებამოსილება არ წარმოშობს წარმომადგენლობით უფლებამოსილებას მისი იურიდიული მნიშვნელობით. შეად., *Kobler*, Juristisches Wörterbuch für Studium und Ausbildung, 14 Auflage, „Ermächtigung“ 2007, 110; *Fiketschen*, Schuldrecht, 1992, 189.

⁵⁶⁸ *Munchener Kommentar*, Schuldrecht AT, 4 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 2377.

⁵⁶⁹ გერმანული ენიდან ქართულ ენაზე Bote–ს სიტყვასიტყვითი თარგმანია – კურიერი, ფოსტალიონი; რაც შეეხება მის იურიდიულ-შინაარსობრივ დატვირთვას, იგი მდგომარეობს შემდეგში: Bote არის პირი, რომელიც საკუთარი ნების ფორმირების გარეშე სხვის განცხადებას იღებს ან განაცხადებს (გამოხატავს). ამის მიხედვით იყოფა სხვისი განცხადების მიმღები Bote (Empfangsbote) და სხვისი განცხადების განმცხადებელი (გამომხატველი) Bote (Erklärungsbote). Bote უბრალოდ კურიერის ფუნქციას ასრულებს, იგი წერილის შემცველად განიხილება. სწორედ ამიტომ, მას განასხვავებენ უფლებამოსილი წარმომადგენლისაგან. Bote წარმოადგენს წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების არმქონე წარმომადგენელს (აქ იგულისხმება ის, რომ იგი ამ ურთიერთობაში არ გამოხატავს საკუთარ ნებას, როგორც ეს გარიგებებში წარმომადგენლობის დროს უფლებამოსილი წარმომადგენლის მიერ ხორციელდება).— შეად., *Kobler*, Juristisches Wörterbuch für Studium und Ausbildung, 14 Auflage, 2007, 61.

⁵⁷⁰ იბ., *Palandt*, BGB, Beckische Kurs-Kommentar, 62 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 568.

⁵⁷¹ შეად., 373 II მუხლი და გსკ-ის §362-ის მეორე აბზაცი და §185.

⁵⁷² იბ., 373 II მუხლი.

მიღებული სარგებლით „სწორდება არაუფლებამოსილების ნაკლი“.⁵⁷³ არაუფლებამოსილი პირი იქნეს უფლებამოსილებას და მიღებაზე უფლებამოსილ პირად გვევლინება.

მომდევნო ქვეთავში განხილული იქნება, თუ რა მომენტიდან უნდა ჩაითვალოს ვალდებულებითი ურთიერთობა შეწყვეტილად.

გ. სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტის მომენტი ვალდებულების შესრულებით

სახელშეკრულებო ურთიერთობის (ვალდებულება) შესრულებით შეწყვეტისთვის აუცილებელია შესრულების განხორციელება ვალდებულების შინაარსით წინასწარ განსაზღვრული წინაპირობების შესაბამისად. ე.ი. მოვალემ ვალდებულება ისე უნდა შეასრულოს, როგორც მხარეთა შეთანხმებით არის გათვალისწინებული.⁵⁷⁴ ვალდებულებითი სამართალურთიერთობა წყდება მას შემდეგ, რაც ყველა შესასრულებელი ქმედება შეთანხმების შესაბამისად განხორციელდება.⁵⁷⁵

ვალდებულებით სამართალში ვალდებულებათა კლასიფიკაციის ერთ-ერთ საფუძველს წარმოადგენს მათი დაყოფა შესრულების ხასიათის მიხედვით: ქონების გადაცემა, მომსახურების განევა, სამუშაოს შესრულება, ზიანის ანაზღაურება და ა.შ.⁵⁷⁶

ვალდებულების შესრულებით შეწყვეტისთვის შესრულება უნდა განხორციელდეს იმ წესების დაცვით, რომლებიც დაკავშირებულია შესრულების საგანთან.⁵⁷⁷

ვალდებულების შეწყვეტაზე მიმართული შესრულება უნდა გამოიხატოს ქმედების განხორციელებაში, რომელსაც ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შედეგი მოჰყვება. შედეგი უნდა აისახოს კრედიტორის სამართლებრივ მდგომარეობაზე. კერძოდ, ვალდებულების შესრულებით კრედიტორს უნდა წარმოემვას შესრულების საგნის საკუთარი შეხედულებისამებრ გამოყენების უდავო უფლება.⁵⁷⁸

დავუშვათ, ნასყიდობის ხელშეკრულებით მოვალეს ეკისრება გარკვეული ნივთის კრედიტორისათვის გაგზავნა. ასეთ შემთხვევაში, ვალდებულების შესრულება მაშინ ითვლება განხორციელებულად, როცა მოვალე ნივთს გააგზავნის. მაგრამ, ეს ქმედება ჯერ კიდევ არ ჩაითვლება ვალდებულების შემწყვეტ შესრულებად. აუცილებელია კრედიტორმა მიიღოს მისთვის განკუთვნილი ნივთი და საკუთრების უფლება მოიპოვოს მასზე. სანამ აღნიშნული შედეგი არ დადგება, ვალდებულება შეწყვეტილად არ ითვლება, რადგან მოვალემ მხოლოდ შესრულებისაკენ მიმართული ქმედება განახორციელა.⁵⁷⁹ აღნიშნული მიდგომა სახელმძღვანელო პრინციპს წარმოადგენს. ამასთან, ხელშეკრულების დადების თავისუფლების პრინციპიდან გამომდინარე, მხარეებმა შეიძლება ნივთის დაღუპვის რისკის გადასვლისა და საკუთრების უფლების მოპოვების განსხვავებული პირობები დათქვან.

⁵⁷³ შეად., *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 32-33.

⁵⁷⁴ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 427-ე მუხლი, გვ. 509.

⁵⁷⁵ *Hutte/Helborn*, *Schuldrecht, Allgemeiner Teil*, 2005, 34.

⁵⁷⁶ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 34.

⁵⁷⁷ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 34.

⁵⁷⁸ შეად., *Palandt, BGB, Beckische Kurs-Kommentar*, 62 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 568; *Munchener Kommentar, Schuldrecht AT*, 4 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 2374.

⁵⁷⁹ *Larenz, Lehrbuch des Schuldrecht, Band I, AT*, 1982, 218.

მაგალითი:

ხელშეკრულების მხარეები შეთანხმდნენ, რომ საკუთრების უფლება ნივთზე მყიდველს მაშინ წარმოეშობა, როდესაც გამყიდველი ნივთს, შესაბამისი საბუთების გაფორმებით, სატრანსპორტო ექსპედიტორს გადასცემს. უნდა მივიჩნიოთ, რომ გამყიდველის ვალდებულება წყდება მას შემდეგ, რაც იგი გადასცემს გადამზიდავს ნივთს.

გერმანული სამართლის შესაბამისად, თუ გამყიდველის მიერ ნივთის გაგზავნის ვალდებულება შესრულდება, ხოლო ნივთი, გამყიდველისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, გზაში დაიღუპება, გამყიდველის ვალდებულება წყდება. წყდება არა იმიტომ, რომ მან ყველაფერი იღონა და რომ არა ნივთის მისგან დამოუკიდებელი მიზეზებით გზაში დაღუპვა, ვალდებულება შესრულდებოდა. ვალდებულება წყდება, ვინაიდან მისგან დამოუკიდებელი ობიექტური მიზეზების გამო, მისთვის შესრულება შეუძლებელი გახდა.⁵⁸⁰ სსკ ცალკე არ ანესრიგებს შესრულების შეუძლებლობის პრობლემას, მაგრამ შესრულების შეუძლებლობის შემთხვევები ასახულია გარიგების, ბრალეულობის, შეცვლილი გარემოებებისა და დაუძლეველი ძალის მომწესრიგებელ ნორმებში.⁵⁸¹

მაშასადამე, იმისათვის, რომ ვალდებულება შესრულებით შეწყდეს, აუცილებელია კრედიტორმა ხელშეკრულებით განსაზღვრული ვალდებულების შესრულების საგნის მიმართ მოიპოვოს მისთვის სასარგებლო განსაკუთრებული უფლება. უფრო კონკრეტულად, შესრულების ხასიათიდან გამომდინარე მიიღოს სრულ განკარგულებაში – სასურველი ნივთი, მისთვის ხელსაყრელი მომსახურება და ა.შ. სასურველი შედეგის დადგომა ყოველი კონკრეტული შემთხვევისას გამოიხატება კრედიტორის მხრიდან. მაგალითად, შესრულების საგანია მოძრავი ნივთის გადაცემა. კრედიტორმა მიიღო ნივთი და შეუდგა დანიშნულებისამებრ მის გამოყენებას, რომლის ხანგრძლივობამაც გადააჭარბა გონივრულ ვადას. იგულისხმება, რომ ვალდებულების შესრულება მონონებულია კრედიტორის მიერ. შესაბამისად, ვალდებულებაც შეწყვეტილია.⁵⁸²

საინტერესოა, რამდენად არის უფლებამოსილი შესრულების მიღებაზე ქმედუფენარო ან შეზღუდულ ქმედუფენარო პირი? ასევე საკითხავია, წყდება თუ არა სახელმწიფო ვალდებულებითი ურთიერთობა ასეთი პირების მიერ შესრულების მიღებით?

როგორც უკვე აღინიშნა, შესრულების ადრესატს უნდა გააჩნდეს შესაბამისი უფლებამოსილება (კომპეტენცია). ეს წინაპირობა ნაკარნახევია მცირეწლოვანთა და

⁵⁸⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ერთ-ერთი პროექტი გერმანული სამართლის ანალოგიურად ითვალისწინებდა შესრულების შეუძლებლობის მონესრიგებას. თუმცა, ეს აზრი არ იქნა საბოლოოდ გაზიარებული. შეად., *Larenz, Lehrbuch des Schuldrecht, Band I, AT, 1982, 218; ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 394-ე და 401-ე მუხლები, გვ. 376-379, 421-424; ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010. Zimmermann, The New German Law of Obligations, Historical and Comparative Perspectives, 2010, 39-79.*

⁵⁸¹ *ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 394-ე მუხლი, გვ. 376.*

⁵⁸² საინტერესოა, რომ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ვალდებულების შესრულებაზე ორიენტირებულ კოდექსად არის შეფასებული. იხ. *ზოიძე, ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, 2005, გვ. 285-292.*

არსრულწლოვანთა ინტერესების დაცვით. საქმე ის არის, რომ მცირეწლოვანს ასეთი შესრულების მიღებაზე უფლებამოსილება არც გააჩნია.⁵⁸³ არასრულწლოვანს, მართალია, არ გააჩნია აღნიშნული უფლებამოსილება, მაგრამ მას კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობით შეუძლია მიიღოს შესრულება, რითიც ვალდებულება შეწყდება.⁵⁸⁴

აღნიშნულ კითხვებზე პასუხების საილუსტრაციოდ შეიძლება შემდეგი მაგალითის მოყვანა:

მაგალითი:

არასრულწლოვანმა რატიმ თავისი მშობლების (კანონიერი წარმომადგენლები) თანხმობით 100 ევროდ ლუკას მიჰყიდა მარკების კოლექცია. მშობლების თანხმობა იყო მხოლოდ ხელშეკრულების დადების ნაწილში. თანხის გადახდა უნდა მომხდარიყო მომდევნო დღეს. მეორე დღეს რატი და ლუკა ერთმანეთს შემთხვევით შეხვდნენ ქუჩაში. ლუკამ ისარგებლა შემთხვევით და გადასახდელი 100 ევრო გადასცა რატის. რატიმ აღნიშნული თანხა სრულად დახარჯა ტკბილეულობაში. მას შემდეგ, რაც მშობლებმა გაიგეს განვითარებული მოვლენების შესახებ, მათ ლუკას მოსთხოვეს მათთვის თანხის ხელახლა გადახდა.

რამდენად დასაბუთებულია მოთხოვნა და რამდენად განხორციელებადი?

რატის მიერ ლუკასგან 100 ევროს მიღება რომ არ ყოფილიყო განპირობებული ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მარკების საფასურის გადახდის ვალდებულებით და უბრალოდ ლუკასგან რატისთვის, ყოველგვარი სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე, მიცემული თანხა ყოფილიყო, მაშინ რატი გახდებოდა 100 ევროს მესაკუთრე, რამეთუ აღნიშნულით იგი სამართლებრივ სარგებელს⁵⁸⁵ იღებს და კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა არ სჭირდება. მაგრამ, ვინაიდან ლუკას რატისთვის თანხის გადაცემისას საფუძვლად მარკების ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან წარმოშობილი ვალდებულების შესრულების მიზანი ამოძრავებდა, საკითხი უკვე სხვაგვარად დგას. კერძოდ, რატი ამ მიზნით მისთვის გადაცემული თანხით სამართლებრივ სარგებელს ვერ იღებს, რამდენადაც მას უნევს მარკების ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე თანხის გადახდაზე ლუკას მიმართ თავისი მოთხოვნის უფლების განკარგვა (გახარჯვა). აღნიშნული მოთხოვნის უფლების გამოსაყენე-

⁵⁸³ შეად., გსკ-ის §104 და 58-ე მუხლი.

⁵⁸⁴ შეად., Prutting, Wegen, Weinreich, BGB Kommentar, Luchterhand, 2006, 578; Münchener Kommentar, Schuldrecht AT, 4 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 2377, *Staudingers*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 12 Neubearbeitete Auflage, 1994, 395, *Palandt*, BGB, Beckische Kurs-Kommentar, 62 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 568; *Musielak*, Grundkurs BGB, 8 Auflage, 2003, 98.

⁵⁸⁵ სსკ-ის შესახებ შექმნილ სამეცნიერო ნაშრომებსა და მის კომენტარებში არაერთგვაროვანი მიდგომაა დაფიქსირებული არასრულწლოვანის მიერ მიღებულ „სარგებელთან“ დაკავშირებით. აზრი იყოფა ორად შემდეგ კითხვათა საფუძველზე, კერძოდ, წარმოადგენს თუ არა იგი მხოლოდ სამართლებრივ სარგებელს, თუ კიდევ სხვას, მაგალითად, ეკონომიკურს? განსახილველ მაგალითში „სარგებელი“ განიხილება როგორც სამართლებრივი სარგებელი, ანუ, როცა არასრულწლოვანი არ იტვირთება ვალდებულებით და მას მხოლოდ უფლება წარმოეშობა. შეად., *Kereselidze*, Der Allgemeiner Teil des Georgischen Zivilgesetzbuches von 1997, 2005, 112-118, 215-224; *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ახვლედიანი/ზოიძე/ჯორბენაძე* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 2002, 12-15 მუხლები, გვ. 43-50.

ბლად რატის დამატებით სჭირდება კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა. განხილული შემთხვევიდან ირკვევა, რომ მას აღნიშნული თანხმობა არ ჰქონდა. მშობელთა თანხმობის უქონლობა რატის ართმევს 100 ევროს, როგორც ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან წარმოშობილი ვალდებულების შესრულების მიზნებისათვის მიღების უფლებას, რის შედეგადაც სახეზე არ არის შესრულების მიღების უფლებამოსილება (კომპეტენცია). შესრულება კი ვერ ჩაითვლება ვალდებულების შესრულების დასახული მიზნის შესაბამისად მიღებულად, რაც განაპირობებს საბოლოო პასუხს, რომ **ვალდებულება არ არის შეწყვეტილი**.⁵⁸⁶ აღნიშნულის გამო კი მშობლების მოთხოვნა დასაბუთებულია და განხორციელებას ექვემდებარება, ხოლო ლუკას, თავის მხრივ, უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების საფუძველზე წარმოეშობა 100 ევროს უკან დაბრუნებაზე მოთხოვნის უფლება რატის მიმართ.⁵⁸⁷

ეთანხმებით აღნიშნულ მსჯელობასა და პასუხს?

შენყდა თუ არა არსებული ვალდებულება მას შემდეგ, რაც ლუკამ რატის თანხა გადასცა?

დ. სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტა სახელშეკრულებო ვალდებულების ჯეროვანი და კეთილსინდისიერი შესრულებით⁵⁸⁸

განხილული საკითხებიდან ნათლად გამოჩნდა, რომ ვალდებულების შესაწყვეტად საჭიროა მისი შესრულება – დათქმული პირობების შესაბამისად, კრედიტორისათვის სასურველი მოსალოდნელი შედეგის დადგომის უზრუნველყოფით, ვალდებულების შინაარსობრივი მოთხოვნების განუხრელად დაცვით და ა.შ.

ჯერ კიდევ რომის სამართალში გათვალისწინებული იყო პირობები, რომელთა დაცვის შემთხვევაშიც ვალდებულების შესრულება გამოიწვევდა მის შეწყვეტას. კერძოდ, რომის სამართლის მიხედვით აუცილებელი იყო:

- ა) ვალდებულება შეესრულებინა ამაზე უფლებამოსილ პირს;
- ბ) ვალდებულება შესრულებული ყოფილიყო მის მიღებაზე კომპეტენციის მქონე (უფლებამოსილი) პირის მიმართ;
- გ) ვალდებულების შესრულება შესაბამისობაში ყოფილიყო ვალდებულების შინაარსთან;
- დ) ვალდებულების შესრულება მომხდარიყო დათქმულ ადგილას;
- ე) ვალდებულება შესრულებულიყო დათქმულ დროს.⁵⁸⁹

ამ მიდგომამ თანამედროვე სამოქალაქო სამართალში არათუ უბრალოდ შეინარჩუნა თავისი საფუძვლები, არამედ იგი განსაკუთრებული მნიშვნელობის პრინციპად იქცა. მისი დიდი მნიშვნელობა საკანონმდებლო დონეზე მტკიცდება. კერძოდ, ვალდებულების შესრულებით შეწყვეტისათვის საჭირო ზემოთ განხილულ კომპონენტე-

⁵⁸⁶ შეად., გკპ-ის §§104, 107, 362, და მე-15, 63-ე, 64-ე და 427-ე მუხლები.
⁵⁸⁷ შეად., *Fiketschen*, *Schuldrecht*, 1992, 189; *Musielak*, *Grundkurs BGB*, 8 Auflage, 2003, 97-98, *Illann*, *Система Германского Гражданского права*, 2006, 259-262; *Hutte/Helborn*, *Schuldrecht, Allgemeiner Teil*, 2005, 38, 42-43.
⁵⁸⁸ უფრო დეტალურად, ვალდებულების ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად შესრულებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე, იხ. თავი VII. ამ თავში განხილულია ვალდებულების ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად შესრულება საკუთრივ ვალდებულების შეწყვეტის კონტექსტში.
⁵⁸⁹ *Новицкий*, *Римское Право*, 2001, 148-149.

ბზე დაყრდნობით არის მოწესრიგებული ეს საკითხი ევროპის პრინციპებში (თავები 6-7),⁵⁹⁰ „უნიდროას პრინციპებში (თავები 7-8),⁵⁹¹ ვენის ნასყიდობის კონვენციაში (მუხლები 30-35)“⁵⁹². 361 II მუხლმაც იგივე დათქმა დაამკვიდრა, „ვალდებულება უნდა შესრულდეს **ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად**, დათქმულ დროსა და ადგილას“.

სწორედ რომის სამართლიდან გამომდინარე, ამ სავალდებულო პირობების დაცვა იწვევს ვალდებულების შეწყვეტას – იგულისხმება, რომ ვალდებულება შესრულდა ჯეროვნად.⁵⁹³ ხოლო ჯეროვანი შესრულება კი თავის მხრივ, ვალდებულების ჯეროვანი შესრულებით ვალდებულების შეწყვეტის მიზნებისათვის, საჭიროებს აღნიშნულ შესრულებასთან დაკავშირებული საკითხებისადმი (ფაქტებისადმი) ურთიერთობის მონაწილეთა კეთილსინდისიერ დამოკიდებულებას.

შეიძლება დაისვას შეკითხვა, თუ რომელი უფრო მრავლის მომცველია შესრულებით ვალდებულების შეწყვეტის მიზნებისათვის – ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება, თუ ვალდებულების კეთილსინდისიერად შესრულება?⁵⁹⁴

ლიტერატურაში ვალდებულების შეწყვეტას ყოველთვის მის ჯეროვან შესრულებას უკავშირებენ. მიჩნეულია, რომ ვალდებულების ჯეროვანი შესრულებით მიიღწევა ვალდებულებითი სამართალურთიერთობის მიზანი – მისი შეწყვეტა.⁵⁹⁵

ლიტერატურაში ასევე განიხილება ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების პრინციპისა და ვალდებულების რეალური შესრულების პრინციპის ურთიერთდამოკიდებულება, კერძოდ, რეალურ (ნატურით)⁵⁹⁶ შესრულებას დოქტრინაში უწოდებენ ისეთ შესრულებას, როდესაც ფაქტობრივად ხდება ქმედების განხორციელება. მაგალითად, მოვალის მიერ კრედიტორისათვის ნივთის გადაცემა. ეს ორი პრინციპი ერთმანეთს განაპირობებს, სანამ ვალდებულება არც ერთ მხარეს არ დაურღვევია და იგი სრულ-

⁵⁹⁰ იხ. *Lando/Beale*, Principles of European Contract Law, Parts I and II, 2000, 328-390.

⁵⁹¹ იხ. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts with Official Commentary, 1994. www.cisg.law.pace.edu.

⁵⁹² იხ. *Caemerer/Schlechtriem* Kommentar zum Einheitlichen UN-KAufrecht, das Ubereinkommen der Vereinten Nationen uber Vertrage uber den Internationalen Warenkauf _ CISG _ Kommentar, dritte vollige neubearbeitete Auflage, 2000, 260-337.

⁵⁹³ საინტერესოა ის გარემოება, რომ „უნიდროას“ პრინციპების 7.1.1. მუხლი არაჯეროვან შესრულებასა და ვადის გადაცილებას ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად ჩამოთვლის. იხ. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts with Official Commentary, 1994. www.cisg.law.pace.edu.

⁵⁹⁴ ტერმინ „ჯეროვანის“ ქვეშ იგულისხმება შემდეგი მნიშვნელობები – „ღირსი“, „შესაფერისი“, „საკადრისი“, „გულმოდგინე“, „სათანადო“, „ნესიერი“, ხოლო ტერმინ „კეთილსინდისიერის“ ქვეშ იგულისხმება „პატიოსანი“, „სინდისიერი“. აღსანიშნავანია, რომ ლინგვისტური კუთხით ამ ორი ტერმინის შინაარსობრივ მნიშვნელობაზე მიჯნის გავლება რთულია. ხშირ შემთხვევაში ისინი ერთმანეთს განაპირობებენ და ერთმანეთისაგან გამომდინარეობენ. შეად., აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, „ჯეროვანი“, ჯეროვანება, 1973, გვ. 574; ჩიქობავა/ჭაბაშვილი, ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, „კეთილსინდისიერი“, 1986, გვ. 262.

⁵⁹⁵ *Васильев/Комбаров*, Гражданское и Торговое Право Зарубежных Государств, I том, 2004, 443-447.

⁵⁹⁶ რეალურ შესრულებასთან დაკავშირებით სპეციფიკური მიდგომით გამოირჩევა ანგლოამერიკული სამართალი. სასამართლოში სარჩელის წარდგენის წესით, მხოლოდ გამოწვევის სახით, შეიძლება ხელშეკრულების დამრღვევისაგან ზიანის ანაზღაურების ნაცვლად მოსარჩელემ მიიღოს ხელშეკრულების რეალური შესრულება, ე.წ. „Specific Performance“ იხ. *Кох/Магнус/Винклер Фон Моренфельс*, Международное Частное Право и Сравнительное Правоведение, 2003, 356,364.

დება მოთხოვნათა შესაბამისად. ასეთ შემთხვევაში, რეალური შესრულება ჯეროვანი შესრულებაც არის, მაგრამ, თუ მოვალე დაარღვევს ვალდებულებას, გადააცილებს შესრულების ვადას, მაშინ ჯეროვანი შესრულება უკვე შეუძლებელი იქნება, რის შედეგადაც სახეზეა არაჯეროვანი შესრულება.⁵⁹⁷ ხოლო რეალური შესრულება – დაგვიანებით ნივთის გადაცემით – შესაძლებელია.⁵⁹⁸

საქართველოს უზენაესი სასამართლო საინტერესოდ განმარტავს ჯეროვანი შესრულების წინაპირობებს: **„ჯეროვანი შესრულება შეიცავს რამდენიმე მოთხოვნის დაცვის აუცილებლობას, რომლებიც განსაზღვრავენ, ვინ ვის წინაშე უნდა განხორციელოს შესრულება, რომელი საგნით, სად, როდის და რა გზით უნდა განხორციელდეს იგი. ბრუნვის მონაწილის ვალდებულება, ჯეროვნად შეასრულოს ვალდებულება, ემყარება იმ სინამდვილეს, რომელიც მისთვის ცნობილია და მას ამ სინამდვილისადმი კეთილსინდისიერი დამოკიდებულება ევალება. კეთილსინდისიერად ქცევის ვალდებულება ემყარება სამართალში საზოგადოდ მოქმედ კეთილსინდისიერების ვარაუდს. ეს ვარაუდი განსაზღვრავს სამართლებრივი ურთიერთობის განვითარების საერთო მიმართულებასაც.“**⁵⁹⁹

შეიძლება ითქვას, რომ შესრულება ჯეროვანია, როცა შესრულება ხდება დათქმულ დროს, დათქმულ ადგილას, უფლებამოსილი პირის მიმართ, ვალდებული და უფლებამოსილი პირის მიერ და ვალდებულების შესრულების საგნით. ანუ, ვალდებულებით განსაზღვრული ვალდებულების შესრულების საგნისათვის ნაყენებული მოთხოვნების შესაბამისად, მაგალითად, შეთანხმებული ხარისხის: ნივთის გადაცემით, მომსახურების განვით, სამუშაოს შესრულებით.

თუკი ნივთის გადაცემისას შეთანხმებულია ნივთის ხარისხი, მაშინ ნივთის გადაცემის ვალდებულება ჯეროვნად შესრულებული იქნება, თუკი იგი შეთანხმებულ ხარისხს შეესაბამება.

ვალდებულების ჯეროვნად შესრულებას ყველაზე დიდი მნიშვნელობა აქვს ხელშეკრულების მხარეთათვის. აღნიშნულზე მეტყველებს ლიტერატურაში განხილული ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ჯეროვანი შესრულებისათვის შემსრულებელი ე.წ. „ბონუსის“ გალებისთვისაც კი მზად არის.⁶⁰⁰ ეს ისეთი შემთხვევაა, როდესაც კრედიტორი მოვალეს ჯეროვანი შესრულების სანაცვლოდ დამატებით თანხას უხდის.

ვალდებულების შესრულება ასევე გულისხმობს ვალდებულების კეთილსინდისიერად შესრულებას. 8 III მუხლი განამტკიცებს კეთილსინდისიერების პრინციპს.⁶⁰¹

⁵⁹⁷ *Staudingers*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 12 Neubearbeitete Auflage, 1994, 214.

⁵⁹⁸ შეად., ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი, 1999, გვ. 37-39, *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 12-13; *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 427-ე მუხლი, გვ. 508-513; *Сарбаи*, Исполнение Договорного Обязательства, 2005, 111-112.

⁵⁹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2002 წლის 20 დეკემბრის 3კ/1133-02 გადაწყვეტილება.

⁶⁰⁰ *Каранетов*, Неустойка, как средство защиты прав кредитора в российском и зарубежном праве, 2005, 281.

⁶⁰¹ იხ. *კერესელიძე*, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ქართული სამართლის მიმოხილვა, 7, №1, 2004, გვ. 32. – სხვადასხვა ქვეყნების კანონმდებლობაში კეთილსინდისიერების პრინ-

„კეთილსინდისიერება“ განვითარებული ქვეყნების სამოქალაქო სამართალში წარმოადგენს მთელი სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის უზრუნველმყოფ კატეგორიას.⁶⁰² ასე რომ, მისი მნიშვნელობა ძალზე ფართოა.

მაგალითად, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 242-ე მუხლის საფუძველზე, კეთილსინდისიერების პრინციპი სასამართლო პრაქტიკასა და იურიდიულ ლიტერატურაში ყოვლისმომცველ ზოგად დებულებად ჩამოყალიბდა. მისი გამოყენება სცილდება დებულების სიტყვასიტყვით მნიშვნელობას და ზეგავლენას ახდენს მთელ სამართლის სისტემაზე. ეს შესაძლებელს ხდის, დაწერილ კანონმდებლობაში არარსებული შეფასებები (ლირებულებები) შემუშავდეს და მათგან წარმოიშვას ახალი ქცევის წესები.⁶⁰³ სწორედ დიდი მნიშვნელობის გამო დაიკვიდრა აღნიშნულმა ნორმამ „მეფის“ სახელი სამოქალაქო კოდექსში.⁶⁰⁴ ასე რომ, მცდარია მოსაზრება იმის შესახებ, რომ გსკ-ის 242-ე მუხლი მხოლოდ ვალდებულების შესრულებაზე ვრცელდება და თითქოს უნიფიცირებულმა სამართლებრივმა აქტებმა მასთან შედარებით კეთილსინდისიერების პრინციპს უფრო ფართო სამოქმედო არეალი დაუწესეს.⁶⁰⁵

პრაქტიკული მნიშვნელობისაა რეკომენდაცია, რომლის მიხედვითაც, 8 III მუხლსაც ფართო მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მისი განმარტების გზით.⁶⁰⁶

კეთილსინდისიერება გულისხმობს სახელშეკრულებო ურთიერთობის მონაწილეთა შორის ლოიალურ დამოკიდებულებას, რომლის მაგალითია გულისხმიერება ერთმანეთის ქონებისა და უფლებების მიმართ (316 II). კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე, დასაშვებია მხარეთა ისეთი უფლებების შეზღუდვა ან უფლების გამოყენების აკრძალვა, რომელთა განხორციელებაც მეორე მხარის შეურაცხყოფას ან მისი უფლებების შელახვას გამოიწვევს.⁶⁰⁷

კეთილსინდისიერების პრინციპის მრავალმხრივობის გამო სამოსამართლო სამართალში იგი ხშირად გამოიყენება სამართლიანი შედეგების მისაღწევად ან აშკარა უსამართლობის თავიდან ასაცილებლად.⁶⁰⁸

ციპის მნიშვნელობა შემდეგ ტერმინთა ქვეშ არის მოქცეული, მაგალითად, საფრანგეთში: bone foi, იტალიაში: bouone fede, ჰოლანდიაში: redelijkheid en billikheid, გერმანიაში: Treu und Glauben, ხოლო ევროპის პრინციპებსა და „უნიდროას“ პრინციპებში: „Good Faith and Fair Dealing“.

⁶⁰² *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 361 II მუხლი, გვ. 269.

⁶⁰³ შეად., *კერესელიძე*, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ქართული სამართლის მიმოხილვა, 7, №1, 2004, გვ. 34; *ჭანტურია*, კორპორაციული მართვა და ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობა საკორპორაციო სამართალში, 2006, გვ. 300-309.

⁶⁰⁴ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 361 II მუხლი, გვ. 269; *Lando*, Some Features of The Law of Contract in the Third Millennium, 395, http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/literature.htm.

⁶⁰⁵ *Сарбау*, Исполнение Договорного Обязательства, 2005, 116-117.

⁶⁰⁶ შეად., *კერესელიძე*, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ქართული სამართლის მიმოხილვა, 7, №1, 2004, გვ. 34-35.

⁶⁰⁷ *Lando*, Some Features of The Law of Contract in the Third Millennium, 395, http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/literature.htm.

⁶⁰⁸ იხ. *იოსელიანი*, კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში (შედარებით სამართლებრივი გამოკვლევა), ქართული სამართლის მიმოხილვა, სპეციალური გამოცემა, 2007, გვ. 12.

ზოგჯერ მხარეთა კეთილსინდისიერი დამოკიდებულება ამა თუ იმ ფაქტის მიმართ განმსაზღვრელია ვალდებულების შესრულებით შეწყვეტისას.

მაგალითად, თუ მოვალის ვალდებულება იყო რაიმე მოძრავი ნივთის კრედიტორისათვის საკუთრებაში გადაცემა დათქმულ დროსა და დათქმულ ადგილას. მან აღნიშნული ნივთი კრედიტორს, ვალდებულების შესაბამისად, გადასცა საკუთრებაში. **იმ შემთხვევაში თუ:**

ა) მოვალეს ნივთი მესამე პირისაგან ნათხოვარი ჰქონდა და ამის შესახებ კრედიტორმა არაფერი იცოდა და არც შეეძლო სცოდნოდა, მაშინ 187-ე მუხლის საფუძველზე იგი კეთილსინდისიერად ითვლება ამ ფაქტის მიმართ და **ვალდებულება წყდება შესრულებით;**

ბ) მოვალემ ნივთი მოიპარა, მიუხედავად იმისა, რომ კრედიტორმა ეს არც იცოდა და არც შეეძლო სცოდნოდა, იგი 187-ე მუხლის თანახმად „... ვერ იქნება კეთილსინდისიერი“ აღნიშნული ფაქტის მიმართ და **შესაბამისად, ვალდებულება ვერ ჩაითვლება შესრულებით შეწყვეტილად.**

თუ მოვალეს კრედიტორისათვის მოძრავი ნივთის ნაცვლად უნდა გადაეცა ფული ან ფასიანი ქალაქები, რომლებიც მან მოიპარა და კრედიტორი მოპარვის ფაქტის მიმართ კეთილსინდისიერია, მაშინ 187-ე მუხლის თანახმად, **ვალდებულება შესრულებულად ჩაითვლება და შესაბამისად შეწყვეტილადაც.**⁶⁰⁹

აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ სსკ-ის გაგებით, ვალდებულება წყდება მისი ჯეროვანი და კეთილსინდისიერი შესრულებით. ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად. ჯეროვანი შეიძლება იყოს შესრულება, თუ იგი განხორციელდა დათქმულ დროსა და ადგილას, უფლებამოსილი პირის მიმართ ვალდებულები და უფლებამოსილი პირის მიერ, ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების საგნის შესაბამისად. შესრულების საგანი, თავის მხრივ, შეიძლება გამოიხატოს როგორც მოქმედებაში, ასევე მოქმედებიდან თავის შეკავებაში.

ე. კერძო სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობა (სახელშეკრულებო ვალდებულება), რომელიც წყდება ვალდებულების შესრულებით

ვალდებულების შესრულების სამართლებრივი ბუნების გაგებისთვის საჭიროა იმ სამართლებრივი ურთიერთობის არსის გაგებაც, რომელიც წყდება ვალდებულების შესრულებით.

316 | მუხლის თანახმად, „ვალდებულების ძალით კრედიტორი უფლებამოსილია მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება. შესრულება შეიძლება გამოიხატოს მოქმედებისაგან თავის შეკავებაშიც“. განმარტებიდან გამომდინარე, ვალდებულება არის სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობა, რომლის ძალითაც ერთი პირი (მოვალე) ვალდებულია შეასრულოს მეორე პირის (კრედიტორის) სასარგებლოდ განსაზღვრული მოქმედება ან თავი შეიკავოს მისგან. კრედიტორს კი უფლება აქვს

⁶⁰⁹ შეად., ზოიძე, ქართული სანივთო სამართალი, მეორე გამოცემა, 2003, გვ. 150-151; ახვლედიანი, ჭანტურია/ახვლედიანი/ზოიძე/ჯორბენაძე (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეორე, 1999, 187-ე მუხლი, გვ. 122-123.

მოითხოვოს მოვალისაგან ვალდებულების შესრულება.⁶¹⁰

ვალდებულების ძალით კრედიტორი აღიჭურვება გარკვეული მოთხოვნის უფლებით. მოთხოვნის უფლება შეიძლება ერთი ან რამდენიმე ქმედების შესრულებას გულისხმობდეს.

გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში მოვალეს ეკისრება არაერთი ქმედების შესრულება. ამდენად, მოვალის მიერ ერთჯერადად განხორციელებული, თუნდაც ჯეროვანი და კეთილსინდისიერი შესრულება არ კმარა, არ გამოიწვევს ვალდებულებითი სამართალურთიერთობის შეწყვეტას. შესაბამისად, 361 | მუხლის თანახმად შეიძლება დავასკვნათ, რომ ყოველი ჯეროვანი შესრულება გულისხმობს ვალდებულების არსებობას და ამავე დროს მის შეწყვეტას?⁶¹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლო ნორმას შემდეგნაირად განმარტავს: **„361 | მუხლის შესაბამისად, ყოველი შესრულება მართლაც გულისხმობს ვალდებულების არსებობას, მაგრამ მხოლოდ შესრულების ფარგლებში“**.⁶¹²

სამართლებრივი ურთიერთობები ხშირ შემთხვევაში კომპლექსურ ხასიათს ატარებს. ხელშეკრულების შესრულებით შეწყვეტაზე საუბრისას იგულისხმება მხარეთა შორის არსებული, სულ მცირე ერთი სამართალურთიერთობის შეწყვეტა მაინც.⁶¹³ ე.ი. მოვალეს შეიძლება რამდენიმე ვალდებულება ჰქონდეს შესასრულებელი და თითო ვალდებულების შესრულება, თავის მხრივ, გამოიწვევს ამ კონკრეტული ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტას.

გერმანულ სამეცნიერო ლიტერატურასა და პრაქტიკაში გაბატონებულია მოსაზრება, რომ ვალდებულების შესრულებით შეწყვეტილი ვალდებულებითი სამართალურთიერთობა უნდა იქნეს განხილული ვინრო გაგებით. კერძოდ, როგორც მოთხოვნის უფლება.⁶¹⁴ რაც შეეხება ვალდებულებით სამართალურთიერთობას ფართო გაგებით, მასში იგულისხმება კრედიტორსა და მოვალეს შორის არსებული სამართალურთიერთობათა ერთობლიობა.⁶¹⁵

შესაბამისად, იგულისხმება, რომ მოთხოვნის უფლება აღნიშნულ სამართალურთიერთობათა ერთობლიობის საფუძველზე წარმოიშობა, რომელიც, თავის მხრივ,

⁶¹⁰ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 3-4.

⁶¹¹ 361 | ნაწილის შინაარსი შეფასებულია „მთარგმნელობითი ხასიათის“ ხარვეზის ნიმუშად. აღნიშნული შეფასების ავტორი მიიჩნევს, რომ 361-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი უნდა ჩამოყალიბდეს შემდეგნაირად: „ვალდებულების შესრულების საფუძველები გამომდინარეობს ვალდებულების არსებობიდან“. იხ., *ჭეჭელაშვილი*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ტექსტუალური და მთარგმნელობითი ხასიათის ხარვეზები, ქართული კერძო სამართლის კრებული, წიგნი I, 2004, გვ. 71.

⁶¹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2003 წლის 19 ნოემბრის ას-46-751-03 გადაწყვეტილება.

⁶¹³ *Corbin*, On Contracts, 1952, 978.

⁶¹⁴ შეად., *Palandt*, BGB, Beckische Kurs-Kommentar, 62 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 367-368; *Munchener Kommentar*, Schuldrecht AT, 4 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 2370; *Staudingers*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 12 Neubearbeitete Auflage, 1994, 358-359; *Felix Hutte/Marlen Helborn*, Schuldrecht, Allgemeiner Teil, 2005, 34.

⁶¹⁵ შეად., *Prutting/Wegen/Weinreich*, BGB Kommentar, Luchterhand, 2006, 580; *Staudingers*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 12 Neubearbeitete Auflage, 1994, 359.

მოთხოვნის შესრულებასთან დაკავშირებულ სამართალურთიერთობას წარმოშობს.⁶¹⁶

მოთხოვნის უფლების შესრულებასთან დაკავშირებულ სამართალურთიერთობას, ფართო გაგებით, ვალდებულებით სამართალურთიერთობაში ფუნქციური დატვირთვა აქვს, კერძოდ, მოთხოვნის უფლებათა გამოყენების შედეგად მოვალის მიერ კრედიტორის შესრულებით დაკმაყოფილება განაპირობებს ვალდებულების შესრულების მიზნის მიღწევას, ანუ ვალდებულებითი სამართალურთიერთობის შეწყვეტას.⁶¹⁷

სამართალურთიერთობა, როგორც ხშირ შემთხვევაში მრავალ სამართალურთიერთობათა ერთობლიობა, კომპლექსური ხასიათის მატარებელია და მრავალფეროვნებით ხასიათდება. აქედან გამომდინარე, საჭიროა აღნიშნულ ურთიერთობათა დეტალიზება და შესაბამისი სიბრტყეზე მათი განხილვა. კერძოდ, აუცილებელია დადგინდეს თუ ვალდებულებითი სამართალურთიერთობისათვის (ფართო გაგებით) რა მნიშვნელობის ვალდებულება სრულდება. აღნიშნული საკითხის გამორკვევით ნათელი გახდება, რამდენად არის შესაძლებელი ამ კონკრეტული ვალდებულების ჯეროვანი და კეთილსინდისიერი შესრულების შედეგად ვალდებულებითი სამართალურთიერთობის (ფართო გაგებით) სრულად შეწყვეტა.

ისეთ შემთხვევებში, როდესაც, მაგალითად, ხელშეკრულების შესაბამისად მოვალეს ეკისრება მხოლოდ დამზადებული ნაკეთობის საფასურის გადახდა, მაშინ ამ კონკრეტული მიზნით მოვალის მიერ გადახდილი თანხა (შესრულება) ერთდროულად შეწყვეტს, ერთი მხრივ, როგორც თანხის გადახდის ვალდებულებას, ასევე, მეორე მხრივ, თავად სახელშეკრულებო ურთიერთობას. ასეთ შემთხვევაში, მსგავსი შესრულების ფუნქციური მნიშვნელობიდან გამომდინარე, თანხის გადახდა წარმოადგენს დამზადებული ნაკეთობის საფასურის გადახდასთან დაკავშირებული სამართალურთიერთობის შემადგენელ კომპონენტს. თავის მხრივ, ნაკეთობის დამზადებაზე მოთხოვნის უფლების რეალიზება წარმოადგენს აღნიშნული შესრულების მოთხოვნიდან წარმოშობილ კიდევ ერთ სამართალურთიერთობას. შესაბამისად, სახეზეა ორი ვალდებულების ორი შესრულება, რომელთაგან თითოეული ვალდებულების შესრულებას შედეგად მოჰყვება შესაბამისი ვალდებულების შეწყვეტა, კერძოდ, ნაკეთობის დამზადების ვალდებულება შეწყდა ნაკეთობის დამზადებით (შესრულებით) და ნაკეთობის დამზადების სანაცვლოდ თანხის გადახდის ვალდებულება შეწყდა თანხის გადახდით (შესრულებით), ხოლო აღნიშნულ შესრულებათა ერთობლიობამ განაპირობა სახელშეკრულებო ურთიერთობის შეწყვეტა.

მაგალითი:

გრძელვადიანი ხელშეკრულების პირობის შესაბამისად, მოვალეს ეკისრება 1 წლის მანძილზე ყოველ 2 თვეში ერთხელ ხელშეკრულების საერთო ღირებულების – 12000 ლარის ნაწილ-ნაწილ გადახდა. ამგვარად, ერთი წლის მანძილზე მოვალე ვალდებულია ყოველ 2 თვეში ერთხელ გადაიხადოს 2000 ლარი. ამგვარი შესრულებით იგი ხელშეკრულების საერთო ღირებულებას ნაწილ-ნაწილ ფარავს. მოყვანილი მაგალითი უნდა გაიმიჯნოს ისეთი (არაჯეროვანი) შესრულებისაგან, რომელიც განპირობებულია რამდენიმე კუმულატიური ვალდებულების დარღვევით. მაგალითად,

⁶¹⁶ შეად., *Pruiting/Wegen/ Weinreich*, BGB Kommentar, Luchterhand, 2006, 580.

⁶¹⁷ *Staudingers*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 12 Neubearbeitete Auflage, 1994, 359.

მალაზიას მყიდველისათვის დათქმულ ვადაში უნდა მიენოდებინა და დაემონტაჟებინა კომპიუტერი. მალაზიამ დათქმულ ვადაში მიაწოდა კომპიუტერი მყიდველს, მაგრამ არ დაამონტაჟა იგი.⁶¹⁸

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, 427-ე მუხლის შესაბამისად, ვალდებულების შესრულებით შესაწყვეტი ვალდებულებითი ურთიერთობა განხილულ უნდა იქნეს ცალკეული ვალდებულებით-სამართლებრივი მოთხოვნის უფლებად (ე.ი. ვინრო გაგებით).⁶¹⁹

ვალდებულების შესრულება არის ფაქტობრივი ქმედება, რომელიც მიმართულია სამართლებრივ შედეგზე და გავლენას ახდენს ვალდებულებითი სამართლებრივ-ობის (ფართო გაგებით) შემადგენელ შესრულებასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებზე.

ვ. ვალდებულების შეწყვეტა სხვა შესრულების მიღებით

ვალდებულების შესრულებით შეწყვეტაზე მსჯელობისას ყურადღება გამახვილდა იმაზე, რომ შეწყვეტას იწვევს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულება. სახელშეკრულებო ურთიერთობებში ხშირია მათი შეწყვეტა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებისგან განსხვავებული შესრულებით მაგალითად, ნასესხები ფულის დაბრუნების მაგივრად მოვალე, თანხის უქონლობის გამო, გამსესხებელს მანქანას გადასცემს გადასახდელი ვალის ანგარიშში.⁶²⁰

მსგავს შემთხვევებში ვალდებულება მაინც შეიძლება ჩაითვალოს შეწყვეტილად, თუ კრედიტორი ამ შეთანხმებული შესრულების ნაცვლად მიიღებს სხვა შესრულებას (428).

მაგალითი:

სანდრომ 5000 ლარი ასესხა რატის 1 წლის ვადით. ერთ წელიწადში რატიმ, 5000 ლარის დაბრუნების შეუძლებლობის გამო, სანდროს მისი 2009 წელს გამოშვებული ავტომობილი BMW535i შესთავაზა 5000 ლარის დაბრუნების სანაცვლოდ. თუ სანდრო აღნიშნულ შეთავაზებას დაეთანხმა, მაშინ გამოდის, რომ სანდრომ, 5000 ლარის გადაცემის სანაცვლოდ მიიღო სხვა შესრულება, კერძოდ კი, მის მფლობელობაში გადავიდა ავტომობილი BMW535i და ამ ფორმით მხარეებს შორის სესხის ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულებითი ურთიერთობა აღნიშნული სხვა შესრულებით შეწყვეტილად შეიძლება ჩაითვალოს.

განხილულ სიტუაციაში პრობლემები შეიძლება წარმოიშვას, თუ აღმოჩნდება, რომ რატის მიერ სანდროსთვის გადაცემული ავტომობილი BMW535i ნივთობრივი ნაკლის მქონეა (მაგ., მოტორის ცილინდრები შეფერხებით მუშაობს), ან უფლებრივი ნაკლის მქონეა (არის გირავნობის საგანი). ასეთ შემთხვევაში საკითხავია, როგორ უნდა შეფასდეს საკითხი სამართლებრივად – უნდა ჩაითვალოს, რომ სხვა შესრულება ვერ შეძლო ვალდებულების შეწყვეტა და შესაბამისად, სანდრომ უნდა მოითხო-

⁶¹⁸ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 427-ე მუხლი, გვ. 509-510.

⁶¹⁹ შეად., Staudingers, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 12 Neubearbeitete Auflage, 1994, 359.

⁶²⁰ შეად., Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 125.

ვოს გასესხებული 5000 ლარის უკან დაბრუნება, თუ სანდროს შეუძლია რატისაგან, როგორც ავტომობილი BMW535i-ის გამსხვიებლისაგან, მოითხოვოს უფლებრივად ან ნივთობრივად უნაკლო ნივთის გადაცემა?⁶²¹

ფაქტია, რომ აღნიშნულ შემთხვევაშიც მოქმედებს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი. მხარეებს პირდაპირ ან არაპირდაპირ (კონკლუდენტური მოქმედებით) შეუძლიათ შეთანხმდნენ, რომ შეპირებული შესრულების მაგივრად, სხვა შესრულებით მოხდება სახელშეკრულებო ურთიერთობით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულება და შეწყვეტა. კანონმდებლობაში მსგავსი შესაძლებლობის არსებობა პრაქტიკული მნიშვნელობისაა. ხშირად ხელშეკრულებით გათვალისწინებული თავდაპირველი პირობები, მოლოდინები და მიზნები, დროთა განმავლობაში, იცვლება. ხელშეკრულების ცვლილებებისადმი მორგების შესაძლებლობა მხარეებს საშუალებას აძლევს შეუფერხებლად განაგრძონ და დაასრულონ სახელშეკრულებო ურთიერთობები თავდაპირველად შეთანხმებულისაგან განსხვავებული ფორმით.

ზ. ვალდებულების შესრულების მიღება

ერთია, როდესაც მოვალე ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვალდებულებებს ასრულებს, ხოლო მეორე – ითვლება თუ არა აღნიშნული შესრულება კრედიტორის მხრიდან მიღებულად და ვინ უნდა ამტკიცოს ეს. დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რა მტკიცებულებით შეიძლება ამტკიცოს მოვალემ მის მიერ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულება. შასურველია, მოვალეს ყოველთვის გააჩნდეს წერილობითი დადასტურება იმისა, რომ მან ვალდებულება მართლაც შეასრულა. ვალდებულების შესრულების მტკიცების ტვირთი, როგორც წესი, მოვალეს აკისრია.⁶²²

ერთი მხრივ, მოვალეს ეკისრება მტკიცების ტვირთი, მეორე მხრივ, მოვალის ინტერესებიდან გამომდინარე, კანონმდებელი კრედიტორს ავალებს, მოვალის მოთხოვნით, გასცეს შესრულების მთლიანად ან ნაწილობრივ მიღების დამადასტურებელი დოკუმენტი (იხ. 429 I).

სესხის ხელშეკრულების შემთხვევაში, რომლითაც გათვალისწინებულია პროცენტი და გასესხებული თანხის ნაწილ-ნაწილ დაბრუნება, ვალის მიღების შესახებ დოკუმენტის შედგენისას კრედიტორს განსაკუთრებული ყურადღება მართებს. თუკი დოკუმენტში არაფერია ნათქვამი პროცენტის შესახებ, იგულისხმება, რომ ძირითად თანხასთან ერთად პროცენტიც გადახდილია. შესაბამისად, ფულადი ვალდებულება მთლიანად შეწყვეტილია (იხ. 429 II).

ვალის მიღების შესახებ დოკუმენტის შედგენისას კრედიტორს ასევე მართებს ზედმინვენითი ყურადღება, რამდენადაც, როდესაც ვალის გადახდა ნაწილ-ნაწილ ხდება, მაშინ, დოკუმენტი მისი ბოლო ნაწილის გადახდის შესახებ, ვიდრე სხვა რამ არ დადასტურებულა, იძლევა იმის ვარაუდს, რომ გადახდილია წინა ნაწილიც (იხ. 429 III).

⁶²¹ მაგალითად, გერმანულ სამართალში შეად., *Medicus/Lorenz*, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 129; *Musielak*, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 91, 92.

⁶²² შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 429-ე მუხლი, გვ. 523; *Palandt*, BGB, Beckische Kurs-Kommentar, 62 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2003, 570.

ვალის მიღების შესახებ დოკუმენტი შეიძლება შედგეს მხარეთა მიერ შეთანხმებული ნებისმიერი ფორმით. მას შეიძლება ეწოდოს ქვითარი, შესრულების დამადასტურებელი დოკუმენტი ან სხვა სახელი.⁶²³ მთავარია, დოკუმენტიდან ირკვეოდეს მისი შინაარსი. იგი, სულ მცირე, უნდა შეიცავდეს მონაცემებს ვალის ოდენობისა და სახეობის შესახებ, მოვალის ან სხვა პირის გვარსა და სახელს, რომელიც ვალს იხდის, შესრულების დროსა და ადგილს (იხ. 430).

პრაქტიკაში მიღებულია ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვალდებულებათა შესრულების დადასტურება ე.წ. მიღება-ჩაბარების აქტის ფორმით, რომელსაც მხარეები აწერენ ხელს. როგორც წესი, მიღება-ჩაბარების აქტში მხარეები ცდილობენ, რომ დეტალურად აღწერონ, თუ რა სახის შესრულებები განხორციელდა სახელშეკრულებო ურთიერთობების ფარგლებში. ასევე უთითებენ, არსებობს თუ არა რაიმე ვალდებულება, რომელიც ჯერ კიდევ შესასრულებელია.

მაგალითი:

მიღება-ჩაბარების აქტი

წინამდებარე მიღება-ჩაბარების აქტი გაფორმებულია თბილისში 2012 წლის -----
----- შემდეგ მხარეებს შორის:

შპს „-----“, რომლის საიდენტიფიკაციო კოდი: XXXXXXXXX, ხოლო რეგისტრირებული მისამართი: საქართველო, ქ. თბილისის საბურთალოს რაიონში, XXXXXXX გამზ. XXX („XXXX“), წარმოდგენილი მისი დირექტორის ბატონი -----
---- (პირადი ნომერი: -----) სახით,

და

[ფიზიკური პირის შემთხვევაში: [სახელი და გვარი], დაბადების თარიღი: -----; პირადი ნომერი: -----; საცხოვრებელი მისამართი: -----]

[იურდიული პირის შემთხვევაში: [ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა, პირის სახელწოდება, საიდენტიფიკაციო კოდი: -----; რეგისტრირებული მისამართი: -----; წარმოდგენილი მისი [თანამდებობა] [სახელი და გვარი] მიერ] („კლიენტი“)

წინამდებარე მიღება-ჩაბარების აქტი გაფორმებულია კლიენტსა და XXXX შორის 2012 წლის ----- დადებული მომსახურების ხელშეკრულების (შემდგომში „ხელშეკრულება“) საფუძველზე და ადასტურებს, რომ:

1. კლიენტის სასარგებლოდ XXXX-მა სრულად და დროულად გასწია ხელშეკრულების №---- დანართით გათვალისწინებული მომსახურება და შეასრულა ყველა ნაკისრი ვალდებულება;

⁶²³ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 429-ე მუხლი, გვ. 523.

2. კლიენტს არ აქვს რაიმე პრეტენზია ან მოთხოვნა XXXX-ისა (როგორც ეს განსაზღვრულია ხელშეკრულებაში) და მიმართ წინამდებარე მიღება-ჩაბარების აქტის პირველ პუნქტში მითითებულ მომსახურებასთან დაკავშირებით;

ყოველივე ზემოაღნიშნულის დასტურად მხარეები ხელს აწერენ წინამდებარე მიღება-ჩაბარების აქტს

XXXX-ის სახელით ----- [სახელი, გვარი]	კლიენტის სახელით ----- [სახელი, გვარი]

ხშირად მხარეები ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ცალკეულ ვალდებულებათა შესრულების თაობაზეც აფორმებენ მიღება-ჩაბარების აქტს. ასე მაგალითად, მხარეებმა შეიძლება უძრავი ქონების იჯარით გადაცემის ხელშეკრულების ფარგლებში, ქონების ფაქტობრივ მფლობელობაში გადაცემის დასადასტურებლად გააფორმონ მიღება-ჩაბარების აქტი:

მიღება-ჩაბარების აქტი XX აპრილს გაფორმებული კომერციული ფართის იჯარის ხელშეკრულების შესაბამისად

თბილისი, საქართველო XX აპრილი, 2011წ.

ერთი მხრივ, ქალბატონი XXXX XXXXX, პირადი ნომერი: XXXXXX შემდგომში „მეიჯარე“,

და

მეორე მხრივ, XXXX XXXXX, პირადი ნომერი: XXXXXX შემდგომში „მოიჯარე“, შემდგომში „მეიჯარე“ და „მოიჯარე“ მოხსენიებული როგორც „მხარეები“, ვდებთ აღნიშნულ ხელშეკრულებას შემდეგზე:

1. 2011 წლის XX აპრილს მხარეებს შორის გაფორმებული იჯარის ხელშეკრულების კომერციულ ფართზე (შემდგომში „ხელშეკრულება“) მუხლი 1.4.9.-ის საფუძველზე და შესაბამისად, მხარეებმა დადეს წინამდებარე მიღება-ჩაბარების აქტი.

2. მეიჯარემ გადასცა და ჩააბარა, ხოლო მოიჯარემ მიიღო და ჩაიბარა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საიჯარო ქონება.

3. მოიჯარე აცხადებს, რომ საიჯარო ქონების მდგომარეობა შეესაბამება ხელშეკრულებით შეთანხმებულ პირობებს და არანაირი პრეტენზია არ გააჩნია მეიჯარის მიმართ საიჯარო ქონებასთან და საიჯარო ქონების გადაცემასთან დაკავშირებით.

4. წინამდებარე მიღება-ჩაბარების აქტი წარმოადგენს ხელშეკრულების განუყოფელ ნაწილს და გააჩნია იგივე იურიდიული ძალა, რაც ხელშეკრულებას და მისი რომელიმე მუხლის ბათილობა არ იწვევს მთლიანი მიღება-ჩაბარების აქტის ბათილობას ან ხელშეკრულების ბათილობას.

5. წინამდებარე მიღება-ჩაბარების აქტი შედგენილია 3 (სამი) თანაბარი იურიდიული ძალის მქონე ეგზემპლარად - თითო ეგზემპლარი მხარეს და ერთი ეგზემპლარი საქართველოს საჯარო რეესტრის ეროვნულ სააგენტოს სარეგისტრაციოდ.

6. წინამდებარე მიღება-ჩაბარების აქტი შედგენილია ფრანგულ და ქართულ ენაზე. რაიმე შეუსაბამობის შემთხვევაში, ქართულ ვერსიას გააჩნია უპირატესი იურიდიული ძალა.

XXXX-ის სახელით ----- [სახელი, გვარი]	მოიჯარის სახელით ----- [სახელი, გვარი]

უშუალოდ ხელშეკრულების შეწყვეტასთან დაკავშირებით პრაქტიკაში გავრცელებულ ერთ-ერთ ფორმას წარმოადგენს შემდეგი სახის დოკუმენტი:

იჯარის ხელშეკრულების შეწყვეტა

თბილისი, საქართველო XX აპრილი, 2011წ.

ერთი მხრივ, ქალბატონი XXXX XXXXX, პირადი ნომერი: XXXXXX შემდგომში „მეიჯარე“,

და

მეორე მხრივ, XXXX XXXXX, პირადი ნომერი: XXXXXX შემდგომში „მოიჯარე“,

შემდგომში „მეიჯარე“ და „მოიჯარე“, მოხსენიებული როგორც „მხარეები“, ვდებთ აღნიშნულ ხელშეკრულებას შემდეგზე, რომ:

1. ჩვენს შორის არსებული იჯარის ხელშეკრულება (ხელშეკრულების საჯარო რეესტრში რეგისტრაციის ნომერი XXXXX, თარიღი **XX აპრილი, 2011წ**) მეიჯარის საკუთრებაში არსებულ ფართზე (საკადასტრო კოდი N XXXXXX) შეწყვეტილია 2013 წლის XX მარტიდან.

2. ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებები შესრულებულია და მხარეებს არ გააჩნიათ ერთმანეთის მიმართ არანაირი პრეტენზია.

XXXX-ის სახელით ----- [სახელი, გვარი]	მოიჯარის სახელით ----- [სახელი, გვარი]

ვალდებულებათა შესრულებით შეწყვეტის თაობაზე ზემოთ განხილული დოკუმენტები შეიძლება სხვაგვარადაც გაფორმდეს. მხარეებს თავად შეუძლიათ განსაზღვრონ მათთვის სასურველი ფორმა ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში. მსგავსი ტიპის დოკუმენტების გაცემასთან დაკავშირებული ხარჯების ანაზღაურება, როგორც წესი, თუ მხარეები სხვა რამეზე არ შეთანხმდებიან, ეკისრება მოვალეს (432 I).

ხელშეკრულების მხარეებმა შეიძლება ხელშეკრულების გარდა გაითვალისწინონ ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული სავალო საბუთი, რომელსაც მოვალე გასცემს იმის დამადასტურებლად, რომ მას გარკვეული ვალდებულებების შესრულება მოეთხოვება.⁶²⁴ ასეთი ტიპის საბუთის გაცემის შემთხვევაში, მოვალეს, ვალდებულების შესრულების შემდეგ, შეუძლია მოითხოვოს ასეთი საბუთის გაუქმება ან მისთვის დაბრუნება. თუ კრედიტორს არ აქვს საბუთის დაბრუნების საშუალება, მაშინ მოვალეს უფლება აქვს მოითხოვოს ოფიციალურად დამონმებული (მაგალითად, ნოტარიალურად დამონმებული) ცნობა ვალდებულების შეწყვეტის თაობაზე (431). აღნიშნული მუხლის პრაქტიკული მნიშვნელობა საკმაოდ დიდია. მისი მეშვეობით მხარეს შეუძლია მოიპოვოს ვალდებულებათა შესრულების დამადასტურებელი მტკიცებულებები.

პრაქტიკაში მნიშვნელოვანია ასევე იმ ნორმის ამოქმედება და შესაბამისი გამოყენება, რომელიც მოვალეს უფლებას აძლევს, – იმ შემთხვევაში, თუ კრედიტორი უარს განუცხადებს მას შესრულების შესახებ დოკუმენტის გაცემაზე, სავალო საბუთის დაბრუნებაზე ან მის გაუქმებაზე, ანდა შესრულების შესახებ დოკუმენტში მისი დაბრუნების შეუძლებლობის აღნიშვნაზე, ან იმის აღიარებაზე, რომ ვალი გაქარწყლებულია, – რომ უარი თქვას შესრულებაზე და შესაბამისად, კრედიტორი ჩაითვალოს როგორც ვადის გადამცილებელი (შეად., 433, 390-393).⁶²⁵ ცხადია, რომ იმ შემთხვევაში, თუ მოვალე სრულად შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებას, მაშინ მას აღარ ექნება საშუალება, რომ ზოგადად უარი თქვას შესრულებაზე 433-ე მუხლის თანახმად. თუ კრედიტორი შესრულების ფაქტს თავისი ქმედებით უარყოფს და შესაბამის დოკუმენტს არ გასცემს, მაშინ კრედიტორის მხრიდან მოვალის მიმართ დაყენებულ შესრულების მოთხოვნაზე იმ მოტივით, რომ თითქოსდა მოვალეს არ შეუსრულებია ნაკისრი ვალდებულება, შეუძლია უარი თქვას ხელმეორედ შესრულებაზე იმ საფუძვლით, რომ კრედიტორი არ გასცემს შესაბამის დოკუმენტს 433-ე მუხლის თანახმად.

⁶²⁴ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 431-ე მუხლი, გვ. 526.

⁶²⁵ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 433-ე მუხლი, გვ. 529-530.

2. ვალდებულების შეწყვეტა დეპონირებით

ა. დეპონირების მიზანი და მისი სამართლებრივი შედეგები

მოვალე შეიძლება დაინტერესებული იყოს ნაკისრი ვალდებულების შესრულებით, მაგრამ კრედიტორი აყოვნებდეს შესრულების მიღებას ან მისი ადგილსამყოფელი უცნობი იყოს მოვალისთვის. შეიძლება მოვალისთვის უცნობი გახდეს ისიც, თუ ვინ არის კრედიტორი და ვის მიმართ უნდა შეასრულოს მან ნაკისრი ვალდებულება.⁶²⁶ იმისათვის, რომ მოვალემ უზრუნველყოს ნაკისრი ვალდებულების ხელშეკრულებით განსაზღვრული მიზნებისათვის შესრულება, მან, ბუნებრივია, ყოველთვის უნდა იცოდეს:

ვინ არის კრედიტორი,
სად იმყოფება კრედიტორი (ადგილსამყოფელი).

მოვალემ ასევე უნდა გაითვალისწინოს, რომ ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება შეიძლება კრედიტორის **თანამოქმედებაზეც** იყოს დამოკიდებული. მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულების შემთხვევაში, მყიდველი, როგორც კრედიტორი, ვალდებულია მიიღოს ნაყიდი ქონება და ამით ხელი შეუწყოს მოვალეს ნივთის ვალდებულების ჯეროვნად შესრულებაში – 477 II მუხლი.⁶²⁷

როგორ უნდა მოიქცეს მოვალე, თუკი კრედიტორი თანამოქმედებაზე უარს ამბობს? ასეთი შემთხვევების სამართლებრივ მოგვარებას ემსახურება 434-441-ე მუხლებით გათვალისწინებული წესები ვალდებულების დეპონირების გზით შეწყვეტის თაობაზე.

აღწერილი შემთხვევების მსგავსად, თუ კრედიტორი აყოვნებს შესრულების მიღებას ან უცნობია მისი ადგილსამყოფელი, მოვალე უფლებამოსილია შესრულების საგანი შეინახოს სასამართლოში ან ნოტარიატში, ხოლო ფული ან ფასიანი ქაღალდი შეიტანოს ნოტარიუსის სადეპოზიტო ანგარიშზე. ამ შემთხვევაში ვალდებულება ჩაითვლება შესრულებულად და შეწყვეტილად (434).

ამდენად, დეპონირება **ენაცვლება** ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულებას, ამიტომაც ეწოდება მას **შესრულების სუროგატი**.⁶²⁸

დეპონირებული ქონების შემნახველის შერჩევას ახორციელებს სასამართლო ან ნოტარიუსი. დეპონირებასთან დაკავშირებული დოკუმენტები კი რჩება თავად ნოტარიუსთან ან მოსამართლესთან (435). ასევე, მოსამართლე ან ნოტარიუსი უზრუნველყოფს დეპონირებული ქონების თაობაზე კრედიტორის ინფორმირებასა და მის

⁶²⁶ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 434-ე მუხლი, გვ. 530-531. გერმანულ სამართალში შეად., *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 362; *Musielak, Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 92; *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 130.

⁶²⁷ გერმანულ სამართალში შეად., *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 130.

⁶²⁸ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 434-ე მუხლი, გვ. 532. გერმანულ სამართალში შეად., *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 362; *Musielak, Grundkurs BGB*, 12 AufGE, 2011, 93; *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 130.

მიერ დეპონირებული საგნის მიღებას (438). დეპონირებული ქონების შენახვასთან დაკავშირებული ყველა ხარჯი კრედიტორს ეკისრება (439).

დეპონირებული ქონება ინახება შესრულების ადგილის მიხედვით (436). შესრულების ადგილზე მხარეები შეიძლება ხელშეკრულებით შეთანხმდნენ. სხვა შემთხვევაში,⁶²⁹ მაშინ მოქმედებს კანონის დანაწესი. კერძოდ:

თუ შესრულების ადგილი არ არის განსაზღვრული და არც ვალდებულების არსიდან არ დგინდება იგი, საგნის მიწოდება შემდეგნაირად უნდა მოხდეს:

ა) ინდივიდუალურად განსაზღვრული საგნის შემთხვევაში – იმ ადგილას, სადაც იგი ვალდებულების წარმოშობის მომენტისათვის იმყოფებოდა;

ბ) გვარეობით განსაზღვრული საგნის შემთხვევაში – იმ ადგილას, სადაც იმყოფება მოვალის საწარმო; თუ ასეთი არ არის, მაშინ – მისი საცხოვრებელი ადგილის (იურიდიული მისამართის) მიხედვით (362).⁶³⁰

სასამართლო ან ნოტარიუსი ვალდებულია, რომ შესრულების მიზნით დეპონირებული საგანი შეინახოს სამ წლამდე ვადით. თუ ამ ვადის განმავლობაში კრედიტორი არ მიიღებს დეპონირებულ საგანს, სასამართლო ან ნოტარიუსი ვალდებულია ამის შესახებ აცნობოს მოვალეს. მოვალეს შეუძლია განსაზღვრულ ვადებში უკან წაიღოს დეპონირებული ქონება ან დატოვოს ქონება სასამართლოში ან ნოტარიუსთან. დეპონირებული ქონების წაღებაზე მოვალის უარის შემთხვევაში, ქონება გადადის სახელმწიფოს საკუთრებაში. ზორივე შემთხვევაში, ვალდებულება ითვლება დეპონირებით შესრულებულად (441).

დეპონირების შემდეგ მოვალემ შეიძლება გადაიფიქროს ამ ფორმით ვალდებულების შეწყვეტა და დეპონირებული ქონების უკან გამოთხოვა მოისურვოს. კანონმდებელი ამის უფლებას აძლევს მოვალეს, თუმცა გარკვეულ წესებსაც უდგენს. თუ მოვალე კრედიტორის მიერ დეპონირებული საგნის მიღებამდე უკან გამოითხოვს აღნიშნულ დეპონირებულ საგანს, ითვლება, რომ სახელმწიფო ვალდებულება არც შესრულებულა და არც შეწყვეტილა (440 I). მოვალეს ასევე შეუძლია უკან გამოითხოვოს დეპონირებული საგანი, თუკი კრედიტორი უარს განაცხადებს დეპონირებით შესრულების მიღებაზე (440 II). დეპონირებული საგნის უკან გამოთხოვის შემთხვევაში, შენახვის ხარჯები კრედიტორის ნაცვლად მოვალეს ეკისრება (შეად., 439 და 440 III).

ნოტარიუსის მიერ დოკუმენტების, ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა და/ან სხვა ფასეულობების დეპოზიტში მიღების წესი და პირობები განისაზღვრება შესაბამისი ინსტრუქციით.⁶³¹ ინსტრუქციით, ქონების ნოტარიუსისათვის გადაცემას იგივე იურიდიული შედეგები მოჰყვება, რაც სასამართლოსთვის გადაცემას.⁶³²

⁶²⁹ ნახეთ: თავი 2. ხელშეკრულება, როგორც ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი.

⁶³⁰ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 437-ე მუხლი, გვ. 539.

⁶³¹ იხ. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანება № 71, 2010 წლის 31 მარტი, „სანოტარო მოქმედებათა შესრულების წესის შესახებ“ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე, 94-98-ე მუხლები.

⁶³² იხ. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანება № 71, 2010 წლის 31 მარტი, „სანოტარო მოქმედებათა შესრულების წესის შესახებ“ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე, 95-ე მუხლი.

ბ. დეპონირების წინაპირობები

დეპონირებით ვალდებულების შესრულებისთვის საჭიროა შემდეგ წინაპირობათა არსებობა.⁶³³

1. დეპონირებაუნარიანი საგანი

და

2. დეპონირების საფუძვლები

დეპონირებაუნარიან საგანს წარმოადგენს შესაძლებელი ვარგისი საგანი. მალფუჭებადი საგნები, მათი თვისებებიდან გამომდინარე, ვერ გახდება დეპონირების საგანი (436). მოვალეს შეუძლია გაყიდოს მალფუჭებადი პროდუქტი და მიღებული თანხის დეპონირებით შეასრულოს ვალდებულება.⁶³⁴ დეპონირებაუნარიანია ასევე ფული ან ფასიანი ქაღალდები, რომელთა შეტანაც ხდება ნოტარიუსის სადეპოზიტო ანგარიშზე.⁶³⁵

დეპონირებისთვის უნდა არსებობდეს ვალდებულების შესრულებისა და შეწყვეტის რეალური საფუძველი ან საფუძველები:

კრედიტორის მხრიდან ვალდებულების შესრულების მიღების დაყოვნება შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც ვალდებულების შესრულების საფუძველი. მაგალითად, თუკი მოვალის არაერთგზისი მცდელობის მიუხედავად კრედიტორი აჭიანურებს მოვალესთან შეხვედრას და ქონების მიღებას.⁶³⁶

კრედიტორის ადგილსამყოფელის არცოდნა შეიძლება წარმოადგენდეს დეპონირების საფუძველს მოვალისთვის.

კრედიტორის პიროვნების თაობაზე ინფორმაციის არარსებობა ასევე შეიძლება იყოს დეპონირების საფუძველი მოვალისთვის.

მოვალის უფლებამოსილება, დეპონირების მექანიზმის გამოყენებით შეასრულოს ვალდებულება. დეპონირების უფლებამოსილება დისპოზიციური ხასიათის უფლებას წარმოადგენს. ამდენად, მხარეებს შეუძლიათ, კერძო ნების ავტონომიის ფარგლებში, გამორიცხონ ან შეზღუდონ მოვალის დეპონირების უფლება.⁶³⁷

⁶³³ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 434-ე მუხლი, გვ. 532-535; გერმანულ სამართალში შეად., *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 131.*

⁶³⁴ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 436-ე მუხლი, გვ. 538-539; გერმანულ სამართალში აღნიშნული საკითხი საკანონმდებლო დონეზეა მოწესრიგებული, იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 383-ე პარაგრაფი, შეად., *Kötz, Vertragsrecht, 2009, 364; Musielak, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 93; Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 130.*

⁶³⁵ იხ. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის ბრძანება № 71, 2010 წლის 31 მარტი, „სანოტარო მოქმედებათა შესრულების წესის შესახებ“ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე, 94-98-ე მუხლები.

⁶³⁶ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 434-ე მუხლი, გვ. 533.

⁶³⁷ გერმანულ სამართალში შეად., *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 131.*

3. ვალდებულებათა შეწყვეტა ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით

ა. ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვის ფუნქცია

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი სახელმწიფო ურთიერთობათა მონაწილე მხრეებს საშუალებას აძლევს, რომ მათ შორის არებული ურთიერთ-მოთხოვნა მათი გაქვითვით შეწყდეს (442 I).

მაგალითი:

რატიმ ლუკას ასესხა 100 ლარი. რატიმ კი გადაწყვიტა ლუკასგან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარების წიგნის 50 ლარად შეძენა. მოყვანილი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი ორი ხელშეკრულების – სესხისა და ნასყიდობის – საფუძველზე მხარეებს წარმოეშვათ ერთმანეთის მიმართ შემდეგი ფულადი ვალდებულებები: ლუკამ სესხის ხელშეკრულების საფუძველზე რატის უნდა დაუბრუნოს 100 ლარი, ხოლო, თავის მხრივ, რატიმ კომენტარების სანაცვლოდ უნდა გადაუხადოს ლუკას 50 ლარი. ვალდებულებათა შესრულებით შეწყვეტისთვის, 427-ე მუხლის თანახმად, ლუკამ ჯერ 100 ლარი უნდა დაუბრუნოს რატის (ე.ი. შესრულებით შეწყვიტოს სესხის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული თანხის გადახდის ვალდებულება), ამის შემდეგ კი 50 ლარი გადაუხადოს (დაუბრუნოს) ლუკას, ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან წარმოშობილი ფულადი ვალდებულების შესრულებით შეწყვეტისთვის (442, 444).

ამის ნაცვლად შესაძლებელია, ლუკამ და რატიმ შესაბამისი მოთხოვნები ერთმანეთში გაქვითონ. კერძოდ, გონივრული იქნება, თუ ლუკა რატის მხოლოდ 50 ლარს გადაუხდის (სესხისა და ნასყიდობის ხელშეკრულებების საფუძველზე გადასახდელი თანხის სხვაობას). ამის საშუალებას იძლევა 442-ე მუხლი. ამასთან, ურთიერთ-მოთხოვნათა გაქვითვა არ ხდება ავტომატურად, იგი საჭიროებს მხარეთა შესაბამის ქმედებას.⁶³⁸

ლიტერატურაში ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვასაც ვალდებულების შესრულების სუროგატად განიხილავენ.⁶³⁹ მის უმთავრეს ფუნქციას წარმოადგენს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების შეწყვეტა. ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვა არ შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც უბრალოდ შესრულების გამარტივების საშუალება. მეტიც, აღნიშნული მექანიზმი მხარეებს ასევე საშუალებას აძლევს, ერთი მოთხოვნა მეორის სანაცვლოდ ყოველგვარი სასარჩელო წარმოების წამოწყების, სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებისა თუ სააღსრულებლო წარმოების, განახორციელონ და სასურველი შედეგი მიიღონ.⁶⁴⁰

⁶³⁸ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 442-ე მუხლი, გვ. 545; გერმანულ სამართალში შეად., *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 355, 356; *Musielak, Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 93; *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 134.

⁶³⁹ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 442-ე მუხლი, გვ. 545; გერმანულ სამართალში შეად., *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 355, 356; *Musielak, Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 93; *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 134.

⁶⁴⁰ გერმანულ სამართალში შეად., *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 134.

ბ. ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვის წინაპირობები

სხვა სამართლებრივი მექანიზმების მსგავსად, ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვა-საც გააჩნია გამოყენების წინაპირობები:

ბ.ა. საპასუხო მოთხოვნების არსებობა (ურთიერთმოთხოვნები)⁶⁴¹

442-ე მუხლის თანახმად, „ორ პირს შორის“ უნდა არსებობდეს მოთხოვნები. შესაბამისად, ორივე მხარე ერთდროულად უნდა წარმოადგენდეს როგორც კრედიტორს, ასევე მოვალეს. აუცილებელია, რომ მოთხოვნების შესრულების ვადები დამდგარი იყოს. ვალდებულებათა გაქვითვა შესაძლებელია მხარეთა შორის მაშინაც მოხდეს, როდესაც ერთ-ერთი მოთხოვნის შესრულების ვადა ჯერ არ დამდგარა, მაგრამ მოთხოვნის უფლების მქონე მხარს გაქვითვას უჭერს (442 II).

მაგალითი:

ზემოთ განხილულ შემთხვევაში პალანდტის კომენტარის ღირებულებაც რომ 100 ლარი ყოფილიყო და ლუკას სესხის დაბრუნების ვალდებულება განსაზღვრული 2012 წლის 1 ოქტომბერს რომ ჰქონოდა, ხოლო რატის პალანდტის კომენტარის საფასურის გადახდის ვალდებულება - 2012 წლის 1 დეკემბერს და თუ ლუკა 2012 წლის 1 ოქტომბერს ვერ შეძლებდა სესხის დაბრუნებას, მას შეეძლებოდა, რომ რატისთვის შეეთავაზებინა მისი ვალის გაქვითვა წიგნის საფასურის გადახდაში. შესაბამისად, რატის თანხმობის შემთხვევაში, მხარეებს შორის მოთხოვნები გაიქვითება, მიუხედავად იმისა, რომ 2012 წლის 1 ოქტომბრისთვის ორივე მოთხოვნის ვადა არ დამდგარა.

ბ.ბ. მსგავსი მოთხოვნების არსებობა⁶⁴²

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 387-ე მუხლის მიხედვით, მოთხოვნათა გაქვითვისთვის აუცილებელია, რომ მოთხოვნები იყოს მსგავსი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 442-ე მუხლი პირდაპირ არ უთითებს მოთხოვნათა მსგავსებაზე. ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების თანახმად, აღნიშნული პირობა ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით ვალდებულების შეწყვეტის წინაპირობებს განეკუთვნება ქართულ სამართალშიც. მსგავსი მიდგომა შეიძლება სადავოდ იქნეს მიჩნეული კანონის ტექსტში პირდაპირი დათქმის არარსებობის გამო. საკითხავია, თუ რამდენად შეიძლება არამსგავსი მოთხოვნების გაქვითვა?

მაგალითი:

თუ რატის ექნებოდა 100 ლარის ღირებულების წიგნის ლუკასთვის გადაცემის ვალდებულება და ლუკას კი 100 ლარის სესხის დაბრუნების მოთხოვნა რატის

⁶⁴¹ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 442-ე მუხლი, გვ. 546; გერმანულ სამართალში შეად., *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 355, 356, 357; *Musielak*, *Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 94; *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 134, 135.

⁶⁴² შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 442-ე მუხლი, გვ. 546; გერმანულ სამართალში შეად., *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 355, 356, 357; *Musielak*, *Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 94; *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 134, 135.

მიმართ, ასეთ შემთხვევაში, რამდენად შეიძლება მოხდეს 100 ლარის ღირებულების წიგნის 100 ლარი სესხის სანაცვლოდ გაქვითვა? რა უდგას წინ მხარეთა შორის მსგავს შეთანხმებას?

ბ.გ. გაქვითვის მოთხოვნათა განხორციელებადობა და მისი ნამდვილობა⁶⁴³

გაქვითვადი მოთხოვნები უნდა იყოს განხორციელებადი, რომ მოხდეს მათი გაქვითვით შესაბამისი ვალდებულებების შეწყვეტა. აღნიშნული იმას ნიშნავს, რომ მოთხოვნის განხორციელებას ხელს არ უნდა უშლიდეს რაიმე სახის სამართლებრივი წინაპირობა.⁶⁴⁴ მაგალითად, მოთხოვნა უნდა არსებობდეს, იგი არ უნდა იყოს დაკმაყოფილებული ან ხანდაზმული. ასევე, არ უნდა არსებობდეს მოთხოვნის წინააღმდეგ ისეთი შესაგებლის წარდგენის შესაძლებლობა, რომელიც მის განხორციელებას შეაფერხებს.

ბ.დ. მოთხოვნათა გაქვითვის ამკრძალავი პირობების არარსებობა

447-ე მუხლი ჩამოთვლის იმ პირობებს, რომელთა არსებობის შემთხვევაშიც მოთხოვნათა გაქვითვა დაუშვებელია:

(1) თუ მოთხოვნათა გაქვითვა ხელშეკრულებით წინასწარ იყო მხარეთა შეთანხმებით გამორიცხული;

ხელშეკრულების დადების თავისუფლების პრინციპიდან გამომდინარე, მხარეებს უფლება აქვთ ხელშეკრულებით დაანუსონ მოთხოვნების გაქვითვასთან დაკავშირებული შეზღუდვები.

(2) თუ ვალდებულების საგანზე არ შეიძლება გადახდევინების მიქცევა, ან ვალდებულების საგანს შეადგენს სარჩო;

საალსრულებო წარმოებათა შესახებ საქართველოს კანონის⁶⁴⁵ 45-ე მუხლით განსაზღვრულია ქონება, რომლიდანაც არ შეიძლება გადახდევინება:

ა) პირადი მოხმარების ან საოჯახო ნივთები, რომლებიც აუცილებელია მოვალისთვის თავისი პროფესიული საქმიანობის, ცხოვრებისა და საოჯახო მეურნეობისათვის;

ბ) მოვალის, მისი ოჯახისა და მასთან ერთად მცხოვრები პირებისათვის ოთხი კვირის საკვები, საწვავი და სანათი საშუალებები, ან, თუ დროის ამ მონაკვეთისათვის ამგვარი მარაგი არ არსებობს და მათი შექმნა სხვა გზით არ არის შესაძლებელი, მაშინ მათ შესაძენად საჭირო თანხა;

გ) ნვრილფება საქონელი შეზღუდული რაოდენობით, ასევე ერთი მენველი ძროხა

⁶⁴³ შეად., ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 442-ე მუხლი, გვ. 548; გერმანულ სამართალში შეად., Kötz, Vertragsrecht, 2009, 355, 356-357; Musielak, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 94; Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 134, 135.

⁶⁴⁴ შეად., ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 442-ე მუხლი, გვ. 548; გერმანულ სამართალში შეად., Kötz, Vertragsrecht, 2009, 355, 356, 357; Musielak, Grundkurs BGB, 12 Auflage, 2011, 94; Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 19 Auflage, 2010, 134, 135.

⁶⁴⁵ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, № 1908-I, 1999 წლის 16 აპრილი.

ან მოვალის არჩევანით – ორი ღორი, ცხვარი ან თხა, თუ ისინი აუცილებელია მოვალის, მისი ოჯახის ან მასთან ერთად მცხოვრები პირების გამოსაკვებად; ასევე სამი თვის სამყოფი პირუტყვის საკვებისა და ნამჯის მარაგი, ან, თუ ამგვარი მარაგი არ არსებობს და მათი შექმნა ამ დროისათვის სხვა გზით არ არის უზრუნველყოფილი, მათ შესაძენად საჭირო ფულადი თანხა;

დ) პირებისათვის, რომლებიც სოფლის მეურნეობას მისდევენ, სამეურნეო წარმოებისათვის საჭირო ხელსაწყო-იარაღები, პირუტყვი, სასუქი და სოფლის მეურნეობის პროდუქცია, რამდენადაც ისინი საჭიროა მოვალის, მისი ოჯახისა და დაქირავებული მუშების შესანახად, ან მომავალი მოსავლის აღებამდე იგივე, ანდა მსგავსი პროდუქცია მეურნეობის შემდგომი წარმართვისათვის;

ე) პირებისათვის, რომლებიც შემოსავალს იღებენ ფიზიკური თუ გონებრივი შრომით ან სხვა საქმიანობით, ასეთი საქმიანობისათვის საჭირო ნივთები.

ვ) სახელმწიფოს მიერ გაცემული მიზნობრივი დახმარება;

ზ) იმ სოციალურად დაუცველი ოჯახების მონაცემთა ერთიან ბაზაში რეგისტრირებული ოჯახის წევრის ქონება, გარდა მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებად გამოყენებული ქონებისა, რომლის სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებელიც საქართველოს მთავრობის მიერ დადგენილ ზღვარზე ნაკლებია.

სარჩო (ალიმენტი) ასევე ვერ გახდება გადახდევინების მიქცევის ობიექტი.⁶⁴⁶

(3) თუ ვალდებულება ითვალისწინებს იმ ზიანის ანაზღაურებას, რომელიც გამონვეულია ჯანმრთელობისათვის ვნების მიყენებით ან სიკვდილით;

უმთავრესად იგულისხმება დელიქტური ვალდებულებები.⁶⁴⁷ მაგალითად, ჯანმრთელობისთვის ზიანის მიყენების შედეგად წარმოშობილი მკურნალობის ხარჯების ანაზღაურება უნდა მოხდეს რეალურად. დაუშვებელია მათი გაქვითვა სხვა მოთხოვნაში. დატემის ერთ-ერთი მიზანია, თავიდან აიცილოს კრედიტორის პირადი ანგარიშსწორება მოვალეზე. მაგალითად, კრედიტორმა იცის, რომ მოვალე გადახდის უუნაროა, მას ფიზიკურად გაუსწორდება და ჯანმრთელობისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნაში მოვალეს გაუქვითავს თავის მოთხოვნას. აღნიშნული ტიპის მოთხოვნათა გაქვითვა დაუშვებელია, შეიძლება ითქვას, რომ იგი მორალისა და ზნეობის წესებს ეწინააღმდეგება.⁶⁴⁸

(4) კანონით შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს ასევე სხვა შემთხვევები, როდესაც ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვა, იმპერატიული ხასიათის დანაწესებიდან გამომდინარე შეიძლება დაუშვებელი იყოს.

ბ.ე. დამდგარი უნდა იყოს გასაქვით მოთხოვნათა ვადა ან არსებობდეს მხარის თანხ-

⁶⁴⁶ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 447-ე მუხლი, გვ. 557.

⁶⁴⁷ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 447-ე მუხლი, გვ. 557; გერმანულ სამართალში შეად., *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 355, 356-357; *Musielak*, *Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 94; *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 134, 135.

⁶⁴⁸ გერმანულ სამართალში შეად., *Kötz*, *Vertragsrecht*, 2009, 361; *Musielak*, *Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 96; *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 139.

მოზა, რომლის მოთხოვნის ვადაც არ დამდგარა (442). მოთხოვნის ხანდაზმულობა ასევე არ გამორიცხავს ვალდებულებათა გაქვითვას, თუ მოთხოვნა იმ დროისთვის არ იყო ხანდაზმული, როცა მისი გაქვითვა ჯერ კიდევ შეიძლებოდა (443). ანუ ეს ისეთი შემთხვევაა, როდესაც ზემოთ განხილულ სიტუაციაში ლუკას უნდა დაებრუნებინა რატი-ისთვის 100 ლარი სესხი, ხოლო რატის უნდა გადაეცა ლუკასთვის 100 ლარი წიგნის საფასური. იმის გამო, რომ ლუკამ გაუშვა წიგნის საფასურის მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადა, რატიმ უარი უთხრა ლუკას აღნიშნული მოთხოვნის სესხის გადახდის მოთხოვნაში გაქვითვაზე. ასეთი უარი კი არ დაიშვება, თუკი ხანდაზმულობის დადგომამდე მოთხოვნათა გაქვითვა შესაძლებელი იყო მხარეთა შორის.

4. ვალდებულების შეწყვეტა ვალის პატივით

სახელშეკრულებო ურთიერთობები შესაძლოა იმგვარად განვითარდეს, რომ კრედიტორმა გამოიჩინოს კეთილი ნება და აღარ მოისურვოს მოვალისაგან შესასრულებელი ვალდებულების მიღება, ე.ი. „ვალი“ აპატიოს. თუკი ვალის პატიება დადგენილი პირობების შესაბამისად განხორციელდა, მან შეიძლება ვალდებულების შეწყვეტა გამოიწვიოს.

ამასთან, ამაყმა და თავმომწონე მოვალემ შეიძლება იუკადრისოს ვალის პატიება და წინააღმდეგობა გაუწიოს სამართლებრივი შედეგის – ვალის პატივით ვალდებულების შეწყვეტის – დადგომას.

448-ე მუხლის თანახმად, ვალის პატიება, მხარეთა შეთანხმებით, იწვევს ვალდებულების შეწყვეტას. შესაბამისად, ვალის პატიება წარმოადგენს (ფორმათავისუფალ) შეთანხმებას (ხელშეკრულებას) მოვალესა და კრედიტორს შორის, რომლის საგანია ვალდებულების შეწყვეტა.⁶⁴⁹ შესაბამისად, მხოლოდ კრედიტორის ნებაზე არ არის დამოკიდებული ვალის პატიების გზით სახელშეკრულებო ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტა, მოვალემაც უნდა გამოავლინოს თავისი ნება. ამ სახის შეთანხმებას მოთხოვნათა განკარგვის ხელშეკრულებასაც კი უწოდებენ.⁶⁵⁰

მაგალითი:

თემუკამ ლუკას ასესხა 200 ლარი. ლუკას ფინანსური პრობლემები შეექმნა და ვერ მოახერხა თემუკასთვის თანხის დაბრუნება. თემუკამ ლუკას უთხრა, რომ იგი პატიობდა მას ვალს. ლუკამ იუკადრისა თემუკას სიტყვები და უპასუხა, რომ მის ვალს თვითონვე გაისტუმრებდა და არ სჭირდებოდა არავის სიბრალული და პატიება. ამ საუბრის შემდეგ ლუკამ გააანალიზა მომხდარი ამბავი და მიმართა თემუკას შემდეგი შინაარსის წერილით: „თემუკა, დიდ მადლობას მოგახსენებ ვალის პატივით“

⁶⁴⁹ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), *საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი*, წიგნი მესამე, 2001, 448-ე მუხლი, გვ. 560; *გერმანულ სამართალში* შეად., *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 364; *Musielak, Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 98; *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 141.

⁶⁵⁰ *გერმანულ სამართალში* შეად., *Kötz, Vertragsrecht*, 2009, 364; *Musielak, Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 98; *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 141.

სთვის, მადლობა, რომ ჩვენს შორის არსებული სესხის ურთიერთობა შენი ამგვარი მეგობრული და კეთილგანწყობილი „ჟესტით“ შეწყვეტე.“

რა სამართლებრივი შედეგი მოჰყვება ლუკას აღნიშნულ წერილს?

შეწყდა თუ არა ლუკას ვალდებულება, გადაეხადა 200 ლარი, თემუკას მხრიდან ვალის პატივით?

თუ ვალის პატივით ვალდებულების შეწყვეტა არ მომხდარა, მაშინ რა ფორმით უნდა მოხდეს ვალის პატივება, რომელსაც შესაბამისი სამართლებრივი შედეგი მოსდევს?

მხარეებს შორის ვალის პატივების გზით ვალდებულების შეწყვეტის ფორმის ერთ-ერთი ვარიანტი შეიძლება იყოს შემდეგნაირი:

ვალის პატივების შესახებ შეთანხმება

თბილისი, საქართველო, XX აპრილი, 2011წ.

ერთი მხრივ, შპს XXXX XXXXX, საიდენტიფიკაციო ნომერი: XXXXXX შემდგომში „გამსესხებელი“,

და

მეორე მხრივ, ს/ს XXXX XXXXX, საიდენტიფიკაციო ნომერი: XXXXXX შემდგომში „მსესხებელი“,

შემდგომში „გამსესხებელი“ და „მსესხებელი“ მოხსენიებული როგორც „მხარეები“, ვდებთ აღნიშნულ ხელშეკრულებას შემდეგზე, რომ:

ჩვენს შორის არსებული სესხის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სესხის თანხა დარიცხული პროცენტის ჩათვლით შეადგენს 2500 ლარს.

1. წინამდებარე შეთანხმების პუნქტ³-ში მითითებული თანხის ნაწილი 1000 ლარის ოდენობით მსესხებელმა გამსესხებელს გადასცა, რაც გამსესხებელმა მიიღო.

2. სესხის თანხიდან დარჩენილ 1500 ლართან დაკავშირებით გამსესხებელი წინამდებარე შეთანხმების საფუძველზე აცხადებს, რომ იგი პატიობს მსესხებელს დარჩენილი 1500 ლარის გადახდას და უარს აცხადებს დარჩენილი თანხის თაობაზე მისთვის კანონმდებლობით მინიჭებული მოთხოვნის უფლებაზე.

3. მსესხებელი, თავის მხრივ, წინამდებარე შეთანხმების საფუძველზე, თანხმობას აცხადებს შესაბამისი ვალის პატივების თაობაზე.

4. მხარეები წინამდებარე შეთანხმებაზე ორმხრივი ხელმოწერის გზით ადასტურებენ, რომ სესხის ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებები შესრულებულია და მხარეებს არ გააჩნიათ ერთმანეთის მიმართ არანაირი პრეტენზია.

შპს XXXX-ის სახელით ----- [სახელი, გვარი]	ს/ს XXXX-ის სახელით ----- [სახელი, გვარი]

მაგალითი:

სანდროსა და რატის შორის გაფორმდა განვადებით ავეჯის – ორი ტყავის სავარძლის – ნასყიდობის ხელშეკრულება. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ავეჯის სავარძლის, 5500 ლარის, გადახდა მოხდებოდა ხელშეკრულების დადებიდან 6 თვის განმავლობაში შემდეგი გრაფიკით – პირველი 5 თვე 1000-1000 ლარის გადახდისა და მე-6 თვეს 500 ლარის გადახდის გზით. სანდრომ, ხელშეკრულების დადებისთანავე, რატის გადასცა ერთი სავარძელი, ხოლო მეორე სავარძელთან დაკავშირებით მხარეები შეთანხმდნენ, რომ სანდრო რატის სახლში მიუტანდა და გადასცემდა ავეჯს რატის მიერ მე-6 თვეს 500 ლარის გადახდისთანავე. რატიმ ჯეროვნად შეასრულა მასზე დაკისრებული პირველი 4 თვის განმავლობაში 1000-1000 ლარის გადახდის ვალდებულება. როდესაც რატიმ მე-5 თვეს გადასახდელი 1000 ლარიც გადაუხადა სანდროს, სანდრომ რატის უთხრა, რომ მას შეეძლო სანდროსთვის აღარ მიეცა დარჩენილი 500 ლარი. აღნიშნული ვალის პატიების თაობაზე მხარეებმა წერილობით გააფორმეს შეთანხმება, რითაც შეწყდა შესაბამისი ვალდებულება.

აღნიშნული ვალის პატიების შეთანხმების საფუძველზე შეწყდა თუ არა სანდროს ვალდებულება მეორე სავარძლის რატისთვის გადაცემის თაობაზე?

შეუძლია თუ არა რატიმ სანდროსგან მოითხოვოს მეორე სავარძლის მისთვის გადაცემა?

როგორ უნდა გადაწყდეს აღნიშნული საკითხი საქართველოს 451-ე მუხლის მიხედვით?

5. ვალდებულების შეწყვეტა, როცა მოვალე და კრედიტორი ერთი და იგივე პირი აღმოჩნდება (კონფუზია)

იმ შემთხვევაში, თუ მოვალე და კრედიტორი ერთი და იგივე პირი აღმოჩნდება, მაშინ ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება (კონფუზია).

მაგალითი:

დეიდა ელენე, რომელსაც არ ჰყავს საკუთარი ოჯახი, თავის დისშვილ – ელისაბედს ასესხებს 10000 ლარს. ნასესხები თანხის დაბრუნების ვადის დადგომამდე რამდენიმე კვირით ადრე დეიდა ელენე გარდაიცვლება. დეიდის ერთადერთ, როგორც კანონიერ, ასევე ანდერძით მემკვიდრეს წარმოადგენს თავად დისშვილი ელისაბედი. შესაბამისად, გამოდის, რომ დეიდის გარდაცვალებისა და სამკვიდროს გახსნის მო-

მენტიდან ელისაბედზე გადადის 10000 ლარის დაბრუნების მოთხოვნის უფლება. აღნიშნულ შემთხვევაში კი, ელისაბედის ხელში ექცევა, ერთი მხრივ, როგორც სესხის გადახდის ვალდებულება, ასევე სესხის გადახდის თაობაზე მოთხოვნის უფლება. ასეთ შემთხვევაში კი, 452-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულება შეიძლება ჩაითვალოს შეწყვეტილად.

6. ვალდებულების შეწყვეტა მოვალის გარდაცვალების გამო

საერთო წესის მიხედვით, მოვალის გარდაცვალების შემთხვევაში მის მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებაზე მისი მემკვიდრეები აგებენ პასუხს (1484). თუ ვალდებულების შესრულება შეუძლებელია უშუალოდ მოვალის მონაწილების გარეშე, მაშინ მოვალის გარდაცვალება იწვევს ვალდებულების შეწყვეტას (453 I).⁶⁵¹

მაგალითი:

ცნობილ მხატვარს შეუკვეთეს ცნობილი პოეტის პორტრეტის დახატვა. იმ შემთხვევაში, თუ მხატვარი ნახატის დასრულებამდე გარდაიცვლება, მაშინ მის ნიჭიერ მოქანდაკე მემკვიდრე შვილს არ შეიძლება დაეკისროს მამის სანაცვლოდ ნახატის დასრულების ვალდებულება (453).

როგორ უნდა გადაწყვეტილიყო საკითხი ისეთ შემთხვევაში, მემკვიდრე არა მოქანდაკე, არამედ ასევე ნიჭიერი მხატვარი რომ ყოფილიყო?

როგორ უნდა გადაწყვეტილიყო საკითხი ისეთ შემთხვევაში, მემკვიდრე არა მოქანდაკე, არამედ ასევე ნიჭიერი მხატვარი რომ ყოფილიყო, რომელიც მამას ნახატზე მუშაობისას სულ თან ახლდა და ეხმარებოდა?

7. ვალდებულების შეწყვეტა კრედიტორის გარდაცვალების გამო

კრედიტორის გარდაცვალებასთან მიმართებითაც, საერთო წესის თანახმად, კრედიტორის გარდაცვალება არ იწვევს ვალდებულების შეწყვეტას და მისი მოთხოვნის უფლებები გადადის მისსავე მემკვიდრეებზე (სსკ-ის 1328-ე მუხლი). კრედიტორის გარდაცვალებამ ისეთ შემთხვევაში შეიძლება გამოიწვიოს ვალდებულების შეწყვეტა, როდესაც შესრულება გათვალისწინებული იყო უშუალოდ კრედიტორისათვის (453 II).

მაგალითი:

პაციენტსა და საავადმყოფოს შორის გაფორმებული ერთნაირი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მკურნალობის ვალდებულება შეწყდება, თუ მკურნალობის მე-6 თვეს (ერთნაირი ვადის გასვლამდე) პაციენტი გარდაიცვლება.⁶⁵²

---

⁶⁵¹ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 453-ე მუხლი, გვ. 564-565.

⁶⁵² შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 453-ე მუხლი, გვ. 564-565.

8. ვალდებულების შეწყვეტა იურიდიული პირის ლიკვიდაციის გამო

თუ ხელშეკრულების მხარეს წარმოადგენს იურიდიული პირი, მისი ლიკვიდაციის რეგისტრაციის მომენტიდან პირის, როგორც სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტის, ვალდებულება წყდება ლიკვიდაციის საფუძველზე (454). მეწარმე სუბიექტთა ლიკვიდაციის საკითხები მონესრიგებულია მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონით (მუხლი მე-14 და მისი მომდევნო მუხლები)⁶⁵³, ხოლო არასამეწარმეო იურიდიულ პირთა ლიკვიდაციის საკითხებს არეგულირებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (38).

მნიშვნელოვანია ლიკვიდაციის რეგისტრაციის მომენტი. ლიკვიდაციის პროცესის დაწყება და მიმდინარეობა არ წარმოადგენს ვალდებულების შეწყვეტის საფუძველს. ვალდებულება შეწყვეტილად ითვლება მხოლოდ იურიდიული პირის ლიკვიდაციის სათანადო წესით რეგისტრაციის მომენტიდან.

9. ვალდებულების შეწყვეტა ნოვაციით

ტერმინი ნოვაცია (ლათინურად: *novare* – შეცვლა, განახლება) საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში გამოყენებული იყო 428-ე მუხლის პირველად რედაქციაში. ნოვაციის ქვეშ იგულისხმებოდა კრედიტორის მიერ ვალდებულებით გათვალისწინებულის ნაცვლად სხვა შესრულების მიღება.⁶⁵⁴

ნოვაციის კლასიკური გაგებით, მხარეები ერთ სახელშეკრულებო ურთიერთობაში ანაცვლებენ სხვა შინაარსის სახელშეკრულებო ურთიერთობას.⁶⁵⁵

მაგალითი:

რატი სთხოვს მარიამს ორი დღით, უსასყიდლოდ ათხოვოს თავისი ავტომანქანა. მარიამი დათანხმდება რატის და გადასცემს ავტომანქანის საბუთებსა და გასაღებს (თხოვების ხელშეკრულება, 615). რამდენიმე საათის შემდეგ, რატი მარიამს ეუბნება, რომ მას აღნიშნული მანქანა დაახლოებით ორი კვირით სჭირდება. მარიამი თანხმდება სანდროს წინადადებას იმ პირობით, რომ რატი ავტომანქანით სარგებლობისათვის გადაიხდის 400 ევროს. რატი თანხმდება მარიამის წინადადებას. შესაბამისად, გამოდის, რომ მხარეები, თავდაპირველი, ავტომანქანის თხოვების ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ სახელშეკრულებო ურთიერთობას ცვლიან ავტომანქანის იჯარის ხელშეკრულებით (581).

ჩანაცვლებით წყდება თავდაპირველი ვალდებულებითი ურთიერთობა და მის ადგილს ახალი ვალდებულებითი ურთიერთობა იკავებს.

ლაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 453-ე მუხლი, გვ.565.

⁶⁵³ იხ. საქართველოს კანონი მეწარმეთა შესახებ, 28 ოქტომბერი, 1994 წელი.

⁶⁵⁴ შეად., *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/მენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 428-ე მუხლი, გვ. 517.

⁶⁵⁵ გერმანულ სამართალში შეად., *Palandt/Grünenberg*, *Bürgerliches Gesetzbuch*, 70 Auflage, 2011, § 362, Rn. 3; *Musielak*, *Grundkurs BGB*, 12 Auflage, 2011, 103; *Medicus/Lorenz*, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 19 Auflage, 2010, 145.

III. სასამართლო პრაქტიკა

1. ვალდებულების შეწყვეტა დეპონირებით

ფაქტობრივი გარემოებები⁶⁵⁶

ლ. ს-მა სარჩელი აღძრა სასამართლოში თ. მ-ის მიმართ თანხის დაკისრების შესახებ შემდეგი დასაბუთებით: 2000 წლის 7 მარტს მასა და თ. მ-ს შორის დაიდო სესხისა და იპოთეკის ხელშეკრულება, რითაც ლ. ს-მა თ. მ-ს ასესხა 1800 აშშ დოლარი, სესხით სარგებლობის ვადა შეადგენდა ორ წელს, **სესხი იყო უპროცენტო**. მოპასუხემ დროულად ვერ შეასრულა მისი ვალდებულება. 2004 წლის ბოლოს კი, მოსარჩელემ მიიღო შეტყობინება ნოტარიუსისაგან, რომ 2004 წლის 6 დეკემბერს თ. მ-ისაგან ნოტარიუსმა მიიღო თანხა დეპოზიტზე არსებული ვალდებულების დეპონირების გზით შეწყვეტის მიზნით. მოპასუხემ არ მიიღო დეპონირებული თანხა და ნოტარიუსის მიერ 2007 წლის 10 დეკემბრის სანოტარო აქტით დეპონირებული თანხა დაუბრუნდა თ. მ-ს.

მოპასუხე თ. მ-მა სარჩელი არ ცნო შემდეგი დასაბუთებით: 2000 წლის 7 მარტს გაფორმებული სესხისა და იპოთეკის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული თანხა უნდა დაებრუნებინა 2002 წლის 7 მარტს. ვინაიდან ლ.ს-ი თავად აყოვნებდა თანხის მიღებას, მოპასუხის მიერ მოხდა აღნიშნული თანხის დეპონირება, შესაბამისად, ძირითადი ვალდებულება შესრულდა 2004 წლის 6 დეკემბერს. მოსარჩელემ არ მიიღო დეპონირებული თანხა და ნოტარიუსის მიერ 2007 წლის 10 დეკემბრის სანოტარო აქტით დეპონირებული თანხა დაუბრუნდა თ. მ-ს, შესაბამისად, მოსარჩელის მტკიცება იმის თაობაზე, რომ შესრულებული არ არის ძირითადი სასესხო ვალდებულება 1800 აშშ დოლარის ოდენობით, მოკლებულია როგორც სამართლებრივ, ასევე ფაქტობრივ საფუძვლებს. უსაფუძვლოა მოსარჩელის მოთხოვნა ვადაგადაცილების გამო ძირითადი თანხის 3%-ის გადახდის მოთხოვნასთან დაკავშირებითაც.

თ. მ-მა, თავის მხრივ, სარჩელი აღძრა ლ. ს-ის მიმართ და მოითხოვა ზიანის ანაზღაურება შემდეგი საფუძვლებით: 2000 წლის 7 მარტს ლ. ს-სა და თ. მ-ს შორის გაფორმდა სესხის ხელშეკრულება 2 წლის ვადით. სესხის უზრუნველსაყოფად იპოთეკით დაიტვირთა მის საკუთრებაში არსებული ქ. თბილისში, ა-ის გამზირ №120-122-ში მდებარე საცხოვრებელი ბინა. მხარეთა ურთიერთშეთანხმებით, ლ. ს-ს 2 წლის ვადით, დროებით მფლობელობაში გადაეცა იპოთეკით დატვირთული უძრავი ქონება. 2004 წლის 6 დეკემბერს თ. მ-მა შეასრულა 2000 წლის 7 მარტის სესხის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულება ფულადი თანხის დეპონირებით. ე.ი 2004 წლის 6 დეკემბრიდან ლ. ს-ი უკანონოდ ფლობს თბილისში, ა-ის გამზირ №120-122-ში მდებარე საცხოვრებელ ბინას, სარგებლობაში ხელს უშლის მას, რითაც აყენებს მატერიალურ ზიანს. მატერიალური ზიანი გამოიხატება ყოველთვიურად ქირის – 100 აშშ დოლარის ეკვივალენტი ლარის მიუღებლობით. აღნიშნული ფართის ქირავნობის საბაზრო ღირებულება 100 დოლარია, და რომ არა მოპასუხის მხრიდან

⁶⁵⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 2 თებერვლის ას-1751-1732-2011 გადაწყვეტილება.

ამგვარი უკანონო ქმედება, მოსარჩელე გააქირავებდა ფართს და მიიღებდა შესაბამის სარგებელს.

მოპასუხე ლ. ს-მა სარჩელი არ ცნო შემდეგი დასაბუთებით: 2004 წლის 6 დეკემბერს მართლაც შეიტანა თ. მ-მა ნოტარიუსის სადეპოზიტო ანგარიშზე ის თანხა, რომელიც განკუთვნილი იყო ლ. ს-ისათვის, მაგრამ ეს არაა დეპონირება. ნოტარიუსის წერილში საუბარია იმის თაობაზე, რომ თანხა ლ. ს-ს გადაეცემოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი იგი თ. მ-ს დაუბრუნებდა იპოთეკით დატვირთულ უძრავ ქონებას, რამდენადაც დეპონირებული ქონების კრედიტორისათვის გადაცემა განპირობებულ იქნა საპასუხო მოქმედების შესრულების ვალდებულებით, ამდენად, მოცემულ შემთხვევაში არ არსებობს დეპონირება, ხოლო იმ შემთხვევაში კი, თუ გათვალისწინებული იქნება, რომ ვალდებულების შეწყვეტა არ არსებობდა, ცხადია, არც საცხოვრებელი ბინის დაბრუნების ვალდებულება არ იარსებებს.

საქმის პროცედურული ისტორია

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2009 წლის 17 ნოემბრის გადაწყვეტილებით, ლ. ს-ის სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ; მოპასუხე თ. მ-ს ლ. ს-ის სასარგებლოდ დაეკისრა 1188 აშშ დოლარის ეკვივალენტი ლარის გადახდა.

თ. მ-ის სარჩელი დაკმაყოფილდა, მოპასუხე ლ. ს-ს თ. მ-ის სასარგებლოდ დაეკისრა 3600 აშშ დოლარის ეკვივალენტი ლარის გადახდა.

საქალაქო სასამართლოს დასახელებული გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა ლ. ს-მა, მოითხოვა მისი ნაწილობრივ გაუქმება და აღნიშნულ ნაწილში ახალი გადაწყვეტილების მიღებით ლ. ს-ის სარჩელის დაკმაყოფილება და თ. მ-ის სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა.

აღნიშნული საქმე განხილულ იქნა ზემდგომი ინსტანციების სასამართლოების მიერ, დაბოლოს, თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 29 სექტემბრის განჩინებით ლ. ს-ის სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა.

საკასაციო სასამართლომ საქმე დაუშვებლად ცნო.

სახელმწიფო-სამართლებრივი საკითხები

მოხდა თუ არა მხარეთა შორის სესხისა და იპოთეკის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების დეპონირების გზით შესრულება და შესაბამისად შეწყვეტა?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

სააპელაციო სასამართლო დაეთანხმა პირველი ინსტანციის სასამართლოს მსჯელობას იმასთან დაკავშირებით, რომ ვინაიდან თ. მ-ის მიერ 2000 წლის 7 მარტის სასესხო-საიპოთეკო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ძირითადი ვალდებულება (1800 აშშ დოლარის ოდენობით თანხის დაბრუნება) შესრულებულ იქნა დეპონირებით, შესაბამისად, 434-ე მუხლის საფუძველზე, შეწყვეტილ იქნა მხარეთა შორის არსებული ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა.

დასაბუთება

რაც შეეხება აპელანტის მითითებას იმის თაობაზე, რომ თ. მ-ის მიერ ნოტარიუსის სადებოზიტო ანგარიშზე თანხის განთავსება და ლ. ს-ისათვის მისი მიღების შეთავაზება არ უნდა ჩათვლილიყო დეპონირებად, ვინაიდან მოცემულ შემთხვევაში, ნოტარიუსის მხრიდან მოხდა თანხის მიღების განპირობება [პირობადებული შინაარსის განსაზღვრა], სააპელაციო სასამართლომ არ გაიზიარა, იქიდან გამომდინარე, რომ თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2006 წლის 12 დეკემბრის გადაწყვეტილებაში (რაც უცვლელად იქნა დატოვებული როგორც სააპელაციო, ასევე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ) სასამართლომ დადგენილ ფაქტობრივ გარემოებად მიიჩნია, რომ თ. მ-მა 2004 წლის 6 დეკემბერს 2000 წლის 7 მარტის სესხის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულება შეასრულა დეპონირებით.

ამასთან, ვინაიდან ძირითადი ვალდებულება მოვალის მიერ შესრულდა, შესაბამისად, **გაუქმებულ იქნა** ლ. ს-სა და თ. მ-ს შორის 2000 წლის 7 მარტის სესხის ხელშეკრულებით თ. მ-ის საკუთრებაში არსებულ საცხოვრებელ ბინაზე რეგისტრირებული **იპოთეკა** და გამოთხოვილ იქნა ლ. ს-ის უკანონო მფლობელობიდან თ. მ-ის საკუთრებაში არსებული საცხოვრებელი ბინა.

სააპელაციო სასამართლომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106 ბ მუხლზე მითითებით დადგენილად მიიჩნია, რომ თ. მ-ის მიერ ვალდებულების შესრულება მოხდა დეპონირებით, რაც, თავის მხრივ, 434-ე მუხლის საფუძველზე, მხარეთა შორის ვალდებულების შეწყვეტის სამართლებრივი საფუძველს წარმოადგენდა.

პალატამ განმარტა, რომ საქმეში წარდგენილი ნოტარიუსის მიერ 2007 წლის 10 დეკემბერს შედგენილი კრედიტორისათვის ფულის გადაცემის შეუძლებლობისა და მოვალისათვის ფულის დაბრუნების შესახებ მოწმობის მე-7 პუნქტში მითითებულია, რომ 2007 წლის 10 დეკემბერს მოვალის თხოვნით მას გადაეცა დებოზიტზე განთავსებული თანხა 440 II მუხლისა და 441-ე მუხლის საფუძველზე, რომლის თანახმად, შესრულების საგნის შენახვის ვადა შეადგენს სამ წელს, ამავე კოდექსის 440 I მუხლის მიხედვით, მოვალეს უფლება აქვს შენახული საგანი კრედიტორის მიერ მის მიღებამდე უკანვე გამოითხოვოს, თუ მან თავიდანვე უარი არ თქვა უკან დაბრუნებაზე. თუ მოვალე უკან ითხოვს საგანს, მაშინ ითვლება, რომ შენახვა არ შემდგარა. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, მოვალეს შეუძლია ჩაბარებული საგანი უკან დაიბრუნოს, თუ კრედიტორი უარს ამბობს მასზე ან თუ გავიდა 441-ე მუხლით განსაზღვრული ვადა. აღნიშნული საფუძველებით, მოვალის მიერ შენახული საგნის უკან დაბრუნებისას კი დასახელებული ნორმა არ მიუთითებს იმის თაობაზე, რომ შენახვა არ შემდგარა.

მოცემულ შემთხვევაში, პალატამ აღნიშნა, რომ მოვალის მიერ დებოზიტზე განთავსებული თანხის უკან დაბრუნება მოხდა სწორედ 440 II მუხლისა და 441-ე მუხლების საფუძველზე და არა – ამავე კოდექსის 440 I მუხლის საფუძველზე.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- რამდენად იყო შესრულებული საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული დეპონირებით ვალდებულებათა შეწყვეტისათვის დადგენილი წინაპირობები, როდესაც ნოტარიუსის მიერ გაგზავნილ შეტყობინებაში თანხის დეპონირების შესახებ ჩანერილი იყო „პირობადებული“ შინაარსის მქონე წინადადება: „**თანხა ლ. ს-ს გადაეცემა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი იგი თ. მ-ს დაუბრუნებს იპოთეკით დატვირთულ უძრავ ქონებას?**“
- მოვალის მიერ დეპონირებული თანხის უკან გამოთხოვა ხომ არ ნიშნავს იმას, რომ 440 | მუხლის თანახმად, ვალდებულების შეწყვეტა დეპონირების გზით არ მომხდარა?

2. ვალდებულების შეწყვეტა ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით

ფაქტობრივი გარემოებები⁶⁵⁷

საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ 2009 წლის 22 ოქტომბრის გადაწყვეტილებაში იმსჯელა ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვის საკითხზე. აღნიშნულ საქმეში კასატორი, დმანისის მუნიციპალიტეტის გამგეობა (მოსარჩელე), ითხოვდა შპს „საქგაზმშენსერვისს“ (მოპასუხე) მის სასარგებლოდ დაჰკისრებოდა 53496 ლარის გადახდა, რასაც ასაბუთებდა იმით, რომ შპს „საქგაზმშენსერვისმა“ დროულად არ შეასრულა ხელშეკრულებით მასზე ნაკისრი ვალდებულება, რისთვისაც დაეკისრა პირგასამტეხლო საერთო თანხის 0,1 % ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე, რაც შეადგენს დღეში 480 ლარს.

მოსარჩელის მტკიცებით, მოპასუხემ ვალდებულების შესრულება გადააცილა 180 დღით და შესაბამისად, პირგასამტეხლო შეადგენდა 86400 ლარს (480X180), ასევე შესრულებული სამუშაოების აქტში ასახული ზედმეტი თანხა 23900 ლარი და შპს-სთვის გადაცემული მიწების საფასური 34100 ლარი, რამაც საბოლოო ჯამში, შეადგინა 144400 ლარი.

თავის მხრივ, მოსარჩელე აღიარებდა, რომ შპს „საქგაზმშენსერვისს“ მიერ შესრულებული სამუშაოების ასანაზღაურებლად გადასახდელი იყო 90904 ლარი. აქედან გამომდინარე, დმანისის გამგეობა ითხოვდა შპს „საქგაზმშენსერვისისაგან“ 53496 ლარის გადახდას (144400-90904).

საქმის პროცედურული ისტორია

პირველი ინსტანციის სასამართლომ ნაწილობრივ დააკმაყოფილა დმანისის გამგეობის სარჩელი და მის სასარგებლოდ შპს „საქგაზმშენსერვისს“ დააკისრა 34100 ლარის (მიწების საფასურის) გადახდა.

აღნიშნული გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა ორივე მხარემ. საა-

⁶⁵⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 22 ოქტომბრის ას-286-608-09 გადაწყვეტილება.

პელაციო სასამართლომ დააკმაყოფილა შპს „საქგაზმშენსერვისის“ სააპელაციო საჩივარი. შესაბამისად შპს „საქგაზმშენსერვისის“ აღარ დაეკისრა 34100 ლარის გადახდა დმანისის გამგეობის სასარგებლოდ.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე საკასაციო საჩივარი შეიტანა დმანისის მუნიციპალიტეტის გამგეობამ და მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილება.

საკასაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა.

სახელშეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები

შესაძლებელია თუ არა მხარეთა შორის ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვა?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

უზენაესმა სასამართლომ ძალაში დატოვა სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება და არ დააკმაყოფილა საკასაციო საჩივარი.

საკასაციო პალატა თვლის, რომ 34117 ლარის ოდენობის მიღების ღირებულების მოთხოვნის შესრულების ვადა ჯერ არ დამდგარა, რადგან ამ მოთხოვნის შესრულებას მხარეები უკავშირებდნენ საბოლოო ანგარიშსწორებას, რაც ჯერ არ განხორციელებულა.

საკასაციო პალატა მიიჩნევს, რომ სააპელაციო სასამართლომ სწორად განმარტა 442 | მუხლი, კერძოდ, აღნიშნული მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ორ პირს შორის არსებული ურთიერთმოთხოვნა შეიძლება გაქვითვით შეწყდეს, თუ დამდგარია ამ მოთხოვნათა შესრულების ვადა.

დასაბუთება

სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ შპს „საქგაზმშენსერვისის“ გაზიფიკაციის სამშენებლო-სარემონტო სამუშაოების წარმოებისათვის, სოფელ განთიადის თემის საკრებულოს მიერ, 2005 წლის 20 დეკემბერს, მიღება-ჩაბარების აქტის საფუძველზე გადაეცა მიწები მთლიანი ღირებულებით 34117 ლარი.

სააპელაციო სასამართლომ, ასევე დადგენილად მიიჩნია, რომ შპს „საქგაზმშენსერვისის“ აღნიშნული მიწები გადაეცა შესაბამისი ანაზღაურებით იმ პირობით, რომ მითითებული თანხა მხარეთა შორის საბოლოო ანგარიშსწორებისას უნდა გამოკლებოდა დმანისის რაიონის გამგეობის მიერ შპს „საქგაზმშენსერვისისათვის“ შესრულებული სამუშაოების ღირებულებას. ამ შეთანხმებას მხარეები სადავოდ არ ხდიან.

სააპელაციო სასამართლომ ასევე დადგენილად მიიჩნია, რომ ხელშეკრულების მონაწილეთა შორის საბოლოო ანგარიშსწორება არ განხორციელებულა და მოსარჩელის განმარტებით, მას შესრულებული სამუშაოებისთვის მოპასუხისთვის გადასახდელი აქვს 90904 ლარი.

ამდენად, განსახილველი ნორმის, 442-ე მუხლის თანახმად, ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვისას უნდა არსებობდეს ორი აუცილებელი წინაპირობა: ორივე პირი ერთმანეთისათვის ერთდროულად კრედიტორიც უნდა იყოს და მოვალეც, ე. ი. ორივეს ერთმანეთის მიმართ უნდა ეკისრებოდეს ვალდებულების შესრულება და ასევე დამდგარი უნდა იყოს ამ მოთხოვნათა შესრულების ვადა. აღნიშნული ნორმის თანახმად,

ეს ორი წინაპირობა უნდა არსებობდეს ერთდროულად იმისათვის, რომ განხორციელდეს ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვა.

ამ წესიდან გამონაკლის წარმოადგენს ამავე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის თანახმად, ვალდებულებათა გაქვითვა შესაძლებელია მაშინაც, როცა ერთ-ერთი მოთხოვნის შესრულების ვადა ჯერ არ დამდგარა, მაგრამ ამ მოთხოვნის უფლების მქონე მხარს უჭერს გაქვითვას. ვალდებულების გაქვითვა ხორციელდება მეორე მხარისათვის შეტყობინებით.

საკასაციო პალატა განმარტავს, რომ კონკრეტულ დავაზე არ ვრცელდება ამ უკანასკნელი ნორმის საგამონაკლისო დანაწესი (442 II), რადგან მოპასუხე მხარს არ უჭერს გაქვითვას, ე. ი. არ არსებობს მისი ნება შესრულების ვადის დადგომამდე ურთიერთ-მოთხოვნების გაქვითვის შესახებ, რაც აუცილებელი პირობაა ამ ნორმით ურთიერთობით მოწესრიგებისათვის.

სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ მოსარჩელის მოთხოვნა მოპასუხისათვის, მიღების ღირებულების დაკისრების შესახებ, დამოკიდებულია თვით მის მიერ მოპასუხისათვის შესრულებული სამუშაოს ღირებულების დარჩენილი ნაწილის გადახდაზე. მითითებული თანხა მხარეთა შორის საბოლოო ანგარიშსწორებისას უნდა გამოკლებოდა დმანისის რაიონის გამგეობის მიერ შპს „საქგაზმშენსერვისისათვის“ შესრულებული სამუშაოების ღირებულების სახით ასანაზღაურებელ თანხას, ხოლო საბოლოო ანგარიშსწორება ჯერ არ შემდგარა.

საკასაციო პალატა განმარტავს, რომ აღნიშნული ფაქტობრივი გარემოებების საწინააღმდეგოდ კასატორი არ აყენებს საკასაციო პრეტენზიას, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები სავალდებულოა საკასაციო სასამართლოსათვის, ხოლო, რაც შეეხება კასატორის მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ მოპასუხის შესაგებლით დასტურდება მიღების ანაზღაურების ვალდებულება, **აღნიშნული არ ნიშნავს ვალდებულების შესრულების დროის დადგომას, კერძოდ, მოპასუხის შესაგებელში აღნიშნულია, რომ მიღების ღირებულების თანხა შეტანილი იქნება საბოლოო ანგარიშსწორების აქტში.**

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- მიუხედავად იმისა, რომ გასაქვითი ვალდებულების შესრულების ვადა არ იყო დამდგარი, მოპასუხეს მაინც რომ დაეჭირა მხარი მოთხოვნათა გაქვითვისთვის, შესაძლებელი იქნებოდა 442 II მუხლის მხარეთა მოთხოვნათა სამართლებრივი ბუნებიდან გამომდინარე ვალდებულების შეწყვეტა?
- მხარეები ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვაზე რომ შეთანხმებულიყვნენ, როგორ მოხდებოდა 444-ე მუხლის თანახმად გასაქვითი მოთხოვნების ურთიერთგაქვითვა?

3. ვალდებულების შეწყვეტა შესრულებით

ფაქტობრივი გარემოებები⁶⁵⁸

2004 წლის 31 აგვისტოს თბილისის გლდანი-ნაძალადევის რაიონულ სასამართლოს სარჩელით მიმართა ნ. ქ-შვილმა მოპასუხეების – მ., გ. და შ. ა-იების მიმართ. მოსარჩელემ მოითხოვა მოპასუხეებისა და მათი თანმხლები პირების გამოსახლება ნ. ქ-შვილის საკუთრებაში არსებულ, თბილისში, ... მე-15 კორპუსში მდებარე¹-ლი ბინიდან.

სარჩელში აღნიშნულია, რომ ნ. ქ-შვილმა მ., გ. და შ. ა-იებისაგან 2001 წლის 6 ივლისის ნასყიდობის ხელშეკრულების საფუძველზე 2 000 ლარად შეიძინა აღნიშნული ბინა და საჯარო რეესტრში აღირიცხა მის მესაკუთრედ. ამდენად, მოსარჩელემ საკუთრების უფლება სადავო ბინაზე შეიძინა 183-ე მუხლის დაცვით. არაერთი გაფრთხილებისა და მოთხოვნის მიუხედავად, მოპასუხეები უარს აცხადებენ ბინის გამოთავისუფლებაზე.

2004 წლის 7 ოქტომბერს იმავე სასამართლოში შეგებებული სარჩელი წარადგინეს მ. და გ. ა-იებმა, რომლებმაც მოითხოვეს ნ. ქ-შვილთან 2001 წლის 6 ივლისს დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულების ბათილად ცნობა.

შეგებებული სარჩელის მითითებით, სადავო ნასყიდობის ხელშეკრულება გაფორმდა იძულებისა და მუქარის გზით. მ. და გ. ა-იებთან მივიდა ვინმე მ. მ-შვილი, რომელმაც განუმარტა, რომ მოპასუხეთა შვილს, ზ. ა-იას ჰქონდა მისი ვალი, რომლის უზრუნველსაყოფადაც მოპასუხეებს მისთვის უნდა გადაეფორმებინათ კუთვნილი ბინა. ამასთან, სესხის დაბრუნების შემთხვევაში, სადავო უძრავი ნივთი უკან დაუბრუნდებოდათ. სადავო გარიგება დაიდო მოსაჩვენებლად, ისე, რომ რეალურად ბინის გასხვისების სურვილი მხარეს არ ჰქონია და არც შესაბამისი ღირებულება ნ. ქ-შვილს მოპასუხეთათვის არ გადაუხდია.

საქმის პროცედურული ისტორია

თბილისის გლდანი-ნაძალადევის რაიონული სასამართლოს 2004 წლის 30 ნოემბრის გადაწყვეტილებით, ნ. ქ-შვილის სარჩელი დაკმაყოფილდა, შ., გ. და მ. ა-იები თანმხლებ პირებთან ერთად გამოსახლდნენ თბილისში, ... მე-15 კორპუსში მდებარე¹-ლი ბინიდან. მ. და გ. ა-იების შეგებებული სარჩელი არ დაკმაყოფილდა.

მოცემული საქმე არაერთხელ იქნა განხილული სააპელაციო და საკასაციო ინსტანციის სასამართლოების მიერ.

საბოლოოდ, თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 27 ოქტომბრის გადაწყვეტილებით, მ. და გ. ა-იების სააპელაციო საჩივარი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა, თბილისის გლდანი-ნაძალადევის რაიონული სასამართლოს 2004 წლის 30 ნოემბრის გადაწყვეტილების შეცვლით მიღებულ იქნა ახალი გადაწყვეტილება, ნ. ქ-შვილის სარჩელი დაკმაყოფილდა, მ., გ. და შ. ა-იები გამოსახლდნენ თბილისში, ... მე-15 კორპუსში მდებარე¹-ლი ბინიდან და აღნიშნული

⁶⁵⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 9 ნოემბრის ას-435-407-2010 გადაწყვეტილება.

ბინა ნ. ქ-შვილს ჩაბარდა გამოთავისუფლებულ მდგომარეობაში, მ. და გ. ა-ების შეგებებული სარჩელი არ დაკმაყოფილდა.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრეს მ., გ., შ. და ზ. ა-ებმა (წარმომადგენელი ქ. ბ-ძე), რომლებმაც მოითხოვეს გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და საქმეზე ახალი გადაწყვეტილების მიღება. **საკასაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა.**

სახელმწიფო-სამართლებრივი საკითხები

რამდენად შეესაბამება გარიგების მხარეების მიერ გამოხატული ნება იმას, რისი გამოხატვაც მათ სინამდვილეში სურდათ, ანუ, მოცემულ შემთხვევაში, ხომ არ დაიფარა ამ გარიგებით სხვა, იმავე მხარეებს შორის ფაქტობრივად დადებული გარიგება.

ხომ არ განხორციელდა მ. და გ. ა-ების იძულება ამ გარიგების დადების მიზნით? იყო თუ არა შესაბამისი გარიგების ბათილობის საფუძვლები სახეზე?

შესაბამისი გარიგებით შეწყდა თუ არა საქმეში მონაწილე მესამე პირის ზ. ა-იას ფულადი ვალდებულება მ. მ-შვილის მიმართ?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

სასამართლომ დაასკვნა, რომ აღიარებითი ხასიათის შეგებებული სარჩელის – ნასყიდობის ხელშეკრულების ბათილად ცნობის მოთხოვნის დაკმაყოფილებით ვერ დაკმაყოფილებოდა შეგებებული მოსარჩელების იურიდიული ინტერესი და ვერ მიიღწეოდა მათთვის სასურველი შედეგი – ნასყიდობის ხელშეკრულების საგნის კვლავ მათთვის საკუთრებაში დაბრუნება.

ამდენად, მხარის მოთხოვნა 2001 წლის 6 ივლისის ბინის ნასყიდობის გარიგების ბათილად ცნობის თაობაზე, არ ექვემდებარებოდა დაკმაყოფილებას.

დასაბუთება

რაიონულმა სასამართლომ მოდავე მხარეების ახსნა-განმარტებებზე დაყრდნობით დადგინდად მიიჩნია ის ფაქტობრივი გარემოება, რომ მ. და გ. ა-ების ერთ-ერთ შვილს ზ. ა-იას ჰქონდა ნ. ქ-შვილის ვალი და აღნიშნული ვალის გადახდის სანაცვლოდ გაფორმდა მხარეთა შორის ნასყიდობის ხელშეკრულება.

რაიონული სასამართლოს მოსაზრებით, ნ. ქ-შვილმა ბინაზე საკუთრება შეიძინა კანონის მოთხოვნათა დაცვით, იმ საფუძვლებით, რაც საჭირო იყო უძრავ ნივთებზე საკუთრების შესაძენად.

სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ პირველი ინსტანციის სასამართლომ სწორად დაადგინა საქმისათვის მნიშვნელოვანი შემდეგი ფაქტობრივი გარემოებები:

2001 წლის 6 ივლისს, ერთი მხრივ, მ. ა-იას, გ. ა-იას და შ. ა-იას, ხოლო მეორე მხრივ – ნ. ქ-შვილს შორის გაფორმდა ხელშეკრულება, რომლის თანახმად, მ. გ. და შ. ა-ებმა მიჰყიდეს ნ. ქ-შვილს თბილისში ... მე-15 კორპუსში მდებარე ¹1-ლი ბინა.

ფაქტობრივად ბინის ნასყიდობას ადგილი არ ჰქონია და აღნიშნული გარიგება დაიდო იმ მიზნით, რომ შესრულებულიყო მ. და გ. ა-ების შვილის – ზ. ა-იას ფულადი ვალდებულება ნ. ქ-შვილის მაზლის – მ. მ-შვილის მიმართ.

სააპელაციო სასამართლომ გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს შემდე-

გი დასკვნა: საქმეზე წარდგენილი მტკიცებულებებით არ დასტურდება აპელანტების განცხადება იმის შესახებ, რომ გარიგების დადებისას მათი მხრიდან გამოვლენილი ნება არ იყო ნამდვილი, რომ ამ ნების გამოვლენა მოხდა მესამე პირების მხრიდან განხორციელებული იძულების შედეგად.

მართალია, მონინაალმდეგე მხარე არ უარყოფდა, რომ ითხოვდა ფულადი ვალდებულების შესრულებას, მაგრამ სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ ეს მოქმედებები მიმართული იყო მართლზომიერი მიზნის მისაღწევად (ვალის დასაბრუნებლად) და ვინაიდან საქმეში არ მოიპოვებოდა იმის დამადასტურებელი მტკიცებულება, რომ აღნიშნული ხორციელდებოდა მართლსაწინააღმდეგო საშუალებებით, ამ შემთხვევაში საშუალება და მიზანი ერთმანეთს შეესაბამებოდა.

სააპელაციო სასამართლომ, მის ხელთ არსებულ მტკიცებულებებზე დაყრდნობით დაადგინა, რომ მხარეთა შორის დადებული გარიგებით დაიფარა სხვა გარიგება, კერძოდ, გარიგება სხვა შესრულებით ფულადი ვალდებულების შეწყვეტის თაობაზე და ამ გარიგების დადებისას მხარეთა მიერ ნების გამოვლენაზე იძულებას ადგილი არ ჰქონია. მხარეები არ უარყოფდნენ, რომ 2001 წლის 6 ივლისს მხარეთა შორის დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულება არ გამოხატავდა მხარეთა რეალურ ნებას, რადგან მათ სურდათ სხვა გარიგების დადება, რომელიც ფაქტობრივად დაიდო კიდეც – ამ გარიგებით შეწყდა საქმეში მონაწილე მესამე პირის ზ. ა-იას ფულადი ვალდებულება მ. მ-შილის მიმართ.

ამდენად, სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ ბინის ნასყიდობის ხელშეკრულებით დაიფარა სხვა გარიგება – ფულადი ვალდებულების შეწყვეტა შესრულებით.

სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა 56 I მუხლზე, რომლის თანახმად, ბათილია გარიგება, რომელიც დადებულია მხოლოდ მოსაჩვენებლად, იმ განზრახვის გარეშე, რომ მას შესაბამისი იურიდიული შედეგები მოჰყვეს (მოჩვენებითი გარიგება). ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, თუ მოსაჩვენებლად დადებული გარიგებით მხარეებს სურთ სხვა გარიგების დაფარვა, მაშინ გამოიყენება დაფარული გარიგების მიმართ მოქმედი წესები (თვალთმაქცური გარიგება).

აღნიშნულ მსჯელობას არ დაეთანხმა საკასაციო სასამართლო, კერძოდ, საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობა სადავო გარიგების თვალთმაქცურ გარიგებად შეფასების ნაწილში დაუსაბუთებელია. 56 II მუხლის თანახმად, თვალთმაქცური გარიგება სახეზეა, როდესაც გარიგება იდება მოსაჩვენებლად, იმ მიზნით, რომ მისით სხვა გარიგება დაიფაროს.

საკასაციო სასამართლო დაეთანხმა სააპელაციო სასამართლოს დასაბუთების ქვემოთ მოყვანილ არსებით ნაწილში:

სააპელაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება კრედიტორის სასარგებლოდ ვალდებულების შესრულებით (427);

ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება მაშინაც, როცა კრედიტორი ამ ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების ნაცვლად იღებს სხვა შესრულებას. მართალია, მოცემულ საქმეში ვალდებულება შესრულდა არა მოვალის (ზ. ა-ია), არამედ მესამე პირების – მ., გ. და შ. ა-იების მიერ, მაგრამ სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ 371 I მუხლიდან გამომდინარე, მათ ამის უფლება ჰქონდათ.

მითითებული მუხლის მიხედვით, თუ კანონიდან, ხელშეკრულებიდან ან ვალდებულების ბუნებიდან არ გამომდინარეობს, რომ მოვალემ პირადად უნდა შეასრულოს ვალდებულება, მაშინ ეს ვალდებულება შეიძლება შეასრულოს მესამე პირმაც. ამასთან, 373 II მუხლის მიხედვით, თუ ვალდებულება შესრულდა იმ პირის სასარგებლოდ, რომელიც არ იყო უფლებამოსილი, ვალდებულება ჩაითვლება შესრულებულად მაშინ, როცა კრედიტორმა მისცა ამის თანხმობა ან ამ შესრულებისგან მიიღო სარგებელი.

მოცემულ შემთხვევაში, შესრულება მიიღო არა კრედიტორმა (მ. მ-შვილი), არამედ მესამე პირმა (ნ. ქ-შვილი) და იმის გათვალისწინებით, რომ ნ. ქ-შვილის განცხადებით (რაც არ გამხდარა სადავო), აღნიშნული განხორციელდა უშუალოდ მ. მ-შვილის მითითებით, სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ დაფარული გარიგება არ ეწინააღმდეგებოდა მოქმედ კანონმდებლობას. შესაბამისად, დაფარული გარიგების ბათილად ცნობის საფუძველი არ არსებობდა.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- რამდენად შეიძლებოდა სასამართლოს ეფიქრა 428-ე მუხლის გამოყენებაზე?
- რა შემთხვევებში შეიძლება მესამე პირებისთვის ვალდებულების შესრულებით ვალდებულების შეწყვეტის მტკიცება? იძლევა თუ არა აღნიშნულის მტკიცების საშუალებას განხილული საქმის ფაქტობრივი გარემოებები?

4. ვალდებულების შესრულების მიღება და ვალდებულების შესრულების დამადასტურებელი დოკუმენტი

ფაქტობრივი გარემოებები⁶⁵⁹

სს „ს. ს. ბ.“ სარჩელი აღძრა სასამართლოში მ. მ-ძის მიმართ, საკრედიტო ხელშეკრულებიდან წარმოშობილი საპროცენტო დავალიანების, 10 639 აშშ დოლარის, დაკისრების შესახებ შემდეგი საფუძვლებით: 2002 წლის 11 ივლისს სს „ს. ს. ბ.“ და მ. მ-ძეს შორის დაიდო 139 საკრედიტო ხელშეკრულება, რომლითაც მ. მ-ძემ „ს. ს. ბ.“ აიღო 20 000 აშშ დოლარის ოდენობის კრედიტი წლიური 24%-ის დარიცხვით. მ. მ-ძემ ნაწილობრივ დაფარა კრედიტი და სარჩელის აღძვრის დროისათვის დავალიანებამ შეადგინა 10 639 აშშ დოლარი, რაც წარმოადგენს ძირითადი თანხის პროცენტს. სს „ს. ს. ბ.-ის“ მიმართ გაიხსნა გაკოტრების საქმე, რის გამოც ვერ მოხერხდა მ. მ-ძისგან აღნიშნული სესხის დაბრუნება.

მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო შემდეგი დასაბუთებით: მ. მ-ძემ საკრედიტო ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულება სრულად, დათქმულ ვადაში შეასრულა. აღნიშნული გარემოება დასტურდება საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს ქობულეთის სარეგისტრაციო ბიუროს უფროსისადმი სს „ს. ს. ბ.“ ლიკვიდატორის მიერ გაგზავნი-

⁶⁵⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 5 მაისის ას-47-382-09 გადაწყვეტილება.

ლი წერილით, რომლითაც, სესხის უზრუნველყოფის მიზნით, მოპასუხის კუთვნილი იპოთეკით დატვირთული უძრავი ქონება უნდა გათავისუფლებულიყო იპოთეკისაგან.

საქმის პროცედურული ისტორია

ქობულეთის რაიონული სასამართლოს 2008 წლის 21 აგვისტოს გადაწყვეტილებით, სს „ს. ს. ბ.“ სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, რაც მოსარჩელემ გაასაჩივრა სააპელაციო წესით.

ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2008 წლის 4 დეკემბრის განჩინებით, სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა და გასაჩივრებული გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელად.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება გასაჩივრდა საკასაციო წესით, მაგრამ საკასაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა და სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელად.

სახელშეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები

წარმოადგენს თუ არა ლიკვიდატორის მიერ წარდგენილი დოკუმენტი ვალდებულების მთლიანად შესრულების დამადასტურებელ დოკუმენტს და უნდა ჩაითვალოს თუ არა აღნიშნული დოკუმენტის წარდგენა ვალდებულების სრულად შესრულების მიღების დამადასტურებელ დოკუმენტად.

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება

პალატამ მიიჩნია, რომ რაიონულმა სასამართლომ სწორად გამოიყენა და განმარტა 427-ე მუხლი, როდესაც ჩათვალა, რომ ვალდებულების შესრულებით შეწყდა მხარეთა შორის არსებული ვალდებულებითი ურთიერთობა.

დასაბუთება

პალატა დაეთანხმა გასაჩივრებულ გადაწყვეტილებაში არსებულ მსჯელობას, რომ ამ ცნობით დასტურდება მოვალის მიერ ვალდებულების სრულად შესრულების ფაქტი და არ გაიზიარა აპელანტის მოსაზრება მოვალის მიერ საპროცენტო სარგებლის დაფარვის ფაქტის აღნიშნული საბუთით დაუდასტურებლობის შესახებ.

პალატამ 429 I მუხლით მიიჩნია, რომ სს „ს. ს. ბ.“ ლიკვიდატორის 2007 წლის 15 მაისის წერილი, არსებითად ვალდებულების შესრულების დამადასტურებელი დოკუმენტია, ხოლო, ამავე მუხლის მეორე ნაწილის შესაბამისად, რადგან ამ დოკუმენტში არაფერია ნათქვამი მ. მ-ის მიერ დაუფარავი პროცენტის შესახებ, იგულისხმება, რომ მოვალემ ფულადი ვალდებულება მთლიანად შეასრულა.

სასამართლომ ჩათვალა, რომ, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102 I მუხლის თანახმად, საწინააღმდეგოს მტკიცების ტვირთი ეკისრებოდა აპელანტს, მას კი თავისი მოთხოვნის საფუძვლიანობის დამადასტურებელი მტკიცებულებები არ წარმოუდგენია.

საკასაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ სააპელაციო პალატა გასაჩივრებულ განჩინებას არ აფუძნებს ამ გარემოებაზე, არამედ სასამართლოს მიერ სასარჩელო მოთხოვნის უარის თქმის საფუძველს წარმოადგენს გადაწყვეტილების კვლევით

ნაწილში მითითებული სს „ს. ს. ბ.“ ლიკვიდატორის 2007 წლის 15 მაისის წერილის შესაბამისობა 429 II მუხლის დანაწესთან.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- შეეძლო თუ არა სასამართლოს გამოყენებინა 427-ე და 429-ე მუხლები, იყო თუ არა სახეზე მათი გამოყენების წინაპირობები?
- ლიკვიდატორის მიერ წარდგენილი დოკუმენტი წარმოადგენდა თუ არა კრედიტორის (ანუ მოსარჩელის) მიერ შესრულების მთლიანად ან ნაწილობრივ მიღების შესახებ გაცემულ დამადასტურებელ დოკუმენტს, რომელიც მოთხოვნილი იყო მოვალის (ანუ მოპასუხის) მხრიდან?

IV. კითხვები და კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის:

- რას ნიშნავს ვალდებულების შესრულება?
- ვალდებულების შეწყვეტის რა ფორმები არსებობს?
- როდის ითვლება ვალდებულება დეპონირებით შეწყვეტილად?
- რა ფორმით უნდა დადასტურდეს ვალდებულების მიღება?
- რას ნიშნავს ვალის პატიება?
- ვის შეუძლია დეპონირებული საგნის უკან წაღება და რა სამართლებრივი შედეგი მოჰყვება მას?
- რა განსხვავებაა კონფუზიასა და ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვას შორის?
- რა სამართლებრივ შედეგს იწვევს იურიდიული პირის ლიკვიდაცია, როდესაც იურიდიული პირი კრედიტორია? როდესაც მოვალეა?
- რა შემთხვევაში ჩაითვლება ვალდებულება ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით შეწყვეტილად?
- რა შემთხვევაში არ შეიძლება ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვა?
- რა შედეგები მოჰყვება ძირითადი მოვალისთვის ვალის პატიებას?
- რას ნიშნავს ნოვაცია?
- არსებობს თუ არა შეზღუდვები მხარეთა ორმხრივი შეთანხმებით ვალდებულების შეწყვეტის თაობაზე შეთანხმების გაფორმებისთვის?
- რა შედეგი დგება თუ მოვალე და კრედიტორი ერთი და იგივე პირია?
- ორმხრივ ხელშეკრულებებში მოთხოვნაზე უარის თქმას რა შედეგები მოჰყვება?

2. კაზუსები:

კაზუსი № 1

სანდრომ მომსახურების ხელშეკრულებით იკისრა შპს „სანტილაკის“ თანამშრომლებისთვის მარკეტინგის 3 ტრენინგის ჩატარება. მან დათქმულ დროს ჩაატარა ორი ტრენინგი, მაგრამ მესამე ტრენინგი, მიუხედავად არაერთგზის მოთხოვნისა, არ ჩაატარა. თავის მხრივ, სანდრომ მოითხოვა ორი ტრენინგის საფასურის გადახდა.

- სანდროს მიერ ორი ტრენინგის ჩატარება წყვეტს თუ არა ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ რომელიმე ვალდებულებას?
- მთლიანად ხელშეკრულებას?

კაზუსი № 2

ლუკამ სარჩელი აღძრა სასამართლოში და პეტრესთვის 35.000 აშშ დოლარის სანაცვლოდ, საცხოვრებელი ბინის საკუთრებაში გადაცემა მოითხოვა. სასარჩელო მოთხოვნის საფუძვლად ლუკამ მიუთითა იმ გარემოებაზე, რომ მან 2010 წლის პირველ აპრილს თავისი საცხოვრებელი სახლი გაყიდა. ნასყიდობის ხელშეკრულება გამოსყიდვის უფლებით გაფორმდა. გამოსყიდვის ვადად ხელშეკრულების გაფორმებიდან 8 თვე განისაზღვრა. იგი 2010 წლის დეკემბრამდე არაერთხელ უკავშირდებოდა მყიდველ პეტრეს და გამოსასყიდი თანხის მიღების სანაცვლოდ, ბინის საკუთრებაში გადაცემას სთხოვდა, რაზედაც პეტრე გამუდმებით უარს აცხადებდა. შესაბამისად, მის მიერ თანხის გადახდა პეტრეს ბრალით არ განხორციელდა. 2010 წლის 9 დეკემბერს ლუკამ პეტრეს საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით ნოტარიუსის სადეპოზიტო ანგარიშზე მოახდინა 34 900 აშშ დოლარის დეპონირება პეტრეს სასარგებლოდ გამოსყიდვის მიზნებისათვის, ხოლო 100 აშშ დოლარი კი 10 დეკემბერს კონვერტით გაუგზავნა პეტრეს საცხოვრებელ მისამართზე.

- შეწყდა თუ არა ვალდებულება? რა სამართლებრივი შედეგები მოჰყვება ლუკას მოქმედებებს?

თავი VII. ვალდებულების შესრულება

I. ვალდებულების შესრულების ცნება და მნიშვნელობა

1. ზოგადი დებულებანი

ყველა სამართლებრივ სისტემაში ვალდებულების შესრულება წარმოადგენს ვალდებულებითი სამართლის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ინსტიტუტს. ისევე, როგორც კონტინენტური სამართლის სისტემის ქვეყნებში, საქართველოს შემთხვევაშიც ვალდებულების შესრულების მომწესრიგებელ ნორმებს ძირითადად დისპოზიციური ხასიათი აქვთ. ქართული სამოქალაქო კოდექსი შესრულებაზე ორიენტირებული აქტია. მისი როგორც ზოგადი, ისე კერძო ნაწილი შესრულების მექანიზმებზეა აგებული. მთავარია შესრულება და არა პასუხისმგებლობა.⁶⁶⁰

ვალდებულების შესრულება ნიშნავს მოვალისაგან იმ მოქმედების შესრულებას (ან მოქმედებისაგან თავის შეკავებას), რომლის მოთხოვნის უფლებაც კრედიტორს აქვს.⁶⁶¹ ვალდებულების შესრულებისას ნებისმიერი მხარის პატივსაღები ინტერესების გათვალისწინება ხდება, მიუხედავად უფლებრივი მდგომარეობისა.⁶⁶² ვალდებულების შესრულებისას ქართული სამოქალაქო კოდექსი იძლევა ინტერესთა მშვიდობიანი თანაარსებობის შესაძლებლობას. პატივსაღები ინტერესი ხდება ვალდებულებითი ურთიერთობის როგორც ტრანსფორმაციის, ისე მისი შეწყვეტის საფუძველი. თავად ინტერესის მდგომარეობას კი განსაზღვრავს როგორც შესრულების პროცესი, ისე მის გარეთ არსებული გარემოებები.⁶⁶³

ვალდებულების შესრულება წარმოადგენს რთულ ობიექტურ მოვლენას. ის განპირობებს მატერიალური და არამატერიალური სიკეთის ერთი პირისაგან მეორისათვის გადაცემის დინამიკას. შესრულება, როგორც მოვლენა, რომელიც ხდება ობიექტურ სინამდვილეში, ხორციელდება დროსა და სივრცეში, ამა თუ იმ გარემოებაში, ამა თუ იმ პირებს შორის. ამიტომაც, როგორც ვალდებულების შესრულების წესები, აგრეთვე ვალდებულების შესასრულებელი მოქმედებებიც, ამ ფაქტორების ზეგავლენას განიცდიან.

ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპი – „Pacta sunt servanda“ ყველა მართლ-ნესრიგის ფუძემდებლური დანაწესია.⁶⁶⁴ იგი ვალდებულებითი სამართლის ძირითადი პრინციპია, რომელიც სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობასა და სახელმწიფოებრივ ნონასწორობას უზრუნველყოფს. ვალდებულების შესრულების ლეგიტიმური სახელშეკრულებო ინეტრესი, სამართლებრივი დაცვის თვალსაზრისით, განსაკუთრებუ-

⁶⁶⁰ ზოიძე, ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, 2005, გვ. 285.

⁶⁶¹ ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი, 2001, გვ. 37.

⁶⁶² Alessi, The Distinction between Obligations de Resultat and Obligations de Moyens and the Enforceability of Promises, ERPL 5/2005. P. 657-692.

⁶⁶³ ზოიძე, ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, 2005, გვ. 286.

⁶⁶⁴ Surhone/Timpledon/ Marseken, Pacta Sunt Servanda: Brocard, Civil Law, Contract, Clause, Law, Good Faith Peremptory Norm, Clausa Rebus Sic Stantibus, Betascript Publishers, 2010.

ლი სიკეთეა ნებისმიერი სამართლის სისტემაში.⁶⁶⁵ იგი კერძო ავტონომიის ერთ-ერთი ასპექტია, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის განხორციელების წინაპირობაა, რომლითაც სახელშეკრულებო თავისუფლება იმთავითვე პასუხისმგებლობას უკავშირდება.⁶⁶⁶

სამართლებრივ ლიტერატურასა და სასამართლო პრაქტიკაში ერთხმად აღნიშნავენ, რომ შესრულება წარმოადგენს ვალდებულების მიზანს. „როგორც ადამიანია განწირულია სიკვდილისათვის, ისევე ხელშეკრულება განწირულია შესაწყვეტად“.⁶⁶⁷ შესრულება – ეს არის შედეგი, რომლის მიღწევასაც ისწრაფვიან ვალდებულების კეთილსინდისიერი მხარეები.

ნებისმიერი ვალდებულება გულისხმობს მის შესრულებას. თუკი ესა თუ ის ურთიერთობა ღებულობს ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის ფორმას, მაგრამ მის მონაწილეებს თავიდანვე არ ჰქონდათ მისი შესრულების განზრახვა, ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს მოჩვენებით გარიგებას.⁶⁶⁸

ვალდებულების შესრულება წარმოადგენს გვარეობით ცნებას, რამეთუ იგი მოიცავს იმ ქმედებებს, რომლებიც ხორციელდება სხვადასხვა სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში: სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ვალდებულებები; დადებითი და უარყოფითი ხასიათის ვალდებულებები; გაყოფადი და გაუყოფადი ვალდებულებები; სხვადასხვა ობიექტის მქონე ვალდებულებები და ა.შ.

ვალდებულების შესრულება დამოკიდებულია კონკრეტული სახის ვალდებულების შინაარსზე. ვალდებულების შესრულება ხორციელდება ვალდებულების მხარეების ნებელობითი მოქმედების შედეგად: მოვალე სთავაზობს შესრულებას, კრედიტორი ღებულობს შესრულებას. უარყოფითი შინაარსის მქონე ვალდებულებების არსებობა გამოიხატება გარკვეული მოქმედების შესრულებისაგან თავის შეკავებაში (მაგალითად, სამეზობლო თმენის ვალდებულებები; და ა.შ.). ასეთი უმოქმედობაც ხორციელდება მოვალის ძალისხმევით. ამიტომაც იურიდიულ ლიტერატურაში ვალდებულების შესრულების აღმნიშვნელ ტერმინად ძირითადად გამოიყენება ტერმინი – ქმედება.

ვალდებულების შესასრულებელი მოქმედებები ყოველთვის მიმართულია ვალდებულების შეწყვეტისაკენ („remissio“ – ლათინური სიტყვისაგან – „შეწყვეტა“). მაგალითად, 427-ე მუხლის თანახმად, „ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება კრედიტორის სასარგებლოდ შესრულებით“. ვალდებულების შესრულება ხასიათდება იმით, რომ იგი წარმოადგენს ვალდებულების შეწყვეტისაკენ მიმართულ ნებელობით ქმედებებს.⁶⁶⁹

ამდენად, ვალდებულების შესრულება წარმოადგენს მოვალის ნებელობით ქცევას. ჯერ კიდევ რომის სამართალში, თვითნებობა, გამოხატული კრედიტორის იძულებაში მოვალის მიმართ რაიმეს გადასაცემად, მიიჩნეოდა დაუშვებელ ქმედებად. თუმცა,

⁶⁶⁵ Zimmermann, The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition, OXFORD University Press, 1996, p. 576-581.

⁶⁶⁶ Hondius/Grigoletti Unexpected Circumstances in European Contract Law, Cambridge University Press, 2011, p. 4.

⁶⁶⁷ Zimmermann, The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition, Deventer, Boston, 1992, p. 748.

⁶⁶⁸ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 361.

⁶⁶⁹ Grimm, Лекции по догме римского права, 2003, 352.

არსებობდა მოსაზრებაც, რომ დაუშვებელი იყო იმის შეცილება, რაც შესრულდა ვალდებულების ძალით. ამ შემთხვევაში შეიძლება დამდგარიყო პასუხისმგებლობა მხოლოდ თვითნებობისათვის, მაგალითად, ვალის დაბრუნება მოვალეზე ფიზიკური (coactus) ან ფსიქიკური (sed voluit) ზემოქმედების შედეგად – „dolo facit qui petit quod redditurus est“.⁶⁷⁰

თანამედროვე იურიდიულ ლიტერატურაში გაბატონებულია შემდეგი მიდგომა: „ვალდებულებითი ურთიერთობის ხასიათიდან გამომდინარე, მოთხოვნის უფლება მეტად სპეციფიკურია. იგი კრედიტორს არ აძლევს თვითნებობის უფლებას. მას არ შეუძლია თვითნებურად წაართვას ან გაუყიდოს მოვალეს ნივთი. ასევე გამჭირავებელს არა აქვს უფლება ფიზიკური ზემოქმედების განხორციელებით გამააძვეოს დამჭირავებელი ქუჩაში, ისევე როგორც დაზარალებულ მხარეს არა აქვს უფლება ძალის გამოყენებით აიძულოს ხელშეკრულების მეორე მხარე, რომ შეასრულოს ვალდებულება. მოთხოვნის უფლება ვალდებულები პირის მიმართ შეიძლება გამოყენებული იქნეს მხოლოდ კანონით დადგენილი წესით სასამართლოს მიერ“.⁶⁷¹ სამართლებრივ სახელმწიფოში მართლმსაჯულების განხორციელების მონოპოლია სახელმწიფოს ხელშია და სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეებს ეკრძალებათ თავიანთი უფლებების დასაცავად ძალის გამოყენება, ე.წ. თვითგასამართლება.⁶⁷² სამოქალაქო უფლება უნდა განხორციელდეს მართლზომიერად.⁶⁷³

თანამედროვე ევროპული სამართალი კანონსანიშნალობად მიიჩნევს გარიგებას, თუკი იგი დაიდო იძულების გზით.⁶⁷⁴

როგორც წესი, შესრულებაში გარკვეული შედეგი ივარაუდება (ნივთის გადაცემა, ვალის დაბრუნება), მაგრამ იგი შეიძლება საქმიანობასაც გულისხმობდეს (მომსახურების ტიპის ხელშეკრულებები). არის შემთხვევები, როდესაც შესრულების შინაარსი არ შემოიფარგლება მხოლოდ მარტივი აქტით (ნივთის გადაცემა მყიდველისათვის), და იგი სხვა მოქმედებებსაც ითვალისწინებს, რათა შესრულება ჩაითვალოს განხორციელებულად. ვალდებულებისა და ვალდებულების შესრულების მჭიდრო ურთიერთკავშირი ძირითადად იმითაა განპირობებული, რომ შესრულებისაკენ მიმართული მოქმედებები თავის საფუძველს სწორედაც რომ ვალდებულებაში პოულობს.

შესრულების ის კონცეფციებიც კი, რომლებიც ვალდებულების შესრულებას განიხილავს, როგორც აბსტრაქტულ გარიგებას, მიზნად არ ისახავს შესრულების აბსოლუტურ იზოლაციას თვით ვალდებულებისაგან, რადგან შესრულების აბსტრაქტულობას გააჩნია კონკრეტული ამოცანები და მიმართულია უფრო მეტად მესამე პირების და არა ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეების მიმართ.⁶⁷⁵

ვალდებულების შესრულება გამოიხატება მოვალისა და კრედიტორის მიერ იმ მოქმედებების განხორციელებაში, რომლებიც შეადგენს მათი უფლებებისა და მოვალეობების შინაარსს.

⁶⁷⁰ Франчози, Институционный курс римского права: Пер. с итал., 2004, 62.

⁶⁷¹ Zweigert/Kötz Einführung in die Rechtsvergleichung, 3 Auflage, 1996, S. 497.

⁶⁷² ჰენშელი, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდიკა, 2009, გვ. 20.

⁶⁷³ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 107.

⁶⁷⁴ Vliet, Transfer of movables in German, French, England and Dutch Law, 2000, P. 35.

⁶⁷⁵ Markesinis/Lorenz/ Dannemann, The German Law Obligations, Vol.1. The Law of Contract and Restitutions: A Comparative Introduction, 1997, P. 19-21.

2. თეორიები ვალდებულების შესრულების სამართლებრივი ბუნების შესახებ

დოქტრინაში არ არსებობს ერთიანი მიდგომა ვალდებულების შესრულების ინსტიტუტის სამართლებრივ ბუნებასთან დაკავშირებით. თუმცა კი ყველა ერთსულოვანია იმ საკითხში, რომ ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება იწვევს ვალდებულების შეწყვეტას.

პრობლემური საკითხია, თუ რა არის ვალდებულების შესრულება – იურიდიული თუ ფაქტობრივი მოქმედება, გარიგება, გარიგების მსგავსი ქმედება თუ სხვა. ამ საკითხებზე ასე თუ ისე, პასუხები გაცემულია ვალდებულების შესრულების შესახებ ყველაზე უფრო მეტად გავრცელებულ თეორიებში.

ა. ვალდებულების შესრულება, როგორც იურიდიული მოქმედება

ამ თეორიის მიხედვით, ვალდებულების შესრულება არის იურიდიული მოქმედება, რომელიც იწვევს ვალდებულების შეწყვეტას. ვალდებულების შესრულება, როგორც ვალდებულების შემწყვეტი იურიდიული ფაქტი, შინაარსობრივად გულისხმობს არა მხოლოდ მოვალის, არამედ კრედიტორის მოქმედებებსაც – მოვალის მიერ შესრულების შეთავაზება და კრედიტორის მიერ შესრულების მიღება. გამონაკლისს წარმოადგენს შესრულების მიღების სუროგატი – კანონით გათვალისწინებული მოთხოვნების შესაბამისად, შესრულების საგნის შეტანა დეპოზიტზე (სასამართლოში ან ნოტარიუსთან).⁶⁷⁶

ბ. ვალდებულების შესრულება, როგორც ფაქტობრივი მოქმედება

უმრავლეს შემთხვევაში ვალდებულების შესრულება ხდება მოვალის აქტიური მოქმედებებით. თუმცა, უარყოფითი შინაარსის ვალდებულებებში, მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულება მოქმედების შესრულებისაგან თავის შეკავებით ხორციელდება. ეს გარემოება კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ ყოველგვარი შესრულება არ შეიძლება განხორციელდეს ფაქტობრივი მოქმედებებით, რადგან იგი შინაარსობრივად გულისხმობს მხოლოდ აქტიურ მოქმედებებს. მაგრამ, თუკი ფაქტობრივი მოქმედებები გაგებული იქნება ფართოდ, ანუ როგორც ფაქტობრივი უმოქმედობა, მაშინ, ამ თეორიის მიმდევრების აზრით, ყოველგვარი სირთულე აღმოიფხვრება. ვალდებულების შესრულების, როგორც ფაქტობრივი ქმედების შესახებ თეორია, თავისი არსებობით ძირითადად დავალებულია ისეთი ვალდებულებებისაგან, როგორიცაა მომსახურების განევა.

გერმანულ სამართლებრივ დოქტრინაში ვალდებულების შესრულებასთან მიმართებით, გამოყოფენ სულ ცოტა, ხუთ თეორიას: 1) შესრულების გარიგებითი (სახელშეკრულებო) თეორია, რომელიც მიუთითებს, რომ შესრულება – ეს არის ორმხრივი გარიგება; 2) შეზღუდული სახელშეკრულებო თეორია – შესრულება არის ხელშეკრულება მაშინ, როდესაც საჭიროა სამართლებრივი ტიტულის გადაცემა, ხოლო იქ, სადაც ეს საჭირო არ არის (მომსახურება), შესრულება არ წარმოადგენს ხელშეკრულებას; 3) რეალური მოქმედებების გაყოფისა და მიზნის შესახებ შეთანხმების დთეორია; 4) ფინალური შესრულების გადაცემის თეორია (ეფუძნება მოვალის

⁶⁷⁶ *Müscheler/Bloch, Erfüllung und Erfüllungssurrogate, JuS 2000, S.730.*

მიერ იმის მითითებას, თუ რომელ ვალს ფარავს), რომელიც განიხილება, როგორც გარიგებისმაგვარი მოქმედება; 5) ვალდებულების რეალურად შესრულების თეორია (რომელიც ძირითად ყურადღებას ამახვილებს შესრულების შედეგზე).⁶⁷⁷ თანამედროვე გერმანულმა ცივილისტიკამ თითქმის მთლიანად უარყო ვალდებულების შესრულების ადრე არსებული „სახელშეკრულებო თეორია“ და მიზანშეწონილად მიიჩნევს, რომ შესრულება წარმოადგენს მოვალის ფაქტობრივ მოქმედებას.⁶⁷⁸ ვალდებულების შესრულების პრობლემას ნაწილობრივ ეხება გერმანულ სამართალში გავრცელებული სანივთო გარიგების კონცეფცია.⁶⁷⁹

სასამართლო პრაქტიკა ვალდებულების შესრულებას ძირითადად მიიჩნევს იურიდიული ხასიათის მოქმედებად, მხარეთა ნებელობით ქმედებად. ამ თვალსაზრისით, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება როგორც ვალდებულების მხარეების ქმედუნარიანობას, ისე გამოვლენილი ნების ფორმას.⁶⁸⁰

ვალდებულების შესრულების განხილვა გარიგების სახით, არ არის დამახასიათებელი მხოლოდ თანამედროვე კერძო სამართლისათვის. ჯერ კიდევ რომაელი იურისტები საკუთრების გადაცემის (dare) ვალდებულების შესრულებას (solutio) განიხილავდნენ როგორც იურიდიული სახის გარიგებას. ასეთ გარიგებას ჰქონდა უფლებაშენწყვეტილი გარიგების ხასიათი: თუკი მოვალე ჯეროვნად შეასრულებდა ვალდებულებას, ეს გამოიწვევდა ვალდებულების შეწყვეტას (remissio).⁶⁸¹

საქართველოს სინამდვილეში ვალდებულების შესრულება ძირითადად განიხილება, როგორც უფლებაშემწყვეტი (რემისიული) იურიდიული ხასიათის მოქმედება, რომელიც კანონით დადგენილი პირობების არსებობისას, წარმოადგენს ვალდებულების შეწყვეტის საფუძველს.

ვალდებულების შესრულება – ეს არის კრედიტორისა და მოვალის ნებელობითი მოქმედებები: ერთი გადასცემს შესრულებას, მეორე კი – ლებულობს. შესაბამისად, შესრულება შედეგა შედეგი ეტაპებისაგან: ა) შესრულების საგნის შეთავაზება. შესრულების შეთავაზებად ჩაითვლება ვალდებულებით გათვალისწინებული მოქმედების განხორციელება ან შესაბამისი შედეგის დადგომა, რაც თავად ვალდებულების სახეზეა დამოკიდებული; 2) შესრულების საგნის გადაცემა უფლებამოსილი პირისათვის; 3) კრედიტორის მიერ შესრულების მიღება. მაგალითად, ნარდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, თუ საჭიროა შესრულებული სამუშაოს გადაცემა,⁶⁸² მაშინ შემკვეთი მოვალეა მიიღოს შესრულებული სამუშაო. სამუშაო მიღებულად ჩაითვლება, თუ შემკვეთი არ მიიღებს შესრულებულ სამუშაოს დადგენილ ვადაში.⁶⁸³

⁶⁷⁷ Larenz, *Lerbuch des Schuldrechts, Band I, Allgemeiner Teil*, 14 neubearbeitete Auflage, Verlag C.H. Beck, 1987, S. 237-242.

⁶⁷⁸ *Medicus/Schuldrecht Allgemeiner Teil, Ein Studienbuch*, 13 Auflage., Verlag C.H.Beck, 2002, S.121; Musielak H.J. *Grundkurs BGB*, 2003, S. 88-89.

⁶⁷⁹ *Koehler*; BGB. Allgemeiner Teil. Ein Studienbuch, 25 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2001, S.48-49.

⁶⁸⁰ *Herbots*, *Contract Law in Belgium*, Deventer, Boston, 1995, P. 174.

⁶⁸¹ *Zimmermann*, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Deventer, Boston, 1992, P. 756.

⁶⁸² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 14 მაისის №ას-307-628-09 გადაწყვეტილება.

⁶⁸³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა

შესასრულებელი მოქმედების ხასიათის გათვალისწინებით, განასხვავებენ: ა) ქონების საკუთრებაში გადაცემის; ბ) ქონების სარგებლობაში გადაცემის; გ) სამუშაოს შესრულების; დ) მომსახურების განევის ტიპის ვალდებულებებს.⁶⁸⁴

იმის მიხედვით, თუ რამდენი მოქმედებისაგან შედგება შესრულება, განასხვავებენ ერთმოქმედებიან და მრავალმოქმედებიან ვალდებულებებს. მაგალითად, 623-ე მუხლის თანახმად, სესხის ხელშეკრულებით გამსესხებელი საკუთრებაში გადასცემს მსესხებელს ფულს ან სხვა გვაროვნულ ნივთს, ხოლო 477 | მუხლის თანახმად კი, ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველი მოვალეა გადასცეს მყიდველს საკუთრების უფლება ქონებაზე, მასთან დაკავშირებული საბუთები და მიაწოდოს საქონელი.

3. ვალდებულების შესრულების პრეზუმფცია

სამართალში დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია პრეზუმფციას. პრეზუმფცია ლათინური წარმოშობის სიტყვაა და ნიშნავს ვარაუდს. დაუდასტურებელი მოვლენა ან ფაქტი მიიჩნევა, ივარაუდება არსებულად, დადასტურებულად და მას სამართლებრივი შედეგები უკავშირდება.⁶⁸⁵ ამგვარი პრეზუმფციების არსებობა იმისთვისაცაა საჭირო, რომ ურთიერთობის მონაწილენი გაურკვეველ, ბუნდოვან მდგომარეობაში არ აღმოჩნდნენ და მათი სამართლებრივი სტატუსი ჰაერში არ იყოს გამოკიდებული.⁶⁸⁶

პრეზუმფციებს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნიათ როგორც მატერიალურ, ისე სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, მაგალითად, 158 | მუხლის მიხედვით, ივარაუდება, რომ ნივთის მფლობელი არის მესაკუთრე. თუ სამოქალაქო სამართალში ასეთი ვარაუდი არ იქნებოდა, მაშინ ეჭვი უნდა შეგვეტანა ყველა ადამიანის კეთილსინდისიერებაში და ყველაფერი, რასაც ისინი ფლობენ, არ უნდა მიგვეჩინა მათ საკუთრებად. ამიტომაც აქვს დიდი მნიშვნელობა სამართალში პრეზუმფციებს და მათ სწორად შერჩევას.⁶⁸⁷

სამოქალაქო საპროცესო სამართალში კი, პრეზუმფციების პროცესუალური მნიშვნელობა მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებით ამოიწურება. მტკიცების საგანში შემავალი სადავო ფაქტების ნაწილი ივარაუდება მოსარჩელის სასარგებლოდ, ნაწილი კი – მოპასუხის სასარგებლოდ. ფაქტები, რომლებიც ივარაუდება მოპასუხის სასარგებლოდ, უნდა დაამტკიცოს მოსარჩელემ (რაც იმას ნიშნავს, რომ მოპასუხე თავისუფალია ამ ფაქტების დამტკიცებისაგან), ხოლო ფაქტები, რომლებიც ივარაუდება მოსარჩელის სასარგებლოდ, უნდა დაამტკიცოს მოპასუხემ (რაც იმას ნიშნავს, რომ მოსარჩელე თავისუფალია ამ ფაქტების დამტკიცებისაგან).⁶⁸⁸ აღნიშ-

---

პალატის 2009 წლის 30 ივნისის №ას-84-417-09 გადაწყვეტილება.

⁶⁸⁴ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ტიპის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 4.

⁶⁸⁵ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 189.

⁶⁸⁶ ძლიერიშვილი, სამოქალაქო-საპროცესო სამართალი, 2007, გვ. 44.

⁶⁸⁷ ჭანტურია, შესავალი სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, 1997, გვ. 160.

⁶⁸⁸ ლილუაშვილი, სამოქალაქო-საპროცესო სამართალი, II გამოცემა, 2005, გვ. 229.

ნული კი ადასტურებს, რომ პრეზუმფციები სამოქალაქო სამართალწარმოებაში დამტკიცებისაგან კი არ ათავისუფლებს მხარეს, არამედ წარმოადგენს დაპირისპირებულ მხარეთა შორს დამტკიცების ტვირთის განაწილების წესს. ამა თუ იმ ფაქტის დამტკიცების ტვირთისაგან გათავისუფლება წარმოადგენს არა მიზეზს, არამედ ამ ტვირთის განაწილების შედეგს.⁶⁸⁹

361 | მუხლის თანახმად, „ყოველი შესრულება გულისხმობს ვალდებულების არსებობას“. სამართლებრივი პრეზუმფცია შეიძლება ფორმულირებული იყოს პოზიტიურად და ნეგატიურად. 361 | მუხლის განმტკიცებული პრეზუმფცია პოზიტიურად არის ფორმულირებული. პრეზუმფცია პოზიტიურადაა ფორმულირებული თუ ნეგატიურად (მაგალითად, თუ მეუღლეებმა დაქორწინებისას არ იცოდნენ ქორწინების დამაბრკოლებელი გარემოებების შესახებ ... ქორწინება წარმოშობს ყველა იმ სამართლებრივ შედეგს, რასაც ნამდვილი ქორწინება (1141)), სამართლებრივი შედეგი ყველა შემთხვევაში მსგავსია: სამოქალაქო სამართალი არსებულად მიიჩნევს რალაცას მანამ, სანამ მისი საპირისპირო არ დამტკიცებულია.⁶⁹⁰

აღსანიშნავია, რომ სამოქალაქო სამართლისათვის უცნობია პრეზუმფციების, ანუ მხარეთა შორის დამტკიცების ტვირთის განაწილების დასრულებული სისტემა. ზოგ შემთხვევაში კანონი არ შეიცავს პირდაპირ მითითებას იმის თაობაზე, თუ რომელი ფაქტის არსებობის საფუძველზე, ან რომელი ფაქტების დამტკიცების საფუძველზე წარმოიშობა ვარაუდი (პრეზუმფცია) გადანყვეტილებისათვის მნიშვნელობის მქონე სხვა ფაქტების არსებობა-არარსებობის შესახებ.⁶⁹¹ პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება იმის გარკვევას, თუ რა მოსაზრებით ხელმძღვანელობს კანონმდებელი იმ შემთხვევაში, როდესაც აყალიბებს პრეზუმფციებს, ანუ განსაზღვრავს, რომელმა მხარემ გადანყვეტილებისათვის მნიშვნელობის მქონე რომელი ფაქტი უნდა დამტკიცდეს.⁶⁹²

ზოგიერთ შემთხვევაში კანონმდებელი ხელმძღვანელობს იმ მოსაზრებით, თუ რომელი მხარისათვის უფრო ადვილი და მოსახერხებელი იქნება ამა თუ იმ ფაქტის დამტკიცება-დადასტურება და რომელი მხარისათვის მისი დამტკიცება შეუძლებელი ან ძალზე რთული იქნება. „აქედან გამომდინარე, მტკიცებულებათა წარმოდგენის მოვალეობას მტკიცების საგანში შემავალი ფაქტის დასადგენად, კანონმდებელი აკისრებს იმ მხარეს, რომლისთვისაც ეს უფრო ადვილი და მოსახერხებელია, მაგალითად, სახელმეკრულებო ვალდებულების წარმოშობის ფაქტის დამტკიცება (ვთქვათ, სესხის მიცემის ფაქტი), უფრო ადვილია მოსარჩელისათვის (გამსესხებლისათვის), ვიდრე მოპასუხისათვის საპირისპიროს მტკიცება. მაგრამ იმის მტკიცება, რომ ხელმეკრულებით ნაკისრი ვალდებულება მოპასუხემ შეასრულა (ვთქვათ, დააბრუნა სესხი), გაცილებით უფრო ადვილია მოპასუხისათვის, ვიდრე მოსარჩელისათვის იმის მტკიცება, რომ მოპასუხეს არ შეუსრულებია ხელმეკრულებით ნაკისრი ვალდებულება (არ დაუბრუნებია ვალი)“.⁶⁹³

როდესაც საუბარია სახელმეკრულებო ურთიერთობებიდან წარმოშობილ ვალ-

⁶⁸⁹ ძლიერიშვილი, სამოქალაქო-საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, 2007, გვ. 17.

⁶⁹⁰ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 190.

⁶⁹¹ ძლიერიშვილი, სამოქალაქო-საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, 2007, გვ. 16.

⁶⁹² ლილუაშვილი, სამოქალაქო-საპროცესო სამართალი, II გამოცემა, 2005, გვ. 230.

⁶⁹³ იქვე, გვ. 231.

დებულებებთან მიმართებით ვალდებულების შესრულების პრეზუმფციაზე, მოსარჩელემ უნდა დაამტკიცოს, რომ არსებობს ასეთი სახელშეკრულებო ურთიერთობა და დადგა ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულების დრო, ხოლო, თუ მოპასუხე არ ცნობს ასეთი სახელშეკრულებო ურთიერთობების წარმოშობას, მან უნდა დაამტკიცოს ფაქტები, რომლებიც კანონის თანახმად, აბრკოლებენ ურთიერთობის წარმოშობას (მაგალითად, 54-ე მუხლის თანახმად, ბათილია გარიგება, რომელიც არღვევს კანონით დადგენილ წესსა და აკრძალავს, ეწინააღმდეგება საჯარო წესრიგის ან ზნეობის ნორმებს),⁶⁹⁴ ან კიდევ დადებულია ნებართვის გარეშე, როცა კანონი ასეთ ნებართვას მოითხოვს. ზოგჯერ შეიძლება, რომ მოპასუხემ არც კი უარყოს სახელშეკრულებო ურთიერთობის წარმოშობა, თუმცა წამოაყენოს შესაგებელი შემხვედრი ვალდებულების არშესრულების შესახებ.⁶⁹⁵

ის გარემოება, რომ ყოველი შესრულება გულისხმობს ვალდებულების არსებობას (ანუ ივარაუდება, რომ მოვალე, რომელმაც განახორციელა შესრულება, ვალდებული იყო განეხორციელებინა ეს შესრულება, თუკი არ იქნება დამტკიცებული საპირისპირო), განმტკიცებულია 385-ე მუხლშიც. კერძოდ, „ის, რაც ვალდებულების გარეშეა გადახდილი, შეიძლება უსაფუძვლო გამდიდრების წესების მიხედვით უკან იქნეს მოთხოვნილი“.⁶⁹⁶

თუ არ არსებობს ვალდებულება, მაშინ ვერც მის შესრულებას ექნება ადგილი. მაგალითად, თუკი ა-ს შეცდომით ჰგონია, რომ ბ-სათვის დასაბრუნებელი აქვს ვალი და მისი გადახდის (შესრულების) მიზნით კიდევ გადასცემს გარკვეულ თანხას, ეს ვერ იქნება ვალდებულების შესრულება, ვინაიდან არ არსებობს თვით ვალდებულება. სამაგიეროდ, ამ შემთხვევაში წარმოიშობა უსაფუძვლოდ შეძენილის უკან დაბრუნების ვალდებულება და 361-ე მუხლის პირველ ნაწილთან ერთად, 976-991-ე მუხლებში განმტკიცებული წესებიც უნდა იქნეს გამოყენებული.⁶⁹⁷

4. ვალდებულების შესრულების პრინციპები

ა. ჯეროვანი შესრულება

პრინციპი ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს დასაწყისს, დასაბამს. ამ ტერმინს იყენებენ რომელიმე თეორიის, მოძღვრების, მეცნიერების ძირითადი ამოსავალი დებულების, სახელმძღვანელო იდეის, აგრეთვე ქცევის ძირითადი წესის აღმნიშვნელად.⁶⁹⁸ პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ, რადგან ვალდებულების შესრულების ინსტიტუტი შეადგენს სამოქალაქო სამართლის ნაწილს, მის მიმართ ვრცელდება სამოქალაქო კანონმდებლობის ძირითადი პრინციპები, რაც დადგენილია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით. გარდა ამისა, ვალდებულების შესრულებისათვის დამ-

⁶⁹⁴ *კერესელიძე*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 271.

⁶⁹⁵ *ლილუაშვილი*, სამოქალაქო-საპროცესო სამართალი, II გამოცემა, 2005, გვ. 233.

⁶⁹⁶ *ჭეჭელაშვილი*, სახელშეკრულებო სამართალი, 2008, გვ. 136.

⁶⁹⁷ *ზოიძე*, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 361-ე მუხლი, გვ. 267.

⁶⁹⁸ იხ. უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, 1973, გვ. 333.

ახსიათებელია საკუთრივ შესრულების მომწესრიგებელი პრინციპების მოქმედებაც. მაგალითად, 361 II მუხლის თანახმად, ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას.

ტერმინი „ჯეროვანი“ „სრულფასოვანის“ ანალოგია. იგი თავის თავში მოიცავს 361 II მუხლის განსაზღვრულ შესრულებას.⁶⁹⁹

ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება წარმოადგენს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრინციპს და მას უკავშირდება ვალდებულების შეწყვეტა (მაგალითად, 427-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება კრედიტორის სასარგებლოდ ვალდებულების შესრულებით (შესრულება). კანონმდებლობა განასხვავებს ვალდებულების ჯეროვან (სათანადო) და არაჯეროვან (არასათანადო) შესრულებას. არაჯეროვანია შესრულება, როდესაც ვალდებულება მოვალის მიერ, მართალია, სრულდება, თუმცა შესრულებას ხარვეზი გააჩნია,⁷⁰⁰ რომ იგი არ შეესაბამება ვალდებულების საფუძვლად არსებული გარიგების შინაარსსა და შესრულებით დაინტერესებული პირების მოლოდინს.⁷⁰¹

ვალდებულების ჯეროვან შესრულებასთან მიმართებით საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატამ მიუთითა, „რომ განსახილველ შემთხვევაში ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება გულისხმობდა არა მარტო საქონლის მიწოდებას, არამედ ასევე ინსტალაციას, მონტაჟს, სწავლებას. ხელშეკრულების ყველა პირობის შესრულებაც დადგენილ ვადაში უნდა მომხდარიყო“.⁷⁰²

ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში ვალდებულება არ წყდება და როგორც წესი, შედეგად იწვევს ვალდებულების დამრღვევი პირის პასუხისმგებლობას.⁷⁰³ ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება გულისხმობს მოვალის მიერ იმ მოთხოვნათა განუხრელ დაცვას, რომლებიც დაკავშირებულია თვით შესრულების საგანთან.⁷⁰⁴ თუ როგორი შესრულებაა ჯეროვანი, უპირველეს ყოვლისა, ხელშეკრულებით განისაზღვრება. ფასადური შესრულება ვალდებულების შესრულებად არ ჩაითვლება.⁷⁰⁵

ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების პრინციპი თავისი ბუნებით უფრო დისპოზიციური ხასიათისაა⁷⁰⁶ (კრედიტორი უფლებამოსილია მიიღოს მოვალის მიერ

⁶⁹⁹ ბეგიაშვილი, ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, სამართლის ჟურნალი „სარჩევი“, №1(2), 2011, გვ. 9.

⁷⁰⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 28 მარტის № ას-282-266011 გადაწყვეტილება.

⁷⁰¹ ჭეჭელაშვილი, სახელმეკრულებო სამართალი, 2008, გვ. 130.

⁷⁰² იქვე.

⁷⁰³ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 11.

⁷⁰⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 28 მარტის №ას-282-266011 გადაწყვეტილება.

⁷⁰⁵ ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 58.

⁷⁰⁶ დისპოზიციური ნორმების შესაბამისად, კანონის ნორმისგან განსხვავებული შეთანხმება მხარეთა შორის დასაშვებია, თუ ის არ ეწინააღმდეგება კანონისა და სამოქალაქო კანონმდებლობით განმტკიცებულ კეთილსინდისიერების პრინციპს. დისპოზიციური ნორმები კერძო სამართლებრივ კანონმდებლობაში მოცემულია იმ ფარგლებში, რა ფარგლებშიც მოქმედების თავისუფლება მხარეებს საკუთარი სამართლებრივი ურთიერთობის შესაბამისი ინტერესების უკეთ განხორციელებისათვის სჭირდებათ. იხ.: კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009,

შეთავაზებული არაჯეროვანი შესრულება(ც). ვალდებულებითი ურთიერთობის მხარეები შეიძლება შეთანხმდნენ, თუ რა ჩაითვლება კონკრეტულ შემთხვევაში ვალდებულების ჯეროვან შესრულებად. თუ ხელშეკრულების მხარეები არ ისარგებლებენ ამ შესაძლებლობით, ასეთ შემთხვევებში, ვალდებულების ჯეროვან შესრულებასთან მიმართებით გამოყენებული იქნება კანონით დადგენილი ნორმები. მაგალითად, 380-ე მუხლის თანახმად, თუ შესრულების ხარისხი დაწვრილებით არ არის ხელშეკრულებაში განსაზღვრული, მაშინ მოვალე ვალდებულია შეასრულოს სულ ცოტა, საშუალო ხარისხის საშუალო ან გადასცეს საშუალო ხარისხის ნივთი⁷⁰⁷.

ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების პრინციპი ზოგადი ხასიათისაა და ფართო გაგებით, მოიცავს ვალდებულების შესრულების სხვა პრინციპებსაც, როგორცაა: რეალური შესრულების პრინციპი; ვალდებულების შესრულებაზე ცალმხრივად უარის თქმის დაუშვებლობის პრინციპი; ურთიერთთანამშრომლობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპები. ნებისმიერი ჯეროვანი შესრულება ითვლება რეალურ შესრულებად, არ არღვევს ვალდებულების შესრულებაზე ცალმხრივად უარის თქმის დაუშვებლობის პრინციპს, შეესაბამება ურთიერთთანამშრომლობის მოთხოვნებს და განხორციელებულია კეთილსინდისიერად (მაგალითად, თუკი მოვალე ვალდებულია გადასცეს კრედიტორს ესა თუ ის კონკრეტულად განსაზღვრული ნივთი, ჯეროვან შესრულებად ჩაითვლება სწორედ ამ ნივთის გადაცემა კრედიტორისათვის; თუკი მოვალე ვალდებულია გარკვეული ხარისხის ნივთი მიანოდოს კრედიტორს გარკვეულ დროსა და ადგილას, სწორედ შეთახმებული ხარისხის ნივთის შესაბამის დროსა და ადგილას გადაცემა ჩაითვლება ჯეროვან შესრულებად).

ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების პრინციპის ერთ-ერთ ნიშან-თვისებას წარმოადგენს რეალური შესრულება. რეალური (ნატურით) შესრულება წარმოადგენს კონტინენტური ევროპის ქვეყნების კანონმდებლობის უმთავრეს პრინციპს. ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში კრედიტორის ძირითადი უფლებაა მოითხოვოს მოვალისაგან ვალდებულების რეალური (ნატურით) შესრულება.⁷⁰⁸ გერმანული ვალდებულებითი სამართლის რეფორმის შედეგად დამკვიდრდა მიდგომა, რომელიც ერთსა და იმავე დროს იცავს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებასთან მიმართებით და ამასთანავე, აღიარებს ნატურით შესრულების (performance in specie) მოთხოვნის პრიმატს.⁷⁰⁹ ამ ორი ნიშანდობლივი ელემენტის კომბინაცია გერმანულ და ზოგადად კონტინენტურ სამართალს განასხვავებს საერთო სამართლის სისტემისაგან, რადგან საერთო სამართალში ზოგადი წესის სახით დადგენილია, რომ მოვალის მიერ სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევისას, კრედიტორს შეუძლია მოვალისაგან მოითხოვოს ფუ-

გვ. 83; ჩაჩავა, მოთხოვნების და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, დის. თსუ, 2010, გვ. 5; Larenz, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, 9 Auflage, 2004, §3, Rn 96.

⁷⁰⁷ ასევე, 362-ე მუხლის თანახმად, თუ შესრულების ადგილი განსაზღვრული არ არის, საგნის მიწოდების ადგილს თავად კანონმდებელი ადგენს. იხ. *კლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 12.

⁷⁰⁸ კანდელჰარდი, რეალური შესრულება თუ ზიანის ანაზღაურება: საერთაშორისო კონსენსუსი? სერგი ჯორბენაძე, 70, საიუბილეო კრებული, 1996, გვ. 103.

⁷⁰⁹ Markesinis/Unberath/Johnston, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed. Hart Publishing, Oxford, Portland, Oregon, 2006, p. 438.

ლადი კომპენსაცია.⁷¹⁰

ევროპის სახელმწიფო სამართლის პრინციპების 9-102(1)-ე მუხლის თანახმად, დაზარალებულ მხარეს უფლება აქვს მოითხოვოს ნებისმიერი სახის ვალდებულების ნატურით შესრულება, მათ შორის არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაშიც, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა სახეზეა ფულადი ვალდებულება. ამგვარად, პრიორიტეტულადაა აღიარებული ვალდებულების რეალური (ნატურით) შესრულების პრინციპი. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ გამოიყენება საერთო სამართლის ტერმინოლოგია – *specific performance*. ვალდებულების ნატურით შესრულება დაუშვებელია იმ შემთხვევაში, თუკი: ა) ეს შეუძლებელია ანდა არაკანონიერია; ბ) მოითხოვს მოვალისაგან არაგონივრული და შეუსაბამოდ მაღალი ხარჯების განწევას; გ) შესრულება გამოიხატება პირადი ხასიათის სამუშაოს შესრულებაში ან მომსახურების განწევაში, ანდა დაფუძნებულია პირადი ხასიათის ურთიერთობებზე; დ) გონივრულად შეუძლია შესრულების მიღება სხვა წყაროდან.

ევროპის სახელმწიფო სამართლის პრინციპების 9-301(1) მუხლით გათვალისწინებულია, რომ მხარეს უფლება აქვს შეწყვიტოს ხელშეკრულება, თუკი მეორე მხარის მიერ სახელმწიფო ვალდებულების შეუსრულებლობა არსებითი ხასიათისაა. ვალდებულების შეუსრულებლობა არსებითი ხასიათისაა, თუკი: ა) ხელშეკრულების არსი გამოიხატება ვალდებულების ზუსტად შესრულებაში ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად (შეთანხმებული პირობებიდან ნებისმიერი გადახვევა ითვლება, როგორც ხელშეკრულების არსის მნიშვნელოვან შეცვლად და ათავისუფლებს მეორე მხარეს ვალდებულებებისაგან); ბ) ვალდებულების შეუსრულებლობის შედეგად მეორე მხარე არსებითად კარგავს იმას, რისი მიღების მოლოდინიც გააჩნდა ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა მეორე მხარე არ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გათვალისწინებინა ასეთი შედეგის დადგომის შესაძლებლობა (მხედველობაში მიიღება მხოლოდ მიყენებული ზიანის ოდენობა); გ) შეუსრულებლობა გამოწვეულია ვალდებულის პირის განზრახვი ქმედებით და დაზარალებულ მხარეს აძლევს იმის საფუძვლს, რომ მას აღარ უნდა ჰქონდეს მეორე მხარის მიერ ვალდებულების მომავალში შესრულების მოლოდინი.

ევროპის სახელმწიფო სამართლის პრინციპების 8:103-ე მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულების არსებითი შეუსრულებლობის ცნება იმეორებს „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის“ შესახებ გაერო-ს 1980 წლის ვენის კონვენციის 25-ე მუხლისა და 1964 წლის ჰააგის „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ერთგვაროვანი კანონის შესახებ“ კონვენციის მე-10 მუხლით გათვალისწინებულ დებულებებს.⁷¹¹

როგორც კონტინენტური სამართლის შემადგენელი ნაწილი, „ქართული სამოქალაქო კოდექსი შესრულებაზე ორიენტირებული აქტია. შესრულების პრიორიტეტულობაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ვალდებულების დარღვევის საფუძველზე აღმოცენებული მეორადი მოთხოვნის უფლებათა კატალოგში უპირატესად გამოსაყენებელ სამართლებრივი დაცვის საშუალებად დამ-

⁷¹⁰ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 76.

⁷¹¹ *Lubbe*, Fundamental breach under the CISG: A source of fundamentally divergent results, *RebelsZ* 3/2004, p. 444-472.

ატებით შესრულებას ითვალისწინებს“.⁷¹²

ნატურით შესრულება ნიშნავს იმას, რომ მხარებმა უნდა შეასრულონ ის მოქმედებები, რომელთა შესრულების ვალდებულობაც მათ იკისრეს. „სამართალს არა აქვს არავითარი საფუძველი, უარი თქვას in natura შესრულებაზე.“⁷¹³

ნატურით შესრულების მოთხოვნა მანამდეა, ვიდრე არსებობს მისი დაკმაყოფილების შესაძლებლობა.⁷¹⁴ ამ გარემოებას განსაკუთრებით ესმევა ხაზი საქართველოს სასამართლოების პრაქტიკაში. სასამართლოს არა აქვს უფლება, უსაფუძვლოდ უთხრას უარი კრედიტორს ნატურით ანაზღაურებაზე.

ნატურით შესრულება მრავალ გარემოებაზეა დამოკიდებული და არა მხოლოდ კრედიტორის მონდომებაზე, რომ განხორციელდეს ასეთი შესრულება.⁷¹⁵

ბ. ვალდებულების კეთილსინდისიერად შესრულება

საბაზრო ეკონომიკაზე მორგებული კერძო სამართლის ჩამოყალიბების პროცესში განსაკუთრებით გამოიკვეთა „კეთილსინდისიერების“ მნიშვნელობა.⁷¹⁶ განვითარებული ქვეყნების სამართალში იგი წარმოადგენს მთელი სამოქალაქო ბრუნვის ქვაკუთხედს.⁷¹⁷ ქართულ სამოქალაქო სამართალშიც იმავე მიზანს ემსახურება კეთილსინდისიერების როგორც სამართლებრივი ფასეულობის შემოღება. სამოქალაქო ბრუნვის სიმყარე და სტაბილურობა მისი მონანილის კეთილსინდისიერებაზეა დამოკიდებული.

8 III მუხლის თანახმად, „სამართლებრივი ურთიერთობის მონანილენი ვალდებულნი არიან კეთილსინდისიერად განახორციელონ თავიანთი უფლება-მოვალეობანი“. კეთილსინდისიერად ქცევის ვალდებულება ემყარება სამართალში საზოგადოდ მოქმედ კეთილსინდისიერების ვარაუდს. ეს ვარაუდი განსაზღვრავს სამართლებრივი ურთიერთობის საერთო მიმართულებასაც. არა ურთიერთობის მონანილეთა ინტერესების დაპირისპირება, არამედ მათი სოლიდარობაა ნორმალური სამოქალაქო ბრუნვის საფუძველი. კეთილსინდისიერება არა მარტო უფლების არსებობის, არამედ მოვალეობის შესრულების ვარაუდიცაა.

კეთილსინდისიერება გულისხმობს სამოქალაქო ბრუნვის მონანილეთა მოქმედებას პასუხისმგებლობით, ერთმანეთის უფლებებისადმი პატივისცემით მოპყრობას. კეთილსინდისიერება როგორც ნორმატიული, ისე სუბიექტური ნების განმარტების ინსტრუმენტი. მის საფუძველზე აღმოიფხვრება როგორც კანონის, ისე ხელშეკრულების ხარვეზი.⁷¹⁸

კეთილსინდისიერების პრინციპის გამოყენება ძირითადად განპირობებულია შემთხვევებით, რომლებშიც მოთხოვნა ან კონტრაჰენტის ქცევა ფორმალურად მოქმედ მატერიალურ სამართალს შეესაბამება, მაგრამ მისი განხორციელება კონკრეტულ

⁷¹² ზოიძე, ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, 2005, გვ. 286.

⁷¹³ Францози, Институционный курс римского права: Пер. с итал., 2004, 67.

⁷¹⁴ Worlen/ Metzler-Muller, Schuldrecht AT, 11 Vollig uberarbeitete und verbesserte Auflage, 2013, 44.

⁷¹⁵ ჩიტაშვილი, შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი შესრულების გართულება და შეუძლებლობა, „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2011, გვ. 133-174.

⁷¹⁶ Worlen/Metzler-Muller, Schuldrecht AT, 11 Vollig uberarbeitete und verbesserte Auflage, 2013, 45.

⁷¹⁷ Palandt/Heinrichs, §242, Rn 3.

⁷¹⁸ Larenz, Lehrbuch des Sculdrechts, Band 1, Allgemeiner Teil, 14 Auflage, 1987, S. 94.

შემთხვევაში უსამართლო ან მეორე მხარის საფუძვლიან ნდობას ეწინააღმდეგება.⁷¹⁹ კეთილსინდისიერება „ლია ნორმა“,⁷²⁰ რომლის შინაარსიც არ შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ აბსტრაქტული გზით, არამედ იგი დამოკიდებულია საქმის ფაქტობრივ გარემოებებზე, და დადგენილ უნდა იქნეს დაკონკრეტების მეთოდის გამოყენებით.⁷²¹

8 III მუხლის დანაწესი ზოგადი ხასიათის დებულებაა, რომლის დეტალიზებაც სსკ-ის ცალკეულ მუხლებში ხდება. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია 361 II მუხლის დანაწესი, რომლის თანახმადაც, „ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას...“ ამ ნორმების მოქმედება ცალსახა და იმპერატიულია, ამიტომაც ხელშეკრულების მხარეებს არა აქვთ უფლება შეთანხმებით გამორიცხონ მათი მოქმედება.⁷²² 8 III მუხლი განსაზღვრავს კეთილსინდისიერებას, როგორც ვალდებულების ძირითად და იმანენტურ ელემენტს და მხოლოდ ვალდებულებათა შესრულებით არ შემოიფარგლება.⁷²³

კეთილსინდისიერების პრინციპის შინაარსი, უპირველეს ყოვლისა, იმით გამოიხატება, რომ მხარეს, გარდა ვალდებულებების ჯეროვანი შესრულებისა, ევალება ვალდებულების კეთილსინდისიერად შესრულებაც, ანუ კონტრაჰენტის პატივისცემის ინტერესების გათვალისწინება და დაცვა. ამ მოთხოვნის დარღვევა კი, არა მხოლოდ სახელმწიფო ვალდებულებების შესრულების პროცესში, არამედ სახელმწიფო ვალდებულებო მოლაპარაკებათა და ძირითადი ვალდებულებების შესრულების შემდგომ ეტაპზეც შეიძლება პასუხისმგებლობის დაკისრების საფუძველი გახდეს.⁷²⁴

კეთილსინდისიერების პრინციპი რომის სამართლიდან იღებს სათავეს. პრინციპი „bona fides“ (კეთილსინდისიერება) მნიშვნელოვან ადგილს იკავებდა Ius civile -სა და რომაულ სამართლებრივ აზროვნებაში. საქმიან ურთიერთობებში bona fides-ის გამოყენება ნიშნავდა, რომ მხარეები თავიანთ პირობასა და მიცემულ სიტყვას დაიცავდნენ (bona fides negotia), წინააღმდეგ შემთხვევაში დაზარალებულ მხარეს უფლება ჰქონდა წარედგინა ex fide bona პრეტენზია და მოეთხოვა კონტრაჰენტისაგან ვალდებულების იძულებითი შესრულება exceptio doli (generalis)-ის სარჩელის საფუძველზე.⁷²⁵

კეთილსინდისიერების პრინციპი თანამედროვე განვითარებული ქვეყნების კანონმდებლობასა და დოქტრინაში დიდწილად დაკავშირებულია მორალურ სტანდარტებთან. კეთილსინდისიერება ნიშნავს გულწრფელობას, მიუკერძოებლობას, ობიექტურობას, სამართლიანობას, ერთგულებას და სხვ.⁷²⁶

⁷¹⁹ *კერესელიძე*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 83.

⁷²⁰ *ზოიძე*, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/მენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 361-ე მუხლი, გვ. 271.

⁷²¹ *Palandt/Heinrichs*, §242, Rn 3.

⁷²² *ვაშაკიძე*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით – აბსტრაქტია თუ მოქმედი სამართალი, ჟურნალი „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, №10, 2007, გვ. 38.

⁷²³ *ოსელიანი*, კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელმწიფო სამართალში (შედარებით-სამართლებრივი გამოკვლევა), ჟურნალი „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2007, გვ. 16.

⁷²⁴ *Medicus/Schuldrecht*, Allgemeiner Teil, 3 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2006, S.2.

⁷²⁵ *Zimmermann*, The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition, OXFORD University Press, 1996, p. 667.

⁷²⁶ *Zimmermann/Whittaker*, Good Faith in European Contract Law, Cambridge University Press, 2000, p. 31.

კეთილსინდისიერების პრინციპს იცნობს როგორც კონტინენტური, ისე საერთო სამართლის ოჯახები, მაგალითად, გერმანული სამართლის სისტემებში *bona fides*-მა საგრძნობი გავლენა იქონია არა მარტო ვალდებულებით სამართალზე, არამედ მთელ სამართლებრივ სისტემაზე. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 242-ე პარაგრაფის მიხედვით, „მოვალე ვალდებულია შესრულება განახორციელოს კეთილსინდისიერად, როგორც ამას ბრუნვის ჩვეულებები მოითხოვს.“ ამასთანავე, კეთილსინდისიერი დამოკიდებულება მოეთხოვება არა მხოლოდ მოვალეს, არამედ კრედიტორსაც, რომელიც შეიძლება შეიზღუდოს თავის უფლებებში და უარი ეთქვას მათ დაცვაზე, თუკი იგი შეეცდება უფლების ბოროტად გამოყენებას (გსკ-ის 242-ე პარაგრაფის განვრცობა უფლების ბოროტად გამოყენების შემთხვევებზე იმით არის განპირობებული, რომ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი არ შეიცავს ცალკე მუხლს, რომელიც შეუზღუდავდა არაკეთილსინდისიერ მხარეს უფლების ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობას). კეთილსინდისიერების პრინციპი აღიარებულ იქნა გერმანულ დოქტრინაში „სამეფო ნორმად“, რომელიც სხვა სამართლის ნორმების მოდიფიცირებასაც ახდენს.⁷²⁷

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ გერმანული სამართლის სისტემის ქვეყნებში ვალდებულების კეთილსინდისიერად შესრულების პრინციპი განიმარტება უფრო ფართოდ და მისი მოქმედება არ შემოიფარგლება მხოლოდ ვალდებულების შესრულებით.⁷²⁸

კეთილსინდისიერების პრინციპი ასახულია ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპებშიც. კერძოდ, 1:201-ე მუხლის თანახმად, თითოეული მხარე უნდა მოქმედებდეს კეთილსინდისიერებისა და პატიოსნების პრინციპების მიხედვით.“ აღსანიშნავია, რომ ლიტერატურაში ეს ზოგადი დებულებანი განხილულია ძირითადად ვალდებულების შესრულებასთან მიმართებით.⁷²⁹

კეთილსინდისიერების პრინციპი აღიარებულია აგრეთვე კერძო სამართლის უნიფიცირების საერთაშორისო ინსტიტუტის (International Institute for the Unification of Private Law – UNIDROIT) მიერ შემუშავებულ საერთაშორისო სავაჭრო ხელშეკრულებების პრინციპების (Principles of International Commercial Contracts) 1.7 მუხლშიც, კერძოდ, „თითოეული მხარე ვალდებულია იმოქმედოს საერთაშორისო-სავაჭრო პრაქტიკაში მიღებული კეთილსინდისიერებითა და პატიოსანი საქმოსნური პრაქტიკით. მხარეებს არა აქვთ უფლება, გამორიცხონ ან შეზღუდონ აღნიშნული ვალდებულება.“⁷³⁰ აღსანიშნავია, რომ კეთილსინდისიერება „უნიდრუას“ პრინციპებში განიხილება არა მხო-

⁷²⁷ *Land.*, Salient Features of the Principles of European Contract Law: A comparison with the UCC, *Pace International Law Review*, Fall 2001, p. 339, კეთილსინდისიერების პრინციპი გათვალისწინებულია აგრეთვე ჰოლანდიის სამოქალაქო კოდექსის 6:2 და 6:248-ე მუხლებში, იტალიის სამოქალაქო კოდექსის 1375-ე მუხლში, საბერძნეთის სამოქალაქო კოდექსის 288-ე მუხლში, საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1134-ე მუხლში, ესპანეთის სამოქალაქო კოდექსის მე-7 მუხლში, პორტუგალიის სამოქალაქო კოდექსის 762-ე მუხლში.

⁷²⁸ *Markesinis/Lorenz/Dannemann*, *The German Law Obligations*, Vol.1. *The Law of Contract and Restitutions: A Comparative Introduction*, 1997, P. 511-513.

⁷²⁹ *Towards a European Civil Code*, ed. by *Hartkamp/Hesselink/Hondius/Perron/Vranken*, Nijmegen, Dordrecht, Boston, London, 1994. P. 205-209.

⁷³⁰ *Principles of International Commercial Contracts (UNIDROIT)*, Rom, 1994. *Uniform Law Review*, 2004, p. 124-189.

ლოდ ვალდებულების შესრულების, არამედ სახელშეკრულებო სამართლის ზოგად პრინციპადაც.

საინტერესოა, რომ „უნიდრუას“ პრინციპები შეიცავს, სულ მცირე, 30 მუხლს, რომლებიც მეტ-ნაკლებად უთითებს ან ეყრდნობა კეთილსინდისიერების პრინციპს, ხოლო ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები კი, არანაკლებ 40 მუხლს.⁷³¹ კეთილსინდისიერება გულისხმობს სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა ერთმანეთის უფლებებისადმი პატივისცემით მოპყრობას.⁷³²

361 II მუხლის დანაწესი, რომ ვალდებულება უნდა შესრულდეს კეთილსინდისიერად, წარმოადგენს კანონისმიერ მოთხოვნას და გულისხმობს ზოგადად სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეთა მიერ ურთიერთობის სხვა მონაწილის ინტერესების პატივისცემას, საკუთარი როლისა და პასუხისმგებლობის გათავისებებას თუნდაც იმ შემთხვევაში, როდესაც მას კონკრეტული პირდაპირი ვალდებულება არ ეკისრება. მაგალითად, ნებისმიერ ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობაში, კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე, კრედიტორს არ შეუძლია უარი თქვას მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულების მცირე ხელშეწყობაზე, როდესაც მოვალეს კრედიტორის მხრიდან ესაჭიროება ასეთი ხელშეწყობა მასზე ნაკისრი ვალდებულების ჯეროვნად შესრულებისათვის. კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე, ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე მხარეთა თანამშრომლობა, მეორე მხარის ინტერესების გათვალისწინება საჭიროა ამ ურთიერთობის ნორმალურად განვითარებისათვის. ასეთ შემთხვევაში, ორივე მხარე იქნება კმაყოფილი: კრედიტორი – ვალდებულების შესრულების მიღებით, ხოლო მოვალე – ვალდებულებისაგან გათავისუფლებით.⁷³³

361 II მუხლში მითითებული კეთილსინდისიერების პრინციპის შესაბამისი ქცევის მოთხოვნა დოქტრინასა და სასამართლო პრაქტიკაში სავალდებულოდაა მიჩნეული. შესაბამისად, ეს ნორმა იმპერატიული ხასიათისაა. ამის შედეგია ის, რომ ვალდებულების შესრულებაში კეთილსინდისიერების პრინციპის რეალიზაცია, როგორც წესი, არ შეიძლება წინასწარ გამოირიცხოს ერთი მხარის ცალმხრივი უარით ან მხარეთა შორის შეთანხმებით.⁷³⁴

იურიდიულ ლიტერატურაში კეთილსინდისიერების პრინციპს გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, სამი ფუნქცია აკისრია: 1) ყველა ხელშეკრულება უნდა განიმარტოს კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე; 2) კეთილსინდისიერების პრინციპს აქვს ხარვეზის (სამართლის ნორმის) შემავსებელი ფუნქცია, ასევე ხელშეკრულების პირობათა (რომელიც მხარეთა მიერ ან/და კანონით არ იყო გათვალისწინებული) დამატების ფუნქცია; 3) გამაუქმებელი, შემზღუდავი და „მაკორექტირებელი“ ფუნქციები.⁷³⁵

⁷³¹ Lando, A Vision of a Future World Contract Law: impact of European and UNIDROIT Contract Principles, Uniform Commercial Code Law Journal, issue 2, Fall 2004, p. 3-46.

⁷³² Tallon, Binding force of contract, Budapest, 1991, p. 111.

⁷³³ Stathopoulos, Contract Law in Hellas, The Hague, London, Boston, Sakkoulas. Athens, Kluwer Law International, 1995, p. 58.

⁷³⁴ ქეჭელაშვილი, სახელშეკრულებო სამართალი, 2008, გვ. 132.

⁷³⁵ იხ. იოსელიანი, კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში (შედარებით-სამართლებრივი გამოკვლევა), ჟურნალი „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამო-

კეთილსინდისიერების პრინციპს აქვს დამაკონკრეტებელი ფუნქციაც. ვალდებულებათა დაკონკრეტების მიზნით გამოიყენება არა მე-8, არამედ 361-ე მუხლი, რომელიც აკონკრეტებს, თუ როგორ უნდა შესრულდეს ვალდებულება. მაგალითად, რა ხდება იმ შემთხვევაში, თუ მხარეები არ შეთანხმებულან ვალდებულების შესრულების ზუსტ ვადაზე. ნებისმიერი სალად მოაზროვნე ადამიანი უპასუხებს, რომ ასეთ შემთხვევაში ვალდებულება უნდა შესრულდეს გონივრულ ვადაში.⁷³⁶ ამასთანავე, ეს დებულება ზოგადად მოქმედებს არა მხოლოდ მოვალის, არამედ კრედიტორის ვალდებულების მიმართაც.⁷³⁷

ლოგიკური და ფაქტობრივი მიჯნა კეთილსინდისიერ და ჯეროვან შესრულებას შორის საკმაოდ ვიწროა და პრაქტიკაში იშვიათად თუ განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ჯეროვანი შესრულების სიტყვასიტყვითი ანალოგიის მოძებნა ევროპულ კოდიფიკაციებში საკმაოდ რთულია, რადგან მათი უმრავლესობა კეთილსინდისიერებისა და ნესიერების ცნებებით კმაყოფილდება. მიუხედავად ამისა, თეორიული განსხვავება ვალდებულების ჯეროვან და კეთილსინდისიერ შესრულებას შორის მაინც არსებობს. 361 II მუხლი უთითებს ვალდებულების დათქმულ დროსა და ადგილას შესრულების აუცილებლობაზე. ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება უკავშირდება შესრულების საგანსა და მის თვისებებს. მოვალემ კრედიტორს უნდა გადასცეს იმ ხარისხის, იმ რაოდენობისა და თვისების ნივთი, როგორც მხარეთა შეთანხმებიდან ან ვალდებულების არსიდან გამომდინარეობს (რეალური შესრულება). იგივე წესი მოქმედებს, როცა ვალდებულებების საგანია მომსახურება. თუ ვალდებულების შესრულების პირობები უნდა განისაზღვროს ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარის ან მესამე პირის მიერ, ეს უნდა მოხდეს კეთილსინდისიერად და სამართლიანად (325). შესაბამისად, ვალდებულება სრულდება ჯეროვნად, თუკი იგი აკმაყოფილებს შეთანხმებულ პირობებს, ხოლო, თუ შესრულების პირობები შეთანხმებული არ არის, ვალდებულება უნდა შესრულდეს კეთილსინდისიერად, ანუ ისე, როგორც იგი შეთანხმების არსებობის შემთხვევაში შესრულდებოდა. ჯეროვნებაც და კეთილსინდისიერებაც ვალდებულების შესრულების განუყოფელი პრინციპებია, თუმცა პირველი კონკრეტულია და ადვილად განსასაზღვრი, მაშინ, როცა კეთილსინდისიერება აბსტრაქტულია და შესაბამისად, მეტ არგუმენტაციას საჭიროებს. ორივე პრინციპის შეფასება ძირითადად მოსამართლის პრეროგატივაა. ეს გარემოება არა მარტო ბოჭავს მოსამართლეს კონკრეტული შემთხვევის შეფასებისას, არამედ აღჭურავს მას უფლებით კეთილსინდისიერებასა და სამართლიანობაზე დაფუძნებული გადაწყვეტილება მიიღოს.

არაკეთილსინდისიერი ქცევის დადგენა კონკრეტული ფაქტის შეფასების საკითხია და მოსამართლის მიერ უნდა გადაწყდეს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით.⁷³⁸ მოსამართლის მიერ წარმოებული შეფასების ეს პროცესი საკმაოდ კომპლექსურია და დიდ დაკვირვებას მოითხოვს, რადგან კეთილსინდისიერების მოთხოვნას არ გააჩნია აბსოლუტური უპირატესობა სახელშეკ-

ცემა, 2007, გვ. 12-72.

⁷³⁶ ვაშაკიძე, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით – აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, ჟურნალი „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, №9, 10/2007-1, გვ. 14-58.

⁷³⁷ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, Band I. Allgemeiner Teil, 14 Auflage, 1987, S. 131.

⁷³⁸ კლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 13.

რულებო თავისუფლების მიმართ და დაუშვებელია ყოველი გადანყვეტილების დასაბუთება აბსტრაქტული პრინციპების საფუძველზე. აუცილებელია ყოველი კონკრეტული შემთხვევის სპეციფიკურობის გათვალისწინება.⁷³⁹

კეთილსინდისიერების პრინციპი, როგორც სამოქალაქო ბრუნვის მონანილეთა ზოგადსახელმძღვანელო პრინციპი, მოცემულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის არაერთ მუხლში. ამოტომაც, კეთილსინდისიერების პრინციპის შესაბამისად მოქმედების ვალდებულება არ შემოიფარგლება მხოლოდ სახელმწიფოებო სამართლით, არამედ იგი ამოსავალი და ფუნდამენტური ქცევის პრინციპია ზოგადად კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში.⁷⁴⁰

5. ვალდებულების შესრულების ადგილი

ა. ზოგადი დებულებანი

ვალდებულება უნდა შესრულდეს სათანადო ადგილას (*locus opportunus*).⁷⁴¹ ვალდებულების შესრულების ადგილია ის ადგილი, სადაც მოვალე ახორციელებს ვალდებულების შესასრულებელ ბოლო მოქმედებას.⁷⁴² ეს ადგილი შეიძლება განსხვავდებოდეს იმ ადგილისაგან, სადაც შესრულების შედეგი დგება (შედეგის ადგილი).⁷⁴³ ამასთან, უფრო ხშირია შემთხვევები, როდესაც „ვალდებულების შესრულების ადგილი“ და „შედეგის“ ადგილი ერთმანეთს ემთხვევა. მაგალითად, როდესაც პირი აგრარულ ბაზარში პროდუქტებს ყიდულობს, აქ, როგორც შესრულების ადგილი, ისე შედეგის ადგილი იქნება აგრარული ბაზრის ადგილსამყოფელი.

ვალდებულების შესრულების ადგილია ის ადგილი, სადაც მოვალემ უნდა შეასრულოს ვალდებულებიდან გამომდინარე მოქმედება.⁷⁴⁴ საუბარია სივრცეში მეტად თუ ნაკლებად განსაზღვრულ პუნქტზე. ეს შეიძლება იყოს განსაზღვრული შენობა ან განსაზღვრული დასახლებული პუნქტი (ქალაქი, სოფელი, ქუჩა) ან რეგიონი, ან სულაც სახელმწიფო. საქმე უნდა ეხებოდეს ადგილს, სადაც მოვალე განახორციელებს თავისი ვალდებულების შესრულებისათვის საჭირო უკანასკნელ მოქმედებას. ნაკლებ მნიშვნელოვანია, თუ სად განახორციელა მოვალემ შესრულებისათვის საჭირო მოსამზადებელი ქმედებები.⁷⁴⁵ ვალდებულების შესრულების ადგილია ის ადგილი, სადაც განსახორციელებელი მოქმედება უნდა შესრულდეს.⁷⁴⁶

ვალდებულების შესრულების ადგილი არ უნდა იქნეს გაიგივებული შედეგის ადგილთან, ანუ ადგილთან, სადაც დგება შედეგი. როგორც წესი, შესრულების ადგილი კავშირშია შედეგის ადგილთან, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში ვალდებულების

⁷³⁹ ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 64.

⁷⁴⁰ ქეჭელაშვილი, სახელმწიფო სამართალი, 2008, გვ. 132.

⁷⁴¹ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 49.

⁷⁴² Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, §10, Rn 15.

⁷⁴³ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, Band I, Allgemeiner Teil _ 14 Neubearb. Aufl., C.H. Beck, 1987, S. 193.

⁷⁴⁴ Дернбург, Пандекты, Т. 2, Обязательственное право, 1900, 689.

⁷⁴⁵ ზარანდია, სახელმწიფო სამართალი ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 4.

⁷⁴⁶ ქეჭელაშვილი, სახელმწიფო სამართალი, 2008, გვ. 144.

შესრულების ადგილი, სადაც მოვალე ვალდებულია განახორციელოს შესრულება, არ ემთხვევა შედეგის ადგილს, ანუ ადგილს, სადაც კრედიტორს შეუძლია ისარგებლოს შესრულებით. მაგალითად, თუ გამყიდველი გაყიდულ ნივთს მყიდველის მოთხოვნით გზავნის სხვა ადგილას, ვიდრე ეს ხელშეკრულებით იყო გათვალისწინებული, მაშინ ნივთის შემთხვევითი დალუპვის ან დაზიანების რისკი გადადის მყიდველზე იმ მომენტიდან, როცა გამყიდველმა ნივთი ჩააბარა გადამზიდველს ან ამის შესასრულებლად პასუხისმგებელ პირს.⁷⁴⁷

ზოგადი წესიდან გამომდინარე, როგორც საერთოდ ყველა ურთიერთობაში, ისე ვალდებულების შესრულების ადგილთან მიმართებით, შესრულება უნდა შეესაბამებოდეს ვალდებულების შინაარსს და გამომდინარეობდეს იმ საფუძვლიდან, რომელმაც ვალდებულება წარმოშვა.⁷⁴⁸

ვალდებულების შესრულების ადგილი შეიძლება მრავალგვარი იყოს.⁷⁴⁹ კერძოდ, როგორცაა: ა) მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული შესრულების ადგილი; ბ) კანონით განსაზღვრული შესრულების ადგილი და სხვა.⁷⁵⁰

ბ. ვალდებულების შესრულების ცალკეული ადგილი

ბ.ა. მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული შესრულების ადგილი

ყველაზე უფრო ხშირად ვალდებულების შესრულების ადგილის განსაზღვრა ხდება მხარეთა შეთანხმებით. ამ დებულების საფუძველი სახელშეკრულებო თავისუფლების პრინციპია. ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი, როგორც ნების (კერძო ავტონომიის) გამოვლინება, გულისხმობს კერძო პირების უფლებას, დადონ ნებისმიერი შინაარსის შეთანხმება.⁷⁵¹ კერძო (ნების) ავტონომია ენოდება კონკრეტულ პირთათვის სამართლით მინიჭებულ და უზრუნველყოფილ შესაძლებლობას, ერთმანეთს შორის ურთიერთობა განსაზღვრული ფარგლების შიგნით მოაწესრიგონ გარიგებების, განსაკუთრებით – ხელშეკრულებების მეშვეობით.⁷⁵² კერძო ავტონომიის პრინციპის თანახმად, სამოქალაქო ურთიერთობის მონაწილეებს შეუძლიათ განახორციელონ კანონით აუკრძალავი ნებისმიერი მოქმედება, მათ შორის ისეთიც, რომელიც კანონით პირდაპირ არაა გათვალისწინებული.⁷⁵³

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი სახელშეკრულებო თავისუფლების გაგება შეესაბამება ევროპული ვალდებულებითი სამართლის უნიფიკაციის პროცესს. საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპების პროექტი, რომელიც ამის გამომხატულებაა, პირველივე მუხლში ადგენს: „მხარეებს შეუძლიათ თავისუფლად დადონ ხელშეკრულებები და განსაზღვრონ მათი

⁷⁴⁷ *კლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 42.

⁷⁴⁸ *ზარანდია*, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 5.

⁷⁴⁹ *Weiler*, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, §10, Rn 16.

⁷⁵⁰ *Worlen/Metzler-Muller*, Schuldrecht AT, 11 Vollig uberarbeitete und verbesserte Auflage, 2013, S. 55.

⁷⁵¹ *Покровский*, Основные проблемы гражданского права, 1998, 250.

⁷⁵² *Säcker*, Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, 5 Auflage, Band I, 2006, Einl., Rn 33.

⁷⁵³ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 90.

შინაარსი.⁷⁵⁴

ამასთან, ხელშეკრულების თავისუფლება მოიცავს ხელშეკრულების დადების თავისუფლებასა და ხელშეკრულების შინაარსის თავისუფლად განსაზღვრის შესაძლებლობას. თუმცა, მხედველობაშია მისაღები, რომ სახელშეკრულებო თავისუფლება სახელშეკრულებო წესრიგის ფარგლებშია შესაძლებელი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, სამოქალაქო ბრუნვაში ანარქია და განუკითხაობა დაისადგურებს.⁷⁵⁵

ვალდებულების შესრულების ადგილის თავისუფალი განსაზღვრა ხელშეკრულების შინაარსის თავისუფლებაში მოიაზრება. ხელშეკრულების მხარეებს თვითონვე შეუძლიათ შეთანხმდნენ იმ ადგილზე, სადაც მოხდება ვალდებულების შესრულება.

მხარეთა მიერ ვალდებულების შესრულების ადგილის განსაზღვრა, თავის მხრივ, შეიძლება იყოს გარკვევით გამოხატული (პირდაპირი) ან ნაგულისხმევი (არაპირდაპირი). პირდაპირია შესრულების ადგილის განსაზღვრა, თუკი შეთანხმებაში მითითებულია კონკრეტული ადგილი, სადაც მოვალემ უნდა შეასრულოს ვალდებულება. მაგალითად, ხელშეკრულებით განისაზღვრა, რომ მოვალემ ვალდებულება უნდა შეასრულოს გარკვეულ მისამართზე.

ნაგულისხმევი შესრულების ადგილის შემთხვევაში შესრულების ადგილი არაპირდაპირაა განსაზღვრული. ამ შემთხვევაში დგება ნაგულისხმევი განზრახვის სწორი ინტერპრეტაციის საკითხი. შესრულების ადგილის დასადგენად მხედველობაში მიიღება ყველა არსებითი გარემოება, მათ შორის სამოქალაქო და სავაჭრო ბრუნვის ტრადიციები.

ასეთი სახით გამოვლენილ ნებას ესაჭიროება განმარტება, რაც უნდა მოხდეს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი წესებით, კერძოდ, ნების გამოვლენის განმარტებისას ნება უნდა დადგინდეს გონივრული განსჯის შედეგად და არა მარტოდენ გამოთქმის სიტყვასიტყვითი აზრიდან. გარიგების, ანუ ნების განმარტება ემსგავსება კანონის განმარტებას: ორივე შემთხვევაში ხდება ბუნდოვანი, საეჭვო აზრის დაზუსტება, მაგრამ, თუ კანონის განმარტებას ზოგადი ხასიათი აქვს, ე.ი. სავალდებულოა ან გამოიყენება ყველას მიმართ და მიზნად ისახავს კანონის ბუნდოვანი ადგილების ერთიანი გაგების უზრუნველყოფას, გარიგების განმარტების მიზანი უფრო ვიწროა – გარიგების მონაწილე მხარეებს შორის ურთიერთობის გარკვევა. ამიტომ, ამგვარ განმარტებას ძალა აქვს მხოლოდ გარიგების მონაწილეებისათვის.⁷⁵⁶

ხელშეკრულების მხარეთა უფლებებისა და მოვალეობების განსაზღვრისას შეიძლება მხედველობაში იქნეს მიღებული სავაჭრო ჩვეულებები და ტრადიციები. ასეთი წესები ძირითადად გამოიყენება საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების მხარეთა უფლებებისა და მოვალეობების განსაზღვრისას.⁷⁵⁷ ამის დადასტურებას წარმოადგენს საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ 1936 წელს მიღებული საერთაშორისო სავაჭრო ტერმინების განმარტების წესები (ინკოტერმსი). „ინკოტერმსი“ (International Commercial Terms) წარმოადგენს საერთაშორისო სავაჭრო ტერ-

⁷⁵⁴ *Schulze/Zimmerman* (Hrsg.) *Basistexte zum Europäischen Privatrecht. Textsammlung*, 2 Auflage, Baden-Baden, 2002, S. 436.

⁷⁵⁵ *ძლიერიშვილი*, ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 23.

⁷⁵⁶ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 320.

⁷⁵⁷ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 163.

მინების (ცნებების) შემოკლებას, რომლებსაც დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს ნასყიდობის ხელშეკრულებასთან მიმართებით. დღესდღეობით მოქმედებს 2010 წლის რედაქციით დადგენილი ინკოტერმისის წესები. ინკოტერმისი ზუსტად განსაზღვრავს გამყიდველისა და მყიდველის უფლება-მოვალეობებს, მათ შორის ვალდებულების შესრულების ადგილთან მიმართებით და განიხილება, როგორც საერთაშორისო სტანდარტი.⁷⁵⁸

„ინკოტერმისით“ მოწესრიგებული სამართლებრივი საკითხები ეხება მხარეთა შემდეგ ვალდებულებებს: 1) იმ მომენტის განსაზღვრა, როდესაც გამყიდველმა ჯერონად შეასრულა მყიდველისათვის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების შესაბამისად (რაოდენობა, ზომა, წონა, ხარისხი, ადგილი) ნაყიდი საქონლის გადაცემის ვალდებულება; 2) ნაყიდ საქონელზე გამყიდველისაგან მყიდველზე ნივთის შემთხვევითი დაზიანების ან განადგურების (დალუპვის) რისკის გადასვლის მომენტის განსაზღვრა; 3) მხარეთა შორის საქონლის საექსპორტო და საიმპორტო ლიცენზიების მიღების ვალდებულების განაწილება. ასე, მაგალითად, ტერმინი „Ex Works“ (ქარხანა-ფრანკო; „შეთანხმებული ადგილი“) თანახმად, გამყიდველის მიერ მყიდველისათვის საქონლის მიწოდების ვალდებულება შესრულებულად ითვლება, როდესაც გამყიდველი თავის საწარმოში (ქარხანა, ფაბრიკა, საწყობი და ა.შ.) მყიდველს გადასცემს საქონელს ტვირთის გადაზიდვისათვის საჭირო საბაჟო მომსახურებისა და სატრანსპორტო საშუალებაზე საქონლის დატვირთვის გარეშე. მოცემული ტერმინი გამყიდველს აკისრებს მინიმალურ პასუხისმგებლობას, რამეთუ გამყიდველის საწარმოში საქონლის მიღებასთან დაკავშირებული ყველა ხარჯი და რისკი ეკისრება მყიდველს.⁷⁵⁹

XX საუკუნის მეორე ნახევარში საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებამ გაზარდა ინტერესი „lex mercatoria“-ს მიმართ. „lex mercatoria“-ს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება აგრეთვე გამოსაყენებელი სამართლისა და დავის გადაწყვეტის წესებთან მიმართებითაც. „საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების მხარეებს გამოსაყენებელ სამართალზე შეთანხმების მაგივრად შეუძლიათ მიუთითონ, რომ ეს საკითხი გადაწყდება საერთაშორისო ვაჭრობის სფეროში დამკვიდრებული სავაჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების მიხედვით, რომელიც აღიარებულია და გამოიყენება საერთაშორისო ვაჭრობაში ჩართული მრავალი სახელმწიფოს მიერ. თუკი ასეთი ზოგადი წესების განსაზღვრა შეუძლებელია, მაშინ დავის გადაწყვეტისას გამოყენებულ უნდა იქნეს ის წესები, რომლებიც ყველაზე მეტად სამართლიანია და შეესაბამება დავის შინაარსს. საქმეზე გადაწყვეტილების გამოტანის სწორედ ასეთი პროცესი, რომელიც წარმოადგენს ნაწილობრივ სამართლებრივი და ნაწილობრივ ჩვეულებებისა და ტრადიციების გამოყენებას, იწოდება „lex mercatoria“-ად თანამედროვე გაგებით“.⁷⁶⁰

ხელშეკრულების მხარეთა უფლებებისა და მოვალეობების განსაზღვრისას სავაჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების დიდ მნიშვნელობას ითვალისწინებს აგრეთვე ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები, რომლებიც შემუშავებულ იქნა

⁷⁵⁸ იქვე, გვ. 168.

⁷⁵⁹ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 362-ე მუხლი, გვ. 277.

⁷⁶⁰ Lando, Some Features of the Law of Contract in the Third Millennium.

//http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contact_law/Literature/landv01.htm

ევროპის სახელმწიფო სამართლის კომისიის მიერ და რომლებიც ადგენენ ევროპული სახელმწიფო სამართლის ძირითად დებულებებს. აღნიშნული პრინციპების 1-ელ მუხლში აღნიშნულია, რომ ისინი განკუთვნილია, როგორც ევროკავშირის სახელმწიფო სამართლის ზოგადი (საერთო) წესების სახით გამოსაყენებლად და მოქმედებენ იმ შემთხვევაში, თუკი მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ხელმწიფოებს მოაწესრიგებენ „სამართლის საერთო პრინციპების“, „lex mercatoria“-ს ან სხვა მსგავსი ნორმებით, ანდა არ შეურჩევიათ კანონმდებლობის რომელიმე სისტემა ან წესები მათ შორის დადებული ხელმწიფოების მოსაწესრიგებლად.⁷⁶¹

ვალდებულებების წარმოშობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საფუძველს წარმოადგენს ხელმწიფოება. საერთო სამართლისა და კონტინენტური სამართლის სისტემის ქვეყნებში ხელმწიფოებასთან დაკავშირებით ისტორიულად არსებული განსხვავებები, თანამედროვე პირობებში განიცდის დინამიკური უნიფიცირების პროცესების ზეგავლენას, რომლის ყველაზე უფრო თვალსაჩინო შედეგებიც მიღწეულ იქნა ევროპული ინტეგრაციის ფარგლებში.

უნიფიკაცია არის სხვადასხვა ქვეყნის სამართალში შინაარსობრივად ერთგვაროვანი ნორმების დადგენა, რომლებიც მიზნად ისახავენ სამართლებრივი ურთიერთობების ცალკეული სახეების მოწესრიგებას და ამგვარი ერთგვაროვანი ნორმები ცვლიან ეროვნული კანონმდებლობის დებულებებს, რითაც ხელს უწყობენ ერთგვაროვანი სამართლებრივი სივრცის ჩამოყალიბებას, რომელიც შესაძლებლობას იძლევა უზრუნველყოფილ იქნეს სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტების ფუნქციონირების მსგავსი სამართლებრივი პირობები.

XX საუკუნის მეორე ნახევარში სხვადასხვა სახელმწიფოს ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულების ზრდამ და წარმოების ინტერნაციონალიზაციამ ეს ურთიერთობები გამოიყვანა ცალკეული სახელმწიფოს ფარგლებიდან და განაპირობა საერთაშორისო სამართლის უნიფიცირების საჭიროება სხვადასხვა საერთაშორისო კონვენციის სახით. ამასთან, როგორც პრაქტიკა ცხადყოფს, მრავალი მიღებული კონვენცია რამდენიმე ათეული წელიწადი მაინც ვერ შევიდა ძალაში, ანდა მოქმედებს მხოლოდ სახელმწიფოთა უმნიშვნელო წრის მიმართ. სწორედ ამიტომაც, ასეთი მონესრიგების არაეფექტურობამ განაპირობა სახელმწიფო-სამართლებრივი მონესრიგებიდან ასეთი ურთიერთობების სხვაგვარი მონესრიგება, რომლის სახითაც წარმოადგენილ იქნა lex mercatoria (ტრანსნაციონალური სავაჭრო სამართალი) მისი თანამედროვე გაგებით – სავაჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების ერთობლიობა, რომელიც არ წარმოადგენს სამართლის ნორმებს (ე.წ. „მსუბუქი სამართალი“ – „Soft Law“).

„მსუბუქი სამართალი“ – ეს ტერმინი გამოიყენება სხვადასხვა სახის ორგანიზაციის მიერ მიღებული წესების, სტანდარტების, რეკომენდაციების, ინსტრუქციებისა თუ დებულებების მიმართ, რომლებსაც არა აქვთ ნორმატიული (სავალდებულო) ხასიათი, თუმცა კი, მაინც დიდ გავლენას ახდენენ როგორც ზოგადად ევროკავშირის,

⁷⁶¹ The Principles of European Contact European contact law (PECL).

[http://frontpage.cbs.dk/low/commission_on_european_contact_law/Skabelon/pecl_engel sk.htm](http://frontpage.cbs.dk/low/commission_on_european_contact_law/Skabelon/pecl_engel_sk.htm) – ევროპის სახელმწიფო სამართლის კომისიის ოფიციალური გვერდი.

ისე მონაწილე სახელმწიფოების ეროვნული სამართლის ჩამოყალიბებაზე.⁷⁶² „Soft Law“ წარმოადგენს ფენომენს, რომელიც, პირველ რიგში, ახასიათებს საერთაშორისო სამართალს და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ევროკავშირის ქვეყნების ეროვნული სამართლის უნიფიცირების პროცესზე.⁷⁶³

„მსუბუქი სამართალთან“ მიმართებით გამოიყოფა მისი ძირითადი მახასიათებლები: „მსუბუქი სამართალი“ ყოველთვის დაკავშირებულია ქცევის გარკვეულ წესებთან („rules of conduct“) და შემხვედრ ურთიერთვალდებულებებთან („commitments“).⁷⁶⁴ ქცევის ასეთი წესები და ვალდებულებები საფუძვლად უდევს ისეთ ინსტრუმენტებს (ინსტრუმენტს), რომლებსაც, მართალია, არ გააჩნიათ სავალდებულო იურიდიული ძალა, მაგრამ გააჩნიათ დიდი სამართლებრივი მნიშვნელობა. მათი დაცვა არ არის უზრუნველყოფილი სახელმწიფოებრივი იძულებით, თუმცა კი, ისინი განიხილება როგორც მიზანი, რომელიც მიღწეულ უნდა იქნეს.⁷⁶⁵

საბოლოო ჯამში, ამ წესებისა და ურთიერთვალდებულებების მიზანია განსაზღვრული პრაქტიკული შედეგის მიღწევა ანდა საქმიანობის გარკვეული სფეროს მონესრიგება. მაშასადამე, „Soft Law“ შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც ქცევის ზოგადი წესებისა და პრინციპების ერთობლიობა, რომელსაც არა აქვთ სამართლებრივი ძალა, თუმცა გავლენას ახდენს განსაზღვრული პრაქტიკული შედეგის დადგომაზე.

შესრულების ადგილს შეიძლება შეიცავდეს ხელშეკრულების სტანდარტული პირობებიც. თუმცა კი მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრულ ადგილს უპირატესობა ენიჭება სტანდარტული პირობით განსაზღვრულ ადგილთან შედარებით.⁷⁶⁶

ვალდებულების შესრულების ადგილის თაობაზე შეთანხმებით ასევე დგინდება სასამართლო ქვემდებარეობა და გამოსაყენებელი სამართალი,⁷⁶⁷ კერძოდ, სსსკ-ის მე-16 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, სარჩელები სასამართლოს წარედგინება ხელშეკრულების შესრულების ადგილის ან იმ ადგილის მიხედვით, სადაც ხელშეკრულება უნდა შესრულდებოდა. მხარეთა შეთანხმება ვალდებულების შესრულების ადგილის თაობაზე ფორმის მიხედვით შეიძლება იყოს ზეპირი ან წერილობითი. ზოგადად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განამტკიცებს ხელშეკრულების ფორმის თავისუფლების პრინციპს.⁷⁶⁸ ამ მხრივ კანონმდებლობა რაიმე განსაკუთრებულ მოთხოვნას შესრულების ადგილის მიმართ არ ითვალისწინებს. მხოლოდ ზოგიერთ შემთხვევაში, მხარეებს შორის სიცხადის შესატანად, ხელშეკრულებაში ან სხვა რომელიმე დოკუმენტში ადგენს ვალდებულების შესრულების ადგილის წერილობითი მითითების ვალდებულებას. მაგალითად, როდესაც ვალდებულება წყდება კრედიტორის სასარგებლოდ შესრულებით, 429-ე მუხლის

⁷⁶² *Trüerer*, The Role of Soft Law in the Actual Process of European Integration, 1990, p. 131.

⁷⁶³ *Borchardt/Wellens*, Soft Law in European Community Law. *Euro L. Rev.* 14 (1989) 5, p. 267.

⁷⁶⁴ *Senden*, Soft Law, self-regulation and coregulation in European Law: where do they meet? // *Electronic Journal of Comparative Law*. January 2005. Vol. 9.1. // <http://www.ekcl.org/91/art91-3>. PDF.

⁷⁶⁵ *Serev*, Unification and „Soft Law“ // *Conflicts or harmonization, Melanges Von Overbeek*, Fribourg, 1991, p. 91.

⁷⁶⁶ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 18.

⁷⁶⁷ *ლილუაშვილი*, სამოქალაქო-საპროცესო სამართალი, II გამოცემა, 2005, გვ.

⁷⁶⁸ *კერესელიძე*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 281.

თანახმად, კრედიტორმა მოვალის მოთხოვნით შესრულების მთლიანად ან ნაწილობრივ მიღების შესახებ უნდა გასცეს ამის დამადასტურებელი დოკუმენტი. კრედიტორის ან საამისოდ უფლებამოსილი პირის მიერ შედგენილი დოკუმენტი შესრულების თაობაზე უნდა შეიცავდეს მონაცემებს ვალის მოცულობისა და სახეობის შესახებ, მოვალის ან იმ პირის გვარსა და სახელს, რომელიც იხდის ვალს, შესრულების დროსა და ადგილს.⁷⁶⁹

ბ.ბ. კანონით განსაზღვრული შესრულების ადგილი

ვალდებულებათა სამართლებრივი მონესრიგებისას ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, თუ რა შინაარსისაა კრედიტორსა და მოვალეს შორის არსებული ინდივიდუალური ურთიერთობა. როგორც წესი, მხარეთა ნების უპირატესობის გამო, შესრულების ადგილის დადგენისას კანონისმიერი მონესრიგება უკანა პლანზე ინაცვლებს. თუმცა, ამ საკითხთან დაკავშირებით ყოველგვარი გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად, აუცილებელია დადგინდეს ვალდებულების შესრულების კანონით განსაზღვრული ადგილის გამოყენების ფარგლები.⁷⁷⁰

ვალდებულების შესრულების ადგილის კანონისმიერი დადგენა არ გამოიყენება ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც შესრულების ადგილი არაა მითითებული ხელშეკრულებაში. უპირატესი ძალა ენიჭება ხელშეკრულებაში ნაგულისხმევ ან ხელშეკრულების არსიდან გამომდინარე შესრულების ადგილს. ის შემთხვევები, როდესაც ვალდებულების შესრულების ადგილი განისაზღვრება კანონის მიერ, არცთუ ისე ხშირია. მაგალითად, დეპონირების დროს შენახვა უნდა მოხდეს შესრულების ადგილის მიხედვით. მიბარებული ნივთის დაბრუნება უნდა მოხდეს ხელშეკრულებაში მითითებულ ადგილას, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მიღწეულია შეთანხმება სხვა ადგილზე დაბრუნების შესახებ (772).⁷⁷¹

როგორც აღინიშნა, ზოგჯერ ვალდებულების შესრულების ადგილი საგულისხმოა კონტრაჰენტისათვის და შეიძლება დადგინდეს ხელშეკრულების საერთო არსიდან განმარტების გზით. ყველაზე მკაფიოდ შესრულების ნაგულისხმევი ადგილის დადგენა შესაძლებელია თავად ვალდებულების არსიდან, თუმცა, არის შემთხვევები, როდესაც ვალდებულების არსიდან მკაფიოდ არ ჩანს, კონკრეტულად სად უნდა მოხდეს ვალდებულების შესრულება.⁷⁷² კანონმდებლობით დადგენილი ზოგადი წესის გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც ვალდებულების შესრულების ადგილი არა მხოლოდ არ არის განსაზღვრული ხელშეკრულებაში, არამედ არც იგულისხმება და ამასთან, ვერც თავად ვალდებულების არსიდან ირკვევა.⁷⁷³

ჯერ კიდევ რომის სამართალში იყო დადგენილი, რომ იმ შემთხვევაში, თუკი ვალდებულების შესრულების ადგილი არ იყო განსაზღვრული ხელშეკრულებით, მაშინ იგი განისაზღვრებოდა ვალდებულებითი ურთიერთობის არსიდან გამომდინარე.

⁷⁶⁹ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 430-ე მუხლი, გვ. 525.

⁷⁷⁰ ზარანდია, სახელმწიფო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 15.

⁷⁷¹ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 50.

⁷⁷² იქვე.

⁷⁷³ ზარანდია, სახელმწიფო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 16.

რე⁷⁷⁴, ანუ ვალდებულების შესრულების ადგილი განისაზღვრებოდა ვალდებულების ბუნებით ან მისი საგნით.⁷⁷⁵ მაგალითად, მსახურს თავის ბატონისათვის მომსახურება უნდა გაენია ბატონის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით. თუკი საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, ასეთი დასკვნის გაკეთება შეუძლებელი იყო, მაშინ გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთები გადაცემული უნდა ყოფილიყო იმ ადგილას, სადაც კრედიტორს მათთან დაკავშირებით შეეძლო რომ მიემართა სარჩელით⁷⁷⁶, რომელიც ძირითადად განისაზღვრებოდა მოვალის ადგილსამყოფელის მიხედვით. რაც შეეხება ინდივიდუალურად განსაზღვრულ ნივთებს, მათი გადაცემა უნდა მომხდარიყო იმ ადგილას, სადაც ისინი იმყოფებოდნენ ვალდებულების წარმოშობის (ხელშეკრულების დადება) მომენტში. ზოგადი წესის სახით დადგენილი იყო, რომ კრედიტორი ვალდებული იყო გამოცხადებულიყო მის სასარგებლოდ განხორციელებული შესრულების მისაღებად, ხოლო მოვალე კი ვალდებული იყო შესრულება განხორციელებინა კრედიტორის ადგილსამყოფელის მიხედვით.⁷⁷⁷

თანამედროვე განვითარებული ქვეყნების კანონმდებლობით დადგენილია, რომ იმ შემთხვევაში, როდესაც ვალდებულების შესრულების ადგილი მხარეთა მიერ არ არის განსაზღვრული, ეს ხარვეზი სწორდება კანონის დისპოზიციური ნორმებით: შესრულების ადგილი დამოკიდებულია მოვალის საქმიანობასა და ვალდებულების საგნის ხასიათზე.⁷⁷⁸

გერმანულ იურიდიულ ლიტერატურაში შესრულების ადგილისაგან განასხვავებენ შედეგის ადგილს, ე.ი. ადგილს, სადაც დგება შესრულების შედეგი. ორივე შეიძლება როგორც შეესაბამებოდეს (ვალდებულების შესრულება მოვალის ადგილსამყოფელის მიხედვით – Holschuld, ვალდებულების შესრულება კრედიტორის ადგილსამყოფელის მიხედვით – Bringschuld), ისე არც შეესაბამებოდეს ერთმანეთს (ვალდებულების შესრულება კრედიტორის ადგილსამყოფელის მიხედვით ამ უკანასკნელისათვის შესრულების გაგზავნით – Schickschuld).⁷⁷⁹ გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 269-ე პარაგრაფის თანახმად, მოვალის საცხოვრებელი ადგილის (ადგილსამყოფელის) მიხედვით ვალდებულების შესრულების შემთხვევაში, შესრულება კრედიტორს უნდა წარუდგინოს მოვალემ.⁷⁸⁰

ჰოლანდიის სამოქალაქო კოდექსის 6:41-ე მუხლის თანახმად, მხარეთა სხვაგვარი შეთანხმების არარსებობის შემთხვევაში, ინდივიდუალურად განსაზღვრული ნივთის გადაცემა უნდა მოხდეს იმ ადგილას, სადაც იგი იმყოფებოდა ვალდებულების წარმოშობის მომენტისათვის; ხოლო გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთის გადაცემა კი უნდა მოხდეს იმ ადგილას, სადაც იმყოფება მოვალის საწარმო ანდა მოვალის

⁷⁷⁴ Франчози, Институционный курс римского права: Пер. с итал. Отв. ред. Кофанов, 2001, 414.

⁷⁷⁵ Барон, Система римского гражданского права, Изд. 3, Выпуск третий, Книга IV, Обязательственное право, 1998, 58.

⁷⁷⁶ Под ред. Новицкого/Перетерского, Римское частное право, 1996, 270.

⁷⁷⁷ Zimmermann, The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition, OXFORD University Press, 1996, p. 751.

⁷⁷⁸ კლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 53.

⁷⁷⁹ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, 32 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2007, S. 110.

⁷⁸⁰ Staudinger/Bittner §269, Rn 24; Palandt/Heinrichs, §269, Rn 6, Münch.Komm. zum BGB/Kruger §269, Rn 5.

საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით. ანალოგიური მიდგომაა ბელგიაშიც.⁷⁸¹

ამერიკის ერთგვაროვანი სავაჭრო კოდექსის (Uniform commercial code, UCC) მე-2:308 მუხლით დადგენილია, რომ მხარეთა შორის სხვაგვარი შეთანხმების არარსებობისას, საქონლის ვეროვანი მინოდების ადგილად ჩაითვლება გამყიდველის საწარმოს ადგილსამყოფელი, ხოლო თუ ასეთი არ არის, მაშინ გამყიდველის საცხოვრებელი ადგილი. მოვალემ ვალდებულება ყოველთვის უნდა შეასრულოს კეთილსინდისიერად სავაჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების გათვალისწინებით.⁷⁸²

კერძო სამართლის უნიფიკაციის საერთაშორისო ინსტიტუტის მიერ მომზადებულ საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულების პრინციპები (International Institute for the unification of Private Law – შემოკლებით – UNIDROIT), ე.წ. „უნიდროას“ პრინციპები ადგენენ ვალდებულების შესრულების ადგილის განსაზღვრის ორ ძირითად წესს: ა) ფულადი ვალდებულება უნდა შესრულდეს კრედიტორის საწარმოს ადგილსამყოფელის მიხედვით; ბ) ყველა სხვა სახის ვალდებულება უნდა შესრულდეს მოვალის საწარმოს ადგილსამყოფელის მიხედვით (მუხლი 6.1.6. პირველი პუნქტი).⁷⁸³ ამასთან, „უნიდროას“ პრინციპების კომენტატორები აღნიშნავენ, რომ შესაძლოა ეს მიდგომა არ იყოს სრულყოფილი ყველა შემთხვევის მიმართ.⁷⁸⁴ ანალოგიური მოწესრიგება გვხვდება ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპებშიც (მუხლი 7:101 (1)).⁷⁸⁵

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, იმ შემთხვევაში, თუ შესრულების ადგილი არ არის განსაზღვრული და არც ვალდებულებითი ურთიერთობის არსიდან გამომდინარეობს, სრულიად იზიარებს განვითარებული ქვეყნების კანონმდებლობებისა და პრაქტიკის მიღწევებს, 362-ე მუხლში მიუთითებს, რომ:

ა) ინდივიდუალურად განსაზღვრული საგნის შემთხვევაში მინოდება უნდა მოხდეს იმ ადგილას, სადაც იგი ვალდებულების წარმოშობის მომენტისათვის იმყოფებოდა;

ბ) გვარეობით განსაზღვრული საგნის შემთხვევაში მინოდება უნდა მოხდეს იმ ადგილას, სადაც იმყოფება მოვალის საწარმო; თუ ასეთი არ არის, მაშინ მოვალის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით.

ინდივიდუალური არის ნივთი, რომელიც ერთადერთია (მაგალითად, რომელიმე ცნობილი მხატვრის ორიგინალი ნახატი), აგრეთვე ის ნივთი, რომელიც გამოცალკევებულია მისი მსგავსების საერთო მასიდან და ფიზიკურად განცალკევებულია იმავე გვარის სხვა ნივთებისაგან (მაგალითად, ავტომანქანა „მერსედეს S 500“, რომლის ძარის ნომერიც არის X).⁷⁸⁶ ინდივიდუალურად განსაზღვრული საგნის შემთხვევაში მოვალის მიერ შესრულება ხორციელდება ვალდებულების წარმოშობისას ამ ნივთის ადგილმდებარეობის მიხედვით. ცხადია, მხარეებმა უნდა იცოდნენ ის ადგილი, სადაც შესრულების საგანი იმყოფება.

გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთი განისაზღვრება ზომით, წონით, მო-

⁷⁸¹ *Herbots*, Contract Law in Belgium, P. 178.

⁷⁸² *Flechter*; Comparing the General Good Faith Provisions of the PECL and the UCC: Appearance and Reality, *Pace Int. Law. Rev.*, 2001-1, 398.

⁷⁸³ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994. Uniform Law Review, 2004.

⁷⁸⁴ Принципы международных коммерческих договоров, Пер. с англ. Комарова, 1999, 139.

⁷⁸⁵ *Lando/Beale* (eds.), Principles of European Contract Law, Full Text of part I and II, 2000, p. 329.

⁷⁸⁶ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 51.

ცულობით (მაგალითად, 100 კგ შაქარი, 10 მ2 ნაბლის ხის მასალა და ა.შ.). გვაროვნული ნივთის შემთხვევაში ვალდებულება უნდა შესრულდეს მოვალის (და არა კრედიტორის) სანარმოს ადგილსამყოფელის მიხედვით, ხოლო თუ მოვალეს არა აქვს სანარმო, მაშინ მოვალის საცხოვრებელი ადგილის (როცა მოვალე ფიზიკური პირია) ან იურიდიული მისამართის მიხედვით.⁷⁸⁷

საცხოვრებელი ადგილი არის პირის სამოქალაქო-სამართლებრივი იდენტიფიკაციის ერთ-ერთი უძველესი საშუალება. იგი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საერთაშორისო კერძო სამართალშიც.⁷⁸⁸ საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული საცხოვრებელი ადგილის დეფინიცია შეესაბამება ამ ინსტიტუტის განვითარების თანამედროვე დონეს სამოქალაქო სამართალსა და საერთაშორისო კერძო სამართალში. ფიზიკური პირის საცხოვრებელი ადგილია ის ადგილი, რომელსაც იგი, ჩვეულებრივ, საცხოვრებლად ირჩევს (20 | 1). მამასადამე, საცხოვრებელი ადგილი შეიძლება განიმარტოს, როგორც ადგილი, რომელიც წარმოადგენს ადამიანის უმთავრეს ადგილსამყოფელს და მას ძირითად საცხოვრებლად ირჩევს.⁷⁸⁹ საცხოვრებელი ადგილი შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ ადამიანს, ე.ი. ფიზიკურ პირს. იურიდიული პირის გეოგრაფიული მდებარეობის აღსანიშნავად კანონი იყენებს ადგილსამყოფელის (იურიდიული მისამართის) ცნებას. შესაძლებელია, რომ ფიზიკური პირის საცხოვრებელი ადგილი და მისი სამეწარმეო საქმიანობის ადგილსამყოფელი ერთმანეთს ემთხვეოდეს. ეს ხდება მაშინ, როცა ფიზიკური პირი ერთდროულად ინდივიდუალური მენარმეცაა და თავისი ინდივიდუალური სანარმოს იურიდიულ მისამართად საცხოვრებელ ადგილს იყენებს.

ვალდებულების შესრულების ადგილის განსაზღვრას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება არა მხოლოდ იმ საკითხის გადასაწყვეტად, სად უნდა განახორციელოს მოვალემ შესრულება, არამედ იმის გადასაწყვეტადაც, თუ როგორ ნაწილდება მხარეებს შორის შესრულების საგნის მიწოდებასთან დაკავშირებული ხარჯები; თუ როდის გადადის საკუთრების უფლება და ნივთის შემთხვევითი დალუპვის ან დაზიანების რისკი; თუ როგორ ხდება გამოსაყენებელი სამართლის (კანონის) შერჩევა და ა.შ.⁷⁹⁰

აღსანიშნავია, რომ გადაზიდვას დაქვემდებარებული საგნის გადაცემის ვალდებულების შესრულების ადგილს წარმოადგენს გადამზიდველისათვის საგნის გადაცემის ადგილი. 672-ე მუხლის თანახმად, გადაზიდვის ხელშეკრულება ფორმდება ზედნადების (ან სხვა დოკუმენტის) სახით. ზედნადები უნდა შეიცავდეს ტვირთის გადაცემის დღესა და ადგილს, აგრეთვე ტვირთის მიტანის ადგილს. საპირისპიროს დამტკიცებამდე ზედნადები (კონოსამენტი ან გადაზიდვებში მიღებული სხვა ფორმები) არის მტკიცებულება იმისა, რომ დადებულია გადაზიდვის ხელშეკრულება, განსაზღვრულია მისი შინაარსი და ტვირთი გადამზიდველს მიღებული აქვს. ამავე საკითხთან არის დაკავშირებული ნივთის შემთხვევითი დალუპვის რისკის გადასვ-

⁷⁸⁷ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 362-ე მუხლი, გვ. 273.

⁷⁸⁸ გაბისონია, ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, II გამოცემა, 2011, გვ. 128.

⁷⁸⁹ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 207.

⁷⁹⁰ Towards a European Civil Code /Ed. by Hartkamp/Hesselink/Hondius/du Perron/Vranken, Nijmegen, Dodrecht, Boston, London, 1994, P. 51.

ლა⁷⁹¹, კერძოდ, 482-ე მუხლის თანახმად, თუ გამყიდველი გაყიდულ ნივთს მყიდველის მოთხოვნით გზავნის სხვა ადგილას, ვიდრე ეს ხელშეკრულებით იყო გათვალისწინებული, მაშინ ნივთის შემთხვევითი დაღუპვის ან გაფუჭების რისკი გადადის მყიდველზე იმ მომენტიდან, როცა გამყიდველმა ნივთი ჩააბარა გადაამზიდველს ან ამის შესრულებისათვის პასუხისმგებელ პირს.⁷⁹²

გერმანულ სამართალში, თუკი გამყიდველი გაყიდულ ნივთს მყიდველის მოთხოვნით გზავნის სხვა ადგილას, ვიდრე ეს ხელშეკრულებით იყო გათვალისწინებული, მაშინ ნივთის შემთხვევითი დაღუპვის ან დაზიანების რისკი გადადის მყიდველზე იმ მომენტიდან, როცა გამყიდველმა ნივთი ჩააბარა ექსპედიტორს, დამფრახვეტელს ან გადაზიდვაზე უფლებამოსილ სხვა პირს.⁷⁹³ იმ შემთხვევაში, როდესაც შესრულების საგანია გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთი, მისი გადაცემა უნდა მოხდეს მოვალის სანარმოს ადგილსამყოფელის მიხედვით. აღნიშნული მოწესრიგება ახლოსაა გაეროს „საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის შესახებ ვენის კონვენციის“ 31-ე მუხლის დებულებებთან, კერძოდ, საქონლის მიწოდების ადგილის განსაზღვრის სხვაგვარი საფუძვლების არარსებობისას, მყიდველს საქონელი უნდა გადაეცეს იმ ადგილას, სადაც ხელშეკრულების დადებისას მდებარეობდა გამყიდველის (მოვალის) კომერციული სანარმო.⁷⁹⁴

ბ.გ. ფულადი ვალდებულების შესრულების ადგილი

გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება ფულადი ვალდებულების⁷⁹⁵ შესრულების ადგილი.⁷⁹⁶ ფულადი ვალდებულება შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც ორიენტირებულია ფულის, როგორც გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთის გადაცემაზე.⁷⁹⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი სპეციალურად გამოყოფს ფულადი ვალდებულების შესრულების ადგილს.⁷⁹⁸ არაფულადი ვალდებულების შესრულების ადგილი განსხვავდება ფულადი ვალდებულების შესრულების ადგილისაგან.⁷⁹⁹ არაფულადი ვალდებულების შესრულების დროს უპირატესობა ენიჭება მოვალის საცხოვრებელ ადგილს (ადგილსამყოფელს), ფულადი ვალდებულება კი უნდა შესრულდეს კრედიტორის ადგილსამყოფელის⁸⁰⁰ (საცხოვრებელ ადგილის ან იურიდიული მისამართის) მიხედვით (386).

⁷⁹¹ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 42.

⁷⁹² *ძლიერიშვილი*, ნასყიდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2006, გვ. 34.

⁷⁹³ *Marsh*, Comparative Contract Law: England, France, Germany, Hampshire, 1996, P. 208.

⁷⁹⁴ United Nations Convention on contracts for the Internationale Sale of Goods _ <http://www.cisg.ru/content/download/cisg.ru.pdf>

⁷⁹⁵ *Worlen/Metzler-Muller*, Schuldrecht AT, 11 Vollig uberarbeitete und verbesserte Auflage, 2013, S. 64.

⁷⁹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2004 წლის 22 ივლისის №2 ას-292-573-04 გადაწყვეტილება.

⁷⁹⁷ *Eccher*, Der Erfüllungsort für Euro-Schulden, Wien, 2001, S. 1125.

⁷⁹⁸ *ზარანდია*, სახელმწიფოებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 23.

⁷⁹⁹ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 51.

⁸⁰⁰ *Medicu/Lorenz*, Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 20 Auflage, 2012, Rn 118; *Brox/Walker*, Allgemeines Schuldrecht, 36 Auflage, 2012, §6.

ეს ზოგადი წესი დამახასიათებელია მთელი რიგი განვითარებული ქვეყნებისათვის⁸⁰¹.

ვალდებულების შესრულებას კრედიტორის ადგილსამყოფელის (საცხოვრებელი ადგილი ან იურიდიული მისამართი) მიხედვით, ადგილი აქვს მხოლოდ იმ ფულადი ვალდებულებების მიმართ, როდესაც ხდება ნაღდი ანგარიშსწორება.⁸⁰² უნაღდო ანგარიშსწორების შემთხვევაში კი ფულადი ვალდებულების შესრულების ადგილი იქნება ის საბანკო დაწესებულება, სადაც ხდება ფულადი თანხის გადარიცხვა. ამ გზით ფულადი ვალდებულების შესრულების დასაშვებობა დამოკიდებულია კრედიტორზე – სურს თუ არა მას, რომ თანხა გადაირიცხოს მის ანგარიშზე. თუ ამკარაა, რომ კრედიტორს არ სურს ფულის მიღება გადარიცხვის გზით და მოვალე მაინც გადარიცხავს მას, ეს არ ჩაითვლება ჯეროვან შესრულებად. მრავალი საფუძველი შეიძლება არსებობდეს იმისათვის, თუ რატომ არ სურს კრედიტორს ფულის მიღება გადარიცხვის საშუალებით და ითხოვს მაინცდამაინც ნაღდი ფულის მიღებას.⁸⁰³

გადარიცხვების დროს პრაქტიკული მნიშვნელობისაა საკითხი, თუ რა მომენტიდან ჩაითვლება შესრულება განხორციელებულად. ვალდებულება ასეთ შემთხვევაში შესრულების გზით შეწყვეტილად ითვლება მხოლოდ იმ მომენტიდან, როცა ფული დაჯდება კრედიტორის ანგარიშზე და მას შესაძლებლობა აქვს განკარგოს ეს თანხა.⁸⁰⁴

„უნიდროას“ პრინციპები ფულადი ვალდებულებების შესრულების ადგილთან მიმართებით აგრეთვე ითვალისწინებს ასეთ მიდგომას, კერძოდ, 6.1.8-ე მუხლის მე-2 პუნქტის მიხედვით, მოვალის მიერ კრედიტორის მიმართ გადარიცხვის გზით ფულადი ვალდებულება ჩაითვლება შესრულებულად, როდესაც მოხდება კრედიტორის საბანკო ანგარიშზე თანხის ჩარიცხვა.⁸⁰⁵ გადარიცხვა ჩაითვლება განხორციელებულად მაშინ, როდესაც თანხის მიმღებს შეეძლება განკარგოს ფულადი თანხები იმგვარად, როგორც ამას შეეძლება, თანხა ნაღდი ანგარიშსწორებით რომ მიეღოს.

ფულადი ვალდებულების შესრულებამ კრედიტორის ადგილსამყოფელის მიხედვით, შეიძლება წარმოშვას პრაქტიკაში გარკვეული პრობლემები მაშინ, როდესაც კრედიტორს გააჩნია სამენარმეო საქმიანობის განხორციელების რამდენიმე ადგილი. ევროპის სახელმეკრულებო სამართლის პრინციპები ამ საკითხის გადასაწყვეტად ადგენენ შემდეგი სახის მოწესრიგებას: თუკი მხარეს (კრედიტორს) გააჩნია ბიზნესის (სამენარმეო საქმიანობის) განხორციელების ერთზე მეტი ადგილი (place of business), მაშინ სამენარმეო საქმიანობის განხორციელების ადგილად ჩაითვლება ის ადგილი, რომელსაც ყველაზე მჭიდრო კავშირი აქვს მხარეთა შორის დადებულ ხელშეკრულებასთან, ხელშეკრულების დადების მომენტისათვის მხარეებისათვის ცნობილი ანდა სავარაუდო გარემოებების გათვალისწინებით (მე-7:101 (2) მუხლი).⁸⁰⁶

ევროპის სახელმეკრულებო სამართალში არამენარმე პირების მიმართ ფულადი

⁸⁰¹ ზოგი ქვეყანა მხარს უჭერს ვალდებულების შესრულების ადგილის სხვაგვარ მოწესრიგებას - ფულადი ვალდებულება უნდა შესრულდეს მოვალის ადგილსამყოფელის მიხედვით (ესპანეთი, საფრანგეთი, ბელგია, ლუქსემბურგი (ცალკეული გამოწესებებით))

⁸⁰² *Palandt/Gruneberg*, §270, Rn 21; *Schwab*, Geldschulden als Bringschulden?, NJW 2011, 2833.

⁸⁰³ Münch. Komm. zum Bürgerlichen Gezezbuch, Wenzel., 5 Auflage. 2007, §362, Rn 21.

⁸⁰⁴ *Weiler*, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, S. 108.

⁸⁰⁵ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994. Uniform Law Review, 2004.

⁸⁰⁶ Principles of European Contract Law, Parts I and II, Ed. by Lando, Hugh Beale, P. 329.

ვალდებულების შესრულების ადგილი განისაზღვრება იმ ადგილის მიხედვით, რომელსაც ეს პირი ჩვეულებრივ საცხოვრებლად ირჩევს. ამასთან, მხედველობაში მიიღება, რომ საუბარია საცხოვრებელი ადგილის გაგების არა იურიდიულ, არამედ ფაქტობრივ კონცეფციაზე. „ჩვეულებრივი საცხოვრებლის“ განსაზღვრისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება პირის ფაქტობრივ ყოფნას მოცემულ ადგილზე, მიუხედავად იმისა, აქვს თუ არა მას უფლება იცხოვროს ამ ქვეყანაში და აგრეთვე მიუხედავად იმისა, რომ პირი დროდადრო ტოვებს საცხოვრებელ ადგილს, მაგრამ იმ პირობით, რომ შემდგომში აუცილებლად ბრუნდება თავის საცხოვრებელ ადგილას.⁸⁰⁷

386-ე მუხლის თანახმად, შესრულების ადგილის საეჭვოობისას ფულადი ვალდებულება უნდა შესრულდეს კრედიტორის ადგილსამყოფელის (საცხოვრებელი ადგილი (20 l) ან იურიდიული მისამართი) მიხედვით. თუ კრედიტორს აქვს ფულის ჩარიცხვისათვის გამიზნული საბანკო ანგარიში იმ ადგილას ან იმ ქვეყანაში, სადაც გადახდა უნდა მოხდეს, მაშინ მოვალეს შეუძლია ამ ანგარიშზე ჩარიცხვით შეასრულოს თავისი ფულადი ვალდებულება, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა კრედიტორი ამის წინააღმდეგია.⁸⁰⁸

შესრულების ადგილის საეჭვოობაში იგულისხმება ისეთი შემთხვევა, როდესაც შესრულების ადგილი არც კანონით და არც ხელშეკრულებითაა განსაზღვრული და არც სხვა გარემოებებიდან გამომდინარეობს.⁸⁰⁹ მოვალის მიერ კრედიტორის საბანკო ანგარიშზე თანხის ჩარიცხვის გზით ფულადი ვალდებულების შესრულების მიზნით ყოველთვის საჭიროა კრედიტორის „თანხმობა“ – როგორც წესი, წინასწარ გაცემული თანხმობის („ნებართვის“) სახით.⁸¹⁰

ფულად ვალდებულებებთან მიმართებით, როდესაც მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულება ხდება კრედიტორის საბანკო ანგარიშზე ჩარიცხვით, მოვალეს უფლება აქვს თანხა ჩარიცხოს მხარეთა შეთანხმებულ ან კრედიტორის მიერ მითითებულ საბანკო ანგარიშზე. ეს განპირობებულია იმით, რომ კრედიტორს შეიძლება გააჩნდეს ინტერესი სწორედ კონკრეტულ საბანკო ანგარიშზე უნაღდო ანგარიშსწორების გზით ფულადი ვალდებულების შესრულების მიმართ. თუკი მოვალე ფულად ვალდებულებას შეასრულებს კრედიტორთან შეუთანხმებელ სხვა საბანკო ანგარიშზე, ამან შეიძლება საფრთხე შეუქმნას კრედიტორის ინტერესებს და ეს ჩაითვლება ვალდებულების არაჯეროვან შესრულებად. ამასთან, იმ შემთხვევაში, თუკი მოვალე ფულად ვალდებულებას შეასრულებს კრედიტორთან შეუთანხმებელ სხვა საბანკო ანგარიშზე გადარიცხვის გზით, მაგრამ კრედიტორი ამით არ განიცდის არანაირ დამატებით ხარჯს, მოვალის მიერ ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულება მაინც არ გამოიწვევს მისთვის პასუხისმგებლობის დაკისრებას, თუკი შეთანხმებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული (მაგალითად, პირგასამტეხლო). საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპები („უნიდროას“ პრინციპები) განსაზღვრავს, რომ მოვალემ ფულადი ვალდებულება უნდა შეასრულოს კრედიტორის კონკრეტულ

⁸⁰⁷ “ibid”, p.330.

⁸⁰⁸ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 386-ე მუხლი, გვ. 339.

⁸⁰⁹ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 42.

⁸¹⁰ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 406.

საბანკო ანგარიშზე თანხის ჩარიცხვით. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არ არსებობს კრედიტორის მითითება კონკრეტული საბანკო ანგარიშის შესახებ, მოვალეს შეუძლია კრედიტორის მისთვის ცნობილ ნებისმიერ საბანკო ანგარიშზე ჩარიცხვით შეასრულოს თავისი ფულადი ვალდებულება (მუხლი 6.1.8).⁸¹¹

გარკვეულ გართულებებს იწვევს ისეთი შემთხვევები, როდესაც ხელშეკრულებაში მითითებულია კრედიტორის კონკრეტული საბანკო ანგარიში, ხოლო შესრულების წინ კი, იგი ატყობინებს მოვალეს, რომ მან ვალდებულება შეასრულოს კრედიტორის სხვა საბანკო ანგარიშზე თანხის გადარიცხვის გზით. ამ შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება კრედიტორის მიერ გამოვლენილ ნებას იმის გათვალისწინებით, რომ მან უნდა აუნაზღაუროს მოვალეს აქედან წარმოშობილი დამატებითი ხარჯები.⁸¹²

ბ.დ. ვალდებულების შესრულების ადგილის შეცვლა

პრაქტიკაში არ არის გამორიცხული შემთხვევებიც, როდესაც ვალდებულების შესრულების წინ მოვალის ან კრედიტორის საცხოვრებელი ადგილი (სანარმოს ადგილსამყოფელი) იცვლება.⁸¹³ ისევე, როგორც ნებისმიერი სახელშეკრულებო პირობა, ხელშეკრულებით განსაზღვრული ვალდებულების შესრულების ადგილის შესახებ პირობაც შეიძლება შეიცვალოს მხარეთა შეთანხმებით.⁸¹⁴ გარდა ამისა, ცალკეულ შემთხვევაში, ვალდებულების შესრულების ადგილი შეიძლება შეიცვალოს კანონმდებლობით (მაგალითად, 682-ე მუხლით გათვალისწინებული გადაზიდვის ხელშეკრულების შესრულების შეუძლებლობა შეთანხმებულ ადგილას) ან სასამართლო გადაწყვეტილებით.

ვალდებულების შესრულების ადგილის შეცვლა დაუშვებლადაა მიჩნეული, თუ ეს იწვევს შესაბამისი მხარისათვის შეუსაბამოდ მაღალ ხარჯებს.⁸¹⁵

განსახილველ საკითხთან დაკავშირებით, იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ მხარეს ეკისრება შესრულების ადგილის შეცვლის გამო წარმოშობილი ყველა დამატებითი ხარჯი, თუკი შესრულების ადგილის შეცვლა გამომწვეულია იმ გარემოებებით, რომლებზეც იგი პასუხისმგებელია.⁸¹⁶ ამ საკითხზე საინტერესოა შვეიცარიის ვალდებულებითი კანონის მიდგომა. კანონის 74-ე მუხლის მესამე აბზაცის თანახმად, თუკი კრედიტორი ვალდებულების შესრულებამდე შეიცვლის საცხოვრებელ ადგილს (იურიდიულ მისამართს) და ამის გამო იზრდება ხარჯები ან საფრთხე ექმნება შესრულებას, მოვალეს უფლება აქვს ვალდებულება შეასრულოს კრედიტორის თავდაპირველი (ვალდებულების წარმოშობის დროს) საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით.

საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპების („უნიდროას“

⁸¹¹ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994. Uniform Law Review, 2004.

⁸¹² გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი 270-ე პარაგრაფის მე-3 ნაწილი განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს ფულადი ვალდებულების შესრულების წინ კრედიტორის საცხოვრებელი ადგილის (ადგილსამყოფელის) შეცვლით გამოწვეული დამატებითი ხარჯების ანაზღაურების საკითხზე; *Ermann*(herausg.), Handkommentar zum BGB. Band I., 13 Auflage. 2011, Koln, §270, Rn 8-9.

⁸¹³ *Weiler*, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, S.107.

⁸¹⁴ *კლიერიშვილი*, ვალდებულებების შესრულება, 2006, გვ. 51.

⁸¹⁵ Principles of European Contract Law, Parts I and II, Ed. by *Lando/Beale*, P. 331.

⁸¹⁶ *Worlen/Metzler-Muller*; Schuldrecht AT, 11 Vollig uberarbeitete und verbesserte Auflage, 2013, S. 56.

პრინციპები) 6.1.6. მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, თუ ვალდებულების შესრულების წინ იცვლება მხარის საწარმოს ადგილსამყოფელი და ამის გამო იზრდება ხარჯები ან საფრთხე ექმნება შესრულებას, მაშინ მას ეკისრება მეორე მხარისათვის გაზრდილი ხარჯების ანაზღაურება.⁸¹⁷ აღნიშნულ მხარეს ეკისრება აგრეთვე მოსალოდნელი საფრთხის რისკიც.⁸¹⁸

363-ე მუხლის თანახმად, თუ ვალდებულების შესრულებამდე იცვლება კრედიტორის საცხოვრებელი ადგილი ან იურიდიული მისამართი და ამის გამო იზრდება ხარჯები, ან საფრთხე ექმნება შესრულებას, მაშინ კრედიტორს ეკისრება როგორც გაზრდილი ხარჯების ანაზღაურება, ასევე საგნის გადაცემის მოსალოდნელი საფრთხის რისკიც.⁸¹⁹ მაშასადამე, საქართველოს კანონმდებლობა ზოგადი წესის სახით ადგენს, რომ შესრულების ადგილის შეცვლით გამოწვეული უარყოფითი შედეგების რისკის მატარებელია ყოველი მხარე, რომლის საცხოვრებელი ადგილის ან საწარმოს ადგილსამყოფელის შეცვლამაც გამოიწვია ეს შედეგები. ვალდებულების შესრულების წინ მხარის საცხოვრებელი ადგილის ან საწარმოს ადგილსამყოფელის შეცვლაში იგულისხმება ცლილება ვალდებულების წარმოშობიდან ვალდებულების შესრულების მომენტამდე შუალედში.

მხარეთა კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების პრინციპებიდან გამომდინარე, ადგილმონაცვლე მხარე ვალდებულია აცნობის მეორე მხარეს ამის შესახებ, რათა ამ უკანასკნელს ჰქონდეს შესაძლებლობა მიიღოს სათანადო ზომები.⁸²⁰ ხარჯების გაზრდა შეიძლება გამოიწვიოს სხვადასხვა გარემოებამ. უმეტესწილად ეს დაკავშირებულია საგნის შენახვასა და ტრანსპორტირებასთან.⁸²¹

ვალდებულების შესრულების ადგილის შეცვლის საკითხი შეიძლება წარმოიშვას მოთხოვნის უფლების დათმობასთან დაკავშირებითაც. მოთხოვნის დათმობა საქართველოს კანონმდებლობით წარმოადგენს ხელშეკრულებას, რომლის მიმართაც ვრცელდება კანონმდებლობით დადგენილი ყველა ის მოთხოვნა, რომლებიც გამოიყენება სხვა სამოქალაქო-სამართლებრივი ხელშეკრულებების მიმართ, კერძოდ, მოთხოვნები ფორმის, შინაარსისა და ნამდვილობის შესახებ. მოთხოვნის დათმობის შემთხვევაში ახალმა კრედიტორმა შეიძლება მოსთხოვოს მოვალეს ვალდებულების შესრულება უკვე ახალი კრედიტორის ადგილსამყოფელის ან საბანკო ანგარიშზე თანხის გადახდის მეშვეობით. იმ შემთხვევაში, როდესაც შესრულება უნდა მოხდეს ახალი რეკვიზიტების შესაბამისად, ახალი კრედიტორი ვალდებულია აცნობოს მოვალეს შესაბამისი რეკვიზიტები. ყველა დამატებითი ხარჯი, რაც გამოწვეულია გადახდის ადგილის შეცვლით, ეკისრება კრედიტორს. თუკი ახალი კრედიტორი არ მისცემს მოვალეს ახალ მითითებებს, ასეთ შემთხვევაში მოვალე ვალდებულებას შეასრულებს ხელშეკრულების თავდაპირველი პირობების შესაბამისად (მოთხოვნის დათმობისას შესრულების ადგილი, დრო და წესი არ იცვლება). ასევე მხედველობაშია მისაღები, რომ იმ შემთხვევაში, როდესაც ვალდებულების შესრულების ადგილი განისაზღვრება

⁸¹⁷ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994. Uniform Law Review, 2004.

⁸¹⁸ Principles of European Contract Law, Parts I and II, Ed. by Lando/Beale, P. 331.

⁸¹⁹ ძლიერიშვილი, ვალდებულებების შესრულება, 2006, გვ. 51.

⁸²⁰ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 364-ე მუხლი, გვ. 281.

⁸²¹ ძლიერიშვილი, ვალდებულებების შესრულება, 2006, გვ. 51.

კრედიტორის ადგილსამყოფელის მიხედვით, ახალ კრედიტორზე უფლების გადაცემამ შეიძლება გამოიწვიოს ვალდებულების შესრულების ადგილის შეცვლა.

საერთო სამართლებრივი პრინციპების შესაბამისად, ვალდებულება უნდა შესრულდეს შეთანხმებულ ადგილას.⁸²² წინააღმდეგ შემთხვევაში უფლებამოსილ პირს აქვს უფლება ან საერთოდ არ მიიღოს შესრულება, ან მიიღოს შესრულება, მაგრამ მოითხოვოს შესრულების ადგილის შეცვლით გამონვეული დამატებითი ხარჯების ანაზღაურება. მაშასადამე, თუკი ვალდებულება არ შესრულდა შეთანხმებულ ადგილას, ადგილი აქვს ვალდებულების არაჯეროვან შესრულებას (დარღვევას), რაც იწვევს განსაზღვრულ სამართლებრივ შედეგებს, რომელთა შორისაც მთავარი მაინც არის მოვალის მიერ ვადის გადაცილება.⁸²³

არასაპატიო მიზეზით ვალდებულების შესრულება სხვა ადგილას, იწვევს ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულებისათვის გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის დაკისრებას. თუმცა კი, ცალკეულ შემთხვევაში, ვალდებულების შესრულება სხვა ადგილას არ უნდა იქნეს მიჩნეული კრედიტორის ინტერესების მნიშვნელოვან ხელყოფად, რის გამოც კრედიტორის მხრიდან შესრულების მიღებაზე უარი, აგრეთვე მოვალის მიმართ პასუხისმგებლობის დაკისრება, მეტისმეტად უსამართლო იქნებოდა.

მაგალითად, წერილობითი ფორმით დადებული სესხის ხელშეკრულებით მხარეები შეთანხმდნენ, რომ მოვალის მიერ სესხი უნდა დაბრუნებულიყო ქალაქ თბილისში 2012 წლის ივლისის მეორე ნახევარში. თუმცა კი მოვალემ შესთავაზა კრედიტორს სესხად მიღებული თანხის უკან დაბრუნება ქალაქ ბათუმში, სადაც ისინი შემთხვევით შეხვდნენ ერთმანეთს 2012 წლის 20 ივლისს. როგორც წესი, ამ შემთხვევაში გამსესხებელს (კრედიტორს) არა აქვს შეთავაზებული შესრულების მიღებაზე უარის თქმის ინტერესი, თუმცა კი ასეთი შესრულება, ხელშეკრულების პირობიდან გამომდინარე, „ფორმალურად“ მაინც ითვლება არაჯეროვან შესრულებად.

თუკი მოვალე ვალდებულებას ასრულებს სხვა ადგილას, ვიდრე ეს განსაზღვრული იყო, კრედიტორს მაინც შეუძლია მიიღოს ასეთი შესრულება და გაათავისუფლოს მოვალე ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულებისათვის გათვალისწინებული პასუხისმგებლობისაგან. ასევე, კრედიტორს შეუძლია მიიღოს არაჯეროვანი შესრულება, თუმცა გამოიყენოს მოვალის მიმართ ასეთ შემთხვევებში კანონმდებლობით გათვალისწინებული მეორადი მოთხოვნის უფლებები. ზოგიერთ შემთხვევაში, კონკრეტული საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, კრედიტორის მიერ შესრულების მიღება არასათანადო ადგილას განიხილება, როგორც ასეთი შესრულების მოწონება, თუნდაც კრედიტორს ამის შესახებ პირდაპირ არ ჰქონდეს წინასწარ ნება გამოხატული.

6. ვალდებულების შესრულების დრო

ა. ზოგადი დებულებანი

დროის მნიშვნელობა და მისი ზემოქმედება სამართლებრივ ურთიერთობებზე ვალდებულებით სამართალშიც ვლინდება, განსაკუთრებით კი ვალდებულების შეს-

⁸²² Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, s.108.

⁸²³ ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 58-60.

რულებასთან კავშირში. ვალდებულების დროულად შესრულება ერთ-ერთ უმთავრეს პრინციპს წარმოადგენს.⁸²⁴ ვალდებულების შესრულების დროდ ითვლება იმ მომენტის დადგომა, როდესაც ვალდებულება შესრულებულ უნდა იქნეს.⁸²⁵

ზოგადად, სამოქალაქო უფლებების განხორციელება და დაცვა მჭიდროდ არის დაკავშირებული დროის ფაქტორთან. ვადა აწესრიგებს სამოქალაქო ბრუნვას, განაპირობებს ხელშეკრულებათა ჯეროვან შესრულებას. თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკა, მისთვის დამახასიათებელი დინამიკურობითა და დროის დეფიციტით, წარმოუდგენელია ვადებთან დაკავშირებული საკითხების სრულყოფილი და სწორი სამართლებრივი მონესრიგების გარეშე.⁸²⁶ სამოქალაქო კანონმდებლობა დროის ფაქტორს უკავშირებს სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობას, შეცვლასა და შეწყვეტას, ასევე იმ მოქმედებათა შესრულებას, რომელიც გათვალისწინებულია კანონით ან ხელშეკრულებით.⁸²⁷

სამოქალაქო ბრუნვაში ვადებს ხშირად აიგივებენ მათ ნეგატიურ გამოვლენასთან – ამონურვასთან, გასვლასთან. მაგალითად, ვალდებულების შესრულებას სწორედ შესრულებისათვის განსაზღვრული ვადის ამონურვას უკავშირებენ.

ვალდებულების შესრულების დროდ ითვლება განსაზღვრული მომენტის დადგომა, როცა ვალდებულება შესრულებულ უნდა იქნეს. ამასთან, ეს მომენტი არის დროის მეტ-ნაკლებად მცირე მონაკვეთი. ვადა არის დროში არსებული მომენტი ან გარკვეული პერიოდი. ვადისა და დროის ურთიერთმიმართება არის თანაფარდობა ზოგადისა და განსაკუთრებულისა, ურთიერთდამოკიდებულება ობიექტურისა და სუბიექტურისა.⁸²⁸ ვადა და დრო არსებითად ერთი და იმავე მოვლენის ამსახველი ცნებებია. ვადა აღნიშნავს დროის ამა თუ იმ მონაკვეთს, დრო კი ასახავს როგორც დროის მონაკვეთს, ანუ ვადას, ასევე დროს ზოგადად, როგორც მუდმივს, წარუვალს. დროის დინებას ვერაფერი შეაჩერებს, მაშინ, როდესაც ვადა, როგორც დროში არსებული – შეიძლება შეწყდეს.⁸²⁹

შესრულების მოთხოვნის მომენტს წარმოადგენს დრო, რომლის დადგომის შემდეგაც კრედიტორს უფლება აქვს მოითხოვოს შესრულება. შესრულების მოთხოვნის მომენტი პასუხობს კითხვაზე, თუ როდიდან აქვს კრედიტორს მოთხოვნის უფლება. ამ მომენტის დადგომას ახლავს სამი ფაქტორი: 1) შესრულების მოთხოვნამდე – შესრულების ვალდებულება არსებობს, მაგრამ კრედიტორს, როგორც წესი, არა აქვს მისი მოთხოვნის უფლება. ამდენად, გარკვეულ მომენტამდე ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის უფლება მხოლოდ იგულისხმება – იგი სავარაუდოა; 2) როგორც კი დადგება ვალდებულების შესრულების ვადა, კრედიტორს ეძლევა უფლება, შეარჩიოს ვალდებულების შესრულების მომენტი; 3) ხანდაზმულობის ფაქტორი – რადგანაც კრედიტორის მოთხოვნის უფლებაც არ არის უვადო და მასზე მოქმედებს ხანდაზმულობის ზოგადი წესები. ამდენად, არ არის გამორიცხული, რომ თვით კრედიტორის მოთხოვნა გახდეს ვადაგასული. ხანდაზმულობის ამონურვის შემდეგ კრედი-

⁸²⁴ *Worlen/Metzler-Muller*, Schuldrecht AT, 11 Vollig uberarbeitete und verbesserte Auflage, 2013, s.68.

⁸²⁵ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 54.

⁸²⁶ *Weiler*, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, § 10, Rn 26.

⁸²⁷ *ზარანდია*, სახელმწიფოებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 31.

⁸²⁸ *Грибанов*, Сроки в гражданском праве, 1967, 9.

⁸²⁹ *ზარანდია*, სახელმწიფოებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 34.

ტორს არა აქვს უფლება მოითხოვოს ვალდებულების იძულებითი შესრულება.⁸³⁰

შესრულების დრო მოვალისათვის მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისით, თუ როდინდან ხდება იგი ვალდებულები განახორციელოს შესრულება.⁸³¹

ხელშეკრულების მოქმედების ვადა განსხვავდება ვალდებულების შესრულების ვადისგან როგორც ხანგრძლივობით, ისე მიზნებითა და მისი გასვლის შედეგებით. ხელშეკრულების ვადა აღნიშნავს მხარეთა შეთანხმების მოქმედების ხანგრძლივობას, ხოლო ვალდებულების შესრულების ვადა კი არის მომენტი ან პერიოდი, რომლის დადგომისას (განმავლობაში) მოვალემ უნდა შეასრულოს ვალდებულება.

ბ. ვალდებულების შესრულების ცალკეული ვადები

სამოქალაქო სამართალში შესრულების ვადები მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანია.⁸³² ასეთ ვადებს ერთმანეთისაგან განასხვავებენ არა მარტო ხანგრძლივობისა და განსაზღვრულობის ხარისხის მიხედვით, არამედ მათი წარმომშობი წყაროს სამართლებრივი ბუნების მიხედვითაც. შეიძლება განვასხვაოთ ვალდებულების შესრულების ა) სახელშეკრულებო; ბ) კანონისმიერი; გ) სასამართლოს (არბიტრაჟის) მიერ განსაზღვრული; დ) ცალმხრივი ნებით დადგენილი; და ე) გარემოებებიდან გამომდინარე ვადები⁸³³

ბ.ა. ვალდებულების შესრულების სახელშეკრულებო ვადები

ნების ავტონომიისა და ხელშეკრულების თავისუფლების⁸³⁴ ზოგადი პრინციპიდან გამომდინარე,⁸³⁵ ვალდებულების შესრულების დროს განსაზღვრავენ ვალდებულების სუბიექტები. სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეებს საკუთარი ნებისა და თავიანთი ინტერესების შესაბამისად შეუძლიათ დაადგინონ შესრულების დრო კონკრეტული ვალდებულებისთვის, რომელიც უკვე წარმოშობილია ან მომავალში წარმოიშობა მათ შორის (*in diem obligatio*).⁸³⁶ ამასთან, კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში, ვალდებულების შესრულების დრო მიეკუთვნება ხელშეკრულების არსებით პირობებს, რაც უკვე ნიშნავს მხარეთა არა უფლებას, არამედ ვალდებულებას, შეთანხმდნენ შესრულების დროზე, რადგან კანონით გათვალისწინებულ ამ არსებით პირობებზე შეთანხმების გარეშე, ხელშეკრულება დადებული არ ჩაითვლება. თუმცა, ვალდებულების შესრულების იმპერატიული ვადები არ არის დამახასიათებელი სამოქალაქო სამართლისათვის და მათი რაოდენობა ძალზედ უმნიშვნელოა.

ვალდებულების შესრულების დროსთან მიმართებით ხელშეკრულების თავისუფლებისა და ზოგადად, ნების ავტონომიის პრინციპები ბადებს შეკითხვას ამ თავისუფ-

⁸³⁰ იქვე, გვ. 41.

⁸³¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 10 თებერვლის № ას-1191-1051-2010 გადაწყვეტილება.

⁸³² Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, 36 Auflage, Munchen, 2012, S. 134.

⁸³³ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 55.

⁸³⁴ სახელშეკრულებო თავისუფლება ნების ავტონომიის იურიდიულად უფრო დასრულებული გამოხატულებაა. მხარეები თავისუფლად განსაზღვრავენ, თუ რას მოიცავს მათი უფლებები და მოვალეობები.

⁸³⁵ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 90.

⁸³⁶ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ, 2005, გვ. 4.

ლების ფარგლებთან მიმართებით. რამდენად შეიძლება იყოს მხარეების მიერ დადგენილი ვადა ხანგრძლივი ან მცირე? მოქმედებს თუ არა რაიმე შეზღუდვა?

მხარეთა ნების (კერძო) ავტონომიის პრინციპი ვალდებულების შესრულების დროსთან მიმართებით არ არის აბსოლუტური ხასიათის და იზღუდება კანონით. თუკი მხარეებმა ხელშეკრულებაში გაითვალისწინეს ვალდებულების შესასრულებლად არაგონივრულად მცირე დრო, მას არ შეიძლება ჰქონდეს მხარეთათვის მბოჭავი ძალა (მაგალითად, აგარაკის აშენება ერთ საათში და ა.შ.). ხელშეკრულების მხარეებს შეუძლიათ ხელშეკრულებაში მიუთითონ შესრულების დრო ან შესრულების ვადის დასაწყისი. იმ შემთხვევაში, როდესაც ვალდებულების შესრულების ვადის განსაზღვრა ხელშეკრულებაში მხარეთა მიერ ხდება, როგორც წესი, გათვალისწინებული უნდა იყოს ორივე მხარის ინტერესი და იგი უნდა გაინსაზღვროს სამართლიანობის საფუძველზე.⁸³⁷

ვალდებულების შესრულების ვადის განსაზღვრულობის მიხედვით, განასხვავებენ განსაზღვრული და განუსაზღვრელი ვადით დადებულ ხელშეკრულებებს. თავის მხრივ, ვალდებულების შესრულების ვადის განსაზღვრულობის ხარისხი შესაძლებლობას იძლევა შესრულების ვადები დაიყოს შემდეგნაირად: ა) ზუსტად განსაზღვრული დრო; ბ) ვადა, განსაზღვრული ვალდებულების პირობებით ან ვალდებულების არსიდან გამომდინარე; გ) გონივრული ვადა.

იურიდიულ ლიტერატურაში შესრულების ვადა იყოფა აგრეთვე აბსოლუტურად განსაზღვრულ და ფარდობითად განსაზღვრულ (რელატიურ) ვადად.⁸³⁸ ვალდებულების შესრულების აბსოლუტური ვადები ცნობილი იყო რომის სამართალშიც; ხელშეკრულებაში ასეთი ვადების შესახებ დათქმას ეწოდებოდა „clausula cassatoria“.⁸³⁹

აბსოლუტური ვადა მაშინ არის, როდესაც ვადის გადაცილების შემდეგ შესრულებაც კარგავს ყოველგვარ ინტერესს. აბსოლუტური ვადის შემთხვევაში ვალდებულების შესრულების დრო ფიქსირდება კალენდარული თარიღით. თავად ასეთი დადგენაც ორ ხერხს მოიცავს: ა) პირდაპირს, როდესაც დგინდება ზუსტი კალენდარული თარიღი; მაგალითად, კრედიტორს საქონლით ბეჭედი ქონებების დღისათვის ესაჭიროება. ასეთ შემთხვევაში ერთდღიანი დაყოვნებაც კი ხანგრძლივ შეუძლებლობას უთანაბრდება და შესრულების ვალდებულების ipso iure გაქარწყლებას იწვევს (აბსოლიტურად ფიქსირებული ვალდებულება - absolute Fixgeschäft).⁸⁴⁰ ბ) არაპირდაპირს, რომელიც ემყარება დამატებით ცნობებს (მაგალითად, დაბადების 25-ე წლისთავს). ამასთან, შესრულების მომენტის დადგომა დამოკიდებულია იმაზეც, თუ რა სახის ვალდებულებასთან გვაქვს საქმე. შესაძლებელია მოხდეს ვალდებულების მთლიანად შესრულება, თანხის მთლიანად გადაცემა, ხოლო, როდესაც სახეზეა პერიოდული ან ნაწილობრივი გადახდა, მაშინ ხდება ვალდებულების არა სრული, არამედ ნაწილობრივი შესრულება.⁸⁴¹

რელატიური ვადის შემთხვევაში ვადის გადაცილება აზრს კი არ უკარგავს ვალ-

⁸³⁷ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 365-ე მუხლი, გვ. 287.

⁸³⁸ Zweigert/Kötz Einführung in die Rechtsvergleichung, 3 Auflage, Tübingen, 1996, S. 491.

⁸³⁹ Дерибурге, Обязательное право, Т. 2, Пандекты, 1900, 95.

⁸⁴⁰ ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 96.

⁸⁴¹ ზარანდია, სახელმწიფო სამართალი ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 54.

დებულების შემდგომ შესრულებას, არამედ მხოლოდ ართულებს მას. შესრულების ვადის გადაცილება გამოიწვევს 400-404-ე მუხლებით გათვალისწინებულ შედეგებს (ფარდობითად ფიქსირებული ვალდებულება – relatives Fixgeschäft).

ვალდებულების შესრულების ვადის განსაზღვრულობის ხარისხთანაა დაკავშირებული ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ადგილი აქვს ვალდებულების შესრულების ალტერნატიულ ვადებს. ხელშეკრულების თავისუფლების ზოგადი პრინციპიდან გამომდინარე, მხარეებს ხელშეკრულებით შეუძლიათ გაითვალისწინონ, რომ ვალდებულება უნდა შესრულდეს მხარეების მიერ განსაზღვრულ ამა თუ იმ დროს.⁸⁴² ცხოვრებაში ასეთი შემთხვევები ხშირია, მაგალითად, კრედიტორი და მოვალე სესხის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, სესხის საგნის დაბრუნების ვადის განსაზღვრისას თანხმდებიან, რომ მოვალე სესხს დააბრუნებს შაბათს ან კვირას.⁸⁴³

თუკი არ არის გათვალისწინებული, ვის აქვს ვალდებულების შესრულების ერთი ან რამდენიმე ვადიდან ამორჩევის უფლება, მაშინ მხარეთა შორის წარმოშობილი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის მიმართ შესაძლებელია ანალოგიით გამოყენებულ იქნეს 374-ე მუხლით გათვალისწინებული ალტერნატიული ვალდებულებების მომწესრიგებელი წესები და შესაბამისად, ვალდებულების შესრულების კონკრეტული ვადის არჩევის უფლება მიეცეს მოვალეს. ალტერნატიული ვადების გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევებში, თუკი ხელშეკრულებიდან, კანონიდან ან ვალდებულების არსიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს.

აგრეთვე ვალდებულების შესრულების საერთო და კერძო (შუალედურ) ვადებს განასხვავებენ. საერთო ვადა წარმოადგენს ვალდებულების მთლიანად შესრულების, ხოლო კერძო (შუალედური) კი – ვალდებულების გარკვეული ნაწილის შესრულების ვადას.⁸⁴⁴ მაგალითად, ნარდობის ხელშეკრულებით მხარეებმა შეიძლება განსაზღვრონ არა მხოლოდ სამუშაოთა დასრულების საბოლოო ვადა, არამედ, სამუშაოთა დანყებისა და შუალედური ვადებიც. იმ შემთხვევაში, როდესაც შესრულების დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება, მაშინ ნარდობის ხელშეკრულებით შესრულების დრო განისაზღვრება, როგორც ხელშეკრულების ერთ-ერთი არსებითი პირობა – time of the essence.⁸⁴⁵

ვალდებულების შესრულების შუალედური ვადები დგინდება ძირითადად იმ შემთხვევაში, როდესაც მხარეებს შორის არსებობს გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობები და ვალდებულები პირის მიერ შესრულება ხდება ნაწილ-ნაწილ. მაგალითად, შუალედურ ვადებს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება გაყიდული საქონლის ნაწილ-ნაწილ მიწოდებისას, ვინაიდან, თუ ერთი მხარის მიერ მიწოდების მხოლოდ ერთი ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო შეიქმნა რეალური საშიშროება იმისა, რომ მომავალი მიწოდების ვალდებულებებიც არ შესრულდება, მაშინ მეორე მხარეს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე (486).⁸⁴⁶ შუალედური ვადების ერთ-ერთ მიზანს კრედიტორის მიერ მოვალის მიმართ ვალდებულების დროულად შესრულებ-

⁸⁴² Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, S. 111.

⁸⁴³ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ, 2005, გვ. 7.

⁸⁴⁴ ზარანდია, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 56.

⁸⁴⁵ ძლიერიშვილი, ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 50.

⁸⁴⁶ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 54.

ბაზე კონტროლის განხორციელებაც წარმოადგენს.

ჩასევე განასხვავებენ ხელშეკრულებებს, სადაც ვალდებულების შესრულების დრო წარმოადგენს არსებით პირობას და არსებობს აგრეთვე ხელშეკრულებები, სადაც ვალდებულების შესრულების დრო წარმოადგენს ჩვეულებრივ პირობას.⁸⁴⁷

დროის ფაქტორს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. სშირად იმისათვის, რომ მოვალემ ვალდებულება ჯეროვნად შეასრულოს, კრედიტორმა უნდა განახორციელოს მთელი რიგი მოქმედებები, მაგალითად, მოამზადოს ან დაიქირავოს სანყოფი, მოიწვიოს სპეციალისტები ანდა განახორციელოს სხვა მოსამზადებელი მოქმედებები ვალდებულების შესასრულებლად. მაგალითად, ამერიკის ერთგვაროვანი სავაჭრო კოდექსის 2-130-ე მუხლში აღნიშნულია, რომ, თუ ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული, მაშინ მყიდველის მიერ ნივთის ფასის გადახდა უნდა მოხდეს იმ დროის განმავლობაში, როდესაც მყიდველმა ნივთი უნდა მიიღოს.⁸⁴⁸ ვალდებულების შესრულების დრო ასევე შეიძლება განისაზღვროს სავაჭრო ჩვეულებებისა და ტრადიციების გათვალისწინებით.

სიზუსტის მიხედვით განასხვავებენ განსაზღვრულ (დადგენილ) და განუსაზღვრულ (დაუდგენელ) ვადებს.⁸⁴⁹ ხელშეკრულებით განსაზღვრულ დროში ვალდებულების შესრულების მოვალეობა დამახასიათებელია მთელი სამოქალაქო სამართლისათვის და იგი ეფუძნება ხელშეკრულების სამართლებრივ ძალას. ჯერ კიდევ რომის სამართალში იყო დადგენილი, რომ ვალდებულება უნდა შესრულდეს წინასწარ განსაზღვრულ ვადაში (dies).⁸⁵⁰

ვალდებულების შესრულება ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ვადაში თანამედროვე სახელმწიფო სამართლის ერთ-ერთ უმთავრეს პრინციპს წარმოადგენს. ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ვადაში ვალდებულების შესრულების აუცილებლობის შესახებ დებულებები განმტკიცებულია, როგორც საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპებში (მე-6.1.1. მუხლის „ა“ ქვეპუნქტი),⁸⁵¹ აგრეთვე ევროპის სახელმწიფო სამართლის პრინციპების მე-7:102-ე მუხლის პირველ ქვეპუნქტში⁸⁵² და გაეროს „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის შესახებ“ ვენის კონვენციის 33-ე მუხლის „ა“ ქვეპუნქტში.⁸⁵³

ვალდებულების შესრულების განსაზღვრული ვადა ხასიათდება იმით, რომ ხელშეკრულებით ვალდებულების შესრულების დრო ნათლადაა დადგენილი. ამასთან, ვალდებულების შესრულების თუნდაც განსაზღვრული დრო შეიძლება დადგინდეს:

გ. ვალდებულების შესრულების დროის განსაზღვრა კონკრეტული კალენდარული თარიღით:

ეს ისეთი შემთხვევაა, როდესაც შესრულების დრო განსაზღვრულია კონკრეტული

⁸⁴⁷ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 56.

⁸⁴⁸ Uniform Commercial Code (UCC), 2001, 2-130.

⁸⁴⁹ კობახიძე, სამოქალაქო სამართალი, ზოგადი ნაწილი, 2001, გვ. 357.

⁸⁵⁰ Франчози, Институционный курс римского права, Пер. с итал., 2001, 414.

⁸⁵¹ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994. Uniform Law Review, 2004.

⁸⁵² Principles of European Contract Law. Parts I and II, Ed. by Lando/Beale, 2001, P. 332.

⁸⁵³ United Nations Convention on contracts for the Internationale Sale of Goods _ <http://www.cisg.ru/content/download/cisg.ru.pdf>

დღის მიხედვით, მაგალითად, გაყიდული ნივთი მყიდველს უნდა გადაეცეს 2012 წლის 10 აგვისტოს. თუკი ვალდებულებით სხვა რამ არის განსაზღვრული, შესრულება ამ შემთხვევაში შეიძლება მოხდეს მთელი ამ დღის განმავლობაში. კანონმდებლობით ღიად არის დატოვებული საკითხი იმის შესახებ, თუ რა მომენტისათვის უნდა იყოს შესრულებული ვალდებულება შესაბამისი დღის განმავლობაში. თეორიულად დასაშვებია, რომ შესრულება მოხდეს შეთანხმებული კონკრეტული დღის ღამის 24 საათამდე. თუმცა, როგორც ამას პრაქტიკა ცხადყოფს, ეს მიდგომა ყოველთვის არ არის მართებული. მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული კრედიტორის ინტერესები, აგრეთვე სავაჭრო ბრუნვის ჩვეულებები და ტრადიციები. მაგალითად, არ ჩაითვლება ჯეროვან შესრულებად გამყიდველის მიერ ხელშეკრულების საგნის მიტანა მყიდველის საწყობში სამუშაო დღის დამთავრების შემდეგ, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც საწყობი მუშაობს დღე-ღამის განმავლობაში ანდა ღამით. მრავალი სანარმო თუ ორგანიზაცია საქმიანობს მხოლოდ ე.წ. სამუშაო საათებში. ამიტომაც, შესრულების განხორციელება არასამუშაო საათებში ჩაითვლება არაჯეროვან შესრულებად, თუკი ასეთი შესრულების მიღება საჭიროებს კრედიტორის თანამშრომლების მხრიდან გარკვეული მოქმედებების განხორციელებას (ჩამოტვირთვა, შეტანა და ა.შ.).⁸⁵⁴

ყოველთვის არ არსებობს იმის აუცილებლობა, რომ შესრულების დრო განისაზღვროს საათების, წუთების ან წამების სიზუსტით. თუმცა, ხელშეკრულება შეიძლება ადგენდეს, რომ ვალდებულება უნდა შესრულდეს არათუ კონკრეტულ დღეს, არამედ დღის განმავლობაში კონკრეტულ დროს (მაგალითად, პირველ ნახევარში, შესვენებამდე, 11 საათზე და ა.შ.), ზოგჯერ კი იმდენად ზუსტად, რომ საუბარი წამებზე გამართლებულიც კია (მაგალითად, ასაფეთქებელი ხასიათის სამუშაოები). ე.ი., თუკი განსაზღვრულია, რომ ვალდებულება უნდა შესრულდეს კონკრეტული კალენდარული დღის გარკვეულ მონაკვეთში, ვალდებულება სწორედ ამ დროს უნდა შესრულდეს.⁸⁵⁵

ვალდებულების შესრულების დროის განსაზღვრა დროის გარკვეული პერიოდით

ვალდებულების შესრულების დრო შეიძლება განისაზღვროს დროის გარკვეული პერიოდით. ამ შემთხვევაში ვალდებულება შეიძლება შესრულდეს ნებისმიერ დროს ამ მონაკვეთის განმავლობაში. მაგალითად, სესხი დაბრუნებულ უნდა იქნეს აგვისტოს თვეში. ასეთ შემთხვევაში ვალდებულება შეიძლება შესრულდეს პირველი აგვისტოდან 31 აგვისტოს ჩათვლით ნებისმიერ დროს. რადგან დროის ნებისმიერ პერიოდს გააჩნია როგორც ვადის დაწყების, ისე დასრულების მომენტი, ამიტომაც მნიშვნელოვანია დროის შესაბამისი ფარგლების დადგენა. დროის, როგორც ვალდებულების შესრულების ვადის ფარგლების დადგენა (განსაზღვრა) მხარეების მიერ ხდება იმ მოთხოვნათა დაცვით, რაც კანონმდებლობით დადგენილია ვადებთან დაკავშირებით (121-127-ე მუხლებით დადგენილი ვადის გამოთვლის წესები. ასეთი წესების დადგენა საშუალებას იძლევა, დამკვიდრდეს ვადების გამოყენების ერთიანი პრაქტიკა).⁸⁵⁶

⁸⁵⁴ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 58.

⁸⁵⁵ ზარანდია, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 58.

⁸⁵⁶ ახვლედიანი, ჭანტურია/ახვლედიანი/ზოიძე/ჯორბენაძე (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 1999.

საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპებში (მუხლი 6.1.1. „ბ“ ქვეპუნქტი)⁸⁵⁷ და ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპებში (მუხლი 7:120, მე-2 ქვეპუნქტი)⁸⁵⁸ განსაზღვრულია ისიც, რომ გარემოებებიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულების დროის განსაზღვრა შეიძლება მოხდეს შესაბამისი მხარის მიერ. ანალოგიური მიდგომაა გაეროს „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის შესახებ“ ვენის კონვენციის 33-ე მუხლშიც.

საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობა ითვალისწინებს როგორც განსაზღვრულ, ისე განუსაზღვრელ ვადებს. მაგალითად, 531-ე მუხლის თანახმად, „ქირავნობის ხელშეკრულებით გამქირავებელი მოვალეა დამქირავებელს სარგებლობაში გადასცეს ნივთი განსაზღვრული ვადით. დამქირავებელი მოვალეა გამქირავებელს გადაუხადოს დათქმული ქირა“, ხოლო 560-ე მუხლის თანახმად კი, „თუ საცხოვრებელი სადგომის ქირავნობის ხელშეკრულება განსაზღვრული ვადით არის დადებული, მაშინ დამქირავებელს შეუძლია არა უგვიანეს ორი თვისა ქირავნობის ურთიერთობის შეწყვეტამდე წერილობითი განცხადებით მოითხოვოს ქირავნობის ხელშეკრულების გაგრძელება განუსაზღვრელი ვადით, თუკი გამქირავებელი ამის თანხმობას განაცხადებს.“

გამოთქმა „განსაზღვრული“ ზოგადი შინაარსის შემცველია და გულისხმობს გარკვეულ ვადას, დროებით სარგებლობას, რომელიც შეიძლება იყოს როგორც „პირდაპირ განსაზღვრული“, ისე „განუსაზღვრელი“.⁸⁵⁹ ამასთან, ვალდებულების შესრულების ვადის განუსაზღვრელობა არ ნიშნავს მის მუდმივ ხასიათს. ამ თვალსაზრისით, აღსანიშნავია კიდევ ერთი თავისებურება, რაც „მუდმივი“ ვალდებულებების აკრძალვის სახელწოდებითაა ცნობილი.⁸⁶⁰ მართალია, ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს განუსაზღვრელი ვადით, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ სახელშეკრულებო ვალდებულება შეიძლება უსასრულოდ გაგრძელდეს.⁸⁶¹ ვალდებულებათა დროში შეუზღუდაობა შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც თავისუფლების ხელყოფა. დაუშვებელია, რომ ერთხელ ნაკისრი ვალდებულება მოვალისათვის სამუდამო ტვირთად იქცეს და მას არ ჰქონდეს მისგან თავდახსნის მართლზომიერი საშუალებები.⁸⁶² ამასთან, გამონაკლის შემთხვევებში, ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს კრედიტორის მთელი სიცოცხლის ხანგრძლივობით. მაგალითად, 941-ე მუხლის თანახმად, პირი, რომელიც კისრულობს სამისდღემშიო სარჩოს გადახდას (მარჩენალი), მოვალეა გადაუხადოს იგი სარჩოს მიმღებს (სარჩენს) მთელი სიცოცხლის მანძილზე, თუ ხელშეკრულება სხვა რამეს არ ითვალისწინებს.⁸⁶³

განსაკუთრებული სპეციფიკურობით ხასიათდება ე.წ. „უარყოფითი შინაარსის“ ვალდებულებების შესრულების დრო. იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია

⁸⁵⁷ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994. Uniform Law Review, 2004.

⁸⁵⁸ Principles of European Contract Law. Parts I and II /Ed. by Ole Lando, Hugh Beale. P. 333.

⁸⁵⁹ ზოიძე, რეცენზია იაკობ ფუტყარაძის სადოქტორო დისერტაციაზე „ქართული ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტები“, ჟურნალი „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 2002, გვ. 172.

⁸⁶⁰ ზარანდია, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 62.

⁸⁶¹ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ, 2005, გვ. 5.

⁸⁶² ზარანდია, დასახ. ნაშრ., 2005, გვ. 62.

⁸⁶³ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 428.

მოსაზრება, რომ ვალდებულებას, რომლის შესარულებაც ხდება მოქმედებით, ეწოდება ვალდებულება დადებითი შინაარსით, ხოლო იმ ვალდებულებას კი, რომლის შესარულებაც ხდება მოქმედებისაგან თავის შეკავებით, უწოდებენ ვალდებულებას უარყოფითი შინაარსით.⁸⁶⁴ რადგან უარყოფითი შინაარსის ვალდებულების არსი მდგომარეობს მოქმედებისაგან თავის შეკავებაში, ამიტომაც ასეთი ვალდებულებების შესრულება ხდება ყოველწამიერად.⁸⁶⁵ განსხვავებით სხვა სახის ვალდებულებებისაგან, უარყოფით ვალდებულებებთან მიმართებით, მისი შინაარსიდან გამომდინარე, შეუძლებელია ვისაუბროთ მოვალის მიერ შესრულების ვადის გადაცილებაზე.

ვალდებულების შესრულების დროის განსაზღვრა რაიმე გარემოების დადგომაზე მითითებით

ვალდებულების შესრულების დრო შეიძლება განისაზღვროს იმ გარემოებაზე მითითებით, რომელიც აუცილებლად უნდა დადგეს (მაგალითად, სესხის დაბრუნება გიორგობის დღესასწაულზე). პრაქტიკაში გვხვდება ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ხელშეკრულებით მხარეები ვალდებულებას განსაზღვრავენ დროის ზუსტად განსაზღვრული პერიოდით, თუმცა კი, ამ პერიოდის ათვლის დაწყებას უკავშირებენ გარკვეულ გარემოებას, რომელიც, მათი აზრით, მომავალში აუცილებლად დადგება. მაგალითად, მხარეთა შორის დადებული ნარდობის ხელშეკრულება ითვალისწინებდა შემკვეთის მიერ მენარდისათვის შესრულებული სამუშაოს საზღაურის გადახდას ხუთი სამუშაო დღის განმავლობაში სამუშაოს მიღების შესახებ მიღება-ჩაბარების აქტის ხელმოწერიდან. მენარდის მიერ შესრულებული სამუშაო შემკვეთმა მიიღო ისე, რომ არ მიუთითებია მიღება-ჩაბარების აქტზე ხელმოწერის თარიღი. თუმცა კი მიღება-ჩაბარების აქტზე მისი შედგენის თარიღის არ მითითება, არ ათავისუფლებს შემკვეთს შესრულებული სამუშაოს საზღაურის დროული გადახდისაგან და ეს ვალდებულება უნდა შესრულდეს მისი წარმოშობიდან გონივრულ ვადაში.

ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლომ დადგინილი ფაქტობრივი გარემოებების საფუძველზე მიიჩნია, რომ დამკვეთი ვალდებული იყო მენარდესთან გაეფორმებინა მიღება-ჩაბარების აქტი, რაც მან არ განახორციელა და ამით დაარღვია ხელშეკრულების სპეციფიკური პირობების შესაბამისი მუხლები. სასამართლომ აგრეთვე მიუთითა, რომ შემკვეთის მიერ თანხის სრულად გადაუხდელობა არ უნდა ყოფილიყო მენარდისათვის მიღება-ჩაბარების აქტსა და საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურის წარდგენაზე დამოკიდებული, ვინაიდან მოპასუხის მიერ ვალდებულების შესრულება დამოკიდებული ხდება მიღება-ჩაბარების აქტზე მის მხრიდანვე ხელმოწერაზე. სასამართლომ 649-ე მუხლის შესაბამისად, სამუშაო მიღებულად ჩათვალა, ვინაიდან მოპასუხემ არ მიიღო შესრულებული სამუშაო მხარეთა შეთანხმებით დადგინილი წესით.⁸⁶⁶

368-ე მუხლის თანახმად, თუ გარიგების ნამდვილობა დამოკიდებულია რაიმე პირობის დადგომაზე, მაშინ ვალდებულება შესასრულებელია იმ დღიდან, როცა ეს

⁸⁶⁴ ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი, 2001, გვ. 37.

⁸⁶⁵ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 55.

⁸⁶⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენამეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა 2010 წლის 27 სექტემბრის №ას-616-587-2010 განჩინება.

პირობა დგება.^{867, 868}

როგორც წესი, ხელშეკრულების მხარეები ხელშეკრულების დადებისთანავე იწყებენ მის შესრულებას, მაგრამ არსებობს შემთხვევები, როდესაც ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შედეგების დადგომას მხარეები უკავშირებენ განსაზღვრული გარემოებების არსებობას. ვინაიდან ხელშეკრულების (გარიგების) შედეგების დადგომა ამ გარემოებების არსებობაზე დამოკიდებული, სამოქალაქო სამართალი ასეთ გარიგებებს პირობით გარიგებებს უწოდებს.⁸⁶⁹

პირობითად ითვლება გარიგება, როდესაც იგი დამოკიდებულია სამომავლო და უცნობ მოვლენაზე იმით, რომ ან გარიგების შესრულების გადადება ხდება მის დადგომამდე, ან გარიგების შეწყვეტა – ამ მოვლენის დადგომისთანავე. გარიგებით გათვალისწინებული შედეგის დადგომა შეიძლება რამდენიმე პირობაზე იყოს დამოკიდებული. ეს პირობები შეიძლება იყოს როგორც კუმულატიური, ასევე ალტერნატიული.⁸⁷⁰ კუმულატიური პირობის დროს აუცილებელია ყველა იმ პირობის არსებობა, რომელიც გარიგების ნამდვილობის პირობად არის დასახელებული. ალტერნატიული პირობის შემთხვევაში გარიგების ნამდვილობისათვის საკმარისია ერთ-ერთი რომელიმე პირობის დადგომა.

გარიგება პირობით დადებულად ჩაითვლება მხოლოდ მაშინ, როცა მისი ნამდვილობა დამოკიდებულია სამომავლო და უცნობ მოვლენაზე, ე.ი. ისეთ მოვლენაზე, რომელიც მომავალში უნდა დადგეს, მაგრამ ჯერ კიდევ გაურკვეველია, დადგება თუ არა ეს მოვლენა სინამდვილეში. იურიდიულ ლიტერატურაში სამართლიანად არის აღნიშნული, რომ პირობის სამართლებრივი ინსტიტუტი კერძო ავტონომიის ღირსშესანიშნავი საშუალებაა.⁸⁷¹ იგი გარიგების მხარეებს შესაძლებლობას აძლევს, ნაკისრი ვალდებულებების შესრულება გადადონ იმით,⁸⁷² რომ იგი დაუკავშირონ რალაც მოვლენას, რომლის დადგომამდე მეორე მხარეც იქნება დაინტერესებული.⁸⁷³

ვადა და პირობა იმითაც ემსგავსება ერთმანეთს, რომ მათი მეშვეობით ხდება სახელმწიფო ვალდებულების შესრულების დროში გაშლა. ამასთან, არც ვადა და არც პირობა არ განსაზღვრავს ხელშეკრულების კანონიერ ძალას (როდესაც პირობით გარიგებებზეა საუბარი, იგულისხმება 90-98-ე მუხლებით გათვალისწინებული წესები და არა გარიგების ნამდვილობის პირობები).⁸⁷⁴ ეს ნიშნავს იმას, რომ ვალდებულება არსებობს მათგან დამოუკიდებლად: ვადა და პირობა განსაზღვრავს მხოლოდ ვალდებულების შესრულების მომენტს.

⁸⁶⁷ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/მენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 368-ე მუხლი, გვ. 296.

⁸⁶⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენამეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა 2008 წლის 22 აპრილის №ას-678-1008-07 განჩინება.

⁸⁶⁹ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 410.

⁸⁷⁰ ზოიძე, ჭანტურია/ახვლედიანი/ზოიძე/ჯორბენაძე (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 1999, 90-ე მუხლი, გვ. 254.

⁸⁷¹ von Tuhr Andreas, Der Allgemeine Teil des deutschen bürgerlichen Rechts, Berlin, Bd. 1. S. 271.

⁸⁷² ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 412.

⁸⁷³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენამეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა, №ას-1105-1132-2011 გადაწყვეტილება.

⁸⁷⁴ ზარანდია, სახელმწიფო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 37.

ვადის განსხვავება პირობისაგან სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ პირობითი გარიგების შემთხვევაში პირობა შეიძლება არ დადგეს. მაგალითად, იყიდის თუ არა „X“-ი პიანინოს, დამოკიდებულია იმაზე, გაყიდის თუ არა ამ ნივთს „Y“-ი. ასეთ შემთხვევაში საქმე გვაქვს პირობასთან. თუ „Y“-საგან ნივთის შეძენა არაა საეჭვო, თუმცა გადავადებულია, ანუ აუცილებლად მოხდება მომავალში, საქმე გვაქვს ვადასთან, რადგან ასეთ შემთხვევაში ეს უკანასკნელი არის მომავლის მოვლენა, მაგრამ შეთანხმებული ხელშეკრულების მხარეებს შორის.

კანონმდებლობა ერთმანეთისაგან განასხვავებს გადადებისა და გაუქმების პირობებს.⁸⁷⁵ პირობების ასეთი დაყოფა რომის სამართლიდან იღებს სათავეს. გარიგება გადადების პირობითაა დადებული, თუკი გარიგებით გათვალისწინებული უფლებებისა და მოვალეობების წარმოშობა დამოკიდებულია მომავალ და უცნობ მოვლენაზე. გარიგება გადადების პირობით დადებულად ითვლება, როცა ამ პირობის დადგომა ინვესტს გარიგების შეწყვეტას და აღადგენს გარიგების დადებამდე არსებულ მდგომარეობას. ასეთი პირობით დადებული გარიგების შემთხვევაში გარიგებით გათვალისწინებული შედეგი მაშინვე დგება, მაგრამ პირობის დადგომისთანავე იგი უქმდება. მაგალითად, ა-მ ასესხა ბ-ს ფული იმ პირობით, რომ ბ ხელფასის აღებისთანავე დაუბრუნებს ა-ს ფულს. აიღებს თუ არა ბ ხელფასს (ე.ი. პირობა დადგა), მან უნდა დაუბრუნოს ა-ს სესხი (ე.ი. წყდება სესხის ხელშეკრულება).⁸⁷⁶ მთავარია, რომ ვალდებულება პირობის დადგომის დღიდან შესრულდეს დაუყოვნებლივ ან გონივრულ ვადაში.⁸⁷⁷

გარიგების შედეგის დადგომის განმსაზღვრელი პირობა შეიძლება მხარეების მიერ ფორმულირებული იყოს როგორც პოზიტიურად (ე.ი. დადებითი შინაარსი), ისე ნეგატიურად (ე.ი. უარყოფითი შინაარსი). პირობის შინაარსი პოზიტიურია, თუკი გარიგების შედეგი დამოკიდებულია პირობის დადგომაზე. პირობის შინაარსი იქნება ნეგატიური, თუკი გარიგებით გათვალისწინებული შედეგის დადგომა დამოკიდებულია იმაზე, რომ პირობა არ დადგეს.⁸⁷⁸

ამდენად, ვადა არის დროის შუალედი, რომელიც იწურება განსაზღვრულ კალენდარულ დღეს და ასეთ შემთხვევაში ცნობილია არა მარტო ის, რომ ეს ვადა დადგება, არამედ ისიც, თუ როდის დადგება ეს ვადა. ამისგან განსხვავდება ის შემთხვევა, როდესაც, მაგალითად, პირმა იკისრა მეორე პირის რჩენის ვალდებულება მთელი სიცოცხლის მანძილზე.⁸⁷⁹ ნებისმიერი პირის სიცოცხლე დროში შეზღუდულია, ამიტომაც აღარაა საეჭვო, რომ ეს მოვლენა დადგება, თუმცა მისი დადგომის თარიღი უცნობია. მაშასადამე, ცხოვრებაში არცთუ იშვიათია ვადისა და პირობის კომბინაციები, რაც კიდევ უფრო აქტუალურს ხდის პარალელების გავლებას ვადასა და პირობას შორის. ვადა არის სამომავლო მოვლენა (ამით უახლოვდება ის პირობას), მაგრამ დადგენილი მოვლენა (ამით ის უპირისპირდება პირობას).

პირობის დადგომის დღიდან ყოველთვის შეიძლება არ მოხერხდეს შესრულების

⁸⁷⁵ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 412.

⁸⁷⁶ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 413.

⁸⁷⁷ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 59.

⁸⁷⁸ *ზარანდია*, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 38.

⁸⁷⁹ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 430.

განხორციელება. ესეც მხედველობაში ჰქონდა კანონმდებელს, როდესაც ადგენდა, რომ თუ ვადის დასაწყისად აღიარებულია ესა თუ ის მოვლენა, ან დღის რომელიმე მონაკვეთი, მაშინ ვადის გამოთვლისას არ მიეთვლება ის დღე, რომელშიც დგება ეს მოვლენა ან დღის ზემოაღნიშნული დრო (122).⁸⁸⁰

ბ.ბ. ვალდებულების შესრულების კანონისმიერი ვადები

ცალკეულ შემთხვევაში, ვალდებულების შესრულების დრო უშუალოდ კანონიდან გამომდინარეობს. უმეტესწილად, ეს ის შემთხვევებია, როდესაც მხარეებს თავად არ გაუკეთებიათ არავითარი დათქმა ვალდებულების შესრულების დროსთან დაკავშირებით. დროის კანონით დადგენა საშუალებას იძლევა, შესრულების დრო დადგინდეს არა ერთჯერადად, კონკრეტული ვალდებულებისათვის, არამედ ვალდებულებათა გარკვეული გვარისათვის.⁸⁸¹

იმ შემთხვევაში, თუკი მხარეები არ შეთანხმდებიან ვალდებულების შესრულების დროზე (ანდა ცალკეულ, კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში), ვალდებულების შესრულების დრო განისაზღვრება კანონით. მაგალითად, 648-ე მუხლის თანახმად, შემკვეთი მოვალეა მენარდეს გადაუხადოს საზღაური სამუშაოს შესრულების შემდეგ, თუ ხელშეკრულება არ ითვალისწინებს ნაწილ-ნაწილ გადახდას.⁸⁸² 626-ე მუხლის თანახმად, თუ ვალის დაბრუნების ვადა განსაზღვრული არ არის, მაშინ ვალი დაბრუნებულ უნდა იქნეს კრედიტორის ან მოვალის მიერ ხელშეკრულების შეწყვეტისას. 621-ე მუხლის თანახმად, თუ თხოვების ხელშეკრულებით ვადა არ არის განსაზღვრული, მაშინ გამნათხოვებელს შეუძლია ნივთი დაიბრუნოს გამიზნული სარგებლობისათვის საჭირო დროის გასვლის შემდეგ, ხოლო თუ მიზანი არ არის განსაზღვრული, მაშინ მას შეუძლია, ნებისმიერ დროს მოითხოვოს მისი დაბრუნება. მონათხოვრეს შეუძლია ნივთი ნებისმიერ დროს დააბრუნოს უკან. 553-ე მუხლის თანახმად, ქირა გადახდილ უნდა იქნეს ქირავნობის ხელშეკრულების ვადის დამთავრებისას.

ხშირ შემთხვევაში კანონისმიერ ვადებს თან ახლავს ალტერნატივა შეთანხმებული ვადების სახით.⁸⁸³ ამ დროს კანონისმიერი ვადები მოქმედებს მხოლოდ მაშინ, თუკი ხელშეკრულებით სხვა რამ არ იქნება განსაზღვრული. უფრო იშვიათია შემთხვევები, როცა კანონისმიერი ვადები უალტერნატივოა. ზოგადად, სამართალი ინდივიდთა თანაცხოვრებას მათი ინტერესების რეალიზების სამართლიანი ფარგლების დადგენითა და ინტერესთა კონფლიქტის გადაჭრის მექანიზმების შეთავაზებით აწესრიგებს.⁸⁸⁴ სამართალს ნებისმიერი შესაძლო ინტერესთა კონფლიქტის გადაჭრა უნდა შეეძლოს.⁸⁸⁵ სამოქალაქო-სამართლებრივი ნორმების მიზანია, ხელი შეუწყოს ინდივიდთა ინტერესების განხორციელებას და მშვიდობიანი გზით გადაჭრას მონაწილეთა

⁸⁸⁰ *ზოიძე*, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 368-ე მუხლი, გვ. 297.

⁸⁸¹ *ზარანდია*, სახელმწიფო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 46.

⁸⁸² *ძლიერიშვილი*, ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 88.

⁸⁸³ *ზოიძე*, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 365-ე მუხლი, გვ. 287.

⁸⁸⁴ *კერესელიძე*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 3.

⁸⁸⁵ იქვე, გვ. 10.

შორის შესაძლო ინტერესთა კონფლიქტი.⁸⁸⁶

ბ.გ. ვალდებულების შესრულების ნაგარაუდევო და გონივრული ვადები

ვალდებულების შესრულების პროცესში გამოიყენება აგრეთვე ნაგარაუდევო (გარემოებებიდან გამომდინარე) ვადები. ნაგარაუდევო ვადა უმეტესწილად ვალდებულებითი ურთიერთობის ბუნებიდან გამომდინარეობს. თავდაპირველად რომის სამართალში გაბატონებული იყო მოსაზრება, რომ იმ შემთხვევაში, თუკი მხარეები არ იყვნენ შეთანხმებულნი ვალდებულების შესრულების ვადის შესახებ, მოქმედებდა პრინციპი: „თუკი გადახდის ვადა მითითებული არ არის, ის დგება დაუყოვნებლივ“ (quod sine die debetur, statim debetur).⁸⁸⁷ შესაბამისად, კრედიტორს შეეძლო მოეთხოვა შესრულება ვალდებულების წარმოშობისთანავე, ხოლო მოვალე კი ვალდებული იყო განეხორციელებინა შესრულება. მოგვიანებით, რომის სამართალში შემუშავებულ იქნა „ნაგულისხმევი (ნაგარაუდევო) ვადის“ კონცეფცია. ამ კონცეფციას საფუძველი ჩაუყარა ულპიანემ, რომელმაც დაადგინა, რომ „რომში დადებული ხელშეკრულება არ შეიძლება, დაუყოვნებლივ შესრულდეს იმავე დღეს კართაგენში“.⁸⁸⁸

ვალდებულება, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, შეიძლება გულისხმობდეს მის შესრულებას მოთხოვნისას. ეს ითვალისწინებს კრედიტორის მიერ მოვალისადმი მოთხოვნის წაყენების აუცილებლობას. მოთხოვნა პირის ნებას დაქვემდებარებული და სხვა პირზე მიმართული უფლებაა, რომელიც განსხვავდება მისი პროცესუალური განხორციელებისაგან. მოთხოვნა, ძირითადად, მატერიალურ-სამართლებრივი მნიშვნელობის მატარებელია.⁸⁸⁹ მოთხოვნა არის სხვა პირისაგან რაიმე ქმედების (მოქმედება ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება) განხორციელების უფლება.⁸⁹⁰ დისპოზიციური ნორმები უშუალოდ წარმოშობს მათში გათვალისწინებულ მოთხოვნას, თუ ამ ნორმის მიერ დადგენილი თავისუფლების ფარგლებში მხარეთა შეთანხმება არ ახდენს მის მოდიფიცირებას და არ წარმოშობს მისგან განსხვავებულ მოთხოვნას.⁸⁹¹ კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის მომწესრიგებელი მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმების დანიშნულებაა ურთიერთობაში მონაწილე სუბიექტების უფლებების განსაზღვრა და მათი განხორციელება. მოთხოვნა – უფლების რეალიზაციის კანონით გათვალისწინებული შესაძლებლობა.⁸⁹²

მოთხოვნა და მოთხოვნის საფუძველი სხვადასხვა ცნებებია. ამ გამიჯვნას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმის გათვალისწინებით, რომ მოთხოვნათა შორის არჩევანის უფლება, მოსარჩელეს ეკუთვნის, ხოლო მოსარჩელის მიერ წარდგენილი მოთხოვნის დამფუძნებელი მოთხოვნის სამართლებრივ საფუძველთა შორის

⁸⁸⁶ *Staudinger/Komm*, zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Coing/Honsell, Einleitung, Berlin, 2004, Rn 164.

⁸⁸⁷ *Франчози*, Институционный курс римского права, Пер. с итал, 2001, 414.

⁸⁸⁸ *Zimmermann*, The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, OXFORD University Press, 1996, p.736.

⁸⁸⁹ *Münch Komm*, BGB/Grothe., Band I, §194, Rn 2.

⁸⁹⁰ *ჰენშელი*, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდთა, 2009, გვ. 75.

⁸⁹¹ *ჩაჩავა*, მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძველების კონკურენცია კერძო სამართალში, დისერტაცია, თსუ, 2010, გვ. 5.

⁸⁹² *Münch Komm*, BGB/Säcker, 5 Auflage, Band I, Einl, Rn 5.

ერთ-ერთის მისადაგება, სასამართლოს უფლებამოსილება და ვალდებულებაა.⁸⁹³ მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძველი არის სამართლის ნორმა, რომლის სამართლებრივი შედეგიც გულისხმობს სამართლებრივ ურთიერთობაში მონაწილე პირის მიერ რაიმე მოქმედების განხორციელებისა თუ მოქმედების შესრულებისაგან თავის შეკავების ვალდებულებას.⁸⁹⁴ მოთხოვნის ზოგადი სამართლებრივი საფუძველი არის კანონის დანაწესი, რომლის საფუძველზეც კრედიტორი უფლებამოსილია მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება. შესრულება შეიძლება გამოიხატებოდეს მოქმედებაში, ასევე მოქმედებისაგან თავის შეკავებაში. ამგვარად, შესრულების შინაარსი მოიცავს როგორც პოზიტიურ მოქმედებას, ასევე უმოქმედობასაც, მათ შორის თმენასაც.⁸⁹⁵

მოთხოვნის საფუძველი არის კანონის ნორმა, რომელიც განსაზღვრული შემადგენლობის ნიშნების არსებობისას მხარეს ანიჭებს უფლებას, მოსთხოვოს მეორე მხარეს რაიმე მოქმედების შესრულება ან მოქმედების შესრულებისაგან თავის შეკავება. მოთხოვნის საფუძველი ორი ნაწილისაგან შედგება: ა) ნორმის შემადგენლობა, რომელიც მოიცავს ცალკეულ წინაპირობას, და ბ) სამართლებრივი შედეგი, რომელიც კანონის საფუძველზე დადგება იმ შემთხვევაში, თუ სახეზეა ნორმის შემადგენლობით განსაზღვრული ყველა წინაპირობა.⁸⁹⁶

365-ე მუხლის თანახმად, თუ ვალდებულების შესრულებისათვის არ არის განსაზღვრული დრო და იგი სხვა გარემოებებიდანაც არ ირკვევა, მაშინ კრედიტორს ნებისმიერ დროს შეუძლია მოითხოვოს მისი შესრულება, ხოლო მოვალეს შეუძლია იგი დაუყოვნებლივ შეასრულოს.⁸⁹⁷ სწორედ ეს „სხვა გარემოებებში“ ნაგულისხმევი ვადები შეიძლება იქნეს მიჩნეული ნავარაუდევ ვადებად.⁸⁹⁸ ანალოგიური შინაარსის ნორმა დადგენილი გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 271-ე პარაგრაფის პირველი აბზაცის მიხედვით.⁸⁹⁹

ნავარაუდევი გარემოება შეიძლება იყოს მრავალი და გამომდინარეობდეს, როგორც ვალდებულებითი ურთიერთობების ბუნებიდან, აგრეთვე სავაჭრო ჩვეულებებიდან და ტრადიციებიდან. შინაარსის მიხედვით, ნავარაუდევი ვადა, სწორედ გარემოებებიდან გამომდინარე ვადაა.⁹⁰⁰ ასე, მაგალითად, თხოვნის ხელშეკრულებაში, როცა ვადა არაა განსაზღვრული, გამნათხოვებელს შეუძლია ნივთი დაიბ-

⁸⁹³ ბოელინგი/ჭანტურია, სამოქალაქო საქმეებზე სასამართლო გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდიკა, II გამოცემა, 2004, გვ. 42.

⁸⁹⁴ Larenz/Wolf, Allgemeine Teil des Bürgerlichen Rechts, 9 Auflage, 2004, §18, Rn 7.

⁸⁹⁵ ბოელინგი/ლუტრინგჰაუსი, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძველების სისტემური ანალიზი, 2009, გვ. 14.

⁸⁹⁶ ბოელინგი/ჭანტურია, სამოქალაქო საქმეებზე სასამართლო გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდიკა II გამოცემა, 2004, გვ. 38.

⁸⁹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენამეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 18 ნოემბრის № ას-654-876-08 გადაწყვეტილება.

⁸⁹⁸ ზარანდია, სახელმწიფოებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 64.

⁸⁹⁹ Münch Komm, BGB/Krüger, Bd. 2a, §271, Rn 4; Palandt/Gruneberg, §271, Rn 1; Staudinger/Bittner, §271, Rn 7, Ptuting/Jud, §271, S.426-427.

⁹⁰⁰ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 60.

რუნოს სარგებლობისათვის საჭირო დროის გასვლის შემდეგ (621 I);⁹⁰¹ ნარდობის ხელშეკრულების თანახმად კი, შემკვეთი მოვალეა გადაუხადოს მენარდეს საზღაური, როგორც წესი, სამუშაოს სრულად შესრულების შემდეგ. სწორედ სამუშაოს შესრულებაა ის გარემოება, რასაც უკავშირდება საზღაურის გადახდის დრო.⁹⁰²

ხელშეკრულებაში ნაგულისხმევი (ნავარაუდევი) ვადები დამოკიდებულია ხელშეკრულების მონაწილე მხარეთა სავარაუდო განზრახვაზე ან ვალდებულებითი ურთიერთობის ხასიათზე. ზოგ შემთხვევაში ეს განზრახვა გამომდინარეობს თვით ხელშეკრულების ტექსტიდან ან სხვა გარემოებებიდან. არის შემთხვევები, როდესაც ასეთი ვადა გამომდინარეობს თავად ვალდებულებითი ურთიერთობის ხასიათიდან.⁹⁰³ ზოგადად, ტერმინი „ნავარაუდევ ვადა“ შეიძლება სხვა მნიშვნელობითაც გამოიყენებოდეს და სულაც არ აღნიშნავდეს ისეთ ვადას, რომლის სათავეც მხოლოდ მხარეთა ნებაში უნდა ვეძიოთ. ფართო გაგებით, ეს არის თუნდაც კანონმდებლობიდან გამომდინარე ვადა.

ნაგულისხმევი ვადებთან დაკავშირებული პრობლემა გამონვეულია შეთანხმების გამოხატვის არასაკმარისი სიზუსტით. ვადა აუცილებელი ელემენტია ვალდებულების შესრულებისათვის. რაც უფრო დეტალურად და გასაგებად არის შედგენილი ხელშეკრულება, ვადის მიუთითებლობის შემთხვევაშიც კი, სწორედაც რომ სხვა გარემოებების ზუსტი მითითებით ხდება ნაგულისხმევი ვადის განსაზღვრა. საქმე უფრო მარტივადაა, როდესაც განსაზღვრულია შესრულების შუალედური ვადა. ასეთ შემთხვევაში იგი შესაბამისობაში უნდა იყოს წინამორბედ და შემდგომ ვადასთან.⁹⁰⁴

ნაგულისხმევი ვადა არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ნებისმიერ ვადას და შესაბამისობაში უნდა იყოს ამ ვადებთან ან ხელშეკრულების საერთო შინაარსთან. ვინაიდან ასეთი ვადები ეფუძნება მხარეთა ნაგულისხმევი ნებას, ნაკლებად სავარაუდოა, მათ ჰქონდეთ განზრახვა, დაარღვიონ ხელშეკრულებაში აღნიშნული ვადა. ამდენად, მხარეთა მკაფიოდ გამოხატულ, ანუ ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადასთან არ უნდა არსებობდეს შეუსაბამობა. ამასთან, ნაგულისხმევი ვადა არ უნდა იყოს საჯარო წესრიგის ხანინააღმდეგო.⁹⁰⁵ საჯარო წესრიგის ცნებაში იგულისხმება სამოქალაქო ბრუნვის ფუნდამენტური პრინციპები, როგორიცაა საკუთრების, ხელშეკრულებისა და მენარდობის თავისუფლება, რომელთა დარღვევით ილახება არა მხოლოდ ურთიერთობის კონკრეტული მონაწილის უფლებები, არამედ სახელმწიფოსა და საზოგადოების ინტერესები.⁹⁰⁶ ასევე, ნებისმიერი ნაგულისხმევი ვადა შეზღუდულია კრედიტორის მხრიდან გაფრთხილებით და შეიძლება მოვალის მხრიდან უმოქმედობის ვითარებაში მისი გაგრძელება არც მოხდეს. თუმცა, მოვალეს უფლება აქვს გამოთქვას პრეტენზია, თუ ის თვლის, რომ ასეთი გაფრთხილება არის უსამართლო და წარმოადგენს ხელშეკრულების ზუსტი ან

⁹⁰¹ *ზოიძე*, ქანტურია/ზოიძე/წინიძე/ხეცურიანი/მენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 365-ე მუხლი, გვ. 290.

⁹⁰² *ძლიერიშვილი*, ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 89.

⁹⁰³ *ჰენშელი*, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდოლოგია, 2009, გვ. 104.

⁹⁰⁴ *ზარანდია*, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 66.

⁹⁰⁵ *ქანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 357.

⁹⁰⁶ *ზოიძე*, ქანტურია/ახვლედიანი/ზოიძე/ჯორბენაძე (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 1999, 54-ე მუხლი, გვ. 178.

ნაგულისხმევი ვადის დარღვევას.⁹⁰⁷

იმ შემთხვევისათვის, როცა ვალდებულების შესრულებისათვის არ არის განსაზღვრული დრო და იგი სხვა გარემოებებიდანაც არ ირკვევა, საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს მოვალის მიმართ ვალდებულების შესრულების შესახებ კრედიტორის მოთხოვნის ფორმას.⁹⁰⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განამტკიცებს, ზოგადად, ხელშეკრულების ფორმის თავისუფლების პრინციპს.⁹⁰⁹ ფორმის კანონით დადგენა უმეტესად მაშინ ხდება, როდესაც გარიგებით გათვალისწინებული სიკეთე სოციალური ტვირთის მატარებელია და მხოლოდ ასეთი სახითაა შესაძლებელი მისი დაცვა და მოწესრიგებული ურთიერთობის შენარჩუნება.⁹¹⁰ გარიგებათა უმრავლესობა ზეპირად იდება. ეს ზუსტად შეესაბამება მხარეთა მოთხოვნილებას, ერთმანეთთან ურთიერთობა მოაწესრიგონ ზედმეტი ფორმალობის გარეშე. მაგრამ იქ, სადაც აუცილებელია მეტი წინდახედულობა, სიფრთხილე და მხარეთა უსაფრთხოების დამატებითი გარანტიები, კანონი სავალდებულო წერილობით ფორმას ითვალისწინებს.

365-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, მოვალისაგან ვალდებულების ნებისმიერ დროს შესრულება კრედიტორმა შეიძლება მოითხოვოს როგორც ზეპირი, ისე წერილობითი ფორმით. სამართლებრივი ბუნებით ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა არის ცალმხრივი ნების გამოვლენა, რამეთუ მიმართულია ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის შეცვლისაკენ. შესაბამისი ნების გამოვლენა ნამდვილია იმ მომენტიდან, როდესაც იგი მოხდება მიმღების ძალაუფლების სფეროში,⁹¹¹ ანუ ცალმხრივი ნების გამოვლენა ნამდვილია მხოლოდ იმ მომენტიდან, როცა იგი მეორე მხარეს მიუვა.⁹¹²

იმ ვალდებულებებისათვის, რომელთა შესრულების დროც გამომდინარეობს გარემოებებიდან, მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს შესრულების შესახებ კრედიტორის მოთხოვნის დროითი ფარგლები. განუსაზღვრელი ხასიათის ვალდებულებებიდან გამომდინარე, ითვლება, რომ მოთხოვნა არის ღია ნებისმიერ დროს (*quod sine die debetur, statim debetur*). ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ ასეთი სახის ვალდებულებების მიმართ არ მოქმედებს ხანდაზმულობის ვადები. ზოგადი წესის მიხედვით, ხანდაზმულობის ვადა იწყება მოთხოვნის წარმოშობის მომენტიდან. მოთხოვნის წარმოშობის მომენტად ჩაითვლება დრო, როცა პირმა შეიტყო ან უნდა შეეტყო უფლების დარღვევის შესახებ.⁹¹³

როდესაც ხელშეკრულება არ განსაზღვრავს რაიმე კონკრეტულ ვადას ვალდებულების შესასრულებლად, ვალდებულება უნდა შესრულდეს მისაღები, გონივრული დროის განმავლობაში. ეს კი ნიშნავს, რომ მოვალემ კრედიტორის მოთხოვნიდან გო-

⁹⁰⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენამეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 25 მაისის №ას-1220-1480-09 განჩინება.

⁹⁰⁸ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 57.

⁹⁰⁹ *კერესელიძე*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 281.

⁹¹⁰ *ზოიძე*, ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, 2005, გვ. 227.

⁹¹¹ *კერესელიძე*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 246.

⁹¹² *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 299.

⁹¹³ *ახვლედიანი*, *ჭანტურია/ახვლედიანი/ზოიძე/ჯორბენაძე* (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 1999, 130-ე მუხლი, გვ. 319.

ნივრულ ვადაში, გაჭიანურების გარეშე უნდა შეასრულოს ვალდებულება.⁹¹⁴

ნებისმიერი ვადა, იქნება ეს ზუსტად განსაზღვრული თუ ნავარაუდევია, უნდა იყოს გონივრული.⁹¹⁵ გონივრული ვადა წარმოადგენს შეფასებით კატეგორიას. ყველა შემთხვევაში მისი ფარგლები მოიაზრება შესრულების თავისებურებებით. გონივრულია ისეთი ვადა, რომელიც ასეთად შეიძლება ჩათვლილიყო, როგორც კანონის ობიექტური ნების, ისე მხარეთა ნების გამოვლენის საფუძველზე. შეიძლება იგი გამომდინარეობდეს სამოქალაქო ბრუნვის ტრადიციებიდანაც.

გონივრული ვადის განმსაზღვრელი საზომი ერთი კონკრეტული სახის ვალდებულებების მიმართ შეიძლება იყოს სხვა, ვიდრე სხვა სახის ვალდებულებებში. მაგალითად, 659-ე მუხლის თანახმად, მოგზაურობის მომწყობი მოვალეა იმგვარად მოაწყოს მოგზაურობა, რომ მას არ ჰქონდეს ისეთი ხარვეზები, რომლებსაც შეუძლიათ გააუფასურონ ან შეამცირონ მოგზაურობის მნიშვნელობა ჩვეულებრივი ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მიზნებისათვის. თუ მოგზაურობას ასეთი ხარვეზები აქვს, მაშინ ტურისტს შეუძლია მოითხოვოს მათი აღმოფხვრა. თუ მოგზაურობის მომწყობი არ აღმოფხვრის ხარვეზებს ტურისტის მიერ განსაზღვრულ გონივრულ ვადაში, მაშინ ტურისტს შეუძლია თვითონ აღმოფხვრას ხარვეზები და მოითხოვოს მათზე განეული აუცილებელი ხარჯების ანაზღაურება. მოგზაურობის გონივრული ვადა ხარვეზთა სპეციფიკიდან გამომდინარე განისაზღვრება.⁹¹⁶

გონივრული ვადის შეფასებისას სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს ვალდებულების ხასიათი, მხარეთა ურთიერთობა, ვალდებულების შესრულების პირობები, რომლებიც შესაძლოა გავლენას ახდენდეს თავისდროული შესრულების შესაძლებლობაზე.⁹¹⁷ როდესაც კანონი ვადებთან დაკავშირებით იყენებს ისეთ ტერმინებს, როგორიცაა „გონივრული ვადა“, „დაუყოვნებლივი შესრულება“, „შესაბამის ვადაში“ და ა.შ., ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, სასამართლოს მიერ განმარტების ზოგად პრინციპებთან ერთად გამოიყენება სხვა დამატებითი კრიტერიუმებიც. მაგალითად, 480-ე მუხლის თანახმად, „თუ გამყიდველს ევალება საქონლის გაგზავნა, მან უნდა დადოს ხელშეკრულებები, რომლებიც აუცილებელია ტვირთის დათქმულ ადგილზე გადაზიდვისა და ასეთი გადაზიდვისათვის ჩვეული პირობებით. თუ გამყიდველი ხელშეკრულებით გადამზიდველს გადასცემს საქონელს და ეს საქონელი არც ამოსაცნობი ნიშნით, არც გადაზიდვისათვის საჭირო საბუთებით და არც სხვა რაიმე საშუალებით არ არის გამოკვეთილად აღნიშნული, მაშინ გადამზიდველმა უნდა შეატყობინოს მყიდველს საქონლის გაგზავნის თაობაზე და, ამასთანავე, გაუგზავნოს ტვირთის დანვრილებითი ჩამონათვალი“. კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს, თუ რა ვადაში უნდა შეატყობინოს გამყიდველმა მყიდველს საქონლის გაგზავნის თაობაზე. სამოქალაქო სამართალში დამკვიდრებული კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე, შეტყობინება გაგზავნილ უნდა იქნეს გონივრულ ვადაში, იმისათვის,

⁹¹⁴ ზარანდია, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 68.

⁹¹⁵ *კლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 56.

⁹¹⁶ *ზოიძე*, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 365-ე მუხლი, გვ. 290.

⁹¹⁷ *Frank Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil*, 2012, S.112.

რომ მყიდველმა შეტყობინება მიიღოს ტვირთის მიტანამდე.⁹¹⁸

გონივრული ვადის საკითხი თანამედროვე სამოქალაქო სამართალში მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ვალდებულების შესრულების დროსთან მიმართებით, არამედ სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტებთან დაკავშირებითაც. ასე, მაგალითად, 335 I მუხლის თანახმად, თუ მენარმე, რომელსაც უხდება სხვა პირთა საქმიანი ოპერაციების შესრულება, მიიღებს ოფერტს ამგვარი საქმეების შესრულებაზე იმ პირისაგან, რომელთანაც იმყოფება საქმიან კავშირში, მაშინ იგი ვალდებულია **გონივრულ** ვადაში უპასუხოს ამ წინადადებას; 356-ე მუხლის თანახმად, თუ ხელშეკრულებიდან გასვლის ვადა არ არის დადგენილი, მაშინ შეიძლება გამსვლელ პირს ხელშეკრულების მეორე მხარისაგან განესაზღვროს ასეთი ვადა. ვადა უნდა იყოს **გონივრული**. 399 III მუხლის თანახმად, უფლებამოსილ პირს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე **გონივრულ** ვადაში მას შემდეგ, რაც მისთვის ცნობილი გახდება ხელშეკრულების მოშლის საფუძველი; 405 V მუხლის თანახმად, მოვალე უფლებამოსილია განუსაზღვროს კრედიტორს ხელშეკრულებაზე უარის თქმის **გონივრული** ვადა. 659 III მუხლის თანახმად, თუ მოგზაურობის მომწყობი არ აღმოფხვრის ხარვეზებს ტურისტის მიერ განსაზღვრულ **გონივრულ** ვადაში, მაშინ ტურისტს შეუძლია თვითონ აღმოფხვრას ხარვეზები და მოითხოვოს მათზე განეული აუცილებელი ხარჯების ანაზღაურება; 886 II მუხლის თანახმად, გარანტმა ბენეფიციარის მოთხოვნა თანდართული დოკუმენტებით უნდა განიხილოს **გონივრულ** ვადაში და ა.შ. გონივრული ვადის სამართლებრივი ინსტიტუტი ცნობილია სამოქალაქო საპროცესო სამართალშიც. მაგალითად, 70 II მუხლის თანახმად, მხარეებს ან მათ წარმომადგენლებს სასამართლო უწყება უნდა ჩაბარდეს იმ ვარაუდით, რომ მათ ჰქონდეთ სასამართლოში დროულად გამოცხადებისა და საქმის მომზადებისათვის **გონივრული** ვადა.⁹¹⁹

სამართლებრივად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება გონივრული ვადისა და დამატებითი ვადის ერთმანეთისაგან გამიჯვნას.⁹²⁰ რომის სამართალში დადგენილი იყო, რომ იმ ვალდებულებებში, რომლებშიც არ იყო განსაზღვრული შესრულების დრო, იმისათვის, რომ მოვალე ჩათვლილიყო ვადის გადამცილებლად, აუცილებელი იყო მისთვის განსაკუთრებული შეხსენება შესრულების ფორმით (*interpellatio*).⁹²¹ ასეთი შეხსენების (გაფრთხილების) ინსტიტუტს იცნობენ თანამედროვე განვითარებული ქვეყნებიც, მაგალითად, საფრანგეთი (*mise en demeure*), გერმანია (*Abmahnung*).⁹²² ამასთან, თანამედროვე სამართალი ზოგჯერ ნაწილობრივ გამორიცხავს ასეთი შეხსენების საჭიროებას. მას შემდეგ, რაც კრედიტორი შესრულებას მოითხოვს, ვალდებულება ვადამოსული ხდება და მოვალე ვალდებულია შეასრულოს იგი.⁹²³ თუ მოვალე მოთხოვნის მიუხედავად ვალდებულებას არ ასრულებს, იგი არღვევს ვალდებულებას, თუმცა

⁹¹⁸ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 43.

⁹¹⁹ *ლილუაშვილი*, სამოქალაქო-საპროცესო სამართალი, II გამოცემა, 2005, გვ. 184.

⁹²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენამეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის №ას-1191-1051-2010 გადაწყვეტილება.

⁹²¹ *Zimmermann*, The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition, OXFORD University Press, 1996, P. 789.

⁹²² *Marsh.*, Comparative Contract Law: England, France, Germany, Hampshire, 1996, P. 178.

⁹²³ *ვაშაკიძე*, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 113.

ვადა ჯერ გადაცილებულად არ ითვლება. მნიშვნელოვანია, რომ კრედიტორმა ვადა-მოსულობის შემდეგ იმგვარი მოქმედება განახორციელოს, რომელიც მოვალეს შესრულების ვალდებულებას შეახსენებს და მის შესრულებას ვადაგადაცილებულად აქცევს. კანონით გათვალისწინებულ ასეთ მოქმედებას მოვალის გაფრთხილება წარმოადგენს. გაფრთხილება შედის როგორც მოვალის, ისე კრედიტორის ინტერესებში, რადგან სწორედ გაფრთხილებიდან იგებს მოვალე, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია კრედიტორისათვის დროული შესრულება და რა სამართლებრივი შედეგები შეიძლება მოჰყვეს შეუსრულებლობას. გაფრთხილების შედეგად ფაქტობრივი ვადის გადაცილება (დაყოვნება) სამართლებრივი ვადის გადაცილებად იქცევა.⁹²⁴ იგი ვალდებულების შესრულების უპირობო და არაორაზროვან მოთხოვნას წარმოადგენს და მისი მიზანი შესრულების ვადისა და მოთხოვნის სერიოზულობის დაფიქსირებაში მდგომარეობს. შესაბამისად, იგი არ უნდა იყოს იმგვარად ფორმულირებული, რომ ეჭვს ბადებდეს კრედიტორის ინტერესში, დროულად მიიღოს შესრულება.⁹²⁵ თუ ეს ვალდებულების ხასიათს არ ეწინააღმდეგება, კრედიტორს შეუძლია შესრულების მოთხოვნა და გაფრთხილება ერთდროულად, ერთი აქტის მეშვეობით განახორციელოს.⁹²⁶

გაფრთხილება არ გულისხმობს გარკვეული ვადის დადგენას და იგი გადაცილებულად ითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც მოვალეს მიუვა. თუმცა კრედიტორს შეუძლია დაადგინოს დამატებითი ვადა (394 II), რომლის ამონაწერამდეც ვადა არ ჩაითვლება გადაცილებულად. ეს ვადა უნდა იყოს გონივრული, რომლის მსვლელობის დროსაც კრედიტორი მეორადი მოთხოვნის დაყენების უფლებაში იზღუდება.

განსხვავება ვალდებულების შესრულების გონივრულ ვადასა (როცა შესრულების დრო არ არის განსაზღვრული მხარეთა შეთანხმებით) და დამატებით ვადას შორის იმაში მდგომარეობს, რომ გონივრული ვადა დადგენილია კრედიტორის ინტერესებისათვის, ხოლო დამატებითი ვადა კი – მოვალის ინტერესებისათვის. ეს ნიშნავს იმას, რომ შესრულების ვადის გადაცილების ათვლა იწყება მხოლოდ დამატებითი ვადის გასვლიდან, თუმცა კი, მოვალეს ვალდებულების შესრულება ამ ვადის გასვლამდე ნებისმიერ დროს შეუძლია. ამასთან, კრედიტორი ვალდებულია მიიღოს შესაბამის ვადაში განხორციელებული შესრულება იმისათვის, რომ არ ჩაითვალოს ვადის გადამცილებლად.

გონივრულ ვადასთან მიმართებით, მნიშვნელოვან დებულებას შეიცავს გაეროს „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის შესახებ“ ვენის კონვენციის 33-ე მუხლი. კერძოდ, თუკი ხელშეკრულებით არ არის განსაზღვრული ან ხელშეკრულების შინაარსიდან გამომდინარე, შეუძლებელია საქონლის გადაცემის დროის განსაზღვრა, ასეთ შემთხვევაში, გამყიდველი მოვალეა გადასცეს მყიდველს საქონელი ხელშეკრულების დადებიდან **გონივრულ** ვადაში.⁹²⁷ საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების („უნიდროას“ პრინციპები) პრინციპების 6.1.1-ე მუხლი ითვალისწინებს, რომ თუ ხელშეკრულებით არ არის განსაზღვრული ვალდებულების შესრულების დრო, მა-

⁹²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენამეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის №ას-954-1260-07 განჩინება.

⁹²⁵ Münch Komm, BGB/Ernst, §286, Rn 48.

⁹²⁶ ვაშაკიძე, დასახ. ნაშრ., 2010, გვ. 111-131.

⁹²⁷ United Nations Convention on contracts for the Internationale Sale of Goods _ <http://www.cisg.ru/content/download/cisg.ru.pdf>

შინ ვალდებულება უნდა შესრულდეს გონივრულ ვადაში.⁹²⁸ ანალოგიურ დებულებას ითვალისწინებს ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების 7:102-ე მუხლის მე-3 ქვეპუნქტიც.⁹²⁹

ვალდებულების გონივრულ ვადაში შესრულება შეიძლება ზოგჯერ დაუყოვნებლივ შესრულებასაც გულისხმობდეს. დაუყოვნებლივ შესრულება გულისხმობს მოვალის უშუალო რეაქციას. მან იმდენად ჩქარა უნდა იმოქმედოს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია ობიექტური მასშტაბების მიხედვით. დაუყოვნებლივ მოქმედებს მხოლოდ ის, ვინც გარკვეული, ობიექტურად საჭირო დროის ფარგლებში, მოქმედებს ნაკისრი ვალდებულების შესასრულებლად.⁹³⁰ ვალდებულების დაუყოვნებლივ შესრულების სამართლებრივი ინსტიტუტი ცნობილია ზოგიერთი განვითარებული ქვეყნის კანონმდებლობისათვის (გერმანია, შვეიცარია, ავსტრია, საფრანგეთი, იტალია, საბერძნეთი, პორტუგალია, ჰოლანდია). თუმცა კი, ვალდებულების არსიდან, საქმის გარემოებებიდან ან ჩვეულებებიდან და ტრადიციებიდან გამომდინარე, ზოგიერთ შემთხვევაში კრედიტორის ეს უფლება იზღუდება.⁹³¹

ბ.დ. ცალმხრივად განსაზღვრული ვალდებულების შესრულების დრო

ვალდებულების შესრულების დრო შეიძლება განისაზღვროს გარიგებით (როგორც ორმხრივი, ისე ცალმხრივი ნების საფუძველზე), კანონით, სასამართლოს (არბიტრაჟის) გადაწყვეტილებით, სავაჭრო ჩვეულებებითა და ტრადიციებით ან გამომდინარეობდეს გარკვეული გარემოებებიდან. ხშირია შემთხვევები, როდესაც შესრულების დრო ცალმხრივად განისაზღვრება კრედიტორის მიერ. ამ შემთხვევაში, კანონის ერთ-ერთი არსებითი მოთხოვნა ის არის, რომ ვადა უნდა განისაზღვროს სამართლიანობის საფუძველზე. მაგალითად, 325-ე მუხლის თანახმად, თუ ვალდებულების შესრულების პირობები უნდა განისაზღვროს ერთ-ერთი მხარის ან მესამე პირის მიერ, მაშინ საეჭვოობისას ივარაუდება, რომ ამგვარი განსაზღვრა უნდა მოხდეს სამართლიანობის საფუძველზე.⁹³² მართალია, ხელშეკრულების თავისუფლებისას მხარეთა ნება გადამწყვეტია, მაგრამ თვითნებობის უფლებას კანონი მხარეებს არ აძლევს. ხელშეკრულების თავისუფლება მაინც სახელშეკრულებო სამართლიანობის ფარგლებში მოქმედებს. ერთი მხარის მიერ დაწესებული ვადა, მეორე მხარის ინტერესებსაც უნდა ეხმიანებოდეს. ანალოგიურად წყდება საკითხი ხელშეკრულების სტანდარტული პირობებითაც. ბათილია ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა, რომლითაც შემთავაზებული აწესებს მისივე ვალდებულებათა შესასრულებლად კანონით დადგენილი ნორმებისაგან განსხვავებულ, შეუსაბამოდ ხანგრძლივ ან არასაკმარისად განსაზღვრულ ვადებს.⁹³³ ბათილია აგრეთვე ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა, რომლითაც შემთავაზებული აწესებს ამა თუ იმ სამუშაოს შეს-

⁹²⁸ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994. Uniform Law Review, 2004.

⁹²⁹ Principles of European Contract Law. Parts I and II /Ed. by Ole Lando, Hugh Beale, 2001, P. 333.

⁹³⁰ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 365-ე მუხლი, გვ. 291.

⁹³¹ Основные институты гражданского права зарубежных стран, 2006, 323.

⁹³² ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 365-ე მუხლი, გვ. 288.

⁹³³ Münch Komm, BGB/Basedov, §308, Rn 3; Paland/Heinrichs, §308, Rn 10.

რულების შეუსაბამოდ ხანგრძლივ ან აშკარად მცირე ვადებს (347 ბ). მოგზაურობაში არსებული ხარვეზის აღმოფხვრის ვადას მოგზაურობის მომწყობს განუსაზღვრავს ტურისტი (659).

პრაქტიკაში ძალზე იშვიათია შემთხვევები, როდესაც შესრულების ვადას განსაზღვრავს მოვალე. უმეტესწილად მოვალე თავის ინტერესებს ვადების შეთანხმების შემთხვევაში იცავს. ამ გამონაკლისის სანიმუშო მაგალითს წარმოადგენს 517-ე მუხლის დანაწესი, რომლის თანახმადაც, „უპირატესი შესყიდვის უფლება ხორციელდება ვალდებული პირის მიერ დადგენილ ვადაში.“⁹³⁴

ვალდებულების შესრულების დრო ზოგჯერ განისაზღვრება სასამართლოს გადაწყვეტილებით. მაგალითად, 1483-ე მუხლის თანახმად, იმ შემთხვევების მოთხოვნით, რომლებიც უპირატეს უფლებას ახორციელებენ, სასამართლოს უფლება აქვს გადაავადოს კომპენსაცია მისი მოცულობის გათვალისწინებით, მაგრამ არა უმეტეს ათი წლის ვადით.

ბ.ე. ვალდებულების შესრულების ვადის შეცვლა

დროის თვალსაზრისით აუცილებელია მხარეთა ურთიერთსაპირისპირო ინტერესის შეთანხმება, რათა დავის შემთხვევაში შესაძლებელი იყოს შესაბამისი რეაგირების მოხდენა. მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა, თუ ვისი ინტერესი დევს ხელშეკრულებით დადგენილ ვადაში.⁹³⁵ თუ ვადა მხოლოდ ერთი მხარის ინტერესს შეადგენს, ამ მხარეს შეუძლია მასზე ცალმხრივად უარის თქმა. თუ ვადა კრედიტორის ინტერესს შეადგენს, მას კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევებში შეუძლია მოითხოვოს ვადამდე შესრულება (367-ე მუხლით გათვალისწინებული დაუყოვნებლივ შესრულების მოთხოვნის უფლება). თუ ვადა მოვალის ინტერესს შეადგენს, მას კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში შეუძლია შესრულება განახორციელოს ვადამდე (366). თუ ვადა ორივე მხარის ინტერესშია, აუცილებელია მათი დამატებითი შეთანხმება ამ შეთანხმებულ ვადაზე უარის სათქმელად ან მის შესაცვლელად.⁹³⁶

მაშასადამე, ვალდებულების შესრულების ვადის, ისევე როგორც ხელშეკრულების ნებისმიერი სხვა პირობის შეცვლა შეიძლება მოხდეს მხარეთა შეთანხმებით, თუკი ხელშეკრულების შესრულების ვადის შეცვლის უფლება მინიჭებული არა აქვს ერთ რომელიმე მხარეს ანდა თუ შესრულების ვადის შეცვლა არ წარმოადგენს კანონის ან სასამართლოს კომპეტენციას. პრაქტიკაში გვხვდება შემთხვევები, როდესაც შესაძლებელია ვალდებულების შესრულების „გადავადება“.

გადავადება შეიძლება მოხდეს მხარეთა შეთანხმებით, კანონით, სასამართლოს მიერ ან გამომდინარეობდეს ვალდებულების არსიდან. რადგან კანონმდებლობა არ ადგენს ვალდებულების შესრულების ვადის შეცვლის წესისა და ფორმის შესახებ რაიმე სპეციალურ მოთხოვნას, გამოიყენება ხელშეკრულების პირობების შეცვლის ზოგადი წესები. პრაქტიკაში გვხვდება შემთხვევები, როცა ვალდებულების შეს-

⁹³⁴ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 79.

⁹³⁵ ზარანდია, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 63.

⁹³⁶ იქვე, გვ. 63.

რულების ვადის შეცვლა ხდება კონკლუდენტური მოქმედებითაც.⁹³⁷

ვალდებულების შესრულების შეთანხმებული ვადა მხარეთა შეთანხმებით შეიძლება შეიცვალოს, როგორც თავდაპირველად შეთანხმებული ვადის დადგომამდე, აგრეთვე ამ ვადის დადგომის – ე.ი. მოვალის მიერ ვადის გადაცილების – შემდეგაც.

ვალდებულების შესრულების ვადის გაგრძელება შესაძლებელია მხარეთა შეთანხმებით, კრედიტორის მიერ მოვალისათვის ვალდებულების შესასრულებლად დამატებითი ვადის მიცემით და სხვა.⁹³⁸ გაგრძელებული ვადა ძირითად ვადასთან ერთად კი არ გამოითვლება, არამედ ცალკე და მისი ათვლა ხდება ძირითადი (გასული) ვადის დამთავრებიდან. მაგალითად, თუ შესრულების ვადად დათქმული იყო ამა თუ იმ წლის 1 მაისი და ვადა გაგრძელდა ორი თვით, მაშინ ეს ორი თვე გამოითვლება 1 მაისიდან.⁹³⁹

ზოგჯერ ვალდებულების შესრულების ვადის გადავადება შეიძლება მოხდეს არა მხარეთა შეთანხმებით, არამედ კანონმდებლობით გათვალისწინებული საფუძვლების არსებობისას. ერთ-ერთ ასეთ საფუძველს წარმოადგენს ვალდებულების შესრულების გადავადება საქართველოს მთავრობის მიერ (მორატორიუმი). მორატორიუმი (moratorium) ცნობილი იყო ჯერ კიდევ რომის სამართალში. მორატორიუმი არის სახელმწიფო ხელისუფლების განკარგულებით განსაკუთრებული გარემოებების გამო ვალდებულების შესრულების გადავადება (განსაკუთრებული გარემოება შეიძლება იყოს საომარი ან საგანგებო მდგომარეობა და ა.შ.). მორატორიუმი შეიძლება გავრცელდეს განსაზღვრულ ტერიტორიაზე, ვალდებულებათა ცალკეულ სახეებზე, პირთა განსაზღვრულ ჯგუფებზე და სხვა. აღსანიშნავია, რომ მორატორიუმი იწვევს არა მხოლოდ ვალდებულების შესრულების ვადის გადავადებას, არამედ ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერებასაც.⁹⁴⁰

გ. ვალდებულების ვადამდე (ვადაზე ადრე) შესრულება

ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი პრინციპების შესაბამისად, ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას (361 II). ნებისმიერი ვალდებულებისათვის დამახასიათებელია მისი შესრულების დროის არსებობა, რომელიც განისაზღვრება ან მხარეთა შეთანხმებით, ანდა კანონის მიერ. შესაბამისად, ვალდებულება უნდა შესრულდეს დათქმულ დროს, რაც წარმოადგენს სწორედაც რომ ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების ერთ-ერთ გამოხატულებას.

ვალდებულების შესრულების განსაზღვრული ვადიდან ნებისმიერი გადახვევა, როგორც წესი, განიხილება როგორც ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულება, თუკი ასეთი გადახვევის შესახებ არ შეთანხმებულან ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტები. გამონაკლის შემთხვევებში თანამდებროვე სამართალი

⁹³⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 15 მარტის №ას-66-63-2012 გადაწყვეტილება.

⁹³⁸ Frank Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, S. 113.

⁹³⁹ ახვლედიანი, ჭანტურია/ახვლედიანი, ზოიძე/ჯორჯენაძე (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 1999, 125-ე მუხლი, გვ. 313.

⁹⁴⁰ ძლიერიშვილი, ხანდაზმულობის ვადების ზეგავლენა სარჩელზე, 1998, გვ. 7.

დასაშვებად მიიჩნევს მოვალის მიერ ვალდებულების ვადამდე შესრულებას.

საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპების („უნიდროას პრინციპები“) 6.1.5 მუხლის 1-ლი პუნქტის თანახმად, კრედიტორს პატივსაცემი მიზეზებით შეუძლია უარი განუცხადოს მოვალეს ვალდებულების ვადამდე შესრულებაზე.⁹⁴¹ ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების შესაბამისად, მხარეს უფლება აქვს უარი განაცხადოს ვალდებულების ვადამდე შესრულების მიღებაზე, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ასეთი შესრულების მიღება მის ინტერესებს არ აყენებს მნიშვნელოვან ზიანს.⁹⁴²

„საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის შესახებ“ გაეროს ვენის კონვენციის 37-ე მუხლის თანახმად,⁹⁴³ გამყიდველის მიერ ხელშეკრულების საგნის ვადამდე გადაცემის შემთხვევაში, იგი უფლებამოსილია შესრულების შეთანხმებული ვადის დადგომამდე მიანოდოს მყიდველს საქონლის ის ნაწილი ან რაოდენობა, რაც ნაკლებია შეთანხმებულ ოდენობაზე ან მიანოდოს ახალი საქონელი მინოდებულის ნაცვლად, რომელიც არ შეესაბამება ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ პირობებს (ნაკლიანი შესრულება), ანდა გამოასწოროს მინოდებული საქონლის ნაკლი იმ პირობით, რომ ეს არ გამოიწვევს მყიდველის მიერ არათანაზომიერი ხარჯების განწევას. თუმცა კი მყიდველს უფლება აქვს კონვენციის შესაბამისად მოითხოვოს მიყენებული ზიანის ანაზღაურება.

ვალდებულების ვადამდე შესრულების საკითხთან მიმართებით, განვითარებული ქვეყნების კანონმდებლობა შეიძლება დაყოფილ იქნეს ორ ჯგუფად: 1) პირველი ჯგუფი (პოზიტიური მონესრიგება) გამოდის იქიდან, რომ ვალდებულების შესრულების ვადა დადგენილია მოვალის ინტერესებისათვის, ამიტომაც დასაშვებად თვლიან მოვალის მიერ ვალდებულების ვადამდე შესრულების დასაშვებობის პრეზუმფციას (საფრანგეთი, გერმანია, ბელგია, ლუქსემბურგი, საბერძნეთი, ჰოლანდია). ამ პრეზუმფციის უარყოფა ხდება კრედიტორის პატივსაცემი მიზეზების გათვალისწინებით.⁹⁴⁴ მაგალითად, საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1186-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულების ვადამდე შესრულებისას დაუშვებელია შესრულების უკან გამოთხოვა, ამასთან, კრედიტორს არა აქვს უფლება მოსთხოვოს მოვალეს ვადამდე შესრულება.⁹⁴⁵ გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 271-ე პარაგრაფის მეორე აბზაცის თანახმად, მოვალეს შეუძლია ვალდებულება შეასრულოს ვადამდე, ხოლო კრედიტორს არა აქვს უფლება მოსთხოვოს მოვალეს ვალდებულების ვადამდე შესრულება.⁹⁴⁶ ჰოლანდიის სამოქალაქო კოდექსის 6:39-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულების შესრულების ვადის პირობა გამორიცხავს კრედიტორის მხრიდან დათქმულ ვადამდე შესრულების მოთხოვნას, ხოლო მოვალის მიერ ვალდებულების ვადამდე შესრულება არ ჩაით-

⁹⁴¹ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994, Uniform Law Review, 2004.

⁹⁴² Principles of European Contract Law., Parts I and II, Ed. by Lando, Hugh Beale, 2000, P. 334.

⁹⁴³ United Nations Convention on contracts for the Internationale Sale of Goods _ <http://www.cisg.ru/content/download/cisg.ru.pdf>

⁹⁴⁴ *კლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 60.

⁹⁴⁵ The French civil code, translated with an introduction by Crabb, Rev. ed. (as amended to I July, 1994). Littleton, Colo, Rothman, 1995.

⁹⁴⁶ Bürgerliches Gesetzbuch Deutschlands. <http://bundesrecht.juris.de/bgb/>

ვლება ვალდებულების არაჯეროვან შესრულებად.⁹⁴⁷ 2) მეორე ჯგუფი (ნეგატიური მონესრიგება) ეფუძნება სანინალმდეგო პრეზუმფციას – მოვალეს არა აქვს უფლება ვალდებულება შეასრულოს ვადამდე (ავსტრია, ესპანეთი, პორტუგალია), გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ვალდებულების შესრულების ვადა დადგენილია მოვალის სასარგებლოდ. ზოგიერთ ქვეყანაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ კრედიტორის მიერ შესრულების მიღებაზე უარის თქმის უფლებიდან არ არსებობს არანაირი გამონაკლისი, რაც წარმოადგენს სახელშეკრულებო სამართლის ძირითად პრინციპს (მაგალითად, შვედეთი).⁹⁴⁸ განსხვავებული მიდგომაა ამერიკულ სამართალში. მაგალითად, ამერიკის ერთგვაროვანი სავაჭრო კოდექსის 1-208-ე მუხლში გათვალისწინებულია მხარეთა შესაძლებლობა, ხელშეკრულებაში შეიტანონ პირობა იმის შესახებ, რომ ერთ-ერთ მხარეს უფლება აქვს მოითხოვოს ვადამდე გადახდა ან შესრულება.

რომის სამართალი ვალდებულების ვადამდე შესრულებასთან მიმართებით ითვალისწინებდა შემდეგს: ვალდებულების შესრულების ვადის მითითება შეიძლება მოხდეს როგორც კრედიტორის, ისე მოვალის ინტერესებში: *in dubio* იგულისხმება ეს უკანასკნელი (*diei adiectio pro reo est*). ეს ნიშნავს *dubio*, რომ მოვალე არ არის ვალდებული შეასრულოს ვალდებულება ვადამდე, თუმცა კი, უფლებამოსილია ვადამდე შეასრულოს ვალდებულება, თუკი ამას მოინდომებს. მოვალის მიერ ვალდებულების ვადამდე შესრულებამ კრედიტორს შეიძლება მოუტანოს გაუთვალისწინებელი სარგებელიც კი, გამომდინარე იქიდან, რომ მის მფლობელობაში გადადის ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტი იმაზე ადრე, ვიდრე ეს განსაზღვრული იყო. საინტერესოა, რომ რომის სამართლის თანამედროვე მკვლევარები ულპიანზე დაყრდნობით გამოთქვამენ მოსაზრებას, რომ რომის სამართალში დასაშვებია იყო ვალდებულების ვადამდე შესრულება, თუმცა კი, დამატებით აღნიშნავენ, რომ საკითხის გადაწყვეტა დამოკიდებულია იმაზე, თუ ვის სასარგებლოდ იყო ხელშეკრულებით ვადა განსაზღვრული.⁹⁴⁹

366-ე მუხლის თანახმად, თუ განსაზღვრულია დრო, მაშინ საექვოობისას ივარაუდება, რომ კრედიტორს არ შეუძლია მოთხოვნა ამ ვადამდე, ხოლო მოვალეს შეუძლია ვალდებულების შესრულება ვადამდე.⁹⁵⁰ ამ შემთხვევაში შესრულების დრო მოვალის სასარგებლოდ განიმარტება. თუ კრედიტორი არ მიიღებს ასეთ შესრულებას, იგი ჩაითვლება ვადის გადამცილებლად.⁹⁵¹ საექვოობა გულისხმობს ისეთ მდგომარეობას, როდესაც განსაზღვრული ვადის დაცვა ეჭვქვეშ დგება მხარეთა ინტერესებიდან გამომდინარე. ასეთ ვითარებაში უპირატესობა ენიჭება სამართლებრივი ტვირთის მატარებელ მხარეს – მოვალეს. 366-ე მუხლის დანაწესი ერთგვარი გამონაკლისია იმ საერთო წესიდან, როცა შესრულება უნდა მოხდეს კანონით ან ხელშეკრულებით

⁹⁴⁷ The civil code the Netherlands. Hans Warendorf, Richard Thomas, Jan Curry-Summer, Alphenean den Rijn, Kluwer Law International, 2009.

⁹⁴⁸ *Hultmark*, A New Approach to International Commercial Contracts, The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, XVth International Congress of Comparative Law/Ed, by Bonell, The Hague, London, Boston, 1999, P. 320.

⁹⁴⁹ *Zimmermann*, The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition, OXFORD University Press, 1996, P. 751.

⁹⁵⁰ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 60.

⁹⁵¹ *ვაშაკიძე*, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 128.

განსაზღვრულ დროში, ანდა გარემოებათაგან საგულისხმო დროში.⁹⁵²

364-ე მუხლის თანახმად, მოვალეს უფლება აქვს ვადამდე შეასრულოს ვალდებულება, თუკი პატივსაცემი მიზეზით კრედიტორი უარს არ იტყვის შესრულების მიღებაზე. კრედიტორიც უფლებამოსილია უარი თქვას შესრულების მიღებაზე. მოვალის უფლება ვერ განხორციელდება, თუკი სახეზეა კრედიტორის უფლებამოსილების საფუძველი. ამდენად, თუკი კრედიტორს მოვალისათვის უარის სათქმელად აქვს პატივსაცემი მიზეზი, მოვალეს არა აქვს უფლება ვალდებულება შეასრულოს ვადაზე ადრე, თუკი კრედიტორი უარს ამბობს შესრულების მიღებაზე, ხოლო მოვალე მაინც ასრულებს ვალდებულებას, შესრულება ვერ ჩაითვლება განხორციელებულად. მაგრამ, თუ კრედიტორი მიიღებს ვადაზე ადრე შესრულებას, ვალდებულება ითვლება შესრულებულად.⁹⁵³

ვალდებულების ვადამდე შესრულების შეზღუდვები დადგენილია კრედიტორის ინტერესებიდან გამომდინარე, რადგან ივარაუდება, რომ ვალდებულების ვადამდე შესრულებამ კრედიტორს შეიძლება ზიანი მიაყენოს. მართლაც, თუკი კრედიტორს, ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, გადასაცემი საქონელი გადაეცემა ვადაზე ადრე, იგი იძულებული ხდება უზრუნველყოს მისი შენახვა, რამაც გარკვეული გარემოებების არსებობისას შეიძლება გამოიწვიოს დამატებითი ხარჯები. ამიტომაც, თითქოსდა, ვადაზე ადრე შესრულება უფრო უკეთესია, არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს ყოველ შემთხვევაში.⁹⁵⁴ ცალკეულ შემთხვევაში, მოვალის მიერ ვალდებულების ვადამდე შესრულება, მართალია, არ იწვევს კრედიტორისათვის დამატებით ხარჯებს, მაგრამ შესაძლებელია ეს უკანასკნელი ჩააყენოს უხერხულ სიტუაციაში. ამის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპებში („უნიდროას პრინციპები“) მოყვანილი შემდეგი შემთხვევა: ა-მ თანხმობა განაცხადა ტექნიკური მომსახურება გაენია ბ-ს დაწესებულებაში ყველა ლიფტისათვის 15 ოქტომბერს. მოვალის წარმომადგენლები გამოცხადდნენ ბ-ს დაწესებულებაში 14 ოქტომბერს, როდესაც შენობაში მიმდინარეობდა მნიშვნელოვანი შეხვედრები, რომელშიც მონაწილეობას ღებულობდა მრავალი მონაწილე. ბ-ს უფლება აქვს უარი თქვას ვალდებულების ვადამდე შესრულებაზე.⁹⁵⁵

გარკვეული სპეციფიკურობით ხასიათდება უპროცენტო სესხის დაბრუნება. 626 II მუხლის თანახმად, თუ პროცენტები არ არის შეპირებული, მოვალეს შეუძლია ვალი დააბრუნოს ვადამდე. მოცემულ სპეციალურ ნორმას უპირატესობა ენიჭება 364-ე მუხლის ზოგად ნორმასთან მიმართებით.

ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ, თუკი სესხის ხელშეკრულების საგანს წარმოადგენს არა ფული, არამედ გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული სხვა ნივთები, ასეთ შემთხვევაში გამსესხებელს შეუძლია უარი უთხრას მსესხებელს შესრულების ვადამდე მიღებაზე, რადგან შესაძლებელია, რომ გამსესხებელს ჯერ კიდევ არ ჰქონდეს ნივთის შესანახი ადგილი. მაშასადამე, ვალდებულების ვადამდე შესრულების

⁹⁵² ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 366-ე მუხლი, გვ. 293.

⁹⁵³ ზარანდია, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 89.

⁹⁵⁴ *Савиньи*, Обязательственное право (пер. с немецкого), 2004, 354.

⁹⁵⁵ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994. Uniform Law Review, 2004.

დასაშვებობაზე უნდა ვიმსჯელოთ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე.⁹⁵⁶ თუკი ვალდებულების ვადამდე შესრულება კრედიტორს ზიანს აყენებს, მისი უარი ვადამდე შესრულების მიღებაზე გამართლებული იქნება.

ვალდებულების ვადამდე შესრულების მიღებაზე კრედიტორის თანხმობა შეიძლება გამოხატულ იქნეს სხვადასხვაგვარად. შესაძლებელია, თვითონ ხელშეკრულებით ითვალისწინებდეს მოვალის მიერ ვალდებულების ვადამდე შესრულების შესაძლებლობას. გარდა ამისა, ვალდებულების ვადამდე შესრულების მიღებაზე კრედიტორის თანხმობა შეიძლება გამომდინარეობდეს ხელშეკრულების შინაარსიდან ან ვალდებულების არსიდან. თანხმობა ასევე შეიძლება გამოიხატოს ნებართვის ან მონონების სახით.

კრედიტორი და მოვალე შეიძლება შეთანხმდნენ კრედიტორის მიერ ვადამდე შესრულების მიღების სხვა პირობებზეც. მაგალითად, ვადამდე შესრულებიდან გამომდინარე, ყველა დამატებითი ხარჯი შესაძლოა დაეკისროს მოვალეს.

საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპების („უნიდროას პრინციპები“) მე-6.1.5 მუხლის მესამე პუნქტის თანახმად, ვალდებულების ვადამდე შესრულებიდან გამომდინარე, კრედიტორისათვის მიყენებული ყველა დამატებითი ხარჯი ეკისრება მოვალეს, ამასთან, კრედიტორს უნარჩუნდება სამართლებრივი დაცვის ყველა სხვა საშუალების გამოყენების უფლება.⁹⁵⁷

ერთგვარ გაურკვევლობას იწვევს შემთხვევები, როდესაც კრედიტორი ვალდებულების ვადამდე შესრულებაზე თანხმობას კონკლიდენტური მოქმედებით აცხადებს. ნიშნავს თუ არა ასეთი თანხმობა მოვალის გათავისუფლებას პასუხისმგებლობისაგან ვალდებულების დარღვევისათვის. ამ საკითხთან დაკავშირებით, „უნიდროას პრინციპების“ კომენტატორები აღნიშნავენ, რომ, თუ კრედიტორი ღებულობს ვადამდე შესრულებას რაიმე დათქმის გარეშე, ასეთ შემთხვევაში, ვადამდე შესრულება ჩაითვლება ვალდებულების ჯეროვან შესრულებად.⁹⁵⁸

ცალკეულ შემთხვევებში, შეიძლება თვით ვალდებულებითი ურთიერთობის ბუნებიდან ჩანდეს ვადამდე შესრულების დაუშვებლობა. მაგალითად, 626-ე მუხლის თანახმად, პროცენტის სესხის ვადამდე დაბრუნება დასაშვებია მხოლოდ მხარეთა წინასწარი შეთანხმებით ან კრედიტორის თანხმობით. მაშასადამე, პროცენტის სესხის შემთხვევაში კრედიტორი, როგორც წესი, დაინტერესებული არაა, ვადამდე მიიღოს თანხა.⁹⁵⁹ ამ შემთხვევაში, დასაბუთებულია სამართლის მიერ კრედიტორის ინტერესების დაცვა ამ შემოსავლის მიღებასთან დაკავშირებით.⁹⁶⁰ თუ ფულადი ვალდებულება უპროცენტოა, მისი ვადაზე ადრე შესრულება, როგორც წესი, არ იწვევს

⁹⁵⁶ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 60.

⁹⁵⁷ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994, Uniform Law Review, 2004.

⁹⁵⁸ *Hultmark*, A New Approach to International Commercial Contracts. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, XVth International Congress of Comparative Law/Ed. by Bonell, The Hague, London, Boston, 1999. P.323.

⁹⁵⁹ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 371.

⁹⁶⁰ *შენგელია*, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.) საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეოთხე, ტომი I, 2001, 626-ე მუხლი, გვ. 233; Principles of European Contract Law. Parts I and II, Ed. by Lando/Beale, 2000, P. 334.

კრედიტორისათვის დამატებით ხარჯებს.⁹⁶¹

საინტერესოა ვადამდე შესრულების საკითხი შეიძლება დადგეს ორმხრივ ხელშეკრულებებშიც. ორმხრივია ხელშეკრულება, რომელშიც თითოეულ მხარეს გააჩნია უფლებებიც და ვალდებულებებიც⁹⁶². რა გავლენას ახდენს ერთი მხარის მიერ თავისი ვალდებულების ვადამდე შესრულება მეორე მხარის ვალდებულების შესრულების ვადაზე? საერთაშორისო კომერციულ ხელშეკრულებებში მიღებული პრაქტიკიდან ჩანს, რომ, თუკი ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარე ღებულობს ვადამდე შესრულებას, ეს გავლენას არ ახდენს მისი შემხვედრი შესრულების ვადაზე, თუკი ეს ვადა დადგენილია მეორე მხარის ვალდებულებისაგან დამოუკიდებლად („უნიდროას პრინციპების“ მე-6.1.5 მუხლის მეორე პუნქტი).⁹⁶³ სხვა შემთხვევაა, როცა მეორე მხარის მხრიდან შესრულება დროში ურთიერთდამოკიდებულია. ამ შემთხვევაში კრედიტორი შეიძლება არ იყოს დაინტერესებული ვადამდე შესრულების მიღებით. მაგალითად, ა კისრულობს ვალდებულებას საქონელი მიაწოდოს ბ-ს 15 მაისს, ხოლო ბ კისრულობს ვალდებულებას გადაიხადოს საქონლის შეთანხმებული ფასი 30 ივნისს. ა-ს სურს ვალდებულება შეასრულოს – მიაწოდოს საქონელი 10 მაისს. ბ-ს არ გააჩნია ასეთი ვადამდე შესრულების მიღებაზე უარის თქმის კანონიერი ინტერესი. ამასთან, ეს გავლენას ვერ მოახდენს ბ-ს მიერ ფასის გადახდის ვადაზე, ვინაიდან იგი დადგენილია საქონლის მიწოდების ვადისაგან დამოუკიდებლად, თუმცა შესაძლებელია, რომ ორმხრივი შესრულება ვადის თვალსაზრისითაც ერთმანეთთან იყოს დაკავშირებული. მაგალითად, ა ვალდებულებას კისრულობს მიაწოდოს ბ-ს საქონელი 15 მაისს, ხოლო ბ კი ვალდებულია გადაიხადოს საქონლის ფასი „მისი მიწოდებისთანავე“. თუკი ა შესთავაზებს ბ-ს საქონლის მიღებას 10 მაისისათვის, ბ-მ, გარემოებებიდან გამომდინარე, შეიძლება უარი განაცხადოს შესრულების ვადამდე მიღებაზე, თუკი მას არ ექნება ამ დროისათვის შეთანხმებული ფასის გადახდის შესაძლებლობა. შეიძლება ბ-მ საქონელი მიიღოს იმ დათქმით, რომ ფასს გადაიხდის საქონლის მიწოდების თავდაპირველად შეთანხმებულ ვადაში, ანუ 15 მაისს.⁹⁶⁴ საქართველოს კანონმდებლობით ღიადაა დატოვებული საკითხი იმის შესახებ, შეიძლება თუ არა, რომ მოვალემ უკან გამოითხოვოს ვადამდე განხორციელებული შესრულება. სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობიდან გამომდინარე, მოვალის მიერ ვადამდე განხორციელებული შესრულების უკან გამოითხოვა დაუშვებლად უნდა იქნეს მიჩნეული, რადგან მოვალისათვის ამ უფლების მინიჭება არახელსაყრელ მდგომარეობაში ჩააყენებდა კრედიტორს, რომელმაც თანხმობა განაცხადა შესრულების ვადამდე მიღებაზე.

⁹⁶¹ Principles of European Contract Law, Parts I and II, Ed. by Lando/Beale, 2000, P. 334.

⁹⁶² ორმხრივ ხელშეკრულებას სხვაგვარად „სინალაგმატურ“ („synallagma“ – ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს „ორმხრივ მავალდებულებელს“) ხელშეკრულებასაც უწოდებენ.

⁹⁶³ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994, Uniform Law Review, 2004, ასევე ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების მე-7:103-ე მუხლის მეორე პუნქტის თანახმად, მხარის მიერ ვალდებულების შესრულების ვადამდე მიღება გავლენას არ ახდენს მისი შემხვედრი შესრულების ვადაზე (Principles of European Contract Law. Parts I and II, Ed. by Lando/Beale, The Hague, London, Boston. Kluwer Law International, 2000, P. 334.

⁹⁶⁴ Принципы международных коммерческих договоров, Пер. с англ. Комарова, 1999, 138-139.

დ. ვალდებულების დაუყოვნებლივ შესრულება

იურიდიულ ლიტერატურაში მიღებულია მოსაზრება, რომ ერთხელ დადგენილი ვადა არ შეიძლება მხარისათვის დაბრკოლებად იქცეს, თუკი მას გააჩნია სამართლიანი საფუძველი მოითხოვოს ვადამდე შესრულება ან შესრულების გადავადება. ვადის დანიშნულება შესრულების უზრუნველყოფაშიცაა. თუკი ვადის დაცვა შესრულებას საფრთხეს შეუქმნის, ვადამდე შესრულების მოთხოვნა მართლზომიერი იქნება. ვადა არ შეიძლება იქცეს შესრულების დამაბრკოლებლად.

367-ე მუხლის თანახმად, „თუ ვალდებულების შესრულებისათვის მოვალის სასარგებლოდ დადგენილია რაიმე ვადა, კრედიტორს შეუძლია დაუყოვნებლივ მოითხოვოს შესრულება, თუკი მოვალე გადახდისუუნარო გახდა, ან შეპირებული უზრუნველყოფა შეამცირა, ან საერთოდ ვერ წარმოადგინა იგი“. აღნიშნულ ნორმაში საუბარია ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც შესრულებისათვის მოვალის სასარგებლოდ განსაზღვრულია რაიმე ვადა. ეს ვადა შეიძლება იყოს როგორც კანონისმიერი, ისე მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული.⁹⁶⁵ აღნიშნული ნორმა კრედიტორს ანიჭებს დაუყოვნებლივი შესრულების მოთხოვნის უფლებას. დაუყოვნებლივობა ამ შემთხვევაში გულისხმობს, რომ როგორც კი კრედიტორისათვის ცნობილი გახდება ამ მუხლში აღწერილი გარემოებების თაობაზე, იგი უფლებამოსილი ხდება მოსთხოვოს მოვალეს შესრულება.⁹⁶⁶ ტერმინს „დაუყოვნებლივ“ ორგვარი დატვირთვა აქვს. იგი, ერთი მხრივ, ხაზს უსვამს კრედიტორის შესაძლებლობას, გადაუდებლად მოსთხოვოს მოვალეს ვალდებულების შესრულება. დაუყოვნებლივ მოთხოვნის უფლება ასევე გულისხმობს მოვალის მხრიდან ვალდებულების დაუყოვნებლივ შესრულების ვალდებულებასაც.

დაუყოვნებლივი შესრულება ყოველთვის დროის მცირე მონაკვეთში, ცხადია, ვერ განხორციელდება. ზოგიერთი ვალდებულების შესასრულებლად, თავად მისი ბუნებიდან გამომდინარე, აუცილებელია გარკვეული დრო (მაგალითად, ნარდობის ხელშეკრულება). ზოგ მათგანს სჭირდება საგანგებო მომზადება (მაგალითად, შესრულების საგნის გაგზავნა). ზოგ შემთხვევაში ვალდებულების შესასრულებლად საჭიროა სხვა პირთა დახმარება (მაგალითად, ფულადი ვალდებულების შესრულება საბანკო ანგარიშზე გადარიცხვის გზით). ზოგჯერ კი ვალდებულების შესრულება დამოკიდებულია კრედიტორის მხრიდან გარკვეული მოქმედების განხორციელებაზე (მაგალითად, კრედიტორი არ ღებულობს შესრულებას). დაუყოვნებლივი შესრულება გულისხმობს მოვალის უშუალო რეაქციას. დაუყოვნებლივ მოქმედებს მხოლოდ ის, ვინც გარკვეული, ობიექტურად საჭირო დროის ფარგლებში მოქმედებს ნაკისრი ვალდებულებების შესასრულებლად.⁹⁶⁷

კრედიტორის ინტერესებიდან გამომდინარე, ვალდებულების ვადამდე შესრულება კანონმდებლობით გათვალისწინებულია იმ შემთხვევებში, როდესაც არსებობს საფრთხე, რომ, თავდაპირველი ვადის შენარჩუნების შემთხვევაში, ვალდებულება ვერ შესრულდება. ვალდებულებაში შესრულების ვადის განსაზღვრა დაკავშირებულია მოვალის გადახდისუნარიანობის მიმართ კრედიტორის ნდობაზე. თუკი ნათელი ხდე-

⁹⁶⁵ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 58.

⁹⁶⁶ ზარანდია, სახელმწიფო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 80.

⁹⁶⁷ ზოიძე, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 365-ე მუხლი, გვ. 291.

ბა მოვალის გადახდისუნარიანობა, ვადა კარგავს თავის მნიშვნელობას.⁹⁶⁸

626 II 1 მუხლის თანახმად, სესხის ხელშეკრულების შეწყვეტის ვადა შეადგენს სამ თვეს. თუმცა ეს ვადა ყოველთვის სრულად ვერ გამოსახავს გამსესხებლის ინტერესებს, რადგან ამ ვადის დაცვის შემთხვევაში გამსესხებლისათვის სესხის დაბრუნება შეიძლება უპერსპექტივო გახდეს. ამიტომაც, 627-ე მუხლის თანახმად, გამსესხებელს უფლება აქვს დაუყოვნებლივ მოითხოვოს ვალის დაბრუნება, თუ მსესხებლის ქონებრივი მდგომარეობა არსებითად უარესდება, რითაც საფრთხე შეექმნება სესხის დაბრუნების მოთხოვნას. ეს უფლება მაშინაც არსებობს, როცა მსესხებლის ქონებრივი მდგომარეობის გაუარესება წინ უსწრებდა ხელშეკრულების დადებას, ხოლო გამსესხებლისათვის იგი ცნობილი გახდა მხოლოდ ხელშეკრულების დადების შემდეგ.⁹⁶⁹

გამსესხებლის მიერ ვალის დაუყოვნებლივ უკან დაბრუნების მოთხოვნასთან მიმართებით საინტერესოა 367-ე და 627-ე მუხლებით გათვალისწინებულ დებულებათა შედარებითი ანალიზი. როგორც 367-ე, ისე 627-ე მუხლში მოცემულია ვალდებულების ვადაზე ადრე შესრულების მოთხოვნის ისეთი სამართლებრივი საფუძველი, როგორიცაა მოვალის გადახდისუნარიანობა. შესაძლებელია თუ არა, სესხთან მიმართებით გამოყენებულ იქნეს ვადაზე ადრე ვალდებულების შესრულების ისეთი სამართლებრივი საფუძველები, როგორიცაა მსესხებლის მიერ გამსესხებლისათვის შეპირებული უზრუნველყოფის საშუალების საერთოდ წარუდგენლობა ანდა უზრუნველყოფის საშუალების შემცირება.⁹⁷⁰ მაგალითად, ბ-მ წერილობითი ხელშეკრულების საფუძველზე დ-ს სესხად გადასცა 5000 ლარი ერთი წლის ვადით. შეთანხმების თანახმად, მსესხებელს თანხის მიღებიდან 10 დღის ვადაში მფლობელობითი გირავნობის წესების შესაბამისად, უნდა გადაეცა გამსესხებლისათვის 8000 ლარად შეფასებული ოქროს საათი. მსესხებელმა დ-მ სესხის მიღების შემდეგ აღარ გადასცა გამსესხებელს შეპირებული უზრუნველყოფის საშუალება. მიუხედავად იმისა, რომ მსესხებელი არ იყო გადახდისუნარო, გამსესხებელმა ბ-მ დაუყოვნებლივ მოითხოვა ვალის დაბრუნება იმ საფუძველით, რომ მსესხებელმა აღარ გადასცა მას გირაოდ შეპირებული საათი. აქვს თუ არა გამსესხებელს ამ შემთხვევაში სესხის ვადაზე დაბრუნების მოთხოვნა, მიუხედავად იმისა, რომ მსესხებელი არ არის გადახდისუნარო? სესხის ვადაზე ადრე დაბრუნებასთან დაკავშირებით, შესაძლებელია 367-ე მუხლით გათვალისწინებული ნებისმიერი საფუძველის გამოყენება.⁹⁷¹ აღნიშნული მოსაზრება ემყარება შემდეგ საფუძველებს: მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებები ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების საშუალებებია, განსაკუთრებით კი გირავნობა და იპოთეკა. მათი თავისებურება იმაშია, რომ ისინი გარანტირებულს ხდიან ვალდებულების შესრულებას მისი დარღვევის შემთხვევაში და სწორედ ამ მიზანმიმარ-

⁹⁶⁸ *Победоносцев*, Курс гражданского права, Часть третья; Договоры и обязательства, 1998, 17; ამავე შინაარსის დებულებას შეიცავს ჰოლანდიის სამოქალაქო კოდექსი (მუხლი 6:40) The civil code the Netherlands. Hans Warendorf, Richard Thomas, Jan Curry- Sumner, Alphenaan den Rijn. Kluwer Law International, 2009.

⁹⁶⁹ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 373.

⁹⁷⁰ Munch. Komm/ Berger, §488, Bamberger/Roht –Rohe §488.

⁹⁷¹ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 374.

თულებით ხასიათდებიან. ისინი მთლიანად შესრულების ფუნქციით არიან დაკავებული და არ წარმოადგენენ რაიმე დამატებით საჯარიმო ხასიათის დატვირთვას მოვალისათვის. აღნიშნულ მაგალითში მოვალე „დბ“-ს უზრუნველყოფის სახით უნდა წარედგინა კრედიტორისათვის 8000 ლარად ღირებული ოქროს საათი. მსესხებელმა აღნიშნული ვალდებულება არ შეასრულა. მართალია, მსესხებელი ამ მომენტისათვის არ არის გადახდისუუნარო, მაგრამ ერთი წლის შემდეგ, როდესაც დადგება სესხის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალის დაბრუნების მომენტი, გამსესხებელს არანაირი გარანტია არა აქვს იმისა, რომ ამ დროისათვის მსესხებელი კვლავ გადახდისუუნარიანი იქნება. გამსესხებლისათვის (კრედიტორი) იმიტომაც არის მნიშვნელოვანი შეპირებული უზრუნველყოფის მიღება, რომ გარანტირებული იყოს მსესხებლის მიმართ ვალის დაბრუნების მოთხოვნა, თუკი მომავალში მსესხებელი არ შეასრულებს ვალდებულებას. იმიტომაც, თუკი მსესხებელი არ გადასცემს გამსესხებელს შეპირებულ უზრუნველყოფის საშუალებას ან შეამცირებს მას, მიუხედავად იმისა, რომ ამ დროისათვის მსესხებელი არ არის გადახდისუუნარო გამსესხებელს მაინც აქვს სესხის დაუყოვნებლივ უკან დაბრუნების მოთხოვნა, თუმცა კი ეს 623-628-ე მუხლებით პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული.⁹⁷² მოვალის გადახდისუუნარობა დადგენილ უნდა იქნეს სასამართლოს მიერ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე.⁹⁷³

ე. ერთდროული შესრულება. უარი ვალდებულების შესრულებაზე

ორმხრივ (სინალაგმატურ) ხელშეკრულებაში თითოეულ მხარეს გააჩნია უფლებებიც და მოვალეობებიც, ე.ი. თითოეული მხარე კრედიტორიცაა და მოვალეც. ხშირად, სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილე, რომელიც გადასცემს რაიმე ქონებას კონტრაქტს მისგან სამაგიერო ქონებრივი სიკეთის მიღების სანაცვლოდ, დაინტერესებულია იმით, რომ „გაცვლის“ დრო მინიმალური იყოს. ხშირად ორივე მხარე ვალდებულია შესრულება განახორციელოს ერთდროულად.⁹⁷⁴ ორმხრივ ხელშეკრულებაში შესრულების რიგითობის დადგენას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ხელშეკრულების მხარეების მიერ ნაკისრი ვალდებულების ჯეროვანი შესრულებისათვის.⁹⁷⁵ ორმხრივად შესრულებულ ხელშეკრულებებში, როდესაც საუბარია ერთდროულ შესრულებაზე, ფაქტობრივად ადგილი აქვს შესრულებათა გაცვლას.⁹⁷⁶ ერთდროული შესრულება აქ გულისხმობს იმას, რომ ვალდებულებები ერთდროულად უნდა შესრულდეს.⁹⁷⁷

შესრულების ერთდროულობა, ცხადია, არ ნიშნავს იმას, რომ შესრულების გამომხატველი მოქმედება ყოველთვის ერთდროულად განხორციელდება. თუ რომელიმე მხარემ უნდა გადადგას პირველი ნაბიჯი, ეს შეიძლება ურთიერთობათა ბუნებიდან და ბრუნვის ტრადიციებიდან გახდეს ცნობილი. მაგალითად, როდესაც პირი სავაჭრო

⁹⁷² ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 374.

⁹⁷³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 1 თებერვლის № ას-1241-1500-09 გადაწყვეტილება.

⁹⁷⁴ ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 75.

⁹⁷⁵ ქეჭელაშვილი, სახელმწიფო სამართალი, 2008, გვ. 155.

⁹⁷⁶ ზარანდია, სახელმწიფო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 93.

⁹⁷⁷ ჰენშელი, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდიკა, 2009, გვ. 104.

ობიექტში სურსათს ყიდულობს, შესრულების ერთდროულობა არ იცვლება იმით, რომ ჯერ გამყიდველი გადასცემს ნივთს და შემდეგ მყიდველი იხდის შეთანხმებულ ფასს.

ორმხრივ ხელშეკრულებებში შესასრულებელი ვალდებულებების ობიექტები ერთმანეთთან გარკვეულ ურთიერთკავშირში იმყოფებიან, რამეთუ ასეთი ხელშეკრულებების ეკონომიკური არსი მდგომარეობს მატერიალური სიკეთეების გაცვლაში. სამოქალაქო სამართალში განასხვავებენ ურთიერთკავშირს გამყიდველის შესრულების ნაწილსა (საქონლის გადაცემა) და მყიდველის შესრულების ნაწილს (ფასის გადახდა) შორის, რომელიც შემდეგნაირი შეიძლება იყოს: ა) საქონლის (ქონების) გადაცემა წინ უსწრებს ფასის გადახდას; ბ) ფასის მთლიანად ან ნაწილობრივ (ბე, ავანსი) გადახდა წინ უსწრებს საქონლის (ქონების) გადაცემას. კონტრაპენტებიდან რომელმა უნდა შეასრულოს პირველმა ვალდებულება, თუ ხელშეკრულებით თანმიმდევრობა გათვალისწინებული არ არის? მიჩნევა, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულებაში ჯერ გამყიდველმა უნდა შეასრულოს თავისი ვალდებულება (გადასცეს მყიდველს საკუთრების უფლება ქონებაზე, მასთან დაკავშირებული საბუთები და მინოდოს საქონელი) და შემდეგ კი მყიდველმა უნდა გადაიხადოს ფასი ქონების გადაცემისთანავე. ასეთი მიდგომა განპირობებული იმით, თუ რა ინტერესია ჩადებული ქონების სამოქალაქო და სავაჭრო ბრუნვაში. ქონება, ფართო გაგებით, ფულისაგან განსხვავებით არ წარმოადგენს გაცვლის საყოველთაო საშუალებას. ქონების რეალიზაციისათვის საჭიროა მყიდველის მოძებნა. გამყიდველი კონკურენციის კანონების ძალით დაინტერესებულია იმით, რომ გაყიდოს თავისი საქონელი, ამიტომაც გამართლებულია, რომ მას დაეკისროს ორმხრივი ვალდებულების შესასრულებლად პირველი ნაბიჯის გადადგმა, ანუ მყიდველისათვის ქონების (საქონლის) გადაცემა.

ორმხრივ მავალდებულებელი ხელშეკრულებით ვალდებულება ორივე მხარეს წარმოემოჭა. თითოეული მხარე ვალდებულია შეასრულოს მანამ, სანამ შემხვედრი ვალდებულების შესრულება შესაძლებელია. ასე რომ, მეორე მხარისაგან შესრულების მოთხოვნა შესაძლებელია მაშინ, როცა მხარეს თავისი ვალდებულება უკვე შესრულებული აქვს (ანდა უკიდურეს შემთხვევაში ვალდებული პირი შეუდგა მანც თავისი ვალდებულების შესრულებას).⁹⁷⁸ ჯერ კიდევ რომის სამართალში, ორმხრივ ხელშეკრულებაში მონაწილე მხარეთა ინტერესების დასაცავად გამოიყენებოდა წინასწარი შესრულების მოთხოვნის სანინააღმდეგო შესაგებელი (*exceptio non adimplenti contractus*), რომელიც მიმართული იყო შესრულების მოთხოვნის მხარის წინააღმდეგ,⁹⁷⁹ რომელსაც არ ჰქონდა შესრულებული თავისი ვალდებულება.⁹⁸⁰

369-ე მუხლის თანახმად, „იმ პირს, რომელსაც ვალდებულება აკისრია ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, შეუძლია უარი თქვას ვალდებულების შესრულებ-

⁹⁷⁸ *Berngefont/Coler*, *Гражданское право Германии*, 1910, 88.

⁹⁷⁹ *Exceptio* – „ექსცეფცია“, პროცესუალური დათქმა მოპასუხის სასარგებლოდ.

⁹⁸⁰ *Zimmermann*, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*, OXFORD University Press, 1992, P. 801; რომის სამართალში, მას შემდეგ, რაც ნასყიდობის ხელშეკრულება ორი დამოუკიდებელი ხასიათის დაპირებისაგან გადაიქცა კონსესუალურ ხელშეკრულებად, მოსარჩელის მიერ სარჩელის შეტანის შემდეგ, თუკი მოპასუხე წარადგენდა შესაგებელს, მოსარჩელე ვალდებული იყო დაემტკიცებინა, რომ მან თავისი ვალდებულება უკვე შეასრულა ანდა, რომ ამწუთს შესთავაზებს შესრულებას – *offeri pretium ab emptore debet cum ex empto agitur*. მტკიცების ტვირთი ეკისრებოდა მოსარჩელეს (იქვე, P. 802).

ბაზე საპასუხო მოქმედების განხორციელებამდე, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ვალდებული იყო, თავისი ვალდებულება წინასწარ შეესრულებინა“. ეს მუხლი ადგენს შემხვედრი ვალდებულების შესრულების ზოგად წესს. შემხვედრი ენოდება ერთ-ერთი მხარის მიერ თავისი ვალდებულების შესრულებას, რომელიც ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, განპირობებულია მეორე მხარის მიერ თავისი ვალდებულების შესრულებით. მაშასადამე, შემხვედრია ისეთი ვალდებულება, რომელიც მხარემ უნდა განახორციელოს კონტრაჰენტისაგან შესრულების მიღების საპასუხოდ.⁹⁸¹

საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპების („უნიდროას“ პრინციპები) 7.1.3-ე მუხლი ადგენს, რომ, თუკი მხარეებმა თავიანთი ვალდებულებები უნდა შეასრულონ ერთდროულად, ნებისმიერ მათგანს შეუძლია შეაჩეროს შესრულება მანამდე, სანამ მეორე მხარე არ შესთავაზებს თავის შესრულებას.⁹⁸²

ევროპის სახელმეკრულებო სამართლის პრინციპების 9:201-ე მუხლი განსაზღვრავს, რომ მხარეს, რომელმაც უნდა შეასრულოს ვალდებულება მეორე მხარესთან ერთდროულად ან მის მიერ ვალდებულების შესრულების შემდეგ, უფლება აქვს შესრულება შეაჩეროს მანამ, სანამ მეორე მხარე არ შეასრულებს თავის ვალდებულებას ან არ შესთავაზებს შესრულებას.⁹⁸³ საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპების („უნიდროას“ პრინციპები) 6.1.4-ე მუხლის პირველი პუნქტი ითვალისწინებს, რომ ორმხრივ ვალდებულებით ურთიერთობებში, იმდენად, რამდენადაც შესაძლებელია მხარეების მიერ ერთდროული შესრულება, მხარეებმა ვალდებულებები უნდა შეასრულონ ერთდროულად, თუკი გარემოებებიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს.⁹⁸⁴ ამდენად, ორმხრივ ხელშეკრულებებში მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, თუ პირველმა რომელმაც მხარემ უნდა შეასრულოს ვალდებულება. „უნიდროას“ პრინციპების აღნიშნული მუხლის მეორე პუნქტი ადგენს ზოგად წესს იმ შემთხვევისთვის, როცა მხარეებს საკითხი შეთანხმებით არ მოუწესრიგებიათ. კერძოდ, თუკი ერთი მხარისათვის ვალდებულების შესასრულებლად საჭიროა გარკვეული დრო, მაშინ მან ვალდებულება პირველმა უნდა შეასრულოს, თუკი გარემოებებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული. მაგალითად მოყვანილია ნარდობის ან მომსახურების ხელშეკრულება. მხარედ, რომლის ვალდებულების შესრულებას „გარკვეული დროს სჭირდება“, ამ შემთხვევაში გვევლინება მენარდე. ევროპის სახელმეკრულებო სამართალშიც „ჯერ სამუშაო, შემდეგ კი გადახდა“ საკმაოდ გავრცელებული ჩვეულებაა.⁹⁸⁵ ევროპის სახელმეკრულებო სამართლის პრინციპები (7:104-ე მუხლი) ასევე ადგენენ ზოგად წესს, რომლის თანახმადაც, „იმ ზომით, რომელშიც მხარეთა მიერ ვალდე-

⁹⁸¹ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 135.

⁹⁸² UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994. Uniform Law review, 2004.

⁹⁸³ ევროპის სახელმეკრულებო სამართლის პრინციპების კომენტატორები აღნიშნავენ, რომ კონტინენტური სამართლის ქვეყნებში ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულების შეჩერება ფართოდაა გავრცელებული. ამასთან, ცალკეულ შემთხვევებში ეს დადგენილია პოზიტიური სამართლით (გერმანია, იტალია, საბერძნეთი, ჰოლანდია, პორტუგალია), ხოლო სხვა ქვეყნებში კი აღნიშნული მონესრიგება დადგენილია სასამართლო პრაქტიკით (საფრანგეთი, ბელგია, ლუქსემბურგი, ავსტრია, ესპანეთი, დანია) – Principles of European Contract Law, Parts I and II /Ed. by Ole Lando, Hugh Beale, 2000, P. 404.

⁹⁸⁴ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, Rom, 1994, Uniform Law Review, 2004.

⁹⁸⁵ Principles of European Contract Law, Parts I and II /Ed. by Ole Lando, Hugh Beale, 2000, P. 335.

ბულების შესრულება უნდა მოხდეს ერთდროულად, მხარეები ვალდებული არიან შესრულება განახორციელონ ერთდროულად, თუკი გარემოებებიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს“. ამ ზოგადი წესის არსებობის საჭიროება აიხსნება იმით, რომ ის შესაძლებელს ხდის თავიდან იქნეს აცილებული მეორე მხარის მიერ შეუსრულებლობის დამატებითი რისკი.⁹⁸⁶

369-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევაში, შესრულებაზე უარის თქმით ან შესრულების შეჩერებით, კრედიტორი ამცირებს მეორე მხარის მიერ მისთვის ზიანის მიყენების ალბათობას. რადგან მეორე მხარე დროულად არ ასრულებს რა თავის ვალდებულებას, მოსალოდნელია, არ შეასრულოს იგი მეორე მხარისაგან შესრულების მიღების შემდეგაც. გარდა ამისა, კრედიტორის მიერ ვალდებულების შესრულების შეჩერებას ან უარის თქმას, შეიძლება ჰქონდეს მეორე მხარის წამახალისებელი ეფექტიც: სანამ მეორე მხარე არ შეასრულებს ვალდებულებას, ვერ მიიღებს იმ შემხვედრ დაკმაყოფილებას, რომლითაც იგი დაინტერესებულია (წინააღმდეგ შემთხვევაში არც კი დადებდა შესაბამის ხელშეკრულებას).

ვალდებულების შესრულებაზე უარი შესაძლებელია განსაზღვრული წინაპირობების არსებობისას: 1) თითოეულ მხარეს უნდა ჰქონდეს მეორე მხარის მიმართ მოთხოვნის უფლება; 2) მოთხოვნის უფლება უნდა იყოს ვადამოსული (საპირისპირო მოთხოვნის უფლება). საპირისპირო მოთხოვნის ვადამოსულობისათვის საკმარისია ის, რომ მისი შესრულების ვადა დგება მოთხოვნის ვადის დადგომის მომენტიდან; 3) კრედიტორის მოთხოვნის უფლება და მოვალის შემხვედრი მოთხოვნის უფლება უნდა ეფუძნებოდეს ერთ და იმავე სამართლებრივ ურთიერთობას (მოთხოვნის უფლებათა ურთიერთკავშირი).⁹⁸⁷

შემხვედრი (საპირისპირო) მოთხოვნის უფლების გამო ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმის უფლება გამორიცხული იქნება, თუ მას მოთხოვნის უფლებასთან არა აქვს კავშირი.⁹⁸⁸

ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, პირის უფლება, უარი თქვას ვალდებულების შესრულებაზე ანდა შეაჩეროს მისი შესრულება საპასუხო მოქმედების განხორციელებამდე, შეიძლება რეალიზებულ იქნეს ორიდან ერთ-ერთი საფუძვლის არსებობისას: პირველი საფუძველია მეორე მხარის მიერ თავისი ვალდებულების წინასწარ შეუსრულებლობა, მეორე საფუძველი კი – ეს არის იმ გარემოებების არსებობა, რომლებიც ნათლად ადასტურებენ, რომ წინასწარი შესრულება ვერ განხორციელდება დათქმულ ვადაში. მაგალითად, მე-500 მუხლის თანახმად, თუ მყიდველი დროულად არ მიიღებს ნივთს ან თავის დროზე არ გადაიხდის მის ფასს, გამყიდველი ვალდებულია შეინახოს ნივთი. გამყიდველს უფლება აქვს დაიტოვოს ნივთი ან დააკავოს გზაში მანამ, სანამ მყიდველი არ აუნაზღაურებს შესაბამის ხარჯებს.⁹⁸⁹

ერთდროული შესრულების ბუნებიდან გამომდინარე, ერთი მხარის მიერ თავისი ვალდებულების შესრულება ყოველთვის გულისხმობს, რომ მეორე მხარეს, თავის

⁹⁸⁶ „ibid“, P. 336.

⁹⁸⁷ *ტექნოლოგიური, სახელშეკრულებო სამართალი*, 2008, გვ. 157, *Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht*, 32 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2007, S. 116.

⁹⁸⁸ *Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht*, 32 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2007, S. 116.

⁹⁸⁹ *ძლიერიშვილი*, ნასყიდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2006, გვ. 43.

მხრივ, ასევე აკისრია ვალდებულების შესრულების მოვალეობა. ამასთან დაკავშირებით, შესაძლებელია საუბარი ე.წ. „დაკავების უფლებაზე“. მე-500 მუხლიდან გამომდინარე, დაკავების უფლებაში იგულისხმება არა პირდაპირი გაგებით, „გზაში დაკავების“ უფლება, არამედ შესრულების დროში გადავადების უფლება შემხვედრი შესრულების განხორციელებამდე.⁹⁹⁰

შეიძლება ვარაუდის დაშვება, რომ ერთდროულ შესრულება სწორედ ისეთი შესრულებაა, როდესაც მეორე მხარეს აქვს საკუთარი შესრულების გადავადების (დაკავების) უფლება შემხვედრი შესრულების განხორციელებამდე. დაკავების უფლება შემხვედრი შესრულების უზრუნველყოფის ერთგვარ საშუალებას წარმოადგენს. კრედიტორმა, თავის მხრივ, რომ უნდა განახორციელოს მისი წილი შესრულება, ეს ორმხრივი ხელშეკრულების ბუნებიდან გამომდინარეობს. ამ შესრულების იმავდროული განხორციელება კი, სწორედ ერთდროულ შესრულებაზე მიუთითებს, ანუ კრედიტორს ორმხრივი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობებით, ყველა ზომა უნდა ჰქონდეს მიღებული ვალდებულების შესასრულებლად. თუ თავად კრედიტორს არა აქვს განხორციელებული მისი წილი შესრულებისა, მოვალე უფლებამოსილია დროში გადავადდოს თავისი საპასუხო შესრულება. მას შეიძლება შეუსრულებლობის უფლებაც ეწოდოს.⁹⁹¹ მაგალითად, 776-ე მუხლის თანახმად, კუთვნილი საზღაურის მიღებამდე და შენახვისათვის განეული ხარჯების ანაზღაურებამდე, შემნახველს შეუძლია უარი თქვას მიბარებული ნივთის დაბრუნებაზე. ე.ი. ერთდროული შესრულება, ორმხრივი ხასიათიდან გამომდინარე, შეიძლება გამოიხატოს თანამიმდევრობითი ან უწყვეტი, მიმდინარე შესრულებით.⁹⁹²

ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულების მიმართ მნიშვნელოვან დებულებებს შეიცავს 405-ე მუხლიც, კერძოდ, თუ ხელშეკრულების ერთი მხარე არღვევს ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებას, მაშინ ხელშეკრულების მეორე მხარეს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე ვალდებულების შესრულებისათვის მის მიერ დამატებით განსაზღვრული ვადის გასვლის შემდეგ. თუ ვალდებულების დარღვევის ხასიათიდან გამომდინარე, არ გამოიყენება დამატებითი ვადა, მაშინ დამატებითი ვადის განსაზღვრას უთანაბრდება გაფრთხილება. თუკი ვალდებულება მხოლოდ ნაწილობრივ დაირღვა, მაშინ კრედიტორს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ვალდებულების დარჩენილი ნაწილის შესრულებამ მისთვის ინტერესი დაკარგა.⁹⁹³ აღნიშნული მუხლის მეორე ნაწილის ბ ქვეპუნქტის თანახმად, არ არის აუცილებელი დამატებითი ვადის დაწესება ან გაფრთხილება, თუ ვალდებულება არ შესრულდა ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ვადაში, ხოლო კრედიტორმა სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელება ხელშეკრულებით დაუკავშირა ვალდებულების დროულ შესრულებას.

ამასთან, შესრულებისათვის დამატებითი ვადის დაწესებისა თუ დამატებითი შესრულების მოთხოვნის რეალიზების წინაპირობაა, რომ ვალდებულების შესრულების

⁹⁹⁰ ზარანდია, სახელმწიფო სამართალი ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 95.

⁹⁹¹ ზარანდია, სახელმწიფო სამართალი ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 96.

⁹⁹² ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 137.

⁹⁹³ ჩაჩავა, მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, დის. თსუ, 2010, გვ. 59.

ვადა მოსული იყოს.⁹⁹⁴ მაშასადამე, ორმხრივი ხელშეკრულების მხარეს უფლება აქვს უარი თქვას ხელშეკრულებაზე, თუკი მეორე მხარე დათქმულ ვადაში არ ასრულებს თავის ვალდებულებას, ანუ არსებობს გარემოებები, რომლებიც თვალნათლივ მოწმობენ, რომ თავდაპირველი შესრულება დათქმულ ვადაში ვერ განხორციელდება. ასეთი გარემოებები წარმოადგენს შეფასების საგანს. მართლაც, კონკრეტული გარემოებების არსებობისას იმის ალბათობა, რომ შემხვედრი ვალდებულება ვერ შესრულდება დათქმულ დროში, შეიძლება სხვადასხვა პირის მიერ სხვადასხვაგვარად იქნეს შეფასებული. ამიტომაც დავის შემთხვევაში ამ საკითხის სწორად გადაწყვეტა სასამართლოს კომპეტენციას წარმოადგენს.

ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები (მუხლი 9:201), განსხვავებით „უნიდროას“ პრინციპებიდან, ორმხრივი ხელშეკრულების მხარეს უფლებას ანიჭებს შეაჩეროს თავისი ვალდებულების შესრულება, თუკი, ცხადია, რომ მეორე მხარე ვერ შეასრულებს თავის ვალდებულებას დათქმულ დროში.⁹⁹⁵

გაეროს „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის შესახებ“ ვენის კონვენციის 71-ე მუხლის თანახმად, მხარეს უფლება აქვს შეაჩეროს თავისი ვალდებულების შესრულება, თუკი ხელშეკრულების დადების შემდეგ ცნობილი გახდება, რომ ხელშეკრულების მეორე მხარე ვერ შეასრულებს თავის ვალდებულებას მთლიანად ან ნაწილობრივ, იმის გამო, რომ: ა) იგი გადახდისუუნარო გახდა; ბ) არ განახორციელა ვალდებულების შესასრულებლად საჭირო მოქმედებები. ამასთან, გამყიდველმა უნდა შეატყობინოს ამის შესახებ მყიდველს. თუკი მყიდველი წარადგენს შესაბამის გარანტიებს თავისი ვალდებულების შესასრულებლად, მაშინ გამყიდველმა უნდა განაგრძოს თავისი ვალდებულების შესრულება.⁹⁹⁶ ანალოგიური მიდგომებია განმტკიცებული ავსტრიისა და საბერძნეთის სამოქალაქო კოდექსებშიც, აგრეთვე ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების 9:201-ე მუხლის მეორე პუნქტშიც.

თანამედროვე სამოქალაქო სამართლის ერთ-ერთ უმიშვნელოვანეს პრინციპს წარმოადგენს ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება. ამ პრინციპს ემყარება სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობა და წესრიგი. შესრულება უნდა მოხდეს იმდენად, რამდენადაც ეს შესაძლებელია და დამოუკიდებელია იმ სიძნელეებისაგან, რომლებიც შეიძლება წარმოემყვას შემსრულებელ მხარეს. თუმცა, აღნიშნული პრინციპი არ უნდა იქნეს გაგებული აბსოლუტური მნიშვნელობით. ვალდებულების შესრულების პროცესში მხარეები შეიძლება აღმოჩნდნენ ისეთ გარემოებათა წინაშე, რომელთაც შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ ვალდებულების შესრულების სავალდებულო ხასიათზე. მხარე არ შეიძლება იყოს შესრულების ყოველგვარი რისკის მატარებელი. ეს ისეთი გარემოებებია, რომლებიც არსებითად ცვლიან სახელშეკრულებო წონასწორობას და მხარეთა ურთიერთმხრივ შესრულებათა არსებით დისბალანსს იწვევენ.⁹⁹⁷

ნებისმიერი სამართლებრივი სისტემა ვალდებულების შესრულების საკითხის გადაჭრისას ანგარიშს უწევს შეცვლილ გარემოებებს და შესრულების ვალდებულების

⁹⁹⁴ Münch Komm, BGB/Ernst, §323, Band 2. Schuldrecht Allgemeiner Teil, 5 Auflage, C.H. Beck, 2007, Rn 46.

⁹⁹⁵ Principles of European Contract Law, Parts I and II, Ed. by Lando/Beale, 2000, P. 404.

⁹⁹⁶ United Nations Convention on contracts for the Internationale Sale of Goods, /Annex/ of the 1980 Vienna conference, UN Doc. A/ Conf. 97/19, 1980/.

⁹⁹⁷ Zweigert/Kötz, Einführung in die Rechtsvergleichung, 3 Auflage, Tübingen, 1996, S. 536.

გარკვეულ საზღვრებში მოქცევის შესაძლებლობას იძლევა. ეს საზღვრები შესრულების ინსტიტუტის კორექტირების თვალსაზრისით განსხვავებული ინტენსიურობით გამოირჩევა და შეიძლება სამ სამართლებრივ ინსტიტუტამდე იქნეს დაყვანილი. ესენია: შესრულების შეუძლებლობა; შესრულების გართულება; ხელშეკრულების საფუძვლის რღვევა.⁹⁹⁸ საუბარია „rebus sic stantibus“-ის პრინციპზე, რომლის თანახმადაც, ხელშეკრულების ნამდვილობა დამოკიდებულია იმ გარემოებათა ცვლილებების დაუშვებლობაზე, რომელთა არსებობისასაც ხელშეკრულება იქნა დადებული.⁹⁹⁹

შეცვლილი გარემოება ართულებს შესრულებას იმ დონემდე, როცა მისი შესრულების მოთხოვნა, როგორც გამამართლებელი საფუძველიც არ უნდა გააჩნდეს მეორე მხარეს, ეწინააღმდეგება სამოქალაქო ბრუნვისათვის დამახასიათებელ სიკეთეთა სამართლიანი გაცვლისა და კეთილსინდისიერების მოთხოვნებს. აღნიშნული კი, შეიძლება განპირობებული იყოს, როგორც შესრულების ღირებულების გაზრდით, ისე მისი შემცირებით. შესრულების ღირებულების გაზრდა შეიძლება გამოწვეული იყოს ვალდებულების ერთ-ერთი მხარისათვის შესრულების ხარჯების არსებითი გაზრდით. გარემოებათა შეცვლას ადგილი აქვს ხელშეკრულების დადების შემდეგ. შეცვლილი გარემოება უნდა იმყოფებოდეს დაზარალებული მხარის კონტროლის მიღმა. ასევე დაზარალებული არც შეცვლილ გარემოებათა მიერ გამოწვეულ შედეგთა რისკის მატარებელი არ უნდა იყოს.

მამასადამე, ვალდებულების შესრულების ერთდროულად განხორციელებაზე შეიძლება გავლენა მოახდინოს ორმხრივი ხელშეკრულების დადების შემდეგ შეცვლილმა გარემოებებმა.

ზოგჯერ სხვადასხვა გარემოების გამო, კერძოდ, ვალდებულებითი ურთიერთობის ხასიათიდან გამომდინარე, შეუძლებელია ორმხრივი ხელშეკრულების ერთდროულად შესრულება. ამას ადგილი აქვს, როგორც წესი, გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობებში. შესრულება ამ შემთხვევაში ჯერ ერთმა მხარემ უნდა განახორციელოს და მხოლოდ ამის შემდეგ გახდება შესრულებაზე ვალდებული მეორე მხარე. შესრულების არაერთდროულობა ორმხრივ ვალდებულებით ურთიერთობებში შეიძლება გამომდინარეობდეს კანონიდან, ხელშეკრულებიდან ან სხვა გარემოებებიდან. მაგალითად, 565-ე მუხლის თანახმად, მიწის ნაკვეთის დამქირავებელს არა აქვს მისი დაკავების უფლება თავისი მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიზნით; აგრეთვე, 648-ე მუხლის თანახმად, შემკვეთი მოვალეა მენარდეს საზღაური გადაუხადოს, როგორც წესი, სამუშაოს შესრულების შემდეგ.

369-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმის უფლება მოვალეს ანიჭებს მხოლოდ დროებით (სუსპენზიურ) შესაგებელს.¹⁰⁰⁰ თუ მოვალე შესაგებელს წარადგენს სასამართლო დავის განხილვისას, ეს გამოიწვევს არა სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმას, არამედ მხოლოდ „ერთდროულად შესრულების“ დაკისრებას.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁸ Principles of European Contract Law, Parts I and II, Ed. by Lando/Beale, 2000, 8:108..

⁹⁹⁹ Papanikolaou/Panagiotis, Rebus Sic Stantibus und Vertragskorrektur auf Grund Vernderter Umstende im Griechischen Recht, ERPL 6(1998), P. 303-317.

¹⁰⁰⁰ ქეტელაშვილი, სახელშეკრულებო სამართალი, 2008, გვ. 157.

¹⁰⁰¹ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, 32 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2007, S. 118.

ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმის უფლება გათვალისწინებულია აგრეთვე 370-ე მუხლშიც, კერძოდ, „სამომხმარებლო კრედიტის დროს კრედიტის მიმღებს შეუძლია უარი თქვას კრედიტის დაბრუნებაზე, თუ ამ კრედიტთან დაკავშირებული სასყიდლიანი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, შესაგებელი გამყიდველის მიმართ მას მიანიჭებდა ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმის უფლებას. ნასყიდობის ხელშეკრულება საკრედიტო ხელშეკრულებასთან ერთად ქმნის ურთიერთდაკავშირებულ გარიგებას, თუ კრედიტი ემსახურება შესასყიდი ფასის დაფინანსებას და ორივე ხელშეკრულება განიხილება როგორც ეკონომიკური ერთიანობა. ეკონომიკური ერთიანობად ჩაითვლება, როცა კრედიტის მიმცემი საკრედიტო ხელშეკრულების მომზადების ან დადების დროს გამყიდველის მონაწილეობას იყენებდა.“

სამომხმარებლო კრედიტის თვისება ისაა, რომ ხელშეკრულების დადებისას გამოკვეთილი უნდა იყოს მისი გამოყენების მიზანმიმართულება.¹⁰⁰²

საკრედიტო ხელშეკრულება დამოუკიდებელი გარიგებაა. მის დადებას აზრი არა აქვს, თუკი არაა სხვა ხელშეკრულება, რომლის რეალიზაციასაც ემსახურება საკრედიტო ხელშეკრულება. ასეთია ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომელიც ასევე წარმოადგენს დამოუკიდებელ ხელშეკრულებას. როგორც საბანკო კრედიტის, ისე ნასყიდობის ხელშეკრულებები, დამოუკიდებელია სამართლებრივად, ხოლო ეკონომიკურად კი – ერთიანია.

იმისათვის, რომ სამომხმარებლო კრედიტის მიმღებს ჰქონდეს ვალდებულების შესრულებაზე (კრედიტის დაბრუნება) უარის თქმის უფლება, საჭიროა ნასყიდობის ხელშეკრულება საკრედიტო ხელშეკრულებასთან ერთად ქმნიდეს ურთიერთდაკავშირებულ გარიგებას. ამას ადგილი ექნება იმ შემთხვევაში, თუ კრედიტი ემსახურება შესასყიდი ფასის დაფინანსებას და ორივე ხელშეკრულება განიხილება, როგორც ეკონომიკური ერთიანობა.¹⁰⁰³

ეკონომიკურ ერთიანობას მაშინ აქვს ადგილი, როდესაც კრედიტის გამცემი საკრედიტო ხელშეკრულების მომზადების ან დადების დროს გამყიდველის მონაწილეობას იყენებდა. მაგალითად, ბანკმა X-მა სამომხმარებლო კრედიტის სახით ხორბლის შესაძენად ა-ს გადასცა 20000 ლარი და განუსაზღვრა ა-ს, რომ მას ხორბლის შეძენა შეეძლო მხოლოდ ბანკის მიერ მითიებული გამყიდველის – ბ-საგან. ბ-მ დაარღვია ა-ს წინაშე ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე საქონლის (ქონების) გადაცემის ვალდებულება. რადგან კრედიტის მიმღებ ა-ს ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, აქვს გამყიდველ ბ-ს მიმართ შესაგებლის წაყენების უფლება, ამიტომაც, ა-ს შეუძლია არ დაუბრუნოს ბანკ X-ს სამომხმარებლო კრედიტი, რადგან ბანკის მიერ შერჩეულმა გამყიდველმა არ შეასრულა (არაჯეროვნად შეასრულა) ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულება.¹⁰⁰⁴

¹⁰⁰² ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურია/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 370-ე მუხლი, გვ. 301.

¹⁰⁰³ ჭეჭელაშვილი, სახელშეკრულებო სამართალი, 2008, გვ. 167.

¹⁰⁰⁴ კლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 131.

7. ვალდებულების შესრულების სუბიექტები

ა. ზოგადი დებულებანი

ყველა სამართლებრივ სისტემაში ვალდებულების შესრულება, მიუხედავად ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლისა, წარმოადგენს ვალდებულებითი სამართლის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ინსტიტუტს.¹⁰⁰⁵ როგორც წესი, სახელშეკრულებო ურთიერთობის მონაწილე მხარეები მხედველობაში ღებულობენ კონტრაქტის პიროვნებას. კრედიტორი ვარაუდობს, რომ მოვალე ვალდებულებას შეასრულებს ხელშეკრულების პირობათა შესაბამისად. ზუმრავლეს შემთხვევებში ვალდებულების შესრულება ხდება პირადად მოვალის მიერ – მყიდველი თვითონ იხდის ნაყიდი საქონლის ფასს; მსესხებელი აბრუნებს სესხის საგანს და ა.შ.¹⁰⁰⁶

ვალდებულების შესრულების სუბიექტები არიან ის პირები, რომლებიც ასრულებენ ვალდებულებას ან იღებენ შესრულებას.¹⁰⁰⁷ ვალდებულების შესრულების სუბიექტები შეიძლება არ დაემთხვეს ვალდებულების სუბიექტებს. ვალდებულების სუბიექტები ყოველთვის არიან კრედიტორი და მოვალე, ვალდებულება კი მოვალის ნაცვლად შეიძლება შეასრულოს სხვა პირმა და შესრულება მიიღოს არა კრედიტორმა, არამედ სხვამ.¹⁰⁰⁸

როგორც წესი, მოვალე თვითონ ასრულებს ვალდებულებას, მაგრამ კრედიტორს შეიძლება შესრულება შესთავაზოს სხვა, მესამე პირმაც, რომელიც არ არის მოცემული ვალდებულებითი ურთიერთობის მონაწილე.¹⁰⁰⁹

ზოგჯერ კრედიტორისათვის სულერთია, თუ ვინ შეუსრულებს მას ვალდებულებას – მოვალე თუ მესამე პირი. მისთვის მთავარია მიიღოს შესაბამისი დაკმაყოფილება (მაგ., დაუბრუნდეს ვალი). მართალია, კრედიტორსა და მოვალეს შორის არსებული ე.წ. პირდაპირი კავშირი (*vinculum iuris*) არ ქრება საბოლოოდ და ცხადია, რომ რაღაც დოზით მუდამ იარსებებს, მაგრამ არ შეიძლება იმის უარყოფაც, რომ სულ უფრო და უფრო მეტად წარმოიშობა ისეთი ვალდებულებები, რომლის ჯეროვნად შესრულება ერთი პირის მიერ შეუძლებელია. ზოგჯერ საჭიროა მოვალის მხრიდან მრავალრიცხოვანი და სხვადასხვაგვარი მოქმედების შესრულება, ამიტომაც თვითონ კრედიტორი ხშირად დაინტერესებულია, რომ ეს მოქმედებები შეასრულოს მესამე პირმა, რომლებსაც ამისათვის საკმარისი პროფესიული უნარ-ჩვევები და გამოცდილება გააჩნია. ცალსახაა, რომ ვალდებულების შინაარსს ჯერ კიდევ რომის სამართლიდან მოყოლებული უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება.¹⁰¹⁰

ბ. ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ

ჯერ კიდევ რომის სამართალში,¹⁰¹¹ გარკვეული გამოწვევების გარდა, ცნობილი იყო

¹⁰⁰⁵ Weiler, *Schuldrecht Allgemeiner Teil*, 2012, S. 104.

¹⁰⁰⁶ *Worlen/Metzler-Muller*, *Suldrecht AT*, 11 Auflage, 2013, S. 47.

¹⁰⁰⁷ *ახვლედიანი*, ვალდებულებითი სამართალი, 2001, გვ. 40.

¹⁰⁰⁸ *Medicus*, *Schuldrecht, Allgemeiner Teil*, 14 Neubearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck, 2003, S. 208-209.

¹⁰⁰⁹ *Staudinger/Bittner* §267, Rn 6; *Palandt/Heinrichs*, §267, Rn 4; *Prutting/Jud*, §267, S. 419-420; *Münch Komm, BGB/Krüge*, §267, Rn 1.

¹⁰¹⁰ *Zimmerman*, *The Law of Obligations, Roman Foundations of The Civilian Tradition*, Chapter 2, Oxford, OXFORD University Press, 2005, P.58.

¹⁰¹¹ *Tomas/Mcgin*, *Obligation in Roman Law Past, Present and Future*, Michigan, The university of Michigan

მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების შესაძლებლობა.¹⁰¹²

371 | მუხლის თანახმად, თუ კანონიდან, ხელშეკრულებიდან ან ვალდებულების ბუნებიდან არ გამომდინარეობს, რომ მოვალემ პირადად უნდა შეასრულოს ვალდებულება, მაშინ ეს ვალდებულება შეიძლება შეასრულოს მესამე პირმაც.

მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების სამართლებრივი ინსტიტუტი მოიცავს სამი სახის სამართალურთიერთობას. პირველ ჯგუფში შედის მესამე პირისათვის ვალდებულების შესრულების დაკისრების შემთხვევები; მეორე ჯგუფში შედის მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულება ნებაცხოვლობით; მესამე ჯგუფში შედის მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულების შემთხვევები ნორმატიული აქტების ძალით.¹⁰¹³

მესამე პირისათვის მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულების ტიპური შემთხვევაა, როცა მესამე პირი თვითონ არის კრედიტორის მოვალის მოვალე. რატომ უნდა მიიღოს მოვალემ შესრულება თავისი „მოვალისაგან“, თუ შემდეგ თვითონ უნდა გადასცეს ეს შესრულება კრედიტორს? უფრო მარტივია, მან მისცეს მითითება თავის მოვალეს, ანუ მესამე პირს, რომ მან შესრულება განახორციელოს კრედიტორის მიმართ.

მესამე პირის მხრიდან მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულება დაიშვება, თუკი კანონიდან, ხელშეკრულებიდან ან ვალდებულების არსიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს.¹⁰¹⁴ მაგალითად, 711 | მუხლის თანახმად, რწმუნებულმა დავალება პირადად უნდა შეასრულოს, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა მას ნება დართეს გადაენდო იგი მესამე პირისათვის ანდა იძულებულია ასე მოიქცეს შექმნილი ვითარების გამო.

თუ ხელშეკრულებაში საგანგებოდ იქნება დათქმული, რომ მხოლოდ მოვალემ უნდა შეასრულოს ვალდებულება, ასეთ შემთხვევებში მან შესრულება პირადად უნდა განახორციელოს. ზოგჯერ ხელშეკრულებაში შეიძლება ასეთი დათქმა არ იყოს, მაგრამ გამომდინარეობდეს თვით ვალდებულების ბუნებიდან. მაგალითად, 632-ე მუხლის თანახმად, მენარდემ პირადად უნდა შეასრულოს სამუშაო მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ეს გამომდინარეობს კონკრეტული გარემოებებიდან, ან სამუშაოს არსიდან (მაგ., სურათის დახატვა ცნობილი მხატვრის მიერ).¹⁰¹⁵

კრედიტორს შეუძლია ასევე არ მიიღოს მესამე პირისაგან შემოთავაზებული შესრულება, თუ მოვალე ამის წინააღმდეგია.¹⁰¹⁶

მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად კრედიტორისათვის ვალდებულების შესრულება ხდება, როგორც წესი, მოვალესა და მესამე პირს შორის შეთანხმებით.¹⁰¹⁷ ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპიდან გამომდინარე, ასეთი შეთანხმებისათვის კრედიტორის თანხმობა საჭირო არ არის. მოვალესა და მესამე პირს შორის შესრულების შესახებ შეთანხმების ფაქტი არ ხელყოფს კრედიტორის ინტერესებს, რამეთუ კრედიტორის მოთხოვნის უფლება განისაზღვრება არა ამ შეთანხმებით, არ-

Press., 2012, P. 57.

¹⁰¹² Zimmerman, *The Law of Obligations. Roman Foundations of The Civilian Tradition*, OXFORD University Press, 1996, P. 752.

¹⁰¹³ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 15.

¹⁰¹⁴ ქუჭელაშვილი, სახელშეკრულებო სამართალი, 2008, გვ. 140.

¹⁰¹⁵ ძლიერიშვილი, ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 68.

¹⁰¹⁶ Medicus/Lorenz, *Schuldrecht I, Allgemeiner Teil*, 18 Auflage, Verlag C. H. Beck, 2008, Rn 140.

¹⁰¹⁷ Weiler, *Schuldrecht Allgemeiner Teil*, 2012, §10, Rn 9.

ამედ მისი მოვალესთან შეთანხმებით. მაშინაც, როცა მოვალის ნაცვლად კრედიტორისათვის ვალდებულებას მესამე პირი ასრულებს, კრედიტორს უფლება აქვს, არა-ჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში, პასუხისმგებლობა მოვალეს დააკისროს. არის შემთხვევები, როდესაც არ დაიშვება მოვალის მიერ მესამე პირისათვის ვალდებულების შესრულების დაკისრება. მაგალითად, 766-ე მუხლის თანახმად, „შემნახველს არა აქვს უფლება ნივთი შესანახად გადასცეს მესამე პირს მამბარებლის თანხმობის გარეშე“. ერთი შეხედვით, თუკი არ არსებობს მიმბარებლის თანხმობა ნივთის მესამე პირისათვის შესანახად გადაცემის შესახებ, მიბარების ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ეს უნდა ჩაითვალოს, შემნახველის მიერ ვალდებულების უხეშ დარღვევად. თუმცა კი ნიშნავს თუ არა ეს იმას, რომ შემნახველი არღვევს რა მიმბარებლის წინაშე ვალდებულებას, ამით ავტომატურად წყდება შემნახველსა და მესამე პირს შორის დადებული ხელშეკრულება? ხომ არ დაირღვევა ასეთი მიდგომით მესამე პირის უფლებები მოვალის მიმართ? ხომ არ ერთმევა ამით კეთილსინდისიერ მესამე პირს თავისი უფლებების დაცვის კანონით მინიჭებული შესაძლებლობები მასსა და მოვალეს შორის დადებული ხელშეკრულების ავტომატურად შეწყვეტით, იმის გამო, რომ მოვალემ დაარღვია კრედიტორის წინაშე თავისი ვალდებულებები? ჩაითვლება თუ არა მართლზომიერად მიმბარებლის უარი მიბარების ხელშეკრულების ვადის გასვლის შემდეგ უკან მიიღოს ჯეროვან მდგომარეობაში არსებული შესანახად ჩაბარებული საქონელი მხოლოდ იმ საფუძვლით, რომ მისთვის მხოლოდ ახლალა გახდა ცნობილი მისი თანხმობის გარეშე შემნახველის მხრიდან მესამე პირისათვის საქონლის შესანახად გადაცემის ფაქტი? რა გავლენას ახდენს კრედიტორის მიერ შემდგომი მოწონება მესამე პირისათვის მოვალის მხრიდან შესრულების დაკისრებაზე, როცა შესრულება უნდა განეხორციელებინა პირადად მოვალეს? ყველა ეს კითხვა პასუხის გაცემას საჭიროებს. სწორი პასუხის საფუძვლად ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპთან ერთად მიჩნეული უნდა იყოს აგრეთვე ის გარემოებაც, რომ შესრულების პოტენციური შესაძლებლობა თავისთავად არ წარმოადგენს მოვალესა და მესამე პირს შორის შეთანხმების კანონიერების სავალდებულო მოთხოვნას (გარდა აბსოლუტური შეუძლებლობისა, რომელიც ყველასათვის გამორიცხავს ზოგადად ვალდებულების შესრულების შესაძლებლობას).¹⁰¹⁸ ანუ მოვალეს უფლება აქვს ნებისმიერ შემთხვევაში შეუთანხმდეს მესამე პირს ვალდებულების შესრულების დაკისრების შესახებ. ამასთან, კრედიტორის ინტერესი, რომ მოვალემ პირადად შეასრულოს ვალდებულება, დაცულ უნდა იქნეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში კრედიტორსა და მოვალეს შორის დადებული ხელშეკრულების მიზანი ვერ იქნება მიღწეული. მაგრამ კეთილსინდისიერი მესამე პირის ინტერესიც უნდა იქნეს დაცული შეთანხმებით.¹⁰¹⁹ შესაბამისად, ავტომატურად არ უნდა შეწყდეს ხელშეკრულება მოვალის მიერ თავისი ვალდებულების მესამე პირისათვის დაკისრების თაობაზე მხოლოდ იმიტომ, რომ ვალდებულება მოვალეს პირადად უნდა შეესრულებინა. ერთიც და მეორე ხელშეკრულების შენარჩუნების შემთხვევაში როგორც კრედიტორს, ისე მესამე პირს შეუძლიათ გამოიყენონ შესაბამისი ხელშეკრულების დარღვევასთან დაკავშირებული კანონით განსაზღვრული დაცვის საშუალებები. კრედიტორს უფლება აქვს არ

¹⁰¹⁸ Towards European Civil Code /Ed by Hesselnik/Hondius/Vranken, Dodrecht, Boston, London, 1994, P. 169.

¹⁰¹⁹ Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, §10, Rn 9.

მიიღოს არაჯეროვანი შესრულება, ხოლო მესამე პირსაც, მოვალესთან დადებული ხელშეკრულებით, შეუძლია მოითხოვოს თავისი უფლებების დაცვა.

სამოქალაქო ბრუნვაში მოვალის მიერ მესამე პირისათვის ვალდებულების შესრულების დაკისრება კრედიტორისათვის შეიძლება ცნობილი გახდეს სხვადასხვაგვარი ფორმით.¹⁰²⁰ ხშირად მესამე პირი შესაბამის დოკუმენტებში (საგადასახადო დავალება, ზედნადები, მიღება-ჩაბარების აქტი და ა.შ.) მიუთითებს იმის შესახებ, რომ შესრულება ხდება მოვალის ნაცვლად. ზოგჯერ, მესამე პირი ან თვითონ მოვალე წერილობით ატყობინებს კრედიტორს მესამე პირისათვის ვალდებულების შესრულების დაკისრების შესახებ. დავის თავიდან ასაცილებლად, მიზანშეწონილია, თუკი სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეები მესამე პირისათვის ვალდებულების შესრულების დაკისრების შემთხვევაში, კრედიტორს გაუგზავნიან წერილობით შეტყობინებას, რომელშიც მითითებულია იმ იმ ვალდებულების შესახებ, რომელსაც მესამე პირი ასრულებს, ასევე მესამე პირის ზუსტი საიდენტიფიკაციო მონაცემები, ვალდებულების იურიდიული საფუძველი (გარიგება, დელიქტი, უსაფუძვლო გამდიდრება და ა.შ.), და სხვა. ამით შემდგომში თავიდან იქნებოდა აცილებული ყოველგვარი გაურკვევლობა.¹⁰²¹

თუკი შესრულების მიღებისას კრედიტორმა არ იცოდა და არც შეიძლება სცოდნოდა მოვალის მიერ მესამე პირისათვის ვალდებულების შესრულების დაკისრების ფაქტის არარსებობა, კრედიტორის მიერ ასეთი შესრულების მიღებამ არ შეიძლება მისთვის გამოიწვიოს ნეგატიური შედეგები და მას მაინც რჩება მოვალის მიმართ თავისი უფლებების დაცვის კანონით მინიჭებული საშუალებების გამოყენების შესაძლებლობა.

ვალდებულების შესრულებაში კრედიტორის დაინტერესების პრეზუმფციიდან გამომდინარე, გამოყოფენ მესამე პირის მიერ მოვალის თანხმობის არსებობის ან არარსებობის შესაბამისად, ვალდებულების შესრულების შესაძლებლობის სამ კონცეფციას: 1) პროკრედიტორული; 2) პრომოვალური; 3) მაბალანსირებელი.

ბ.ა. პროკრედიტორული კონცეფცია

ვალდებულებით სამართალში პროკრედიტორულ კონცეფციას იზიარებს მრავალი ქვეყნის კანონმდებლობა. ეს გამომდინარეობს იქიდან, რომ მოვალის თანხმობა მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულებაზე საჭირო არ არის. უფრო მეტიც, მესამე პირს შეუძლია შეასრულოს მოვალის ნაცვლად ვალდებულება იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც მოვალე ამის წინააღმდეგია ანდა უცნობია მისი ადგილსამყოფელი.¹⁰²² შესაბამისად, კრედიტორს უფლება აქვს მიიღოს ასეთი შესრულება, რომელიც ინვესტს მოვალის მიმართ ვალდებულების შეწყვეტას. ამგვარად, პროკრედიტორული კონცეფცია სრულ იგნორირებას უკეთებს მოვალის ნება-სურვილს, რომლის უარიც მესამე პირის მიერ მის ნაცვლად ვალდებულების შესრულებაზე, შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს მხოლოდ კრედიტორის მიერ. კრედიტორს შეუძლია არ მიიღოს მესამე პირისგან შემოთავაზებული შესრულება, თუ მოვალე ამის წინააღმდეგია, ასეთ შემთხვევაში კრედიტორი არ ჩაითვლება ვადის გადამცილებლად.¹⁰²³

¹⁰²⁰ *Ermann(herausg.)/Ebert*, §267, Handkommentar zum BGB, Band I, 13 Auflage, 2011, Rn 8.

¹⁰²¹ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 16.

¹⁰²² *Larenz*, *Lerbuch des Schuldrechts*, Band I, Allgemeiner Teil, 14 Neubearb, Auflage, 1987, S. 192.

¹⁰²³ *Staudinger/Bittner*; §267, Rn 12; *Soergel/Wolf*, §267, Rn 14; *Prutting/Jud*, §267, S. 419-420; Münch.

ბ.პ. პრომოვალური კონცეფცია

პრომოვალური კონცეფცია ძირითადად იცავს მოვალის ინტერესებს, მოითხოვს რა მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულებისათვის მოვალის აუცილებელ თანხმობას ან მოწონებას. ეს მიდგომა ზოგიერთი გამონაკლისის გათვალისწინებით, ყველაზე გავრცელებულია საერთო სამართლის ქვეყნებში. ინგლისურ სამართალში მოვალის თანხმობის გარეშე შესრულება, როგორც წესი, არ დაიშვება.¹⁰²⁴ შესაბამისად, პრომოვალური კონცეფციის ამოსავალ წერტილს მოვალის ინტერესის დაცვა წარმოადგენს და მოვალის თანხმობის გარეშე შესრულებულ ნებისმიერ მოქმედებას არაჯეროვან შესრულებად განიხილავს.¹⁰²⁵

ბ.გ. მაბალანსირებელი კონცეფცია

მაბალანსირებელი კონცეფცია მიზნად ისახავს შესაბამის სამართალურთიერთობაში მონაწილე სამივე პირის ინტერესების დაცვას და აგებულია გარკვეულ კომპრომისზე. ის შეიძლება ზოგადად დაყოფილ იქნეს სამ ძირითად მიდგომად.

პირველი მიდგომის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მესამე პირს შეუძლია შეასრულს მოვალის ნაცვლად ვალდებულება, ხოლო კრედიტორი ვალდებულია მიიღოს შესრულება, თუკი მესამე პირს აქვს სხვისი ვალდებულების შესრულების მიმართ კანონიერი ინტერესი (ჰოლანდიის სამოქალაქო კოდექსის 6:73-ე მუხლი). ანალოგიური მიდგომა შეიმჩნევა ფრანგულ სამართალშიც.

ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები (მუხლი 7:106) ავალდებულებენ კრედიტორს მიიღოს მესამე პირის მიერ მოვალის თანხმობის გარეშე ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება, იმის მიხედვით, გააჩნია თუ არა მესამე პირს შესრულების მიმართ კანონიერი ინტერესი, შეასრულებდა თუ არა მოვალე ვალდებულებას ანდა, ცხადია, რომ იგი ვერ შეასრულებდა ვალდებულებას დათქმულ ვადაში.

მეორე მიდგომა მდგომარეობს იმაში, რომ მოვალეს შეუძლია შეენინააღმდეგოს მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულებას, თუკი მოვალე დაამტკიცებს, რომ ასეთი შესრულებით მას ზიანი ადგება.

მესამე მიდგომა დაკავშირებულია სუბროგაციის არარსებობასთან, თუკი შესრულება განხორციელდა მესამე პირის მიერ მოვალის თანხმობის გარეშე (ბელგიის სამოქალაქო კოდექსის 1236-ე მუხლი).¹⁰²⁶ (სუბროგაცია – დამზღვევის უფლებების გადასვლა ზიანის ანაზღაურების შესახებ მზღვეველზე 832-ე მუხლი).¹⁰²⁷ მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების კონტექსტში, 371-ე მუხლი კრედიტორისა და მოვალის ინტერესთა დაბალანსების კარგი მაგალითია. აღნიშნული მუხლის 1-ლი ნაწილიდან გამომდინარე, საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობა თითქოსდა მიეკუთვნება პროკრედიტორული ქვეყნების ჯგუფს, მაგრამ იმავე მუხლის მე-2 ნაწილის ნაწილით თანახმად კი, „კრედიტორს შეუძლია არ მიიღოს მესამე პირისაგან

Komm, BGB/Kruger, §267, Rn 5.

¹⁰²⁴ პრაქტიკაში სახელშეკრულებო ვალდებულებები მაინც სრულდება მესამე პირების მიერ ამა თუ იმ იურიდიული ტექნიკის საშუალებით (იხ. *Whittaker*, Performance of Another's Obligation, French and English Law Contrasted - <http://ouclf.iuscomp.org/articles/whittaker.html>).

¹⁰²⁵ Principles of European Contract Law, Parts I and II, Ed. By Lando/Beale, 2000, P. 340.

¹⁰²⁶ *Herbots*, Contract Law in Belgium, Deventer, Boston, 1995, P. 245.

¹⁰²⁷ *ნიავაძე*, სუბროგაცია და რეგრესი სადაზღვევო სამართალში, 2012, გვ. 3.

შემოთავაზებული შესრულება, თუ მოვალე ამის წინააღმდეგია“, ნათლად მიუთითებს მბაბლანსირებელი კონცეფციის ნიშნებზეც.

ვალდებულია თუ არა კრედიტორი 371 II მუხლის გათვალისწინებულ შემთხვევაში თავი შეიკავოს მესამე პირისაგან მოვალის ნაცვლად შესრულების მიღებაზე? განსახილველი ნორმიდან გამომდინარე, ეს არის კრედიტორის უფლება (შეუძლია არ მიიღოს) და არა ვალდებულება. ამიტომაც დავის შემთხვევაში, საკითხი უნდა გადაწყდეს შემდეგნაირად: მესამე პირის მიერ კრედიტორის მიმართ ვალდებულების შესრულება მოვალის ნაცვლად, ამ უკანასკნელის წინააღმდეგობის მიუხედავად, ჩაითვლება ჯეროვან შესრულებად, თუკი მოვალე ვერ დაამტკიცებს, რომ ასეთი შესრულების შედეგად მას მიადგა ზიანი. თუმცა, როცა მესამე პირი, მოვალის ნების საწინააღმდეგოდ, ასრულებს მოვალის ვალდებულებას, კრედიტორისთვის ცნობილია ამის შესახებ და იგი მაინც ლებულობს შესრულებას, კრედიტორის პრეტენზიები მოვალის მიმართ მესამე პირის მიერ ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულების გამო, დაუსაბუთებლად უნდა იქნეს მიჩნეული. საგანგებოდ უნდა გამოვყოთ შემთხვევები, როდესაც მესამე პირი ასრულებს მოვალის ვალდებულებას მისი ნების საწინააღმდეგოდ, მაგრამ შემდგომში მოვალე მოიწონებს ასეთ შესრულებას. მოწონებისას ჩაითვლება, რომ, მესამე პირი თავიდანვე მოვალის თანხმობით მოქმედებდა.¹⁰²⁸

მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების განსაკუთრებულ შემთხვევებს წარმოადგენს სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული დავალების გარეშე სხვისი საქმეების შესრულება, კერძოდ, 969-ე მუხლის თანახმად, პირი (შემსრულებელი), რომელიც დავალების ან სხვა საფუძვლის გარეშე ასრულებს სხვა პირის (მეპატრონის) საქმეებს, ვალდებულია ის კეთილსინდისიერად შეასრულოს.

ბ.დ. კრედიტორის დაკმაყოფილება მესამე პირის მიერ

საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს მესამე პირს უფლებას, საკუთარი სურვილით, საკუთარი ინტერესების დასაცავად (*proprio motu*) შეასრულოს ვალდებულება მოვალის ნაცვლად. კერძოდ 372-ე მუხლის თანახმად, „თუ კრედიტორი მიმართავს იძულებით აღსრულებას მოვალის კუთვნილ ნივთზე, მაშინ ყოველი პირი, რომელსაც ექმნება საფრთხე, რომ იძულებითი აღსრულებით შეიძლება დაკარგოს უფლება ამ ნივთზე, უფლებამოსილია დააკმაყოფილოს კრედიტორი. თუ მესამე პირი დააკმაყოფილებს კრედიტორს, მაშინ მოთხოვნის უფლება გადადის ამ პირზე“. ასეთ შემთხვევებში მესამე პირს არ სჭირდება მოვალის თანხმობა.¹⁰²⁹

პრაქტიკა გამოდის იმ ზოგადი პრინციპიდან, რომ მესამე პირს შეუძლია მოვალის ნაცვლად, ამ უკანასკნელის თანხმობით, შეასრულოს მისი ვალდებულება. გარდა 372-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევებისა, როდესაც მესამე პირს ექმნება რეალური საფრთხე, თუკი კრედიტორი მიმართავს იძულებით აღსრულებას მოვალის კუთვნილ ნივთზე (ასევე, 269 III მუხლის თანახმად, ყოველი მესამე პირი, რომლის უფლებრივი მდგომარეობა გირავნობის საგნის რეალიზაციის შედეგად შეიძლება გაუარესდეს, უფლებამოსილია დააკმაყოფილოს მოგირავნის მოთხოვნა და ამ გზით

¹⁰²⁸ Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, §10, Rn 9.

¹⁰²⁹ ჭეჭელაშვილი, სახელმეკრულებო სამართალი, 2008, გვ. 142.

შეიძინოს მისი უფლებები დამგირავებლისა და შესაძლო მოვალე მესამე პირების მიმართ). 372-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევა იწვევს განსაკუთრებულ სამართლებრივ შედეგებს. კერძოდ, მესამე პირის მხრიდან კრედიტორის დაკმაყოფილების შედეგად წყდება მოვალესა და კრედიტორს შორის არსებული სამართლებრივი ურთიერთობა. სამაგიეროდ, კანონის ძალით, კრედიტორის მოთხოვნის უფლება გადადის მესამე პირზე, მოვალე კი არ თავისუფლდება, არამედ ახალი კრედიტორის წინაშე აღმოჩნდება ვალდებული. ამიტომაცაა, რომ კანონმდებელი საუბრობს „კრედიტორის დაკმაყოფილებაზე“ და არა „ვალის გადახდის მიზნით შესრულებაზე“.

ჩვერმანული სამართლის სისტემის ქვეყნები¹⁰³⁰ აგრეთვე ითვალისწინებენ მესამე პირების უფლებების დაცვის მექანიზმებს იმ შემთხვევაში, თუკი კრედიტორი მიმართავს იძულებით აღსრულებას მოვალის კუთვნილ ქონებაზე.¹⁰³¹ დაკმაყოფილება შეიძლება განხორციელდეს აგრეთვე დეპონირებითა და გაქვითვით.¹⁰³²

უფრო ფართო მიდგომაა ამ საკითხთან დაკავშირებით ევროპის სახელმწიფოებო სამართლის პრინციპებში, სადაც აღნიშნულია, რომ მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად განხორციელებული შესრულების მიღება კრედიტორისათვის სავალდებულოა, თუკი მესამე პირს ამ შესრულების მიმართ გააჩნია თავისი კანონიერი ინტერესი და მოვალე ვერ შეასრულებდა ვალდებულებას საერთოდ, ანდა დათქმულ ვადაში. აქ საუბარი არაა მხოლოდ ისეთ გარემოებაზე, როგორცაა მოვალის ქონებაზე იძულებითი აღსრულების მიქცევა, არამედ საუბარია ზოგადად მესამე პირის კანონიერ ინტერესებზე.¹⁰³³ ასეთი ინტერესი ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის პრინციპების მიხედვით შეიძლება გამოიხატოს შემდეგ შემთხვევებშიც:

ა) თავდების მიერ ძირითადი მოვალის ნაცვლად ვალის გადახდა, რათა თავიდან აიცილოს ზედმეტი სასამართლო ხარჯები, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას მოვალის ქონების იძულებითი რეალიზაციისას.

ბ) ოჯახის ინტერესებიდან გამომდინარე ერთ-ერთი მეუღლის მიერ მეორე მეუღლის პირადი ვალის გადახდა.

გ) ძირითადი საწარმოს მიერ შვილობილი საწარმოს ვალის გადახდა ამ უკანასკნელის გადახდისუნარიანობის შესანარჩუნებლად.¹⁰³⁴ მაშასადამე, ევროპის სახელმწიფოებო სამართლის პრინციპებით გათვალისწინებული მესამე პირის კანონიერი ინტერესის ცნება გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე 372-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევა, რომელიც შეეხება მხოლოდ იძულებით აღსრულებასთან დაკავშირებულ მესამე პირის ინტერესს.

პრაქტიკული თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია, თუ რა მომენტიდან დგება მესამე პირისათვის იძულებითი აღსრულების შემთხვევაში მოვალის ნივთზე თავისი უფლებების დაკარგვის საფრთხე. ქონებაზე უფლებების დაკარგვა ხდება მაშინ, როდესაც იძულებითი აღსრულების შედეგად შემძენი შეიძენს ქონებაზე საკუთრების

¹⁰³⁰ *Staudinger/Bittner*, §268, Rn 2; *Erman/Ebert*, §268, Rn 1; *Prütting/Jud*, §268, S. 421-422; *Münch.Komm. BGB/Kruger*, §268, Rn 1.

¹⁰³¹ *Larenz*, *Lerbuch des Schuldrechts, Band I, Allgemeiner Teil*, 14 neubearb Auflage, 1987, S. 193.

¹⁰³² *Brox/Walker*, *Allgemeines Schuldrecht*, 32 Auflage, Verlag C.H.Beck, 2007, S. 108.

¹⁰³³ *ძღვერისძვილი*, *ვალდებულების შესრულება*, 2006, გვ. 26.

¹⁰³⁴ *Principles of European Contract Law, Parts I and II*, Ed. By Lando/Beale, 2000, P. 342.

უფლებას. როგორც წესი, იძულებითი აღსრულება ხდება აუქციონის (ან კანონით დადგენილი სხვა წესით) გზით. აუქციონზე ქონების შეძენა კი წარმოშობს 285 I მუხლით გათვალისწინებულ სამართლებრივ შედეგს, კერძოდ, გირავნობის საგნის რეალიზაციით შემძენზე გადადის დაუტვირთავი საკუთრება.

მოვალის ქონებაზე უფლების დაკარგვის საფრთხე, თუკი კრედიტორი მიმართავს იძულებით აღსრულებას, მესამე პირისათვის ყოველთვის არსებობს, რამეთუ მოვალეს შეიძლება ჰქონდეს სხვა პირების მიმართ შესასრულებელი რაიმე ვალდებულებები.¹⁰³⁵ მოვალე კრედიტორის წინაშე პასუხს აგებს, როგორც წესი, მთელი თავისი ქონებით, გარდა კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. იმის გამო, რომ სამოქალაქო და განსაკუთრებით სავაჭრო ბრუნვაში ესა თუ ის სუბიექტი პერმანენტულად არის დაკავშირებული ვალდებულებებით სხვა სუბიექტთან, თითქოს ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ მოვალის ქონებაზე მესამე პირის უფლების წარმოშობის მომენტშივე წარმოიქმნება საფრთხე, რომ მოვალე კრედიტორს არ შეუხრულებს ვალდებულებას და კრედიტორიც მიმართავს იძულებით აღსრულებას მოვალის იმ ქონებაზე, რომელიც დატვირთულია მესამე პირის უფლებებით. რა თქმა უნდა, ასეთი მიდგომა სწორი არ იქნება. შესაბამისად, მოვალის ქონებაზე მესამე პირის უფლებების დაკარგვის საფრთხის წარმოშობის მომენტი განისაზღვრება სხვა საფუძვლებით.¹⁰³⁶

შეიძლება თუ არა, რომ საფრთხის წარმოშობის მომენტად ჩაითვალოს მოვალის მიერ შესრულების ვადის გადაცილება? ამ კითხვაზე პასუხი უარყოფითად უნდა იქნეს გაცემული, რადგან საფრთხის საშიშროების ხარისხი არცთუ ისე დიდია, რომ უკვე შესაძლებელი იყოს მესამე პირის მიერ მოვალის ქონებაზე უფლებების დაკარგვის შესახებ საუბარი. მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობა დათქმულ ვადაში ჯერ კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ კრედიტორი აუცილებლად მიმართავს იძულებით აღსრულებას მოვალის იმ ქონებაზე, რომელზეც უფლებები მესამე პირს ეკუთვნის. მოვალის ქონებაზე გადახდევინების მიქცევა და იძულებითი აღსრულების საკითხები მონესრიგებულია სააღსრულებო წარმოებით. მოვალის კუთვნილ ნივთზე მესამე პირის უფლებების დაკარგვის საფრთხის წარმოშობის მომენტად უნდა ჩაითვალოს არა სააღსრულებო წარმოების აღძვრა, არამედ აღმასრულებლის მიერ მოვალის კუთვნილი იმ ნივთების აღწერა და დაყადაღება, რომლის მიმართაც მესამე პირს გარკვეული უფლებები გააჩნია.

როდესაც მესამე პირი მოვალის ნაცვლად დააკმაყოფილებს კრედიტორს, მაშინ მოთხოვნის უფლება გადადის ამ პირზე.¹⁰³⁷ ამ შემთხვევაში თეორიული თვალსაზრისით, კრედიტორის უფლებების გადასვლა მესამე პირზე წარმოადგენს გარკვეულ ანომალიას, რადგან 427-ე მუხლის თანახმად, „ვალდებულებითი ურთიერთობა წყდება კრედიტორის სასარგებლოდ ვალდებულების შესრულებით (შესრულება)“. ამდენად, 372-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევა წარმოადგენს *lex specialis* და მიზნად ისახავს იმ მესამე პირის უფლებების დაცვას, რომელმაც მოვალის ნაცვლად შეასრულა ვალდებულება. მესამე პირზე მოთხოვნის უფლების გადასვლა არ იწვევს

¹⁰³⁵ Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, §10, Rn. 10.

¹⁰³⁶ Gray/Erancus Gray, Land Law, 5th edition, Oxford University, 2007, P. 127.

¹⁰³⁷ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 29.

კრედიტორის სასარგებლოდ დადგენილი უზრუნველყოფის საშუალებების გაუქმებას, რაც წარმოადგენს მესამე პირის უფლებების დაცვის ერთ-ერთ რეალურ გარანტიას.¹⁰³⁸ ანალოგიურადაა გადანყვეტილი ეს საკითხი გერმანულ სამართალშიც.¹⁰³⁹

ბ.ე. მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულების შედეგად წარმოშობილი სამართლებრივი ურთიერთობის თავისებურებანი

იმ მესამე პირის აღსანიშნავად, რომელმაც მოვალის ნაცვლად შეასრულა ვალდებულება, იურიდიულ ლიტერატურაში გამოიყენება სხვადასხვა ტერმინი, როგორცაა დამხმარე, უშუალო შემსრულებელი და სხვა.¹⁰⁴⁰

მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების შედეგად სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა სამ პირს: კრედიტორს, მოვალესა და მესამე პირს შორის. კრედიტორი და მოვალე ერთმანეთთან იმყოფებიან იმ ვალდებულებით ურთიერთობებში, რომლებიც მონესრიგებულია შესაბამისი სამართლებრივი ნორმებით. მაგალითად, გამყიდველისა და მყიდველის ურთიერთობები წესრიგდება კანონმდებლობით გათვალისწინებული ნასყიდობის ნორმებითა და ნასყიდობის ხელშეკრულებით. მესამე პირის მიერ მოვალის ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება უნდა შეესაბამებოდეს იმ მოთხოვნებს, რომელიც მოცემული ამავე სახის ვალდებულებებისათვის არის კანონით დადგენილი. ამიტომაც, თუკი კანონით ან ვალდებულების პირობებით დადგენილია მოვალის სამართლებრივი სტატუსისადმი გარკვეული მოთხოვნები, შესაბამისად, მესამე პირიც უნდა აკმაყოფილებდეს ასეთ მოთხოვნებს. მაგალითად, თუკი მენარდემ ამა თუ იმ სამუშაოს შესასრულებლად უნდა მიიღოს სპეციალური ლიცენზია (ნებართვა), მესამე პირსაც (ქვემნარდეს), რომელსაც დაეკისრება მენარდის ნაცვლად ასეთი სამუშაოს შესრულების ვალდებულება, უნდა გააჩნდეს შესაბამისი ლიცენზია (ნებართვა).

პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება საკითხის გადანყვეტას, უნდა იყოს თუ არა მესამე პირი, რომელიც მოვალის ნაცვლად ასრულებს ვალდებულებას, ქმედუნარიანი. რადგან ვალდებულების შესრულება არის იურიდიული მოქმედება, ამიტომაც გამოყენებულ უნდა იქნეს კანონის ის ნორმები, რომლებიც მხარეთა ქმედუნარიანობას ანესრიგებენ.

ხშირად ვალდებულებით სამართალურთიერთობებში მოვალეს ეკისრება არა ერთი, არამედ რამდენიმე ვალდებულების შესრულება. მაგალითად, 477 I მუხლის თანახმად, ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველი მოვალეა გადასცეს მყიდველს საკუთრების უფლება ქონებაზე, მასთან დაკავშირებული საბუთები და მიაწოდოს საქონელი. ამგვარად, მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულება ბევრ შემთხვევაში, იურიდიული თვალსაზრისით, შეადგენს არა ერთ, არამედ რამდენიმე მოქმედების შესრულებას. პრაქტიკაში გვხვდება ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც შესრულდა ერთი მოქმედება (მაგალითად, გადაეცა მყიდველს ნივთი), მაგრამ არ შესრულდა მეორე მოქმედება (არ გადაეცა მყიდველს საბუთები – ტექნიკური პასპორტი და ა.შ.). შეიძლება ასევე, რომ ერთი მოვალეობა შეასრულა მოვალემ, ხოლო მეორე

¹⁰³⁸ ქეჭელაშვილი, სახელმწიფო სამართალი, 2008, გვ. 143.
¹⁰³⁹ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, 32 Auflage, Verlag C.H.Beck, 2007, S.108.
¹⁰⁴⁰ ვაშაკიძე, სამოქალაქო კოდექსის გართულბულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 211.

კი – მესამე პირმა. მაშასადამე, ამ შემთხვევებშიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების მომწესრიგებელი ნორმები. 378-ე მუხლის თანახმად, „მოვალეს უფლება აქვს ვალდებულება შეასრულოს ნაწილ-ნაწილ (ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულება), თუკი კრედიტორი ამაზე თანახმაა“. იმ შემთხვევაში, თუკი მოვალეს უფლება აქვს ვალდებულება შეასრულოს ნაწილ-ნაწილ, ასეთივე უფლება უნდა მიეცეს მესამე პირსაც, როდესაც იგი მოვალის ნაცვლად ასრულებს ვალდებულებას.¹⁰⁴¹

ვალდებულებით სამართალში ვალდებულებათა კლასიფიკაციის ერთ-ერთ საფუძველს წარმოადგენს მათი დაყოფა შესრულებელი მოქმედების ხასიათის მიხედვით,¹⁰⁴² როგორცაა: ქონების გადაცემა, მომსახურების განევა, სამუშაოს შესრულება, ზიანის ანაზღაურება. აღსანიშნავია, რომ უმრავლეს შემთხვევებში, კრედიტორისათვის მნიშვნელობა არა აქვს მოვალე პირადად თუ მესამე პირის მეშვეობით შეასრულებს ისეთ ვალდებულებას, როგორცაა ქონების გადაცემა, რამეთუ ამ შემთხვევებში კრედიტორი სწორედ რომ დაინტერესებულია არა შემსრულებლის პიროვნებით, არამედ გადასაცემი ქონებით.¹⁰⁴³ რაც შეეხება სამუშაოს შესრულების ვალდებულებებს, აქ ზოგჯერ კრედიტორი შეიძლება დაინტერესებული იყოს იმით, რომ ვალდებულება პირადად შეასრულოს მოვალემ. მომსახურების განევის ვალდებულების შემთხვევაში, კრედიტორი, უმთავრესად, დაინტერესებულია მოვალის მიერ ვალდებულების პირადად შესრულებით. ვალდებულების ურთიერთობის წარმოშობას საფუძვლად ხშირად ხომ სწორედ მოვალის პირადი თვისებები უდევს.¹⁰⁴⁴ გასათვალისწინებელია ევროპის სახელმწიკრულებო სამართლის პრინციპების მიდგომა. კერძოდ, ვალდებულების პირადი ხასიათი ნიშნავს მხოლოდ კრედიტორისათვის მინიჭებულ შესაძლებლობას, უარი თქვას მესამე პირისგან ვალდებულების შესრულების მიღებაზე (7:106-ე მუხლი).¹⁰⁴⁵

მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების შედეგად წარმოშობილი სამართალურურობის თითოეულ მონაწილეს გააჩნია შესაბამისი უფლებები და მოვალეობები.¹⁰⁴⁶ ზოგადი წესის მიხედვით, კრედიტორს ვალდებულება უნდა შეუსრულოს პირადად კონკრეტულმა მოვალემ. თეორიული თვალსაზრისით, მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულება უნდა ჩაითვალოს არაჯეროვან შესრულებად, რამეთუ ვალდებულება სრულდება არა იმ პირის მიერ, ვის მიმართაც კრედიტორს გააჩნია კანონით მინიჭებული მოთხოვნის უფლება. ამიტომაც კრედიტორს შეუძლია უარი თქვას ასეთი შესრულების მიღებაზე. თუმცა კი მრავალ შემთხვევაში ეკონომიკური თვალსაზრისით კრედიტორისათვის სულერთია, თუ ვინ შეასრულებს მოვალის ვალდებულებას (გადასცემს ნივთს, გადაიხდის ვალს და ა.შ.). მისი უარი შესრულების მიღებაზე მხოლოდ იმ საფუძვლით, რომ ვალდებულების შესრულებას ახდენს არა მოვალე, არამედ მესამე პირი, ეწინააღმდეგება სამოქალაქო სამართალში დამკვიდრებულ კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების

¹⁰⁴¹ ზოიძე/ჭანტურია (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2011, გვ. 320.

¹⁰⁴² Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, §10, Rn. 3.

¹⁰⁴³ Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, 2012, §10, Rn. 3.

¹⁰⁴⁴ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 31.

¹⁰⁴⁵ Principles of European Contract Law, Parts I and II, Ed. by Lando/Beale, 2000, P. 338.

¹⁰⁴⁶ Duncan/Dixon, The Law of real property mortgages, Sydney, Fed press, 2007, P.194.

პრინციპებს. კრედიტორის ასეთი ქმედება მეტისმეტად ფორმალური და არასამართლიანი იქნებოდა. ამიტომაც ვალდებულებითი სამართლის ნორმები ავალდებულებს კრედიტორს, კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში (მაგალითად, დავალების ხელშეკრულება), მიიღოს მოვალის ნაცვლად მესამე პირისგან შეთავაზებული ვალდებულების შესრულება. ამასთან, კრედიტორის ეს მოვალეობა ვალდებულებითი ურთიერთობების შეფარდებითი ხასიათიდან გამომდინარე, წარმოადგენს კრედიტორის ვალდებულებას მოვალის და არა მესამე პირის წინაშე. ვალდებულებით სამართალში კრედიტორის მიერ, მოვალის ნაცვლად, მესამე პირის მიერ ჯეროვნად შესრულებულის მიღება დადგენილია კრედიტორის ინტერესების გათვალისწინებით.¹⁰⁴⁷

კრედიტორის ინტერესები დაცულია ისეთ შემთხვევებში, როდესაც კანონიდან, ხელშეკრულებიდან ან ვალდებულების ბუნებიდან ნათლად და ცალსახად გამომდინარეობს, რომ ვალდებულება უნდა შეასრულოს პირადად მოვალემ. ასეთ შემთხვევებში კრედიტორის ინტერესების დასაცავად, კანონმდებელი მას ანიჭებს უფლებას, უარი თქვას მოვალის ნაცვლად ნებისმიერი სხვა პირისაგან შეთავაზებული შესრულების მიღებაზე.

ჩგამომდინარე იქიდან, რომ მესამე პირის მხრიდან ვალდებულების შესრულების შეზღუდვა დადგენილია კრედიტორის ინტერესების დასაცავად, ამიტომაც იმ შემთხვევებშიც, როდესაც ვალდებულების შესრულება უნდა მოხდეს უშუალოდ მოვალის მიერ და არა მესამე პირის მიერ, ნების თავისუფლების პრინციპიდან გამომდინარე,¹⁰⁴⁸ კრედიტორმა თვითონ უნდა გადაწყვიტოს, მიიღოს თუ არა მესამე პირის მიერ შეთავაზებული შესრულება. კრედიტორის ინტერესი თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში ინდივიდუალურია. ზოგჯერ, ვალდებულების პირადი ხასიათის მიუხედავად, კრედიტორმა შეიძლება მიზანშეწონილად მაინც ჩათვალოს მესამე პირის მიერ შეთავაზებული შესრულების მიღება. შესაბამისად, მესამე პირის მიერ პირადი ხასიათის ვალდებულების შესრულება მოვალის ნაცვლად ავტომატურად არ უნდა ჩაითვალოს არაჯეროვან შესრულებად. კრედიტორს უნდა ჰქონდეს უფლება, თავად გადაწყვიტოს, მოინონოს თუ არა ასეთი შესრულება. თუკი მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ პირადი ხასიათის ვალდებულების შესრულებაზე კრედიტორი თავიდანვე გაცემს თანხმობას (ნებართვას), მაშინ ასეთი ვალდებულება დაკარგავს პირად ხასიათს. ე.ი. კრედიტორს თავისი ნების გამოვლენით შეუძლია თანხმობა მისცეს მესამე პირს მოვალის ნაცვლად პირადი ხასიათის ვალდებულების შესრულებაზე წინასწარი ნებართვის ან შემდგომი მოწონების გზით.¹⁰⁴⁹ იმის გამო, რომ კანონი ასეთი შემთხვევებისათვის არ ითვალისწინებს კრედიტორის ნების გამოვლენისათვის რაიმე ფორმას, დასაშვებია ნების გამოვლენა ნებისმიერი ფორმით – ზეპირად, წერილობით, კონკლიდენტური მოქმედებით – შესრულების მიღებით და სხვ.

თუკი მესამე პირი ვალდებულებას ასრულებს მოვალის თანხმობის გარეშე, ანდა მოვალის ნების საწინააღმდეგოდ, ეს წარმოადგენს რისკს თვითონ მესამე პირისათვის. თუკი მოვალის თანხმობის გარეშე მესამე პირის მიერ კრედიტორისათვის განხ-

¹⁰⁴⁷ Faust, Bürgerliches Gezezbuch Allgemeiner Teil, 3 Auflage, 2013, S. 145.

¹⁰⁴⁸ ზოიძე, ევროპული სამართლის რეცეფცია საქართველოში, 2005, გვ. 268.

¹⁰⁴⁹ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 90.

ორციელებული შესრულება არაჯეროვანია და ზიანს აყენებს კრედიტორს¹⁰⁵⁰ (მაგალითად, მესამე პირმა მოვალის ნაცვლად კრედიტორს მიანოდა ნაკლიანი ნივთი), მოვალეს არ შეიძლება დაეკისროს კრედიტორის წინაშე პასუხისმგებლობა, რადგან კრედიტორის წინაშე პასუხისმგებელია მესამე პირი, რომელმაც მოვალის თანხმობის გარეშე არაჯეროვად შეასრულა მისი ვალდებულება. იმ შემთხვევაში, თუკი ვალდებულების დარღვევაში ნაწილობრივ ბრალი მოვალესაც მიუძღვის, მაშინ როგორც მოვალეს, ასევე მესამე პირსაც დაეკისრებათ პასუხისმგებლობა კრედიტორის წინაშე.

თუკი მესამე პირი მოვალის თანხმობის გარეშე და მისი ნების საწინააღმდეგოდ შეასრულებს ვალდებულებას, მოვალეს უფლება აქვს მოითხოვოს მესამე პირისაგან მიყენებული ზიანის ანაზღაურება¹⁰⁵¹ (როგორც ქონებრივი, ისე არაქონებრივი ზიანი).¹⁰⁵² ასეთ შემთხვევებში ზიანის მიყენების ფაქტის მტკიცების ტვირთი მოვალეს ეკისრება.

მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ კრედიტორისათვის ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება, ათავისუფლებს მოვალეს კრედიტორის წინაშე ვალდებულებისაგან. მესამე პირის მიმართ მოვალის ვალდებულებები განისაზღვრება მასსა და მესამე პირს შორის წარმოშობილი სამართლებრივი ურთიერთობით.

იმ შემთხვევაში, როდესაც მოვალესა და მესამე პირს შორის არ არის რაიმე სამართლებრივი ურთიერთობა ანდა იგი ბათილად იქნა ცნობილი, თუკი მესამე პირმა უკვე განახორციელა მოვალის ნაცვლად კრედიტორის მიმართ შესრულება, მას აღარ აქვს კრედიტორისგან შესრულების უკან გამოთხოვის უფლება 976 II გ მუხლის თანახმად. მესამე პირს შეუძლია მხოლოდ წარადგინოს მოვალის მიმართ მოთხოვნა უსაფუძვლო გამდიდრებიდან გამომდინარე.¹⁰⁵³

თუ მესამე პირი ვალდებულების შესრულებისას შეცდომით ფიქრობდა, რომ ასრულებდა თავის ვალდებულებას, თუმცა კი შეასრულა სხვა პირის ვალდებულება, ასეთ შემთხვევაში ვალდებულება არ წყდება და მას შეუძლია მოვალეს წაუყენოს უსაფუძვლო გამდიდრებიდან გამომდინარე მოთხოვნა.¹⁰⁵⁴

ბ.ვ. მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულების ინსტიტუტის გამიჯვნა სამოქალაქო სამართლის სხვა ინსტიტუტებისაგან

დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების ინსტიტუტის გამიჯვნას სამოქალაქო სამართლის სხვა ინსტიტუტებისაგან. მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულება განსხვავდება ვალის გადაკისრებისაგან (203). ვალის გადაკისრება წარ-

¹⁰⁵⁰ *მაჩალაძე*, ზიანის ანაზღაურება ვალდებულების დარღვევისას (საქართველოსა და გერმანიის კანონმდებლობათა შედარებითი ანალიზი), ჟურნალი „ქართული სამართლის მიმოხილვა“ (სპეციალური გამოშვება), 2004, გვ. 72.

¹⁰⁵¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2007 წლის 10 ოქტომბრის №ას-342-694-07 გადაწყვეტილება.

¹⁰⁵² *Palandt/Grüneberg*, §249, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und Nebengesetzen, 69 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2010, Rn 17.

¹⁰⁵³ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 39.

¹⁰⁵⁴ *Brox/Walker*, Allgemeines Schuldrecht, 32 Auflage, Verlag C.H. Beck, 2007, S. 107.

მოადგენს სანივთო-სამართლებრივ გარიგებას, რომელიც აბსოლუტურად ცვლის სამართლებრივი ურთიერთობის თავდაპირველ სუბიექტებს.¹⁰⁵⁵ გარდა ამისა, ვალის გადაკისრებისთანავე წყდება მოთხოვნის უზრუნველსაყოფად გათვალისწინებული თავდებობა და გირავნობა, თუკი თავდები ან დამგირავებელი თანხმობას არ განაცხადებენ ამ ურთიერთობის გაგრძელებაზე. მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულებისას, უზრუნველყოფის საშუალებები ძალას არ კარგავენ და ისინი წარმოადგენენ მესამე პირის მოთხოვნის უფლების დაცვის რეალურ გარანტიებს.

ვალდებულების თავდაპირველი მხარეები შეიძლება შეიცვალოს სხვა პირებით. ვალდებულებაში შეიძლება შეიცვალოს როგორც კრედიტორი, ასევე მოვალეც. კრედიტორის შეცვლას ეწოდება მოთხოვნის დათმობა, ანუ ცესია, ხოლო ვალდებული პირის შეცვლას კი ეწოდება ვალის გადაკისრება. სხვადასხვა სამართლებრივ სისტემას ახასიათებს მთელი რიგი თავისებურებები, რომლებიც დაკავშირებულია ვალდებულებაში პირთა შეცვლასთან.¹⁰⁵⁶

ვალდებულებაში კრედიტორის შეცვლის შესაძლებლობა ცნობილი იყო ჯერ კიდევ რომის სამართლისათვის. ვალდებულებაში კრედიტორის შეცვლის კლასიკურ საშუალებას წარმოადგენდა მოთხოვნის დათმობა (ცესია). მოთხოვნის დათმობა ჩვეულებრივ ხდებოდა მოთხოვნის მფლობელსა (ძველ კრედიტორს) და მესამე პირს (ახალ კრედიტორს) შორის დადებული ხელშეკრულებით. ამ ხელშეკრულებით კრედიტორი მოთხოვნის უფლებას გადასცემდა მესამე პირს. თავდაპირველი კრედიტორის ადგილს იკავებდა მესამე პირი. პირს, რომელიც თავის მოთხოვნის უფლებას გადასცემდა, ეწოდებოდა ცენდენტი, ხოლო იმ პირს, რომელიც ეღებოდა მოთხოვნის უფლებას (ახალი კრედიტორი), ეწოდებოდა – ცესიონერი.¹⁰⁵⁷ მოთხოვნის დათმობის ნამდვილობისათვის აუცილებელია რამდენიმე წინაპირობის არსებობა, კერძოდ: ა) მოთხოვნის განსაზღვრულობა; ბ) მოთხოვნის მიკუთვნება კრედიტორისათვის; გ) მოთხოვნის გადაცემის შესაძლებლობა.¹⁰⁵⁸

ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების 12-101(1)-ლი მუხლის დანაწესიდან გამომდინარე, ვალდებულებაში მოვალის შეცვლა მესამე პირით (ვალის გადაკისრება), დაიშვება მხოლოდ კრედიტორსა და მოვალეს შორის შეთანხმებით, ამასთან, ეს იწვევს თავდაპირველი მოვალის ვალდებულების შეწყვეტას. ჩგარდა ამისა, პრინციპები არ ზღუდავენ კრედიტორს იმის შესაძლებლობაში, რომ თავიდანვე განუცხადოს მოვალეს თანხმობა მომავალში ვალის გადაკისრებასთან დასაშვებობის შესახებ.¹⁰⁵⁹

¹⁰⁵⁵ *Paland*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und Nebengesetzen, 67 neubearbeitete Auflage, Verlag C.H. Beck, 2008, S. 595.

¹⁰⁵⁶ *Flessner*, Assignment in European Private international Law, Cambridge, Cambridge university press, 2008, P. 42.

¹⁰⁵⁷ *Jolowicz/Nicholas*, Historical introduction the study of Roman Law, Third Edition, Cambridge, Cambridge university press, 2006, P. 151.

¹⁰⁵⁸ *Paland*, Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und Nebengesetzen, 67 neubearbeitete Auflage, Verlag C.H. Beck, 2008, S. 587.

¹⁰⁵⁹ Definition of reasonableness in Principles of European Contract Law, Overview comments, Ed. by Kritzer. <http://www.cisg.Law.pace.edu/cisg/text/reason/html>

საქართველოში მოთხოვნის დათმობისა და ვალის გადაკისრების სამართლებრივი ინსტიტუტები დეტალურადაა მოწესრიგებული 198-206-ე მუხლებით. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს კანონმდებლობა ძირითადად იმეორებს გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებით გათვალისწინებულ სამართლებრივ დებულებებს მოთხოვნის დათმობისა და ვალის გადაკისრებასთან დაკავშირებით.¹⁰⁶⁰

მესამე პირის მიერ მოვალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულება განსხვავდება ასევე მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულებისაგან. 349-ე მუხლის თანახმად, მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულების შესრულება შეიძლება მოითხოვოს როგორც კრედიტორმა, ასევე მესამე პირმა, თუ კანონით ან ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული ანდა თვით ვალდებულების არსიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს (ანალოგიური დებულებებია მოცემული ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების 6-110(1)-ე მუხლში,¹⁰⁶¹). ამ ორ სამართლებრივ ინსტიტუტს შორის ძირითადი განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულებით, უფლებამოსილ პირს შეუძლია თავის სასარგებლოდ მოვალისაგან მოითხოვოს შესრულება ან უარი განაცხადოს მის სასარგებლოდ დადებული ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მოთხოვნაზე. მაშინ, როდესაც, თუკი მოვალე მესამე პირს დააკისრებს კრედიტორისათვის ვალდებულების შესრულებას, კრედიტორს არა აქვს უფლება (გამონაკლისის გარდა) მოითხოვოს შესრულება უშუალოდ მოვალისაგან, ანდა უარი თქვას შესრულების მიღებაზე.¹⁰⁶²

მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულება განსხვავდება შესრულების გადამისამართების ინსტიტუტისაგან. მესამე პირისათვის შესრულება (შესრულების გადამისამართება) და ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ პასუხობს სრულიად სხვადასხვა კითხვაზე: პირველ შემთხვევაში – ვისთვის ხდება შესრულება; მეორე შემთხვევაში – ვინ ასრულებს ვალდებულებას.

შესრულების გადამისამართება ზოგადად გამოიხატება იმაში, რომ კრედიტორი უთანხმდება მოვალეს, რათა ამ უკანასკნელმა შესრულება განხორციელოს მესამე პირის მიმართ (მაგალითად, 680 IV მუხლის თანახმად, მიმღებს უფლება აქვს განკარგვის უფლებამოსილების განხორციელებისას გასცეს მითითება ტვირთის მიწოდების შესახებ მესამე პირისათვის). შესაბამისი სამართლებრივი ურთიერთობა აქ ყალიბდება კრედიტორსა და მოვალეს შორის. ამასთან, შესრულების მიმღები, როგორც წესი, წარმოადგენს იმ კრედიტორის კრედიტორს, რომელიც ახორციელებს შესრულების გადამისამართებას.¹⁰⁶³

გ. ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიმართ

პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხია არა მხოლოდ ის, თუ ვინ ასრულებს ვალდებულებას, არამედ ისიც, თუ ვის მიმართ ხდება შესრულება. 373 I მუხლის თანახმად, „მოვალე ვალდებულია შეუსრულოს ვალდებულება კრედიტორს ან იმ პირს, რომელიც კანონით ან სასამართლოს გადაწყვეტილებით უფლებამოსილია მიიღოს

¹⁰⁶⁰ *ჭეჭელაშვილი*, მოთხოვნის დათმობა და ვალის გადაკისრება, 2004, გვ., 17.

¹⁰⁶¹ *Treitel*, *The Law of Contract*, Thomson, 11th ed., 2003.

¹⁰⁶² *Dirk Looschelders*, *Schuldrecht Allgemeiner teil*, §19, 2013, Rn 39.

¹⁰⁶³ *კლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 40.

შესრულება“. შესრულების მიმღებად, უპირველეს ყოვლისა, ითვლება კრედიტორი. ზოგჯერ შესრულება შეიძლება განხორციელდეს კრედიტორის ნაცვლად, სხვა პირის მიმართ. ჯერ კიდევ რომის სამართალში ცნობილი იყო კრედიტორის ნაცვლად მესამე პირისათვის ვალდებულების შესრულების შესაძლებლობა. ასეთი უფლებამოსილი მესამე პირი შეიძლება ყოფილიყო კრედიტორის მიერ დავალების ხელშეკრულებით (procurator) ანდა სპეციალური სტიპულაციის საშუალებით დანიშნული პირი (adiectus solutionis causa). სამართლებრივი ურთიერთობები კრედიტორსა და შესრულების მიმღებ (accipiens) მესამე პირს შორის წესრიგდებოდა დავალების ხელშეკრულებიდან გამომდინარე სარჩელით (action mandati).¹⁰⁶⁴

შესაძლებელია, გარიგებამ, კანონმა ანდა სასამართლოს გადაწყვეტილებამ მიანიჭოს მესამე პირს კრედიტორის ნაცვლად შესრულების მიღების უფლება. ეს შეიძლება იყოს კრედიტორის მეურვე, მზრუნველი, მშობელი, ანუ ზოგადად კანონისმიერი ან სახელშეკრულებო წარმომადგენელი. შესრულების მიღებაზე უფლებამოსილი პირი სასამართლოს გადაწყვეტილებითაც შეიძლება განისაზღვროს, მაგალითად, 21-ე მუხლის თანახმად, თუ სასამართლომ პირი ცნო უგზო-უკვლოდ დაკარგულად, სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ, კანონით მემკვიდრეები მოიპოვებენ უფლებამოსილებას, უკვალოდ დაკარგულის ქონება მართონ მინდობილი საკუთრების სახით, მათ შორის მიიღონ მისგან სარგებელი. სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე კანონით მემკვიდრეები უფლებამოსილნი ხდებიან მიიღონ მოვალის მიერ შემოთავაზებული შესრულება.¹⁰⁶⁵

კრედიტორის მიერ ვალდებულების შესრულების მიღების სპეციალურ შემთხვევად შეიძლება იქნეს განხილული, შესრულების მიღების დაყოვნება. ასეთ შემთხვევაში მოვალის მიერ შესრულების საგნის სასამართლოში ან ნოტარიუსთან დეპონირება ჩაითვლება ვალდებულების შესრულებად.¹⁰⁶⁶

შესრულების გადამისამართების საკითხის განხილვისას, მხედველობაშია მისაღები, რომ ვალდებულების შესრულებამ არა კრედიტორის, არამედ მესამე პირის მიმართ, შეიძლება მოვალისთვის დამატებითი ხარჯები წარმოშვას. მაგალითად, როცა ხდება შესრულების ადგილის შეცვლა. მესამე პირის მიმართ ვალდებულების შესრულებისას, ამ უკანასკნელს არ წარმოეშობა არანაირი მოთხოვნები მოვალის მიმართ, რაც არსებითად განასხვავებს ამ ინსტიტუტს მესამე პირის სასარგებლოდ დადებული იმ ხელშეკრულებისაგან, რომლითაც მესამე პირს გააჩნია შესრულების დამოუკიდებლად მოთხოვნის შესაძლებლობა.¹⁰⁶⁷

373 II მუხლის თანახმად, თუ ვალდებულების შესრულება მიიღო იმ პირმა, რომელიც არ იყო უფლებამოსილი, ვალდებულება ჩაითვლება შესრულებულად მაშინ, როცა კრედიტორმა მისცა ამის თანხმობა ან ამ შესრულებისაგან მიიღო სარგებელი. მაშასადამე, კანონმდებლობა ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევის არსებობის შესაძლებლობასაც, როდესაც შესრულებას ღებულობს არაუფლებამოსილი პირი,

¹⁰⁶⁴ Zimmermann, The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition, OXFORD University Press, 1996, P. 753.

¹⁰⁶⁵ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 194.

¹⁰⁶⁶ Weiler, Schuldrecht Allgemeiner Teil, §10, 2012, Rn 8.

¹⁰⁶⁷ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ, 2005, გვ. 15.

თუმცა ამისათვის აუცილებელია კრედიტორის თანხმობა. თანხმობა შეიძლება იყოს წინასწარი (ნებართვა) ან შემდგომი (მოწონება). თანხმობით სწორდება არაუფლებამოსილების ნაკლი. არაუფლებამოსილების ხარვეზს კრედიტორის მიერ სარგებლის მიღებაც ასწორებს.

კრედიტორის ნაცვლად შესრულების მიმღები მესამე პირის უფლებამოსილება შეიძლება სხვადასხვაგვარად დადგინდეს, მაგალითად, როგორცაა წერილობითი საბუთი, რომლითაც დგინდება მესამე პირის ვინაობა; მინდობილობა; სადამფუძნებლო დოკუმენტები (იურიდიული პირების მიმართ) ან გამომდინარეობდეს საქმის გარემოებებიდან. იურიდიულ ლიტერატურაში ამ საკითხთან მიმართებით ყურადღება მახვილდება იმ შემთხვევაზე, როცა ფულადი ვალდებულების შესრულებისას გაცემულ უნდა იქნეს შესრულების დამადასტურებელი დოკუმენტი. მაგალითად, 430-ე მუხლის თანახმად, კრედიტორის ან საამისოდ უფლებამოსილი პირის მიერ შედგენილი დოკუმენტი შესრულების თაობაზე უნდა შეიცავდეს მონაცემებს ვალის მოცულობისა და სახეობის შესახებ, მოვალის ან იმ პირის გვარსა და სახელს, რომელიც იხდის ვალს, შესრულების დროსა და ადგილს.

სასამართლო პრაქტიკაში მოქმედებს პრინციპი, რომ ვალდებულება ითვლება უფლებამოსილი პირის მიმართ შესრულებულად მანამ, სანამ კრედიტორი არ დაამტკიცებს საწინააღმდეგოს, ანუ არაუფლებამოსილი პირის მიმართ შესრულების მტკიცების ტვირთი (onus probandi) აკისრია კრედიტორს.¹⁰⁶⁸

მეტად მნიშვნელოვან სამართლებრივ შედეგებს წარმოშობს ვალდებულების შესრულება არაუფლებამოსილი პირის მიმართ. თუ ეს არ ხდება კრედიტორის თანხმობით (წინასწარი ნებართვით ან შემდგომში მოწონებით), მოვალის მიერ ვალდებულება შესრულებულად არ ჩაითვლება. მას, ვალდებულების დარღვევის გამო, დაეკისრება კანონით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობა. თავის მხრივ, მოვალეს უფლება აქვს არაუფლებამოსილი პირის მიმართ ჩგანხორციელებული შესრულებისას, მოითხოვოს მისგან შესრულების უკან დაბრუნება არა რეგრესული მოთხოვნის, არამედ უსაფუძვლო გამდიდრების (976) საფუძველზე.

8. ვალდებულების შესრულების საგანი

ა. ზოგადი დებულებანი

ვალდებულების შესრულების საგანია ის ნივთები, სამუშაო, მომსახურება და სხვა, რომლებიც ვალდებულების ძალით მოვალემ უნდა გადასცეს, შეუსრულოს ან გაუწიოს კრედიტორს.¹⁰⁶⁹ მაგალითად, ნარდობის ხელშეკრულების საგანს წარმოადგენს მენარდის მიერ შესრულებული სამუშაოს შედეგი,¹⁰⁷⁰ ნასყიდობის ხელშეკრულების საგანს – ავტომანქანა, რომელიც გამყიდველმა უნდა გადასცეს მყიდველს.

ვალდებულების შესრულების საგანი შეიძლება შედგებოდეს ერთი ან რამდენი-

¹⁰⁶⁸ ლილუაშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი II გამოცემა, 2005, გვ. 226.

¹⁰⁶⁹ ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი, 2001, გვ. 44.

¹⁰⁷⁰ ძლიერიშვილი, ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 45.

მე ობიექტისაგან (მოქმედებისაგან). მაგალითად, საბანკო მომსახურების ხელშეკრულება შეიძლება ითვალისწინებდეს ანგარიშსწორებას, დაკრედიტებასა და საანაბრო მომსახურებას.¹⁰⁷¹

მაშასადამე, ვალდებულება შეიძლება ითვალისწინებდეს მოვალის მიერ ერთი ან რამდენიმე მოქმედების შესრულებას.¹⁰⁷² ამასთან, შეიძლება არსებობდეს ისეთი ვალდებულებებიც, რომელშიც მხარეს უფლება აქვს რამდენიმე ვალდებულებიდან შეასრულოს ერთ-ერთი – ამოირჩიოს რომელ ვალდებულებას შეასრულებს, ან ცალკეულ შემთხვევაში შეცვალოს ვალდებულების საგანი სხვა საგნით. იმისდა მიხედვით, თუ რამდენი საგანი აქვს ვალდებულებას, ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ალტერნატიულ და ფაკულტატიურ ვალდებულებებს.

ა.ა. ალტერნატიული ვალდებულებები

თუ ხელშეკრულების მხარეები შეთანხმდნენ რამდენიმე ვალდებულების შესრულებაზე, ისე, რომ მათგან უნდა შესრულდეს ერთ-ერთი, სახეზეა ე.წ. ალტერნატიული ვალდებულება. უმეტესწილად, ვალდებულებით ურთიერთობებში შესრულების საგანი ინდივიდუალიზებულია და მხარეები მოკლებულნი არიან არჩევანის თავისუფლებას.¹⁰⁷³ ამისაგან განსხვავებით, ალტერნატიულ ვალდებულებებში (*obligatio alternativa*) ერთი შესრულების გვერდით არსებობს მისი ალტერნატიული შესრულება, რომელთაგანაც რეალურად შეიძლება განხორციელდეს ერთ-ერთი. რამდენიც არ უნდა იყოს ვალდებულების საგანი, შესრულების საგანს წარმოადგენს მხოლოდ ერთ-ერთი მათგანი.¹⁰⁷⁴

ვალდებულების შესრულების საგნის ალტერნატიულობა შეიძლება გათვალისწინებული იყოს კანონით ან ხელშეკრულებით. ალტერნატიულობის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ვალდებულება ითვალისწინებს კრედიტორისათვის ამა თუ იმ მატერიალური სახის სიკეთის გადაცემას. ალტერნატივის სახით შეიძლება იყოს სამოქალაქო სამართლის ნებისმიერი ობიექტი (მე-7 მუხლის თანახმად, კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტი შეიძლება იყოს ქონებრივი ან არაქონებრივი ღირებულების მატერიალური ან არამატერიალური სიკეთე, რომელიც კანონით დადგენილი წესით ბრუნვიდან არ არის ამოღებული). ალტერნატიულობა შეიძლება გამოიხატოს ორ ან მეტ ნივთს, ორი ან მეტი სახის სამუშაოს, ორი ან მეტი სახის მომსახურებას შორის არჩევანში. აუცილებელი არ არის, რომ ალტერნატიულობას ადგილი ჰქონდეს მხოლოდ შესრულების საგნების ერთგვაროვნობის შემთხვევაში. მაგალითად, ვალდებულება მაინც ჩაითვლება ალტერნატიულად, თუკი მოვალე კისრულობს ვალდებულებას, გადასცეს კრედიტორს განსაზღვრული ნივთი ან გაუწიოს შეთანხმებული მომსახურება.¹⁰⁷⁵

374-ე მუხლის თანახმად, თუ რამდენიმე ვალდებულებიდან უნდა შესრულდეს

¹⁰⁷¹ ქუჭელაშვილი, სახელმწიფო სამართალი, 2008, გვ. 139.

¹⁰⁷² Worlen/Metzler-Müller, Suldrecht AT, 11 Auflage, 2013, 68.

¹⁰⁷³ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 374-ე მუხლი, გვ. 311.

¹⁰⁷⁴ Staudinger/ Bittner, §262, Rn.2.; Prutting/Jud, §262, 410-412.; Kruger, Münch.Komm.BGB, §262, Rn.1.

¹⁰⁷⁵ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 66.

ერთ-ერთი (ალტერნატიული ვალდებულებანი), არჩევის უფლება აქვს მოვალეს, თუკი ხელეკრულებიდან, კანონიდან ან ვალდებულების არსიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს.

მოვალისთვის არჩევანის უფლების მინიჭება ემყარება იმ მოსაზრებას, რომ შესრულების საგანს განსაზღვრავს კრედიტორი. მასზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად ზუსტად იქნება საგანი ჩამოყალიბებული. მაშინ, როცა საგნის განსაზღვრა არ არის მოვალის ვალდებულება, იქ საეჭვო გარემოებანი მის სასარგებლოდ უნდა განიმარტოს.¹⁰⁷⁶

იმ ზოგადი პრინციპიდან, რომ ალტერნატიულ ვალდებულებებში არჩევანის უფლება ეკუთვნის მოვალეს, არსებობს გამონაკლისებიც. მაგალითად, 408 II მუხლის თანახმად, თუ სხეულის დაზიანებით ან ჯანმრთელობისათვის ვნების მიყენების შედეგად დაზარალებულს ნაერთვა შრომის უნარი ან შეუძცირდა იგი, ანდა იზრდება მისი მოთხოვნილებანი, დაზარალებულს უნდა აუნაზღაურდეს ზიანი ყოველთვიური სარჩოს გადახდით, ხოლო აღნიშნული ნორმის მეოთხე ნაწილის თანახმად კი, სარჩოს ნაცვლად დაზარალებულს შეუძლია მოითხოვოს კომპენსაციის მიღება, თუ არსებობს საამისო მნიშვნელოვანი საფუძველი.¹⁰⁷⁷

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ალტერნატიული ვალდებულებები განსხვავდება მოთხოვნათა ალტერნატიული კონკურენციისაგან. მოთხოვნათა ალტერნატიული კონკურენცია სახეზეა, როდესაც ერთსა და იმავე ფაქტობრივ გარემოებებზე დაყრდნობით წარმოიშობა დამოუკიდებელი მოთხოვნები. ეს მოთხოვნები შეიძლება ემყარებოდეს ერთი და იმავე ან სხვადასხვა მოთხოვნის დამფუძნებელ ნორმას.¹⁰⁷⁸ ასეთ შემთხვევაში უფლებამოსილ პირს რამდენიმე, შინაარსობრივად განსხვავებული მოთხოვნა აქვს, რომელთა შორისაც მას მისთვის უპირატესის არჩევა შეუძლია. მაგალითად, თუ მენარდე დაამზადებს ნივთობრივად ნაკლიან ნაკეთობას, შემკვეთს შეუძლია მოითხოვოს დამატებითი შესრულება ან თვითონ აღმოფხვრას ნაკლი და მოითხოვოს განეული ხარჯების ანაზღაურება ან შეამციროს საზღაური იმ თანხით, რა თანხითაც ნაკლი ამცირებს ნაკეთობის ღირებულებას.¹⁰⁷⁹ უფლებამოსილი პირის მიერ არჩევის განხორციელებით მოთხოვნათა თანაარსებობა წყდება.¹⁰⁸⁰

მოთხოვნათა ალტერნატიული კონკურენცია გვხვდება ნასყიდობის ხელშეკრულებაშიც, გამყიდველის მიერ ნაკლიანი შესრულების შედეგად წარმოშობილ ფასის შემცირებასა (492) და ხელშეკრულებიდან გასვლასთან (491) მიმართებით.¹⁰⁸¹ მოთხოვნათა ალტერნატიული კონკურენციის შემთხვევაში, მხარის მიერ ერთ-ერთი მოთხოვნის შერჩევისა და მისი განხორციელების შემდეგ ქარწყლება ის მოთხოვნე-

¹⁰⁷⁶ *Гордон*, Юридическая природа альтернативных обязательств, „Журнал Министерства Юстиции“, №9, 1900, 91.

¹⁰⁷⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 9 ნოემბრის №ას-494-463-2010 განჩინება.

¹⁰⁷⁸ ჩაჩავა, მოთხოვნებისა და მოთხოვნის საფუძველების კონკურენცია კერძო სამართალში, დის., თსუ, 2010, გვ. 32.

¹⁰⁷⁹ ძლიერიშვილი, ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 129.

¹⁰⁸⁰ *Palandt/Heinrichs*, §262, Rn 6.

¹⁰⁸¹ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 55.

ბი, რომლებიც უფლებამოსილმა პირმა არ აირჩია. მაგალითად, თუ ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, გამყიდველმა არ გადასცა მყიდველს ნივთი და მყიდველმა კანონით დადგენილი წინაპირობების არსებობისას მოითხოვა ხელშეკრულებიდან გასვლა, შესაბამისად, მყიდველი ველარ მოითხოვს ვალდებულების ნატურით შესრულებას, რადგან ეს მოთხოვნა აღარ არსებობს იმის გათვალისწინებით, რომ მყიდველმა ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების განხორციელებით უარი განაცხადა შესრულების მოთხოვნაზე.

მაშასადამე, ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში წარმოშობილ ე.წ. „მეორად მოთხოვნებს“ არანაირი კავშირი არა აქვთ 374-ე მუხლით გათვალისწინებულ ალტერნატიულ ვალდებულებებთან. მეორადი მოთხოვნების მიმართ ალტერნატიული ვალდებულებების მომწესრიგებელი ნორმები არ გამოიყენება.¹⁰⁸²

375-ე მუხლის თანახმად, „თუ აღმოჩნდა, რომ მოვალეს ორი შესასრულებელიდან შეუძლია უარი თქვას ერთ-ერთზე, მაშინ ძალაში რჩება მეორე მოქმედების შესრულების ვალდებულება“. როგორც წესი, მოვალე ვალდებულია ორი შესასრულებელი მოქმედებიდან აირჩიოს ერთ-ერთი. მოვალეს გარემოებანი კარნახობს, თუ რომელ შესრულებაზე შეუძლია თქვას უარი. ორი შესასრულებელიდან ერთ-ერთი შესრულების საგნის შესრულების შეუძლებლობა მოვალეს ართმევს იმ შედეგით სარგებლობის შესაძლებლობას, რომლითაც იგი არის აღჭურვილი, გააჩნია რა შესრულების ამორჩევის უფლება. ასეთ შემთხვევებში შეიძლება ითქვას, რომ „არჩევა“ ხორციელდება მოვალის ნების გარეშე, რადგან ამ შემთხვევაში ალტერნატიული ვალდებულება გადაიქცევა „ორდინალურ“ (მარტივი) ვალდებულებად შესრულების ერთადერთი საგნით. ალტერნატიულ ვალდებულებაში ორი შესაძლებლობიდან ერთ-ერთის მოსპობა მხოლოდ კვეცს შესრულების საგანს და არანაირ გავლენას არ ახდენს კრედიტორის უფლებაზე, მოითხოვოს შესრულება დარჩენილი შესაძლებლობის ფარგლებში. რადგან კრედიტორს არ ჰქონდა არჩევანის უფლება და ვალდებულების შესრულების საგნის შერჩევა წარმოადგენდა მოვალის უფლებამოსილებას, ერთ-ერთი საგნის გადაცემის შეუძლებლობა არ ხელყოფს კრედიტორის უფლებებს. ამიტომაც, ასეთ შემთხვევაში, კრედიტორს არა აქვს შესრულების მიღებაზე უარის თქმის უფლება, რადგან კრედიტორმა თვითონ შეიზღუდა თავისი ინტერესი შესრულების საგანთან მიმართებით და არ შეუძლია დაეყრდნოს იმ გარემოებას, რომ დარჩენილი შესრულება მისთვის ნაკლებად სასარგებლოა. ჯერ კიდევ რომის სამართალი ითვალისწინებდა შესრულების შეუძლებლობის შემთხვევებს – *impossibilium nulla obligatio est*.¹⁰⁸³

ერთ-ერთი შესრულების შეუძლებლობა შეიძლება იყოს შემთხვევითი, როცა მხარეთა ბრალეული მოქმედება გამოიწვიოს. მაგალითად, გამყიდველს მყიდველისათვის უნდა მიეწოდებინა ან ტელევიზორი ან მუსიკალური ცენტრი. თუკი შემთხვევით განადგურდება ტელევიზორი, მოვალე ვალდებული რჩება მხოლოდ მუსიკალური ცენტრის გადაცემაზე. ის არაა ვალდებული განადგურებული ნივთი შეცვალოს სხვა ნივთით. თუ გაყიდული ნივთი მის გადაცემაზე განადგურდა, მოვა-

¹⁰⁸² Larenz, *Lerbuch des Schuldrechts, AT, Bd I, 14 Auflage, 1987, 159.*

¹⁰⁸³ Zimmermann, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, 1996, 578.*

ლე ვერ შეასრულებს მისი გადაცემის ვალდებულებას.¹⁰⁸⁴

ერთ-ერთი შესრულების შეუძლებლობა შეიძლება დადგეს მოვალის ბრალითაც (მაგალითად, ტელევიზორი განადგურდა გამყიდველის დაუდევრობით). თუმცა, ვერც ამ შემთხვევაში დაეკისრება მოვალეს დალუპული საგნის ახლით შეცვლა. მოვალემ ვალდებულება უნდა შეასრულოს დარჩენილი საგნის გადაცემით და ამდენად, ვალდებულების ალტერნატიულობაც ქარწყდება. სხვა საქმეა, ამ შემთხვევაში არჩევის უფლება კრედიტორის მხარეზე რომ ყოფილიყო. ასეთ შემთხვევაში კრედიტორს შეუძლია მოითხოვოს დარჩენილი შესრულება ან განადგურებული საგნით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურება.¹⁰⁸⁵

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 265-ე პარაგრაფის თანახმად, თუ ერთ-ერთი შესრულება თავიდანვე შეუძლებელი იყო ან შემდგომში გახდა შეუძლებელი, მაშინ ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა შემოიფარგლება დარჩენილი შესრულებით. ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა არ იზღუდება, როდესაც შესრულება შეუძლებელი ხდება იმ გარემოებების შედეგად, რომლისთვისაც პასუხისმგებელია არჩევანის უფლების არმქონე პირი.¹⁰⁸⁶

ალტერნატიული ვალდებულების შემთხვევაში არჩევა შეიძლება განხორციელდეს: ა) ხელშეკრულების მეორე მხარის წინაშე განცხადებით; ბ) ხელშეკრულების მეორე მხარის მიმართ შესრულებით. არჩეული ვალდებულება მიიჩნევა დასაწყისშივე შესასრულებელ ვალდებულებად.

უფლებამოსილი პირის მხრიდან ერთ-ერთი ვალდებულების არჩევა მეორე მხარის წინაშე განცხადების გაკეთებით, შეიძლება ჩაითვალოს ცალმხრივ გარიგებად და იგი საჭიროებს მეორე მხარის მიერ მიღებას. ამდენად, იგი ნამდვილად ჩაითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც მიუვა მეორე მხარეს.¹⁰⁸⁷ შესაბამისად, ის მოქმედება ჩაითვლება არჩეულად, რომლის შესახებაც განუცხადებს არჩევაზე უფლებამოსილი პირი მეორე მხარეს.¹⁰⁸⁸ უფლებამოსილი პირის ცალმხრივი ნება აქარწყლებს ვალდებულების ალტერნატიულობას. ამიტომაცაა, თუკი გამყიდველი ვალდებული იყო მყიდველისათვის გადაეცა ტელევიზორი ან მუსიკალურ ცენტრი და მყიდველს შეატყობინებს, რომ უგზავნის მუსიკალურ ცენტრს, შესაბამისად მას მხოლოდ ამ ვალდებულების შესრულება შეუძლია. თუკი შემდგომში მხარეთა შეთანხმებით შეიცვლება შესრულების საგანი, მას არაფერი საერთო არ ექნება ალტერნატიულობასთან. ამდენად, არ არსებობს არჩევანის შეცვლის უფლება. არჩევანის შეცვლა ვალდებულების დარღვევა იქნება.¹⁰⁸⁹

პრაქტიკაში უფრო გავრცელებულია შემთხვევები, როდესაც ალტერნატიული ვალდებულებების დროს არჩევანი ხორციელდება შესრულებით. ასეთი არჩევანი შეუქცევადია. შესრულებით ქარწყდება ალტერნატიულობა. არჩეული ვალდებულება ჩაითვლება დასაწყისიდანვე შესასრულებელ ვალდებულებად, რაც განპირობებულია

¹⁰⁸⁴ *Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, AT, 18 Auflage, 2008, Rn 36.*

¹⁰⁸⁵ *ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 375-ე მუხლი, გვ. 315.*

¹⁰⁸⁶ *Palandt/Heinrichs, 69 Auflage, 2010 §265, Rn 8; Krüger, Münch.Komm, BGB, §265, Rn 11.*

¹⁰⁸⁷ *ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 300.*

¹⁰⁸⁸ *Palandt/Heinrichs, 69 Auflage, 2010, §263, Rn 4.*

¹⁰⁸⁹ *ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 376-ე მუხლი, გვ. 316.*

იმით, რომ ალტერნატიული ვალდებულება არჩევანის უფლების განხორციელებამდე წარმოიშობა.¹⁰⁹⁰ თუკი გამყიდველი ზემოთ აღნიშნულ მაგალითში, მყიდველს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადაში აღნიშნული ორი ნივთიდან (ტელევიზორი ან მუსიკალური ცენტრი) ერთ-ერთს მიიწვდის, არჩევანის უფლებაც განხორციელებულად ჩაითვლება.

ალტერნატიულ ვალდებულებებში არჩევანის უფლება მხოლოდ კონკრეტული შესრულების არჩევანის თავისუფლებაა და არა საერთოდ, არჩევანის თავისუფლება.

ა.ბ. კუმულატიური და ფაკულტატიური ვალდებულებები

ალტერნატიული ვალდებულებისაგან განსხვავდება კუმულატიური ვალდებულება, რომლის საგანსაც შეადგენს რამდენიმე მოქმედება, რომელთაგანაც თითოეული წარმოადგენს შესრულების საგანს და რომელიმე მათგანის არჩევა გამოირიცხულია. მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველს უნდა გადაეცა მყიდველისათვის 10 ტონა ქვიშა და 5 ტონა ცემენტი. ასეთ შემთხვევაში ვალდებულება შესრულებულად ჩაითვლება, როდესაც გამყიდველი მყიდველს გადასცემს ორივე სახის სამშენებლო მასალას. მაშასადამე, ალტერნატიული და კუმულატიური ვალდებულებების გასამიჯნავად, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება გრამატიკული განმარტების ხერხს („ან“ და „და“ კავშირებს).¹⁰⁹¹

ალტერნატიული ვალდებულებისაგან განსხვავდება ფაკულტატიური ვალდებულება. ფაკულტატიურია ვალდებულება, რომელსაც შესრულების ერთი საგანი აქვს. ფაკულტატიური ვალდებულების შემთხვევაში, შესაძლებელია მოვალემ დაკისრებული მოქმედების ნაცვლად შეასრულოს ვალდებულებაში მითითებული სხვა მოქმედება, თუ ეს მხარეების მიერ არის შეთანხმებული. მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველს უნდა გადაეცა მყიდველისათვის ტელევიზორი. მხარეები შეთანხმდნენ დამატებით, რომ, თუკი შეუძლებელი იქნებოდა ტელევიზორის გადაცემა, გამყიდველი ასეთ შემთხვევაში მყიდველს გადასცემდა მუსიკალურ ცენტრს.

ფაკულტატიურ ვალდებულებაში ადგილი აქვს არა ამორჩევას, არამედ ერთი საგნის შეცვლას.¹⁰⁹² გერმანულ იურიდიულ ლიტერატურაშიც ალტერნატიული ვალდებულებისაგან განასხვავებენ შესრულების შეცვლის უფლებამოსილებას. შესრულების შეცვლის უფლებამოსილება სახეზეა, როდესაც გათვალისწინებულია ერთი კონკრეტული შესრულება და მის ნაცვლად სხვა შესრულება: ა) უნდა განხორციელდეს მოვალის მიერ (მოვალის მიერ შესრულების შეცვლის უფლებამოსილება) ან ბ) კრედიტორის მიერ იქნეს მოთხოვნილი (კრედიტორის მიერ შესრულების შეცვლის უფლებამოსილება). ალტერნატიული ვალდებულებისაგან განსხვავებით, ამ დროს თავიდანვე ხდება ერთი კონკრეტული შესრულების განსაზღვრა. სხვა შესრულება, როგორც სათადარიგო, შეიძლება განხორციელებულ იქნეს შესრულების ნაცვლად. ასეთ შემთხვევაში არ გამოიყენება ნორმები ალტერნატიული ვალდებულებების შესახებ.¹⁰⁹³

ფაკულტატიური ვალდებულებისაგან განსხვავდება შესრულების საგნის შეცვლა

¹⁰⁹⁰ Kruger, Münch. Komm, BGB, 5 Auflage, 2007, §263, Rn 10.

¹⁰⁹¹ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 67.

¹⁰⁹² ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი, 2001, გვ. 45.

¹⁰⁹³ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, 36 Auflage, 2012, გვ. 88.

– *datio pro solutio*. შესრულების შეცვლისას მოვალე ასრულებს ისეთ მოქმედებას, რომელიც არ იყო გათვალისწინებული ვალდებულებით.¹⁰⁹⁴ 379-ე მუხლის თანახმად, კრედიტორი არ არის ვალდებული მიიღოს სხვა შესრულება, გარდა იმისა, რაც ხელშეკრულებით იყო გათვალისწინებული. ეს წესი მოქმედებს მაშინაც, როცა შესრულება დიდი ღირებულების მქონეა.

აღნიშნული ნორმა იმპერატიულ დანაწესს შეიცავს მოვალისათვის, ხოლო დისპოზიციურს კი – კრედიტორისათვის. მოვალემ უნდა შეასრულოს ის მოქმედება, რომელიც ხელშეკრულებითაა გათვალისწინებული. მას უფლება არა აქვს დამოუკიდებლად შეცვალოს შესრულების საგანი. მაგალითად, ნარდობის ხელშეკრულებით მენარდეს შემკვეთისათვის უნდა დაემზადებინა ხის კარ-ფანჯარა. ამის ნაცვლად, მენარდემ შემკვეთს დაუმზადა მეტალოპლასტმასის კარ-ფანჯარა. 641 II მუხლის თანახმად, ნაკეთობა ნივთობრივად ნაკლიანია, თუ მენარდე დაამზადებს შეკვეთილისაგან განსხვავებულ ნაკეთობას.¹⁰⁹⁵ კრედიტორი (შემკვეთი) უფლებამოსილია მოითხოვოს ხის კარ-ფანჯარის დამზადება.

კრედიტორის უფლებამოსილება, უარი თქვას სხვა შესრულების („ალიუდი“) მიღებაზე, გამომდინარეობს იმ ზოგადსამართლებრივი პრინციპიდან, რომ ყოველგვარი შესრულება დგინდება კრედიტორის სასარგებლოდ. ამის დასტურია თუნდაც 316 I მუხლის დისპოზიცია, კერძოდ, ვალდებულების ძალით კრედიტორი უფლებამოსილია მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება ანდა მოქმედებისაგან თავის შეკავება. კრედიტორის უფლება, მიიღოს სხვა შესრულება, მოქმედებს ვალდებულებითი ურთიერთობის განვითარების ნებისმიერ ეტაპზე, მაშინაც კი, როდესაც მოთხოვნის დაკმაყოფილება ხდება იძულებით. სასამართლოს არა აქვს უფლება, კრედიტორის ნების საწინააღმდეგოდ შეცვალოს შესრულების საგანი. საქმის განხილვა სასამართლოში ხდება დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპების საფუძველზე. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლის თანახმად, მოსარჩელე თვითონ განსაზღვრავს დავის საგანს, ხოლო 248-ე მუხლის თანახმად კი, სასამართლოს არა აქვს უფლება მიაკუთვნოს თავისი გადაწყვეტილებით მხარეს ის, რაც მას არ მოუთხოვია ან იმაზე მეტი, ვიდრე ის ითხოვდა.¹⁰⁹⁶

იძულებითი აღსრულება არ გულისხმობს შესრულების საგნის შეცვლას. როცა შეუძლებელია ნატურით შესრულება, ცხადია, მოხდება ფულადი კომპენსაციის გზით ვალდებულების შესრულება.¹⁰⁹⁷

მოვალის მხრიდან შეთანხმებული მოქმედების ნაცვლად სხვა მოქმედების განხორციელება (ვალდებულების საგნის შეცვლა), განიხილება, როგორც ვალდებულების დარღვევა (არაჯეროვანი შესრულება). თუკი კრედიტორი თანახმაა მიიღოს სხვა შესრულება, მხოლოდ ამ შემთხვევაში ხდება მოვალე უფლებამოსილი ამ მოქმედების შესრულებაზე. კრედიტორს აღნიშნული უფლება აქვს ყველა შემთხვევაში, მაშინაც, როცა სხვა შესრულება შეთანხმებული შესრულების ტოლფასია და მაშინაც, როცა

¹⁰⁹⁴ *Worlen/Metzler-Muller, Suldrecht AT, 11 Auflage, 2013, გვ. 69.*

¹⁰⁹⁵ *კლიერიშვილი*, ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 131.

¹⁰⁹⁶ *ლილუაშვილი*, სამოქალაქო-საპროცესო სამართალი, მეორე გამოცემა, 2005, გვ. 79.

¹⁰⁹⁷ *ზოიძე*, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 379-ე მუხლი, გვ. 322.

სხვა შესრულება უფრო მეტი ღირებულების მქონეა. მაგალითად, სესხის ხელშეკრულებით მსესხებელს უნდა დაეზღუდებინა გამსესხებლისათვის (კრედიტორი) 1 ტომარა თხილი, თუმცა დაურბუნა ერთი ტომარა დარჩეული ნიგოზი. მიუხედავად იმისა, რომ ნიგოზის საბაზრო ფასი მეტია თხილის საბაზრო ფასზე, კრედიტორს უფლება აქვს არ მიიღოს სხვა შესრულება.¹⁰⁹⁸ ეს განპირობებულია იმით, რომ შესრულება ემსახურება კრედიტორის ინტერესებს და სრულიად შესაძლებელია, რომ მოვალის მიერ შეთავაზებული უფრო მაღალი ღირებულების შესრულება კრედიტორისათვის მიუღებელი იყოს.

კრედიტორის მიერ სხვა შესრულება მიღებულად ჩაითვლება, თუკი იგი განახორციელებს ისეთ მოქმედებას, რომელიც მოწმობს შესრულების მიღებას. ეს შეიძლება მოხდეს კონკლიდენტური მოქმედებითაც, როდესაც კრედიტორი დაეუფლება მოვალის მიერ გამოგზავნილ ნივთს და დაინყებს ამ ნივთით სარგებლობას ისე, რომ არ განუცხადებს მოვალეს რაიმე პრეტენზიას. მთავარია, რომ კრედიტორის მოქმედებიდან აშკარად იკვეთებოდეს ნება, რომ თანახმაა მიიღოს სხვა შესრულება, ვიდრე ეს ვალდებულებით იყო გათვალისწინებული.¹⁰⁹⁹ თუ კრედიტორი უარს განაცხადებს სხვა შესრულების მიღებაზე, მაშინ ვალდებულება შესრულებულად არ ჩაითვლება.

ამ შემთხვევაში სხვა შესრულების ღირებულებას ან მოცულობას არანაირი მნიშვნელობა არა აქვს, გარდა მხარეთა შეთანხმებით გათვალისწინებული შემთხვევებისა.¹¹⁰⁰

381-ე მუხლის თანახმად, თუ შესრულების საგანია ინდივიდუალურად განსაზღვრული ნივთი, კრედიტორი არ არის ვალდებული მიიღოს სხვა ნივთი, თუნდაც უფრო მაღალი ღირებულების მქონე. როდესაც ვალდებულების საგანია ინდივიდუალური ნივთი, შესრულების საგანსაც მხოლოდ ეს ნივთი წარმოადგენს.¹¹⁰¹ ამიტომაც, როცა ისპობა ეს ნივთი, სახეზეა შესრულების შეუძლებლობა. ამ შემთხვევაში ვალდებულების შესრულება არ ძალუძს არც მოვალეს და არც მესამე პირს. თუ გაყიდული ინდივიდუალური ნივთი მყიდველისათვის მის გადაცემამდე განადგურდა, მოვალე ვერ შეასრულებს ვალდებულებას. იგი ვერ შექმნის ამ ნივთს თავიდან.¹¹⁰² რადგანაც შესრულება მკაცრად ინდივიდუალიზებულია (მაგალითად, რომელიმე ცნობილი მხატვრის ორიგინალი ნახატი), ამიტომაც შესრულებაც მხოლოდ ამ საგნით უნდა მოხდეს. ახალი საგნით მისი შესრულება, შესრულების საგნის შეცვლად მიიჩნევა. კრედიტორისათვის გადასაცემი ახალი ნივთი უფრო მაღალი ღირებულებისაც რომ იყოს, იგი არაა ვალდებული მიიღოს ახალი შესრულება. კრედიტორისათვის ნივთის ფასეულობა განისაზღვრება არა მისი საბაზრო ფასით, არამედ ამ ნივთის დანიშნულებითა და მის მიმართ კრედიტორის ინტერესებით.

თუკი შეუძლებელია ინდივიდუალურად განსაზღვრული ნივთის გადაცემა, კანონით გათვალისწინებული წინაპირობების არსებობისას შეიძლება გამოყენებულ იქნეს შესრულების შეუძლებლობის მომწესრიგებელი სამართლებრივი ნორმები.¹¹⁰³

¹⁰⁹⁸ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 67.

¹⁰⁹⁹ *ჭეჭელაშვილი*, სახელმწიფო სამართალი, 2008, გვ. 139.

¹¹⁰⁰ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/მენგელია* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 428-ე მუხლი, გვ. 520.

¹¹⁰¹ *Brox/Walker*, Allgemeines Schuldrecht, 32 Auflage, 2007, Rn 82.

¹¹⁰² *Medicus/Lorenz*, Schuldrecht I, AT, 18 Auflage, 2008, Rn 366.

¹¹⁰³ *ვაშაკიძე*, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, 2010, გვ. 104.

382-ე მუხლის თანახმად, თუ შესრულების საგანია გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთი (შეცვლადი ნივთი), მოვალემ ვალდებულება ყოველთვის უნდა შეასრულოს.

ნივთი ინდივიდუალური იქნება თუ გვაროვნული, დამოკიდებულია ნაკისრი ვალდებულების ხასიათზე. შესრულება უნდა მოხდეს იმის მიხედვით, თუ როგორია ხელშეკრულების საგანი. როცა სახეზეა გვაროვნული ნივთი, რომელიც რაოდენობით, ზომით ან წონით განსაზღვრული ნივთებია, ვალდებულება ყოველთვის უნდა შესრულდეს,¹¹⁰⁴ მაშინ, როდესაც ინდივიდუალურად განსაზღვრული ნივთის განადგურება შესრულების შეუძლებლობას განაპირობებს.¹¹⁰⁵

როცა შესრულების საგანია გვაროვნული ნივთი, შესრულების ფარგლები მოიაზრება მოცემული გვარის ყველა ნივთით (მაგალითად, შაქარი, მარცვლეული). მოვალეს შეუძლია ნებისმიერი ნივთი შესთავაზოს კრედიტორს მოცემული გვარიდან.¹¹⁰⁶ აქ არა გვაქვს კონკრეტული ნივთი, რომლის შეცვლაც არ შეიძლება. მაგალითად, თუ მოვალე ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, ვალდებულია მიანოდოს მყიდველს ერთი ტონა ხორბალი, ეს ვალდებულება მას აკისრია, ვიდრე მოცემული გვარის ნივთი საერთოდ არსებობს სამოქალაქო ბრუნვში. სხვაგვარადაა საქმე ინდივიდუალური ნივთის შემთხვევაში. აქ შესრულების საგანი კონკრეტული ნივთია, რომელიც მისი მსგავსების საერთო გვარიდანაა გამოყოფილი, ან კიდევ ერთადერთია და არ არსებობს მისი შემცვლელი ნივთები. ამ შემთხვევაში ვალდებულების ნატურით შესრულების მოვალეობა არსებობს მანამ, ვიდრე სახეზეა მოცემული ნივთი. მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველს მყიდველისათვის უნდა გადაეცა X მხატვრის ორიგინალი ნახატი. მას ეს ვალდებულება აკისრია მანამ, სანამ სახეზეა მოცემული ნახატი. ამდენად, ამ შემთხვევაში შესრულების საგანი თავიდანვე ინდივიდუალიზებულია. აღნიშნულ კლასიფიკაციას ის მნიშვნელობა აქვს, რომ რიგი ვალდებულების საგანი შეიძლება იყოს მხოლოდ ინდივიდუალურად განსაზღვრული ნივთი (მაგალითად, ქირავნობა, იჯარა, თხოვება და სხვა), სხვებისა კი – მხოლოდ გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთი (მაგალითად, სესხი). არსებობს ვალდებულებები, რომლებშიც შესრულების საგანი შეიძლება იყოს როგორც ინდივიდუალური, ისე გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთები (მაგალითად, ნასყიდობა, ჩუქება და სხვა).

გვაროვნული ნივთის გადაცემისას მოვალეს შესრულების უფრო მეტი შესაძლებლობა გააჩნია. მისი ეს ვალდებულება მაშინ გაქარწყლდება, როდესაც მოცემული გვარის ნივთები სამოქალაქო ბრუნვიდან საერთოდ გაქრება, ანდა მათი შექენა დაკავშირებული იქნება უზომოდ დიდ დანახარჯებთან, რაც სამართლიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, მიუღებელი იქნება. მაგალითად, 490 III მუხლის თანახმად, გამყიდველს შეუძლია უარი თქვას ნაკლიანი გვაროვნული ნივთის შეცვლაზე, თუ ეს მოითხოვს შეუსაბამოდ დიდ ხარჯებს.¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁴ ზოიძე, ქართული სანივთო სამართალი, მეორე გამოცემა, 2003, გვ. 36.

¹¹⁰⁵ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 70.

¹¹⁰⁶ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, 32 Auflage, 2007, Rn 83.

¹¹⁰⁷ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება. 2010, გვ. 49.

ბ. ვალდებულების ნაწილობრივი (ნაწილ-ნაწილ) შესრულება

იმის მიხედვით, შესაძლებელია თუ არა ვალდებულების შესრულება ნაწილობრივ ან მთლიანად, ვალდებულებები იყოფა ორ ძირითად ჯგუფად: გაყოფადი და გაუყოფადი ვალდებულებები. ვალდებულებების გაყოფადობა დამოკიდებულია იმ ნივთის ან მოქმედების გაყოფის შესაძლებლობაზე, რომელიც ვალდებულების საგანს წარმოადგენს. ამასთან, გაუყოფადია ისეთი ვალდებულებებიც, რომელთა საგანი შეიძლება გაყოფადიც იყოს, მაგრამ ვალდებულების პირობებიდან და საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, დაუშვებელია ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულება. მაგალითად, მენარდემ ნარდობის ხელშეკრულებით იკისრა შემკვეთისათვის შარვლისა და პიჯაკის შეკერვა. მენარდეს არ შეუძლია ამ შემთხვევაში შეკეროს მხოლოდ შარვალი ან მხოლოდ პიჯაკი (გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც შემკვეთი ამაზე თანხმობას განაცხადებს).¹¹⁰⁸

ვალდებულება ერთბაშად უნდა შესრულდეს თუ ნაწილ-ნაწილ, დამოკიდებულია მრავალ გარემოებაზე, პირველ რიგში – ვალდებულების საგნის თავისებურებებზე. თუ შესრულების საგანი გაუყოფადია, მხარეთა ნებას აქ არანაირი მნიშვნელობა არ ენიჭება და შესრულებაც ერთბაშად უნდა განხორციელდეს. მაგალითად, როდესაც ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველი ვალდებულია მიაწოდოს მყიდველს ავტომანქანა, ცხადია, აქ ნაწილობრივი შესრულება გამორიცხულია.¹¹⁰⁹

378-ე მუხლის თანახმად, მოვალეს უფლება აქვს ვალდებულება შეასრულოს ნაწილ-ნაწილ (ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულება), თუკი კრედიტორი ამაზე თანახმაა. ეს დებულება წარმოადგენს გამონაკლისს იმ ზოგადი წესიდან, რომ ვალდებულება მოვალის მიერ უნდა შესრულდეს ერთიანად.¹¹¹⁰

თუ კრედიტორი უარს აცხადებს შესრულების ნაწილ-ნაწილ მიღებაზე, ამ შემთხვევაში ადგილი არ ექნება კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილებას.

საქართველოს კანონმდებლობა მოვალის მიერ ვალდებულების ნაწილ-ნაწილ შესრულების მართლზომიერებას მთლიანად უკავშირებს კრედიტორის თანხმობას (გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, ასეთი თანხმობა საჭირო არ არის). ე.ი. მოვალემ, როგორც წესი, ვალდებულების შესრულება მთლიანად უნდა განახორციელოს. იმ შემთხვევაში, თუკი მოვალე კრედიტორის თანხმობის არარსებობის მიუხედავად, მაინც ასრულებს ვალდებულებას ნაწილ-ნაწილ, კრედიტორს შეუძლია უარი თქვას ასეთი შესრულების მიღებაზე. ასეთი უარი ჩაითვლება მართლზომიერად და არ გამოიწვევს კრედიტორის მიმართ ვადის გადაცილებისათვის კანონმდებლობით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის დაკისრებას.¹¹¹¹

ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულება, საერთო წესის მიხედვით, განიხილება, როგორც ვალდებულების დარღვევა. კრედიტორის უფლება, არ მიიღოს ნაწილობრივი შესრულება, წარმოადგენს ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების პრინციპის

¹¹⁰⁸ ძლიერიშვილი, ნარდობის ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 72.

¹¹⁰⁹ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნიინიძე/ხეცურია/მენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 378-ე მუხლი, გვ. 319.

¹¹¹⁰ ჭეჭელაშვილი, სახელმწიფო სამართალი, 2008, გვ. 138.

¹¹¹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენამეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის №ას 7-6 2010 გადაწყვეტილება.

რეალიზაციას.¹¹¹²

378-ე მუხლით დადგენილია ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულების დაუშვებლობის პრეზუმფცია. პრეზუმფციას სამართალში დიდი პრაქტიკული მიშენლობა აქვს.¹¹¹³ ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულება, როგორც ვალდებულების დარღვევის ერთ-ერთი სახე, დაუშვებელია კრედიტორის ინტერესების საზიანოდ. მაგალითად, ა-ს უნდა დაებრუნებინა ბ-სათვის სესხად მიღებული 2000 ლარი 2012 წლის 10 ივნისისათვის. დადგა თუ არა ვალის გადახდის დრო, ა-მ კრედიტორს შესთავაზა 1000 ლარის დაბრუნება, ხოლო დარჩენილი ნაწილის გადახდას კი შეჰპირდა ივნისის ბოლოსათვის. კრედიტორს უფლება აქვს არ მიიღოს ნაწილ-ნაწილ შესრულება. აღსანიშნავია, რომ 429 III მუხლის თანახმად, „როდესაც ვალის გადახდა ხდება პერიოდულად, ნაწილ-ნაწილ, მაშინ დოკუმენტი მისი ბოლო ნაწილის გადახდის შესახებ, ვიდრე სხვა რამ არ დადასტურებულა, იძლევა იმის ვარაუდს, რომ გადახდილია წინა ნაწილიც“. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ვალდებულება მთლიანადაა შესრულებული.¹¹¹⁴

მოვალის მიერ ვალდებულების ნაწილ-ნაწილ (ნაწილობრივ) შესრულებასთან მიმართებით საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების პრინციპების („უნიდროას პრინციპები“) 6.1.12-ე მუხლის თანახმად, შესაბამის შემთხვევებში მხარეები ვალდებულნი არიან ერთიანად მთლიანად შეასრულონ თავიანთი ვალდებულებები, თუკი ვალდებულება ამგვარად უნდა შესრულდეს და გარემოებებიდანაც სხვა რამ არ გამომდინარეობს.¹¹¹⁵

„უნიდროას პრინციპების“ 6.1.12-ე მუხლის მოქმედება განხილულია შემდეგი მაგალითების საფუძველზე: ა ვალდებულებას კისრულობს მიანოდოს B-ს 100 ტონა ქვანახშირი „მარტის თვეში“. ა-სათვის უფრო ხელსაყრელი იქნებოდა მიენოდებინა ქვანახშირი ნაწილ-ნაწილ, ვთქვათ, 25 ტონა მარტის თვის ყოველ კვირაში. თუმცა კი, 6.1.12-ე მუხლის თანახმად, მთელი 100 ტონა ქვანახშირი მიწოდებულ უნდა იქნეს ერთიანად.

სხვა მაგალითში სახეზეა იგივე გარემოება იმ განსხვავებით, რომ ბ-ს სჭირდება ქვანახშირი თავისი წარმოების მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. ბ-ს აქვს მცირე მოცულობის სასაწყობო ფართი და ამიტომაც არ შეუძლია 100 ტონა ქვანახშირის ერთიანად მიღება. ა-სათვის ცნობილია ამ გარემოებების შესახებ. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში გარემოებები მიუთითებს, რომ ა-მ ქვანახშირი უნდა მიანოდოს ბ-ს ნაწილ-ნაწილ მარტის თვის განმავლობაში.

როგორც ცნობილია, „უნიდროას პრინციპები“ 1.7-ე მუხლში ითვალისწინებს კეთილსინდისიერების პრინციპს, რომლის თანახმადაც, ხელშეკრულების მხარეები ვალდებულნი არიან იმოქმედონ საერთაშორისო ვაჭრობაში მიღებული კეთილსინდისიერებისა და პატიოსანი საქმიანი პრაქტიკის პრინციპების გათვალისწინებით (ანალოგიურადაა ეს საკითხი გადანყვეტილი საქართველოს კანონმდებლობაშიც. კერძოდ, 8 III მუხლის თანახმად, სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე-

¹¹¹² ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 69.

¹¹¹³ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 189.

¹¹¹⁴ ჭანტურია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 429-ე მუხლი, გვ. 524.

¹¹¹⁵ UNIDROIT, Principles of International Commercial Contracts, 1994, Uniform Law Review, 2004.

ნი ვალდებულნი არიან კეთილსინდისიერად განახორციელონ თავიანთი უფლებები და მოვალეობები,¹¹¹⁶ ხოლო 339-ე მუხლის თანახმად კი, ხელშეკრულების მხარეთა უფლებებისა და მოვალეობების განსაზღვრისას, შეიძლება მხედველობაში იქნეს მიღებული სავაჭრო ჩვეულებები და ტრადიციები).¹¹¹⁷

„უნიდროას პრინციპების“ 6.1.3-ე მუხლის თანახმად, როცა შესრულებისათვის განსაზღვრულია დრო, მოვალის მიერ შესრულება უნდა განხორციელდეს ამ დროში სრულად. კრედიტორს უფლება აქვს უარი თქვას ნაწილობრივი შესრულების მიღებაზე, თუნდაც რომ მოვალემ იკისროს დანარჩენი ნაწილის შემდგომში შესრულება, თუკი კრედიტორს აქვს ნაწილობრივი შესრულების მიღებაზე უარის თქმის კანონიერი ინტერესი.

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 266-ე პარაგრაფის თანახმად, მოვალე არ არის უფლებამოსილი ვალდებულების ნაწილობრივ შესრულებაზე.¹¹¹⁸ ამდენად, მოვალე არ არის უფლებამოსილი ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულებაზე და შესაბამისად, კრედიტორს შეუძლია ნაწილობრივ შესრულებაზე უარის თქმა ისე, რომ იგი არ ჩაითვლება ვადის გადამცილებლად. ნაწილობრივი შესრულების შეთავაზება არ გამოიციხავს მოვალის მიერ ვადის გადაცილებას მთლიანი შესრულების მიმართ.¹¹¹⁹

საერთო სამართლის სისტემაში ერთ-ერთი მხარის მიერ ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმა იმ საფუძველით, რომ მეორე მხარის მიერ ვალდებულება შესრულდა მხოლოდ ნაწილობრივ, განიხილება, როგორც დაცვის საშუალება ხელშეკრულების მოშლის სახით, გარდა ამისა, ეს უფლებას ანიჭებს კრედიტორს, მოითხოვოს მიყენებული ზიანის ანაზღაურებაც.¹¹²⁰

იმ შემთხვევაში, თუ კრედიტორი უარს განუცხადებს მოვალეს შესრულების ნაწილობრივ მიღებაზე, ხოლო მოვალე ვალდებულნი იყო ერთიანად სრულად შეესრულებინა ვალდებულება, წამოიჭრება ამ სიტუაციის ვალდებულების შეწყვეტის ისეთი საფუძვლისაგან გამიჯვნის აუცილებლობა, როგორცაა დებონირება.¹¹²¹ 434-ე მუხლის თანახმად, თუ კრედიტორი აყოვნებს შესრულების მიღებას, ან უცნობია მისი ადგილსამყოფელი, მოვალე უფლებამოსილია შესრულების საგანი შეინახოს სასამართლოში ან ნოტარიატში, ხოლო ფული ან ფასიანი ქალაქი შეიტანოს ნოტარიუსის სადეპოზიტო ანგარიშზე. დებონირებით მოვალე თავისუფლდება კრედიტორის წინაშე ვალდებულებისაგან.

ვალდებულებითი ურთიერთობის მიზანი არის კრედიტორის დაკმაყოფილება. ამიტომ მისი დაკმაყოფილების მომენტიდან ვალდებულება წყდება. კრედიტორი, ბუნებრივია, დაინტერესებული უნდა იყოს იმით, რომ ვალდებულება შესრულდეს, რადგან იგი ამით სარგებელს იღებს. მაგრამ არის შემთხვევები, როდესაც ვალდებულების შესრულება კრედიტორის ბრალით ყოვნდება. თავის მხრივ კი, მოვალე დაინტერესე-

¹¹¹⁶ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 107.

¹¹¹⁷ *ძლიერიშვილი*, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 69.

¹¹¹⁸ *Palandt/Heinrichs*, §266, Rn 5; *Staudinger/Bittner*, §266, Rn 2; *AnwK/Schwab*, §266, Rn 1; *Prütting/Jud*, §266, 418-419; *Kruger*, Münch. Komm, BGB, §266, Rn 2.

¹¹¹⁹ *Brox/Walker*, Allgemeines Schuldrecht, 32 Auflage, 2007, Rn 89.

¹¹²⁰ *Treitel*, Remedies for Breach of Contract, A comparative account, 1988, P. 300.

¹¹²¹ *Gernhuber*, Die Erfüllung und ihre Surrogate sowie das Erlöschen der Schuldverhältnisse aus anderen Gründen, Hdb des Schuldrechts, Bd 3, 2 Auflage, 1994, §21.

ბულია, რომ დაკისრებული მოვალეობა დროულად შეასრულოს და გათავისუფლდეს ვალდებულების ტვირთისაგან, თუმცა, ამაში მას თავად კრედიტორი უშლის ხელს იმით, რომ თავს არიდებს მოვალის მიერ შეთავაზებული შესრულების მიღებას. სწორედ ასეთი შემთხვევებისათვის ითვალისწინებს კანონმდებლობა დეკონირების გზით ვალდებულების შეწყვეტის შესაძლებლობას.

იმ შემთხვევაში, თუკი კრედიტორი უარს განუცხადებს მოვალეს ვალდებულების ნაწილ-ნაწილ (ნაწილობრივი) შესრულების მიღებაზე, მოვალეს არა აქვს უფლება ასეთი ნაწილობრივი შესრულება შეიტანოს სასამართლოში ან ნოტარიუსის დეპოზიტზე.¹¹²² მართალია, 434-ე მუხლი სიტყვასიტყვით არ ადგენს, რომ კრედიტორის მიერ შესრულების მიღებაზე თავის არიდება არამართლზომიერია, მაგრამ ასეთი დასკვნის გამოტანა შეიძლება ამ ნორმის წანამძღვრების ანალიზის შედეგად. მაშასადამე, 378-ე და 434-ე მუხლებთან მიმართებით, ადგილი აქვს ტერმინოლოგიურ განსხვავებას: 378-ე მუხლში საუბარია კრედიტორის უფლებაზე, უარი თქვას ნაწილობრივი შესრულების მიღებაზე, ხოლო 434-ე მუხლში კი საუბარია კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების თავის არიდებაზე, რაც დაკავშირებულია აგრეთვე კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილებასთან. რაც შეეხება ნაწილობრივი შესრულების მიღებაზე კრედიტორის უარის თქმას, ეს არის მართლზომიერი მოქმედება და არ წარმოადგენს კრედიტორის მირ ვადის გადაცილების შემთხვევას.

იმ შემთხვევაში, თუკი კრედიტორი უარს განუცხადებს მოვალეს შესრულების ნაწილ-ნაწილ (ნაწილობრივ) მიღებაზე, ეს თავისთავად არ იწვევს მხარეთა შორის არსებული ვალდებულებების შეწყვეტას. რადგან ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს მოვალის მიერ ვალდებულების არაჯეროვნად შესრულებას. კრედიტორს დარღვეული უფლებების დასაცავად შეუძლია გამოიყენოს კანონით გათვალისწინებული შესაძლებლობები (ხელშეკრულებიდან გასვლა, ხელშეკრულების მოშლა, ზიანის ანაზღაურება).

9. ვალდებულების შესრულების ხარისხი

სახელშეკრულებო ვალდებულებათა უმეტეს შემთხვევაში მოვალეს წარედგინება მოთხოვნა შესრულების საგნის ხარისხის შესახებაც, ანუ მოვალის მიერ განხორციელებული შესრულება უნდა შეესაბამებოდეს ხარისხის მოთხოვნას. სხვა სიტყვებით რომ ითქვას, შესრულება უნდა იყოს ნივთობრივად და უფლებრივად უნაკლო. სულერთია, ვალდებულების საგანი ინდივიდუალური ნივთი იქნება თუ გვაროვნული.¹¹²³ ვალდებულების შესრულების ხარისხი შეიძლება განსაზღვრული იყოს კანონით, მხარეთა შეთანხმებით ან გამომდინარეობდეს ვალდებულების არსიდან. ასე, მაგალითად, 533-ე მუხლის თანახმად, გამქირავებელმა უნდა გადასცეს დამქირავებელს უფლებრივად და ნივთობრივად უნაკლო ნივთი. ანალოგიური მოთხოვნები დადგენილი 487-ე, 488-ე, 639-ე მუხლებით, რომლებიც გამყიდველისა და მენარდის

¹¹²² ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 69.

¹¹²³ ზოიძე, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/ხეცურიანი/შენგელია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 380-ე მუხლი, გვ. 324.

მოვალეობებს აწესრიგებენ შესრულების ხარისხთან დაკავშირებით.

ზოგიერთ შემთხვევაში, ხელმეკრულებით გადასაცემი საგნის ხარისხი შეიძლება სახელმწიფოს მიერ დადგენილი სტანდარტებით იყოს განსაზღვრული.

პრაქტიკაში უფრო გავრცელებულია შემთხვევები, როდესაც ვალდებულების საგნის ხარისხი ხელმეკრულებითაა განსაზღვრული. ასეთ შემთხვევაში მოქმედებს ხელმეკრულების თავისუფლების პრინციპი. თუ მხარეები სხვა რამეზე არ შეთანხმებულან, მაშინ ვალდებულების შესრულების ხარისხთან მიმართებით გამოიყენება კანონით დადგენილი დანაწესები (საშუალო ხარისხი).¹¹²⁴ ამდენად, ასეთ შემთხვევებში კრედიტორი ვერ მოითხოვს მოვალისაგან მაღალი ხარისხის ნივთის გადაცემას და თავის მხრივ, მოვალესაც არა აქვს უფლება განახორციელოს საშუალო ხარისხზე დაბალი შესრულება. მაგალითად, 641-ე მუხლის თანახმად, თუ ნარდობის ხელმეკრულებით შეთანხმებული არ არის შესრულებული სამუშაოს ხარისხი, რაც დაკავშირებულია ნაკეთობის დამზადებასთან, ნაკეთობა ნივთობრივად უნაკლოდ ჩაითვლება, თუკი იგი ვარგისია ხელმეკრულებით გათვალისწინებული ან ჩვეულებრივი გამოყენებისათვის.¹¹²⁵

თუ რა იგულისხმება საშუალო ხარისხში, ამაზე ნათლად მეტყველებს ასევე 488 I მუხლით გათვალისწინებული დებულება, კერძოდ, ნივთი ნივთობრივად უნაკლოა, თუ იგი შეთანხმებული ხარისხისაა. თუ ხარისხი წინასწარ არ არის შეთანხმებული, მაშინ ნივთი უნაკლოდ ჩაითვლება, თუ იგი ვარგისია ხელმეკრულებით გათვალისწინებული ან ჩვეულებრივი სარგებლობისათვის. ასეთ შემთხვევაში დაცულ უნდა იქნეს 380-ე მუხლის მოთხოვნებიც.¹¹²⁶

ანალოგიური დებულებებია გათვალისწინებული განვითარებული ქვეყნების სამოქალაქო კანონმდებლობაშიც, რომლებიც ძირითადად გამოიყენება გვაროვნული ნივთების მიმართ.¹¹²⁷ მაგალითად, საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1246-ე მუხლის თანახმად, „როცა ვალის საგანია გვაროვნული ნივთი, მაშინ მოვალე ვალდებული არაა მისცეს კრედიტორს საუკეთესო ხარისხის ნივთი, თუმცა, ამასთან, მოვალეს არ შეუძლია შესთავაზოს უარესი ხარისხის ნივთი. გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 243-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, „თუ ვალდებულების საგანია გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთი, მაშინ მოვალე ვალდებულია გადასცეს სულ ცოტა საშუალო ხარისხის ნივთი“.¹¹²⁸

¹¹²⁴ ქეჭელაშვილი, სახელმეკრულებო სამართალი, 2008, გვ. 147.

¹¹²⁵ ძლიერიშვილი, ნარდობის ხელმეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2011, გვ. 82.

¹¹²⁶ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელმეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 44.

¹¹²⁷ The French civil code, translated with an introduction by John H. Crabb. Rev. ed. (as amended to 1 July, 1994). Littleton. Colo, Rothman, 1995.

¹¹²⁸ Palandt/Heinrichs, 69 Auflage, 2010, §243, Rn 5; AnwK/Tettinger, §243, Rn 8; Prutting/Smidt-Kessel, §243, Rn 367.

II. სასამართლო პრაქტიკა

1. ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება

ვალდებულების ჯეროვან შესრულებასთან მიმართებით აღსანიშნავია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 27 ოქტომბრის განჩინება საქმეზე № ას-914-954-2011, კერძოდ, **გასაჩივრებული განჩინება** – თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 13 აპრილის განჩინება; **კასატორის მოთხოვნა** – გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება; **დავის საგანი** – ვალდებულების შესრულება.¹¹²⁹

ფაქტობრივი გარემოებები:

თამარ მანჯავიძემ სარჩელი აღძრა სასამართლოში სუათ სირთქიას მიმართ ვალდებულების შესრულების მოთხოვნით შემდეგი დასაბუთებით: 2008 წლის 25 თებერვალს ბანკიდან აღებული სესხით მოსარჩელის შვილმა ვახტანგ მაჭავარიანმა შეიძინა ავტომანქანა „მერსედეს ბენცი“, თუმცა, ვინიდან საბანკო სესხის გადახდას მანჯავიძის ოჯახი ველარ ახერხებდა, გადაწყვიტეს მოცემული ავტომანქანის რეალიზაცია. რაკი მაჭავარიანი საზღვარგარეთ მიემგზავრებოდა, მან მოსარჩელეს სანოტარო წესით გაუფორმა მინდობილობა, ავტომანქანის გასხვისების უფლებით. 2009 წლის თებერვალში მოპასუხემ მოსარჩელისგან, ზეპირი გარიგების საფუძველზე, შეიძინა ავტომანქანა „მერსედეს ბენცი“ სახელმწიფო ნომრით - 151, რომელიც წარმოადგენდა ვახტანგ მაჭავარიანის საკუთრებას. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ მყიდველი არა უგვიანეს სამი თვისა, გადაიხდიდა ნასყიდობის ფასს – 5,000 აშშ დოლარს, რის შემდეგაც მის სახელზე გადაფორმდებოდა ავტომანქანა. პარალელურად თ.მანჯავიძემ მოპასუხეს გადასცა ავტომანქანა და საჭირო დოკუმენტაცია. 2009 წლის ივნისის დასაწყისში, მას შემდეგ, რაც ვალდებულების შესრულებისთვის დადგენილი ვადა ამოინურა, მოსარჩელემ მიმართა სუათ სირთქიას მოთხოვნით, დაუყონებლივ გადაეხადა ავტომანქანის ფასი ან დაებრუნებინა იგი მოსარჩელისთვის. თუმცა მოპასუხემ უსახსრობის გამო, მოითხოვა გადახდის ვადის კიდევ ერთხელ გაგრძელება 2009 წლის 10 ივნისამდე. ამასთანავე, გადასცა მოსარჩელეს 1000 ლარი, რათა მას შესძლებოდა საბანკო სესხის პროცენტის დაფარვა და ორი პირის თანდასწრებით შეადგინა ხელწერილი, რომლითაც აღიარა ვალდებულების არსებობა და გამოთქვა მზადყოფნა მის შესასრულებლად. დათქმული ვადის გასვლის შემდეგ მოპასუხემ კვლავ არ გადაიხადა ნასყიდობის ფასი, თუმცა სწორედ ამ დროს შეისყიდა სატვირთო ავტომანქანა. მან ასევე უარი განაცხადა ავტომანქანის დაბრუნებაზე. მოსარჩელემ, ვინაიდან დაინტერესებული იყო ავტომობილის ადგილსამყოფლით, მიმართა საპატრულო პოლიციას და დაადგინა, რომ იგი 2009 წლის პირველ აგვისტოს ჩამოერთვა ვინმე იქენდუროლის და დაყენებულია ავტოსადგომზე. ავტომობილი მნიშვნელოვნად დაზიანებულია და აღენიშნება ავტოსაგზაო შემთხვევის კვალი. საჯარიმო ავტოსად-

¹¹²⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 27 ოქტომბრის №ას-914-954-2011 გადაწყვეტილება.

გომის მომსახურებისთვის გადასახდელი თანხა 2009 წლის 25 ნოემბრისთვის შეადგენდა 968 ლარს, ხოლო, სასაქონლო ექსპერტიზის დასკვნით, ავტომანქანისთვის მიყენებული ზიანი შეადგენს 1090 ლარს. მოპასუხე უარს აცხადებს, ნებაყოფლობით გადაიხადოს ავტომანქანის შეკეთების, ავტოსადგომზე მომსახურების ხარჯებისა და ავტომანქანის შესყიდვის თანხა.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 10 დეკემბრის გადაწყვეტილებით, თამარ მანჯავიძის სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ, მოპასუხეს მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა 4394 აშშ დოლარის გადახდა, რაც სააპელაციო წესით გაასაჩივრა სუათ სირთქაიამ.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 13 აპრილის განჩინებით სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა.

სახელმწიფო-სამართლებრივი საკითხები:

რა თავისებურებებით ხასიათდება ავტომანქანის თაობაზე დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულება?

რა ფორმით იდება ავტომანქანის ნასყიდობის ხელშეკრულება?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

სასამართლომ დაასკვნა, რომ მოპასუხეს ნაწილობრივ უნდა დაეკისროს მოსარჩელის სასარგებლოდ ავტომანქანის შეკეთების, ავტოსადგომზე მომსახურების ხარჯებისა და ავტომანქანის შესყიდვის თანხის გადახდა.

სასამართლოს დასაბუთება:

პირველი ინსტანციის სასამართლომ დადგენილად ცნო შემდეგი ფაქტობრივი გარემოებები:

2009 წლის თებერვალში თამარ მანჯავიძესა და სუათ სირთქაიას შორის დაიდო ზეპირი გარიგება, რომლის თანახმად მოპასუხემ მოსარჩელისგან 5000 აშშ დოლარად შეიძინა თამარ მანჯავიძის ავტომანქანა.

მოპასუხეს ნასყიდობის ფასი უნდა გადაეხადა ნაწილ-ნაწილ, არა უგვიანეს 2009 წლის ივნისისა.

ნასყიდობის ხელშეკრულების საგანი – ავტომანქანა „მერსედეს – ბენცი“ №V1239158 ტრანსპორტის სარეგისტრაციო მონომობის საფუძველზე საკუთრების უფლებით აღრიცხული იყო თამარ მანჯავიძის ან გარდაცვლილი შვილის ვახტანგ მაჭავარიანის სახელზე. ვ. მაჭავარიანის სამკვიდრო მიღებული აქვს თამარ მანჯავიძეს და იგი წარმოადგენს მის უფლებამონაცვლეს. 2006 წლის 26 ივლისის №1-4204 მინდობილობის თანახმად, ავტომანქანის შესახებ გარიგების შედგენის მომენტში თამარ მანჯავიძეს სანოტარო წესით დამონმებული მინდობილობის საფუძველზე გააჩნდა ვახტანგ მაჭავარიანის მოძრავი ქონების განკარგვის სრული უფლებამოსილება. D

2009 წლის თებერვალში მხარეთა შორის ნასყიდობის ზეპირი გარიგების დადების შემდეგ, მოპასუხეს ფაქტობრივადაც გადაეცა ნაყიდი ავტომანქანა და სუათ სირთქა-

იამ დაიწყო ამ ნივთით სარგებლობა. ავტომანქანით სარგებლობდნენ არა მარტო ნივთის უშუალო შემძენი, არამედ მისი თანამშრომლებიც. მოპასუხე და მისი თანამშრომლები მოსარჩელისგან შესყიდული ავტომანქანით სარგებლობდნენ ნასყიდობის ზეპირი ხელშეკრულების დადებიდან – 2009 წლის თებერვლიდან 2009 1 აგვისტომდე. 2009 წლის 1 აგვისტოს შედგენილი საჯარო მოხელის ქვეითით დასტურდება, რომ ავტომანქანას მართავდა იდრის ინჟინდეროლლუ, რომლის დაჯარიმების შედეგად საჯარო მოხელის ავტოსადგომზე მოხვდა. ავტომანქანა „მერსედეს ბენცი“-151“ კვლავ ირიცხება ვახტანგ მაჭავარიანის სახელზე. სასამართლომ შეაფასა დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები და აღნიშნა, რომ:

148-ე და 149-ე მუხლების თანახმად, ავტომანქანა წარმოადგენს რა მოძრავ ნივთს, მასზე უნდა გავრცელდეს ამ კატეგორიის ნივთებთან დაკავშირებული საკუთრების გადაცემის სამართლებრივი რეჟიმი. 186 I მუხლის თანახმად, მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების გადასაცემად აუცილებელია, რომ მესაკუთრემ ნამდვილი უფლების საფუძველზე გადასცეს შემძენს ნივთი. 186 II მუხლის თანახმად, ნივთის გადაცემად ითვლება შემძენისათვის ნივთის ჩაბარება პირდაპირ მფლობელობაში; არაპირდაპირი მფლობელობის გადაცემა ხელშეკრულებით, რომლის დროსაც წინა მესაკუთრე შეიძლება დარჩეს პირდაპირ მფლობელად; მესაკუთრის მიერ შემძენისათვის მესამე პირისაგან მფლობელობის მოთხოვნის უფლების მინიჭება.

აღნიშნული ნორმის ანალიზით, მოძრავ ნივთზე საკუთრების შესაძენად აუცილებელია ორი წინაპირობის არსებობა: მესაკუთრის ნამდვილი, ლეგიტიმური უფლება და ნივთის გადაცემა. ავტომანქანის ნასყიდობაზე შეთანხმების მომენტში თ. მანჯავიძეს საწარმოო წესით დამოწმებული მინდობილობის საფუძველზე გააჩნდა ვ. მაჭავარიანის მოძრავი ქონების განკარგვის სრული უფლებამოსილება, ასევე უდავოა, რომ N2009 წლის თებერვალში, მხარეთა შორის ნასყიდობის ზეპირი გარიგების დადების შემდეგ, მყიდველს – სუათ სირთქაიას პირდაპირ მფლობელობაში გადაეცა ავტომანქანა და დაიწყო ამ ნივთით სარგებლობა. ამდენად, ხელშეკრულების მხარეები შეთანხმდნენ 327-ე მუხლით გათვალისწინებულ ხელშეკრულების არსებით პირობებზე, რომელთაც ნასყიდობის ხელშეკრულებისათვის, 477-ე მუხლის თანახმად წარმოადგენს ხელშეკრულების საგანი (ავტომანქანა „მერსედეს ბენცი“) და ნასყიდობის ფასი (5000 აშშ დოლარი). ხელშეკრულების არსებით პირობას წარმოადგენდა ნასყიდობის ფასის ავტომანქანის გადაცემის შემდეგ, არა უგვიანეს 2009 წლის ივნისამდე გადახდა. **სადავოს არ წარმოადგენს ის გარემოება, რომ მყიდველს ნასყიდობის საფასური სრულად არ გადაუხდია.**

ზემოაღნიშნულით დასტურდება მოძრავ ნივთზე საკუთრების წარმოშობისთვის აუცილებელი ორივე წინაპირობის არსებობა, მაგრამ სუათ სირთქაიასთვის საკუთრების უფლების გადაცემა შეთანხმების პირობების სამართლებრივი შეფასებით არ მომხდარა, კერძოდ:

მოცემულ შემთხვევაში დადგენილია, რომ მხარეების შეთანხმებით შემძენზე საკუთრება გადავიდოდა ნივთის საფასურის გადახდის შემდეგ. 188-ე მუხლის შესაბამისად, თუ გამსხვისებელმა პირობად დათქვა საკუთრების გადასვლა შემძენზე მხოლოდ ნივთის საფასურის გადახდის შემდეგ, ივარაუდება, რომ საკუთრება გადავა შემძენზე საფასურის სრულად გადახდის შემდეგ. თუ შემძენი გააჭიანურებს

საფასურის გადახდას, ხოლო გამსხვისებელი უარს იტყვის ხელშეკრულებაზე, უკვე ორმხრივად განხორციელებული შესრულება მხარეებმა უნდა დააბრუნონ.

მითითებული ნორმის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ნივთის გადაცემა შემძენისათვის ჯერ კიდევ არ ნიშნავს მასზე საკუთრების უფლების გადასვლას. ნივთის მიღებით მყიდველი იძენს მისი ფლობისა და სარგებლობის უფლებას, თუმცა ნივთის განკარგვის უფლებამოსილება მთლიანად გამყიდველს რჩება, რომელიც ჯერ კიდევ მესაკუთრეს, ვიდრე თანხის სრულად გადახდა არ მოხდება. პირობადებული საკუთრება – გამყიდველისთვის მესაკუთრის ტიტულის შენარჩუნება წარმოადგენს ვალდებულებითი ურთიერთობიდან წარმოშობილი გამყიდველის მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებას, ანუ შემძენზე საკუთრების უფლების გადასვლა დამოკიდებულია ვალდებულების შესრულების პირობაზე – ნასყიდობის საფასურის გადახდაზე.

ამდენად, ზემოაღნიშნული ცალსახად მიუთითებს იმაზე, რომ საკუთრების უფლება მოპასუხეს ავტომობილთან ერთად არ გადასცემია, რადგან გამსხვისებელმა (თამარ მანჯავიძემ) პირობად დათქვა შემძენზე (სუათ სირთქიაზე) საკუთრების უფლების გადაცემა მხოლოდ თანხის (5.000 აშშ დოლარის) სრულად გადახდის შემდეგ. აქედან გამომდინარე, სასამართლო მიიჩნევს, რომ სადავო ავტომობილის ამჟამინდელი მესაკუთრე თამარ მანჯავიძეა, რომელსაც, როგორც ზემოთ დასაბუთდა, **სრული უფლება აქვს მოითხოვოს ვალდებულების შესრულება.**

სასამართლო ვერ გაიზიარებს მოპასუხის მოსაზრებას, რომ ავტომობილი, მართალია, წარმოადგენს მოძრავ ნივთს, მაგრამ მასზე ვრცელდება რა სპეციალური რეჟიმი, საკუთრების წარმოსაშობად საკმარისი არ არის მარტოდენ მხარეთა შეთანხმება და ნივთის გადაცემა, არამედ დამატებით საჭიროა შემძენის მესაკუთრედ რეგისტრაცია შინაგან საქმეთა სამინისტროს მომსახურების სააგენტოში, რადგან „საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, საქართველოს ტერიტორიაზე სატრანსპორტო საშუალება, მისაბმელი, ნომრიანი აგრეგატი ექვემდებარება სავალდებულო რეგისტრაციას.

საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძვლები ამომწურავადაა დადგენილი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით, რომელიც ერთმანეთისაგან განასხვავებს მოძრავ და უძრავ ნივთებზე საკუთრების შეძენის სამართლებრივ რეჟიმს. **186-197-ე მუხლებით განსაზღვრულია რა მოძრავ ნივთებზე საკუთრების შეძენის საფუძვლები, ეს წესები თანაბრად ვრცელდება ყველა მოძრავ ნივთზე და იგი არ ადგენს მოძრავ ნივთზე საკუთრების შესაძენად სავალდებულო რეგისტრაციას.**

რაც შეეხება „საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების შესახებ“ საქართველოს კანონს, პირველი მუხლის შესაბამისად, კანონი განსაზღვრავს საქართველოს ტერიტორიაზე საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სამართლებრივ საფუძველს. აღნიშნული კანონით იმპერატიულად დადგენილია სატრანსპორტო საშუალებათა სავალდებულო რეგისტრაცია, რაც თავისთავად არ წარმოადგენს ნივთზე საკუთრების წარმოშობის საფუძველს. რეგისტრაციის განხორციელება არ წარმოადგენს სამოქალაქო-სამართლებრივ აქტს, იგი მხოლოდ საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სამართლებრივ საფუძველს ქმნის და თავისი არსით ადმინისტრაციული სამართლის სფეროს განეკუთვნება.

მითითებული კანონის საფუძველზე საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის 2007 წლის 31 იანვრის №150 ბრძანებით დამტკიცდა „მექანიკური და სატრანსპორტო საშუალებების სავალდებულო რეგისტრაციის წესების შესახებ“ ინსტრუქცია, რომელიც მკაფიოდ წარმოაჩენს მექანიკური სატრანსპორტო საშუალებებზე რეგისტრაციის შინაარსს, კერძოდ, ინსტრუქციის მე-3 მუხლი განსაზღვრავს რა ინსტრუქციაში გამოყენებულ ტერმინთა განმარტებას, მე-6 პუნქტით ადენს, რომ მესაკუთრედ მიიჩნევა ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელმაც საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით მოიპოვა მექანიკურ სატრანსპორტო საშუალებაზე საკუთრების უფლება და გააჩნია შესაბამისი საკუთრების დამადასტურებელი დოკუმენტი, აგრეთვე ნოტარიულად შედგენილი საკუთრების მინდობის ხელშეკრულებით მექანიკური სატრანსპორტო საშუალების მმართველი პირი, ხოლო ამავე მუხლის მე-12 პუნქტით, მექანიკური სატრანსპორტო საშუალებათა საკუთრების დამადასტურებელი დოკუმენტი არის ამ ინსტრუქციის მე-11 მუხლში მითითებული ორგანიზაცია ან დაწესებულების მიერ გაცემული დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს მექანიკურ სატრანსპორტო საშუალებაზე ფიზიკური ან იურიდიული პირის საკუთრების უფლებას. საგულისხმოა ინსტრუქციის მე-11 მუხლი, რომლის ძალითაც მექანიკურ სატრანსპორტო საშუალებებზე ფიზიკური ან იურიდიული პირის საკუთრების უფლება დასტურდება ერთ-ერთი დოკუმენტით, რომელიც გასცეს: ა) სარეგისტრაციო განყოფილებებმა (ტრანსპორტის სარეგისტრაციო მონმობა, ტექნიკური ტალონი, სააღრიცხვო ბარათი, ერთობლივი განცხადება (დანართი N1)) და ასევე სხვა უფლებამოსილმა ორგანოებმა. ამავე ინსტრუქციის №1 დანართი კი მექანიკური სატრანსპორტო საშუალებაზე საკუთრების გადაცემის მხარეთა ურთიერთშეთანხმებით შედგენილი ერთობლივი განცხადების ნიმუშს წარმოადგენს, რის საფუძველზეც სატრანსპორტო საშუალების რეგისტრაცია ხორციელდება. ამავე ინსტრუქციის მე-3 მუხლის მესამე პუნქტით მოცემულია მექანიკური სატრანსპორტო საშუალების რეგისტრაციის დეფინიცია, კერძოდ, რეგისტრაცია არის ამ ბრძანებით განსაზღვრული წესით, სააგენტოს მიერ მექანიკური სატრანსპორტო საშუალებების სავალდებულო რეგისტრაცია, რეგისტრაციაში ცვლილებების განხორციელება, სარეგისტრაციო ნიშნების მინიჭება, საგზაო მოძრაობაში მონაწილეობისათვის მათი დაშვება და დადგენილი წესით სარეგისტრაციო სისტემასა და დოკუმენტებში ინფორმაციის აღრიცხვა.

ზემოაღნიშნული ნორმების ანალიზი ცხადყოფს, რომ ავტომანქანის რეგისტრაციის მიზანი და დანიშნულება კანონით ამომწურავად არის განსაზღვრული და იგი ამ ნივთზე საკუთრების წარმოშობის აუცილებელი წინაპირობა არ არის, თუმცა მესაკუთრის შეცვლა სავალდებულო რეგისტრაციას ექვემდებარება.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 13 აპრილის განჩინებით, სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა შემდეგი დასაბუთებით:

პალატამ არ გაიზიარა აპელანტ სუათ სირთქაიას მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ მხარეთა შორის ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებისა და მოპასუხისათვის ნივთის გადაცემის მომენტში ნასყიდობის საგანს გააჩნდა ისეთი ნაკლი, რომლის შესახებაც მყიდველი არ იყო ინფორმირებული. **აღნიშნულთან დაკავშირებით პირველი ინსტან-**

ციის სასამართლომ სწორად მიუთითა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 477-ე, 317-ე, 316-ე, 361-ე მუხლებზე და მართებულად დაასკვნა, რომ მხარეთა შორის ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებისა და მოპასუხისათვის ნივთის გადაცემის მომენტში ის ხარვეზები, რომლებიც ავტომობილს გააჩნდა, მოპასუხისთვის ცნობილი იყო ხელშეკრულების დადების მომენტშივე. აღნიშნული დასტურდება იმ გარემოებით, რომ აპელანტი საქართველოში ფლობს ავტომანქანების პროფილაქტიკას, ამდენად, მას გააჩნდა შესაძლებლობა, თავად შეემოწმებინა შეძენილი ავტომობილი და მისი რეალურად შეკეთების შემთხვევაში, ასევე შეეძლო ამ გარემოების დამადასტურებელი წერილობითი მტკიცებულებების წარმოდგენა. მით უფრო იმის გათვალისწინებით, რომ, მოპასუხის ახსნა-განმარტებისა და მონმე სვეტლანა კვირიკაძის ჩვენების მიხედვით, ავტომანქანა სწორედ ამ პროფილაქტიკაში შეაკეთეს. 487-ე მუხლი ადგენს გამყიდველის ვალდებულებას, გადასცეს მყიდველს ნივთობრივი და უფლებრივი ნაკლისაგან თავისუფალი ნივთი. 491 | მუხლის თანახმად, მყიდველს შეუძლია, ნაკლის გამო მოითხოვოს ხელშეკრულების მოშლა 352-ე მუხლის მიხედვით.

სააპელაციო სასამართლომ საქმის მასალებით დადგენილად მიიჩნია, რომ მოპასუხეს, ნივთის ნაკლის გამო, ხელშეკრულების მოშლა კანონით დადგენილი წესით არ მოუთხოვია. უფრო მეტიც, მას შემდეგ, რაც მოპასუხე სუათ სირთქაიამ, მისივე მითითებით, გაიგო ავტომანქანის ნაკლის შესახებ, იგი მაინც მოიხმარდა საკუთარი შეხედულებისამებრ, რაც ერთმნიშვნელოვნად მეტყველებს, რომ მან საკუთრებაში მიიღო შეძენილი ნივთი. ის გარემოება, რომ სუათ სირთქაიას არ სურდა ხელშეკრულების მოშლა და მისი მიზანი იყო მხოლოდ ნასყიდობის საფასურის გადახდის თარიღის გადაწვევა, დასტურდება, თვით მოპასუხე სუათ სირთქაიას ინიციატივით დაკითხული და თავისი პროფილაქტიკის თანამშრომლის მონმე სვეტლანა კვირიკაძის ჩვენებით. ამავე მოწმისა და მოპასუხე სუათ სირთქაიას მეგობრის, თაიფუნ აქკაიას მიერ ხელმოწერილი დოკუმენტით ასევე უდავოდ დასტურდება მხარეთა შორის არსებული ავტომანქანის ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ურთიერთობა, რომლის ფარგლებშიც სუათ სირთქაია **ვალდებული იყო, მოსარჩელისათვის ნასყიდობის ფასი 5000 აშშ დოლარი გადაეხადა 2009 წლის 10 ივნისამდე**. ის გარემოება, რომ ამ ხელწერილის შინაარსი ცნობილი იყო მოპასუხისათვის, დადასტურებულია მონმე სვეტლანა კვირიკაძის ჩვენებით, რომელმაც პირადად შეადგინა ეს ხელწერილი თურქულ ენაზე.

477-ე მუხლის შესაბამისად, ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველი მოვალეა გადასცეს მყიდველს საკუთრების უფლება ქონებაზე, მასთან დაკავშირებული საბუთები და მიაწოდოს საქონელი, ხოლო მყიდველი მოვალეა, გადაუხადოს გამყიდველს შეთანხმებული ფასი და მიიღოს ნაყიდი ქონება. განსახილველ შემთხვევაში დადგენილ იქნა, რომ მხარეთა შორის 2009 წლის თებერვალში ზეპირი ფორმით დაიდო ნასყიდობის ხელშეკრულება, ამასთან, თამარ მანჯავიძემ შეასრულა ნასყიდობის ზეპირი გარიგებით დადგენილი პირობა და ნასყიდობის საგანი გადასცა მოპასუხეს, რომელმაც თავისი **ვალდებულება შეასრულა ნაწილობრივ**, კერძოდ, მან სრულად არ გადაიხადა ნასყიდობის საფასური და მოსარჩელისათვის გადასახდელი დარჩა 4394 აშშ დოლარი 317-ე მუხლი განსაზღვრავს მხარეთა შორის ვალდებულების წარმო-

შობის საფუძვლებს, განსახილველ შემთხვევაში მხარეთა შორის არსებული ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშვა ნასყიდობის ზეპირი გარიგების საფუძველზე. 316 | მუხლით, ვალდებულების ძალით, კრედიტორი უფლებამოსილია, მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება, ხოლო, **361 II მუხლის თანახმად, ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, პალატამ ჩათვალა, რომ არსებობდა მოპასუხისათვის 4 394 აშშ დოლარის დაკისრების საფუძველი.**

პალატამ არ გაიზიარა აპელანტის მითითება იმის თაობაზე, რომ ავტომობილისა და ტექნიკური პასპორტის გადაცემით, სუათ სირთქაიას სახელზე სატრანსპორტო საშუალების საკუთრების უფლება არ გადასულა, რადგან ავტომანქანა ამჟამადაც აღრიცხულია ან გარდაცვლილ ვახტანგ მაჭავარიანის სახელზე. სასამართლომ განმარტა, რომ ავტომობილის სავალდებულო რეგისტრაციას ითვალისწინებს „საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლი, ასევე საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის 31.01.07 წლის №150 ბრძანებით დამტკიცებული „მექანიკური სატრანსპორტო საშუალებების სავალდებულო რეგისტრაციის წესების“ შესახებ ინსტრუქცია. მითითებული ნორმატიული აქტების რეგულირების სფეროს წარმოადგენს საქართველოს ტერიტორიაზე საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა. აღნიშნულის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას წარმოადგენს „საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების შესახებ“ კანონის მე-9 მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული მოთხოვნა, რომლის თანახმად, საქართველოს ტერიტორიაზე სატრანსპორტო საშუალება, მისაბმელი, ნომრიანი აგრეგატი ექვემდებარება სავალდებულო რეგისტრაციას. ამასთან, სატრანსპორტო საშუალების რეგისტრაცია არ წარმოადგენს სამოქალაქო-სამართლებრივ აქტს. **ამ ვალდებულების განხორციელება** წარმოადგენს მხოლოდ ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის და არა ავტოსატრანსპორტო საშუალებაზე საკუთრების უფლების წარმოშობისათვის. ავტომანქანა არის მოძრავი ნივთი და მასზე ვრცელდება მოძრავი ნივთის შექმნისათვის სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი წესები. განსახილველ შემთხვევაში დადგენილია, რომ სადავო ავტომანქანა თამარ მანჯავიძემ, ნამდვილი უფლების საფუძველზე, ნასყიდობის ხელშეკრულების შესაბამისად გადასცა სუათ სირთქაიას. ამდენად, უდავოა, რომ მოპასუხე (აპელანტი) წარმოადგენს სადავო ნივთის მესაკუთრეს.

პალატამ, აპელანტის პოზიცია სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 275 | ბ მუხლის შესაბამისად, სარჩელის განუხილველად დატოვების შესახებ იმ საფუძველით, რომ თ. მანჯავიძე წარმოადგენს არაუფლებამოსილ პირს, არ გაიზიარა და აღნიშნა, რომ ავტომობილის მესაკუთრე ვ. მაჭავარიანი გარდაიცვალა 2010 წლის 8 აპრილს. საქმეში არსებული 2010 წლის 11 მაისის სანოტარო აქტით დგინდება, რომ გარდაცვლილის პირველი რიგის მემკვიდრეს თ. მანჯავიძეს კანონით დადგენილ ვადაში წარდგენილი აქვს განცხადება სამკვიდროს მიღების შესახებ, რაც ნიშნავს ვ. მაჭავარიანის სამკვიდროს მიღებას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სამკვიდროს მართვის ფარგლებში თამარ მანჯავიძე უფლებამოსილია, წარმოადგინოს სამკვიდრო მასა ყველა იმ სამართლებრივ ურთიერთობებში, რომლის მონაწილეც იყო მამკვიდრებელი.

საკასაციო სასამართლომ საქმის მასალების შესწავლისა და გასაჩივრებული გან-

ჩინების სამართლებრივი დასაბუთების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ საკასაციო საჩივარი არ უნდა დაკმაყოფილიყო.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას შემძენზე ავტომანქანის საკუთრების უფლების გადასვლის საკითხთან დაკავშირებით?
- დარღვეულია თუ არა უნაკლო ნივთის გადაცემის ვალდებულება?
- მოსარჩელე არის თუ არა უფლებამოსილი პირი?
- განხორციელდა ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება?

2. ვალდებულების შესრულების ადგილი

ვალდებულების შესრულების ადგილთან მიმართებით, მეტად მნიშვნელოვან დებულებებს შეიცავს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 2 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1297-1317-2011. კასატორი – შპს „ე. მ. ე-ი“ (მოსარჩელე); მონინაალმდევე მხარე – შპს „გ-პ-ი“, სს „...ბანკი –“ (მოპასუხე). გასაჩივრებული განჩინება – თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 9 ივნისის განჩინება; კასატორის მოთხოვნა – გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილების მიღება; დავის საგანი – სახელმწიფო ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულების გამო თანხის დაკისრება¹¹³⁰

ფაქტობრივი გარემოებები:

შპს „ე. მ. ე-მა“ სარჩელი აღძრა სასამართლოში შპს „გ პ-ისა“ და სს „...ბანკი - ს“ მიმართ მხარეთა შორის დადებული გარიგების მეორე ნაწილის 80%-ის – 442 136 აშშ დოლარის, ასევე პირგასამტეხლოს – კონტრაქტის საერთო ღირებულების 5%-ის – 27 633 აშშ დოლარს, ასევე სასამართლო ხარჯების დაკისრების მოთხოვნით შემდეგ გარემოებათა გამო:

2008 წლის 17 ივნისს შპს „ე. მ. ე-სა“ და შპს „გ პ-ს“ შორის დაიდო EM№:-0016/12 ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც მოპასუხეს მოსარჩელისგან უნდა ეყიდა 2 ერთეული „მიცუბიშის“ ფირმის ლიფტი და 10 ერთეული ესკალატორი (ე-ები).

შპს „ე. მ. ე-ი“ ვალდებული იყო, შეემუშავებინა ე-ების დიზაინი, შემდგომში მოეხდინა მათი წარმოება და ბოლოს გადაზიდვა.

მოსარჩელე არ იყო ვალდებული, საქართველოს ტერიტორიაზე მოეხდინა სხვადასხვა ხარჯის, მათ შორის დღგ-ს გადახდა. ხელშეკრულების ღირებულება შეადგენდა 552 670 აშშ დოლარს.

სამუშაოების დაწყება დამოკიდებული იყო ხელშეკრულებისა და მისი დანართების ხელმოწერაზე და ასევე პირველი კლასის საბანკო გარანტიის წარდგენაზე, ხოლო

¹¹³⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 2 მარტის №ას-1297-1317-2011 გადაწყვეტილება.

გადახდა უნდა მომხდარიყო ორ ნაწილად, პირველი ნაწილი შეადგენდა ხელშეკრულების ღირებულების 40%-ს და მისი გადახდა უნდა მომხდარიყო სატრანსპორტო ზედნადებების წარდგენიდან 5 სამუშაო დღის ვადაში, ხოლო მეორე ნაწილი – 60% მოპასუხეს უნდა გადაეხადა 5 დღის განმავლობაში მას შემდეგ, რაც დანადგარები ჩამოვიდოდა დანიშნულების ადგილას.

2008 წლის 17 ივნისს ხელმოწერილ იქნა ძირითადი ხელშეკრულება და მისი სპეციფიკაციები, ხოლო 2008 წლის 20 ივნისს წარმოდგენილ იქნა სს „...ბანკი – ს“ 11/08 საბანკო გარანტია, რითაც ამოქმედდა ხელშეკრულება. 2009 წლის 28 იანვარს საერთაშორისო სატრანსპორტო კომპანიამ „მ.-მ“ მოპასუხეს წარუდგინა ტვირთის გადაზიდვის სატრანსპორტო ზედნადებები, რითაც **ამოქმედდა ფულის გადახდის პირველი ნაწილის შესრულების ვალდებულება, ანუ** ხელშეკრულების ღირებულების 40%-ის გადახდის ვალდებულება, აქედან გამომდინარე, მოპასუხეს შპს „ე. მ. ე-ის“ ანგარიშზე 2009 წლის 4 თებერვლამდე უნდა ჩაერიცხა 221 068 აშშ დოლარი.

2009 წლის 16 თებერვალს გაფორმდა ხელშეკრულების 1 დანართი, რომლის მიხედვითაც თანხის პირველი ნაწილის გადასახდელად გათვალისწინებული ვადა 2009 წლის 4 თებერვლიდან 18 თებერვლამდე გაიზარდა და ასევე პირველად გადასახდელი თანხა განახევრდა.

ხელშეკრულების დადებიდან 2 წლის გასვლის შემდეგ და, მრავალი მოთხოვნის მიუხედავად, **არც ერთმა მოპასუხემ არ შეასრულა ნაკისრი ვალდებულება სრულად**, არ გადაიხადა ხელშეკრულების ღირებულების მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული თანხა, დღგ და საბაჟო გადასახადები, არ გაანაღდეს საბანკო გარანტია, რის შედეგადაც ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საქონელი აღმოჩნდა სახელმწიფოს საკუთრებაში და მომსახურების სააგენტოს მიერ განმეორებით გამართულ აუქციონზე, შპს „გ პ-მა“ ეს საქონელი შეიძინა დარჩენილი თანხის ნახევარ ფასად.

მოპასუხე შპს „გ პ-მა“ სარჩელი არ ცნო და მის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის საფუძველად მიუთითა შემდეგ გარემოებებზე:

ხელშეკრულების 2.1 პუნქტის მიხედვით გამყიდველის ვალდებულება შეადგენდა ტვირთის თბილისამდე ტრანსპორტირებასა და მყიდველისათვის გადაცემას, ხოლო 7.2 პუნქტის თანახმად, გამყიდველი ვალდებული იყო, უზრუნველყო მყიდველი შემდეგი დოკუმენტებით: შეფუთვის სია, წარმოშობის სერტიფიკატი, სატრანსპორტო ზედნადებები და ინვოისი, რაც მოსარჩელეს არ განუხორციელებია.

მოპასუხე არ დაეთანხმა იმ გარემოებას, რომ „ე. მ. ე-მა“ იყიდა მომსახურება, რადგან აღნიშნული არ ყოფილა გათვალისწინებული მხარეთა შეთანხმებაში.. განბაყების ხარჯებსა და დღგ-ს გადახდის მოთხოვნაზე **მოპასუხემ აღნიშნა, რომ მათთვის არ მომხდარა ნასყიდობის საგნის თბილისში შემოტანის ფაქტის შესახებ ინფორმაციის და არც მასთან დაკავშირებული დოკუმენტების გადაცემა, რომელთა მიხედვითაც სწორედ ზემოაღნიშნული ფაქტი იყო ერთ-ერთი საფუძველი მოსარჩელის მიერ დარჩენილი ანაზღაურების მოთხოვნისა და საპასუხო მოქმედების შესრულებისა მოპასუხის მხრიდან.**

სს „...ბანკი - მ“ ასევე არ ცნო სარჩელი და მოითხოვა მის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა შემდეგი საფუძველებით:

სს „...ბანკი – “ არ წარმოადგენს მოსარჩელესა და შპს „გ პ-ს“ შორის დადებული

ხელშეკრულების მხარეს. ბანკი, გაცემული საბანკო გარანტიის მიხედვით, ბენეფიციარია, ანუ შპს „ე. მ. ე-ს“ გარანტისათვის, გარდა წერილობითი მოთხოვნისა, უნდა წარედგინა ზედნადებების დედნები, რაც ამ უკანასკნელს არ განუხორციელებია. ასევე 2009 წლის 19 მარტს №01/545^ა წერილით მიმართა შპს „გ პ-ს“ და სთხოვა, მისთვის ეცნობებინა, შესრულდა თუ არა შპს „გ პ-სა“ და შპს „ე. მ. ე-ს“ შორის გაფორმებული ხელშეკრულების ვადები და პირობები. შპს „გ პ-ს“ წერილი ჩაბარდა 2009 წლის 19 მარტს. შპს „გ-პ-ი“ 24 მარტის №GRP/48 საპასუხო წერილით აცხობინებდა სს „... ბანკი – ს“, რომ შპს „გ პ-მა“ დათქმულ ვადაში გადაუხადა შპს „ე. მ. ე-ს“ კონტრაქტის ღირებულების 20%, ანუ 110 534 აშშ დოლარი, ასევე აცხობინებდა, რომ შპს „ე. მ. ე-ს“ არ მიუწოდებია მისთვის დანადგარების ჩამოსვლასთან დაკავშირებული დოკუმენტები. ზემოთ აღნიშნული წერილის მიხედვით, შპს „გ პ-მა“ გადაუხადა შპს „ე. მ. ე-ს“ თანხის ის ნაწილი, რომლის გადახდის შემდეგ შპს „ე. მ. ე-ს“ დანადგარები თბილისის საბაჟოზე უნდა ჩამოეტანა, რის გამოც მოპასუხემ მოსარჩელეს გაუგზავნა №01/550 წერილი გარანტიის თანხის გადახდაზე უარის თქმის შესახებ. მოპასუხე არ დაეთანხმა სარჩელში მითითებულ გარემოებას, რომ მას დაკისრებული ჰქონდა ვალდებულება შპს „ე. მ. ე-ს“ წინაშე გაეხსნა შეუბრუნებლად დამტკიცებული აკრედიტივი.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 26 ნოემბრის გადაწყვეტილებით, შპს „ე.მ. ე-ის“ სარჩელი შპს „გ პ-ისა“ და სს „...ბანკი - ს“ მიმართ არ დაკმაყოფილდა, რაც სააპელაციო წესით გაასაჩივრა მოსარჩელემ.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 9 ივნისის განჩინებით, შპს „ე.მ. ე-ის“ სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 26 ნოემბრის გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელად.

შპს „ე. მ. ე-ისმა“ საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ წარმოდგენილი საკასაციო საჩივარი არ იყო დასაშვები სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 391-ე მუხლით გათვალისწინებული არც ერთი საფუძვლით და განჩინებით დაუშვებლად მიიჩნია იგი.

სახელმწიფო-სამართლებრივი საკითხები:

განხორციელდა თუ არა მოპასუხის მიერ ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება?

განხორციელდა თუ არა მოსარჩელის მიერ მოპასუხისათვის ნასყიდობის საგნის თბილისში შემოტანის ფაქტის შესახებ ინფორმაციისა და მასთან დაკავშირებული დოკუმენტების გადაცემა?

დარღვეულია თუ არა ვალდებულების შესრულების ადგილთან დაკავშირებით დადგენილი მოთხოვნები?

წარმოადგენს თუ არა სს „...ბანკი —“ მოსარჩელესა და შპს „გ პ-ს“ შორის დადებული ხელშეკრულების მხარეს?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

სასამართლომ დააკვნა, რომ მოსარჩელის მოთხოვნა მოპასუხეების მიმართ სახელმწიფო ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულების გამო თანხის დაკისრებასთან დაკავშირებით არ უნდა იქნეს დაკმაყოფილებული.

სასამართლოს დასაბუთება

თბილისის საქალაქო სასამართლომ მიუთითა, რომ 2008 წლის 17 ივნისის ნასყიდობის ხელშეკრულების პირობების თანახმად, ნასყიდობის საგნის საბოლოო დანიშნულების ადგილად განისაზღვრა ქ.თბილისი. **გამყიდველს მყიდველისთვის ტვირთი უნდა მიეწოდებინა ქ. თბილისში ხელშეკრულების 2.1 პუნქტის შესაბამისად. ძირითადი ხელშეკრულების ამ ნაწილს არ განუცდია ცვლილება 2009 წლის 16 თებერვალს.** ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ტვირთი, კერძოდ, ორი „მიცუბიშის“ ლიფტი და 10 ერთეული „მიცუბიშის“ ესკალატორი კონტეინერებით 2009 წლის 1 მარტს შემოვიდა საქართველოში, ფოთის ნავადგურში. ტვირთი დასაწყობდა საბაჟო ტერმინალზე.

სასამართლომ მიუთითა **361 II მუხლზე და აღნიშნა, რომ ხელშეკრულებით განსაზღვრული შესრულება უნდა მოხდეს მხარეთა მიერ წინასწარ განსაზღვრული დანიშნულების ადგილზე. ნორმის მიზნებიდან გამომდინარე, შპს „ე. მ. ე-ს“ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულების მიზნით, ხელშეკრულების საგანი უნდა მიეწოდებინა ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ადგილზე.** იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ტვირთი 2009 წლის 1 მარტს შემოვიდა ფოთის ნავსადგურში, სასამართლომ მიიჩნია, რომ შპს „ე. მ. ე-ს“ მიერ ხელშეკრულებით განსაზღვრული პირობების დარღვევაა სახეზე, კერძოდ, დარღვეულია მხარეთა შეთანხმება მინოდების ადგილის შეცვლასთან.

სასამართლომ არ გაიზიარა მოსარჩელის მოსაზრება, რომ საბაჟო ვალდებულებების შეუსრულებლობის გამო, ტვირთის სახელმწიფო საკუთრებაში გადასვლა გამოწვეულ იქნა მოსარჩელის უმოქმედობით, რომელმაც თავის დროზე არ მიიღო და განახორციელა ფოთში შემოსული ტვირთის განბაჟება. **იმ შემთხვევაში, თუკი შესრულებოდა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობა ტვირთის მინოდების ადგილის თბილისამდე ტრანსპორტირების თაობაზე, გარანტიის მოქმედების ფარგლებში - 2009 წლის 17 მარტამდე უზრუნველყოფილი იქნებოდა ხელშეკრულების ღირებულების 100%-იანი ანაზღაურება.**

სასამართლომ იხელმძღვანელა 316 I, 317 I მუხლებით და განმარტა, რომ ხელშეკრულება, როგორც სამოქალაქო სამართლის ინსტიტუტი, არის ორმხრივი (ან მრავალმხრივი) ნების გამოვლენა, რომელიც მიმართულია სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტისაკენ. ხელშეკრულება იდება მხარეების ურთიერთთანმხვედრი, საერთო მიზნისკენ მიმართული ნების გამოხატვის შედეგად. 327-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების დადების ფაქტს კანონმდებელი უკავშირებს მის არსებით პირობებზე მხარეთა შეთანხმების მიღწევას.

საქმის მასალებით ირკვევა, რომ შპს „ე. მ. ე-სა“ და შპს „გ პ-ს“ შორის დადებული ხელშეკრულების არსებით პირობებზე შეთანხმება მოხდა როგორც ძირითადი ხელშეკრულების დადებისას - 2008 წლის 17 ივნისს, ასევე, 2009 წლის 16 თებერვალს, როდესაც ძირითადი ხელშეკრულების ცალკეულმა პუნქტებმა განიცადა ცვლილება, ხოლო ხელშეკრულების დანარჩენი პირობები დარჩა უცვლელი.

სასამართლომ იხელმძღვანელა 477-ე მუხლით და აღნიშნა ისიც, რომ **ერთ-ერთი ხელშემკრეული მხარის – შპს „ე. მ. ე-ს“ მიერ დარღვეულ იქნა ამ ნორმის პირველი ნაწილით დადგენილი სამივე პირობა: ა) შპს „გ პ-ს“ არ მიეწოდა ხელშეკრულების სა-**

განი ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ადგილას – ქ.თბილისის საბაჟოზე; ბ) შპს „გ პ-ს“ არ მიენოდა ხელშეკრულებით შეთანხმებული დოკუმენტი - სასაქონლო ზედნადების ორიგინალი; გ) ზემოთ დასახელებული ორივე პირობის დარღვევამ საბოლოოდ გამოიწვია ტვირთზე საკუთრების უფლების გადაუცემლობა.

სასამართლომ 477-ე მუხლის შინაარსის გათვალისწინებით, ჩათვალა, რომ ნივთის მყიდველი ვალდებულია, ნასყიდობის ფასი გადაიხადოს მხოლოდ გამყიდველის მიერ ამავე ნორმის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული პირობების სრულად შესრულების შემდეგ. განსახილველ შემთხვევაში კი შპს „გ პ-ის“ მიერ ძირითადი თანხის 80%-ის გადახდის შესახებ ვალდებულება არ წარმოშობილა. რაც შეეხება შპს „გ პ-ისათვის“ პირგასამტეხლოს სახით 27633 აშშ დოლარის ანაზღაურების დაკისრების მოთხოვნას, მიუთითა შემდეგზე: პირგასამტეხლო, 153-ე მუხლის თანახმად, აქცესორულ უფლებას წარმოადგენს, ვინაიდან ამ შემთხვევაში არ არსებობს ძირითადი თანხის დაკისრების საფუძველი, შესაბამისად, არ არსებობს არც პირგასამტეხლოს დაკისრების საფუძველი.

უსაფუძვლოდ იქნა მიჩნეული მოსარჩელის მოთხოვნა სს „...ბანკი - სათვის“ საბანკო გარანტიით გათვალისწინებული თანხის ანაზღაურების დაკისრების შესახებ. აღნიშნული მოსაზრება სასამართლომ დაამყარა შემდეგ გარემოებებს: 879-ე მუხლის თანახმად, საბანკო გარანტია წარმოადგენს ფულადი ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის საშუალებას, რომლის მიზანი ძირითადი ვალდებულების შესრულებაა. გარანტის ვალდებულება საგარანტიო თანხის გაცემის შესახებ წარმოიშობა გარკვეული წინაპირობების ერთდროულად არსებობის შემთხვევაში. ამისათვის, მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, რამდენად არსებობს საგარანტიო თანხის მოთხოვნის საფუძველი, რაც გულისხმობს იმას, რომ: ა) საჭიროა წერილობითი ფორმით ფულადი თანხის გადახდის შესახებ მოთხოვნის წარდგენა; ბ) იმ დოკუმენტების წარდგენა, რომლებიც საგარანტიო წერილშია მითითებული; გ) მითითება პრინციპალის მიერ ძირითადი ვალდებულების დარღვევის ფაქტზე, ასევე მითითება იმის თაობაზე, თუ რაში გამოიხატა პრინციპალის მიერ თავისი მოვალეობების შეუსრულებლობა. ბენეფიციარის მოთხოვნა წარმოადგენს გარანტის ვალდებულების წარმოშობის დამადასტურებელ ძირითად იურიდიულ დოკუმენტს. გარანტისათვის წარდგენილი მოთხოვნა არ შეიცავდა მითითებას იმის თაობაზე, თუ რაში გამოიხატა პრინციპალის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების დარღვევა. სასამართლომ მიუთითა 887 | მუხლზე და მიიჩნია, რომ სს „...ბანკი - ს“ ვალდებულება საგარანტიო თანხის გაცემის შესახებ არ წარმოშობილა.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 9 ივნისის განჩინებით შპს „ე. მ. ე-ის“ სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა და უცვლელად დარჩა თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილება.

სააპელაციო პალატის განჩინება საკასაციო წესით გაასაჩივრა შპს „ე. მ. ე-მა“, მოითხოვა გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება და საკასაციო სასამართლოს მიერ ახალი გადაწყვეტილების მიღება შემდეგი საფუძველებით: სააპელაციო პალატის განჩინება სამართლებრივად საკმარისად დასაბუთებული არ არის, რაც სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 394-ე მუხლის შესაბამისად, მისი გაუქმების საფუძველია. გა-

საჩივრებული განჩინებით სასამართლოს შეფასება არ მიუცია იმ ფაქტისათვის, რომ მხარეთა შორის 2008 წლის 17 ივნისს გაფორმებული **ხელშეკრულება შერეული ტიპის ხელშეკრულებაა**. აღნიშნულ მოსაზრებას ადასტურებს თავად ხელშეკრულების სა-თაური, სადაც არაა მითითებული ნასყიდობის თაობაზე, ხოლო პალატამ დადგენილად მიიჩნია მხარეთა შორის ნასყიდობის სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობა. საქმის განხილვისას აპელანტი მოითხოვდა ასევე ხელშეკრულების სამართლებრივი ტიპის განსაზღვრას, რის თაობაზეც სასამართლოს არ უმსჯელია. აღნიშნულს მნიშ-ვნელობა აქვს იმდენად, რამდენადაც შერეული ხელშეკრულება შეიძლება შეიცავდეს როგორც ნასყიდობის, ისე სხვა სამართლებრივი ურთიერთობის მარეგულირებელ წესებს. კასატორის ამ პოზიციას ადასტურებს სადავო ხელშეკრულების 2.1. პუნქტი და მისი დანართები, საიდანაც ნათლად ირკვევა, რომ გარიგება შეიცავს როგორც ნასყიდობისა და ნარდობის, ისე გადაზიდვისა და დაზღვევის მახასიათებელ ნიშ-ნებს. ამ საკითხზე მსჯელობის არარსებობა გასაჩივრებული განჩინების გაუქმების საფუძველია. პალატა ვალდებული იყო, სრულყოფილად გამოერკვია საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოებები, მიუხედავად იმისა, დადგინდებოდა თუ არა გამყიდვე-ლის ვალდებულება საქონლის თბილისამდე მიწოდებაზე. ამ გარემოებათა დაუდგენ-ლობა არღვევს, ერთი მხრივ, დისპოზიციურობის პრინციპს და, მეორე მხრივ, დასაბ-უთებული გადაწყვეტილების მიღების ვალდებულებას. დანადგარების ფასის 20%-ის გადახდა ვერ დაფარავდა გარიგებიდან გამომდინარე კასატორის მიერ განეულ ხარ-ჯებს, რაც მას, ბუნებრივია, წარმოუშობდა ნივთის მიწოდების დაკავების უფლებას. სასამართლო ვალდებული იყო შეფასება მიეცა ამ საკითხისათვის და გადაწყვეტილე-ბა დაესაბუთებინა მე-500 მუხლით, რის გამოუყენებლობითაც გადაწყვეტილება სრულიად დაუსაბუთებელია. გასაჩივრებული განჩინების არასაკმარის იურიდიულ დასაბუთებაზე მიანიშნებს ის ფაქტიც, რომ სასამართლოს არ უხელმძღვანელია 342-ე მუხლით და არ დაუდგენია მხარეთა შორის გაფორმებული ხელშეკრულება წარმოადგენდა თუ არა სტანდარტული პირობებით დადებულ გარიგებას. აღნიშნუ-ლი გარემოების გამოკვლევის სანინაალმდეგოდ, სასამართლომ განჩინება მხოლოდ ნასყიდობის მარეგულირებელი ნორმებით დაასაბუთა და შეფასება არ მისცა ისეთ გარემოებას, როგორცაა მხარეთა მიერ ხელშეკრულებით შეთანხმებული პირო-ბები, მათ შორის **ხელშეკრულებით შეთანხმებული ღირებულების გადახდის პირობა**. იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ სადავო გარიგება არ არის სტანდარტული ხელშეკრულება და მოიცავს ნარდობის მარეგულირებელ წესსაც, სასამართლოს, 648-ე მუხლის თანახმად, უნდა შეეფასებინა ის ფაქტიც, რომ მყიდველი ვალდებული იყო თანხის ნაწილ-ნაწილ გადახდაზეც. აღნიშნულს ასევე ითვალისწინებდა ხელშეკ-რულების 1 დანართით შეტანილი ცვლილებაც. გამომდინარე იქიდან, რომ კასა-ტორს, რომელსაც **ორმხრივი ხელშეკრულებით ჰქონდა დაკისრებული ვალდებულება, შეეძლო საპასუხო მოქმედების შესრულებამდე უარი ეთქვა თავისი ვალდებულების შესრულებაზე**, კერძოდ, თავდაპირველ მოპასუხეს, ხელშეკრულების №1 დანართის შესაბამისად, შპს „ე. მ. ე-ის“ სასარგებლოდ უნდა გაეხსნა შეუბრუნებლად დამტ-კიცებული აკრედიტივი და შემდეგ მოეთხოვა გამყიდველის მომსახურე ბანკისაგან დოკუმენტაცია, რაც მას არ განუხორციელებია. ამდენად, სააპელაციო სასამართლო ვალდებული იყო გადაწყვეტილების დასაბუთებისას ეხელმძღვანელა 369-ე და 648-ე

მუხლების მოთხოვნებით.

საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ წარმოდგენილი საკასაციო საჩივარი არ იყო დასაშვები სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 391-ე მუხლით გათვალისწინებული არც ერთი საფუძვლით და განჩინებით დაუშვებლად მიიჩნია იგი.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას გამყიდველის მხრიდან სახელმწიფოებო ვალდებულების შესრულების ადგილის დარღვევასთან დაკავშირებით?
- ხომ არ აქვს ადგილი მხარეთა შორის შერეული ხელშეკრულების დადებას?
- სს „ბანკი“ არის თუ არა ვალდებული პირი (სათანადო მოპასუხე)?

3. ვალდებულების შესრულების დრო

ვალდებულების შესრულების დროსთან მიმართებით მნიშვნელოვანია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2008 წლის 18 ნოემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე № ას-654-876-08. კასატორი (მოპასუხე) – ა. ა-ანი; მოწინააღმდეგე მხარე (მოსარჩელე) – ქუთაისის ... სახელმწიფო თეატრი; გასაჩივრებული გადაწყვეტილება – ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2008 წლის 6 ივნისის გადაწყვეტილება. დავის საგანი – თანხის დაკისრება.

ფაქტობრივი გარემოებები:

2007 წლის 8 ივნისს ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიას სასარჩელო განცხადებით მიმართა ქუთაისის ... სახელმწიფო თეატრმა მოპასუხე ა. ა-ანის მიმართ. მოსარჩელემ მოითხოვა მოპასუხისათვის აბონემენტების გავრცელების შედეგად წარმოშობილი დავალიანების ანაზღაურების დაკისრება 1353.48 ლარის ოდენობით.

მოსარჩელის მითითებით, ზემოაღნიშნული დავალიანების თაობაზე ა. ა-ანი არაერთხელ იქნა გაფრთხილებული. 2005 წლის 4 ოქტომბერს მოპასუხემ ახსნა-განმარტებითი ბარათი წარადგინა და დავალიანება აღიარა. **მოთხოვნის დაკმაყოფილების სამართლებრივ საფუძვლად მოსარჩელემ მიუთითა 361 II მუხლზე (ტომი 1, ს.ფ. 1-2).**

მოპასუხე ა. ა-ანმა სარჩელი არ ცნო და აღნიშნა, რომ მოსარჩელის მოთხოვნა ხანდაზმული იყო. ამასთან, მის მიერ არანაირი ვალის აღიარებას ადგილი არ ჰქონია. იმ შემთხვევაში, თუ ხელშეკრულების პირობების დარღვევაზე იმსჯელებდა, სასამართლოს უნდა გაეთვალისწინებინა, რომ მოპასუხის მიმართ ნაკისრი ვალდებულება საერთოდ არ შესრულებულა განეული სამუშაოს ანაზღაურების თვალსაზრისით (ტომი 1, ს.ფ. 16-19).

საქმის პროცედურული გარემოებები:

ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს 2007 წლის 12 სექტემბრის გადაწყვეტილებით, ქუთაისის ... თეატრის სარჩელი არ დაკმაყოფილდა.

საქალაქო გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა ქუთაისის ... თეატრმა, რომელმაც მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და სარჩელის დაკმაყოფილება. ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2008 წლის 6 ივნისის გადაწყვეტილებით, ქუთაისის ... თეატრის სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა, გაუქმდა ქუთაისის საქალაქო სასამართლოს 2007 წლის 12 სექტემბრის გადაწყვეტილება, ქუთაისის ... თეატრის სარჩელი დაკმაყოფილდა, ა. ა-ანს ქუთაისის თოჯინების თეატრის სასარგებლოდ დაეკისრა 1353.48 ლარის გადახდა.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა ა. ა-ანმა, რომელმაც მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით მოსარჩელისათვის სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა.

საკასაციო სასამართლომ დასაშვებად ცნო საკასაციო საჩივარი, შეისწავლა საქმის მასალები, მოუსმინა მხარეთა ახსნა-განმარტებებს, გამოიკვლია საკასაციო საჩივრის საფუძვლები და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ უნდა დაკმაყოფილებულიყო საკასაციო საჩივარი და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნა სააპელაციო სასამართლოს.

სახელშეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები:

მოვალის მხრიდან ადგილი აქვს ფაქტის აღიარებას თუ ვალდებულების აღიარებას?

ხანდაზმულია თუ არა მოსარჩელის მოთხოვნა?

განსაზღვრულია თუ არა ვალდებულების შესრულების დრო?

სასამართლოს დასაბუთება:

პირველი ინსტანციის სასამართლომ დადგენილად ცნო, რომ მხარეთა შორის საქმიანი ურთიერთობა შეწყდა 1998 წელს, მხარეებმა დაადასტურეს, რომ მათ შორის საქმიანი ურთიერთობის შეწყვეტის შემდეგ გასულია თითქმის 10 წელი. საქმეში არსებული ფაქტობრივი გარემოებებისა და მოდავე მხარეების ახსნა-განმარტებების საფუძველზე მოთხოვნა მიიჩნია ხანდაზმულად და არ დააკმაყოფილა სარჩელი.

სააპელაციო სასამართლო არ დაეთანხმა პირველი ინსტანციის სასამართლოს დასკვნას მოცემული დავის ხანდაზმულად მიჩნევის თაობაზე და აღნიშნულთან დაკავშირებით მიუთითა **365-ე მუხლზე**, რომლის თანახმად, თუ **ვალდებულების შესრულებისათვის** არ არის განსაზღვრული **დრო** და იგი სხვა გარემოებებიდანაც არ ირკვევა, მაშინ კრედიტორს ნებისმიერ **დროს** შეუძლია მოითხოვოს მისი შესრულება, ხოლო მოვალეს შეუძლია იგი დაუყოვნებლივ შეასრულოს. რამდენადაც თოჯინების თეატრსა და ა. ა-ანს შორის დადებული ხელშეკრულებით **ვალდებულების შესრულების დრო** არ განსაზღვრულა, სააპელაციო სასამართლომ მოსარჩელის მოთხოვნა ხანდაზმულად არ მიიჩნია.

სააპელაციო სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზე, რომ ა. ა-

ანის ახსნა-განმარტებითი ბარათი მხარეთა შორის ვალდებულების არსებობას ადასტურებდა. ამასთან, მას აბონემენტების ნაწილი თანხა თეატრისათვის გადახდილი ჰქონდა. სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა 361 I მუხლზე, რომლის მიხედვით ყოველი შესრულება გულისხმობს ვალდებულების არსებობას. 361 II მუხლის თანახმად კი, ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად (ტომი 2, ს.ფ. 41-44).

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა ა. ა-ანმა, რომელმაც მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით მოსარჩელისათვის სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა.

კასატორი მიიჩნევს, რომ სააპელაციო სასამართლომ სადავო სამართლებრივი ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად არასწორად გამოიყენა 365-ე მუხლი, რომლის მიხედვით, თუ ვალდებულების შესრულებისათვის არ არის განსაზღვრული დრო და იგი სხვა გარემოებებიდანაც არ ირკვევა, მაშინ კრედიტორს ნებისმიერ დროს შეუძლია მოითხოვოს მისი შესრულება, ხოლო მოვალეს შეუძლია იგი დაუყოვნებლივ შეასრულოს. მართალია, კანონის დასახელებულ ნორმაში საუბარია კრედიტორის უფლებამოსილებაზე ვალდებულების შესრულების ნებისმიერ დროს მოთხოვნასთან მიმართებაში, მაგრამ, კასატორის აზრით, ასეთ შემთხვევაში ვალდებულების შესრულების ნებისმიერ დროს მოთხოვნის შესაძლებლობა მხოლოდ ხანდაზმულობის ვადის ფარგლებში მოიაზრება. რამდენადაც მოცემულ შემთხვევაში ადგილი აქვს სახელმწიფო მოთხოვნას, 129 I მუხლიდან გამომდინარე, მასზე უნდა გავრცელდეს მოთხოვნის ხანდაზმულობის სამწლიანი ვადა, რომლის ათვლაც 130-ე მუხლის შესაბამისად უნდა მოხდეს მოთხოვნის წარმოშობის მომენტიდან.

კასატორის მოსაზრებით, სადავო შემთხვევაში მოთხოვნის წარმოშობის მომენტს წარმოადგენს მხარეთა შორის საქმიანი ურთიერთობის შეწყვეტის დრო – 1998 წელი, ვინაიდან დადგენილია, რომ ვალდებულების ნაწილობრივ შესრულებას ადგილი ჰქონდა 1998 წელს. შესაბამისად, მოპასუხისათვის საქმიანი ურთიერთობის შეწყვეტისთანავე ცნობილი იყო უფლების დარღვევის ფაქტი, კერძოდ ის, რომ აბონემენტთა ღირებულება სრულად არ იყო დაფარული.

კასატორი არ ეთანხმება სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობას მის მიერ ახსნა-განმარტებითი ბარათით ვალდებულების არსებობის დადასტურების თაობაზე. აღნიშნულ ბარათში ა. ა-ანს ვალის არსებობა კი არ უღიარებია, არამედ მოპასუხესთან სადავო ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოშობილი ურთიერთობები აღწერა. ამასთან, მას ვალდებულების არსებობაც რომ ეღიარებინა, 144-ე მუხლიდან გამომდინარე, მაინც დარჩებოდა ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმის უფლება, რამდენადაც მოსარჩელის მოთხოვნა ხანდაზმული იყო (ტომი 2, ს.ფ. 47-56).

საკასაციო სასამართლომ დასაშვებად ცნო საკასაციო საჩივარი, შეისწავლა საქმის მასალები, მოუსმინა მხარეთა ახსნა-განმარტებებს, გამოიკვლია საკასაციო საჩივრის საფუძვლები და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ უნდა დაკმაყოფილებულიყო საკასაციო საჩივარი და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნა სააპელაციო სასამართლოს შემდეგ გარემოებათა გამო:

საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებული გადაწყვეტილება გამოტანილია საქმეზე ფაქტობრივი გარემოებების სრულ-

ლყოფილი დადგენისა და სამართლებრივი შეფასების გარეშე. კერძოდ, ამ შემთხვევაში სადავო სამართლებრივი ურთიერთობის მიმართ 129 I მუხლის საფუძველზე სახელშეკრულებო მოთხოვნების ხანდაზმულობის სამწლიანი ვადა უნდა გავრცელდეს.

ამასთან დაკავშირებით საკასაციო სასამართლომ **არასწორად მიიჩნია სააპელაციო სასამართლოს მიერ სადავო სამართალურთიერთობის მიმართ 365-ე მუხლის შეფარდება**. აღნიშნული ნორმის გამოყენება იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, როდესაც ვალდებულების შესრულებისათვის არ არის განსაზღვრული დრო და იგი სხვა გარემოებებიდანაც არ ირკვევა, **მოცემულ შემთხვევაში კი სააპელაციო სასამართლომ არ გამოარკვია, ვალდებულების შესრულების დრო ირკვეოდა თუ არა სადავო სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსიდან გამომდინარე**. პირველი ინსტანციის სასამართლომ დადგენილად ცნო, რომ მხარეთა შორის საქმიანი ურთიერთობა შეწყდა 1998 წელს, მხარეებმა დაადასტურეს, რომ მათ შორის საქმიანი ურთიერთობის შეწყვეტის შემდეგ გასულია თითქმის 10 წელი.

სააპელაციო სასამართლომ ასევე არ გააქარწყლა პირველი ინსტანციის სასამართლოს დასკვნა მხარეთა შორის საქმიანი ურთიერთობების 1998 წელს შეწყვეტის შესახებ, არ იმსჯელა, თუკი მხარეთა შორის საქმიანი ურთიერთობა 1998 წელს შეწყდა, ასეთ შემთხვევაში .... თეატრს, გონივრულად უნდა ევარაუდა თუ არა, რომ სადავო თანხის ნაწილში ხელშეკრულება არ შესრულდა.

სააპელაციო სასამართლომ არც ის გარემოება დაუდგინა, თუ როდის მოითხოვა თავდაპირველად .... თეატრმა ამ **ვალდებულების შესრულება**. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ამ შემთხვევაში სადავო არა მთლიანი **ვალდებულების**, არამედ მისი დარჩენილი ნაწილის შესრულება, ხოლო სააპელაციო სასამართლომ არ გამოარკვია, თუ როდის შესრულდა **ვალდებულების ნაწილი** და ამკარა იყო თუ არა, რომ სადავო თანხის ნაწილში ვალდებულება არ შესრულდა. ამასთან დაკავშირებით სააპელაციო სასამართლომ უნდა დაადგინოს, თუ რა ვადის აბონემენტები ჰქონდა გასავრცელებელი მოცემულ შემთხვევაში მოპასუხეს, როდის ამოიწურებოდა მათი გამოყენებისა და გავრცელების ვადა, როდის შეიტყო ან უნდა შეეტყო თეატრს აბონემენტების გავრცელების ვადის ამოწურვის შესახებ და როდიდან წარმოეშვა მას დარჩენილი თანხის დაბრუნების მოთხოვნა.

საკასაციო სასამართლომ ასევე განმარტა, რომ საქმის ხელახლა განხილვისას სააპელაციო სასამართლომ ასევე უნდა იმსჯელოს ა. ა-ანის 2005 წლის 4 ოქტომბრის ახსნა-განმარტების შესახებ (ტ.1, ს.ფ.10-11) და შეაფასოს, წარმოადგენს თუ არა იგი 144 III მუხლის საფუძველზე **ვალდებული პირის** აღიარებას. აღნიშნულთან მიმართებაში საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ ამ შემთხვევაში სწორად უნდა შეფასდეს შემდეგი გარემოება: ახსნა-განმარტება თავისი შინაარსის გათვალისწინებით წარმოადგენს ა. ა-ანის **მიერ ვალდებულების აღიარებას თუ ფაქტის აღიარებას**, რადგან, როგორც 137-ე, ისე 144 III მუხლით განსაზღვრული სამართლებრივი შედეგი უკავშირდება მოვალის მიერ **ვალდებულების აღიარებას**, სადაც მოვალე გამოხატავს ნებას, იძლევა დაპირებას ვალდებულების შესრულების თაობაზე და არა ფაქტის აღიარებას, სადაც მოვალე ახდენს მარტოოდენ ვალდებულების ფაქტობრივი გარემოებების კონსტატაციას.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას მოსარჩელის მხრიდან ხანდაზმულობის ვადის გასვლასთან დაკავშირებით?
- რამდენად შეეძლო სააპელაციო სასამართლოს, რომ გამოეყენებინა 365-ე მუხლი?
- რა სამართლებრივი შედეგი უკავშირდება ვალდებული პირის აღიარებას?

4. ვალდებულების შესრულების სუბიექტები

მესამე პირის მიმართ ვალდებულების შესრულებასთან დაკავშირებით ძალზედ მნიშვნელოვანია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 7 თებერვლის განჩინება საქმეზე №ას-1240-1260-2011.

გასაჩივრებული განჩინება – თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 15 ივნისის განჩინება; კასატორის მოთხოვნა – გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება; დავის საგანი – საიჯარო ხელშეკრულების დადებულიად ცნობა.

ფაქტობრივი გარემოებები:

ვ. გ-მა სარჩელი აღძრა თბილისის საქალაქო სასამართლოში ი. გ-ის, ლ. გ-ისა და ვ. ი-ის მიმართ და მოითხოვა: დადებულად იქნეს ცნობილი ქ.თბილისში, ..., დ-ის ქუჩა 12-ში მდებარე შენობა-ნაგებობაზე ი. გ-ეს, ლ. გ-ესა და ვ. გ-ს შორის არსებული საიჯარო ხელშეკრულება შემდეგი პირობებით: საიჯარო ხელშეკრულების მოქმედების ათწლიანი ვადით საიჯარო ქირის თვეში 4000 აშშ დოლარის გადახდა და მოიჯარისთვის ქვეიჯარის გაცემის უფლებით; ი. გ-ეს, ლ. გ-ესა და ვ. გ-ს შორის განსაზღვრული პირობებით დადებული საიჯარო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, მეიჯარის უფლება-მოვალეობები გადავიდეს ვ. ი-ის სახელზე შემდეგი საფუძვლებით: 2008 წლის პირველ ივნისს ლ. და ი. გ-ებთან ზეპირი ფორმით დაიდო იჯარის ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზე მოსარჩელემ იჯარით აიღო ლ. და ი. გ-ეების კუთვნილი ქ.თბილისში, დ-ის ქუჩა 12-ში მდებარე უძრავი ქონება. შეთანხმების საფუძველზე ვ. გ-ი ვალდებული იყო საკუთარი ხარჯებით შენობაზე ჩატარებინა სარემონტო-სარეკონსტრუქციო სამუშაოები მეიჯარეების მიერ შეკვეთილი და სათანადო ორგანოების მიერ დამტკიცებული მშენებლობის პროექტითა და ხარჯთაღრიცხვით. სარეკონსტრუქციო-სარემონტო სამუშაოების მიმდინარეობის პერიოდში მეიჯარეებისთვის საიჯარო ქირის სახით უნდა გადაეხადა 2000 აშშ დოლარი. სამუშაოების დასრულების შემდეგ მხარეებს შორის წერილობით უნდა გაფორმებულიყო იჯარის ხელშეკრულება 10 წლის ვადით, საიჯარო ქირად კი უნდა განსაზღვრულიყო თვეში 4000 აშშ დოლარი. მოიჯარეს მიეცა უფლება, სამუშაოების დასრულების შემდეგ ქვეიჯარით გაექირავებინა ფართი. ვ. გ-მა 2008 წლის ივნისიდან 2009 წლის ნოემბრამდე ჩაატარა სარემონტო-სარეკონსტრუქციო სამუშაოები. 2008 წლის 1-ლი ივნისიდან 2009 წლის დეკემბრამდე მეიჯარეებს სრულად გადაუხადა საიჯარო ქირა,

ყოველთვიურად 2000 აშშ დოლარი. 2009 წლის დეკემბერში და 2010 წლის იანვარში საიჯარო ქირის სახით მეიჯარეებს გადაუხადა 8000 აშშ დოლარი. მეიჯარეებმა 2009 წლის დეკემბერში წარუდგინეს საიჯარო ხელშეკრულების პროექტი, სადაც საიჯარო ქირის სახით მოითხოვეს 4500 აშშ დოლარი, რასაც არ დაეთანხმა. მოგვიანებით ლ. და ი. გ-ებმა მათ საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონება გაასხვისეს ვ. ი-ის სახელზე. მეიჯარემ წარადგინა ხელშეკრულების ახალი პროექტი, იმ პირობებით, რაც არღვევს ადრე არსებულ ზეპირ შეთანხმებას.

ლ. გ-ემ, ი. გ-ემ და ვ. ი-მა წარმოდგენილი შესაგებლით სარჩელი არ ცნეს და შეგებებული სარჩელით მოითხოვეს ვ. გ-ისთვის ლ. და ი. გ-ეების სასარგებლოდ 67000 აშშ დოლარისა და 2450 ევროს დაკისრება; ვ. ი-ის სასარგებლოდ საიჯარო ქირის, 6000 აშშ დოლარისა და 1050 ევროს, ასევე 2010 წლის პირველი ივლისიდან იჯარის ხელშეკრულების შეწყვეტამდე ყოველთვიურად 4000 აშშ დოლარისა და 700 ევროს დაკისრება შემდეგი საფუძვლებით: ვ. გ-ს 2008 წლის პირველ ივნისს იჯარით გადაეცა ლ. გ-ის და ი. გ-ის კუთვნილი უძრავი ქონება. საიჯარო ხელშეკრულება დაიდო ხუთი წლის ვადით, რომელიც მესაკუთრის თანხმობით შეიძლება გაგრძელებულიყო კიდევ 5 წლით. უძრავ ნივთზე ვ. გ-ს 2008 წლის ოქტომბრამდე უნდა ჩაეტარებინა სარემონტო-სარეკონსტრუქციო სამუშაოები, თუმცა, აგვისტოს ომის გამო, მხარეთა შეთანხმებით სარემონტო სამუშაოების დამთავრებამ გადაინია 2009 წლის პირველ იანვრამდე. 2008 წლის პირველი ივნისიდან 2009 წლის პირველ იანვრამდე გადასახდელი საიჯარო ქირა შეადგენდა ყოველთვიურად 2000 აშშ დოლარს. რემონტის დასრულებიდან საიჯარო ქირა გაიზარდა და შეადგენდა ყოველთვიურად 4000 აშშ დოლარს, ხოლო 2010 წლის იანვრიდან ყოველთვიურად 4000 აშშ დოლარსა და 700 ევროს. ლ.გ-ემ კუთვნილი უძრავი ქონება 2010 წლის 17 მარტს მიჰყიდა ვ. ი-ს, რომელმაც 2010 წლის 27 აპრილს იყიდა ი. გ-ის კუთვნილი უძრავი ქონებაც. ი. და ლ. გ-ეებს ვ. გ-ისგან მიღებული აქვთ მხოლოდ 11500 აშშ დოლარი. ვ. ი-ს საიჯარო ქირა ვ. გ-ისგან არ მიუღია.

მოპასუხე ვ. გ-მა შეგებებული სარჩელი არ ცნო და განმარტა, რომ 2008 წლის 27 ოქტომბრის მშენებლობის სანებართვო მოწმობის საფუძველზე სარეკონსტრუქციო სამუშაოების დაწყების თარიღად განისაზღვრა 2008 წლის 5 ნოემბერი, ხოლო დასრულების თარიღად – 2009 წლის 5 მაისი. სარეკონსტრუქციო სამუშაოები დასრულდა 2009 წლის 5 მაისამდე, ხოლო შიდა კეთილმოწყობის სამუშაოები დასრულდა 2009 წლის ნოემბერში. ვ. გ-ი სარემონტო-სარეკონსტრუქციო სამუშაოების მიმდინარეობის პერიოდში შეთანხმებულ საიჯარო ქირას – 2000 აშშ დოლარს, ლ. და ი. გ-ის თანხმობით, უხდიდა რ.გ-ეს. 2009 წლის აპრილიდან კი, ოჯახის წევრებს შორის წარმოშობილი უთანხმოების გამო, 1000 აშშ დოლარს უხდიდა ი. გ-ეს, ხოლო 2009 წლის 1 დეკემბრამდე 1000 აშშ დოლარს – რ. გ-ეს 2009 წლის დეკემბერსა და 2010 წლის იანვარში საიჯარო ქირის სახით ი. გ-ეს გადასცა 4000 აშშ დოლარი, ხოლო რ. გ-ეს – 4000 აშშ დოლარი. ვ. გ-ი 2010 წლის თებერვლიდან რ. გ-ეს ყოველთვიურად უხდის შეთანხმებულ საიჯარო ქირას – 2000 აშშ დოლარს. მას გაზრდილი საიჯარო ქირის – 4000 აშშ დოლარის გადახდის ვალდებულება წარმოეშობა მხოლოდ მოპასუხე მხარესთან წერილობითი ფორმით ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 5 იანვრის გადაწყვეტილებით, ვ. გ-ის სარჩელი არ დაკმაყოფილდა. ვ. ი-ის, ი. გ-ისა და ლ. გ-ის შეგებებული სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ. ვ. გ-ს ი. გ-ის სასარგებლოდ დაეკისრა საიჯარო ქირის – 17250 აშშ დოლარის გადახდა. ვ. გ-ს ლ. გ-ის სასარგებლოდ დაეკისრა საიჯარო ქირის – 16250 აშშ დოლარის გადახდა. ვ. გ-ს ვ. ი-ის სასარგებლოდ დაეკისრა საიჯარო ქირის – 9400 აშშ დოლარის გადახდა, ხოლო ვ. გ-ს ვ. ი-ის სასარგებლოდ 2011 წლის 1-ლი იანვრიდან დაეკისრა 2000 აშშ დოლარის გადახდა საიჯარო ხელშეკრულების შეწყვეტამდე.

საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება მოსარჩელემ და მოპასუხებმა სააპელაციო წესით გაასაჩივრეს.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 15 ივნისის განჩინებით, ვ. გ-ის, ი. გ-ის, ლ. გ-ისა და ვ. ი-ის სააპელაციო საჩივრები არ დაკმაყოფილდა. პალატამ სრულად გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ დადგენილი შემდეგი ფაქტობრივი გარემოებები.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 15 ივნისის განჩინება საკასაციო წესით გაასაჩივრა ვ. გ-მა და მოითხოვა გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება შემდეგი საფუძვლებით: პალატამ ვ. გ-ის მიერ სარჩელში მითითებული ყველა ფაქტობრივი გარემოება ცნო დადგენილად, მაგრამ სარჩელის მოთხოვნა არ დააკმაყოფილა ისე, რომ განჩინებაში არ არის დასაბუთებული სარჩელის მოთხოვნად მითითებული იჯარის კონკრეტული პირობების დადგენილად ცნობაზე უარის თქმის საფუძველი. საქმეში არსებული მტკიცებულებების არასწორი შეფასებით დაკმაყოფილებულ იქნა შეგებებული სარჩელი. პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ უდავოდ დადგენილად იქნა ცნობილი მხარეებს შორის საიჯარო ხელშეკრულების არსებობა, მაგრამ არ იქნა გაზიარებული რაიმე პირობების არსებობა და სარჩელის დაკმაყოფილებას ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე მთლიანად უარი ეთქვა. აღნიშნული მოსაზრება გაზიარებულ იქნა სააპელაციო სასამართლოს მიერ ისე, რომ სადავო განჩინების სამოტივაციო ნაწილით დამატებით დადგენილად იქნა ცნობილი ვ. გ-ის მიერ ქ. თბილისში, დ-ის ქ. 12-ში მდებარე ი. და ლ. გ-ების კუთვნილი ვ. გ-ის მიერ იჯარით აღებულ შენობა-ნაგებობაზე სარემონტო-სარეკონსტრუქციო სამუშაოების ჩატარების ვალდებულება მხარეთა ურთიერთშეთანხმებით, რის შემდეგაც მხარეები გააფორმებდნენ წერილობით იჯარის ხელშეკრულებას. ასევე სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილ იქნა სარეკონსტრუქციო სარემონტო-სამუშაოების მიმდინარეობის პერიოდში საიჯარო ქირის ოდენობა 2000 აშშ დოლარის ოდენობით და ის ფაქტი, რომ სარემონტო-სარეკონსტრუქციო სამუშაოები ვ. გ-მა დაასრულა 2009 წლის პირველ დეკემბერს, დაიწყო კომერციული საქმიანობა, თუმცა მხარეებს შორის საიჯარო წერილობითი ხელშეკრულების გაფორმება ვერ მოხერხდა ხელშეკრულების არსებით პირობებზე შეუთანხმებლობის გამო. სასამართლოს სარეზოლუციო ნაწილი ეწინააღმდეგება მის სამოტივაციო ნაწილს, რაც იმაში გამოიხატება, რომ სასამართლო დადგენილად ცნობს იმ გარემოებებს, რომლებზე დაყრდნობითაც ვ. გ-ი ითხოვს საიჯარო ხელშეკრულების დადებულად ცნობას 327-ე მუხლის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, მაგრამ უარს ეუბნება მას სააპელაციო საჩივრის დაკმაყოფილე-

ბაზე უსაფუძვლოდ გამო. სასამართლომ საერთოდ არ იმსჯელა მოწინააღმდეგე მხარის მოთხოვნაზე საიჯარო ხელშეკრულების შეწყვეტასთან დაკავშირებით ისე, რომ მხარეს მოთხოვნა არ მოუხსნია. სასამართლოს მიერ უტყუარად დადგენილია, რომ საიჯარო ხელშეკრულება ვ. გ-ს, ი. გ-ესა და ლ. გ-ეს შორის დაიდო რ. გ-ის მეშვეობით, რომელიც წარმოადგენდა ი. და ლ. გ-ებს, მისი მეშვეობით შეთანხმდა სასამართლოს მიერ დადგენილი, მაგრამ გაურკვეველი მიზეზით სამართლებრივ ჩარჩოში არმოქცეული სარემონტო სარეკონსტრუქციო სამუშაოების ჩატარებისა და სარემონტო-სარეკონსტრუქციო სამუშაოების დასრულების შემდეგ წერილობითი ფორმით საიჯარო ხელშეკრულების გაფორმების პირობები, მას უნდა მიეღო საიჯარო ქირა ვ. გ-ისაგან. ი გ-ე თავისი ხელწერილით ადასტურებს, რომ საიჯარო ქირას ის ღებულობდა ვ. გ-ისაგან – ი. და ლ. გ-ების თანხმობით, ამ თანხმობის არსებობას არც ი. გ-ე უარყოფს, **ე.ი არსებობს 99-ე მუხლით გათვალისწინებული თანხმობა და 373 II მუხლის შესაბამისად, ვ. გ-ის მიერ რ. გ-ის წინაშე 2008 წლის პირველი ივნისიდან 2010 წლის აპრილ-მაისამდე თანხის გადაცემა უნდა ჩაითვალოს შესრულებად.** სასამართლომ ასევე უდგოდ დადგენილ ფაქტობრივ გარემოებად ცნო რა ვ. ი-ის მიერ საიჯარო ფართის შეძენის ფაქტი, **581 II მუხლის შესაბამისად,** არ დააკმაყოფილა მოთხოვნა **572-ე მუხლის** მიხედვით ქონების ახალ შემძენზე უფლება-მოვალეობის გადასულად ცნობის შესახებ და ახალი შემძენის სასარგებლოდ ვ. გ-ს სამართლებრივი საფუძვლისა და ვალდებულების გარეშე დააკისრა საიჯარო ქირის გადახდა. საკასაციო სასამართლომ საკასაციო საჩივრის საფუძვლების შესწავლისა და გასაჩივრებული განჩინების იურიდიული დასაბუთების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ ვ. გ-ის საკასაციო საჩივარი უნდა დაკმაყოფილდეს, გაუქმდეს ჩაგასაჩივრებული განჩინება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე სასამართლოს.

სახელშეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები:

მიიჩნევა თუ არა მხარეთა შორის იჯარის ხელშეკრულება დადებულიად?

განხორციელდა თუ არა ვალდებულების შესრულება უფლებამოსილი პირის მიმართ?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 5 იანვრის გადაწყვეტილებით, ვ. გ-ის სარჩელი არ დაკმაყოფილდა. ვ. ი-ის, ი. გ-ისა და ლ. გ-ის შეგებებული სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 15 ივნისის განჩინებით, ვ. გ-ის, ი. გ-ის, ლ. გ-ისა და ვ. ი-ის სააპელაციო საჩივრები არ დაკმაყოფილდა. პალატამ სრულად გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ დადგენილი შემდეგი ფაქტობრივი გარემოებები.

საკასაციო სასამართლომ საკასაციო საჩივრის საფუძვლების შესწავლისა და გასაჩივრებული განჩინების იურიდიული დასაბუთების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ ვ. გ-ის საკასაციო საჩივარი უნდა დაკმაყოფილდეს, გაუქმდეს ჩაგასაჩივრებული განჩინება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე სასამართლოს.

სასამართლოს დასაბუთება:

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატამ სამართლებრივ საკითხებთან დაკავშირებით გაიზიარა პირველი ინსტანციის სასამართლოს დასკვნები და განმარტა: გასაჩივრებული გადაწყვეტილებით სწორად არ იქნა გაზიარებული ვ. გ-ის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ მას შეიჯარეებისათვის სრულად ჰქონდა გადახდილი ხელშეკრულებით განსაზღვრული საიჯარო ქირა თვეში 2000 აშშ დოლარის ოდენობით. საქალაქო სასამართლომ სწორად გამოიყენა 427-ე, 431-ე და 429 | მუხლები, რომელთა საფუძველზეც დაადგინა, რომ ვალდებულების შესრულების შესახებ დავისას, მოვალეს აკისრია მტკიცების ტვირთი და ვალის გადახდა სათანადო საბუთით უნდა დადასტურდეს. მოვალე უფლებამოსილია კრედიტორისაგან მოითხოვოს შესრულების მიღების დამადასტურებელი დოკუმენტი. მსგავსად წესრიგდება ვალის არსებობის დამამტკიცებელი დოკუმენტის – სავალო საბუთის კრედიტორისაგან გამოთხოვის საკითხიც. ვალდებულება შესრულებულად და შესაბამისად, შეწყვეტილად მხოლოდ მაშინ შეიძლება ჩაითვალოს, თუ სავალო საბუთს მოვალე ფლობს. ვ. გ-ის განმარტებით, მას სრულად ჰქონდა გადახდილი საიჯარო ქირა. მოპასუხეები ლ. და ი. გ-ეები აღიარებდნენ საიჯარო ქირის სახით მხოლოდ 11500 აშშ დოლარის მიღებას, ვ. ი-ი კი, საერთოდ არ აღიარებდა საიჯარო ქირის მიღების ფაქტს, თუმცა სასამართლოში მტკიცებულებების სახით წარმოდგენილი იყო ლიბერთი ბანკის შემოსავლის ორდერები და სახალხო გზავნილები, რომლებითაც დასტურდება, რომ რ. გ-ის მეშვეობით ვ. გ-ს ვ. ი-ისთვის საიჯარო ქირის 2010 წლის ივლის-დეკემბერში გადახდილი აქვს 7600 აშშ დოლარი. ამ გარემოებათა გათვალისწინებით, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლიდან გამომდინარე, პალატამ მიუთითა, რომ ვ. გ-ი ვალდებული იყო ი. გ-ისათვის გადაეხადა 17250 აშშ დოლარი; ლ. გ-ისთვის – 16250 აშშ დოლარი; ვ. ი-ისათვის – 9400 აშშ დოლარი და 2011 წლის იანვრიდან საიჯარო ხელშეკრულების შეწყვეტამდე ყოველთვიურად 2000 აშშ დოლარი. სააპელაციო პალატამ, დაუსაბუთებლობის გამო, არ გაიზიარა ვ. გ-ის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ მას საიჯარო ურთიერთობიდან გამომდინარე ქირა სრულად აქვს გადახდილი უფლებამოსილი პირისათვის – რ. გ-ისათვის, რის გამოც ხელახლა მას აღარ უნდა დაჰკისრებოდა უკვე შესრულებული ვალდებულება. **373-ე მუხლი განსაზღვრავს იმ პირთა წრეს, ვის მიმართაც კრედიტორმა უნდა შეასრულოს ვალდებულება.** ასეთად, პირველ რიგში, ითვლება უშუალოდ კრედიტორი. ამასთან, ეს უკანასკნელი არ არის ერთადერთი პირი, რომლის მიმართაც შეიძლება შესრულდეს ვალდებულება. ასეთი შეიძლება იყოს სახელმწიფო ან კანონისმიერი წარმომადგენელი. შესრულებაზე უფლებამოსილი პირი სასამართლო გადაწყვეტილებითაც შეიძლება განისაზღვროს. ვ. გ-ის მიერ არ წარმუდგენია მტკიცებულებები იმის შესახებ, რომ რ. გ-ე წარმოადგენდა უფლებამოსილ პირს მიეღო მოვალე ვ. გ-ს მისთვის ვალდებულება შეესრულებინა ის, რაც განკუთვნილი იყო კრედიტორების, ი. გ-ის, ლ. გ-ისა და ვ. ი-ისათვის. შესრულება შეიძლება მიიღოს არაუფლებამოსილმა პირმაც, ოღონდ საამისოდ აუცილებელია კრედიტორის თანხმობა. თანხმობა შეიძლება იყოს წინასწარი ან შემდგომი. თანხმობით სწორდება არაუფლებამოსილების ნაკლი. **საქმეში არ მოიპოვება იმის დამადასტურებელი მტკიცებულებები, რომ კრედიტორებს 373 II მუხლით გათვალისწინებული თანხმობა გაცემული ჰქონდათ რ. გ-ის სახელზე.**

აღნიშნულის გათვალისწინებით, ვ. გ-ს სადავო საიჯარო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, ვალდებულება ი. და ლ. გ-ეების მიმართ შესრულებულად უნდა ჩაეთვალოს მხოლოდ იმ მოცულობით, რამდენადაც ეს უკანასკნელები აღიარებენ მის მიღებას. მითითებული შესრულება შეადგენს 11 500 აშშ დოლარს, ანუ თითოეულზე 5 750 აშშ დოლარს. რაც შეეხება ვ. ი-ის მიმართ შესრულებულ ვალდებულებას, პალატამ მიიჩნია, რომ საქალაქო სასამართლომ, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის მოთხოვნათა დაცვით, სწორად შეაფასა საქმეში არსებული ლიბერტი ბანკის შემოსავლის ორდერები და სახალხო გზავნილები, რომლებითაც დასტურდება, რომ რ. გ-ის მეშვეობით ვ. გ-ს ვ. ი-ისთვის საიჯარო ქირის სახით 2010 წლის ივლის-დეკემბერში გადახდილი აქვს 7600 აშშ დოლარი. **ამასთან, არ არსებობდა 371-ე მუხლით გათვალისწინებული საგამონაკლისო შემთხვევები.**

პალატამ არ გაიზიარა ი. გ-ის, ლ. გ-ისა და ვ. ი-ის სააპელაციო საჩივარში მოყვანილი მოსაზრება იმის შესახებ, რომ, რადგან თავად ვ. გ-ის მიერ იქნა აღიარებული, რომ 2009 წლის დეკემბერსა და 2010 წლის იანვარში 4000-4000 აშშ დოლარი გადაუხადა მეიჯარეებს, **ამიტომ სასამართლოს უნდა გამოეყენებინა 361-ე მუხლი და დადასტურებულად უნდა ჩაეთვალოს ვ. გ-ის ვალდებულება იმის შესახებ, რომ სადავო ობიექტზე რემონტის დამთავრების შემდეგ მეიჯარეებისათვის საიჯარო ქირის სახით უნდა გადაეხადა თვეში 4000 აშშ დოლარი და განმარტა: დადგენილია, რომ 2009 წლის დეკემბერსა და 2010 წლის იანვარში ეს „შესრულებები“ არ განხორციელებულა უფლებამოსილი პირების – ი. და ლ. გ-ეების მიმართ. შესაბამისად, როგორც ზემოთაც აღინიშნა, ასეთი „შესრულება“ ვერ ჩაითვლება კანონიერ შესრულებლად, ანუ იმ შესრულებლად, რომელიც ნაგულისხმევია განსახილველ ნორმაში.**

პალატამ 327-ე მუხლის გათვალისწინებით, სრულად გაიზიარა საქალაქო სასამართლოს მოსაზრება ვ. გ-ის სარჩელის უსაფუძვლობის შესახებ, კერძოდ, მოცემულ შემთხვევაში, ვ. გ-ს სასამართლოსათვის არ წარუდგენია იმის დამადასტურებელი მტკიცებულებები, რომ ი. გ-ესა და ლ. გ-ეს გამოვლენილი ჰქონდათ ნება მასთან საიჯარო ხელშეკრულების სწორედ ამ პირობებით დადების შესახებ. პალატამ არ გაიზიარა აპელანტ ვ. გ-ის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ გასაჩივრებული გადაწყვეტილება შეიცავს ურთიერთგამომრიცხავ დებულებებს და განმარტა, რომ საქალაქო სასამართლომ მართებულად მიიჩნია დადგენილად მხარეთა შორის საიჯარო ურთიერთობის არსებობა იმ პირობებით, რაზეც მხარეები შეთანხმდნენ 2008 წლის 1-ლ ივნისს შენობის სარეკონსტრუქციო-სარემონტო სამუშაოების დამთავრების პერიოდამდე. საგულისხმოა ის, რომ საიჯარო ხელშეკრულების იმ პირობებზე, რაზეც მხარეები შეთანხმდნენ ამ პერიოდისათვის და რაც სასამართლომაც დაადასტურა, მოცემული დავის განხილვისას არც ერთ მხარეს სადავოდ არ გაუხდია. ამასთან, ეს ფაქტი, ბუნებრივია, ვერ იქნებოდა ხელის შემშლელი სასამართლოსათვის, რათა მას უარი ეთქვა ვ. გ-ისათვის საიჯარო ხელშეკრულების იმ პირობებით დადებულად ცნობაზე, რასაც ის მოითხოვდა და რაზეც არ არსებობდა ხელშეკრულების მეორე მხარის – ი. და ლ. გ-ეების ნამდვილი ნება. ამ გარემოების გათვალისწინებით, პირველი ინსტანციის სასამართლომ სწორად მიუთითა, რომ ვ. გ-ის მოთხოვნაზე მხარეებს შორის იჯარის ხელშეკრულების წერილობით 10 წლის ვადით დადების, საიჯარო ქირის 4000 აშშ დოლარით განსაზღვრის და ქვეიჯარის უფლების

თაობაზე მოპასუხეების მხრიდან არ იქნა მიღებული თანხმობა. ასევე, ვ.გ-ის მიერ მოპასუხეების წინადადება ხელშეკრულების 5 წლით დადების, საიჯარო ქირის 4000 აშშ დოლარითა და 700 ევროთი განსაზღვრის თაობაზე არ იქნა მიღებული. შესაბამისად, ძალაში რჩებოდა მხარეებს შორის 2008 წლის პირველ ივნისს ზეპირი ფორმით მიღწეული შეთანხმება საიჯარო ქირის 2000 აშშ დოლარით განსაზღვრის თაობაზე, რაც გამოირიცხავდა ვ. გ-ის სარჩელის დაკმაყოფილებას. ამდენად, კონკრეტულ შემთხვევაში, ვ.გ-მა ვერ დაადასტურა, რომ 2008 წლის 1 ივნისს იგი ი. და ლ.გ-ეებს შეუთანხმდა სარეკონსტრუქციო-სარემონტო სამუშაოების დამთავრების შემდეგ იჯარის ხელშეკრულების იმ პირობებით გაფორმებაზე, რაც მას მითითებული ჰქონდა სარჩელში. 327-ე მუხლის სამართლებრივი ანალიზი ცხადყოფს, რომ კანონმდებელი ხელშეკრულების დადების ფაქტს უკავშირებს სწორედ მის არსებით პირობებზე მხარეთა შეთანხმებას. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-4, 102-ე მუხლების დებულებათა შესაბამისად, მოცემულ შემთხვევაში, მოსარჩელემ ვერ დაადასტურა მის მიერ მითითებული პირობებით ხელშეკრულების დადების ფაქტი.

სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობას არ დაეთანხმა საკასაციო სასამართლო, რომელმაც საკასაციო საჩივრის საფუძვლების შესწავლისა და გასაჩივრებული განჩინების იურიდიული დასაბუთების შემოწმების შედეგად მიიჩნია, რომ ვ. გ-ის საკასაციო საჩივარი უნდა დაკმაყოფილდეს, გაუქმდეს გასაჩივრებული განჩინება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე სასამართლოს შემდეგ გარემოებათა გამო:

საკასაციო სასამართლო აუქმებს გადაწყვეტილებას და საქმეს ხელახლა განსახილველად აბრუნებს სააპელაციო სასამართლოში, თუ გადაწყვეტილების დასაბუთება იმდენად არასრულია, რომ მისი სამართლებრივი საფუძვლიანობის შემოწმება შეუძლებელია. მითითებული ნორმის შესაბამისად, საკასაციო სასამართლო ამოწმებს გასაჩივრებული გადაწყვეტილების კანონიერებას, სამართლებრივი შეფასების სისწორეს, რაც გულისხმობს სასამართლოს მიერ დადგენილი იურიდიული ფაქტების შესაბამისობას სამართლის ნორმის შემადგენლობასთან, შინაარსთან. სამართლებრივი დასაბუთებულობის შემოწმება შეუძლებელია, თუ გადაწყვეტილებით სასამართლოს მიერ არ იქნა დადგენილი საქმისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტები. ამასთან, იმავე კოდექსის 407 II მუხლის თანახმად, სააპელაციო სასამართლოს მიერ დამტკიცებულად ცნობილი ფაქტობრივი გარემოებები სავალდებულოა საკასაციო სასამართლოსათვის, თუ წამოყენებული არ არის დასაშვები და დასაბუთებული პრეტენზია (შედავება). აღნიშნული ნორმა იმპერატიულად ადგენს საკასაციო სასამართლოს ვალდებულებას, დასაბუთებული საკასაციო საჩივრის (პრეტენზიის) შემთხვევაში შეამოწმოს სასამართლოს მიერ დადგენილი იურიდიული ფაქტების – გარემოებების შესაბამისობა საქმეში არსებულ მტკიცებულებებთან, ანუ შეამოწმოს, დაცულია თუ არა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 249-ე მუხლის მოთხოვნა სასამართლოს გადაწყვეტილების დასაბუთებულობის შესახებ.

გასაჩივრებული განჩინების გაუქმების საფუძველს წარმოადგენს სააპელაციო სასამართლოს მიერ 373-ე მუხლის არასწორი გამოყენება, რაც გამოიწვია საქმეში წარმოდგენილი და საქმისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტობრივი მტკიცებულებების არასრულმა გამოკვლევამ და შეფასებამ, კერძოდ:

373-ე მუხლით, მოვალე ვალდებულია, შეუსრულოს ვალდებულება კრედიტორს ან იმ პირს, რომელიც კანონით ან სასამართლოს გადაწყვეტილებით უფლებამოსილია, მიიღოს შესრულება. **373 II მუხლის** მიხედვით კი, თუ ვალდებულების შესრულება მიიღო იმ პირმა, რომელიც არ იყო უფლებამოსილი, ვალდებულება ჩაითვლება შესრულებულად მაშინ, როცა კრედიტორმა მისცა ამის თანხმობა ან ამ შესრულებისგან მიიღო სარგებელი.

საკასაციო სასამართლო იზიარებს სააპელაციო პალატის მითითებას, რომ 373-ე მუხლი განსაზღვრავს იმ პირთა წრეს, ვის მიმართაც მოვალემ უნდა განახორციელოს ვალდებულების შესრულება. ასეთად, პირველ რიგში, ითვლება უშუალოდ კრედიტორი, შესრულების მიმღები შეიძლება იყოს კანონით (სახელშეკრულებო ან კანონისმიერი წარმომადგენელი) ან სასამართლო გადაწყვეტილებით განსაზღვრულ შესრულებაზე უფლებამოსილი პირი. აღნიშნული ნორმის მეორე ნაწილით, ვალდებულების შესრულება შეიძლება ჯეროვნად განხორციელებულად ჩაითვალოს მაშინაც კი, როდესაც შესრულება მიიღო არაუფლებამოსილმა პირმა, თუმცა მას ამ მოქმედების განხორციელებისთვის კრედიტორის თანხმობა ჰქონდა ან ამ შესრულებისგან მიიღო სარგებელი.

ვ. გ-ი მის მიერ ვალდებულების შესრულების განხორციელების დასადასტურებლად უთითებდა კრედიტორების ი. გ-ის, ლ. გ-ისა და ვ. ი-ისათვის განკუთვნილი ვალდებულების – საიჯარო ქირის მათი ოჯახის წევრ რ.გ-ისათვის გადაცემის თაობაზე, **რომელსაც მოპასუხეებისაგან თანხის მიღების უფლებამოსილება გააჩნდა.**

აღნიშნული სააპელაციო პალატამ არ გაიზიარა და დადგენილად მიიჩნია, რომ ვ. გ-ს არ წარმოუდგენია მტკიცებულებები, რომლითაც დადასტურდებოდა, რომ რ. გ-ე კრედიტორების ი. გ-ის, ლ. გ-ისა და ვ. ი-ის **უფლებამოსილ პირს წარმოადგენდა და მას შეეძლო, მოვალე ვ. გ-ისაგან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შესრულება მიეღო.**

ვ. გ-ი დასახელებული გარემოების დასადასტურებლად უთითებდა საქმეში წარმოდგენილ კონკრეტულ მტკიცებულებაზე – სისხლის სამართლის საქმეში ი. გ-ისა და ვ. ი-ის მიერ მიცემულ ჩვენებებზე, რომლებშიც სადავო ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობაში რ. გ-ის მონაწილეობასა და უფლებამოსილებასთან დაკავშირებით განმარტებებია მოცემული. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 105 II მუხლის თანახმად, სასამართლო აფასებს მტკიცებულებებს თავისი შინაგანი რწმენით, რომელიც უნდა ემყარებოდეს მათ ყოველმხრივ, სრულ და ობიექტურ განხილვას, რის შედეგადაც მას გამოაქვს დასკვნა საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებების არსებობის ან არარსებობის შესახებ. დასახელებული ნორმის ანალიზიდან გამომდინარე, **სასამართლო ვალდებულია, შეფასება მისცეს საქმეში წარმოდგენილ ყველა მტკიცებულებას როგორც ინდივიდუალურად, ასევე ერთობლიობაში და მათი ურთიერთშეჯერებისა და იურიდიული ძალის შეფასების შემდეგ დაადგინოს სადავო ფაქტობრივი გარემოების არსებობა-არარსებობის საკითხი.**

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 104 I მუხლის თანახმად, სასამართლო არ მიიღებს, არ გამოითხოვს ან საქმიდან ამოიღებს იმ მტკიცებულებებს, რომლებსაც საქმისათვის მნიშვნელობა არა აქვს. აღნიშნული ნორმის სამართლებრივი ანალიზი ამყარებს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობის დამოკიდებულებას მხოლოდ

ისეთი მტკიცებულების შეგროვებაზე, რომლებიც საქმისათვის მნიშვნელოვან გარემოებებს ადასტურებენ. ამასთან, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 249 III მუხლის მიხედვით, სასამართლომ უნდა დაასაბუთოს მოსაზრებანი, რომლებითაც სასამართლო უარყოფს ამა თუ იმ მტკიცებულებას. ამდენად, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის დანაწესებიდან გამომდინარე, უნდა დავასკვნათ, რომ სასამართლომ, სამოქალაქო საქმეზე კანონით დადგენილი წესით (დასაშვებობისა და განკუთვნილობის პრინციპით) მიღებული ყველა მტკიცებულება უნდა შეაფასოს. **სააპელაციო სასამართლომ საერთოდ არ იმსჯელა რა მხარის მიერ დასახელებულ მტკიცებულებებზე და გადანყვეტილებაში არ მიუთითა იმ მოსაზრებებზე, რომლებითაც უარყო მხარის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებები, დაარღვია სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის მოთხოვნა მტკიცებულებათა ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური განხილვის შედეგად საქმისთვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებების არსებობის ან არარსებობის შესახებ დასკვნის გამოტანის თაობაზე.**

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 407-ე მუხლის თანახმად, საკასაციო სასამართლო მოკლებულია შესაძლებლობას, გამოიკვლიოს და შეაფასოს კასატორის მიერ დასახელებული მტკიცებულება. აღნიშნულის გარეშე ეჭვქვეშ დგება შეგებებულ სარჩელზე მოპასუხე ვ. გ-ის ძირითადი არგუმენტი საიჯარო ქირის გადახდის თაობაზე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საქმის ხელახლა განმხილველმა სასამართლომ რ. გ-ის უფლებამოსილების საკითხთან დაკავშირებით უნდა გამოიკვლიოს და შეაფასოს მოდავე მხარის მიერ მისი მოსაზრების დასადასტურებლად მითითებული ყველა მტკიცებულება და მხოლოდ ამის შემდეგ უნდა გამოიტანოს დასკვნები ფაქტობრივი გარემოებების არსებობა-არარსებობისა და სათანადო სამართლებრივი შეფასების თაობაზე.

კითხვები:

- ეთანხმებით თუ არა პირველი ინსტანციისა და სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადანყვეტილებას?
- ეთანხმებით თუ არა საკასაციო სასამართლოს გადანყვეტილებას?
- გააჩნდა თუ არა რ. გ-ს (მესამე პირს) მოპასუხეებისაგან საიჯარო ქირის მიღების უფლებამოსილება.

5. ვალდებულების შესრულების ხარისხი

შესრულების ხარისხთან მიმართებით მნიშვნელოვანია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 30 მარტის განჩინება საქმეზე №ას-255-247-2012. კასატორი – გ. ს-ე (მოსარჩელე); მოწინააღმდეგე მხარე – შპს „ნ. ვ-ი“, შპს „ზ-ი“, შპს „ი. ბ-ი“ (მოპასუხე); გასაჩივრებული განჩინება – თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 29 დეკემბრის განჩინება; კასატორის მოთხოვნა – გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება და ახალი გადანყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილება; დავის საგანი – თანხის გადახდის დაკისრება, იპოთეკის საგნის რეალიზაცია.

ფაქტობრივი გარემოებები:

გ. ს-ემ სარჩელი აღძრა სასამართლოში შპს „ნ. ვ-ის“, შპს „ზ-ისა“ და შპს „ი. ბ-ის“ მიმართ და მოითხოვა შემდეგი: შეწყვეტილად იქნეს აღიარებული გ. ს-ეს, შპს „ზ-სა“ და შპს „ნ. ვ-ს“ შორის 2008 წლის 28 ივნისს გაფორმებული „მინის ნაკვეთის შექმნისა და მასზე საცხოვრებელი სახლის აშენების შესახებ იპოთეკური უზრუნველყოფით“ ხელშეკრულება მოსარჩელის მიერ ხელშეკრულებაზე უარის თქმის გამო.

შეწყვეტილად იქნეს აღიარებული გ. ს-ესა და შპს „ი. ბ-ს“ შორის 2008 წლის 1 სექტემბერს დადებული სამშენებლო სამუშაოების შესრულების შესახებ №... ხელშეკრულება მოსარჩელის მიერ ხელშეკრულებაზე უარის თქმის გამო.

მოპასუხეებს: შპს „ნ. ვ-სა“ და შპს „ზ-ს“ სოლიდარულად დაეკისროთ „მინის ნაკვეთის შექმნისა და მასზე საცხოვრებელი სახლის აშენების შესახებ იპოთეკური უზრუნველყოფით“ ხელშეკრულების საფუძველზე გადაცემული თანხის – 180 361 აშშ დოლარის გადახდა. მოპასუხეთა მხრიდან ვალდებულების დარღვევით მოსარჩელეს მიადგა ზიანი მიუღებელი შემოსავლის სახით.

აღნიშნული განაპირობა მოპასუხეთა მიერ თანხის მითვისებამ, სამუშაოთა მოცულობისა და მასალის რაოდენობის შემცირების გამო, აგრეთვე, საპროექტო მაჩვენებლებთან შედარებით, მშენებლობისას დაბალი ხარისხის სამშენებლო მასალის გამოყენებამ, შესაბამისად, მოსარჩელეს არ აქვს სურვილი, მიიღოს ნოვოთბრივი ნაკლის მქონე ნაგებობა. მოსარჩელე თანხას დააბანდებდა სხვა კონტრაპენტთან და მიიღებდა გარკვეულ შემოსავალსაც, თუ ეცოდინებოდა მოპასუხეთა მიერ ვალდებულების დარღვევის თაობაზე.

მოპასუხეებმა სარჩელი არ ცნეს და მოითხოვეს მის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა შემდეგი დასაბუთებით: შპს „ნ. ვ-ის“ განმარტებით, მას ნივთობრივი ნაკლის მქონე ნივთი არ დაუმზადებია, მშენებლობა დასრულებული არ არის და ამ ეტაპზე იმის გაცხადება, რომ ნაგებობა ნაკლის მქონეა, არასწორია.

არასწორია მოსარჩელის მითითება მოპასუხის მიერ მშენებლობის ვადის დარღვევისა და უხარისხო ნივთის დამზადების თაობაზე, რადგანაც ის ფაქტი, რომ მშენებლობა არ არის დასრულებული, შეუძლებელს ხდის ნივთის უხარისხოდ მიჩნევას, ნივთს გააჩნია გარკვეული გამოსწორებადი ხარვეზები, რომელიც აღმოიფხვრება გამაგრებითი პროექტის დამუშავების გზით.

მოპასუხეს არც ვალდებულების შესრულების ვადა დაურღვევია, რადგანაც მოსარჩელის ინიციატივით მშენებლობის შეთანხმებულ, დამტკიცებულ პროექტში შეტანილ იქნა ცვლილებები, რის გამოც შპს „ნ. ვ-ი“ ძირითადი ხელშეკრულების 3.3 პუნქტის თანახმად, აღარაა შეზღუდული ვალდებულების გარკვეულ ვადაში შესრულებით, ამასთანავე, დაუსაბუთებელია მიუღებელი შემოსავლის ანაზღაურების მოთხოვნა, რადგანაც ასეთის არსებობა არ დასტურდება. გ. ს-ის ინიციატივით დამტკიცებულ პროექტში ცვლილებების განხორციელების გამო, შპს „ნ. ვ-ის“ ვალდებულების შესრულების ვადა გადანეულია კორექტირებული პროექტის დამტკიცებისა და მშენებლობის განახლებისათვის საჭირო ვადით.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის

15 აპრილის გადაწყვეტილებით, გ. ს-ის სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ.

საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა გ. ს-ემ, მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების ნაწილობრივ გაუქმება და სააპელაციო სასამართლოს მიერ ახალი გადაწყვეტილების მიღება.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 29 დეკემბრის განჩინებით, გ. ს-ის, შპს „ი. ბ-ისა“ და შპს „ზ-ის“ სააპელაციო საჩივრები არ დაკმაყოფილდა, თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 15 აპრილის გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელად.

სააპელაციო სასამართლოს განჩინება საკასაციო წესით გაასაჩივრა სსიპ საგანმანათლებლო და სამეცნიერო ინფრასტრუქტურის განვითარების სააგენტომ, რომელმაც მოითხოვა გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება, ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა და შეგებებული სარჩელის დაკმაყოფილება. საკასაციო სასამართლომ საქმის შესწავლისა და საკასაციო საჩივრის დასაშვებობის შემოწმების შედეგად ჩათვალა, რომ სსიპ საგანმანათლებლო და სამეცნიერო ინფრასტრუქტურის განვითარების სააგენტოს საკასაციო საჩივარი არ აკმაყოფილებდა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 391-ე მუხლის მოთხოვნებს, რის გამოც იგი მიიჩნია დაუშვებლად.

სახელმეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები:

– ითვლება თუ არა მხარეთა შორის მიწის ნაკვეთის შეძენისა და მასზე საცხოვრებელი სახლის აშენების შესახებ იპოთეკური უზრუნველყოფით ხელშეკრულება დადებულიად?

– დაცულია თუ არა მოსარჩელის მიერ ხელშეკრულებაზე უარის სამართლებრივი წინაპირობები?

– დაცულია თუ არა შესრულების ხარისხთან დაკავშირებული მოთხოვნები?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

პირველი ინსტანციის სასამართლომ 2011 წლის 15 აპრილის გადაწყვეტილებით ნაწილობრივ დააკმაყოფილა სარჩელი, დააკისრა რა მხოლოდ მოპასუხე შპს „ნ. ვ-ს“ მოსარჩელისთვის ამ უკანასკნელის მიერ ხელშეკრულების საფუძველზე გადახდილი მთლიანი თანხის – 180 361 აშშ დოლარის დაბრუნების ვალდებულება.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 29 დეკემბრის განჩინებით თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 15 აპრილის გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელად.

საკასაციო სასამართლომ დაუშვებლად მიიჩნია საკასაციო საჩივარი.

სასამართლოს დასაბუთება:

პირველი ინსტანციის სასამართლომ საქმეში არსებული მტკიცებულებების საფუძველზე დადგენილად მიიჩნია, რომ 2008 წლის 7 აპრილს გ. ს-ეს, შპს „ზ-სა“ და შპს „ნ. ვ-ს“ შორის გაფორმდა მიწის ნაკვეთის დაჯავშნის (ბეს) შესახებ ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც, მხარეები შეთანხმდნენ, რომ გააფორმებდნენ ხელშეკრულებას მიწის ნაკვეთის შეძენისა და მასზე საცხოვრებელი სახლის აშენების შესახებ იპოთეკური უზრუნველყოფით, რომლითაც შპს „ზ-ი“ მის საკუთრებაში არსებულ და გ.

ს-ის მიერ ამ ხელშეკრულებით დაჯავშნულ მიწის ნაკვეთს გაასხვისებდა მოსარჩელის (დამკვეთის) სახელზე, ხოლო შპს „ნ. ვ-ი“, დამკვეთის ინტერესების შესაბამისად, ააშენებდა საცხოვრებელ სახლს. დამკვეთი იღებდა ვალდებულებას, რომ აღნიშნული ხელშეკრულების ხელმოწერიდან 2 კალენდარული დღის ვადაში გადაუხდიდა შპს „ნ. ვ-ს“ ხელშეკრულების საერთო ღირებულის 10%-ს – 18 000 აშშ დოლარს, რაც გ. ს-ემ შეასრულა. შპს „ნ. ვ-ი“ ვალდებული იყო, ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადაში აეშენებინა მოსარჩელისთვის საცხოვრებელი სახლი, რომელიც შეთანხმებული ხარისხის შესაბამისი უნდა ყოფილიყო.

სააპელაციო პალატამ დადგენილად ჩათვალა შპს „ნ. ვ-ის“ მიერ ვალდებულების დარღვევის ფაქტი, რაც იმაში გამოიხატა, რომ მოპასუხემ ვერ უზრუნველყო ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ვადაში შეთანხმებული ხარისხის საცხოვრებელი სახლის აშენება. სასამართლომ იხელმძღვანელა 316 I#, 317 I, 361 II, 405 I და II, 352 I, 407 I მუხლებით, და აღნიშნა, რომ 2008 წლის 28 ივლისის ხელშეკრულებით ერთმნიშვნელოვნად განისაზღვრა სამმხრივი ხელშეკრულების მონაწილე თითოეული მხარის ვალდებულებები. გათვალისწინებით იმისა, რომ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებები შპს „ნ. ვ-მა“ დაარღვია, კერძოდ, მან ვერ უზრუნველყო ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ვადაში შეთანხმებული ხარისხის საცხოვრებელი სახლის აშენება.

სააპელაციო პალატა დაეთანხმა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების მითითებას, რომ მოსარჩელე უფლებამოსილია, შპს „ნ. ვ-ისგან“ მოითხოვოს მისთვის სახლის აშენების საფასურის ანგარიშში გადახდილი თანხა. რაც შეეხება შპს „ზ-ისთვის“ გადახდილ მიწის ღირებულებას, აღნიშნული თანხის მოსარჩელის სასარგებლოდ გადახდის ვალდებულება შპს „ნ. ვ-ს“ ეკისრება, როგორც ხელშეკრულების შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებისა, ვინაიდან, თავად შპს „ზ-ს“ სახელშეკრულებო ვალდებულება არ დაურღვევია. პალატის მოსაზრებით, პირველი ინსტანციის სასამართლომ მართებულად დააკისრა მხოლოდ მოპასუხე შპს „ნ. ვ-ს“ მოსარჩელისთვის ამ უკანასკნელის მიერ ხელშეკრულების საფუძველზე გადახდილი მთლიანი თანხის – 180 361 აშშ დოლარის დაბრუნების ვალდებულება.

სააპელაციო პალატის განჩინება საკასაციო წესით გაასაჩივრა გ. ს-ემ, მოითხოვა გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით ხელშეკრულების დამრღვევ მხარედ შპს „ზ-ის“ აღიერება, შპს „ზ-ისა“ და შპს „ნ. ვ-ისათვის“ კასატორის სასარგებლოდ 180 361 აშშ დოლარის სოლიდარულად დაკისრება. კასატორმა მოთხოვნის დასაბუთების მიზნით მიუთითა შემდეგ გარემოებებზე: საქალაქო სასამართლოს 2011 წლის 15 აპრილის გადაწყვეტილებით, შპს „ზ-ი“ არ იქნა ცნობილი, ბესა და ძირითადი ხელშეკრულებით მასზე დაკისრებული ვალდებულებების დამრღვევად, ასევე, იგი არ იქნა მიჩნეული შპს „ნ. ვ-თან“ ერთად სოლიდალურ მოპასუხედ, შედეგად, გ. ს-ის მიერ შპს „ზ-ისათვის“ და შპს „ნ. ვ-ისათვის“ გადახდილი საერთო თანხის – 180 361 აშშ დოლარის გადახდა დაეკისრა მხოლოდ შპს „ნ. ვ-ს“, ამავდროულად, სასამართლომ აღნიშნული თანხის ამოღება მოაქცია იმ იპოთეკაში, რომელიც, ძირითადი ხელშეკრულების პირობების თანახმად, გაფორმებული იყო შპს „ნ. ვ-ის“ მიერ სამშენებლო სამუშაოების ხარისხიანად შესრულების უზრუნველსაყოფად. გადაწყვეტილება არასწორია შპს „ნ. ვ-ისათვის“ მის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობის გამო, პირგასამტეხლოს

სახით სარჩელის შეტანის დღისათვის 9 670.43 აშშ დოლარისა და სარჩელის შეტანიდან გადანყვეტილების აღსრულებამდე ყოველდღიურად 38.53 აშშ დოლარის გადახდის დაკისრებაზე უარის თქმის ნაწილში, რადგანაც შპს „ნ. ვ-მა“ **დაარღვია სახელშეკრულებო ვალდებულებები, როგორც შეთანხმებული ვადის, ასევე შეთანხმებული ხარისხის ნაწილში.**

საკასაციო სასამართლომ საქმის შესწავლის და საკასაციო საჩივრის დასაშვებობის შემონმების შედეგად ჩათვალა, რომ გ. ს-ის საკასაციო საჩივარი არ აკმაყოფილებდა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 391-ე მუხლის მოთხოვნებს, რის გამოც იგი მიიჩნია დაუშვებლად.

კითხვები:

- ეთანხმებით თუ არა პირველი ინსტანციისა და სააპელაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადანყვეტილებას?
- ეთანხმებით თუ არა საკასაციო სასამართლოს გადანყვეტილებას?
- გააჩნდა თუ არა გ. ს-ეს (მოსარჩელეს) შპს „ზ-ი“ და შპს „ი. ბ-ი“-ის მიმართ მოთხოვნის უფლება?

III. კითხვები და კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის

- რას ნიშნავს ვალდებულების შესრულება?
- რა არის ვალდებულების შესრულების სამართლებრივი შედეგი?
- რაზე არის დამოკიდებული ვალდებულების შესრულება?
- ჩამოთვალეთ ვალდებულების შესრულების სამართლებრივი ბუნების შესახებ თეორიები.
- შესასრულებელი მოქმედების ხასიათის მიხედვით რა სახის ვალდებულებებს განასხვავებენ?
- ჩამოთვალეთ ვალდებულების შესრულების პრინციპები.
- რაში გამოიხატება ვალდებულების შესრულების პრეზუმფცია?
- რას ნიშნავს ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება?
- რა თავისებურებებით ხასიათდება ვალდებულების ნატურით (რეალური) შესრულება?
- რას ნიშნავს ვალდებულების კეთილსინდისიერად შესრულება?
- რა არის ვალდებულების შესრულების ადგილი?
- რა განსხვავებაა ვალდებულების შესრულების ადგილსა და „შედეგის ადგილს“ შორის?
- ჩამოთვალეთ ვალდებულების შესრულების ცალკეული ადგილი.
- როგორ უნდა მოხდეს საგნის მიწოდება, თუ ვალდებულების ადგილი არ არის განსაზღვრული და არც ვალდებულებითი ურთიერთობის არსიდან გამომდინარეობს?
- რა სამართლებრივი მნიშვნელობა ენიჭება ვალდებულების შესრულების ადგილის განსაზღვრას?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ფულადი ვალდებულების შესრულების ადგილი?
- რა სამართლებრივი შედეგი დადგება ვალდებულების შესრულების ადგილის შეცვლის შემთხვევაში?
- განსაზღვრეთ ვალდებულების შესრულების დრო.
- ჩამოთვალეთ ვალდებულების შესრულების ცალკეული ვადები.
- რა განსხვავებაა ვალდებულების შესრულების აბსოლიტურ და ფარდობითად (რელატიურ) განსაზღვრულ ვადებს შორის?
- რა განსხვავებაა ვალდებულების შესრულების საერთო და შუალედურ ვადებს შორის?
- რა განსხვავებაა კონკრეტული კალენდარული თარიღითა და დროის გარკვეული პერიოდით განსაზღვრულ ვალდებულების შესრულების ვადებს შორის?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ვალდებულების შესრულების ვადის განსაზღვრა რაიმე გარემოების დადგომაზე მითითებით?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ვალდებულების შესრულების ნავარაუდები

(ნაგულისხმევი) ვადა?

- რა თავისებურებით ხასიათდება ვალდებულების შესრულების გონივრული ვადა?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ცალმხრივი ნების გამოვლენით დადგენილი ვალდებულების შესრულების ვადა?
- შესაძლებელია თუ არა ვალდებულების შესრულების ვადის შეცვლა?
- შესაძლებელია თუ არა ვალდებულების ვადაზე ადრე (ვადამდე) შესრულება?
- დასაშვებია თუ არა ვალდებულების ვადამდე შესრულება?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ორმხრივ სახელმეკრულებო ურთიერთობებში ვალდებულების ვადამდე შესრულება?
- რას ნიშნავს ვალდებულების დაუყოვნებლივ შესრულება?
- რა შემთხვევაში შეუძლია კრედიტორს მოვალისაგან მოითხოვოს ვალდებულების დაუყოვნებლივ შესრულება?
- რა შემთხვევაშია დასაშვები ვალდებულების შესრულებაზე უარის თქმა?
- რა განსხვავებაა ვალდებულების სუბიექტებსა და შესრულების სუბიექტებს შორის?
- რა შემთხვევაში შეიძლება ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ?
- რა სამართლებრივი შედეგი დგება იმ შემთხვევაში, როდესაც ხდება მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ კრედიტორის დაკმაყოფილება?
- რა თავისებურებით ხასიათდება მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების შედეგად წარმოშობილი სამართლებრივი ურთიერთობა?
- რა განსხვავებაა მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულებასა და მესამე პირის სასარგებლოდ დადებულ ხელმეკრულებას შორის?
- რა განსხვავებაა მოვალის ნაცვლად მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულებასა და შესრულების გადამისამართებას შორის?
- რა სამართლებრივი შედეგი დადგება კრედიტორის ნაცვლად მესამე პირის მიმართ ვალდებულების შესრულების შემთხვევაში?
- რა შეიძლება იყოს ვალდებულების შესრულების საგანი?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ალტერნატიული ვალდებულება?
- რა თავისებურებით ხასიათდება კუმულატიური ვალდებულება?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ფაკულტატიური ვალდებულება?
- რა განსხვავებაა ფაკულტატიურ ვალდებულებასა და ვალდებულების შესრულების საგნის შეცვლას შორის?
- რა განსხვავებაა ალტერნატიულ ვალდებულებასა და მოთხოვნათა ალტერნატიულ კონკურენციას შორის?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ვალდებულების შესრულება, როდესაც შესრულების საგანია ინდივიდუალურად განსაზღვრული ნივთი?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ვალდებულების შესრულება, როდესაც შესრულების საგანია გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთი?
- რა თავისებურებით ხასიათდება ვალდებულების ნაწილ-ნაწილ (ნაწილობრივი) შესრულება?
- რა მოთხოვნებია დადგენილი ვალდებულების შესრულების ხარისხის მიმართ?

2. კაზუსები

ა. ვალდებულების შესრულების პრინციპებთან დაკავშირებული კაზუსები

კაზუსი №1

სამშენებლო კომპანიამ 2011 წლის 20 მაისს ცემენტის ქარხანასთან დადო 150 ტონა ცემენტის ნასყიდობის ხელშეკრულება. ხელშეკრულებით ცემენტი მიწოდებული უნდა ყოფილიყო 3 ნაწილად 50 ტონის ოდენობით. გამყიდველმა დათქმულ ვადაში მიაწოდა მყიდველს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ოდენობის ცემენტი, მაგრამ სამშენებლო კომპანიამ მხოლოდ 100 ტონა ცემენტის მიღებაზე განაცხადა თანხმობა, ხოლო 50 ტონა ცემენტის მიღებაზე კი უარი განაცხადა და უკან დაუბრუნა გამყიდველს.

გამყიდველმა სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა მყიდველისაგან ნასყიდობის ხელშეკრულების არაჯეროვანი შესრულებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება. მყიდველმა შესაგებელში სარჩელი არ ცნო იმ საფუძვლით, რომ, ჯერ ერთი, მუშახელის სიმცირის გამო არ შეეძლო აეთვისებინა ამდენი რაოდენობის ცემენტი, ხოლო, მეორეს მხრივ, კი მოსარჩელემ (გამყიდველმა) დარჩენილი 50 ტონა ცემენტი სხვას მიჰყიდა და არავითარი ზიანი არ განუცდია.

- რა გადანაცვტილებას მიიღებს სასამართლო? პასუხი დაასაბუთეთ

კაზუსი №2

ებრალიძემ შპს „კომფორტულ ავეჯთან“ 2011 წლის 10 ივნისს ქალაქ თბილისში დადო ნარდობის ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზეც მენარდეს შემკვეთისათვის უნდა დაემზადებინა საძინებელი ავეჯის გარნიტური შემკვეთის მიერ მიტანილი ესკიზის მიხედვით. მენარდემ იკისრა ვალდებულება სამუშაო შეესრულებინა თავისი მასალით. ხელშეკრულებით მხარეებმა განსაზღვრეს, რომ მასალა უნდა ყოფილიყო კაკლის ხის, სამუშაო კი უნდა შესრულებულიყო 2011 წლის პირველი ივლისისათვის. შემკვეთმა წინასწარ გადაიხადა შეთანხმებული საზღაურის 30%. მენარდემ სამუშაო შეასრულა 2011 წლის პირველი აგვისტოსათვის.

დამზადებული ავეჯის დათვალიერებისას შემკვეთმა აღმოაჩინა, რომ კარადის უჯრა არ იკეტებოდა. შემკვეთმა მენარდეს მოსთხოვა ნაკლის გამოსწორება და ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სამუშაოს შესრულების ვადის გადაცილებისათვის პირგასამტეხლოს გადახდა ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე ხელშეკრულების ფასის 3%-ის ოდენობით. მენარდემ უარი განუცხადა შემკვეთს მოთხოვნების დაკმაყოფილებაზე.

ებრალიძემ სარჩელით მიმართა თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიას მოპასუხე შპს „კომფორტული ავეჯის“ წინააღმდეგ და მოითხოვა მოპასუხისაგან დამზადებული ავეჯის ნაკლის გამოსწორება, აგრეთვე სამუშაოს შესრულების ვადის გადაცილებისათვის პირგასამტეხლოს გადახდა ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე ხელშეკრულების ფასის 3%-ის ოდენობით. შპს „კომფორტულმა ავეჯმა“ შეგებებული სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა შეთანხმებული გასამრჯელოს 50%-ით გაზრდა იმ საფუძვლით, რომ ნარდობის ხელშეკრულების

დადებიდან ორი კვირის შემდეგ კაკლის ხის მასალა გაძვირდა ორჯერ და აღნიშნულის შესახებ ხელშეკრულების დადებამდე რომ სცოდნოდა, საერთოდ არ დადებდა ხელშეკრულებას, ან დადებდა მას სხვა პირობით.

- როგორ უნდა გადაწყდეს დავა? პასუხი დაასაბუთეთ.

კაზუსი №3

ავტომალაზია შპს „X“ მდებარეობს ქალაქ თბილისში, № ქუჩა 12-ში და რეალიზაციას უკეთებს სხვადასხვა ქვეყნიდან ჩამოყვანილ ავტომანქანებს. გიორგიმ შპს „X“-ს მიმართა ავტომანქანის შეძენის სურვილით. შპს-მ მას გააცნო ტიპური ხელშეკრულება, რომელსაც, როგორც წესი, დებს მყიდველებთან სტანდარტული პირობებით. მხარეებმა 2008 წლის 10 მარტს დადეს ნასყიდობის ხელშეკრულება ავტომანქანა მერსედესის შეძენის თაობაზე.

ხელშეკრულების პირველი პუნქტის მიხედვით, გამყიდველმა იკისრა ვალდებულება, რომ ავტომანქანა არ იქნებოდა ნაავარიები და გარბენი ექნებოდა არა უმეტეს 50000 კილომეტრი. ხელშეკრულების მეორე პუნქტის მიხედვით, ნასყიდობის ფასი განისაზღვრა 15 000 ლარის ოდენობით; ხელშეკრულების მესამე პუნქტით, ავტომანქანის ჩამოყვანის ვადად განისაზღვრა 2008 წლის 10 მაისი. ხელშეკრულების მეოთხე პუნქტის შესაბამისად მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ხელშეკრულება შეიძლება შეიცვალოს, ამასთან, მხარემ, რომელიც მოითხოვს შეცვლას, მეორე მხარეს უნდა გაუგზავნოს წერილობითი ინფორმაცია ცვლილებამდე არა უგვიანეს 10 დღისა. ხელშეკრულების მეხუთე პუნქტის შესაბამისად, ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ მხარეებს არ აქვთ უფლება ცალმხრივად გავიდნენ ხელშეკრულებიდან (უარი თქვან ხელშეკრულებაზე); ხელშეკრულების მეექვსე პუნქტის შესაბამისად შპს „X“ პასუხს არ აგებს ავტომანქანის ნაკლის გამო.

2008 წლის 1 აპრილს შპს „X-მა“ წერილი გაუგზავნა გიორგის და შეატყობინა, რომ აშშ-ში მომხდარი წყალდიდობის გამო ვერ შეასრულებდა ნაკისრ ვალდებულებას 2008 წლის 1 ივნისამდე. გიორგიმ წერილი მიიღო და არაფერი უპასუხა.

2008 წლის 1 ნოემბერს ავტომანქანა ჩამოვიდა და გიორგიმ შპს „X-ს“ გადაუხადა და 10000 ლარი, ხოლო დარჩენილ 5000 ლარზე მხარეები ზეპირად შეთანხმდნენ, რომ გიორგის იგი უნდა გადაეხადა 2008 წლის 1 დეკემბრისთვის. ავტომანქანის მყიდველისათვის გადაცემისას შპს „X-მა“ განაცხადა, რომ ჩამოყვანილი ავტომანქანა არ იყო ნაავარიები და გარბენი ჰქონდა 40000 კილომეტრი. გიორგიმ არ შეასრულა თანხის დარჩენილი ნაწილის გადახდის ვალდებულება 2008 წლის 1 დეკემბრისათვის. 2009 წლის 10 იანვარს გიორგიმ წერილობით აღიარა შპს „X-ის“ მიმართ 5000 ლარის გადახდის ვალდებულება და იკისრა მისი შესრულება ორი თვის ვადაში 2009 წლის 10 მარტისათვის. გიორგიმ არც ამჯერად შეასრულა ვალდებულება.

2012 წლის 10 თებერვალს შპს „X-მა“ სარჩელი აღძრა თბილისის საქალაქო სამართლოში გიორგის წინააღმდეგ და მოითხოვა მისთვის 5000 ლარის გადახდის დაკისრება.

გიორგიმ შეგებებული სარჩელი აღძრა შპს „X-ის“ წინააღმდეგ და მოითხოვა ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასვლა. მან შეგებებულ სარჩელში მიუთითა, რომ, ჯერ ერთი, ავტომანქანა დაგვიანებით ჩამოუყვანეს და მეორეც, როგორც სახელოს-

ნოში ავტომანქანის კომპიუტერული დათვალიერების შედეგად აღმოჩნდა, ავტომანქანა ნაავარიები იყო და გარბენი ჰქონდა არა 40000, არამედ 65000 კოლომეტრი. ამიტომაც იგი ითხოვდა ხელშეკრულებიდან გასვლას, ასევე მისი აზრით, შპს "X"-ის მოთხოვნა 5000 ლარის გადახდასთან დაკავშირებით ხანდაზმულია და არ უნდა დამაყოფილდეს.

შპს „X“ გიორგის შეგებებულ სარჩელს არ ცნობს და აღნიშნავს, რომ მან ხელშეკრულება გააფორმა სტანდარტული პირობების შეასაბამისად, რომელიც გამორიცხავს მყიდველის მხრიდან ნებისმიერ შემთხვევაში ხელშეკრულებიდან გასვლას და გამყიდველის პასუხისმგებლობას ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების არაფეროვანი შესრულებისათვის, აგრეთვე მოთხოვნა 5.000 ლარის გადახდის შესახებ არ არის ხანდაზმული.

- როგორ უნდა გადაწყდეს დავა? პასუხი დაასაბუთეთ.

კაზუსი №4

შპს „მედიცინამ“ შპს „სტომატოლოგთან“ 2010 წლის 20 სექტემბერს წერილობითი ფორმით დადო სამედიცინო აპარატურის ნასყიდობის ხელშეკრულება. ხელშეკრულება შედგენილ იქნა ერთიანი დოკუმენტის სახით. გამყიდველის – შპს „სტომატოლოგის“ დირექტორმა ხელშეკრულების ტექსტს მოაწერა ხელი და დაუსვა ბეჭედიც, ხოლო მყიდველის – შპს „მედიცინას“ დირექტორმა კი ნასყიდობის ხელშეკრულებას დაუსვა ბეჭედი და არ მოაწერა ხელი, რაც გამყიდველმა ვერ შენიშნა. ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამყიდველს ერთი თვის განმავლობაში ოთხ ნაწილად უნდა მიეწოდებინა მყიდველისათვის სამედიცინო აპარატურა, ხოლო მყიდველი კი ვალდებული იყო ყოველი ნაწილის მიწოდებიდან სამი დღის განმავლობაში გადაეხადა გამყიდველისათვის მიწოდებული სამედიცინო აპარატურისათვის შეთანხმებული ფასი.

გამყიდველმა მყიდველს ხელშეკრულებით დათქმულ ვადაში მიანოდა სამედიცინო აპარატურის პირველი ნაწილი, მყიდველმა კი გადაიხადა შეთანხმებული ფასი. ამის შემდეგ გამყიდველმა მყიდველს მიანოდა სამედიცინო აპარატურის მეორე ნაწილი, თუმცა მყიდველმა აღარ გადაუხადა გამყიდველს შეთანხმებული ფასი და გამყიდველის არაერთგზის მოთხოვნის მიუხედავად, მაინც არ დაფარა წარმოქმნილი დავალიანება. ნასყიდობის ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული იყო 1000 ლარის ოდენობის პირგასამტეხლო მყიდველის მიერ თანხის გადახდის ვადის გადაცილების შემთხვევაში. ამ საფუძვლით გამყიდველმა სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა მყიდველისაგან პირგასამტეხლოს გადახდა. მყიდველმა შეგებებული სარჩელით უარი განაცხადა მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე და თავის მხრივ, მოითხოვა ნასყიდობის ხელშეკრულების ბათილად ცნობა იმ საფუძვლით, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულებაზე არ არის მყიდველის ხელმოწერა, ამიტომაც ნასყიდობის ხელშეკრულება, როგორც ფორმის დაუცველად დადებული ხელშეკრულება, უცილოდ ბათილად უნდა იქნეს ცნობილი.

- ნამდვილია თუ არა მხარეთა შორის დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულება? პასუხი დაასაბუთეთ.

ბ. ვალდებულების შესრულების ადგილთან დაკავშირებული კაზუსები

კაზუსი №1

რუსადემ 2010 წლის 30 მარტს თერთმეტი თვით სესხად გადასცა ხარაბაძეს 5000 ლარი. სესხის ხელშეკრულებით განისაზღვრა, რომ მოვალის მიერ ვადის გადაცილების შემთხვევაში მას დაეკისრებოდა პირგასამტეხლოს გადახდა 800 ლარის ოდენობით. 2011 წლის 15 თებერვალს რუსადე საცხოვრებლად გადავიდა სხვა ქალაქში. თავისი ახალი საცხოვრებელი ადგილის მისამართი რუსადემ ხარაბაძეს შეატყობინა 2011 წლის 27 თებერვალს. რომ არ გადაეცილებინა ვალის გადახდის ვადას და არ დარიცხულიყო სესხად აღებულ თანხაზე ვადის გადაცილებისათვის მხარეთა შეთანხმებით დადგენილი პირგასამტეხლო, ხარაბაძემ 2011 წლის 28 თებერვალს რუსადეს საბანკო ანგარიშზე გადაურიცხა სესხად აღებული თანხა. ხარაბაძემ თანხის გადარიცხვის ხარჯები გადაიხადა სესხის თანხიდან.

- მართლზომიერია თუ არა ხარაბაძის მოქმედება? პასუხი დაასაბუთეთ.

კაზუსი №2

შპს „X“-სა და შპს „Z“-ს შორის 2006 წლიდან არსებობს შეთანხმება შპს „Z“-სათვის შაქრის მიწოდებასთან დაკავშირებით ერთი კილოგრამი ერთ ლარად და 40 თეთრად. მიწოდება პერიოდულად ხდება შპს „Z“-ის მიერ გაკეთებული განაცხადის საფუძველზე, ადგილზე მიტანით შპს „Z“-ის იურიდიულ მისამართზე ქალაქ გურჯაანში, № ქუჩა 20-ში. 2007 წლის 20 მაისს შპს „Z“-მა შეუკვეთა შპს „X“-ს ათი ტონა შაქარი 2007 წლის 20 ივნისისათვის, კილოგრამი ერთ ლარად და 40 თეთრად, როგორც მათ შორის მიღებული იყო. შპს „X“-მა განაცხადა თანხმობა, მაგრამ არა ერთ ლარსა და 40 თეთრზე, არამედ ერთ ლარსა და 60 თეთრზე. შპს „Z“-საგან ამაზე პასუხი მიღებული არ იქნა.

2007 წლის 20 ივნისს შპს „X“-მა შეკვეთილი ათი ტონა შაქარი მიიტანა მყიდველის იურიდიულ მისამართზე – გურჯაანში, № ქუჩა 20-ში. თუმცა აღმოჩნდა, რომ შპს „Z“ ამ მისამართზე აღარ მდებარეობდა. შპს „X“-მა შაქარი შესანახად მიაბარა სანყოფის, მდებარე გურჯაანში, № ქუჩა 22-ში. 2007 წლის 30 ივნისს შპს „X“-ს დაუკავშირდა შპს „Z“-ის წარმომადგენელი და შეახსენა განაცხადი ათი ტონა შაქრის მიწოდების თაობაზე, ასევე მიუთითა საწარმოს ახალი მისამართი – ქალაქი თელავი, № ქუჩა 60. შპს „X“-ის ხელმძღვანელობამ შპს „Z“-ის წარმომადგენელს განუცხადა, რომ შაქარი ინახებოდა გურჯაანში, № ქუჩა 22-ში. შპს „Z“-ის მოთხოვნით შპს „X“-მა სანყოფის მიბარებული შაქარი მიიტანა შპს „Z“-ის საწარმოს ადგილსამყოფელის მიხედვით ქალაქ თელავში, № ქუჩა 60-ში. შპს „Z“-მა შპს „X“-ის საბანკო ანგარიშზე, როგორც ეს მიღებული ჰქონდათ, გადარიცხა ათი ტონა შაქრის – ერთი კილოგრამი X ერთ ლარსა და 40 თეთრზე ღირებულება – სულ 14000 ლარი.

2008 წლის 25 იანვარს შპს „X“-მა წერილობით მიმართა შპს „Z“-ს და მოითხოვა ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე თანხის დარჩენილი ნაწილის ($10000 \times 1.60 = 16000$) სულ – 2000 ლარის შპს „X“-ის საბანკო ანგარიშზე შეტანა. შპს „Z“-მა ეს მოთხოვნა არ შეასრულა. 2008 წლის 10 აგვისტოს შპს „X“-ის მოთხოვნის საფუძველზე შპს „Z“-მა წერილობით აღიარა შპს „X“-ის მიმართ ათი ტონა შაქრის ღირებ-

ულების დარჩენილი ნაწილის – 2000 ლარის გადახდის ვალდებულების არსებობა და იკისრა მისი გადახდა 2008 წლის შემოდგომის ბოლოსათვის, თუმცა ვალდებულება არც ამჯერად შეასრულა.

2011 წლის 25 ნოემბერს შპს „X“-მა სარჩელით მიმართა სასამართლოს და შპს „Z“-საგან მოითხოვა შაქრის ღირებულების დარჩენილი ნაწილის, 2000 ლარის გადახდა, აგრეთვე 2007 წელს სანცობში მიბარების, და თელავში შაქრის მიტანის ტრანსპორტირებით გამოწვეული დამატებითი ხარჯების ანაზღაურება 400 ლარის ოდენობით.

შპს „Z“-მა შესაგებელში მოთხოვნები არ ცნო და მიუთითა, რომ მოთხოვნები დამატებითი ხარჯების ანაზღაურებისა და 2000 ლარის გადახდის დაკისრებასთან დაკავშირებით ხანდაზმულია. გარდა ამისა, ვალდებულება, რომელიც მათ აღიარეს (შაქრის ღირებულების ნაწილის – 2000 ლარის გადახდის შესახებ), არ არსებობს, რადგან ისინი შეთანხმებული იყვნენ შაქრის ღირებულების თაობაზე კილოგრამი ერთი ლარი და 40 თეთრი და არა ერთი ლარი და 60 თეთრი, სწორედ ამიტომ არ უპასუხეს შპს „X“-ის განაცხადს ფასის მომატებასთან დაკავშირებით. შესაბამისად, არც იყვნენ ვალდებული შეეტყობინებინათ გამყიდველისათვის საწარმოს ადგილსამყოფელის (იურიდიული მისამართის) შეცვლის შესახებ.

- როგორ გადავწყვიტოთ დავა? პასუხი დაასაბუთეთ.

გ. ვალდებულების შესრულების დროსთან დაკავშირებული კაზუსები

კაზუსი №1

2011 წლის 23 აპრილს რუხაძემ ბერიძისაგან 1500 ლარად შეიძინა საწერი მაგიდა. მყიდველმა შეთანხმებული ფასი იმავე დღეს გადაიხადა. ბერიძემ რუხაძეს მისცა ხელწერილი თანხის მიღების შესახებ. მხარეები ასევე შეთანხმდნენ, რომ მყიდველი ნაყიდ ნივთს წაიღებდა ხელშეკრულების დადებიდან 6 დღეში. 2011 წლის 29 აპრილს რუხაძე ესტუმრა ბერიძეს და მოითხოვა ავეჯის გადაცემა, მაგრამ ბერიძემ ამაზე უარი განუცხადა და შესთავაზა რუხაძეს 1500 ლარის უკან დაბრუნება იმ საფუძვლით, რომ, რადგან 2011 წლის 28 აპრილს გავიდა ავეჯის წაღების შეთანხმებული ვადა, ამიტომ მან საწერი მაგიდა მიჰყიდა ლორიას 1800 ლარად. გლორიას საწერი მაგიდა უნდა წაეღო 30 აპრილს.

მართლზომიერია თუ არა ბერიძის უარი, გადასცეს რუხაძეს საწერი მაგიდა? პასუხი დაასაბუთეთ.

კაზუსი №2

კიკვიძესა და არსენიძეს შორის წერილობითი ფორმით დაიდო საოფისე ფართის განვადებით ნასყიდობის ხელშეკრულება. ხელშეკრულების თანახმად, არსენიძემ გადაიხადა შეთანხმებული ფასის 10 პროცენტი და იკისრა ვალდებულება, რომ ერთი წლის განმავლობაში ნაწილ-ნაწილ (ყოველკვარტალურად) გადაეხადა უძრავი ქონების შეძენის შეთანხმებული ფასის დარჩენილი ოდენობა. ნასყიდობის საგანი საჯარო რეესტრში საკუთრების უფლებით აღირიცხა შემძენზე. ხელშეკრულების დადებიდან 3 თვის გასვლის შემდეგაც არსენიძეს არ ჰქონდა შეთანხმებული ფასის

ნაწილი გადახდილი. კიკვიძემ შეახსენა კონტრაქტის ხელშეკრულების პირობები და განუმარტა, რომ იგი ვალდებული იყო გრაფიკის მიხედვით (ყოველკვარტალურად) ეხადა შეთანხმებული ფასის ნაწილი. არსენიძემ წერილობით დაუდასტურა კიკვიძეს მისი მხრიდან ხელშეკრულების პირობების შესრულების აუცილებლობის შესახებ, თუმცა განუმარტა, რომ იგი განიცდიდა გარკვეული სახის ფინანსურ პრობლემებს, რის გამოც დროულად (გრაფიკის მიხედვით) ვერ გადაიხადა ნასყიდობის ფასის ნაწილი, თუმცა დაადასტურა, რომ შემდეგ კვარტალში გადაიხდიდა ორივე კვარტალში გადასახდელ ნასყიდობის შეთანხმებული ფასის ნაწილს.

არსენიძემ მეექვსე თვის ბოლოს კვლავ არ გადაიხადა შეთანხმებული თანხის ნაწილი, რის გამოც კიკვიძემ სასამართლოში აღძრა სარჩელი და მოითხოვა მოპასუხისაგან (მყიდველისაგან) დავალიანების გადახდევინება. აღნიშნულ სარჩელზე არსენიძემ შეიტანა შეგებებული სარჩელი და მოითხოვა ნასყიდობის ხელშეკრულების ბათილად ცნობა, რადგან, მისი აზრით, ხელშეკრულება დადებული იყო მოტყუების გზით, რაც მდგომარეობდა იმაში, რომ უძრავი ქონების ღირებულება ხელშეკრულებით გაცილებით უფრო ძვირად იყო შეფასებული, ვიდრე ეს მის მიერ მტკიცებულების სახით წარმოდგენილი აუდიტორის დასკვნით დგინდებოდა.

- როგორ უნდა გადაწყდეს დავა? პასუხი დაასაბუთეთ.

დ. ვალდებულების შესრულების სუბიექტებთან დაკავშირებული კაზუსები

კაზუსი №1

აბესაძემ 500 ლარად შეიძინა ველოსიპედი გუჯაბიძისაგან იმ პირობით, რომ თანხას გადაუხდიდა ხელშეკრულების დადებიდან ოცდამეათე დღეს, რის შესახებაც გამყიდველს მისცა ხელწერილი. თანხის გადახდის ვადის დადგომამდე ორი კვირით ადრე გუჯაბიძემ მყიდველს შეატყობინა, რომ თანხის მოთხოვნის უფლება დაუთმო ირაკლი სიხარულიძეს. აბესაძე არ დაეთანხმა გამყიდველის მხრიდან ირაკლისათვის თანხის მოთხოვნის უფლების დათმობას და გადახდის ვადის დადგომამდე ორი დღით ადრე თავისი ნაცნობის მეშვეობით თანხა გადაუხადა გუჯაბიძეს. გამყიდველი თანხის მიღების შემდეგ ხანგრძლივი სამსახურებრივი მივლინებით გაემგზავრა საზღვარგარეთ. დადგა თანხის გადახდის დრო და ირაკლი სიხარულიძემ აბესაძეს მოსთხოვა თანხის გადახდა.

- შეუძლია თუ არა სიხარულიძეს მოითხოვოს აბესაძისაგან თანხის გადახდა?

კაზუსი №2

შპს. „ტექნიკამ“ 2009 წლის 10 იანვარს წერილი მიწერა შპს „სიონს“ და გამოხატა მზადყოფნა 10 ცალი ტელევიზორის შეძენასთან დაკავშირებით თითო 700 ლარად, ადგილზე მიტანით „ტექნიკის“ იურიდიული მისამართზე, თბილისში, დადიანის №5-ში, 2010 წლის 1 ივნისისათვის, თუ შპს „სიონი“ 10 დღის ვადაში დაეთანხმებოდა მის პირობებს. შპს „სიონმა“ წერილი მიიღო 2009 წლის 14 იანვარს და მაშინვე ფოსტით გაუგზავნა „ტექნიკას“ პასუხი თანხმობის თაობაზე. „ტექნიკამ“ შპს „სიონის“ წერილი მიიღო 27 იანვარს და არაფერი უპასუხა.

შპს „სიონმა“ ტელევიზორები შპს „ტექნიკას“ მიაწოდა 2010 წლის 1 აპრილს. მყიდველმა არ განაცხადა უარი შესრულების ვადამდე მიღებაზე. თუმცა კი იმის გამო, რომ თავისუფალი ადგილი არ ჰქონდა, შპს „ტექნიკამ“ ტელევიზორები შესანახად მიაბარა ახლომდებარე საწყობს, მიბარების სასყიდლიანი ხელშეკრულებით დღეში 10 ლარად. 2010 წლის 31 მაისს შპს „ტექნიკამ“ ტელევიზორების ნასყიდობის თანხა საწყობში მიბარების ხარჯების გამოკლებით, სულ 6390 ლარი შპს „სიონის“ თანხმობით გადასცა „სიონის“ წარმომადგენელს დავით მხეიძეს, რომელიც იმავდროულად შპს „ტექნიკის“ დამხმარე თანამშრომელიც იყო. აღნიშნული თანხა დ. მხეიძემ შპს „სიონს“ გადასცა მხოლოდ 2010 წლის 1 აგვისტოს.

2010 წლის 12 სექტემბერს შპს „სიონმა“ სარჩელი აღძრა სასამართლოში შპს „ტექნიკის“ წინააღმდეგ და მოითხოვა: ა) ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებისთვის კანონით დადგენილი 2%-ის; ბ) ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულებისათვის 500 ლარის ოდენობით პირგასამტეხლოს; გ) 610 ლარის ოდენობით მიბარების ხარჯების გადახდის დაკისრება, რადგან, შპს „სიონის“ აზრით, მყიდველმა ვალდებულება არაჯეროვნად შეასრულა.

- შეაფასეთ ფაქტობრივი გარემოებები. რა გად—ანყვეტილებას მიიღებს სასამართლო?

თავი VIII. ხელშეკრულების მოშლა, ხელშეკრულებიდან გასვლა

I. შესავალი

მხარეთა შორის არსებული სახელმწიფო-სამართლებრივი ურთიერთობების შეწყვეტა პირობითად შეიძლება შემდეგ სახეობად დაფიქსირდეს – ხელშეკრულების შეწყვეტა მისი კლასიკური გაგებით,¹¹³¹ ხელშეკრულების მოშლა და უარი ხელშეკრულებაზე (ხელშეკრულებიდან გასვლა).¹¹³² თითოეული ზემოთ დასახელებული ინსტიტუტები დიდი მნიშვნელობის მატარებელია და ხასიათდება შესაბამისი თავისებურებით.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ტერმინოლოგია არ განასხვავებს ხელშეკრულების მოშლისა და ხელშეკრულებაზე უარის (ხელშეკრულებიდან გასვლა) ინსტიტუტებს. პრაქტიკაში ტერმინი „ხელშეკრულების მოშლა“ ასევე საკმაოდ ხშირად გამოიყენება ხელშეკრულების ვადაზე ადრე შეწყვეტის მნიშვნელობით, რომლის სამართლებრივ შედეგსაც წარმოადგენს არა მხარეთა რესტიტუცია, არამედ არსებული სახელმწიფო ურთიერთობის შეწყვეტა და ბრალეული მხარის მიერ ზიანის ანაზღაურება.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი შინაარსობრივად ტერმინ „ხელშეკრულების მოშლას“ აიგივებს ტერმინ „ხელშეკრულებიდან გასვლასთან“. ამ დასკვნის გამოტანის საფუძველს იძლევა ის გარემოება, რომ სამოქალაქო კოდექსში ტერმინი „მოშლა“ მოიხსენიება ხელშეკრულებიდან გასვლიდან გამომდინარე სამართლებრივ შედეგებზე მითითებით. მსგავსი შემთხვევები საკმაოდ მრავლადაა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში და ყველა მათგანს აერთიანებს ერთი საერთო ნიშანი – თითოეულის მიმართ გამოყენებულია ტერმინი „მოშლა“ და თითოეულის რეალიზაციის სამართლებრივ შედეგს წარმოადგენს ხელშეკრულებიდან გასვლა. გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის რეგულირების შესაბამისად, „ხელშეკრულების მოშლა“ და „ხელშეკრულებიდან გასვლა“ წარმოადგენს იდენტურ

¹¹³¹ ხელშეკრულების შეწყვეტის კლასიკურ შემთხვევებს წარმოადგენს 427-454-ე მუხლებით გათვალისწინებული შემთხვევები: ვალდებულების შეწყვეტა შესრულებით, ვალდებულების შეწყვეტა დეპონირებით, ვალდებულების შეწყვეტა ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით, ვალდებულების შეწყვეტა ვალის პატივით, ვალდებულების შეწყვეტა კონფუზიით (როდესაც კრედიტორი და მოვალე ერთი და იგივე პირი აღმოჩნდება), ვალდებულების შეწყვეტა მოვალის გარდაცვალების ან იურიდიული პირის ლიკვიდაციის გამო. საზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი შემთხვევები გულისხმობს ვალდებულების შეწყვეტის საფუძვლებს მისი კლასიკური გაგებით, ანუ ვალდებულების შეწყვეტა, როგორც ტერმინი, უნდა გამოვიყენოთ უშუალოდ ზემოთ ჩამოთვლილი შემთხვევების მიმართ. მოცემული შემთხვევები ხასიათდება იმ სპეციფიკით, რომ მათი რეგულირება ხდება სამოქალაქო კოდექსის მიერ და ვალდებულების შეწყვეტის სავალდებულო ნინაპირობას არ წარმოადგენს სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე რომელიმე მხარის ბრალეული მოქმედება (ვალდებულების შეუსრულებლობა ან არაჯეროვანი შესრულება), რასაც ყოველთვის აქვს ადგილი ხელშეკრულების მოშლის ან ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში. ვალდებულების შეწყვეტის საკითხები იხ. თავი VI.

¹¹³² შემდგომში ტექსტში გამოყენებული ტერმინი „ხელშეკრულებიდან გასვლა“ გულისხმობს ხელშეკრულებაზე უარს.

სამართლებრივ ინსტიტუტებს. მაგალითისათვის:

– 491 I მუხლის თანახმად, მყიდველს შეუძლია მოითხოვოს ნასყიდობის ხელშეკრულების მოშლა 352-ე მუხლით დადგენილი წესის მიხედვით. 352-ე მუხლი არეგულირებს ხელშეკრულებაზე უარის თქმის სამართლებრივ შედეგებს 405-ე მუხლით დადგენილი წესით და პირობებით, ხოლო 405-ე მუხლი კი ადგენს ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივ წინაპირობებსა და წესს.

– 399-ე მუხლის თანახმად, გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობის არსებობისას, მხარეს შეუძლია მოითხოვოს ხელშეკრულების მოშლა, ხოლო, თუ მოთხოვნის საფუძველს წარმოადგენს ვალდებულების დარღვევა, დასაშვებია ხელშეკრულების მოშლა მხოლოდ დადგენილი დამატებითი ვადის უშედეგოდ გასვლის ან უშედეგო გაფრთხილების შემდეგ. ამ შემთხვევაში გამოიყენება 405-ე მუხლის წესები, ანუ ტერმინი ხელშეკრულების მოშლა გამოიყენება იმავე შინაარსით, როგორც უარი ხელშეკრულებაზე ან ხელშეკრულებიდან გასვლა;

ზემოთ მოყვანილი ნორმების მსგავსად, ერთი და იმავე შინაარსის სხვადასხვა ტერმინის გამოყენების შემთხვევებია 492-ე, 644-ე, 938-ე და ა.შ. მუხლები.

ამდენად, სამოქალაქო კოდექსი სამი განსხვავებული ტერმინით¹¹³³ აწესრიგებს ერთსა და იმავე სამართლებრივ ინსტიტუტს, ხოლო ხელშეკრულების ვადაზე ადრე შეწყვეტის ისეთ შემთხვევებს, რომელთა სამართლებრივ შედეგს არ წარმოადგენს მხარეთა რესტიტუცია, ანუ პირვანდელ მდგომარეობაში აღდგენა, არ გააჩნია ერთგვაროვანი ტერმინი. ამის გამო პრაქტიკაში მსგავსი შემთხვევებისათვის გამოიყენება სხვადასხვა ტერმინი.¹¹³⁴ მათ, საკანონმდებლო თვალსაზრისით, იდენტური დატვირთვა გააჩნიათ. სახელშეკრულებო ურთიერთობაში, მხარეთა შორის არსებული შეთანხმების შესაბამისად, მოსდევთ ზემოთ ხსენებული ტერმინებისათვის დადგენილი იურიდიული შედეგებისაგან განსხვავებული შედეგები.

ამ ტერმინებით მოსაწესრიგებელი ურთიერთობების, განსაკუთრებით ხელშეკრულების მოშლისა და ხელშეკრულებიდან გასვლის ინსტიტუტების გამიჯვნა დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობის მქონე საკითხია. მათი სწორი ტერმინოლოგიური იდენტიფიცირება აუცილებელი წინაპირობაა იმისათვის, რომ სასამართლოს მიერ საქმე განხილულ იქნეს კონკრეტული ურთიერთობისათვის დადგენილი წესებით. მართალია, ამ ინსტიტუტებს შორის არსებობს მსგავსება, მაგრამ თითოეულ მათგანს ერთმანეთისაგან უპირობოდ განასხვავებს სამართლებრივი წინაპირობები, რომლებიც თითოეული მათგანისათვის განსხვავებულია და რომელთა შესრულებაც არის მხარის მიერ დაყენებული მოთხოვნის დაკმაყოფილების სავალდებულო და აუცილებელი საფუძველი. ასევე განსხვავებულია ამ ურთიერთობებიდან გამომდინარე სამართლებრივი შედეგები, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს სხვადასხვა ინსტიტუტის არსებობის აუცილებლობას.

ზემოთ აღნიშნული სამართლებრივი ურთიერთობების გამიჯვნა შესაძლებელია რამდენიმე კრიტერიუმით – **მოთხოვნის წარმოშობის საფუძველი, მოთხოვნის შინაარსი და მოთხოვნის სამართლებრივი შედეგი.**

¹¹³³ მხედველობაშია ტერმინები - ხელშეკრულებიდან გასვლა, უარი ხელშეკრულებაზე, ხელშეკრულების მოშლა.

¹¹³⁴ ძირითადად გამოიყენება ტერმინი „ხელშეკრულების მოშლა“.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, უნდა გამოიყოს სახელმწიფო-სამართლებრივი ურთიერთობის შეწყვეტის სამი ძირითადი სახე:

II. ხელშეკრულების შეწყვეტა

ხელშეკრულების შეწყვეტა გულისხმობს შეწყვეტის უფლების წარმოშობას ისე, რომ მხარეებს უნარჩუნდებათ მიღებული შესრულება და სარგებელი. ამ ფორმით ხელშეკრულების შეწყვეტის სამართლებრივ საფუძვლებს და შედეგებს აწესრიგებს 427-454-ე მუხლები. ხსენებული საფუძვლები წარმოადგენს ამომწურავ ჩამონათვალს და ტერმინ „ხელშეკრულების შეწყვეტის“ გამოყენება პირდაპირ უთითებს ამ საფუძვლებზე. ხელშეკრულების შეწყვეტის შემთხვევებია:

- ა. ვალდებულების შეწყვეტა შესრულებით (427-433);
- ბ. ვალდებულების შეწყვეტა ნოვაციით¹¹³⁵ (428);
- გ. ვალდებულების შეწყვეტა დეპონირებით (434-441);
- გ. ვალდებულების შეწყვეტა ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით (442-447);
- დ. ვალდებულების შეწყვეტა ვალის პატივით (443-451);
- ე. ვალდებულების შეწყვეტა კონფუზიით¹¹³⁶ (452);
- ვ. ვალდებულების შეწყვეტა მოვალის გარდაცვალების გამო (453);
- ზ. ვალდებულების შეწყვეტა იურიდიული პირის ლიკვიდაციის გამო (454).

ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებას, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი შემთხვევები წარმოადგენს ვალდებულების შეწყვეტის კანონისმიერ საფუძვლებს. აღნიშნული ვალდებულებები ყველა შემთხვევაში წარმოადგენს სახელმწიფო ტიპის ვალდებულებებს და მისი შეწყვეტით ავტომატურად წყდება თავად ხელშეკრულებაც.¹¹³⁷

III. ხელშეკრულებიდან გასვლა

ხელშეკრულებიდან გასვლას 352-359-ე მუხლები აწესრიგებს. ამ ინსტიტუტის თავისებურება გამოხატულია იმ სამართლებრივ შედეგში, რომელიც მოსდევს მის რეალიზაციას – მხარეთა რესტიტუციას. ხელშეკრულებიდან გასვლა გარიგების ბათილობისაგან განსხვავდება არა სამართლებრივი შედეგით, რომელიც ორივე შემთხ-

¹¹³⁵ ნოვაცია წარმოადგენს ვალდებულების შესრულებით შეწყვეტის სახეს. ეს არის შემთხვევა, როდესაც კრედიტორი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შესრულების ნაცვლად იღებს სხვა შესრულებას.

¹¹³⁶ კონფუზია არის შემთხვევა, როდესაც კრედიტორი და მოვალე ერთი და იგივე პირი აღმოჩნდება.

¹¹³⁷ ვალდებულების შეწყვეტის საფუძვლები დეტალურად განხილულია წინამდებარე ნაშრომის VI თავში.

ვევაში იდენტიურია, არამედ წარმოშობის საფუძვლით. გარიგების ბათილობა დგება იქიდან გამომდინარე, რომ გარიგების იურიდიული საფუძველი არ არის ნამდვილი,¹¹³⁸ ხოლო ხელშეკრულებიდან გასვლისას ხელშეკრულების საფუძვლის ნამდვილობა არ დგას ეჭვქვეშ. ამ დროს რესტიტუცია ხორციელდება არა გარიგების საფუძვლის ნაკლის გამო, არამედ, როგორც ნამდვილი ხელშეკრულების მონაწილე ერთ-ერთი მხარის მიერ ვალდებულების დარღვევის სამართლებრივი შედეგი, რასაც არავითარი შეხება არ აქვს გარიგების საფუძვლის ნამდვილობასთან. ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს მისი მონაწილე მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულების დარღვევა ან არაჯეროვანი შესრულება. ამასთან, განსაკუთრებულ შემთხვევებში დასაშვებია ხელშეკრულებიდან გასვლა ორმხრივი ინტერესის გათვალისწინებით. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ხელშეკრულებიდან გასვლის ინსტიტუტი ასევე მოიხსენიება, როგორც უარი ხელშეკრულებაზე ან ხელშეკრულების მოშლა.

1. ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძვლები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი იცნობს ისეთ ინსტიტუტს, როგორცაა ხელშეკრულებიდან გასვლა, რასაც მიძღვნილი აქვს კოდექსის მესამე ნიგნის პირველი კარის მეხუთე თავი. ხელშეკრულებიდან გასვლა მოიხსენიება, როგორც უარი ხელშეკრულებაზე, ანუ ხელშეკრულებიდან გასვლა და უარი იდენტიურ ცნებებს წარმოადგენს.

352-ე მუხლი განსაზღვრავს ხელშეკრულებაზე უარის სამართლებრივ შედეგებს. 352 | მუხლის შესაბამისად, „თუ ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარე 405-ე მუხლით გათვალისწინებული პირობების არსებობისას უარს იტყვის ხელშეკრულებაზე, მაშინ მიღებული შესრულება და სარგებელი მხარეებს უბრუნდებათ (ნატურით დაბრუნება)“, ხოლო 405 | მუხლის თანახმად, „თუ ხელშეკრულების ერთი მხარე არღვევს ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებას, მაშინ ხელშეკრულების მეორე მხარეს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე“.¹¹³⁹

352-ე მუხლი განსაზღვრავს ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივ შედეგს. იგი გამოიხატება მხარეებისათვის მიღებული შესრულებისა და სარგებლის დაბრუნებაში. 405-ე მუხლი კი ადგენს ხელშეკრულებიდან გასვლის წესს და სავალდებულო წინაპირობებს. შესაბამისად, 352-ე და 405-ე მუხლები მხოლოდ ერთობლივად გამოი-

¹¹³⁸ მაგ., გარიგების ბათილობის საფუძველს წარმოადგენს ფორმის დაუცველობა, გარიგების მართლწინააღმდეგობა ან ამორალური ხასიათი, იძულება, მოტყუება, ქმედუუნარო ან შეზღუდულქმედუუნარიანი პირის მიერ დადებული გარიგება და ა.შ., ანუ გარიგების ბათილობის სავალდებულო იურიდიული წინაპირობა მდგომარეობს სწორედ გარიგების წარმოშობის საფუძვლის ნაკლში (უმეტეს შემთხვევაში ეს არის ნების ნაკლი ან კანონით დადგენილი ფორმის დაუცველობა) და შესაბამისად, ივარაუდება, რომ მხარეთა შორის არ არსებობდა სამართლებრივი ურთიერთობა.

¹¹³⁹ ეს ციტირება არ არის სრულყოფილი, ვინაიდან ხელშეკრულებაზე უარის თქმა ხორციელდება შესაბამისი წინაპირობების არსებობისას, მოცემულ შემთხვევაში დამატებითი ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდეგ. ხელშეკრულებიდან გასვლის სავალდებულო წინაპირობებზე ქვემოთ გვექნება საუბარი.

ყენება. ამის გათვალისწინებით, აუცილებელია ჯერ ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობების განსაზღვრა.

405-ე მუხლის მიხედვით, ხელშეკრულებაზე უარი ხელშეკრულების მონაწილე მხარის მიერ დასაშვებია იმ შემთხვევაში, როდესაც კონტრაჰენტი არღვევს ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებას. კანონი არ მიიჩნევს სავალდებულოდ მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულების ბრალეულ დარღვევას. საკმარისია მხოლოდ დარღვევის ფაქტიც.¹¹⁴⁰

ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველი შესაძლოა გახდეს ვალდებულების ნაწილობრივი დარღვევაც მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი დარჩენილი ნაწილის შესრულებამ კრედიტორისთვის აზრი დაკარგა.

ვალდებულების უმნიშვნელო დარღვევა ვერ იქცევა ხელშეკრულებაზე უარის თქმის საფუძველად. ის, თუ რა შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი დარღვევა, კონკრეტული შემთხვევის შეფასების მეშვეობით უნდა გადაწყდეს. ზოგადად, მნიშვნელოვან დარღვევად განხილულ უნდა იქნეს დარღვევები, რომლებიც რეალურ უარყოფით გავლენას ახდენენ შედეგზე, რომელიც ხელშეკრულების მონაწილე მხარეს უნდა მიეღო ვალდებულების შესრულების შედეგად.

ხელშეკრულებიდან გასვლა შესაძლებელია იმ შემთხვევაშიც, თუკი გარემოებები, რომლებიც ხელშეკრულების დადების საფუძველი გახდა, ხელშეკრულების დადების შემდეგ აშკარად შეიცვალა და მხარეები არ დადებდნენ ხელშეკრულებას ან დადებდნენ სხვა შინაარსით, ეს ცვლილებები რომ გაეთვალისწინებინათ (398 I). გარემოების შეცვლას უთანაბრდება, როცა წარმოდგენები, რომლებიც გახდა ხელშეკრულების საფუძველი, არასწორი აღმოჩნდა (398 II). ამ შემთხვევაში, მხარეებმა უნდა სცადონ ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილ გარემოებებთან. თუ ეს ვერ მოხერხდა, მხარეს, რომლის ინტერესებიც დაირღვა, უფლება აქვს უარი თქვას ხელშეკრულებაზე.

მისადაგების შეუძლებლობა ხელშეკრულებიდან გასვლის სპეციფიკური საფუძველია. ამ შემთხვევაში გასვლის უფლება წარმოიშობა არა ვალდებულების დარღვევიდან, არამედ მდგომარეობის ობიექტური ცვლილების შედეგად. ობიექტური ცვლილება გულისხმობს იმას, რომ მისი გამომწვევი ფაქტორები არ ექვემდებარება ხელშეკრულების მხარეების კონტროლს და ხდება მათი ნებისაგან დამოუკიდებლად.¹¹⁴¹

ერთგვარი თავისებურება ახასიათებს რამდენიმე პირის ხელშეკრულებიდან გასვლას. კერძოდ, 357-ე მუხლის თანახმად, თუ ხელშეკრულების ერთ ან მეორე მხარეზე

¹¹⁴⁰ აღნიშნულ მოსაზრებას, გარდა 405-ე მუხლის დეფინიციისა, ადასტურებს თუნდაც 398-ე მუხლი, რომელიც გარემოებების შეცვლის მოტივით უფლებას აძლევს მხარეებს გავიდნენ ხელშეკრულებიდან, თუკი ისინი ვერ შეთანხმდებიან შეცვლილ პირობებთან ხელშეკრულების მისადაგებაზე.

¹¹⁴¹ ეს გარემოებები შეიძლება იყოს ეკონომიკური მდგომარეობის შეცვლა, ბაზარზე ფასების ცვლილება და ა.შ. მიუღ რიგ შემთხვევებში შესაძლებელია საერთოდ არ ჰქონდეს ადგილი რაიმე გარემოების ცვლილებას, მაგრამ მხარის მცდარი წარმოდგენები, რომლებიც გახდა ხელშეკრულების საფუძველი, გახდეს ხელშეკრულების მისადაგების აუცილებლობის გამომწვევი საფუძველი და შეუთანხმებლობამ განაპირობოს მხარის უფლების წარმოშობა ხელშეკრულებიდან გასვლასთან დაკავშირებით.

მონაწილეობს რამდენიმე პირი, ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლება შეიძლება განხორციელდეს იმ მხარის ყველა მონაწილის მიერ ერთად, რომელიც ხელშეკრულებიდან გადის, მეორე მხარის ყველა მონაწილისათვის შეტყობინებით. თუ ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება გაქარწყლდება ერთ-ერთი უფლებამოსილი პირისათვის, მაშინ ეს უფლება ქარწყლდება ყველასათვის.

ხელშეკრულებიდან გასვლისას მხარეები ვალდებული არიან ხელშეკრულებიდან გასვლის შედეგად წარმოშობილი ვალდებულებები შეასრულონ ერთდროულად.

2. ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობები

ხელშეკრულებიდან გასვლის (უარი ხელშეკრულებაზე) სავალდებულო წინაპირობებს ადგენს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი.

ა. შეტყობინება

ხელშეკრულებაზე უარის ერთ-ერთ სავალდებულო წინაპირობას წარმოადგენს ხელშეკრულებიდან გასვლის მსურველის მხრიდან კონტრაჰენტისათვის შეტყობინება ხელშეკრულებიდან გასვლის შესახებ (355). შეტყობინების განუხორციელებლობა შესაძლებელია გახდეს ხელშეკრულებიდან გასვლის შესახებ მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარის საფუძველი, თუკი კონტრაჰენტი მხარე არ ეთანხმება მას. შეტყობინების ვალდებულება არ უნდა იქნეს აღრეული 405-ე მუხლით გათვალისწინებულ შეტყობინებასთან, რომელიც მოიაზრებს დამატებითი ვადის განსაზღვრის ან გაფრთხილების¹¹⁴² ვალდებულებას.

355-ე მუხლი არ ადგენს შეტყობინების სავალდებულო ფორმას. იგი შესაძლებელია განხორციელდეს ზეპირად ან წერილობით.^{1143, 1144}

¹¹⁴² 405-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევები ქვემოთ იქნება განხილული.

¹¹⁴³ ის ფაქტი, რომ კანონი რაიმესათვის არ ადგენს სავალდებულო ფორმას, არ შეიძლება გაგებულ იქნეს ისე, თითქოს ამასთან დაკავშირებით არ არსებობს მტკიცების ტვირთი. იმ პირობებში, როდესაც ხელშეკრულების მონაწილე მხარე არ ეთანხმება მოთხოვნას ხელშეკრულებიდან გასვლის თაობაზე და მხარეები ცდილობენ ურთიერთობის გარკვევას სასამართლოს მეშვეობით, ხელშეკრულებიდან გასვლის შესახებ მოთხოვნის დამყენებელ მხარეს ეკისრება მტკიცების ტვირთი ხელშეკრულებიდან გასვლის ყველა სავალდებულო წინაპირობის შესრულების, მათ შორის შეტყობინების განხორციელების თაობაზე. მოსარჩელე მხარეს, რომელსაც შეტყობინება განხორციელებული აქვს ზეპირი ფორმით, გაუჭირდება გაფრთხილების ფაქტის დადასტურება სასამართლოსათვის.

¹¹⁴⁴ მთელ რიგ შემთხვევებში, კანონი პირდაპირ არ ითვალისწინებს ფორმის სავალდებულობას, მაგრამ რეალური შედეგისათვის აუცილებელია წერილობითი ფორმა. მაგალითისათვის, 624-ე მუხლის მიხედვით, ზეპირი ფორმით დადებული სესხის ხელშეკრულებისას მისი ნამდვილობა არ შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ მოწმეთა ჩვენებით, ანუ კანონი არ კრძალავს ზეპირი ფორმით კონკრეტული ხელშეკრულების არსებობას, თუმცა მისი არსებობის შესახებ მტკიცების ტვირთს აკისრებს იმ მხარეს, რომელსაც სურს საკუთარი უფლების რეალიზაცია დავის არსებობისას.

ბ. დამატებითი ვადა, გაფრთხილება

405 I მუხლი განსაზღვრავს ხელშეკრულებიდან გასვლისას დამატებითი ვადის დადგენის ვალდებულებას. თუ ხელშეკრულების ერთი მხარე არღვევს ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებას, მაშინ ხელშეკრულების მეორე მხარეს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე ვალდებულების შესრულებისათვის მის მიერ დამატებით განსაზღვრული ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდეგ.

კანონმდებლის მიზანს წარმოადგენს მხარეთა შორის არსებული სამართალურთ-იერთობის შენარჩუნება. ამდენად, უპირატესობა ენიჭება ვალდებულების შესრულებას და არა სამართლებრივი ურთიერთობის შეწყვეტას. შესაბამისად, კანონი უდგენს ხელშეკრულებიდან გასვლის მსურველ მხარეს ვალდებულების შესრულებისათვის დამატებითი ვადის განსაზღვრის ვალდებულებას. ვადა უნდა იყოს გონივრული, ე.ი. შესაძლებელს ხდიდეს იმ ვალდებულების შესრულებას, რომლის შეუსრულებლობაც ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველია.¹¹⁴⁵

დამატებითი ვადის დაწესება შესაძლებელია როგორც წერილობით, ასევე ზეპირად. არ არის აუცილებელი, ვადის დაწესების ინიციატორი ხელშეკრულებიდან გასვლის მსურველი მხარე იყოს. კონტრაქტის შესაბამისი მოთხოვნის დაკმაყოფილება, დამატებითი ვადის დაწესებად უნდა მივიჩნიოთ.

დამატებითი ვადის დაწესების წერილობითი ფორმის მიმართ კანონი არ ადგენს სავალდებულო რეკვიზიტებს. შეტყობინების ფუნქციიდან გამომდინარე, სასურველია, რომ იგი შეიცავდეს მითითებას მხარეებზე, ხელშეკრულებაზე, ერთ-ერთი მხარის მიერ მეორისათვის დაწესებულ ვადაზე და მინიშნებას ვადის უშედეგოდ ამონურვის შემთხვევაში, ხელშეკრულებიდან გასვლაზე. შესაძლებელია, შეტყობინება შეიცავდეს მითითებას მხოლოდ 352-405-ე მუხლებზე. მთავარ პრინციპს მოცემულ შემთხვევაში წარმოადგენს ის, რომ შეტყობინებიდან ცალსახად და არაორაზროვნად უნდა ირკვეოდეს, რომ ეს შეტყობინება წარმოადგენს დამატებითი ვადის დამდგენ ხელშეკრულებას და ვადა უნდა იყოს განსაზღვრული ან, როგორც მინიმუმ, განსაზღვრადი მაინც.

ხელშეკრულებიდან გასვლის ალტერნატიულ წინაპირობას წარმოადგენს გაფრთხილება. იგი გამოიყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ვალდებულების დარღვევის ხასიათიდან გამომდინარე, არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს დამატებითი ვადა. გაფრთხილებაზე ვრცელდება დამატებითი ვადის დაწესების შესაბამისი პირობები.

ასევე არის შემთხვევები, როდესაც ხელშეკრულებიდან გასვლის მსურველ მხარეს არ ეკისრება დამატებითი ვადის დაწესების ან გაფრთხილების ვალდებულება. 405 II მუხლის შესაბამისად, არ არის აუცილებელი დამატებითი ვადის დაწესება ან გაფრთხილება, თუ:

ა. ამკარაა, რომ მას არავითარი შედეგი არ ექნება ე.ი., თუკი, ცხადია რომ დამატებითი ვადის დაწესება ან გაფრთხილება უშედეგოდ ჩაივლის. ვარაუდი იმისა, რომ გაფრთხილება ან ვადის განსაზღვრა უშედეგოდ იქნება, უნდა ემყარებოდეს ობიექტურ

¹¹⁴⁵ ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ვალდებულება, რომლის დარღვევაც არის ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველი, უნდა იყოს არსებითი ხასიათის მატარებელი და ნებისმიერი ტიპის ვალდებულების დარღვევა არ შეიძლება განხილულ იქნეს ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველად.

გარემოებებს, რაც კონკრეტული ფაქტების შეფასების საგანს წარმოადგენს. მოცემულ შემთხვევაში არ მოიაზრება მხოლოდ კრედიტორის სუბიექტური დამოკიდებულება არსებული მდგომარეობის მიმართ.

ბ. ვალდებულება არ შესრულდა ხელშეკრულებით განსაზღვრულ ვადაში, ხოლო კრედიტორმა ურთიერთობის გაგრძელება ხელშეკრულებით დაუკავშირა ვალდებულების დროულ შესრულებას. ეს ნესი გულისხმობს შემთხვევას, როცა მოვალე დროულად არ ასრულებს ნაკისრ ვალდებულებას. სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელება კი უშუალოდ დაკავშირებულია ვალდებულების დროულ შესრულებასთან. მაგალითად, ა-მ დადო ბ-სთან ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც, ბ-ს ა-სათვის უნდა მიენოდეზინა ზამთრის ფეხსაცმელები 1 დეკემბრამდე, რომლებიც, თავის მხრივ, ბ-ს უნდა გაეყიდა სხვა ქალაქში მოგების მიღების მიზნით. მიწოდების დროული შესრულების შემთხვევაში ბ კისრულობს ვალდებულებას შეიძინოს ა-სგან ფეხსაცმელების კიდევ ერთი პარტია, რომელიც მისთვის მიწოდებული უნდა იყოს 1 იანვრამდე. ამ შემთხვევაში კრედიტორის მიერ განსაზღვრული ვადა წარმოადგენს კრედიტორისათვის შესრულების ინტერესს და მისი გადაცილების შემთხვევაში იგი უფლებამოსილია უარი განაცხადოს ხელშეკრულებაზე გაფრთხილებისა და დამატებითი ვადის დაწესების გარეშე.

გ. განსაკუთრებული საფუძვლებიდან გამომდინარე, ორმხრივი ინტერესების გათვალისწინებით, გამართლებულია ხელშეკრულების დაუყოვნებლივ მოშლა – მხარეებისათვის მისაღება სახელშეკრულებო ურთიერთობის მოშლა. მოშლის საფუძველს წარმოადგენს ორმხრივი ინტერესი, რომელიც უნდა განხორციელდეს დაუყოვნებლივ. ამიტომ, კანონმდებელი აღარ ტვირთავს მხარეებს დამატებითი ვადის დაწესებისა და გაფრთხილების ვალდებულებით. ხელშეკრულებიდან გასვლის ორმხრივი ინტერესის არსებობა გულისხმობს, რომ მხარეებისათვის სასურველი შედეგი ხელშეკრულებიდან გასვლაა. შესაბამისად, დამატებითი ვადის დადგენის აუცილებლობა არ არსებობს.

გ. ხელშეკრულებიდან გასვლის განსაკუთრებული საფუძვლები

ხელშეკრულებიდან გასვლის განსაკუთრებულ საფუძველს წარმოადგენს შეცვლილ გარემოებებთან ხელშეკრულების მისადაგების შეუძლებლობა. ამ შემთხვევაში ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობაა არა გარემოებების ცვლილების ფაქტი, არამედ მხარეთა შორის შეთანხმების მიღწევის შეუძლებლობა შეცვლილ გარემოებებთან ხელშეკრულების მისადაგებაზე. ეს გარემოება განსაზღვრავს მტკიცების ტვირთის შინაარსსაც. შეთანხმების მიღწევის შეუძლებლობისას, უფლებამოსილ პირს შეუძლია გავიდეს ხელშეკრულებიდან, რასაც მოჰყვება 352-ე მუხლით გათვალისწინებული შედეგები.

თუ ხელშეკრულებიდან გასვლა არ უკავშირდება ვალდებულების დარღვევას, მისი მოშლა ასევე შესაძლებელია 399-ე მუხლის მოთხოვნათა დაცვით, რომელიც ეხება უარს გრძელვადიან ვალდებულებით ურთიერთობაზე. 399 | მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების ნებისმიერ მხარეს შეუძლია, პატივსადები საფუძველიდან გამომდინარე, უარი თქვას გრძელვადიან ვალდებულებით ურთიერთობაზე ხელშეკრულების მოშლისათვის დაწესებული ვადის დაუცველად. პატივსადებია საფუძველი, როცა ხელშეკრულების მოშლელ მხარეს კონკრეტული ვითარების, მათ შორის,

დაუძლეველი ძალისა და ორმხრივი ინტერესების გათვალისწინებით, არ შეიძლება, მოეთხოვოს სახელმეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელება შეთანხმებული ვადის ან ხელმეკრულების მოშლისათვის დაწესებული ვადის გასვლამდე. იმ შემთხვევაში, თუ საფუძველი სახელმეკრულებო ვალდებულებათა დარღვევას წარმოადგენს, მაშინ ამავე მუხლით დადგენილ მოთხოვნათა გათვალისწინებით, გამოიყენება 352-ე, 405-ე მუხლებით მოცემული დანაწესი, რომლითაც რეგულირდება ხელმეკრულების მოშლასთან დაკავშირებული ურთიერთობები.¹¹⁴⁶

399 II მუხლის შესაბამისად, თუ საფუძველი სახელმეკრულებო ვალდებულებათა დარღვევაა, ხელმეკრულების მოშლა¹¹⁴⁷ დასაშვებია მხოლოდ ნაკლოვანებათა აღმოფხვრისათვის დადგენილი ვადის უშედეგოდ გასვლის ან უშედეგო გაფრთხილების შემდეგ. შესაბამისად, გამოიყენება 405 II მუხლი. 405 I მუხლისაგან განსხვავებით, გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობის მოშლის საფუძველს, ასევე, თუ წარმოადგენს ვალდებულების დარღვევა, ხელმეკრულებიდან გასვლის მსურველი მხარე ვალდებულია დაუდგინოს მოვალეს ვადა ნაკლოვანების აღმოფხვრისათვის ან გააფრთხილოს იგი ნაკლის აღმოფხვრის თაობაზე. ამ შემთხვევაში ხელმეკრულებიდან გასვლა ხორციელდება ზოგადად, ხელმეკრულებიდან გასვლისათვის დადგენილი წესების დაცვით და ამ წესების დარღვევა გულისხმობს გასვლისათვის დადგენილი სავალდებულო წინაპირობების შეუსრულებლობას, რაც შესაძლო გახდეს ხელმეკრულებიდან გასვლის შესახებ მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის საფუძველი.

გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობაზე უარის თქმის სამართლებრივი შედეგები ასევე ხასიათდება იმ სპეციფიკით, რომ ხელმეკრულების მოშლა შესაძლებელია გავრცელდეს უკვე განხორციელებულ შესრულებაზეც (399 IV). ეს უფლება კრედიტორს ენიჭება იქიდან გამომდინარე, რომ ხელმეკრულების მოშლის შედეგად მან შესაძლებელია დაკარგოს ინტერესი უკვე განხორციელებული შესრულების მიმართ.

რაც შეეხება ზიანის ანაზღაურების საკითხებს, 399 V მუხლის თანახმად, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის მიმართ შესაბამისად გამოიყენება 407-ე მუხლი.¹¹⁴⁸

დ. ხელმეკრულებიდან გასვლის დაუშვებლობა

მოქმედი სამოქალაქო კოდექსი განსაზღვრავს შემთხვევებს, როდესაც დაუშვებელია ხელმეკრულებიდან გასვლის ინსტიტუტის გამოყენება. ეს შემთხვევები პირდაპირაა განსაზღვრული კოდექსით და ამომწურავი არის ჩამონათვალი. ხელმეკრულებიდან გასვლა დაუშვებელია მხოლოდ კანონით დადგენილი შემთხვევების არსებობისას და მათ გარდა სხვა ნებისმიერი შემთხვევა არ შეიძლება განხილულ იქნეს ხელმეკრულებიდან გასვლის დამაბრკოლებელ საფუძველად.

სამოქალაქო კოდექსი იცნობს ხელმეკრულებიდან გასვლის დაუშვებლობის რამდენიმე საფუძველს. პირველ ყოვლისა, 358-ე მუხლის თანახმად, დაუშვებელია

¹¹⁴⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 5 ოქტომბრის №ას-545-513-2012 გადაწყვეტილება.

¹¹⁴⁷ განსახილველი ნორმის კონტექსტში ტერმინი „მოშლა“ გულისხმობს ხელმეკრულებიდან გასვლას.

¹¹⁴⁸ 407-ე მუხლით გათვალისწინებული ზიანის ანაზღაურების საკითხები ხელმეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში იხ. ხელმეკრულებიდან გასვლის შედეგებში, ზიანის ანაზღაურება, ქვეთავი 3.გ.

ხელშეკრულებიდან გასვლა ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო, თუ მოვალეს შეეძლო გაქვითვის გზით შეესრულებინა ვალდებულება და გასვლის შემდეგ დაუყოვნებლივ განაცხადებს ვალდებულების გაქვითვის შესახებ.

442-447-ე მუხლები განსაზღვრავს მხარეთა შორის ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვის საფუძველზე ვალდებულების შეწყვეტის წესებს. ორ პირს შორის არსებული ვალდებულება შეიძლება ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით შეწყდეს, თუ დამდგარია ამ მოთხოვნების შესრულების ვადა. ვალდებულების გაქვითვა შესაძლებელია იმ შემთხვევაშიც, როდესაც შესრულების ვადა არ არის დამდგარი, მაგრამ უფლებამოსილი პირი მხარს უჭერს ვალდებულების გაქვითვას.¹¹⁴⁹

ხელშეკრულებაზე უარი ასევე დაუშვებელია იმ შემთხვევაში, როდესაც ვალდებულების დარღვევა არის უმნიშვნელო. უმნიშვნელო დარღვევა გულისხმობს ისეთი ტიპის დარღვევას, რომელიც არ არის არსებითი ხასიათის და არ შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს მხარის ინტერესზე.

ხელშეკრულებაზე უარის თქმა ასევე დაუშვებელია იმ შემთხვევაში, როდესაც ხელშეკრულების მონაწილე მხარის მიერ დარღვეულია 316 II მუხლის მოთხოვნები და, ამის მიუხედავად, კრედიტორს შეიძლება მოეთხოვოს ხელშეკრულების ძალაში დატოვება (405 III ბ). 316 II მუხლი ითვალისწინებს განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულებას¹¹⁵⁰ ვალდებულებითი ურთიერთობის მონაწილე მხარის ქონების მიმართ.

სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზოგად საფუძველს წარმოადგენს ერთ-ერთი მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულების ბრალეული დარღვევა და სწორედ ეს გარემოება შეიძლება გახდეს დაზარალებული მხარის მოთხოვნის წარმოშობის საფუძველი. ანალოგიური წესი ვრცელდება ხელშეკრულებიდან გასვლაზეც. შესაბამისად, თუკი კრედიტორს (ხელშეკრულებიდან გასვლაზე მოთხოვნის უფლების მქონე პირი) თავად მიუძღვის ბრალი ვალდებულების დარღვევაში, მას ერთმევა ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება.

ხელშეკრულებაზე უარის დაუშვებლობის კიდევ ერთ საფუძველს 405-ე მუხლის მიხედვით წარმოადგენს შემთხვევა, როდესაც მოთხოვნას უპირისპირდება შესაგებელი, რომელიც მოვალემ უკვე წარადგინა ან დაუყოვნებლივ წარადგენს ხელშეკრულებაზე უარის თქმის შემდეგ. იგულისხმება კონტრაჰენტი მხარის საფუძველიანი უფლება შეცილებაზე, საპასუხო პრეტენზიაზე კრედიტორის მიმართ, რითაც შესაძლებელია საფუძველი მოესპოს მხარის მოთხოვნას ხელშეკრულებიდან გასვლის თაობაზე.

¹¹⁴⁹ ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვის შესახებ უფრო დეტალურად იხ. წინამდებარე ნაშრომის თავის II. 3 ქვეთავი.

¹¹⁵⁰ განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება გულისხმობს ხელშეკრულების მონაწილე მხარის მიერ კონტრაჰენტი მხარის ქონებისადმი განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას, მაგალითად, ქირავნობის ხელშეკრულების შემთხვევაში დამქირავებელს ეკისრება გამქირავებლის ქონების მიმართ განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება. აღნიშნული ნორმის მიზანს არ წარმოადგენს რაიმე დამოუკიდებელი ვალდებულების წარმოშობა და განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულება არსებობს ყოველთვის რაიმე ძირითად სამართალურთიერთობასთან მიმართებით.

3. ხელშეკრულებიდან გასვლის შედეგები

ხელშეკრულებიდან გასვლას, ისევე, როგორც ნებისმიერ სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტს, ახასიათებს მისი რეალიზაციის შედეგად სპეციფიკური შედეგები. ზოგადად, კონკრეტული სამართლებრივი ინსტიტუტის რეალიზაციის შედეგად დამდგარი სამართლებრივი შედეგი წარმოადგენს არა მხოლოდ სამართლებრივი ინსტიტუტის მახასიათებელ ნიშანს, არამედ არის განმსაზღვრელი ხელშეკრულებაში მისი გამოყენების თვალსაზრისით მხარეთა მიერ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ხელშეკრულების შედგენის პროცესში მხარეები ითვალისწინებენ ამა თუ იმ სამართლებრივი ინსტიტუტის გამოყენების შესაძლებლობას. ის, თუ რა სამართლებრივი ინსტიტუტი იქნება გამოყენებული მხარეთა შორის არსებული ვალდებულებების დარღვევის შემთხვევაში, ძირითადად დამოკიდებულია იმ შედეგზე, რა შედეგიც დგება მხარეებისათვის მისი გამოყენებით.

ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივ შედეგს წარმოადგენს მისი მონაწილე მხარეებისათვის მიღებული შესრულებისა და სარგებლის უკან დაბრუნება (ნატურით დაბრუნება). ამ ნაწილში ხელშეკრულებიდან გასვლის ინსტიტუტის სამართლებრივი შედეგი ჰგავს გარიგების ბათილობის შედეგს. ბათილობისაგან განსხვავებით, ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველს არ წარმოადგენს ხელშეკრულების მხარის მიერ ხელშეკრულების დადებისას გამოვლენილი ნების ნაკლი, კანონით დადგენილი ფორმის დაუცველობა ან თავად ხელშეკრულების მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი. გასვლის საფუძველია მისი მხარის მიერ ვალდებულების დარღვევა ან ხელშეკრულების საფუძველმდებრივ გარემოებების არსებითი ცვლილება. ამასთან, ხელშეკრულებიდან გასვლა არ გულისხმობს მისი საფუძვლის მოშლასა და ხელშეკრულების არარსებობას, განსხვავებით – გარიგების ბათილობისგან.

ხელშეკრულებიდან გასვლას შესაძლოა მოჰყვეს სხვადასხვა სამართლებრივი შედეგი:

- მხარეთა მიერ მიღებული შესრულებისა და სარგებლის უკან დაბრუნება, იგივე ნატურით დაბრუნება;
- ფულადი ანაზღაურება ნატურით დაბრუნების შეუძლებლობის შემთხვევაში;
- ზიანის ანაზღაურება.

ა. ნატურით დაბრუნება

352-ე მუხლის შესაბამისად, ნატურით დაბრუნება ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივი შედეგია. აღნიშნულს ადგილი აქვს ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც რეალურად ნატურით დაბრუნება შესაძლებელია. ნატურით დაბრუნება გულისხმობს ფაქტობრივად მიღებული შესრულების დაბრუნებას, ზუსტად იმ საგნის, რომელიც ერთმა მხარემ ხელშეკრულების შესაბამისად მიიღო მეორე მხარისაგან. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ მხარეს არ აქვს არჩევანის შესაძლებლობა ნატურით დაბრუნებასა და ფულად კომპენსაციას შორის. ფულადი კომპენსაცია გამოიყენება მხოლოდ ნატურით დაბრუნების შეუძლებლობის შემთხვევაში. რაც შეეხება ზიანის ანაზღაურების საკითხს, იგი შესაძლებელია წარმოიშვას შესაბამისი წინაპირობების არსებობისას.

ბ. ფულადი ანაზღაურება

ფულადი კომპენსაციის ვალდებულების დაკისრება მოვალისათვის არ გულისხმობს იმას, რომ ფული შესრულებაზე უფრო მეტად მნიშვნელოვანი ან ღირებულია. ფულადი სახით კომპენსაცია ხორციელდება ერთადერთი მიზეზით – განხორციელებული შესრულების და სარგებლის დაბრუნება ფიზიკურად შეუძლებელია მათი შინაარსიდან გამომდინარე ან არარსებობის გამო. ფული წარმოადგენს უნივერსალურ ეკვივალენტუნარიან საშუალებას. უკეთესი ღირებულების საზომის არარსებობის გამო კრედიტორის დაკაყოფილება ხდება ფულის მეშვეობით.

352 II მუხლი განსაზღვრავს შემთხვევებს, რომელთა არსებობის დროსაც მოვალეს ეკისრება ფულადი ანაზღაურება ნატურით დაბრუნების ნაცვლად. პირველ შემთხვევას წარმოადგენს მდგომარეობა, როდესაც შეძენილის ხასიათიდან გამომდინარე, გამორიცხულია მისი დაბრუნება. უნდა ვიგულისხმოთ ისეთი შესრულება/სარგებელი, რომლის დაბრუნებაც შეუძლებელია მისი ბუნებიდან გამომდინარე (მაგ., ჯერთი პირის მიერ მეორე პირისათვის გაწეული მომსახურება).

ნატურით დაბრუნების ნაცვლად ფულადი კომპენსაცია ხორციელდება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მიღებულ საგანს მხარე გამოიყენებს, გაასხვისებს, უფლებრივად დატვირთავს, გადაამუშავებს ან გადააკეთებს. ასევე, თუკი მიღებული საგანი გაფუჭდა ან დაიღუპა. ყველა ჩამოთვლილი შემთხვევა გულისხმობს იმას, რომ ნივთი აღარ არსებობს ან მისი უკან დაბრუნება შეუძლებელია ნივთობრივი ან უფლებრივი ნაკლის გარეშე. სწორედ კრედიტორის ინტერესების გათვალისწინებით არის დადგენილი ფულადი კომპენსაცია. აღსანიშნავია, რომ სათანადო გამოყენებით გამოწვეული ცვეთა (ჩვეულებრივი ცვეთა) მხედველობაში არ მიიღება. ხელშეკრულებაში სამაგიერო შესრულების გათვალისწინების შემთხვევაში ფულად ანაზღაურებას ჩანაცვლებს გათვალისწინებული შესრულება.

352-ე მუხლი ასევე ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც დაუშვებელია ფულადი ანაზღაურების ვალდებულების წარმოშობა:

- საგნის ის ნაკლი, რომელიც ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლებას იძლევა, ამ საგნის გადაამუშავების ან გარდაქმნის დროს აღმოჩნდა;
- საგნის გაფუჭება ან დაღუპვა კრედიტორის ბრალით მოხდა;
- საგანი გაფუჭდა ან დაიღუპა უფლებამოსილ პირთან, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ისეთივე მზრუნველობით ექცეოდა მას, როგორც საკუთარ ნივთს; ხოლო ის, რაც დარჩა, უკან უნდა დაბრუნდეს.

პირველ შემთხვევაში საუბარია ისეთ ნაკლზე, რომლის აღმოჩენაც შეუძლებელია საგნის გარეგნული დათვალისწინების შედეგად (ფარული ნაკლი) და მისი გამოვლენა შესაძლებელია მხოლოდ საგნის გადაამუშავების ან გარდაქმნის შედეგად. ამ შემთხვევაში მოვალის ვალდებულება ფულად ანაზღაურებასთან დაკავშირებით არ წარმოიშობა იმის გამო, რომ მისი მხრიდან ადგილი არ აქვს რაიმე სახის ბრალეულ მოქმედებას და საგნის ნაკლი არ არის გამოწვეული მისი მოქმედების შედეგად.

კრედიტორის ბრალით საგნის დაღუპვის ან გაფუჭებისათვის მოვალის პასუხისმგებლობის გამორიცხვის საფუძველს წარმოადგენს თავად უფლებამოსილი პირის ბრალეული მოქმედება, რის გამოც მოვალემ არ შეიძლება აგოს პასუხი. იგივე შეიძლება ითქვას მესამე საფუძველზეც, სადაც ასევე გამორიცხულია მოვალის ბრალი

და საგნის დალუპვა ან დაზიანება გამოწვეულია გარკვეული ობიექტური გარე ფაქტორების მოქმედების შედეგად, რომლებიც არ ექვემდებარება შესაბამისი სუბიექტის კონტროლს.

გ. ზიანის ანაზღაურება

ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში ხელშეკრულების მონაწილე მხარეს შესაძლებელია წარმოეშვას ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში. ზიანი არის კანონით დაცული სიკეთის ნეგატიური და არასასურველი ცვლილება. ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის შემთხვევაში აუცილებელია, უპირველეს ყოვლისა, თავად ზიანის არსებობის ფაქტის დადგენა და ზიანის სახის იდენტიფიცირება.¹¹⁵¹

352 V მუხლის შესაბამისად, ვალდებულების დარღვევისათვის კრედიტორი უფლებამოსილია მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება 394-ე მუხლით დადგენილი წესით. 394 I მუხლის მიხედვით კი, მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევისას კრედიტორს შეუძლია მოითხოვოს ამით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურება. ამ წესიდან გამონაკლისი დაიშვება, როცა მოვალეს არ ეკისრება პასუხისმგებლობა ვალდებულების დარღვევისათვის. ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება არ გულისხმობს პირველადი ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურებას. პირველადი ვალდებულების შეუსრულებლობის სამართლებრივი შედეგი უკვე სახეზეა ამ ნორმის გამოყენებისას – მხარეები გავიდნენ ხელშეკრულებიდან და მათ წარმოეშვათ ნატურით დაბრუნების ვალდებულება. ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება 394 და 352 V მუხლების საფუძველზე გამოყენების შემთხვევაში ვრცელდება არა ხელშეკრულებიდან გასვლის (ძირითადი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების შეუსრულების) გამო წარმოშობილ ზიანზე, არამედ ხელშეკრულებიდან გასვლის შედეგად დადგენილი ნატურით დაბრუნების ვალდებულების დარღვევაზე, რის შედეგადაც კრედიტორს მიადგა ზიანი. შესაბამისად, 394-ე მუხლით დადგენილი ზიანის ანაზღაურების წინაპირობას (მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს მუხლი გამოიყენება 352 V მუხლის საფუძველზე) წარმოადგენს ხელშეკრულებიდან გასვლის ფაქტი და გასვლის შედეგად წარმოშობილი ვალდებულების შეუსრულებლობა.

394 II მუხლი ითვალისწინებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის წესებს შესრულების ვადის გადაცილებისათვის. ეს წესები ძალიან ჰგავს ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობებს, კერძოდ, მოვალის მიერ ვადის გადაცილების შემთხვევაში კრედიტორი უფლებამოსილია დაუნიშნოს მოვალეს ვალდებულების შესრულებისათვის აუცილებელი დრო და ამ ვადაში ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში კრედიტორი უფლებამოსილია შესრულების ნაცვლად მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება. აქვე ყურადსაღებია ის გარემოება, რომ მსგავსება ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობებსა¹¹⁵² და შესრულების ვადის გადაცილების გამო ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნას შორის ზედაპირულია და მათ შორის საკმაოდ სერიოზული განსხვავებებია.

პირველ ყოვლისა, ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში 405 I მუხლი უდგენს

¹¹⁵¹ დეტალურად ზიანის სახეები, ფორმები და ანაზღაურების წესი წინამდებარე ნაშრომის X თავში.

¹¹⁵² ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობები იხ. წინამდებარე ნაშრომის VIII თავში.

კრედიტორს შესრულებისათვის დამატებითი ვადის განსაზღვრის ან გაფრთხილების ვალდებულებას (შესაბამისი გამონაკლისი შემთხვევების გარდა), რომელთა უშედეგოდ გასვლის შემდეგ კრედიტორი უფლებამოსილია გავიდეს ხელშეკრულებიდან. 394 I მუხლის შინაარსის ანალიზის შედეგად ნათელია, რომ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის სავალდებულო წინაპირობას არ წარმოადგენს დამატებითი ვადის განსაზღვრა მოვალისათვის და ეს არის მხოლოდ მხარის უფლება, რომლის გამოყენებაც დამოკიდებულია მის ნებაზე და გამოუყენებლობამ არ შეიძლება გამოიწვიოს რაიმე ნეგატიური შედეგი კრედიტორის მიმართ.

394 II მუხლის მიხედვით, ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილების გამო დამატებითი ვადის დადგენა ასევე განხილულ უნდა იქნეს მხოლოდ უფლებად, ვინაიდან ამ ნორმის თანახმად, მოვალის მიერ ვადის გადაცილებისას კრედიტორს შეუძლია დაუნიშნოს მოვალეს ვალდებულების შესრულებისათვის აუცილებელი დრო. თუკი მოვალე დამატებით დადგენილ დროშიც არ შეასრულებს ვალდებულებას, მაშინ კრედიტორს უფლება აქვს ვალდებულების შესრულების ნაცვლად მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება.

დამატებითი ვადის განსაზღვრის შემთხვევაში დამატებითი ვადის მიცემა მოვალისათვის ხდება არა ზიანის ანაზღაურების მიზნით, არამედ მის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი/ხელშეკრულებიდან გასვლის შედეგად წარმოშობილი ვალდებულების შესრულების მიზნით. მხოლოდ დამატებით დადგენილ ვადაში ვალდებულების შეუსრულებლობა აღჭურავს კრედიტორს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებით. აქვე საკითხი დგება 394 III მუხლის შინაარსის განმარტების თვალსაზრისით, რომლის თანახმადაც, დამატებითი ვადის განსაზღვრა არ არის საჭირო, თუ ამკარაა, რომ მას რაიმე შედეგი არ მოჰყვება, ან, როცა არსებობს განსაკუთრებული გარემოებები, რომლებიც ორივე მხარის ინტერესების გათვალისწინებით, ამართლებენ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის დაუყოვნებლივ გამოყენებას. ამ ნორმის პირველი წინადადების ანალიზი ცხადყოფს, რომ მხოლოდ კონკრეტული შემთხვევების არსებობისას (დამატებითი ვადის განსაზღვრას არ მოჰყვება შედეგი ან არსებობს განსაკუთრებული გარემოებები, რომლებიც ორივე მხარის ინტერესების გათვალისწინებით ამართლებენ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის დაუყოვნებლივ გამოყენებას) არ არის საჭირო დამატებითი ვადის გამოყენება. შესაბამისად, სხვა დანარჩენ შემთხვევაში ვალდებულების შესრულების მიზნით დამატებითი ვადის განსაზღვრა მოვალისათვის საჭიროა. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, ბუნდოვანია 394 II მუხლის დათქმა კრედიტორის უფლებასთან დაკავშირებით მოვალისათვის ვალდებულების შესრულებისათვის დამატებითი ვადის განსაზღვრის შესახებ. თუ დათქმა კრედიტორის უფლებასთან დაკავშირებით დამატებითი ვადის განსაზღვრის შესახებ განხილული იქნება, როგორც უფლება და არა ვალდებულება, აზრს კარგავს 394 III მუხლის პირობა დამატებითი ვადის განსაზღვრაზე უარის თქმის საჭიროების შესახებ. ხოლო ამავე დათქმის ვალდებულებად განხილვის შესაძლებლობას არ იძლევა 394 II მუხლის ფორმულირება. დამატებითი ვადის დაწესება, ნორმის ზოგადი კონტექსტისა და შინაარსის გათვალისწინებით, მაინც განმარტებული უნდა იყოს, როგორც უფლება და არა ვალდებულება, ვინაიდან 352 V მუხლით გათვალისწინებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება 394-ე მუხლის დადგენილი წესების შესაბამისად,

მოქმედებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც პირი უარს აცხადებს ხელშეკრულებაზე 352 I მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულებების დარღვევისათვის, ანუ 405-ე მუხლით დადგენილი წესით.

ხელშეკრულებიდან გასვლისას ზიანის ანაზღაურების კიდეც ერთ სახეს ითვალისწინებს 353-ე მუხლი. 353 I მუხლის თანახმად, თუ მოვალე არ იღებს სარგებელს საგნის სათანადო გამოყენების წესების დარღვევის გამო, თუმცა მას სარგებლის მიღების შესაძლებლობა ჰქონდა, მაშინ იგი ვალდებულია კრედიტორს აუნაზღაუროს სარგებლის მიუღებლობით გამოწვეული ზიანი. ნორმის შინაარსი საუბრობს ანაცდურ ზიანზე, მიუღებელ შემოსავალზე,¹¹⁵³ რომელსაც მხარე მიიღებდა საგნის სათანადოდ გამოყენების შედეგად. ბუნებრივია, ასეთი ტიპის ზიანის ანაზღაურება არ ხდება ყველა შემთხვევაში და მისი დაკისრება მოვალისათვის დამოკიდებულია რამდენიმე პირობაზე.

პირველ ყოვლისა, შემოსავალი არ უნდა იყოს მიღებული საგნის სათანადო გამოყენების შედეგად, ანუ საგანი თავისი დანიშნულებით უნდა იძლეოდეს შემოსავლის მიღების შესაძლებლობას. უფრო მეტი, საგანი არა მხოლოდ უნდა იძლეოდეს ამის შესაძლებლობას, არამედ განკუთვნილი უნდა იყოს შემოსავლის მიღებისათვის და მხოლოდ ის ფაქტი, რომ საგანი შესაძლებელია შემოსავლის წყაროც გახდეს, არ შეიძლება გახდეს ზიანის ანაზღაურების საფუძველი. მაგალითად, ავტომანქანა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც პირადი სარგებლობისათვის, ასევე შემოსავლის მიღების მიზნით. ჩვეულებრივი ავტომანქანის შემოსავლის მიღებისათვის არგამოყენება არ წარმოადგენს პირისათვის მიუღებელი შემოსავლის დაკისრების საფუძველს. იმ შემთხვევაში, თუკი საქმე ეხება არა ავტომანქანას, არამედ მგზავრების გადაყვანის მიზნით აღჭურვილ ავტობუსს, მისგან შემოსავლის არმიღება შესაძლებელია განხილულ იქნეს, როგორც სათანადო გამოყენების წესების დარღვევა.

ჩგარდა აღნიშნულისა, ზიანის ანაზღაურებისათვის აუცილებელია, მოვალეს ჰქონდეს საგნის გამოყენების რეალური შესაძლებლობა. ასეთის არარსებობის შემთხვევაში არ დადება მოვალის პასუხისმგებლობის საკითხი. მაშინაც კი, როდესაც, საგნის სათანადო გამოყენების შემთხვევაში, შესაძლებელი იქნებოდა შემოსავლის მიღება. საგნის დანიშნულება და მისი დანიშნულებისამებრ გამოყენების შესაძლებლობა კუმულაციური ელემენტებია. ორივეს ერთობლივად არსებობა აუცილებელია პასუხისმგებლობის წარმოშობისთვის.

353 II მუხლის მიხედვით, თუ მოვალე საგანს უკან აბრუნებს, ანაზღაურებს ფულით ან, თუ 352 IV ა და ბ მუხლის მიხედვით დაუშვებელია ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა, მაშინ მას უნდა აუნაზღაურდეს აუცილებელი დანახარჯები. სხვა დანახარჯები უნდა ანაზღაურდეს მხოლოდ მაშინ, თუ კრედიტორმა მათ საფუძველზე სარგებელი მიიღო.

ზემოაღნიშნული ნორმა ადგენს კრედიტორის ვალდებულებას, მოვალისათვის განეული დანახარჯების ანაზღაურებასთან დაკავშირებით. ანაზღაურებას ექვემდებარება მხოლოდ აუცილებელი დანახარჯები. აუცილებელია ის ხარჯები, რომლებიც

¹¹⁵³ მიუღებელი შემოსავლისათვის ზიანის ანაზღაურებას ითვალისწინებს 411-ე მუხლი. დეტალურად მიუღებელი შემოსავლის კონპენსაციასთან დაკავშირებით იხ. მოცემული ნაშრომის თავის I.2. დ. ქვეთავი.

ემსახურება საგნის ჩვეულებრივი მდგომარეობის შენარჩუნებას. ყველა სხვა დანახარჯი ანაზღაურდება მხოლოდ მათ საფუძველზე კრედიტორის მიერ სარგებლის მიღების შემთხვევაში. ანაზღაურების ეს პრინციპი ეხმიანება უსაფუძვლო გამდიდრების პრინციპს, რომლის მიხედვითაც, არავინ არ შეიძლება გამდიდრდეს სხვის საფუძველზე სათანადო სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე. გამდიდრებად განიხილება არა მხოლოდ რეალური შემოსავლის ან სარგებლის მიღება, არამედ იმ ხარჯების დაზოგვაც, რომლის გაღებაც პირს მოუწევდა ჩვეულებრივ მდგომარეობაში.

987-ე მუხლი ადგენს სხვის ქონებაზე განუყოფელი ხარჯების ანაზღაურების წესს. კერძოდ, 987 I მუხლის თანახმად, პირს, რომელმაც შეგნებულად ან შეცდომით ხარჯები გასწია მეორე პირის ქონებაზე, შეუძლია მისგან მოითხოვოს დანახარჯების ანაზღაურება, თუ მეორე პირი ამით გამდიდრდა. ამავე, 987 II მუხლის თანახმად, გამდიდრების არსებობა განისაზღვრება იმ მომენტიტ, როცა მოვალეს¹¹⁵⁴ უბრუნდება თავისი ნივთი, ან იგი ღირებულების გაზრდის შედეგად სხვაგვარად იღებს სარგებელს. 353 II მუხლის ბოლო წინადადება – სხვა დანახარჯები უნდა ანაზღაურდეს მხოლოდ მაშინ, თუ კრედიტორმა მათ საფუძველზე სარგებელი მიიღო – გულისხმობს სწორედ ზემოთ ხსენებულ გარემოებას, ანუ მეორე პირის გამდიდრებას (ხარჯების დაზოგვას) სხვა პირის ხარჯზე.

ხელშეკრულებიდან გასვლისას ზიანის ანაზღაურების დამოუკიდებელ საფუძველს განსაზღვრავს 407-ე მუხლი. 407 I მუხლის თანახმად, ხელშეკრულებიდან გასვლისას კრედიტორს შეუძლია მოითხოვოს იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც მას მიადგა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შეუსრულებლობის შედეგად. ზემოთ მოყვანილი ზიანის ანაზღაურების სპეციალური შემთხვევებისაგან განსხვავებით, მოცემული ნორმა განსაზღვრავს კრედიტორის ზოგად უფლებას ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის თაობაზე ასეთის არსებობის შემთხვევაში. ზიანის ანაზღაურება ამ საფუძველით ვრცელდება ყველა სახის ზიანზე.

407-ე მუხლით გათვალისწინებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა დაუშვებელია იმ შემთხვევაში, როდესაც ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველი არ არის გამოწვეული მოვალის ბრალით, ანუ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება მოვალეს ეკისრება მხოლოდ მისი ბრალეული მოქმედების შედეგად ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძვლის წარმოშობის შემთხვევაში.

IV. ხელშეკრულების მოშლა

ხელშეკრულების მოშლა არ არის აღიარებული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიერ დამოუკიდებელი სამართლებრივი ინსტიტუტის სახით. ხელშეკრულების მოშლა, როგორც ტერმინი, გამოიყენება ხელშეკრულებიდან გასვლის ინსტიტუტის დატვირთვით და მის სამართლებრივ შედეგს წარმოადგენს 352-ე მუხლით გათვალისწინებული შედეგი – რესტიტუცია. ამ დასკვნის გამოტანის საშუალებას იძლევა

¹¹⁵⁴ ამ შემთხვევაში მოვალედ მოიაზრება კონდიქციური ურთიერთობის მონაწილე პირი, რომელსაც განსახილველ შემთხვევაში წარმოადგენს კრედიტორი

399-ე, 491-ე, 492-ე და ა.შ. მუხლები, რომლებიც ხელშეკრულების მოშლის შესაძლებლობას ადგენენ 352-ე მუხლით დადგენილი წესით. ეს წესი, როგორც ზემოთ ვნახეთ, წარმოადგენს ხელშეკრულებიდან გასვლას და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით არ დგინდება არც ერთი განსხვავებული შემთხვევა, რომლის შესაბამისადაც ხელშეკრულების მოშლა შეიძლება განხილულ იქნეს განსხვავებულ სამართლებრივ ინსტიტუტად.

სახელმწიფო ურთიერთობებში არსებობს შემთხვევები, როდესაც მისი მონაწილე ერთ-ერთი მხარე ბრალეულად არღვევს მის მიერ ნაკისრ ვალდებულებას, ხოლო მეორე მხარეს აქვს ხელშეკრულების შეწყვეტის სურვილი პირვანდელ მდგომარეობაში აღდგენის გარეშე, მიღებული შესრულების შენარჩუნებით. ხელშეკრულების მოშლა, როგორც დამოუკიდებელი სამართლებრივი ინსტიტუტი, გულისხმობს სწორედ სახელმწიფო ურთიერთობის შეწყვეტას ვადაზე ადრე, ერთ-ერთი მხარის ბრალეული მოქმედების შედეგად. ამ შემთხვევაში მხარეებს უნდა უნარჩუნდებოდეთ მიღებული შესრულება და სარგებელი, მაგრამ წყდება მათ შორის არსებული სამართლებრივი ურთიერთობა. ხელშეკრულების შეწყვეტის კანონისმიერი საფუძვლებისგან განსხვავებით, მოშლის სამართლებრივ წინაპირობას წარმოადგენს ერთ-ერთი მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულების ბრალეული დარღვევა, რასაც შედეგად არ უნდა მოსდევდეს მხარეთა რესტიტუცია, ანუ პირვანდელ მდგომარეობაში აღდგება.¹¹⁵⁵

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ არსებული რედაქციით საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ტერმინოლოგიურად იცნობს ხელშეკრულების შეწყვეტის, ხელშეკრულებიდან გასვლის, ხელშეკრულებაზე უარისა და ხელშეკრულების მოშლის ცნებებს. ამათგან ბოლო სამი ცნება გამოიყენება იდენტური დანიშნულებით და მათ შორის განმასხვავებელ ნიშანს წარმოადგენს მხოლოდ ტერმინოლოგიური სხვაობა, ხოლო შინაარსობრივი თვალსაზრისით კი, ისინი იდენტურია.

¹¹⁵⁵ ხელშეკრულების მოშლის აღნიშნული სამართლებრივი შედეგი და განმასხვავებელი ნიშნები წარმოადგენს ავტორის მოსაზრებას და არა საკანონმდებლო რეგულირებას.

V. სასამართლო პრაქტიკა

1. ხელშეკრულებიდან გასვლა

საქმე №1¹¹⁵⁶

დავის არსის მოკლე მიმოხილვა

ერთ-ერთ საქმეზე, რომელიც ხელშეკრულებიდან გასვლას, თანხის დაბრუნებასა და პირგასამტეხლოს დაკისრებას ეხებოდა, 2009 წლის 3 ნოემბერს მოსარჩელე „გ“-მ თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიაში შპს „რ. გ-ის“ წინააღმდეგ სარჩელი აღძრა. მოსარჩელემ მოითხოვა მოპასუხისათვის 512 096 ევროს, ასევე პირგასამტეხლოს სახით 51 209 ევროს დაკისრება.

მოსარჩელის განმარტებით:

2008 წლის 1 ივნისს მხარეებს შორის გაფორმდა ბინისა და ავტოფარეხის ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულებები. ხელშეკრულებების საფუძველზე, მოპასუხემ იკისრა ვალდებულება „გ —ს“ მიერ თანხის სრულად გადახდის შემდეგ, მოსარჩელისათვის საკუთრებაში გადაეცა ქ. თბილისში, ი. ... გამზ. 15-ში არსებული მე-2 ბლოკის მე-7 სართულზე მდებარე 144 ბინა (საერთო ფართობი 313,1 კვ.მ. ტიხრებითა და აივნის ჩათვლით) და 173 ავტოფარეხი. ხელშეკრულების თანახმად, მოპასუხე ვალდებული იყო ქონების საკუთრებაში გადაცემა განეხორციელებინა შენობის ექსპლუატაციაში მიღებიდან არა უგვიანეს 2 თვისა. შენობის ექსპლუატაციაში მიღების ვადად განისაზღვრა 2008 წლის 31 დეკემბერი. მოპასუხემ ვალდებულება დათქმულ ვადაში ვერ შეასრულა, რის გამოც, 2009 წლის 30 აპრილის წერილით, მოსარჩელემ თანხის დაბრუნება მოითხოვა. მოპასუხემ საპასუხოდ აცნობა, რომ ვადის გადაცილება გამოწვეული იყო 2008 წლის მოვლენებით და ვალდებულება იკისრა ნასყიდობის ხელშეკრულება გაეფორმებინა არა უგვიანეს 2009 წლის 30 ივლისისა. 2009 წლის 15 ოქტომბერს მოპასუხემ მზადყოფნა განაცხადა ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმებაზე და წერილს ხელშეკრულების პროექტი დაურთო. 2009 წლის 16 ოქტომბერს მოსარჩელემ შპს „რ. გ-ს“ წერილობით მიმართა და, მათი მხრიდან პირგასამტეხლოს გადახდის შემთხვევაში, ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმებაზე თანხმობა განაცხადა. მოპასუხემ დაარღვია ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებები, კერძოდ, ვალდებულება არ შეასრულა დათქმულ ვადაში, გარდა ამისა, წერილზე თანდართული ხელშეკრულების პროექტში აღნიშნულია სხვა ბინა, რომლის ფართი 300 კვ.მ-ს შეადგენს. აღნიშნული გარემოებებიდან გამომდინარე, მოსარჩელემ ხელშეკრულების დადების ინტერესი დაკრგა.

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 8 აპრილის გადაწყვეტილებით „გ.-ს“ სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა, მოპასუხე შპს „რ. გ-ს“ დაეკისრა 512 096 ევროს ეკვივალენტი ლარის, ასევე პირგასამტეხლოს სახით 26 116,89 ევროს ეკვივალენტი ლარის გადახდა „გ-ს“ სასარგებლოდ, მოპა-

¹¹⁵⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 17 ოქტომბრის ას-1326-1346-2011 გადაწყვეტილება

სუბე შპს „რ. გ-ს“ დაეკისრა მოსარჩელის მიერ ადვოკატისათვის განეული ხარჯის – 5382,12 ევროს „გ“-სათვის ანაზღაურება.

აღნიშნული გადაწყვეტილება მოპასუხემ სააპელაციო წესით გაასაჩივრა.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 7 ივნისის გადაწყვეტილებით, შპს „რ. გ-ს“ სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა, გაუქმდა თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 8 აპრილის გადაწყვეტილება და საქმეზე მიღებული ახალი გადაწყვეტილებით „გ.-ს“ უარი ეთქვა შპს „რ. გ-ზე“ ძირითადი თანხის სახით 512 096 ევროს, პირგასამტეხლოს სახით 51 209,6 ევროს, საადვოკატო მომსახურების საფასურის – 20487,85 ევროს დაკისრებაზე.

ფაქტობრივი გარემოები, რომლებსაც ეყრდნობა სააპელაციო სასამართლო:

2008 წლის 1 ივნისს შპს „რ. გ-სა“ და „გ. —ს“ შორის საცხოვრებელი ბინის ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულება '2-ბ-44 გაფორმდა, ბინის ფართი განისაზღვრა 313 კვ.მ-ით, 1 კვ.მ ფართის ფასი განისაზღვრა 1600 ევროთი. ნასყიდობის ფასი შეადგენს 500 960 ევროს ეკვივალენტს ლარს.

2008 წლის 1 ივნისის ხელშეკრულების მუხლი 5.1.1-ის თანახმად, გამყიდველი ვალდებულია მყიდველთან ნასყიდობის ძირითადი ხელშეკრულება დადოს მშენებარე ობიექტის დადგენილი წესით ექსპლუატაციაში მიღებიდან ორი თვის განმავლობაში. ობიექტი ექსპლუატაციაში მიღებული უნდა ყოფილიყო 2008 წლის დეკემბრის ბოლოს. მუხლი 7.1.-ის თანახმად, ვალდებულების (ძირითადი ხელშეკრულების დადების) დროულად შეუსრულებლობის შემთხვევაში, გამყიდველს დაეკისრება პირგასამტეხლოს გადახდა ნასყიდობის ფასის 0,1%-ის ოდენობით ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე, მაგრამ არა უმეტეს ნასყიდობის ფასის 10%-ისა. ამასთან, აღნიშნული ვალდებულების 1 თვის ვადაში შეუსრულებლობის შემთხვევაში, მყიდველს უფლება აქვს შეწყვიტოს ხელშეკრულება და მოითხოვოს გადახდილი თანხის უკან დაბრუნება, ასევე ზიანის ანაზღაურება.

2008 წლის 1 ივნისს შპს „რ. გ-ს“ და „გ.-ს“ შორის ავტოფარეხის ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულება ა-73 გაფორმდა, რომლის თანახმად, შპს „რ. გ-ი“ გადასცემს „გ.-ს“ ქ. თბილისში, ... გამზირ 5-ში მდებარე საცხოვრებელი კომპლექსის ტერიტორიაზე არსებულ 73 ავტოფარეხს. ნასყიდობის ფასი განისაზღვრა 12 000 ევროს ეკვივალენტი ლარით.

მოსარჩელე „გ.-მ“ სრულად გადაიხადა 2008 წლის 1 ივნისის ბინისა და ავტოფარეხის ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ნასყიდობის ფასი.

2009 წლის 30 აპრილს „გ.-მ“ წერილით მიმართა შპს „რ. გ-ს“ და, '2-ბ-44 ხელშეკრულების 5.1.1, 7.1, 7.3 მუხლების საფუძველზე, გადახდილი თანხის უკან დაბრუნება მოითხოვა.

შპს „რ. გ-ის“ 2009 წლის 20 მაისის წერილის საფუძველზე მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ძირითადი ხელშეკრულების დადება მოხდებოდა არა უგვიანეს 2009 წლის 30 ივლისისა.

2009 წლის 11 სექტემბრისათვის ქ. თბილისში ... გამზირ '5-ში მდებარე უძრავ ქონებაზე ყადაღა ან იპოთეკის უფლება არ არის რეგისტრირებული.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილების სამართლებრივი დასაბუთება

სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ პირველი ინსტანციის სასამართლომ აღნიშნული ფაქტობრივი გარემოებები არასწორად შეაფასა. სასამართლომ განმარტა, რომ მოცემულ შემთხვევაში მხარეები შეთანხმდნენ შესრულების ახალ ვადაზე – 2009 წლის 30 ივლისზე, 2009 წლის 12 ივნისს უძრავი ნივთი მიღებულ იქნა ექსპლუატაციაში და 2009 წლის 15 სექტემბრისათვის უძრავი ნივთი მზად იყო საკუთრების უფლებით “გ—სათვის” გადასაცემად. ამ გარემოებების გათვალისწინებით კი, ხელშეკრულებიდან გასვლა დაუშვებელი იყო. სააპელაციო სასამართლოს მოსაზრებით, “გ.—მ” ვერ დაამტკიცა, რომ ხელშეკრულების შესრულების მიმართ ინტერესი დაკარგა, ამასთან, ვინაიდან მოცემულ შემთხვევაში ვალდებულების დარღვევა უმნიშვნელო იყო, ხელშეკრულების მოშლა დაუშვებელად იქნა მიჩნეული. სასამართლომ ასევე განმარტა, რომ, თუნდაც ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ბინის ფართი ნაკლები ყოფილიყო წინარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ფართზე, აღნიშნული ზედმეტად გადახდილი თანხის დაბრუნების მოთხოვნის საფუძველია და არა ხელშეკრულების მოშლის. რაც შეეხება პირგასამტეხლოს დაკისრებას, სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ პირგასამტეხლო აქცესორული უფლებაა და ვინაიდან ძირითადი მოთხოვნის დაკმაყოფილების საფუძველი არ არსებობდა, არც აღნიშნული მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილებულიყო.

აღნიშნული გადაწყვეტილება “გ.—მ” საკასაციო წესით გაასაჩივრა, მისი გაუქმებისა და საქმეზე ახალი გადაწყვეტილების მიღების მოთხოვნით.

კასატორის პოზიცია და არგუმენტები

კასატორის მტკიცებით, სააპელაციო სასამართლომ მხარეთა განმარტების საფუძველზე მიიჩნია, რომ შესრულების ვადა 2008 წლის 30 ივლისი იყო, რეალურად კი, მხარეები შესრულების ახალ ვადაზე არ იყვნენ შეთანხმებული, არამედ მოვალემ თავად შესთავაზე ახალი ვადა და ისიც დაარღვია, გარდა ამისა, სააპელაციო სასამართლოს წარმომადგენლის მიერ სასამართლო სხდომაზე გაკეთებული განმარტება მხარის აღიარებად არ უნდა მიეჩნია. სააპელაციო სასამართლომ ასევე არასწორად ჩათვალა, რომ 2009 წლის 15 სექტემბერს ბინა მზად იყო საკუთრებაში გადასაცემად, რადგანაც საქმეში წარმოდგენილი საჯარო რეესტრის ამონაწერი 2009 წლის 17 და არა 15 სექტემბერსაა გაცემული.

კასატორის მოსაზრებით, სააპელაციო სასამართლოს არ უნდა გამოეყენებინა სამოქალაქო კოდექსის 405-ე მუხლი, რადგანაც მოცემულ შემთხვევაში ნაწილ-ნაწილ შესასრულებელ ვალდებულებაზე არ იყო საუბარი. რაც შეეხება სააპელაციო სასამართლოს მოსაზრებას, რომ, 2009 წლის 16 ოქტომბრის წერილიდან გამომდინარე, „გ.—ს“ არ დაუკარგავს ხელშეკრულების დადების ინტერესი, აღნიშნული სინამდვილეს არ შეესაბამება, რადგანაც წერილში ნათლადაა დაფიქსირებული, რომ კასატორი მხოლოდ პირგასამტეხლოს გადახდის შემთხვევაში იყო თანახმა ხელშეკრულება გაეფორმებინა.

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილი:

საკასაციო სასამართლომ განიხილა საკასაციო საჩივარი, შეისწავლა საქმის მასა-

ლები, გასაჩივრებული გადაწყვეტილების სამართლებრივი დასაბუთებულობა და მიიჩნია, რომ „გ.—ს“ საკასაციო საჩივარი ნაწილობრივ უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო:

განსახილველ საქმეზე სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად შემდეგი ფაქტობრივი გარემოებები მიიჩნია:

2008 წლის 1 ივნისს შპს „რ. გ-სა“ და „გ. —ს“ შორის საცხოვრებელი ბინის ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულება ¹2-ბ-44 გაფორმდა, ბინის ფართი განისაზღვრა 313 კვ.მ-ით, 1 კვ.მ ფართის ფასი განისაზღვრა 1600 ევროთი. ნასყიდობის ფასი შეადგენს 500 960 ევროს ეკვივალენტ ლარს;

2008 წლის 1 ივნისის ხელშეკრულების მუხლი 5.1.1-ის თანახმად, გამყიდველი ვალდებულია მყიდველთან ნასყიდობის ძირითადი ხელშეკრულება დადოს მშენებარე ობიექტის დადგენილი წესით ექსპლუატაციაში მიღებიდან ორი თვის განმავლობაში. ობიექტი ექსპლუატაციაში მიღებული უნდა ყოფილიყო 2008 წლის დეკემბრის ბოლოს. მუხლი 7.1.-ის თანახმად, ვალდებულების (ძირითადი ხელშეკრულების დადების) დროულად შეუსრულებლობის შემთხვევაში, გამყიდველს დაეკისრება პირგასამტეხლოს გადახდა ნასყიდობის ფასის 0,1%-ის ოდენობით ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე, მაგრამ არა უმეტეს ნასყიდობის ფასის 10%-ისა. ამასთან, აღნიშნული ვალდებულების 1 თვის ვადაში შეუსრულებლობის შემთხვევაში, მყიდველს უფლება აქვს შეწყვიტოს ხელშეკრულება და მოითხოვოს გადახდილი თანხის უკან დაბრუნება, ასევე ზიანის ანაზღაურება;

2008 წლის 1 ივნისს შპს „რ. გ-ს“ და „გ.—ს“ შორის ავტოფარეხის ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულება ¹ა-73 გაფორმდა, რომლის თანახმად, შპს „რ. გ-ი“ გადასცემს „გ. —ს“ ქ. თბილისში, ...გამზირ ¹5-ში მდებარე საცხოვრებელი კომპლექსის ტერიტორიაზე არსებულ ¹73 ავტოფარეხს. ნასყიდობის ფასი განისაზღვრა 12 000 ევროს ეკვივალენტი ლარით;

მოსარჩელე „გ.—მ“ სრულად გადაიხადა 2008 წლის 1 ივნისის ბინის და ავტოფარეხის ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ნასყიდობის ფასი;

2009 წლის 30 აპრილს „გ.—მ“წერილით მიმართა შპს „რ. გ-ს“ და, ¹2-ბ-44 ხელშეკრულების 5.1.1, 7.1, 7.3 მუხლების საფუძველზე, გადახდილი თანხის უკან დაბრუნება მოითხოვა;

შპს „რ. გ-ის“ 2009 წლის 20 მაისის წერილის საფუძველზე მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ძირითადი ხელშეკრულების დადება მოხდებოდა არა უგვიანეს 2009 წლის 30 ივლისისა;

2009 წლის 11 სექტემბრისათვის ქ. თბილისში, ... გამზირ ¹5-ში მდებარე უძრავ ქონებაზე ყადაღა ან იპოთეკის უფლება არ არის რეგისტრირებული.

სამართლებრივი ანალიზი და მსჯელობა

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 407-ე მუხლის მიხედვით, სააპელაციო სასამართლოს მიერ დამტკიცებულად ცნობილი ფაქტობრივი გარემოებები სავალდებულოა საკასაციო სასამართლოსათვის, თუ წამოყენებული არ არის დასაშვები და დასაბუთებული პრეტენზია (შედავება). დასაშვები და დასაბუთებული პრეტენზია წარმოადგენს მხარის მითითებას პროცესუალურ-სამართლებრივ დარღვევებზე,

რომლებმაც ფაქტობრივი გარემოებების არასწორად დადგენა განაპირობეს. კასატორის ამგვარი პრეტენზია არ წარმოუდგენია, რის გამოც ზემოაღნიშნული ფაქტობრივი გარემოებები საკასაციო სასამართლოსათვის სავალდებულოა.

საკასაციო სასამართლო არ იზიარებს კასატორის მტკიცებას, რომ მხარეები ვალდებულების შესრულების ახალ ვადაზე შეთანხმებულები არ ყოფილან.

როგორც საქმის მასალებიდან და თავად მხარეთა განმარტებებიდან ირკვევა, შპს „რ. გ-მა“ 2009 წლის 20 მაისის წერილით „გ. —ს“ ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმების ახალი ვადა – 2009 წლის 30 ივლისი შესთავაზა. აღნიშნულის შემდეგ, „გ. —ს“ ხელშეკრულებიდან გასვლა და თანხის დაბრუნება აღარ მოუთხოვია, იგი ჩვეულებრივად აგრძელებდა მოპასუხესთან თანამშრომლობას, წარადგინა ელექტროტექნიკური სამონტაჟო სამუშაოების პროექტი და ა.შ. სამოქალაქო სამართალი ითვალისწინებს ნების გამოვლენას როგორც სიტყვიერად, ისე კონკლუდენტური მოქმედებებითაც. საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ მოცემულ შემთხვევაში „გ“ დაეთანხმა კონტრაჰენტის მიერ შეთავაზებულ შესრულების ახალ ვადას.

საკასაციო პალატა იზიარებს სააპელაციო სასამართლოს პოზიციას, რომ მოცემულ შემთხვევაში ხელშეკრულებაზე უარის თქმის საფუძველი არ არსებობს.

სამოქალაქო კოდექსის 352-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, თუ ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარე 405-ე მუხლით გათვალისწინებული პირობების არსებობისას უარს იცხვებს ხელშეკრულებაზე, მაშინ მიღებული შესრულება და სარგებელი მხარეებს უბრუნდებათ (ნატურით დაბრუნება).

საკასაციო სასამართლო არ იზიარებს კასატორის მტკიცებას, რომ სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო კოდექსის 405-ე მუხლი არ უნდა გამოეყენებინა, ვინაიდან მხარეთა შორის არსებული ხელშეკრულება არ ითვალისწინებდა ვალდებულების ნაწილ-ნაწილ შესრულებას.

მართალია, მხარეთა შორის არსებული სამართლებრივი ურთიერთობა გულისხმობს ვალდებულების ერთჯერადად შესრულებას (თანხის მიღების სანაცვლოდ ბინის საკუთრებაში გადაცემას), მაგრამ, აღნიშნულის მიუხედავად, ამ ტიპის ხელშეკრულებაზე უარის თქმასთან დაკავშირებული საკითხები გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ვალდებულებების ანალოგიურად წესრიგდება. ერთდერითი განსხვავება, პირველ შემთხვევაში ორმხრივი რესტიტუციის ვალდებულების არსებობაა. აღნიშნულს თავად სამოქალაქო კოდექსის 352-ე მუხლი ადასტურებს, რომელიც 405-ე მუხლის პირობებზე მიუთითებს, ამასთან, მითითებული ნორმის დანაწესი „405-ე მუხლით გათვალისწინებული პირობების არსებობისას“, გულისხმობს როგორც ხელშეკრულებაზე უარის თქმის საფუძველებზე, ისე აღნიშნულის გამომრიცხავ გარემოებებზე მითითებას.

სამოქალაქო კოდექსის 405-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, თუ ხელშეკრულების ერთი მხარე არღვევს ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებას, მაშინ ხელშეკრულების მეორე მხარეს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე ვალდებულების შესრულებისათვის მის მიერ დამატებით განსაზღვრული ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდეგ. თუ ვალდებულების დარღვევის ხასიათიდან გამომდინარე, არ გამოიყენება დამატებითი ვადა, მაშინ დამატებითი ვადის განსაზღვრას უთანაბრდება გაფრთხილება. თუკი ვალდებულება მხოლოდ ნაწილობრივ დაირღვა, მაშინ კრედიტორს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში,

თუ ვალდებულების დარჩენილი ნაწილის შესრულებამ მისთვის ინტერესი დაკარგა.

იმავე მუხლის მე-3 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის მიხედვით კი, ხელშეკრულებაზე უარი დაუშვებელია, თუ ვალდებულების დარღვევა უმნიშვნელოა.

საკასაციო პალატა ეთანხმება სააპელაციო სასამართლოს მითითებას, რომ „გ. —მ“ მისი მხრიდან ვალდებულების შესრულების მიმართ ინტერესის დაკარგვა ვერ დაადასტურა.

საკასაციო პალატა ასევე იზიარებს სააპელაციო სასამართლოს პოზიციას, რომ ვალდებულების დარღვევა იმდენად მნიშვნელოვანი არ იყო, რომ ხელშეკრულებაზე უარის თქმის საფუძველი გამხდარიყო.

მოცემულ შემთხვევაში მხარემ ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმება თვენახევრით დააგვიანა. ვალდებულების დარღვევის მნიშვნელობა სასამართლოს შესაფასებელია. ამ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია თავად ხელშეკრულების ხასიათი, აგრეთვე ის ზიანი და ობიექტური სირთულეები, რაც ხელშეკრულების მეორე მხარეს მოვალის მიერ ვადის გადაცილებით შეექმნა.

საკასაციო სასამართლო ეთანხმება სააპელაციო სასამართლოს, რომ ვალდებულების შესრულება ერთი თვისა და თხუთმეტი დღის დაგვიანებით, მრავალბინიანი საცხოვრებელი სახლის აშენებისა და ფართზე საკუთრების უფლების გადაცემის თაობაზე დადებულ გარიგებებზე სამოქალაქო კოდექსის 405-ე მუხლის მე-3 ნაწილით განსაზღვრული უმნიშვნელო დარღვევაა.

მოსარჩელე აგრეთვე პრეტენზიას გამოთქვამდა, რომ გადაცემული ბინის ფართი ხელშეკრულებით გათვალისწინებულზე ნაკლები იყო, ამასთან, ჩატარებული არ იყო იმ სახის რემონტი, რაზეც მხარეები შეთანხმდნენ. საკასაციო პალატა ამ შემთხვევაშიც იზიარებს სააპელაციო სასამართლოს მოსაზრებას, რომ აღნიშნული გარემოებები ხელშეკრულებაზე უარის თქმის კი არა, ფასის შემცირებისა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის წარმოშობის საფუძველია. ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულების მე-3.1 მუხლის დარღვევის შემთხვევაში გ.-მ-ეს შეეძლო მოეთხოვა ამავე ხელშეკრულების მე-4.4 მუხლით განსაზღვრული ზედმეტი ფართისათვის გადახდილი თანხის დაბრუნება, ხოლო მე-5.1.4 მუხლის დარღვევის შემთხვევაში – ზიანის ანაზღაურება.

საკასაციო სასამართლო არ იზიარებს სააპელაციო სასამართლოს პოზიციას, რომ, ვინაიდან არ არსებობს ნასყიდობის თანხის დაბრუნების საფუძველი, არც პირგასამტეხლოს დაკისრების შესახებ სასარჩელო მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს.

სამოქალაქო კოდექსის 419-ე მუხლის თანახმად, კრედიტორს არ შეუძლია ერთდროულად მოითხოვოს პირგასამტეხლოს გადახდაც და ვალდებულების შესრულებაც, თუკი პირგასამტეხლო არ არის გათვალისწინებული იმ შემთხვევებისათვის, როცა მოვალე თავის ვალდებულებებს არ ასრულებს დადგენილ დროში. კრედიტორს

ყოველთვის აქვს უფლება მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება.

აღნიშნული ნორმიდან გამომდინარე, ნათელია, რომ პირგასამტეხლოს დაკისრება ყველა შემთხვევაში დამოკიდებული არ არის ხელშეკრულებიდან გასვლაზე. თუ პირგასამტეხლო გათვალისწინებულია შესრულების ვადის დარღვევისათვის, კრედიტორს ყველა შემთხვევაში შეუძლია მოითხოვოს მისი დაკისრება, მიუხედავად იმისა, იღებს თუ არა ვადაგადაცილებულ შესრულებას. მხარეთა შორის გაფორმებული ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულების მუხლი 7.1.-ის მიხედვით, პირგასამტეხლო სწორედ ვადის გადაცილებისთვისაა გათვალისწინებული. აქედან გამომდინარე, სააპელაციო სასამართლოს მითითება აქცესორულ უფლებებზე უსაფუძვლოა.

ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, სააპელაციო სასამართლომ არასწორად განმარტა სამოქალაქო კოდექსის 153-ე მუხლი, ასევე არ გამოიყენა 419-ე მუხლი, რაც სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 393-ე მუხლის „ა“ და „გ“ ქვეპუნქტების თანახმად, გადაწყვეტილების გაუქმების აბსოლუტური საფუძველია.

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 411-ე მუხლის მიხედვით, საკასაციო სასამართლო თვითონ მიიღებს გადაწყვეტილებას საქმეზე, თუ არ არსებობს ამ კოდექსის 412-ე მუხლით გათვალისწინებული გადაწყვეტილების გაუქმებისა და საქმის სააპელაციო სასამართლოში ხელახლა განსახილველად დაბრუნების საფუძველები.

ვინაიდან მოცემულ საქმეზე დავის გადაჭრისათვის აუცილებელი ფაქტობრივი გარემოებები სააპელაციო სასამართლოს მიერ სწორადაა დადგენილი, ამასთან საქმეში არ არის მტკიცებულება, რომელიც სასამართლოს არ გამოუკვლევია ან არ შეუფასებია, საკასაციო სასამართლო უფლებამოსილია, თავად მიიღოს გადაწყვეტილება.

საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ „გ.—ს“ მოთხოვნა პირგასამტეხლოს დაკისრების შესახებ უნდა დაკმაყოფილდეს.

წინარე ხელშეკრულების მიხედვით, ვალდებულების დროულად შეუსრულებლობის შემთხვევაში, გამყიდველს დაეკისრება პირგასამტეხლოს გადახდა ნასყიდობის ფასის 0,1%-ის ოდენობით ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე, მაგრამ არაუმეტეს ნასყიდობის ფასის 10%-ისა. მოცემულ შემთხვევაში ვადა 47 დღითაა გადაცილებული, შესაბამისად, პირგასამტეხლოს ოდენობა 23545,12 ევროს შეადგენს.

სამოქალაქო კოდექსის 420-ე მუხლის თანახმად, სასამართლოს შეუძლია საქმის გარემოებათა გათვალისწინებით შეამციროს შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლო.

პირგასამტეხლოს ოდენობის შესაბამისობის გათვალისწინებისას, სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს ვალდებულების დარღვევის ხასიათი, აღნიშნულით გამოწვეული ზიანი, აგრეთვე სხვა ობიექტური ფაქტორები. საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ განსახილველ შემთხვევაში ვადის გადაცილების მნიშვნელობისა და იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ მოსარჩელე შესრულებასაც იღებს და პირგასამტეხლოსაც, 10 000 ევროს ეკვივალენტი ლარი სამართლიანი ოდენობაა.

გარდა ამისა, „გ.—ს“ ერთ-ერთი მოთხოვნაა ადვოკატის მომსახურების საფასურის მოპასუხისათვის დაკისრება.

საქმეში არსებული იურიდიული მომსახურების შესახებ ხელშეკრულების 3.1. მუხლის მიხედვით, განეული მომსახურებისათვის დამკვეთი გადაუხდის შემსრულებელს „გ.-ს“ სარჩელის დაკმაყოფილების თაობაზე სასამართლოს გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლიდან 7 დღის ვადაში მოპასუხეზე დაკისრებული თანხის 4%-ს, რაც შეადგენს 21528 ევროს ეკვივალენტ ლარს.

საკასაციო სასამართლო აღნიშნავს, რომ 21 528 ევრო მოსარჩელის მიერ მთლიანად მოთხოვნილი თანხის 4%-ია, საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით კი, მოპასუხეს 10000 ევროს ეკვივალენტი ლარი ეკისრება, შესაბამისად, სწორედ აღნიშნული თანხის 4% - 400 ევრო უნდა დაეკისროს მოპასუხეს “გ.-ს” მიერ ადვოკატის მომსახურებისათვის განეული ხარჯების ანაზღაურების სახით.

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 53-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, თუ სააპელაციო ან საკასაციო სასამართლო შეცვლის გადაწყვეტილებას ან გამოიტანს ახალ გადაწყვეტილებას, იგი შესაბამისად შეცვლის სასამართლო ხარჯების განაწილებასაც.

იმავე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, იმ მხარის მიერ გაღებული ხარჯების გადახდა, რომლის სასარგებლოდაც იქნა გამოტანილი გადაწყვეტილება, ეკისრება მეორე მხარეს, თუნდაც ეს მხარე გათავისუფლებული იყოს სახელმწიფოს ბიუჯეტში სასამართლო ხარჯების გადახდისაგან. თუ სარჩელი დაკმაყოფილებულია ნაწილობრივ, მაშინ მოსარჩელეს ამ მუხლში აღნიშნული თანხა მიეკუთვნება სარჩელის იმ მოთხოვნის პროპორციულად, რაც სასამართლოს გადაწყვეტილებით იქნა დაკმაყოფილებული, ხოლო მოპასუხეს – სარჩელის მოთხოვნათა იმ ნაწილის პროპორციულად, რომელზედაც მოსარჩელეს უარი ეთქვა.

საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ შპს „რ. გ-მა“ „გ.-ს“ უნდა აუნაზღაუროს ამ უკანასკნელის მიერ პირველ და საკასაციო ინსტანციაში გადახდილი სახელმწიფო ბაჟის 2%, სულ 180 ლარი, ხოლო “გ.-მ” შპს “რ. გ-ს” უნდა აუნაზღაუროს ამ უკანასკნელის მიერ სააპელაციო ინსტანციაში გადახდილი სახელმწიფო ბაჟის 98% – 6860 ლარი.

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

„გ.-ს“ საკასაციო საჩივარი დაკმაყოფილდეს;

გაუქმდეს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 7 ივნისის გადაწყვეტილება და საქმეზე მიღებულ იქნეს ახალი გადაწყვეტილება;

„გ.-ს“ სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდეს;

შპს „რ. გ-ს“ დაეკისროს „გ.-ს“ სასარგებლოდ პირგასამტეხლოს სახით 10000 ევროს ეკვივალენტი ლარი;

შპს „რ. გ-ს“ დაეკისროს „გ.-ს“ ადვოკატის მომსახურების საფასური – 400 ევროს ეკვივალენტი ლარი;

დანარჩენ ნაწილში „გ.-ს“ სარჩელი არ დაკმაყოფილდეს;

შპს „რ. გ-ს“ დაეკისროს „გ.-ს“ მიერ პირველ და საკასაციო ინსტანციაში გადახდილი სახელმწიფო ბაჟის 2%-ის – 180 ლარის ანაზღაურება;

„გ.-ს“ დაეკისროს შპს „რ. გ-ის“ მიერ სააპელაციო ინსტანციაში გადახდილი სახელმწიფო ბაჟის 98%-ის – 6860 ლარის ანაზღაურება;

საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება.

კითხვები:

- მოცემული საქმიდან გამომდინარე, რა კრიტერიუმები არსებობს დარღვევის ხარისხის შეფასების თვალსაზრისით?
- მხარეთა შორის არსებული სამართალურთიერთობის ფარგლებში, ახალ ვადაზე შეთანხმება დასაშვებია მხოლოდ პირდაპირი ფორმით თუ შესაძლებელია დამატებითი ვადა შეთანხმებულად ჩაითვალოს არაპირდაპირი ფორმითაც? თუ შეიძლება, რა ზოგადი კრიტერიუმები შეიძლება არსებობდეს ამისათვის?
- შესაძლებელია თუ არა მეორადი (ნაწარმოები) მოთხოვნის უფლების (ამ შემთხვევაში პირგასამტეხლო) რეალიზაციამ განაპირობოს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების შეზღუდვა? დადებითი პასუხის შემთხვევაში, რა პირობებშია შესაძლებელი აღნიშნული?
- დასაშვებია თუ არა სსკ 405-ე მუხლის გამოყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ხელშეკრულება არ ითვალისწინებს ნაწილ-ნაწილ შესრულების შესაძლებლობას?

საქმე №2¹¹⁵⁷

დავის არსის მოკლე მიმოხილვა

ერთ-ერთ საქმეზე, რომელიც ეხებოდა ხელშეკრულებიდან გასვლასა და ნივთის გამოთხოვას, მოსარჩელე ა. მ. ო-მა სარჩელი აღძრა სასამართლოში რ. ო-ის მიმართ 2008 წელს დადებული ავტომანქანის ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასვლისა და მოპასუხის მფლობელობიდან მექანიკური სატრანსპორტო საშუალების (მარკა მოდელი ოპელ ვექტრა 1.6, ფერი – წითელი 8/8, გამოშვების წელი – 1995, სანომრე ნიშანი – ..., საიდენტიფიკაციო ნომერი – ...და ტრანსპორტის სარეგისტრაციო მონუმბა – ... გაცემული 29/12/2007 წ) გამოთხოვის მოთხოვნით

შემდეგ გარემოებათა გამო:

ა. მ. ო-მა მოპასუხეს ზემოაღნიშნული მანქანა მიჰყიდა 4000 აშშ დოლარად 2008 წლის მარტში. მხარეთა შორის არსებული შეთანხმების თანახმად, რ. ო-ს ნივთის ღირებულება უნდა აენაზღაურებინა ამავე წლის ივნისში, მოსარჩელემ მოპასუხეს გადასცა 2007 წლის 29 დეკემბერს გაცემული ¹... ავტომობილის სარეგისტრაციო მონუმბა და შეთხმდნენ, რომ თანხის დაფარვის შემდგომ გადაუფორმებდა ნივთს გამყიდველი შემძენს. ავტომობილი კვლავ მოსარჩელის სახელზე ირიცხება საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს მომსახურების სააგენტოში.

მოპასუხეს თანხის გადახდის ვალდებულება არ შეუსრულებია, სარგებლობს სა-

¹¹⁵⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 31 იანვრის ას-1363-1381-2011 გადაწყვეტილება.

დავო ავტომობილით და, მოსარჩელის მოთხოვნის მიუხედავად, უარს აცხადებს როგორც თანხის გადახდაზე, ისე ავტომობილის დაბრუნებაზე.

მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო და მოითხოვა მის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა შემდეგი დასაბუთებით:

სარჩელი უსაფუძვლო და დაუსაბუთებელია. 2008 წლის ავტომანქანის ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, თანხის გადახდის ვალდებულება მოპასუხეს შესრულებული აქვს ჯეროვნად, რის გამოც მოსარჩელემ მას გადასცა ავტომობილის ტექნიკური პასპორტი. სარჩელით სასამართლოსათვის მიმართვის საფუძველი კი, მხარეთა დაძაბული ურთიერთობა გახდა.

გორის რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ა. მ. ო-ის სარჩელი დაკმაყოფილდა, ცნობილ იქნა მოსარჩელე ა. მ. ო-ი 2008 წელს დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასულად და ნასყიდობის საგანი გამოთხოვილ იქნა მოპასუხე რ. ო-ის მფლობელობიდან და დაუბრუნდა მესაკუთრე ა. მ. ო-ის.

რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა რ. ო-მა.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 20 ივლისის გადაწყვეტილებით, რ. ო-ის სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა, გორის რაიონული სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 29 მარტის გადაწყვეტილება გაუქმდა და მიღებულ იქნა ახალი, რომლითაც ა. მ. ო-ის სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, გაუქმდა გორის რაიონული სასამართლოს 2010 წლის 15 ოქტომბრის განჩინებით გამოყენებული სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიება, რომლითაც ყადაღა დაედო სავარაუდო მოპასუხის, კასპის რაიონის სოფელ მიქელწყაროში მცხოვრებ რ. ო-ის მფლობელობაში მყოფ „ოპელ ვექტრა 1.6“ მარკის ავტომობილს (წითელი 8/8 ფერის, გამოშვების წელი 1995, სანომრე ნიშანი „...“, სარეგისტრაციო მონომბა (ტექ. პასპორტი) ..., საიდენტიფიკაციო ნომერი ...), მასვე აეკრძალა ავტომობილის ექსპლუატაცია შემდეგი დასაბუთებით:

ფაქტობრივი გარემოებები, რომლებსაც ეყრდნობა სააპელაციო სასამართლო

სააპელაციო პალატამ დადგენილად მიიჩნია, რომ 2008 წლის გაზაფხულზე ზეპირი შეთანხმების საფუძველზე მოსარჩელემ ნასყიდობის ფასის – 4 000 (ოთხი ათასი) აშშ დოლარის გარკვეული დროის შემდეგ გადახდის პირობით, გადასცა მოპასუხეს მექანიკური სატრანსპორტო საშუალება.

მხარეთა შორის სადავო არ გამხდარა, რომ მექანიკური სატრანსპორტო საშუალება 2008 წლიდან არის რ. ო-ის მფლობელობაში.

რ. ო-ის მფლობელობაშია ტრანსპორტის სარეგისტრაციო მონომბა – ...გაცემული 2007 წლის 29 დეკემბერს მ. ო-ი ა.ის სახელზე. ა. მ. ო-ისა და რ. ო-ის ოჯახს შორის არსებობდა სამოქალაქო-სამართლებრივი დავა უძრავ ქონებასთან დაკავშირებით. სამოქალაქო დავაზე კასპის რაიონული სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა 2000 წლის 9 აგვისტოს, სააღსრულებო ფურცელი კი გაიცა 2001 წლის 12 ოქტომბერს. როგორც ვიდა ქართლისა და მცხეთა-მთიანეთის სააღსრულებო ბი-

უროს მომართვებით ირკვევა, კასპის რაიონული სასამართლოს 2000 წლის 9 აგვისტოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება აღსრულებული არ არის.

სადავო ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ნასყიდობის თანხის მოსარჩელისათვის გადაცემის ფაქტი.

პალატამ მიუთითა პირველი ინსტანციის სასამართლოში სადავო ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ნასყიდობის თანხის მოსარჩელისათვის გადაცემის ფაქტის დადგენის მიზნით როგორც მოსარჩელის, ასევე მოპასუხის შუამდგომლობების საფუძველზე დაკითხულ მოწმეთა ჩვენებებზე, კერძოდ, მოწმედ დაკითხულმა მურად დუნიამალიევ ო-იმ და ტარანა აპრალიოვა განმარტეს, რომ ისინი პირადად ესწრებოდნენ რ. ო-ის სახლში მყიდველის მიერ ავტომანქანის ნასყიდობის თანხის გადაცემას ა. მ. ო-ისათვის, ხოლო მოწმედ დაკითხულმა მ. კ-ემ აღნიშნა, რომ მან სადავო ავტომობილის შესაძენად რ. ო-ს მოსარჩელის შვილის თანდასწრებით ასესხა 800 აშშ დოლარი. მოსარჩელის მიერ ნასყიდობის თანხის მიღების ფაქტი დაადასტურა ასევე მოწმე რ. ლ-მა, რომელმაც მიუთითა, რომ ეს ფაქტი მისთვის ცნობილი გახდა თავად მოსარჩელე ა. მ. ო-ის შვილისაგან.

საპელაციო სასამართლოს სამართლებრივი არგუმენტაცია

ნასყიდობის ხელშეკრულების დადების მომენტში ავტომანქანის რეგისტრაცია წარმოადგენდა მხოლოდ ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის და არა ავტოსატრანსპორტო საშუალებაზე საკუთრების უფლების წარმოშობისათვის, შესაბამისად, ავტომანქანის ძველი მესაკუთრის სახელზე რეგისტრაციის ფაქტი არ უნდა იქნეს განმსაზღვრელი სადავო ფაქტობრივი გარემოების დადგენისას სასამართლოს შინაგანი რწმენის ჩამოყალიბების პროცესში. მოსარჩელემ ზეპირი ხელშეკრულების საფუძველზე მიჰყიდა რ. ო-ს ავტომანქანა, ანუ მხარეთა შორის დადებული იყო ნასყიდობის ხელშეკრულება. კანონი არ ადგენდა სპეციალურ ფორმას ავტომანქანის ნასყიდობის ხელშეკრულებისათვის. ავტოსატრანსპორტო საშუალება არის მოძრავი ნივთი და ამდენად, უნდა გავრცელდეს მოძრავი ნივთების შექენისათვის დადგენილი წესები. სასამართლომ იხელმძღვანელა სამოქალაქო კოდექსის 186-ე მუხლით და აღნიშნა, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში, მხარეთა შორის დადებული იყო ნასყიდობის ხელშეკრულება და ავტომანქანა გადაცემული იყო პირდაპირ მფლობელობაში. სასამართლოს განმარტებით, ნივთის მხოლოდ ფაქტობრივი გადაცემა არ არის საკმარისი მასზე საკუთრების წარმოშობისათვის. სამოქალაქო კოდექსის 186-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მოძრავ ნივთებზე საკუთრების გადასაცემად აუცილებელია, რომ მესაკუთრემ ნამდვილი უფლების საფუძველზე გადასცეს შემქენს ნივთი.

სადავო არ გამხდარა ის გარემოება, რომ მექანიკური სატრანსპორტო საშუალება 2008 წლიდან რ. ო-ის მფლობელობაშია. მისივე მფლობელობაშია 2007 წლის 29 დეკემბერს გაცემული ტრანსპორტის სარეგისტრაციო მოწმობა ... რაიმე მტკიცებულება, რაც დაადასტურებდა იმ გარემოებას, რომ 2008 წლიდან სარჩელის აღძვრის მომენტამდე მოსარჩელეს გააჩნდა პრეტენზია ნასყიდობის თანხის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით, საქმეში წარმოდგენილი არ არის. როგორც დადგინდა იქნა მოსარჩელესა და მოპასუხის ოჯახებს შორის ჯერ კიდევ 2000 წლიდან მიმდინარეობდა სამოქალაქო დავა და ნაკლებად სავარაუდოა, რომ აღნიშნულის გათვალისწინებით, ა. მ.

ო-ის თანხის გადახდის გარეშე, პირდაპირ მფლობელობაში გადაეცა მოპასუხისათვის მოძრავი ნივთი, შემდგომ სარეგისტრაციო მოწმობა და ნასყიდობის თანხის გადაუხდელობის თაობაზე პრეტენზია განეცხადებინა მხოლოდ 2010 წელს.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, პალატამ ჩათვალა, რომ სახეზეა მოსარჩელე ა. მ. ო-ის ნამდვილი ნება, მოძრავ ნივთზე საკუთრების უფლება გადაეცა რ. ო-ისათვის, რაც განხორცილდა კიდევ მყიდველისათვის მოძრავი ნივთის პირდაპირ მფლობელობაში გადაცემით. მესაკუთრეს აღნიშნულის თაობაზე პრეტენზია 2010 წლის ოქტომბრამდე არ განუცხადებია, შესაბამისად, ალბათობის მაღალი ხარისხით, ივარაუდება, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებისას ხელშეკრულების მხარეები შეთანხმდნენ ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობაზე და რ. ო-ის მიერ ანაზღაურებულ იქნა ნასყიდობის თანხა.

სასამართლომ იხელმძღვანელა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლის პირველი და მე-2 ნაწილებით, 105-ე მუხლით და დადგენილად მიაჩნია, რომ მოპასუხე მხარის მიერ ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულება შესრულებულია – მოსარჩელეს მიღებული აქვს ხელშეკრულებით განსაზღვრული ნასყიდობის თანხა.

პალატამ ასევე მიუთითა სამოქალაქო კოდექსის 316-ე მუხლის პირველ ნაწილზე, 317-ე მუხლის პირველ ნაწილზე, 477-ე, 327-ე, 405-ე მუხლებზე, 352-ე მუხლის პირველ ნაწილზე და ჩათვალა, რომ არ დგინდება მოპასუხის მიერ ნასყიდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების დარღვევა, შესაბამისად, დაუსაბუთებელია მოთხოვნა ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გასვლის – ნასყიდობის საგნისა და მასთან დაკავშირებული საბუთის ნატურით დაბრუნების თაობაზე.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა რ. ო-მა, მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილება.

კასატორის პოზიცია:

გასაჩივრებული გადაწყვეტილებით სააპელაციო პალატამ, მართალია, კანონის სწორედ იმ ნორმებით იხელმძღვანელა, რომლითაც პირველი ინსტანციის სასამართლომ, თუმცა რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილებისაგან განსხვავებით, შემდგომმა სასამართლომ არასწორად უთხრა მხარეს უარი სარჩელის დაკმაყოფილებაზე. სააპელაციო პალატის გადაწყვეტილება განსხვავდება ასევე არსებული სასამართლო პრაქტიკისაგან, ვინაიდან ფულადი ვალდებულების შესრულება მხოლოდ მოწმეთა ჩვენებით არ დასტურდება.

სააპელაციო პალატას არ უმსჯელია არც იმ საკითხზე, რომ უკანონო მფლობელობიდან ნივთის გამოთხოვის მოთხოვნის ნაწილში გასაჩივრებული გადაწყვეტილება შეესაბამებოდა მანამდე არსებულ სასამართლო პრაქტიკასაც.

სააპელაციო სასამართლომ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის დარღვევით შეფასება მისცა მხოლოდ იმ მოწმეთა ჩვენებებს, რომლებიც თანხის გადახდის ფაქტს ადასტურებდნენ და საერთოდ არ შეფასებულა მოსარჩელის ინიციატივით დაკითხული მოწმეების ჩვენებები. სასამართლომ გადაწყვეტილების გამოტა-

ნისას დაარღვია სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 249-ე მუხლით გათვალისწინებული მოთხოვნა, ასევე 102-ე მუხლი და არ გაითვალისწინა ის გარემოება, რომ სადავო საკითხი – თანხის გადაცემა მოწმეთა ჩვენების საფუძველზე არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს დადასტურებულად.

სასამართლომ არასწორად განმარტა სამოქალაქო კოდექსის 186-ე მუხლის მოთხოვნა და მოძრავი ნივთის გადაცემა არასწორად ჩათვალა ვალდებულების შესრულებად. როგორც სარჩელით, ისე ზეპირი განმარტებით კასატორი ადასტურებდა მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულების იმ მოთხოვნას, რომ საკუთრების უფლება მოპასუხეს თანხის გადახდის შემდგომ გადაეცემოდა.

სააპელაციო პალატამ არასწორად ჩათვალა დადგენილად ნასყიდობის თანხის გადახდის ფაქტი, აღნიშნული საქმის მასალებით არ დასტურდება, ამასთან, უსაფუძვლოდ არ იქნა გაზიარებული პირველი ინსტანციის სასამართლოს მოსაზრება, რომ ავტომობილის მოსარჩელის სახელზე რეგისტრაცია ვალდებულების შეუსრულებლობას ადასტურებს, შესაბამისად, დაუსაბუთებელია მითითება საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოებაზე და არა საკუთრების უფლების წარმოშობაზე.

არასწორია სააპელაციო პალატის მსჯელობა, რომ მოსარჩელემ მოპასუხეს ჯერ ავტომობილი გადასცა პირდაპირ მფლობელობაში, შემდგომ მისი სარეგისტრაციო მონმობა. დაუსაბუთებელია სასამართლოს მსჯელობა 2000 წლიდან მიმდინარე დავაზე, რომელიც გამორიცხავს მოპასუხის მიერ თანხის გადაუხდელობის შემთხვევაში ნივთის გადაცემის შესაძლებლობას, ამასთან, პირველი ინსტანციის სასამართლომ სწორად დაადგინა ის გარემოება, რომ მოსარჩელემ მოპასუხეს ნასყიდობის ფასის გადახდის თხოვნით მოპასუხეს სარჩელის აღძვრამდე მიმართა.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 21 ნოემბრის განჩინებით, ა. მ. ო-ის საკასაციო საჩივარი მიჩნეულ იქნა დასაშვებად სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 391-ე მუხლის მე-5 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის შესაბამისად და საქმის განხილვა დაინიშნა ზეპირი მოსმენის გარეშე, თანახმად ამავე კოდექსის 408-ე მუხლის მე-3 ნაწილისა.

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილი:

საკასაციო სასამართლომ შეისწავლა საქმის მასალები, შეამოწმა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების სამართლებრივი დასაბუთება და თვლის, რომ ა. მ. ო-ის საკასაციო საჩივარი უნდა დაკმაყოფილდეს ნაწილობრივ, უნდა გაუქმდეს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 20 ივლისის გადაწყვეტილება და საქმე ხელახლა განსახილველად უნდა დაუბრუნდეს იმავე სასამართლოს შემდეგი გარემოებების გამო:

2008 წლის გაზაფხულზე ზეპირი შეთანხმების საფუძველზე, მოსარჩელემ ნასყიდობის ფასის – 4 000 (ოთხი ათასი) აშშ დოლარის გარკვეული დროის შემდეგ გადახდის პირობით, გადასცა მოპასუხეს მექანიკური სატრანსპორტო საშუალება. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს მომსახურების სააგენტოს ცნობით დასტურდება, რომ აღნიშნული სატრანსპორტო საშუალება ამჟამადაც ირიცხება ა. მ. ო-ის სახელზე.

სადავო მექანიკური სატრანსპორტო საშუალება 2008 წლიდან არის რ. ო-ის მფლობელობაში. მის მფლობელობაშია აგრეთვე ტრანსპორტის სარეგისტრაციო მონშობა – ...გაცემული 2007 წლის 29 დეკემბერს მ. ო-ი ა.ის სახელზე.

სააპელაციო სასამართლოს დასკვნით, რაიმე მტკიცებულება, რაც დაადასტურებდა იმ გარემოებას, რომ 2008 წლიდან სარჩელის აღძვრის მომენტამდე მოსარჩელეს გააჩნდა პრეტენზია ნასყიდობის თანხის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით, საქმეში წარმოდგენილი არ არის.

სააპელაციო სასამართლოს შეფასებით, საქმეზე დადგენილი იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ მოსარჩელისა და მოპასუხის ოჯახებს შორის ჯერ კიდევ 2000 წლიდან მიმდინარეობდა სამოქალაქო დავა, ნაკლებად სავარაუდოა ა. მ. ო-ის თანხის გადახდის გარეშე, პირდაპირ მფლობელობაში გადაეცა მოპასუხისათვის მოძრავი ნივთი, შემდგომ სარეგისტრაციო მონშობა და ნასყიდობის თანხის გადაუხდელობის თაობაზე პრეტენზია განეცხადებინა მხოლოდ 2010 წელს. შესაბამისად, ალბათობის მაღალი ხარისხით, ივარაუდება, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებისას ხელშეკრულების მხარეები შეთანხმდნენ ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობაზე და რ. ო-ის მიერ ანაზღაურებულ იქნა ნასყიდობის თანხა.

სამართლებრივი მსჯელობა და ანალიზი

საკასაციო პალატა მიუთითებს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 407-ე მუხლზე, რომლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, სააპელაციო სასამართლოს მიერ დამტკიცებულად ცნობილი ფაქტობრივი გარემოებები სავალდებულოა საკასაციო სასამართლოსათვის, თუ წამოყენებული არ არის დასაშვები და დასაბუთებული პრეტენზია (შედავება).

საკასაციო პალატა ვერ გაიზიარებს კასატორის პრეტენზიას იმასთან დაკავშირებით, რომ მიუხედავად მხარეთა შორის 2008 წლის გაზაფხულზე ზეპირი ფორმით დადებული მექანიკური სატრანსპორტო საშუალების ნასყიდობის ხელშეკრულებისა, კასატორი კვლავ ითვლება სატრანსპორტო საშუალების მესაკუთრედ. კასატორი ამ პოზიციას ასაბუთებს ორ გარემოებაზე მითითებით, კერძოდ, კასატორი შს სამინისტროს მომსახურების სააგენტოში რეგისტრირებულია სატრანსპორტო საშუალების მესაკუთრედ; მხარეებმა ნასყიდობის ხელშეკრულება დადეს იმ პირობით, რომ შემდგომზე საკუთრება გადავიდოდა ფასის სრულად გადახდის შემდეგ. საკასაციო პალატა კასატორის პოზიციის საწინააღმდეგოდ მოიშველიებს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრეტიკას (იხ. ¹ას-914-954-2011 27 ოქტომბერი, 2011 წელი), რომლის თანახმად, საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ განმარტა შემდეგი: „საკუთრების უფლების წარმოშობის საფუძვლები ამომწურავადაა დადგენილი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით, რომელიც ერთმანეთისაგან განასხვავებს მოძრავ და უძრავ ნივთებზე საკუთრების შექმნის სამართლებრივ რეჟიმს. ამავე კოდექსის 186-197-ე მუხლებით განსაზღვრულია რა მოძრავ ნივთებზე საკუთრების შექმნის საფუძვლები, ეს წესები თანაბრად ვრცელდება ყველა მოძრავ ნივთზე და იგი არ ადგენს მოძრავ ნივთზე საკუთრების შესაძენად სავალდებულო რეგისტრაციას. რაც შეეხება „საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების შესახებ“ საქართველოს კანონს, პირველი მუხლის შესაბამისად, ეს კანონი განსაზღვრავს საქართველოს ტერიტორიაზე საგზაო მოძ-

რაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სამართლებრივ საფუძველს. აღნიშნული კანონით იმპერატიულად დადგენილია სატრანსპორტო საშუალებათა სავალდებულო რეგისტრაცია, რაც თავისთავად არ წარმოადგენს ნივთზე საკუთრების წარმოშობის საფუძველს. რეგისტრაციის განხორციელება არ წარმოადგენს სამოქალაქო-სამართლებრივ აქტს, იგი მხოლოდ საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სამართლებრივ საფუძველს ქმნის და თავისი არსით ადმინისტრაციული სამართლის სფეროს განეკუთვნება.“

პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ დადგენილია და სააპელაციო წესით მხარეებს სადავოდ არ გაუხდიათ ის გარემოება, რომ მხარეები სამოქალაქო კოდექსის 327-ე მუხლის შესაბამისად, შეთანხმდნენ ნასყიდობის ხელშეკრულების არსებით პირობებზე – ნასყიდობის საგანზე და ნასყიდობის ფასზე, ასევე მხარეებმა ნასყიდობის ფასის გადახდის ვადად განსაზღვრეს ნასყიდობის საგნის გადაცემის შემდგომ გარკვეული პერიოდი.

სადავო სატრანსპორტო საშუალებაზე საკუთრების შეძენის საფუძვლებთან დაკავშირებით საკასაციო პალატა აღნიშნავს, რომ სამოქალაქო კოდექსის 186-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მოძრავ ნივთზე საკუთრების გადასაცემად აუცილებელია, რომ მესაკუთრემ ნამდვილი უფლების საფუძველზე გადასცეს შემძენს ნივთი. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, ნივთის გადაცემად ითვლება: შემძენისათვის ნივთის ჩაბარება პირდაპირ მფლობელობაში; არაპირდაპირი მფლობელობის გადაცემა ხელშეკრულებით, რომლის დროსაც წინა მესაკუთრე შეიძლება დარჩეს პირდაპირ მფლობელად; მესაკუთრის მიერ შემძენისათვის მესამე პირისაგან მფლობელობის მოთხოვნის უფლების მინიჭება. ამდენად, მოცემული ნორმის ანალიზით, მოძრავ ნივთზე საკუთრების შესაძენად აუცილებელია ორი წინაპირობის არსებობა: მესაკუთრის ნამდვილი უფლების პრეზუმფცია და ნივთის გადაცემა. მოცემულ შემთხვევაში პირველი ინსტანციის სასამართლოს არ დაუდგენია, რომ მხარეები შეთანხმდნენ მყიდველზე საკუთრების გადასვლის იმგვარ წესზე, რომლის თანახმად, შემძენზე საკუთრება გადავიდოდა ნივთის საფასურის გადახდის შემდეგ. საგულისხმოა, რომ პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოება საკუთრების გადასვლასთან დაკავშირებით არ გამხდარა სადავო სააპელაციო წესით გადანყვეტილების გასაჩივრებისას. ამდენად, მოსარჩელის მიერ სარჩელის საფუძვლებში მითითებული და საკასაციო საჩივარში გაჟღერებული არგუმენტი იმასთან დაკავშირებით, რომ სადავო მექანიკური სატრანსპორტო საშუალების გადაფორმება მყიდველზე მოხდებოდა ნასყიდობის ფასის გადახდის შემდეგ, არ შეიძლება დაკვალიფიცირდეს, როგორც პირობადებული საკუთრება (სამოქალაქო კოდექსის 188-ე მუხლი).

კასატორის განმარტებით, სააპელაციო სასამართლომ დაარღვია სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე, 105-ე და 249-ე მუხლების მოთხოვნები, რასაც შედეგად მოჰყვა საქმეზე ფაქტობრივი გარემოებების არასწორად დადგენა და არასწორი გადანყვეტილების მიღება, კერძოდ, სასამართლომ შეფასება არ მისცა მოსარჩელის მიერ დასახელებულ მონმეთა ჩვენებებს, რომლებიც ადასტურებდნენ, რომ მოსარჩელემ მოპასუხეს არაერთხელ მიმართა ნასყიდობის ფასის გადახდის მოთხოვნით. ის ფაქტი, რომ მხარეთა შორის წლების წინ მიმდინარეობდა ქონებრივი

დავა და მათ შორის იყო დაძაბული ურთიერთობა, გამოყენებულ იქნა მხოლოდ მოსარჩელის საწინააღმდეგოდ და მოპასუხის სასარგებლოდ სათანადო დასაბუთების გარეშე. საკასაციო პალატა მიუთითებს ნასყიდობის ურთიერთობის მარეგულირებელ ზოგად წესზე – სამოქალაქო კოდექსის 477-ე მუხლზე, რომლის პირველი და მე-2 ნაწილების თანახმადაც, განსაზღვრულია ნასყიდობის ხელშეკრულების სუბიექტთა უფლება-მოვალეობები და დადგენილია, რომ გამყიდველი მოვალეა, გადასცეს მყიდველს საკუთრების უფლება ქონებაზე, მასთან დაკავშირებული საბუთები და მინოდოს საქონელი, თავის მხრივ, დადგენილია მყიდველის მოვალეობა, გადაუხადოს გამყიდველს შეთანხმებული ფასი და მიიღოს ნაყიდი ქონება. აღნიშნული განმარტებიდან ნათლად იკვეთება სასყიდლიანი გარიგების კონსესუალური და ორმხრივი ბუნება და კანონმდებელი ნასყიდობისათვის დადგენილი ზოგადი წესით განსაზღვრავს ამ ვალდებულების მთავარ პირობებს, ამასთან, ხელშეკრულებით არ არის გათვალისწინებული მხარეთა მოქმედების რეგლამენტი და უპირატესობა ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპს ენიჭება. გარიგების შესრულებულად მიჩნევისათვის სავალდებულოა მხარეთა მიერ უფლება-მოვალეობების ჯეროვნად და სრულყოფილად განხორციელება.

საკასაციო სასამართლო დაუსაბუთებლობის გამო ვერ გაიზიარებს გასაჩივრებელი გადაწყვეტილების დასკვნას, რომ მოპასუხემ მოსარჩელეს გადაუხადა ავტომობილის ნასყიდობის საფასური და თვლის, რომ კასატორმა გადაწყვეტილების ამ ნაწილში წარმოადგინა დასაბუთებული საკასაციო პრეტენზია. სააპელაციო სასამართლოს ზემოაღნიშნული დასკვნა არ ემყარება საქმის მასალების სრულყოფილ და ობიექტურ გამოკვლევას, კერძოდ, სასამართლომ მოცემული დავის გადაწყვეტის საკვანძო საკითხი – განსახილველი დავის ერთადერთი სადავო გარემოება, დააყრდნო შემდეგს: პალატამ მიუთითა პირველი ინსტანციის სასამართლოში დაკითხულ მოწმეთა ჩვენებაზე (მურად დუნიამალიევ ო-იმ და ტარანა აშრალოვმა განმარტეს, რომ ისინი პირადად ესწრებოდნენ რ. ო-ის სახლში მყიდველის მიერ ავტომანქანის ნასყიდობის თანხის გადაცემას ა. მ. ო-ისათვის, მ. კ-ემ აღნიშნა, რომ მან სადავო ავტომობილის შესაძენად რ. ო-ს მოსარჩელის შვილის თანდასწრებით ასესხა 800 აშშ დოლარი, რ. ლ-მა ასევე დაადასტურა ნასყიდობის თანხის მიღების ფაქტი, რაც მისთვის ცნობილი გახდა თავად მოსარჩელე ა. მ. ო-ის შვილისაგან), ასევე იმ გარემოებაზე, რომ, 2008 წლიდან მექანიკური სატრანსპორტო საშუალება და ტრანსპორტის სარეგისტრაციო მონმობა მოპასუხის მფლობელობაშია. იმის გათვალისწინებით, რომ მტკიცებულება, რაც დაადასტურებდა 2008 წლიდან სარჩელის აღძვრამდე ნასყიდობის თანხასთან დაკავშირებით მოსარჩელის პრეტენზიის წარმოშობას, არ მოიპოვება და, რომ მხარეთა ოჯახებს შორის 2000 წლიდან მიმდინარეობდა სამოქალაქო დავა, პალატამ ნაკლებ სავარაუდოდ მიიჩნია ა. მ. ო-ის მიერ თანხის გადახდის გარეშე მოპასუხისათვის ჯერ მოძრავი ნივთის, ხოლო შემდგომ სარეგისტრაციო მონმობის პირდაპირ მფლობელობაში გადაცემის ფაქტი. სასამართლოს აზრით, ალბათობის მაღალი ხარისხით ივარაუდება, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებისას ხელშეკრულების მხარეები შეთანხმდნენ ხელშეკრულების ყველა არსებით პირობაზე და რ. ო-ის მიერ ანაზღაურებულ იქნა ნასყიდობის თანხა.

განსახილველ შემთხვევაში, სადავოს წარმოადგენს რა მოძრავი ნივთის ნასყ-

იდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე თანხის გადაცემის ნამდვილობა, ვინაიდან მოქმედი კანონმდებლობა ფულადი ვალდებულების შესრულების მიმართ მხოლოდ რიგ შემთხვევაში ითვალისწინებს მტკიცების განსხვავებულ სტანდარტს, საკასაციო პალატა თვლის, რომ სადავო ფაქტობრივი გარემოების დადასტურება შესაძლებელია ასევე ემყარებოდეს მოწმეთა ჩვენებასაც, თუმცა, მოწმის ჩვენება, როგორც მტკიცებულების ნამდვილობა, არაა აბსოლუტური ხასიათის და მხოლოდ აღნიშნული უტყუარად არ უნდა იქნეს გაზიარებული (მოწმე გადმოსცემს ამა თუ იმ ვითარებაში შეტყობილი ფაქტის მის მიერ ობიექტურად აღქმულ რეალობას). თავის მხრივ, მოწმის ჩვენების ნამდვილობა, მსგავსად მტკიცების ტვირთისა, შედავების შემთხვევაში თუ არ იქნა გამყარებული სხვა მტკიცებულებითაც, არ შეიძლება გახდეს სადავო გარემოების უტყუარად მიჩნევის წინაპირობა. თავის მხრივ, მართლმსაჯულების მიზანი მტკიცებულებათა ერთობლივი ანალიზის, მათი ობიექტური და სრულყოფილი შესწავლის შედეგად ჭეშმარიტების უტყუარად გამორკვევაა იმგვარად, რომ დადგენილი გარემოება არ ემყარებოდეს მხოლოდ ვარაუდს, არამედ განპირობებული იყოს საქმის მასალების ერთობლივი ანალიზით (სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლი). აღნიშნულიდან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლო ვერ დაეთანხმება გასაჩივრებული გადაწყვეტილების დასკვნას, რომ ნივთის პირდაპირ მფლობელობაში გადაცემა და მხარეთა შორის არსებული დაძაბული ურთიერთობა მოწმის ჩვენებასთან ერთად ალბათობის მაღალი ხარისხით განაპირობებს ნასყიდობის საფასურის გადაცემას. ამასთანავე, საკასაციო სასამართლო მიუთითებს სამოქალაქო კოდექსის 427-ე მუხლზე, რომლითაც განსაზღვრულია ვალდებულებითი ურთიერთობის შეწყვეტა კრედიტორის სასარგებლოდ ვალდებულების შესრულებით. ამავე კოდექსის 429-ე მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, კრედიტორმა მოვალის მოთხოვნით შესრულების მთლიანად ან ნაწილობრივ მიღების შესახებ უნდა გასცეს ამის დამადასტურებელი დოკუმენტი. აღნიშნული ნორმიდან გამომდინარეობს, რომ ვალდებულების შესრულების თაობაზე დავისას, მტკიცების ტვირთი ეკისრება მოვალეს, მან უნდა დაამტკიცოს, რომ ვალი გადაიხადა და ამით ვალდებულება შეწყდა. სამოქალაქო კოდექსი ანგარიშს უწევს მოვალის მდგომარეობას და მას უფლებას ანიჭებს კრედიტორისაგან შესრულების მთლიანად ან ნაწილობრივ მიღების დამადასტურებელი დოკუმენტი მოითხოვოს. იმ ვითარების გათვალისწინებით, რომ სადავო გარიგება ორმხრივია და თითოეული მხარე მეორე მხარის მიმართ კრედიტორიცაა და მოვალეც სუბიექტთა უფლება-მოვალეობების გათვალისწინებით, აღნიშნული ნორმის მოქმედება ვრცელდება გარიგების ორივე მხარის მიმართ, ამასთან, რადგანაც ნივთის გადაცემის ფაქტი უდავოა, საკასაციო პალატა თვლის, რომ თანხის გადახდის მტკიცების ტვირთი, მითითებული ნორმის შესაბამისად, მთლიანად მოპასუხეს უნდა დაეკისროს. ამდენად, საკასაციო პალატა მიიჩნევს, რომ ნასყიდობის ფასის გადახდასთან დაკავშირებით კასატორმა წარმოადგინა დასაშვები და დასაბუთებული პრეტენზია (შედავება).

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

საკასაციო პალატამ იხელმძღვანელა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 412-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტით და დაადგინა:

1. ა. მ. ო-ის საკასაციო საჩივარი დაკმაყოფილდეს ნაწილობრივ.
2. გაუქმდეს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 20 ივლისის განჩინება და საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე სასამართლოს.
3. საკასაციო საჩივარზე სახელმწიფო ბაჟი გადახდილია.
4. საკასაციო პალატის განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება.

კითხვები:

- მოცემული საქმის გარემოებების გათვალისწინებით განსაზღვრეთ, რა სავალდებულო წინაპირობებს ითვალისწინებს ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნა?
- წარმოადგენს თუ არა ნივთის გამოთხოვა ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნის დაკმაყოფილების აუცილებელ თანამდევ შედეგს?
- დასაშვებია თუ არა ხელშეკრულებიდან გასვლის მომწესრიგებელი ვალდებულებით-სამართლებრივი ნორმების გამოყენება კონკრეტული სახელშეკრულებო ურთიერთობის მომწესრიგებელ ნორმებთან ერთად ან მათ საფუძველზე? (მაგ., ნასყიდობა, ქირაფნობა, ნარდობა და ა.შ.). თუ დასაშვებია, რა შემთხვევებში?

VI. კითხვები და კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის:

- რას ნიშნავს ხელშეკრულებიდან გასვლა?
- რა წარმოადგენს ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივ შედეგს?
- რა არის ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივი საფუძვლები?
- რა არის ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივი წინაპირობები?
- რას ნიშნავს ნატურით დაბრუნება?
- რომელ შემთხვევებშია დაუშვებელი ხელშეკრულებიდან გასვლა?
- რა განსხვავებაა ხელშეკრულების შეწყვეტასა და ხელშეკრულებიდან გასვლას შორის?
- რითი განსხვავდება ერთმანეთისაგან დამატებითი ვადის განსაზღვრა და გაფრთხილება?
- აქვს თუ არა უფლება ხელშეკრულების მონაწილე მხარეს გავიდეს ხელშეკრულებიდან მაშინ, როდესაც მის ხელშემკვერელ მხარეს არ დაურღვევია ნაკისრი ვალდებულება? თუ აქვს, რა შემთხვევაში?
- რა რეკვიზიტებს უნდა შეიცავდეს შეტყობინება ხელშეკრულებიდან გასვლის შესახებ?
- შესაძლებელია თუ არა ზიანის ანაზღაურება ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში? თუ დასაშვებია, რა შემთხვევებში და რა წინაპირობების არსებობისას?

- როდის არ არის აუცილებელი დამატებითი ვადის დაწესება ან გაფრთხილება?
- ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში როდისაა დაუშვებელი ფულადი ანაზღაურება?
- ჩამოთვალეთ ხელშეკრულებიდან გასვლის განსაკუთრებული საფუძვლები.

2. კაზუსები

კაზუსი № 1

შპს „ფარმა წარმოება“ წარმოადგენს ორგანიზაციას, რომელიც დაკავებულია ფარმაცევტული პროდუქციის წარმოებით და უკავია დომინირებული მდგომარეობა ფარმაცევტულ ბაზარზე, ხოლო შპს „მკურნალი“ არის სააფთიაქო ქსელი, რომელიც დაკავებულია ფარმაცევტულ ბაზარზე წარმოებული პროდუქციის გასაღებით (გაყიდვით).

შპს „მკურნალისათვის“ ცნობილი გახდა, რომ შპს „ფარმა წარმოების“ მიერ შემუშავებულ იქნა ახალი სამედიცინო პრეპარატი „კარდიო“, რომლითაც შესაძლებელი გახდა გულის დაავადებების სწრაფი და უსაფრთხო მკურნალობა ქირურგიული ჩარევის გარეშე და დაინტერესებულია ამ პრეპარატის ექსკლუზიური უფლების შექმნით.

მხარეები შეთანხმდნენ ხელშეკრულების ყველა პირობაზე და გააფორმეს ხელშეკრულება. გამყიდველი მყიდველს პირველი სამი თვის განმავლობაში აწვდიდა შეთანხმებულ პროდუქციას შეთანხმებული პირობებით, მაგრამ 3 თვის გასვლის შემდეგ, შპს „მკურნალმა“ ვერ შეძლო პრეპარატის ღირებულების გადახდა. შპს „მკურნალმა“ სთხოვა გამყიდველს, არ შეენწყვიტა მასთან ხელშეკრულება. შპს „ფარმა წარმოება“ დაეთანხმა ხელშეკრულების გაგრძელებას იმ პირობით, თუ მყიდველი სანოტარო წესით გააფორმებდა ვალის არსებობის აღიარების დოკუმენტს. მხარეთა შეთანხმების შესაბამისად, ვალის არსებობის აღიარების ხელწერილი დაიდო და დამოწმდა სანოტარო წესით.

თანამშრომლობის დაწყებიდან 6 თვის თავზე შპს „მკურნალმა“ უარი განაცხადა შპს „ფარმა წარმოებისათვის“ ამ უკანასკნელის მიერ ბოლო 3 თვის მანძილზე მიწოდებული საქონლის მიღებაზე, მისი ღირებულებისა და საერთოდ, არსებული დავალიანების გადახდაზე იმ მოტივით, რომ პაციენტებისაგან შემოდის ბევრი საჩივარი პრეპარატის უკუჩვენებებთან დაკავშირებით, რომელთა თაობაზეც გამყიდველს მყიდველისათვის არ უცნობებია ხელშეკრულების დადების მომენტში.

შპს „ფარმა წარმოება“ არ დაეთანხმა შპს „მკურნალის“ პოზიციას იმ მოტივით, რომ, მართალია, პრეპარატს აქვს უკუჩვენებები, მაგრამ გამყიდველს არ ჰქონდა მყიდველისათვის ამ ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულება, რადგან მყიდველი წარმოადგენს მხარეთა შორის დადებული ხელშეკრულების ოფერენტს და მან აქცეპტი განახორციელა შემოთავაზებულ პირობებზე, ხოლო ოფერტის ან/და ხელშეკრულების პირობებში არაფერი იყო ნათქვამი ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულებაზე; გარდა ამისა, არსებობს ვალის არსებობის აღიარების ხელწერილი, რომელიც რეალურად წარმოადგენს ხელშეკრულებას და თუნდაც მის საფუძველზე მყიდველი ვალდებულია გადაიხადოს ნასყიდობის ფასი.

შპს „მკურნალმა“ გაუგზავნა წერილი შპს „ფარმა წარმოებას“, რომლის მიხედვითაც აცნობა ამ უკანასკნელს, რომ გადიოდა ხელშეკრულებიდან და მოითხოვდა მის მიერ გადახდილი თანხის უკან დაბრუნება. შპს „ფარმა წარმოება“ არ დაეთანხმა ხელშეკრულებიდან გასვლას და საპასუხო წერილით განმარტა, რომ მისი მხრიდან ადგილი არ ჰქონია ხელშეკრულებიდან პირობების დარღვევას და არ არსებობდა ხელშეკრულების გასვლის საფუძველი.

შპს „მკურნალმა“ სარჩელით მიმართა სასამართლოს, მოითხოვა ხელშეკრულებიდან გასვლა, მის მიერ განხორციელებული შესრულების დაბრუნება და იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც მის საქმიან რეპუტაციას მიაღდა პრეპარატის უკუჩვენებებზე ინფორმაციის არარებობის გამო.

- არსებობს თუ არა ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველი?
- დაცულია თუ არა ხელშეკრულებიდან გასვლის ყველა სავალდებულო წინაპირობა?
- არსებობს თუ არა ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის საფუძველი?
- როგორ გადაწყვიტოთ დავა?

კაზუსი № 2

თენგიზ ჩარკვიანი არის კერძო სახლის მესაკუთრე, რომელიც განლაგებულია 900 კვ.მ. მიწის ნაკვეთზე ქალაქის ცენტრში. მიწის ნაკვეთი ასევე წარმოადგენს თენგიზ ჩარკვიანის საკუთრებას.

შპს „მშენებელი“ არის სამშენებლო ორგანიზაცია, რომელიც დაინტერესებულია რობაქიძის მიწის ნაკვეთის შეძენით და ამ ტერიტორიაზე მრავალბინიანი საცხოვრებელი სახლის აშენებით, თუმცა ამისათვის არ გააჩნია საკმარისი ფინანსები. შესაბამისად, შპს „მშენებელი“ შესთავაზა შპს „ინვესტორს“ ჩარკვიანისაგან ერთობლივად მიწის ნაკვეთის შეძენა და მრავალბინიანი კორპუსის აშენება თანაბარი წილებით. შპს „ინვესტორი“ დაეთანხმა შეთავაზებას.

2010 წლის 10 იანვარს მხარეებმა გააფორმეს ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლითაც თანაბარი წილებით შეიძინეს თენგიზ ჩარკვიანისაგან მიწის ნაკვეთი ზედ არსებული შენობა-ნაგებობებით. ხელშეკრულება დაიდო კანონით დადგენილი ფორმის დაცვით და დარეგისტრირდა საჯარო რეესტრში შპს „მშენებლის“ და შპს „ინვესტორის“ თანასაკუთრებად თანაბარი წილობრივი მონაცემებით.

ნასყიდობის ხელშეკრულების შინაარსის მიხედვით, თენგიზ ჩარკვიანმა საკუთრების უფლება გადასცა შპს „მშენებელს“ და შპს „ინვესტორს“, რომლებმაც გადაუხადეს მას ნასყიდობის ფასი 100 000 ლარის ოდენობით. გარდა ამისა, მყიდველებმა იკისრეს ვალდებულება მშენებლობის დასრულების შემდგომ (რომლის დასრულების ან დაწყების ვადაც ხელშეკრულებაში არ იყო მითითებული) თენგიზ ჩარკვიანისათვის გადაეცათ საცხოვრებელი ბინა აშენებულ კორპუსში 150 კვ.მ. ფართობით და გარაჟი 20 კვ.მ. რაიმე სახის ვალდებულება ან შეზღუდვა ნასყიდობის საგნის უფლებრივ მდგომარეობასთან დაკავშირებით საჯარო რეესტრში არ დარეგისტრირებულია.

2011 წლის 21 მარტს შპს „მშენებელი“ და შპს „ინვესტორი“ შეთანხმდნენ, რომ შპს „ინვესტორი“ შეიძენდა შპს „მშენებლისაგან“ შეძენილი ქონებიდან დარჩენილ

ნილსაც და დარეგისტრირდებოდა საჯარო რეესტრში უძრავი ნივთის ერთპიროვნულ მესაკუთრედ. მხარეები დაუკავშირდნენ თენგიზ ჩარკვიანს და შეატყობინეს მას მიღწეული შეთანხმების შესახებ. თენგიზ ჩარკვიანმა განაცხადა, რომ მის ინტერესს წარმოადგენდა ბინის მიღება და ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების შესრულება, რის გამოც მისთვის საერთოდ არ ჰქონდა მნიშვნელობა თუ ვინ იქნებოდა უძრავი ნივთის მესაკუთრე და განაცხადა თანხმობა ამ გარიგების დადებაზე. შპს „მშენებელმა“ და შპს „ინვესტორმა“ დადეს ხელშეკრულება და უძრავი ქონება საკუთრების უფლებით აღირიცხა შპს „ინვესტორზე“.

მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში არ განხორციელებულა რაიმე სახის მოქმედება სამშენებლო სამუშაოების თვალსაზრისით, მათ შორის არ არის აღებული არც მშენებლობის ნებართვა.

2012 წლის თებერვალში ჩარკვიანმა მიმართა შპს „ინვესტორს“ შემდეგი შინაარსის წერილით: „გთხოვთ, მაცნობოთ, აპირებთ თუ არა ჩვენს შორის დადებული ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მშენებლობის განხორციელებას და რა სტადიაშია აღნიშნული მშენებლობა“. ამ წერილთან დაკავშირებით თენგიზ ჩარკვიანს პასუხი არ მიუღია.

2012 წლის აპრილში თენგიზ ჩარკვიანმა გააგზავნა შემდეგი შინაარსის მეორე წერილი: „რამდენადაც თქვენთვის ცნობილია, ჩვენს შორის არსებული ხელშეკრულების შესაბამისად თქვენ იკისრეთ ვალდებულება ააშენოთ საცხოვრებელი სახლი ჩემგან ნაყიდ მინის ნაკვეთზე. დღეის მდგომარეობით თქვენ არ მიგიღიათ მშენებლობის ნებართვა და არ განგიხორციელებიათ რაიმე სახის სამუშაოები. იმ შემთხვევაში, თუ თქვენ მიერ არ შესრულდება მშენებლობისათვის აუცილებელი მოქმედებები, იძულებული გახდები მივმართო მოქმედი კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ზომებს საკუთარი უფლებების დასაცავად. გთხოვთ, მაცნობოთ პასუხი წერილობითი ფორმით ამ წერილის მიღებიდან ხუთი დღის ვადაში. პასუხის გაუცემლობას განვიხილავ, როგორც უარს თქვენ მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებაზე, რაც გამოიწვევს შესაბამის სამართლებრივ შედეგებს“. თენგიზ ჩარკვიანს არც ამ წერილზე მიუღია პასუხი ინვესტორისაგან.

თენგიზმა სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა შპს „ინვესტორთან“ დადებული ხელშეკრულებიდან გასვლა, აგრეთვე მისთვის მიყენებული ზიანისათვის კომპენსაციის სახით 100 000 ლარის გადახდა მის მიერ მიღებული ნასყიდობის ფასში გაქვითვის სახით.

- დაკმაყოფილება თუ არა თენგიზის მოთხოვნები?
- რამდენად დატყუილია თენგიზის მხრიდან ხელშეკრულებიდან გასვლის იურიდიული წინაპირობები?
- რამდენად შეიძლება განხილულ იქნეს თენგიზის წერილები გაფრთხილებად ან შეტყობინებად?
- რამდენად შეიძლება თენგიზის წერილების შინაარსი განხილული იყოს როგორც დამატებითი ვადის დაწესება?
- როგორ გადავწყვიტოთ დავა?

თავი IX. მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებები

I. მოთხოვნის უზრუნველყოფის ცნება და მნიშვნელობა

ხშირად ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე მხარეები ერთდროულად არ ასრულებენ ნაკისრ ვალდებულებას. ზოგჯერ ერთი მხარე (კრედიტორი) პირველი ასრულებს ნაკისრ ვალდებულებას, მეორეს (მოვალე) კი ნაკისრ ვალდებულების შესრულება, დროის გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ მოეთხოვება. ამგვარ წინმსწრებ შესრულებას საფუძვლად უდევს კრედიტორის ნდობა მოვალის მიმართ. იგი ვარაუდობს, რომ ეს უკანასკნელიც აუცილებლად შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებას.¹¹⁵⁸ ნდობა ზოგჯერ მოვალის პიროვნულ შეფასებას ეფუძნება, როგორც წესიერი და სანდო ადამიანისა, რომელიც ნაკისრ ვალდებულების შესრულებაზე იზრუნებს. ზოგჯერ კრედიტორის ნდობის საფუძველს მოვალის გადახდისუნარიანობა წარმოადგენს.¹¹⁵⁹ გარდა ამისა, კრედიტორის მოსაზრება ეფუძნება რწმენას, რომ მოვალის მიერ ნაკისრ ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, იგი მოთხოვნის დაკმაყოფილებას სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე მაინც განახორციელებს.

არსებული ნდობა შესაძლოა გაცრუდეს. ამასთან, არ არის აუცილებელი, მოვალემ, რომელსაც ენდო კრედიტორი, ბრალეულად იმოქმედოს. მოვალე შესაძლოა მოულოდნელად მძიმედ დაავადდეს, ან სამუშაო ადგილი დაკარგოს და აღარ შესწევდეს ნაკისრ ვალდებულების შესრულება.¹¹⁶⁰ ასევე შესაძლოა მოვალის ეკონომიკური მდგომარეობა მოულოდნელად გაუარესდეს. რა თქმა უნდა, შესაძლოა აღნიშნულ შემთხვევებში სასამართლო გადაწყვეტილების იძულებითი აღსრულების ღონისძიებებიც ფუჭი აღმოჩნდეს; მაგალითად, იმის გამო, რომ მოვალეს არავითარი ქონება არ გააჩნია.

კრედიტორი, რომელიც პირველი ასრულებს ნაკისრ ვალდებულებას, ყოველთვის ზუსტად ვერ განჭვრეტს იმას, თუ როგორ წარიმართება მომავალში ვალდებულების შესრულება. იგი, მართალია, იმედოვნებს, რომ მოვალე ვალდებულებას შეასრულებს, მაგრამ იმის ალბათობასაც უშვებს, რომ მომავალში ვალდებულების შესრულებას საფრთხე დაემუქრება. ბუნებრივია, ამ რისკის რეალიზაციით გამოწვეული შედეგის დადგომა აფრთხობს კრედიტორს. ნდობა მოვალის მიმართ ხშირად არასაკმარისია ამ რისკის პრევენციისა და მისი რეალიზაციის შემთხვევაში, კრედიტორის მოთხოვნის დაკმაყოფილების უზრუნველყოფისთვის¹¹⁶¹. აღნიშნული საფრთხის გამო, სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობებში გამოიყენება უზრუნველყოფის სხვადასხვა საშუალება, რომელიც წინასწარ უზრუნველყოფს კრედიტორის ქონებრივ ინტერესს, ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების სხვადასხვა გარანტიის შექმნით.

უზრუნველყოფის ღონისძიება მიზნად ისახავს დაიცვას კრედიტორი, ვალდებულების შეუსრულებლობის თუ არაჯეროვანი შესრულების შედეგად გამოწვეული

¹¹⁵⁸ *Lwowski*, Das Recht der Kreditsicherung, S1 Rn 2.

¹¹⁵⁹ *Weber/Weber*, Kreditsicherung, S1f.

¹¹⁶⁰ *Weber/Weber*, Kreditsicherung, S2.

¹¹⁶¹ *Lwowski*, Das Recht der Kreditsicherung, S1 Rn 2.

უარყოფითი სამართლებრივი შედეგებისაგან.¹¹⁶² უზრუნველყოფის საშუალების მიზანია მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკის პრვენცია. ამ რისკის რეალიზაციის შემთხვევაში კი, უზრუნველყოფენ კრედიტორის მოთხოვნის დაკმაყოფილებას. შესაბამისად, თუკი კრედიტორს ეჭვი ეპარება მოვალის გადახდისუნარიანობაში, მას შეუძლია მოსთხოვოს მოვალეს უზრუნველყოფა, რომლის ხარჯზეც კრედიტორი, „ეჭვის“ გამართლების შემთხვევაში, მოთხოვნის დაკმაყოფილებას შეეცდება. უზრუნველყოფილი მოთხოვნა კრედიტორს უძლიერებს რწმენას, რომ ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაშიც კი, იგი შეძლებს მოთხოვნის დაკმაყოფილებას და ამით საკუთარი მატერიალური უფლების დაცვას.¹¹⁶³

მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებიდან გამომდინარე მოთხოვნის უფლება კრედიტორს წარმოშევა მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოვალე დაარღვევს ვალდებულებას, ე.ი. არ შეასრულებს უზრუნველყოფილი მოთხოვნით გათვალისწინებულ ქმედებას. ეს უზრუნველყოფის ღონისძიება უფლებას აძლევს კრედიტორს უზრუნველყოფის გამცემისაგან მოითხოვოს მოთხოვნის დაკმაყოფილება, ან მოთხოვნა უზრუნველყოფის საშუალებაზე მიმართოს და მისი რეალიზაციით დაიკმაყოფილოს კუთვნილი მოთხოვნა.

II. მოთხოვნის უზრუნველყოფის სახეები და მათი კლასიფიკაცია

ქართულ კერძო სამართალში მოთხოვნის უზრუნველყოფის კერძოსამართლებრივი საშუალებები სანივთო (რეალურ) და ვალდებულებით-სამართლებრივ უზრუნველყოფის საშუალებებად იყოფა.

სანივთო უზრუნველყოფის ტრადიციულ საშუალებებად გვევლინება გირავნობა და იპოთეკა. ისინი სამოქალაქო ბრუნვაში მოთხოვნის უზრუნველყოფის ყველაზე გავრცელებული საშუალებებია. მათი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ უზრუნველყოფის როლში მოვალის ან სხვა მესამე პირის კონკრეტული უძრავ-მოდრავი ნივთი ან უფლება გამოდის. უზრუნველყოფის ეს საშუალებანი კრედიტორს ანიჭებს სანივთო უფლებას ამ კონკრეტულ ქონებაზე.¹¹⁶⁴ კერძოდ, მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობისა ან არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში კრედიტორი იძენს უფლებას, მოითხოვოს ქონების რეალიზაცია, ან მისი საკუთრებაში გადაცემა და ამგვარად, დაიკმაყოფილოს კუთვნილი მოთხოვნა.

ვალდებულების შეუსრულებლობისა თუ არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში, უზრუნველყოფის ეს საშუალებები მოვალეს რაიმე დამატებით საჯარიმო ხასიათის სანქციებს არ აკისრებს. ისინი მხოლოდ მთლიანად შესრულების ფუნქციით არიან დატვირთულნი და უზრუნველყოფენ ვალდებულების შესრულებას.¹¹⁶⁵ კერძოდ,

¹¹⁶² *Medicus*, BGB allgemeiner Teil, S75 Rn 171; MünchKomm/Grothe §232 BGB Rn 1.

¹¹⁶³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 27 მარტის №ას-1300-1320-2011 განჩინება.

¹¹⁶⁴ *Schimansky/Bunte/Lwowski/Ganter*; Bankrechts-Handbuch, §90 Rn 20.

¹¹⁶⁵ *ზოიძე*, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურია/ნი (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 416-ე მუხლი, გვ. 485.

მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში სანივთო უზრუნველყოფის საშუალებები იკავებენ შესრულების ადგილს.¹¹⁶⁶ შესაბამისად, ამ უზრუნველყოფის საშუალებათა ღირებულება კრედიტორის მოთხოვნის დაკმაყოფილების ერთგვარ გარანტიას წარმოადგენს.

ვალდებულებით-სამართლებრივ უზრუნველყოფის საშუალებათა შემთხვევაში, კრედიტორს სუსტი ვალდებულებით-სამართლებრივი მოთხოვნა აქვს, რომლის განხორციელებაც უზრუნველყოფის გამცემის გადახდისუნარიანობაზე დამოკიდებულია. უზრუნველყოფის ვალდებულებით-სამართლებრივ საშუალებებთან მიმართებაში სანივთო უზრუნველყოფის საშუალებათა უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ ამ უკანასკნელთა შემთხვევაში უზრუნველყოფის ხარისხს დაგირავებული, ან იპოთეკით დატვირთული ქონების ღირებულება განსაზღვრავს.¹¹⁶⁷ სანვთო უზრუნველყოფის დროს კრედიტორს სუსტი ვალდებულებით-სამართლებრივი მოთხოვნის ნაცვლად, უფრო მეტად დაცული სანივთო უფლება აქვს. მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობისა ან არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში მას კონკრეტულ ქონებაზე მოთხოვნის მიმართვისა და დაკმაყოფილების უფლება ენიჭება.¹¹⁶⁸ გარდა ამისა, სანივთო უზრუნველყოფის საშუალებათა კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი, მოვალის სხვა კრედიტორებთან შედარებით, კრედიტორს ამ დატვირთული ნივთის ხარჯზე მოთხოვნის უპირატესი დაკმაყოფილების შესაძლებლობას ანიჭებს. ვალდებულებით-სამართლებრივი უზრუნველყოფის საშუალებათა შემთხვევაში კი, კრედიტორს ამგვარი უპირატესობა არ გააჩნია, რაც მისი მოთხოვნის დაკმაყოფილების ალბათობას ამცირებს. ვალდებულებით-სამართლებრივი უზრუნველყოფის საშუალებათა დროს მოვალე თვითონ განსაზღვრავს, თუ რა თანმიმდევრობით განახორციელებს კრედიტორთა ვალდებულების შესრულებას.¹¹⁶⁹

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ სანივთო უზრუნველყოფის საშუალებანი კრედიტორს სამართლებრივად და ეკონომიკურად საკმაოდ ძლიერ პოზიციაში აყენებს. სწორედ ეს განაპირობებს პრაქტიკაში მზარდ მოთხოვნას მათ მიმართ. უზრუნველყოფის აღნიშნულ საშუალებათა თაობაზე ხელშეკრულების გაფორმებისას ორივე მხარეს წინდახედულება მართებს. კრედიტორს, რომელიც მოთხოვნის უზრუნველყოფის სანივთო საშუალებას ირჩევს, უნდა ახსოვდეს, რომ მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში მისი მოთხოვნის შესრულება სწორედ ამ უზრუნველყოფის საშუალებამ უნდა უზრუნველყოს. შესაბამისად, კრედიტორმა უნდა შეაფასოს სანივთო უზრუნველყოფის ღირებულება, რათა მის ხარჯზე მოთხოვნის დაკმაყოფილება რეალისტური იყოს. რაც შეეხება მოვალეს, მან უნდა გაითვალისწინოს, რომ ხელშეკრულება სანივთო უზრუნველყოფის თაობაზე, არსებითად, ქონების განკარგვის ხელშეკრულებას უთანაბრდება. კრედიტორი, ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, ამ საგნის რეალიზაციის, ანდა მის სა-

¹¹⁶⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 19 ოქტომბრის №ას-379-352-2010 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 27 მარტის №ას-1300-1320-2011 განჩინება.

¹¹⁶⁷ *Dauner-Lieb/Langen/Beckmann* vorb. zu §765-778 BGB, Rn 2.

¹¹⁶⁸ *Weber*, *Kreditsicherung*, S7.

¹¹⁶⁹ იქვე.

კუთრებაში გადაცემის მოთხოვნის უფლებას იძენს. შესაბამისად, მოვალემ გირავნობის ან იპოთეკის ხელშეკრულების გაფორმებისას მხედველობაში უნდა მიიღოს ის გარემოება, რომ შესაძლოა დაგირავებული ან იპოთეკით დატვირთული ქონება დაკარგოს.

რაც შეეხება მოთხოვნის უზრუნველყოფის ვალდებულებით-სამართლებრივ საშუალებებს, ისინი იყოფიან სახელშეკრულებო (პიროვნულ¹¹⁷⁰) და მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებით საშუალებებად. სახელშეკრულებო უზრუნველყოფის საშუალებებს განეკუთვნებიან საბანკო გარანტია და თავდებობა. პიროვნული უზრუნველყოფის ამ საშუალებათა თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ კრედიტორი მოვალის მიმართ არსებულ ძირითად მოთხოვნასთან ერთად, ხელშეკრულების საფუძველზე დამატებით იძენს მოთხოვნას მესამე პირის – თავდების ან გარანტის მიმართ.¹¹⁷¹ შესაბამისად, უზრუნველყოფის როლში რაიმე კონკრეტული ქონება კი არა, არამედ კრედიტორის მოთხოვნა გამოდის სწორედ ამ მესამე პირის მიმართ.¹¹⁷² მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობისა თუ არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში, კრედიტორს შეუძლია უზრუნველყოფის გამცემ მესამე პირს მიმართოს და მისგან მოითხოვოს ვალდებულების შესრულება. შესაბამისად, უზრუნველყოფის ამ საშუალებათა შემთხვევაში, უზრუნველყოფის ხარისხს მათი გამცემის გადახდისუნარიანობა განსაზღვრავს.¹¹⁷³

მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობისა თუ არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში სანივთო უზრუნველყოფის საშუალებების მსგავსად, პიროვნული უზრუნველყოფის ეს საშუალებებიც იკავებენ შესრულების ადგილს და კრედიტორი მათ ხარჯზე ახდენს ძირითადი მოთხოვნის დაკმაყოფილებას.¹¹⁷⁴ სანივთო უზრუნველყოფისაგან განსხვავებით, უზრუნველყოფის გამცემის პასუხისმგებლობა რაიმე კონკრეტული ნივთით კი არ არის შემოფარგლული, არამედ იგი უზრუნველყოფილი მოთხოვნის ფარგლებში, უზრუნველყოფის გამცემის მთელ ქონებაზე ვრცელდება.¹¹⁷⁵ მხოლოდ იძულებითი აღსრულების დროს ხდება უზრუნველყოფის გამცემი პირის ცალკეულ ქონებაზე იძულებითი აღსრულების მიქცევა.

პიროვნული უზრუნველყოფის საშუალებათა საფუძველზე კრედიტორი დამატებით მოთხოვნას იძენს მესამე პირის მიმართ. კრედიტორის მოთხოვნის დაკმაყოფილებისათვის სწორედ ამ მესამე პირის გადახდისუნარიანობაა გადამწყვეტი. ეს უკანასკნელი ხშირად პრაქტიკაში საკმაოდ რთულად პროგნოზირებადია. განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საქმე გრძელვადიანი ხელშეკრულების უზრუნველყოფას ეხება. მაგალითისათვის თავდებობის ხელშეკრულებაც გამოდგება; მისი მოქმედების პერიოდში შესაძლოა თავდების გადახდისუნარიანობა მნიშვნელოვნად გაუარესდეს. ამიტომ, როგორც წესი, კრედიტორები უპირატესობას სანივთო უზრუნველყოფას ანი-

¹¹⁷⁰ შენიშვნა: პიროვნული უზრუნველყოფის საშუალებებს განეკუთვნება ასევე პირგასამტეხლო, ბე და მოვალის გარანტია, თუმცა ისინი სისტემურად მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებით საშუალებებშია დარეგულირებული.

¹¹⁷¹ Haading, FS für Frotz, S 495, 497.

¹¹⁷² Schimansky/Bunte/Lwowski/Ganter, Bankrechts-Handbuch §90 Rn 20.

¹¹⁷³ Dauner-Lieb/Langen/Beckmann vorb. zu §765-778 BGB, Rn .2.

¹¹⁷⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და ვაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 19 ოქტომბრის №ას-379-352-2010 განჩინება.

¹¹⁷⁵ Büwlow, Recht der Kreditsicherheiten, S4 Rn 11.

ჭებენ ხოლმე. სახელმეკრულებო უზრუნველყოფას, როგორც წესი, მაშინ მიმართავენ, როდესაც მოვალეს არ ძალუძს სანივთო უზრუნველყოფის საშუალებათა წარმოდგენა.

მოთხოვნის უზრუნველყოფის ვალდებულებით-სამართლებრივ საშუალებებს განეკუთვნება ასევე, მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებითი საშუალებები (პირ-გასამტეხლო, ბე, მოვალის გარანტია). ეს საშუალებები, მართალია, შესრულებას ემსახურება, თუმცა შესრულების გარანტიას ყოველთვის არ წარმოადგენს.¹¹⁷⁶ უზრუნველყოფის საშუალებათა ეს კატეგორია ემსახურება მოვალის „იძულებას,“ დროულად შეასრულოს ვალდებულება. წინააღმდეგ შემთხვევაში მას დაეკისრება მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებითი საშუალებებით გათვალისწინებული მოქმედების შესრულება.¹¹⁷⁷ სანივთო უზრუნველყოფა მთლიანად ვალდებულების შესრულების გარანტიაა და, ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, შესრულების ეკვივალენტური ქონების ხარჯზე კრედიტორს შეუძლია მოთხოვნის დაკმაყოფილება. დამატებითი უზრუნველყოფის საშუალებების დროს, დამატებითი მოქმედების დაკისრების მიუხედავად, მოვალემ შეიძლება მაინც ვერ შეასრულოს ვალდებულება გადახდისუუნარობის გამო.¹¹⁷⁸

სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის სხვა საშუალებებსაც. ასეთად უნდა მივიჩნიოთ პირობადებული საკუთრება, დაკავების უფლება და უზრუნველყოფი ცესია, თუმცა უზრუნველყოფის ეს საშუალებები მოთხოვნის უზრუნველყოფის კლასიკურ სახეობებს არ წარმოადგენს.

პირობადებული საკუთრება მოთხოვნის უზრუნველყოფის სანივთო-სამართლებრივი საშუალებაა. იგი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობიდან, კერძოდ, ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან წარმოშობილ, გამყიდველის მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებას წარმოადგენს.¹¹⁷⁹ უზრუნველყოფის სხვა სანივთო საშუალებებისაგან განსხვავებით, იგი მოთხოვნის უზრუნველყოფის არააქცესორული საშუალებაა.¹¹⁸⁰ პირობადებული საკუთრება განსაკუთრებით აქტუალურია დღევანდელ რეალობაში, როდესაც ეკონომიკურ ბრუნვაში არსებული კონკურენციის გამო, გამყიდველი ხშირად ფასის გადახდამდე გადასცემს ნივთს მყიდველს. ყოველგვარი უზრუნველყოფის გარეშე განხორციელებული ამგვარი შესრულება იმ საფრთხეს შეიცავს, რომ ხელშეკრულების მეორე მხარემ ნაკისრი ვალდებულება შეიძლება ვერ შეასრულოს. შესაბამისად, თუ ეს რისკი გამართლდება, შესაძლოა უზრუნველყოფის გარეშე განხორციელებული შესრულების ღირებულების ან თვითონ შესრულების უკან დაბრუნება მეორე მხარის გადახდისუუნარობის გამო შეუძლებელი აღმოჩნდეს და დაიკარგოს. ბუნებრივია, როდესაც გამყიდველი ამგვარი ნასყიდობის ხელშეკრულებებს ყოველდღიურად მრავლად აფორმებს, მათი შესრულების უზრუნველსაყ-

¹¹⁷⁶ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 416-ე მუხლი, გვ. 485.

¹¹⁷⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 19 ოქტომბრის №ას-379-352-2010 განჩინება.

¹¹⁷⁸ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 416-ე მუხლი, გვ. 485-486.

¹¹⁷⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 27 ოქტომბრის №ას-914-954-2011 განჩინება.

¹¹⁸⁰ Weber, Kreditsicherung, S193.

ოფად სანივთო უზრუნველყოფის კლასიკურ საშუალებათა (იპოთეკა, გირავნობა) მასიური მოთხოვნა და გაფორმება გამყიდველის მხრიდან არაპრაქტიკულია. ამდენად, აღნიშნულ შემთხვევებში გამყიდველი მოთხოვნის უზრუნველსაყოფად პირობადებული საკუთრების ინსტიტუტს მიმართავს ხოლმე.

პირობადებული საკუთრების შემთხვევაში, კრედიტორი გადასცემს მოვალეს ნივთს, თუმცა არ გადასცემს საკუთრების უფლებას მასზე. ამ შემთხვევაში, ნივთის გადაცემა შემძენისათვის ჯერ კიდევ არ ნიშნავს მასზე საკუთრების უფლების გადასვლას.¹¹⁸¹ ნივთის მიღებით შემძენი იძენს მისი ფლობისა და სარგებლობის უფლებას. გამყიდველი მესაკუთრედ რჩება იქამდე, ვიდრე მყიდველი მთლიანად არ გადაიხდის მის ღირებულებას.¹¹⁸² გამყიდველს რომ შეესრულებინა ვალდებულება და გადაეცა საკუთრებაში ნივთი მყიდველისათვის, მაშინ მოვალის მხრიდან ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში იგი დაკარგავდა მას. პირობადებული საკუთრების არსი იმაში მდგომარეობს, რომ შემძენის მფლობელობაში გადაცემული ნივთი საფასურის სრულ გადახდამდე გამსხვისებლის საკუთრებაა. გამსხვისებლის მოთხოვნას მიუღებელი ნასყიდობის საფასურზე, გასხვისებულ ნივთზე შენარჩუნებული მისი მესაკუთრის ტიტული უზრუნველყოფს.¹¹⁸³ იმ შემთხვევაში, თუ შემძენი გააჭიანურებს თანხის გადახდას, გამსხვისებელს შეუძლია, 188 | მუხლის თანახმად, უარი თქვას ხელშეკრულებაზე და უკან მოითხოვოს გადაცემული ნივთი. შესაბამისად, პირობადებულ საკუთრებას ორმაგი უზრუნველყოფი დატვირთვა აქვს: ერთი მხრივ, იგი უზრუნველყოფს ფასის გადახდის მოთხოვნას; მეორე მხრივ კი, თუ გამყიდველი უარს იტყვის ხელშეკრულებაზე – ნასყიდობის საგნის უკან დაბრუნებას.¹¹⁸⁴ პირობადებული საკუთრება მხოლოდ მოძრავი ნივთების მიმართ გამოიყენება.¹¹⁸⁵

დაკავების უფლება ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის კიდევ ერთი საშუალებაა. იმის მიხედვით, თუ რომელ ხელშეკრულებასთან გვაქვს საქმე, იგი უფლებას აძლევს კრედიტორს დააკავოს მოვალისთვის გადასაცემი ნივთი, ვიდრე ეს უკანასკნელი არ განახორციელებს ნივთის ღირებულების ან მასთან დაკავშირებული ხარჯების ანაზღაურებას კრედიტორისათვის. დაკავების უფლება აიძულებს მოვალეს, ჯეროვნად შეასრულოს ნაკისრი ვალდებულება. მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში კი, დაკავებული ნივთის ხარჯზე, კრედიტორის მოთხოვნის დაკმაყოფილებას უზრუნველყოფს.¹¹⁸⁶ ამ უფლების შინაარსი და მისი გამოყენების წინაპირობები, როგორც წესი, ხელშეკრულებით არ დგინდება.

¹¹⁸¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 27 ოქტომბრის №ას-914-954-2011 განჩინება.

¹¹⁸² იქვე.

¹¹⁸³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 27 მარტის №ას-1300-1320-2011 განჩინება.

¹¹⁸⁴ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 168.

¹¹⁸⁵ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 166; იხ. ასევე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 27 მარტის №ას-1300-1320-2011 განჩინება, რომელის თანახმადაც უზენაესი სასამართლო, ამ შინაარსის მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალების გამოყენებას, ასევე უძრავ ნივთებთან მიმართებით დასაშვებად მიიჩნევს.

¹¹⁸⁶ *Staudinger/bittner* §273 Rn 122.

აღნიშნულ უფლებას კანონმდებელი, ჩვეულებრივ, კონკრეტული სამართალურიერთობიდან გამომდინარე, კანონის საფუძველზე ადგენს. ასეთად გვევლინება მაგალითად მე-500 მუხლი, რომელიც გამყიდველს ნივთის დატოვების, ან გზაში დაკავების უფლებას ანიჭებს მანამ, სანამ მყიდველი არ აუნაზღაურებს შესაბამის ხარჯებს. დაკავების უფლებას ითვალისწინებს 776-ე მუხლიც. იგი, მიბარების ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, შემნახველს ანიჭებს გადაცემული ნივთის დაბრუნებაზე უარის თქმის უფლებას, სხვისთვის განუწეული ხარჯების ანაზღაურებამდე.

ზოგიერთ შემთხვევაში შესაძლებელია კრედიტორის მოთხოვნის უზრუნველსაყოფად გამოყენებულ იქნეს უზრუნველმყოფი ცესია. მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ კრედიტორის მოთხოვნის უზრუნველყოფის მიზნით, მოვალე კრედიტორს უთმობს მოთხოვნას სხვა მესამე პირის მიმართ.¹¹⁸⁷ უზრუნველმყოფი ცესიის საგანი შეიძლება იყოს ნებისმიერი არსებული, ან მომავალი უფლება, ასევე მოთხოვნა, რომელთა დათმობასაც და დაგირავებასაც კანონმდებელი 198 I მუხლის შესაბამისად, შესაძლებლად მიიჩნევს.¹¹⁸⁸ კრედიტორი (ცესიონარი) ამ უფლების გამოყენების უფლებას იძენს მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოვალე (ცედენტი) არ შეასრულებს ვალდებულებას, რომლის უზრუნველსაყოფადაც არის ცესია შეთანხმებული.¹¹⁸⁹ თუკი მოვალე (ცედენტი) შეასრულებს ვალდებულებას, კრედიტორს (ცესიონარს) ამ უფლების გამოყენების უფლება ერთმევა.¹¹⁹⁰ უზრუნველმყოფი ცესია მოთხოვნის უზრუნველყოფის არააქცესორული საშუალებაა.¹¹⁹¹

მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებები შეიძლება სხვადასხვა კრიტერიუმის მიხედვით იქნეს კლასიფიცირებული. წარმოშობის მიხედვით განასხვავებენ სახელმწიფო და კანონისმიერ მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებებს.¹¹⁹² როგორც წესი, პრაქტიკაში უზრუნველყოფის საშუალებათა წარმოშობის გავრცელებულ საფუძვლად ხელმწიფოება გვევლინება. ზოგჯერ კანონმდებელი კონკრეტული სამართალურიერთობისათვის პირდაპირ განსაზღვრავს უზრუნველყოფის სახეს. მაგალითად, 568-ე მუხლი გამჭირავებელს, მოთხოვნის უზრუნველყოფის მიზნით, გირავნობის უფლებას ანიჭებს დამჭირავებლის მიერ შეტანილ ნივთებზე; 586-ე მუხლი, რომელიც მოიჯარეს გირავნობის უფლებას ანიჭებს მეიჯარის ინვენტარზე; 596-ე მუხლი მეიჯარეს, მოთხოვნის დაკმაყოფილების მიზნით, გირავნობის უფლებას ანიჭებს მოიჯარის მიერ შემატებული ნივთებსა და საიჯარო ქონებიდან მიღებულ შემოსავალზე; 634-ე მუხლიდან გამომდინარე, მენარდეს გირავნობის უფლება აქვს მის მიერ დამზადებულ მოძრავ ნივთებზე; 685-ე მუხლიდან გამომდინარე, გადამზდველს ენიჭება ტვირთზე გირავნობის უფლება; 796-ე მუხლი შემნახველის გირავნობის უფლებას ითვალისწინებს და ა.შ.

¹¹⁸⁷ Lorenz, 2009, 891ff.

¹¹⁸⁸ ამ შემთხვევაში საუბარია გლობალურ ცესიაზე. ამ საკითხთან დაკავშირებით დანვრილებით იხილეთ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 257, 262; იხ. ასევე *Meyer/von Varel*, 2004, S 192, 194.

¹¹⁸⁹ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 258; *Weber/Weber*, *Kreditsicherung* S 244.

¹¹⁹⁰ *Bülow*, *Recht der Kreditsicherheiten*, S 494 Rn 1372.

¹¹⁹¹ *Weber/Weber*, *Kreditsicherung*, S 243.

¹¹⁹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 27 მარტის №ას-1300-1320-2011 განჩინება.

იქიდან გამომდინარე, თუ რამდენად დამოკიდებულია მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალება ძირითად მოთხოვნაზე, განასხვავებენ აქცესორულ და არა-აქცესორული მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებებს. აქცესორული უზრუნველყოფის საშუალებების დროს უზრუნველყოფა საშუალებასა და უზრუნველყოფილ მოთხოვნას შორის კავშირი განუყოფელია. უზრუნველყოფის საშუალება არ შეიძლება ძირითადი მოთხოვნისაგან დამოუკიდებლად ცალკე წარმოიშვას, გადაცემულ იქნეს, ან დაგირავდეს. შესაბამისად, უზრუნველყოფის საშუალებიდან გამომდინარე უფლების რეალიზაცია, ძირითადი უფლების რეალიზაციის გარეშე, სამართლებრივად შეუძლებელია. მოთხოვნა და მის უზრუნველსაყოფად არსებული აქცესორული უზრუნველყოფის საშუალება ერთმანეთთან განუყოფლად არიან დაკავშირებული. თუ არ არსებობს ძირითადი ვალდებულება, არც მოთხოვნის უზრუნველყოფა იარსებებს. ძირითადი ვალდებულების ბათილობა გამოიწვევს მის ბათილობას და პირიქით, უზრუნველყოფის საშუალების ბათილობა გავლენას ვერ მოახდენს ძირითადი ვალდებულების ბათილობაზე. არააქცესორული უზრუნველყოფის საშუალებათა თავისებურება კი ის არის, რომ ისინი დამოუკიდებელნი არიან იმ ვალდებულებისაგან, რომლის შესრულების უზრუნველყოფის მიზნითაც მოხდა მათი გაცემა.

III. მოთხოვნის უზრუნველყოფის სხვა საშუალებები

1. თავდებობა

ა. ცნება

სამოქალაქო ბრუნვაში თავდებობა ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული საშუალებაა. მისი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ თავდებობის თანახმად, თავდები კისრულობს ვალდებულებას პასუხის აგოს კრედიტორის წინაშე, მესამე პირის მიერ ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო. სანივთო უზრუნველყოფის საშუალებებისაგან განსხვავებით, თავდებობა კრედიტორს თავდების რაიმე კონკრეტულ ქონებაზე, რაიმე უპირატესი დაკმაყოფილების უფლებას კი არ ანიჭებს, არამედ თავდებობის ძალით კრედიტორი მოვალესთან მიმართებაში არსებულ ძირითად მოთხოვნასთან ერთად, ასევე დამატებით ვალდებულებით-სამართლებრივ მოთხოვნას იძენს თავდების მიმართ.¹¹⁹³ შესაბამისად სანივთო უზრუნველყოფისაგან განსხვავებით, თავდებობა გვევლინება პიროვნული უზრუნველყოფის საშუალებად, რომლის დროსაც კრედიტორის შესრულების ინტერესის უზრუნველსაყოფად გადამწყვეტი მნიშვნელობა თავდების გადახდისუნარიანობას ენიჭება.¹¹⁹⁴ სანივთო უზრუნველყოფისაგან განსხვავებით თავდებობის დროს თავდების პასუხისმგებლობა რაიმე კონკრეტული საგნით ან საგნებით კი არ არის შემოსაზღვრული, არამედ თავდებობის ფარგლებში კრედიტორს შეუძლია კუთვნილი მოთხოვნის დაკმაყოფილება თავდების მთლიან ქონებაზე მიმართოს.

თავდებობა ნებისმიერი ხელშეკრულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით

¹¹⁹³ MünchKomm/Habersack Vorb. zu §765-778 BGB, Rn. 1.

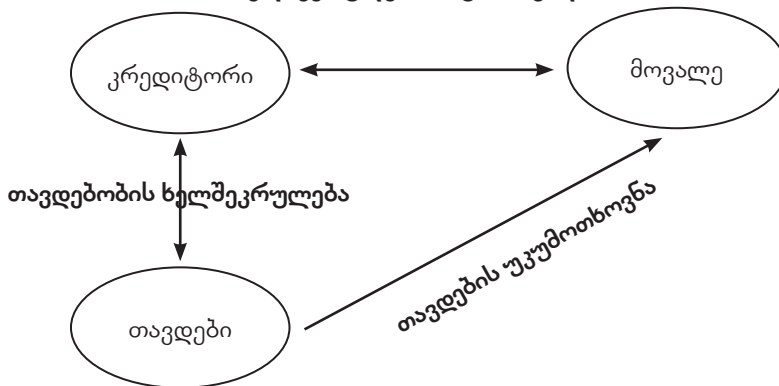
¹¹⁹⁴ Looschelders, Schuldrecht Besonderer Teil, S313 Rn. 932f.

შეიძლება დაიდოს. კანონი თავდებობასთან დაკავშირებით რაიმე შეზღუდვას არ ითვალისწინებს, შესაბამისად, მხარეთა კერძო ავტონომიისა და ნების თავისუფლების პრინციპიდან გამომდინარე, მხარეებს თავისუფლად შეუძლიათ თავდებობა როგორც სახელმეკრულებო, ასევე კანონისმიერი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობების უზრუნველსაყოფად გააფორმონ. როგორც წესი, პრაქტიკაში თავდებობა ფულადი ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით იდება. თავდებობა შესაძლებელია ასევე სამომავლო და პირობითი ვალდებულებათა შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით იქნეს გათვალისწინებული. კანონმდებელი ამგვარ შესაძლებლობას კოდექსის 891-ე მუხლის მე-2 ნაწილში უშვებს. პრაქტიკაში ამგვარი შემთხვევები ხშირად გვაქვს საბანკო სექტორში, როდესაც თავდები კისრულობს თავდებობას იმ კრედიტისათვის, რომელსაც ბანკი აპირებს, რომ მესამე პირს მისცეს. თუ თავდებობა ამგვარი სამომავლო და პირობითი ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით დაიდება, მაშინ თავდების ვალდებულება ამ პირობის დადგომისთანავე წარმოიშობა.¹¹⁹⁵

თავდებობის წარმოშობისათვის აუცილებელია კრედიტორსა და თავდებს შორის თავდებობის ხელმეკრულების გაფორმება.¹¹⁹⁶ სწორედ კრედიტორი და თავდები გვევლინებიან თავდებობის ურთიერთობის მონაწილეებად. მოვალის მონაწილეობა აღნიშნული ხელმეკრულების გაფორმებაში არ არის აუცილებელი, თუმცა შესაძლებელია სამმხრივი ხელმეკრულება დაიდოს ერთდროულად მოვალის კრედიტორისა და თავდების მონაწილეობით. თავდებობა შესაძლებელია ასევე მოვალის ცოდნის გარეშე და მისი ნების საწინააღმდეგოდ იქნეს გაფორმებული თავდებსა და კრედიტორს შორის.¹¹⁹⁷ თავდების როლში შესაძლოა როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირები გამოვიდნენ. კანონი ამ კუთხით რაიმე შეზღუდვას არ ითვალისწინებს.

თავდებობის ხელმეკრულება თავისი ბუნებით ცალმხრივად მავალდებულებელი ხელმეკრულებაა, რომლიდანაც ვალდებულებები მხოლოდ თავდებს წარმოეშობა, კრედიტორის ვალდებულებებს 891-ე მუხლი არ ითვალისწინებს.¹¹⁹⁸

ხელმეკრულება (მაგ., ნასყიდობა)

¹¹⁹⁵ Reinicke/Tiedtke, Bürgschaftsrecht, S4 Rn 14

¹¹⁹⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი მეოთხე, ტომი მეორე გვ. 228.

¹¹⁹⁷ MünchKomm/Habersack §765 Rn 4

¹¹⁹⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი მეოთხე, ტომი მეორე გვ. 229; Larenz/Canaris, Lehrbuch des Schuldrechts, Band 2, S2; Prütting/Wegen/Weinreich/Brödermann §765 Rn2;

თავდებობით უზრუნველყოფილი ვალდებულების კრედიტორი და თავდებობის კრედიტორი აუცილებელია ერთი და იგივე პიროვნება იყოს. რაც შეეხება თავდებობასა და მოვალეს, პირიქით, ისინი არ შეიძლება რომ ერთი და იგივე პიროვნებები იყვნენ.¹¹⁹⁹ როგორც თავდებს, ასევე კრედიტორს შეუძლიათ თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმება წარმომადგენლის მეშვეობით განახორციელონ.¹²⁰⁰ ვინაიდან მოვალე ხელშეკრულების დადებაში არ მონაწილეობს, მას შეუძლია როგორც კრედიტორის, ასევე თავდების წარმომადგენელი იყოს.¹²⁰¹

თავდებობის ხელშეკრულებით წარმოშობილი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობისაგან უნდა განვასხვაოთ შიდა ურთიერთობა თავდებსა და მოვალეს შორის, რომელიც შესაძლებელია ასევე ხელშეკრულებით იყოს დარეგულირებული.¹²⁰² სწორედ ამ ურთიერთობის საფუძველზე კისრულობს ხოლმე თავდები კრედიტორის წინაშე თავდებობას.

თავდებობის ხელშეკრულება არ არის ძირითადი ვალდებულება, არამედ მხოლოდ დამატებითი ვალდებულებაა.¹²⁰³ საბანკო გარანტიისაგან განსხვავებით, იგი აქცესორული ვალდებულებაა, რომლის წარმოშობა, არსებობა, შინაარსი და განხორციელება ძირითადი ხელშეკრულების არსებობაზეა დამოკიდებული. თავდებობის აქცესორული ბუნება იმპერატიული ხასიათისაა და მხარეთა შეთანხმებით მისი შეზღუდვა, ანდა გამორიცხვა უზრუნველყოფის სახის ცვლილებას განაპირობებს.¹²⁰⁴

ბ. ფორმა

თავდებობა აუცილებლად წერილობით უნდა იქნეს გამოხატული.¹²⁰⁵ წერილობითი ფორმის მოთხოვნას გააჩნია სხვადასხვა ფუნქციონალური დატვირთვა, რომელიც თავდების დაცვას ისახავს მიზნად. ერთი მხრივ, წერილობითი ფორმა თავდების გაფორმების ფუნქციას ასრულებს.¹²⁰⁶ ხშირად თავდები თავდებობის ხელშეკრულებას იმ ვარაუდით აფორმებს, რომ მოვალე შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებას და მას არ მოუწევს თავდებობიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულება.¹²⁰⁷ თავდები ხშირად გულგრილად ეკიდება თავდებობას და არ უშვებს იმის შესაძლებლობას, რომ მოვალემ შეიძლება ვალდებულება არ შეასრულოს და მას თავად მოუწიოს ვალდებულების შესრულება.¹²⁰⁸ შესაბამისად, შესაძლოა ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ, თავდებს თავდებობა მიძიმე ტვირთად დაანვეს. წერილობითი ფორმა იცავს თავდებს ნაჩქარევი და დაუფიქრებელი გადაწყვეტილების მიღებისაგან.¹²⁰⁹ იგი თვალნათელს ხდის შესაძლო პასუხისმგებლობის შინაარსსა და მოცულო-

¹¹⁹⁹ Paland/Sprau §765 Rn. 3.

¹²⁰⁰ Sorgel/Häuser §765 Rn. 6.

¹²⁰¹ Reinicke/Tiedtke, Bürgschaftsrecht, S19 Rn. 57.

¹²⁰² Emmereich, BGB- Schuldrecht Besonderer Teil, 187.

¹²⁰³ სუსგ. 03.02.2004 №ა-114-ა-15-03.

¹²⁰⁴ Schulze/Staudinger, §767 Rn. 1.

¹²⁰⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი მეოთხე, ტომი მეორე გვ. 230.

¹²⁰⁶ MünchKomm/Habersack §766 Rn. 1.

¹²⁰⁷ Reinicke/Tiedtke, Bürgschaftsrecht, S23 Rn. 70.

¹²⁰⁸ Staudinger/Horn §766 Rn. 1.

¹²⁰⁹ MünchKomm/Habersack §766 Rn 1; Bamberger/Roth/Rohe §766 Rn. 2.

ბას და შესაძლებლობას აძლევს თავდებს თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმების თაობაზე საბოლოო გადაწყვეტილება, თავდებობასთან დაკავშირებული რისკების ანონ-დანონვისა და მათი გაანალიზების შედეგად მიიღოს.¹²¹⁰ მეორე მხრივ, წერილობით ფორმას მტკიცებულებითი ფუნქცია აქვს და თავიდან გვარიდებს დავას თავდებობის არსებობასა და მის ოდენობასთან დაკავშირებით.¹²¹¹ გარდა ამისა, წერილობითი ფორმა იმ რისკის შემოსაზღვრასა და ხაზგასმას ემსახურება, რომელიც თავდებმა თავდებობის ხელშეკრულებით იკისრა.¹²¹²

892-ე მუხლის პირველი ნაწილით დადგენილი რეგულირება იმპერატიული ხასიათისაა და მხარეებს შეთანხმებით არ შეუძლიათ გამორიცხონ, ანდა შეზღუდონ ამ ნორმის მოქმედება. წინარე ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც თავდები კრედიტორის წინაშე კისრულობს პასუხისმგებლობას, გააფორმოს მასთან თავდებობის ხელშეკრულება, ასევე მოითხოვს წერილობით ფორმას.¹²¹³ ფორმის მოთხოვნის დაცვაა აუცილებელი ასევე მინდობილობისათვის, რომლითაც თავდები სხვა პირს აძლევს უფლებამოსილებას გააფორმოს თავდებობის ხელშეკრულება.¹²¹⁴ წერილობითი ფორმის დაცვას მოითხოვს ასევე ნებისმიერი იმ შეთანხმების ნამდვილობას, რომელითაც იზრდება თავდებობიდან გამომდინარე თავდების პასუხისმგებლობა.

როგორც აღვნიშნეთ, თავდებობა აუცილებლად წერილობით უნდა იქნეს გამოხატული. პრაქტიკაში თავდებობის წარმოშობა ხდება თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმებით, რომლებიც, როგორც წესი, ორივე მხარე ხელშეკრულების დადების ნებას წერილობითი ფორმით გამოხატავს. თუმცა კანონდმდებელი 892-ე მუხლის პირველ ნაწილში წერილობითი ფორმის დაცვას მხოლოდ თავდების განცხადებისათვის, ანუ მისი მხრიდან თავდებობის ხელშეკრულების დადებაზე მიმართული ნების გამოვლენისათვის ითხოვს. კრედიტორის მხრიდან ნების გამოვლენისათვის წერილობითი ფორმის დაცვა არ არის სავალდებულო.¹²¹⁵ იგი შესაძლოა კონკლუდენტურად – კრედიტორის მხრიდან თავდების განცხადების მიღებით განხორციელდეს.¹²¹⁶ ამასვე მოწმობს ამ საკითხთან დაკავშირებით დამკვიდრებული სასამართლო პრაქტიკაც.¹²¹⁷

უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში თავდებობად მიიჩნია „საგარანტიო წერილი“, რომელიც შპ.ს. „ა-მს“ (თავდები) მიერ იყო გაცემული, ხოლო კრედიტორის – სს „ს-ის“ მხრიდან ხელშეკრულების დადებაზე მიმართული ნების გამოვლენა წერილობითი ფორმით არ იყო გამოხატული. როგორც უზენაესი სასამართლო განმარტავს, „თავდებობის ხელშეკრულების ძირითადი სუბიექტები არიან თავდები და კრედიტორი. თავდებობის ნამდვილობისათვის საჭიროა, რომ იგი მიიღოს კრედიტორმა, დარწმუნდეს, რომ ამ დოკუმენტში გამოხატული ნება ნამდვილად

¹²¹⁰ *Looschelders*, Schuldrecht Besonderer Teil, Rn 952; *Ermann/E.Hermann* §766 Rn 1; *Palandt/Sprau* §766 Rn. 1.

¹²¹¹ *Dauner-Lieb/Langen/Beckmann* §766, Rn. 1.

¹²¹² BGH NJW 1996, 1468.

¹²¹³ *Reinicke/Tiedtke*, Bürgschaftsrecht, S23 Rn. 71.

¹²¹⁴ *Palandt/Sprau* §766 Rn. 2.

¹²¹⁵ *Ermann/E.Hermann* §766 Rn 6, *Bamberger/Roth/Rohe* §766 Rn. 5.

¹²¹⁶ *Dauner-Lieb/Langen/Beckmann* §767 Rn. 5.

¹²¹⁷ სუსგ. 06.09.2002 №3კ/534-02; სუსგ. 07.06.2002 №3კ/432-02; სუსგ. 18.10.2002 №3კ/880-02; სუსგ. 12.11.2003 № ას-159-867-03

გამომდინარეობს ამ ხელშეკრულების მხარისაგან. მოცემულ საქმეზე წარმოდგენილი დოკუმენტი გაფორმებულია წერილობითი ფორმით, დადასტურებულია შპს „ა-ის“ (თავდების) გენერალური დირექტორისა და ბუღალტერის ხელმოწერით; დოკუმენტი დამონმებულია შპს „ა-ის“ ბეჭდით. დოკუმენტში გამოხატულია თავდების ნება იმის შესახებ, რომ იგი თანახმაა იკისროს პასუხისმგებლობა კრედიტორის წინაშე მოპასუხის ვალდებულებისათვის. დოკუმენტში მითითებულია კონკრეტული მაქსიმალური თანხა, რომლის ფარგლებშიც იკისრა მოსარჩელემ პასუხისმგებლობა. დადგენილია, რომ აღნიშნული დოკუმენტი მიიღო კრედიტორმა, მასში მითითებულ პირობებზე არ გამოუთქვამს პრეტენზია, გააფორმა საკრედიტო ხელშეკრულება მოპასუხესთან და გასცა სესხი, რაც უნდა ჩაითვალოს მხარეთა შორის მიღწეულ შეთანხმებად დოკუმენტში მოცემული პირობებით.¹²¹⁸

თავდებობის ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის აუცილებელია, იგი კოდექსის 891-ე და 892-ე მუხლით დადგენილ წინაპირობებს აკმაყოფილებდეს. კერძოდ, თავდებობის ხელშეკრულებიდან ნათლად უნდა გამომდინარეობდეს კრედიტორისა და მოვალის პიროვნება. თავდებობის ხელშეკრულებაში კრედიტორისა და მოვალის პიროვნებათა პერსონალურად მითითება არ არის აუცილებელი, თუ ძირითადი ვალდებულება უტყუარად და არაორაზროვნად იძლევა მათი პიროვნებათა დადგენის შესაძლებლობას.¹²¹⁹ თავდებობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში ჩაითვლება ბათილად, როდესაც კრედიტორისა და მოვალის პიროვნება არც თავდებობის და არც ძირითადი ხელშეკრულებიდან არ გამომდინარეობს.¹²²⁰

თავდებობის ხელშეკრულებაში კონკრეტულად უნდა მიეთითოს ასევე ის ძირითადი ვალდებულება, რომლის უზრუნველსაყოფადაც თავდები კისრულობს თავდებობას. ეს ვალდებულება საკმარისად განსაზღვრული უნდა იყოს. აღნიშნული მოთხოვნა მაშინ არის შესრულებული, როდესაც იგი თავდებობის ხელშეკრულებაში ისეა აღნიშნული, რომ მისი ჩართულობა თავდების მიერ ნაკისრ რისკში ნათელია.¹²²¹ მოთხოვნა ძირითადი ვალდებულების განსაზღვრის შესახებ არ ჩაითვლება შესრულებულად, როდესაც თავდების განცხადებაში ძირითადი ვალდებულებისათვის გათვალისწინებული გრაფა ცარიელია და მისი დადგენისათვის ამ განცხადებაში არც საკმარისი საფუძვლები მოიპოვება.¹²²² შესაძლებელია ასევე მოვალისა და კრედიტორის პიროვნების მითითება იძლეოდეს ძირითადი ვალდებულების იდენტიფიცირების შესაძლებლობას. ეს შემთხვევა მაშინ იქნება სახეზე, როდესაც კრედიტორსა და მოვალეს შორის მხოლოდ ერთი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა არსებობს და თავდებობა ამ ვალდებულების არსებობის გამო იქნა გაფორმებული.¹²²³

თავდებობის ნამდვილობისათვის ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობაა, რომ თავდებობის ხელშეკრულებაში ზუსტად იყოს განსაზღვრული თავდების პასუხისმგებლობის ფარგლები. კერძოდ, თავდებობის დოკუმენტიდან უნდა დგინდებოდეს ის მაქსიმალური თანხა, სადამდეც თავდები კისრულობს თავდებობას. გარდა ამისა,

¹²¹⁸ სუსგ. 07.06.2002 №3კ/432-02.

¹²¹⁹ BGH NJW 1993, 725.

¹²²⁰ Staudinger/Horn §766 Rn.24.

¹²²¹ MünchKomm/ Habersack §765, Rn.70.

¹²²² MünchKomm/Habersack §766, Rn.10.

¹²²³ იქვე.

თავდებობიდან ნათლად უნდა გამომდინარეობდეს თავდების ნება თავდებად დადგომისა.¹²²⁴ იგი შესაძლოა ასევე ნების გამოვლენისა და ხელშეკრულების განმარტების წესების ჩართვის შედეგად დადგინდეს.

კანონი ერთ გამონაკლისს ითვალისწინებს წერილობითი ფორმასთან მიმართებით. კერძოდ, კოდექსის 892-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, ფორმის დაცვა არ არის აუცილებელი იმ შემთხვევაში, თუ ვინმე თავისი პროფესიული საქმიანობის ფარგლებში იკისრებს თავდებობას.

მაგალითი: თუ ხელოსანს, რომელმაც მანქანის გარემონტება იკისრა, კრედიტორის წინაშე თავდებად დაუდგება მეგობარი ხელოსანი, მაშინ ფორმის დაცვა არ არის აუცილებელი.

გ. თავდების პასუხისმგებლობის ფარგლები

თავდებობის ხელშეკრულება აქცესორული ბუნებისაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისი წარმოშობა და არსებობა ძირითად ვალდებულებაზე დამოკიდებულია. სწორედ ამ ძირითადი ვალდებულების ფარგლებში აგებს თავდები პასუხს. შესაბამისად, კრედიტორს თავდებისაგან იმ შესრულების მოთხოვნის უფლება უნდა ჰქონდეს, რა შესრულებაც მოვალეს მართებს მის წინაშე.¹²²⁵ დაუშვებელია თავდები დაზარალდეს ძირითად მოვალეზე მეტად და მას უფრო მეტი პასუხისმგებლობა დაეკისროს, ვიდრე ეს ძირითად მოვალეს ეკისრება.¹²²⁶ უარეს შემთხვევაში შესაძლებელია მხოლოდ თავდების მოვალეობები გაუთანაბრდეს ძირითადი მოვალის მოვალეობებს.¹²²⁷

ის, რომ ძირითადი ვალდებულების მოცულობა თავდების პასუხისმგებლობისათვის გადამწყვეტია, როდი ნიშნავს იმას, რომ თავდებს ყოველთვის ამ ოდენობით სურს იკისროს პასუხისმგებლობა. თავდები ყველა შემთხვევაში თვითონ წყვეტს რა ოდენობით იკისრებს იგი პასუხისმგებლობას ძირითადი ვალდებულების ამესრულებაზე. შესაძლებელია, თავდებს სრული მოცულობით სულაც არ სურდეს ძირითადი ვალდებულების თავდებობა.

იმისათვის, რომ გაუგებრობები თავდების პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებით თავიდან იქნეს აცილებული, აუცილებელია, თავდებობის ხელშეკრულებაში თავდებმა პასუხისმგებლობა მაქსიმალური თანხის მითითებით განსაზღვროს.¹²²⁸ სამოქალაქო კოდექსის 898-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად თავდები ყველა შემთხვევაში პასუხს აგებს მხოლოდ თავდებობის დოკუმენტში მითითებული ზღვრული თანხის ოდენობამდე. ამგვარი რეგულირება თავდების პასუხისმგებლობის დაზუსტებასა და ამ პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული რისკების შემოფარგვლას ისახავს მიზნად.¹²²⁹ თავდები პასუხისმგებელი იქნება მხოლოდ იმ თანხის ფარგლებში, რასაც იგი თავდებობის ხელშეკრულებით იკისრებს.

თავდების პასუხისმგებლობა ძალაში იქნება მანამ, ვიდრე ძირითადი ვალდებ-

¹²²⁴ Dauner-Lieb/Langen/Beckmann §765 Rn8; Staudinger/Horn §765, Rn. 2.

¹²²⁵ BGH NJW 2009, 1664.

¹²²⁶ სუსგ. 25.10.2012 №ას-1113-1044-2012 შეადარე BGH NJW 2009, 1664.

¹²²⁷ სუსგ. 25-10.2012 №ას-1113-1044-2012.

¹²²⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი მე-4, ტომი მე-2, გვ. 235.

¹²²⁹ MünchKomm/Habersack, §767 Rn. 1.

ულეა იარსებებს. ძირითადი ვალდებულების შეწყვეტა ავტომატურად გამოიწვევს თავდებობის შეწყვეტას. იმ შემთხვევაში, თუ ძირითადი ვალი შემცირდება, იგი ავტომატურად გამოიწვევს თავდების პასუხისმგებლობის შესაბამის შემცირებას.¹²³⁰

მაგალითი: დათომ ბანკში აიღო სესხი 30000 ლარის ოდენობით ბინის რემონტის ჩატარების მიზნად. დათოს ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფის მიზნით თავდებად დაუდგა გიორგი. თუ ბანკი დათოს ვალის ნაწილს, ვთქვათ, 20000 ლარს აპატიებს, მაშინ აღნიშნული კოდექსის 450-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ავტომატურად გამოიწვევს გიორგის პასუხისმგებლობის შემცირებას ამ ოდენობით.

თავდების პასუხისმგებლობის გაზრდაზე გავლენას ვერ მოახდენს ის ფაქტი, რომ მოვალემ და კრედიტორმა თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ ახალი ხელშეკრულება გააფორმეს, ანდა ხელშეკრულებით გაზარდეს ძირითადი ვალდებულების მოცულობა. მოვალესა და კრედიტორს არ შეუძლიათ ძირითადი ვალის ცვლილებით გაზარდონ თავდების პასუხისმგებლობა. აღნიშნული რეგულირება პირდაპირ გამომდინარეობს 893-ე მუხლიდან. ეს ნორმა იცავს თავდების კერძო ავტონომიის პრინციპს.¹²³¹ კერძოდ, ამგვარი თავდებობის ხელშეკრულებით თავდებმა ხელშეკრულებით პრინციპულად განსაზღვრა საკუთარი პასუხისმგებლობის ზღვრული ოდენობა, შესაბამისად, მუხლის დანაწესი გამორიცხავს იმის შესაძლებლობას, რომ თავდებობის ხელშეკრულების დადების შემდეგ კრედიტორმა და მოვალემ ურთიერთშეთანხმებით თავდების თანხმობის გარეშე და მის საზიანოდ თავდების პასუხისმგებლობის მოცულობა გაზარდონ. თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ კრედიტორსა და მოვალეს შორის წარმოშობილ ახალ ვალდებულებაზე თავდების პასუხისმგებლობა მხოლოდ მაშინ გავრცელდება, თუ თავდები გააფორმებს ახალ თავდებობის ხელშეკრულებას კრედიტორთან, ანდა ცვლილებას შეიტანს ძველ თავდებობის ხელშეკრულებაში, რომლითაც მისი პასუხისმგებლობა გაიზარდება და გავრცელდება ასევე ამ ახალ ვალდებულებაზე.¹²³² ბუნებრივია, ორივე შემთხვევაში აუცილებელია შეთანხმება კრედიტორსა და თავდებს შორის კოდექსის 892-ე მუხლის მოთხოვნათა დაცვით იქნეს მიღწეული.

თავდებობის ხელშეკრულებაში პასუხისმგებლობის ზღვრულ თანხაზე მითითება მაინც არ გვაძლევს პასუხს იმასთან დაკავშირებით თავდების პასუხისმგებლობა ამ ზღვრული თანხის ფარგლებში მხოლოდ ძირითად ვალდებულებაზე ვრცელდება, თუ იგი ამ ზღვრული თანხის ფარგლებში ასევე ვალდებულების შეუსრულებლობისა თუ არაჯეროვანი შესრულების შედეგად წარმოშობილ სხვა მოთხოვნებსაც მოიცავს.

კოდექსის 898-ე მუხლის მეორე ნაწილის „ა“ პუნქტის თანახმად, თავდები თავდებობის ხელშეკრულებაში მითითებული ზღვრული თანხის ფარგლებში პასუხს აგებს ასევე ძირითადი ვალის შინაარსისა და მოცულობის ცვლილებისათვის, რომელიც მოვალის ბრალეულმა ქმედებებმა, ანდა მის მიერ შესრულების ვადის გადაცილე-

¹²³⁰ Palandt/*Sprau*, §767 Rn 1; Ermann/*E.Hermann*, §767 Rn 3; *Looschelders*, Schuldrecht Besonderer Teil, S323 Rn.967.

¹²³¹ *Horn* in FS Merz 1992, 225.

¹²³² Palandt/*Sprau* §767 Rn 3 MünchKomm/*Habersack* §767 Rn. 10.

ბამ გამოიწვია.¹²³³ რაც შეეხება ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის დარიცხულ პირგასამტეხლოს, რომელიც ხელშეკრულების დამთავრების დროისთვისაა გათვალისწინებული, თავდებობა მასზე მხოლოდ მაშინ გავრცელება, თუ ეს ხელშეკრულებაში საგანგებოდ იქნება შეთანხმებული. იგივე წესი გამოყენება ზიანის საერთო თანხასთან დაკავშირებითაც.

ამავე მუხლის „ბ“ პუნქტის თანახმად, თავდებობის ხელშეკრულებაში განსაზღვრული თავდების მაქსიმალური პასუხისმგებლობა ვრცელდება ხელშეკრულების შეწყვეტისა და სასამართლო ხარჯებისათვის, თუკი თავდებს შესაძლებლობა ჰქონდა კრედიტორის დაკმაყოფილებით თავიდან აეცილებინა იგი. სასამართლო ხარჯები მოიცავს თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ წარმოშობილ ყველა იმ ხარჯს, რომელიც კრედიტორმა გასწია მოვალისაგან სასამართლოს გზით იძულებით დაკმაყოფილების მიღების მიზნით და რომელიც მას მოვალემ უნდა აუნაზღაუროს.¹²³⁴ თავდების პასუხისმგებლობა ამ ხარჯებზე გავრცელდება მხოლოდ მაშინ, თუ თავდებს კრედიტორის დაკმაყოფილების გზით შეეძლო აღნიშნული ხარჯების თავიდან აცილება და მან ეს არ გააკეთა. აქ სწორედ ის შემთხვევა იგულისხმება, როდესაც კრედიტორმა მიმართა თავდებს დაკმაყოფილების მოთხოვნით, თუმცა ამ უკანსკნელმა უარი განაცხადა იმ მოტივით, რომ კოდექსის 894-ე მუხლის თანახმად, ძირითადი მოვალის მიმართ იძულებითი აღსრულების მცდელობას არ ჰქონია ადგილი.¹²³⁵ სწორედ აქედან გამომდინარე, კანონმდებელი მას აკისრებს აღნიშნული ხარჯების ანაზღაურების მოვალეობასაც.

898-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „გ“ პუნქტის თანახმად, თავდებობის ზღვრული თანხის ფარგლებში პასუხისმგებლობა ძირითადი ხელშეკრულების მიხედვით მოვალის მიერ გადასახდელი პროცენტებისათვის თავდებს იმ შემთხვევაში დაეკისრება, თუ ეს პირდაპირ იყო შეთანხმებული.

თუმცა შესაძლებლია, რომ თავდების პასუხისმგებლობის შეთანხმებისას მხარეები შეთანხმდნენ და თავდების პასუხისმგებლობა თავდებობის ზღვრული თანხის ფარგლებში ხელშეკრულებით უფრო გაფართოვდეს და გავრცელდეს არა მარტო 898-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულ შემთხვევებზე. შესაძლებელია ასევე, პირიქით, მხარეებმა შეთანხმებით გამორიცხონ თავდების პასუხისმგებლობის გავრცელება 898-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული შემთხვევებზე. ამ შემთხვევაში თავდები არც ერთი 898-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული შემთხვევისათვის არ აგებს პასუხს.

დ. თავდების უფლება შესაგებელზე

მართალია, თავდებობის ხელშეკრულებით თავდები კისრულობს ვალდებულებას პასუხის აგოს მოვალის მაგივრად კრედიტორის წინაშე, თუმცა კანონმდებელი თავდებს კრედიტორის მოთხოვნისაგან თავდაცვის საშუალებებსაც ანიჭებს. ასეთ საშუალებად გვევლინება შესაგებლის წარდგენის უფლება. შესაგებელი მატერიალური სამართლის თვალსაზრისით, მოვალის შემხვედრი უფლებაა, რომელიც შეს-

¹²³³ Staudinger/Horn §767 Rn. 25.

¹²³⁴ Dauner-Lieb/Langen/Beckmann §767 Rn. 14.

¹²³⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი მე-4, ტომი მე-2 გვ. 236.

რულებაზე დროებით, ანდა ხანგრძლივად უარის თქმის უფლებას იძლევა.¹²³⁶ თავდები უფლებამოსილია კრედიტორს წარუდგინოს ყველა ის შესაგებელი, რომელიც მასა და კრედიტორს შორის არსებული თავდებობის ურთიერთობიდან გამომდინარეობს. ასე მაგალითად, თავდებს შეუძლია კრედიტორს წარუდგინოს შესაგებელი, რომელიც ფორმის ნაკლს ეფუძნება. გარდა ამისა თავდებს შეუძლია უარი განაცხადოს კრედიტორის დაკმაყოფილებაზე და წარუდგინოს მას შესაგებელი კოდექსის 894-ე მუხლიდან გამომდინარე. კანონმდებელი თავდებს კოდექსის 899-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად ასევე ანიჭებს ყველა იმ შესაგებლის წარდგენის უფლებას, რომელიც ძირითად მოვალეს ეკუთვნის. აღნიშნული რეგულირების საფუძველად თავდებობის აქცესორული ბუნება გვევლინება.¹²³⁷ კანონმდებელი აღნიშნული რეგულირებით ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ თავდებობა სხვისი ვალის შესრულების უზრუნველყოფას ემსახურება და შესაბამისად კრედიტორს თავდების მიმართ უფლების განხორციელების თვალსაზრისით იმაზე კარგი უფლებები არ უნდა ჰქონდეს, ვიდრე მას მოვალის მიმართ აქვს.¹²³⁸ ანორმა მოვალის ყველა არსებულ შესაგებელს მოიცავს. ასე მაგალითად, თავდებს შეუძლია წარუდგინოს კრედიტორს შესაგებელი, რომელიც ძირითადი მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადის გასვლიდან გამომდინარეობს.¹²³⁹

თავდების ეს უფლება იქამდე არსებობს, სანამ თვითონ ძირითად მოვალეს გააჩნია ეს შესაგებელი. თავდები არ დაკარგავს მოვალის შესაგებლის წარდგენის უფლებას იმის გამო, რომ მოვალემ უარი განაცხადა მასზე. აღნიშნული პირდაპირ გამომდინარეობს კოდექსის 899-ე მუხლის მე-2 ნაწილიდან. ამ რეგულირების მიზანიც თავდების ინტერესების დაცვაში მდგომარეობს.¹²⁴⁰ კანონმდებელმა მხედველობაში მიიღო ის გარემოება, რომ იმ შემთხვევაში, თუ მოვალის მხრიდან შესაგებელზე უარის თქმის შემთხვევაში ამ უფლებას თავდებიც დაკარგავდა, მაშინ აღნიშნული გამოინვევდა ძირითადი ვალის გაზრდას და შესაბამისად, თავდების დაზარალებას.¹²⁴¹ შესაბამისად, 899-ე მუხლის მეორე ნაწილით გათვალისწინებული რეგულირება სწორედ იმ გარემოებას უსვამს ხაზს, რომ თავდები ძირითადი მოვალის მხრიდან ასეთი არაპროგნოზირებადი ქმედებებისაგან დაცული უნდა იყოს.¹²⁴²

თუ მოვალე უარს კი არ განაცხადებს შესაგებელზე, არამედ უფლებას დაკარგავს მასზე, მაშინ აღნიშნულის შედეგად ასევე თავდებიც დაკარგავს ამ შესაგებლის განხორციელების უფლებას. შესაგებლის წარდგენა თავდების ნებაზეა დამოკიდებული.

იმ შემთხვევაში, თუ მოვალე გარდაიცვლება, თავდებს არ შეუძლია მიუთითოს მემკვიდრის შეზღუდულ პასუხისმგებლობაზე. თავდების პასუხისმგებლობა ხელუხლებელი რჩება. კოდექსის 899-ე მუხლის პირველი ნაწილის მეორე წინადადებიდან გამომდინარე, დანაწესი თვითონ თავდებობის უზრუნველყოფი ხასიათიდან და მისი მიზნიდან გამომდინარეობს, რომელიც კრედიტორის ინტერესის დაცვას გულისხმობს ამ უკანასკნელის

¹²³⁶ Staudinger/Horn §768 Rn. 1.

¹²³⁷ Ermann/E.Hermann §768, Rn.1.

¹²³⁸ MünchKomm/Habersack §768, Rn. 1.

¹²³⁹ სუსგ. 03.02.2004 №ა-114-ა-15-03.

¹²⁴⁰ Prütting/Wegen/Weinreich/Brödermann §768, Rn.14.

¹²⁴¹ Ermann/E.Hermann §768 Rn. 5.

¹²⁴² Looschelders, Besonderer Teil des Schuldrechts, 325, Rn. 972.

მიერ მოვალის მხრიდან დაკმაყოფილების ვერმილების შემთხვევაში.¹²⁴³

ე. თავდების უარი კრედიტორის დაკმაყოფილებაზე

მართალია, თავდები თავდებად უდგება მოვალეს კრედიტორის წინაშე ნაკისრი ვალდებულების შესასრულებლად, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, რომ თავდებმა ვალდებულება ყოველთვის უპირობოდ უნდა შეასრულოს. სამოქალაქო კოდექსის 894-ე მუხლი თავდებს ანიჭებს უფლებას, უარი განაცხადოს კრედიტორის დაკმაყოფილებაზე იქამდე, ვიდრე ეს უკანასკნელი არ შეეცდება ძირითადი მოვალისაგან ვალის გადახდევინებას. ეს ნორმა კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმ გარემოებას, რომ თავდებობა მხოლოდ და მხოლოდ დამატებითი ვალდებულებაა.¹²⁴⁴ კრედიტორი მხოლოდ მაშინ იქნება თავდების მიმართ შესრულების მოთხოვნაზე უფლებამოსილი, როდესაც იგი ჯერ მოვალის მიმართ სასამართლოში სარჩელს წარადგენს და მისგან ეცდება იძულებითი წესით შესრულების მიღებას.¹²⁴⁵ მხოლოდ მას შემდეგ, რაც კრედიტორი იძულებითი აღსრულების გზით ვერ შეძლებს საკუთარი მოთხოვნის დაკმაყოფილებას, მას შეუძლია მიმართოს თავდებს დაკმაყოფილების მოთხოვნით.¹²⁴⁶ მთავარია, რომ ამგვარი იძულებითი აღსრულების მცდელობა კრედიტორმა თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ განახორციელოს.¹²⁴⁷ თუ კრედიტორი თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმებამდე განახორციელებს ამგვარი იძულებითი აღსრულების მცდელობას მოვალის მიმართ, მაშინ იგი 894-ე მუხლიდან გამომდინარე, თავდების უფლებაზე გავლენას ვერ მოახდენს.¹²⁴⁸ თავის მხრივ, თავდებს არ შეუძლია უარი განაცხადოს კრედიტორის დაკმაყოფილებაზე იმ საფუძვლით, რომ იძულებითი აღსრულების მცდელობის შემდეგ მოვალის ეკონომიკური მდგომარეობა გაუმჯობესდა და იძულებითი აღსრულების მცდელობა ხელმეორედ მის წინააღმდეგ შედეგის მომტანი იქნებოდა.¹²⁴⁹

მაგალითი: გიორგის ემართა დათოს ვალი 20000 ლარის ოდენობით, რომლის შესრულების თავდებობაც სანდრომ იკისრა. დათოს სანდროს მიმართ მოთხოვნის უფლება მხოლოდ მაშინ წარმოეშობა, როდესაც იგი ჯერ გიორგისაგან ეცდება იძულებითი წესით დაკმაყოფილების მიღებას. სანდროს არ შეუძლია დათოს უარი განუცხადოს მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე იმ საფუძვლით, რომ იძულებითი აღსრულების მცდელობის შემდეგ გიორგის ეკონომიკური მდგომარეობა არსებითად გაუმჯობესდა და დათო მისგან შეძლებდა მოთხოვნის დაკმაყოფილებას.

გარდა 894-ე მუხლით გათვალისწინებული უფლებისა, კანონმდებელი კიდევ ერთ შემთხვევას ითვალისწინებს, როდესაც თავდებს შეუძლია უარი განაცხადოს კრედიტორის დაკმაყოფილებაზე. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 900-ე მუხლის თანახმად, თავდები უფლებამოსილია უარი თქვას კრედიტორის დაკმაყოფილებაზე

¹²⁴³ Larenz/Canaris, Lehrbuch des Schuldrechts, Band 2, 12.

¹²⁴⁴ Dauner-Lieb/Langen/Beckmann §771 Rn. 1.

¹²⁴⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი მეოთხე, ტომი მეორე გვ. 232.

¹²⁴⁶ იქვე.

¹²⁴⁷ MünchKomm/Habersack §771 Rn. 3.

¹²⁴⁸ იქვე.

¹²⁴⁹ Staudinger/Horn §771, Rn.7.

მანამ, სანამ მოვალეს შეუძლია სადავოდ გახადოს ის გარიგება, რომელიც საფუძვლად უდევს თავდების ვალდებულებას. ძირითად მოვალეს აღნიშნული უფლება შესაძლოა სხვადასხვა საფუძვლიდან გამომდინარე გააჩნდეს. ვინაიდან თავდებს თვითონ არ შეუძლია სადავოდ გახადოს ის გარიგება, რომლის უზრუნველსაყოფადაც მან იკისრა თავდებობა, კანონმდებელი უფლებას ანიჭებს უარი განაცხადოს შესრულებაზე მანამ, სანამ მოვალეს ამგვარი უფლება აქვს.¹²⁵⁰ იმ შემთხვევაში, როდესაც მოვალეს ამგვარი საფუძველი აქვს და თუმცა ის მას ჯერ არ განუხორციელებელია, თავდები ერთობ რთულ სიტუაციაშია. მას არ შეუძლია თვითონ გამოიყენოს მოვალის უფლება და სადავოდ გახადოს ის გარიგება, რომლის უზრუნველსაყოფადაც მან იკისრა თავდებობა.¹²⁵¹ აღნიშნული უფლების განხორციელება მხოლოდ მოვალეს ხელენიფება. შესაბამისად, კანონმდებელმა გაითვალისწინა ის გარემოება, რომ იმ შემთხვევაში, თუ თავდები შეასრულებდა მოვალის ვალდებულებას და შემდეგ მოვალე სადავოდ გახდოდა კრედიტორთან არსებულ გარიგებას და იგი ბათილად ჩაითვლებოდა, მაშინ აღმოჩნდებოდა, რომ თავდებმა არარსებული ვალდებულება შესარულა და შესაბამისად, მას უსაფუძვლო გამდიდრების წესების მიხედვით ამ შესრულების უკან მოთხოვნა მოუწევდა.¹²⁵² შესაბამისად, კანონმდებელმა მხედველობაში მიიღო ეს გარემოება და მიანიჭა თავდებს შესრულებაზე უარი თქმის უფლება მანამ, სანამ მოვალეს შეუძლია სადავოდ გახადოს კრედიტორთან დადებული ძირითადი გარიგება.

იმ შემთხვევაში, თუ მოვალე უარს განაცხადებს ამგვარი უფლების განხორციელებაზე, მაშინ, შესაბამისად, თავდებიც დაკარგავს კოდექსის მე-900 მუხლიდან გამომდინარე კრედიტორის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის უფლებას.¹²⁵³

ვ. თავდების სოლიდარული პასუხისმგებლობა

თავდები და მოვალე კრედიტორის წინაშე სოლიდარულ მოვალეებს არ წარმოადგენენ. კრედიტორმა ჯერ მოვალეს უნდა მიმართოს და მისგან ეცადოს შესრულების მიღებას და მხოლოდ აღნიშნულს შემდეგ უფლებამოსილია იგი თავდებისაგან დაკმაყოფილება მოითხოვოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, თავდებს შეუძლია კოდექსის 894-ე მუხლის შესაბამისად უარი განაცხადოს შესრულებაზე. თუმცა კანონმდებელი აღნიშნული წესიდან ერთ გამონაკლისს უშვებს სამოქალაქო კოდექსის 895-ე მუხლში. თუ თავდები მოვალესთან ერთად პასუხისმგებლობას სოლიდარულად, ანდა სხვა თანაბარმნიშვნელოვანი ძალით იკისრებს, მაშინ კრედიტორი უფლებამოსილია მოვალის მიმართ იძულებითი აღსრულების მცდელობის გარეშე მიმართოს თავდებს ვალდებულების შესრულების მოთხოვნით. ამ შემთხვევაში თავდები უარს აცხადებს კოდექსის 894-ე მუხლით მინიჭებული უფლების განხორციელებაზე.¹²⁵⁴ თავდებს შეუძლია ამ უფლების გამოყენებაზე უარი როგორც წინასწარ – თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმებისას, ასევე მისი გაფორმების შემდეგ განაცხადოს.¹²⁵⁵ ამგვარი შეთანხმების ნამდვილობისათვის აუცილებელია იგი წერილობითი ფორმით იყოს გა-

¹²⁵⁰ Schulze/Staudinger §770, Rn. 1.

¹²⁵¹ Ermann/E.Hermann §770, Rn. 1.

¹²⁵² Bamberger/Roth/Rohe §770 S1081, Rn.6.

¹²⁵³ Harrer in FS Honsell, S 517ff; Jauerling/Stadler §770, Rn. 4.

¹²⁵⁴ სუსგ. 09.12.2005 №ას-458-792-05; სუსგ 31.01.2003 №3კ/1199-02.

¹²⁵⁵ სუსგ. 31.01.2003 №3კ/1199-02.

ფორმებული.¹²⁵⁶ ამ შემთხვევაში თავდებიცა და მოვალეც სოლიდარული მოვალეების როლში გამოდიან.¹²⁵⁷ კრედიტორს ამგვარი სოლიდარული თავდებობის დროს თავისუფლად შეუძლია ამოირჩიოს თავდები, ანდა მოვალე, რომლისგანაც იგი შეეცდება მთლიანი, ანდა ნაწილობრივი დაკმაყოფილების მიღებას. კრედიტორს იმ შემთხვევაშიც შეუძლია თავდებისგან შესრულების მოთხოვნა, თუ ძირითადი მოვალის მიმართ მოთხოვნა უფრო განხორციელებადი ჩანს.¹²⁵⁸ თუმცა იმისათვის, რომ თავდებს წაეყენოს მოთხოვნა, კანონი აუცილებლად მიიჩნევს, რომ მოვალის მხრიდან გადახდის ვადის გადაცილება უნდა იყოს სახეზე და მის გაფრთხილებას არავითარი შედეგი არ უნდა მოჰყვეს, ანდა მისი გადახდისუუნარობა აშკარა უნდა იყოს.

ზ. რამდენიმე თავდების პასუხისმგებლობის თავისებურებანი

პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც ერთი და იმავე ვალდებულებისათვის კრედიტორის წინაშე თავდებობას რამდენიმე პირი კისრულობს. კოდექსის 896-ე მუხლის თანახმად, ამ შემთხვევაში ეს პირები პასუხს აგებენ როგორც სოლიდარული მოვალეები. ამ შემთხვევაში თავდებთა სოლიდარულ მოვლევად მიჩნევისათვის მნიშვნელობა არ ენიჭება იმ გარემოებას, მათ თავდებობა კრედიტორის წინაშე ერთობლივად, ერთიანი ხელშეკრულების საფუძველზე იკისრეს, თუ ცალ-ცალკე სხვადასხვა დროს გააფორმეს. აქ სახეზე გვაქვს სოლიდარული ვალდებულების წარმოშობის კანონისმიერი საფუძველი. შესაბამისად, აღნიშნული თავდებები სოლიდარულად მაშინაც აგებენ პასუხს, მიუხედავად იმისა, იცოდნენ თუ არა სხვა თავდებობის არსებობის შესახებ და სურდათ თუ არა როგორც სოლიდარულ მოვალეებს ეგოთ პასუხი კრედიტორის წინაშე.¹²⁵⁹

აღნიშნული რეგულირება კრედიტორის ინტერესების დაცვას ემსახურება.¹²⁶⁰ კრედიტორს საკუთარი შეხედულებისამებრ შეუძლია ამოირჩიოს ერთი ან რამდენიმე თავდები და მისგან მთლიანად, ანდა ნაწილობრივ მოითხოვოს ვალდებულების შესრულება.¹²⁶¹ ერთ-ერთი სოლიდარული თავდების მიერ ვალდებულების მთლიანად შესრულება სხვა დანარჩენ სოლიდარულ თავდებთა განთავისუფლებას გამოიწვევს ვალდებულების შესრულების ტვირთისაგან. ამ შემთხვევაში, შესაბამისად, გამოიყენება სოლიდარული ვალდებულების მომწესრიგებელი ნორმები.

მაგალითი: ფერაძემ ისესხა კახიშვილისაგან 1000 ლარი. ბალიშვილი თავდებად დაუდგა ფერაძეს კახიშვილის წინაშე. ცოტა ხანში ფერაძეს ასევე თავდებად დაუდგა მისი ბიძაშვილი კრიხელი. შესაბამისად, აქ კრიხელი და ფერაძე სოლიდარული თავდებები არიან, მიუხედავად იმისა, რომ მათ თავდებობა ერთდროულად არ უკისრიათ. კრედიტორს შეუძლია ნებისმიერ მათგანს მოსთხოვოს ვალდებულების მთლიანი, ანდა ნაწილობრივი შესრულება.

სოლიდარულ თავდებებზე არ ჩაითვლებიან პირები, თუ ისინი, თუმცა ერთი და

¹²⁵⁶ Dauner-Lieb/Langen/Beckmann §773, Rn. 2.

¹²⁵⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი მეოთხე, ტომი მეორე, გვ. 232.

¹²⁵⁸ BGH ZIP, 2006, 1830.

¹²⁵⁹ Prütting/Wegen/Weinreich/Brödermann §769, Rn. 3.

¹²⁶⁰ MünchKomm/Habersack §769 Rn. 1.

¹²⁶¹ Looschelders, Besonderer Teil des Schuldrechts, Rn.980.

იმავე კრედიტორის წინაშე იკისრებენ თავდებობას, მაგრამ უზრუნველყოფილი ვალდებულებები იდენტური არა არის.¹²⁶² ეს ის შემთხვევაა, როდესაც რამდენიმე თავდები სხვადასხვა ვალდებულების თავდება ერთი და იმავე კრედიტორის წინაშე, ანდა, როდესაც რამდენიმე თავდები ვალდებულების სხვადასხვა ნაწილის შესრულების თავდებობას კისრულობს.¹²⁶³ თავდებთა სოლიდარულ მოვალეებად მიჩნევისათვის, მთავარია, ისინი ერთი და იმავე ვალდებულებისათვის, ერთი და იმავე მოცულობით უდგებოდნენ მოვალეს კრედიტორის წინაშე თავდებად.

თ. თავდების პასუხისმგებლობა წინამორბედ თავდების მიერ ნაკისრი ვალდებულებისათვის

პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც კრედიტორის წინაშე თვითონ თავდებს სხვა პირი უდგება თავდებად. კანონმდებელი ამგვარ შესაძლებლობას კოდექსის 897-ე მუხლში უშვებს და იქვე ერთმნიშვნელოვნად უსვამს ხაზს იმ გარემოებას, რომ თავდები, რომელიც კრედიტორის წინაშე ივალდებულებს წინამორბედ თავდებთა მიერ ნაკისრი ვალდებულების შესრულებას, ისევე აგებს მათთან ერთად პასუხს, როგორ ჩვეულებრივ, – თავდები ძირითად მოვალესთან ერთად. წინამორბედი თავდები ამ შემთხვევაში თავდებისათვის მოვალის როლში გამოდის. შესაბამისად, თავდების პასუხისმგებლობა დამოკიდებულია წინამორბედი თავდების ვალდებულებაზე და უშუალოდ ძირითადი მოვალის ვალდებულებაზე კრედიტორის მიმართ.¹²⁶⁴

ამ შემთხვევაში სახეზე არ გვაქვს კოდექსის 896-ე მუხლის მოთხოვნები და წინამორბედი თავდები და თავდები სოლიდარულ მოვალეებად არ გვევლინებიან კრედიტორის წინაშე. ვინაიდან თავდები წინამორბედი თავდების ვალდებულებისათვის კისრულობს პასუხისმგებლობას კრედიტორის წინაშე და არა მოვალის ვალდებულებისათვის, შესაბამისად, უზრუნველყოფილ ვალდებულებათა იდენტობას ადგილი არ აქვს.¹²⁶⁵ კრედიტორს თავდებისათვის მოთხოვნის უფლება მხოლოდ მაშინ აქვს, თუ იგი ჯერ ძირითად მოვალეს და წინამორბედ თავდებს წარუდგენს მოთხოვნას. წინააღმდეგ შემთხვევაში თავდებმა შესაძლოა 894-ე მუხლიდან გამომდინარე, უარი განაცხადოს შესრულებაზე. თავდები უფლებამოსილია კრედიტორს როგორც წინამორბედი თავდების, ასევე მოვალის კუთვნილი შესაგებელი წარუდგინოს.¹²⁶⁶ თუმცა შესაძლებელია ასევე, რომ თავდებს მოთხოვნა კრედიტორის მიერ წინამორბედი თავდების მიმართ იძულებითი აღსრულების მცდელობის გარეშეც წარუდგინოს, თუკი, წინამორბედი თავდები მოვალის ვალდებულებისათვის კრედიტორის წინაშე პასუხისმგებლობას სამოქალაქო კოდექსის 895-ე მუხლის თანახმად იკისრებს.¹²⁶⁷

მაგალითი: ბინის გარემონტების მიზნით ვაჟამ ბანკიდან აიღო სესხი 10000 დოლარის ოდენობით. ვაჟას ბანკის წინაშე თავდებად თანამშრომელი გიორგი დაუდგა. თავის მხრივ, გიორგის ბანკის წინაშე თავდებად მისი ბიძაშვილი სოსო დაუდგა. ამ

¹²⁶² Dauner-Lieb/Langen/Beckmann §769 Rn.2.

¹²⁶³ Besser, BB 1958, 970; Bamberger/Roth/Rohe §769, Rn. 2.

¹²⁶⁴ Staudinger/Horn Vorb. zu §765-778, BGB, Rn. 59.

¹²⁶⁵ Looschelders, Besonderer Teil des Schuldrechts, 329, Rn. 981.

¹²⁶⁶ Sorgel/Häuser Vorb. zu §765-778, BGB, Rn.49.

¹²⁶⁷ MünchKomm/Habersack, §765, Rn117.

შეთხვევაში სოსო თავდება და წინამორბედი თავების – გიორგის ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის პასუხისმგებლობა დაეკისრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი ჯერ ვაჟასა და გიორგისაგან ეცდება დაკმაყოფილების მიღებას. იმ შემთხვევაში, თუ გიორგი სოლიდარულად იკისრებს ვაჟას ვალდებულებისათვის ბანკის წინაშე პასუხისმგებლობას, მაშინ ბანკმა მოთხოვნა სოსოს გიორგის მიმართ იძულებითი აღსრულების მცდელობის გარეშეც შეუძლია წაუყენოს.

თუკი წინამორბედი თავები შეასრულებს ვალდებულებას, შესრულება თავების ვალდებულების შეწყვეტას გამოიწვევს. ამ შემთხვევაში წინამორბედ თავებს თავების მიმართ კოდექსის 905-ე მუხლიდან გამომდინარე, რაიმე მოთხოვნის უფლება არ წარმოეშობა. იმ შემთხვევაში, როდესაც თავები ასრულებს წინამორბედი თავების ვალდებულებას, მაშინ აღნიშნული შესრულება კოდექსის 905-ე მუხლის შესაბამისად, გამოიწვევს მასზე კრედიტორის მოთხოვნის გადასვლას ძირითადი მოვალის მიმართ.¹²⁶⁸ თავებზე გადავა ასევე კრედიტორის მოთხოვნა წინამორბედ თავებთან მიმართ.¹²⁶⁹ თუ წინამორბედი თავები დააკმაყოფილებს თავებს, იგი შეიძენს მოთხოვნას მოვალის მიმართ.¹²⁷⁰

მაგალითი: ისევე ჩვენ მაგალითს თუ მოვიხმობთ, თუკი გიორგი შეასრულებს ვაჟას ვალდებულებას, გიორგი სოსოს მიმართ რაიმე მოთხოვნის უფლებას ვერ შეიძენს. იმ შემთხვევაში, თუ სოსო შეასრულებს გიორგის ვალდებულებას, მასზე გადავა როგორც ბანკის მოთხოვნა ვაჟას მიმართ, ასევე თავებობიდან გამომდინარე მოთხოვნა გიორგის მიმართ. თუ აღნიშნულის შემდეგ გიორგი შეასრულებს სოსოს წინაშე ვალდებულებას, მასზე გადავა სოსოს მოთხოვნა ვაჟას მიმართ.

ი. კრედიტორის მიერ უზრუნველყოფის შემცირების შედეგები

მართალია, თავებობა ძირითადად კრედიტორის ინტერესების დაცვას ემსახურება, თუმცა კანონმდებელს მხედველობიდან არც თავების ინტერესები გამოჰპარვია. კანონმდებელი თავების დაცვისათვის თავებობის მომწესრიგებელ ნორმებში სხვადასხვა რეგულირებას ითვალისწინებს. ერთ-ერთ ასეთ რეგულირებად კოდექსის 901-ე მუხლიც გვევლინება. მუხლი ერთმნიშვნელოვნად ადგენს, რომ იმ შემთხვევაში, თუ კრედიტორი თავების საზიანოდ შეამცირებს საგირავნო უფლებებს, უზრუნველყოფის სხვა საშუალებებსა და შეღავათებს, მაშინ ამგვარი შემცირება გამოიწვევს თავების პასუხისმგებლობის შემცირებას ზემოაღნიშნული შემცირების შესაბამისი თანხით. ნორმის მიზანი უპირატესად თავების ინტერესების დაცვაში მდგომარეობს. როგორც კოდექსის 905-ე მუხლის დანაწესიდან ჩანს, კრედიტორის დაკმაყოფილების შედეგად სწორედ თავებზე გადადის კრედიტორის მოთხოვნა მოვალის მიმართ.¹²⁷¹ გარდა ამისა, 905-ე მუხლის შესაბამისად კრედიტორის მოთხოვნის გადასვლასთან ერთად, კოდექსის 201-ე და 207-ე მუხლებიდან გამომდინარე, თავებზე გადადის ასევე ამ მოთხოვნის უზრუნველსაყოფად არსებული უზრუნველყოფის საშუალებე-

¹²⁶⁸ *Ermann/E.Hermann* Vorb. zu §765-778 BGB Rn15; *Schulze/Staudinger* §765, Rn.21.

¹²⁶⁹ *MünchKomm/Habersack*, §765 Rn117; *Dörner* MDR 1976, 708 709; *Weber* JuS 1972, 11.

¹²⁷⁰ *Tiedtke* WM 1976, 174 176.

¹²⁷¹ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. „თავების მიერ კრედიტორის დაკმაყოფილების შედეგები.“

ბიკ.¹²⁷² შესაბამისად, 901-ე მუხლით გათვალისწინებული თავდების დაცვის მიზანი იმაში მდგომარეობს რომ კოდექსის 905-ე, 201-ე და 207-ე მუხლებიდან გამომდინარე თავდების მოთხოვნის განხორციელება არ გართულდეს და მისი გავრცელება ასევე ამ ძირითადი მოთხოვნის უზრუნველსაყოფად წარმოდგენილ უზრუნველყოფის საშუალებებზე გარანტირებული გახადოს.¹²⁷³ ასევე, თუ კრედიტორი შეძლებდა ამ უზრუნველყოფის საშუალებათა შემცირებას, მაშინ აღნიშნული თავდების პასუხისმგებლობის გაზრდას გამოიწვევდა.

აღნიშნული შემცირება მაშინ გვაქვს სახეზე, როდესაც ამ საგირავნო უფლებების, უზრუნველყოფის საშუალებათა და თუ შეღავათების რეალიზაციის შესაძლებლობა სამართლებრივი, ანდა ფაქტობრივი თვალსაზრისით აღარ არსებობს.¹²⁷⁴ ამასთან, ეს შემცირებული საგირავნო უფლება, უზრუნველყოფის სხვა საშუალება თუ შეღავათი ღირებული უნდა იყოს და თავდებს საკუთარი მოთხოვნის ფაქტობრივი დაკმაყოფილების შესაძლებლობას უნდა აძლევდეს.¹²⁷⁵ თავდების მოთხოვნის შემცირებაზე გავლენას ვერ მოახდენს კრედიტორის მხრიდან საგირავნო უფლებების, უზრუნველყოფის საშუალებათა და შეღავათების შემცირება, თუ ისინი კოდექსის 905-ე მუხლიდან გამომდინარე, თავდების უფლების განხორციელებაზე გავლენას არ ახდენენ.¹²⁷⁶ ამასთან, კოდექსის 901-ე მუხლით გათვალისწინებული თავდების უფლების განხორციელებისათვის მნიშვნელობა არა ენიჭება იმ გარემოებას, კრედიტორს ეს საგირავნო უფლებები, უზრუნველყოფების საშუალებები და შეღავათები თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმებამდე წარმოეშვა თუ გაფორმების შემდეგ.¹²⁷⁷

მაგალითი: ვანომ ისესხა გიორგისაგან 10000 ლარი 1 თვის ვადით. ვანოს ვალდებულების უზრუნველყოფის მიზნით გიორგის სასარგებლოდ დაგირავდა ვანოს ძმის ირაკლის ოქროს სამაჯური 5000 ლარად. გარდა ამისა, ვანოს ვალდებულების უზრუნველყოფის მიზნით გიორგის წინაშე თავდებობა იკისრა ასევე დათომაც 10000 ლარის ოდენობით. დათქმულ ვადაში ვანომ ვერ შეძლო ვალდებულების შესრულება. გიორგიმ დაკმაყოფილება დათოს მოთხოვა. ამასთან, გიორგიმ იცოდა რა, რომ დათო გადახდისუნარიანი იყო და მისგან შეძლებდა დაკმაყოფილების მიღებას, უარი განაცხადა ირაკლის მიერ წარმოდგენილ გირაოზე და უკან დაუბრუნა დაგირავებული ნივთი. დათომ მთლიანად დააკმაყოფილა გიორგის მოთხოვნა, თუმცა ვანოს გადახდისუნარობის გამო ვერ შეძლო მისგან 905-ე მუხლის შესაბამისად დაკმაყოფილების მიღება. ამ შემთხვევაში დათოს პასუხისმგებლობა შემცირდება 5000 ლარით, ვინაიდან გიორგის უარი რომ არ ეთქვა გირავნობაზე, გიორგის დაკმაყოფილების შემდეგ ვანოს მიმართ გიორგის მოთხოვნასთან ერთად, დათოზე გადავიდოდა ასევე ამ მოთხოვნის უზრუნველსაყოფად არსებული გირავნობაც და ვანო ამ სამაჯურის რეალიზაციის შედეგად შეძლებდა მოთხოვნის დაკმაყოფილებას 5000 ლარის ოდენობით.

¹²⁷² იქვე.

¹²⁷³ MünchKomm/Habersack §776, Rn.1.

¹²⁷⁴ Staudinger/Horn §776, Rn. 11ff.

¹²⁷⁵ MünchKomm/Habersack §776, Rn.11.

¹²⁷⁶ MünchKomm BGB/Habersack, §776, Rn.5.

¹²⁷⁷ Dauner-Lieb/Langen/Beckmann, §776, Rn.2.

901-ე მუხლით გათვალისწინებული რეგულირება დისპოზიციური ხასიათისაა, შე-საბამისად, კრედიტორსა და თავდებს შორის მიღწეული შეთანხმებით შესაძლებელია ამგვარი შემცირების შედეგები მხარეებმა სულ სხვანაირად დაარეგულირონ.¹²⁷⁸

კ. თავდების ინფორმირების ვალდებულება

თავდებობის ხელშეკრულების მომწესრიგებელი ნორმები წინასახელმწიფო ეტაპზე კრედიტორის მხრიდან თავდებისათვის მოვალის ქონებრივი მდგომარეობის შესახებ რაიმე ინფორმაციის მიწოდებისა და თავდებობის ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული რისკების განმარტების ვალდებულებას არ შეიცავს. მეტიც, კრედიტორს შეუძლია თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმებისას იქიდან ამოვიდეს, რომ თავდებს მის მიერ ნაკისრი რისკის შესახებ სრული წარმოდგენა აქვს.¹²⁷⁹

მართალია, კანონმდებელი წინასახელმწიფო ეტაპზე ამგვარი ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულებას არ ითვალისწინებს, თუმცა თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ და მისი მოქმედების მთლიანი პერიოდის განმავლობაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება თავდების დეტალურ ინფორმირებულობას ძირითადი ვალის მდგომარეობისა და მისი შესრულების მიმდინარეობის შესახებ. ამგვარი ინფორმირებულება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კოდექსის 905-ე მუხლიდან გამომდინარე თავდების კუთვნილი მოთხოვნის განხორციელების თვალსაზრისით.

ვინაიდან თავდები ის პირია, რომელიც საბოლოოდ მოვალის გადახდისუუნარობის რისკის მატარებლად გვევლინება, კანონმდებელმა გაითვალისწინა ეს გარემოება და კოდექსის 902-ე მუხლის პირველ ნაწილში ადგენს კრედიტორის მხრიდან თავდების ინფორმირების ვალდებულებას იმ შემთხვევაში, როდესაც ძირითადმა მოვალემ გადააცილა გადახდის ვადას. აღნიშნული ინფორმირება ძალზე მნიშვნელოვანია თავდებისათვის. იმ შემთხვევაში თუ თავდები დროულად იქნება ინფორმირებული შესრულების ვადის გადაცილების შესახებ, მას შეუძლია თვითონ აიძულოს ძირითადი მოვალე ვალი შეასრულოს, ანდა კოდექსის 904-ე მუხლით გათვალისწინებული წინაპირობების არსებობის შემთხვევაში თავდებობისაგან განთავისუფლებაც კი მოითხოვოს.¹²⁸⁰

გარდა ამისა, კანონმდებელი მოვალეს ასევე ანიჭებს უფლებას, თვითონ შეიქმნას სრული წარმოდგენა ძირითადი ვალის მდგომარეობის შესახებ. 902-ე მუხლის პირველი ნაწილის მეორე წინადადების შესაბამისად, თავდები უფლებამოსილია ნებისმიერ დროს მოსთხოვოს კრედიტორს ცნობები ძირითადი ვალის მდგომარეობის შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც წესი, ამგვარი ინფორმაციის მოძიება თავდების საქმეა, ამ შემთხვევაში კრედიტორი მაინც ვალდებულია თავდების მოთხოვნისთანავე მიაწოდოს მას ყველა საჭირო ინფორმაცია ძირითადი ვალის მდგომარეობის შესახებ. აღნიშნული რეგულირების შემოღებით კანონმდებელმა საკვებით სწორედ მიიღო მხედველობაში ის გარემოება, რომ იმისათვის, რათა თავდებს ობიექტური წარმოდგენა შეექმნას ძირითადი ვალის მდგომარეობის შესახებ, ინფორმაციის მხოლოდ მოვ-

¹²⁷⁸ Palandt/Sprau §776, Rn. 3.

¹²⁷⁹ MünchKomm/Habersack §765, Rn. 87.

¹²⁸⁰ Schröder, Lücken des deutschen Rechts im Bürgenschutz, 143.

ალის მხრიდან მიწოდება არ არის საკმარისი.¹²⁸¹ შესაძლებელია ძირითადად მოვალემ თავდებს ძირითადი ვალის მდგომარეობის შესახებ ცნობები დაუმალოს, ანდა არასწორი ინფორმაცია მიაწოდოს. რა თქმა უნდა, აღნიშნული ქმედება 905-ე მუხლიდან გამომდინარე, თავდების მოთხოვნის დაკმაყოფილების რისკს კიდევ უფრო გაზრდიდა. თავდებს უფლება უნდა ჰქონდეს თავდებობის ხელშეკრულების მოქმედების მთლიანი პერიოდის განმავლობაში თვითონ შეიქმნას წარმოდგენა ძირითადი ვალის მდგომარეობის შესახებ.¹²⁸²

თუ კრედიტორი დაარღვევს ამ ვალდებულებათგან რომელიმეს და არ მიაწვდის ინფორმაციას თავდებს, მაშინ იგი თავდების მიმართ მოთხოვნას დაკარგავს იმ ოდენობით, რა ოდენობითაც ვალდებულების შეუსრულებლობა გამოიწვევდა ზიანს.

ლ. თავდების მიერ კრედიტორის დაკმაყოფილების შედეგები

მართალია, თავდებობის ხელშეკრულებით თავდები კისრულობს ვალდებულებას მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულების გამო პასუხი აგოს კრედიტორის წინაშე, თუმცა, როდესაც თავდები დააკმაყოფილებს კრედიტორს, შემდეგ უკვე თვითონ მოვალესა და თავდებს შორის იწყება ურთიერთობის გარკვევა. კოდექსის 905-ე მუხლის თანახმად, როდესაც თავდები დააკმაყოფილებს კრედიტორს, ამ უკანასკნელზე გადადის კრედიტორის მოთხოვნა ძირითადი მოვალის მიმართ. კანონმდებელი აღნიშნული რეგულირებით ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ, მართალია, თავდები თავდებობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე კუთვნილ ვალდებულებას ასრულებს, თუმცა ეს შესრულება სხვისი – მოვალის ვალდებულების უზრუნველყოფას ემსახურება და შესაბამისად, ის ქონებრივი ტვირთი, რომელიც თავდებმა მოვალის მაგივრად გასწია, საბოლოოდ თავდებს არ უნდა დააწვეს კისერზე.¹²⁸³

კრედიტორის მოთხოვნა მოვალის მიმართ თავდებზე ამ უკანასკნელის მიერ კრედიტორის წინაშე ვალდებულების შესრულებისთანავე კანონის ძალით გადადის და ამისათვის თავდების მხრიდან რაიმე მოქმედების განხორციელება არ არის აუცილებელი. შესაბამისად თავდების მხრიდან თავდებობით ნაკისრი კუთვნილი ვალდებულების შესრულება კრედიტორის მოთხოვნის შეწყვეტას კი არ განაპირობებს მოვალის მიმართ, არამედ ამ მოთხოვნის უფლების დათმობას კანონის ძალით (cesio legis) და მის გადასვლას თავდებზე.¹²⁸⁴ შესაბამისად, თავდების მხრიდან კუთვნილი ვალდებულების შესრულება მოვალესა და კრედიტორს შორის არსებულ ურთიერთობაში მხოლოდ კრედიტორის ჩანაცვლებას განაპირობებს თავდებით.¹²⁸⁵

მაგალითი: დათომ ისესხა გიორგისაგან 500 ლარი ერთი თვის ვადით. დათოს ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით გიორგის წინაშე თავდებად დაუდგა თანამშრომელი ვახუშტი. დათომ ვერ გადაიხადა სესხი მითითებულ დროში. გიორგის მხრიდან დათოს მიმართ იძულებითი წესით დაკმაყოფილების მიღების მცდე-

¹²⁸¹ Knütel, FS Flume, 586.

¹²⁸² იქვე.

¹²⁸³ MünchKomm/Habersack §774, Rn. 2.

¹²⁸⁴ Ermann/E.Hermann §774, Rn. 1.

¹²⁸⁵ Ermann/E.Hermann §774, Rn. 4.

ელობას შედეგი არ მოჰყოლია, რის გამოც გიორგიმ ვახუშტის მოთხოვა თანხის გადახდა. თუ ვახუშტი დააკმაყოფილებს გიორგის მოთხოვნას, მაშინ აღნიშნული შესრულება გიორგისა და დათოს შორის არსებული სასახლო ურთიერთობის შეწყვეტას კი არ გამოიწვევს, არამედ ვახუშტი ჩაენაცვლება გიორგის ამ ურთიერთობაში და მის ადგილს დაიკავებს.

ნორმა გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც თავდები დააკმაყოფილებს კრედიტორს. ანუ იმისათვის, რომ თავდებმა 905-ე მუხლიდან გამომდინარე მოთხოვნა შეიძინოს მოვალის მიმართ, აუცილებელია კრედიტორის დაკმაყოფილების მომენტში კრედიტორის მოთხოვნა მოვალის მიმართ ნამდვილი იყოს, ანუ თავდებობით უზრუნველყოფილი ვალდებულება მოვალესა და კრედიტორს შორის უნდა არსებობდეს. იმ შემთხვევაში, როდესაც თავდები ასრულებს თავდებობიდან გამომდინარე ვალდებულებას, მაგრამ ძირითადი ვალდებულება მოვალესა და კრედიტორს შორის უკვე აღარ არსებობს, შეწყდა, ან ბათილია, მაშინ უფლების გადასვლა გამორიცხულია, ვინაიდან თავდები არარსებულ ვალდებულებას ასრულებს. ამ შემთხვევაში თავდები უფლებამოსილია უსაფუძვლო გამდიდრების წესების შესაბამისად უკან მოითხოვოს უსაფუძვლოდ გადახდილი თანხა.

თავდებზე კრედიტორის მოთხოვნის გადასვლასთან ერთად მასზე გადადის ასევე უზრუნველყოფის ის აქცესორული საშუალებებიც, რომლებიც მოვალის მიერ ძირითადი ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით იყო წარმოდგენილი. აღნიშნული რეგულირება პირდაპირ გამომდინარეობს სამოქალაქო კოდექსის 201-ე და 207-ე მუხლის მოთხოვნებიდან. აღნიშნული რეგულირება უადვილებს თავდებს კოდექსის 905-ე მუხლიდან გამომდინარე კუთვნილი მოთხოვნის განხორციელებას და ამცირებს იმ საფრთხეს, რომ თავდები ვერ შეძლებს მოვალის შესაძლო გადახდის უნარობის გამო კუთვნილი მოთხოვნის დაკმაყოფილებას. ამასთან, აღნიშნული გადასვლისათვის მნიშვნელობა არ ენიჭება იმ გარემოებას, ეს აქცესორული საშუალებები თავდებობის გაფორმებამდე არსებობდა, თუ მათი წარმოშობა თავდებობის გაფორმების შემდეგ მოხდა.¹²⁸⁶

ამგვარი გადაცემის შედეგი იმაში მდგომარეობს, რომ ის შესაგებლები, რომლებიც მოვალეს ძირითადი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე გააჩნდა კრედიტორის მიმართ, ხელუხლებელი რჩება. ამასთან ერთად, მოვალეს აქვს იმ შესაგებელის წარდგენის უფლებაც, რომელიც მასა და თავდებს შორის არსებული ურთიერთობიდან გამომდინარეობს.

რაც შეეხება არააქცესორულ უზრუნველყოფის საშუალებებს, ისინი ძირითადი მოთხოვნის გადასვლასთან ერთად ავტომატურ რეჟიმში არ გადადიან თავდებზე. ვინაიდან კანონმდებელი კოდექსის 201-ე მუხლში ზოგადად უზრუნველყოფის საშუალებათა გადასვლაზე საუბრობს, იმ გარემოებიდან უნდა ამოვიდეთ, რომ ნორმის არსი (Ratio Legis) ასევე არააქცესორული უზრუნველყოფის საშუალებებსაც მოიცავს. შესაბამისად იმის გათვალისწინებით, რომ თავდები მოვალის ვალდებულებისათვის დამატებით პასუხისმგებლობას კისრულობს, მას უფლება უნდა მიეცეს კოდექსის 905-ე, 201-ე 207-ე მუხლების შესაბამისად ამგვარი არააქცესორული უზრუნველყოფის საშუალებათა გადაცემა მოითხოვოს. საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა სრულ

¹²⁸⁶ MünchKomm/Habersack §774, Rn. 9.

შესაბამისობაშია გერმანულ სამართალში დამკვიდრებულ წესთან,¹²⁸⁷ რომელსაც, თავის მხრივ, ქართველი კანონმდებელი თავდებობის მომწესრიგებელი ნორმების შემუშავებისას მრავალ რეგულირებას დაესესხა. აღნიშნული გადაცემის ნამდვილობა ამ შემთხვევაში დამოკიდებული იქნება უზრუნველყოფის გამცემის თანხმობაზე.

შესაძლებელია ასევე მოვალესა და თავდებს შორის გაფორმებული იყოს ცალკე ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც თავდებმა იკისრა ვალდებულება თავდებად დადგომისა და მასში ყველა სხვა საკითხთან ერთად, ასევე თავდების მიერ კრედიტორის დაკმაყოფილების შემდეგ მოვალის მიმართ თავდების მოთხოვნის განხორციელების წესი და ოდენობაც იყოს განსაზღვრული. როდესაც მოვალესა და თავდებს შორის ამგვარი შეთანხმება არსებობს, თავდებს შეუძლია მოვალის მიმართ მოთხოვნის განხორციელება სამოქალაქო კოდექსის 905-ე მუხლის თანახმად ან მოვალესა და მას შორის არსებული შეთანხმების საფუძველზე.¹²⁸⁸

მ. თავდებობის ვალდებულებისაგან განთავისუფლების საფუძველები

ხშირად პრაქტიკაში თავდები თავდებობას მოვალის დავალების საფუძველზე კისრულობს. შესაძლებელია ასევე დავალების ხელშეკრულების არარსებობის, ანდა მისი ბათილობის შემთხვევაში პირი დავალების გარეშე სხვისი საქმეების წარმართვის წესების შესაბამისად, ცნობილი იქნეს თავდებად და მიენიჭოს რწმუნებულის უფლებები ძირითადი მოვალის მიმართ. ორივე შემთხვევაში კანონმდებელი თავდების ინტერესების დაცვას დიდ ყურადღებას უთმობს და 904-ე მუხლით განთავისწინებული წინაპირობების არსებობისას თავდებს ანიჭებს უფლებას, მოვალეს თავდებობისაგან განთავისუფლება მოსთხოვოს. 904-ე მუხლი არეგულირებს მოვალესა და თავდებს შორის არსებულ შიდა ურთიერთობას, რომელიც თავდებობის ხელშეკრულებით არ წარმოიშობა და არ რეგულირდება.¹²⁸⁹ აღნიშნული რეგულირებით კანონმდებელი მოდიფიცირებას უკეთებს თავდებობის საფუძველად არსებულ დავალების ნორმებს.¹²⁹⁰ კანონმდებელმა 904-ე მუხლის შემოღებით მხედველობაში მიიღო ის გარემოება, რომ დავალების ხელშეკრულების მარეგულირებელი ნორმები არ ითვალისწინებდნენ იმ გარემოებას, რომ თავდებობით ხელშეკრულებით თავდები განსაკუთრებულ რისკს კისრულობს და შესაბამისად, არ ზღუდავს მის უფლებას ნებისმიერ დროს შეწყვიტოს დავალების ხელშეკრულებით ნაკისრი თავდებობა.¹²⁹¹ შესაბამისად, დავალების, ანდა დავალების გარეშე სხვისი საქმეების წარმოების წესების შესაბამისად ნაკისრი თავდებობის შეწყვეტის უფლება თავდებს ნებისმიერ დროს კი არ აქვს, არამედ ეს უფლება შეზღუდულია 904-ე მუხლით განთავისწინებულ შემთხვევებამდე. რეგულირება იცავს თავდებს იმ შემთხვევისაგან, როდესაც მას კრედიტორი ჯერ არ დაუკმაყოფილებია. იმ შემთხვევაში როდესაც თავდები დააკმაყოფილებს კრედიტორს, ამ შემთხვევაში თავდებობის ვალდებულებისაგან განთავისუფლების მოთხოვნა გამორიცხებულია.

¹²⁸⁷ Dauner-Lieb/Langen/Beckmann §774 Rn 6; Ermann/E.Hermann §774 Rn 8; Looschelders Schuldrechts BT, Rn 977; BGH NJW 1990, S903; BGH NJW 1995, 2636.

¹²⁸⁸ MünchKomm/Habersack, §774, Rn. 16.

¹²⁸⁹ Staudinger/Horn §775, Rn. 1.

¹²⁹⁰ Ermann/E. Hermann §775, Rn. 1.

¹²⁹¹ Renicke/Tiedke, Bürgschaftsrecht, 148f, Rn.434.

კოდექსის 904-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ პუქტის თანახმად, ამგვარი უფლება თავდება მაშინ აქვს, როდესაც ძირითადი მოვალის ქონებრივი მდგომარეობა არსებითად გაუარესდა. იმის დასადგენად გაუარესდა თუ არა მოვალის ქონებრივი მდგომარეობა არსებითად, აუცილებელია თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმების მომენტში არსებული მოვალის ქონებრივი მდგომარეობა შევადაროთ თავდებობისაგან განთავისუფლების უფლების განხორციელების მომენტში არსებულ მდგომარეობასთან.¹²⁹² ამგვარი არსებითი გაუარესება სახეზე გვექნება მაშინ, როდესაც ძირითად მოვალეს აღარ შეუძლია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ვალდებულებები, როგორცაა, მაგალითად, გადასახადები, პროცენტები და ა.შ. შეასრულოს.¹²⁹³ ამგვარ ქონებრივ გაუარესებას მხოლოდ მაშინ ექნება ადგილი, როდესაც იგი თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ წარმოიშობა და ამ მომენტიდან თავდების რისკი იმგვარად გაიზარდა, რომ იგი მოვალის დავალებასთან, რომელიც თავდებობის წარმოშობას უდევს საფუძვლად, შეუთავსებელია.¹²⁹⁴ ამასთან, აუცილებელია ამგვარმა გაუარესებამ 905-ე მუხლიდან გამომდინარე თავდების უფლების განხორციელებას საფრთხე შეუქმნას.¹²⁹⁵ იმ შემთხვევაში, თუ გაუარესდება მოვალის ქონებრივი მდგომარეობა, მაგრამ იგი 905-ე მუხლიდან გამომდინარე მოთხოვნაზე გავლენას არ იქონიებს, მაშინ თავდება თავდებობისაგან განთავისუფლების საფუძველი არ წარმოიშობა. თავდება ასევე არა აქვს უფლება მოითხოვოს თავდებობისაგან განთავისუფლება იმ შემთხვევაში, როდესაც, მართალია, ძირითადი მოვალის მდგომარეობა თავდებობის გაფორმების შემდეგ არსებითად გაუარესდა, თუმცა 905-ე მუხლიდან გამომდინარე, თავდების მოთხოვნა ძირითადი მოვალის მიმართ სხვა თავდებობით, ანდა უზრუნველყოფის სხვა საშუალებით არის უზრუნველყოფილი.¹²⁹⁶ თუ იმ დროის განმავლობაში, სანამ თავდები განახორციელებს 904-ე მუხლიდან გამომდინარე კუთვნილ უფლებას, ძირითადი მოვალის ქონებრივი მდგომარეობა ისევ გაუმჯობესდება, მაშინ თავდები დაკარგავს 904-ე მუხლიდან გამომდინარე თავდებობისაგან განთავისუფლების მოთხოვნის უფლებას.¹²⁹⁷

904-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ბ“ პუქტის თანახმად თავდები ასევე იმ შემთხვევაშია უფლებამოსილი მოითხოვოს თავდებობისაგან განთავისუფლება, როდესაც თავდებობის ხელშეკრულების წარმოშობის შემდეგ მოვალისაგან გადახდევინება არსებითად გართულდა მის მიერ საცხოვრებელი ადგილის, ანდა ადგილსამყოფელის შეცვლის გამო. გაძნელება შესაძლებელია გამოწვეულ იქნეს საცხოვრებელი ადგილის საზღვარგარეთ გადატანით.¹²⁹⁸ ასევე შესაძლებელია გადახდევინების არსებითი გართულება თავდებისა და კრედიტორისათვის უცნობი ადგილის ამორჩევით, ანდა ადგილსამყოფელის ხშირი ცვლილებით იყოს განპირობებული.¹²⁹⁹ საცხოვრებელი ადგილის, ანდა ადგილსამყოფელის ცვლილების შედეგად გადახდევინება არსებითად

¹²⁹² Staudinger/Horn §775, Rn. 8.

¹²⁹³ Prütting/Wegen/Weinreich/Brödermann §775, Rn. 9.

¹²⁹⁴ Renicke/Tiedke, Bürgschaftsrecht, 152, Rn.444.

¹²⁹⁵ MünchKomm/Habersack §775, Rn. 6.

¹²⁹⁶ Renicke/Tiedke, Bürgschaftsrecht, 152. Rn. 444.

¹²⁹⁷ Prütting/Wegen/Weinreich/Brödermann §775, Rn. 11.

¹²⁹⁸ Staudinger/Horn §773, Rn.6.

¹²⁹⁹ Ermann/E. Hermann §773, Rn. 3.

გაძნელდა თუ არა, სასამართლომ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ყველა გარემოებისა და იმ ურთიერთობის გათვალისწინებით უნდა გადაწყვიტოს, რომლის უზრუნველსაყოფადაც გაფორმდა თავდებობის ხელშეკრულება.¹³⁰⁰

კოდექსის 904-ე მუხლის „გ“ პუნქტის თანახმად, მესამე შემთხვევას კანონმდებელი უშვებს იმ შემთხვევაში, როდესაც კრედიტორს თავდების წინააღმდეგ აქვს შესრულებაზე სააღსრულებო წარწერის მქონე დოკუმენტი. ეს უფლება ქარწყლდება, როდესაც განხორციელების საფრთხე აღარ არსებობს,¹³⁰¹ ანუ როდესაც მოვალე, ვთქვათ, ვალდებულებას შეასრულებს.

კოდექსის 904-ე მუხლით გათვალისწინებული საფუძვლები შესაძლებელია ძირითად მოვალესა და თავდებს შორის შეთანხმებით საერთოდ გამოირიცხოს, ანდა, პირიქით, განივრცოს.¹³⁰² ნორმა დისპოზიციური ხასიათისაა და ამგვარ შესაძლებლობას იძლევა. ამ საფუძვლების არსებობისას მოვალე ვალდებულია თავდები გაათავისუფლოს თავდებობისაგან და შესაბამისად, კრედიტორის მხრიდან შესაძლო მოთხოვნის წარდგენის რისკისაგან. ის თუ როგორ განხორციელებს მოვალე 904-ე მუხლიდან გამომდინარე თავდების მოთხოვნის დაკმაყოფილებას და მის განთავისუფლებას თავდებობის ვალდებულებისაგან, მთლიანად მის შეხედულებაზეა დამოკიდებული.¹³⁰³ მას შეუძლია კრედიტორის მოთხოვნა დააკმაყოფილოს და ამგვარად, შეწყვიტოს თავდების ვალდებულება, ანდა თავდებს უბიძგოს თავდებობის გათავისუფლების მოთხოვნისაკენ.¹³⁰⁴ იმ შემთხვევაში, როდესაც თავდების მოთხოვნა განთავისუფლებაზე ჯერ არ წარმოშობილა, მოვალეს შეუძლია თავდებს თავდებობით ნაკისრი ვალდებულებისაგან განთავისუფლების ნაცვლად ძირითადი ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფა მისცეს. ამ შემთხვევაში მოვალის მიერ წარდგენილი უზრუნველყოფა სრულად უზრუნველყოფს 905-ე მუხლიდან გამომდინარე თავდებზე გადასული კრედიტორის ძირითადი მოთხოვნის განხორციელებას და შესაბამისად, ის რისკი, რომ კრედიტორის დაკმაყოფილების შემდეგ თავდები ვერ შეძლებს კუთვნილი მოთხოვნის დაკმაყოფილებას, აღარ არსებობს. შესაბამისად, არც თავდებობისაგან განთავისუფლების უფლება წარმოიშობა. ამგვარი არჩევანის უფლება, რომელიც თავდების განთავისუფლების ნაცვლად მისთვის ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიცემას გულისმობს, მხოლოდ მოვალეს გააჩნია, თავდების არჩევის უფლება არ წარმოიშობა.¹³⁰⁵

ნ. თავდებობის ხელშეკრულების შეწყვეტა

თავდებობის ხელშეკრულება შესაძლებელია, სხვადასხვა საფუძვლით შეწყდეს. როგორც არაერთხელ აღინიშნა, თავდებობა აქცესორული ვალდებულებაა და შესაბამისად, მისი სვე-ბედი ძირითადი ვალდებულების ბედზეა დამოკიდებული. ძირითადი ვალდებულების შეწყვეტა ავტომატურად გამოიწვევს თავდებობის ხელშეკრულების შეწყვეტასაც.

¹³⁰⁰ MünchKomm/Habersack §773, Rn. 7.

¹³⁰¹ MünchKomm/Habersack §775, Rn. 9.

¹³⁰² Renicke/Tiedke, Bürgschaftsrecht, 153, Rn. 448.

¹³⁰³ Staudinger/Horn §775, Rn. 4.

¹³⁰⁴ Dauner-Lieb/Langen/Beckmann §775, Rn. 7.

¹³⁰⁵ MünchKomm/Habersack §775, Rn.12.

თავდებობის ხელშეკრულება შესაძლებელია, რომ განსაზღვრული ან განუსაზღვრელი ვადით იყოს დადებული. თუ ხელშეკრულება განსაზღვრული ვადითაა დადებული, ის ავტომატურად შეწყდება ამ ვადის გასვლისთანავე. რაც შეეხება უვადო თავდებობის ხელშეკრულებას, თავდებს შეუძლია, რომ იგი შეწყვიტოს და დროში შეუზღუდავ პასუხისმგებლობას თავი დააღწიოს. კანონი შესაბამის რეგულირებას ითვალისწინებს უვადო თავდებობის ხელშეკრულების შეწყვეტასთან დაკავშირებით. სამოქალაქო კოდექსის 903-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, შესაძლებელია ამგვარი უვადო ხელშეკრულების შეწყვეტა სამთვიანი ვადის დაცვით. თავდებმა უნდა მოითხოვოს ხელშეკრულების შეწყვეტა და მოთხოვნიდან სამი თვის ვადაში ეს მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს.¹³⁰⁶ სამთვიანი ვადის გასვლის მომენტში თავდებობის ხელშეკრულება შეწყვეტილად ჩაითვლება.¹³⁰⁷

903-ე მუხლის თანახმად, სამთვიანი ვადა გამოიყენება ასევე ვადიანი თავდებობის ხელშეკრულების შეწყვეტის შემთხვევაში. იმ ვადიან ხელშეკრულებებში, სადაც 5 წელზე მეტია გასული, თავდებობის შეწყვეტა მოთხოვნიდან 3 თვის განმავლობაში იქნება შესაძლებელი. ხელშეკრულების ცალმხრივი შეწყვეტის შემთხვევაში თავდები ვალდებულია შეასრულოს ყველა ის ვალდებულება, რაც მას თავდებობის ხელშეკრულებით ჰქონდა ნაკისრი.

თავდებობის ხელშეკრულების შეწყვეტის საფუძველს წარმოადგენს ასევე ის შემთხვევა, როდესაც ვალის გადაკისრება ხდება და მესამე პირი იკავებს მოვალის ადგილს. სამოქალაქო კოდექსის 206-ე მუხლიდან პირდაპირ გამომდინარეობს, რომ აღნიშნულ შემთხვევაში, თუ თავდები არ განაცხადებს თანხმობას ამ ურთიერთობის გაგრძელებაზე, თავდებობა შეწყდება. ამ შემთხვევაში თავდების განცხადებისათვის აუცილებელია შესაბამისი წერილობითი ფორმის დაცვა, რომ იგი თანახმაა განაგრძოს თავდებობა. რაც შეეხება იმ შემთხვევას, როდესაც კრედიტორი მოვალის მიმართ მოთხოვნას უთმობს სხვა პირს, მაშინ სამოქალაქო კოდექსის 201-ე მუხლის თანახმად, თავდებობაც ამ პირზე გადავა კანონის ძალით (ipso ure).

მოვალის გარდაცვალება გავლენას ვერ მოახდენს თავდებობის ხელშეკრულების ნამდვილობაზე. თავდებობის ხელშეკრულება რჩება ნამდვილი და განაგრძობს არსებობას. ეს წესი გამოიყენება ასევე მაშინ, როდესაც მემკვიდრეები შეზღუდულად აგებენ პასუხს.¹³⁰⁸ ასევე თავდების გარდაცვალებაც არ განაპირობებს თავდებობის ხელშეკრულების შეწყვეტას.¹³⁰⁹ იგი გადადის მემკვიდრეებზე და განაგრძობს არსებობას.

¹³⁰⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები, წიგნი IV, ტომი II, გვ. 241.

¹³⁰⁷ იქვე.

¹³⁰⁸ Reinicke/Tiedtke, Bürgschaftsrecht, 46, Rn.141.

¹³⁰⁹ Reinicke/Tiedtke Bürgschaftsrecht, 46, Rn.143.

2. საბანკო გარანტია

ა. ცნება

საქართველოში საბანკო გარანტია ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის საკმაოდ გავრცელებული საშუალებაა. 879-ე მუხლის თანახმად, იგი ფულადი ვალდებულებაა, რომლის შესრულებასაც პრინციპალის თხოვნით გარანტი წერილობით კისრულობს ბენეფიციარის წინაშე ბენეფიციარის მხრიდან ფულადი თანხის გადახდის შესახებ წერილობითი მოთხოვნის საფუძველზე. მისი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ პრინციპალის მიერ ნაკისრი ვალდებულების შესრულებლობის შემთხვევაში გარანტს პრინციპალის ნაცვლად ვალდებულების შესრულება კი არ ეკისრება ბენეფიციარის წინაშე, არამედ მხოლოდ გარანტით გათვალისწინებული თანხის გადახდა.¹³¹⁰

როგორც ნორმის დანაწესიდან ჩანს, საბანკო გარანტიის ვალდებულების მონაწილეები არიან: გარანტი, პრინციპალი და ბენეფიციარი. გარანტი, პრინციპალის თხოვნის საფუძველზე, გასცემს საბანკო გარანტიას. 879-ე მუხლის თანახმად, გარანტის როლში შეიძლება გამოვიდნენ როგორც ბანკი და სადაზღვევო კომპანიები, ასევე სხვა საკრედიტო დაწესებულებები. პრინციპალი არის პირი, რომელიც მოვალეა იმ ძირითად ვალდებულებაში, რომლის უზრუნველსაყოფად ბანკი გარანტიას გასცემს. პრინციპალი შეიძლება იყოს როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირი.¹³¹¹ რაც შეეხება ბენეფიციარს, იგი სწორედ საბანკო გარანტით უზრუნველყოფილი ძირითადი ვალდებულებისა და თავად საბანკო გარანტიის კრედიტორად გვევლინება. პრინციპალის მსგავსად, ბენეფიციარიც შეიძლება როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიული პირი იყოს.

საბანკო გარანტია განსაკუთრებით ხელსაყრელი და მიმზიდველია ბენეფიციარისთვის. მნიშვნელოვანი რისკები საბანკო გარანტიიდან ბენეფიციარისთვის არ გამომდინარეობს.¹³¹² საბანკო გარანტიის ვალდებულების სხვა მონაწილეებთან შედარებით მას საკმაოდ ძლიერი სამართლებრივი პოზიცია აქვს.¹³¹³

ბენეფიციარისვის, ერთი მხრივ, საბანკო გარანტიის მიმზიდველობა იმაში მდგომარეობს, რომ საბანკო გარანტია თავდებობის მსგავსად განეკუთვნება პირადი უზრუნველყოფის საშუალებას, რომლის დროსაც ვალდებულების შესრულება სწორედ უზრუნველყოფის გამცემის გადახდისუნარიანობაზეა დამოკიდებული.¹³¹⁴ ვინაიდან გარანტი მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად ბანკი, სადაზღვევო კომპანია, ან სხვა საკრედიტო დაწესებულებაა, ბენეფიციარს გარანტიის ფარგლებში ჰყავს გადახდისუნარიანი მოვალე, რომელიც მოთხოვნის ჯეროვანი წესით წარდგენის შემთხვევაში დააკმაყოფილებს მის მოთხოვნას.¹³¹⁵ მეორე მხრივ, საბანკო გარანტია უზრუნველყოფს იმას, რომ ბენეფიციარი გარანტისაგან საბანკო გარანტით

¹³¹⁰ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 205.

¹³¹¹ *Schütze*, Bankgarantien, S6.

¹³¹² *Graf von Westphalen/Jud/Westphalen*, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr, S8.

¹³¹³ *Horn*, NJW 1980, S2153.

¹³¹⁴ *Schimansky/Bunte/Lwowski/T. Fischer*; Bankrechtshandbuch, Band II, §121 Rn 9.

¹³¹⁵ *Schimansky/Bunte/Lwowski/T. Fischer*; Bankrechtshandbuch, Band II, §121 Rn 11.

გათვალისწინებულ თანხას მიიღებს. ამისთვის ბენეფიციარს არ სჭირდება იმის მტკიცება, ნამდვილად დაარღვია თუ არა პრინციპალმა საბანკო გარანტიით უზრუნველყოფილი ვალდებულება.¹³¹⁶ საბანკო გარანტია უზრუნველყოფს ბენეფიციარის დაკმაყოფილებას იმ შემთხვევაშიც, როდესაც პრინციპალსა და ბენეფიციარს შორის არსებული ძირითადი ვალდებულებიდან გამომდინარე ბენეფიციარის მოთხოვნა არ წარმოშობილა,¹³¹⁷ მთლიანად შესრულდა, შეწყდა ან ბათილია.¹³¹⁸ შესაბამისად, საბანკო გარანტიის უპირატესობა სხვა უზრუნველყოფის საშუალებებთან შედარებით იმაში მდგომარეობს, რომ საბანკო გარანტიის დროს მოქმედებს პრინციპი „ჯერ გადაიხადე, შემდეგ იდავე“.¹³¹⁹

ეკონომიკური თვალსაზრისით, საბანკო გარანტიის გაცემა გარანტის მხრიდან კრედიტის გაცემას უთანაბრდება.¹³²⁰ კრედიტის მიმღების როლში პრინციპალი გამოდის.¹³²¹ შესაბამისად, საბანკო გარანტიის გაცემის დროს გარანტი მხოლოდ პრინციპალის გადახდისუნარიანობის შემოწმებით შემოიფარგლება.¹³²² სწორედ პრინციპალისგან შეეცდება გარანტი რეგრესული ანაზღაურების მიღებას, ბენეფიციარის დაკმაყოფილების შემდეგ ბენეფიციარის პიროვნება გარანტის მიერ მხედველობაში არ მიიღება. გარანტი არ წარმოადგენს ბენეფიციარსა და პრინციპალს შორის არსებული ურთიერთობის მონაწილეს. იგი არ ერევა ამ ურთიერთობაში. საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, გარანტს ეკისრება გადახდის ვალდებულება, რომელიც ძირითადად, პრინციპალსა და ბენეფიციარს შორის არსებული ვალდებულებისაგან დამოუკიდებელია. ამდენად, გარანტისათვის მთავარი რისკი იმაში მდგომარეობს, რომ პრინციპალი გადახდისუნარო გახდება და ბენეფიციარის დაკმაყოფილების შემდეგ რეგრესული ანაზღაურების მოთხოვნის დაკმაყოფილებას ვერ შეძლებს. პრაქტიკაში, როგორც წესი, ამ რისკების თავიდან აცილების მიზნით, საბანკო გარანტიის გაცემა სხვადასხვა უზრუნველყოფის საშუალების წარმოდგენაზეა დამოკიდებული.

საბანკო გარანტიის არააქცესორული ბუნებიდან გამომდინარე, იგი განსაკუთრებით დიდი საფრთხის შემცველია პრინციპალისთვის. სწორედ პრინციპალია იმ რისკის მატარებელი, რომ ბენეფიციარი იმ შემთხვევაშიც შეძლებს საბანკო გარანტიიდან დაკმაყოფილების მიღებას, როდესაც პრინციპალსა და ბენეფიციარს შორის ვალდებულება არ წარმოშობილა,¹³²³ ამ ვალდებულებიდან გამომდინარე, ბენეფიციარის მოთხოვნა მთლიანად შესრულდა, შეწყდა ან ბათილია.¹³²⁴ გარანტი, რომელიც დააკმაყოფილებს ბენეფიციარს, ბენეფიციარისათვის გადახდილ თანხას, რეგრესული წესით სწორედ პრინციპალისგან აინაზღაურებს. გარანტის დაკმაყოფილების შემდეგ

¹³¹⁶ იქვე.

¹³¹⁷ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 213.

¹³¹⁸ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხილეთ, თავი 3.2.9.

¹³¹⁹ *Lieseke WM 1968*, S 22.

¹³²⁰ *Nielsen*, Bankgarantien bei Außenhandelsgeschäften, S16.

¹³²¹ *Graf von Westphalen/Jud/Westphalen*, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr, S7.

¹³²² იქვე.

¹³²³ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 213.

¹³²⁴ *Graf von Westphalen/Jud/Westphalen*, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr, S 4, იხ. ასევე, 887 II მუხლი.

ყველა სადავო საკითხი ბენეფიციარსა და პრინციპალს შორის უნდა გაირკვეს.¹³²⁵ ამ მომენტისათვის კი ბენეფიციარი შესაძლოა გადახდისუუნარო აღმოჩნდეს და ვერ შეძლოს უსაფუძვლოდ გადახდილი თანხის დაბრუნება. საბანკო გარანტიის ურთიერთობის მონაწილეთა შორის ფაქტობრივად ორი ხელშეკრულება იდება. თავდაპირველად საბანკო გარანტიის ხელშეკრულება ფორმდება პრინციპალსა და გარანტს შორის.¹³²⁶ იგი ორმხრივი სასყიდლიანი ხელშეკრულებაა,¹³²⁷ რომლის საფუძველზეც გარანტი გარკვეული საზღაურის სანაცვლოდ კისრულობს ვალდებულებას გასცეს საბანკო გარანტია ბენეფიციარზე.¹³²⁸ პრინციპალსა და გარანტს შორის ხელშეკრულებისათვის კანონი რაიმე ფორმას არ ითვალისწინებს, იგი შეიძლება ზეპირადაც დაიდოს.¹³²⁹ 879-ე მუხლიდან გამომდინარე, ფორმასავალდებულო მხოლოდ თავად საბანკო გარანტიაა, რომელსაც გარანტი გასცემს ბენეფიციარზე.

საბანკო გარანტიის პირობები დეტალურად უნდა განისაზღვროს პრინციპალსა და გარანტს შორის დადებულ ხელშეკრულებაში.¹³³⁰ პრინციპალის თხოვნა, რომლითაც იგი ითხოვს გარანტისაგან საბანკო გარანტიის გაცემას, ნათელი და ზუსტი უნდა იყოს.¹³³¹ გარანტი ვალდებულია საბანკო გარანტია პრინციპალის თხოვნის შესაბამისად და გარანტთან გაფორმებული ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მითითებების შესაბამისად გასცეს.¹³³² გარანტი მკაცრადაა პრინციპალის მითითებებით შეზღუდული. მას არ შეუძლია გადაუხვიოს მათ და თვითნებურად განსაზღვროს გარანტიის პირობები.¹³³³ დამოუკიდებელი გადაწყვეტილების მიღება გარანტს მხოლოდ იმ შემთხვევაში ხელეწიფება, როდესაც პრინციპალი მიანიჭებს მას ამგვარ უფლებამოსილებას.¹³³⁴

საბანკო გარანტიის გაცემის შესახებ ხელშეკრულების გაფორმება პრინციპალსა და ბენეფიციარს შორის და თავად საბანკო გარანტიის გაცემა არ არის ერთი და იგივე.¹³³⁵ საბანკო გარანტიის გაცემის შესახებ ხელშეკრულების გაფორმება ჯერ კიდევ არ ნიშნავს საბანკო გარანტიის არსებობას, არამედ იგი მხოლოდ გარანტის ვალდებულებას წარმოშობს საბანკო გარანტიის გაცემის თაობაზე.¹³³⁶ იმ შემთხვევა-

¹³²⁵ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხილეთ, თავი 3.2.11.

¹³²⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 20 ოქტომბრის №ას-562-871-09 გადაწყვეტილება.

¹³²⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 20 ოქტომბრის №ას-562-871-09 გადაწყვეტილება, ამ საკითხთან დაკავშირებით განსხვავებული მოსაზრება იხ. შენგელია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-4, ტომი მე-2, თბ., 2001, 615-ე მუხლი, გვ. 216.

¹³²⁸ *MünchKomm HGB /Welter, Zahlungsverkehr*, Rn J 24; *Canaris, Bankvertragsrecht*, Rn 1106.

¹³²⁹ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 213.

¹³³⁰ *Schütze, Bankgarantien*, S 19.

¹³³¹ *Uniform Rules on Demand Guarantees (URDG) ICC-Publ. №458 Art. 3.*

¹³³² *Staudinger/Horn Vorb. zu §765-778 BGB*, Rn 358; *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer, Bankrechts-Handbuch*, §121 Rn 82.

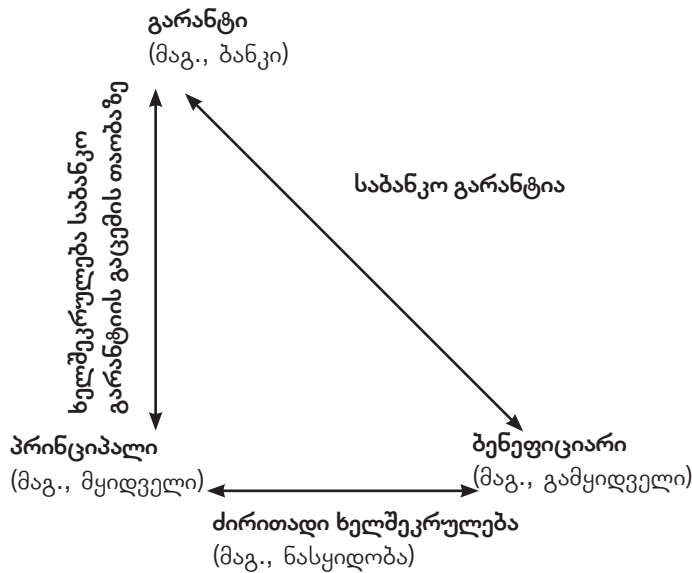
¹³³³ *Canaris, Bankvertragsrecht*, Rn 1107; *Baumbach/Hopt HGB/Hopt, Bankgeschäfte*, Rn L/4.

¹³³⁴ *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer, Bankrechts-Handbuch*, §121Rn 83.

¹³³⁵ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 212.

¹³³⁶ იქვე.

ში, თუ გარანტი დააკმაყოფილებს პრინციპალის თხოვნას, მაშინ იგი გასცემს საბანკო გარანტიას, რომელიც ცალმხრივი ხელშეკრულებაა და რომელიც გარანტის ცალმხრივ ვალდებულებას წარმოშობს ბენეფიციარის წინაშე.¹³³⁷ იმისათვის, რათა საბანკო გარანტიის ხელშეკრულება დადებულად ჩაითვალოს, აუცილებელია ბენეფიციარი დაეთანხმოს გარანტიის პირობებს. ბენეფიციარის მხრიდან თანხმობის გამოხატვა პრაქტიკაში, როგორც წესი, კონკლუდენტურად, საბანკო გარანტიის მიღებით ხორციელდება.¹³³⁸ საბანკო გარანტია რეალური ხასიათის ხელშეკრულებაა,¹³³⁹ იგი აუცილებლად წერილობითი ფორმით უნდა იქნეს გამოხატული.

როგორც აღინიშნა, საბანკო გარანტიის გაცემა პრინციპალის თხოვნისა და მისი მითითებების შესაბამისად უნდა მოხდეს. მასში აუცილებლად უნდა მიეთითოს გარანტის, პრინციპალისა და ბენეფიციარის პიროვნება. საბანკო გარანტიაშივე უნდა მიეთითოს ხელშეკრულება, რომლის უზრუნველსაყოფადაც ხდება მისი გაცემა.¹³⁴⁰ გარდა ამისა, ჩსაბანკო გარანტიიდან ნათლად უნდა გამომდინარეობდეს თანხის მაქსიმალური ოდენობა, რომლის გადახდასაც გარანტი კისრულობს ბენეფიციარის წინაშე პრინციპალის მაგივრად.¹³⁴¹ საბანკო ურთიერთობებში ჩვეულებრივი პრაქტიკაა, რომ თანხა, რომლის ფარგლებშიც გარანტი კისრულობს ვალდებულებას არა მხოლოდ ციფრებში, არამედ სიტყვასიტყვით იქნეს გამოხატული გარანტიის ტექსტ-

¹³³⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენარმეო, •სამოქალაქო• და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 20 ოქტომბრის №ას-562-871-09 გადაწყვეტილება.

¹³³⁸ MünchKomm HGB /Welter, Zahlungsverkehr, Rn 44.

¹³³⁹ შენგელია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-4, ტომი მე-2, თბილისი, 2001, 615-ე მუხლი, გვ. 216.

¹³⁴⁰ Uniform Rules on Demand Guarantees (URDG) ICC-Publ. №458 Art. 3.

¹³⁴¹ Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer, Bankrechts-Handbuch, §121 Rn 55.

ში.¹³⁴² ამ თანხის ზევით გარანტს პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება. გარანტის პასუხისმგებლობის მაქსიმალური თანხა საბანკო გარანტიაში, როგორც წესი, ეროვნულ ვალუტაში განისაზღვრება, თუმცა შესაძლებელია გარანტმა საბანკო გარანტია უცხოურ ვალუტაშიც გასცეს. საბანკო გარანტიაში უნდა განისაზღვროს საგარანტო შემთხვევა, ანუ ვალდებულების ის დარღვევა, რომელიც ბენეფიციარს გარანტისაგან თანხის მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს.¹³⁴³ ზოგიერთ შემთხვევაში მხარეები საბანკო გარანტიის ტექსტში მის განსაზღვრას საკმაოდ ზოგადი სახით ახდენენ, რაც ბენეფიციარს უფლებას აძლევს პირველივე მოთხოვნისთანავე დაიკმაყოფილოს საკუთარი მოთხოვნა ე.წ. **გარანტია პირველივე მოთხოვნისთანავე**.¹³⁴⁴ გარანტიის ტექსტში უნდა მიეთითოს მისი ძალაში შესვლის თარიღი, მოქმედების ვადა და გარანტიის შეწყვეტის წინაპირობები. გარდა აღნიშნულისა, გარანტიაშივე უნდა განისაზღვროს ბენეფიციარის მხრიდან მოთხოვნის წარდგენის ფორმა და თანდართული დოკუმენტების ნუსხა. მიღებული პრაქტიკაა ასევე საბანკო გარანტიაში იმ წინაპირობების შეთანხმება, რომელთა არსებობის შემთხვევაშიც, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, გარანტის პასუხისმგებლობა შემცირდება.¹³⁴⁵ 883-ე მუხლის შესაბამისად, შესაძლოა საბანკო გარანტიაში მითითებული იყოს საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის გადაცემის შესაძლებლობაც.

საბანკო გარანტიას, როგორც ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის საშუალებას, მრავალი ქვეყნის კანონმდებლობა იცნობს. 1970 წლიდან მოყოლებული საერთაშორისო დონეზე იყო საბანკო გარანტიის მოწესრიგებელ ნორმათა უნიფიკაციის არაერთი მცდელობა.¹³⁴⁶ მაგალითად, 1978 წელს საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ შემუშავებულ იქნა სახელშეკრულებო გარანტიებისათვის ერთიანი დირექტივა (ICC-Publ. Nr. 325 _ Uniform Rules for Contract Guarantees).¹³⁴⁷ ამ დირექტივამ მნიშვნელოვანი პრატიკული ფუნქცია ვერ შეიძინა.¹³⁴⁸ 1991 წლის 3 დეკემბერს საერთაშორისო სავაჭრო პალატამ მიიღო დირექტივა გარანტიის მოთხოვნის ერთიანი წესების შესახებ (ICC-Publ. Nr. 458 _ Uniform Rules on Demand Guarantees (URDG)).¹³⁴⁹ თუმცა, დირექტივით გათვალისწინებული მოთხოვნის წარდგენის ცალკეული წესები მნიშვნელოვნად ართულებდა ბენეფიციარის მხრიდან მოთხოვნის განხორციელებას.¹³⁵⁰ შესაბამისად, აღნიშნულმა დირექტივამაც პრაქტიკაში ფეხი ვერ მოიკიდა.¹³⁵¹ დირექტივის საფუძვლიანი გადაამუშავების შემდეგ, 2009 წლის 24 ნოემბერს საერთაშორისო სავაჭრო პალატამ ახალი რედაქცია შეიმუშავა, რომელიც URDG Nr. 758 პუბ-

¹³⁴² *Graf von Westphalen/Jud/Westphalen*, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr, S 124.

¹³⁴³ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 219.

¹³⁴⁴ იქვე. იხ. ასევე, *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer*, Bankrechts-Handbuch, §121 Rn 13.

¹³⁴⁵ *Schütze*, Bankgarantien, S 23; *Uniform Rules on Demand Guarantees* (URDG) ICC-Publ. №458 Art 3 lit.

H.

¹³⁴⁶ *MünchKomm HGB /Welter*, Zahlungsverkehr, Rn 6.

¹³⁴⁷ იქვე.

¹³⁴⁸ *Eisele*, Bank- und Kapitalmarktrecht, S 143.

¹³⁴⁹ *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer*, Bankrechts-Handbuch, §121 Rn 288.

¹³⁵⁰ იქვე.

¹³⁵¹ *Eisele*, Bank- und Kapitalmarktrecht, S 143.

ლიკაციის სახით გამოქვეყნდა და 2010 წლის 1 ივლისს შევიდა ძალაში.¹³⁵² ერთ-ერთი მთავარი მიზანი ამგვარი რევიზიის იმაში მდგომარეობს, რომ საბანკო გარანტიის წესები აკრედიტივის წესებს გაუთანაბროს.¹³⁵³ გარდა ამისა, გათვალისწინებულ იქნა ის პრაქტიკული გამოცდილება, რაც URDG Nr. 458 მოქმედების განმავლობაში დაგროვდა. ხსენებული დირექტივებით გათვალისწინებული ცაკლუელი წესები მრავალმა ქვეყანამ გაიზიარა. გამონაკლისი არც ქართული სამართალია.

საბანკო გარანტიის ნიმუში

გარანტი სს „/-----/ ბანკი“

/-----/(გარანტიის საიდენტიფიკაციო კოდი)

/-----/(მისამართი)

პრინციპალი /-----/

/-----/ (პირადი ნომერი, ანდა საიდენტიფიკაციო კოდი)

/-----/(მისამართი)

ბენეფიციარი /-----/

/-----/ (პირადი ნომერი, ანდა საიდენტიფიკაციო კოდი)

/-----/(მისამართი)

ბანკისათვის ცნობილი გახდა, რომ 20--- წლის /-----/ პრინციპალსა /-----/ და ბენეფიციარს /-----/ შორის დაიდო ნასყიდობის ხელშეკრულება № ---, რომლის სრული და დროული შესრულების უზრუნველსაყოფის მიზნით პრინციპალმა იკისრა საბანკო გარანტიის წარდგენის ვალდებულება.

წინამდებარე საბანკო გარანტიით გარანტი სს „/-----/ ბანკი“ კისრულობს გამოუთხოვად ვალდებულებას გადაუხადოს ბენეფიციარს /-----/ ნებისმიერი თანხა/თანხები, მაგრამ არა უმეტეს ჯამში /-----/ (თანხა სიტყვიერად) ბენეფიციარის წერილობითი მოთხოვნის მიღებიდან /-----/ (დღეთა რაოდენობა სიტყვიერად) დღის ვადაში.

საბანკო გარანტიის მაქსიმალური თანხა /-----/ (თანხა სიტყვიერად) ლარი.

¹³⁵² Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer; Bankrechts-Handbuch, Rn 289.

¹³⁵³ იქვე.

წინამდებარე საბანკო გარანტიის შემცირების წინაპირობები /-----
----/ (მაგ., წინამდებარე საბანკო გარანტია მცირდება პრინციპალის მიერ განხორ-
ცილებული გადახდების პროპორციულად.)

საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნა ბანკს უნდა წარედგინოს /----
-----/ (წერილობით/ელექტრონულად) უფლებამოსილი პირის ხელმოწერით
(თუ ბენეფიციარი იურიდიული პირია ბეჭდით). მოთხოვნაში მითითებული უნდა იყოს
მოთხოვნილი თანხა, ასევე ის გარემოება, რის გამოც მოხდა მოთხოვნის წარდგენა.
მოთხოვნას უნდა დაერთოს შემდეგი დოკუმენტები /-----
-----/ (დოკუმენტების ჩამონათვალი)

საბანკო გარანტია ძალაში შედის /-----/(კონკრეტული თარიღი, ანდა
სხვა გარემოება) და მოქმედებს /-----/(კონკრეტული თარიღი,
ანდა სხვა გარემოება). აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნებისმიერი მოთხოვნა მიღე-
ბულ უნდა იქნეს აღნიშნულ /-----/ (თარიღამდე, გარემოების
დადგომამდე) შემდეგ მისამართზე /-----/

საბანკო გარანტიის გაუქმების წინაპირობები

/-----/

/-----/

გარანტის წარმომადგენელი
(ხელმოწერა, ბეჭედი)

ბ. საბანკო გარანტიის ძალაში შესვლა

საბანკო გარანტიის ძალაში შესვლის თარიღის განსაზღვრას დიდი პრაქტიკუ-
ლი მნიშვნელობა აქვს. სწორედ ამ მომენტიდან წარმოიშობა საბანკო გარანტიიდან
გამომდინარე გარანტის ვალდებულება ბენეფიციარის წინაშე. შესაბამისად, საბანკო
გარანტიაში აუცილებლად უნდა იყოს მითითებული მისი ძალაში შესვლის თარიღი.
884-ე მუხლში დადგენილი საერთო წესის თანახმად, კანონმდებელი საბანკო გარან-
ტიის ძალაში შესვლის თარიღად მის გაცემის დღეს მიიჩნევს. საბანკო გარანტიის
გაცემაში იგულისხმება გარანტის მიერ ჯეროვანი წესით შედგენილი საბანკო გარან-
ტიის გადაცემა უშუალოდ ბენეფიციარისთვის, ან მისი გადაცემა პრინციპალისათვის,
შემდგომში ბენეფიციარისთვის გადაცემის მიზნით.¹³⁵⁴ სწორედ გაცემა წარმოადგენს
იურიდიულ ფაქტს, რომელიც წარმოშობს გარანტის ვალდებულებას ბენეფიციარის
მიმართ.¹³⁵⁵ სწორედ გაცემის შემდეგ წარმოიშობა სახელშეკრულებო ურთიერთობა
ბენეფიციარსა და გარანტს შორის.¹³⁵⁶ საბანკო გარანტია ძალაში შედის მისი გაცემის

¹³⁵⁴ *Е.А. Суханов*, Гражданское право, Том III, 3-е издание, С104.

¹³⁵⁵ იქვე.

¹³⁵⁶ ჭანტურია, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 215.

თარიღიდან იმ შემთხვევაში, თუკი ამის თაობაზე მკაფიო შეთანხმება გარანტსა და პრინციპალს შორის არ არსებობს.¹³⁵⁷

კანონმდებელი 884-ე მუხლში დასაშვებად მიიჩნევს მხარეთა მიერ განსხვავებული წესის შეთანხმებას. მაგალითად, შესაძლებელია, გარანტმა და პრინციპალმა საგანგებო შეთანხმებით განსაზღვრონ საბანკო გარანტიის ძალაში შესვლის ვადა, რომელიც განსხვავებული იქნება საბანკო გარანტიის გაცემის თარიღისაგან. მხარეებს ასევე შეუძლიათ საბანკო გარანტიის ძალაში შესვლა სხვადასხვა გარემოებაზე დამოკიდებული გახადონ.¹³⁵⁸ როგორც საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში განმარტა, „**მხარეები თავისუფალი არიან საბანკო გარანტიის მოქმედების ვადის განსაზღვრის წესში, რაც შეიძლება დამოკიდებული იყოს, როგორც კალენდარულ თარიღზე, რაიმე პირობაზე, რაიმე მოვლენის დადგომაზე, ასევე რაიმე მოქმედების შესრულებაზე**“.¹³⁵⁹ მაგალითად, მხარეებს შეუძლიათ შეთანხმდნენ, რომ საბანკო გარანტია ძალაში შევა ბენეფიციარის მიერ პრინციპალისთვის საქონლის მიწოდებისთანავე, ბენეფიციარის მიერ პრინციპალისათვის სესხის გამოყოფისთანავე და ა.შ. მსგავსი შეთანხმების არსებობის შემთხვევაში საბანკო გარანტია ძალაში შევა არა მისი გაცემის მომენტიდან, არამედ სწორედ მხარეთა მიერ შეთანხმებული თარიღიდან.

გ. საზღაური საბანკო გარანტიის გაცემისათვის

როგორც წესი, გარანტი პრინციპალის თხოვნის საფუძველზე, გაცემს საბანკო გარანტიას, რომლის თანახმადაც იგი კისრულობს ვალდებულებას პასუხი აგოს ბენეფიციარის წინაშე პრინციპალის ვალდებულების შესრულებაზე. პრინციპალი ვალდებულია გარანტს გადაუხადოს საზღაური საბანკო გარანტიის გაცემისათვის. საზღაურის ოდენობა, ძირითადად, დამოკიდებულია საბანკო გარანტიით ნაკისრი ვალდებულების მოცულობასა და საბანკო გარანტიის მოქმედების ვადაზე. საბანკო გარანტიის გაცემისათვის საზღაურის შეთანხმება და მისი ოდენობის განსაზღვრა, ჩვეულებრივ, გარანტსა და პრინციპალს შორის გაფორმებულ ხელშეკრულებაში ხდება.¹³⁶⁰

როგორც აღინიშნა, საბანკო გარანტია თავისი არსით უთანაბრდება საკრედიტო დანებსებულების მიერ კრედიტის გაცემას. შესაბამისად, პრაქტიკაში მასთან დაკავშირებული რისკების უზრუნველყოფა, მხოლოდ 880 II მუხლით გათვალისწინებული საზღაურის გადახდით ვერ მოხდება. საზღაური, რომელსაც პრინციპალი 880 II მუხლის საფუძველზე საბანკო გარანტიის გაცემისთვის იხდის, არის ანაზღაურება კაპიტალის ბოჭვისათვის, რომელსაც გარანტი ახორციელებს. ეს სწორედ ის კაპიტალია, რომელიც გარანტს საბანკო გარანტიის მოქმედების მთლიანი პერიოდის განმავლობაში უნდა გააჩნდეს, რათა ბენეფიციარის მხრიდან მოთხოვნის წარდგენის

¹³⁵⁷ შენგელია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-4, ტომი მე-2, თბ., 2001, 619-ე მუხლი, გვ. 221.

¹³⁵⁸ Graf von Westphalen/Jud/Westphalen, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr, S 118f.

¹³⁵⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გავოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 20 ოქტომბრის №ას-562-871-09 გადაწყვეტილება.

¹³⁶⁰ Schütze, Bankgarantien, S 25.

შემთხვევაში იგი დააკმყოფილოს.¹³⁶¹ იგი არ გვევლინება იმ რისკის ეკვივალენტურად, რომელსაც საბანკო გარანტიით გარანტი კისრულობს ბენეფიციარის წინაშე.¹³⁶² შესაბამისად, პრაქტიკაში ხშირად გარანტი საბანკო გარანტიის გაცემას პრინციპალის მხრიდან სხვადასხვა უზრუნველყოფის საშუალებათა წარმოდგენას უკავშირებს. ეს საშუალებები ამცირებს პრინციპალის შესაძლო გადახდისუუნარობის რისკს და 890-ე მუხლიდან გამომდინარე, გარანტის რეგრესული ანაზღაურების მოთხოვნის განხორციელებას უზრუნველყოფს პრინციპალის მიმართ.¹³⁶³

ხშირად საბანკო გარანტიები შეიცავენ კონკრეტულ მითითებას თარიღებზე, საიდანაც ეს გარანტია შედის ძალაში. შესაძლებელია, საბანკო გარანტიის გაცემის თარიღი არ ემთხვეოდეს მისი ძალაში შესვლის თარიღს. შესაბამისად, ისმის კითხვა: 880 II მუხლით გათვალისწინებული გარანტის მოთხოვნა ამ შემთხვევაში საბანკო გარანტიის გაცემისთანავე, თუ მისი ძალაში შესვლის მომენტიდან წარმოიშობა? როგორც აღინიშნა, საბანკო გარანტიის გაცემა საკრედიტო დაწესებულების მიერ კრედიტის გაცემის ეკვივალენტურია. კრედიტის ამღების როლში ამ შემთხვევაში პრინციპალი გამოდის. შესაბამისად, ბანკის კაპიტალის ბოჭვა წარმოიშობა იმ მომენტიდან, როდესაც ბანკმა გასცა საბანკო გარანტია და მნიშვნელობა არ ენიჭება იმ გარემოებას, იგი ძალაში მისი გაცემისთანავე შედის თუ მოგვიანებით.¹³⁶⁴ ეს საზღაური საბანკო გარანტიისთვის გადასახდელია იმ მომენტიდან, როდესაც გარანტმა საბანკო გარანტია იმგვარად გაუშვა ბრუნვაში, რომ მისგან აღარ არის დამოკიდებული საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის განხორციელება მოხდება თუ არა.¹³⁶⁵ შესაძლებელია, რომ მხარეებმა ურთიერთშეთანხმებით ეს საკითხი სხვანაირად დაარეგულირონ.

დ. საბანკო გარანტიის დამოუკიდებლობა ძირითადი ვალდებულებისაგან

საბანკო გარანტიის მთავარი განმასხვავებელი თავისებურება სხვა უზრუნველყოფის საშუალებებისაგან ის არის, რომ იგი არ არის დამოკიდებული ხელშეკრულებაზე, რომლის უზრუნველსაყოფადაც გაიცა გარანტია.¹³⁶⁶ საბანკო გარანტია არააქცესორული ვალდებულებაა. იგი ბენეფიციარის კუთვნილი მოთხოვნის დაკმაყოფილებას იმ შემთხვევაშიც უზრუნველყოფს, როცა საბანკო გარანტიით უზრუნველყოფილი ძირითადი ვალდებულებიდან გამომდინარე ბენეფიციარის მოთხოვნა არ წარმოშობილა,¹³⁶⁷ მთლიანად ან ნაწილობრივ შესრულდა, შეწყდა ან ბათილია.¹³⁶⁸

¹³⁶¹ Sandkühler, Bankrecht, S 136.

¹³⁶² Nielsen, Bankgarantien bei Außenhandelsgeschäften, S72.

¹³⁶³ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხილეთ, თავი 3.2.10.

¹³⁶⁴ Graf von Westphalen/Jud/Westphalen, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr, S 363f.

¹³⁶⁵ MünchKomm HGB/Welter, Zahlungsverkehr, Rn J37.

¹³⁶⁶ Staudinger/Horn Vorb. zu §765-778 BGB, Rn 213; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენარშეო, სამოქალაქო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 17 მარტის №ას-781-996-08 გადაწყვეტილება.

¹³⁶⁷ ჭანტურია, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 213.

¹³⁶⁸ MünchKomm HGB/Welter, Zahlungsverkehr, Rn 3; Sorgell/Häuser Vorb. zu §765-778 BGB, Rn 64; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენარშეო, სამოქალაქო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 17 მარტის №ას-781-996-08 გადაწყვეტილება.

საბანკო გარანტიის, როგორც არააქცესორული ვალდებულების, შედეგი იმაში მდგომარეობს, რომ გარანტს არ შეუძლია ბენეფიციარს წარუდგინოს შესაგებელი, რომელიც ბენეფიციარსა და პრინციპალს შორის არსებული გარანტიით უზრუნველყოფილი ურთიერთობიდან გამომდინარეობს.¹³⁶⁹ როგორც საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში აღნიშნა, „საბანკო გარანტია შესასრულებელია გაცემული პირობების ფარგლებში ბენეფიციარის მოთხოვნისთანავე, მიუხედავად იმისა, არსებობს თუ არა ძირითადი ვალდებულებიდან გამომდინარე შესაგებელი“.¹³⁷⁰ ბენეფიციარსა და პრინციპალს შორის დადებული ძირითადი ხელშეკრულება დამოუკიდებელია ბენეფიციარსა და გარანტს შორის არსებული ურთიერთობიდან. გარდა ამისა, გარანტს არა აქვს უფლება უარი განაცხადოს შესრულებაზე და ბენეფიციარს წარუდგინოს შესაგებელი იმ ურთიერთობიდან გამომდინარე, რომელიც საფუძვლად უდევს საბანკო გარანტიას.¹³⁷¹

მაგალითი:

ა-მ და ბ-მ გააფორმეს 100 ტონა ცემენტის ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც, ა-ს შეთანხმებული საქონელი უნდა მიეწოდებინა 2012 წლის აგვისტოს ბოლომდე. ბ-ს, საქონლის მიწოდებიდან 3 დღის ვადაში, უნდა გადაეხადა მისი ღირებულება – 50 000 ლარი. ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით, ბ-მ წარმოუდგინა ა-ს სს „ბანკის“ მიერ გაცემული საბანკო გარანტია 50 000 ლარის ოდენობით, რომლითაც ბანკი კისრულობდა ვალდებულებას გადაეხადა ბენეფიციარისათვის 50 000 ლარი 2012 წლის 1 ოქტომბრამდე. საბანკო გარანტიის გაცემის შემდეგ ბ-მ დაარღვია გარანტთან გაფორმებული ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულება და დადგენილ ვადაში არ გადაიხადა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საზღაური საბანკო გარანტიისათვის. როდესაც ა მოითხოვს საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულებას, ბანკს არ შეუძლია უარი განაცხადოს გარანტიის პირობების შესაბამისად წარდგენილი მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე იმ მოტივით, რომ ბ-მ საბანკო გარანტიის გაცემისათვის დადგენილი საზღაურის გადახდის ვადა დაარღვია.

რა თქმა უნდა, გარანტს უფლება აქვს წარუდგინოს ბენეფიციარს შესაგებელი, რომელიც უშუალოდ საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, მასსა და ბენეფიციარს შორის არსებული ურთიერთობიდან გამომდინარეობს. ეს ისეთი შესაგებლებია, რომლებიც უშუალოდ გარანტიის შინაარსიდან გამომდინარეობს.¹³⁷² მაგალითად, გარანტს შეუძლია წარუდგინოს ბენეფიციარს შესაგებელი იმასთან დაკავშირებით, რომ საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნა არ იქნა წარდგენილი წერილობითი ფორმის დაცვით, იგი წარედგინა გარანტს საბანკო გარანტიის მოქმედების ვადის გასვლის შემდეგ, მოთხოვნა წარდგენილ იქნა საბანკო გარანტიაში მითითებული დოკუმენტების გარეშე და ა.შ.

¹³⁶⁹ *MünchKomm/Habersack* Vorb. zu §765-778 BGB, Rn 20.

¹³⁷⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გავლერების საქმეთა პალატის 2009 წლის 20 ოქტომბრის გადაწყვეტილება №ას-562-871-09.

¹³⁷¹ *Graf von Westphalen/Jud/Westphalen*, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr, S 32; *Ermann/Hermann*, Vorb. zu §765-778 BGB, Rn 26; *Pleyer*, JZ 1985, S1000.

¹³⁷² *Liesecke*, WM 1968, S22ff; *Canaris*, Bankvertragsrecht, Rn 1135.

საბანკო გარანტიის დამოუკიდებლობაზე გავლენას არც ის ახდენს, რომ საბანკო გარანტიაში პირდაპირ არის მითითებული ხელშეკრულებაზე, რომლის უზრუნველყოფის მიზნითაც მოხდა გარანტიის გაცემა.¹³⁷³

სწორად საბანკო გარანტიის დამოუკიდებლობას ტერმინ „აბსტრაქტულობითაც“ აღწერენ.¹³⁷⁴ ტერმინი ძირითადი ვალდებულებისაგან საბანკო გარანტიის დამოუკიდებლობას, მის არააქცესორულობას უსვამს ხაზს.¹³⁷⁵ თუკი ამ ტერმინს გავიზიარებთ, გარანტია შეიძლება „აბსტრაქტულ“ უზრუნველყოფის საშუალებად ჩავთვალოთ.¹³⁷⁶

ე. საბანკო გარანტიის გამოთხოვის დაუშვებლობა

საბანკო გარანტია შეიძლება იყოს გამოთხოვადი და გამოუთხოვადი. 882-ე მუხლის მიხედვით, საბანკო გარანტია, როგორც წესი, გამოუთხოვადი სახისაა. იგი საერთაშორისო პრაქტიკაშიც გამოუთხოვადია.¹³⁷⁷ აღნიშნული წესი მიზანშეწონილია და იგი სრულ შესაბამისობაშია საბანკო გარანტიის, როგორც უზრუნველყოფის ღონისძიების, არსთან. მართალია, საბანკო გარანტია გარანტსა და პრინციპალს შორის შეთანხმებით გაიცემა, თუმცა ეს არ ნიშნავს გარანტის უფლებას ნებისმიერ შემთხვევაში ცალმხრივად უარი თქვას გარანტიით ნაკისრ ვალდებულებაზე და იგი უკან გამოითხოვოს.¹³⁷⁸ გარანტი შებოჭილია ნაკისრი ვალდებულებით გარანტიის მოქმედების მთლიანი პერიოდის განმავლობაში.

კანონმდებელი 882-ე მუხლში დასაშვებად მიიჩნევს გამოთხოვადი საბანკო გარანტიის არსებობასაც. გამოთხოვადი საბანკო გარანტია გამონაკლისია საერთო წესიდან. გარანტი და პრინციპალი საგანგებოდ უნდა შეთანხმდნენ ამის თაობაზე. გარდა ამისა, საბანკო გარანტია გამოთხოვადად რომ ჩაითვალოს, საბანკო გარანტია უნდა შეიცავდეს შესაბამის მითითებას. საბანკო გარანტიაშივე უნდა იქნეს მითითებული საფუძვლები, რომლებიც საბანკო გარანტიის უკან გამოთხოვის უფლებას წარმოშობს. გარანტს არ შეუძლია საკუთარი შეხედულებისამებრ გამოითხოვოს საბანკო გარანტია.¹³⁷⁹

თუკი საბანკო გარანტია გამოთხოვადია, მისი განხორციელება მხოლოდ გარანტს შეუძლია.¹³⁸⁰ თუ გარანტი გადაწყვეტს საბანკო გარანტიის გამოთხოვას, მაშინ იგი ნამდვილი იქნება იმ მომენტიდან, როდესაც ბენეფიციარი მიიღებს გარანტის წერილობით განცხადებას გამოთხოვის თაობაზე.¹³⁸¹ საბანკო გარანტიის გამოთხოვის მომენტიდან წყდება გარანტიიდან გამომდინარე გარანტის ვალდებულება.¹³⁸² ამ მომენტამდე ბენეფიციარს შეუძლია მიმართოს გარანტს და საბანკო გარანტი-

¹³⁷³ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 208.

¹³⁷⁴ *Canaris*, Bankvertragsrecht, Rn1125; BGH WM 1982, 1325.

¹³⁷⁵ *Staudinger/Horn* Vorb. zu §765-778 BGB, Rn 219.

¹³⁷⁶ *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer*; Bankrechts-Handbuch, §121 Rn 6.

¹³⁷⁷ *Goode*, Guide to the ICC Uniform Rules for Demand Guarantees, S 55.

¹³⁷⁸ შენგელია, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.)*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-4, ტომი მე-2, თბ., 2001, 618-ე მუხლი, გვ. 219.

¹³⁷⁹ *Schütze*, Bankgarantien, S11.

¹³⁸⁰ *Schütze*, Bankgarantien, S10.

¹³⁸¹ *Суханов*, Гражданское право, Том III, 3-е издание, С 109.

¹³⁸² *Schütze*, Bankgarantien, S11.

იდან გამომდინარე კუთვნილი მოთხოვნა დაიკმაყოფილოს. თუ გარანტს არ გამოუყენებია გამოთხოვის უფლება, ხოლო ბენეფიციარი მოითხოვს საბანკო გარანტიით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულებას, გარანტის გამოთხოვის უფლება უქმდება.¹³⁸³ თუკი ბენეფიციარის მოთხოვნა უფრო ადრე მივა გარანტთან, ვიდრე გარანტის გამოთხოვის განცხადება – ბენეფიციართან, გარანტის ვალდებულება ბენეფიციარის წინაშე შეწყვეტილად ვერ ჩაითვლება.¹³⁸⁴

მაგალითი:

დათომ ლუკას ასესხა 10 000 ლარი 1 წლის ვადით. ლუკამ ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით ბანკთან გააფორმა საბანკო გარანტიის ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზეც ბანკმა დათოს სასარგებლოდ გასცა საბანკო გარანტია 10 000 ლარის ოდენობით. საბანკო გარანტიის ხელშეკრულებაში ლუკა და ბანკი შეთანხმდნენ, რომ ბანკს უფლება ჰქონდა გამოეთხოვა გარანტია. ამასობაში დადგა გადახდის დრო. დათომ ბანკს გაუგზავნა წერილობითი მოთხოვნა, რომელშიც იგი ითხოვდა საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულებას. ამასთანავე, ბანკმა გამოუგზავნა გამოთხოვის შესახებ შეტყობინება. თუ დათოს მოთხოვნა ბანკთან უფრო ადრე მივა, ვიდრე ბანკის შეტყობინება დათოსთან, მაშინ ბანკი ვერ განახორციელებს საბანკო გარანტიის გამოთხოვას და ვალდებული იქნება შეასრულოს დათოს მოთხოვნა.

იმ შემთხვევაში, როდესაც გარანტის მიერ გამოუთხოვადი საბანკო გარანტია იყო გაცემული და გარანტი შემდგომში მოითხოვს მის გამოთხოვას, მაშინ ამგვარი გამოთხოვა ბათილია და იგი გავლენას ვერ მოახდენს გარანტის პასუხისმგებლობაზე.¹³⁸⁵

ვ. საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის გადაცემა

883-ე მუხლში განმტკიცებული საერთო წესის თანახმად, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, ბენეფიციარის მოთხოვნა გარანტის მიმართ არ შეიძლება სხვა პირს გადაეცეს. რა თქმა უნდა, შესაძლებელია, რომ ბენეფიციარმა კუთვნილი მოთხოვნა პრინციპალის მიმართ სხვას დაუთმოს, თუმცა არც აღნიშნული გამოინვევს საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე ბენეფიციარის მოთხოვნის გადასვლას ამ პირზე კანონისმიერი ცესიის გზით. როგორც არაერთხელ აღინიშნა, საბანკო გარანტია არააქცესორული ხასიათის უზრუნველყოფის ღონისძიებაა. შესაბამისად, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, ბენეფიციარის მოთხოვნა გარანტის მიმართ ავტომატურად არ გაიზიარებს საბანკო გარანტიით უზრუნველყოფილი ძირითადი ვალდებულების ბედს.¹³⁸⁶

აღნიშნული როდი ნიშნავს, რომ, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, ბენეფიციარის მოთხოვნის გადაცემა გამორიცხულია.¹³⁸⁷ 883-ე მუხლი გამონაკლისის სახით შესაძლებლად მიიჩნევს ამგვარ გადაცემას. იმისათვის, რომ საბანკო გარანტიიდან

¹³⁸³ Суханов, Гражданское право, Том III, 3-е издание, С 109.
¹³⁸⁴ Schütze, Bankgarantien, S11.
¹³⁸⁵ Суханов, Гражданское право, Том III, 3-е издание, С 109.
¹³⁸⁶ Canaris, Bankvertragsrecht, Rn 1150; MünchKomm/Habersack Vorb. zu §765-778 BGB, Rn 21.
¹³⁸⁷ Zeller, BB 1990.

გამომდინარე ბენეფიციარის მოთხოვნა გადაცემადად ჩაითვალოს აუცილებელია აღნიშნული მკაფიოდ გამომდინარეობდეს თვით საბანკო გარანტიიდან.¹³⁸⁸ გარდა ამისა, აუცილებელია პრინციპალი და გარანტი ხელშეკრულებაში შეთანხმდნენ აღნიშნულის თაობაზე.¹³⁸⁹ საბანკო გარანტიაშივე უნდა იქნეს მითითებული ბენეფიციარის მოთხოვნის გადაცემის წინაპირობები და მისი განხორციელების წესი.¹³⁹⁰

იმის გათვალისწინებით, რომ საბანკო გარანტია არააქცესორული სახის აბსტრაქტული ვალდებულებაა, ამგვარი გადაცემა განსაკუთრებით სახიფათოა გარანტისთვის. ამიტომ მოთხოვნის გადაცემის ნამდვილობისათვის აუცილებელია გარანტის თანხმობა.¹³⁹¹ სწორედ ამ თანხმობით გარანტი დაცულ უნდა იქნეს იმ საფრთხისაგან, რომ ბენეფიციარის ადგილს გარანტისათვის არასასურველი პირი დაიკავებს.¹³⁹² იმ შემთხვევაში, თუ გარანტია გარანტსა და პრინციპალს შორის არსებული შეთანხმების საწინააღმდეგოდ გაიცემა ბენეფიციარზე, გარანტიიდან გამომდინარე, მოთხოვნის მესამე პირზე გადაცემის უფლებით, გარანტი დაკარგავს პრინციპალის მიმართ რეგრესული ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას.¹³⁹³

ზ. ბენეფიციარის მიერ მოთხოვნის წარდგენის ფორმა

საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, გარანტის ვალდებულება ბენეფიციარის წინაშე გარანტის მხრიდან შესასრულებელია იმ მომენტიდან, როდესაც ბენეფიციარი გარანტს წარუდგენს მოთხოვნას ფულადი თანხის გადახდის შესახებ. მხარეები საბანკო გარანტიაში ჩვეულებრივ თვითონ განსაზღვრავენ იმ წინაპირობებს, რომელთა არსებობის შემთხვევაშიც ბენეფიციარი უფლებამოსილია მოითხოვოს გადახდა. თუმცა კანონმდებელი 885-ე მუხლში სპეციალურად ადგენს გადახდის მოთხოვნის განხორციელების წინაპირობებს – ე.წ. **ფორმალურ წინაპირობებს**, რომლებიც იმ შემთხვევაში გამოიყენება, როდესაც მხარეები ამ წინაპირობებზე არ შეთანხმებულან.¹³⁹⁴ მოთხოვნის წარდგენის ფორმალური წინაპირობების დაცვას განსაკუთრებული ყურადღება „პირველივე მოთხოვნისთანავე გადახდის გარანტიის“ დროს ექცევა, ვინაიდან ამ შემთხვევაში ბენეფიციარს ფაქტობრივად შეუზღუდავი უფლებამოსილება გააჩნია, რისი კომპენსირებაც სწორედ ამ ფორმალურ პროცედურაზე აქცენტის გადატანით ხდება.¹³⁹⁵

885 | მუხლის თანახმად, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, ბენეფიციარის მოთხოვნა გარანტს წერილობითი ფორმით უნდა წარედგინოს.¹³⁹⁶ მოთხოვნაზე ხელმონერა ბენეფიციარის მიერ უნდა იყოს შესრულებული.¹³⁹⁷ ბენეფიციარს შეუძლია

¹³⁸⁸ *Schütze, Bankgarantien*, S58.

¹³⁸⁹ იქვე.

¹³⁹⁰ *Суханов, Гражданское право, Том III, 3-е издание*, С 109.

¹³⁹¹ *Schütze, Bankgarantien*, S58.

¹³⁹² *Eisemann/Schütze, Das Dokumentenakkreditiv im Internationalen handelsverkehr*, S160.

¹³⁹³ *Суханов, Гражданское право, Том III, 3-е издание*, С109.

¹³⁹⁴ *ჭანტურია, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი*, გვ. 221.

¹³⁹⁵ იქვე.

¹³⁹⁶ შეად., 885 | მუხლი; *Uniform Rules on Demand Guarantees (URDG) ICC-Publ. №458 Art. 20 lit. A.*

¹³⁹⁷ *Staudinger/Horn Vorb. zu §765-778 BGB, Rn 319.*

მოთხოვნის წარდგენა წარმომადგენლის მეშვეობითაც.¹³⁹⁸ თუ ბენეფიციარი იურიდიული პირია, ხელმოწერა მისი კანონიერი წარმომადგენლის – ხელმძღვანელობასა და წარმომადგენლობაზე უფლებამოსილი პირის მიერ უნდა იყოს შესრულებული.¹³⁹⁹ შესაძლებელია, ბენეფიციარმა მოთხოვნაზე კუთვნილი ხელმოწერა ნოტარიულად დაამოწმოს.¹⁴⁰⁰

კანონმდებელმა აღნიშნული წესის შემოღებით მხედველობაში მიიღო ის გარემოება, რომ საბანკო გარანტია არააქცესორული ხასიათის ვალდებულებაა და დიდ რისკების შემცველია, მათ შორის თვითონ გარანტისათვის. შესაბამისად, საბანკო გარანტიის ჯეროვანი მოთხოვნისათვის აუცილებელი წინაპირობაა იმის დადგენა, რომ, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, მოთხოვნის წარდგენა უფლებამოსილი პირის მიერ ხდება.¹⁴⁰¹ სწორედ ამას ემსახურება წერილობითი ფორმა. იგი მიზანდ ისახავს ბანკის დარწმუნებას, რომ მოთხოვნის წარმდგენი ნამდვილად ბენეფიციარია, თუმცა ამ წესიდან კანონი ერთ გამონაკლისს ითვალისწინებს. 885 I მუხლის თანახმად, ბენეფიციარი უფლებამოსილია, გარანტს ელექტრონულად წარუდგინოს მოთხოვნა იმ შემთხვევაში, როცა გარანტსა და ბენეფიციარს შორის არსებობს შეთანხმება, ელექტრონული დოკუმენტბრუნვის სისტემის გამოყენებით ფულადი თანხის გადახდის შესახებ მოთხოვნის მიღების თაობაზე. მთავარია, მოთხოვნიდან მოთხოვნის მესაკუთრე ბენეფიციარის იდენტიობა ნათლად დგინდებოდეს.¹⁴⁰²

ბენეფიციარის მოთხოვნას თან უნდა დაერთოს გარანტიაში მითითებული დოკუმენტები.¹⁴⁰³ როგორც წესი, გარანტს ეს დოკუმენტები ორიგინალში უნდა წარედგინოს.¹⁴⁰⁴ ასლების წარდგენა არ არის საკმარისი.¹⁴⁰⁵ გარდა ამისა, მოთხოვნაში ან მის დანართში ბენეფიციარმა უნდა მიუთითოს პრინციპალის მიერ ძირითადი ვალდებულების დარღვევის ფაქტი და ასევე ის, თუ რაში გამოიხატა ეს დარღვევა.¹⁴⁰⁶ იმის მტკიცება, ნამდვილად წარმოეშვა თუ არა ბენეფიციარს საბანკო გარანტიით უზრუნველყოფილი ვალდებულებიდან მოთხოვნა პრინციპალის მიმართ, ბენეფიციარს არ ეკისრება.¹⁴⁰⁷

როგორც წესი, საბანკო გარანტიის მოქმედების ვადის განსაზღვრა კონკრეტული თარიღის მითითებით ხდება. ვადის მიზანია ბენეფიციარის მოთხოვნის განხორციელების დროში შეზღუდვა.¹⁴⁰⁸ ბენეფიციარს გარანტისათვის მოთხოვნის წარდგენა

¹³⁹⁸ *MünchKomm HGB/Welter, Zahlungsverkehr*, Rn 61.

¹³⁹⁹ *Graf von Westphalen/Jud/Westphalen, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr*, S 163.

¹⁴⁰⁰ *Schütze, Bankgarantien*, S61.

¹⁴⁰¹ BGH WM 1999, 73.

¹⁴⁰² *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer, Bankrechts-Handbuch*, §121 Rn 131.

¹⁴⁰³ *Nielsen, DWiR* 1993, S265ff.

¹⁴⁰⁴ *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer, Bankrechts-Handbuch*, §121 Rn 125; *Graf von Westphalen/Jud/Westphalen, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr*, S166.

¹⁴⁰⁵ *Graf von Westphalen/Jud/Westphalen, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr*, S166.

¹⁴⁰⁶ 885 I მუხლი, შუად., *Uniform Rules on Demand Guarantees (URDG) ICC-Publ №758 Art. 15a; ICC-Publ №458 Art 20. lit. A.*

¹⁴⁰⁷ *Schütze, Bankgarantien; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენარმეო, სამოქალაქო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 20 ოქტომბრის №ას-562-871-09 გადაწყვეტილება.*

¹⁴⁰⁸ *Canaris, Bankvertragsrecht*, Rn 1126, *Brändel, FS Werner* S41ff.

მხოლოდ მაშინ ჩაეთვლება დროულად, თუკი გარანტს მოთხოვნა თანდართული დოკუმენტებით გარანტიაში მითითებული ვადის გასვლამდე წარედგინება (885 III).¹⁴⁰⁹ ვადის გაშვების რისკი ბენეფიციარს ეკისრება.¹⁴¹⁰ თუკი მოთხოვნა დროულად იქნა წარდგენილი, მაგრამ უარი ეთქვა დაკმაყოფილებაზე, ბენეფიციარი უფლებამოსილია გარანტიის მოქმედების ვადის გასვლამდე ჯეროვანი წესით ხელახლა წარადგინოს მოთხოვნა და მოითხოვოს დაკმაყოფილება.¹⁴¹¹ თუ მოთხოვნას აკლდა გარანტიით გათვალისწინებული დოკუმენტი, მაშინ ბენეფიციარმა ყველა დამატებითი დოკუმენტი უნდა გადაუგზავნოს გარანტს.¹⁴¹² დამატებითი საბუთების წარდგენა გარანტიის ვადის გასვლის შემდეგ გამორიცხულია.¹⁴¹³ გარანტს არ შეუძლია ბენეფიციარს დამატებით განუსაზღვროს ამგვარი ვადა.¹⁴¹⁴ თუ გარანტი დაარღვევს ამ პრინციპს და მაინც განუსაზღვრავს ბენეფიციარს ამგვარ ვადას, მაშინ მან პრინციპალს უნდა აუნაზღაუროს ამგვარი ქმედებით გამოწვეული ზიანი.¹⁴¹⁵

თ. გარანტის ვალდებულება ბენეფიციარის მოთხოვნისას

ბენეფიციარის მოთხოვნა არ გულისხმობს იმას, რომ გარანტმა ყველა შემთხვევაში უპირობოდ უნდა დააკმაყოფილოს მისი მოთხოვნა. ბენეფიციარის მოთხოვნის მიღებისთანავე, გარანტი ვალდებულია, უპირველეს ყოვლისა, აღნიშნულის შესახებ დაუყოვნებლივ აცნობოს პრინციპალს და გადასცეს მას მოთხოვნის ასლი მასთან დაკავშირებული ყველა დოკუმენტიურთ.¹⁴¹⁶ დაუყოვნებელ შეტყობინებაში იგულისხმება შეტყობინება „ბრალეული გაჭიანურების გარეშე“ და იგი, როგორც წესი, მომდევნო საბანკო სამუშაო დღეა.¹⁴¹⁷ ამ რეგულირებას ის გარემოება უდევს საფუძვლად, რომ საბანკო გარანტია სხვისი, კერძოდ, პრინციპალის ვალდებულების უზრუნველყოფის მიზნით გაიცემა. გარანტი პრინციპალის ვალდებულებას ასრულებს ბენეფიციარის მიმართ და შემდეგ ამ უკანასკნელის მიმართ რეგრესული წესით ითხოვს იმ თანხის გადახდას, რომელიც მან გადაუხადა ბენეფიციარს. კანონმდებელი ანგარიშს უწევს იმ გარემოებას, რომ საბანკო გარანტია უზარმაზარი რისკის შემცველია სწორედ პრინციპალისთვის და შესაბამისად, ამ უკანასკნელს შესაძლებლობა უნდა მიეცეს თვითონ განახორციელოს ბენეფიციარის მოთხოვნის დაკმაყოფილება და თავიდან აირიდოს რეგრესული პასუხისმგებლობა გარანტის წინაშე.¹⁴¹⁸ თუ ბანკი დაარღვევს 886 | მუხლიდან გამომდინარე ამ ვალდებულებას, მაშინ მან პრინციპალს ამ ვალდე-

¹⁴⁰⁹ *Schütze, Bankgarantien*, S63.

¹⁴¹⁰ *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer, Bankrechts-Handbuch*, §121 Rn 133.

¹⁴¹¹ BGH WM 1999, 72ff.

¹⁴¹² იქვე.

¹⁴¹³ *Schütze, Bankgarantien*, S64.

¹⁴¹⁴ *Graf von Westphalen/Jud/Westphalen, Die Bankgarantie im internationalen Handelsverkehr*, S170.

¹⁴¹⁵ იქვე.

¹⁴¹⁶ 886 | მუხლი, შეად., *Uniform Rules on Demand Guarantees (URDG) ICC-Publ №758 Art.16, 22; ICC-Publ №458 Art 17; 21.*

¹⁴¹⁷ *Schütze, Bankgarantien*, S68, იხ. ასევე, *Uniform Rules on Demand Guarantees (URDG) ICC-Publ №458 Art 21.*

¹⁴¹⁸ *Staudinger/Horn Vorb. zu §765-778 BGB, Rn 320.*

ბულების შეუსრულებლობით გამოწვეული ზიანი უნდა აუნაზღაუროს.¹⁴¹⁹

გარდა პრინციპალისათვის მოთხოვნის ასლისა და მასთან თანდართული დოკუმენტების გადაგზავნისა, გარანტმა თვითონ უნდა განიხილოს ბენეფიციარის მოთხოვნა იმის დასადგენად, შეესაბამება თუ არა იგი გარანტიის პირობებს. გარანტმა ბენეფიციარის მოთხოვნისა და მასთან თანდართული დოკუმენტების განხილვისას უნდა გამოიჩინოს გონივრული მზრუნველობა.¹⁴²⁰ გონივრულ მზრუნველობაში ჩვეულებრივ საბანკო ურთიერთობებში არსებული გულისხმიერება მოიაზრება.¹⁴²¹

აღნიშნული განხილვის რაიმე კონკრეტულ ვადას კანონმდებელი 886 II მუხლში არ ადგენს. იგი მხოლოდ გონივრულ ვადაზე მითითებით შემოიფარგლება.¹⁴²² შემონმების ვადა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში დამოკიდებულია წარდგენილ მოთხოვნაზე და მასთან თანდართულ დოკუმენტებზე.¹⁴²³ გარდა ამისა, შესაძლოა თვითონ საბანკო გარანტია ითვალისწინებდეს ამგვარი შემონმების ვადას. იგი ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში საკმარისი უნდა იყოს, რათა პრინციპალის აზრის მოსმენის შემდეგ გარანტმა მიიღოს გადაწყვეტილება გადახადის თაობაზე.¹⁴²⁴ შესაბამისად, ეს ვადა გონივრულია თუ არა, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა დადგინდეს.

ი. გარანტიის უარი ბენეფიციარის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე

როგორც აღინიშნა, ბანკი ვალდებულია ბენეფიციარის მოთხოვნის მიღებისას შეუდგეს მის ანალიზსა და შემონმებას. 887 I მუხლის თანხმად, გარანტი უფლებამოსილია (და ვალდებულიც) შეამოწმოს, თუ რამდენად შეესაბამება ბენეფიციარის მოთხოვნა გარანტიის პირობებს.¹⁴²⁵ ბენეფიციარის მოთხოვნისა და მასზე თანდართული დოკუმენტების შესაბამისობის შემონმება გარანტიის პირობებთან მოიცავს იმასაც, თუ რამდენად დაიცვა ბენეფიციარმა მოთხოვნის წარდგენისას 885-ე მუხლით დადგენილი მოთხოვნები. როგორც უზენაესმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში განმარტა, „885-ე მუხლი ავსებს 887 I მუხლის დანაწესს მოთხოვნისა და თანდართული დოკუმენტების გარანტიის პირობებისადმი შესაბამისობის შესახებ“.¹⁴²⁶ ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, გარანტმა უნდა შეამოწმოს, მაგალითად, ბენეფიციარის მხრიდან მოთხოვნის წარდგენა თანდართულ დოკუმენტებთან ერთად წერილობითი ფორმით განხორციელდა თუ არა.¹⁴²⁷ გარანტს ეკისრება იმის შემონმებაც, თუ რამდენად სწორია მოთხოვნა, შეესაბამება თუ არა ის გარანტიაში მითითებულ ზღვრულ თანხას.¹⁴²⁸ გარანტმა უნდა გაარკვიოს, თუ რამდენად სრულ-

¹⁴¹⁹ Schütze, Bankgarantien, S68

¹⁴²⁰ შეად., 886 II მუხლი, Uniform Rules on Demand Guarantees (URDG) ICC-Publ №758 Art.30; ICC-Publ №458 Art 9.

¹⁴²¹ Schütze, Bankgarantien, S68.

¹⁴²² შეად., 886 II მუხლი, Uniform Rules on Demand Guarantees (URDG) ICC-Publ №458 Art 10.

¹⁴²³ Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer; Bankrechts-Handbuch, §121 Rn 140.

¹⁴²⁴ Schütze, Bankgarantien, S68.

¹⁴²⁵ OLG Stuttgart, WM 1979 734f; LG Stuttgart WM 1978, 1057.

¹⁴²⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენარშე, სამოქალაქო და გავრცელების საქმეთა პალატის 2009 წლის 17 მარტის №ას-781-996-08 გადაწყვეტილება.

¹⁴²⁷ Schütze, Bankgarantien, S 65.

¹⁴²⁸ შენგელია, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო

ლყოფილად მოხდა ბენეფიციარის მიერ მოთხოვნისა და გარანტიაში მითითებული ყველა დოკუმენტის წარდგენა გარანტიის მოქმედების ვადის გასვლამდე და ა.შ.

თუ შემონების შედეგად გარანტი დაასკვნის, რომ ბენეფიციარის მოთხოვნა ან მასზე თანდართული დოკუმენტები არ შეესაბამება გარანტიის პირობებს ან ისინი გარანტს წარედგინა გარანტიით განსაზღვრული ვადის დამთავრების შემდეგ, იგი უარს ეტყვის ბენეფიციარს მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე. გარანტს უფლება არა აქვს სხვა საფუძველით განაცხადოს უარი ბენეფიციარის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე.¹⁴²⁹ გარანტმა უარის შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს ბენეფიციარს. გარანტის უარი არ ნიშნავს, რომ გარანტის ვალდებულება წყდება. ბენეფიციარს შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეს საბანკო გარანტიის მოქმედების დარჩენილი დროის განმავლობაში ხელმეორედ წარადგინოს მოთხოვნა გარანტის მიმართ და მოსთხოვოს მას საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულება.

თუკი ბენეფიციარის მოთხოვნის დაკმაყოფილებამდე გარანტისთვის ცნობილი გახდა, რომ პრინციპალმა განახორციელა ბენეფიციარის დაკმაყოფილება, ე.ი. ძირითადი ვალდებულება შესრულდა, შეწყდა რაიმე სხვა საფუძველით, ან ბათილია 887 II მუხლის შესაბამისად, მან დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს ამის შესახებ ბენეფიციარსა და პრინციპალს. მხოლოდ ამგვარი შეტყობინება არ წარმოადგენს ვალდებულებისგან გარანტის გათავისუფლების საფუძველს. თუ ბენეფიციარის მოთხოვნა განმეორდა, მაშინ საბანკო გარანტიის არააქცესორული ბუნებიდან გამომდინარე, გარანტი ვალდებულია დააკმაყოფილოს ბენეფიციარის მოთხოვნა.¹⁴³⁰ გარანტის შეტყობინება უზრუნველყოფს იმას რომ, გარანტი არ ჩაითვლება ვადის გადამცილებლად ბენეფიციარის წინაშე, ვიდრე იგი ბენეფიციარისგან არ მიიღებს ხელმეორე მოთხოვნას და მისი განხილვის გონივრული ვადა არ ამოიწურება.¹⁴³¹

კ. გარანტის რეგრესული ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება

საბანკო გარანტიის თანახმად, გარანტი კისრულობს ვალდებულებას გადაუხადოს ბენეფიციარს განსაზღვრული ფულადი თანხა. თუმცა, ეს როდი ნიშნავს, რომ ხარჯები, რომელიც გარანტმა პრინციპალის მაგივრად გასწია, საბოლოოდ გარანტის მიერ იქნეს ასანაზღაურებელი. როგორც წესი, გარანტი პრინციპალთან გაფორმებულ ხელშეკრულებაში თანხმდება, რომ იგი ბენეფიციარის დაკმაყოფილების შემდეგ, უფლებამოსილია პრინციპალს მოსთხოვოს განეული ხარჯების ანაზღაურება. ამგვარი მოთხოვნა ბენეფიციარის დაკმაყოფილებისთანავე ავტომატურად, კანონის ძალით (*ipso iure*) კი არ წარმოიშობა, არამედ 890 I მუხლის თანახმად, მხოლოდ გარანტის და პრინციპალის შეთანხმებით.¹⁴³²

პრაქტიკაში გარანტის მიერ საბანკო გარანტიის გაცემა პრინციპალის მხრიდან

კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-4, ტომი მე-2, თბ., 2001, 621-ე მუხლი, გვ. 224.

¹⁴²⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 17 მარტის №ას-781-996-08 გადაწყვეტილება.

¹⁴³⁰ იქვე.

¹⁴³¹ შენგელია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიაიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-4, ტომი მე-2, თბ., 2001, 621-ე მუხლი, გვ. 224.

¹⁴³² შენგელია, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიაიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-4, ტომი მე-2, თბილისი, 2001, 623-ე მუხლი, გვ. 227.

ცალკეულ უზრუნველყოფის საშუალებათა წარმოდგენაზეა დამოკიდებული. სწორედ ამ უზრუნველყოფის საშუალებათა ხარჯზე ცდილობს გარანტი პრინციპალის შესაძლო გადახდის უზრუნველყოფის უარყოფითი შედეგები შეამციროს და რეგრესული ანაზღაურების მოთხოვნა დაიკმაყოფილოს. თუ გარანტსა და პრინციპალს შორის ამგვარი შეთანხმება არ არსებობს, გარანტი რეგრესულ მოთხოვნას პრინციპალის მიმართ არ იძენს.

გარანტი უფლებამოსილია მოითხოვოს იმ ხარჯების ანაზღაურება, რომელიც მან, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, ბენეფიციარს გადაუხადა. ეს თანხა შესაძლოა მთლიანად გარანტიის ოდენობის იყოს ან მასზე ნაკლები. ხარჯები მოიცავს, უპირველეს ყოვლისა, იმ თანხებს, რომელიც გარანტმა ბენეფიციარს გარანტიის პირობების შესაბამისად აუნაზღაურა.¹⁴³³ გარანტი რეგრესული ანაზღაურების უფლებას ვერ შეიძენს, თუკი საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე თანხის ანაზღაურება გარანტიის პირობების საწინააღმდეგოდ განახორციელა ან ბენეფიციარის მიმართ გარანტის ვალდებულების დარღვევის გამო (890 II). აქედან გამომდინარე, თუკი გარანტი ამგვარი რეგრესული მოთხოვნის დაკმაყოფილებისთვის საჭირო თანხას პრინციპალს ანგარიშიდან ჩამოაჭრის, ამ უკანასკნელს შეუძლია უკან მოითხოვოს თანხის დაბრუნება.¹⁴³⁴ ნორმის მეორე ნაწილი დისპოზიციური ხასიათისაა და მხარეებს სხვაგვარი შეთანხმების მიღწევის შესაძლებლობას ანიჭებს. შესაბამისად, გარანტსა და პრინციპალს შორის დადებული ხელშეკრულებით შესაძლებელია განისაზღვროს, რომ გარანტი რეგრესული ანაზღაურების უფლებას პრინციპალის მიმართ მაშინაც შეიძენს, როდესაც მან გარანტიის პირობების საწინააღმდეგოდ ან გარანტის მიერ ბენეფიციარის წინაშე გარანტის ვალდებულების დარღვევის გამო აუნაზღაურა ბენეფიციარს გარანტიიდან გამომდინარე თანხა.

ლ. საბანკო გარანტიიდან გადახდილი თანხის უკან დაბრუნების მოთხოვნა

პრაქტიკაში, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, გადახდილი თანხის უკან დაბრუნების საკითხი დღის წესრიგში შესაძლებელია სხვადასხვა საფუძვლით დადგეს. არცთუ იშვიათია შემთხვევები, როდესაც საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე ბენეფიციარის მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემდეგ აღმოჩნდება, რომ ბენეფიციარი არ იყო უფლებამოსილი მოეთხოვა საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის დაკმაყოფილება. მაგალითად, როცა გარანტი უხდის ბენეფიციარს გარანტიით გათვალისწინებულ თანხას, შემდეგ კი დგინდება, რომ ბენეფიციარის მოთხოვნა არ შეესაბამებოდა გარანტიის პირობებს. ამ შემთხვევაში იგულისხმება, რომ ბენეფიციარის მოთხოვნა საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე არ წარმოშობილა.¹⁴³⁵ ამდენად, გარანტს წარმოეშობა უფლება უსაფუძვლო გამდიდრების წესებით მოითხოვოს უსაფუძვლოდ გადახდილის უკან დაბრუნება.¹⁴³⁶ ბენეფიციარი ვალდებულია უკან დააბრუნოს უსაფუძვლოდ გადახდილი თანხა.

¹⁴³³ *MünchKomm HGB/Welter, Zahlungsverkehr*, Rn 38.
¹⁴³⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 17 მარტის №ას-781-996-08 გადაწყვეტილება.
¹⁴³⁵ *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer, Bankrechts-Handbuch*, §121 Rn 240.
¹⁴³⁶ იხ. 976-ე მუხლი; ასევე, *Canaris, Bankvertragsrecht*, Rn 1145.

მაგალითი:

ა-მ და ბ-მ გააფორმეს ნარდობის ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც, ა-ს უნდა განეხორციელებინა ბ-ს ოფისის აშენება, ხოლო ბ იღებდა ვალდებულებას, შესრულებული სამუშაოს სანაცვლოდ გადაეხადა 100 000 ლარი. ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით ბ-მ წარმოადგინა საბანკო გარანტია 100 000 ლარზე. ა-მ დროულად შეასრულა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულება, ხოლო ბ-მ ვერ შეძლო ვალდებულების შესრულება, რის გამოც ა-მ მიმართა ბანკს და მოითხოვა დაკმაყოფილება საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე. ბანკმა დააკმაყოფილა ა-ს მოთხოვნა, თუმცა შემდეგ აღმოჩნდა, რომ ა-ს მოთხოვნა არ იყო წარმოშობილი, ვინაიდან ა-ს მხრიდან მოთხოვნაზე ხელმოწერა არაუფლებამოსილი პირის მიერ იყო შესრულებული. შესაბამისად, ბანკს უსაფუძველო გამდიდრების წესებით შეუძლია უკან მოითხოვოს გადახდილი თანხა.

პრაქტიკაში შედარებით გავრცელებულია შემთხვევა, როდესაც საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, ბენეფიციარის მოთხოვნა, მართალია, წარმოიშობა, მაგრამ გარანტის მიერ ბენეფიციარის დაკმაყოფილების შემდეგ აღმოჩნდება, რომ ბენეფიციარსა და პრინციპალს შორის არსებული ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ბენეფიციარის მოთხოვნა შესრულდა (მაგალითად, იმის გამო, რომ პრინციპალმა დააკმაყოფილა ბენეფიციარის მოთხოვნა), შეწყდა სხვა საფუძვლით, ან ბათილია. შესაბამისად, შესაძლოა წარმოიშვას ვითარება, როდესაც ბენეფიციარი საბანკო გარანტიიდან იღებს დაკმაყოფილებას ისე, რომ საერთოდ არ გააჩნია ძირითადი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძვლი. ასევე შესაძლოა, რომ ბენეფიციარის მოთხოვნა ორჯერ დაკმაყოფილდეს – პრინციპალისა და გარანტის მიერ. საბანკო გარანტის არააქცესორული ხასისათი როდი ნიშნავს იმას, რომ ბენეფიციარი უფლებამოსილია დაიტოვოს მსგავსი შესრულება. ასეთ შემთხვევებში დგება უსაფუძველო გადახდილის უკან დაბრუნების საკითხი.

ამ შემთხვევაში გამორიცხულია გარანტის მხრიდან უსაფუძველო გამდიდრების წესების შესაბამისად გადახდილი თანხის უკან დაბრუნების მოთხოვნა, ვინაიდან მოთხოვნა უსაფუძველო არ ყოფილა და იგი გარანტს გარანტიის პირობების შესაბამისად 885-ე მუხლის მოთხოვნათა სრული დაცვით წარედგინა.¹⁴³⁷ ამ საკითხის გადწვევებისას მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ საბანკო გარანტია აბსტრაქტული ხასისათისაა და როგორც აღინიშნა, არ არის დამოკიდებული იმ ვალდებულებაზე, რომლის უზრუნველსაყოფადაც მოხდა მისი გაცემა. შესაბამისად, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, გარანტის ვალდებულების წარმოშობისათვის მთავარია მოთხოვნისა და თანდართული დოკუმენტების წარდგენა ბენეფიციარის მიერ გარანტიის პირობების შესაბამისად, კოდექსის 885-ე მუხლის მოთხოვნათა დაცვით განხორციელდეს.

როდესაც გარანტი დააკმაყოფილებს ბენეფიციარის მოთხოვნას, იგი რეგრესული ანაზღაურების წესით სწორედ პრინციპალისაგან შეეცდება დაკმაყოფილების მიღებას. პრინციპალი ვალდებულია დააკმაყოფილოს გარანტის რეგრესული ანაზღაურების მოთხოვნა და აუნაზღაუროს მას ის თანხები, რომლის გადახდაც მან გარანტის პირობების შესაბამისად განახორციელა. ამის შემდეგ ყველა სადავო საკითხი

¹⁴³⁷ *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer*, Bankrechts-Handbuch, §121 Rn 248.

პრინციპალსა და ბენეფიციარს შორის უნდა გაირკვეს.¹⁴³⁸ შესაბამისად, უსაფუძვლო გამდიდრების წესების თანახმად, მხოლოდ პრინციპალს შეუძლია ბენეფიციარისაგან თანხის უკან დაბრუნება მოითხოვოს.¹⁴³⁹ აღნიშნულ წესს შეესაბამება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ დამკვიდრებული პრაქტიკაც.

უზენაესი სასამართლოს ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლომ დააკმაყოფილა პრინციპალის სარჩელი ბენეფიციარის მიმართ უსაფუძვლო გამდიდრების წესების შესაბამისად თანხის გამოთხოვის თაობაზე. საქმე შემდეგში მდგომარეობდა: მოსარჩელემ სარჩელით მიმართა სასამართლოს, რომელშიც იგი მოპასუხისაგან უსაფუძვლო გამდიდრების წესების შესაბამისად მიღებული თანხის 301 532 ლარის უკან დაბრუნებას მოითხოვდა. სასამართლომ დადგენილად ცნო, რომ მოსარჩელესა და მოპასუხეს შორის 2006 წლის 14 სექტემბერს გაფორმდა სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც მოსარჩელეს მოპასუხისათვის უნდა მიეწოდებინა 86 218 ცალი წიწვოვანი სალიანდაგე განძელი საერთო ღირებულებით 4 108 822 ლარი. მოსარჩელეს საქონლის მიწოდება უნდა დაეწყო 2006 წლის 4 ოქტომბრიდან და საქონელი უნდა მიეწოდებინა ორ ნაწილად. პირველი ნაწილი – 2006 წლის 15 ნოემბრამდე და მეორე 2006 წლის 29 დეკემბრამდე. სასამართლომ დადგენილად ცნო ასევე, რომ მოპასუხემ მოსარჩელეს ავანსის სახით გადაურიცხა 2 554 411 ლარი, ხოლო ამ უკანასკნელის მიერ წარდგენილ იქნა ხელშეკრულების შესრულებისა და ავანსის საბანკო გარანტიები 205 411 ლარისა და 2 054 411 ლარის ოდენობით. ამავდროულად მოსარჩელე და მოპასუხე ხელშეკრულებით შეთანხმდნენ, რომ მოსარჩელის მხრიდან ვალდებულების შეუსრულებლობის თუ არაფეროვანი შესრულების შემთხვევაში ხელშეკრულების შესრულების საბანკო გარანტია (ხელშეკრულების საერთო ღირებულების 5%) უპირობოდ იქნებოდა ჩამოჭრილი მოპასუხის მიერ. სასამართლოს მიერ დადგენილია, რომ მიწოდება მოსარჩელის მიერ განხორციელდა 2006 წლის 18 დეკემბერს, 28 დეკემბერს და 2007 წლის 27 იანვარს. სულ მიწოდებულ იქნა 171 458 ღირებულების საქონელი. სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია ის გარემოება, რომ 2006 წლის 1 ოქტომბრიდან ხელშეკრულების მოქმედების მთლიანი პერიოდის განმავლობაში რუსეთსა და საქართველოს შორის სარკინიგზო მიმოსვლა იყო შეზღუდული. ამ გარემოების გამო მოსარჩელის პარტნიორმა რუსეთის ფედერაციაში, რომლისაგან მოსარჩელეს უნდა განეხორციელებინა ამ განძელთა შესყიდვა, რუსეთსა და საქართველოს შორის დაძაბული ვითარების გამო განეციტა მხარეთა შორის არსებული ხელშეკრულება. შესაბამისად მოსარჩელემ დაუძლეველი ძალის მოქმედების გამო ვერ შეძლო ვალდებულების შესრულება. მოსარჩელემ სათანადო წესის დაცვით აცნობა მოპასუხეს აღნიშნულის შესახებ, თუმცა ამ გარემოების მიუხედავად, მოპასუხემ 2007 წლის 30 იანვარს ხელშეკრულების შესრულების საბანკო გარანტიიდან გაითხოვა 201 852 ლარი, ხოლო ავანსის საბანკო გარანტიიდან 1 982 633 ლარი. გარანტმა რეგრესული წესით მოსარჩელისაგან მოითხოვა გადახდილი თანხა, რომელიც მოსარჩელემ მთლიანად დააკმაყოფილა. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა, მოპასუხეს დაეკისრა 301 532 ლარის უკან დაბრუნება. სასამართლოს გადაწყვეტილება სააპელაციო

¹⁴³⁸ იქვე.

¹⁴³⁹ *Canaris*, ZIP 1998, 500f.

ნესით გაასაჩივრა მოპასუხემ. სააპელაციო სასამართლოს განჩინებით რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელი. სააპელაციო პალატამ მიუთითა, რომ ვინაიდან მოსარჩელემ ვალდებულება დაარღვია მისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო მოპასუხის მხრიდან არამართლზომიერად განხორციელდა თანხის გამოთხოვა მოსარჩელის საგარანტიო ანგარიშიდან. სააპელაციო სასამართლოს განჩინებაზე საკასაციო საჩივარი შეიტანა მოპასუხემ, რომელიც არ დაკმაყოფილდა და სააპელაციო სასამართლოს განჩინება დარჩა უცვლელი. სააპელაციო პალატამ განმარტა, რომ დაუძლეველი ძალის არსებობა გამორიცხავს ვალდებულების ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას შესრულების შესაძლებლობას. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე პალატამ მიიჩნია, რომ მოსარჩელეს შეეძლო მოპასუხისაგან 976 ა მუხლის თანახმად, მოეთხოვა უსაფუძველოდ მიღებული ქონების უკან დაბრუნება.¹⁴⁴⁰

მ. გარანტის ვალდებულების შეწყვეტის საფუძვლები

მართალია, საბანკო გარანტიით გარანტი კისრულობს ვალდებულებას, გადაუხადოს ბენეფიციარს ფულადი თანხა პრინციპალის მაგივრად, თუმცა ეს პასუხისმგებლობა მუდმივი არ არის. საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, გარანტის პასუხისმგებლობა შესაძლებელია სხვადასხვა საფუძვლით შეწყდეს. კანონმდებელი 889-ე მუხლში ადგენს იმ საფუძვლებს, რომელთა არსებობის შემთხვევაშიც საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე გარანტის პასუხისმგებლობა შეწყდება.

ჩვეულებრივ, გარანტი საბანკო გარანტიას განსაზღვრული ვადით გასცემს. საბანკო გარანტიაში მითითებული ვადის გასვლის შემდეგ, გარანტიიდან გამომდინარე, გარანტის ვალდებულება ბენეფიციარის მიმართ წყდება. საბანკო გარანტიაში საგანგებო დათქმის გაკეთება ამის თაობაზე არ არის აუცილებელი. ბენეფიციარის მიერ დაგვიანებით წარდგენილი მოთხოვნა არ უნდა დაკმაყოფილდეს – გარანტის უარის სამართლებრივი საფუძველია 887-ე მუხლი.

საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, გარანტის ვალდებულება ბენეფიციარის წინაშე შეწყვეტილად ჩაითვლება მაშინაც, როცა გარანტი დააკმაყოფილებს ბენეფიციარის მიერ ჯეროვანი ნესით წარდგენილ მოთხოვნას და სრულად გადაუხდის მას საბანკო გარანტიით გათვალისწინებულ თანხას. როგორც წესი, საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე, ბენეფიციარს რაიმე ვალდებულება გარანტის წინაშე არ ეკისრება. თუმცა, საბანკო გარანტის ტექსტი ხშირად შეიცავს მითითებას ბენეფიციარის ვალდებულებაზე გარანტის მიერ მისი მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემდეგ საბანკო გარანტიის უკან დაბრუნების თაობაზე.

გარანტის ვალდებულების შეწყვეტის ერთ-ერთ საფუძვლად ბენეფიციარის მიერ გარანტიიდან გამომდინარე უფლებებზე უარის თქმა და მისი გარანტისთვის დაბრუნებაც გვევლინება. ამგვარი უარის თქმის ნამდვილობისათვის აუცილებელია, უარის თქმა წერილობითი ფორმით განხორციელდეს.¹⁴⁴¹ წერილობითი უარი, ერთ-

¹⁴⁴⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ივლისის №ას-30-367-09 გადაწყვეტილება.

¹⁴⁴¹ შენგელია, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მე-4, ტომი მე-2, თბ., 2001, 622-ე მუხლი, გვ. 226.

გვარად მტკიცებულებით ფუნქციასაც ასრულებს და თავიდან გვარიდებს დავას ამ საკითხთან დაკავშირებით. თუ საბაკო გარანტიაზე უარის თქმა წერილობითი არ იქნა გაფორმებული, გარანტის ვალდებულება შეწყვეტილად არ ჩაითვლება. გარანტის ვალდებულების შეწყვეტაზე გავლენას ვერ მოახდენს იმ ვალდებულების შეწყვეტა, რომლის უზრუნველსაყოფადაც გაიცა საბანკო გარანტია.¹⁴⁴² როგორც აღვნიშნეთ, საბანკო გარანტია არ არის აქცესორული ბუნების უზრუნველყოფის საშუალება. შესაბამისად, მისი სვე-ბედი ძირითადი ხელშეკრულების არსებობაზე არ არის დამოკიდებული.

889 II მუხლის თანხამად, გარანტიის შეწყვეტის საფუძველთა წარმოშობისას გარანტმა აღნიშნულის შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს პრინციპალს.

1. მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებითი (ვალდებულებით-სამართლებრივი) საშუალებები

ა. პირგასამტეხლო

ა.ა. პირგასამტეხლოს ცნება

განსხვავებით ანგლოამერიკული სამართლის სისტემისაგან, რომლისთვისაც პირგასამტეხლოს კლასიკური ცნება უცნობია,¹⁴⁴³ რომანულ-გერმანული სამართლის სისტემაში პირგასამტეხლოს, როგორც მოთხოვნის უზრუნველყოფის ვალდებულებით-სამართლებრივ საშუალებას დიდი ხნის ისტორია აქვს. იგი რომის სამართლიდან იღებს სათავეს. ანტიკური რომის სამართლის წყაროებში პირგასამტეხლო „*Stipulatio poenae*“ სახით იხსენიება, რომელიც უმეტესად ფულად თანხაში გამოიხატებოდა.¹⁴⁴⁴ ხელშეკრულებაში „*Stipulatio poenae*“ შეთანხმებით ერთი მხარე მეორე მხარის სასარგებლოდ კისრულობდა ვალდებულებას, ხელშეკრულების დარღვევის შემთხვევაში განეხორციელებინა მეორე მხარის სასარგებლოდ „*Stipulatio poenae*“-თი გათვალისწინებული შესრულება.¹⁴⁴⁵ სწორედ რომის სამართლის გავლენით აიხსნება ის ფაქტი, რომ რომანულ-გერმანული სამართლის სისტემის მქონე ქვეყნების უმრავლესობა პირგასამტეხლოს ცნებას მისი კლასიკური გაგებით იცნობს.

417-ე მუხლის თანახმად, პირგასამტეხლო მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული ფულადი თანხაა, რომლის გადახდაც მოვალეს ვალდებულების შეუსრულებლობისა ან არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში ეკისრება. ნორმის დანაწესიდან გამომდინარე, პირგასამტეხლოს წარმოშობის ნამდვილობისათვის, უმთავრეს წინაპირობას პირგასამტეხლოს თაობაზე მხარეთა შეთანხმება წარმოადგენს. იმისათვის, რომ პირ-

¹⁴⁴² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 17 მარტის №ას-781-996-08 გადაწყვეტილება.

¹⁴⁴³ *Staudinger/Rieble*, Vorb. zu, §339, Rn 120.

¹⁴⁴⁴ *Knütel*, *Stipulatio poenae*, S 2, 25; *Кapanemov*, Неустойка как средство защиты прав кредитора в российском и зарубежном праве, 2005, 3.

¹⁴⁴⁵ *Knütel*, *Stipulatio poenae*, S 25.

გასამტეხლო შეთანხმებულად ჩაითვალოს, საკმარისი არ არის ერთ-ერთი მხარის მიერ პირგასამტეხლოს დაპირება.¹⁴⁴⁶ აუცილებელია, მხარეები ხელშეკრულებაში შეთანხმდნენ თავად პირგასამტეხლოს, ასევე მის ოდენობასა და წარმოშობის წინაპირობებზე.¹⁴⁴⁷ ამასთან, პირგასამტეხლო შეიძლება შეთანხმებულ იქნეს ძირითად ვალდებულებასთან ერთად, ან მოგვიანებით, ცალკე შეთანხმების სახით გაფორმდეს.¹⁴⁴⁸ ასევე შესაძლებელია, პირგასამტეხლო ჩართულ იქნეს ხელშეკრულების სტანდარტულ პირობებში.¹⁴⁴⁹ შეთანხმება მიღწეულ იქნა თუ არა, ხელშეკრულების დადების საერთო წესების საფუძველზე უნდა დადგინდეს.¹⁴⁵⁰ შეთანხმება უნდა შეიცავდეს მონაცემებს კრედიტორისა და მოვალის შესახებ; ასევე უთითებდეს უზრუნველყოფილ ვალდებულებას, პირგასამტეხლოს ოდენობასა და დარღვევებს, რომლებიც პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლებას წარმოშობს. თუკი შეთანხმება იმდენად ბუნდოვანი ან ზოგადი ხასიათისაა, რომ შეუძლებელია ჩამოთვლილი საკითხების დადგენა, პირგასამტეხლო შეთანხმებულად არ მიიჩნევა. შეთანხმების ნამდვილობისათვის ასევე აუცილებელია, რომ მხარეებმა იგი მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევამდე გააფორმონ.¹⁴⁵¹

პირგასამტეხლო პირობით ვალდებულებას წარმოადგენს. პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლების განხორციელება დამოკიდებულია გარკვეული პირობის დადგომაზე – მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევაზე. კრედიტორი მისი მოთხოვნის უფლებას მხოლოდ ამ პირობის (ვალდებულების დარღვევის) დადგომის შემთხვევაში იძენს.¹⁴⁵² გარდა ამისა, აუცილებელია, მოვალეს ბრალი მიუძღვოდეს აღნიშნული ვალდებულების დარღვევაში. მართალია, აღნიშნული რეგულირება პირდაპირ არ გამომდინარეობს პირგასამტეხლოს მომწესრიგებელი ნორმების შინაარსიდან, თუმცა, ვინაიდან იგი ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში სამოქალაქო-სამართლებრივი სანქციის სახეს იღებს, ამ სანქციის გამოყენებისათვის აუცილებელია მოვალის ბრალი. ამასვე მოწმობს ამ საკითხთან დაკავშირებით ჩამოყალიბებული სასამართლო პრაქტიკაც.¹⁴⁵³

უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეზე არ დააკმაყოფილა საკასაციო საჩივარი და უცვლელი დატოვა სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება პირგასამტეხლოს დაკისრების თაობაზე უარის თქმის შესახებ. საქმე შემდეგში მდგომარეობდა: მოსარჩელემ სარჩელით მიმართა სასამართლოს, რომელშიც იგი მოპასუხისაგან შესრულების ვადის გადაცილების გამო მოითხოვდა პირგასამტეხლოს 86400 ლარის დაკისრებას. სასამართლომ დადგენილად სცნო, რომ მოსარჩელესა და მოპასუხეს შორის 2005 წლის 11 ოქტომბერს დაიდო ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც მოპასუხეს უნდა ჩაეტარებინა დმანისის რაიონის სოფლების – განთიადისა და ჯავახ-

¹⁴⁴⁶ Köhler, FS gernhuber, S207; BGH NJW, 1956, 1793; BGH ZIP, 2006, 1777-1778.

¹⁴⁴⁷ Ermann/Schaub, §339, Rn 1; Schulze/Schulze, §339, Rn 9.

¹⁴⁴⁸ ჭანტურია, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2012, გვ. 239.

¹⁴⁴⁹ იქვე, გვ. 240.

¹⁴⁵⁰ Staudinger/Rieble, §339, Rn 26.

¹⁴⁵¹ Staudinger/Rieble, §339, Rn 230; Palandt/Friesecke, §339, Rn 1.

¹⁴⁵² Medicus/Lorenz, Schuldrecht I, S273, Rn 543.

¹⁴⁵³ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 24 იანვრის №ას-391-370-2012 განჩინება; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2008 წლის 13 ნოემბრის №ას-186-513-09 განჩინება.

ეთის სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები. ხელშეკრულების საერთო ღირებულება განისაზღვრა 480904 ლარით. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სამუშაო უნდა დასრულებულიყო 2005 წლის 30 დეკემბრამდე. მოპასუხის მხრიდან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სამუშაოს შესრულების ვადის გადაცილებისათვის მხარეებმა ხელშეკრულების 12.5 მუხლით გაითვალისწინეს პირგასამტეხლო (ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე 0.1% ოდენობით). სასამართლოს მიერ დადგენილია, რომ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სამუშაოები არ დასრულებულა 2005 წლის 30 დეკემბერს. სასამართლომ დადგენილად ცნო ის გარემოება, რომ მოპასუხის მხრიდან ვალდებულების შეუსრულებლობა გამონვეული იყო როგორც კლიმატური პირობებით, ასევე თვით მოსარჩელის ბრალით. თბილისის საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, პირგასამტეხლოს დაკისრების ნაწილში სარჩელი არ დაკმაყოფილდა. სასამართლოს გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა მოსარჩელემ. სააპელაციო სასამართლოს განჩინებით, რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელი. სააპელაციო სასამართლომ სრულად გაიზიარა პირველი ინსტანციის მოსაზრება ვალდებულების ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადაში შეუსრულებლობის გამო, პირგასამტეხლოს სახით – 86400 ლარის დაკისრების დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის შესახებ. სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა მოსარჩელემ, რომელიც არ დაკმაყოფილდა და სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება პირგასამტეხლოს დაკისრების ნაწილში დარჩა უცვლელი. საკასაციო სასამართლომ გაითვალისწინა სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი გარემოება, რომ ვალდებულების შეუსრულებლობა გამონვეული იყო სოფლის მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის წინააღმდეგობით მათ საცხოვრებელ სახლებთან გაყვანილობის მონტაჟის დროს. საკასაციო სასამართლომ განმარტა, რომ ხელშეკრულების 9.12. მოსარჩელის ვალდებულებას წარმოადგენდა მოპასუხისათვის გაზიფიკაციისათვის სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოებისათვის საჭირო ფრონტის მოწყობა, რაც მან ვერ უზრუნველყო. საკასაციო სასამართლომ ასევე გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებება იმასთან დაკავშირებით, რომ მოპასუხის მიერ ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობა გამონვეული იყო ასევე მოსარჩელის მიზეზით, მის მიერ ხელშეკრულების 9.4.1. პუნქტით დადგენილი ანგარიშშორების ვალდებულების შეუსრულებლობით. ამას გარდა, მოპასუხის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის საპატიო მიზეზად საკასაციო სასამართლო კლიმატურ პირობებსაც მიიჩნევს. სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილ ფაქტობრივ გარემოებათა გათვალისწინებით საკასაციო პალატა განმარტავს, რომ მოპასუხის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობა არ იყო გამონვეული მისი ბრალით, რაც გამორიცხავს საკასაციო საჩივრის დაკმაყოფილებას.¹⁴⁵⁴

ასევე, შესაძლებელია, რომ ამგვარი დარღვევა მოვალის პირადი ბრალეული ქმედებით არ იყოს გამონვეული და მას მაინც დაეკისროს პირგასამტეხლოს გადახდა. კერძოდ, ეს ის შემთხვევაა, როდესაც მოვალემ 396-ე მუხლის შესაბამისად პასუხი უნდა აგოს მისი კანონიერი წარმომადგენლის ან იმ პირთა ქმედებისათვის,

¹⁴⁵⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 22 ოქტომბრის № -286-608-09 გადაწყვეტილება.

რომელსაც იგი იყენებს საკუთარი ვალდებულების შესასრულებლად.

პირგასამტეხლო დამატებითი (აქცესორული) ვალდებულებაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისი წარმოშობა და ნამდვილობა ძირითადი ვალდებულების არსებობაზეა დამოკიდებული.¹⁴⁵⁵ იმისთვის, რომ პირგასამტეხლოს შესახებ შეთანხმება ნამდვილად ჩაითვალოს, აუცილებელია ვალდებულება, რომლის უზრუნველსაყოფადაც გათვალისწინებულია პირგასამტეხლო, არსებობდეს ვალდებულების შესაძლო დარღვევის მომენტისათვის.¹⁴⁵⁶ ძირითადი ვალდებულების ბათილობა ან სხვა რაიმე ფორმით შეწყვეტა იწვევს პირგასამტეხლოს შესახებ შეთანხმების შეწყვეტას. პირგასამტეხლოს შესახებ შეთანხმების შეწყვეტა კი გავლენას ვერ მოახდენს ძირითადი ვალდებულების არსებობაზე. ჩ

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისი ნორმები პირგასამტეხლოს აქცესორულ ბუნებაზე პირდაპირ არ მიუთითებს. აღნიშნული დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას 153 | მუხლი გვაძლევს,¹⁴⁵⁷ ვინაიდან ძირითადი ვალდებულების არარსებობის გარეშე პირგასამტეხლოს არსებობა აზრს დაკარგავდა.¹⁴⁵⁸

ვინაიდან პირგასამტეხლო აქცესორული ვალდებულებაა და ძირითადი ვალდებულების ბედ-იღბალზეა დამოკიდებული, როგორც წესი, ძირითადი ვალდებულებიდან გამომდინარე მოთხოვნის უფლების გადაცემა, პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლების გადაცემასაც გულისხმობს.¹⁴⁵⁹ აღნიშნული მოსაზრება პირდაპირ გამომდინარეობს 201 | მუხლიდან. ნორმის დანაწესის თანახმად, მოთხოვნის უფლების დათმობისას ახალ კრედიტორზე გადადის ასევე ამ მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებები. საკითხავია, შესაძლებელია თუ არა ამგვარი უფლების გადაცემა ძირითადი ვალდებულების გადაცემის გარეშე? თუკი პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლება ძირითადი ვალდებულების დარღვევის გამო უკვე წარმოშობილია, მისი გადაცემა დასაშვებად უნდა მივიჩნიოთ.¹⁴⁶⁰ როგორ მოვიქცეთ იმ შემთხვევაში, როდესაც პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლება ჯერ არ წარმოშობილა? მართებული იქნება ამგვარი იზოლირებული გადაცემის დასაშვებად მიჩნევა. აღნიშნული მოსაზრების საფუძვლად, ერთი მხრივ, 320-ე მუხლი გვევლინება, რომელიც მომავალი ქონების ცალკეულ ნივთებზე დადებული ხელშეკრულების ნამდვილობას დასაშვებად მიიჩნევს. მეორე მხრივ, ამგვარი მოსაზრების საფუძვლად ის გარემოება გვევლინება, რომ კანონმდებელი პირგასამტეხლოს წარმოშობამდე ხელშეკრულებაში მის მიმღებად სხვა – მესამე პირის განსაზღვრას არ კრძალავს. ამგვარი გადაცემის შემთხვევაში პირგასამტეხლოს აქცესორული ხასიათიდან გამომდინარე იმ გარემოებიდან უნდა ამოვიდეთ, რომ მისი გადაცემის მიუხედავად, პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლება ძირითადი ვალდებულების კრედიტორთან რჩება.¹⁴⁶¹

¹⁴⁵⁵ *Schulze/Schulze*, §339, Rn 3.

¹⁴⁵⁶ *MünchKomm/Gottwald*, §339, Rn 17.

¹⁴⁵⁷ „აქცესორულია უფლება, რომელიც ისეა დაკავშირებული სხვა უფლებასთან, რომ მის გარეშე არც შეიძლება არსებობდეს.“

¹⁴⁵⁸ გერმანულ სამართალში პირგასამტეხლოს დამოკიდებულებას ძირითად ვალდებულებაზე ერთმნიშვნელოვნად ადგენს სამოქალაქო კოდექსი, იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის (BGB) §344.

¹⁴⁵⁹ *MünchKomm/Gottwald*, §339, Rn 15; *Schmidt*, FS Heinrichs, S531.

¹⁴⁶⁰ *Sorgel/Lindacher*, §339, Rn 28.

¹⁴⁶¹ *Schmidt* in FS Heinrichs, S531.

პირგასამტეხლო სახელმწიფო მოთხოვნა, ამიტომ 129 | მუხლის თანახმად, პირგასამტეხლოსთან დაკავშირებული მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადა შეადგენს სამ წელს.

ა.ბ. პირგასამტეხლოს ფუნქციები

ქართულ კანონმდებლობაში პირგასამტეხლოს ორმაგი ფუნქცია გააჩნია.¹⁴⁶² ერთი მხრივ, მას ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების უზრუნველსაყოფად პრევენციული დატვირთვა აქვს.¹⁴⁶³ როგორც სააპელაციო სასამართლო თავის ერთ-ერთ გადანყვეტილებაში განმარტავს: „**პირგასამტეხლო წარმოადგენს ხელმწიფოების ჯეროვნად შესრულების პრევენციას**“.¹⁴⁶⁴ პირგასამტეხლო კრედიტორის ხელში ზემოქმედების საშუალებაა,¹⁴⁶⁵ რათა მოვალემ ნაკისრი ვალდებულება ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად შეასრულოს. პირგასამტეხლოს დაკისრების რისკი ფსიქოლოგიურად ზემოქმედებს მოვალეზე და აიძულებს, უზრუნველყოფილი ვალდებულება ჯეროვნად შეასრულოს.¹⁴⁶⁶

პირგასამტეხლოს მეორე ფუნქცია განცდილი ზიანის მარტივად და სწრაფად ანაზღაურებაში მდგომარეობს.¹⁴⁶⁷ ვალდებულების შეუსრულებლობის ანდა არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში კრედიტორს შეუძლია 394-ე მუხლის საფუძველზე, მოითხოვოს მიყენებული ზიანის ანაზღაურება. ამისათვის აუცილებელია, მან დაამტკიცოს ზიანის ფაქტი და ოდენობა,¹⁴⁶⁸ რაც გარკვეულ სიძნელეებს უკავშირდება და დროსაც მოითხოვს. პირგასამტეხლოს მოთხოვნისათვის კი ხელმწიფოების დარღვევის ფაქტის დამტკიცებაც საკმარისია. ზიანის არსებობის მტკიცება არ არის აუცილებელი.¹⁴⁶⁹ პირგასამტეხლო ერთგვარ სანქციასაც წარმოადგენს. პირგასამტეხლოს ფსიქოლოგიური ზემოქმედების ეფექტი სწორედ იმაში ვლინდება, რომ ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში მოვალეს რეპრესიული ხასიათის სანქცია ეკისრება.¹⁴⁷⁰ ვალდებულების შეუსრულებლობისა თუ არაჯეროვანი შესრულების შემთხვევაში სანქციად ქცეული პირგასამტეხლო უპირობოდ ეკისრება მოვალეს, მიუხედავად იმის, განიცადა თუ არა კრედიტორმა ზიანი აღნიშნული დარღვევის შედეგად.¹⁴⁷¹ ეს სანქცია ითვლება განცდილი ზიანის ანგარიშში და უადვი-

¹⁴⁶² იხ. გერმანული სამართალთან დაკავშირებით *Jauering/Stadler*, §339, Rn 3; *Schulze/Schulze*, §339, Rn 1; *Tilp*, Jura, 2001, S 441.

¹⁴⁶³ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2012, გვ. 236.

¹⁴⁶⁴ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2010 წლის 14 დეკემბრის № -144-139-2011 გადანყვეტილება; იხ. ასევე, 2012 წლის 10 ოქტომბრის №ას- 1560-1463-2012 გადანყვეტილება; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2012 წლის 27 ივნისის №ას-1125-1056-2012 გადანყვეტილება.

¹⁴⁶⁵ *Ermann/Schaub*, Vorb. §§339-345, Rn 1.

¹⁴⁶⁶ *Staudinger/Rieble*, Vorb. §339-345, Rn 15-26; *Schmidt* in FS Heinrichs, S534; BGH NGZ, 1998, 608.

¹⁴⁶⁷ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2012, გვ. 236; *Jauering/Stadler*, §339, Rn 3.

¹⁴⁶⁸ *ზოიძე*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.)*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი მესამე, 2001, 417-ე მუხლი, გვ. 488; *MünchKomm/Gottwald*, Vorb. §339-345 Rn 6.

¹⁴⁶⁹ ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი, 1999, გვ. 78; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2009 წლის 22 დეკემბრის №ას-194-185-2010 გადანყვეტილება.

¹⁴⁷⁰ *Staudinger/Rieble*, §339, Rn 31.

¹⁴⁷¹ ახვლედიანი, ვალდებულებითი სამართალი, 1999, გვ. 78; თბილისის საქალაქო სასამართლოს

ლებს კრედიტორს ზიანის ანაზღაურებას.¹⁴⁷²

ა.გ. პირგასამტეხლოს ფორმა

როგორც აღინიშნა, პირგასამტეხლოს წარმოშობის აუცილებელი წინაპირობაა მხარეების შესაბამისი შეთანხმების არსებობა. პირგასამტეხლო ფორმასავალდებულო გარიგებაა.¹⁴⁷³ შეთანხმების ნამდვილობისათვის აუცილებელია წერილობითი ფორმა მაშინაც კი, როცა ძირითადი ხელშეკრულება ზეპირად დაიდო.¹⁴⁷⁴ წერილობითი ფორმის მოთხოვნა უმთავრესად აიხსნება იმით, რომ პირგასამტეხლოს შეთანხმებისათვის აუცილებელია იმ ძირითადი სამართალურთიერთობისა და მისგან გამომდინარე ვალდებულებების განსაზღვრა, რომლის უზრუნველსაყოფადაც იგი იდება. წერილობით შეთანხმებაში მხარეები აღწერენ ყველა არსებით პირობას პირგასამტეხლოს თანხის ან მისი განსაზღვრის მეთოდის ჩათვლით, რითაც მხარეთა შორის არსებული ურთიერთობა უფრო ცხადი ხდება. წინააღმდეგ შემთხვევაში საკმაოდ გართულებოდა სიმართლის დადგენა თავად პირგასამტეხლოს შეთანხმების, მისი შინაარსისა და ოდენობის თაობაზე. ზეპირი ფორმით შეთანხმება ასევე გაართულებდა ძირითადი ხელშეკრულების იდენტიფიცირებას.¹⁴⁷⁵ ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნათელი და ლოგიკურია მოტივები, რომლითაც კანონმდებელი აღნიშნული გადაწყვეტილების მიღებისას ხელმძღვანელობდა.

სამოქალაქო კოდექსი მხოლოდ სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოს იცნობს და შესაბამისად, წერილობითი ფორმის მოთხოვნაც მხოლოდ სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოზე ვრცელდება. პირგასამტეხლოს შესახებ ფორმის მოთხოვნის დაუცველობის შედეგები საკმაოდ სერიოზულია. კერძოდ, აღნიშნულ შემთხვევაში ამგვარი შეთანხმება პირგასამტეხლოს თაობაზე ჩათვლება ბათილად¹⁴⁷⁶ და პირგასამტეხლოს გადახდევინება შეუძლებელი აღმოჩნდება.

ა.დ. პირგასამტეხლოს სახეების ზოგადი დახასიათება

პირგასამტეხლოს სხვადასხვა სახე არსებობს. წარმოშობის მიხედვით განასხვავებენ კანონისმიერ და სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოს. სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოს დროს მხარეები ხელშეკრულებაში თვითონ თანხმდებიან პირგასამტეხლოს თაობაზე, განსაზღვრავენ მის ოდენობას, დარიცხვისა და გადახდის წესს. რაც შეეხე-

---

2010 წლის 3 თებერვლის №ას-569-537-2011 გადაწყვეტილება.

¹⁴⁷² ამ საკითხთან დაკავშირებით ამომწურავად იხილეთ ჯარიმისა და საურავის თავები.

¹⁴⁷³ 418 II მუხლი. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 21 მარტის №ას-945-891-2011 გადაწყვეტილება.

¹⁴⁷⁴ ქართულისგან განსხვავებით, გერმანული სამართალი პირგასამტეხლოს თაობაზე შეთანხმების ნამდვილობისათვის რაიმე სპეციალურ ფორმას არ ითვალისწინებს. იხ. *Palandt/Friesecke*, §339, Rn 11.

¹⁴⁷⁵ გერმანელ ავტორთა უმეტესობა, მიუხედავად იმისა, რომ კანონი პირგასამტეხლოს სავალდებულო ფორმას არ ადგენს, მტკიცებულებითი სირთულეების თავიდან არიდების მიზნით, წერილობითი შეთანხმების გაფორმებას ემხრობა. *Dauner-Lieb/Langen/Walchner*, §339, Rn 5; *Gernhuber*, *Das Schuldverhältnis*, S763.

¹⁴⁷⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 21 მარტის №ას-945-891-2010 გადაწყვეტილება.

ბა კანონისმიერ პირგასამტეხლოს, ასეთად ჩაითვლება პირგასამტეხლო, რომელიც კანონის მიერ იქნება დადგენილი. აღსანიშნავია, რომ, თუ მხარეები ხელშეკრულებით გაითვალისწინებენ კანონით დადგენილ კანონისმიერი პირგასამტეხლოს ოდენობას, ასეთი პირგასამტეხლო არ ჩაითვლება კანონისმიერ პირგასამტეხლოდ.¹⁴⁷⁷ პირგასამტეხლოს კვალიფიკაციისათვის კანონისმიერ ან სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოდ გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ ვისი ნებით არის იგი წარმოშობილი, კანონმდებლის თუ მხარეთა ნებით.¹⁴⁷⁸ კანონისმიერი პირგასამტეხლოს ერთ-ერთ პირველ განმასხვავებელ ნიშნად სახელშეკრულებო ანალოგისგან მისი კონკრეტული ხასიათი გვევლინება. ყოველი ასეთი კანონისმიერი პირგასამტეხლო გათვალისწინებულია იმ ყოველი კონკრეტული შემთხვევისთვის, რომლისთვისაც კანონმდებლის მიერ იგი არის დადგენილი. მეორე განმასხვავებელ ნიშნად მისი განსაზღვრულობა გვევლინება. კანონმდებელი ყოველთვის ადგენს მის ან კონკრეტულ ოდენობას, ანდა წესს, რომლის მიხედვითაც კანონისმიერი პირგასამტეხლოს ოდენობა განსაზღვრულ უნდა იქნეს.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი მხოლოდ სახელშეკრულებო პირგასამტეხლოს იცნობს.¹⁴⁷⁹ საკითხის აღნიშნული გადანყვეტა კანონმდებლის მიერ კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმ გარემოებას, თუ რაოდენ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს კანონმდებელი მხარეთა კერძო ავტონომიას. იგი მინიმუმამდე ცდილობს დაიყვანოს მხარეთა ბოჭვა იმპერატიული ნორმებით და მაქსიმალურად აძლევს შესაძლებლობას თავად განსაზღვრონ საკუთარი უფლება-მოვალეობები.

გარდა ამისა, მიღებულია პირგასამტეხლოს სახეების კლასიფიკაცია ჩასათვლელ, საჯარიმო, ალტერნატიულ და ექსკლუზიურ პირგასამტეხლოდ. ჩასათვლელია პირგასამტეხლო, თუკი იგი ჩაითვლება ასანაზღაურებელი ზიანის ოდენობაში და შესაბამისად, შეამცირებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნას.¹⁴⁸⁰ საჯარიმოა ისეთი პირგასამტეხლო, რომელიც კრედიტორს უფლებას აძლევს პირგასამტეხლოს თანხის ზევით მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება მთლიანი ოდენობით.¹⁴⁸¹ ალტერნატიულია ისეთი პირგასამტეხლო, როდესაც კრედიტორს შეუძლია მოითხოვოს ან პირგასამტეხლოს გადახდევინება, ან ზიანის ანაზღაურება, ანდა ხელშეკრულების შესრულება.¹⁴⁸² ერთ-ერთის მოთხოვნა აკარგვინებს კრედიტორს მეორეზე უფლებას.¹⁴⁸³ რაც შეეხება ექსკლუზიურ პირგასამტეხლოს, მისი შეთანხმება გამორიცხავს ზიანის ანაზღაუ-

¹⁴⁷⁷ *Гришнин*, неустойка: теория, практика, законодательство, 2005, 32.

¹⁴⁷⁸ *Гришнин*, неустойка: теория, практика, законодательство, 2005, 32.

¹⁴⁷⁹ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 417-ე მუხლი, გვ. 487.

¹⁴⁸⁰ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2012, გვ. 236; *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 419-ე მუხლი, გვ. 495.

¹⁴⁸¹ *Каранетов*, Неустойка как средство защиты прав кредитора в российском и зарубежном праве, 2005, 225.

¹⁴⁸² *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2012, გვ. 238.

¹⁴⁸³ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 417-ე მუხლი, გვ. 487.

რების შესაძლებლობას¹⁴⁸⁴ დაკრედიტორს მხოლოდ პირგასამტეხლოს მოთხოვნაზე ხდის უფლებამოსილს.¹⁴⁸⁵

ა.ე. ჯარიმა, როგორც პირგასამტეხლოს სახე

ჯარიმა პირგასამტეხლოს ერთ-ერთი სახეა. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი პირგასამტეხლოს ამ სახეს იცნობს. მართალია, აღნიშნული ნათლად არ ჩანს პირგასამტეხლოს მომწესრიგებელი ნორმებიდან, თუმცა აღნიშნული დასკვნის გამოტანის საშუალებას 419 | მუხლი იძლევა. ნორმის მიხედვით კრედიტორს არ შეუძლია მოითხოვოს ხელშეკრულების შესრულება და პირგასამტეხლოს გადახდევინებაც, თუკი ამგვარი პირგასამტეხლო გათვალისწინებული იყო ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის. ჯარიმის სახით დადგენილი პირგასამტეხლოს თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ მისი გადახდევინება გამორიცხავს ვალდებულების შესრულების მოთხოვნას და პირიქით, ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა გამორიცხავს ჯარიმის მოთხოვნის უფლებას. ნორმა გამორიცხავს კრედიტორის მიერ ერთი და იმავე სამართლებრივი ინტერესისათვის „ორმაგი“ დაკმაყოფილების მიღების შესაძლებლობას.¹⁴⁸⁶

ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში ჯარიმამ კრედიტორის იმ ინტერესის ანაზღაურება უნდა მოახდინოს, რომელიც მას ვალდებულების შესრულების მიმართ გააჩნდა.¹⁴⁸⁷ შესაბამისად მხარეთა მიერ ხელშეკრულებაში ჯარიმის განსაზღვრა ხდება იმ ოდენობით, რათა მან ვალდებულების შეუსრულებლობის შედეგად გამოწვეული უარყოფითი შედეგების ლიკვიდაცია მოახდინოს.

პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც მხარეები ხელშეკრულებაში ჯარიმასა და საურავს სინონიმური მნიშვნელობით იყენებენ. ასეთ შემთხვევაში ხელშეკრულების განმარტების შედეგად უნდა დადგინდეს, თუ რა მიზნით იქნა პირგასამტეხლო ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული.¹⁴⁸⁸

კრედიტორი მხოლოდ საკუთარი შეხედულებისამებრ წყვეტს, თუ რას მოითხოვს იგი ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში მოვალისაგან.¹⁴⁸⁹ მოვალე მოკლებულია შესაძლებლობას ჯარიმის გადახდით თავი დააღწიოს ვალდებულების შესრულებას, ანდა, პირიქით, ვალდებულების შესრულებით თავი დააღწიოს ჯარიმის გადახდას, სანამ აღნიშნულს თვითონ კრედიტორი არ მოითხოვს.¹⁴⁹⁰ არჩევანის უფლება კრედიტორზეა დამოკიდებული. კრედიტორის ამ ორ მოთხოვნას შორის ელექტიურ კონკურენციას აქვს ადგილი.¹⁴⁹¹ მას თავისუფლად შეუძლია მოითხოვოს, ან ჯარიმა

¹⁴⁸⁴ *Kapanetov*, Неустойка как средство защиты прав кредитора в российском и зарубежном праве, 2005, 225.

¹⁴⁸⁵ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2012, გვ. 236.

¹⁴⁸⁶ *Ermann/Westermann/Schaub*, §340, Rn 1; *Sorgel/Lindacher*, §340, Rn 4.

¹⁴⁸⁷ *Staudinger/Rieble*, §340, Rn 11.

¹⁴⁸⁸ *BAG NJW*, 1971, 2008; *Schulze/Schulze*, §340, Rn 1.

¹⁴⁸⁹ *Staudinger/Rieble*, §340, Rn 22.

¹⁴⁹⁰ *Sorgel/Lindacher*, §340, Rn 7.

¹⁴⁹¹ შენიშვნა: მოთხოვნათა შორის ელექტიურ კონკურენციას მაშინ აქვს ადგილი, როდესაც კრედიტორს შინაარსობრივად რამდენიმე განსხვავებული მოთხოვნა გააჩნია. კრედიტორის მიერ ერთ-ერთი მოთხოვნის ამორჩევა, გამორიცხავს დანარჩენ მოთხოვნათა განხორციელების შესაძლებლობას.

ან ვალდებულების შესრულება. ჯარიმასა და ვალდებულების შესრულებას შორის არჩევა ხდება კრედიტორის მიერ ნების გამოვლენით, რომელიც მიღებასავალდებულოა მოვალისათვის.¹⁴⁹²

კრედიტორი არ არის შეზღუდული ჯარიმის არჩევასთან ერთად ასევე ვალდებულების შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მოითხოვნაში. ამის საფუძველს იძლევა 419 II მუხლი, რომელიც კრედიტორს ყოველთვის ანიჭებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას. 419 II მუხლი არაფერს გვამცნობს იმის შესახებ, კრედიტორს პირგასამტეხლოს თანხის ზევით მთლიანი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა შეუძლია, თუ პირგასამტეხლო ჩაითვლება ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში. მართებულია პირგასამტეხლოს ჩათვლა ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში შემდეგ გარემოებათა გამო: როგორც აღინიშნა, კანონმდებელი 419-ე მუხლში გამორიცხავს ჯარიმისა და ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის კუმულაციას და ამგვარად, კრედიტორის ინტერესის ორმაგად დაკმაყოფილების შესაძლებლობას. კრედიტორმა არჩევანი უნდა გააკეთოს ვალდებულების შესრულებასა და ჯარიმის მოთხოვნას შორის. ანალოგიურად შეუძლებელია ჯარიმისა და მთლიანი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა. საქმე იმაშია, რომ ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა ვალდებულების შესრულების ადგილს იკავებს. შესაბამისად, იმ ინტერესის დაკმაყოფილება, რომელიც კრედიტორის შესრულების მიმართ ჰქონდა, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით ხდება.¹⁴⁹³ ვინაიდან ჯარიმის სახით დადგენილი პირგასამტეხლოც ემსახურება სწორედ იმ ინტერესის ანაზღაურებას, რომელიც კრედიტორს ხელშეკრულების შესრულების მიმართ გააჩნდა, დაუშვებელია ჯარიმისა და მთლიანი ზიანის მოთხოვნათა კუმულაცია. კრედიტორს არ შეუძლია მოვალეს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის „საზღაური“ ორმაგი ოდენობით გადაახდევინოს.¹⁴⁹⁴ თუ კრედიტორმა ვალდებულების დარღვევის შედეგად ზიანი განიცადა, მაშინ მოთხოვნილი ჯარიმა ზიანის მინიმალურ ოდენობად ჩაითვლება. სწორედ აქ ვლინდება პირგასამტეხლოს მეორე ფუნქცია, რომელიც განცდილი ზიანის მარტივად და სწრაფად ანაზღაურებას გულისმობს. პირგასამტეხლოს თანხის განსაზღვრისას კრედიტორმა იცის, რომ მას ვალდებულების შეუსრულებლობით გამოწვეული ზიანის დადგომის შემთხვევაში პირგასამტეხლოს სახით მისი მინიმალური ოდენობა გარანტირებულად, ზიანის მიყენების ფაქტის მტკიცების გარეშე, მარტივად და სწრაფად აუნაზღაურდება. ჯარიმის თანხის ზევით არსებული ზიანის ანაზღაურება კი, კრედიტორს ზიანის საერთო ნესების დაცვით შეუძლია მოითხოვოს.¹⁴⁹⁵ ამ შემთხვევაში აუცილებელია, რომ კრედიტორმა დაამტკიცოს იმ განცდილი ზიანის ოდენობა, რომელიც პირგასამტეხლოთი მთლიანად ვერ დაიფარა.¹⁴⁹⁶

აღნიშნული რეგულირება არ ნიშნავს, რომ მხარეებს არ შეუძლიათ განსხვავებ-

ბლობას.

¹⁴⁹² *MünchKomm/Gottwald*, §340, Rn 11.

¹⁴⁹³ *Staudinger/Looschelders*, §340, Rn 62.

¹⁴⁹⁴ *Staudinger/Rieble*, §340, Rn 3.

¹⁴⁹⁵ *ჭანტურია*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 419-ე მუხლი, გვ. 495.

¹⁴⁹⁶ BGH NJW, 1992, 1096, 1097; BAG NZA, 1987, 813.

ბული რეგულირება შეთანხმონ. კანონი არ კრძალავს განსხვავებული რეგულირების შეთანხმების შესაძლებლობას. ასე მაგალითად, შესაძლოა მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში ჯარიმა არ ჩაითვლება განცდილი ზიანის ანგარიშში. მაშინ ეს ასეც იქნება.

ა.ვ. საურავი, როგორც პირგასამტეხლოს სახე

საურავი ისევე, როგორც ჯარიმა, პირგასამტეხლოს ერთ-ერთი სახეა. იგი უმეტესად იმ შემთხვევაში გამოიყენება, როდესაც მოვალე ნაკისრ ვალდებულებას არ ასრულებს დადგენილ დროში. ჯარიმისაგან განსხვავებით, შესრულების ვადის გადაცილებისათვის საურავის სახით დადგენილი პირგასამტეხლოს თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ 419 I მუხლის თანახმად, იგი იძლევა ვალდებულების შესრულებისა და პირგასამტეხლოს მოთხოვნის კუმულაციის შესაძლებლობას. აღნიშნული როდი ნიშნავს, რომ არაჯეროვანი შესრულების სხვა შემთხვევისათვის საურავის გათვალისწინება შეუძლებელია. მხარეები თავისუფალნი არიან ამგვარ შეთანხმებაში, თუმცა სხვა შემთხვევაში არაჯეროვანი შესრულებისათვის დადგენილი პირგასამტეხლოსა და ვალდებულების შესრულების მოთხოვნათა კუმულაცია გამორიცხულია. კანონმდებელი მხოლოდ ამ ერთადერთ შემთხვევაში იძლევა ამგვარი კუმულაციის შესაძლებლობას. ამავე პოზიციას აფიქსირებს უზენაესი სასამართლო თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში. როგორც უზენაესი სასამართლო განმარტავს: „თუ პირგასამტეხლო გათვალისწინებულია შესრულების ვადის დარღვევისათვის, კრედიტორს ყველა შემთხვევაში შეუძლია მოითხოვოს მისი დაკისრება, მიუხედავად იმისა, იღებს თუ არა ვადაგადაცილებულ შესრულებას“.¹⁴⁹⁷

ჯარიმისაგან განსხვავებით, საურავი ვერ უზრუნველყოფს იმ ინტერესის დაცვას, რომელიც კრედიტორს ხელშეკრულების შესრულების მიმართ გააჩნია. 419-ე მუხლით, დადგენილი საურავი იცავს კრედიტორის იმ ინტერესს, რომელიც მას ვალდებულების დროული შესრულების მიმართ გააჩნია.¹⁴⁹⁸ შესაბამისად, აღნიშნული ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საურავი ვალდებულების შეუსრულებლობით გამოწვეული ზიანის კომპენსაციას ვერ მოახდენს. შესაბამისად, კრედიტორის ინტერესი ხელშეკრულების შესრულების მიმართ, როგორც წესი, ვალდებულების დარღვევის შემდგომაც არსებობს.¹⁴⁹⁹

მაგალითი:

ა-მ და ბ-მ გააფორმეს ლუდის ჩამოსასხმელი აპარატის ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც ნასყიდობის საგნის ფასი 10 000 ლარით განისაზღვრა. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ა განახორციელებდა ნასყიდობის საგნის მიწოდებას ხელშეკრულების გაფორმებიდან 10 დღის ვადაში, რომლის დამონტაჟებასაც ბ ამ დროის განმავლობაში ახლად გახსნილ ბარში აპირებდა. მხარეებმა ხელშეკრულებით გაითვალისწინეს პირგასამტეხლო შესრულების ვადის გადაცილებისათვის ნასყიდო-

¹⁴⁹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 17 ოქტომბრის №ას-1326-1346-2011 გადაწყვეტილება.

¹⁴⁹⁸ *Dauner-Lieb/Langen/Walchner*; §341, Rn 3.

¹⁴⁹⁹ *Ermann/Westermann/Schraub*, §341, Rn 1.

ბის საგნის საერთო ღირებულების 1% ოდენობით. ა-მ ხელმეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულება მხოლოდ მე-20 დღეს შეძლო, რის გამოც დაეკისრა პირგასამტეხლო 2 000 ლარის ოდენობით. ამ შემთხვევაში, ვალდებულების დარღვევის მიუხედავად, კრედიტორს მაინც გააჩნია ვალდებულების შესრულების მიმართ ინტერესი. შესრულების ვადის გადაცილებისათვის დადგენილი საურავი იმ ინტერესის კომპენსირებას ვერ მოახდენს, რაც კრედიტორს ლუდის აპარატის მიწოდების მიმართ გააჩნია.

საურავის შესახებ შეთანხმებაში მხარეებმა ნათლად უნდა მიუთითონ, რომ საურავი შესრულების ვადის გადაცილებისთვისაა დადგენილი. ამგვარი მითითების არარსებობამ შეიძლება წარმოშვას ჯარიმისა და საურავის გამიჯვნის სირთულეები. პირგასამტეხლოს ამ ორი სახის გამიჯვნას პრაქტიკაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. პრაქტიკაში მხარეები ამ ორ ინსტიტუტს ხშირად სინონიმური მნიშვნელობით იყენებენ და არ ითვალისწინებენ, რომ მათ სხვადასხვა სამართლებრივი შედეგები მოჰყვებათ. როდესაც შეთანხმებიდან მკაფიოდ არ ჩანს მხარეთა ნება, იგი ხელმეკრულების განმარტების შედეგად უნდა დადგინდეს.

შესრულებისა და საურავის მოთხოვნა კრედიტორს არ ართმევს უფლებას ზიანის ანაზღაურებას მოითხოვოს. მაშინაც კი, როცა კრედიტორი უარს ამბობს ხელმეკრულებაზე ვადის გადაცილების გამო, მას უფლება აქვს შესრულების ვადის გადაცილებით გამონვეულ ზიანის ანაზღაურება და საურავი მოითხოვოს.¹⁵⁰⁰ ამ შემთხვევაშიც საურავი ზიანის მინიმალური ოდენობის ანაზღაურების ფუნქციას ატარებს. იგი ითვლება ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში და უადვილებს კრედიტორს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნას. საქმე იმაშია, რომ შესრულების ვადის გადაცილებისათვის დადგენილი საურავი იმავე ინტერესს მოიცავს, რასაც ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებით გამონვეული ზიანის ანაზღაურება.¹⁵⁰¹ შესაბამისად, დაუშვებელია კრედიტორმა ანაზღაურება ერთი და იმავე ინტერესისათვის ორმაგად მიიღოს. ამასვე მოწმობს ამ საკითხთან დაკავშირებით ჩამოყალიბებული სასამართლო პრაქტიკაც. როგორც უზენაესი სასამართლო თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში განმარტავს: „თუ კრედიტორს პირგასამტეხლოსთან ერთად დაყენებული აქვს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნაც, არ შეიძლება ორივე მოთხოვნა დაკმაყოფილდეს, ვინაიდან პირგასამტეხლო თავისთავად თვითონ წარმოადგენს ზიანის ანაზღაურების მინიმალურ თანხას. დაუშვებელია ერთდროულად პირგასამტეხლოსა და მთლიანი ზიანის ანაზღაურების დაკისრება. ეს რომ ასე მოხდეს ეს იქნება საჯარიმო სანქცია, რომელიც უკიდურესად დაამძიმებდა მოვალის მდგომარეობას და გამოიწვევდა კრედიტორის უსაფუძვლო გამდიდრებას“.¹⁵⁰²

მაგალითი:

თუ ისევ ჩვენს მაგალითს დავუბრუნდებით, ვთქვათ, ა-ს მიერ შესრულების ვადის გადაცილებამ ბ-ს მიაყენა ზიანი 5 000 ლარის ოდენობით. საურავი 2 000 ლარი ამ

¹⁵⁰⁰ *MünchKomm/Gottwald*, §341, Rn 2.

¹⁵⁰¹ *Ermann/Westermann/Schraub*, §341, Rn 2.

¹⁵⁰² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენარმეო, სამოქალაქო და გავლერების საქმეთა პალატის 2003 წლის 12 ნოემბრის №3კ/422-03 გადაწყვეტილება.

შემთხვევაში ჩაითვლება ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში, ხოლო ზიანის დარჩენილი თანხა (3 000 ლარი) ბ-ს ზიანის ანაზღაურების საერთო წესების საფუძველზე შეუძლია მოითხოვოს.

საურავის თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში კონკრეტულ ოდენობაში ან პროცენტებში დადგენილი საურავი ერიცხება მოვალეს ყოველ ვადაგაცილებულ დღეზე და ამით აიძულებს შეასრულოს ვალდებულება. ჯარიმისაგან გასხვავებით, საურავის დროს ვალდებულების შესრულების უზრუნველმყოფი ფუნქცია უფრო ნათლად ჩანს, რაც იმაში გამოიხატება, რომ იგი განაგრძობს დარიცხვას ვალდებულების დარღვევის შემდეგაც. საურავის ირიბი იძულებითი ხასიათის ღონისძიებაა: მოვალემ იცის, რაც უფრო მეტი დრო გავა და რაც უფრო გვიან შეასრულებს ვალდებულებას, მით მძიმე იქნება მისი ფინანსური ტვირთი.

საინტერესოა კრედიტორს მოვალისათვის საურავის დარიცხვა სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებამდე შეუძლია თუ მის საბოლოო აღსრულებამდე? კანონმდებელმა ეს საკითხი ღიად დატოვა და მისი გადაწყვეტა მთლიანად სასამართლოს მიანდო. თუ თვალს გადავავლებთ სასამართლო პრაქტიკას, სასამართლოს მიერ ამ საკითხთან დაკავშირებით არაერთგვაროვანი მიდგომაა ჩამოყალიბებული.¹⁵⁰³ უმეტეს შემთხვევაში სასამართლო ადგენს დაკისრებული საურავის დარიცხვას გადაწყვეტილების აღსრულებამდე.

ინტერესს იწვევს საკითხი, თუ რამდენად შესაძლებელია პირგასამტეხლოს შესრულების უზრუნველსაყოფად ახალი პირგასამტეხლოს დადგენა? მიუხედავად იმისა, რომ სამოქალაქო კოდექსი პირდაპირ შეზღუდვას არ შეიცავს, ამ კითხვაზე უარყოფითი პასუხი უნდა გაეცეს. მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ პირგასამტეხლო ძირითადი ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფისა და დარღვევისთვის სანქციის როლს ასრულებს. „მეორადი“ პირგასამტეხლო კი სანქციის შესრულების უზრუნველყოფის უჩვეულო ფუნქციას შეასრულებდა. შეიძლება გვეფიქრა „მესამედ“ და შემდგომ პირგასამტეხლოთა დასაშვებობაზე, რისი დაშვებაც უსამართლოდ დაამძიმებდა მოვალის მდგომარეობას. პრაქტიკაში ამგვარი „დამატებითი“ პირგასამტეხლოს დაკისრებისას სასამართლოს, 420-ე მუხლზე დაყრდნობით, შეუძლია შეამციროს შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლო.

ა.ზ. პირგასამტეხლოს ოდენობის განსაზღვრა

სამოქალაქო სამართლის ქვაკუთხედი – მხარეთა კერძო ავტონომიის პრინციპი მხარეებს არჩევანის თავისუფლებას ანიჭებს ხელშეკრულების დადებისას. მათ შეუძლიათ თავისუფლად დადონ ნებისმიერი შინაარსის ხელშეკრულება (თუ აღნიშ-

¹⁵⁰³ თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2011 წლის 10 აგვისტოს №ას-218-210-2012 გადაწყვეტილება; თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2011 წლის 19 მაისის №ას-1629-1619-2011 გადაწყვეტილება; თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2011 წლის 12 ნოემბრის №ას-1072-1006-2012 გადაწყვეტილება; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 30 ნოემბრის №ას-219-211-2012 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამენარმეო, სამოქალაქო და გავორების საქმეთა პალატის 2003წლის 20 ივნისის №3კ/486-03 გადაწყვეტილება; იხ. ასევე თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2011 წლის 17 ოქტომბრის №ას-566-534-2012 გადაწყვეტილება, ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 16 მარტის №ას-261-252-2012 გადაწყვეტილება.

ნული არ ეწინააღმდეგება კანონს) და მისი შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით გაითვალისწინონ მასში პირგასამტეხლოს ნებისმიერი ოდენობა.¹⁵⁰⁴ პირგასამტეხლოს დიდი ოდენობა, თავისთავად, არ არის კანონსაწინააღმდეგო და არ იწვევს შეთანხმების ბათილობას.

პირგასამტეხლოს შესახებ შეთანხმების ნამდვილობისათვის აუცილებელი წინაპირობაა, რომ მხარეებმა მასში ნათლად განსაზღვრონ პირგასამტეხლოს ოდენობა ან მისი დადგენის წესი. პირგასამტეხლოს მყარი თანხით დადგენა არ არის სავალდებულო. იგი შეიძლება პროცენტებში ან სხვაგვარად დადგინდეს. მთავარია, რომ სასამართლოს არ გაუჭირდეს მისი ოდენობის დადგენა. უმეტესწილად შეთანხმებებში პირგასამტეხლო იმ ოდენობით განისაზღვრება ხოლმე, რათა მან მოსალოდნელი სანქციის დაკისრების შიშით „აიძულოს“ მოვალე ვალდებულება ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად შეასრულოს.¹⁵⁰⁵ პირგასამტეხლოს ოდენობა ერთგვარად განსაზღვრავს ვალდებულებაში კრედიტორის რისკის ხარისხს. რაც უფრო მკაცრია ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის ღონისძიება, მით უფრო ნაკლებია კრედიტორის რისკიც.¹⁵⁰⁶

კრედიტორმა ხელშეკრულების დადებისას და მასში პირგასამტეხლოს ოდენობის განსაზღვრისას შესაძლო ზიანი უნდა გაითვალისწინოს. პირგასამტეხლოს ოდენობა უნდა უახლოვდებოდეს იმ შესაძლო ზიანს, რომელიც კრედიტორმა შეიძლება ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვანი შესრულების შედეგად განიცადოს. მცირე პირგასამტეხლო, განცდილი ზიანის მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილს დაფარავს. ზიანის ანაზღაურებას კი შესაძლოა რთული და ხანგრძლივი სასამართლო დავა დასჭირდეს. პირგასამტეხლოს შეუსაბამოდ მაღალი ოდენობით განსაზღვრისას კი არსებობს საფრთხე, რომ სასამართლო მას შეამცირებს.

417-ე მუხლის თანახმად, პირგასამტეხლო შეიძლება მხოლოდ ფულად თანხაში იქნეს განსაზღვრული. უცხო ქვეყნების, მათ შორის გერმანული სამოქალაქო სამართლის ნორმები არაფულადი პირგასამტეხლოს შესაძლებლობასაც ითვალისწინებს.¹⁵⁰⁷ ქართველი კანონმდებლის გადაწყვეტილება სავსებით გამართლებულია. არაფულადი პირგასამტეხლო პრაქტიკაში საგულისხმო სირთულეებს შექმნიდა. ავილოთ თუნდაც შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირების წესი. როგორ უნდა იქნეს იგი გამოყენებული, თუ მხარეთა შეთანხმებით გათვალისწინებული პირგასამტეხლო ინდივიდუალურად განსაზღვრული ნივთია? ან ვთქვათ, განსაზღვრული საქონელია პირგასამტეხლოდ შეთანხმებული? შემცირების საკითხის გადასაწყვეტად, მოსამართლეს ექსპერტის დასკვნის გარეშე გაუჭირდებოდა ქონების ღირებულების დადგენა და მისი გონივრულ ოდენობამდე შემცირება. მხარეებს შეუძლიათ ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად რაიმე სხვა მოქმედების შესრულება გაითვალისწინონ, რაც ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, რაიმე ნივთის გადაცემასაც გულისხმობდეს. მსგავსი შეთანხმება პირგასამტეხლოდ ვერ დაკვალიფიცირდება.

¹⁵⁰⁴ Reichenbach, NZA, 2003, S 309.

¹⁵⁰⁵ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, Band 1, S376.

¹⁵⁰⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2003 წლის 20 ივნისის №3კ/486-03 გადაწყვეტილება.

¹⁵⁰⁷ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის §342.

ა.თ. პირგასამტეხლოს ოდენობის შემცირება სასამართლოს მიერ

მართალია, მხარეებს თავისუფლად შეუძლიათ განსაზღვრონ პირგასამტეხლოს ოდენობა, თუმცა სამოქალაქო კოდექსი შეზღუდვასაც აწესებს, რათა სამოქალაქო ბრუნვის სამართლიანობა უზრუნველყოს.¹⁵⁰⁸ როგორც უზენაესი სასამართლო თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში განმარტავს, „პირგასამტეხლოს თანხის ოდენობის განსაზღვრას კანონმდებელი მხარეთა შეთანხმებას მიანდობს, თუმცა აღნიშნული არ ნიშნავს, რომ პირგასამტეხლოს დაკისრებით კრედიტორმა არათანაზომიერად დიდი სარგებელი მიიღოს“.¹⁵⁰⁹ პირგასამტეხლოს უმთავრესი მიზანი კრედიტორის დარღვეული უფლების აღდგენაა და არა მისი უსაფუძვლო გამდიდრება მოვალის ეკონომიკური განადგურების ხარჯზე.¹⁵¹⁰

ზოგჯერ, მხარეები ხელშეკრულების დადებისას ვალდებულების შეუსრულებლობით გამოწვეულ ნეგატიურ შედეგებს დიდ ყურადღებას არ უთმობენ. მოლაპარაკებების დროს ძირითადი ძალისხმევა ხელშეკრულების არსებით პირობებზე შეთანხმების მიღწევას ხმარდება (ხელშეკრულების ფასი, ხელშეკრულების საგანი და ა.შ.). არსებითი პირობების შეთანხმების შემდეგ ხელშეკრულების ისეთ პუქტებს, როგორიცაა შეთანხმება პირგასამტეხლოს ოდენობაზე, დიდ ყურადღებას არ აქცევენ.¹⁵¹¹ ყოველივე ამის გამო შეიძლება მოვალეს პირგასამტეხლო ძალზედ მძიმე ტვირთად დააწვეს. ასევე, შესაძლებელია, ეკონომიკურად სუსტმა მოვალემ პირგასამტეხლოს შეთანხმებისას საკუთარი შესაძლებლობები ძალზედ ოპტიმისტურად შეაფასოს, რისკები ვერ გათვალის და პირგასამტეხლო შეუსაბამოდ მაღალი და გადასახდელად რთული აღმოჩნდეს.¹⁵¹² გარდა ამისა, შესაძლოა პირგასამტეხლო უკვე თვითონ ვალდებულების შესრულების პროცესში იქცეს მოვალისათვის შეუსაბამოდ მაღალ და შესასრულებლად მძიმე პირგასამტეხლოდ.¹⁵¹³ კანონმდებლისათვის აღნიშნული საფრთხეები კარგად იყო ცნობილი. ამიტომ პირგასამტეხლოს მომწესრიგებელ ნორმებში გაითვალისწინა ნორმა, რომელიც უპირატესად მოვალის ინტერესების დაცვას ემსახურება. 420-ე მუხლი სასამართლოს საქმის გარემოებათა გათვალისწინებით შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირების უფლებას ანიჭებს.

კანონმდებელი არაფერს გვამცნობს იმის შესახებ, თუ რა ჩაითვლება შეუსაბამოდ მაღალ პირგასამტეხლოდ. ამ საკითხის დასადგენად ზუსტ კრიტერიუმებს არც სასამართლო პრაქტიკა გვანვდის. ასე მაგალითად, ერთ შემთხვევაში სასამართლომ შეუსაბამოდ მაღალი ჩათვალა პირგასამტეხლო, რომელიც მნიშვნელოვნად აღემატე-

¹⁵⁰⁸ თბილისის სააპელაციოს სასამართლოს 2011 წლის 17 ოქტომბრის №ას-566-534-2012 გადაწყვეტილება.

¹⁵⁰⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 25 ნოემბრის №ას-921-960-2011 გადაწყვეტილება.

¹⁵¹⁰ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 14 ივლისის №ას-1284-1304-2011 გადაწყვეტილება; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 13 აპრილის №ას-988-1021-2011 გადაწყვეტილება.

¹⁵¹¹ *Капанетов, Неустойка как средство защиты прав кредитора в российском и зарубежном праве, 2005, 183.*

¹⁵¹² *Dauner-Lieb/Langen/Walchner, §343, Rn 1.*

¹⁵¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2001 წლის 27 ივნისის №3კ/467-01 გადაწყვეტილება.

ბოდა ხელშეკრულების შესრულებასთან დაკავშირებულ კრედიტორის ინტერესს.¹⁵¹⁴ სხვა შემთხვევაში მან შეუსაბამოდ მაღალ ოდენობად ჩათვალა პირგასამტეხლო, ვინაიდან იგი მოცემული სასესხო ვალდებულებისათვის უჩვეულოდ მაღალ ოდენობად მიიჩნია.¹⁵¹⁵ ზოგიერთ შემთხვევაში შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს ოდენობის დადგენისას სასამართლოები მხედველობაში იღებენ იმ გარემოებას, თუ რამდენად აღემატება პირგასამტეხლოს ოდენობა ვალდებულების დარღვევის შედეგად გამოწვეულ ზიანს.¹⁵¹⁶ როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, ერთგვაროვანი მიდგომა ამ საკითხთან დაკავშირებით არ არის ჩამოყალიბებული და საკითხი ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, სხვადასხვა გარემოების მხედველობაში მიღებით, ინდივიდუალურად წყდება.

აღნიშნული ნორმა იმპერატიული ხასიათისაა და მხარეებს ხელშეკრულებით არ შეუძლიათ გამორიცხონ ანდა შეზღუდონ მისი მოქმედება. ამასთან, იგი მოსამართლეს მხოლოდ პირგასამტეხლოს ოდენობის შემცირების უფლებამოსილებას ანიჭებს. მისი ოდენობის გაზრდის უფლება ნორმიდან არ გამომდინარეობს. ისიც უნდა ითქვას, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი აღნიშნული ნორმის გარეშეც შეძლებდა შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირებას და მოვალისათვის აშკარად უსამართლო შედეგების თავიდან აცილებას. კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ასახული კეთილსინდისიერების პრინციპზე დაყრდნობით, რომელიც თავის გამოხატულებას უპირატესად 8 III და 361 II მუხლში პოულობს. პირგასამტეხლოსთან დაკავშირებით კანონმდებელმა მოვალის დაცვის აუცილებლობას საგანგებოდ გაუსვა ხაზი, რაც მისასაღმებელია. 420-ე მუხლი, რა თქმა უნდა, არ გულისხმობს ხელშეკრულებაში სამოსამართლო ჩარევისა და კონტროლის ზოგად უფლებამოსილებას. იგი საგამონაკლისო ხასიათის ნორმაა, რომელიც მოსამართლეს შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს არსებობის შემთხვევაში მხარეთა შეთანხმების სასამართლო კონტროლს ანიჭებს.¹⁵¹⁷

იმისთვის, რომ სასამართლომ პირგასამტეხლო შეამციროს, კრედიტორის მოთხოვნა პირგასამტეხლოს გადახდაზე წარმოშობილი უნდა იყოს, ე.ი. ძირითადი ვალდებულება უნდა დაირღვეს. ვინაიდან პირგასამტეხლო პირობითი ვალდებულებაა, რომლის წარმოშობაც ვალდებულების დარღვევაზეა დამოკიდებული, მისი შემცირება მის წარმოშობამდე, ანუ ძირითადი ვალდებულების დარღვევამდე დაუშვებელია.¹⁵¹⁸ სწორედ დარღვევის მომენტიდან ეკისრება მოვალეს პირგასამტეხლოს გადახდის ვალდებულება და სწორედ ამ მომენტიდან ხდება იგი შესასრულებად მძიმე და შეუსაბამოდ მაღალ პირგასამტეხლოდ. ძირითადი ვალდებულების დარღვევამდე მოვალის მხრიდან სამართლებრივი დაცვის მოთხოვნა არ არსებობს.¹⁵¹⁹ გარდა ამისა,

¹⁵¹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2002 წლის 18 იანვრის №3 /1184-01 გადაწყვეტილება.

¹⁵¹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 25 ნოემბრის № -921-960-2011 გადაწყვეტილება.

¹⁵¹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 28 დეკემბრის № -1560-1463-2012 გადაწყვეტილება.

¹⁵¹⁷ *Staudinger/Rieble*, §343, Rn 12.

¹⁵¹⁸ *Palandt/Friesecke*, §343, Rn 5.

¹⁵¹⁹ *Staudinger/Rieble*, §343, Rn 62.

420-ე მუხლის გამოყენებისათვის აუცილებელ წინაპირობად გვევლინება ის გარემოება, რომ პირგასამტეხლო არ უნდა იყოს გადახდილი მოვალის მიერ. უკვე გადახდილი პირგასამტეხლოს შემცირება სასამართლოს მიერ გამორიცხულია.¹⁵²⁰ მართალია, აღნიშნული რეგულირება პირდაპირ არ გამომდინარეობს 420-ე მუხლის დანაწესიდან, თუმცა აღნიშნული დასკვნის გაკეთებას შემდეგი გარემოება იძლევა. მოვალე, რომელიც შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირებას ითხოვს, ძირითადად მის მოთხოვნას საფუძვლად უდევს ის გარემოება, რომ იგი შესასრულებლად ძალზე მძიმეა მოვალისათვის. იმ შემთხვევაში, როდესაც მოვალე ნებაყოფლობით იხდის პირგასამტეხლოს, ამ გადახდით იგი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ მას პირგასამტეხლო შეუსაბამოდ მაღლად არ მიაჩნია.¹⁵²¹

შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირებას მხარის შუამდგომლობა სჭირდება, თუ სასამართლოს საკუთარი ინიციატივითაც შეუძლია საკითხის გადაწყვეტა? ერთი შეხედვით, კანონის დანაწესი ამგვარ უფლებამოსილებას მოსამართლეს ანიჭებს. მოსამართლისათვის აღნიშნული უფლებამოსილების მინიჭება დაარღვევდა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში განმტკიცებულ დისპოზიციურობისა და შეჯობებითობის პრინციპს. ამდენად, პირგასამტეხლოს შემცირებისათვის მოვალის შუამდგომლობა აუცილებელია. ამ აზრს ქართული სასამართლო პრაქტიკაც იზიარებს.¹⁵²²

სასამართლო ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე წყვეტს პირგასამტეხლოს ოდენობის შესაბამისობის საკითხს. შესაძლებელია, რომ ერთი და იმავე ოდენობის პირგასამტეხლო ერთ შემთხვევაში შეუსაბამოდ მაღალი აღმოჩნდეს, ხოლო სხვა შემთხვევაში კი – არა.

საკითხის გადაწყვეტისას სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს საქმის გარემოებები, რათა სწორედ განსაზღვროს პირგასამტეხლოს ოდენობა. მოსამართლემ, უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში უნდა მიიღოს კრედიტორის ის ინტერესი, რომელიც მას ხელშეკრულების შესრულების მიმართ გააჩნდა.¹⁵²³ მოსამართლემ უნდა გაითვალისწინოს ვალდებულების დარღვევის ხასიათი, მისი ხარისხი და მოცულობა.¹⁵²⁴ მნიშვნელობა ენიჭება ნაკისრი ვალდებულების დარღვევაში მოვალის ბრალის

¹⁵²⁰ თბილისის სააპელაციოს სასამართლოს 2011 წლის 27 ივლისის №ას-1465-1478-2011 განჩინება; *MünchKomm/Gottwald*, §343, Rn 16.

¹⁵²¹ *MünchKomm/Gottwald*, §343, Rn 16; *Staudinger/Rieble*, §343, Rn 68.

¹⁵²² თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2011 წლის 9 ივნისის №ას-69-65-2012 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 7 მაისის №ას-241-233-2012 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2003 წლის 20 ივნისის №3კ/486-03 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2004 წლის 23 იანვრის №ას-406-1068-03 გადაწყვეტილება; გერმანული სამართალში საკითხის შესახებ იხ. BGH NJW, 1968, 1625.

¹⁵²³ *Ermann/Schaub*, §343, Rn 3; *Dauner-Lieb/Langen/Walchner*, §343, Rn 8; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 22 სექტემბრის №ას-1664-1652-2011 გადაწყვეტილება, თბილისის სააპელაციოს სასამართლოს 2011 წლის 27 დეკემბრის №ას-241-233-2012 განჩინება.

¹⁵²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 17 ოქტომბრის №ას-1326-1346-2011 გადაწყვეტილება; *MünchKomm/Gottwald*, §343, Rn 18.

ხარისხსაც.¹⁵²⁵ აგრეთვე, გასათვალისწინებელია მხარის ეკონომიკური მდგომარეობა.¹⁵²⁶ თუ მოსამართლე მივა იმ დასკვნამდე, რომ პირგასამტეხლოს ოდენობა შეუსაბამოდ მაღალია, იგი შეამცირებს მას ოდენობამდე, რომელსაც ვალდებულების დარღვევის თანაზომიერად და სამართლიანად მიიჩნევს.¹⁵²⁷

ა.ი. პირგასამტეხლოს მოთხოვნის დაუშვებლობა

შესაძლებელია, ვალდებულების დარღვევის მიუხედავად, კრედიტორის მიერ პირგასამტეხლოს მოთხოვნა კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე გამოირიცხოს. კერძოდ, მაშინ, როდესაც მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევა თვითონ კრედიტორის პროვოცირებულია,¹⁵²⁸ ან პირგასამტეხლოს მოთხოვნის საფუძველი - ხელშეკრულების დარღვევა, კრედიტორის არაკეთილსინდისიერი ქმედებით არის გამოწვეული.¹⁵²⁹ ეს დასკვნა 98 II მუხლიდან გამომდინარეობს.¹⁵³⁰

მაგალითი:

ივანიძემ დადო ნარდობის ხელშეკრულება პატარიძესთან, რომლის თანახმადაც პატარიძეს სამი თვის განმავლობაში უნდა განეხორციელებინა ივანიძის სახლის კაპიტალური შიდა და გარე რემონტი. იმის გამო, რომ ივანიძემ დროულად არ გაათავისუფლა დაკავებული ფართი, პატარიძემ ვერ შეძლო ხელშეკრულებით ნაკისრი სამუშაოს დროული განხორციელება. ამ შემთხვევაში პირგასამტეხლოს მოთხოვნის საფუძველი არ არსებობს, ვინაიდან დარღვევა თვითონ კრედიტორის ქმედებით არის გამოწვეული. უფლების ბოროტად გამოყენება მაშინ გვაქვს სახეზე, როდესაც იმ ვალდებულების დარღვევა, რომელმაც პირგასამტეხლოს მოთხოვნა წარმოშვა, კრედიტორმა ბრალეული ქმედებით განაპირობა. თუ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შეუსრულებლობა კრედიტორის ბრალითაც განხორციელდა, მაშინ ამ შემთხვევაში შეუძლებელია მოვალეს მთლიანი პირგასამტეხლო დაეკისროს. აღნიშნული მოსაზრების საფუძველად ის გარემოება გვევლინება, რომ პირგასამტეხლოს დაკისრებისათვის აუცილებელ წინაპირობად სწორედ მოვალის მხრიდან ვალდებულების ბრალეული დარღვევა გვევლინება. ვინაიდან ამ შემთხვევაში ვალდებულების დარღვევაში ბრალი კრედიტორსაც მიუძღვის, სასამართლოს შეუძლია შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირების საკითხი 415-ე მუხლზე დაყრდნობით გადაწყვიტოს.

პირგასამტეხლოს მოთხოვნა დაუშვებელია იმ შემთხვევაში, როდესაც კრედიტორი დიდი ხნის განმავლობაში დარღვევებს „აგროვებს,“ რათა, რაც შეიძლება დიდი

¹⁵²⁵ BGH NJW, 1994, 45; BGH NJW-RR, 202, 608.
¹⁵²⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 12 სექტემბრის №ას-819-771-2012 გადაწყვეტილება.
¹⁵²⁷ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 27 დეკემბრის №ას-241-233-2012 განჩინება; თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2012 წლის 26 მარტის №ას-928-871-2012 განჩინება.
¹⁵²⁸ Gernhuber; das Schuldverhältnis, S 775.
¹⁵²⁹ BGH NJW, 1971, 1126; BGH WN, 1983, 1264.
¹⁵³⁰ 98 II მუხლის თანახმად, „თუ პირობის დადგომას არაკეთილსინდისიერად შეუწყო ხელი მხარემ, რომლისთვისაც პირობის დადგომა ხელსაყრელია, პირობა დამდგარად არ ჩაითვლება“.

ოდენობის პირგასამტეხლოს მოთხოვნა წარმოეშვას.¹⁵³¹

მაგალითი:

ა-მ და ბ-მ გააფორმეს 100 ტონა შაქრის ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომელიც ა-ს უნდა მიენოდებინა 2012 წლის დეკემბრის ბოლომდე. ხელშეკრულების საერთო ღირებულება განისაზღვრა 100 000 ლარით. მხარეებმა ასევე ხელშეკრულებით გაითვალისწინეს პირგასამტეხლოს შესრულების ვადის გადაცილებისათვის, ხელშეკრულების ღირებულების 0,01% ოდენობით. ა-მ ვერ შეძლო დათქმულ დროში ვალდებულების შესრულება. ბ-მ იმ მიზნით, რომ მაქსიმალურად დიდი ოდენობის პირგასამტეხლოს მოთხოვნა წარმოეშობოდა, ყოველგვარი საფუძვლის გარეშე გააჭიანურა მოთხოვნის წარდგენა და ვალდებულების დარღვევიდან 6 თვის შემდეგ წარადგინა სარჩელი სასამართლოში, რითაც ხელოვნურად გაზარდა პირგასამტეხლოს ოდენობა.

სასამართლოს მიერ ჩამოყალიბებული პრეტიკის თანახმად, ამ შემთხვევაში ეს პრობლემა სასამართლოს მიერ შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლოს შემცირების გზით წყდება.¹⁵³²

ბ. ბე

ბ.ა. ბეს ცნება

ბე სახელშეკრულებო სამართლის საკმაოდ ძველი ინსტიტუტია. მის ფესვებს ტერმინ *arrha*-სთან მივყავართ, რომელიც რომაულ სამართალში საბერძნეთიდან უნდა იყოს გავრცელებული.¹⁵³³

წარსულში ვალდებულებით-სამართლებრივი ხელშეკრულებების ნამდვილობა სხვადასხვა „სერიოზული მტკიცებულების“ არსებობაზე იყო დამოკიდებული.¹⁵³⁴ სწორედ ამგვარ საშუალებად გვევლინებოდა *arrha*, რომელიც ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების ნაწილის შესრულებას გულისხმობდა.¹⁵³⁵ თუმცა, უცნობია, რამდენად გავრცელებული იყო ანტიკურ პერიოდში, ამგვარი *arrha*-ს მემკვიდრეობით, გამყიდველის ვალდებულებით შებოჭვა.¹⁵³⁶ რომის სამართლის კლასიკურ პერიოდში *arrha*-ს, როგორც ხელშეკრულების დადების საშუალებას, მცირე როლი ენიჭებოდა. რომის სამართლის კლასიკოსები გამყიდველის მიერ მყიდველისათვის უბრალოდ ფულადი თანხის, ანდა ბეჭდის გადაცემას ანიჭებდნენ მხოლოდ ხელშეკრულების დადასტურების მნიშვნელობას, რომელიც მხარეთა მიერ მიღწეული კონსესუსის შედეგი იყო.¹⁵³⁷

ქართულ სამართლებრივ პრაქტიკაში ბე საკმაოდ გავრცელებულია.¹⁵³⁸ ამიტომ,

¹⁵³¹ *MünchKomm/Gottwald*, §339, Rn 45.

¹⁵³² იხ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 14 ნოემბრის №ას-69-65-2012 განჩინება.

¹⁵³³ *Куликов*, Соглашение о задатке в гражданском праве России, 2011, 1.

¹⁵³⁴ *MünchKomm BGB, Gottwald*, §336, Rn 1.

¹⁵³⁵ *Medicus/Lorenz*, Schuldrecht Allgemeiner Teil, §45, S256, Rn. 541f; *MünchKomm BGB, Gottwald*, §336, Rn 1.

¹⁵³⁶ *Kaser*; *Das Römische Privatrecht*, §130 III 2; S547.

¹⁵³⁷ იქვე.

¹⁵³⁸ *ზოიძე*, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო

კანონმდებელმა სამოქალაქო კოდექსში საგანგებოდ მოაწესრიგა ეს სამართლებრივი ინსტიტუტი. 421 1 მუხლის თანახმად, ბედ მხარეთა მიერ შეიძლება მხოლოდ განსაზღვრული ფულადი თანხა იქნეს შეთანხმებული. გასხვავებით, მაგალითად, გერმანული სამართლისაგან, რომელშიც ბე არა მხოლოდ ფულადი თანხით, არამედ ნებისმიერი, მათ შორის არამატერიალური, ქონებრივი სიკეთით, შეიძლება განისაზღვროს.¹⁵³⁹ რა მიზეზი აქვს ასეთ შეზღუდვას? კანონმდებელს, სავარაუდოდ, შესაძლო სირთულეების თავიდან აცილება სურდა, რაც ბეს მიმღების მიერ არაფულადი ბეს საგნის ორმაგ დაბრუნებასთან იქნებოდა დაკავშირებული.¹⁵⁴⁰ წარმოვიდგინოთ შემთხვევა, როცა ბეს მიმცემმა არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე გადასცა ხელშეკრულების მეორე მხარეს. ბეს მიმღების მიერ ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, იგი ვალდებული იქნებოდა ორმაგად დაებრუნება იგი კრედიტორისათვის. აღნიშნულს, შესაძლებელია, მოვალესთვის საკმაოდ სერიოზული ფინანსური და სხვაგვარი პრობლემები შეექმნა, რაც გაართულებდა ბეს დაბრუნების ვალდებულების შესრულებას. როგორც ზემოთ მოყვანილი მაგალითი ცხადყოფს, კანონმდებლის მიერ ბეს თანხობრივ ოდენობაში განსაზღვრა სავსებით გამართლებული გადაწყვეტილებაა, რომელმაც ბეს ეფექტურობასა და პარაქტიკაში მის ფართო გამოყენებას შეუწყო ხელი.

ვინაიდან ხელშეკრულების ერთი მხარის მიერ მეორისათვის გადაცემული ბე ფულადი თანხა და გვაროვნული ნივთის თვისებები გააჩნია, იგი, როგორც წესი, გადადის მისი მიმღების საკუთრებაში.¹⁵⁴¹ ბეს მიმცემი ინარჩუნებს აღნიშნულ ფულად თანხაზე ვალდებულებით-სამართლებრივ მოთხოვნას.¹⁵⁴² მოთხოვნა არსებობს მანამ, სანამ ბეს მიმღები არ შეასრულებს იმ ვალდებულებას, რომლის შესრულების უზრუნველყოფის მიზნითაც მოხდა ბეს მიცემა. ამ ვალდებულების შესრულებისთანავე ვალდებულებით-სამართლებრივი მოთხოვნა წყდება.

ქართველმა კანონმდებელმა მოთხოვნის უზრუნველყოფის ეს საშუალება ერთდროულად რამდენიმე ფუნქციით აღჭურვა. ერთი მხრივ, ბეს გადაცემით დასტურდება ხელშეკრულების დადების ფაქტი (421). იგი გვევლინება მხარეთა კონსენსუსის შედეგად დადებული ხელშეკრულების მტკიცებულებით ნიშნად.¹⁵⁴³ უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვით, რომ ბე გვევლინება არა ხელშეკრულების დადების უტყუარ დამადასტურებელ მტკიცებულებად, არამედ იგი წარმოშობს ვარაუდს, რომ ხელშეკრულება დადებულია.¹⁵⁴⁴ ამასთან, აღნიშნული ვარაუდი ეხება მხოლოდ ხელშეკრულების დადების ფაქტს და არა მის შინაარსს.¹⁵⁴⁵ იგი მოქმედებს მანამ, სანამ საწინააღმდეგო

კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 421-ე მუხლი, გვ. 498.

¹⁵³⁹ *Palandt/Friesecke*, §336, Rn 1; *Dauner-Lieb/Langen/Walchner*; §336, Rn. 2.

¹⁵⁴⁰ გერმანულ სამართალში ბეს მარეგულირებელი შესაბამისი ნორმები ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში არ ითვალისწინებს ბეს მიმღების მიერ ბეს ოდენობის ორმაგი დაბრუნების ვალდებულებას, რაც აღნიშნულ პრობლემებს გერმანულ სინამდვილეში არ წარმოშობს. იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის §336-338 მუხლები.

¹⁵⁴¹ *Prütting/Wegen/Weinreich/Medicus*, §336, Rn 2.; *Ermann/Schaub*, §336, Rn 2.

¹⁵⁴² *ზოიძე*, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 422-ე მუხლი, გვ. 500.

¹⁵⁴³ *Schulze in Schulze*, §336, Rn 1; *Jauerling/Stadler*, §336, Rn 1.

¹⁵⁴⁴ *Gernhuber*, Das Schuldverhältnis, §32, S748.

¹⁵⁴⁵ *Dauner-Lieb/Langen/Walchner*; §336, Rn 4.

არ იქნება დამტკიცებული.¹⁵⁴⁶ აღნიშნული ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ბე ხელშეკრულებას წარმოშობს. ბეს არ გააჩნია ხელშეკრულების წარმოშობის ფუნქცია.¹⁵⁴⁷ ის არ გვევლინება ხელშეკრულების დადების შეთანხმებულ ფორმად.¹⁵⁴⁸ ხელშეკრულება წარმოიშვა თუ არა, უნდა შეფასდეს ხელშეკრულების დადების შესახებ საერთო წესების მიხედვით.¹⁵⁴⁹ ანგლოამერიკული სამართლისაგან განსხვავებით,¹⁵⁵⁰ ქართული სამართლისათვის, გერმანული სამართლის მსგავსად, უცნობია კანონით დადგენილი ფორმა, რომელიც ხელშეკრულების ნამდვილობას ერთი მხარის მიერ შესრულებაზე დამოკიდებულს ხდის.¹⁵⁵¹ იმ შემთხვევაში, თუ მხარეთა შეთანხმება ხელშეკრულების დადების თაობაზე ნების გამოვლენის ნაკლისა ანდა ფორმის დაუცველობის გამო ბათილია, ბეს არც ნების ნაკლის გამოსწორების და არც კანონით გათვალისწინებული ფორმის შეცვლის უნარი შესწევს.¹⁵⁵² ამ შემთხვევაში ბეს აქცესორული ბუნებიდან გამომდინარე ბეს თაობაზე მიღწეული შეთანხმებაც ბათილად ჩაითვლება.

მეორე ფუნქცია, რომელითაც ბე ქართველმა კანონმდებელმა აღჭურვა, ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფაში მდგომარეობს.¹⁵⁵³ ბე ერთგვარი ფსიქოლოგიური ზემოქმედების საშუალებაა როგორც ბეს მიმცემზე, ასევე ბეს მიმღებზე, რათა მათ ნაკისრი ვალდებულება შეასრულონ. კერძოდ, ბეს ორმაგი უზრუნველყოფი ხასიათი გააჩნია. იგი ბადებს უზრუნველყოფ და სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ეფექტს ხელშეკრულების ორივე მხარისათვის.¹⁵⁵⁴ ბეს მიმცემმა იცის, რომ მის მიერ ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში დაკარგავს ბეს თანხას. ბეს მიმღებს კი, ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, ბეს ორმაგად უკან დაბრუნება მოუწევს.

ქართულ სინამდვილეში ბე, ასევე, გადახდის ფუნქციასაც ასრულებს.¹⁵⁵⁵ ბეს ერთი მხარე გადასცემს მეორეს ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით, თუმცა ბეს მიმცემი არ კარგავს ბეს თანხას. ბეს მიმცემის მიერ ვალდებულების შესრულების, ძირითადი ვალდებულების საგნისა და ბეს საგნის იდენტობის შემთხვევაში, ბე ჩაითვლება ვალდებულების შესრულების ანგარიშში. აღნიშნული დებულება ხაზს უსვამს იმას, რომ ბე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ძირითადი ვალდებულების საგანს აღმატებული რაიმე დამატებითი ვალდებულება არ არის.¹⁵⁵⁶ ბეს მიმცემს, ვალდებულების შესრულების შემთხვევაში, არ წარმოემოხა რაიმე დამ-

¹⁵⁴⁶ *Ermann/S.Schaub*, §336, Rn 1.

¹⁵⁴⁷ *Staudinger/Rieble*, §336, Rn 2.

¹⁵⁴⁸ *MünchKomm BGB/Gottwald*, §336, Rn 8.

¹⁵⁴⁹ *Prütting/Wegen/Weinreich/Medicus*, §336, Rn 1.

¹⁵⁵⁰ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. “consideration“ ანგლო-ამერიკულ სამართალში. იხ ასევე, *Zweigert/Kötz*, Einführung in die Rechtsvergleichung, 384 ff.

¹⁵⁵¹ *Staudinger/Rieble*, §336, Rn 2.

¹⁵⁵² *MünchKomm BGB/Gottwald*, §336, Rn 9.

¹⁵⁵³ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 249.

¹⁵⁵⁴ *Капанемов*, Неустойка как средство защиты прав кредитора в российском и зарубежном праве, 2005, 267.

¹⁵⁵⁵ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 250.

¹⁵⁵⁶ *Sorgel/Lindacher*, §337, Rn. 1; *Palandt/Friesecke*, §336-338, Rn 4.

ატებითი შესრულების ვალდებულება.¹⁵⁵⁷ ვალდებულების შესრულების ანგარიშში ბეს ჩათვლა ავტომატურად ხდება ბეს მიმცემის მიერ ვალდებულების მთლიანად შესრულებითანავე და ამისათვის მხარეთა მხრიდან რაიმე მოქმედების განხორციელება არ არის საჭირო. სანამ ვალდებულების შესრულება არ მომხდარა, ბე არც ნაწილობრივ შესრულებად განიხილება.¹⁵⁵⁸ თუკი ბე არ არის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების საგნის იდენტური, ბუნებრივია, ბეს ჩათვლა ვალდებულების შესრულების ანგარიშში შეუძლებელია. ეს არ ნიშნავს, რომ ბეს მიმღებს ბეს დატოვების უფლება ეძლევა. თუ ამას დაუშვებდით, იგი ბეს მიმღების უსაფუძვლო გამდიდრებას გამოიწვევდა.

მეოთხე ფუნქცია, რომელიც ბეს ქართველმა კანონმდებელმა მიანიჭა, არის ზიანის მინიმალური ოდენობის ანაზღაურების ფუნქცია. ბეს მიმცემის ან ბეს მიმღების მიერ ვალდებულების ბრალეული დარღვევის შემთხვევაში ბე ჩათვლება მეორე მხარის მიერ განცდილი ზიანის ანგარიშში და უადვილებს დაზარალებულს ზიანის ანაზღაურებას – თავიდან აცილებს მას ზიანის არსებობის მტკიცების რთულ პროცედურას.

ბე, პირგასამტეხლოს მსაგავსად, აქცესორული ვალდებულებაა, რაც ნიშნავს, რომ მისი ბედ-იღბალი მთლიანად ძირითად ხელშეკრულებაზეა დამოკიდებული. დამატებითი (აქცესორული) ვალდებულების თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ძირითადი ვალდებულების ბათილობა განაპირობებს აქცესორული ვალდებულების ბათილობასაც; დამატებითი ვალდებულების ბათილობა კი გავლენას არ ახდენს ძირითადი ვალდებულების ნამდვილობაზე.¹⁵⁵⁹ აღნიშნული არ ნიშნავს, რომ ბეს მიმღებს, ძირითადი ხელშეკრულების ბათილობის შემთხვევაში, ბეს თანხის დატოვების უფლება ეძლევა. მხარეს, რომელმაც მეორე მხარეს გადასცა ბე, ამ შემთხვევაშიც უსაფუძვლო გამდიდრების მომნესრიგებელი სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე შეუძლია აღნიშნული თანხა უკან გამოითხოვოს მისი მიმღებისაგან.

აქცესორული ვალდებულება შეიძლება ძირითად ვალდებულებაზე ადრე წარმოიშვას. მიუხედავად ამისა, მისი ნამდვილობა კვლავ ძირითადი ვალდებულების ბედზეა დამოკიდებული.¹⁵⁶⁰ შესაბამისად, ბეს გამოყენება მხარეებს შეუძლიათ არა მხოლოდ არსებული ხელშეკრულების შესრულების უზრუნველსაყოფად, არამედ ასევე მომავალი ხელშეკრულების დადებისა და შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით.¹⁵⁶¹

ბ.ბ. ბეს ფორმა

იმისთვის, რომ ბე წარმოშობილად ჩაითვალოს, აუცილებელია, ხელშეკრულების მხარეებმა მიაღწიონ შეთანხმებას აღნიშნულის თაობაზე. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ბეს შესახებ შეთანხმება რაიმე ფორმის დაცვას არ საჭიროებს. პირგასამტეხლოსა და მოვალის გარანტიისაგან განსხვავებით, მხარეებს თავისუფ-

¹⁵⁵⁷ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, გვ. 251.

¹⁵⁵⁸ *ზოიძე*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 421-ე მუხლი, გვ. 499.

¹⁵⁵⁹ *Ermann/Schraub*, §336, Rn 2.

¹⁵⁶⁰ *Куликов*, *Соглашение о задатке в гражданском праве России*, 2011, 133.

¹⁵⁶¹ *ზოიძე*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 421-ე მუხლი, გვ. 499.

ფლად შეუძლიათ შეთანხმდნენ ბეს თაობაზე ზეპირი ან წერილობითი ფორმით. რამდენად გამართლებულია ამგვარი ლიბერალიზმი ბესთან მიმართებაში? წერილობითი ფორმის არარსებობამ შესაძლებელია პრაქტიკაში სირთულეები წარმოშვას. კერძოდ, წერილობითი ფორმის არარსებობამ შესაძლებელია გაართულოს ბესა და ავანსის გამიჯვნა. თუმცა, გამიჯვნის შეუძლებლობა, პირგასამტეხლოსა და მოვალის გარანტიისგან განსხვავებით, ბეს თაობაზე შეთანხმების ბათილობას არ იწვევს, იგი მხოლოდ უზრუნველყოფ ფუნქციის დაკარგავს და ავანსად ჩაითვლება.¹⁵⁶²

სასამართლო დავებში, სანქციის თავის არიდების მიზნით, ბეს ავანსად წარმოჩენის მცდელობა საკმაოდ ხშირია.¹⁵⁶³ უძრავი ქონების ნასყიდობის შემთხვევაში ეს პრობლემა იმდენად მწვავე არ არის. უძრავ ქონებაზე ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმებამდე დადებულ შეთანხმებას ბეზე სასამართლო პრაქტიკა მართებულად მიიჩნევს წინარე ხელშეკრულებად¹⁵⁶⁴. შესაბამისად, 327 III მიხედვით, მასზე ვრცელდება ძირითადი ხელშეკრულებისათვის გათვალისწინებული ფორმა. ამიტომ წერილობითი ფორმის დაცვის გარეშე დადებული შეთანხმება ბეს თაობაზე მსგავს შემთხვევებში, ავტომატურად ბათილად მიიჩნევა. უმთავრესად, პრობლემატურია ის ხელშეკრულებები, რომელთათვისაც კანონი არ ითვალისწინებს სავალდებულო წერილობით ფორმას. ამ დროს ავანსისა და ბეს გამიჯვნის პრობლემა შეიძლება მთელი სიმწვავეით დადგეს.

მაგალითი:

ძნელაძემ და ონოფრიშვილმა დადეს ზეპირი ხელშეკრულება ველოსიპედის ყიდვის თაობაზე. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ველოსიპედს ძნელაძე შეიძენდა 100 ლარად. იმისთვის, რომ ონოფრიშვილს ველოსიპედი სხვისთვის არ მიეყიდა, ძნელაძემ გადასცა 20 ლარი ბეს სახით და დაჰპირდა, რომ დარჩენილ თანხას დილით მიუტანდა. მართლაც დათქმულ დროს ძნელაძე მივიდა ონოფრიშვილთან და მიუტანა დაპირებული 80 ლარი. თუმცა, ონოფრიშვილმა უარი განაცხადა ველოსიპედის გადაცემაზე და განმარტა, რომ მან ველოსიპედი ჩიჩუას მიჰყიდა 150 ლარად, ხოლო, რადგანაც მათ შორის ხელშეკრულება დადებული არ იყო, უკან დაუბრუნა მიღებული 20 ლარი. ძნელაძემ მოითხოვა 40 ლარის უკან დაბრუნება იმ მოტივით, რომ მის მიერ გადაცემული 20 ლარი იყო ბე.

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ამგვარი ხელშეკრულებები ყოველდღიურად იდება, პრობლემის აქტუალურობა უფრო თვალსაჩინო გახდება. მსგავსი დავის დროს სასამართლოს გაუჭირდება, მხოლოდ მონმეთა ჩვენებების საფუძველ-

¹⁵⁶² *Куликов*, *Соглашение о задатке в гражданском праве России*, 2011, 133; *ჭანტურია*, *კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი*, 2012, გვ. 252

¹⁵⁶³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 6 თებერვლის 2012 №ას-1288-1308-2011 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 12 მარტის №ას-80-76-2012 გადაწყვეტილება.

¹⁵⁶⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2002 წლის 11 სექტემბრის 3კ/729-02 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2003 წლის 9 დეკემბრის ას-633-1283-03 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2007 წლის 5 თებერვლის ას-610-991-06 განჩინება.

ზე, თანხის გადაცემის ბედ ან ავანსად კვალიფიცირება. უმჯობესი ხომ არ იქნებოდა კანონმდებელს საკანონმდებლო დონეზე სხვაგვარად დაერეგულირებინა აღნიშნული საკითხი? საკანონმდებლო ჩარევის აუცილებლობა უფრო ცხადი გახდება, თუკი გავითვალისწინებთ, რომ სასამართლო პრაქტიკამ საკითხის ამომწურავად გადაჭრა ჯერჯერობით ვერ შეძლო. პრაქტიკაში უმჯობესი იქნება, თუკი ხელშეკრულების მხარეები გაითვალისწინებენ არსებულ საფრთხეებს და ბეს თაობაზე შეთანხმებას წერილობით ფორმას მიცემენ. ეს, ერთი მხრივ, ბეს და ავანსის გამიჯვნის პრობლემას გადაჭრის, მეორე მხრივ კი, ბეს თანხის გადაცემა-არგადაცემის მტკიცებასაც გაამარტივებს.

მხარეებმა ბეს თაობაზე შეთანხმების ფორმის განსაზღვრასთან ერთად, უნდა გაითვალისწინონ სხვა მნიშვნელოვანი საკითხებიც. მაგალითად, ბეს შეთანხმებაში აუცილებლად უნდა იქნეს მითითებული ის, რომ გადახდილი თანხა ბეს წარმოადგენს. მხარეებმა ასევე უნდა მიუთითონ ბეს ოდენობა. მხარეებმა შესაძლოა ბეს ოდენობა მყარ თანხაში ან პროცენტებში (ვთქვათ, საქონლის საერთო ღირებულებიდან) გამოხატონ.

ბე, როგორც წესი, ხელშეკრულების მთლიან ღირებულებაზე ნაკლები თანხით განისაზღვრება.¹⁵⁶⁵ ბეს დღეა ოდენობამ, შესაძლებელია, მას პირგასამტეხლოს ხასიათი მიანიჭოს და გამიჯვნის პრობლემა წარმოშვას.¹⁵⁶⁶ ასეთ შემთხვევაშიც, ხელშეკრულების განმარტების შედეგად უნდა დადგინდეს, თუ რისი შეთანხმება სურდათ მხარეებს. თუკი შეთანხმება ბეს ოდენობაზე ორაზროვან ან ბუნდოვან მითითებებს შეიცავს, ბეს თაობაზე შეთანხმება დადებულად ვერ ჩაითვლება.^ა

ასევე, აუცილებელია მხარეებმა მიუთითონ ძირითად ხელშეკრულებაზე, რომლის უზრუნველსაყოფადაც იდება ბე. ასეთი მითითების არარსებობამ, შესაძლოა, გაართულოს იმის განსაზღვრა, თუ რა მიზნით დაიდო შეთანხმება ბეზე და რა დანიშნულება გააჩნია გადასაცემ თანხას.¹⁵⁶⁷ ყველა სხვა დამხმარე პირობების არსებობა-არარსებობა გავლენას ვერ მოახდენს მხარეთა მიერ მიღწეული შეთანხმების ნამდვილობაზე.

ბ.გ. ბეს მიმცემის მიერ ვალდებულების დარღვევის შედეგები

როგორც აღინიშნა ბეს მნიშვნელობა მის ორმაგ უზრუნველმყოფ ხასიათში ვლინდება, რაც ხელშეკრულების ორივე მხარეზე ზემოქმედებას გულისხმობს. უფრო მარტივია ბეს გამოყენება, როცა ბეს მიმცემი არ ასრულებს ხელშეკრულებით ნაკისრ ვალდებულებას.

იმისათვის, რომ ბე დარჩეს ბეს მიმღებს, აუცილებელია ხელშეკრულების დარღვევა ბეს მიმცემის მიერ. თუმცა, მხოლოდ თვითონ ხელშეკრულების დარღვევის ფაქტი არ არის ბეს დატოვების საკმარისი საფუძველი. ასევე აუცილებელია ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების დარღვევა ბეს მიმცემის ბრალით იყოს გამოწვეული (423). ბეს პირობები შეიძლება დაირღვეს პირადად ბეს მიმცემის, მისი კანონიერი წარმომადგენლის ან იმ პირის მიერ, რომელსაც იგი იყენებს საკუთარი

¹⁵⁶⁵ MünchKomm BGB, Gottwald, §336, Rn. 7.

¹⁵⁶⁶ Prütting/Wegen/Weinreich/Medicus, §336, Rn. 1.

¹⁵⁶⁷ Куликов, Соглашение о задатке в гражданском праве России, 2011, 133.

ვალდებულების შესასრულებლად (396). თუკი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების დარღვევაში ბეს მიმცემს ბრალი არ მიუძღვის, ბეს მიმღებმა ბე უკან უნდა დააბრუნოს.¹⁵⁶⁸

იმისათვის, რომ ბეს მიმღებმა ბეს მიმცემის თანხა დაიტოვოს, მნიშვნელობა არ აქვს, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების დარღვევის შედეგად ბეს მიმღების მიერ განცდილ ზიანს ან მის ოდენობას.¹⁵⁶⁹ რეალურად, განცდილი ზიანი შეიძლება ბეს ოდენობაზე ნაკლებიც კი იყოს.¹⁵⁷⁰ ზიანის არსებობის შემთხვევაში კი, როგორც აღვნიშნეთ, ბე ჩაითვლება ზიანის ანგარიშში (423 | 2). ამასთან, ბეს მიმღებს არ ერთმევა უფლება, ზიანის ანაზღაურების საერთო წესებიდან გამომდინარე, მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურების დარჩენილი ნაწილი, რომელიც ბეს თანხით არ დაიფარა.

მაგალითი:

ივანიძემ და პეტრიაშვილმა დადეს ქირავნობის ხელშეკრულება. ხელშეკრულებით პეტრიაშვილს კუთვნილი ავტომანქანა დათქმულ დროს უნდა მიექირავებინა ივანიძესათვის, რათა დამქირავებელს მოეხერხებინა უხვად მოსული ხილის ქალაქში წაღება და რეალიცაზია. მხარეები შეთანხმდნენ ქირავნობის თანხაზე 3000 ლარის ოდენობით. პეტრიაშვილმა ბეს სახით ივანიძეს გადასცა 1000 ლარი. დათქმულ დღეს პეტრიაშვილი მეზობელ სოფელში წავიდა მეგობრებთან საქეიფოდ და იქ რამდენიმე დღე დარჩა. იმის გამო, რომ ივანიძემ ვერ შეძლო სხვა მანქანის მოძიება, მას დაკრეფილი ხილი დაუღპა და გაუფუჭდა. ამის გამო პეტრიაშვილმა 10000 ლარის ზიანი განიცადა. აღწერილ შემთხვევაში ბედ მიღებული 1000 ლარი ჩაითვლება ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში, ხოლო დარჩენილი 9000 ლარის მოთხოვნა ივანიძემ ზიანის ანაზღაურების საერთო წესების თანახმად უნდა განახორციელოს.

თუკი ბეს ჩათვლა ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში შეუძლებელია, (მაგ., მხარეები ზიანის არაფულადი ოდენობით ანაზღაურებაზე შეთანხმდნენ) ბეს მიმღებმა უკან უნდა დააბრუნოს ბე. შესაძლებელია, რომ ბეს მიმღებმა ბეს თანხა უზრუნველყოფის სახით დაიტოვოს ბეს მიმცემის მიერ ზიანის სრულ ანაზღაურებამდე.¹⁵⁷¹

როგორც აღვნიშნეთ, ბესა და პირგასამტეხლოს შორის მსგავსება არსებობს. შესაბამისად ისმის კითხვა: შეიძლება 420-ე მუხლის ანალოგიით გამოყენება და სასამართლოს მიერ შეუსაბამოდ მაღალი ბეს ოდენობის შემცირება? საკითხი აქტუალობას მხოლოდ მაშინ იძენს, როცა ბეს, ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვალდებულებასთან შედარებით, დიდი ღირებულება გააჩნია.¹⁵⁷²

მაგალითი:

მხარეებმა დადეს ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის საგნის ღირებულებაც 5000 ლარით განსაზღვრეს. ამავდროულად, ხელშეკრულების დადებისას ბეს

¹⁵⁶⁸ *Gernhuber*; Das Schuldverhältnis, §32, S751.

¹⁵⁶⁹ *MünchKomm BGB, Gottwald*, §338, Rn 1.

¹⁵⁷⁰ *Ermann/S.Schraub*, §338, Rn 1.

¹⁵⁷¹ *Dauner-Lieb/Langen/Walchner*, §338, Rn 3; *Staudinger/Rieble*, §338, Rn 3.

¹⁵⁷² *MünchKomm BGB, Gottwald*, §338, Rn 1.

მიმცემმა ბეს მიმღებს გადასცა ბეს თანხა 4000 ლარის ოდენობით. შესაძლებელია, პირგასამტეხლოს მსგავსად, მხარეებმა ვერ გათვალონ ის შედეგები, რაც შეიძლება ვალდებულების დარღვევას მოჰყვეს და შეთანხმებული ბე მიძიმე ტვირთად დაანვეს ხელშეკრულების მეორე მხარეს. ხელშეკრულების ღირებულებასთან შეუსაბამოდ დიდი ბეს შემცირების დაუშვებლობა უსამართლო იქნებოდა. ზემოთ მოყვანილ მაგალითს თუ მოვიშველიებთ, ბეს მიმღების მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, მას 8000 ლარის გადახდა მოუწევდა. ქართველ და ევროპულ ავტორთა უმრავლესობა იზიარებს აღნიშნულ მოსაზრებას და შესაძლებლად მიიჩნევს ბესთან მიმართებაში 420-ე მუხლის ანალოგიით გამოყენებას.¹⁵⁷³ როგორ უნდა იქნეს გამოყენებული 420-ე მუხლი იმ შემთხვევაში, თუკი ვალდებულება ბეს მიმცემმა დაარღვა? ამ დროს ბეს მიმღები უბრალოდ იტოვებს ბეს თანხას. როგორ უნდა შეამციროს სასამართლომ შეუსაბამოდ მაღალი ბე? სასამართლოს, ბუნებრივია, არ ექნება ბეს შემცირების შესაძლებლობა, თუ თვითონ ბეს მიმცემში არ მიმართავს სასამართლოს. უცხოელ ავტორთა უმეტესობა შესაძლებლად მიიჩნევს ბეს მიმცემის მიერ სასამართლოსათვის მიმართვას შეუსაბამოდ მაღალი ბეს შემცირების მოთხოვნით.¹⁵⁷⁴ საქართველოში სასამართლოს მიერ შეუსაბამოდ მაღალი ბეს ოდენობის შემცირების პრეცედენტი არ არსებობს. ბეს მიმცემი, მის მიერ ვალდებულების დარღვევის მიუხედავად, იმსახურებს დაცვას აშკარად უსამართლო შედეგისგან. ამდენად, მას უნდა შეეძლოს, სასამართლოს მეშვეობით შეამციროს ბეს აშკარად შეუსაბამო ოდენობა.

ბ.დ. ბეს მიმღების მიერ ვალდებულების დარღვევის შედეგები

თუკი ბეს მიმღები არ ასრულებს მის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრ ვალდებულებას, მან ორმაგად უნდა დააბრუნოს ბეს თანხა. ისევე როგორც ბეს მიმცემის მიერ ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, აქაც მოთხოვნის საფუძვლად გვევლინება ბეს მიმღების მიერ ვალდებულების ბრალეული დარღვევა (423 II). სასამართლო დავის შემთხვევაში ბეს მიმცემი ვალდებულია დაამტკიცოს ბეს მიმღების მიერ ვალდებულების ბრალეული დარღვევის ფაქტი, მსგავსება პირგასამტეხლოსთან განსაკუთრებით აშკარაა ბეს მიმღების მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის დროს, როცა, მიუხედავად ხელშეკრულების დარღვევისა, იგი უარს ამბობს ბეს ორმაგი ოდენობის გადახდაზე. ამ შემთხვევაში ბეს მიმცემის მიერ სასამართლოში მიმართვისას, შესაძლებელია ბეს მიმღებმა დასვას საკითხი ბეს ოდენობის შემცირების თაობაზე.

მაგალითი:

მხარეებმა დადეს ნასყიდობის ხელშეკრულება. ხელშეკრულებით განისაზღვრა საქონლის ღირებულების 40% გადარიცხვა ბეს სახით, რომელიც მყიდველმა გადასცა გამყიდველს ხელშეკრულების დადებისას. გამყიდველმა ვერ შეძლო საქონლის მიწოდება, რამაც განაპირობა ის, რომ მყიდველმა სარჩელი წარადგინა სასამართლოში

¹⁵⁷³ *Staudinger/Rieble*, §338 Rn 3; *Ermann/Schaub*, §338 Rn 2; *ზოიძე*, ქანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურია (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 423-ე მუხლი, გვ. 503.

¹⁵⁷⁴ *Dauner-Lieb/Langen/Walchner*, §338, Rn 4; *MünchKomm BGB, Gottwald*, §338, Rn 1.

და მოითხოვა ბეს ორმაგი ოდენობის გადახდა. თავის მხრივ, გამყიდველმა შეგებულ ბუღალტერულ სარჩელში შეუსაბამოდ მაღალი ოდენობის ბეს შემცირება მოითხოვა. ისევე, როგორც ბეს მიმცემის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის დროს, ამ შემთხვევაშიც სასამართლომ უნდა გადაწყვიტოს, არის თუ არა ბე შეუსაბამოდ მაღალი. თუმცა, საკითხავია, რა ოდენობამდე აქვს უფლება სასამართლოს შეამციროს ბე? სასამართლოს მხოლოდ იმ თანხის შემცირების თაობაზე მსჯელობა შეუძლია, რომლის გადახდაც ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში ერთ-ერთ მხარეს ესკირება ბეს სახით. თუ წინა მაგალითს დავუბრუნდებით, გამყიდველის მიერ ნაკისრი ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში მას 80% დაბრუნება მოუწევს. შესაბამისად, ამ შემთხვევაში სასამართლოს იმ 40% შემცირებაზე შეუძლია იმსჯელოს, რომლის გადახდაც გამყიდველს ეკისრება ბეს სახით. რაც შეეხება მყიდველის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების დარღვევას, ამ შემთხვევაში სასამართლო უფლებამოსილია მყიდველის მიერ ბეს სახით გადახდილი საქონლის ღირებულების 40% პროცენტის შემცირებაზე იმსჯელოს, ვინაიდან ეს სწორედ ის თანხაა, რომელიც ბეს სახით გადაიხდა მყიდველმა.

423 II მუხლი არაფერს ამბობს ბეს ჩათვლაზე ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში. მართებულია, 423 I მუხლის დებულების ანალოგიით გამოყენება და ბეს ჩათვლა ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში. ამგვარი რეგულირებით ბეს მიმცემს გაუადვილდება მინიმალური ზიანის ანაზღაურება. რა თქმა უნდა, მას შეუძლია ზიანის ანაზღაურების საერთო წესით, მოითხოვოს ის ზიანი, რომელიც აღემატება ბეს ოდენობას. სხვაგვარი მიდგომა უსამართლო იქნებოდა ბეს მიმღების მიმართაც, რადგან ბეს საჯარიმო პირგასამტეხლოს მსგავს ხასიათს მისცემდა. ეს კი მნიშვნელოვნად დაამძიმებდა სახელშეკრულებო ვალდებულების დამრღვევის მდგომარეობას.

ბ.ე. ბეს განსხვავება სხვა სამოქალაქო-სამართლებრივი ინსტიტუტებისაგან

ბეს მსგავსებამ სხვა სამოქალაქო-სამართლებრივ ინსტიტუტებთან შეიძლება პრაქტიკაში გამიჯვნის პრობლემა წარმოშვას. ამიტომ, აუცილებელია, გავითვალისწინოთ ბესა და სხვა სამართლებრივ საშუალებებს შორის არსებული განსხვავებები.

ავანსი და ბე. ავანსი ისევე, როგორც ბე, მხარეთა შეთანხმებით განსაზღვრული ფულადი თანხაა. მას ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარე გადაცემს მეორეს, თუმცა არა ხელშეკრულების დადების მტკიცებულების ნიშნად ან მისი შესრულების უზრუნველსაყოფად. ავანსი არის შესრულება, რომელიც, უმეტესწილად, სინალაგმატურ (ორმხრივად მავალდებულებელ) ხელშეკრულებებში, ვალდებულების ნაწილობრივ შესრულებას ემსახურება.¹⁵⁷⁵ შესაბამისად, ავანსის მიზანია კრედიტორის მოთხოვნის ნაწილობრივი ან წინასწარი შესრულება.¹⁵⁷⁶ იგი თავიდანვე ვალდებულების შესრულების ნაწილს წარმოადგენს და მისი გადაცემა მოვალის მიერ საკუთარი ვალდებულების ნაწილობრივი შესრულებისთვის ხდება.

ბე თავიდანვე ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფისაკენაა მიმართული და ხელშეკრულების დადების მტკიცებულებით ნიშანს წარმოადგენს. ბე მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების ანგარიშში, როცა

¹⁵⁷⁵ *Gernhuber*, Das Schuldverhältnis, S748.

¹⁵⁷⁶ *Palandt/Friesecke*, §338, Rn 3.

ძირითადი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შესრულება მოხდება. იმ პირობით, რომ ბეს და ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების საგანი იდენტურია.¹⁵⁷⁷

ბე და ჯარიმა ხელშეკრულებიდან გასვლისათვის. მხარეებს სახელშეკრულებო თავისუფლების ფარგლებში შეუძლიათ გაითვალისწინონ ჯარიმა ხელშეკრულებიდან გასვლისათვის. ჯარიმის თავისებურება ის არის, რომ მისი შეთანხმებისას სახელშეკრულებო ვალდებულებით დატვირთული მხარე იტოვებს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებას. ამ უფლების განხორციელება კი მის მიერ მეორე მხარის სასარგებლოდ ჯარიმის გადახდაზეა დამოკიდებული.¹⁵⁷⁸

ხელშეკრულების მხარის მიერ ვალდებულების ბრალეული დარღვევისას, ბეც სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზომად იქცევა. ბე ისევე, როგორც სხვა სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ფორმა, გულისხმობს კრედიტორის უფლებას, გამოიყენოს ან არ გამოიყენოს იგი. თუ კრედიტორი გადაწყვეტს, რომ ბეს გადახდევინების ნაცვლად მოვალისაგან ვალდებულების შესრულება მოითხოვოს, მაშინ მოვალე ვალდებულია შეასრულოს ეს მოთხოვნა. მისი მცდელობა, ბეს თანხის ორმაგი ოდენობის გადახდით თავი დააღწიოს ვალდებულების შესრულებას, კრედიტორის თანხმობის გარეშე, იურიდიული ძალის არმქონეა. იგივე წესი მოქმედებს, თუკი ბეს მიმცემი გადაწყვეტს, ბეზე უარის თქმით, თავი აარიდოს ძირითადი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულებას.¹⁵⁷⁹ სავსებით შესაძლებელია, მხარეებმა ბეს ხელშეკრულებიდან გასვლის ჯარიმის მნიშვნელობა მიანიჭონ.¹⁵⁸⁰ ამისათვის აუცილებელია შესაბამისი მითითება ხელშეკრულებაში.¹⁵⁸¹ საექვოობისას ხელშეკრულების განმარტებით უნდა დადგინდეს მხარეებს შორის შეთანხმებული ბეს ფუნქცია.

ბესა და პირგასამტეხლოს განსხვავება. ბესა და პირგასამტეხლოს საკმაოდ ბევრი მსგავსება გააჩნიათ, რამაც შესაძლოა პრაქტიკაში მათი გამიჯვნა გაართულოს. მაგალითად, ორივე შეიძლება მხოლოდ ფულად თანხაში გამოხატოს. ორივეს გააჩნია ხელშეკრულების შესრულების უზრუნველყოფის ფუნქცია და ორივე სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ფორმას წარმოადგენს. ორივე მათგანის გამოყენებისათვის აუცილებელია ხელშეკრულების დარღვევა, რომელიც ხელშეკრულების დამრღვევი მხარის ბრალით უნდა იყოს ჩადენილი. ზიანის არსებობისას ორივე ინსტიტუტი ჩაითვლება ზიანის ანაზღაურების ანგარიშში და ასრულებს მინიმალური ზიანის ანაზღაურების ფუნქციას. ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, ბეს დატოვებაზე, ანდა მისი ორმაგი ოდენობის მოთხოვნაზე უფლებამოსილმა მხარემ უნდა აირჩიოს ვალდებულების შესრულებასა და ბეს მოთხოვნას შორის. ჯარიმის სახით დადგენილი პირგასამტეხლოს მსგავსად, მას ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში არა აქვს უფლება ორივე –

¹⁵⁷⁷ *ზოიძე*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ.)*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 422-ე მუხლი, გვ. 501.

¹⁵⁷⁸ *Ermann/Schaub*, §336, Rn 3.

¹⁵⁷⁹ *Dauner-Lieb/Langen/Walchner*, §336, Rn 9.

¹⁵⁸⁰ *MünchKomm BGB, Gottwald*, §336, Rn 10.

¹⁵⁸¹ *Капанетов*, Неустойка как средство защиты прав кредитора в российском и зарубежном праве, 2005, 267.

ბეც და ვალდებულების შესრულებაც მოითხოვოს.

საერთო ნიშან-თვისებების დახასიათებასთან ერთად, მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს განსხვავებებიც. ბეს, პირგასამტეხლოსგან განსხვავებით, ხელშეკრულების დადების მტკიცებულებისა და მისი უზრუნველყოფის უნივერსალური, ორმხრივი ფუნქცია აქვს. პირგასამტეხლოს შეთანხმება კი, როგორ წესი, მხოლოდ ერთი მხარის ინტერესების დაცვას ემსახურება. ბეს ერთ-ერთი მხარე წინასწარ აძლევს მეორეს და იგი ვალდებულების შესრულების შემდეგ ჩაითვლება ვალდებულების შესრულების ანგარიშში. პირგასამტეხლოს მოთხოვნის უფლება კი მხარეს (კრედიტორს) ხელშეკრულების დარღვევის შემდეგ წარმოეშობა მთავარ განმასხვავებელ ნიშნად გვევლინება ის გარემოება, რომ საურავის სახით დადგენილი პირგასამტეხლოსაგან განსხვავებით, ბეს არ შეუძლია კრედიტორის ინტერესების დაცვა ვალდებულების არაჯეროვანი შესრულების დროს.

მაგალითი:

ნასყიდობის ხელშეკრულების თანახმად, მოვალემ ნაკისრი ვალდებულება საქონლის მიწოდების თაობაზე დათქმულ დროში, ანდა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ოდენობით ვერ შეასრულა და მიუხედავად ამ გარემოებისა, კრედიტორს არ დაუკარგავს ინტერესი ხელშეკრულების შესრულების მიმართ. ამ შემთხვევაში კრედიტორს არ შეუძლია ბეც მოითხოვოს და ვალდებულების შესრულებაც, რაც მისი როგორც უზრუნველმყოფი ღონისძიების გამოყენების პრაქტიკულ მნიშვნელობას საგრძნობლად ამცირებს.

გ. მოვალის გარანტია

მოვალის გარანტია სიახლეს წარმოადგენს ქართულ სამართლებრივ სინამდვილეში. იგი მოთხოვნის უზრუნველყოფის პიროვნულ საშუალებათა კატეგორიას განეკუთვნება.¹⁵⁸² საბანკო გარანტიისაგან განსხვავებით, მისი გამცემის როლში არა ბანკი, სადაზღვევო კომპანია, ან სხვა რომელიმე საკრედიტო დაწესებულება, არამედ თვითონ მოვალე გამოდის. მოვალის გარანტიის თანახმად, მოვალის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ძირითადი ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, სწორედ მოვალეს და არა სხვა რომელიმე მესამე პირს, დამატებით ეკისრება რაიმე უპირობო, ან ისეთი მოქმედების შესრულება, რომელიც სცილდება ძირითადი ხელშეკრულების საგანს.

მოვალის გარანტია მოვალის საქციელის მართვის შესაძლებლობას იძლევა.¹⁵⁸³ მოვალემ იცის, რომ, ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, მას დამატებით დაეკისრება მოვალის გარანტიით განსაზღვრული მოქმედების შესრულება¹⁵⁸⁴. ამდენად, მისი პასუხისმგებლობა მოვალის გარანტიით უფრო დამძიმდება.¹⁵⁸⁵ სწორედ მოსა-

¹⁵⁸² ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 424-ე მუხლი, გვ. 505.

¹⁵⁸³ *Staudinger/Rieble* vorb. zu §339 BGB Rn 62.

¹⁵⁸⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 19 ოქტომბრის №ას-379-352-2010 განჩინება.

¹⁵⁸⁵ *Schimansky/Bunte/Lwowski/Fischer*, Bankrechts-Handbuch, §121, Rn 2.

ლოდნელი საფრთხე აიძულებს მოვალეს, ჯეროვნად შეასრულოს ვალდებულება.¹⁵⁸⁶

იმისათვის, რომ მოვალის გარანტია წარმოშობილად ჩაითვალოს, მოვალის ცალმხრივი ნების გამოვლენა არ არის საკმარისი. აუცილებელია მოვალესა და კრედიტორს შორის ხელშეკრულების დადება. იგი ძირითადი ვალდებულებისაგან დამოუკიდებელი, ცალმხრივად მავალდებულებელი ხელშეკრულებაა, რომლიდანაც ვალდებულება მხოლოდ მოვალეს წარმოეშობა. კრედიტორის ვალდებულებას კანონმდებელი არ ითვალისწინებს. მხარეებს შეუძლიათ მოვალის გარანტიის შესახებ ხელშეკრულება ან ძირითადი ხელშეკრულების ტექსტში ჩართონ, ან ცალკე გააფორმონ.¹⁵⁸⁷ კანონმდებელი ამ საკითხთან დაკავშირებით რაიმე სახის შეზღუდვას არ ითვალისწინებს.

მოვალის გარანტიის ნამდვილობისათვის აუცილებელია წერილობითი ფორმა. კანონმდებელი 426-ე მუხლში იმპერატიულად ადგენს აღნიშნულ მოთხოვნას. წერილობითი ფორმის დაუცველობა გამოიწვევს მოვალის გარანტიის შესახებ მიღწეული შეთანხმების ბათილობას, რომელიც, თავის მხრივ, გავლენას ვერ მოახდენს ძირითადი ვალდებულების არსებობაზე.

მოვალის გარანტიით არა მარტო სახელმწიფოებო, არამედ შეიძლება კანონისმიერ ვალდებულებათა შესრულებაც იქნეს უზრუნველყოფილი.

მოვალის გარანტიის ხელშეკრულებაში უნდა მიეთითოს მონაცემები კრედიტორისა და მოვალის შესახებ, ასევე – ის ვალდებულება, რომლის შესრულების უზრუნველსაყოფადაც კისრულობს მოვალე მოვალის გარანტიის ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ქმედებას. გარდა ამისა, ხელშეკრულებაში დეტალურად უნდა იყოს აღწერილი, თუ რაში მდგომარეობს მოვალის გარანტია.

მხარეთა კერძო ავტონომიის პრინციპის თანახმად, მხარეებს შეუძლიათ შეათანხმონ მოვალის ნებისმიერი ქმედება. მთავარია, რომ იგი რაიმე უპირობო მოქმედებაში, ან ისეთი მოქმედების შესრულებაში მდგომარეობდეს, რომელიც სცილდება ხელშეკრულების საგანს. შესაბამისად, იგი ყოველთვის ანიჭებს კრედიტორს ისეთ უფლებას, რომელიც მას, ძირითადი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, არ გააჩნია.

მაგალითი:

დათომ გიორგის ასესხა 1000 ლარი. ვინაიდან გიორგი ხელოსანია, იგი დაჰპირდა დათოს, რომ სესხის დაბრუნების ვადის გადაცილების შემთხვევაში, იგი უფასოდ გაურემონტებდა დათოს საძინებელ ოთახს.

მოვალის გარანტიად ჩაითვლება, როდესაც მოთხოვნის გამყიდველი მოვალის გადახდისუნარიანობაზე იკისრებს პასუხისმგებლობას ახალი კრედიტორის წინაშე.¹⁵⁸⁸ მოვალის გარანტიად ჩაითვლება, როდესაც მოვალე კრედიტორს აძლევს გარანტიას თვითონ გაიღოს ის ხარჯები, რომელიც ფულის კურსის ცვლილებით იქნება გამონკვეული.¹⁵⁸⁹ მოვალის გარანტია შეიძლება იყოს ასევე აქციათა ვაჭრობის დროს

¹⁵⁸⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და ვაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 19 ოქტომბრის №ას-379-352-2010 განჩინება; BGH NJW 1970 S1915; *Schmidt*, FS Heinrichs, S535.

¹⁵⁸⁷ *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2012, გვ. 255.

¹⁵⁸⁸ *Fikentscher/Heinemann*, Schuldrecht, S 676.

¹⁵⁸⁹ *Fikentscher/Heinemann*, Schuldrecht, S 675.

მოვალის მიერ კრედიტორისათვის მიცემული აქციის კურსის გარანტია.¹⁵⁹⁰ მოვალის გარანტიად ჩაითვლება ასევე სანარმოს გამყიდველის მიერ მყიდველისათვის მიცემული გარანტია, რომ სანარმო მყიდველს კონკრეტული ოდენობის მოგებას მოუტანს.¹⁵⁹¹ ზოგიერთ შემთხვევაში მოვალის გარანტიად შეიძლება ასევე ჩაითვალოს ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის აღებაც.¹⁵⁹²

იმისათვის, რომ კრედიტორმა შეიძინოს მოვალის გარანტიით გათვალისწინებული შესრულების მოთხოვნის უფლება, აუცილებელია ძირითადი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების დარღვევა.¹⁵⁹³ კრედიტორის მოთხოვნა, სწორედ ამ მომენტიდან წარმოიშობა. მოთხოვნის წარმოშობა კრედიტორის მიერ რაიმე სხვა მოქმედების განხორციელებაზე არ არის დამოკიდებული.

მოვალის გარანტია, მოთხოვნის უზრუნველყოფის სხვა დამატებით საშუალებათა მსგავსად, აქცესორული უზრუნველყოფის საშუალებაა. მისი წარმოშობა, არსებობა და განხორციელება ძირითადი ვალდებულების არსებობაზეა დამოკიდებული. მოვალეს შეუძლია კრედიტორს წარუდგინოს როგორც მოვალის გარანტიიდან, ასევე ძირითადი ვალდებულებიდან გამომდინარე შესაგებლები. იმ შემთხვევაში, თუ ძირითადი ვალდებულებიდან გამომდინარე მოთხოვნას მოვალის მიმართ კრედიტორი სხვა მესამე პირს გადასცემს, აღნიშნული გადაცემა 201-ე მუხლის შესაბამისად, გამოიწვევს ასევე მოვალის გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის უფლების გადასვლას მოთხოვნის ახალ მფლობელზე.

მართალია, მხარეები, კერძო ავტონომიის პრინციპის თანახმად, მოვალის გარანტიის შეთანხმებისას პრინციპულად თავისუფალნი არიან. თუმცა კანონმდებელი ითვალისწინებს გარკვეულ შეზღუდვებს მოვალის გარანტიის ნამდვილობასთან დაკავშირებით. კერძოდ, 425-ე მუხლის თანახმად, გარანტია ნამდვილად ჩაითვლება, თუკი იგი არ ეწინააღმდეგება კანონით გათვალისწინებულ წესებს, ან ზედმეტად არ ავალებულებს მოვალეს. ნების თავისუფლება მოქმედებს მანამ, სანამ არ ირღვევა სხვათა უფლებები, არ ირღვევა საჯარო წესრიგი და კერძო სამართალში აღიარებული პრინციპები. სწორედ ეს ჩარჩოებია გარანტიისათვის დადგენილი. ამ ჩარჩოების ფარგლებში იგი თავისუფლად შეიძლება შეთანხმდეს მხარეთა მიერ. რაც შეეხება მეორე კრიტერიუმს, იგი ძალზედ ზოგადია. რა ჩაითვლება მოვალის ზედმეტად დავალდებულებაში, ეს სასამართლოს შეფასების საგანია და ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ინდივიდუალურად უნდა გადანყდეს.

¹⁵⁹⁰ იქვე.

¹⁵⁹¹ BGH ZIP 2000 1385.

¹⁵⁹² *ჭანტურია*, კრედიტის უზრუნველყოფის სამართალი, 2012, გვ. 255; *ზოიძე*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი წიგნი მესამე, 2001, 424-ე მუხლი, გვ. 506.

¹⁵⁹³ *Looschelders*, *Schuldrecht Besonderer Teil*, Rn 941.

IV. სასამართლო პრაქტიკა

1. თავდებობა

ფაქტობრივი გარემოებები:¹⁵⁹⁴

რ. დ-მ სარჩელი აღძრა სასამართლოში სს „ს. ბ-ის“ წინააღმდეგ და მოითხოვა რ. დ-ის სახელფასო განაკვეთიდან ჩამოჭრილი 9126,33 ლარიდან, 5737,55 ლარის გადახდილად ჩათვლა მხარეებს შორის არსებული 2008 წლის 12 ივნისის თავდებობის ხელშეკრულებიდან და მ.მ-ის საკრედიტო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე კრედიტორის დაფარვის გრაფიკის მიხედვით; მოსარჩელის განთავისუფლება ს/ს „ს. ბ-სა“ და რ. დ-ს შორის არსებული 2008 წლის 12 ივნისის თავდებობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე პირგასამტეხლოს 10 261, 69 ლარის გადახდისაგან; ასევე, მოსარჩელისათვის ზედმეტად გადახდილი თანხის – 3388, 87 ლარის დაბრუნება და მიყენებული ზიანის 373.76 ლარის ანაზღაურება შემდეგი საფუძვლებით: მოსარჩელის განმარტებით, 2008 წლის 12 ივნისს ს/ს „ს. ბ-სა“ და მ. მ-ს“ შორის დაიდო №567123 საკრედიტო ხელშეკრულება, რომლის უზრუნველსაყოფადაც, მოსარჩელე რ. დ-მ და კ.-მ განაცხადეს წერილობითი თანხმობა სოლიდარულ თავდებობაზე. 2009 წლის ოქტომბრის ბოლოს მოსარჩელეს მოუვიდა ს/ს „ს. ბ-ის“ პრობლემური სესხების დეპარტამენტის დასავლეთის განყოფილების წერილი, რომლითაც აცნობდნენ, რომ ძირითადი მოვალის მ. მ-ის მიერ დარღვეული ხელშეკრულების გამო მისგან მოითხოვდნენ 7781,62 ლარის გადახდას. ამავდროულად 2009 წლის 20 ოქტომბრიდან დაიწყო მისი ხელფასის მთლიანი ჩამოჭრა პროცენტის დასაფარავად. 2008 წლის 29 სექტემბრისათვის, ბანკისათვის ცნობილი იყო ძირითადი მოვალის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების დარღვევა, როცა მან პრაქტიკულად ველარ შეძლო დავალიანების დაფარვა და მისი გადახდისუუნარობა აშკარა გახდა. ბანკმა ერთი წლის დაგვიანებით აცნობა თავდებს ძირითადი მოვალის მიერ გადახდის ვადაგადაცილების ფაქტი, რითაც მან არ შეასრულა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 902-ე მუხლის მოთხოვნა. მოსარჩელის განმარტებით, მოპასუხე უფლებამოსილი იყო ძირითადი მოვალის მიერ გადახდის ვადის ვადაგადაცილებიდან არა უგვიანეს მესამე დღისა, უაქცეპტოდ ჩამოეჭრა თანხები თავდების ანგარიშიდან.

მოპასუხე ს/ს „ს. ბ-ის“ წარმომადგენელმა წერილობითი შესაგებლით სასამართლო სხდომაზე სარჩელი არ ცნო. მისი მითითებით, მოსარჩელე რ. დ-მ“ სრულად იკისრა იმ ვალდებულების კეთილსინდისიერად და ჯეროვნად შესრულება, რაც გამომდინარეობდა საკრედიტო ხელშეკრულებიდან, გაცემული თანხის ორმაგი ოდენობით, შესაბამისად, მისი საბანკო ანგარიშიდან ჩამოჭრილი თანხა შეესაბამებოდა მის მიერ ნაკისრ ვალდებულებას.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2012 წლის 31

¹⁵⁹⁴ სუსგ, ას-1113-1044-2012, 25 ოქტომბერი, 2012 წ. ქ. თბილისი.

იანვრის გადაწყვეტილებით, რ. დ-ის სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა; სს „ს. ბ-ს“ მოსარჩელე რ. დ-ის სასარგებლოდ დაეკისრა ზედმეტად გადახდილი 126 ლარის გადახდა; რ. დ-ის მოთხოვნა მისი სახელფასო განაკვეთიდან ჩამოჭრილი თანხის ძირითადი და საპროცენტო განაკვეთში ჩათვლის, პირგასამტეხლოს გადახდისაგან განთავისუფლების თაობაზე, არ დაკმაყოფილდა; რ. დ-ის მოთხოვნა ზიანის ანაზღაურების თაობაზე არ დაკმაყოფილდა.

საქალაქო სასამართლოს დასახელებული გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა რ. დ-მ, მოითხოვა მისი გაუქმება პირგასამტეხლოს გადახდისაგან გათავისუფლების, ზედმეტად გადახდილი თანხის დაბრუნებისა და მიყენებული ზიანის ანაზღაურებაზე უარის თქმის ნაწილში და გაუქმებულ ნაწილში ახალი გადაწყვეტილების მიღებით სარჩელის დაკმაყოფილება. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 31 მაისის გადაწყვეტილებით, რ. დ-ს სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა სს „ს. ბ-მ“, მაგრამ საკასაციო საჩივარი დაუშვებლად იქნა ცნობილი.

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

სააპელაციო სასამართლომ არ გაიზიარა თბილისის საქალაქო სასამართლოს მსჯელობა იმის თაობაზე, თითქოს, მოპასუხემ მოსარჩელეს ზედმეტად ჩამოაჭრა მხოლოდ 126.33 ლარი. სააპელაციო სამართლომ მიიჩნია, რომ საფუძვლიანი იყო მოსარჩელის მოთხოვნა პირგასამტეხლოს გადახდისაგან განთავისუფლებისა და ზედმეტად გადახდილი თანხის (3262,78 (3388,78-126) ლარი) დაბრუნების თაობაზე და იგი დაკმაყოფილებას ექვემდებარებოდა.

დასაბუთება:

სააპელაციო სამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ 2008 წლის 12 ივნისს სს „ს. ბ-სა“ და მ. მ-ს შორის გაფორმდა საბანკო კრედიტის ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზეც, ამ უკანასკნელზე გაიცა სესხი 4500 ლარის ოდენობით, 36 თვის ვადით, წლიური 24% დარიცხვით. ამავე ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ იქნა პირგასამტეხლო ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე 0,5% ოდენობით.

სააპელაციო სასამართლომ ასევე დადგენილად ცნო ის გარემოება, რომ 2008 წლის 12 ივნისის №567123 სოლიდარული თავდებობის შესახებ წერილობითი განცხადებით მოსარჩელე, რ. დ-ე სოლიდარულ თავდებად დაუდგა ძირითად მოვალეს, მ. მ.-ს; მოსარჩელემ რ. დ-მ სს „ს. ბ-ის“ წინაშე აიღო ვალდებულება 2008 წლის 12 ივნისის საბანკო კრედიტის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, 1.4. პუნქტში მითითებული თანხის (4500) ლარი ორმაგი ოდენობით დაფარვის შესახებ, რომელშიც შედიოდა ძირითადი ვალი, პროცენტი და პირგასამტეხლო.

სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა სამოქალაქო კოდექსის 316-ე 317-ე მუხლებზე და აღნიშნა, რომ განსახილველ შემთხვევაში, დადგენილი იყო, რომ მხარეებს შორის არსებობდა ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა, კერძოდ, თავდებობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ურთიერთობა.

სააპელაციო სასამართლომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 891.1. და 898.1

მუხლზე მითითებით არ გაიზიარა თბილისის საქალაქო სასამართლოს მსჯელობა იმის თაობაზე, რომ იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ მოსარჩელე ვალდებულებას იღებდა ბანკის წინაშე დაეფარა ხელშეკრულების 1.4. პუნქტში მითითებული თანხის ორმაგი ოდენობა, რომელიც შეადგენდა 9000 ლარს, ხოლო მოპასუხის მიერ ჩამოჭრილი თანხის ოდენობა შეადგენდა – 9126,33 ლარს, თითქოს, მოპასუხემ მოსარჩელეს ზედმეტად ჩამოაჭრა მხოლოდ 126.33 ლარი. სააპელაციო სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზე, რომ სამოქალაქო სამართალურთიერთობა ეფუძნებოდა სამართლიანობის, კეთილსინდისიერებისა და ზნეობის მოთხოვნებს.

სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია ის გარემოება, რომ ძირითადი მოვალის, მ. მ-ის მიერ გადახდის ვადაგადაცილება დაფიქსირდა 2008 წლის 29 სექტემბრიდან. ამასთან, თავდებ რ. დ-ს ძირითადი მოვალის, მ. მ-ის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების დარღვევის თაობაზე წერილობით გაფრთხილებულ იქნა ერთი წლის შემდეგ, 2009 წლის 17 ოქტომბერს და გაფრთხილებიდან მხოლოდ მესამე დღეს ჩამოეჭრა სახელფასო ანგარიშიდან თანხა. სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა თბილისის სააპალაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატაში საქმის განხილვისას 2012 წლის 31 მაისის სხდომაზე, მოსამართლის შეკითხვაზე, მონინალმდევე მხარის – სს „ს. ბ-ის“ წარმომადგენელმა განმარტებაზე, რომ დამკვიდრებული პრაქტიკის მიხედვით, ვადაგადაცილებისას ძირითად მოვალეს, მის საბანკო ანგარიშზე თანხის არსებობისას, დავალიანება ჩამოეჭრებოდა დაუყოვნებლივ და მიიჩნია, რომ მოპასუხემ დაარღვია კანონმდებლობით გათვალისწინებული კეთილსინდისიერების პრინციპი; პალატის მოსაზრებით, დაუშვებელია, თავდები დაზარალდეს ძირითად მოვალეზე მეტად. უარეს შემთხვევაში, შესაძლებელია მხოლოდ თავდების მოვალეობები გაუთანაბრდეს ძირითადი მოვალის მოვალეობებს, მაგრამ – მეტად არ დამძიმდეს. განსახილველ შემთხვევაში, სასამართლოს განმარტებით, ბანკს რომ ძირითადი მოვალის, მ. მ-ის მიერ გადახდის ვადაგადაცილების დროიდან, ყოველთვიურად, ჩამოეჭრა თავდების სახელფასო ანგარიშიდან დაფარვის გრაფიკის შესაბამისად, მას არ დაერიცხებოდა პირგასამტეხლო პერიოდული დაფარვის ვადაგადაცილები-სათვის, ყოველდღიურად 0,5% ოდენობით, შესაბამისად, პალატამ დაასკვნა, რომ საფუძვლიანი იყო მოსარჩელის მოთხოვნა პირგასამტეხლოს გადახდისაგან განთავისუფლებისა და ზედმეტად გადახდილი თანხის დაბრუნების თაობაზე და დაკმაყოფილებას ექვემდებარებოდა.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადანყვეტილებას?
- იმ შემთხვევაში სს „ს-ბ“ არაკეთილსინდისიერი ქმედებით რომ არ ყოფილიყო პირგასამტეხლოს დარიცხვა გამონვეული, დაექვემდებარებოდა 10 261, 69 ლარის ოდენობის პირგასამტეხლო თავდების მხრიდან ანაზღაურებას?

2. საბანკო გარანტია

ფაქტობრივი გარემოებები:¹⁵⁹⁵

ეკონომიკის სამინისტროს საგზაო დეპარტამენტმა სარჩელი აღძრა სასამართლოში შპს სადაზღვევო კომპანია „ო...ს“ მიმართ საგარანტიო თანხის 29915 ლარის, ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე პირგასამტეხლოს 0,15% და სასამართლო ხარჯების დაკისრების მოთხოვნით შემდეგი დასაბუთებით: 2004 წლის 14 დეკემბერს სამინისტროს მიერ გამოცხადებულ ტენდერში გამარჯვების შედეგად ხელშეკრულება დაიდო შპს-ს 25 საგზაო-საექსპლოატაციო სამმართველოს „უ-სა“ და საგზაო დეპარტამენტს შორის, რომლითაც შპს „უ...მ“ 2005 წლის 1 იანვრიდან 2008 წლის 1 იანვრამდე დროის პერიოდში იკისრა 10 ზონაზე საავტომობილო გზების მოვლა-შენახვის ვალდებულება. აღნიშნული ხელშეკრულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით, 2005 წლის 28 თებერვალს სადაზღვევო კომპანია შპს „ო...ს“ მიერ ხელშეკრულების მოქმედების ვადით გაიცა საბანკო გარანტია, რომლითაც გარანტმა იკისრა ვალდებულება შპს „უ...ს“ მიერ ხელშეკრულების პირობების დარღვევის შემთხვევაში, ბენეფიციარის (საგზაო დეპარტამენტის) პირველივე მოთხოვნისთანავე გადაეხადა ამ უკანასკნელისთვის 29 915 ლარი. 2005 წლის 16 მაისს „უ...მ“ განცხადებით მიმართა საგზაო დეპარტამენტს და ხელშეკრულების შეწყვეტა მოითხოვა, რომელიც ნავთობის ფასისა და შესაბამისად, ასფალტის ნარევის ფასის ზრდის გამო ვალდებულების მოსალოდნელი შეუსრულებლობით დაასაბუთა. მოსარჩელემ განმარტა, რომ შპს „უ...ს“ ხელშეკრულების მოქმედების ვადის განმავლობაშიც არაჯეროვნად ასრულებდა ვალდებულებას, რის გამოც ზიანი მიადგა 10 ზონაში შემავალ გზებს, ხოლო დეპარტამენტს დამატებითი ხარჯები წარმოეშვა. 2005 წლის 19 მაისს მხარეთა შორის გაფორმდა შეთანხმება, რომლითაც გაუქმდა 2004 წლის 14 დეკემბერს გაფორმებული ხელშეკრულება. ზემოაღნიშნულის შესახებ საგზაო დეპარტამენტმა 2005 წლის 23 მაისს 02/1263 წერილით აცნობა შპს სადაზღვევო კომპანია „ო...ს“ და მოსთხოვა საბანკო გარანტიით გათვალისწინებული თანხის გადახდა. მიუხედავად ამისა, შპს „ო...ს“ მხრიდან ვალდებულება არ შესრულებულა.

მოპასუხე შპს სადაზღვევო კომპანია „ო...მ“ სარჩელი არ ცნო და წარდგინდა შესაბამისი განმარტა, რომ მის მიერ გარანტია არ გაცემულა მხარეთა მიერ შეუთანხმებლად, ყოველგვარი პირობების გაუთვალისწინებლად ხელშეკრულების შეწყვეტის შემთხვევისათვის. შ.პ.ს „უ...მ“ ხელშეკრულების შეწყვეტა მოითხოვა არა დამდგარი, არამედ მოსალოდნელი ზიანის თავიდან აცილების მიზნით, რაც ...დეპარტამენტმა დააკმაყოფილა ხელშეკრულების 3.18 პუნქტის მოთხოვნის დაუცველად, პრეტენზიისა და დეფექტური აქტის წარდგენის გარეშე. აღნიშნულის გათვალისწინებით სავარაუდო იყო, რომ ხელშეკრულების შეწყვეტის თაობაზე შეთანხმების გაფორმება შპს „ო...ს“ ხარჯზე უსაფუძვლო გამდიდრების მიზნით მომხდარიყო. 2005 წლის 16 მაისის წერილიდან გამომდინარე მოპასუხემ მიიჩნია, რომ შპს 25 საგზაო-საექსპლოატაციო სამმართველო „უ...“ მოქმედებდა ხელშეკრულების 11.2 პუნქტის მოთხოვნის შესაბამისად და ითხოვდა ხელშეკრულების პირობების გადასინჯვას,

¹⁵⁹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 17 მარტის №ას-781-996-08 გადაწყვეტილება.

რათა ასფალტის ნარევის გაზრდილი ფასების გამო ზიანი არ დამდგარიყო. ამასთან, მოპასუხემ მიუთითა ხელშეკრულების მე-7 პუნქტზე, სადაც ცალსახად იყო აღნიშნული, რომ გარანტია ამ შემთხვევაში არ გამოიყენებოდა. მოპასუხის განმარტებით შპს სადაზღვევო კომპანია „ო...ს“ მიერ გაცემული გარანტია ძალაში იყო მიმწოდებელსა და შემსყიდველს შორის გაფორმებული ხელშეკრულების მოქმედების პერიოდში ანუ 2005 წლის 19 მაისამდე. შესაბამისად, მისი მოქმედების ვადა შეწყდა ხელშეკრულების მოშლისთანავე.

შპს სადაზღვევო კომპანია „ო...ს“ შესაგებელთან დაკავშირებით წარდგენილ ახსნა-განმარტებაში დეპარტამენტმა აღნიშნა, რომ 2004 წლის 17 დეკემბრის ხელშეკრულების შეწყვეტის საფუძველი იყო შპს 25 საგზაო საექსპლოატაციო სამმართველოს „უ...ს“ მხრიდან ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობა, რადგანაც ხელშეკრულება შეწყდა შპს „უ...ს“ წერილობითი თხოვნის გამო ანუ მისი ინიციატივით და დეპარტამენტს შესრულება არ მიუღია. აღნიშნულთან დაკავშირებით მოსარჩელემ მიუთითა ხელშეკრულების სპეციფიკური პირობების 10.2 პუნქტზე, რომლის თანახმად საბანკო გარანტია გამოიყენებოდა ნებისმიერი ზარალის ანაზღაურების მიზნით, რომელიც მიადგა შემსყიდველს ხელშეკრულების პირობების შეუსრულებლობის ანდა არაჯეროვანი შესრულების გამო და 10.5 პუნქტზე, რომლის თანახმად მიმწოდებლის მიერ ხელშეკრულების შეწყვეტის შემთხვევაში შემსყიდველი იყენებდა გარანტიას მისთვის ხელშეკრულების შეწყვეტის შედეგად მიყენებული ზიანის ფარგლებში. აქედან გამომდინარე, საგზაო დეპარტამენტმა მიიჩნია, რომ მოპასუხის პოზიცია საგარანტიო თანხის მოთხოვნის საფუძვლის არარსებობის თაობაზე არასწორი იყო.

შპს სადაზღვევო კომპანია „ო...მ“ დეპარტამენტის ახსნა-განმარტებასთან დაკავშირებით წარდგენილ შეპასუხებაში აღნიშნა, რომ 885-ე I მუხლის საფუძველზე ბენეფიციარი ვალდებული იყო წარმოედგინა დოკუმენტი, თუ რაში გამოიხატა პრინციპალის ძირითადი ვალდებულების დარღვევა. 885 II მუხლის შესაბამისად, ბენეფიციარის მიერ მოთხოვნის წარდგენა გარანტიის მიმართ უნდა მომხდარიყო არა ხელშეკრულების მოშლის შემდეგ, არამედ გარანტიით განსაზღვრული ვადის გასვლამდე.

რაიონულ სასამართლოში საქმის განხილვისას საგზაო დეპარტამენტმა წარადგინა ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2006 წლის 9 მარტის კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რომლითაც შპს 25 საგზაო-საექსპლოატაციო სამმართველო „უ...ს“ საგზაო დეპარტამენტის სასარგებლოდ 35 000 ლარი დაეკისრა. სასამართლო გადაწყვეტილების მიხედვით დასახელებული თანხის დაკისრების საფუძველს წარმოადგენდა 2004 წლის 17 დეკემბრის ხელშეკრულება, რომელზეც მოსარჩელე განსახილველ საქმეში საბანკო გარანტიით განსაზღვრული თანხის გადახდევინების საფუძველად მიუთითებდა.

საქმის პროცედურული ისტორია:

მცხეთის რაიონული სასამართლოს 2007 წლის 30 ივლისის გადაწყვეტილებით, ეკონომიკის სამინისტროს საგზაო დეპარტამენტის სარჩელი არ დაკმაყოფილდა. მოსარჩელეს უარი ერთქვა 29 915 ლარისა და პირგასამტეხლოს 0,15% ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე, დაკმაყოფილებაზე.

რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა საგზაო დეპარტამენტმა. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2008 წლის 23 ივნისის განჩინებით, საგზაო დეპარტამენტის სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, უცვლელი დარჩა მცხეთის რაიონული სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2007 წლის 30 ივლისის გადაწყვეტილება.

სააპელაციო სასამართლოს აღნიშნული განჩინება საბანკო გარანტიით განსაზღვრული თანხის ანაზღაურებაზე უარის თქმის ნაწილში საკასაციო წესით გაასაჩივრა საგზაო დეპარტამენტმა, რომელმაც მოითხოვა გასაჩივრებული განჩინების გაუქმება და საქმეზე ახალი გადაწყვეტილებით მოპასუხისათვის 29 915 ლარის დაკისრება. საკასაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა.

სახელმეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები:

კასატორის მოსაზრებით, მოთხოვნა საბანკო გარანტიით განსაზღვრული თანხის – 29 915 ლარის მოპასუხისათვის გადახდევინების თაობაზე საფუძვლიანია და ექვემდებარება დაკმაყოფილებას.

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

საკასაციო სასამართლო არ დაეთანხმა სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობაში იმასთან დაკავშირებით, რომ არ არსებობდა საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოსარჩელის მოთხოვნის დაკმაყოფილების საფუძველი. საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ 887-ე მუხლით გათვალისწინებულ გარანტის მიერ ბენეფიციარის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის არც ერთ საფუძველს ამ შემთხვევაში ადგილი არ ჰქონია, ამიტომ, არ არსებობდა მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარი თქმის საფუძველი და შესაბამისად მოსარჩელის მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს.

დასაბუთება:

საკასაციო სასამართლომ მართებულად მიიჩნია სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობა იმის თაობაზე, რომ საბანკო გარანტიაში მითითებული პირობა ძირითადი ხელმეკრულების მოქმედების პერიოდში ძალაში ყოფნის შესახებ გავლენას ვერ მოახდენდა ბენეფიციარის უფლებაზე და ვერ შეზღუდავდა, გარანტისაგან მოეთხოვა ვალდებულების შესრულება. ამასთან დაკავშირებით საკასაციო სასამართლომ სწორად ჩათვალა სააპელაციო სასამართლოს მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, რომ ბენეფიციარსა და პრინციპალს შორის სახელმეკრულებო ურთიერთობის შეწყვეტა არ იწვევდა გარანტის პასუხისმგებლობის შეწყვეტას ბენეფიციარის მიმართ და სწორედ გამოიყენა 881-ე მუხლი.

საკასაციო სასამართლო განმარტავს, რომ საბანკო გარანტიის ერთ-ერთი მთავარი დამახასიათებელი ნიშანი, რაც მას გამოარჩევს ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის სხვა საშუალებებისაგან, არის საბანკო გარანტიის დამოუკიდებლობა ძირითადი ვალდებულებისაგან. ბენეფიციარის წინაშე გარანტის ვალდებულების ძირითადი ვალდებულებისაგან დამოუკიდებლობის პრინციპის გამოხატულება იმაში მდგომარეობს, რომ ბენეფიციარისთვის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის საფუძველად კანონმდებელი ორ ძირითად შემთხვევას განიხილავს, კერძოდ, თუ

ბენეფიციარის მოთხოვნა ან თანდართული დოკუმენტები არ შეესაბამება გარანტიის პირობებს, ანდა ისინი წარედგინა გარანტს გარანტიით განსაზღვრული ვადის დამთავრების შემდეგ (887 l). ცხადია, დასახელებულ პირობათაგან არც ერთს არა აქვს კავშირი ძირითად ვალდებულებასთან. რაც შეეხება ძირითად ვალდებულებასთან დაკავშირებულ შემთხვევებს, როგორცაა: საბანკო გარანტიით უზრუნველყოფილი ძირითადი ვალდებულების მთლიანად ან ნაწილობრივ შესრულება, მისი სხვა საფუძვლებით შეწყვეტა ან ბათილად აღიარება, კანონი მათ გარანტის ვალდებულებისაგან გათავისუფლების საფუძვლად არ განიხილავს.

საკასაციო სამსართლო არ დაეთანხმა სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობას იმასთან დაკავშირებით რომ საგზაო დეპარტამენტის 2005 წლის 23 მაისის წერილის შპს სადაზღვეო კომპანია „ო...“ მიერ მიღება არ დასტურდებოდა, რაც ბენეფიციარის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის ერთ-ერთი საფუძველი იყო. საკასაციო სასამართლომ გაიზიარა აპელანტის მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, რომ საქმეში წარმოდგენილია შპს სადაზღვეო კომპანია „ო...ს“ 28.06.08წ 28-06 მიმართვა საგზაო დეპარტამენტისადმი, რაც ასაბუთებს ზემოაღნიშნული წერილის ადრესატისთვის ჩაბარებას.

საკასაციო სასამართლო განმარტავს, რომ გარანტის სამსახური იმაში გამოიხატება, რომ გარანტიით გათვალისწინებული თანხა ბენეფიციარს გადახადოს პრინციპალის მიერ სწორედ ვალდებულების შეუსრულებლობისას.

საკასაციო სასამართლომ საქმეში წარმოდგენილი მასალების საფუძველზე დადგინდა, რომ შპს 25 საგზაო-საექსპლუატაციო სამმართველო „უ...სა“ და საგზაო დეპარტამენტს შორის დადებული ხელშეკრულების შეწყვეტა ინიცირებული იყო ვალდებულების შესრულებაზე შპს 25 საგზაო-საექსპლუატაციო სამმართველო „უ...ს“ უარით, კერძოდ, ზემოაღნიშნული ხელშეკრულების შეწყვეტის საფუძველს „უ.ს“ წერილობითი განცხადება წარმოადგენდა, რასაც საგზაო დეპარტამენტი დაეთანხმა.

საკასაციო სასამართლომ ასევე დადგინდა, რომ ის გარემოება, რომ საგზაო დეპარტამენტმა შპს 25 საგზაო-საექსპლუატაციო სამმართველო „უ...ს“ მიერ ხელშეკრულების პირობების შეუსრულებლობისა და აღნიშნულის გამო მისთვის ზიანის მიყენების ფაქტის დასადასტურებლად საქმეზე წარადგინა ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2006 წლის 9 მარტის კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რომლითაც შპს 25 საგზაო-საექსპლუატაციო სამმართველო „უ...ს“ მის სასარგებლოდ დაეკისრა 35 000 ლარის გადახდა. სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების თანახმად, აღნიშნული თანხის შპს „უ...თვის“ დაკისრების საფუძველია ამ უკანასკნელის მხრიდან სწორედ 2004 წლის 17 დეკემბერ დადებული 49 ხელშეკრულების (რომლის უზრუნველსაყოფადაც სადაზღვეო კომპანია „ო...ს“ მიერ საბაკო გარანტია გაიცა) შეუსრულებლობა და ამის შედეგად საგზაო დეპარტამენტისთვის ზიანის მიყენება.

საკასაციო სასამართლო დაეთანხმა სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობაში იმასთან დაკავშირებით, რომ ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესულ 2006 წლის 9 მარტის გადაწყვეტილებას მოცემული დავის მიმართ პრეიუდიციული მნიშვნელობა ვერ მიენიჭებოდა, რადგან სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 106-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის მოთხოვნიდან გამომდინარე, სამოქალაქო საქ-

მეზე სასამართლო გადაწყვეტილების პრეიუდიციულობის საკითხი დგება სხვა საქმის განხილვისას მხოლოდ იმ მხარეების მონაწილეობის პირობებში, რასაც მოცემულ შემთხვევაში ადგილი არა აქვს, კერძოდ, ამ საქმეში მონაწილე შპს „ო...“ ზემოთ მითითებულ საქმეში არ წარმოადგენდა მხარეს. მიუხედავად ამისა, საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს 2006 წლის 9 მარტის კანონიერ ძალაში შესულ გადაწყვეტილებას მოცემულ საქმეზე გააჩნია მტკიცებულებითი ძალა, რომელიც უდავოდ ასაბუთებს „უ...ს“ მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ სსსკ-ის მე-4 მუხლის, 102 | მუხლის შესაბამისად, საგზაო დეპარტამენტმა მოახდინა აღნიშნულთან დაკავშირებით თავისი წილი მტკიცების ტვირთის რეალიზაცია, რისი საწინააღმდეგო გარემოებაც საქმეზე არ დასტურდება.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- რა გადაწყვეტილება უნდა მიეღო სასამართლოს იმ შემთხვევაში, თუ სახეზე არ იქნებოდა ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2006 წლის 9 მარტის გადაწყვეტილებით დადგენილი ფაქტი – პრინციპალის (შპს „უ...ს.“) მიერ ძირითადი 49 ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების დარღვევა?
- რა გადაწყვეტილება უნდა მიეღო საკასაციო სასამართლოს იმ შემთხვევაში, კასატორს რომ გაესაჩივრებინა გადაწყვეტილება პირგასამტეხლოს ნაწილში და გარანტისაგან ერთდროულად, საბაკო გარანტიიდან გამომდინარე, 29 915 ლარისა და პირგასამტეხლოს დაკმაყოფილება მოეთხოვა? გავრცელდებოდა ამ შემთხვევაში გარანტის პასუხისმგებლობა გარანტიის თანხის ზევით ასევე პირგასამტეხლოზეც?

3. პირგასამტეხლო

ფაქტობრივი გარემოებები:¹⁵⁹⁶

2009 წლის 3 ნოემბერს გ. მ-მ სარჩელი აღძრა თბილისის საქალაქო სასამართლოში შპს „რ. გ-ის“ წინააღმდეგ და მოითხოვა 512 096 ევროს და პირგასამტეხლოს 51 209 ევროს ანაზღაურება შემდეგი საფუძვლებით:

მოსარჩელის განმარტებით, 2008 წლის 1 ივნისს მხარეებს შორის გაფორმდა ბინისა და ავტოფარეხის ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულებები, რომელთა საფუძველზეც მოპასუხემ იკისრა ვალდებულება გ. მ-ის მიერ თანხის სრულად გადახდის შემდეგ მოსარჩელისათვის საკუთრებაში გადაეცა ქ. თბილისში, ი....გამზირ 5-ში არსებული მე-2 ბლოკის მე-7 სართულზე მდებარე ბინა 44 (საერთო ფართობით 313,1 კვ.მ ტიხრებისა და აივნების ჩათვლით) და ავტოფარეხი 73 კვ.მ. ხელშეკრულების

¹⁵⁹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამეწარმეო, სამოქალაქო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 17 ოქტომბრის №ას-1326-1346-11 გადაწყვეტილება.

თანახმად, მოპასუხე ვალდებული იყო ქონების საკუთრებაში გადაცემა განეხორციელებინა შენობის ექსპლუატაციაში მიღებიდან არა უგვიანეს 2 თვისა. შენობის ექსპლუატაციაში მიღების ვადად განისაზღვრა 2008 წლის 31 დეკემბერი. მუხლი 7.1. - ის თანახმად, ვალდებულების (ძირითადი ხელშეკრულების დადების) დროულად შეუსრულებლობის შემთხვევაში, გამყიდველს დაესკირებოდა პირგასამტეხლოს გადახდა ნასყიდობის ფასის 0,1%-ის ოდენობით ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე, მაგრამ არა უმეტეს ნასყიდობის ფასის 10%-ისა. ამასთან, აღნიშნული ვალდებულების 1 თვის ვადაში შეუსრულებლობის შემთხვევაში მყიდველს უფლება ჰქონდა შეეწყვიტა ხელშეკრულება და მოეთხოვა გადახდილი თანხის უკან დაბრუნება, ასევე ზიანის ანაზღაურება. მოსარჩელე გ. მ-მ სრულად გადაიხადა 2008 წლის 1 ივნისის ბინის და ავტოფარების ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ნასყიდობის ფასი. მოპასუხემ ვალდებულება დათქმულ ვადაში ვერ შეასრულა, რის გამოც 2009 წლის 30 აპრილის წერილით მოსარჩელემ თანხის დაბრუნება მოითხოვა. მოპასუხემ საპასუხოდ აცნობა, რომ ვადის გადაცილება გამოწვეული იყო 2008 წლის მოვლენებით და ვალდებულება იკისრა ნასყიდობის ხელშეკრულება გაეფორმებინა არა უგვიანეს 2009 წლის 30 ივლისისა. 2009 წლის 15 ოქტომბერს მოპასუხემ მზადყოფნა გამოხატა ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმებაზე და წერილს ხელშეკრულების პროექტი დაურთო. 2009 წლის 16 ოქტომბერს მოსარჩელემ „რ. გ-ს“ წერილობით მიმართა და მათი მხრიდან პირგასამტეხლოს გადახდის შემთხვევაში ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმებაზე თანხმობა განაცხადა. მოსარჩელემ განმარტა, რომ მოპასუხემ დაარღვია ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებები. კერძოდ, ვალდებულება არ შეასრულა დათქმულ ვადაში, გარდა ამისა, წერილზე თანდართული ხელშეკრულების პროექტში აღნიშნულია სხვა ბინა, რომლის ფართი 300 კვ.მ შეადგენს. აღნიშნული გარემოებებიდან გამომდინარე, მოსარჩელემ ხელშეკრულების დადების ინტერესი დაკარგა.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 8 აპრილის გადაწყვეტილებით, სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა, მოპასუხე შპს „რ. გ-ს“ 512 096 ევროს ეკვივალენტი ლარის, ასევე პირგასამტეხლოს სახით 26 116,86 ევროს ეკვივალენტი ლარის გადახდა დაეკისრა. აღნიშნული გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა მოპასუხემ.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 7 ივნისის გადაწყვეტილებით, სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა, გაუქმდა თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2011 წლის 8 აპრილის გადაწყვეტილება და საქმეზე მიღებული ახალი გადაწყვეტილებით მოსარჩელე გ. მ-ს უარი ეთქვა შპს „რ. გ-ზე“ ძირითადი თანხის 512 096 ევროსა და პირგასამტეხლოს 51 209, 6 ევროს დაკისრებაზე.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე საკასაციო საჩივარი შეიტანა გ. მ-მ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 17 ოქტომბრის გადაწყვეტილებით, გაუქმდა სააპელაციო სასამართლოს საჩივრებული გადაწყვეტილება და ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა კასატორ გ. მ-ის

საკასაციო საჩივარი. შპს „რ. გ-ს“ მოსარჩელე გ. მ-ის სასარგებლოდ დაეკისრა პირგასამტეხლოს 10 000 ევროს ექვივალენტი ლარის გადახდა.

სხელშეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები:

მხარეებს შორის დადებული ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ეკისრება თუ არა შპს „რ. გ-ს“ ვალდებულების შესრულების ვადაგადაცილების გამო პირგასამტეხლოს გადახდის ვალდებულება?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

მხარეთა განმარტებების მოსმენისა და სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებების შეფასების შედეგად საკასაციო სასამართლო თვლის, რომ შპს „რ. გ-ს“ კასატორ გ. მ-ის სასარგებლოდ უნდა დაეკისროს შესრულების ვადის გადაცილების გამო პირგასამტეხლოს ანაზღაურება.

საკასაციო სასამართლოს მიაჩნია, რომ გ. მ-ის საკასაციო საჩივარი ნაწილობრივ უნდა დაკმაყოფილდეს. უნდა გაუქმდეს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 7 ივნისის გადაწყვეტილება და მიღებულ იქნეს სხვა გადაწყვეტილება. საკასაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება.

დასაბუთება:

საკასაციო სასამართლო არ იზიარებს კასატორის მტკიცებას იმასთან დაკავშირებით, რომ მხარეები ვალდებულების შესრულების ახალ ვადაზე შეთანხმებულები არ ყოფილან.

როგორც საქმის მასალებიდან და თავად მხარეთა განმარტებებიდან ირკვევა, შპს „რ. გ.-მ“ 2009 წლის 20 მაისის წერილით გ. მ-ს ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმების ახალი ვადა 2009 წლის 30 ივლისი შესთავაზა. აღნიშნულის შემდეგ, გ. მ-ს ხელშეკრულებიდან გასვლა და თანხის დაბრუნება აღარ მოუთხოვია, იგი ჩვეულებრივად აგრძელებდა მოპასუხესთან თანამშრობლობას, წარადგინა ელექტროტექნიკური სამონტაჟო სამუშაოების პროექტი და ა.შ. სამოქალაქო სამართალი ითვალისწინებს ნების გამოვლენას როგორც სიტყვიერად, ისე კონკლუდენტური მოქმედებითაც. საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ მოცემულ შემთხვევაში გ. მ დაეთანხმა კონტრაქტის მიერ შეთავაზებულ შესრულების ახალ ვადას.

საკასაციო პალატა იზიარებს სააპელაციო სასამართლოს პოზიციას იმასთან დაკავშირებით, რომ მოცემულ შემთხვევაში ხელშეკრულებაზე უარის თქმის საფუძველი არ არსებობს.

352 | მუხლის თანახმად, თუ ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარე 405-ე მუხლით გათვალისწინებული პირობების არსებობისას უარს იტყვის ხელშეკრულებაზე, მაშინ მიღებული შესრულება და სარგებელი მხარეებს უბრუნდებათ (ნატურით დაბრუნება).

405 | მუხლის მიხედვით, თუ ხელშეკრულების ერთი მხარე არღვევს ორმხრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებას, მაშინ ხელშეკრულების მეორე მხარეს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე ვალდებულების შესრულებისათვის მის მიერ დამატებით განსაზღვრული ვადის უშედეგოდ გასვლის შემდეგ. თუ

ვალდებულების დარღვევის ხასიათიდან გამომდინარე, არ გამოიყენება დამატებითი ვადა, მაშინ დამატებითი ვადის განსაზღვრას უთანაბრდება გაფრთხილება. თუკი ვალდებულება მხოლოდ ნაწილობრივ დაირღვა, მაშინ კრედიტორს შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ვალდებულების დარღვევა ნაწილის შესრულებამ მისთვის დაკარგა ინტერესი.

405 III ა მუხლის მიხედვით კი, ხელშეკრულებაზე უარი დაუშვებელია, თუ ვალდებულების დარღვევა უმნიშვნელოა.

საკასაციო პალატა ეთანხმება სააპელაციო სასამართლოს მითითებას, რომ გ. მ-მ მისი მხრიდან ვალდებულების შესრულების მიმართ ინტერესის დაკარგვა ვერ დაადასტურა.

საკასაციო პალატა იზიარებს სააპელაციო სასამართლოს პოზიციას, რომ ვალდებულების დარღვევა იმდენად მნიშვნელოვანი არ იყო, რომ ხელშეკრულებაზე უარის თქმის საფუძველი გამხდარიყო.

მოცემულ შემთხვევაში მხარემ ნასყიდობის ხელშეკრულების გაფორმება თვენახევრით დააგვიანა. ვალდებულების დარღვევის მნიშვნელობა სასამართლოს შესაფასებელია. ამ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია თავად ხელშეკრულების ხასიათი, აგრეთვე, ის ზიანი და ობიექტური სირთულეები, რაც ხელშეკრულების მეორე მხარეს მოვალის მიერ ვადის გადაცილებით შეექმნა. საკასაციო სასამართლო ეთანხმება სააპელაციო სასამართლოს, რომ ვალდებულების შესრულება ერთი თვისა და თხუთმეტი დღის დაგვიანებით მრავალბინიანი საცხოვრებელი სახლის აშენებისა და ფართზე საკუთრების უფლების გადაცემის თაობაზე დადებულ გარიგებაზე 405 III მუხლით განსაზღვრული უმნიშვნელო დარღვევაა.

საკასაციო სასამართლო არ იზიარებს სააპელაციო სასამართლოს პოზიციას, რომ, ვინაიდან არ არსებობს ნასყიდობის თანხის დაბრუნების საფუძველი, არც პირგასამტეხლოს დაკისრების შესახებ სასარჩელო მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს.

419-ე მუხლის თანახმად, კრედიტორს არ შეუძლია ერთდროულად მოითხოვოს პირგასამტეხლოს გადახდაც და ვალდებულების შესრულებაც, თუკი პირგასამტეხლო არ არის გათვალისწინებული იმ შემთხვევებისათვის, როცა მოვალე თავის ვალდებულებებს არ ასრულებს დადგენილ დროში. კრედიტორს ყოველთვის აქვს უფლება მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება.

აღნიშნული ნორმიდან გამომდინარე, ნათელია, რომ პირგასამტეხლოს დაკისრება ყველა შემთხვევაში დამოკიდებული არ არის ხელშეკრულებიდან გავსლაზე. თუ პირგასამტეხლო გათვალისწინებულია შესრულების ვადის დარღვევისათვის, კრედიტორს ყველა შემთხვევაში შეუძლია მოითხოვოს მისი დაკისრება, მიუხედავად იმისა, იღებს თუ არა ვადაგადაცილებულ შესრულებას. მხარეთა შორის გაფორმებული ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულების 7.1. მუხლის მიხედვით, პირგასამტეხლო სწორედ ვადის გადაცილებისთვისაა გათვალისწინებული. აქედან გამომდინარე, სააპელაციო სასამართლოს მითითება აქცესორულ უფლებებზე უსაფუძველია.

ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ სააპელაციო სასამართლომ არასწორედ განმარტა 153-ე მუხლი, ასევე არ გამოიყენა 419-ე მუხლი, რაც სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 393 ა და გ მუხლის თანახმად, გადანყვებილების გაუქმების აბსოლიტური საფუძველია.

საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ გ. მ-ის მოთხოვნა პირგასამტეხლოს დაკისრების შესახებ უნდა დაკმაყოფილდეს.

წინარე ხელშეკრულების მიხედვით, ვალდებულების დროულად შეუსრულებლობის შემთხვევაში გამყიდველს დაესკირება პირგასამტეხლოს გადახდა ნასყიდობის ფასის 0,1%-ის ოდენობით ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე, მაგრამ არა უმეტეს ნასყიდობის ფასის 10%-ისა. მოცემულ შემთხვევაში ვადა 47 დღითაა გადაცილებული, შესაბამისად, პირგასამტეხლოს ოდენობა 23 545, 12 ევროს შეადგენს.

420-ე მუხლის თანახმად, სასამართლოს შეუძლია საქმის გარემოებათა გათვალისწინებით შეამციროს შეუსაბამოდ მაღალი პირგასამტეხლო.

პირგასამტეხლოს ოდენობის შესაბამისობის გათვალისწინებისას, სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს ვალდებულების დარღვევის ხასიათი, აღნიშნულით გამოწვეული ზიანი, აგრეთვე სხვა ობიექტური ფაქტორები. საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ განსახილველ შემთხვევაში ვადის გადაცილების მნიშვნელობისა და იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ მოსარჩელე შესრულებასაც იღებს და პირგასამტეხლოსაც, 10 000 ევროს ეკვივალენტი ლარი სამართლიანი ოდენობაა.

სსსკ-ის 411-ე მუხლის მიხედვით, საკასაციო სასამართლო თვითონ მიიღებს გადაწყვეტილებას საქმეზე, თუ არ არსებობს ამ კოდექსის 412-ე მუხლით გათვალისწინებული გადაწყვეტილების გაუქმებისა და საქმის სააპელაციო სასამართლოში ხელახლა განსახილველად დაბრუნების საფუძვლები. ზემოაღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით, საკასაციო პალატა მიიჩნევს, რომ, ვინაიდან მოცემულ საქმეზე დავის გადაჭრისათვის აუცილებელი ფაქტობრივი გარემოებები სააპელაციო სასამართლოს მიერ სწორედაა დადგენილი, ამასთან, საქმეში არ არის მტკიცებულება, რომელიც სასამართლოს არ გამოუკვლევია და არ შეუფასებია, საკასაციო სასამართლო უფლებამოსილია თავად მიიღოს გადაწყვეტილება.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- რა გადაწყვეტილება უნდა მიეღო სასამართლოს, მხარეები შესრულების ახალ ვადაზე რომ არ შეთანხმებულყვნენ? დაეკისრებოდა შსპ რ.გ-ს პირგასამტეხლო შესრულების ვადის გადაცილებისათვის იმ შემთხვევაშიც, თუ ვალდებულების შესრულების ვადაგადაცილება 2008 წლის ცნობილი მოვლენებით იქნებოდა გამოწვეული?

4. ბე

ფაქტობრივი გარემოებები¹⁵⁹⁷:

ა. ქ-შვილმა სარჩელი აღძრა სასამართლოში გ.ტ-ძის მიმართ და მოითხოვა ბეს სახით მიცემული თანხის ორმაგად დაბრუნება შემდეგი დასაბუთებით: მოსარჩელემ

¹⁵⁹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 6 მაისის ას-178-168-2011 გადაწყვეტილება.

განმარტა, რომ 2007 წლის 13 ნოემბერს შედგენილი ბეს ხელშეკრულების თანახმად, მოპასუხეს გადასცა 6000 აშშ დოლარი. მხარეთა შეთანხმების თანახმად, ა. ქ-შვილს გ. ტ-ძისათვის 2008 წლის 1 მარტს უნდა გადაეცა 6000 აშშ დოლარი, 2008 წლის 1 მარტს ა. ქ-შვილი მზად იყო 6000 აშშ დოლარის გადასახდელად, თუმცა გ. ტ-ძემ გარიგების დასადებად საჭირო საბუთების მოსამზადებლად მოითხოვა რამდენიმე დღე. მოსარჩელის განმარტებით, გ. ტ-ძემ გასასხვისებელ ნივთზე საკუთრების უფლება მიიღო მხოლოდ 2009 წლის 19 ნოემბერს, რაც მიუთითებდა იმაზე, რომ ბეს ხელშეკრულების დადების მომენტში მოპასუხე მისი მესაკუთრე არ იყო. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ა.ქ-შვილმა მოითხოვა მოპასუხეს დაჰკისრებოდა ბეს თანხის ორმაგი ოდენობა.

მოპასუხემ გ. ტ-ძემ სარჩელი არ ცნო და შესაგებელში განმარტა, რომ 2008 წლის 1 მარტს მოსარჩელემ ვერ შეძლო ნაკისრი ვალდებულების შესრულება და ბეს ხელშეკრულებაში მითითებული მეორე ნაწილის გადახდა, რის გამოც მან მოსარჩელეს 2009 წლის 1 დეკემბერს წერილობით მოსთხოვა თანხის მეორე ნაწილის გადახდა, რის საპასუხოდაც მოსარჩელემ მიმართა სასამართლოს.

საქმის პროცედურული ისტორია:

თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2010 წლის 4 მაისის გადაწყვეტილებით, ა. ქ-შვილის სარჩელი დაკმაყოფილდა, მოპასუხე გ. ტ-ძეს მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა ბეს ორმაგი ოდენობის - 12000 აშშ დოლარის გადახდა.

აღნიშნული გადაწყვეტილება სააპელაციო წესით გაასაჩივრა მოპასუხე გ. ტ-ძემ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 19 ოქტომბრის გადაწყვეტილებით, გ. ტ-ძის სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ. გაუქმდა თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2010 წლის 4 მაისის გადაწყვეტილება და ახალი გადაწყვეტილებით ა. ქ-შვილის სარჩელი დაკმაყოფილდა ნაწილობრივ. გ. ტ-ძეს ა. ქ-შვილის სასარგებლოდ გადასახდელად დაეკისრა 6000 აშშ დოლარი.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა ორივე მხარემ. მოპასუხე გ. ტ-ძემ მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა. კასატორმა ა. ქ-შვილმა საკასაციო საჩივრით მოითხოვა გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით მოპასუხეზე ბეს ორმაგად დაკისრება. საკასაციო საჩივრები განუხილველად იქნა დატოვებული.

სახელმწიფო-სამართლებრივი საკითხები:

ეკისრება თუ არა მოსარჩელეს, ანდა მოპასუხეს ბეს გადახდის ვალდებულება?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

სააპელაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ არ არსებობს ბეს გამოყენების წინაპირობები და აქედან გამომდინარე, უნდა აღდგეს ის მდგომარეობა, რომელიც არსებობდა 13.11.2007 წლის „ბეს“ ხელშეკრულების გაფორმებამდე. შესაბამისად სააპელაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ მოსარჩელე ა.ქ-შვილს უნდა დაუბრუნდეს გადახდილი 6000 აშშ დოლარი.

დასაბუთება:

სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია ის გარემოება, რომ მხარეთა შორის 2007 წლის 13 ნოემბერს სანოტარო წესით დამოწმებული ბეს ხელშეკრულების თანახმად, მოსარჩელეს ა.ქ-შვილს უნდა შეესყიდა დიდგორის რაიონის სოფელ ... მდებარე გ. ტ-ძის საკუთრებაში არსებული მიწის ნაკვეთი, რისთვისაც ხელშეკრულების შედგენის პერიოდისათვის მოპასუხე გ.ტ-ძეს გადასცა 6000 აშშ დოლარი, ხოლო თანხის მეორე ნაწილის (6000 აშშ დოლარი) მოსარჩელეს უნდა გადაეხადა 2008 წლის 1 მარტს.

აღნიშნული ხელშეკრულებისა და მხარეთა ახსნა-განმარტების საფუძველზე, სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ ბე-ს ხელშეკრულებაში მითითებული თანხის სრულად გადახდის შემდეგ, მხარეებს უნდა შეედგინათ სოფელ ... მდებარე... გ. ტ-ძის სახელზე რიცხული 388 კვ.მ მიწის ნაკვეთის ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც ამავე ნივთზე საკუთრების უფლება უნდა მიეღო მოსარჩელეს.

სააპელაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ საქმის მასალების თანახმად, 2008 წლის პირველი მარტის მდგომარეობით, დასტურდება ხელშეკრულების ორივე მხარის მხრიდან ვალდებულების დარღვევის ფაქტი. კერძოდ, სააპელაციო პალატა იზიარებს პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ დადგენილ ფაქტობრივ გარემოებას იმასთან დაკავშირებით, რომ 2007 წლის 13 ნოემბერს ა.ქ-შვილსა და გ. ტ-ძეს შორის „ბე“-ს ხელშეკრულების გაფორმების მომენტში გ. ტ-ძე არ წარმოადგენდა იმ უძრავი ქონების რეგისტრირებულ მესაკუთრეს, რომლის ნასყიდობაზეც შეთანხმდნენ მხარეები (დასახელებული ხელშეკრულება საჯარო რეესტრში არ დარეგისტრირებულა. სამკვიდრო მონმობა გ. ტ-ძეზე გაიცა მხოლოდ 16.11.2009 წ. საკუთრების უფლება კი, დარეგისტრირდა 19.11.2009 წ).

სააპელაციო პალატა არ ეთანხმება პირველი ინსტანციის სასამართლოს მსჯელობაში იმასთან დაკავშირებით, რომ ა. ქ-შვილის მხრიდან ადგილი ჰქონდა ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულებას. ამასთან დაკავშირებით სააპელაციო სასამართლო აღნიშნავს, რომ საქმეში არ მოიპოვება რაიმე მტკიცებულება, რომლითაც დადასტურდება 01.03.2008 წ. მდგომარეობით ა. ქ-შვილის მიერ დარჩენილი 6000 აშშ დოლარის გადახდა, ხოლო ის ფაქტი, რომ ა. ქ-შვილს თავის საკუთრებაში ანგარიშზე 2008 წლის თებერვალ-მარტის თვეებში ერიცხებოდა ფულადი სახსრები, სააპელაციო პალატა მიიჩნევს, რომ აღნიშნულით ვერ დადასტურდება მისი მხრიდან ვალდებულების შესრულება. სააპელაციო პალატა განმარტავს, რომ ვალდებული პირის გადახდისუნარიანობა არ გულისხმობს თავისთავად მის მიერ ვალდებულების შესრულებას დათქმულ ვადაში. ხოლო ის პოზიცია, რომ მოპასუხეს დრო დასჭირდა ფაქტობრივად მიღებულ სამკვიდროზე სამკვიდრო მონმობის მისაღებად, რის გამოც იგი მოგვიანებით დარეგისტრირდა სადავო ქონების მესაკუთრედ, სასამართლომ მიიჩნია, რომ აღნიშნული არ აბათილებდა მოსარჩელის მხრიდან ვალდებულების ვადაში შესრულების დარღვევის ფაქტს.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სააპელაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ ადგილი აქვს ხელშეკრულების ორივე მხარის მხრიდან ვალდებულების დარღვევის ფაქტს. აქედან გამომდინარე, სააპელაციო სასამართლო თვლის, რომ უნდა აღდგეს ის მდგომარეობა, რომელიც არსებობდა 13.11.2007 წლის „ბეს“ ხელშეკ-

რულების გაფორმებამდე. ახალი გადაწყვეტილების მიღებით ა. ქ-შვილს უნდა დაბრუნდეს მხოლოდ ის თანხა, რომელიც მან გადასცა გ. ტ-ძეს 2007 წლის 13 ნოემბრის ხელშეკრულების საფუძველზე.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- მოსარჩელე ა. ქ-შვილს 1 მარტის მდგომარეობით მთლიანად რომ შეესრულებინა 2007 წლის 13 ნოემბრის ბეს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულება, რა გადაწყვეტილება უნდა მიეღო ამ შემთხვევაში სასამართლოს?

5. მოვალის გარანტია

ფაქტობრივი გარემოებები¹⁵⁹⁸:

ლ. ხ-ძემ სარჩელი აღძრა სასამართლოში შპს „ხ. ა-ს“ მიმართ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო ამავე ხელშეკრულების მე-2 მუხლის 2.6 პუნქტის შესაბამისად, მოპასუხისათვის კარიერზე სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების უფლების ჩამორთმევის, მოსარჩელის სარგებლობაში კარიერისა და მასზე უფლების გადაცემის შესახებ შემდეგი საფუძვლებით: 2001 წლის 14 სექტემბერს ლ. ხ-ძემ შპს „ხ. ა.ს.“ ასესხა 3400 ლარი, ხოლო ამავე წლის 8 ოქტომბერს – 16185 ლარი 2008 წლის 8 ოქტომბრამდე წლიური 20%-ის დარიცხვით. ხელშეკრულების 2.6 პუნქტით განისაზღვრა, რომ კრედიტის გადაუხდელობის შემთხვევაში შპს „ხ. ა.“ დაკარგავდა კარიერზე უფლებას და იგი გადავიდოდა მოსარჩელის საკუთრებაში. მოპასუხემ ნაკისრი ვალდებულება ვერ შეასრულა.

მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო შემდეგი მოტივებით: დაუსაბუთებელია მოსარჩელის მითითება, რომ მოპასუხეს სადავო თანხა სწორედ მან ასესხა, რადგან ფაქტობრივად, მისი მესაკუთრე ლ.ხ-ძე არ არის. მოპასუხის განმარტებით, სესხის ხელშეკრულება გაფორმდა მოსარჩელესა და შპს-ს დირექტორ ს.რ-ძეს შორის, რომელიც არაკეთილსინდისიერად უძღვებოდა საზოგადოების საქმეებს.

საქმის პროცედურული ისტორია:

რაიონული სასამართლოს 2009 წლის 13 ოქტომბრის გადაწყვეტილებით, ლ. ხ-ძის სარჩელი არ დაკმაყოფილდა, რაც მან გაააჩივრა სააპელაციო წესით.

ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 26 იანვრის გადაწყვეტილებით, ლ. ხ-ძის სააპელაციო საჩივარი დაკმაყოფილდა, გააჩივრებული გადაწყვეტილება გაუქმდა და ლ. ხ-ძის სარჩელი დაკმაყოფილდა, 2007 წლის 1 სექტემბრის საკრედიტო ხელშეკრულებით განსაზღვრული ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო, ხელშეკრულების მეორე მუხლის 2.6 პუნქტის შესაბამისად, შპს „ხ. ა.ს.“ კარიერზე უფლება ჩამოერთვა და კარიერი (სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების ლიცენზია 00933) გადავიდა მოსარჩელე ლ. ხ-ძის მფლობელობაში.

¹⁵⁹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 19 ოქტომბრის №ას-379-352-2010 განჩინება.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება შპს „ხ. ამ“ გაასაჩივრა საკასაციო წესით, მოითხოვა მისი გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა. საკასაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა და სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელი.

სახელშეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები:

ჩაითვლება თუ არა ხელშეკრულების 2.6 პუნქტით გათვალისწინებული შეთანხმება, შეთანხმებად მოვალის გარანტიის თაობაზე?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

საკასაციო სასამართლომ არ გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობა იმასთან დაკავშირებით, რომ ხელშეკრულების გაფორმებისას ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად მხარეებმა გაითვალისწინეს ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის დამატებითი საშუალება – მოვალის გარანტია. პალატამ მიიჩნია, რომ სააპელაციო სასამართლომ არასწორად გამოიყენა და განმარტა 424-ე მუხლი, არასწორედ შეაფასა მხარეთა შეთანხმება მოვალის გარანტიად.

დასაბუთება:

საკასაციო სასამართლო განმარტავს, რომ მოვალის გარანტია მოთხოვნის უზრუნველყოფის ვალდებულებით-სამართლებრივი საშუალებაა. იგი, როგორც სხვა მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებები, ვალდებულების შესრულებას ემსახურება, თუმცა გარკვეული განსხვავებებით. ზოგადად, მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალების დანიშნულება შესრულების გარანტიაა და ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში ისინი (გირავნობა, იპოთეკა საბანკო გარანტია თავდებობა) იკავებენ შესრულების ადგილს – ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში ვალდებულების შესრულება მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებით ხორციელდება. აღნიშნულიდან გამონაკლისს წარმოადგენს მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებითი საშუალებანი – ბე, პირგამსატეხლო და მოვალის გარანტია, რომელთა მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებად გამოყენებას განსხვავებული დატვირთვა აქვს. უზრუნველყოფის საშუალებათა ეს კატეგორია ვალდებულების შესრულებას ვერ უზრუნველყოფს და იგი ემსახურება მოვალის „იძულებას“, დროულად შეასრულოს ვალდებულება, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას ეკისრება მოთხოვნის უზრუნველყოფის დამატებითი საშუალებებით გათვალისწინებული მოქმედების შესრულება. სწორედ აღნიშნულითაა განპირობებული მათი სახელწოდება – უზრუნველყოფის დამატებითი საშუალებები.

პალატამ მიუთითა 424-ე მუხლზე, რომლის მიხედვით, მოვალის გარანტიად ითვლება, როცა მოვალე კისრულობს რაიმე უპირობო მოქმედების, ანდა ისეთი მოქმედების შესრულებას, რომელიც სცილდება ხელშეკრულების საგანს. მითითებული ნორმის ანალიზი ცხადყოფს, რომ მოვალის გარანტია მოთხოვნის პიროვნული უზრუნველყოფის საშუალებაა, რომელიც მოვალეს ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში დამატებით, კონკრეტულად განსაზღვრული და მხარეთა შეთანხმებული მოქმედების შესრულებას აკისრებს.

როგორც საკასაციო სასამართლო განმარტავს, მოცემულ შემთხვევაში მოვალეს რაიმე უპირობო მოქმედების, ანდა ისეთი მოქმედების შესრულება, რომელიც სცილდება ხელშეკრულების საგანს, არ უკისრია. შესაბამისად მხარეები მოვალის გარანტიანზე არ შეთანხმებულან.

საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, სადავო ხელშეკრულების 2.6 პუნქტი პირობითი გარიგებაა, რომლითაც მხარეები შეთანხმდნენ, რომ, თუ მოვალე ვლდებულებას ვერ შეასრულებს, კრედიტორს საკუთრებაში გადასცემს კარიერზე უფლებას. 90-ე მუხლის თანახმად, პირობითად ითვლება გარიგება, როდესაც იგი დამოკიდებულია სამომავლო და უცნობ მოვლენაზე იმით, რომ ან გარიგების შესრულების გადადება ხდება მის დადგომამდე, ანდა გარიგების შეწყვეტა – ამ მოვლენის დადგომისთანავე. ხელშეკრულების ზემოაღნიშნული დათქმა უფლების გადაცემაზე დაკავშირებულია გარკვეულ პირობის დადგომასთან - ვლდებულების შეუსრულებლობასთან, რისი არსებობის ფაქტი სადავოს არ წარმოადგენს.

შესაბამისად, საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ კრედიტორმა ლ.ხ-ძემ მოთხოვნა სესხის დაბრუნებაზე უზრუნველყო მოვალის მიერ შეთავაზებული სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებაზე უფლების დათმობით. კრედიტის უზრუნველყოფა განხორციელდა არა მოვალის გარანტიით, არამედ მოთხოვნის დათმობით – უზრუნველყოფითი ცესიით, რომელიც ძირითადი ვლდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში დაიკავებს შესრულების ადგილს.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?

V. კითხვები და კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის

- ვინ გვევლინება თავდებობის ხელშეკრულების მხარეებად?
- რითი განსხვავდება თავდებობა სანივთო უზრუნველყოფის საშუალებათაგან?
- რა ფუნქციონალური დატვირთვა გააჩნია თავდებობის წერილობით ფორმას?
- რა აუცილებელ ელემენტებს უნდა შეიცავდეს თავდებობის ხელშეკრულება?
- შეუძლიათ თუ არა კრედიტორსა და მოვალეს, თავდებობის ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ, ძირითადი ვალის გაზრდით თავდების პასუხისმგებლობა გაზარდონ?
- რას ნიშნავს შესაგებელი და რომელ შესაგებელთა წარდგენის უფლებას ანიჭებს კანონი თავდებს?
- რა შემთხვევებში ანიჭებს კანონი თავდებს უფლებას უარი განაცხადოს ვლდებულების შესრულებაზე?

- რა შემთხვევაში შეიძლება თავდებს წარედგინოს მოთხოვნა ძირითადი მოვალის მიმართ იძულებითი აღსრულების მცდელობის გარეშე?
- რა შემთხვევაში ჩაითვლება რამდენიმე თავდები სოლიდარულ პასუხისმგებელ პირად?
- რა თავისებურებებით ხასიათდება წინამორბედი თავდების პასუხისმგებლობა?
- რა შედეგები მოჰყვება კრედიტორის მიერ უზრუნველყოფის საშუალებათა შემცირებას?
- რა მიზანს ემსახურება თავდების ინფორმირებულობა ძირითადი ვალდებულების მდგომარეობისა და მისი შესრულების მიმდინარეობის შესახებ?
- რა შედეგი მოჰყვება თავდების მიერ კრედიტორის დაკმაყოფილებას?
- რა შემთხვევაში შეუძლია თავდებს, მოვალეს თავდებობისაგან განთავისუფლება მოსთხოვოს.
- რა შემთხვევებში შეწყდება თავდებობის ხელშეკრულება?
- ვინ გვევლინება საბანკო გარანტიის ურთიერთობის მონაწილეებად?
- მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, ვინ შეიძლება გამოვიდეს გარანტის როლში?
- რამდენი ხელშეკრულება იდება საბანკო გარანტიის ურთიერთობის მონაწილეთა შორის?
- რა რისკის შემცველია საბანკო გარანტია გარანტისთვის?
- რა რისკის შემცველია საბანკო გარანტია პრინციპალისთვის?
- საერთო წესის თანახმად, რა მომენტიდან შედის საბანკო გარანტია ძალაში?
- შესაძლებელია თუ არა საბანკო გარანტიის უკან გამოთხოვა და რა წინაპირობებია ამისათვის აუცილებელი?
- შესაძლებელია თუ არა საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის გადაცემა სხვა პირზე?
- რას გულისხმობს საბანკო გარანტიის არააქცესორული ბუნება?
- რა წინაპირობების დაცვაა აუცილებელი საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის განხორციელებისთვის?
- რა მიზანს ემსახურება 885 | მუხლის მოთხოვნის წარდგენისთვის დადგენილი წერილობითი ფორმა?
- რა ვალდებულებას აკისრებს კანონი გარანტს ბენეფიციარის მოთხოვნის მიღებისას?
- რა შემთხვევაში შეუძლია გარანტს უარი განაცხადოს ბენეფიციარის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე?
- რა შემთხვევაში შეიძენს გარანტი პრინციპალის მიმართ რეგრესული ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას?
- რა შემთხვევაში შეუძლია გარანტს მოითხოვოს გარანტიით გადახდილი თანხის უკან დაბრუნება?
- რა შემთხვევაშია უფლებამოსილი პრინციპალი უსაფუძვლო გამდიდრების წესების შესაბამისად მოსთხოვოს ბენეფიციარს საბანკო გარანტიიდან მიღე-

- ბული თანხის უკან დაბრუნება?
- რა ფუნქციონალური დატვირთვა გააჩნია პირგასამტეხლოს ქართულ სამართალში?
  - რა ფორმით უნდა იქნეს პირგასამტეხლოს თაობაზე შეთანხმება მიღებული?
  - პირგასამტეხლოს რა სახეები არსებობს?
  - რა შემთხვევაში ხდება მხარეთა მიერ ხელშეკრულებაში ჯარიმის სახით პირგასამტეხლოს შეთანხმება?
  - შესაძლოა თუ არა ჯარიმისა და ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა?
  - შესაძლოა თუ არა ზიანისა და ჯარიმის მოთხოვნა?
  - რა შემთხვევაში ხდება მხარეთა მიერ ხელშეკრულებაში საურავის სახით პირგასამტეხლოს შეთანხმება?
  - შესაძლოა თუ არა საურავისა და ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა?
  - შესაძლოა თუ არა საურავისა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა?
  - შესაძლებელია თუ არა პირგასამტეხლოს შემცირება სასამართლოს მიერ? რა წინაპირობების არსებობაა ამისათვის აუცილებელი?
  - რა შემთხვევაშია დაუშვებელი პირგასამტეხლოს მოთხოვნა?
- მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, რა შეიძლება მხარეთა მიერ ბეს სახით იქნეს შეთანხმებული?
  - რა დატვირთვა გააჩნია ბეს ინსტიტუტს ქართულ სამართალში?
  - რა ფორმაა კანონით ბეს ხელშეკრულებისათვის დადგენილი?
  - რა აუცილებელ მონაცემებს უნდა შეიცავდეს ბეს ხელშეკრულება?
  - რა შედეგებს იწვევს ბეს მიმცემის მიერ ვალდებულების ბრალეული დარღვევა?
  - რა შედეგებს იწვევს ბეს მიმღების მიერ ვალდებულების ბრალეული დარღვევა?
  - შესაძლებელია თუ არა ბესა და ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა?
  - შესაძლებელია თუ არა ბესა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა?
  - რა განსხვავებაა ბესა და ავანსს შორის?
  - რა განსხვავებაა ბესა და პირგასამტეხლოს შორის?
  - რა განსხვავებაა ბესა და ხელშეკრულებიდან გასვლისათვის შეთანხმებულ ჯარიმას შორის?
  - ვინ გვევლინება მოვალის გარანტიის ხელშეკრულების მონაწილეებად?
  - რა ფორმით უნდა დაიდოს მოვალის გარანტიის შესახებ ხელშეკრულება?
  - როგორი მოქმედების შეთანხმება ჩაითვლება მოვალის გარანტიად?
  - რა შემთხვევაში ჩაითვლება მოვალის გარანტია ბათილად?

2. კაზუსები

ა. თავდებობა

კაზუსი №1

გიორგიმ გადაწყვიტა კუთვნილი სახლი გაერემონტებინა. ამისათვის მან მშენებელ სოსოსთან გააფორმა ხელშეკრულება, რომელმაც 10000 ლარის სანაცვლოდ იკისრა ვალდებულება განეხორციელებინა გიორგის სახლის შიდა და გარე რემონტი. სოსოს ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით თავდებად დაუდგა მეგობარი დათო, რომელიც ასევე ხელოსანი იყო. სამუშაოთა დაწყებიდან ორი დღეც არ იყო გასული, რომ სოსომ უცაბედად, ყოველგვარი მიზეზის გარეშე, მიატოვა სამუშაო და საზღვარგარეთ წავიდა, რის გამოც გიორგიმ დათოს მოსთხოვა ვალდებულების შესრულება. დათომ უარი განაცხადა იმ მოტივით, რომ თავდებობის ხელშეკრულება არ დადებულია. დათოს განმარტებით, თავდებობის ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის აუცილებელი იყო მისი წერილობითი ფორმით გაფორმება და მასში თავდების პასუხისმგებლობის მაქსიმალური თანხის მითითება. გარდა ამისა, მასშივე უპირობოდ უნდა ყოფილიყო მითითებული მოვალისა და კრედიტორის პიროვნებები და ის ხელშეკრულება, რომლის შესრულების უზრუნველსაყოფადაც გაფორმდა თავდებობა. ვინაიდან ეს წინაპირობები არა იყო სახეზე, დათოს განმარტებით, თავდებობის ხელშეკრულება არ წარმოშობილა და გიორგის მოთხოვნა უსაფუძვლო იყო. გიორგიმ სასამართლოს მიმართა და მოითხოვა დაკმაყოფილება.

- რა გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს სასამართლომ?

კაზუსი №2

სანდროს შეყვარებულმა სალომემ სთხოვა, რომ იგი 1000-ლარიანი ტელეფონის გამოტანას აპირებდა განვადებით მაღაზიიდან და ამისათვის აუცილებელი იყო ვინმე დადგომოდა თავდებად. სანდრომ შეყვარებულს ხათრი ვერ გაუტეხა და თანხმობა განაცხადა თავდებად დადგომაზე. სანდროსა და მაღაზიას შორის გაფორმებულ თავდებობის ხელშეკრულებაში ჩაინერა, რომ სალომეს მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის სანდროს მაღაზიის წინაშე პასუხისმგებლობა 1000 ლარის ფარგლებში დაეკისრებოდა. ხელშეკრულების გაფორმებიდან 1 თვეში სალომემ თანხის ნაწილი 600 ლარი დაფარა და იმავე დღეს გააფორმა მაღაზიასთან ახალი ხელშეკრულება, რომლითაც კომპიუტერი გამოიტანა განვადებით 500 ლარად. ცოტა ხანში სალომემ ვეღარ შეძლო ვალდებულების შესრულება, რის გამოც მაღაზიამ სანდროს მიმართა და მოითხოვა 400 ლარი ტელეფონის განვადებისა და 500 ლარი კომპიუტერის განვადების თანხის, სულ 900 ლარის გადახდა. სანდრომ უარი განაცხადა მაღაზიის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე. მაღაზიამ სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა დაკმაყოფილება.

- როგორ გადაწყვიტოთ სამართლებრივი დავა?

კაზუსი №3

დათომ 2012 წლის 10 ოქტომბერს წერილი მისწერა სს „ბანკს“, რომელშიც დათო

აღნიშნავდა, რომ თანახმა იყო ეკისრა თავდებობა 20000 ლარის ოდენობით სს „ბანკის“ სასარგებლოდ, თუკი სს „ბანკი“ გასცემდა კრედიტს მის მეგობარ გიორგიზე. ამ ფაქტიდან ორი თვის გასვლის შემდეგ დათომ მიიღო წერილი ბანკისაგან, რომელშიც ბანკი ატყობინებდა, რომ მასსა და ბანკს შორის გაფორმებული თავდებობის ხელშეკრულების საფუძველზე ბანკმა 2012 წლის 10 დეკემბერს გასცა გიორგიზე სესხი 20000 ლარის ოდენობით. ვინაიდან გიორგის მხრიდან ვალდებულება არ შესრულდა, ბანკი დათოსაგან ითხოვდა ვალდებულების შესრულებას. გაკვირვებულმა დათომ უარი განაცხადა შესრულებაზე იმ მოტივით, რომ მას არავითარი თავდებობის ხელშეკრულება არ გაუფორმებია. დათომ აღნიშნა, რომ თავდებობის წარმოშობისათვის აუცილებელია ორივე მხარემ წერილობით გააფორმოს ხელშეკრულება, რასაც ამ შემთხვევაში ადგილი არ ჰქონია. გარდა ამისა, დათომ მიუთითა თავდებობის აქცესორულ ბუნებაზე და განმარტა, რომ, ვინაიდან თავდებობა აქცესორული ვალდებულებაა, მისი არსებობა ძირითადი ხელშეკრულების არსებობაზე დამოკიდებულია. ვინაიდან წერილის მიწერის დროისათვის ძირითადი ხელშეკრულება არ არსებობდა, შესაბამისად, ვერ იარსებებდა თავდებობის ხელშეკრულებაც და აღნიშნულიდან გამომდინარე, იგი ვერ შეძლებდა არარსებული ვალდებულების თავდებად დადგომას. აღნიშნულ საფუძველებზე დაყრდნობით დათომ უარი განაცხადა სს „ბანკის“ მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უსაფუძვლოების გამო. ბანკმა სარჩელი აღძრა სასამართლოში და მოითხოვა დათოსაგან დაკმაყოფილება.

- რა გადანყვეტილება უნდა მიიღოს სასამართლომ?

კაზუსი №4

ნინო და გიორგი შეყვარებულები არიან. ნინომ გიორგის უთხრა, რომ მან მანქანის შეძენის მიზნით კრედიტი აიღო ბანკისაგან 10000 ლარის ოდენობით და სთხოვა თავდებად დადგომოდა ბანკის წინაშე. მართლაც გიორგიმ გააფორმა ხელშეკრულება ბანთან, რომელშიც ჩაინერა, რომ „თავდები პასუხს აგებს ბანკსა და მოვალეს შორის არსებული ურთიერთობიდან გამომდინარე არსებული და ასევე მომავალში წარმოშობილი მოთხოვნებისათვის“. ერთი თვის შემდეგ ნინომ გადანყვიტა სახლის რემონტი გაეკეთებინა და კიდევ აიღო ბანკისაგან სესხი 20000 ლარის ოდენობით. ჩცოტა ხანში გიორგი და ნინო წაიჩხუბნენ და დაშორდნენ. ნინოსთან დაშორებიდან 1 თვის შემდეგ გიორგიმ მიიღო ბანკისაგან წერილი, რომელშიც ბანკი ითხოვდა მისაგან 30000 ლარის გადახდას. გაკვირვებულმა გიორგიმ უარი განაცხადა მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე. ბანკმა სარჩელი აღძრა სასამართლოში და მოითხოვა დაკმაყოფილება.

- რა გადანყვეტილება უნდა მიიღოს სასამართლომ?

ბ. საბანკო გარანტია

კაზუსი №1

შპს „ა“ და შპს „ბ“ შორის გაფორმდა ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც შპს „ა“-მ იკისრა ვალდებულება მიენოდებინა შპს „ბ“-თვის 50 ტონა ჩაი 2012 წლის 30 ივლისამდე, ხოლო შპს „ბ“-მ ივალდებულა საქონლის ღირებულება 100

000 ლარი გადაეხადა საქონლის მიღებიდან 3 კალენდარული დღის ვადაში. ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით შპს „ბ“-მ წარმოადგინა შპს „ბანკის“ მიერ გაცემული საბანკო გარანტია 100 000 ლარის ოდენობით, რომლის მოქმედების ვადაც განისაზღვრა 2012 წლის 1 აგვისტომდე. დათქმულ დროს შპს „ა“-მ დროულად განახორციელა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საქონლის მიწოდება, თუმცა შპს „ბ“-მ ვერ შეძლო დათქმულ ვადაში ვალდებულების შესრულება, რის საფუძველზეც მხარეთა შორის დაიდო დამატებითი შეთანხმება, რომლითაც გაგრძელდა ხელშეკრულების მოქმედების ვადა 2012 წლის 1 სექტემბრამდე. შპს „ბ“-მ ვერც ამ ვადაში განახორციელა ვალდებულების შესრულება, რის გამოც შპს „ა“-მ 2012 წლის 1 სექტემბერს წერილობით მიმართა შპს „ბანკს“ და მოითხოვა საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე ვალდებულების შესრულება. შპს „ბანკმა“ უარი განაცხადა სარჩელის დაკმაყოფილებაზე იმ მოტივით, რომ გასული იყო საბანკო გარანტიის ვადა. შპს „ა“-მ სარჩელი აღძრა სასამართლოში შპს ბანკის წინააღმდეგ. სარჩელში მოსარჩელემ მიუთითა, რომ შპს „ბანკის“ უარი მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე უსაფუძვლო იყო, ვინაიდან ძირითადი ხელშეკრულების მოქმედების ვადის გაგრძელებით ავტომატურად გაგრძელდა საბანკო გარანტიის მოქმედების ვადაც და მოითხოვა დაკმაყოფილება.

- რა გადანყვეტილება უნდა მიიღოს სასამართლომ?

კაზუსი №2

ვანოსა და გიორგის შორის გაფორმდა 20 ტონა რუსული შოკოლადი „დათუნისა“ ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომელის თანახმადაც გიორგიმ იკისრა ვალდებულება მიეწოდებინა ვანოსთვის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საქონელი 2012 წლის 31 ოქტომბრამდე ქალაქ ფოთში. თავის მხრივ, ვანომ იკისრა ვალდებულება საქონლის მიწოდებიდან 3 კალენდარული დღის განმავლობაში განეხორციელებინა საქონლის ღირებულების 100 000 ლარის ანაზღაურება. ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით ვანომ წარადგინა შპს „ბანკის“ მიერ გაცემული საბანკო გარანტია 100 000 ლარის ოდენობით, რომლის მოქმედების ვადაც 2012 წლის 30 ნოემბრამდე განისაზღვრა. გიორგიმ დათქმულ დროს განახორციელა ვალდებულების შესრულება, თუმცა აღმოჩნდა, რომ გიორგიმ ხელშეკრულებით შეთანხმებული შოკოლად „დათუნისა“ ნაცვლად, სულ სხვა შოკოლადის მიწოდება განახორციელა. აღნიშნულის გამო ვანომ უარი განაცხადა საქონლის მიღებაზე და ხელშეკრულებით გათვალისწინებული თანხის გადახდაზე. გიორგიმ ჯეროვანი ნესით წარუდგინა მოთხოვნა ბანკს და მისგან მოითხოვა საბანკო გარანტიით ნაკისრი ვალდებულების შესრულება. შ.პ.ს „ბანკმა“ დააკმაყოფილა გიორგის მოთხოვნა და მთლიანად გადაუხადა საბანკო გარანტიით გათვალისწინებული თანხა. ვალდებულების შესრულების შემდეგ შპს „ბანკმა“ შეიტყო, რომ ძირითადი ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, გიორგის მოთხოვნა არ წარმოშობილა. მან სარჩელი აღძრა სასამართლოში და უსაფუძვლო გამდიდრების ნესების შესაბამისად მოითხოვა გიორგისგან გადახდილი თანხის უკან დაბრუნების

- როგორ უნდა გადაწყდეს უსაფუძვლოდ გადახდილი თანხის უკან დაბრუნების საკითხი?

კაზუსი №3

შპს „სოკარმა“ და შპს „გალფმა“ გააფორმეს სანვავის ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც შპს „სოკარმა“ იკისრა ვალდებულება მიენოდებინა შპს „გალფისთვის“ 1 000 ტონა ბენზინის სანვავი 2012 წლის 10 სექტემბრამდე, ხოლო თავის მხრივ შპს „გალფმა“ ივალდებულა გადახადა მიწოდებული საქონლის ღირებულება 100 000 ლარი 2012 წლის 20 სექტემბრამდე. ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით შპს „გალფმა“ წარმოადგინა სს „ბანკის“ მიერ გაცემული საბანკო გარანტია 100 000 ლარის ოდენობით. გარკვეული დროის შემდეგ შპს „სოკარმა“ ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მოთხოვნა შპს „გალფის“ მიმართ დაუთმო შპს „ვისოლს“. შპს „ვისოლის“ არაერთ მცდელობას, დაკმაყოფილება მიელო შპს „გალფისაგან“, შედეგი არ მოჰყოლია. აღნიშნულის გამო შპს „ვისოლმა“ საბანკო გარანტიის მოთხოვნათა სრული დაცვით მოთხოვნა წარუდგინა ბანკს და საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის დაკმაყოფილება მოითხოვა. ბანკმა უარი განაცხადა დაკმაყოფილებაზე იმ მოტივით, რომ შპს „ვისოლი“ არ წარმოადგენდა საბანკო გარანტიის ბენეფიციარს. შპს „ვისოლმა“ სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა დაკმაყოფილება იმ საფუძვლით, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მოთხოვნის გადაცემით მასზე გადავიდა, ასევე საბანკო გარანტიიდან გამომდინარე მოთხოვნის უფლებაც.

- რა გადანყვეტილება უნდა მიიღოს სასამართლომ?

გ. პირგასამტეხლო

კაზუსი №1

ბიჭიკაშვილმა და რაზმაძემ 2009 წლის 10 აგვისტოს დადეს ზეპირი ხელშეკრულება 100 ტონა ცემენტის ნასყიდობაზე. ხელშეკრულების თანახმად, რაზმაძემ იკისრა ვალდებულება 2009 წლის აგვისტოს ბოლოსათვის მიენოდებინა აღნიშნული საქონელი ბიჭიკაშვილისათვის. ხელშეკრულების ღირებულება განისაზღვრა 100 000 ლარის ოდენობით. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ხელშეკრულების ნებისმიერი მხარის მხრიდან შესრულების ვადის გადაცილებისათვის ხელშეკრულების დამრღვევ მხარეს დაეკისრებოდა პირგასამტეხლო მისაწოდებელი საქონლის ღირებულების 1% ოდენობით ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე. ბიჭიკაშვილმა დათქმულ დროში ცემენტის მიწოდება ვერ შეძლო და აცნობა რაზმაძეს, რომ ცემენტის მიწოდებას მხოლოდ 2009 ოქტომბრის ბოლოსთვის შეძლება. შესაბამისად, შესრულების ვადის გადაცილება განახორციელა 60 დღით. ბიჭიკაშვილმა სარჩელი აღძრა სასამართლოში და მოითხოვა ვალდებულების შესრულება და ვადის გადაცილებით გამოწვეული პირგასამტეხლოს 60 000 აშშ დოლარის დაკისრება რაზმაძეზე. რაზმაძემ სარჩელი არ ცნო და განმარტა, რომ პირგასამტეხლოსა და ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა გამორიცხულია, ვინაიდან კანონი ამგვარ შესაძლებლობას არ უშვებს. ამასთანავე, რაზმაძემ განმარტა, რომ შესრულების ვადის გადაცილება გამოწვეული იყო აზერბაიჯანის რკინიგზის თანამშორმელთა გაფიცვით, საიდანაც მას უნდა მოეხდინა აღნიშნული ცემენტის იმპორტი და შესაბამისად, მას ბრალი არ მიუძღოდა აღნიშ-

ნული ვადის დარღვევაში.

- როგორ გადავწყვიტოთ დავა?

კაზუსი №2

შპს. „ვისოლმა“ და შპს „სოკარმა“ ნერილობით გააფორმეს ხელშეკრულება სანვაგის მიწოდების თაობაზე. მხარეები ხელშეკრულებით შეთანხმდნენ, რომ შპს „სოკარი“ მიაწვდიდა 1 000 000 ლიტრ სანვაგს შპს „ვისოლს“ 2012 წლის 25 აგვისტომდე. ხელშეკრულების ღირებულება განისაზღვრა 1 500 000 ლარის ოდენობით. მხარეები ხელშეკრულებაში შეთანხმდნენ, რომ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში მიმწოდებელს დაეკისრებოდა ჯარიმა 100 000 ლარის ოდენობით. დათქმულ ვადაში მიმწოდებელმა ვერ შეძლო სანვაგის მიწოდება, რის გამოც შპს „ვისოლმა“ უარი თქვა ხელშეკრულებაზე და მოითხოვა განცდილი ზიანის 2 000 000 ლარის და ჯარიმის 100 000 ლარის გადახდევინება. შპს „ვისოლმა“ მოთხოვნა იმით დაასაბუთა, რომ სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ კანონის თანახმად, ხელშეკრულება ჰქონდა თავდაცვის სამინისტროსთან გაფორმებული და აღნიშნული სანვაგის მიწოდებლობის გამო დაეკისრა ზიანის ანაზღაურება სწორედ აღნიშნული ოდენობით. შპს „სოკარი“ არ დაეთანხმა სასარჩელო მოთხოვნას და განმარტა, რომ ვალდებულების შეუსრულებლობა გამოწვეული იყო შემკვეთის ბრალით, ვინაიდან მან არ მიუთითა ნავთობაზა, სადაც სანვაგი რკინიგზით უნდა მიწოდებულიყო. თავის მხრივ, შპს „სოკარმა“ მოითხოვა ზიანის ანაზღაურება იმ მოტივით, რომ დიდი სიცხის გამო სადგურში მდგარი ვაგონებიდან აორთქლდა დიდი ოდენობით ბენზინი. გარდა ამისა, ვალდებულების შესრულების ადგილის მიუთითებლობის გამო მას რკინიგზისაგან დაეკისრა ვაგონების მოცდენის ხარჯები და საერთო ზიანმა 500 000 ლარი შეადგინა. სასამართლომ მოუსმინა მხარეებს, იხელმძღვანელა 420-ე მუხლით, შეამცირა ჯარიმის ოდენობა 50 000 ლარამდე და შპს „სოკარს“ დააკისრა 2 050 000 ლარი გადასახდელად.

- რა დარღვევები განახორციელა სასამართლომ?

დ. ბე

კაზუსი №1

ლაშამ გადანყვიტა შეეძინა რუსთაველზე მდებარე კომერციული ფართი, რომელიც მერაბის საკუთრებას წარმოადგენდა. მხარეებმა ზეპირად მოილაპარაკეს, რომ ლაშა იყიდიდა კომერციულ ფართს 10000 აშშ დოლარად. იმისათვის, რომ აღნიშნული ფართი სხვისთვის არ მიეყიდა, ლაშამ მერაბს გადასცა 10000 აშშ დოლარი, რომელმაც აღნიშნული თანხის მიღება დაუდასტურა ფურცელზე ხელმოწერით. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ნასყიდობის ხელშეკრულებას 1 კვირაში გაააფორმებდნენ. მართლაც ერთი კვირის შემდეგ ლაშა დაუკავშირდა მერაბს და მოსთხოვა ხელშეკრულების გაფორმება. მერაბმა განუცხადა, რომ ფართის აღნიშნულ ფასად გაყიდვა გადაიფიქრა და დაჰპირდა გადახდილი თანხის უკან დაბრუნებას. ლაშამ აღნიშნული თანხის ორმაგად დაბრუნება მოითხოვა, რაზედაც მერაბმა უარი განაცხადა. ლაშამ სარჩელი აღძრა სასამართლოში 20000 აშშ დოლარი დაბრუნების მოთხოვნით. სა-

სამართლომ ლაშას მოთხოვნა ნაწილობრივ დააკმაყოფილა, ამასთან, სასამართლომ შეუსაბამოდ ჩათვალა ბეს ოდენობა, ანალოგიით გამოიყენა სამოქალაქო კოდექსის 420-ე მუხლი და ბეს ოდენობა შეამცირა 9000 აშშ დოლარამდე.

- აღწერეთ რა დარღვევები განახორციელა სასამართლომ?

კაზუსი №2

ი.მ. „ნელი ჩხეიძემ“ 2008 წლის 3 აგვისტოს მიიღო შეკვეთა ქორწილისათვის საჭირო ტორტისა და ნამცხვრების დამზადების მოთხოვნით, რომელიც მას 2008 წლის 20 აგვისტომდე უნდა დაესრულებინა. თავის მხრივ, აღნიშნული შეკვეთის განხორციელების მიზნით ი.მ. „ნელი ჩხეიძე“ 2008 წლის 5 აგვისტოს შეუთანხმდა შპს „პურს“ საჭირო მაღალი ხარისხის ფქვილის ოდენობასა და ფასზე. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ შპს „პური“ 2000 ლარად მიაწვდიდა 200 კილო ფქვილს ი.მ. „ნელი ჩხეიძეს“ 2008 წლის 12 აგვისტომდე. ამასთან, ი.მ. „ნელი ჩხეიძემ“ შეთანხმებისთანავე შპს „პურის“ დირექტორს ლევან ბუღალავას ბეს სახით გადასცა 200 ლარი. დათქმულ დროს შპს „პურმა“ ვერ შეძლო ვალდებულების შესრულება და ფქვილი მხოლოდ 21 აგვისტოს მიაწოდა. ი.მ. „ნელი ჩხეიძემ“ უარი განაცხადა საქონლის მიღებაზე, სარჩელი აღძრა სასამართლოში და მოითხოვა ბეს სახით გადახდილი თანხის ორმაგი ოდენობის – 400 ლარისა და ვალდებულების შეუსრულებლობით გამოწვეული ზიანის 2000 ლარის ანაზღაურება. აღნიშნული მან იმით დაასაბუთა, რომ, თავის მხრივ, დადებული ჰქონდა ქორწილისათვის ტორტისა და ნამცხვრების დამზადებაზე ხელშეკრულება, რომლის შეუსრულებლობის გამო დაეკისრა ზიანის ანაზღაურება 2000 ლარის ოდენობით. შ.პ.ს „პურის“ წარმომადგენელმა სარჩელი არ ცნო და განმარტა, რომ ვალდებულების შეუსრულებლობაში მას ბრალი არ მიუძღოდა, ვინაიდან საომარი მდგომარეობის გამო სატრანსპორტო მიმოსვლა აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს შორის შეწყვეტილი იყო და მან ვერ შეძლო უკრაინიდან იმპორტირებული მაღალხარისხიანი ფქვილის ფოთიდან თბილისში ჩამოტანა. სასამართლომ მოუსმინა მხარეებს და შპს „პურს“ გადასახდელად დააკისრა 2400 ლარი.

- რა დარღვევები განახორციელა სასამართლომ?

ე. მოვალის გარანტია

კაზუსი №1

ლელამ და ვასიკომ წერილობით გააფორმეს სესხის ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც ლელამ ვასიკოს 1 თვის ვადით ასესხა 1000 ლარი. მხარეები სესხის ხელშეკრულებაშივე შეთანხმდნენ, რომ, იმ შემთხვევაში, თუ ვასიკო დროულად ვერ განახორციელებდა ვალდებულების შესრულებას და ნასესხები თანხის დაბრუნებას, იგი კუთვნილ ავტოსახელოსნოში დამატებით უსასყიდლოდ განახორციელებდა ლელას კუთვნილი მანქანის გარემონტებას. ვასიკომ სესხის დროულად დაბრუნება ვერ შეძლო, რის გამოც ლელამ მოითხოვა სესხის დაბრუნება და ავტომანქანის შეკეთება. ვასიკომ უარი განაცხადა იმ მოტივით, რომ მოვალის გარანტიის ხელშეკრულება, მართალია, დაიდო, თუმცა იგი ბათილად უნდა ჩათვლილიყო, ვინაიდან მანქანის შეკეთება 2000 ლარი ჯდება და ზედმატად ავალდებულებდა ვასიკოს. გარდა ამი-

სა, მან ასევე მიუთითა იმ გარემოებაზე, რომ მოვალის გარანტიით ნაკისი ქმედებისა და ძირითადი ვალდებულების ერთდროულად შესრულებას კანონი არ ითვალისწინებს და ლელას ორივე ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის უფლება არ ჰქონდა. ლელამ სასამართლოს მიმართა და მოითხოვა სესხის 1000 ლარის დაბრუნება და ავტომობილის უფასოდ შეკეთება.

- რა გადანყვეტილება უნდა მიიღოს სასამართლომ?

თავი X. ზიანის ანაზღაურება

I. ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი შინაარსი

ერთ-ერთი აღიარებული განმარტების მიხედვით, „ზიანის ანაზღაურება (Damages) გულისხმობს ფულად კომპენსაციას, რომელიც შეიძლება სასამართლოს მიერ ერთ მხარეს დაეკისროს მეორე მხარისათვის მიყენებული კონკრეტული ზიანის სანაცვლოდ“.¹⁵⁹⁹

ზიანის ანაზღაურების მომწესრიგებელი ნორმები, რომლებიც ქართულ სამოქალაქო კოდექსშია მოცემული, შეიძლება ჩაითვალოს მთელი კერძო სამართლისათვის საერთო ზოგად პრინციპებად. ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში ზიანის ანაზღაურების მომწესრიგებელი ნორმები (408-415) თანაბრად გამოიყენება როგორც სახელმწიფოებო, ისე დელიქტის შედეგად წარმოშობილ ზიანთან მიმართებაში.¹⁶⁰⁰ მათში გადმოცემულ პრინციპებს ემყარება როგორც სახელმწიფოებო, ასევე არასახელმწიფოებო ზიანის ანაზღაურება, ცალკეული ნორმების სპეციფიკის გათვალისწინებით, თუ ნორმის შინაარსი ცხადყოფს, რომ ის მხოლოდ სახელმწიფოებო ურთიერთობებს ეხება, დელიქტურ ვალდებულებაზე იგი მხოლოდ ანალოგიის გზით შეიძლება გავავრცელოთ.

ზიანის ანაზღაურების მარეგულირებელი ქართული ნორმების ნაწილი დისპოზიციურია, ნაწილი – იმპერატიული. ნორმის ამა თუ იმ დანაწესიდან გადახვევის შესაძლებლობა თვით ნორმის შინაარსისიდან გამომდინარე უნდა დადგინდეს. მაგალითად, სადავო არ არის 410-ე მუხლის დისპოზიციურობა, რადგან სხვაგვარი რეგულირების დადგენა დასაშვებია როგორც კანონით, ისე მხარეთა შეთანხმებით. მეორე მხრივ, მორალური ზიანის ანაზღაურება შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში და ნებისმიერი ხელმწიფოებო, რომელიც ითვალისწინებს მატერიალურთან ერთად მორალურის ზიანის ანაზღაურებასაც, ბათილი იქნება, თუ შესაბამისი საკანონმდებლი რეგულირება არ არსებობს (413).

ზიანის ანაზღაურების მომწესრიგებელი იმპერატიული ნორმები ადგენენ ანაზღაურების, როგორც სამართლებრივი ბერკეტის გამოყენების ზოგად ფარგლებს, დისპოზიციური ნორმები ასრულებენ გარკვეული გზამკვლევის ფუნქციას და სთავაზობენ მხარეებს სამართლებრივი პრობლემის გადანყვევის შესაძლო გზებს.¹⁶⁰¹

¹⁵⁹⁹ Von Bar, The Notion of Damage, in: Hartkamp/Hesselink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 388-389.

¹⁶⁰⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 6 იანვრის №ას-987-928-2010 და 2011 წლის 24 იანვრის №ას-1076-1008-2010 განჩინება.

¹⁶⁰¹ შეად., Lange/Schiemann/Gottfried, Shadenersatz, 2003, 15-16.

1. ზიანის ცნება

ზიანის ერთიანი და უნიფიცირებული ცნების ჩამოყალიბება საკმაოდ რთულია. სირთულეს განაპირობებს თანამედროვე საზოგადოებრივ ურთიერთობათა კომპლექსური და არაერთგვაროვანი ხასიათი. ერთი მხრივ, ტერმინის ყოფითი მნიშვნელობა თითქოს ყველასთვის გასაგებია და მას სამართლებრივი განსწავლულობა სულაც არ სჭირდება. მეორე მხრივ კი, ზიანის ცნების ზუსტ დეფინიციაზე კონკრეტული სამართლებრივი შედეგი და ადამიანთა ბედია დამოკიდებული. თუ ვალიარებთ, რომ სამოქალაქო ბრუნვის ყველა მონაწილისათვის ერთნაირად მისაღები ზიანის ცნების ჩამოყალიბება შეუძლებელია, ისლა დაგვრჩება, მოვძებნოთ ობიექტური მახასიათებლები, რომლებიც ცივილიზებული საზოგადოებისათვის პრინციპულად მისაღებ ნიშნებს გაუსვამს ხაზს.

ზოგიერთი მართლწესრიგი და მის საზღვრებში განვითარებული სასამართლო პრაქტიკა საერთოდ უარს ამბობს ზიანის ზოგადი ცნების ჩამოყალიბებაზე და შემოიფარგლება მისი ცალკეული ნიშნების გამოყოფით. მაგალითად, ფრანგული სასამართლოები ხშირად მიუთითებენ, რომ ზიანი უნდა იყოს პირდაპირი, განსაზღვრული და კონკრეტულ პირზე მიმართული (პერსონალური).¹⁶⁰²

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი და კერძო სამართლის სხვა კანონები ზიანის ლეგალურ დეფინიციას არ იძლევიან. მისი განმარტება სასამართლო გადაწყვეტილებებში და აკადემიურ ნაშრომებში გვხვდება. ვერც სასამართლო და ვერც იურიდიული დოქტრინა უნივერსალური პასუხის გაცემას ვერ ახერხებს. ზიანის ცნების პრობლემურობის კარგი ილუსტრაციაა ევროპული კერძო სამართლის უნიფიკაციის უმნიშვნელოვანეს დოკუმენტში (DCFR) ზიანის ცნებასთან დაკავშირებული ისტორია. 2008 წელს გამოქვეყნებულ პირველად ვარიანტში ზიანი განმარტებული იყო, როგორც „ნებისმიერი უარყოფითი შედეგი დანაკარგებისა და დაზიანების ჩათვლით“ (Damage means any type of detrimental effect. It includes loss and injury). დანაკარგისა (Loss) და დაზიანების (Injury) ცნებების შემოტანამ თავისთავად მოითხოვა ამ ორი უკანასკნელი ტერმინის შინაარსის დაზუსტება. დანაკარგი შეიძლება იყოს ეკონომიკური (ნებისმიერი შემოსავალის, ან სარგებლის დაკარგვა, ასევე ქონების ფასის შემცირებ და და ა.შ.) ან არაეკონომიკური (მიყენებული სულიერი, ან ფიზიკური ტკივილი და ტანჯვა). რაც შეეხება „დაზიანების“ (Injury) ცნებას, მისი განმარტება არ ჩა თვალა საჭიროდ, თუმცა კონტექსტიდან გამომდინარე შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ მისი გამოყენება ხდება მაშინ, როდესაც საუბარია ადამიანის ჯანმრთელობისათვის, მისი სხეულისათვის მიყენებულ დაზიანებაზე. 2009 წლის საბოლოო ვარიანტში დანაკარგისა (Loss) და დაზიანების (Injury) ცნებები გაქრა. სავსებით სამართლიანად იქნა მიჩნეულია რომ სიტყვათშეთანხმება – „ნებისმიერი უარყოფითი შედეგი“ – თავისთავად გულისხმობს როგორც „დაზიანებას“, ისე „დანაკარგს“.¹⁶⁰³

არაერთი აღიარებული კლასიფიკაციისა თუ განმარტების მიუხედავად, სა-

¹⁶⁰² *Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann, Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 25.*

¹⁶⁰³ *Von Bar, The Notion of Damage, in: Hartkamp/Hesselink/Hondius/Mak/Perron/ Towards a European Civil Code, 4th Revised and Expanded Edition, 2011, 388-389.*

სამართლო პრაქტიკაც კი არ იძლევა ზიანის უნივერსალური ცნების ჩამოყალიბების შესაძლებლობას. მაგალითად, ზემოაღნიშნული განმარტების გარეთ რჩება ევროპული სასამართლოს (ECJ) გადანყვეტილება Simone Leitner-ის საქმეზე. როგორც გადანყვეტილების ერთერთი კომენტატორი აღნიშნავს, მოსარჩელეს განსაკუთრებული ტანჯვა ან ფიზიკური ტკივილი არ განუცდია, ის უბრალოდ იმედგაცრუებული იყო (He was simply dissappointed), თუმცა სასამართლომ ეს საკმარისად მიიჩნია ზიანის ფაქტის დასადგენად. თუ ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებას ქართული სასამართლო პრაქტიკიდან ერთ-ერთ შემთხვევას შევადარებთ, ნათელი გახდება, რომ ზიანის ცნების გაგება დამოკიდებულია არა მხოლოდ სამართლებრივ, არამედ სოციალურ კრიტერიუმებზეც. არ არსებობს ერთიანი პასუხი, რას უნდა მიენიჭოს მნიშვნელობა, განცდას, რომელიც ადამიანს სუბიექტურად აქვს, თუ იმას, თუ როგორ უნდა შეფასდეს არსებული განცდა საზოგადოების თვალთ.

საქართველოს მოქალაქემ სარჩელი აღძრა ინტერნეტის მომწოდებელი კომპანიებისა და მეზობლების წინააღმდეგ. მოსარჩელე ამტკიცებდა, რომ მოპასუხეები მას ერთობლივად და პერმანენტულად აყენებენ ზიანს. მისი მტკიცებით, საცხოვრებელი კორპუსის შიგნით და სახურავზე დამონტაჟებული კაბელები და მეზობლების სახლებში არსებული კომპიუტერები მის ჯანმრთელობას საფრთხის ქვეშ აგდებდნენ. საქმეში წარმოდგენილი მტკიცებულებებით მოსარჩელეს მართლაც ჰქონდა ჯანმრთელობის გარკვეული პრობლემები, რომელიც, მისი ღრმა რწმენით, სწორედ კაბელებითა და კომპიუტერებით იყო გამოწვეული. პირველი ინსტანციის სასამართლომ სარჩელი არ დააკმაყოფილა.¹⁶⁰⁴ როგორც ჩანს, ევროპელი კოლეგებისაგან განსხვავებით, ქართველმა მოსამართლემ ზიანის ფაქტის დადგენისათვის მოსარჩელის სულიერი მდგომარობა ობიექტურ კრიტერიუმად არ მიიჩნია. თუ ევროპელი მოსარჩელე უბრალოდ იმედგაცრუებული იყო, ქართველს ღრმად სწამდა, რომ მისი ჯანმრთელობის პრობლემები სწორედ მოპასუხეების ერთი შეხედვით უწყინარი ტექნიკური საშუალებებით იყო გამოწვეული. შესაძლოა ვამტკიცოთ, რომ მისი სულიერი მდგომარეობა გაცილებით მძიმე იყო, ვიდრე უბრალო იმედგაცრუება, თუმცა ეს სარჩელის დაკმაყოფილებისათვის საკმარისი არ აღმოჩნდა.

ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ჩვენი ინტერესის საგანი არ არის იმის გამოკვლევა, არსებობდა თუ არა ქართულ და ევროპულ საქმეებში ზიანის ანაზღაურების ყველა წინაპირობა: იკვეთებოდა თუ არა მოპასუხის/მოპასუხეების ბრალი, იყო თუ არა მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის და ა.შ. თუ ზიანს, როგორც დამდგარ შედეგს გამოვაცალკევებთ და მას განვიხილავთ, როგორც „ნებისმიერ უარყოფით შედეგს დანაკარგებისა და დაზიანების ჩათვლით,“ უნდა ვაღიაროთ, რომ ზიანი ქართულ შემთხვევაში გაცილებით მაღალი ხარისხით დასტურდებოდა, ვიდრე – ევროპულში.

მოცემული მსჯელობა მიზნად არ ისახავს ზიანის ცნების საჭიროების დაკნინებას და სულაც არ გულისხმობს, რომ თეორიული დეფინიცია ზედმეტი ტვირთია პრაქტიკული მიზნებისათვის. კანონში, თუ სასამართლო გადანყვეტილებაში ჩამოყალიბებული ზიანის ცნების ეფექტურ შედეგს მხოლოდ მაშინ უნდა ველოდოთ, თუ მისგან გაცილებით მეტს არ მოვითხოვთ, ვიდრე ერთ ლეგალურ დეფინიციას შეუძლია.

¹⁶⁰⁴ თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2012 წლის 25 აპრილის № 2/12887-11 გადანყვეტილება.

თუ განმარტებას ყოველსმომცველად ჩავთლით, სასამართლო პრაქტიკა ყოველთვის შემოგვთავაზებს ისეთ სიურპრიზებს, რომლებიც საფუძველს გამოაცლიან წინასწარ გაცხადებულ უნივერსალურობას.

ზიანის, როგორც „ნებისმიერი უარყოფითი შედეგის“ ზოგადი და აბსტრაქტული დეფინიცია იმიტომაც არის საჭირო, რომ მისი ობიექტური და ადეკვატური განმარტება მოხდეს ყოველ კონკრეტულ საქმეში არსებული სპეციფიკის გათვალისწინებით.

ზიანის ცნების საჭიროებას სასამართლო პრაქტიკა ყოველდღიურად ადასტურებს. ადამიანთა ფანტაზია საკმაოდ შორს მიდის, როდესაც საქმე ზიანის ანაზღაურებას ეხება. ერთერთ საქმეზე გერმანელი მოსარჩელე ამტკიცებდა, რომ მისი დაზარალება ზიანის მომტანი იყო პირადად მისთვის, რადგან ექიმმა, რომელმაც გაუფრთხილებლობით ვერ დაადგინა, რომ მოსარჩელის დედას ჰქონდა დაავადება, რომელმაც ნაყოფის დაზიანება და მისი ჯანმრთელობის მნიშვნელოვანი დარღვევებით დაზარალება გამოიწვია. მოსარჩელე ამტკიცებდა, ექიმს ეს რომ აღმოეჩინა, ორსულობის შეწყვეტა ხელოვნური გზით მოხდებოდა და ის არ დაიზარებოდა. შესაბამისად, ვერ განიცდიდა იმ ტანჯვას, რომელსაც მთელი ცხოვრების მანძილზე განიცდიდა. სასამართლომ სარჩელი არ დააკმაყოფილა და მიუთითა, რომ ადამიანის დაზარალება, რა პირობებშიც არ უნდა მოხდეს ეს, ვერ ჩაითვლება ზიანად და ამ დროს რაიმე ანაზღაურების დაკისრება გამორიცხულია.¹⁶⁰⁵ ანალოგიური სარჩელი ინგლისურმა სასამართლომ საჯარო ნესრიგისადმი სანინააღმდეგოდ მიიჩნია და ასევე არ დააკმაყოფილა.¹⁶⁰⁶

2. ზიანის სახეები

ა. სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ზიანი

ვალდებულების წარმოშობის თითოეული საფუძველი (ხელშეკრულება, დელიქტი, უსაფუძვლო გამდიდრება) მასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობების სტაბილურობას დაცვის ადეკვატური სამართლებრივი საშუალებებით უზრუნველყოფს. სამართალი თავიდანვე ითვალისწინებს დადგინილი ნორმების დარღვევის შესაძლებლობას და თავის ფუნქციას სწორედ მათ თავიდან აცილებასა და უკვე დაფიქსირებული დარღვევის უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრაში ხედავს.

ზიანი შეიძლება სახეზე გვექონდეს, მიუხედავად იმისა, თუ ვალდებულების წარმოშობის რომელი საფუძველი არეგულირებს მხარეთა შორის არსებულ ურთიერთობებს. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ვალდებულებათა კლასიფიკაცია სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო (კანონისმიერ) ვალდებულებებად ქართული სამოქალაქო კოდექსის სისტემის შემადგენელი ნაწილია, ამ კლასიფიკაციის ზიანთან მიმართებაში გამოყენება ასევე დასაშვებად უნდა ჩაითვალოს.

ისევე, როგორც ვალდებულება შეიძლება იყოს სახელშეკრულებო ან არასახ-

¹⁶⁰⁵ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (Editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 937.

¹⁶⁰⁶ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (Editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 951.

ელმწიფოებო, მისი დარღვევით გამოწვეული ზიანიც შეიძლება მომდინარეობდეს ხელმწიფოებიდან ან კანონიდან. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ზიანის ასეთ კლასიფიკაციას უპირატესად თეორიული/სასწავლო დატვირთვა აქვს, რადგან მათ შორის მკვეთრი ზღვრის გავლებას კონკრეტული ნორმის გამოყენების მიზნებისათვის კანონმდებელი პირდაპირ გამორიცხავს.

326-ე მუხლი: „წესები სახელმწიფოებო ვალდებულებათა შესახებ გამოიყენება არასახელმწიფოებო ვალდებულებათა მიმართ, თუკი ვალდებულების ხასიათიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს“.

მითითებული ნორმიდან ჩანს, რომ სახელმწიფოებო და არასახელმწიფოებო ვალდებულებებს (და შესაბამისად, სახელმწიფოებო და არასახელმწიფოებო ზიანს) შორის ზღვრის გავლების საფუძველია არა თეორიული კლასიფიკაცია, არამედ იმ კონკრეტული ვალდებულების ხასიათი, რომელიც პირთა შორის არსებულ ურთიერთობას არეგულირებს. თუ ვალდებულების ხასიათი თავიდანვე უარყოფს სახელმწიფოებო და არასახელმწიფოებო საფუძველების დაკავშირებას, მაშინ ასეთი რამ გამორიცხული იქნება და, პირიქით.

მაგალითი:

აუდიტორიულმა კომპანიამ საინვესტიციო კომპანიასთან დადებული ხელმწიფოებო იქისრა ამ უკანასკნელის ბოლო სამი წლის ფინანსური მდგომარეობის კომპლექსური შემოწმების ჩატარება სათანადო ანაზღაურების სანაცვლოდ. აღმოჩნდა, რომ შემოწმებული კომპანიის მდგომარეობა პირველ წელს არცთუ სახარბიელო იყო, თუმცა მომდევნო ორი წლის განმავლობაში მოსული ახალი მენეჯმენტის მიერ არსებული ხარვეზები სრულად იქნა აღმოფხვრილი. აუდიტორიული კომპანიის მიერ სპეციალურად ამ მიზნისათვის შექმნილი ჯგუფის ორგანიზატორის გაუფრთხილებლობით ფინანსური მდგომარეობის დეტალური ისტორიის ამსახველი მონაცემები პრესაში მოხვდა, რამაც სერიოზულად იმოქმედა კომპანიის გაყიდვებზე, მიუხედავად იმისა, რომ მოცემული მომენტისათვის რაიმე პანიკის საფუძველს კომპანიის ფინანსური მდგომარეობა არ იძლეოდა. ამ შემთხვევაში შესაძლოა ზიანის ანაზღაურება მოთხოვნილ იქნეს ხელმწიფოებიდან გამომდინარე, რადგან აუდიტის დასკვნის შინაარსთან დაკავშირებული დეტალები მხარეთა შეთანხმებით კონფიდენციალურად იყო აღიარებული, ან დელიქტის საფუძველზე, რაც უკავშირდება ქონებრივი ზიანის მომტანი ცნობების გავრცელებას. ამ შემთხვევაში ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის საფუძველს შორის „ვალდებულების ხასიათი“ რაიმე ზღვარს არ ავლენს. ასეთი ზღვრის გავლება და სწორი კვალიფიკაციის მიცემა მოსამართლის საქმეა.

შემდეგი

მაგალითი: როგორ სახელმწიფოებო ურთიერთობებშიც არ უნდა იმყოფებოდნენ მეზობლები ერთმანეთთან, თუ ერთი მეორის ბინაში გაუფრთხილებლობით წყალს ჩაუშვებს და ამ მეორეს საუკეთესო რემონტს გაუფუჭებს, სახეზე გვექნება ზიანი, რომელიც დელიქტური ქმედების შედეგია და მასთან დაკავშირებული სახელმწიფოებო ურთიერთობების „აღმოჩენა“ შეუძლებელია. ეს იმას ნიშნავს, რომ მოცემულ შემთხვევაში „ვალდებულების ხასიათი“ არ გვაძლევს საშუალებას არასახელმწიფოებო ზიანის კვალიფიკაციისას ხელმწიფოების მარეგულირებელი ნორმე-

ბი გამოვიყენოთ.

სახელშეკრულებო ზიანის ანაზღაურებაზე საუბრისას აუცილებელია გაირკვეს ის მიზანი, რომელიც შეიძლება ანაზღაურების ინსტიტუტს ჰქონდეს. ამ თვალსაზრისით ერთმანეთისაგან განასხვავებენ „ანაზღაურებას შესრულების სანაცვლოდ,“ და „ანაზღაურებას ხელშეკრულების შეუსრულებლობისათვის“. ¹⁶⁰⁷ ეს ორი სიტყვათა შეთანხმება ანაზღაურების მიზნის განსხვავებულ ასპექტებს უსვამს ხაზს. პირველ შემთხვევაში ანაზღაურება უნდა განვიხილოთ, როგორც შესრულების „ჩანაცვლება“ ეკვივალენტური ღირებულებით. მეორე შემთხვევაში აქცენტი გაკეთებულია ანაზღაურების პრევენციულ ან „დამსჯელ“ ფუნქციაზე, რომელიც ხელშეკრულების დარღვევის გამო ეკისრება მოპასუხეს. მათ შორის განსხვავება შეიძლება იმაში მდგომარეობდეს, რომ პირველ შემთხვევაში ანაზღაურება, როგორც შესრულების „ჩანაცვლება“, მოიცავდეს მხოლოდ ფაქტობრივად არსებულ ზიანს, ხოლო მეორე შემთხვევაში ითვალისწინებდეს ბრალეული მოვალისათვის დამატებითი თანხის (მაგალითად, პირგასამტეხლოს) ანაზღაურებასაც. ეს საკითხი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობისაა და არსებულ ვარიანტებს შორის არჩევანი კანონმდებელმა, ან კერძო ავტონომიის პირობებში - მხარეებმა უნდა გააკეთონ იმის მიხედვით, თუ რას ისახავენ მიზნად ამა თუ იმ ურთიერთობის რეგულირებისას.

სახელშეკრულებო ზიანის წარმოშობა და მისი ანაზღაურების ვალდებულება პირდაპირ და უშუალო კავშირშია ხელშეკრულების დარღვევასთან/ შეუსრულებლობასთან. მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული შეუსრულებლობა, რომელმაც კრედიტორისათვის უარყოფითი შედეგის დადგომა განაპირობა, წარმოადგენს სახელშეკრულებო ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივ წინაპირობებს.

საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს დასაბუთება და ძროხის ღირებულების ანაზღაურება დააკისრა მწყემსს, რომლის გაუფრთხილებელი მოქმედების გამოც მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი მგლებმა შეჭამეს. სასამართლოს დასაბუთება ემყარებოდა მწყემსსა და ძროხის მესაკუთრეს შორის მიზარების ხელშეკრულების არსებობის ფაქტს. არც ერთი მხარე არ უარყოფდა, რომ მოსარჩელე მოპასუხეს ძროხის საძოვარზე წაყვანისა და მისთვის თვალყურის დევნებაში 30 ლარს უხდიდა. სასამართლომ სავსებით დასაბუთებულად ჩათვალა დამდგარი უარყოფითი შედეგი, როგორც სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული ზიანი. მოპასუხის მტკიცება, რომ ზიანი დაუძლეველი ძაღლის შედეგად დადგა, გაზიარებული არ იქნა. ¹⁶⁰⁸

შეუსრულებლობა ყოველთვის არ არის დაკავშირებული პირის ბრალეულობასთან და შესაბამისად, ყოველთვის არ წარმოშობს სახელშეკრულებო ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას. ევროპული (განსაკუთრებით კი გერმანული) სამართლის დოქტრინა და პრაქტიკა საუკუნეების განმავლობაში აყალიბებდა შესრულების შეუძლებლობის სამართლებრივ შედეგებთან დაკავშირებულ რეგულირებებს. ვპრაქტიკამ დაადასტურა, რომ შესრულების შეუძლებლობის სპეციფიკის გათვალისწინებით, ის შეიძლება იყოს: ობიექტური (როცა შესრულება შეუძლებელია არა მხოლოდ კონკრეტული

¹⁶⁰⁷ Zimmermann, *The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspective*, 2005, 52.

¹⁶⁰⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გავტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 24 იანვრის №ას-1076-1008-2010 განჩინება.

კრედიტორისათვის, არამედ ნებისმიერი მესამე პირისთვისაც), ასევე სუბიექტური (როდესაც კრედიტორის შესაძლებლობები და ვალდებულების შესრულება ამკარად არ შეესაბამება ერთმანეთს), თავდაპირველი (როდესაც შესრულება ვალდებულების წარმოშობის მომენტიდანვე იყო შეუძლებელი) და შემდგომი (როდესაც შეუძლებლობის ხელშემწყობი გარემოებები მოგვიანებით წარმოიშვა); ნაწილობრივი (როდესაც ვალდებულების ნაწილი ვერ შესრულდება) ან სრული (როცა ვალდებულების შესრულება მთლიანად შეუძლებელია).¹⁶⁰⁹ შესრულების შეუძლებლობა ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ის საერთოდ გამორცხავს „მეორადი მოთხოვნის უფლებების“ გამოყენებას. თუ შესრულების შეუძლებლობის გამომწვევ მიზეზებზე პასუხისმგებლობა მოვალეს ეკისრება, მაშინ შესრულებისაგან გათავისუფლება მისი შეუძლებლობის გამო არ ნიშნავს იმას, რომ მან არ უნდა აანაზღაუროს ის ზიანი, რომელიც ხელშეკრულების შეუსრულებლობით კრედიტორს მიადგა.¹⁶¹⁰

ბ. ზიანის სახეების საკანონმდებლო რეგულირება

ევროპის კონტინენტის სამართლებრივი ტრადიცია დიდი კოდიფიკაციების პერიოდებიდან სამოქალაქო კოდექსში ითვალისწინებს ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების მომწერიგებელ ზოგად ნორმებს, მიუხედავად ამ ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლებისა. ეს ნორმები თანაბრად გამოიყენება როგორც სახელმწიფოებო, ასევე არასახელმწიფოებო ურთიერთობიდან წარმოშობილი ზიანის მიმართ.¹⁶¹¹

ქართული სამოქალაქო კოდექსიც არ ღალატობს ამ ტრადიციას. ზიანის ანაზღაურებასა და ზიანის სახეებს ცალკე თავს უძღვნის ვალდებულებითი სამართლის ნიგნი, რომელშიც ზიანის სამართლებრივი შინაარსის განმსაზღვრელი პრინციპებია მოცემული.

კოდექსი ხაზს უსვამს იმ სოციალურ და სამართლებრივ ფუნქციას, რომელიც ზიანის ანაზღაურებას აკისრია. ზიანის მიმყენებლისათვის დაკისრებული ანაზღაურებით უნდა აღდგეს ის მდგომარეობა, რომელიც იარსებებდა, რომ არ დამდგარიყო ანაზღაურების მავალდებულებელი გარემოება (408 I). ცხადია, ზიანის ფაქტის დადგომამდე არსებული მდგომარეობის ნატურით აღდგენა ყოველთვის ვერ ხერხდება. ასეთ დროს სასამართლოს მიზანია ყველაზე ადეკვატური ეკვივალენტური ანაზღაურების დადგენა ან ფულადი კომპენსაციით დაზარალებული პირის ინტერესებისა და უფლებების დაცვის უზრუნველყოფა (409).

კანონმდებელი სამოქალაქო კოდექსის ნორმებში აყალიბებს ე.წ. ჩარჩო დებულებებს, რომელთა გამოყენება და შესაბამისი პრაქტიკის შექმნა უკვე სასამართლოს პრეროგატივაა. კანონმდებელი უარს ამბობს ანაზღაურების ოდენობის დათვლის სახელმძღვანელოს შექმნაზე და შემოიფარგლება მხოლოდ აბსტრაქტული დებულებებით, რომელთა ხორცშესხმაც სასამართლო პრაქტიკის საქმეა. კანონი მხოლოდ ზოგად მიმართულებას იძლევა და ადგენს, რომ ანაზღაურების ოდენობის განსაზღვრისას შეიძლება მხედველობაში იქნეს მიღებული კრედიტორის ინტერესი ვალ-

¹⁶⁰⁹ Zimmermann, *The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspective*, 2005, 44.

¹⁶¹⁰ Zimmermann, *The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspective*, 2005, 50.

¹⁶¹¹ Winiger/Kozioł/Koch/Zimmermann (editors), *Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage*, 2011.

დებულების ჯეროვანი შესრულებისადმი, ასევე შესრულების დრო და ადგილი (ცხა-დია, ეს ნორმა, მისი შინაარსიდან გამომდინარე, სახელშეკრულებო ვალდებულებების მიმართ მოქმედებს).

ქართული სამოქალაქო კოდექსის ნორმებიდან შეიძლება გამოვიყვანოთ ზიანის ანაზღაურების შემდეგი კლასიფიკაცია – ფაქტობრივად მიყენებული (რეალური) ზიანი და მიუღებელი შემოსავალი.

411-ე მუხლი: ზიანი უნდა ანაზღაურდეს არა მხოლოდ ფაქტობრივად დამდგარი ქონებრივი დანაკლისისათვის, არამედ მიუღებელი შემოსავლისთვისაც. მიუღებლად ითვლება შემოსავალი, რომელიც პირს არ მიუღია და რომელსაც იგი მიიღებდა, ვალდებულება ჯეროვნად რომ შესრულებულიყო.

გ. რეალური (საკომპენსაციო) ზიანი

რეალური ზიანი ის ზიანია, რომლის ანაზღაურებითაც პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა უნდა მოხდეს. სწორედ მისმა ანაზღაურებამ უნდა უზრუნველყოს ისეთი ფაქტობრივი მდგომარეობა, რომელიც „იარსებებდა, რომ არ დამდგარიყო ანაზღაურების მავალდებულებელი გარემოება“.¹⁶¹²

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, „ანაზღაურებას ექვემდებარება ის ზიანი, რომელიც მოვალისათვის წინასწარ იყო სავარაუდო და წარმოადგენს ზიანის გამომწვევი მოქმედების უშუალო შედეგს. როდესაც ხელშეკრულების მხარე კისრულობს ვალდებულებას, მას მხედველობაში აქვს თავის თავზე მხოლოდ იმ რისკის აღება, რომელიც კანონზომიერად არის დაკავშირებული ხელშეკრულების შესრულებასთან. აღნიშნულის გამო, მისგან შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს მხოლოდ იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც ხელშეკრულების დარღვევის ნორმალურ შედეგად აღიქმება. 412-ე მუხლი მოვალეს ათავისუფლებს ისეთი რისკისაგან, რაც მიუღებელია ქონებრივი პასუხისმგებლობის ჩვეულებრივი პრინციპებისათვის. მოსარჩელემ უნდა დაამტკიცოს, რომ მის მიერ გაცდილი ზარალი არის ასეთი ხელშეკრულების დარღვევის ჩვეულებრივი და ნორმალური შედეგი. ზიანის სავარაუდოობა დგინდება გონივრულობის თვალსაზრისით და არ განისაზღვრება კონკრეტული ხელშეკრულების კონკრეტული დამრღვევის სუბიექტური შესაძლებლობებით. მოვალემ ზიანი უნდა აანაზღაუროს ყოველთვის, მაგრამ ხელშეკრულებით ნაკისრი რისკის ფარგლებში“.¹⁶¹³

იმის გათვალისწინებით, რომ რეალური ზიანის ანაზღაურების ძირითად მიზანი დაზარალებული მხარისათვის იმის დაბრუნებაა, რაც მას ისედაც ეკუთვნოდა, ამიტომ ხშირად მას საკომპენსაციო ზიანსაც უწოდებენ.

რეალური (საკომპენსაციო) ზიანი საკმაოდ ხშირად მოიხსენიება, როგორც პოზიტიური (გარკვეულ დროსა და სივრცეში უკვე დამდგარი, უკვე არსებული) ზიანი. ზიანის ამ ტერმინით გადმოცემის ძირითადი დანიშნულებაა მიუღებელი შემოსავლისაგან მისი განსხვავება, ვინაიდან ეს უკანასკნელი გარკვეულწილად „შემთხვევით გვერდით მოვლენას“ წარმოადგენს.

¹⁶¹² Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Louisiana Perspectives, 2008, 383. შეად., 408 | მუხლი.

¹⁶¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 11 ივნისის №ას-630-593-2012 განჩინება.

დ. მიულებელი შემოსავალი

მიულებელი შემოსავალი თავისი ბუნებით გულისხმობს „წმინდა ეკონომიკურ და-ნაკარგს“ (pure economic loss), რომელიც მხარემ განიცადა და რომელსაც ადგილი არ ექნებოდა მოვლენები მართლზომიერების ფარგლებში რომ მოთავსებულიყო.¹⁶¹⁴

აღნიშნული განმარტება შეესაბამება ქართული სამოქალაქო კოდექსით დადგენილ წესს, რომელიც მიულებელი შემოსავლის სახით არსებულ ზიანს ანალოგიური ნიშნებით აღწერს. იმისთვის, რომ შემოსავალი მიულებლად ჩაითვალოს, მას პირდაპირ და უშუალო კავშირი უნდა ჰქონდეს მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობასთან. პირდაპირ კავშირში იგულისხმება მოვლენების, მოქმედებისა და დამდაგრი შედეგის ის ლოგიკური ბმა, რომელიც არ ტოვებს შემოსავლის მიღების რეალურ შესაძლებლობასთან დაკავშირებული ეჭვის საფუძველს.

ყოველდღიურ სინამდვილეზე დაკვირვების შედეგად საკმაოდ მარტივად შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ ნებისმიერი შედეგი არის მნიშვნელოვან, ნაკლებად მნიშვნელოვან და უმნიშვნელო გარემოებათა და მოქმედებათა თანხვედრის რეზულტატი. მაგრამ ამ შედეგის წარმოშობას ადამიანური ლოგიკა ობიექტურად არსებული რამდენიმე ათეული ან ათასეული ფაქტორიდან მხოლოდ რამდენიმეს უკავშირებს. აქ ძირითადი დატვირთვა მოდის მოსამართლეზე, რომელმაც უნდა შეძლოს ზემოაღნიშნული ფაქტორებიდან კვალიფიკაციისათვის გადამწყვეტი გარემოებებისა თუ ქმედებების გამოყოფა და მათი სამართლებრივი შეფასება.

მიულებელ შემოსავალთან დაკავშირებული ქმედებებისა და მოვლენების ლოგიკური ჯაჭვის საუკეთესო ილუსტრაციაა სულხან-საბას იგავ-არაკი გლახაკი და ქილა ერბო. გლახაკი პოულობს ქილა ერბოს და გონებაში აწყობს მოვლენათა მის სასარგებლოდ განვითარების გეგმას, რომლის მიხედვითაც ერთი ქილა ერბო ერთ უღელ ხარად უნდა გადაიქცეს. თუ იგავ-არაკის ტექსტს ოდნავ შევცვლით და წარმოვიდგინოთ, რომ ქილა ერბო გატყდა გლეხის მეზობლის ბრალეული ქმედების გამო, გლეხს, ცხადია, არ ექნება მიულებელი შემოსავლის სახით ერთი უღელი ხარის ღირებულების მოთხოვნის უფლება მხოლოდ იმის გამო, რომ მომავალში მისი გეგმები სწორედ ხარების შექმნას უკავშირდებოდა.

ის, ვინც ტრასაზე, გაუფრთხილებლობით, სხვის ძროხას დაეჯახება და მოკლავს, ანაზღაურებს ძროხის ღირებულებას, მაგრამ ეს საკმარისად არ ჩაითვლება, თუ აღმოჩნდება, რომ ძროხას რამდენიმე თვეში უნდა ეშვა ორი ხბო. ამ შემთხვევაში შემოსავლის მიულებლობა პირდაპირ გამომდინარეობს მოვალის მოქმედებიდან. არსებობდა ყოველგვარ წინაპირობა იმისა, რომ დაზარალებულს ერთის ნაცვლად რამდენიმე დღეში სამი მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი ჰყოლოდა. მისი მოთხოვნა მიულებელი შემოსავლის ანაზღაურებაზე დასაბუთებულია.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, „მიულებელი შემოსავლის ანაზღაურების საკითხის გადაწყვეტისას მხოლოდ ობიექტური კრიტერიუმებით უნდა განისაზღვროს ზიანის ანაზღაურება ისე, რომ ამას არ მოჰყვეს დაზარალებულის უსაფუძვლო გამდიდრება“.¹⁶¹⁵

¹⁶¹⁴ Quinn, Tort Law, 2012, 2.

¹⁶¹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 24 ოქტომბრის №ას-307-291-2011 განჩინება.

უზენაესი სასამართლო მიუღებელი შემოსავლის დაკისრების საკითხს საკმაოდ ფრთხილად ეკიდება. ის ფაქტი, რომ მტკიცების ტვირთი კრედიტორის მხარესაა, სასამართლოს აზრით, გულისხმობს მიუღებელი შემოსავლის დასადასტურებლად უტყუარი მტკიცებულებების წარმოდგენის ვალდებულებას. მაგალითად, ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლომ საკმარისად არ ჩათვალა მოსარჩელის მიერ წარმოდგენილი გაანგარიშება, რომელიც ემყარებოდა შემდეგ დასაბუთებას: მოსარჩელესა და მოპასუხეს შორის გაფორმებული ხელშეკრულების თანახმად, მოსარჩელეს უნდა დაესუფთავებინა მოპასუხის კუთვნილი შენობები. ხელშეკრულებით დადგენილი იყო კონკრეტული ფართობი, რომელიც უნდა დასუფთავებულიყო. მოპასუხემ არ მისცა მოსარჩელეს ფართობის სრულად დასუფთავების შესაძლებლობა იმ მოტივით, რომ ნაწილი ამას საერთოდ არ საჭიროებდა და თანხა ფაქტობრივად შესრულებული სამუშაოს პროპორციულად გადაუხადა. მოსარჩელემ მარტივი არითმეტიკის გზით (შემოსავლების შეჯამებითა და ხარჯების გამოკლებით) დაითვალა ის შემოსავალი, რომელსაც ის მიიღებდა, მოპასუხის მიერ ხელშეკრულება ჯეროვნად რომ შესრულებულიყო და მას რომ მისცემოდა შესაძლებლობა, ფართობი სრულად დაესუფთავებინა. სასამართლომ, ერთი მხრივ, მიუთითა (რასაც არც მოპასუხე უარყოფდა), რომ მოპასუხემ არაჯეროვნად შეასრულა ხელშეკრულება, ვინაიდან მოსარჩელეს არ მიეცა შესაძლებლობა, სრულად აეთვისებინა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ფართობი, თუმცა, მეორე მხრივ, ჩათვალა, რომ მოსარჩელის მიერ წარმოდგენილი გაანგარიშება არ წარმოადგენდა საკმარის მტკიცებულებას მიუღებელი შემოსავლის (ზიანის ფაქტის) დასადასტურებლად.¹⁶¹⁶ შესაძლოა, ასეთი გადაწყვეტილება, ერთი შეხედვით, სადავო იყოს, ვინაიდან საკმაოდ რთულია იმის დადგენა, თუ რა მტკიცებულების წარდგენა შეიძლება დამატებით მსგავს სიტუაციაში. თუმცა საკვებით სამართლიანია სასამართლოს მითითება ობიექტური მტკიცებულების არსებობის საჭიროებაზე. ხარჯებისა და შემოსავლის გაანგარიშება არ უნდა წარმოადგენდეს მხოლოდ მოსარჩელის მონაცემების საფუძველზე დადგენილ ოდენობას. მოსარჩელის ვალდებულება არა მხოლოდ ხარჯთაღრიცხვის წარდგენა, არამედ ხარჯების დოკუმენტურად დასაბუთება, რაც სასამართლოს შესაძლებლობას მისცემს ზუსტად განსაზღვროს მიუღებელი შემოსავლის სახით არსებული ზიანი. აქ მნიშვნელოვანი ის არის, რომ ზოგადად მიუღებელი შემოსავლის არსებობის ალბათობა ეჭვქვეშ არ დგება, მაგრამ სასამართლო ვერ ახერხებს მისი ოდენობის განსაზღვრას მტკიცებულებების არასაკმარისობის გამო, რასაც თავისთავად მივყავართ შედეგამდე. ის, რისი კონკრეტული ციფრებით გამოსახვაც საქმეში არსებული მტკიცებულებებით შეუძლებელია, სასამართლოს მიერ ზიანად ვერ შეფასდება მისი არასაკმარისი განსაზღვრულობის გამო. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მიუღებელი შემოსავალი იქნებოდა არა ის, რაც ამ კონკრეტულ კომპანიას თავისი ხარჯების გამოკლებით უნდა მიეღო, არამედ ის, რასაც ობიექტურად მიიღებდა მის ადგილას მყოფი ნებისმიერი სხვა კომპანია. სწორედ ამაში მდგომარეობს მიუღებელი შემოსავლის ობიექტური შეფასების პრინციპი. მოსარჩელის მიერ არჩეული მტკიცების სტრატეგია მაშინ იქნებოდა სწორი, თუ ის შეეცდებოდა ისეთი მტკიცებულებების მაქსიმ-

¹⁶¹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გავოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 24 ოქტობრის №ას-307-291-2011 განჩინება.

ალურად მოძიებასა და წარდგენას, რაც მის ხარჯთაღრიცხვას (სხვაობას მისაღებ შემოსავალსა და ხარჯებს შორის) ობიექტურ სახეს მისცემდა (მაგალითად, ხარჯების რეალურად გაღების დამადასტურებელი დოკუმენტები, ხელშეკრულებები ქვეკონტრაქტორებთან, მის მიერ გამოყენებული დასუფთავების საშუალებების საბაზრო ფასები და ა.შ.). მეორე მხრივ, სასამართლომ ასევე უნდა დაიცვას გონივრულობის ფარგლები მტკიცებულებათა არარსებობაზე მითითებისას და მიუღებელი შემოსავლის მოთხოვნა საერთოდ შეუძლებლად არ წარმოაჩინოს. ასეთი ფარგლები დაცულ იქნა სააპელაციო სასამართლოს მიერ, როდესაც მან მიუღებლ შემოსავლად ჩათვალა თანხა, რომელსაც მოსარჩელე მიიღებდა ხელფასის სახით, ის რომ სამსახურში აღედგინათ. საქმეში იყო სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება და სააღსრულებო ფურცელი, რომელიც მოპასუხეს აკისრებდა მოსარჩელის სამსახურში აღდგენის ვალდებულებას, რაც სასამართლომ სავსებით სამართლიანად მიიჩნია საკმარის მტკიცებულებად იმისათვის, რომ მიუღებელი შემოსავლის სახით ზიანის ანაზღაურება დაედგინა.¹⁶¹⁷

მიუღებელი შემოსავლის არსებობის შესახებ დასკვნის გაკეთება ჯერ კიდევ არ ნიშნავს, რომ სასამართლომ თავისი ფუნქცია შეასრულა. ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემა, რომელიც მიუღებელ შემოსავალს უკავშირდება, ეს მისი დათვლის სირთულეა. ეკონომიკური ურთიერთობების კომპლექსურობა ხშირად უკიდურესად ართულებს მიუღებელი შემოსავლის ოდენობის დადგენას.

მაგალითი:

ქარხანა აწარმოებს ქიმიურ შენაერთს, რომელიც აუცილებელია კაბელის დასამზადებლად და მის იზოლაციას უზრუნველყოფს. მოულოდნელად, ყოველგვარი ახსნა-განმარტების გარეშე, ქალაქგარეთ მდებარე ქარხანას ელექტროენერჯის მიწოდება შეუწყდა. ელექტროენერჯის მიწოდებელი კომპანიის მოუქნელი და გაჭიანურებული მოქმედების გამო ვითარების გამოსწორება მხოლოდ ერთ კვირაში მოხერხდა. ქარხანას ჰქონდა ყველა წინაპირობა (ნედლეული, მუშახელი და ა.შ.), რომ ამ დროის განმავლობაში 100 ტონა პროდუქცია ეწარმოებინა. მას გაფორმებული ჰქონდა ხელშეკრულებები პროდუქციის მომხმარებლებთან (კაბელის მწარმოებელ კომპანიებთან), რომელთა მიხედვითაც, ფასი უნდა განსაზღვრულიყო ანალოგიური პროდუქციის ადგილობრივ ბირჟაზე დაფიქსირებული ღირებულების მიხედვით. ვინაიდან ქარხანა ამ იშვიათი პროდუქტის ერთ-ერთი მსხვილი მიმწოდებელია რეგიონულ ბაზარზე, მისი პრობლემების შესახებ ინფორმაციის გავრცელებამ ბირჟაზე ფასები სამჯერ გაზარდა. ქარხანამ თავის სარჩელში ელექტროენერჯის დისტრიბუტორი კომპანიის წინააღმდეგ მიუღებელი შემოსავლები ბირჟაზე გაზრდილი ფასების მიხედვით დათვალა. მოპასუხემ გააპროტესტა მიუღებელი შემოსავლის ასეთი დათვლა და განაცხადა, რომ ბირჟაზე ასეთი მკვეთრი ცვლილების განხორციელება წინასწარ არ შეიძლებოდა გათვალისწინებული ყოფილიყო და რომ ეს არ არის მიუღებელი შემოსავალი, რადგან ელექტროენერჯის შეუფერხებლად მიწოდების შემთხვევაში ფასები სამჯერ არ გაიზრდებოდა. მიუღებელი შემოსავალი ხომ ის არის, რასაც კრედიტორი მიიღებ-

¹⁶¹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 15 მარტის №ას-1241-1091-2010 განჩინება.

და რომ არ დამდგარიყო ანაზღაურების მავალდებულებელი გარემოება. მოსარჩელეს კი მიაჩნია, რომ თავისი გაუფრთხილებელი მოქმედებით მოპასუხემ თვითონ გამოინვია ფასების ზრდა და ამიტომ მიუღებელი შემოსავლიც გაზრდილი ფასებით უნდა განისაზღვროს. ამ პოლემიკიდან სასამართლომ უნდა შეძლოს მიუღებელი შემოსავლის ისეთი ფორმულის გამოყვანა, რომელიც, ერთი მხრივ, დაბალანსებულიც იქნება და მეორე მხრივ სამართლიანიც. ეს სულაც არ არის მარტივი ამოცანა.

მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფენ, რომ მიუღებელი შემოსავლის კვალიფიკაცია სასამართლოს საქმიანობის ერთ-ერთი ურთულესი სფეროა. ზიანის ამ სახის საკანონმდებლო აღიარებას მხოლოდ მაშინ შეუძლია მოიტანოს კონკრეტული სამართლებრივი შედეგი, როდესაც მისი ანაზღაურება გარნატირებული და უზრუნველყოფილია მეტ-ნაკლებად ერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკით. სწორედ სასამართლო პრაქტიკამ უნდა დაადგინოს მიუღებელი შემოსავლის მარეგულირებელი ნორმების გამოყენების სამართლებრივი ფარგლები.

ე. პირგასამტეხლო და პროცენტი, როგორც ზიანის სახეები

პირგასამტეხლოს, როგორც მხარეთა მიერ წინასწარ განსაზღვრულ თანხას, რომელიც მოვალემ უნდა გადაიხადოს ვალდებულების დარღვევის ან მისი არაჯეროვანი შესრულებისათვის, წერილობითი შეთანხმება სჭირდება (418 II). აღნიშნულიდან გამომდინარე, პირგასამტეხლო სახელშეკრულებო ზიანის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენს, ვინაიდან მასზე წინასწარი წერილობითი ფორმით შეთანხმების მოთხოვნა თავისთავად გამორიცხავს ხელშეკრულების არსებობის გარეშე პირგასამტეხლოს დაკისრების შესაძლებლობას.

ქართულ პრაქტიკაში პირგასამტეხლოს აღმნიშვნელად რამდენიმე განსხვავებული ტერმინი გამოიყენება, თუმცა სხვადასხვა ტერმინის გამოყენება არ ცვლის მის სამართლებრივ შინაარსს. მხარეებს უფლება აქვთ პირგასამტეხლოს დაარქვან ჯარიმა, საურავი და ა.შ. თუმცა მისი გამოყენების სამართლებრივი ფარგლები იგივე დარჩება, რაც 417-420-ე მუხლებით არის გათვალისწინებული.

საკანონმდებლო რეგულირების არარსებობის მიუხედავად, პრაქტიკაში საკმაოდ გავრცელებულია ზიანის სახით ასანაზღაურებელ თანხაზე პროცენტის დარიცხვა. სასამართლო და სააღსრულებო წარმოების დროში გაჭიანურება ერთნაირად აწუხებს თითქმის ყველა მართლწესრიგს. ხშირად სასამართლო და სააღსრულებო მოქმედებები წლობითაც კი გრძელდება.¹⁶¹⁸ ინფლაცია და სხვა ნეგატიური ეკონომიკური პროცესები ხშირად ამცირებს გამარჯვებული მხარის მიერ იძულებითი აღსრულების შედეგად მიღებულ ეფექტს. მსგავსი უარყოფითი შედეგების საკომპენსაციოდ სასამართლო ხშირად აღრიცხავს მოპასუხისათვის დაკისრებული თანხის გარკვეულ პროცენტს და იქვე მიუთითებს ვადას, რომლის განმავლობაშიც უნდა განხორციელდეს დარიცხვა. პრაქტიკაში ყველაზე გავრცელებულია პროცენტის დარიცხვა იძულებითი აღსრულების დასრულებამდე.

„[მოსარჩელე] . . . უნევდა საადვოკატო მომსახურებას [მოპასუხეს], საყოფაცხოვრებო ბინის მიღებასთან დაკავშირებულ დავაში, რომელიც [მოპასუხის] სარჩელის დაკმაყოფილებით დამთავრდა, გადანყვეტილება შევიდა კანონიერ ძალაში და

¹⁶¹⁸ ცერცვაძე, მედიაცია - დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული ფორმა, 2010, გვ. 7.

აღსრულდა . . . განეული იურიდიული მომსახურებისათვის [მოპასუხეს] თანხა არ გადაუხდია მოსარჩელისათვის. ამის გამო ამ უკანასკნელმა . . . სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოპასუხისათვის თანხის დაკისრება ითხოვა იმ მოტივით, რომ მის მიერ განეული იურიდიული მომსახურებით მოგებული დავა აღსრულდა და მოპასუხეს ეკისრებოდა მომსახურების საფასურის გადახდის ვალდებულება. ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს . . . გადაწყვეტილებით განეული იურიდიული მომსახურებისთვის მოპასუხეს მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა 1353 ლარის გადახდა. დასახლებული გადაწყვეტილება შევიდა კანონიერ ძალაში. გადაწყვეტილება მოვალის მიერ ნებაყოფლობით არ შესრულებულა, არამედ იგი აღსრულდა იძულებით 2010 წელს. დადგენილია, რომ მოსარჩელემ მოითხოვა მიყენებული ზიანისთვის ძირითადი გადასახდელი თანხის 2%. სამოქალაქო კოდექსის 412-ე მუხლის თანახმად, „ანაზღაურებას ექვემდებარება მხოლოდ ის ზიანი, რომელიც მოვალისათვის წინასწარ იყო სავარაუდო და წარმოადგენს ზიანის გამომწვევი მოქმედების უშუალო შედეგს“. აღნიშნული მუხლის საფუძველზე პალატამ განმარტა, რომ „მოსარჩელის მიერ მოპასუხის წინააღმდეგ თანხის დაკისრების მოთხოვნით, სარჩელის წარდგენიდან, მოვალისათვის სავარაუდო იყო მისი ვალდებულებისა და შესაძლო ზიანის თაობაზე . . . მოსარჩელეს უნდა დაეკისროს ზიანის ანაზღაურება ყოველ ვადაგადაცილებულ თვეზე 2%-ის ოდენობით (სულ 49 თვეზე 2%-ის ოდენობით)“¹⁶¹⁹. ციტატა სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებიდან, რომელიც უზენაესმა სასამართლომ ძალაში დატოვა, ადასტურებს ქართული სასამართლო პრაქტიკის ლოიალურობას ზიანის სახით პროცენტის დარიცხვის მიმართ. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლო აკონტროლებს დარიცხული პროცენტის ოდენობას და ცდილობს, იგი არ გასცდეს გონივრულობის ფარგლებს.

საქართველოს უზენაესი სასამართლო დაბრკოლების გარეშე გასცემს სააღსრულებო ფურცელს უცხოური საარბიტრაჟო და სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებაზე იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ამ გადაწყვეტილებებით მოპასუხეს სააღსრულებო წარმოების დასრულებამდე გარკვეული პროცენტი ეკისრება.¹⁶²⁰

ზიანის ანაზღაურების სახით დარიცხული პროცენტი არსებითად განსხვავდება სასესხო ურთიერთობებში ცნობილი პროცენტის ცნებისა და სამართლებრივი დანიშნულებისაგან. ეს უკანასკნელი წარმოადგენს მხარეთა შეთანხმებით გათვალისწინებულ სარგებელს, რომლის გადახდაც სახელმწიფო ვალდებულების ნაწილია. ამავე დროს, პირველის დაკისრება მოვალისათვის სასამართლოს (არბიტრაჟის) დისკრეციაა და არ არის კავშირში სახელმწიფო ვალდებულების შესრულებასთან. ერთ შემთხვევაში პროცენტი ხელმწიფო ვალდებულების (მაგ., სესხის) პირობაა, მეორეში – სასამართლოს მიერ დადგენილი ზიანის ანაზღაურების საშუალება.

ზიანის სახით დარიცხული პროცენტი ასევე უნდა განვასხვაოთ პირგასამტეხლოსგან. აღრევის საფრთხე ამ შემთხვევაშიც დიდია, ვინაიდან ძალიან ხშირად პრაქ-

¹⁶¹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 10 მაისის №ას-375-355-2011 განჩინება.

¹⁶²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2004 წლის 2 აპრილის №ა-204-შ-43-03 განჩინება.

ტიკაში პირგასამტეხლოსაც პროცენტულად გამოსახევენ.

ხელშეკრულებებში ხშირად ვხვდებით ასეთ ფორმულირებებს: „ვადის გადაცილებისათვის მხარეს დაეკისრება ვადაგადაცილებული თანხის 0,1%“. ან „ხელშეკრულების შეუსრულებლობისათვის ფაქტობრივად მიყენებულ ზიანთან ერთად მოპასუხეს დაეკისრება ხელშეკრულების ფასის 5%“ და ა.შ.

ამ შემთხვევაშიც განსხვავება ანაზღაურების წარმოშობის სამართლებრივ საფუძვლებში მდგომარეობს. პირგასამტეხლოს დაკისრება შეიძლება მხოლოდ მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე, ზიანის სახით დარიცხული პროცენტი კი ხელშეკრულებასთან არანაირ კავშირში არ არის და მთლიანად სასამართლოს შეხედულებაზე დამოკიდებული.

ორივე შემთხვევაში გონივრულობისა და სამართლიანობის გარკვეული ფარგლების დაცვა აუცილებელია. პირგასამტეხლოს ოდენობის სასამართლო კონტროლს კანონი პირდაპირ ითვალისწინებს (420), რასაც ზიანის სახით დარიცხულ პროცენტთან დაკავშირებით ვერ ვიტყვით. ეს უკანასკნელი არ შეიძლება გადაიზარდოს მოპასუხისათვის შეუსაბამოდ მაღალი თანხების დაკისრებაში.

ვ. ზიანის სახეობად დაყოფის სხვა თეორიული და პრაქტიკული კრიტერიუმები¹⁶²¹

ზოგიერთი მართლწესრიგის შიგნით გაბატონებულია მოსაზრება, რომ, თუ ზიანი უნდა ანზღაურდეს, არ აქვს მნიშვნელობა, რა სახითა და შინაარსით იქნება იგი წარმოდგენილი.¹⁶²² მართლწესრიგთა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ ზიანის განმარტება მისი გამომწვევი პირის ქმედების უარყოფითი შედეგის სახით საკმაოდ ზოგადია იმისთვის, რომ მისი კონკრეტული შინაარსის შესახებ სრულყოფილი ინფორმაცია მივიღოთ. ამიტომ ზიანის რეალურ ცხოვრებაში გამოვლენის ფორმები და სახეები ცალკე განხილვას მოითხოვს.

თუ ერთ-ერთ უძველეს კლასიფიკაციას მოვიშველიებთ, ზიანი შეიძლება იყოს მატერიალური (რომელიც ქონების სახით არსებული სუბსტანციის ფუნქციის მოშლაში, მის განადგურებაში ან ფასის შემცირებაში გამოიხატება) და არამატერიალური (როდესაც ხელშესახები, მატერიალური დანაკარგი არ არსებობს, მაგრამ დამდგარია უარყოფითი შედეგი დაზარალებულის ფინანსური, მორალური თუ ფსიქოლოგიური მდგომარეობის გაუარესების სახით). არამატერიალური ზიანი, თავის მხრივ, შეიძლება იყოს ქონებრივი ან არაქონებრივი ხასიათის. ქონებრივი ხასიათის არამატერიალური ზიანის კლასიკური მაგალითია ცრუ ინფორმაციის ან მონაცემების გავრცელება.

ანგლოამერიკული სამართლის ქვეყნებში ხშირად ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ზიანის მიყენებას მოქმედებით ან სიტყვით (Economic Loss Can be Caused: by actions and

¹⁶²¹ ამ თავში ძირითადად მოცემულია ზიანის ის სახეები, რომლებიც ანგლოამერიკული სამართლის სისტემის ქვეყნების პრაქტიკაში, დოქტრინასა და კანონმდებლობაში გვხვდება. მათზე აქცენტის გაკეთება იმით არის განპირობებული, რომ ზიანის ცნების ქართული გაგება ემყარება ევროპის კონტინენტის სამართლებრივ ტრადიციას. ამიტომ, პრაქტიკული თვალსაზრისით, გაცილებით მნიშვნელოვანია ვიცნობდეთ ზიანის ცნების ანგლო-ამერიკულ გაგებას, რათა, საჭიროების შემთხვევაში, შევძლოთ მის სპეციფიკაში გარკვევა.

¹⁶²² Winiger/Kozioł/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 25.

by words).¹⁶²³ ეს კლასიფიკაცია იმ დაყოფის ეკვივალენტურია, რომელიც ერთმანეთი-საგან განასხვავებს მატერიალურ ზიანსა და ქონებრივი ზიანის მომტანი ცნობების გავრცელებას. ეს უკანასკნელი ცალკე შემადგენლობის სახით განმტკიცებულია 993-ე მუხლში.

იურიდიული ლიტერატურა და სასამართლო პრაქტიკა ზიანის სახეებად დაყოფის უამრავ ვარიანტს გვთავაზობს. კლასიფიკაციაზე გავლენას ახდენს სამართლებრივი ტერმინოლოგია (ხშირად ერთი და იმავე შინაარსის აღსანიშნავად სხვადასხვა ავტორი, კანონმდებლები თუ მოსამართლე განსხვავებულ ტერმინებს იყენებს), კერძო სამართლის ისტორიული განვითარება ამა თუ იმ მართლწესრიგის საზღვრებში (მაგალითად, punitive damages როგორც ზიანის ერთ-ერთი სახე აშშ-ში, რომელიც ქვევით იქნება განხილული), ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების დონე (მიუღებელი შემოსავლის განსხვავებული ვარიანტები და სახეები, ასევე მათი დათვლის მეთოდები მთლიანად არის განპირობებული ეკონომიკური ურთიერთობების ინტენსივობით) და ა.შ.

მაგალითად, ამერიკაში სამართლებრივი დაცვის საშუალებების განვითარებამ წარმოშვა ზიანის ერთ-ერთი სახე, რომელსაც ნომინალურ ზიანს (Nominal Damages) უწოდებენ. ნომინალური ზიანის ანაზღაურებას მხარე ითხოვდა მაშინ, როდესაც არსებითად საკუთარი უფლების აღიარებისათვის უნდოდა მიეღწია, ან სურდა, მონინალმდეგე მხარისთვის რაიმე დეკლარაციული მოქმედების შესრულება დაევალებინა (მაგალითად, გავრცელებული ცნობების უარყოფა). დროთა განმავლობაში, უფლების აღიარებისა და დაცვის საჯარო-სამართლებრივი შესაძლებლობების განვითარებამ პრაქტიკული მნიშვნელობა დაუკარგა ნომინალური ზიანის მოთხოვნას.¹⁶²⁴

ნომინალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის მაგალითია მოპასუხისათვის გავრცელებული ცრუ ცნობების უარყოფისა და მისთვის სიმბოლურად 1 დოლარის დაკისრების შესახებ სასამართლოში სარჩელის შეტანა. დღეისათვის ასეთი სახის მოთხოვნის დაყენებას მხოლოდ კამპანიური და PR ხასიათი აქვს. ქართულ სინამდვილეში ასევე იყო რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც ხელოვნების სფეროს წარმომადგენელი მოსარჩელე მოპასუხეს ცრუ ინფორმაციის გავრცელებაში ადანაშაულებდა და მისგან ერთი ლარის გადახდას ითხოვდა. როგორც აღინიშნა, მსგავსი სახის სარჩელებს რეალური კერძოსამართლებრივი დანიშნულება დაკარგული აქვთ და ისტორიულ სამშობლოში – აშშ-ში თანდათანობით წარსულის კუთვნილება ხდება.

ზიანის ამა თუ იმ სახის სამართლის მიერ აღიარება ეკონომიკურ მახასიათებლებზეც არის დამოკიდებული. აშშ-ში სასამართლო ხარჯებისა და იურიდიული მომსახურების ღირებულების სიდიდის გამო ზოგიერთ შემთხვევაში ორივე მათგანი ერთად იმ მხარისათვის მიყენებულ ზიანად განიხილება, რომელიც იძულებული გახდა თავისი უფლებების დასაცავად სასამართლო პროცესი წამოეწყო და შესაბამისად, ვერ ასცდა სასამართლო და იურიდიული მომსახურების ღირებულების გადახდას.

ზიანის განსაკუთრებული სახეა პირისათვის მიყენებული მორალურ-ფსიქოლოგიური ტანჯვა, რომელსაც ის ახლობელი ადამიანის სხეულისა და ჯანმრთელობის

¹⁶²³ Quinn, Tort Law, 2012, 133.

¹⁶²⁴ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Louisiana Perspectives, 2008, 383. შეად., 408-ე მუხლი.

ხელყოფის გამო განიცდის. ასეთ შემთხვევაში დღის წესრიგში დგება კითხვა, ვინ უნდა ჩაითვალოს ახლობელ ადამიანად და შესაბამისად, ვის აქვს უფლება ამ ზიანის ასანაზღაურებლად მიმართოს სასამართლოს. ამერიკულ სამართალში ასეთ პირად ითვლება ნებისმიერი პირი, ვისაც ექნებოდა უფლება ზიანის ანაზღაურება მოეთხოვა ახლობელი ადამიანის გარდაცვალების შემთხვევაში.¹⁶²⁵

ქართული სამოქალაქო კოდექსი ზიანის ასეთ სახეს არ იცნობს. ერთადერთი საფუძველი, რომელიც სხვა პირებს სარჩელის აღძვრის უფლებას აძლევს, ეს დაზარალებულის გარდაცვალებაა. ასეთი ფაქტის დადგომის შემთხვევაში პირებს, ვისი რჩენაც გარდაცვლილს ევალებოდა, უფლება აქვთ ზიანის მიმყენებლისაგან მოითხოვონ სარჩო ან ერთჯერადი ანაზღაურება. ამ უკანასკნელის მოთხოვნა დაიშვება მხოლოდ მნიშვნელოვანი საფუძვლის არსებობისას (1006).

ამერიკული სამართლის ნორმის მსგავსი რეგულირების დანერგვა ქართულ პრაქტიკაში ურიგო არ იქნებოდა, რადგან ეს უზრუნველყოფდა დაზარალებული პირებისა და მისი ახლობელი ადამიანების, პირველ რიგში, კი ოჯახის წევრების, სამართლებრივ დაცვასაც. მით უმეტეს, რომ ემოციური ხასიათიდან გამომდინარე ახლობლისათვის მიყენებული ზიანის გამო მძიმე ფსიქიკური ტრავმის განცდა ქართულ სინამდვილეში სავსებით შესაძლებლად გამოიყურება.

ზოგჯერ მიყენებული ზიანი იმდენად სპეციფიკურია, რომ უშუალოდ ზიანის მიმყენებელი მოქმედების შემდეგ მხოლოდ მისი ნაწილი ვლინდება, სრულად კი იგი მომავალში იჩენს ხოლმე თავს.

მაგალითი: სასუქის მალაზიის კონსულტანტმა ფერმერს სასუქის ნაცვლად მღრღნელების გამანადგურებელი ძლიერმოქმედი სანამლაზი გაატანა, რომელიც გარეგნულად ძალიან ჰგავდა სასუქს. ასეთი „სასუქით“ ნათესების განოყიერებამ არა მხოლოდ იმ წლის მოსავალი გახადა უფარგისი, არამედ შემდგომი სამი წლის განმავლობაში მიღებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ხარისხისა და შესაბამისად, ღირებულების შემცირებაც გამოიწვია.

ამ შემთხვევაში ზიანს ყოფენ თავდაპირველ და შემდგომ ზიანად.¹⁶²⁶ თავდაპირველი და შემდგომი ზიანის მაგალითია სხეულისა და ჯანმრთელობის დაზიანების შემთხვევა, როცა გართულებები, წარმატებული მკურნალობის კურსის მიუხედავად, მოგვიანებით იჩენს თავს. ასევე აღიარებულია არაპირდაპირი და პირდაპირი ზიანის კატეგორიები.¹⁶²⁷

პირდაპირ და არაპირდაპირ ზიანად დაყოფა აქტუალურია ექსპროპრიაციის საქ-

¹⁶²⁵ აშშ-ში ზიანის ამ სახეს უწოდებენ *loss of consortium damages*, რომლის თარგმანი თითქმის შეუძლებელია. ერთ-ერთ ქართულ ეკვივალენტად შეიძლება გამოდგეს სოლიდარული ზიანი, ვინაიდან ტერმინი „სოლიდარული“ ქართულ კერძო სამართალში ამა თუ იმ ურთიერთობაში მონაწილე პირებისათვის საერთო სამართლებრივი შედეგების დადგომას აღნიშნავს. ამ შემთხვევაშიც ასეა. მაგალითად, ერთი მეუღლისათვის მიყენებული ჯანმრთელობის დაზიანება შეიძლება მეორემ იმდენად განიცადოს, რომ განცდილმა მისი დაავადებაც კი გამოწვიოს. *Loss of consortium damages* იხ. *Church/Corbett/Richard/White*, *Tort Law, The American and Louisiana Perspectives*, 2008, 391.

¹⁶²⁶ *Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann* (editors), *Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage*, 2011, 3.

¹⁶²⁷ *Lange/Schiemann/Gottfried*, *Shadenersatz*, 2003, 59

მეების განხილვის დროს, როდესაც პირი, რომელსაც ქონება ჩამოართვეს, თვით ქონების ღირებულის გარდა, ასევე განიცდის თანმდევ, არაპირდაპირ ზიანსაც. გერმანიის უზენაესი სასამართლო მიიჩნევს, რომ ამ შემთხვევაში სახელმწიფო არ არის ვალდებული არაპირდაპირი ზიანიც ანაზღაუროს,¹⁶²⁸ რათა გამორიცხოს მოსარჩელეთა მხრიდან არაპირდაპირი ზიანის მოთხოვნით სპეკულირება.

ზემოაღნიშნული დაყოფა ზიანის თითოეული სახის ცალ-ცალკე იდენტიფიცირებასა და დათვლას აადვილებს.

ზიანი, როგორც უარყოფითი შედეგი, შეიძლება გამოვლინდეს მაშინაც, როდესაც დაზიანებული ქონება შეკეთებულია.

ეს აღნიშნა გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში. გადაწყვეტილებით დაკმაყოფილდა ავტომობილის მფლობელის სარჩელი, რომელსაც მოპასუხის ბრალეული მოქმედებით ზიანი მიაღვა. ავტომანქანის შეკეთების მიუხედავად, მოსარჩელე ამტკიცებდა, რომ ავარიის შემდეგ მისი მანქანის საბაზრო ფასი შემცირდა. თავის მხრივ, მოპასუხეს არგუმენტად მოჰყავდა ის ფაქტი, რომ ავტომანქანა შეკეთებულია და ის თავის დანიშნულებას დაუბრკოლებლად ასრულებს. რაც შეეხება საბაზრო ფასს, მას მოსარჩელისათვის მნიშვნელობა არ აქვს, რადგან ის მანქანის გაყიდვას არც აპირებს. სასამართლომ ჩათვალა, რომ საბაზრო ფასის შემცირებას იწვევს სხვა დეფექტების გამოვლენის ალბათობის რისკის ზრდა. სწორედ ეს რისკი აფიქრებინებს მყიდველებს, არ გადაიხადონ შეკეთებულ მანქანაში იგივე ფასი, რასაც შეკეთების საფუძვლის (ავარიის) არარსებობისა გადაიხდიდნენ. მოცემულ მომენტში გამართულ მდგომარეობაში ყოფნის მიუხედავად, სხვა დეფექტების გამოვლენის ალბათობა დიდია. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ეს არის ზიანის ერთ-ერთი სახე (ქონების ფასის შემცირება), რომელიც შეიძლება გამოისახოს ფულადი ფორმით და დაექვემდებაროს ანაზღაურებას.¹⁶²⁹

ევროპული მართლწესრიგების მიერ ზიანის ერთ-ერთ სახედ განიხილება აგრეთვე ე.წ. სუბიექტური ზიანი, ანუ ის დანაკარგი, რომელიც დაზიანებული ქონების ობიექტური ღირებულების მიღმა დაზარალებულმა განიცადა.

გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ დააკმაყოფილა ავტომანქანის დილერის სარჩელი, რომლითაც მოსარჩელე ითხოვდა მოპასუხის მიერ განადგურებული ავტომანქანის ღირებულების ანაზღაურებას. მიუხედავად იმისა, რომ ავტომანქანის ღირებულება 2800 გერმანული მარკით განისაზღვრა, სასამართლომ მხედველობაში მიიღო ის გარემოება, რომ დილერმა ეს მანქანა ავარიამდე რამდენიმე დღით ადრე 5800 მარკად გაყიდა და ფულიც ალებული ჰქონდა. მოპასუხეს დაეკისრა 5800 მარკის ანაზღაურება.¹⁶³⁰ ასეთი გადაწყვეტილების მიღების დროს მოსამართლეთა უმრავლესობა ამოდის დაკარგული მოგების მნიშვნელობიდან და მიუთითებს, რომ ავტომანქანის ღირებულზე მეტად გაყიდვა იყო დილერის პირადი შრომის, მისი პირადი დამსახურების შედეგი. ამიტომ მან მანქანის დაზიანებით დაკარგა არა მხოლოდ მისი

¹⁶²⁸ Lange/Schiemann/Gottfried, Shadenersatz, 2003, 61.

¹⁶²⁹ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 71-72.

¹⁶³⁰ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 130.

ობიექტური ღირებულება, არამედ ის მოგებაც, რომელიც მან დადასტურებულად მიიღო მართლზომიერი გზით.

ჩგარდა ამისა, არსებობს ისეთი შემთხვევები, როდესაც მიყენებული ზიანი გამონვეულია იმით, რომ დაზარალებული გონივრულად და მართლზომიერად ენდო ზიანის მიმყენებელს.

მაგალითი:

საპენსიო ფონდმა მოსარჩელის თხოვნით დათვალა მისი პენსია, გაუფრთხილებლობით დათვლაში შეცდომა მოუვიდა და უფრო მეტი იანგარიშა. მოსარჩელემ გაიგორა პენსიის ოდენობის შესახებ, გადაწყვიტა პენსიაში გასულიყო 60 და არა 65 წლის ასაკში, რის უფლებასაც მას კანონი აძლევდა და საპენსიო ფონდის მიერ შეპირებული თანხა მისთვის აბსოლუტურად მისაღები იყო. მოგვიანებით მან შეიტყო, რომ შეპირებულის მიღება არ შეეძლო და უჩივლა საპენსიო ფონდს. მას ჰქონდა სრული უფლება მიეღო ის განსხვავება, რომელსაც გადაუხდიდნენ, 65 წლის ასაკამდე რომ ემუშავა.¹⁶³¹

ევროპული სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, ზიანის ერთ-ერთ სახედ განიხილება ასეე ე.წ. კოლექტიური ზიანი, როდესაც უარყოფითი შედეგი ერთდროულად დგება არა ერთი, არამედ რამდენიმე პირისთვის.¹⁶³² ამ შემთხვევაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ სასამართლომ ზუსტად დაადგინოს თითოეულთან მიმართებაში ზიანის ანაზღაურების წინაპირობების არსებობა და ასე განსაზღვროს ადეკვატური და ეფექტური ანაზღაურების მექანიზმი. ქართული სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, პირები, ვინც კოლექტიური ზიანი განიცადა, შეგვიძლია განვიხილოთ ზიანის მიმყენებლის სოლიდარულ კრედიტორებად (რადგან წილობრივი და ერთიანი ვალდებულების კატეგორიებს ქართული სამოქალაქო კანონმდებლობა პირდაპირ არ აღიარებს).¹⁶³³

ზიანიდან წარმოშობილი სოლიდარული ვალდებულება შეიძლება განპირობებული იყოს როგორც სახელშეკრულებო, ასევე კანონიდან გამომდინარე ურთიერთობებით. სახელშეკრულებო ურთიერთობებიდან გამომდინარე, სოლიდარული (კოლექტიური ზიანი) სახეზე იქნება მაშინ, როდესაც ზიანი ერთობლივად უნდა აანაზღაურონ მისმა მიმყენებელმა და სადაზღვევო კომპანიამ.¹⁶³⁴ კანონიდან გამომდინარე ზიანის ანაზღაურების სოლიდარულად დაკისრების მაგალითია 10 წელს გადაცილებული პირის მშობლის სოლიდარული პასუხისმგებლობა, როდესაც მისი შვილის ქონება საკმარისი არ არის ზიანის სრულად ანაზღაურებისათვის. როდესაც პასუხისმგებლობა წილობრივია და არა სოლიდარული, სასამართლომ ზუსტად უნდა დაადგინოს თითოეული მოვალის წილი ზიანის ერთიან ოდენობაში.¹⁶³⁵

ზიანი შეიძლება გამოიხატოს გარკვეული მატერიალური და არამატერიალური

¹⁶³¹ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essenatial Cases on Damage, 2011, 425.

¹⁶³² Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essenatial Cases on Damage, 2011, 1005.

¹⁶³³ იხ. ქვეთემა ვალდებულების სუბიექტები/პირთა სიმრავლე ვალდებულებებში.

¹⁶³⁴ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Lousiana Perspectives, 2008, 629

¹⁶³⁵ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Lousiana Perspectives, 2008, 629.

სარგებლის მიღების შანსის დაკარგვაში.

გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ დააკმაყოფილა არქიტექტორის სარჩელი, რომელიც უკანონოდ ამოიღეს ერთ-ერთი ქალაქის მიერ გამოცხადებული კონკურსის მონაწილეთა სიიდან. არქიტექტორმა პროექტის მომზადებას 100 000 მარკა დაახარჯა. ჰპრიზი შეადგენდა 20 000 გერმანულ მარკას. გარდა ამისა, ქალაქი ხელშეკრულებას უფორმებდა არქიტექტორს. სასამართლომ აუნაზღაურა ხარჯები მოსარჩელეს 30%-ის გამოკლებით და მიუთითა, რომ კონკურსში მონაწილეობისას მას ჰქონდა არა მხოლოდ მატერიალური, არამედ არამატერიალური (სახელოვნებო) ინტერესიც.¹⁶³⁶

ზ. მორალური ზიანი – ზოგადი მიმოხილვა

ზ.ა. მორალური ზიანის ანაზღაურების განსხვავებული სისტემები

არაქონებრივ ზიანსა და მისი ანაზღაურების სავალდებულობას ყველა ცივილიზებული მართლმწიფი ითვალისწინებს, თუმცა ძირითადი განსხვავება მათ შორის ანაზღაურების მასშტაბებსა და ფარგლებშია. ევროპის კონტინენტზე გამოყოფენ ორ ძირითად მოდელს, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავებულ კონცეფციებს ეყრდნობიან. ფრანგული სისტემა ეყრდნობა ნაპოლეონის კოდექსის უზოგადეს ფორმულირებას ზიანის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით და არ ავლენს მკვეთრ ზღვარს ზიანის სახეებსა და მათი ანაზღაურების ფარგლებს შორის.

ფრანგულმა სასამართლომ დააკმაყოფილა ცოლის სარჩელი, რომელიც ითხოვდა ქმრისგან მორალური და მატერიალური ზიანის ანაზღაურებას იმის გამო, რომ ამ უკანასკნელმა მიატოვა და სხვა ქალთან გადავიდა საცხოვრებლად. სასამართლომ მოპასუხეს დააკისრა ერთჯერადად გადასახდელი თანხის სახით მოსარჩელისათვის 5500 ევროს ანაზღაურება.¹⁶³⁷

გერმანული სისტემა გულისხმობს არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების შემოფარგვლას მხოლოდ კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებით.¹⁶³⁸ უქართული სამოქალაქო კოდექსი, როგორც გერმანული სამართლებრივი სტილის მიმდევარი, სწორედ ამ უკანასკნელ სისტემას განამტკიცებს. თუ ზემოთ მოყვანილ ფრანგულ გადანყვეტილებას „ვინრო“ გერმანული (ქართული) მიდგომით განვიხილავთ, განქორწინება არ შეიძლება იყოს მორალური ზიანის მომტანი, რადგან ის მართლსაწინააღმდეგო არ არის და დაშვებულია კანონით. შესაბამისად, ქმედებას, რომელიც კანონით დაშვებულია, მოპასუხისთვის ზიანის (მატერიალური იქნება ის თუ არამატერიალური) ანაზღაურება არ შეიძლება მოჰყვეს. ფრანგულმა სასამართლომ ამ შემთხვევაში საერთოდ არ განასხვავა ერთმანეთისაგან მორალური და მატერიალური ზიანი და ზოგადად ანაზღაურების მოთხოვნა დააკმაყოფილა. მოსარჩელისათვის, მოპასუხისა და საზოგადოებისათვის უცნობი დარჩა, თუ ამ თანხიდან რამდენი მიიღო მოგებ-

¹⁶³⁶ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 1075.

¹⁶³⁷ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 849.

¹⁶³⁸ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 706.

ულმა მხარემ მორალური, ხოლო რამდენი – მატერიალური ზიანის სანაცვლოდ.¹⁶³⁹

არაქონებრივი ზიანის მხოლოდ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში დაკისრება თანამედროვე პირობებში სერიოზული და ინტენსიური კრიტიკის საგნად იქცა, რადგან კანონი ხშირად ვერ პასუხობს სწრაფად განვითარებადი საზოგადოებრივი ურთიერთობების მოთხოვნებს. გერმანული სასამართლოები იძულებულნი არიან არსებული ნორმების ფართო განმარტების საფუძველზე მაქსიმალურად ადეკვატური პასუხი გასცენ ახალ შეკითხვებს, რასაც მათ ყოველდღიური ცხოვრება სთავაზობს.¹⁶⁴⁰

ზ.ბ. მორალური ზიანის საკანონმდებლო რეგულირება

მორალური ზიანის ანაზღაურებით დაცული არამატერიალური სიკეთე ადამიანის საყოველთაო უფლებებისა და თავისუფლების ნაწილია. საქართველოს კონსტიტუცია პირდაპირ განამტკიცებს პიროვნებისა და მისი პირადი ცხოვრების, ასევე ამ ცხოვრების ამსახველი ნებისმიერი მონაცემის (მისი არსებობის ფორმის (ელექტრონული, წერილობითი) მიუხედავად) ხელშეუხებლობას. მეორე მხრივ, სიტყვის თავისუფლებასთან კოლიზიის თავიდან ასაცილებლად იგივე კონსტიტუცია უშვებს ამ ფუნდამენტური უფლების კანონის საფუძველზე შეზღუდვის შესაძლებლობას, თუ ეს აუცილებელია „სხვათა უფლებებისა და ღირსების დასაცავად“ (საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლის მე-4 პუნქტი).

კონსტიტუციის 45-ე მუხლი ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების მოქმედებას (მათი შინაარსის გათვალისწინებით) ასევე ავრცელებს იურიდიულ პირებზეც. შესაბამისად, ყველა უფლება, რომელიც მორალური ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებასთან კავშირშია, შეიძლება გახდეს იურიდიული პირის მოთხოვნის საფუძველი, თუ ასეთი რამ თვით ნორმის მიზანსა და საღ აზრს არ ეწინააღმდეგება. (მაგალითად, იურიდიულ პირს არ შეიძლება გააჩნდეს ღირსება, რადგან ეს უკანასკნელი სოციალური ფსიქოლოგიის კატეგორიაა და იურიდიულ პირს, როგორც იურიდიულ ფიქციას, არ შეიძლება მასთან რაიმე საერთო ჰქონდეს).

კონსტიტუციის შემდეგ სამოქალაქო კოდექსი ახდენს ზემოაღნიშნულ ძირითად უფლებათა დაცვის დეტალიზაციას. მე-18 მუხლმა არამატერიალური და არაქონებრივი ზიანის აღმნიშვნელ ტერმინად „მორალური ზიანი“ განამტკიცა და მიუთითა, რომ ბრალეული ხელყოფის შემთხვევაში მისი მოთხოვნა შესაძლებელია მატერიალური ზიანისაგან დამოუკიდებლად.

მორალური ზიანის ანაზღაურების კერძო შემთხვევას ითვალისწინებს 413-ე მუხლი. ეს ნორმა ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს პირს, ვის ჯანმრთელობასაც ზიანი მიადგა მოვალის მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედების შედეგად.

სამოქალაქო კოდექსი არ არის ერთადერთი საკანონმდებლო აქტი, რომელიც მორალური ზიანის ანაზღაურების კერძო შემთხვევებს არეგულირებს. მაგალითად,

¹⁶³⁹ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 849.

¹⁶⁴⁰ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essential Cases on Damage, 2011, 707.

„რეკლამის შესახებ“ საქართველოს კანონის 21-ე მუხლის მეხამე პუნქტის თანახმად, „პირებს, რომელთა უფლებები და ინტერესები დარღვეულია არასათანადო რეკლამის შედეგად, უფლება აქვთ დადგენილი წესით, სარჩელით მიმართონ სასამართლოს ჯანმრთელობისა და ქონებისათვის, სახელის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციისათვის მიყენებული ზიანის კომპენსაციის თაობაზე და მოითხოვონ არასათანადო რეკლამის საჯაროდ უარყოფა“.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი პირდაპირ არ მიუთითებს დაზარალებულის უფლებაზე, მოითხოვოს იმ მორალური ზიანის ანაზღაურება, რომელიც დანაშაულის შედეგად მიადგა, თუმცა თვით დაზარალებულის ლეგალური დეფინიციიდან მსგავსი დასკვნის გამოტანა შესაძლებელია (სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-2 მუხლი).

ზ.გ. მორალური ზიანის სამართლებრივი შინაარსი

ზიანის სხვა სახეების დასახასიათებლად ხშირად უთითებენ მათ ეკონომიკურ თუ სამართლებრივ მახასიათებლებზე. ამ მხრივ მორალური ზიანი გამონაკლისს წარმოადგენს, ვინაიდან მისი სამართლებრივი შეფასება და შინაარსის დაზუსტება ხდება სამართლის, ფილოსოფიის, სოციოლოგიის, ფსიქოლოგიისა და მედიცინის მიღწევებისა და ამ დარგებში არსებული კვალიფიკაციის გათვალისწინებით.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ მორალური ზიანის ანაზღაურება, როგორც სამოქალაქო-სამართლებრივი სანქცია, გათვალისწინებულია არაქონებრივი და არამატერიალური ზიანის მიყენებისათვის. ამ დროს ზიანი, მისი კლასიკური მნიშვნელობით, მატერიალურად არ ვლინდება, რის გამოც საკმაოდ რთულია მისი ქონებრივი ეკვივალენტით გამოსახვა.

რთულია შეაფასო დედისათვის მიყენებული მორალური ზიანი, როდესაც ფოსტის მოხელის ბოროტი ხუმრობის გამო მას ჩაბარდება არმიაში მყოფი შვილის ტრაგიკული დაღუპვის ამსახველი წერილი.

მორალური ზიანის სამართლებრივი შინაარსის დაზუსტება შესაძლებელია იმ არამატერიალური და არაქონებრივი სიკეთეების დახასიათებით, რომელთა დაცვასაც კანონმდებელი მათი ხელყოფისათვის ანაზღაურების დაწესებით აღწევს.

საყოველთაოდ აღიარებული შეხედულების თანახმად, მორალური ზიანის ანაზღაურება ხდება პატივის, ღირსების, საქმიანი რეპუტაციის, პიროვნებისა და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის წინააღმდეგ მიმართული ისეთი მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებისათვის, რამაც ზიანის დადგომა გამოიწვია. ერთ-ერთი კლასიფიკაციით, პიროვნების დაცვის გარანტიად არსებული ნორმები შეიძლება პირობითად სამ ნაწილად დაგვით: 1. ნორმები, რომლებიც იცავენ პირის თვითგამოხატვის უფლებას (უფლება საკუთარ გამოსახულებაზე, საკუთარი მოსაზრების წერილობით ან ზეპირად გავრცელების უფლება); 2. პირის სოციალური სტატუსის დამცველი რეგულირებები (პატივისა და ღირსების დაცვა); 3. მისი „სოციალური არსებობისათვის აუცილებელი გარემოს“ (პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა) ხელყოფის დაუშვებლობაზე ორიენტირებული ნორმები.¹⁶⁴¹ ეს არ არის ერთადერთი და უნივერსალური კლასიფიკაცია. შეიძლება ისიც ითქვას, რომ ასეთი საერთოდ არ არსებობს. სამარ-

¹⁶⁴¹ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 623.

თლებრივ ნორმათა დაჯგუფების ვარიანტთა სიმრავლე მხოლოდ მათ მიერ დაცული ინტერესის კომპლექსურობასა და მრავლმხრივობას უსვამს ხაზს.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ სამართლებრივ დაცვას იმსახურებს არა მხოლოდ ფიზიკური ჯანმრთელობა, არამედ ადამიანის სულიერი ნონასწორობაც.¹⁶⁴² ნებისმიერი ხელყოფა, რომელიც არსებითად აზიანებს ამ სიკეთეს, შესაბამისი მტკიცებულებების არსებობის პირობებში, შეიძლება გახდეს მორალური ზიანის ანაზღაურების საფუძველი.

თ. პატივი და ღირსება

პატივი და ღირსება სოციალური ფილოსოფიის კატეგორიებია, რომლებსაც სამართალი მათი დაცვის უზრუნველსაყოფად იყენებს. ადამიანის, როგორც ინდივიდის დამოკიდებულება საკუთარ თავთან, საზოგადოებასთან და პირიქით, საზოგადოების დამოკიდებულება კონკრეტული ფიზიკური პირის მიმართ, აყალიბებს საერთო შეხედულებას სოციალური ღირებულებებისადმი ამ პირის დამოკიდებულების შესახებ. ადამიანის მიერ საკუთარი პიროვნულობის განცდა და თვითშეფასება (ღირსება) პირდაპირ კავშირშია მის შესახებ არსებულ საზოგადოებრივ შეხედულებასთან (პატივთან). ეს ურთიერთკავშირი იმდენად მჭიდრო და ბუნებრივია, რომ ხშირად მათ შორის მკვეთრი ზღვრის გავლება არ ხდება ხოლმე. შემთხვევითი არ არის, რომ მე-18 მუხლი ამ ორ უმნიშვნელოვანეს კატეგორიას ერთმანეთის გარეშე არ მოიხსენიებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ მათი დაცვა ერთდროულად არის უზრუნველყოფილი.

მაგალითი: ცნობილ მწერალზე, რომლის რომანებიც დიდი ტირაჟით ძალიან სწრაფად იყიდება, ყვითელი პრესის რამდენიმე გამოცემამ ერთდროულად გამოაქვეყნა სტატია. სტატიაში მოყვანილი იყო „სკანდალური მტკიცებულებები“ იმის დასადასტურებლად, რომ რომანებს არა თვითონ მწერალი, არამედ მისი სიდედრი წერდა. ჟურნალები ასევე იუწყებოდნენ მწერლის მხრიდან სიდედრისადმი უდიერად მოპყრობის ფაქტებზე, რაც მწერლის მიერ ნამდვილი ავტორის ნაწერების მითვისებაში გამოიხატებოდა. ასეთი ცრუ ინფორმაციის გავრცელებით ერთდროულად ხდება როგორც პატივის, ასევე ღირსების ხელყოფა. დაზარალებულ მწერალს ინფორმაცია ფსიქიკურ ტანჯვას აყენებს ჯერ იმის გამო, რომ საზოგადოებაში მის რეპუტაციას, მისი პიროვნებისადმი დამოკიდებულებასა და მწერლის პოპულარობას სერიოზულ დარტყმას აყენებს. შემდეგ კი იმის გამო, რომ საქციელი, რომელსაც დაზარალებულს მიაწერენ, მისი პიროვნული და მორალური ღირებულებებიდან გამომდინარე, მისთვის მიუღებელია. დაზარალებულს უწევს საზოგადოებისათვის იმის მტკიცება, რომ გავრცელებული ინფორმაცია მხოლოდ პროვოკაციაა. სიტუაციას განსაკუთრებით ამძაფრებს ის გარემოება, რომ მწერლის შემოქმედებითი პოზიცია აბსოლუტურად განსხვავდება იმ სტერეოტიპისაგან, რომლის შექმნასაც, მის პიროვნებასთან დაკავშირებით, ყვითელი პრესის წარმომადგენლები ცდილობენ. ამ დროს განცდილმა მძიმე ფსიქიკურმა ტრავმამ შეიძლება სხვადასხვაგვარი გავლენა მოახდინოს ადამიანზე.

თუ შეთხზული მაგალითიდან რეალურ ფაქტებზე გადავალთ, შეგვიძლია გავიხ-

¹⁶⁴² *Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 605.*

სენოთ, როგორ მიძიმედ განიცადა ნიკო ფიროსმანმა მისი პიროვნებისა და შემოქმედების მისამართით რამდენიმე გესლიანი სტატიის გამოქვეყნება, სადაც სტატიის ავტორები მხატვარს აქილიკებდნენ და მის ნამუშევრებს ზედმეტად პრიმიტიულად და შემოქმედებითი ღირებულების არმქონედ წარმოაჩენდნენ.

პატივისა და ღირსების შემლახველი ქმედებისათვის ზიანის ანაზღაურების ადეკვატური ოდენობის განსაზღვრა სასამართლოს საქმეა. მან უნდა უზრუნველყოს სამოქალაქო-სამართლებრივი სანქციის მიერ როგორც რეპრესიული, ასევე პრევენციული (სხვა პირების გაფრთხილება, თავი შეიკავონ ანალოგიური ქმედებისაგან) და სატისფაქციური (დაზარალებული პირის ფსიქიკური ტანჯვის კომპენსაცია და მისი დაკმაყოფილება) ფუნქციის შესრულება.

ზიანის არსებობის ფაქტისა და მისი ოდენობის განსაზღვრის საქმეში კრეატიულმა მეთოდებმა განსაკუთრებული პოპულარობა აშშ-ში მოიხვეჭა. აშშ-ის სასამართლო პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც ადვოკატები სასამართლოს აჩვენებენ დაზარალებულის ცხოვრების ერთი დღის ამსახველ ვიდეოს მისთვის ზიანის მიყენების შემდეგ. ამით ისინი ცდილობენ მაქსიმალურად დრამატულად აღწერონ მიყენებული ზიანი და ასანაზღაურებელი თანხის გაზრდას მიაღწიონ.¹⁶⁴³

ი. პიროვნებისა და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა

პიროვნების ხელშეუხებლობისა და პირად ცხოვრებაში ჩაურევლობის პრინციპები ასევე სასამართლო პრაქტიკის პირმშოა.

პირად ცხოვრებაში ჩაურევლობის სამართლებრივი დაცვის პირველი პრეცედენტი ინგლისში უკავშირდება დედოფალ ვიქტორიასა და მის მეუღლეს პრინც ალბერტს. პრინცმა და დედოფალმა ოჯახურ გარემოში, ხუმრობით ერთმანეთის სურათები დახატეს და მოსამსახურეებს მისი ასლების დამზადება სთხოვეს, ერთ-ერთმა მოსამსახურემ ასლების მეტი რაოდენობა დაამზადა და ასე მოხვდა სურათები უცხო პირის ხელში, რომელმაც მათი საჯარო გამოფენაზე გატანა გადაწყვიტა. სურათების აბსოლუტურად უწყინარი და არასკანდალური ხასიათის მიუხედავად, პრინცმა ჩათვალა, რომ ეს მისი ოჯახის პირად ცხოვრებაში ჩარევა იყო. სასამართლომ დააკმაყოფილა პრინცის მოთხოვნა და ყურადღება გაამახვილა არა იმ ფაქტზე, რა იყო სურათზე გამოსახული, არამედ საჯარო განხილვისათვის მისი გამოტანის გზებსა და საშუალებებზე. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ადამიანებმა, ვინც სურათების გასაჯაროება მოახდინეს, დაარღვიეს სამეფო ოჯახის პირად ცხოვრებაში ჩაურევლობის პრინციპი და ბოროტად გამოიყენეს მათი ნდობა.¹⁶⁴⁴

აღსანიშნავია, რომ პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობასთან დაკავშირებულ სარჩელებს ინგლისური სამეფო ოჯახისათვის არც XX საუკუნეში დაუკარგავს მნიშვნელობა. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ მრავალრიცხოვანი პაპარაცებისა თუ ჟურნალისტების უზარმაზარი არმიის მიერ პერმანენტულად ირღვეოდა პრინცისა დიანას პირად ცხოვრებაში ჩაურევლობის უფლება. ერთ-ერთი ვერსიით, სასიკვდილო ავტოავარიის მიზეზი ისიც გახდა, რომ პრინცესას მძღოლი აბეზარი პაპარაცებისაგან

¹⁶⁴³ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Louisiana Perspectives, 2008, 387.

¹⁶⁴⁴ Quinn, Tort Law, 2012, 447.

თავის დაღწევას ცდილობდა.¹⁶⁴⁵

პიროვნების ხელშეუხებლობა გულისხმობს როგორც ფიზიკური, ასევე ვერბალური ხელყოფისაგან დაცვის სავალდებულობას და ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებებისა და თავისუფლებების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია.

პირის კერძო ცხოვრება (Privacy) და მისი დეტალების ამსახველი ნებისმიერი (ფოტოსურათის, ვიდეოს, ან სხვა სახით არსებული) წყარო თუ ინფორმაცია შეიძლება ჩაითვალოს დაცვის ობიექტად.

კერძო ცხოვრების ხელშეუხებლობის დაცვის სავალდებულობის პრინციპულ დონეზე აღიარების მიუხედავად, ევროპულ სასამართლო პრაქტიკაში მისი კონკრეტული შინაარსი ერთგვაროვნად დადგენილი არ არის. მაგალითად, ბრიტანეთის პარლამენტის ლორდთა პალატა 2004 წელს საკმაოდ თავშეკავებულად მიუდგა ამ საკითხს და უარყო დედისა და შვილის სარჩელი, რომლებიც ციხეში მყოფ ოჯახის წევრთან შეშვებამდე გააშვებულეს და ისე გაჩხრიკეს. ამ ფაქტმა ისე იმოქმედა დადა-შვილის ფსიქიკაზე, რომ ისინი დიდი ხნის განმავლობაში იმყოფებოდნენ მწვავე ემოციური სტრესის ქვეშ. სასამართლომ უარყო მათი სარჩელი იმ მოტივით, რომ ასეთი სახის დელიქტს (tort) ინგლისური სამართალი არ იცნობს.¹⁶⁴⁶

კერძო ცხოვრებაში ჩაურევლობის დარღვევისათვის ზიანის ანაზღაურების დაკისრებას ყოველთვის ართულებს ამ უფლებასთან სიტყვის თავისუფლებისა და ინფორმაციის მიღების თავისუფლების კოლიზია. ერთი მხრივ, ნებისმიერ პირს უნდა ჰქონდეს უფლება იცხოვროს ისე, რომ თვითონ შეარჩიოს ვის რა დოზით გაანდობს საკუთარი პირადი ცხოვრების დეტალებს. მეორე მხრივ, საქმე ეხება საჯარო ინტერესს, რადგან საზოგადოებას, როგორც წესი, აინტერესებს ამა თუ იმ ცნობილი პიროვნების ცხოვრების კონფიდენციალური დეტალები. ზოგიერთ შემთხვევაში ინფორმაციის მიღების უფლებას ასევე უკავშირებენ დანაშაულის ჩამდენ პირთა მხილების აუცილებლობასაც და აღნიშნავენ, რომ ინფორმაციის შეუზღუდავი გავრცელება ხელს უწყობს დანაშაულისა და სხვა სამართალდარღვევების აღკვეთას. ერთი მხრივ, საზოგადოებას უნდა ჰქონდეს ინფორმაცია საჯარო პირების შესახებ და უნდა შეეძლოს ამ მიმართულებით თავისი მოთხოვნების დაკმაყოფილება. მეორე მხრივ, პირებს, რომლებიც საჯარო ინტერესისა და ყურადღების ცენტრში არიან, უნდა ჰქონდეთ „სხვა ადამიანების მსგავსად ცხოვრების“ რეალური შესაძლებლობა. ამ ორი უფლების კოლიზია საკმაოდ ხშირი შემთხვევაა. მათ შორის ზღვრის გასაველებად აუცილებელი კონკრეტული კრიტერიუმების ჩამოყალიბების შეუძლებლობის გამო სასამართლო ვალდებულია საქმის გარემოებების ყოველმხრივი, ობიექტური და სრული გამოკვლევის საფუძველზე დაადგინოს, ადგილი ჰქონდა საჯარო ინტერესის დაკმაყოფილებისაკენ მიმართულ კანონიერ ქმედებას, თუ მოხდა პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის იგნორირება.

პირადი (კერძო) ცხოვრების ხელყოფისათვის მორალური ზიანის ანაზღაურების დაკისრება ასევე რთულად შესაფასებელი საკითხია. ამ შემთხვევაში გადწყვეტილების დასაბუთებულობა დამოკიდებულია არა იმდენად კანონზე (ვინაიდან ეს უკანასკნელი მხოლოდ ზოგადი ფორმულების ჩამოყალიბებით კმაყოფილდება), რამდენადაც სა-

¹⁶⁴⁵ *Quinn*, Tort Law, 2012, 448.

¹⁶⁴⁶ *Quinn*, Tort Law, 2012, 449.

სამართლოს უნარზე, სწორად შეაფასოს დარღვევის სიმძიმე და ხარისხი სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორების გათვალისწინებით და ანაზღაუროს მორალური ზიანი გონივრული და ადეკვატური ოდენობით.

კ. საქმიანი რეპუტაცია

საქმიანი რეპუტაცია გულისხმობს სამეწარმეო ან სხვა საქმიანობაში ჩართული პირის შესახებ დროის გარკვეულ მონაკვეთში ჩამოყალიბებულ ძირითად შეფასებასა და შეხედულებებს, რაც გავლენას ახდენს ამ პირის საქმიანობაზე და განაპირობებს მის წარმატებას ან წარუმატებლობას. საქმიანი რეპუტაცია შეიძლება გააჩნდეს როგორც ფიზიკურ, ასევე იურიდიულ პირს (რასაც ვერ ვიტყვით პატივსა და ღირსებაზე, რომლითაც მხოლოდ ადამიანები ხასიათდებიან). საქმიანი რეპუტაცია თავის თავში მოიცავს ამა თუ იმ პირის საქმიანი უნარ-ჩვევების, მისი ცოდნისა და გამოცდილების, პროფესიონალიზმისა და საქმიან პარტნიორობთან ურთიერთობის შესახებ საზოგადოებაში გავრცელებული ინფორმაციის საფუძველზე ჩამოყალიბებულ ზოგად შეფასებას. იგი მუდამ სტატიკურ მდგომარეობაში არ არის, არამედ განიცდის ცვლილებებს დადებითი ან უარყოფითი მიმართულებით. ინფორმაცია ამა თუ იმ პირის საქმიანი რეპუტაციის შესახებ მისკენ მიიზიდავს, ან, პირიქით, მისგან განიზიდავს კლიენტებს, კოლეგებსა თუ მასთან საერთო ინტერესით დაკავშირებულ სხვა პირებს.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, საქმიანი რეპუტაციის ხელყოფა აუცილებლად არის დაკავშირებული ზიანთან (შემოსავლის დაკარგვა ან შემცირება, ახალი ბაზრის, ახალი კლიენტის დაკარგვა, კონტაქტების გაუარესების გამო საქმიანობის გაფართოების შეფერხება და ა.შ). ზიანის არსებობისას კი მისი დაანგარიშება ისევე დაკავშირებული სირთულეებთან, როგორც მიუღებელი შემოსავლის ან მორალური ზიანის ანაზღაურების შემთხვევებში.

საქმიანი რეპუტაციის შელახვის ფაქტის, როგორც უარყოფითი შედეგის არსებობა და ამ შედეგის ზიანის მიმყენებლის ქმედებასთან პირდაპირი მიზეზობრივი კავშირის დასაბუთება მოსარჩელის ვალდებულებაა. თუ საქმიანი რეპუტაციის შემლახველი ცნობების უარყოფასთან ერთად პირი ზიანის ანაზღაურებასაც ითხოვს, მაშინ მან ისიც უნდა დაამტკიცოს, რომ მოპასუხე ბრალეულად და მართლსაწინააღმდეგოდ მოქმედებდა. შეფასებისას მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ ზიანის მომტანი ინფორმაციის შინაარსს, არამედ მისი გავრცელების ფორმასაც. თანამედროვე მარკეტინგული ტექნოლოგიების გამოყენებით შესაძლებელია სრულიად უწყინარი სიტყვათა წყობა ისეთი ქვეტექსტით ან ფორმით გადმოიცეს, რომ საქმიანი რეპუტაციის შელახვა გამოიწვიოს.

ზოგადი პრინციპის თანახმად, სინამდვილის შესაბამისი ინფორმაცია, რომელიც საჯარო ინტერესის გათვალისწინებით ვრცელდება, არ შეიძლება ჩაითვალოს საქმიანი რეპუტაციის შელახვად.

მაგალითი:

საქმიანი რეპუტაციის შელახვად არ ჩაითვლება, თუ ღვინის ქიმიური ლაბორატორიის დირექტორი მოიწვევს პრესკონფერენციას, სადაც ლაბორატორიის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგებს გამოაქვეყნებს. თუ ის მედიასაშუალებებს წარუდგენს

მეცნიერულად დამტკიცებულ შედეგებს, რომლის თანახმადაც ა, ბ და გ კომპანიების მიერ ჩამოსხმული ღვინო შეიცავს ჯანმრთელობისათვის მავნე ნივთიერებებს, ეს არ იქნება საქმიანი რეპუტაციის შელახვა. ასეთ დარღვევაზე და შესაბამისად, ზიანის ანაზღაურებაზე იმ შემთხვევაში შეიძლება ვისაუბროთ, თუკი ღვინის კომპანიები დაამტკიცებენ, რომ ლაბორატორიის დირექტორმა განზრახ ან გაუფრთხილებლობით არასწორი ინფორმაცია გაავრცელა.

აბსოლუტური ქეშმარიტების დადგენა ხშირად ადამიანთა შესაძლებლობებს აღემატება, ამიტომ ძალიან რთულია ზღვრის გავლება საქმიანი რეპუტაციის შელახვასა და მაგალითად, ჩვეულებრივ ფარდობით საექსპერტო დასკვნას შორის.

პრაქტიკაში ძალიან ხშირია შემთხვევები, როდესაც სასამართლოს მიერ ან სასამართლოს გარეთ, კომპანიების მიერ დაქირავებული მაღალი დონის ექსპერტებიც კი ვერ აკეთებენ ერთმნიშვნელოვან დასკვნას მასზე, თუ რამ გამოიწვია ესა თუ ის უარყოფითი შედეგი. საქართველოს უზენაესი სასამართლო იძულებულია აღიაროს, რომ „ექსპერტის დასკვნა ხშირ შემთხვევაში შეიცავს ისეთი მითითებებს, რაც ცალსახად გამორიცხავს კატეგორიული დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას“.¹⁶⁴⁷ ასეთ დროს გავრცელებულ პრაქტიკად ითვლება ექსპერტის მიერ ე.წ. „ფარდობითი დასკვნის“ დაწერა, რომლის ფორმულირება გაცილებით ნაკლებ კატეგორიულია (მაგალითად, „ერთი და იმავე მარკის ავტომანქანების ხშირი დაზიანება დამუხრუჭებისას შეიძლება გამოწვეული იყოს საბურავების რეზინის შემადგენლობით, რომელიც არასწორად ურთიერთქმედებს ასფალტის ქიმიურ შემადგენლობასთან და სრიალს იწვევს“ ან „კარაქის საკვებად უვარგისობა შეიძლება გამოწვეული იყოს არასწორი შეფუთვით ან მის შემადგენლობაში შემავალი ემულგატორების დაბალი ხარისხით, ან ორივე ფაქტორით ერთად“ და სხვა). ასეთ შემთხვევაში საექსპერტო დასკვნამ შეიძლება გამოიწვიოს საბურავების მწარმოებლის საქმიანი რეპუტაციის შელახვა, ან კარაქის შეფუთვაზე სპეციალიზებული კომპანიის მიერ კლიენტების დაკარგვა და ა.შ. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ექსპერტი უბრალოდ ვარაუდობს უარყოფითი შემთხვევის შესაძლო შედეგის არებობას, ვინაიდან აბსოლუტური დასკვნის დადება მეცნიერებისა და ტექნიკის არსებული დონის გათვალისწინებით ყოველთვის შესაძლებელი არ არის. ამ დროს საკმაოდ რთულია, მას საქმიანი რეპუტაციის შელახვა ბრალად შეერაცხოს. მეორე მხრივ, ასეთ საქმეში გამოცდილ ექსპერტს შეუძლია მოძებნოს ისეთი ფორმულირება, რომელიც საშუალებას მისცემს მას, ერთი მხრივ, თავი დაიზღვიოს, ხოლო, მეორე მხრივ, ისეთი მინიშნება გააკეთოს, რომელზეც საკმაოდ ფაქიზ და მგრძობიარე ბაზარს მკვეთრი რეაქცია ექნება. გახმაურებულ საქმესთან დაკავშირებით ნათქვამმა, ან დაწერილმა ერთმა წინადადებამ შეიძლება კომპანიას დააკარგინოს ბაზარზე ის ადგილი, რომლის მოსაპოვებლადაც ის წლების განმავლობაში უზარმაზარ თანხებს ხარჯავდა. ასეთ შემთხვევებში სასამართლოს უმთავრესი ფუნქციაა, საქმეში არსებული ყველა დეტალის გათვალისწინებით, მტკიცებულებათა ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური გამოკვლევის საფუძველზე, გამოიტანოს დასაბუთებული გადაწყვეტილება.

¹⁶⁴⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 7 აპრილის №ას-1009-946-2010 განჩინება.

ლ. მორალური ზიანის თანხაში გამოსახვის სირთულე და მასთან დაკავშირებული საკითხები

ზოგადი პრინციპის თანახმად, ზიანის მატერიალური (ფულადი) ანაზღაურება დასაშვებია მაშინ, როდესაც ზიანის ხასიათიდან და ბუნებიდან გამომდინარე პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა შეუძლებელია და ფულადი ანაზღაურების შესაძლებლობა კანონით პირდაპირ არის გათვალისწინებული.¹⁶⁴⁸ აღნიშნული პრინციპის კონკრეტულ გამოვლინებას წარმოადგენს 413 | მუხლი, რომლის თანახმადაც, „არაქონებრივი ზიანისათვის ფულადი ანაზღაურება შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს მხოლოდ კანონით ზუსტად განსაზღვრულ შემთხვევებში, გონივრული და სამართლიანი ანაზღაურების სახით“. ეს ზოგადი დანაწესი შეგვიძლია გავავრცელოთ მორალური ზიანის ანაზღაურების ნებისმიერ მოთხოვნაზე, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას არა მხოლოდ სამოქალაქო კოდექსის, არამედ, ზოგადად, საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით.

ქართული სამოქალაქო სამართლის ზემოაღნიშნული ნორმა ორ ძირითად კრიტერიუმს გამოყოფს: გონივრულობასა და სამართლიანობას.

ლ.ა. გონივრულობა

გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ გონივრულობა კერძო სამართლის (და ალბათ ზოგადად სამართლის) ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია. სამოქალაქო კოდექსსა თუ სხვა კანონებში არცთუ იშვიათად ვხვდებით მასზე მითითებას. საღი აზრი (Ratio) ყოველთვის მოიაზრება სამართლის ნებისმიერი ნორმის უკან. არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურებასთან მიმართებაში კანონმდებლის მიერ ამ კრიტერიუმის განსაკუთრებული ხაზგასმა იმაზე მიუთითებს, რომ ეს ის შემთხვევაა, სადაც საღი აზრი ძალიან მნიშვნელოვან როლს უნდა ასრულებდეს.

საკუთარი შინაგანი სამყაროს, შესაძლებლობებისა და სისუსტეების სრულყოფილი აღქმა ხშირად ადამიანს თვითონაც არ შეუძლია. შესაბამისად, რთული წარმოსადგენია სრულყოფილებაზე საუბარი, როდესაც საქმე ეხება ადამიანის შინაგანი განცდების, მისთვის მიყენებული ფსიქიკური ტანჯვის შეფასებას და მითუმეტეს, მისი ფულადი ეკვივალენტის დადგენას. ერთადერთი, რასაც დაბალანსებული შუალედის მოძებნა უნდა მოჰყვეს, ეს გონივრულობაა.

გონივრულობაში იგულისხმება მისი ობიექტური და არა სუბიექტური გაგება. გადანყვეტილება გონივრულად ჩაითვლება, როდესაც კონკრეტული საქმისადმი ემოციურად ნეიტრალური ადამიანების უმრავლესობა გარკვეული სოციალური ღირებულებების მატარებელ საზოგადოებაში მას ასეთად (გონივრულად) მიიჩნევს. ამ შემთხვევაში ხაზგასმა სოციალურ ღირებულებებზე შემთხვევითი არ არის. მოსამართლე, როგორც იმავე საზოგადოების წევრი, ისევე განიცადის იმ სტერეოტიპების, ღიად თუ ფარულად აღიარებული შეხედულებების გავლენას, როგორც საზოგადოების ნებისმიერი წევრი.

გონივრულობის კრიტერიუმის მოშველიება აუცილებელია მაშინაც, თუ მხარეები მორალურ ზიანს იქ ხედავენ, სადაც ის რეალურად არ არის.

¹⁶⁴⁸ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 680.

მაგალითი:

ნადირობის მოყვარულ მოსარჩელეს საკუთარი სახლის ჰოლში ეკიდა ირმის თავი, რომელიც მან მოკლა უნგრეთში. სახლის რემონტის დროს მუშებს თავი ჩამოუვარდათ და გატყდა. აღმოჩნდა, რომ მისი აღდგენა შეუძლებელი იყო. მოსარჩელე ამტკიცებდა, რომ მას ზიანი მიადგა იმ ოდენობით, რაც ღირდა უნგრეთში სანადიროდ წასვლა, ვინაიდან ირმის თავი დაკავშირებული იყო უნგრეთში ნადირობის მოგონებებთან. გერმანულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მოსარჩელეს შეეძლო მოეთხოვა მხოლოდ თავის ღირებულება და არა უნგრეთში ნადირობის ღირებულება.¹⁶⁴⁹ ამ შემთხვევაში სასამართლომ ჩათვალა, რომ ზიანი იყო მატერიალური და არ გულისხმობდა არამატერიალურ ელემენტებსაც. შესაბამისად, პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა არ შეიძლებოდა დაკავშირებოდა უნგრეთში სანადიროდ წასვლას, როდესაც ძალიან მარტივად შეიძლებოდა ანალოგიური ფიტულის შექმნა.

ანალოგიური გადანყვეტილება მიიღო სამივე ინსტანციის სასამართლომ საქართველოში, როდესაც მოსარჩელე ითხოვდა მოპასუხის მიერ მისი ნივთებით უკანონო სარგებლობის გამო მიყენებული მორალური ზიანის ანაზღაურებას. მოსარჩელის მითითებით, მოპასუხისაგან ნივთების გამოთხოვის გართულებამ ის მოსწყვიტა საყვარელ საქმეს, რაც მან მტკივნეულად განიცადა და გადაიტანა. სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზე, რომ მოპასუხის მიერ მორალური ზიანის განცდის ფაქტის დამადასტურებელი არც ერთი მტკიცებულება წარმოდგენილი არ ყოფილა.¹⁶⁵⁰ ადამიანები ემოციურად რეაგირებენ მათ გარშემო მომხდარ მოვლენებზე. ეს ემოცია შეიძლება იყოს დადებითი ან უარყოფითი, მაგრამ უარყოფითი ემოცია ან განცდა ჯერ კიდევ არ ნიშნავს მის მორალურ ზიანად აღიარებას. ასეთი კვალიფიკაციისათვის ზიანის ანაზღაურების გონივრულობის შესაბამისი მტკიცებულებებით დადასტურება აუცილებელია.

ლ.ბ. სამართლიანობა

მორალური ზიანის მიყენების ფაქტი მოსარჩელის უარყოფით ემოციურ განწყობას, მისი ფსიქოლოგიური მდგომარეობის უარესისაკენ შეცვლას გულისხმობს. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ ზიანის მიმყენებლისათვის ანაზღაურების დაკისრებას მოჰყვება (ან უნდა მოჰყვეს) დაზარალებულის შინაგანი, ემოციური მდგომარეობის გამოსწორება, მისი დაკმაყოფილება.¹⁶⁵¹ ეს ყველაფერი კი, გარკვეულწილად, სამართლიანობის აღდგენის, მისი რეალურად არსებობის განცდასა და მისადმი რწმენას განამტკიცებს. თუ ანაზღაურება არ იქნება სამართლიანი, ის ვერ უზრუნველყოფს ამ ფუნქციის შესრულებას, ვერ შთაუნერგავს ზიანის მიმყენებელს და მის მსგავსთ კანონისადმი პატივისცემას, არ დააკმაყოფილებს მოსარჩელეს და გამოიწვევს საზოგადოების უარყოფით შეფასებას. სამართლიანობის კრიტერიუმში გონივრულობისაგან მონყვეტით არ განიხილება. ისინი ურთიერთკავშირში არიან, ურთიერთქ-

¹⁶⁴⁹ Winiger/Koziol/Koch/Zimmermann (editors), Digest of European Tort Law, 2nd Volume, Essenential Cases on Damage, 2011, 721.

¹⁶⁵⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 2 მაისის №ას-243-228-2011 განჩინება.

¹⁶⁵¹ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 681.

მედებენ ერთმანეთზე და საბოლოო ჯამში, მიზნად საერთო შედეგის მიღწევას ისახავენ. ისევე, როგორც გონივრულობის შემთხვევაში, სამართლიანი ანაზღაურების საბოლოო განსაზღვრა სასამართლოს ამოცანაა. გადანყვეტილების მიღებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს სამართლიანობის, როგორც სოციალური კატეგორიის, უნივერსალური ნიშნები, რაც საერთოა ცივილიზებული კაცობრიობისათვის. ასევე მნიშვნელოვანია სამართლიანობის მახასიათებლები, კონკრეტული საზოგადოების თუ სოციალური ჯგუფის შიგნით. მოპასუხეზე დაკისრებული ანაზღაურება ეფექტური უნდა იყოს, რათა მისი შედეგი პირადად განიცადოს როგორც დაზარალებულმა, ასევე ზიანის მიმყენებელმა. ის ფაქტი, რომ მოსამართლე და მასთან ერთად მთელი საზოგადოება შეძრულია მორალური ზიანის მიმყენებლის საქციელით და რომ მისთვის მკაცრი სასჯელი ემეტება, არ უნდა გახდეს ანაზღაურების ისეთი ოდენობით დაკისრების საფუძველი, რომ მის ეფექტურ აღსრულებას პრობლემები შეექმნას.

მაგალითი:

საბავშვო ბაღის გამგეს მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით უჩივლა რამდენიმე ათეული ბავშვის მშობელმა. დამტკიცდა, რომ ბაღის გამგე პატარებს განსაკუთრებული სისასტიკით სჯიდა, რამაც ბავშვების უმრავლესობის ფსიქიკის მოშლა გამოიწვია. ბავშვების მდგომარეობიდან გამოყვანა მხოლოდ ფსიქოლოგიური რეაბილიტაციის ხანგრძლივი კურსის გავლის შემდეგ მოხერხდა. სადავო არ არის, რომ ჩადენილი ქმედება თავისი ხასიათით ამაზრზენია და მას არავითარი გამართლება არ აქვს. თუ „გაბრაზებული“ მოსამართლე მოპასუხეს მილიონი ლარის გადახდას დააკისრებს, ამ დროს კი ცნობილია, რომ მას საკუთარი სახლიც კი არ გააჩნია, გადანყვეტილება არასდროს აღსრულდება და ის არც სამართლიანი იქნება და არც გონივრული. ასეთ დროს მოსამართლე არ უნდა მოერიდოს, ერთი შეხედვით, არასტანდარტული გადანყვეტილების მიღებას (მაგალითად, მას შეუძლია დაადგინოს, რომ მოპასუხემ თითოეულ მოსარჩელეს ყოველწლიურად გადაუხადოს გარკვეული თანხა, სანამ მათი პატარა სრულწლოვანი არ გახდება. ასეთ შემთხვევაში მოპასუხეს ჩადენილი ქმედების განცდა საკმაოდ დიდი ხნის მანძილზე გაჰყვება და ექნება შეგრძნება, რომ თავისი მართლსაწინააღმდეგო და ამორალური საქციელისათვის უნდა ზღოს იმ ქონებით, რომელსაც წლების განმავლობაში შეიძენს. მეორე მხრივ, მშობლების ემოციური დაკმაყოფილება შესაძლებელი იქნება იმის ცოდნით, რომ მოპასუხე თავის ქმედებისათვის მხოლოდ ერთდჯერადად არ აგებს პასუხს, არამედ კიდევ დიდი ხნის მანძილზე იგრძნობს საკუთარ თავზე ჩადენილი ქმედების შედეგს.

ზოგად მსჯელობას, თუნდაც მაგალითებისა და სასამართლო პრაქტიკის მოშველიებით, არ შეუძლია ამომწურავი პასუხის გაცემა კითხვაზე თუ როგორი უნდა იყოს მორალური ზიანის გონივრული და სამართლიანი ანაზღაურება. პასუხი ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში სასამართლო დარბაზში უნდა დაიბადოს, სადაც მხარეები ერთმანეთისა და სასამართლოს პირისპირ დგანან.

ქართული სასამართლო პრაქტიკა დიდი სიფრთხილით ეკიდება მორალური ზიანის ფულადი ანაზღაურების საკითხს და ცდილობს მაქსიმალურად შეზღუდოს თანხის ოდენობა. მოსარჩელის ფანტაზია მორალური ზიანის თანხობრივ ეკვივალენტთან დაკავშირებით შესაძლოა საკმაოდ შორს წავიდეს (განსაკუთრებით, როდესაც ის

სახელმწიფო ბაჟისაგან გათავისუფლებულია). არც ერთი ინსტანციის სასამართლომ არ დააკმაყოფილა სარჩელი, რომლითაც არასწორი მკურნალობისა და ჯანმრთელობისათვის ვნების მიყენების გამო განცდილი მორალური ზიანი მოსარჩელემ ერთ მილიონ ლარად შეაფასა.¹⁶⁵² სხვა საქმეზე მოსარჩელე ჯანმრთელობისათვის მიყენებული ზიანის სახით ითხოვდა დაახლოებით 67 000 ლარს და მორალურ ზიანს 50 000 ლარს. პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილებით (რომელიც ძალაში დატოვა ჯერ სააპელაციო, ხოლო შემდგომ უზენაესმა სასამართლომ), ჯანმრთელობისათვის მიყენებული ზიანი დაკმაყოფილდა სრულად, ხოლო მორალური ზიანის ასანაზღაურებლად მოპასუხეს მხოლოდ 1000 ლარის ანაზღაურება დაევა.¹⁶⁵³ ნიშნადობლივია, რომ მოსარჩელის მხრიდან გადაწყვეტილება არ გასაჩივრებულა, მოპასუხეს კი ზიანის სახეები თავის საჩივარში არ დაუკონკრეტებია და ზოგადად ითხოვდა დაკისრებული თანხის 18 000 ლარამდე შემცირებას.

მ. Punitive Damages¹⁶⁵⁴

„A state may permit punitive damages to further its legitimate interests in punishing unlawful conduct and deterring its repetition“.

United States Supreme Court, *BMW of North America vs. Gore*; 1996.

„შტატი უფლებამოსილია დაუშვას punitive damages გამოყენება თავისი ლეგიტიმური ინტერესების ხელშეწყობისათვის და დასაჯოს უკანონო ქმედება, რათა ხელი შეუშალოს მის განმეორებას“.

აშშ-ის უზენაესი სასამართლო, ჩრდილოეთ ამერიკის „ბე-ემ-ვე“ გოურის წინააღმდეგ, 1996 წელი.

Punitive damages ზიანის ერთ-ერთი სახეა ამერიკულ სამართალში, რომელიც გარკვეული პირობების არსებობისას მოვალის მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით დაზარალებულ კრედიტორს უფლებას აძლევს მოითხოვოს მისთვის მიყენებულ ზიანზე მეტი (დამატებითი) ფულადი ანაზღაურება, რომელიც, როგორც წესი, მიყენებულ ზიანს (ბევრად) აღემატება. ტერმინები: Exemplary damages, vindictive damages, smart money ასევე გამოიყენება ამ ინსტიტუტის აღსანიშნავად.¹⁶⁵⁵ ერთ-ერთი აღიარებული

¹⁶⁵² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 21 ივნისის №ას-394-373-2012 განჩინება.

¹⁶⁵³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 1 მარტის №ას-1766-1746-2011 განჩინება.

¹⁶⁵⁴ ტერმინის ქართულ შესატყვისად შეიძლება მივიღოთ „საჯარიმო ზიანის“ ცნება, თუმცა გამოსავალი ასევე შეიძლება იყოს ტერმინის ყოველგვარი თარგმანის გარეშე მიღება, რათა არ დაიკარგოს მისი წარმომავლობა და სამართლებრივი დანიშნულება. ენის უცხოური ტერმინებით გადატვირთვის სავარაუდო ბრალდების მიუხედავად, მაინც მიგვაჩნია, რომ სპეციფიკიდან გამომდინარე თარგმნა ამ შემთხვევაში რეკომენდებული არ არის.

¹⁶⁵⁵ *Lüke*, Punitive Damages in der Schiedsgerichtbarkeit, 2003, 5 .

განმარტების მიხედვით, Punitive damages არის „საკომპენსაციო და ნომინალური ზიანის ანაზღაურებისაგან განსხვავებული ფორმა, რომლის მიზანია პირის დასჯა ზიანის გამომწვევი განსაკუთრებით უარყოფითი მოქმედებისათვის და როგორც ამ პირის, ასევე მის მსგავსთა იძულება, მომავალში აღარ ჩაიდინონ მსგავსი ქმედებები“.¹⁶⁵⁶

Punitive damages, როგორც ზიანის ანაზღაურების ფორმა, ჯერ კიდევ ინგლისში არსებობდა. ინგლისელი მოსამართლეების მიერ მოსარჩელის სასარგებლოდ Punitive damages გამოყენების ერთ-ერთი პირველი შემთხვევა იყო გაზეთის გამომცემლის საქმე, რომელიც ციხეში ყალბი ბრალდებით იჯდა იმის გამო, რომ მისმა გაზეთმა მეფე ჯორჯ III გააკრიტიკა.¹⁶⁵⁷ XVIII საუკუნის ბოლოდან ამ ინსტიტუტის გამოყენება ამერიკელმა მოსამართლეებმაც დაიწყეს. მაგალითად, ერთ-ერთი საქმეში, რომელიც 1791 წელს დაფიქსირდა, მოსარჩელე ითხოვდა მოპასუხისათვის Punitive damages დაკისრებას იმ საფუძველზე, რომ პირველმა გატეხა მიცემული სიტყვა და ცოლად არ მოიყვანა ეს უკანასკნელი.¹⁶⁵⁸

ზიანის აღნიშნული სახის გამოყენებისთვის აუცილებელია ზიანის მიმყენებელი პირის მოქმედება ბოროტი განზრახვით. სწორედ ამის გამო სამართალი მას აკისრებს არა მხოლოდ ფაქტობრივი ზიანის, არამედ დამატებით ანაზღაურებასაც. აშშ-ში ერთხმად აღიარებენ, რომ მოვალისადმი ისეთი ანაზღაურების დაკისრება, რომელიც რეალურ ზიანს რამდენჯერმე აღემატება, მიზნად ისახვს ამ უკანასკნელის დასჯას ბოროტი განზრახვისათვის და სხვათა დარწმუნებას იმაში, რომ თავი შეიკავონ ანალოგიური ქმედებების ჩადენისაგან.

Punitive damages ზიანის ანაზღაურების ამერიკული სისტემის კარგი ილუსტრაციაა, თუმცა ის არ ასრულებს ისეთ როლს, რომელსაც სტატისტიკაზე არსებითი გავლენის მოხდენა შეუძლია. მონაცემები მთელი აშშ-ის მასშტაბით გაცილებით მოკრძალებულია, ვიდრე ზოგიერთ კომენტატორს სურს წარმოაჩინოს. როგორც მოსამართლეები, ასევე ნაფიცი მსაჯულები მას იყენებენ, როგორც გამონაკლისს და ძალიან ფრთხილად ეკიდებიან მისი ოდენობის განსაზღვრას.¹⁶⁵⁹ სტატისტიკა ადასტურებს, რომ Punitive Damages დაკისრება ყველაზე ხშირად ხდება ე.წ. „ფინანსური დელიქტების“ შემთხვევებში, როდესაც ზიანის მიმყენებლის მხრიდან განსაკუთრებულად გამოხატული ბოროტი განზრახვა სახეზეა.¹⁶⁶⁰ სასამართლოების მიერ Punitive damages იშვიათი და ფრთხილი გამოყენება არ ამცირებს მოსარჩელეთა მიერ მისი მოთხოვნის სიხშირეს. იგი შეიძლება ვაჭრობის საგანი გახდეს მოსარჩელესა და მოპასუხეს შორის მორიგებასთან დაკავშირებულ მოლაპარაკებებში. ამიტომ ხშირად მოსარჩელე ხელიდან არ უშვებს შანსს ჰქონდეს მსგავსი უპირატესობა, რომელიც

¹⁶⁵⁶ *Sebok*, Punitive Damages in Unated States, in: *Koziol/Wilcox*, Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives, 2009, 155.

¹⁶⁵⁷ *Sebok*, Punitive Damages in Unated States, in: *Koziol/Wilcox*, Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives, 2009, 159.

¹⁶⁵⁸ *Sebok*, Punitive Damages in Unated States, in: *Koziol/Wilcox*, Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives, 2009, 160.

¹⁶⁵⁹ *Sebok*, Punitive Damages in Unated States, in: *Koziol/Wilcox*, Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives, 2009, 156-157.

¹⁶⁶⁰ *Sebok*, Punitive Damages in Unated States, in: *Koziol/Wilcox*, Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives, 2009, 165.

გაზრდის მის შანსებს მიიღოს უფრო მეტი, ვიდრე ამ მოთხოვნის დაყენების გარეშე მიიღებდა.¹⁶⁶¹

ევროპის კონტინენტზე ამერიკული სამართლის ამ თავისებურებას ეჭვის თვალით უყურებენ. მაგალითად, ინგლისურენოვანი ტერმინი Punitive Damages გერმანულად თარგმნეს, როგორც Strafschadenersatz, რაც „სისხლისსამართლებრივი ზიანის ანაზღაურებას“ ნიშნავს. ამით გერმანელი იურისტები მიანიშნებენ, რომ რეალურ ზიანზე რამდენჯერმე აღმატებული თანხის დაკისრებით ამერიკულ სამართალს ზიანის ანაზღაურების კერძოსამართლებრივ სივრცეში შემოაქვს სისხლისსამართლებრივი ჯარიმის ელემენტები, რაც, როგორც ნესი, კონტინენტური ევროპის სამართლებრივი ტრადიციების მქონე სახელმწიფოებისათვის მიუღებელია.

არგუმენტი, რომლის თანახმადაც Punitive damages ანაზღაურების დროს ხდება საჯარო და კერძოსამართლებრივი სანქციების ერთმანეთში აღრევა, „წმინდა ევროპული“ არ არის. ამ არგუმენტს ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში მიმდინარე პოლემიკის დროს საკმაოდ ინტენსიურად იყენებდა ჰარვარდელი პროფესორი სიმონ გრინლიფი, რომელიც ამერიკული სამართლის ისტორიაში ცნობილია Punitive damages ერთ-ერთი ყველაზე დიდ მონინალმდევად.¹⁶⁶²

ევროპის კავშირის სამართლებრივი აქტების დამოკიდებულება ზიანის ანაზღაურების ამ ფორმისადმი ასევე ნეგატიურია. ევროპა მტკიცედ დგას იმ აზრზე, რომ ზიანის ანაზღაურება უნდა იყოს „ეფექტური, პროპორციული და სამაგალითო“ (Effective, Proportionate and Dissuasive).¹⁶⁶³

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ქართული სასამართლო ასევე ვერ დაეთანხმება ამ ინსტიტუტის მართლზომიერებას, თუ გერმანული და შვეიცარული სასამართლოების მსგავსად, მოუწევს იმ ამერიკული გადაწყვეტილებების აღსრულება, რომელთა თანახმადაც ზიანის მიმყენებელს Punitive Damages ექნება დაკისრებული.

განსაკუთრებულად უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ლუიზიანაში, რომელიც ფრანგული მართლწესრიგის გავლენას ისტორიულად განიცდის, ამ ინსტიტუტის გამოყენება დაშვებული არ არის.¹⁶⁶⁴ Punitive Damages დასაშვებობა უარყო რამდენიმე სხვა შტატმაც, რომლებიც საერთო სამართლის სისტემას მიეკუთვნებიან.¹⁶⁶⁵ ისინი აშკარა უმცირესობაში არიან. ის, რომ Punitive Damages ერთხმად აღიარებული არ არის აშშ-ში, დამატებით მიანიშნებს მის წინააღმდეგობრივ ხასიათზე.

გარკვეულწილად Punitive damages მსგავს ფუნქციას ასრულებს ე.წ. Treble

¹⁶⁶¹ *Sebok*, Punitive Damages in Unated States, in: *Koziol/Wilcox*, Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives, 2009, 158.

¹⁶⁶² *Sebok*, Punitive Damages in Unated States, in: *Koziol/Wilcox*, Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives, 2009, 161.

¹⁶⁶³ *Koch*, Punitive Damages in European Law, in: *Koziol/Wilcox*, Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives, 2009, 200.

¹⁶⁶⁴ *Church/Corbett/Richard/White*, Tort Law, The American and Lousiana Perspectives, 2008, 394.

¹⁶⁶⁵ ასეთი შტატებია: მასაჩუსეტსი, ნებრასკა, ნიუ-ჰემპშირი და ვაშინგტონის ოლქი. მასაჩუსეტსა და ვაშინგტონში გამონაკლისის სახით შეიძლება ასეთი ზიანის ანაზღაურება კანონით იქნეს დადგენილი, თუმცა დანარჩენ ორ შტატში ეს დაუშვებელია. იხ. *Sebok*, Punitive Damages in Unated States, in: *Koziol/Wilcox*, (Editors), Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives, 2009, 155.

Damages,¹⁶⁶⁶ ანუ ზიანის სამმაგი ანაზღაურება. საქართველოში მისი გამოყენების სამართლებრივი შესაძლებლობა ასევე საეჭვოა.

II. ზიანის ანაზღაურების სავალდებულო იურიდიული წინაპირობები

„Even a dog distinguishes between being stumbled over and being kicked“ ..
Justice Oliver Wendell Holmes (1881)

„დალსაც კი შეუძლია განასხვავოს,
შემთხვევით შეეხნენ, თუ განზარახ დაარტყეს“.

მოსამართლე ოლივერ ვენდელ ჰოლმისი, 1881 წელი.

ციტატა მიანიშნებს, რომ მიყენებული ზიანის სიმძიმის ხარისხის შეფასება ცხოველებსაც კი შეუძლიათ. მათაც აქვთ თავიანთი დამოკიდებულება ზიანის მიყენებლებისადმი. შეიძლება ითქვას, რომ ზიანის სანაცვლოდ შემხვედრი დაკმაყოფილების მიღება ისეთი ლოგიკური და ბუნებრივი პრინციპია, როგორც, მაგალითად, სიკეთის სიკეთითვე გადახდის ზნეობრივი ვალდებულება.

თუ იურიდიულ ტერმინოლოგიასაც მოვიშველიებთ, მიყენებული ზიანის ანაზღაურება ერთ-ერთი უმნიშვნელვანესი სამართლებრივი საშუალებაა, რომლის გამოყენებითაც სამართალი სამოქალაქო ბრუნვაში ბალანსსა და სტაბილურობას უზურნველყოფს. ბუნებითი სამართლიდან მომდინარე ზოგადი პრინციპი, რომლის მიხედვითაც მიყენებული ზიანი უნდა ანაზღაურდეს, ეჭვქვეშ არასდროს დამდგარა, თუმცა ამ პრინციპის რეალიზაცია უპირობოდ ვერ მოხდება. ზიანის ანაზღაურების, როგორც სამართლებრივი შედეგის დადგომისთვის ნებისმიერი მართლწესრიგი ითვალისწინებს წინაპირობებს, რომელთა არსებობა ან არარსებობა განსაზღვრავს ანაზღაურების დასაშვებობას, მისი ოდენობის ადეკვატურობას მიყენებულ ზიანთან და ა.შ.

ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივ წინაპირობებზე საუბრისას შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე არსებითი ელემენტი, რომლებიც გავლენას ახდენენ სამართლებრივ შედეგზე.

ზიანის ანაზღაურების ერთ-ერთი წინაპირობაა ქმედებისა და დამდგარი შედეგისადმი პირის სუბიექტური დამოკიდებულების, ანუ მისი ბრალეულობის საკითხის გარკვევა.

პირის ქმედება მართლწესრიგის მიერ სავალდებულოდ მიჩნეული ნორმების სანი-ნაალმდეგოდ უნდა იყოს მიმართული. თუ პირს თავისი ქმედებით კანონი არ დაურ-ღვევია, მისთვის პასუხისმგებლობის დაკისრება დაუშვებელია.

ზიანის ანაზღაურება არ არსებობს ანაზღაურებაზე ვალდებული პირის ქმედების გარეშე. ქმედება გულისხმობს როგორც აქტიურ მოქმედებას, ასევე თავის შეკავებას. ამდენად, ცნობიერი უარი მოქმედებაზე ასევე შეიძლება ზიანის ანაზღაურების

¹⁶⁶⁶ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Louisiana Perspectives, 2008, 394.

საფუძველი გახდეს.

ქმედებას პირდაპირი კავშირი (მიზეზობრივი კავშირი) უნდა ჰქონდეს იმ უარყოფით შედეგთან, რომლის აღმოფხვრაც ზიანის ანაზღაურების უპირველესი დანიშნულებაა. თუ პირის ქმედებას არანაირი კავშირი არ აქვს შედეგის დადგომასთან, ამ შედეგის გამოსწორების (ანუ ზიანის ანაზღაურების) ვალდებულება პირს არ დაეკისრება. იგივე შეიძლება ითქვას ზიანის ფაქტის, როგორც ობიექტური შედეგის არსებობაზეც. არ შეიძლება ვინმეს დაეკისროს ისეთი ზიანის ანაზღაურება, რომელიც საერთოდ არ არსებობს.

1. ბრალი

ა. ბრალის ცნება კერძო სამართალში

სამართლებრივად მნიშვნელოვანი ქმედების განხორციელებისას პირის სუბიექტური დამოკიდებულებისადმი კანონმდებლის ინტერესი რამდენიმე ფაქტორით არის განპირობებული. ჰპირველ რიგში, პირის დამოკიდებულება მის მიერ ჩადენილი ქმედებისადმი აუცილებელია დელიქტის სიმძიმის ხარისხისა და მისი ადეკვატური ანაზღაურების განსაზღვრისათვის. მეორე მხრივ, კანონმდებლის ასეთ ინტერესს აქვს პრევენციული მნიშვნელობა საზოგადოების თითოეული წევრისათვის. სამოქალაქო ბრუნვის მონანილებმა უნდა იცოდნენ, რომ სხვისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება მათ აუცილებლად მოუწევთ, გარდა იმ შემთხვევისა, თუკი დაამტკიცებენ, რომ დამდგარ შედეგთან მათი სუბიექტური დამოკიდებულება არ იძლევა პასუხისმგებლობის დაკისრების საფუძველს. ბრალი ზიანის ანაზღაურების კლასიკური სამართლებრივი წინაპირობაა და მისი არარსებობა თავისთავად გამორიცხავს დელიქტის არსებობას, გარდა კანონით გათვალისწინებული შეზღუდული რაოდენობის შემთხვევებისა.

ამგვარად, ბრალი გულისხმობს პირის მიერ კონკრეტული ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი სუბიექტურ დამოკიდებულებას, რომელიც ობიექტური შეფასების საგანია. შესაბამისად, თუ სასამართლო დაადგენს, რომ პირი ბრალეულად მოქმედებდა, იგი ხაზს უსვამს პირის სუბიექტურ დამოკიდებულებას, თუმცა მისი შეფასება ემყარება გარკვეულ ობიექტურ კრიტერიუმებს და არ განისაზღვრება კონკრეტული პირის სუბიექტური საზომით. მაგალითად, შესაძლოა პირი სულაც არ გრძნობდეს თავს ბრალეულად მეზობლის კუთვნილი თეთრი თავის მოკვლის გამო, რადგან, მისი აზრით, თავგები საზიზლარი არსებები არიან და ისინი საერთოდ არ უნდა არსებობდნენ. ეს მოსაზრება ვერ გახდება საფუძველი ვამტკიცოთ, რომ სუბიექტური შეფასებიდან გამომდინარე, თავის მკვლელმა არ უნდა აანაზღაუროს მიყენებული ზიანი.

ბრალი შეიძლება გამოვლინდეს როგორც განზრახვის, ასევე გაუფრთხილებლობის ფორმით. ეს კერძო სამართლის აღიარებული პოსტულატია. ბრალის ფორმების სამართლებრივი შინაარსი კერძო სამართალში სისხლის სამართლის ანალოგიური ცნებების იდენტური არ არის. კერძო სამართალში განზრახვის დაყოფა პირდაპირ და არაპირდაპირ განზრახვად პრაქტიკულ აზრს მოკლებულია და არ გამოიყენება,

ვინაიდან განზრახვის არსებობა, სხვა წინაპირობებთან ერთად, უკვე გულისხმობს ანაზღაურების ვალდებულების წარმოშობას. ასევე განსხვავებულია გაუფრთხილებლობის კლასიფიკაციასთან დაკავშირებული საკითხიც. თვითიმედოვნებისა და დაუდევრობის ნაცვლად, რაც სისხლის სამართლის კოდექსშია განმარტებული, კერძოსამართლებრივი გაუფრთხილებლობა მოიცავს უხემ და მარტივ გაუფრთხილებლობას. ჩ

განზრახვისაგან განსხვავებით, რომელიც კერძო სამართლის მიზნებისათვის დამატებით კონკრეტიზაციას აღარ საჭიროებს, გაუფრთხილებლობის დაყოფას კონკრეტული პრაქტიკული დანიშნულება გააჩნია. ქართული სამოქალაქო კოდექსი კვალფიკაციისათვის ზოგჯერ მნიშვნელობას ანიჭებს გაუფრთხილებლობის რომელი ფორმა გვაქვს სახეზე, უხეში თუ მარტივი.

მაგალითად, 392-ე მუხლის თანახმად, კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების ვადის გადაცილებისას მოვალე მხოლოდ მაშინ არის პასუხისმგებელი, თუ შემდგომში შესრულება შეუძლებელი აღმოჩნდა ამ უკანასკნელის (მოვალის) განზრახვის ან უხეში გაუფრთხილებლობის გამო. ამკარაა, რომ კანონმდებელი მარტივი გაუფრთხილებლობის შემთხვევას ნორმით გათვალისწინებულ სამართლებრივ შედეგს არ უკავშირებს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ მოსამართლემ აუცილებლად უნდა გაავლოს ზღვარი გაუფრთხილებლობის ფორმებს შორის და ყოველ კონკრეტულ საქმეზე დაადგინოს, რომელ მათგანს ჰქონდა ადგილი. წინააღმდეგ შემთხვევაში მის მიერ გამოტანილი გადაწყვეტილება დასაბუთებული ვერ იქნება.

განზრახვა სამართლით დაცული ინტერესის ან სიკეთის წინააღმდეგ გაცნობიერებულ მოქმედებას გულისხმობს. ამ დროს პირს შეგნებული აქვს, რომ მისი ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა და მას სხვა პირისათვის ზიანის მიყენება მოჰყვება, თუმცა ის მიზანმიმართულად მიდის ასეთი შედეგის დადგომისაკენ. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის ფაქტორი, რომ პირი შეიძლება არ აცნობიერებდეს, მაგრამ ასეთი გაცნობიერების ვალდებულება კონკრეტული ურთიერთობის შინაარსიდან გამომდინარეობდეს. მაგალითად, როდესაც კვების პროდუქტების ექსპერტი მალალტირაჟიან გაზეთში აქვეყნებს სტატიას და ამტკიცებს, რომ ცნობილი კომპანიის მიერ წარმოებული ჩვილი ბავშვებისათვის განკუთვნილი ფაფები სრულწლოვანების ასაკში ჯანმრთელობასთან დაკავშირებულ სერიოზულ პრობლემებს იწვევს, მისი განზრახვა, სიყალბის შემცველი ცნობების გავრცელებით ზიანი მიაყენოს კომპანიას, სახეზე იქნება, თუ საყოველთაოდ (მათ შორის ექსპერტისთვისაც) ცნობილია, რომ კომპანია სულ ხუთი წელია რაც არსებობს და არც ერთ ადამიანს, ვინც ბავშვობაში მისი ფაფებით იკვებებოდა, სრულწლოვანების ასაკისათვის არ მიუღწევია. ამ მაგალითიდან ჩანს, რომ განზრახვის არსებობისათვის არ არის აუცილებელი დამრღვევის მიერ საკუთარი მიზნების პირდაპირი დეკლარირება. განზრახვის არსებობა დადასტურებულად ითვლება, თუ შეფასების ობიექტური სტანდარტი ასეთი დასკვნის გამოტანის საშუალებას იძლევა.

უხემ და მარტივ გაუფრთხილებლობას შორის ზღვრის გავლების პრაქტიკული აუცილებლობა კიდევ უფრო ართულებს სწორ კვალიფიკაციასა და დასაბუთებული სამართლებრივი შედეგის მიღებას. გაუფრთხილებლობის კლასიკური განმარტება გულისხმობს დამრღვევი პირის მიერ გულისხმიერების/ წინდახედულების ობი-

ექტური ნორმის/სტანდარტის უგულებელყოფას.¹⁶⁶⁷ შესაბამისად, მარტივ და უხემ გაუფრთხილებლობას შორის განსხვავება ამ უგულებელყოფის ხარისხის მიხედვით უნდა მოხდეს. ხარისხის განსაზღვრა კი ფაქტობრივი გარემოებების ობიექტურ შეფასებაზეა დამოკიდებული.

მაგალითი: გელა და გურამი აჭარის ერთ-ერთ სოფელში, რომელიც მტირალას მთასთან ახლოს მდებარეობს, კარის მეზობლები არიან. ზაფხულის ერთ ცხელ დღეს გელამ გაიგო, რომ გურამი მეზობელ სოფელში მდებარე ნისქვილში რამდენიმე ტომარა სიმინდის დასაფქვავად წაღებას აპირებდა. გელა შეუთანხმდა გურამს, რომ გელას რამდენიმე ტომარაც დაედო მანქანის ძარაზე და ფულიც გადაუხადა იმისთვის, რომ გურამს დაეფქვა და უკან სიმინდის ფქვილი ჩამოეტანა. გურამის მანქანა ნისქვილს სალამოს მიადგა, როცა ის უკვე დაკეტილი იყო. გურამს უნდოდა სიმინდი ჩამოეტვირთა და იქვე მდებარე სანყოფში მოეთავსებინა, მაგრამ გამვლელმა ურჩია, ძარაზე დატოვებოდა, ღამით სიგრილე და უკეთესად შეინახებოდა. გურამი ასეც მოიქცა, მაგრამ ღამით მოსულმა ძლიერმა წვიმამ დილით სიმინდი დასაფქვავად უვარგისი გახადა და მისი ხარისხი მნიშვნელოვნად გააუარესა.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ მტირალას მთის მიმდებარე ტერიტორია კავკასიაში ყველაზე ნალექიანი ადგილია, სადაც თითქმის ყოველ დღე წვიმს, რაც პირველ რიგში, ადგილობრივ მცხოვრებლებს მოეხსენებათ (ან უნდა მოეხსენებოდეთ), მაშინ გურამის მხრიდან უხემი გაუფრთხილებლობა სახეზე გვექნება, მაგრამ, თუ იმავე მოვლენას ადგილი ექნებოდა კახეთში მდებარე შირაქის ველზე, სადაც ძალიან იშვიათად წვიმს, ეს საშუალებას მისცემდა სასამართლოს გურამის ქმედებაში მარტივი გაუფრთხილებლობა დაენახა. ამ შემთხვევაში ბრალის ხარისხი განსხვავებულია, რადგან ზაფხულს ცხელ დღეს და გვალვაში სიმინდის სანყოფში შენახვას შეიძლება მართლაც სჯობდეს მისი გარეთ დატოვება, სადაც ჰაერი უფრო მოძრაობს და არ არის ნესტით ისე გაჯერებული, როგორც მტირალას მთის მახლობლად.

ნებისმიერ შემთხვევაში, განზრახვასთან გვექნება საქმე თუ გაუფრთხილებლობასთან, ბრალი ნორმატიული შეფასების საგანია¹⁶⁶⁸ და სუბიექტური საზომის გამოყენება რეკომენდებული არ არის. შეფასების ნორმატიულობა ნიშნავს იმას, რომ უნდა შემოწმდეს გულისხმიერებისა და წინდახედულების იმ ხარისხით გამოვლენა, რაც ანალოგიურ პირობებში მყოფ ნებისმიერ პირს მოეთხოვება. ბრალეული პირის მტკიცება, რომ გულუბრყვილო და მიმნდობი ხასიათი აქვს და სინამდვილეში არც კი უფიქრია, რომ თავისი ქმედებით ვინმეს ზიანს მიაყენებდა, მხედველობაში არ მიიღება, თუ სასამართლო დაასკვნის, რომ საქმის გარემოებების გათვალისწინებით გულისხმიერებისა და წინდახედულების გამოვლენის ობიექტური სტანდარტი დარღვეულია.¹⁶⁶⁹

მოპასუხის ბრალეულობის მტკიცების ტვირთი მოსარჩელეს ეკისრება,¹⁶⁷⁰ რაც არ გამორიცხავს მოპასუხის უფლებას, თავი დაიცვას სარჩელისაგან და თვითონაც

¹⁶⁶⁷ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 595.

¹⁶⁶⁸ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 595.

¹⁶⁶⁹ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 596.

¹⁶⁷⁰ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 596-597.

წარადგინოს მტკიცებულებები, რომლებიც სასამართლოს მისი ბრალის საკითხის გარკვევაში დაეხმარება. მტკიცების დროს არ არის სავალდებულო, რომ მტკიცებულებებიდან დამრღვევის მიერ საკუთარი ბრალეულობის პირდაპირი დეკლარირება იკვეთებოდეს. სრულიად საკმარისია მოვლენათა განვითარების ისეთი ურთიერთკავშირის არსებობის დამტკიცება, რომელიც საშუალებას მისცემს სასამართლოს, შეაფასოს დამრღვევის სუბიექტური დამოკიდებულება თავისი ქმედებისა და დამდგარი შედეგებისადმი.

ბ. შერეული ბრალი

საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ხშირია შემთხვევები, როდესაც ბრალი ზიანის დადგომაში ურთიერთობის ყველა მხარეს იკვეთება. ხშირად ერთი მხარის განზრახვას ან გაუფრთხილებლობას თან ახლავს დაზარალებული მხარის მხრიდან სამართლებრივ დაცვას დაქვემდებარებული სიკეთისადმი ასეთივე დამოკიდებულება. მაგალითად, ცხვრებს, რომლებიც მწყემსს ავტომაგისტრალზე გადაჰყავს, სიჩქარის გადაჭარბებით მიმავალი ავტომობილი დაეჯახა და დახოცა. მომხდარში ბრალი მიუძღვის არა მხოლოდ მძღოლს, რომელმაც მაღალი სიჩქარის გამო ვერ შეძლო ავტომობილის დამორჩილება, არამედ მწყემსსაც, რადგან მას უნდა გაეთვალისწინებინა, რომ სავალ გზაზე, რომელზეც ავტომობილები მაღალი სიჩქარით მოძრაობენ, ცხოველების გადაყვანა სახიფათოა. იგივე შეიძლება ითქვას ველოსიპედისტზე, რომელიც ავტომობილების სავალ გზაზე გადასვლისას მანქანას შეეჯახება. იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ავტომანქანის მძღოლი დასაშვებზე მაღალი სიჩქარით და დაშვებულის საწინააღმდეგო მიმართულებით მოძრაობდა, ველოსიპედისტის ბრალი არ გამოირიცხება, ვინაიდან მოძრაობის წესების დაცვით მას შეეძლო ზიანის თავიდან აცილება.

ქართული სამოქალაქო კოდექსი შერეული ბრალის საკითხს საგანგებოდ აწესრიგებს. იგი ადგენს, რომ თუ ზიანის მიყენებას ხელი შეუწყო დაზარალებულის მოქმედებამაც, მაშინ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება და ამ ანაზღაურების მოცულობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ უფრო მეტად რომელი მხარის ბრალით არის ზიანი გამოწვეული (415 l). საგულისხმოა, რომ შერეული ბრალის პრინციპი ძალაშია მაშინაც, როცა დაზარალებული არაფერს აკეთებს ზიანის თავიდან ასაცილებლად ან შესამცირებლად. მაგალითად, ახლად დაკრეფილი ხილით სავსე ტრაილერს მოძრაობის წესების დარღვევით მომავალი ექსკავატორი შეეჯახა, რამაც ხილის სავალ გზაზე გადმოყრა გამოიწვია. ტვირთის მესაკუთრემ არ იზრუნა მის აკრეფაზე. მაგალითში სწორედ უმოქმედობით დამდგარი ზიანია აღწერილი. ცხადია, ტვირთის მესაკუთრის მოქმედებას არ შეეძლო ზიანის მთლიანად აცილება, ვინაიდან დაჭყლეტილი ხილის ღირებულება არ იქნებოდა მოკრეფილის ტოლფასი. ნათელია, რომ მისი აკრეფითა და სათანადოდ შენახვით ზიანის შემცირება შესაძლებელი იყო.

სირთულეს ამ შემთხვევაში წარმოადგენს არა იმდენად შერეული ბრალის არსებობის დადგენა და კვალიფიკაცია, არამედ მისი ანაზღაურების ადეკვატურ ოდენობაში გარდასახვა. ზემოთ მითითებულ მაგალითში სასამართლოს წინაშე არც ისე მარტივი ამოცანა დგას. სასამართლომ უნდა გაარკვიოს როგორი იქნებოდა სადი და დაჭყლეტილი ხილის ფასებს შორის სხვაობა. ეს სხვაობა უნდა გამოაკლდეს იმ საერთო ზიანს, რომელიც მეორე მხარის ბრალით დადგა.

ერთიანი და უნივერსალური კრიტერიუმები შერეული ბრალის დადგენისა და მისი პროპორციული ანაზღაურების განსაზღვრისათვის არ არსებობს. სასამართლო პრაქტიკამ ამ შემთხვევაში უნდა იხელმძღვანელოს ისეთი კატეგორიებით, როგორცაა ბრალის ხარისხი, დაზიანებული სიკეთის უნიკალურობა და მისი აღდგენის შეუძლებლობა და ა.შ. მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის გარემოება, რომ ერთი მხარის ბრალის სიმძიმე და ხარისხი არ ახდენს გავლენას შერეული ბრალის კვალიფიკაციაზე. მაგალითად, ერთ-ერთი მხარის ბოროტი განზრახვა, დააზიანოს მეორის ქონება, არ გამოიწვევს ამ უკანასკნელის ბრალს, თუ ის თავისი პროვოკაციული მოქმედებით ხელს უწყობდა ზიანის გამომწვევ მოქმედებას. თუ მეზობელი წლების განმავლობაში ცინიკურად დასცინის ცალთვალა მეზობელს, ხოლო ეს უკანასკნელი ერთ დღეს გადაწყვეტს პირველს თვალი ამოსთხაროს და ამით იძიოს შური, ამ განზრახვის რეალიზაციის შემთხვევაში დაზარალებულის ბრალი არ გამოირიცხება, ვინაიდან მან თავისი პროვოკაციული მოქმედებით ხელი შეუწყო ზიანის დადგომას და შეიძლება ითქვას, გამოიწვია კიდევ ის.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, „სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებისას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოების გამორიცხვას, რომ ზიანის წარმოშობას ან გაზრდას ხელი ხომ არ შეუწყობდა დაზარალებულის მოქმედებამაც. სამოქალაქო კანონმდებლობით, ზიანის მიყენებელმა პასუხი უნდა აგოს მხოლოდ საკუთარი ბრალეული ქმედებისათვის, ანუ მისი პასუხისმგებლობა უნდა შემოიფარგლოს მის მიერ განხორციელებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით. აღნიშნული გამომდინარეობს სამოქალაქო კოდექსის 415-ე მუხლის პირველი ნაწილიდან, რომლის თანახმად, თუ ზიანის წარმოშობას ხელი შეუწყო დაზარალებულის მოქმედებამაც, მაშინ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება და ამ ანაზღაურების მოცულობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ უფრო მეტად რომელი მხარის ბრალით არის ზიანი გამოწვეული. მაგალითად, პაციენტის ბრალს გამორიცხავს კანონით გათვალისწინებულ მოქმედებათა ზედმიწევნით კეთილსინდისიერად განხორციელება (სამედიცინო დანესებულების მიერ ჯანმრთელობისათვის ზიანის მიყენების საქმეებში). აღნიშნულში, უპირველეს ყოვლისა, იგულისხმება დიაგნოსტიკის, მკურნალობის, პროფილაქტიკის, ან სამედიცინო რეაბილიტაციის მიზნით ნებისმიერი მანიპულაციის თუ პროცედურის ჩატარებამდე სამედიცინო მომსახურების გამწვანებისათვის ინფორმაციის მიწოდება. პაციენტი ვალდებულია მისცეს სრულყოფილი ინფორმაცია თავისი პირადი მონაცემებისა და ჯანმრთელობის მდგომარეობის თაობაზე. წარუდგინოს ზემოაღნიშნული სამედიცინო დოკუმენტაცია და შეასრულოს მკურნალობისათვის დაინიშნული ყველა პროცედურა“.¹⁶⁷¹

ამგვარად, უზენაესი სასამართლო შერეული ბრალის გამორიცხვისათვის აუცილებლად მიიჩნევს აბსოლუტური კრიტერიუმის გამოყენებას. მეორე მხარის ქმედებაში ბრალეულობის ნიშნების უმნიშვნელო გამოკვეთაც კი, თუ ეს საქმეში არსებული მტკიცებულებებით დასტურდება, უკვე იძლევა საფუძველს შერეული ბრალის მტკიცებისათვის. მაგალითად, თუ პაციენტი თვითნებურად შეწყვეტს მკურნალობის კურსს იმ მოტივით, რომ მის ეფექტურობაში ეჭვი შეეპარება, ამით მეორე მხარეს

¹⁶⁷¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 27 ივნისის №ას-260-244-2011 განჩინება.

ეძლევა შესაძლებლობა დამდგარი უარყოფითი შედეგის მიღწევაში პირველის „დამსახურებაზე“ ისაუბროს.

ზიანის მიმყენებელი ხშირად მიმართავს შერეული ბრალის მტკიცების სტრატეგიას და ცდილობს უარყოფითი შედეგის დადგომაზე პასუხისმგებლობა, ნაწილობრივ მაინც, გადააკისროს დაზარალებულს. სათანადო მტკიცებულებების არარსებობის პირობებში ასეთი მცდელობები წარუმატებლად სრულდება.¹⁶⁷² სასამართლოს ვალია დიდი სიფრთხილითა და ყურადღებით მოეკიდოს მსგავს შემთხვევებს, არ დაუშვას შერეული ბრალი იქ, სადაც ის არ არის და, პირიქით.

შერეული ბრალის არსებობისას შეფასების სტანდარტი ორივე მხარის ბრალის განსაზღვრაში მსგავსი უნდა იყოს. ამ შემთხვევაში ყოველგვარი კორექტივების გარეშე გამოიყენება ბრალის არსებული კლასიფიკაცია, რაც განზრახვად და გაუფრთხილებლობად მის დაყოფას გულისხმობს. სავსებით შესაძლებელია ერთ-ერთი მხარის ბოროტ განზრახვას თან სდევდეს მეორის ანალოგიური განზრახვა ან უხეში გაუფრთხილებლობა. შეიძლება ითქვას, რომ ბრალის სიმძიმე ფასდება დამოუკიდებლად, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს კვალიფიკაციისათვის, მაგრამ ამავე დროს, ეს შეფასება მჭიდრო კავშირშია მეორე მხარის ბრალისა და მთლიანობაში დელიქტის საბოლოო სამართლებრივ კვალიფიკაციასთან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თითოეულის ბრალი უნდა შეფასდეს ინდივიდუალურად, მაგრამ საბოლოო სამართლებრივი შედეგის განსაზღვრა უნდა მოხდეს დელიქტის ერთ მთლიანობაში გააზრების შედეგად. რომელიმე მხარის ბრალის საერთო კონტექსტიდან მოწყვეტით შეფასება დასაბუთებულ შედეგს ვერ განაპირობებს.

შერეული ბრალის საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია თანამედროვე ბიზნეს ურთიერთობებში, რომლებიც სირთულითა და კომპლექსურობით ხასიათდება. გრძელვადიან ურთიერთობებში, ერთი მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობას ხშირად მოსდევს მეორე მხრიდან „საპასუხო შეუსრულებლობა,“ რაც აღრმავებს სამართლებრივ კონფლიქტს და სასამართლომდე მიჰყავს სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილენი. შერეული ბრალის შეფასებისას სასამართლომ მოცემულ დავასა და მასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს, როგორც ერთ მთლიანობას ისე უნდა შეხედოს და გაითვალისწინოს, რა მიზანს ისახავდნენ მხარეები, როდესაც კონკრეტულ ხელშეკრულებას დებდნენ. თუ ბრალეული ქმედება ორივე მხრიდან ფიქსირდება, ორივე შეეცდება, რომ საკუთარი ქმედება წარმოაჩინოს, როგორც მონაწილედ შექმნილი „ლოგიკური შედეგი“. მაგალითად, შემძენმა შეიძლება განაცხადოს, რომ მისი მხრიდან ფულის გადარიცხვის დაგვიანება გამსხვისებლის მიერ საქონლის მიწოდების გრაფიკის პერმანენტულმა დარღვევებმა განაპირობა და ა.შ. მოვლენებისა და ფაქტების მხარეთა მიერ წარმოდგენილი ინტეგრეტაციებით გამოწვეულ გაუგებრობაში სასამართლომ უნდა იპოვოს „ათვისის წერტილი,“ „საყრდენი,“ რომელსაც შერეული ბრალის დადგენისას კრიტერიუმად გამოიყენებს.

პრაქტიკაში მიღებულია საბოლოო შედეგების პროცენტების ან წილადების სახით

¹⁶⁷² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 14 ნოემბრის №ას-1169-1189-2011 განჩინება. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 21 ივლისის №ას-1052-1082-2011 განჩინება.

დაფიქსირება. მაგალითად, სასამართლომ შეიძლება დაადგინოს, რომ ერთმა მხარემ მეორეს უნდა აუნაზღაუროს იმის ერთი მესამედი, ან 30%, რაც ამ უკანასკნელს დაეკისრა პირველის სასარგებლოდ. ასეთ შემთხვევაში ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების შესრულებისათვის არ არის აუცილებელი, რომ გადახდა აუცილებლად ორივე მხარის მიერ განხორციელდეს. პრაქტიკული თვალსაზრისით, უფრო გამართლებული იქნება, თუ ერთი მხარის მიერ ასანაზღაურებელი თანხა მეორისათვის გადასახდელი თანხის პროპორციულად შემცირდება.

მაგალითი:

სასამართლომ დაადგინა, რომ ერთი მხარის მიერ მეორისათვის მიყენებული ზიანი შეადგენს 1000 ლარს, ხოლო მეორემ პირველს 3000 ლარი უნდა გადაუხადოს. ასეთ შემთხვევაში საღ აზრს მოკლებული და ნაკლებად პრაქტიკული იქნება, თუ გადახდის შესრულებას ორივეს ერთად მოვთხოვთ. სათანადო დასაბუთებისა და თითოეულის მიერ გადასახდელი თანხის განსაზღვრის შემდეგ სასამართლომ მეორეს შეიძლება დააკისროს პირველის სასარგებლოდ 2000 ლარის, ანუ იმ სხვაობის ანაზღაურება, რომელიც მხარეებისათვის დაკისრებულ თანხებს შორის არსებობს.

2. მართლწინააღმდეგობა

ა. მართლწინააღმდეგობის სამართლებრივი შინაარსი

ბრალთან ერთად ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების წარმოშობისათვის ასევე აუცილებელია, რომ ქმედება მართლწინააღმდეგო იყოს. მართლწინააღმდეგობა ევროპის კონტინენტზე¹⁶⁷³ და საქართველოშიც ძირითადად განიმარტება როგორც პოზიტიური (დანერილი) სამართლისადმი წინააღმდეგობა. თუ პირის ქმედება მართლზომიერია, მას ზიანის ანაზღაურება არ დაეკისრება. ამ წესიდან გამონაკლისი დაიშვება კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში (იხ. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხავი გარემოებები). სამართლის კონკრეტული ნორმის დარღვევა მართლწინააღმდეგობის მიერ დაცული ინტერესის, მატერიალური ან არამატერიალური ფასეულობის ხელყოფისაკენ უნდა იყოს მიმართული. არ აქვს მნიშვნელობა ზიანი ქონების სრულ განადგურებაში გამოიხატა თუ მისი ღირებულების შემცირებაში. ნებისმიერ შემთხვევაში, ქმედება, რომელიც ზიანს აყენებს სხვა პირს, ჩაითვლება იმ ნორმების საწინააღმდეგოდ, რომლებიც საკუთრების უფლებისა და მის საგნად არსებული ქონების ხელშეუხებლობას სხვა პირის მართლწინააღმდეგო ჩარევისაგან იცავენ.

სმირად ის იურიდიული ტექნიკა, რომელსაც კანონმდებელი იყენებს, გამორიცხავს ყოველი კონკრეტული ქმედების შემადგენლობის აღწერისას იმის მითითებას, რომ ქმედება მართლწინააღმდეგოა. მაგალითად, 998-ე მუხლში მითითებულია, რომ „თუ ზიანის დადგომაში მონაწილეობს რამდენიმე პირი, ისინი პასუხს აგებენ, როგორც სოლიდარული მოვალეები“. აქ ნორმის აგებისას კანონმდებელი იყენებს იურიდიულ ტექნიკას, რომელიც საჭიროდ არ მიიჩნევს იმის გამეორებას, რომ „ზიანის დადგომაში მონაწილე პირები“ მართლწინააღმდეგოდ უნდა მოქმედებდნენ.

¹⁶⁷³ *Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 588-589.*

ქმედების შემადგენლობის აღწერა სამართლის ნორმის მიერ და ასეთი ქმედებისათვის სამოქალაქო-სამართლებრივი სანქციის დაწესება, თავისთავად ნიშნავს, რომ ეს ქმედება მართლსაწინააღმდეგოა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის კანონმდებლის ინტერესის საგანი არ გახდებოდა.¹⁶⁷⁴

ბ. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები

მართლწინააღმდეგოდ, ანუ მოქმედი მართლწესრიგის წინააღმდეგ მიმართულად არ ჩაითვლება პირის ქმედება, რომელიც სხვას ზიანს მიაყენებს აუცილებელი მოგერიების ან უკიდურესი აუცილებლობის ვითარებაში. სისხლის სამართლისაგან განსხვავებით, რომელიც მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხავი გარემოებების არსებობას უპირობოდ უკავშირებს პასუხისმგებლობისგან პირის გათავისუფლებას, უკიდურესი აუცილებლობის დროს საქმის გარემოებების გათვალისწინებით ზიანის ანაზღაურება შეიძლება დაეკისროს ზიანის მიმყენებელს, ან პირს, ვისი ინტერესებისთვისაც მოქმედებდა ზიანის მიმყენებელი. უნდა აღინიშნოს, რომ კანონი ასევე არ გამორიცხავს ორივე მათგანის ანაზღაურების ვალდებულებისაგან გათავისუფლებასაც (117 II). მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხავ მოქმედებად ითვლება ასევე თვითდახმარება, ანუ პირისათვის მინიჭებული შესაძლებლობა, თვითონვე უზრუნველყოს თავისი სამოქალაქო უფლებების დაცვა, სანამ კანონით გათვალისწინებული ზომების მიღება შესაძლებელი გახდებოდეს (118). თვითდახმარების გამოყენებისას უფლების განმახორციელებელი პირი მაქსიმალურად ადეკვატურად უნდა იქცეოდეს და არ უნდა გადააცილოს თვითდახმარების ფარგლებს. ასეთი გადაცილება მართლწინააღმდეგოდ შეფასდება და ზიანის ანაზღაურების წინაპირობად იქცევა.

მაგალითი:

თუ მიხოს უნდა, რომ მის ვენახში გადასული მეზობლის ცხვრები გარეთ გამოყაროს და გაბრაზებული ცხვარს ქვას ესვრის, რაც ამ უკანასკნელის სიკვდილს გამოიწვევს, მიხოს ზიანის სახით ცხვრის ღირებულების ანაზღაურება მოუწევს, ვინაიდან ცხვრის ვენახიდან გამოსაგდებად მისთვის ქვის სროლა აუცილებელი არ იყო. მიხოს მიერ თვითდახმარების ფარგლების გადაცილება არ გამორიცხავს მეზობლის ვალდებულებას, აუნაზღაუროს მიხოს ის ზიანი, რაც ცხვრებმა მის ვენახს მიაყენეს.

ზოგ შემთხვევაში მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველად უნდა მივიჩნიოთ დაზარალებულის თანხმობა იმ ქმედებაზე, რომელმაც ზიანის მიყენება გამოიწვია. ამ შემთხვევაში თანხმობა არ გულისხმობს ნების გამოვლენას, ან ახალი გარიგების დადებას, ან გარიგების დადებაზე თანხმობის მიცემას.¹⁶⁷⁵

თუ პირი თავისი აგარაკის ეზოს მოსასწორებლად ტრაქტორს მოიყვანს, ხოლო ტრაქტორი მუშაობისას მეზობლის ღობეს დააზიანებს, ქმედება მართლწინააღმდეგოდ არ უნდა მივიჩნიოთ, თუ მეზობელი დაეთანხმება მისი ღობის დაზიანებას, ვინაიდან უახლოეს დღეებში ის თვითონვე აპირებდა ძველი ღობის დანგრევასა და ახლის გაკეთებას. ცხადია, ასეთ შემთხვევაში ძნელია მოვძებნოთ ის სამართლით დაცული ინტერესი, რომელსაც ტრაქტორით ღობის დანგრევა ეწინააღმდეგება.

¹⁶⁷⁴ უკად., *Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts*, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 607.

¹⁶⁷⁵ *Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts*, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 594.

ქმედების მართლწინააღმდეგობის მტკიცების ტვირთი, როგორც წესი, დაზარალებულს ეკისრება.¹⁶⁷⁶

3. ქმედება და მიზეზობრივი კავშირი

სამართლის სუბიექტი, უპირველეს ყოვლისა, ნებაუნარიან პირად განიხილება, თუმცა ეს არ გამორიცხავს პირის პასუხისმგებლობას ისეთი ქმედებისათვის, რომელიც შეიძლება არ იყოს მისი ნების გამოვლენის პირდაპირი შედეგი, მაგრამ განეკუთვნებოდეს „მის განმგებლობაში,“ მისი კონტროლის ქვეშ განხორციელებულ ქმედებათა კატეგორიას.¹⁶⁷⁷ ქმედება ზიანის ანაზღაურების საფუძველია, როცა მოვლენთა განვითარება პირის არჩევანზე დამოკიდებული. პირი კი ირჩევს ისეთ ქმედებას, რომელიც ზიანს აყენებს სხვას. თუ სხვაგვარი არჩევანი, რომელიც ზიანს არ გამოიწვევდა, შესაძლებელი და „ხელმისაწვდომი“ იყო, განხორციელებული ქმედება ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივ წინაპირობად უნდა მივიჩნიოთ.

კანონმდებელი ზიანის ანაზღაურების წინაპირობების ზოგადი განსაზღვრით (992) არ კმაყოფილდება. ზოგადი ფორმულის მომდევნო ნორმები აღწერენ პრაქტიკაში ყველაზე მეტად გავრცელებულ კონკრეტულ შემადგენლობებს, რომელთა განხორციელებაც შეიძლება ზიანის ანაზღაურების საფუძველი გახდეს. იგივე შეიძლება ითქვას სახელშეკრულებო სამართლის მარეგულირებელ ნორმებზეც, სადაც კანონმდებელი ანაზღაურების მოთხოვნის წარმოშობას დამრღვევის მიერ კონკრეტული მოქმედების განხორციელებას უკავშირებს. (მაგალითად, თუ გამჩუქებელი ბოროტი განზრახვით დამალავს ნაჩუქარი ნივთის ნაკლს, ის ვალდებულია აანაზღაუროს ასეთი ქმედებით დასაჩუქრებულისათვის მიყენებული ზიანი (527).

ცხადია, კანონმდებლის მიზანი ვერ იქნება ზიანის ანაზღაურების კონკრეტული წინაპირობების ამომწურავი ჩამონათვლის შედგენა. ასეთი მიზანი, შეიძლება ითქვას, მიუღწეველი იქნებოდა. სამოქალაქო ბრუნვა ყოველდღიურად წარმოშობს ისეთ ურთიერთობებს, რომლებიც თავისი შინაარსით უნიკალურია. არ არსებობს გარანტია, რომ ასეთი სიის შედგენის დასრულებიდან თუნდაც რამდენიმე საათში მოხდეს ქმედება, რომელიც ვერ მოთავსდება წინასწარ განსაზღვრულ ჩამონათვალში, მაგრამ უდავოდ ექნება ზიანის ანაზღაურების წინაპირობის ხასიათი. მაგალითად, კიბერშეტევა რომელიმე ცნობილი კომპანიის ვებ-გვერდზე აშკარად არის ქმედება, რომლისთვისაც ჰაკერმა პასუხი უნდა აგოს და ზიანიც უნდა აანაზღაუროს, თუმცა ამის წარმოდგენა სულ რაღაც 20 წლის წინ შეუძლებელი იყო, ვინაიდან არც ჰაკერები არსებობდნენ და არც კომპანიებს ჰქონდათ ვებ-გვერდები.

სამოქალაქო კოდექსში მოცემული ზიანის ანაზღაურების წინაპირობები (ქმედებათა შემადგენლობები) თავის დროზე სწორედ სასამართლო პრაქტიკამ გამოკვეთა. ამის შემდეგ კი ისინი საკანონმდებლო ნორმებად იქცნენ. ნათქვამის ნათელი დადასტურებაა კოდექსის მიერ ისეთ ქმედებათა შემადგენლობის განმტკიცება, როგორიცაა ქონებრივი ზიანის მომტანი ცნობების გახმაურება, სატრანსპორტო საშუალების

¹⁶⁷⁶ *Larenz*, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 611.

¹⁶⁷⁷ *Larenz*, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 589.

ექსპლოატაციით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება და ა.შ.

ქმედებები, რომლებიც პირდაპირ მოცემულია კანონში და ზიანის ანაზღაურების წინაპირობებად განიხილებიან, წარმოადგენენ ერთგვარ გამკვლევს სასამართლო პრაქტიკისათვის. არსებული ნორმების ანალიზის საფუძველზე სასამართლო ადგენს კანონმდებლის განზრახვას, თუ რა სახის ინტერესი შეიძლება იყოს სამართლებრივი დაცვის ღირსი და შესაბამისად, რის საწინააღმდეგოდ მიმართული ქმედება შეიძლება გახდეს ზიანის ანაზღაურების საფუძველი.¹⁶⁷⁸

ცალკე აღებული ქმედება ჯერ კიდევ არ გულისხმობს ზიანის ანაზღაურებას, როგორც ამ ქმედების ლოგიკურ შედეგს. ქმედების შესაბამისი ნეგატიური შედეგის არსებობა პასუხისმგებლობისათვის აუცილებელი წინაპირობაა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, აუცილებელია ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის პირდაპირი კავშირის (მიზეზობრივი კავშირის) არსებობა.

მიზეზობრივი კავშირის ცნება პირდაპირ არის დაკავშირებული მიზეზთან, როგორც ფოლოსოფიურ და ლოგიკურ კატეგორიასთან. უნივერსალური ახსნა, თუ რა არის მიზეზი და რაში მდგომარეობს მისი არსი, არ არსებობს. ამ ცნების დაზუსტებას კომპლექსურად ცდილობენ როგორც ფილოსოფია და ლოგიკა, ასევე საბუნებისმეტყველო მეცნიერებები. სადავოა როგორც მიზეზის ერთიანი ცნების ჩამოყალიბების შესაძლებლობა, ასევე მისი გამოყვანა ყოველი კონკრეტული შემთხვევისა და ამ შემთხვევის მიზნების გათვალისწინებით. ყველაზე მარტივად რომ ვთქვათ, მიზეზი ჯაჭვის ერთ-ერთი რგოლია, რომელიც თავისი წინა-პირობებით (ასევე მიზეზებით) არის განპირობებული და თავის მხრივ, ასევე წარმოადგენს მიზეზს მისი მომდევნო მოვლენებისა თუ ქმედებებისათვის. ამ ჯაჭვის ყველა რგოლი შედეგის ფორმირებაში თანაბარ როლს არ თამაშობს. თანამედროვე მეცნიერებათა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი თეორიული ამოცანაა იმ რელევანტური მიზეზების გამოკვეთა და დადგენა, რომელსაც ამა თუ იმ მეცნიერებამ, მათ შორის სამართლმა კონკრეტული შეფასება (და მაშასადამე, შედეგი) უნდა დაუკავშიროს. სამართალი, როგორც ჰუმანიტარული მეცნიერება, ამ მხრივ გაცილებით მეტ სირთულეებს აწყდება, ვიდრე საბუნებისმეტყველო მიმართულებები. ფიზიკაში, ქიმიასა თუ მათემატიკაში არსებული კანონები ბუნებრივ მოვლენებთანაა დაკავშირებული და მათი უმრავლესობის გადახედვა საკმაოდ იშვიათად ხდება. სამართალი, რომელიც არა ბუნების ძალებით, არამედ ადამიანთა ქცევით არის დაინტერესებული, გაცილებით რთული ამოცანის წინაშე დგას, რადგან აბსოლუტურად იდენტური ქცევები, მათი გამომწვევი მიზეზები და შედეგები თითქმის არ გვხდება. ხშირად ეს ქცევები სცილდება რაციონალურობის საზღვრებს და გონივრულობის კრიტერიუმით მისი ცალსახა შეფასება ვერ ხერხდება.¹⁶⁷⁹

ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიისა და სამართლისათვის ცნობილია რამდენიმე თეორია, რომლებიც მიზეზობრივი კავშირის ახსნას ისახავდა მიზნად. როგორც უკვე აღინიშნა, მოვლენათა და ქმედებათა ჯაჭვში თითოეული მათგანის შემომწება და მათთვის შეფასების დროს ანგარიშის გაწევა შეუძლებელია მიზანშეწონილად ჩაითვალოს. ეს ხშირ შემთხვევაში განუხორციელებელი ამოცანაა. ამიტომ თეორიტიკოსების მიერ

¹⁶⁷⁸ ქვეთავი დაწერილია *Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 591-593* მიხედვით.

¹⁶⁷⁹ *Lange, Shadenersatz, 2003, 79.*

შემოთავაზებულ იქნა გარკვეული გზები, თუ როგორ უნდა მოხდეს მოვლენათა და მოქმედებათა ჯაჭვის ისე დავინროება, რომ საბოლოო შედეგის შეფასება შესაძლებელი გახდეს. ერთ-ერთი ასეთი თეორიაა ე.წ. ადეკვატურობის თეორია, რომელიც ყურადღებას ამახვილებდა მოქმედი პირის მიერ ფაქტებისა და ამ ფაქტების ბუნების კანონებთან დაკავშირებულობის ცოდნაზე. ეს თეორია კერძო სამართალში მხოლოდ ხარვეზებით თუ იქნებოდა რეცეფცირებული, რადგან ცოდნის, ანუ სუბიექტური დამოკიდებულების შემოტანით გამოირიცხა მიზეზობრივი კავშირის დამტკიცება ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის შემთხვევისათვის. ეს თეორია გერმანიაში ინტენსიური კრიტიკის საგანია, ვინაიდან მიიჩნევა, რომ ის ვერ იძლევა პასუხს მიზეზობრივი კავშირის დადგენასთან დაკავშირებულ ყველა შეკითხვაზე.¹⁶⁸⁰

განმარტების მეთოდის გამოყენებით სასამართლომ უნდა დაადგინოს არის თუ არა მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის. ჰკანონმდებელი ამ საკითხის რეგულირებისას სავსებით სამართლიანად შემოიფარგლა მხოლოდ ზოგადი ფორმულირებით და დაადგინა, რომ „ანაზღაურებას ექვემდებარება მხოლოდ ის ზიანი, რომელიც მოვალისათვის წინასწარ იყო სავარაუდო და წარმოადგენს ზიანის გამომწვევი მოქმედების უშუალო შედეგს“. მეტ კონკრეტიკას სამოქალაქო კოდექსი არ შეიცავს. არის თუ არა უშუალო მიზეზობრივი კავშირი ქმედებასა და შედეგს შორის, სასამართლოს დასადგენია. მოსამართლე უნდა დარწმუნდეს, რომ მოვლენათა ჯაჭვში მოვალის ქმედება განმსაზღვრელი აღმოჩნდა იმისთვის, რომ ზიანი დამდგარიყო. მაგალითად, თუ პირი გადაწყვეტს ააფეთქოს იმ კომპანიის საწყობი, საიდანაც რამდენიმე დღის წინ, მისი აზრით, სრულიად უსამართლოდ გაათავისუფლეს, მაგრამ თვითნაკეთი ასაფეთქებელი მოწყობილობა არ ამოქმედდება, მიზეზობრივი კავშირი სახეზე არ გვექნება, თუ წარუმატებელი მცდელობის მომდევნო დღეს მოსული ძლიერი წვიმის შემდეგ საწყობს მეხი დაეცემა და ცეცხლი გაუჩნდება.

მაგალითად, მიზეზობრივი კავშირი არ არსებობს შინაგან საქმეთა სამინისტროს მიერ მართვის მოწმობის კანონის სრული დაცვით გაცემასა და მართვის მოწმობის მფლობელის მიერ ავტოსატრანსპორტო საშუალების გაუფრთხილებელი მართვით სხვა პირისათვის მიყენებულ ქონებრივ ზიანს შორის. ზიანის ანაზღაურება არ დაეკისრება ბენზინგასამართი სადგურის მფლობელ კომპანიას, რომლისგანაც ზიანის მიმყენებელმა ხანძრის გაჩენისათვის საჭირო ბენზინი შეიძინა, მწვერვალზე ასვლისას დაღუპული ახალგაზრდა ალპინისტის ბიძას, რომელმაც გარდაცვლილ ძმისშვილს ამ პროფესიის არჩევა შესთავაზა, ჟურნალისტის დედას შვილის არასწორი აღზრდისთვის, თუკი შვილი არასწორი და ქონებრივი ზიანის მიმყენებელი ცნობების გავრცელებით არის დაკავებული და ა.შ.

ცხადია, მიზეზობრივი კავშირის არსებობის ან არარსებობის მტკიცება ყოველთვის ისეთი მარტივი არ არის, როგორც მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს. ზოგჯერ შემთხვევა იმდენად კომპლექსურია და ისეთი მოვლენებისა და ქმედებების ურთიერთქმედებით ხასიათდება, რომ ქმედებასა და შედეგს შორის „უშუალო კავშირის“ დადგენა რთულდება. განმარტების მეთოდების გამოყენებით სასამართლო ერთმანეთისაგან გამიჯნავს რელევანტურ და არარელევანტურ ფაქტებს და ქმედებებს, რათა იპოვოს მათ შორის არსებული შინაგანი კავშირი და ასე მიიღოს გადაწყვეტილება.

¹⁶⁸⁰ Lange, Shadenersatz, 2003, 82-83.

4. ზიანის ფაქტი

ზიანი, როგორც ანაზღაურების ერთ-ერთი წინაპირობა, დეტალურად არის განხილული ზიანის ცნების სამართლებრივი შინაარსის განმარტებისას. ამიტომ აქ მხოლოდ იმას აღვნიშნავთ, რომ ჩამოთვლილი წინაპირობებიდან ეს უკანასკნელი საბოლოოდ აყალიბებს ანაზღაურების სამართლებრივ წინაპირობათა სისტემას. არსებითად, ანაზღაურების ვალდებულების არსებობის შესახებ დასაბუთებული იურიდიული პასუხი სწორედ იმიტომ ხდება საჭირო, რომ სახეზეა ზიანის ფაქტი. თუ ზიანი არ არსებობს, მისი ანაზღაურება უსაფუძვლო გამდიდრების კლასიკური შემთხვევა იქნება, ხოლო „დაზარალებული“ თვითონ მოგვევლინება ვითომ კრედიტორის როლში, რომელიც ვალდებული იქნება დააბრუნოს ყველაფერი, რაც უსაფუძვლოდ მიიღო.

სისხლის სამართლისაგან განსხვავებით, სამოქალაქო-სამართლებრივი სანქციის (ზიანის ანაზღაურების) დაკისრება მცდელობისათვის, ან მხოლოდ კონკრეტული ქმედების ჩადენისათვის ამ ქმედების რეალური უარყოფითი შედეგის არსებობის გარეშე, გამორიცხულია. მაგალითად, თუ პირი გადანყევტს სხვა პირის კუთვნილი საუკეთესო არაბული ცხენის მონამვლას, მაგრამ ცხენი მის მიერ მოწოდებულ მონამვლულ შაქარს პირს არ დააკარებს, ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების დაკისრება არ მოხდება ზიანის ფაქტის არარსებობის გამო. ცხადია, სხვა საკითხია, იარსებებს თუ არა ამ პირის ქმედებაში დანაშაულის ნიშნები და დაეკისრება მას თუ არა სისხლისსამართლებრივი ან ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი სანქცია.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, „მტკიცების ტვირთის ობიექტურად და სამართლიანად განაწილების პირობებში როგორც ზიანის მიყენების ფაქტის, ასევე გაცდენილი ზიანის (მიუღებელი შემოსავლის) ოდენობის დამტკიცების ტვირთი მოსარჩელის (კრედიტორის) მხარეზეა. ამასთან, ზიანი ობიექტური მოცემულობით უნდა შეფასდეს და არა სუბიექტური დამოკიდებულებით“.¹⁶⁸¹

5. გამონაკლისები ზიანის ანაზღაურების კუმულაციური წინაპირობებიდან

ა. ზიანის ანაზღაურების წინაპირობების კუმულაციური ხასიათი და მათი მნიშვნელობა მოთხოვნის დაკმაყოფილებისათვის

კერძო სამართლის მიერ აღიარებული ზოგადი პრინციპის თანახმად, ზიანის ანაზღაურების თითოეული სამართლებრივი წინაპირობა თავის ფუნქციას სხვა წინაპირობებთან მჭიდრო კავშირში ასრულებს. აღნიშნულ წინაპირობებს შესაბამისი სამართლებრივი შედეგების წარმოშობა მხოლოდ ერთად არსებობის შემთხვევაში შეუძლიათ, თუ კანონით გამონაკლისი არ არის დაშვებული. მათი კუმულაციური ხასიათი ხელს უწყობს ზიანის ანაზღაურების ურთიერთობის კომპლექსურ რეგულირებას და ყველა იმ ასპექტის გათვალისწინებას, რომლებსაც შეუძლიათ გავლენა იქონიონ ზიანის რეალურად არსებობის დადგენაზე, ანაზღაურების ადეკვატური ოდენობისა და ფორმის

¹⁶⁸¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 24 ოქტომბრის №ას-307-291-2011 განჩინება.

განსაზღვრაზე და ა.შ.

თუ თითოეულ პირობას ცალ-ცალკე დავახასიათებთ, აშკარა გახდება, რომ მათ ზიანის ანაზღაურების ერთიან მოზაიკაში საკუთარი უნიკალური ადგილი აქვთ და ზიანის ანაზღაურების დასაშვებობისა და ოდენობის საბოლოო სურათის ჩამოყალიბებას განაპირობებენ. მაგალითად, პირის ბრალეული ქმედება ჯერ კიდევ არ ნიშნავს, რომ ის მიზეზობრივ კავშირშია დამდგარ შედეგთან (ზიანთან) და პირიქით, დაზარალებული მხარის არსებობა არ გულისხმობს, რომ მისი ქონების შემცირება, გაუარესება თუ ინტერესების ხელყოფა მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებით მოხდა.

კვალიფიკაციისათვის მნიშვნელოვანია, რომ ერთიანობაში გაეცეს პასუხი იმ კითხვებს, რომლებიც ყველა წინაპირობის არსებობაზე მიუთითებენ. ყოველი, კონკრეტულ შემთხვევასთან დაკავშირებული ფაქტობრივი გარემოებების შეფასებით უნდა დადგინდეს ბრალის ხარისხი და ფორმა (განზრახვა თუ გაუფრთხილებლობა, უხეში გაუფრთხილებლობა – თუ მარტივი, შერეული ბრალი თუ მხოლოდ ერთი მხარის ბრალი და ა.შ.), ქმედების ხასიათი და მისი როლი ზიანის მიყენებაში, დამატებითი ფაქტორების არსებობა ან არარსებობა (ზიანის დადგომა მხოლოდ მოცემულმა ქმედებამ გამოიწვია, თუ სხვა ობიექტურმა და სუბიექტურმა ფაქტორებმაც შეუწყვეს ხელი. მაგალითად, ავტოავარია მხოლოდ იმის გამო მოხდა, რომ მძღოლი გადაჭარბებული სიჩქარით მოძრაობდა, თუ ცუდმა ხილვადობამ და ამინდის გაუარესებამაც ითამაშა გარკვეული როლი). არის თუ არა ქმედება მართლსაწინააღმდეგო და ხომ არ არსებობს მისი გამომრიცხავი გარემოებები. მიუხედავად მართლსაწინააღმდეგობის გამომრიცხავი გარემოების არსებობისა, ხომ არ წარმოიშობა ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება პირისთვის, ვინც უკიდურესი აუცილებლობის პირობებში მოქმედებდა და ა.შ.

სასამართლო პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც არ არსებობს ზიანის ანაზღაურების რამდენიმე წინაპირობა. ასეთ შემთხვევებში, ქართული სასამართლო პრაქტიკის აზრით, თითოეული წინაპირობის არარსებობაზე საგანგებო მითითება სავალდებულო არ არის. ერთ-ერთი მათგანის დაუმტკიცებლობაც კი მოსარჩელისათვის ზიანის ანაზღაურებაზე უარის თქმის საფუძველი უნდა გახდეს.

ერთ-ერთ საქმეში მოსარჩელე ამტკიცებდა, რომ მოპასუხის პირუტყვემა მისი ნათესები გაანადგურა და ითხოვდა მის ანაზღაურებას. საქართველოს უზენაესი სასამართლო დაეთანხმა სააპელაციო სასამართლოს დასაბუთებას, რომლის თანახმადაც, „...ვერც საქმეში არსებული მასალებით და ვერც მონმეთა ჩვენებებით ვერ დასტურდებოდა ის გარემოება, რომ უშუალოდ მოპასუხის პირუტყვემა გაანადგურა მოსარჩელის მოსავალი... სასამართლომ მიიჩნია, რომ მოპასუხეს მიყენებული ზიანის დადგომაში ბრალი არ მიუძღვოდა. ამასთან, სააპელაციო სასამართლოს სხდომაზე, თავად აპელანტის მიერ დადასტურდა ფაქტობრივი გარემოება მასზე, რომ მისი საყვანე ნაკვეთი შემოკავებული არ იყო. მონმეთა ჩვენებებით კი დასტურდებოდა, რომ ჰ. ფ-ქემ სოიის მოსავალი აიღო. სააპელაციო სასამართლომ მიუთითა სამოქალაქო კოდექსის 408-ე, 409-ე, 992-ე, 1003-ე მუხლებზე და აღნიშნა, რომ, ვინაიდან განსახილველ შემთხვევაში არ დგინდებოდა მოპასუხის ბრალი დამდგარ ზიანში, არ არსებობდა ა. ქ-შვილისათვის, მითითებული მუხლებით გათვალისწინებული ზიანის და-

კისრების საფუძველი.¹⁶⁸² ციტატა სასამართლო გადაწყვეტილებიდან ადასტურებს, რომ არ არსებობდა არა მხოლოდ ბრალი, არამედ მოპასუხის მართლსაწინააღმდეგო ქმედება (საქმეში საერთოდ არ ჩანდა რაიმე ქმედება მოპასუხის მხრიდან), ზიანის ფაქტი (მონმეები ადასტურებდნენ, რომ მოსარჩელემ მოსავალი მიიღო) და შესაბამისად, მიზეზობრივი კავშირიც. ცმართალია, მხოლოდ ბრალის არარსებობაც კი საკმარისი საფუძველია ზიანის ანაზღაურებაზე უარის თქმისათვის, თუმცა, სასურველია, რომ როგორც მხარემ, ასევე სასამართლომ სათანადოდ დაასაბუთოს სხვა წინაპირობების არარსებობა, თუ საქმის მასალებით მას ამის შესაძლებლობა ეძლევა.

ცხადია, შორს წაგვიყვანს (და ალბათ შეუძლებელიც არის) ჩამოთვლა ყველა იმ შეკითხვისა, რომლებსაც ზიანის ანაზღაურების წინაპირობების კომპლექსური შესწავლისას პასუხი უნდა გაეცეს. ის ფაქტი, რომ კანონმდებელი არ იძლევა წინაპირობების ლეგალურ დეფინიციებს (სამოქალაქო კოდექსში არ არსებობს ნორმები, რომლებიც პირდაპირ გასცემდნენ პასუხს კითხვაზე რა არის ბრალი, რას გულისხმობს მართლსაწინააღმდეგობა, რა მოიაზრება მიზეზობრივი კავშირის ცნების ქვეშ, რა განსხვავებაა უხემ და მარტივ გაუფრთხილებლობას შორის, და ა.შ.), მონმობს იმას, რომ მათი სამართლებრივი შინაარსის დადგენა უნდა მოხდეს შესაბამისი ურთიერთობების მარეგულირებელი ნორმის შეფარდების ეტაპზე. მოთხოვნის საფუძველთან (შესაბამის საკანონმდებლო დანაწესთან) მჭიდრო კავშირის მქონე განმარტება უზრუნველყოფს ყველა იმ კონკრეტულ საკითხზე პასუხის გაცემას, რომლებსაც საბოლოოდ მთავარი კითხვის პასუხამდე მივყავართ – არსებობს თუ არა ანაზღაურების ვალდებულება და მისი არსებობის შემთხვევაში რა შეიძლება ჩაითვალოს ადეკვატურ ანაზღაურებად?

უზენაესი სასამართლო მიუთითებს, რომ „...პირი, რომელიც სხვა პირს მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით მიაყენებს ზიანს, ვალდებულია აუნაზღაუროს მას ეს ზიანი. ამდენად, პირს... ზიანის ანაზღაურება შეიძლება დაეკისროს, თუ არსებობს პასუხისმგებლობის დაკისრების სათანადო პირობები, კერძოდ, ზიანი, მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება, მიზეზობრივი კავშირი მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს (ზიანს) შორის და ზიანის მიმყენებლის ბრალი“.¹⁶⁸³

ბ. ზიანის ანაზღაურება ბრალის გარეშე

ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი წინაპირობების კუმულაციური ხასიათი სადავო არ არის, თუმცა გამონაკლისი ამ ნორმიდანაც არსებობს. გამონაკლისის არსებობა არ ნიშნავს იმას, რომ ნებისმიერი ელემენტის/წინაპირობის არარსებობას შეიძლება გამართლება მოეძებნოს. მაგალითისთვის, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თუ ზიანი, როგორც უარყოფითი შედეგი სახეზე არ არის, სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება პირისათვის დაუშვებელია.

¹⁶⁸² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 6 იანვრის №ას-987-928-2010 განჩინება.

¹⁶⁸³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 24 თებერვლის №ას-1228-1079-2010 განჩინება. მსგავსი ფორმულირება გვხვდება ასევე უზენაესი სასამართლოს სხვა გადაწყვეტილებაშიც: იხ. 2011 წლის 28 მარტის №ას-304-288-11 და 2011 წლის 27 ივნისის №ას-260-244-11 განჩინება.

ტექნოლოგიური განვითარება განაპირობებს, რომ ზიანის ანაზღაურების კონტექსტში, სამართალი ზოგჯერ აქცენტს მომეტებულ საფრთხეზე აკეთებს და არა პირის ბრალეულობაზე. ადამიანის მიერ შექმნილი ნებისმიერი ტექნოლოგიური კონსტრუქცია შეიძლება გამოვიდეს მწყობრიდან და მოვლენათა ასეთი განვითარება სავსებით რეალურია იმ შემთხვევაშიც კი, თუ უსაფრთხოების ყველა ზომა დაცულია. აღნიშნულის გათვალისწინებით, ასეთი ზიანის გამომწვევ მიზეზებს მომეტებული საფრთხის წყაროს უწოდებენ. საფრთხის გაზრდილი ხარისხი ზოგჯერ გამოწვეულია ტექნიკური მოწყობილობის ქიმიური და ფიზიკური თვისებებით, რაც გარემოსთან ურთიერთქმედების შედეგად შეიძლება საფრთხის წყარო გახდეს.

მაგალითი:

ერთ-ერთ დასახლებულ პუნქტში ელექტროენერჯის გათიშვის საფუძველი გახდა მაღალი ძაბვის ქვესადგურში შეფრენილი ჩიტი, რომელმაც უკან გამოფრენა ველარ მოახერხა. ასეთ დროს მაღალია იმის ალბათობა, რომ მაღალი ძაბვის სადენებზე გაჩენილმა ცეცხლმა გაანადგუროს მესამე პირების კუთვნილი ქონება ან შეამციროს მათი ღირებულება.

პირი, რომელსაც საკუთრებაში აქვს მომეტებული საფრთხის წყარო, ვალდებულია განსაკუთრებული სიფრთხილით მოეკიდოს მის ექსპლუატაციას. იმის ცოდნა, რომ ნებისმიერი ზიანისათვის, რაც ამ წყაროსთან იქნება დაკავშირებული, კანონი სუბიექტური დამოკიდებულების საკითხის გარკვევის გარეშე მანც მას მოსთხოვს პასუხს, უზრუნველყოფს (ან უნდა უზრუნველყოს) ამ პირების პასუხისმგებლობის მაღალ ხარისხს.

ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის ძირითადი სამართლებრივი განმსაზღვრელია მტკიცების პროცესის გამარტივება.¹⁶⁸⁴ ვინაიდან სუბიექტური დამოკიდებულება სამართლებრივი შეფასებისათვის აქტუალური არ არის, რჩება მხოლოდ ის, რომ დაზარალებულმა დაამტკიცოს მომეტებული საფრთხის წყაროდან ზიანის წარმოშობა. ამის დადასტურების შემთხვევაში ანაზღაურების სამართლებრივი დაბრკოლება აღარ იარსებებს.

ქართული სამოქალაქო კოდექსი მომეტებული საფრთხის წყაროთი ბრალის გარეშე მიყენებული ზიანის რამდენიმე სახეს იცნობს. კერძოდ, ზიანი ანაზღაურდება დაუძლეველი ძალის არსებობის შემთხვევაშიც კი, თუ მისი დადგომა გამოწვეულია ელექტროგადამცემი ხაზების ავარიით ანდა ნავთობის, გაზის წყლის ან ნავთობ-პროდუქტების მიმწოდებელი მოწყობილობების დაზიანებით (1000). ამ შემთხვევაში დაზარალებულმა მხარემ მხოლოდ ის უნდა დაამტკიცოს, რომ არსებობს მიზეზობრივი კავშირი მისთვის ზიანის მიყენებასა და ზემოაღნიშნული მოწყობილობების დაზიანებას შორის.

სააპელაციო სასამართლოს ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში, სარჩელის დაკმაყოფილებისა და ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების აღიარების მიუხედავად, სასამართლომ დასაბუთებული პასუხი არ გასცა ელექტროდისტრიბუციის კომპანიის შესაგებელს იმასთან დაკავშირებით, რომ ზიანის მიყენება კომპანიის ბრალით არ მომხდარა. საქმეში არსებული ექსპერტიზის დასკვნის საფუძველზე სასამართლომ

¹⁶⁸⁴ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Louisiana Perspectives, 2008, 479.

სარჩელი ნაწილობრივ დააკმაყოფილა, თუმცა სამოტივაციო ნაწილში ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის პრინციპმა ასახვა ვერ პოვა. იგი არ შეიცავს იმაზე მითითებას, რომ მსგავს შემთხვევებში პასუხისმგებლობა ბრალის გარეშე დგება და მხარის მტკიცება ბრალის არარსებობის შესახებ უშედეგოა. აღსანიშნავია, რომ უზენაესმა სასამართლომ გაიზიარა ქვემდგომი ინსტანციის დასაბუთება და საკასაციო საჩივარი დაუშვებლად ცნო.¹⁶⁸⁵

მეორე შემთხვევა, რომლის დროსაც დაუძლეველი ძალის არსებობა და შესაბამისად, ბრალის არარსებობა არ გამორიცხავს პირის ვალდებულებას ანაზღაუროს ზიანი, დაკავშირებულია საავიაციო-სანტრასპორტო საშუალების ექსპლუატაციასთან (999 III). ამ შემთხვევაშიც ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის დასაშვებად აღიარების საფუძველი საფრენი საშუალებაა, როგორც მომეტებული საფრთხის წყარო.

პირებს, რომელთა სამართლებრივი თუ ტექნიკური კონტროლის ქვეშაც იმყოფება მომეტებული საფრთხის წყარო, გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეთ ის რისკი, რაც ამ წყაროს ექსპლუატაციასთან არის დაკავშირებული. კანონი მათ ართმევს უფლებას მიუთითონ ბრალის არარსებობაზე ისეთ შემთხვევებშიც კი, როცა ისინი ყველაზე ობიექტური შეფასებით უძღურნი იყვნენ მიელოთ პრევენციული ზომები ან შემდგომი რეაგირებით თავიდან აეცილებინათ/შეემცივებინათ ზიანი. ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა დამოკიდებულია არა ბრალეულობაზე, არამედ რისკის პროპორციაზე.¹⁶⁸⁶ ჩგაზრდილი რისკის გამო კანონმდებლი ირჩევს დაზარალებულის სასარგებლო პოზიციას და მისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას აკისრებს პირს, რომელმაც არც იცოდა და არც შეიძლებოდა სცოდნოდა შესაძლო ზიანის დადგომის შესახებ.

ამერიკულ სამართალში არსებობს მომეტებული საფრთხის წყაროსთან დაკავშირებული საკმაოდ საინტერესო კლასიფიკაცია, რომლის თანახმადაც ერთმანეთისაგან განასხვავებენ მომეტებულ საფრთხეს, რომელიც ასეთად არის აღიარებული კანონის მიერ, ან შეიძლება დადგინდეს სასამართლო პრაქტიკის შედეგად. მაგალითად, ლუიზიანაში აღიარებულად ითვლება, რომ მომეტებული საფრთხის წყაროა: 1) ტოქსიკური გაზების საცავი 2) მცენარეების დამტვერვა თვითმფრინავებით; 3) ბოძების განთავსება მიწაში; 4) ასაფეთქებელი ნივთიერებები.¹⁶⁸⁷

გ. მიზეზობრივი კავშირისა და ქმედების არარსებობა ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობისას

ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობა გულისხმობს პირისათვის ანაზღაურების დაკისრებას დამდგარი უარყოფითი შედეგისადმი სუბიექტური დამოკიდებულების მიუხედავად. როგორც წესი, ასეთი საგამონაკლისო რეგულირება შეეხება მომეტებული საფრთხის წყაროდან მომდინარე ზიანს. ასეთ წყაროებად ქართველი კანონმდებელი აღიარებს კაბელებს, მილებსა და საავიაციო ტრანსპორტს. ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის დაკისრება ზოგჯერ თავის თავში მოიცავს ისეთი ზიანის ანაზ-

¹⁶⁸⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 17 მარტის №ას-1385-1221-2010 განჩინება.

¹⁶⁸⁶ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Louisiana Perspectives, 2008, 480.

¹⁶⁸⁷ Church/Corbett/Richard/White, Tort Law, The American and Louisiana Perspectives, 2008, 496.

ლუარებასაც, რომელიც გამორიცხავს ქმედებისა და მიზეზობრივი კავშირის არსებობას. ხშირად ამბობენ, რომ ამ დროს პასუხისმგებლობა არ არის დაფუძნებული მიზეზობრივი კავშირზე.¹⁶⁸⁸

თუ დავუშვებთ, რომ დამდგარი შედეგი პირის სუბიექტური კონტროლის მიღმაა, მაშინ ისიც უნდა ვალიაოთ, რომ ამ პირის ნებით მოქმედებას შეუძლებელია მიზეზობრივი კავშირი ჰქონდეს ზიანთან.

მაგალითად, თუ ახლად გარემონტებული ელექტროგადამცემი ხაზები, რომელიც უმაღლეს ტექნიკურ სტანდარტებს აკმაყოფილებს, შეიძლება ხანძრის გაჩენის მიზეზი და რამდენიმე სახლის დანვის გამომწვევი გახდეს, აშკარაა, რომ რაიმე არამართებულ ქმედებას (მოქმედებას ან თუნდაც უმოქმედობას) ელექტროგადამცემი ინსფრასტრუქტურის მესაკუთრე კომპანიის მხრიდან ადგილი არ ჰქონია. პირიქით, მან გააკეთა მაქსიმუმი, რისი გაკეთებაც უარყოფითი შედეგის თავიდან ასაცილებლად შეიძლებოდა. შესაბამისად, რაიმე მიზეზობრივი კავშირი დამდგარ შედეგსა და განხორციელებულ ქმედებას (ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცას) შორის არ არსებობს.

სამართლის მიზანია, მიყენებული ზიანი აუნაზღაურებელი არ დარჩეს. ამიტომ კანონი ირჩევს კონკრეტულ სუბიექტს (ელექტროგადამცემი ხაზების, საჰაერო ხომალდის მესაკუთრეს), რომელსაც მისი სუბიექტური დამოკიდებულების, მისი კონტროლის ქვეშ არსებული ქმედების მიღმა აკისრებს პასუხისმგებლობას და ამის საყოველთაო დეკლარირებით აფრთხილებს, რომ შესაძლოა მოუწიოს ზიანის ანაზღაურება ისეთ შემთხვევებშიც, რაც „არავის ბრალი არ იქნება“ და რასაც კონკრეტულ დროსა და სივრცეში ობიექტურად ექნება ადგილი.

III. სასამართლო პრაქტიკა

საქმის პროცედურული ისტორია :

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიას სარჩელით მიმართა ა. ფ-მა მოპასუხე შპს გაზეთ „ა-ის“ მთავარი რედაქტორის მიმართ. მოსარჩელემ მოითხოვა მოპასუხისათვის მის სასარგებლოდ მორალური ზიანის ასანაზღაურებლად 10000 ლარის დაკისრება, აგრეთვე, მოპასუხისათვის გაზეთ „ა-ში“ ორი წერილის გამოქვეყნების დავალება.

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილებით, ა. ფ-ის სარჩელი¹⁶⁸⁹ ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა: შპს გაზეთ „ა-ის“ რედაქტორს მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა მორალური ზიანის ანაზღაურება 1500 ლარის ოდენობით; დანარჩენ ნაწილში სარჩელი არ დაკმაყოფილდა.

პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილება მოდავე მხარეებმა გაასაჩივრეს სააპელაციო წესით.

ფ-მა სააპელაციო საჩივრით მოითხოვა სარჩელის დაუკმაყოფილებელ ნაწილში

¹⁶⁸⁸ Larenz, Lehrbuch des Schuldrechts, 12 Auflage, Bd II, BT, 1981, 701.

¹⁶⁸⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 20 თებერვლის ას-1278-1298-2011 გადაწყვეტილება

გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის სრულად დაკმაყოფილება. შპს გაზეთ „ა-ის“ სააპელაციო საჩივრის მოთხოვნას წარმოადგენდა საქალაქო სასამართლოს გადაწყვეტილების გაუქმება სარჩელის დაკმაყოფილებულ ნაწილში და ახალი გადაწყვეტილებით მის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის გადაწყვეტილებით, შპს გაზეთ „ა-ის“ სააპელაციო საჩივარი არ დაკმაყოფილდა, ამ გადაწყვეტილებით დაკმაყოფილდა ა. ფ-ის სააპელაციო საჩივარი, გაუქმდა თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის გადაწყვეტილება მორალური ზიანის ანაზღაურების მიზნით თანხის დაკისრების ნაწილში და ამ ნაწილში მიღებულ იქნა ახალი გადაწყვეტილება. ა. ფ-ის სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა: შპს გაზეთ „ა-ის“ რედაქტორს (მთავარ რედაქტორს) მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა 3000 ლარის გადახდა.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკასაციო წესით გაასაჩივრა შპს გაზეთმა „ა-მა“, რომელმაც მოითხოვა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმება და ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა.

ფაქტობრივი გარემოებები:

მოსარჩელე ა. ფ-ი არის ენათმეცნიერი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, რომელსაც გამოცემული აქვს ათზე მეტი წიგნი და გამოქვეყნებული აქვს მრავალი სტატია, პუბლიკაციის პარალელურად, წლების განმავლობაში, მოსარჩელეს გამოქვეყნებული აქვს რამდენიმე ათეული სტატია საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ საკითხებზე (მათ შორის, პოლემიკური ხასიათის).

მოპასუხე შპს გაზეთ „ა-ის“ რედაქტორი (მთავარი რედაქტორი) ლ. ნ-ი ამავე დროს არის შპს გაზეთ „ა-ის“ მფლობელი (გამომცემელი) და დირექტორი.

სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ საქალაქო სასამართლომ სწორად შეაფასა გადაწყვეტილების 3.2.6 და 3.2.7 პუნქტებში მითითებული გარემოებები და მართებულად ჩათვალა შემდეგი წინადადებები უხამსობად:

1. ... „სნაიპერმა“ ფ-მა ... მიუშვირა სასროლად თავისი უზნეო უკანალი“;
2. მეგრული სიტყვებისგან შემდგარი წინადადება – „სკანი მიკატყორინალი ცუდეს გაცვენუ, სი რუნგუ კოჩი“.

სააპელაციო სასამართლოს მოსაზრებით, აღნიშნული გამონათქვამები არღვევდა საზოგადოებში დამკვიდრებულ ეთიკურ ნორმებს, რაც თავისთავად, როგორც უზნეობრივად, ისე სამართლებრივად გასაკიცხ ქმედებას წარმოადგენდა.

სააპელაციო სასამართლოს დასაბუთება:

სააპელაციო სასამართლომ არ გაიზიარა აპელანტ შპს „ა-ის“ მოსაზრება, რომ დავა უნდა გადაწყვეტილიყო მხოლოდ „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად. სააპელაციო სასამართლომ ჩათვალა, რომ მოსარჩელის მოთხოვნის ნორმატიულ საფუძვლად მხოლოდ დასახელებული კანონის მე-6 მუხლი – სასამართლო გარანტიები – არ შეიძლებოდა მიჩნეულიყო. სასამართლოს განმარტებით, მართალია, ამ კანონის მუხლები უზრუნველყოფენ

პატივისა და ღირსების შელახვის შემთხვევაში სამართლებრივ გზას, მაგრამ თავისთავად მოთხოვნის უზრუნველყოფის პირობებს არ ქმნიან. კანონის მე-13 მუხლი საუბრობს მტკიცებულებათა მოძიების ვალდებულებაზე და არა მოთხოვნის ნორმატიულ საფუძველზე. შესაბამისად, თავად ამ ნორმის დეფინიციიდან გამომდინარე, მითითებული მუხლის სახით სახეზეა ღირსებისა და პატივის სამოქალაქო რეგულირების შემავსებელი ნორმა, რაც საკითხის სამოქალაქო კოდექსით გადაწყვეტის წინაპირობას ქმნის.

სააპელაციო სასამართლომ ასევე განმარტა, რომ ადამიანის პატივი აბსოლუტურად დაცულ სამართლებრივ სიკეთეს განეკუთვნება. ადამიანის პატივი, როგორც მისი ღირსების შემადგენელი ნაწილი, დაცულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლით. პატივის შელახვა, ისევე როგორც საკუთრების ხელყოფა, მიუთითებს დამრღვევის ქმედებაში მართლწინააღმდეგობის არსებობაზე. სააპელაციო სასამართლომ დაასკვნა, რომ მოპასუხის ზემოთ დასახელებული გამონათქვამები პატივის შემლახავია.

სააპელაციო სასამართლოს შეფასებით, მოსარჩელის მიმართ ადგილი ჰქონდა ცილისწამებას. ვ.ხ-ა გაზეთ „ა-ის“ 2009 წლის 2-8 ნოემბრის ნომერში წერს: „...ა. ფ-ს იცნობენ როგორც კაცს, რომელიც ცეცხლზე ნავთს ასხამდა სამოქალაქო ომის ავბედით წლებში და სამეგრელოს შესეულ ბანდებს „ინტელექტუალურ“ მხარდაჭერას უწევდა. აი, ეს არის „სასახელო“ ფაქტი, რომლითაც ფ-ი საქართველოს უახლეს ისტორიაში შევა“...სამოქალაქო ომი დამთავრდა, მაგრამ არ დამთავრებულა ის ფ-ისთვის – მეგრელთმოდულებობის სინდრომით დაავადებული ეს ასაკოვანი კაცი კვლავ სანგარში ზის და „სროლას“ აგრძელებს“.

სააპელაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიზნებიდან გამომდინარე, ტერმინი „ფაქტი“ უნდა განვასხვავოთ ტერმინ „შეფასებისგან“, რადგან ეს უკანასკნელი არის კონსტიტუციით დაცული აზრის გამოხატვა. განსახილველ შემთხვევაში, სააპელაციო სასამართლომ ჩათვალა, რომ გამონათქვამი: ალ. ფ-ს იცნობენ, როგორც კაცს, რომელიც ცეცხლზე ნავთს ასხამდა სამოქალაქო ომის ავბედით წლებში და სამეგრელოს შესეულ ბანდებს „ინტელექტუალურ“ მხარდაჭერას უწევდა – მკითხველს აწვდიდა ინფორმაციას ობიექტურად მომხდარის შესახებ და საიმისოდ გამოდგებოდა, რომ შეექმნა ადრესატისათვის წარმოდგენა ობიექტურად მომხდარ ფაქტზე. ამ თვალსაზრისით, მისი გადამონმება შესაძლებელი იყო (შესაძლებელი იყო ობიექტურად გადამონმებულიყო, მართლაც უწევდა თუ არა ასეთ დახმარებას მოსარჩელე სამეგრელოს შესეულ ბანდებს).

სააპელაციო სასამართლოს განმარტებით, „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-16 მუხლი იძლევა იმის წინაპირობას, თუ სამართლებრივი დავის პროცესში რომელი მხარე ატარებს მტკიცების ვალდებულებას, როდესაც არსებობს ვარაუდი, რომ ზიანის მიმყენებელმა იცოდა მის მიერ გამჟღავნებული გარემოებების უზუსტობის შესახებ. ამ შემთხვევაში მტკიცების ტვირთი გადადის ზიანის მიმყენებელზე, რომელმაც უნდა ამტკიცოს, რომ არ იცოდა იმის თაობაზე, რომ მის მიერ გამჟღავნებული ფაქტი – მოსარჩელე სამეგრელოს შესეულ ბანდებს „ინტელექტუალურ“ მხარდაჭერას უწევდა – მცდარი იყო. ამგვარი მტკიცე-

ბა მოპასუხეს არ განუხორციელებია. სპეციალური კანონის თანახმად, ცილისწამება განმარტებულია როგორც არსებითად მცდარი ფაქტის შემცველი და პირისათვის ზიანის მიმყენებელი, მისი სახელის გამტეხი განცხადება, რასაც მოსარჩელის მიმართ ჰქონდა ადგილი. ასეთ შემთხვევაში ზიანის მიმყენებლის ბრალეულობის განმსაზღვრელად უბრალო დაუდევრობაც საკმარისია. ამ დაუდევრობის შედეგად მოსარჩელისათვის მიყენებულ მორალურ ზიანში მოიაზრება ის გარემოება, რომ ამგვარი ცრუ ფაქტების გამავრცელებელი გამონათქვამები უკვე აღიბეჭდა მკითხველთა ცნობიერებაში.

სააპელაციო სასამართლოს მოსაზრებით, სადავო პუბლიკაციებში არსებული გამონათქვამების შეფასებად, თვალსაზრისად მიჩნევის შემთხვევაშიც კი მოსარჩელეს შეეძლო ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა. მართალია, შეფასებები არ ექვემდებარება კლასიფიკაციას ჭეშმარიტება-არაჭეშმარიტების ნიშნის მიხედვით, მათ არ ძალუძთ წარმოშვან ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება და ისინი აგრეთვე ნეგატიური აზრის თავისუფლად გამოხატვის კატეგორიას მიეკუთნება, მაგრამ, როდესაც კრიტიკა მიაღწევდა შეურაცხყოფელი გამონათქვამების ზღვარს, ანუ, როდესაც გამონათქვამის შეურაცხყოფელი ხასიათი წინა პლანზე გადმოინაცვლებდა, შეფასებითი აზრის გავრცელება მართლსაწინააღმდეგო და დასჯადი იქნებოდა. ასეთ შემთხვევაში „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის, საქართველოს კონტიტუციის მე-17 მუხლთან შესაბამისი განმარტება წარმოადგენდა დაზარალებულის პატივისა და ღირსების დაცვის გარანტიას მადისკრიმინირებელი სუბიექტური შეფასებისას.

რაც შეეხება ზიანის ოდენობის განსაზღვრის საკითხს, სააპელაციო სასამართლომ ჩათვალა, რომ იგი ნაწილობრივ უნდა გაზრდილიყო.

ა. ფ-ის სააპელაციო საჩივრის იმ ნაწილთან მიმართებით, რომელიც შეეხებოდა 2007 წლის თებერვალ-მარტში გაზეთ „ა-ში“ გამოქვეყნებულ სადავო განცხადებებს, სააპელაციო სასამართლომ სრულად გაიზიარა საქალაქო სასამართლოს შეფასებები, დასკვნა ამ ნაწილში სარჩელის ხადაზმულობასთან დაკავშირებით, ასევე, – საქალაქო სასამართლოს მსჯელობა სადავო წერილების მოპასუხის მიერ გამოქვეყნების დაავალდებულებაზე უარის თქმის ნაწილში.

საკასაციო სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

საკასაციო სასამართლო საქმის შესწავლის, საკასაციო საჩივრის საფუძვლების განხილვის შედეგად მიიჩნევს, რომ შპს გაზეთ „ა-ის“ საკასაციო საჩივარი უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო:

1. მოცემულ შემთხვევაში საკასაციო სასამართლოს მიერ განსახილველ საკითხს წარმოადგენს გასაჩივრებული გადაწყვეტილებით შპს გაზეთ „ა-ის“ 2009 წლის 2-8 ნოემბრის ნომერში „არსებობს თუ არა პროექტი „საქართველო მეგრელების გარეშე“ გამოქვეყნებულ სტატიაში გამოთქმული ცალკეული მოსაზრებების ცილისწამებად მიჩნევის მართლზომიერება.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილია შემდეგი ფაქტობრივი გარემოებები:

მოპასუხე გაზეთი „ა-ი“ ფართო ტირაჟით იბეჭდება და ვრცელდება საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე.

შპს გაზეთ „ა-ის“ 2009 წლის 2-8 ნოემბრის №44 (789) ნომერში გამოქვეყნებულ წერილში სათაურით – „არსებობს თუ არა პროექტი „საქართველო მეგრელების გარეშე“ ავტორი ვ.ხ-ა მოსარჩელე ალ.ფ-ის მისამართით წერს: „ . . . ა .ფ-ს იცნობენ როგორც კაცს, რომელიც ცეცხლზე ნავთს ასხამდა სამოქალაქო ომის ავბედით წლებში და სამეგრელოს შესეულ ბანდებს „ინტელექტუალურ“ მხარდაჭერას უწევდა. აი, ეს არის „სასახელო“ ფაქტი, რომლითაც ფ-ი საქართველოს უახლეს ისტორიაში „შევა“. სამოქალაქო ომი დამთავრდა, მაგრამ არ დამთავრებულა ის ფ-ისთვის – მეგრელთა მოძულეობის სინდრომით დაავადებული ეს ასაკოვანი კაცი კვლავ სანგარში ზის და „სროლას“ აგრძელებს“; „სამეგრელო საქართველო არ ჰგონია „სნაიპერ“ ფ-ს და იმიტომ მიუშვირა სასროლად თავისი უზნეო უკანალი? რა ეკუთვნის ახლა ამ კაცს, ძვირფასო მკითხველო, შეიძლება ასეთ ადამიანს ერქვას მეცნიერი, პროფესორი, ინტელიგენტი? სკანი მიკატყორინალი ცუდეს გაცვენუ, სი რუნგუ კოჩი . . .“; „ყველა სიკეთესთან ერთად ალ. ფ-ი თავხედია, რომელმაც თავის ერთ-ერთ პუბლიკაციაში ისეთი შეურაცხყოფა მიაყენა სამეგრელოს, რომ არა მისი ხანდაზმულობა, მეგრელები, ალბათ, სხვანაირ პასუხს მოსთხოვდნენ ცინიკოსობის ხასიათზე დამდგარ „მეცნიერს“; „არ მჩვევია ოპონენტებთან უხეში საუბარი, მაგრამ ფ-ი თავისი აბუჩად ამგდები ტონითა და ცინიზმით მაიძულებს, ხურდა დაეუბრუნო. ერთხელ არ ვუპასუხე, ორჯერ არ ვუპასუხე – ამ პინოჩეტის ტოლა კაცს რა დისკუსია უნდა გავუმართო-მეთქი, ვიფიქრე“; „ახლა მკითხველმა განსაჯოს, მე ვარ სეპარატისტი, თუ ფ-ი უსინდისო ცილისმნამებელი, რომელიც მაბრალებს თითქოს მე ვთხზავდე ხელოვნურად პრობლემებს სამეგრელოზე.

ზემოთ დასახელებული წერილი გარკვეულწილად პასუხობდა მოსარჩელის მიერ სხვადასხვა გაზეთში გამოქვეყნებულ სტატიებს, მათ შორის, გაზეთ „ლიტერატურული საქართველოს“ 2007 წლის 16 თებერვლის ნომერში გამოქვეყნებულ წერილს სათაურით – „უზნეობასაც უნდა ჰქონდეს საზღვარი! (ვ. ხ-ას და სხვათა პასუხად)“, სადაც მოსარჩელე არ ეთანხმება გაზეთ „ცისკრის“ 2006 წლის ივლისის ნომერში დაბეჭდილი კოლექტიური წერილის („პირნავარდნილი სეპარატიზმი თუ პირნავარდნილი პროვოკაცია“) ავტორების მიერ პოეტ მურმან ლებანიძის ორი ლექსის განმარტებასა და შეფასებას; კოლექტიური წერილის ავტორები მიიჩნევენ, რომ ეს ლექსები სამეგრელოს წინააღმდეგ დაინერა ე.შევარდნაძის დაკვეთით, სახელდობრ, მათი აზრით, „ცოტნე – გამყიდველს“ ლექსში ცოტნე დადიანი ერის მოლაღატედ არის გამოცხადებული, ხოლო უსათაურო ლექსში კი, ერთი საუკუნის წინათ მეგრულად ნათარგმნი „ვეფხისტყაოსანი“ საბაბად იქნა გამოყენებული სამეგრელოს მიმართ ფსიქოლოგიური ზემოქმედების მოხდენის მიზნით. მოსარჩელე თავის წერილში დეტალურად და ვრცლად მიმოიხილავს თითოეულ ლექსს, კოლექტიური წერილის ავტორთა შეხედულებების მცდარობის დასამტკიცებლად;

მოსარჩელე ა. ფ-ი არის ენათმეცნიერი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, რომელმაც გამოსცა ათზე მეტი წიგნი და გამოაქვეყნა მრავალი სტატია; სამეცნიერო ხასიათის პუბლიკაციის პარალელურად, წლების განმავლობაში მოსარჩელემ გამოაქვეყნა რამდენიმე ათეული სტატია საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ

საკითხებზე (მათ შორის, პოლემიკური ხასიათის).

2. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 404-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, საკასაციო სასამართლო ამონებს გადაწყვეტილებას საკასაციო საჩივრის ფარგლებში. ამავე კოდექსის 407-ე მუხლის თანახმად, სააპელაციო სასამართლოს მიერ დამტკიცებულად ცნობილი ფაქტობრივი გარემოებები სავალდებულოა საკასაციო სასამართლოსათვის, თუ წამოყენებული არ არის დასაშვები და დასაბუთებული პრეტენზია (შედავება).

მოცემულ საქმეში სააპელაციო სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები საკასაციო საჩივრით სადავოდ არაა გამხდარი. კასატორი სადავოდ ხდის დადგენილი ფაქტების სამართლებრივ შეფასებას.

საკასაციო სასამართლო იზიარებს კასატორის მოსაზრებას განსახილველი დავის მიმართ „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის გამოყენების თაობაზე.

საკასაციო სასამართლო განმარტავს, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მიხედვით (ცვლილებამდე მოქმედი რედაქციით), პირს უფლება ჰქონდა, სასამართლოს მეშვეობით მოეთხოვა პატივის, ღირსების, პირადი ცხოვრების საიდუმლოების შემლახველი ცნობების უარყოფა, თუ ცნობების გამავრცელებელი არ დაამტკიცებდა, რომ ისინი სინამდვილეს შეესაბამებოდა. 2004 წლის 24 ივნისს დასახელებულ მუხლში შევიდა ცვლილება, რომლითაც კანონმდებელმა გაითვალისწინა მე-18 მუხლში მითითებული უფლებების დაცვა „კანონით დადგენილი წესით“.

2004 წლის 24 ივნისს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“. ამ კანონის პირველი მუხლის „ე“ ქვეპუნქტით დამკვიდრდა ცილისწამების ცნება. აღნიშნული ნორმით, ასეთად ჩაითვლება არსებითად მცდარი ინფორმაციის შემცველი და პირისათვის ზიანის მიმყენებელი, მისი სახელის გამტეხი განცხადება.

განსახილველ საქმეში მოსარჩელე სარჩელში აღნიშნავს, რომ მოპასუხე გაზეთში მის მიმართ გავრცელებული ინფორმაცია სინამდვილეს არ შეესაბამება, ანუ მოსარჩელის აზრით, შპს გაზეთმა „ა-მა“ გამოაქვეყნა ცილისმწამებლური წერილი, რამაც შელახა მისი პატივი, ღირსება და საქმიანი რეპუტაცია, შესაბამისად, საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ დავა უნდა გადაწყდეს სპეციალური კანონით – „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონით.

3. გასაჩივრებული გადაწყვეტილებით მოსარჩელე მიჩნეულია კერძო პირად და სასამართლომ მის მიმართ კერძო პირის ცილისწამების სტანდარტით იხელმძღვანელა. ეს გარემოება საკასაციო საჩივრით სადავოდ არაა გამხდარი.

კერძო პირის ცილისწამებისათვის სამოქალაქო-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას აწესებს „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლი, რომლის თანახმად, პირს ეკისრება სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა კერძო პირის ცილისწამებისათვის, თუ მოსარჩელე სასამართლოში დაამტკიცებს, რომ მოპასუხის განცხადება შეიცავს არსებითად მცდარ ფაქტს უშუალოდ მოსარჩელის შესახებ და ამ განცხადებით მოსარჩელეს ზიანი მი-

ადგა.

მითითებული ნორმა მტკიცების ტვირთს მთლიანად მოსარჩელეს აკისრებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ სასამართლოში სარჩელის წარდგენისას მოსარჩელეა ვალდებული და არა მოპასუხე, ამტკიცოს შემდეგი:

მოპასუხემ მის შესახებ გაავრცელა სადავო განცხადება;

სადავო განცხადება არ შეესაბამება სინამდვილეს, ანუ იგი მცდარი ფაქტების შემცველია;

სადავო განცხადება ზიანს აყენებს მის პატივს, ღირსებასა და საქმიან რეპუტაციას.

ცილისნამების შემადგენლობის უმთავრეს ელემენტს წარმოადგენს სინამდვილის შეუსაბამო, არსებითად მცდარი ფაქტების გავრცელება. ამდენად, მოსარჩელემ, უპირველესად სწორედ ის უნდა დაამტკიცოს, რომ უშუალოდ მის შესახებ მოპასუხემ გაავრცელა ფაქტები, ეს ფაქტები არსებითად მცდარია და სინამდვილეს არ შეესაბამება.

მოცემულ შემთხვევაში, სადავო განცხადების (წერილის) მოპასუხის მიერ გავრცელების ფაქტი სადავო არაა, მაგრამ კასატორი მიიჩნევს, რომ წერილში მოყვანილი სადავო გამონათქვამები წარმოადგენს მისი ავტორის მოსაზრებებს, შეფასებებს და არა ფაქტებზე მითითებას მოპასუხის შესახებ.

4. საკასაციო პალატა მიიჩნევს, რომ დავის სწორად გადაწყვეტისათვის მნიშვნელოვანია გაირკვეს, მოპასუხის მიერ გამოქვეყნებული წერილის სადავო გამონათქვამები მიეკუთვნება ფაქტებსა თუ შეფასებით მსჯელობას (აზრს). აღნიშნული აუცილებელი პირობაა ცილისნამების განსაზღვრისათვის, ვინაიდან „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონით, აზრი დაცულია აბსოლუტური პრივილეგიით, რაც გამორიცხავს სამოქალაქო-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, კერძოდ, მითითებული კანონის პირველი მუხლის „ფ“ ქვეპუნქტის მიხედვით, აბსოლუტური პრივილეგია განმარტებულია, როგორც კანონით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობისაგან პირის სრული და უპირობო განთავისუფლება, ხოლო, ამავე კანონის მე-4 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, აზრი დაცულია აბსოლუტური პრივილეგიით.

ფაქტისა და აზრის გამიჯვნისათვის აუცილებელია გამიჯვნის კრიტერიუმების დადგენა. ამისათვის უნდა მივმართოთ „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლს, რომელიც მინიმალურ სტანდარტს აწესებს აზრისა და ფაქტის გამიჯვნისათვის, კერძოდ, მითითებული მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად, აზრის ან ფაქტის სტატუსის მინიჭების საკითხის განხილვისას ყოველგვარი გონივრული ეჭვი, რომელიც ვერ დადასტურდება კანონით დადგენილი წესით, უნდა გადაწყდეს განცხადებაში მოყვანილი ცნობებისათვის აზრის სტატუსის მინიჭების სასარგებლოდ. თავად აზრის დეფინიცია მოცემულია ზემოხსენებული კანონის პირველი მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტში, რომლის მიხედვით, აზრი არის შეფასებითი მსჯელობა, თვალსაზრისი, კომენტარი, აგრეთვე, ნებისმიერი სახით ისეთი შეხედულების გამოხატვა, რომელიც ასახავს რომელიმე პიროვნების, მოვლენის ან საგნის მიმართ დამოკიდებულებას და არ შეიცავს დადასტურების ან უარყოფის ფაქტს.

სიტყვა „აზრი“ ფართოდ განმარტებისას გულისხმობს განსჯას, დამოკიდებულებასა თუ შეფასებას, რომლის სისწორე თუ მცდარობა დამოკიდებულია მთლიანად ინდივიდზე, მის სუბიექტურ დამოკიდებულებაზე. ფაქტები კი, ჩვეულებრივ, მოკლებულია სუბიექტურ დამოკიდებულებას, იგი ობიექტური გარემოებებიდან გამომდინარეობს, ანუ ჩვენ გვაქვს იმის შესაძლებლობა, რომ ფაქტი შევამოწმოთ და ვნახოთ, ის რეალურად არსებობდა თუ არა. სწორედ ამიტომ, ფაქტების გადამოწმება და მისი ნამდვილობასთან შესაბამისობის დადგენა შესაძლებელია. ხშირ შემთხვევაში, აზრები და ფაქტები ერთმანეთს მჭიდროდ უკავშირდება და მათი გამიჯვნა რთულია. ეს განპირობებულია იმით, რომ გამოთქმის ორივე ფორმა იშვიათად გვხვდება სუფთა სახით. უმთავრესად, სჭარბობს სწორედ ისეთი გამონათქვამები, რომლებშიც თავს იყრის როგორც შეფასებითი, ასევე ფაქტობრივი ელემენტები. აზრი ხშირად ეყრდნობა და ეხება ფაქტებს, ფაქტები კი, თავის მხრივ, აზრის საფუძველია, რომელიც ადასტურებს ან უარყოფს მათ, ამიტომაც, ხშირად საკამათო გამონათქვამის, როგორც შეხედულების ან როგორც ფაქტის გადმოცემის, კვალიფიცირების დროს შესაძლებელია გამოთქმის კონტექსტის მიხედვით მისი ცალკეული ნაწილების იზოლირება, მაგრამ ეს მეთოდი გამართლებულია მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამით არ იკარგება ან არ ყალბდება გამონათქვამის შინაარსი და ნამდვილი აზრი. თუკი ასეთი იზოლირება შეუძლებელია გამონათქვამის შინაარსის გაყალბების გარეშე, მაშინ ეს გამონათქვამი უნდა ჩაითვალოს მთლიანად აზრის გამოთქმად, ანუ შეხედულებად, შეფასებით მსჯელობად და, შესაბამისად, მთლიანად უნდა იქნეს შეყვანილი ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში.

ევროპის პრეცედენტული სამართლის მიმოხილვაც ცხადყოფს, რომ ფაქტისა და მოსაზრების გამიჯვნა აუცილებელი პირობაა ცილისწამების განსაზღვრისათვის. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე – „ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ“ (8 ივნისი, 1986 წელი), სადაც სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა ფაქტებსა და შეფასებით მსჯელობას შორის განსხვავება და მიუთითა, რომ მოსაზრების (შეფასებითი მსჯელობის) ფაქტებით დამტკიცება შეუძლებელია, ამიტომ არც ის შეიძლება, რომ ვინმეს ამ მოსაზრების სისწორის დამტკიცება დაევალოს. შეფასებითი მსჯელობის სიმართლის დამტკიცება გადაუჭრელი ამოცანაა. ფაქტის არსი შეიძლება დემონსტრირებულ იქნეს, მაგრამ შეფასებითი მსჯელობის სიმართლე არ შეიძლება მტკიცების საგანი იყოს. შეფასებითი მსჯელობის სიმართლის დამტკიცების მოთხოვნა წარმოადგენს იერიშის მიტანას აზრის თავისუფლებაზე.

განსახილველ შემთხვევაში, სააპელაციო სასამართლომ ფაქტებად მიიჩნია სადავო წერილში გამოთქმული შემდეგი მოსაზრებები: „ . . . ა.ფ-ს იცნობენ როგორც კაცს, რომელიც ცეცხლზე ნავთს ასხამდა სამოქალაქო ომის ავბედით წლებში და სამეგრელოს შესეულ ბანდებს „ინტელექტუალურ“ მხარდაჭერას უწევდა. აი, ეს არის „სასახელო“ ფაქტი, რომლითაც ფ-ი საქართველოს უახლეს ისტორიაში „შევა“. სამოქალაქო ომი დამთავრდა, მაგრამ არ დამთავრებულა ის ფ-ისთვის – მეგრელთა მოძულეობის სინდრომით დაავადებული ეს ასაკოვანი კაცი კვლავ სანგარში ზის და „სროლას“ აგრძელებს“.

საკასაციო სასამართლო არ იზიარებს სააპელაციო სასამართლოს ზემოაღნიშნულ

ნულ მოსაზრებას და, უპირველესად, ყურადღებას ამახვილებს იმ გარემოებაზე, რომ სადავო წერილის ავტორის მსჯელობა წარმოადგენს პასუხს საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე თემაზე სხვადასხვა გაზეთში მოსარჩელის მიერ გამოქვეყნებულ წერილებზე, კერძოდ, ამ წერილებში მოსარჩელის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებზე. ამდენად, მოპასუხე გაზეთში გამოქვეყნებულ წერილში გამოთქმული კრიტიკა საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხს შეეხება და იგი საჯარო დისკუსიის კონტექსტში შეიძლება იქნეს განხილული. აქედან გამომდინარე, სადავო წერილის ავტორის მოსაზრებები არ შეიძლება მივიჩნიოთ ყოველგვარ საფუძველს მოკლებულ შეფასებით მსჯელობად. ამასთან, სადავო წერილში მითითებული გამონათქვამები ემსახურება მხოლოდ ავტორის მოსაზრებების გავრცელებას, რომელიც ასახავს ამ უკანასკნელის სუბიექტურ დამოკიდებულებას მოსარჩელის პიროვნების მიმართ და არ შეიცავს კონკრეტული ფაქტების მტკიცების პრეტენზიას, ანუ, შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის მხოლოდ მოპასუხის სუბიექტური აზრი (მსჯელობა, თვალსაზრისი) და არა ობიექტური გარემოებებიდან გამომდინარე ფაქტების დამტკიცების მცდელობა. აქედან გამომდინარე, სადავო გამონათქვამები, როგორც შეფასებითი მსჯელობა, არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს ცილისწამებად, ვინაიდან აზრი დაცულია აბსოლუტური პრივილეგიით, რაც გამორიცხავს სამოქალაქო-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას. საკასაციო სასამართლო აქვე შენიშნავს, რომ სადავო გამონათქვამების ფაქტებად მიჩნევის შემთხვევაშიც, მოპასუხეს ვერ დაეკისრება პასუხისმგებლობა, ვინაიდან ამ ფაქტების მცდარობის მტკიცების ტვირთი მოსარჩელეს ეკისრება, რაც მან ვერ შეძლო.

5. სააპელაციო სასამართლომ უხამსობად და, შესაბამისად, მოსარჩელის პატივისა და ღირსების შემლახავად მიიჩნია სადავო წერილში მოყვანილი შემდეგი გამონათქვამები: „სამეგრელო საქართველო არ ჰგონია „სნაიპერ“ ფ-ს და იმიტომ მიუშვირა სასროლად თავისი უზნეო უკანალი?“; „სკანი მიკატყორინალი ცუდეს გაცვენუ, სი რუნგუ კოჩი“, „თავხედი“, „უსინდისო ცილისმწამებელი“, „ცინიკოსი“, „პინოჩეტის ტოლა კაცი“.

უხამსობის დეფინიცია მოცემულია „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის პირველი მუხლის „ვ“ ქვეპუნქტში, რომლის მიხედვით, უხამსობა არის განცხადება, რომელსაც არა აქვს პოლიტიკური, კულტურული, საგანმანათლებლო ან სამეცნიერო ღირებულება და რომელიც უხეშად ლახავს საზოგადოებაში საყოველთაოდ დამკვიდრებულ ეთიკურ ნორმებს.

აღსანიშნავია, რომ ზოგადად მორალის (და, შესაბამისად, უხამსობის) დეფინიციის უნივერსალური ცნება არ არსებობს. თავად უხამსობის კანონისმიერი დეფინიციის მიხედვით, ამა თუ იმ გამოხატვის უხამსობად მიჩნევის საკითხს განსაზღვრავს საზოგადოებაში საყოველთაოდ დამკვიდრებული ეთიკური ნორმები. ამასთან, სხვა პირთა უფლებებისა თუ რეპუტაციის დასაცავად უხამსობის შეზღუდვა და, შესაბამისად, გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევა დასაშვებია არა ყოველთვის, არამედ მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში. უხამსობის შეზღუდვის ფარგლებთან მიმართებით, საყურადღებოა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა, კერძოდ, საქმეზე – „ჰენდისაიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“

(7 დეკემბერი, 1976 წელი) არსებული განმარტება, რომელშიც ახსნილია გამოხატვის თავისუფლების მნიშვნელობა დემოკრატიულ საზოგადოებაში და მისი დაცულობის საერთო ფარგლები. ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნულის მსგავსად განმარტა ასევე საქმეზე - „ლინგენსი ავსტრიის წინააღმდეგ“. მითითებულ გადანყვეტილებებში აღნიშნულია, რომ გამოხატვის თავისუფლება, ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის პირველი პარაგრაფის მიხედვით, შეადგენს დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთ ფუნდამენტურ საფუძველს და მისი განვითარებისა და პიროვნების თვითრეალიზების მთავარ პირობას. მე-10 მუხლის მე-2 პარაგრაფის შესაბამისად, ის გამოიყენება არა მხოლოდ ისეთი „ინფორმაციისა“ და „იდეების“ მიმართ, რომლებიც კეთილგანწყობილად მიიღება ან განიხილება როგორც უვნებელი ან როგორც ინდიფერენტიზმის საგანი, არამედ ისეთების მიმართაც, რომლებიც, თავისი არსით, შეურაცხმყოფელია, აღშფოთებას იწვევს და ადამიანების სიმშვიდეს არღვევს. ეს არის პლურალიზმის, შემწყნარებლობისა და სალი აზროვნების არსებითი ნიშანი, რომლის გარეშეც არ არსებობს დემოკრატიული საზოგადოება.

ზემოხსენებული ფორმულის მიზანდასახულობა გამოხატვის თავისუფლების მიმართ ევროპული სასამართლოს საერთო სულისკვეთების, საერთო მიდგომის გამოხატვაა, როგორც ერთგვარი მინიშნება დასაშვები შეზღუდვის მცირე ფარგლების შესახებ. ეს ფორმულა განსაზღვრავს არა იმას, თუ რა უნდა იყოს ყოველთვის დაცული, არამედ იმას, თუ რა შეიძლება იყოს დაცული. იგი ხსნის, რომ თვით შეურაცხმყოფელი, გამოაგნებელი და შემამოფოთებელი „იდეები“ და „ინფორმაცია“ კი შეიძლება იყოს დაცული და ეს თვისებები სრულიადაც არ არის საკმარისი მათ შესაზღუდად. ამასთან, ასეთი იდეები და ინფორმაცია, რა თქმა უნდა, შეიძლება შეიზღუდოს, თუ ეს აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში. მთლიანობაში ზემოხსენებული ფორმულა გულისხმობს, რომ, რადგან დემოკრატიული საზოგადოება არ არსებობს პლურალიზმის, შემწყნარებლობისა და ფართო თვალსაწიერის მოთხოვნების გარეშე, ამიტომ, სახელმწიფომ, ისე როგორც ხალხმაც, უნდა აიტანოს მათთვის შეურაცხმყოფელი, გამოაგნებელი თუ შემამოფოთებელი იდეებისა და ინფორმაციის მოსმენა და დემოკრატიულ საზოგადოებაში მათი შეზღუდვა ლოგიკურად მხოლოდ იშვიათად შეიძლება აღმოჩნდეს აუცილებელი.

6. განსახილველ შემთხვევაში, სასამართლოს მიერ გადასაჭრელ საკითხს წარმოადგენს იმის გარკვევა, არსებობს თუ არა მოპასუხის გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საჭიროება, რომელიც აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში მოსარჩელის პატივისა და ღირსების დაცვისათვის. იმის გათვალისწინებით, რომ მოსარჩელე კერძო პირს წარმოადგენს, დასადგენია კერძო პირთა მიმართ „დასაშვები კრიტიკის“ ფარგლები. ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, კერძო პირთა მიმართ „დასაშვები კრიტიკის“ ფარგლები ვიწროა, მაგრამ კრიტიკის ვიწრო ფარგლების აღიარება, ცხადია, არ გულისხმობს იმას, რომ ბალანსის სამართლიანობაზე მოქმედი სხვა ფაქტორები მხედველობაში არ მიიღება. მაგალითად, თუ გამოთქმული კრიტიკა საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხს შეეხება და იგი შეიძლება საჯარო დისკუსიის კონტექსტში იქნეს განხილული, ანდა კონფლიქტში პრესის თავისუფლებაც მონაწილეობს, ეს ფაქტორები სერიოზულად გაართულებენ გამოხატვის თავისუფ-

ფლების შეზღუდვის აუცილებლობის დასაბუთებას.

ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის ანალიზი ცხადყოფს, რომ იმ საქმეთა დიდი ნაწილი, სადაც სადავოდ იქცა კერძო პირთა მიმართ დასაშვები კრიტიკის ფარგლების დაცულობა, საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხებს შეეხებოდა, შესაბამისად, ღირებულებათა კონფლიქტის გადაჭრისას გათვალისწინებას მოითხოვდა საზოგადოების უფლება, მიეღო მასზე ინფორმაცია. ამ ფაქტორების არსებობით, კრიტიკის ვიწრო ფარგლების მიუხედავად, უმრავლეს შემთხვევაში სასწორი გამოხატვის თავისუფლების სასარგებლოდ იხრება. საზოგადოებრივი ინტერესის საკითხზე დებატების კონტექსტში კერძო პირის მიმართ შეურაცხმყოფელი ტერმინების გამოყენება ევროპულმა სასამართლომ არ მიიჩნია ცილისწამებად საქმეზე – „ფუნტეს ბობო ესპანეთის წინააღმდეგ“ (29 თებერვალი, 2000 წელი).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ, როდესაც კერძო პირები მოღვაწეობენ საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საკითხების სფეროში, მათ მიმართ „დასაშვები კრიტიკის“ ფარგლები ფართოვდება და მიჩნეულია, რომ ასეთ დროს, კრიტიკისადმი მათ მეტი მოთმინება მოეთხოვებათ (ასეთი განმარტება მოცემულია საქმეზე – „ქ-ნი სუსანა ჯერუსალემი ავსტრიის წინააღმდეგ“, 27 თებერვალი 2001 წელი).

7. კერძო პირთა მიმართ „დასაშვები კრიტიკის“ ფარგლებზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ასევე პრესის თავისუფლებასთან დაკავშირებულ ღირებულებათა კონფლიქტის სპეციფიკურობა. მოცემულ შემთხვევაში, ამ საკითხის გათვალისწინება მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც განსახილველ საქმეში მოპასუხეს წარმოადგენს პრესა (გაზეთი) და სწორედ მოპასუხე გაზეთში გამოქვეყნებული წერილის ცალკეული გამონათქვამების გამოხატვის თავისუფლებასთან შესაბამისობა წარმოადგენს დავის საგანს.

გამოხატვის თავისუფლება, როგორც საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხზე თავისუფალი და ღია დისკუსიების გამართვის საშუალება, იმავდროულად თავად წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს საჯარო ინტერესს. ეს დებულება განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს, როდესაც საქმე პრესის თავისუფლებას შეეხება და ეს ბუნებრივია, ვინაიდან აზრთა თავისუფალი ურთიერთგაცვლა და საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხებზე ღია საჯარო დებატები სწორედ პრესისა და მასმედიის სხვა საშუალებებით ხორციელდება. პრესის ფუნქციაა, გაავრცელოს ინფორმაცია და იდეები საზოგადოების საჭირობოტო საკითხებზე. ამ ფუნქციის პრესის მიერ შეუსრულებლობა ტოლფასია საზოგადოებისათვის იმ უფლების წართმევისა, რომ მიიღოს ეს ინფორმაცია და იქონიოს მასზე თავისი შეხედულება, ამიტომ, შეიძლება ითქვას, რომ პრესის საშუალებით ინფორმაციებისა თუ იდეების გავრცელების თავისუფლება, თავისი არსით, გაცილებით უფრო მეტადაა საჯარო ინტერესის საგანი, ვიდრე ცალკეული ინდივიდის უფლებების დაცვა. ამდენად, პრესის თავისუფლებას მაღალი ღირებულება გააჩნია და ამიტომაც არის, რომ მისი შეზღუდვა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით „უჩვეულოდ წონად გამართლებას მოითხოვს“.

ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, საზოგადოებრივი ინტერესების მქონე თემატიკა უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია საიმისოდ, რომ ღირებულებათა კონფლიქტი პრესის თავისუფლების სასარგებლოდ გადაწყდეს, ცხა-

დია, პრესის თავისუფლებაც შეიძლება შეიზღუდოს, თუ არსებობს საამისოდ მნიშვნელოვანი საფუძველი. ასეთი საფუძველი შეიძლება სხვადასხვა იყოს, მაგალითად, რეალური ან პოტენციური ზიანის სიმძიმე, ჟურნალისტთა მხრიდან „მოვალეობებისა და პასუხისმგებლობის უგულებელყოფა“ და სხვა. ყველა შემთხვევაში პრესის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი უნდა იყოს „წონადი“ და „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“.

მოცემულ შემთხვევაში, გასაჩივრებული გადაწყვეტილებით დადგენილია, რომ მოსარჩელეს სამეცნიერო ხასიათის პუბლიკაციების პარალელურად, ბოლო წლების განმავლობაში გამოქვეყნებული აქვს რამდენიმე ათეული სტატია საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ საკითხზე. საზოგადოებრივი ინტერესების მქონე თემატიკას ეხება ასევე მოსარჩელის მიერ ადრე გამოქვეყნებული სტატიები, რომლებმაც განაპირობეს სადავო წერილის გამოქვეყნებაც. შესაბამისად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მოსარჩელე მოღვაწეობს საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საკითხების სფეროში და მონაწილეობს ამ საკითხებზე გამართულ საჯარო დისკუსიებში, რაც მის მიმართ „დასაშვები კრიტიკის“ ფარგლებს აფართოებს და, შესაბამისად, მას კრიტიკისადმი მეტი მოთმინება მოეთხოვება. განსახილველ შემთხვევაში, ცალკე აღებული სადავო გამონათქვამები, რომლებიც სააპელაციო სასამართლომ უხამსობად მიიჩნია, შესაძლოა, შეურაცხმყოფელიც ყოფილიყო, მაგრამ საგაზეთო სტატიის მთელი კონტენტის გათვალისწინებით, ეს გამონათქვამები უნდა შეფასდეს, როგორც საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე თემატიკაზე საჯარო დისკუსიის დროს მოპასუხის მიერ საკუთარი შეხედულების მკვეთრი (უხეში) ფორმით გამოხატვა. ასეთი გამოხატვის მიმართ კი, მოსარჩელეს თმენის მეტი ვალდებულება გააჩნია, ამიტომ ეს გამოხატვა ექცევა ძირითადი უფლებით დაცულ სფეროში და გამორიცხავს მოპასუხის პასუხისმგებლობას.

8. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 411-ე მუხლის თანახმად, საკასაციო სამართლო თვითონ მიიღებს გადაწყვეტილებას საქმეზე, თუ არ არსებობს ამ კოდექსის 412-ე მუხლით გათვალისწინებული გადაწყვეტილების გაუქმებისა და საქმის სააპელაციო სასამართლოში განსახილველად დაბრუნების საფუძველები.

საკასაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ სააპელაციო სასამართლომ ფაქტობრივი გარემოებები სამართლებრივად სწორად არ შეაფასა, რამაც განაპირობა საქმეზე არასწორი გადაწყვეტილების მიღება. აღნიშნულის გამო გასაჩივრებული გადაწყვეტილება უნდა გაუქმდეს და მიღებული ახალი გადაწყვეტილებით ა. ფ-ის სარჩელი არ უნდა დაკმაყოფილდეს.

კითხვები

- ეთანხმებით თუ არა სასამართლოს შეფასებას აზრისა და ფაქტის გამიჯვნის შესახებ?
- ეთანხმებით თუ არა მტკიცების ტვირთის განაწილების სასამართლოს მიერ შემოთავაზებულ ვერსიას?
- ეთანხმებით თუ არა სასამართლოს მსჯელობას აზრისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ?

ფლების შეზღუდვის ფარგლებთან დაკავშირებით? პასუხი დაასაბუთეთ.

IV. კითხვები და კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის

- დაახასიათეთ გონივრულობა და სამართლიანობა, როგორც მორალური ზიანის ანაზღაურების წინაპირობები.
- ჩამოთვალეთ ზიანის ანაზღაურების ოთხი წინაპირობა. დაახასიათეთ მოკლედ თითოეული მათგანი.
- დაახასიათეთ სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ვალდებულებების ურთიერთმიმართება ქართული სამოქალაქო სამართლის მიხედვით.
- გაიხსენეთ ზიანის სახეები. გამოყავით მათი მსგავსი და განსხვავებული ნიშნები.
- განმარტეთ მიუღებელი შემოსავალის ცნება. იმსჯელეთ სასამართლო პრაქტიკისათვის მის მნიშვნელობაზე.
- დაახასიათეთ მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხავი გარემოებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით.
- როგორ შეაფასებდით ზიანის თეორიული კლასიფიკაციების პრაქტიკულ მნიშვნელობას? რამდენად საჭიროა ასეთი კლასიფიკაცია? რატომ?
- რას გულისხმობს შერეული ბრალი? როგორ უნდა მოხდეს შერეული ბრალის დროს პასუხისმგებელი სუბიექტების მიერ ასანაზღაურებელი ზიანის შეფასება?

2. კაზუსები

კაზუსი № 1

შპს „მზიკომ“ ირანიდან შემოიტანა შოკოლადის კამფეტები. ფასის სიმცირისა და განსაკუთრებულად კარგი გემოს გამო ის მშობლებისა და ბავშვების ფავორიტად იქცა. მამა პატარა ნიკას ორი წლის განმავლობაში ანებივრებდა ამ კამფეტებით. 14 წლის ასაკში ნიკამ ინტენსიური ვარჯიში დაიწყო ძალოსნობაში, რის გამოც განსაკუთრებული და ექიმის მიერ დანიშნული საკვებით იკვებებოდა. 17 წლის ასაკში ნიკას მოულოდნელად გაეთიშა თირკმელები. შვეიცარიულ კლინიკაში ჩატარებულმა გამოკვლევამ დაადასტურა, რომ ფატალური შედეგი გამოიწვია წლების წინ მიღებულმა ტკბილეულმა, რომელიც დიდი რაოდენობით გენმოდეფიცირებულ არომატიზატორებს შეიცავდა. ასევე დადგინდა, რომ ორგანიზმში მიმდინარე ინტოქსიკაციის პროცესი კიდევ უფრო გაამწვავა ექიმის მიერ დანიშნულმა კვების არასწორმა რეჟიმმა. მოგვიანებით, შვეიცარიულ კლინიკაში გონს მოსულ ნიკას მოუწია იმის აღიარება, რომ ექიმისა და მწვრთნელის მითითებებს არაფრად აგდებდა და მთელი ღამე ოთახში ვარჯიშობდა, რადგან ბოლო სამი წლის განმავლობაში ქრონიკული უძილობა

ანუხებდა. მამამ სარჩელით მიმართა სასამართლოს და მოითხოვა შპს „მზიკოს,“ ექიმისა და მწვრთნელისაგან ნიკას მკურნალობის ხარჯების (34 000 ევროს) ანაზღაურება. სასარჩელო მოთხოვნაში ასევე მითითებული იყო ნიკას მშობლებისათვის მიყენებული მორალური ზიანის (50 000 ევროს) ანაზღაურებაზე რომელიც, ნიკას მამის მტკიცებით, ნიკას დედას მიაღდა და მისი ხანგრძლივი დეპრესია და ფსიქიკური პრობლემები გამოიწვია.

- როგორ უნდა გადაწყდეს დავა?

კაზუსი №2

შპს „ევრო ტრეიდი“ რომელიც ქუთაისში იაპონური რესტორნის გახსნას აპირებდა, კერძებისათვის საჭირო ინგრედიენტების მარაგი ერთ-ერთ ტაილანდური კომპანიას შეუკვეთა. ჩამაყიდველმა ტაილანდში ჩასულ „ევრო ტრეიდის“ დირექტორს აუხსნა, რომ ინგრედიენტები მას უნდა შეეძინა ფილიპინური კომპანიისაგან, რომელიც, თავის მხრივ, პროდუქციას ერთ-ერთ სამხრეთ კორეულ პორტში ყიდულობდა, სადაც ნასყიდობის საგანი იაპონიიდან გემით ჩაჰქონდათ. ხელშეკრულების თანახმად, მოსალოდნელი დავა ქართული მატერიალური სამართლის (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის) მიხედვით უნდა განეხილა სინაგაპურის საერთაშორისო არბიტრაჟს. „ევრო ტრეიდის“ მიერ წარმოებული აქტიური მარკეტინგული კამპანიის შედეგად გახსნის დაანონსებული დღიდან მომდევნო 50 დღის განმავლობაში ადგილები რესტორანში უკვე წინასწარ იყო დაკავებული. თითოეულმა კლიენტმა ადგილისა და დროის დაჯავშნის მიზნით 300 ლარი გადაიხადა. შეკვეთების რაოდენობა 150-ს აღემატებოდა. იაპონიაში მომხდარი მიწისძვრის გამო გემმა სამხრეთ კორეულ პორტში შესვლა 5 დღით დააგვიანა. ჭფილიპინელები პროდუქციას აღარ დაელოდნენ და ტაილანდურ კომპანიას უარი უთხრეს ინგრედიენტების მიწოდებაზე. ტაილანდურმა კომპანიამ დაუყოვნებლივ აცნობა ამის შესახებ ქართულ მხარეს და ალტერნატივის სახით ტაილანდური ინგრედიენტები შესთავაზა, რაც ორჯერ უფრო იაფი ჯდებოდა და მიწოდებაც უფრო ადვილად განხორციელდებოდა. „ევრო ტრეიდი“ დათანხმდა. ყველაფერი კარგად მიდოდა, სანამ რესტორნის გახსნიდან ორი კვირის შემდეგ იაპონელმა ტურისტებმა არ შეამჩნიეს, რომ დამზადებული კერძები სულაც არ იყო იაპონური. ინფორმაცია ქალაქში სწრაფად გავრცელდა. უკლებლივ ყველა კლიენტმა (მათ შორის „იაპონური“ კერძებით და პირველი ორი კვირის განმავლობაში რესტორნის მომსახურებით კმაყოფილმა ქართველმა კლიენტებმა) მოითხოვა გადახდილი თანხის უკან დაბრუნება.

- როგორ უნდა გადაწყდეს დავა?
- შეიძლება თუ არა ქართულ კომპანიას ჰქონდეს ტაილანდური კომპანიის მიმართ რეგრესული მოთხოვნა? პასუხი დაასაბუთეთ. „მზიკომ“

კაზუსი №3

შპს „ონისიმე“ ყიდის ათასწლოვანი ტექნოლოგიით დამზადებულ ტიხრულ მინანქარს, რომელიც თერჯოლაში მცხოვრებმა ადგილობრივმა გლეხმა 96 წლის ონისიმე ცქიფურიშვილმა თავის შვილიშვილს (და შპს „ონისიმეს“ წილთა 57% ის მფლობელს) საიდუმლოდ გადასცა. შპს „ონისიმეს“ მიერ წარმოებულ პროდუქციას სრულად, რა-

ოდენობის მიუხედავად ყიდულობს ისრაელში რეგისტრირებული კომპანია „დაიმონდი“. ხელშეკრულების თანხამად, დავა (თუკი ასეთი წარმოიშობა) უნდა გადაწყდეს ქართული სამოქალაქო კოდექსით. ხელშეკრულებაში მითითებულია, რომ არც ერთი მხარე პასუხს არ აგებს მეორის წინაშე მარტივი გაუფრთხილებლობისათვის. ტიხრული მინანქრის პირველმა პარტიამ, რომელიც ისრაელში დეკემბრის თვეში გაიგზავნა, საყოველთაო მონონება დაიმსახურა. მეორე პარტიის დამზადება მომავალი წლის ივნისამდე ვერ მოხერხდა, თუმცა მეორე პარტია საერთოდ არ გაიყიდა. მინანქარი ფერს იცვლიდა და სკდებოდა. მოგვიანებით გაირკვა, რომ ტექნოლოგია ონისიმე ბაბუას შვილიშვილს ზედმინევენით ჰქონდა ათვისებული, თუმცა მოხუცს დაავინყდა, რომ შორ მანძილზე ტრანსპორტირება დასაშვები იყო მხოლოდ დაბალ ტემპურ-ატურაზე, რაც პირველი პარტიის გაგზავნისას ბუნებრივად იყო უზრუნველყოფილი. შპს „ონისიმემ“ მიუთითა ხელშეკრულების იმ პუნქტზე, სადაც საუბარი იყო მარტივ გაუფრთხილებლობაზე და უარი განაცხადა „დაიმონდის“ მიერ მოთხოვნილი თანხის ანაზღაურებაზე.

- როგორ უნდა გადაწყდეს დავა?

თავი XI. პირთა სიმრავლე ვალდებულებაში

I. ზოგადი დახასიათება

1. ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილე პირთა სიმრავლე

ყოველდღიურ ცხოვრებაში სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილენი ერთმანეთთან უამრავ და სხვადასხვაგვარ ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობას ამყარებენ. ამგვარ ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობათა უმეტესობა მარტივი სახისაა და როგორც წესი, ერთი კრედიტორი და ერთი მოვალე მონაწილეობს. როგორც 316-ე მუხლის დანაწესიდან ჩანს, ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის საკანონმდებლო მოდელიც, ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობებში ერთი მოვალისა და ერთი კრედიტორის არსებობის პრეზუმფციიდან გამომდის. დღევანდელ ეკონომიკურ-სამართლებრივ რეალობაში სულ უფრო მეტად შეიმჩნევა რთულ ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობათა მატების ტენდენცია, რომელშიც ერთ ან მეორე მხარეზე, ან ორივეზე ერთდროულად რამდენიმე კრედიტორი ან მოვალე მონაწილეობს.¹⁶⁹⁰ ამის მიზეზი, ერთი მხრივ, მდგომარეობს ეკონომიკური ცხოვრების კომპლექსურობაში, რომელიც რისკების მართვაზე, სამუშაოს შესრულებისა და მომსახურების განვეისას სხვადასხვა პირის სპეციალური ცოდნის გაერთიანებაზეა ორიენტირებული და ამგვარად პარტნიორობასა და სამუშაოს ჯგუფურად შესრულებას წინა პლანზე აყენებს.¹⁶⁹¹ ამის ნათელი დადასტურებაა სხვადასხვა პროფესიული გაერთიანება, იქნება ეს სპეციალიზებული ადვოკატურა, თუ საარქიტექტურო ბიურო, რომელშიც შესაბამისი ცოდნისა და სპეციალიზაციის ადამიანები არიან გაერთიანებულები. მაგალითად, ამორტიზებულ სახლში მცხოვრები ბინის მესაკუთრეები სახლის დასანგრევად და ასაშენებლად ერთობლივად აფორმებენ ხელშეკრულებას სხვადასხვა სფეროს სამშენებლო ფირმასთან, დებენ ხელშეკრულებებს სხვადასხვა კომუნალურ ოპერატორთან, მონაწილეობას ლეზულობენ საერთო გათბობის დაყენების შეკვეთაში, და ა.შ. მეორე მხრივ, აღნიშნულის მიზეზი დელიქტურ სამართალში მდგომარეობს. ყოველდღიურ რეალობაში არცთუ იშვიათია შემთხვევები, როდესაც ზიანის დადგომაში ერთდროულად რამდენიმე პირი მონაწილეობს. მაგალითად, ტრანსპორტის მოძრაობისას ტექნიკური საშუალებები პროგრესულად ზრდის ავტოსაგზაო შემთხვევის გამონვევის შესაძლებლობას. ხშირ შემთხვევებში ერთი ან რამდენიმე ავტომანქანის მიერ საგზაო მოძრაობის წესების დარღვევის გამო გამონვეული ავარიის შედეგად როგორც ზიანის მიმყენებლის, ასევე დაზარალებულ მხარეზე ერთდროულად რამდენიმე პირი მონაწილეობს.¹⁶⁹²

¹⁶⁹⁰ Staudinger/Looschelders Vorb. Zum §420-432 BGB, Rn .1.

¹⁶⁹¹ Selb, Mehrheit von Gläubigern und Schuldern, S1.

¹⁶⁹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 15 მარტის №ას-50-49-2010 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 20 ივლისის №ას-

მაგალითი:

კახიშვილისა და გოგსაძის მხრიდან სატრანსპორტო საშუალებათა მართვისა და საგზაო მოძრაობის წესების დარღვევის შედეგად დაზარალდა მეტრეველი და მისი ოჯახის წევრები, რომელთაც სასწრაფო ამბოლათორიული მომსახურების განევა დასჭირდათ გორის ჰოსპიტალში. კახიშვილისა და გოგსაძესთან – ამ ავტოსატრანსპორტო საშუალებათა მოსარგებლებთან ერთად მეტრეველისა და მისი ოჯახის წევრების წინაშე სოლიდარული პასუხისმგებლობა ასევე ამ ავტოსატრანსპორტო საშუალებათა მფლობელებსაც დაეკისრება.

გარდა ამისა, მსხვილი კომპანიები ცდილობენ სხვადასხვა მომსახურების განევა-ასთან ერთად და სატრანსპორტო მიმოსვლის განვითარების გათვალისწინებით, მისი თანმდევი რისკები დააზღვიონ და მინიმუმამდე დაიყვანონ.¹⁶⁹³ თუ ჩვენ მაგალითს დავუბრუნდებით, ავტოსატრანსპორტო საშუალების მოსარგებლეთა და მფლობელებთან ერთად სოლიდარული პასუხისმგებლობა მეტრეველისა და მისი ოჯახის წევრების წინაშე დაეკისრება ასევე იმ სადაზღვევო კომპანიასაც, რომელმაც ორივე მძღოლის სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დააზღვია.

სამართლებრივ განსაზღვრებებს ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის ერთ-ერთ ან ორივე მხარეზე რამდენიმე პირის მონაწილეობასთან დაკავშირებით, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებულ ხელშეკრულებას, კანონმდებელი ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილის ბოლო თავში არეგულირებს. ამ თავის მუხლები მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოიყენება, როდესაც საქმე ეხება ვალდებულების შესრულებას, რომელიც რამდენიმე მოვალემ უნდა შეასრულოს, ან რომლის მოთხოვნის უფლებაც რამდენიმე კრედიტორს გააჩნია. ვალდებულების ერთ-ერთ ან ორივე მხარეზე მონაწილე პირთა სიმრავლე შესაძლებელია სხვადასხვა კონსტრუქციის სახით იყოს წარმოდგენილი. ეს სხვადასხვა კონსტრუქცია, უპირველეს ყოვლისა, ერთმანეთისაგან თანმდევი სამართლებრივი შედეგებით განსხვავდება.

**2. ვალდებულებაში პირთა სიმრავლისა
წილობრივი მონაწილეობის სახეები**

ა. წილადი ვალდებულება

ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობებში პირთა სიმრავლის ერთ-ერთ გავრცელებულ სახეს წარმოადგენს წილადი ვალდებულება. წილადი ვალდებულება მაშინ, როდესაც რამდენიმე კრედიტორიდან თითოეული, მოვალისაგან მხოლოდ საკუთარი წილის მოთხოვნაზე უფლებამოსილი და პირიქით, რამდენიმე მოვალე არა მთლიანი ვალდებულების, არამედ მხოლოდ საკუთარი წილის შესრულებაზე პასუხისმგებელი.

254-239-2010 განჩინება; *Selb*, Mehrheit von Gläubigern und Schuldner, S2; *Staudinger/Looschelders*, Vorb. Zum §420-432 BGB Rn. 1.

¹⁶⁹³ *Schwedhelm*, Das Gesamtschuldverhältnis, S19.

წილადი ვალდებულებისათვის დამახასიათებელია ის, რომ წილადი ვალდებულება მინიმუმ ორი დამოუკიდებელი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობისაგან შედგება. მათ წარმოშობის ერთი საერთო-სამართლებრივი საფუძველი გააჩნიათ.¹⁶⁹⁴ სწორედ წარმოშობის ეს ერთიანი საფუძველი განაპირობებს ამ ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობათა შეკავშირება-შედუღებებს და მათ ერთ მთლიანობად – ერთ წილად (გაყოფად) ვალდებულებად ქცევას.¹⁶⁹⁵ შესაბამისად, წილადი ვალდებულების პრინციპი იმაში მდგომარეობს, რომ იგი სხვა რამდენიმე „პატარა“ ვალდებულებისაგან შედგება.¹⁶⁹⁶ ამ „პატარა“ ვალდებულებაში თითოეული წილობრივი მოვალე ან კრედიტორი უნდა განვიხილოთ დამოუკიდებელ კრედიტორად ან მოვალედ, რომელიც მხოლოდ თავისი წილის შესაბამისად არის შესრულებაზე უფლებამოსილი ან ვალდებული.¹⁶⁹⁷

მაგალითი:

მეზობლები კეპულაძე და გულუა ერთობლივად უკვეთავენ სანოძეს ყურძენს თითოეული ასი კილოს ოდენობით. ამ შემთხვევაში ორ ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ ვალდებულებასთან გვაქვს საქმე, რომლებიც წარმოშობის ერთ საერთო-სამართლებრივ საფუძველს, ერთიან შეკვეთას ეფუძნება და, აქედან გამომდინარე, ისე უკავშირდებიან ერთმანეთს, რომ ერთ წილად ვალდებულებას წარმოადგენენ. კეპულაძეც და გულუაც ერთდროულად წილობრივი კრედიტორიცაა და მოვალეც. თითოეული მათგანი ყურძენის მოთხოვნის ნაწილში წილობრივი კრედიტორია – თითოეულს შეუძლია სანოძეს ასი კილო ყურძენის მიწოდება მოსთხოვოს. ყურძენის ღირებულების გადახდის ნაწილში კი ისინი წილობრივი მოვალეები არიან – თითოეული ვალდებულია გადაიხადოს შეკვეთილი ასი კილო ყურძენის ღირებულება.

თითოეული წილობრივი მოვალის ვალდებულება დამოუკიდებელია ერთმანეთისაგან. ნებისმიერი მათგანს დამოუკიდებლად შეუძლია შეასრულოს საკუთარი ვალდებულება. ასევე ნებისმიერ წილობრივ კრედიტორს, თავისი წილის ფარგლებში, გააჩნია მოთხოვნა, რომელიც სხვა წილობრივ კრედიტორთა მოთხოვნებისაგან დამოუკიდებელია.¹⁶⁹⁸ თუმცა წილობრივ ვალდებულებათა შორის გარკვეული კავშირი მაინც არსებობს. იგი წარმოშობის საერთო საფუძველში ვლინდება¹⁶⁹⁹ და მათ ერთ მთლიანობად, ერთ წილად ვალდებულებად აქცევს.

წილადი ვალდებულების დროს წილობრივ მოვალეთა ვალდებულებები უფლებამოსილი პირის გაყოფადი, თუმცა ერთიანი ინტერესის წილობრივად დაკმაყოფილებისაკენაა მიმართული. წილობრივი უფლებამოსილების დროს წილობრივ კრედიტორთა მოთხოვნები მოვალისათვის ერთ მთლიან, მაგრამ გაყოფად, ვალდებულებას წარმოადგენს.¹⁷⁰⁰

¹⁶⁹⁴ Larenz, I, §36 I, S 564.

¹⁶⁹⁵ Staudinger/Looschelders, §420 Rn 2ff; Rütten, Mehrheit von Gläubigern, S33.

¹⁶⁹⁶ Rütten, Mehrheit von Gläubigern, S32.

¹⁶⁹⁷ Dauner-Lieb/Langen/Völkemann-Stickelbrock, §420 Rn. 7; Ermann/L. Böttcher, §420 Rn. 6.

¹⁶⁹⁸ Sorgel/Gebauer, §420, Rn. 11.

¹⁶⁹⁹ Larenz, I, §36 I, S 564.

¹⁷⁰⁰ MünchKomm/Bydlinski, §420 Rn.4.

მაგალითი:

იმისათვის, რომ ტრანსპორტირების ღირებულებაზე შეღავათებით ისარგებლონ, ყაზბეგის რეგიონის მცხოვრები მეზობლები ერთობლივად უკვეთავენ ერთ მანქანა სანვავს და თანხმდებიან მიმწოდებელთან, რომ თითოეული ნახევარ მანქანა სანვავს მიიღებს. თითოეულ შემკვეთს მიეწოდება შესაბამისი მოთხოვნილი წილი. თითოეული მათგანი ვალდებულია მიიღოს მხოლოდ მისი წილი და ეკირება შესაბამისი ღირებულების გადახდის ვალდებულება. ამ შემთხვევაში, მეზობლების ვალდებულებები ერთიან სამართლებრივ საფუძველს ეფუძნება და ისეა ერთმანეთთან დაკავშირებული, რომ ისინი მოვალისთვისაც მიწოდების თვალსაზრისით ერთ მთლიანობას, ერთ გაყოფად ვალდებულებას ქმნიან.

წილადი ვალდებულების წარმოშობისათვის აუცილებელია ნაკისრი ვალდებულება იძლეოდეს რამდენიმე მსგავს ნაწილად გაყოფის შესაძლებლობას.¹⁷⁰¹ გაყოფადია ვალდებულება, თუ იგი დანიშნულებისა და ღირებულების შეცვლის გარეშე, განსაკუთრებით, ღირებულების შემცირების გარეშე, შეიძლება რამდენიმე მსგავს ნაწილად შესრულდეს.¹⁷⁰² საკითხის გადანყვეტისას მნიშვნელობა არ ენიჭება იმას, ვალდებულების საგანი თანაბარ წილებად იყოფა თუ არა. შესაძლოა ეს ნაწილები ერთმანეთისაგან რაოდენობრივად განსხვავდებოდეს. მთავარია, თითოეული ნაწილი მთლიან შესრულებასთან მიმართებაში არსობრივად მსგავსი იყოს.¹⁷⁰³ გარდა ამისა, თითოეული ნაწილი მთლიან ვალდებულებას ღირებულებაში თანაზომიერად უნდა შეესაბამებოდეს.¹⁷⁰⁴ თუ ვალდებულება ამგვარ მოთხოვნას არ აკმაყოფილებს, მაშინ წილადი ვალდებულების არსებობა შეუძლებელია.

ვალდებულების სახეს ვალდებულების საგნის გაყოფადობისათვის მნიშვნელობა არ ენიჭება. უპირველეს ყოვლისა, საკითხის გადანყვეტისას მნიშვნელობა ბუნებრივ თვისებებს უნდა მიენიჭოს.¹⁷⁰⁵ მაგალითად, თუ ორმა პირმა ერთიანი ხელშეკრულების საფუძველზე ახალი სერიის ავტომობილი შეუკვეთა, მაშინ ვალდებულება ფაქტობრივი თვალსაზრისით განუყოფადად ჩაითვლება.¹⁷⁰⁶ მაგალითად, თუ ეს პირები ერთობლივად ავტომობილის ნაცვლად 50 ბოთლ შავ ღვინოს შეუკვეთენ, მაშინ ვალდებულება გაყოფადად უნდა ჩავთვალოთ. თუ მხარეებმა ხელშეკრულებით ვალდებულების საგნად გაითვალისწინეს, მაგალითად, ცოცხალი ცხოველი, მაშინ ვალდებულების შესრულების საგანი განუყოფადია. იგივე ცხოველი უკვე დაკლული შეიძლება გაყოფადად ჩავთვალოთ.¹⁷⁰⁷ შესაძლებელია ვალდებულება გაყოფადი იყოს წონისა და რაოდენობის მიხედვით.¹⁷⁰⁸ წილადი ვალდებულების თვალსაჩინო მაგალითად გვევლინება ფულადი ვალდებულება. ფული საყოველთაოდ აღიარებული გადახ-

¹⁷⁰¹ *Jürgens, Teilschuld _ Gesamtschuld - Kumulation*, S18.

¹⁷⁰² *Ermann/L.Böttcher*, §420, S1737, Rn 2; *Sorgel/Gebauer*, §420, Rn 2.

¹⁷⁰³ *MünchKomm/Bydlinski*, §420, Rn 4.

¹⁷⁰⁴ *MünchKomm/Bydlinski*, §420, Rn 4; *Ermann/L.Böttcher*, §420, Rn 3.

¹⁷⁰⁵ *Selb*, Mehrheit von Gläubigern und Schuldner, S21.

¹⁷⁰⁶ შენიშვნა: თეორიულად შესაძლებელია ავტომობილი ცაკლეულ ნაწილებად დაიშალოს და მისი მიწოდება ნაწილ-ნაწილ განხორციელდეს, თუმცა ეს წილობრივი შესრულება მთლიან შესრულებასთან (ავტომანქანის მიწოდებასთან) მიმართებით არსობრივად იდენტური ვერ იქნება.

¹⁷⁰⁷ *Staudinger/Looschelders*, §420, Rn 14.

¹⁷⁰⁸ *MünchKomm/Bydlinski*, §420, Rn 4.

დის ეკვივალენტია. შესაბამისად ფულადი ვალდებულება ყველაზე მეტად იძლევა ნიღებად ისე დაყოფის შესაძლებლობას, რომ თითოეული ნილის არსი და ღირებულება მთლიან ვალდებულებასთან მიმართებაში უცვლელი დარჩეს.

მხოლოდ შესრულების ან მოთხოვნის ერთგვაროვნება არ არის საკმარისი წინაპირობა ნილადი ვალდებულების წარმოშობისათვის.

მაგალითი:

კენჭაშვილმა შეიტყო, რომ მისმა მეზობელმა ქირიამ ჩიჩუასაგან იაფად შეიძინა ფქვილი. კენჭაშვილმა გამოართვა ქირიას ჩიჩუას ტელეფონი და დაუკავშირდა მას, რათა ფქვილი იმავე პირობებით შეეძინა. ჩიჩუა დათანხმდა და ქირიას შეკვეთილ ფქვილთან ერთად მეორე დღეს მიუტანა ორივე მეზობელს შეკვეთილი ფქვილი. ამ შემთხვევაში, თუმცა ორივე მეზობელს მიმწოდებლის მიმართ ერთგვაროვანი მოთხოვნა გააჩნია, მაგრამ ისინი ნილობრივი კრედიტორები არ არიან. ამ შემთხვევაში საქმე არ გვაქვს ნილად ვალდებულებასთან. ქირიასა და კენჭაშვილის ვალდებულებები წარმოშობის სხვადასხვა სამართლებრივ საფუძველს, სხვადასხვა ხელშეკრულებას ეფუძნება. ამდენად, ჩიჩუა ორივე მეზობლის მიმართ სრულიად დამოუკიდებელ (და არა ნილობრივ) კრედიტორს წარმოადგენს.

ნილადი ვალდებულება შესაძლებელია წარმოიშვას კანონის ან ხელშეკრულების საფუძველზე. კანონისმიერი საფუძველები სამოქალაქო კოდექსში შედარებით მცირეა. მაგალითად, 1484 I და II მუხლები მემკვიდრეთა ნილობრივ პასუხისმგებლობას აწესებს მამკვიდრებლის კრედიტორების წინაშე, თუკი თავად მამკვიდრებელი არ იყო სოლიდარული მოვალე. 757 II მუხლის თანახმად, თუ ჯილდოს საჯაროდ დაპირების დროს გამოცხადებული მოქმედება რამდენიმე პირმა განახორციელა, მათ თანაბრად შეუძლიათ მოითხოვონ დაპირებული ჯილდო – ე.ი. ისინი ნილობრივ კრედიტორებად გვევლინებიან.

მხარეებს შეუძლიათ ნილადი ვალდებულება ხელშეკრულებითაც გაითვალისწინონ. იმისათვის, რომ მხარეებმა ნილადი ვალდებულება ხელშეკრულებით შეათანხმონ, აუცილებელია, ვალდებულების საგანი იძლეოდეს მსგავს ნიღებად დაყოფის შესაძლებლობას. თუ მხარეთა შეთანხმებიდან ან გარემოებებიდან, რომელიც ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობას უდევს საფუძველად, ვერ დგინდება რისი შეთანხმება სურდათ მხარეებს, ნილადი თუ სოლიდარული ვალდებულებისა, მაშინ შინაარსი ნების გამოვლენისა და ხელშეკრულების განმარტების შედეგად უნდა დადგინდეს.

ნილადი ვალდებულება საკმაოდ არახელსაყრელია კრედიტორისთვის. კრედიტორმა საკუთარი ინტერესი რომ დაიკმაყოფილოს, მან, რამდენიმე პირს უნდა მოსთხოვოს შესრულება ან რამდენიმე პირის წინააღმდეგ აღძრას სარჩელი.¹⁷⁰⁹ იგი ატარებს თითოეული ნილობრივი მოვალის გადახდისუუნარობის რისკსაც.¹⁷¹⁰ ერთ-ერთი ნილობრივი მოვალის გადახდისუუნარობის შემთხვევაში შეუძლებელი ხდება კრედიტორის მოთხოვნის მთლიანი დაკმაყოფილება, ვინაიდან სხვა ნილობრივი მოვალეები გადახდისუუნარო მოვალის ვალეებისათვის პასუხს არ აგებენ.

¹⁷⁰⁹ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrechts, S427.
¹⁷¹⁰ Jürgens, Teilschuld – Gesamtschuld - Kumulation, S11.

ნილადი ვალდებულება სოლიდარულ ვალდებულებასთან შედარებით ხელსაყრელია მოვალისთვის. მოვალე მხოლოდ მის მიერ ნაკისრი ვალდებულების შესრულებაზე აგებს პასუხს. სხვა ნილობრივ მოვალეთა გადახდისუნარიანობა არ წარმოადგენს მის საზრუნავს. ამასთან, მოვალე, რომელმაც რამდენიმე ნილადი კრედიტორის მოთხოვნა უნდა შეასრულოს, არახელსაყრელ მდგომარეობაშია. თუ მას სურს მთლიანი ვალდებულებისაგან გათავისუფლდეს, მან ზუსტად უნდა გაყოს ვალდებულების საგანი ნილად და თითოეული კრედიტორის წინაშე მისი ნილის შესაბამისად შეასრულოს ვალდებულება.¹⁷¹¹

როგორც აღინიშნა, ყველა ნილობრივი მოვალე მხოლოდ საკუთარი ვალდებულებისთვის აგებს პასუხს, ყველა ნილობრივი კრედიტორი კი საკუთარი ნილის მოთხოვნაზეა უფლებამოსილი.¹⁷¹² ერთის მიერ უფლების განხორციელება, ან მეორის მიერ მოვალეობის შესრულება გავლენას არ ახდენს სხვათა უფლება-მოვალეობებზე.¹⁷¹³ ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ვალდებულებაში ნილობრივად მონაწილე პირსა და ვალდებულების მეორე მხარეს შორის წარმოქმნილი იურიდიული ფაქტები ამ ორ კონკრეტულ პიროვნებასთან მიმართებაში მოქმედებენ.¹⁷¹⁴ ერთ-ერთი ნილადი მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილება არ ავნებს სხვებს. იგივე ითქმის ნილობრივი კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების ვადის გადაცილებაზე.¹⁷¹⁵ აღნიშნული რეგულირება სწორი და ლოგიკურია, ვინაიდან ნილად ვალდებულებაში ნილობრივი კრედიტორისა და მოვალის მდგომარეობა ჩვეულებრივი კრედიტორისა და მოვალის მდგომარეობისაგან დიდად არ განსხვავდება.¹⁷¹⁶ ამასთან, არ უნდა დაგვაინცდეს ისიც, რომ ნილად ვალდებულებაში შემავალი ვალდებულებები წარმოშობის საერთო-სამართლებრივ საფუძველს ეფუძნება. აღნიშნული განაპირობებს იმას, რომ გარკვეული უფლებების განხორციელება ნილად ვალდებულებაში ნილობრივად უფლებამოსილ ან ვალდებულ პირებს მხოლოდ ერთობლივად შეუძლიათ. 357-ე მუხლი ასეთად ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებას მიიჩნევს. მუხლის დანაწესი მიზნად ისახავს ხელშეკრულების ერთიანობის შენარჩუნებას იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ხელშეკრულების ერთ, ასევე მეორე მხარეზე რამდენიმე პირი მონაწილეობს.¹⁷¹⁷ შესაბამისად მუხლის დანაწესი გამორიცხავს იმის შესაძლებლობას, რომ ხელშეკრულების რომელიმე მხარეზე ნილობრივად მონაწილე რამდენიმე პირთაგან, მხოლოდ რომელიმე კონკრეტულმა მათგანმა დამოუკიდებლად განახორციელოს, ანდა რომელიმე მათგანთან მიმართებით განხორციელდეს ეს უფლება. ხელშეკრულებიდან გასვლა ხელშეკრულების ერთ-ერთ მხარეზე მონაწილე პირებს მხოლოდ ერთად, ხელშეკრულების მეორე მხარეზე მონაწილე ყველა მხარისათვის შეტყობინებით შეუძლიათ განახორციელონ. ამასთან,

¹⁷¹¹ *Staudinger/Looschelders*, §420, Rn 8.

¹⁷¹² *ზოიძე*, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურაიანი (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 455-ე მუხლი, გვ. 568.

¹⁷¹³ იქვე.

¹⁷¹⁴ *Staudinger/Looschelders*, §420, Rn 50.

¹⁷¹⁵ იქვე.

¹⁷¹⁶ *Joussen*, *Schuldrecht I-Allgemeiner Teil*, Rn .1352, 1377.

¹⁷¹⁷ *ზოიძე*, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურაიანი (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 357-ე მუხლი, გვ. 258.

ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების გაქარწყლება ერთი-ერთი უფლებამოსილი პირისათვის, ავტომატურად გამოიწვევს მის გაქარწყლებას ყველა სხვა პირისათვის. რაც ამეხება ხელშეკრულების მოშლას, ამ საკითხის მომწესრიგებელი სპეციალური მუხლი კოდექსში არ გაგვანია. თუმცა მართებულია საკითხი ამ შემთხვევაშიც 357-ე მუხლის ანალოგიის საფუძველზე გადაწყდეს. ამ მოსაზრებას საფუძვლად თვით წილადი ვალდებულების თავისებურება უდევს. როგორც აღინიშნა, წილადი ვალდებულება წარმოშობის ერთ საერთო საფუძველს დაფუძნებული რამდენიმე სხვადასხვა ვალდებულებისაგან შედგება, რომელიც ერთ მთლიანობას, ერთ წილად ვალდებულებას ქმნის. შესაბამისად, თუ ჩვენ წილობრივად მონაწილე პირთაგან ერთ-ერთის მიერ ხელშეკრულების მოშლის, ანდა ერთ-ერთის მიმართ ამ უფლების განხორციელებას დაეუშვებდით, მაშინ აღნიშნული დაშვება დაარღვევდა ამ სახელმწიფო ურთიერთობის ერთიანობას. შესაბამისად ამ შემთხვევაში იმ გარემოებიდან უნდა ამოვიდეთ, რომ ხელშეკრულების ნებისმიერ მხარეზე წილობრივად მონაწილე პირთა მიერ ხელშეკრულების მოშლის უფლება ან მხოლოდ ერთობლივად შეიძლება განხორციელდეს და ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა მთლიანად შეიცვალოს, ანდა საერთოდ არა.¹⁷¹⁸

მხარეთა შეთანხმებით შესაძლებელია, რომ წილადი ვალდებულება სოლიდარულ ვალდებულებად გარდაიქმნას ან, პირიქით. სოლიდარული ვალდებულების წილად ვალდებულებად ტრანსფორმაციის ერთადერთი წინაპირობა ვალდებულების საგნის გაყოფადობა გვეკლინება.¹⁷¹⁹

ბ. სოლიდარული ვალდებულება

სოლიდარული ვალდებულება ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობებში პირთა სიმრავლის ყველაზე გავრცელებული და რთული სახეა. სოლიდარული ვალდებულება უფლებამოსილ და ვალდებულ პირთა სიმრავლით ჯერ კიდევ რომის სამართალში წარმოადგენდა დისკუსიის საგანს.¹⁷²⁰ რომის სამართლის წყაროები ბევრი ისეთი სიტუაციის შესახებ გვანვდის ინფორმაციას, რომლის დროსაც კრედიტორს ერთი და იმავე შესრულების მოთხოვნა რამდენიმე მოვალისაგან შეეძლო, თუმცა მის მიღებაზე მხოლოდ ერთხელ იყო უფლებამოსილი.¹⁷²¹

სოლიდარულ მონაწილეობასთან დაკავშირებით რომის სამართლის გავლენით შთაგონებულ მეცნიერეთა დავამ მწვერვალს მიაღწია XIX საუკუნეში, როდესაც დღის წესრიგში არაერთხელ დაისვა სოლიდარულ და კორეალურ ვალდებულებათა განსხვავების საკითხი.¹⁷²² XIX საუკუნის მეცნიერებაში გაბატონებული შეხედულების თანახმად, კორეალურ ვალდებულებად მიიჩნეოდა ერთი მთლიანი ვალდებულება პირთა სიმრავლით კრედიტორის ან მოვალის მხარეზე.¹⁷²³ რაც შეეხება სოლიდარულ ვალდებულებას, აღნიშნულში მეცნიერები ხედავდნენ რამდენიმე დამოუკიდებელ ვალდებულებათა ერთიანობას, რომლებიც საერთო მიზნით იყვნენ შეკავშირებული

¹⁷¹⁸ Dauner-Lieb/Langen/Hager, §351 Rn. 1.

¹⁷¹⁹ MünchKomm BGB/Bydlinski §420 Rn.17.

¹⁷²⁰ Kaser/Knütel, Römisches Privatrecht, §56, Rn. 1.

¹⁷²¹ Selb, Mehrheiten von Gläubigern und Schuldner, S 29; Kaser, das Römische privatrecht, S655ff.

¹⁷²² Staudinger/Looschelders, Vorb. zum BGB, §420-432, Rn. 8; Rütten, Mehrheit von Gläubigern, S. 150.

¹⁷²³ Rütten, Mehrheit von Gläubigern, S150.

და ერთ მთლიანობას ქმნიდნენ.¹⁷²⁴ დღესდღეობით შეიძლება თამამად ითქვას, რომ სოლიდარული ვალდებულების დღევანდელი შინაარსი მოიცავს ასევე კორეალური ვალდებულების ნიშნებსაც.¹⁷²⁵

სოლიდარული ვალდებულების არსებობა (კრედიტორთა ან მოვალეთა სიმრავლე) რამდენიმე წინაპირობას უკავშირდება. უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია, ვალდებულების ერთ-ერთ მხარეზე რამდენიმე პირის მონაწილეობა. ამასთან, იმის მიხედვით, თუ ვალდებულების რომელ მხარეზე მონაწილეობს სოლიდარულად რამდენიმე პირი, თითოეულს ერთი და იმავე მოვალის მიმართ გააჩნდეს ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის უფლება, ანდა თითოეულ მათგანს ერთი და იმავე კრედიტორის მიმართ ვალდებულების შესრულების ვალდებულება.

მაგალითი:

თუ ხელშეკრულების ერთ-ერთ მხარეზე მონაწილეობენ დათო და გიორგი, ხოლო მეორე მხარეზე – ვანო, ურთიერთობაში სოლიდარული მონაწილეობისათვის აუცილებელია, თითოეული მათგანი ვანოს მიმართ შესრულების მოთხოვნაზე უფლებამოსილი ან შესრულებაზე ვალდებული იყოს.

ვალდებულებაში სოლიდარული მონაწილეობის არსებობისათვის აუცილებელი მეორე წინაპირობა იმაში მდგომარეობს, რომ ხელშეკრულების ერთ-ერთ მხარეზე მონაწილე რამდენიმე პირიდან თითოეული მთლიანი ვალდებულების შესრულების მოთხოვნაზე უნდა იყოს უფლებამოსილი, ან თითოეული მის მთლიან შესრულებაზე ვალდებული. ვთქვათ, გიორგიმ და დათომ იყიდეს ვანოსაგან ავტომობილი 5000 ლარად. ამ შემთხვევაში ნებისმიერი გიორგიც და დათოც უფლებამოსილია ვანოს მთლიანი ვალდებულების შესრულება – ავტომობილის გადაცემა მის სასარგებლოდ მოსთხოვოს და ამავდროულად ნებისმიერი მათგანი ვალდებულია მთლიანი თანხის გადახდაზე. ვანოს შეუძლია ნებისმიერ მათგანს მოსთხოვოს მთლიანი თანხის გადახდა, მაგრამ ამავდროულად ვალდებულია მოთხოვნის შემთხვევაში ნებისმიერ მათგანს გადასცეს ავტომობილი.

სოლიდარულ ვალდებულებასთან არ გვაქვს საქმე, როდესაც ხელშეკრულების ერთ-ერთ მხარეზე, მართალია, რამდენიმე კრედიტორი გამოდის, თუმცა თითოეულ მათგანს მთლიანი ვალდებულების შესრულება მხოლოდ ერთხელ და მხოლოდ ყველა კრედიტორის სასარგებლოდ შეუძლია მოითხოვოს.¹⁷²⁶ სოლიდარულ ვალდებულებად არ ჩაითვლება ასევე ის შემთხვევა, როდესაც კრედიტორის წინაშე ვალდებულების შესრულება, მართალია, რამდენიმე მოვალეს ეკისრება, თუმცა მათ აღნიშნული შესრულება მხოლოდ ერთხელ, მაგრამ მხოლოდ ერთობლივი მოქმედებით შეიძლება განახორციელონ.¹⁷²⁷ აღნიშნული შემთხვევა მაშინ გვექნება სახეზე, როდესაც, მაგალითად, ვალდებულება საკონცერტო ანსაბლმა უნდა შეასრულოს დარბაზის წინაშე, ან ვთქვათ, საფეხბურთო გუნდმა შეთანხმებული მატჩი უნდა ჩაატაროს

¹⁷²⁴ *Selb*, Mehrheiten von Gläubigern und Schuldern, S30.

¹⁷²⁵ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნიხიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 455-ე მუხლი, გვ. 570.

¹⁷²⁶ *Joussen*, Schuldrecht I-Allgemeiner Teil, Rn. 1353.

¹⁷²⁷ *Schwedhelm*, Das Gesamtschuldverhältnis, S 22; *Larenz*, Schuldrecht I, §36 II, S. 630.

მაყურებლების წინაშე. ბუნებრივია, ამ შემთხვევაში იმისათვის, რომ ვალდებულება შესრულდეს, აუცილებელია ვალდებულების შესრულება ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობაში მონაწილე მოვალეებმა ერთობლივად განახორციელონ. რა თქმა უნდა, ცალკეული ფეხბურთელის ან ანსამბლის წევრის მხრიდან მთლიანი ვალდებულების მარტო შესრულება გამორიცხულია.¹⁷²⁸ აღნიშნულ შემთხვევაში კრედიტორის მხრიდან ვალდებულების შესრულების მიმართ არსებული ინტერესი, მხოლოდ ყველა მოვალის მიერ, ერთობლივად განხორციელებული შესრულებით შეიძლება დაკმაყოფილდეს.¹⁷²⁹ ცალკეული ფეხბურთელის ან ცალკეული ანსამბლის წევრის მიერ განხორციელებული შესრულება უინტერესოა კრედიტორისათვის.¹⁷³⁰

სამოქალაქო კოდექსი პირთა სიმრავლის აღნიშნულ ფორმას არ იცნობს, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ამგვარი ვალდებულების შეთანხმება შეუძლებელია. სამოქალაქო კოდექსი პირთა სიმრავლის ფორმების ამომწურავ ჩამონათვალს (Numerus Clausus) არ ადგენს. ასე რომ, ხელშეკრულების თავისუფლებისა და ნების ავტონომიის პრინციპიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების მონაწილე მხარეებს შეუძლიათ შეთანხმებით პირთა სიმრავლის სხვადასხვა კონსტრუქცია შეათანხმონ.

სწორედ ის ფაქტი, რომ სოლიდარულ ვალდებულებაში მონაწილე რამდენიმე პირთაგან თითოეულს მთლიანი ვალდებულების შესრულება ეკისრება, ანდა თითოეული მთლიანი ვალდებულების შესრულების მოთხოვნაზეა უფლებამოსილი, განასხვავებს სოლიდარულ ვალდებულებას წილადი ვალდებულებისაგან.¹⁷³¹ როგორც წილადი ვალდებულების დახასიათებისას აღინიშნა, ვალდებულებაში წილობრივად მონაწილე ნებისმიერ პირს ვალდებულების შესრულება მხოლოდ კუთვნილი წილის ფარგლებში შეუძლია მოითხოვოს და შესაბამისად, მას მხოლოდ ამ წილის ოდენობით ეკისრება შესრულების ვალდებულება.

ვალდებულებაში სოლიდარული მონაწილეობისათვის აუცილებელი მესამე პირობა მაშინ არის შესრულებული, როდესაც ხელშეკრულებაში კრედიტორის მხარეზე მონაწილე რამდენიმე პირთა წინაშე მოვალეს ვალდებულების მხოლოდ ერთხელ შესრულება ეკისრება და, პირიქით, მოვალის მხარეზე მონაწილე რამდენიმე პირთაგან კრედიტორს ვალდებულების შესრულების მხოლოდ ერთჯერადი მოთხოვნის უფლება აქვს. თვალსაჩინოებისათვის ისევ ჩვენ მაგალითს დავუბრუნდეთ. გიორგი და დათო, ავტომობილის გადაცემის მოთხოვნიდან გამომდინარე, ვანოს სოლიდარული კრედიტორები არიან. ნებისმიერ მათგანს შეუძლია ავტომობილის გადაცემა მოითხოვოს, მაგრამ მხოლოდ ერთხელ. ვანო კი ვალდებულია, გადაცემის ვალდებულება მხოლოდ ერთხელ შეასრულოს. ფულის გადახდასთან დაკავშირებით გიორგი და დათო ვანოს სოლიდარული მოვალეები არიან. ვანოს შეუძლია ნებისმიერი მათგანს მოსთხოვოს ავტომობილის მთლიანი ღირებულების გადახდა, მაგრამ მხოლოდ ერთხელ.

ვალდებულებაში სოლიდარული მონაწილეობისათვის აუცილებელი ბოლო წინაპირობა ის არის, რომ რამდენიმე მოვალე კრედიტორის წინაშე ერთი და იმავე შინაარსის შესრულებაზე უნდა იყოს პასუხისმგებელი. ასევე, პირიქით – რამდენიმე

¹⁷²⁸ Staudinger/Looschelders, Vorb. Zum BGB, §420-432, Rn. 73.

¹⁷²⁹ Schwedhelm, Das Gesamtschuldverhältnis, S 22.

¹⁷³⁰ იქვე.

¹⁷³¹ Schwedhelm, Das Gesamtschuldverhältnis, S 25.

უფლებამოსილი პირი მოვალის მიმართ მსგავსი შესრულების მოთხოვნაზე უფლებამოსილი.¹⁷³²

მაგალითი:

ა-მ, ბ-მ და გ-მ სოლიდარულად იკისრეს დ-ს მიმართ 1000 ტონა დიზელის სანვავის მიწოდების ვალდებულება. თითოეული მოვალე კრედიტორის მოთხოვნის შემთხვევაში ვალდებულია მთლიანად დააკმაყოფილოს კრედიტორის მოთხოვნა და მიაწოდოს მას 1000 ტონა დიზელი. თითოეული სოლიდარული მოვალის ვალდებულება შინაარსობრივად მსგავსია, ვინაიდან თითოეული მთლიანი ვალდებულების – 1000 ტონა დიზელის სანვავის მიწოდებაზეა ვალდებული. ასევე თანხის გადახდის მოთხოვნის ნაწილში სანვავის მიწოდებლები სოლიდარულ კრედიტორებს წარმოადგენენ. თითოეულს შეუძლია მოვალეს მოსთხოვოს ვალდებულების მთლიანი შესრულება – 1000 ტონა დიზელის ღირებულების გადახდა.

წილადი ვალდებულებისაგან განსხვავებით, სოლიდარული ვალდებულების წარმოშობისათვის მნიშვნელობა არ აქვს იმას, შესაძლებელია თუ არა ვალდებულების საგნის მსგავს წილებად გაყოფა. სოლიდარული მონაწილეობა შეიძლება წარმოიშვას როგორც გაყოფადი, ასევე განუყოფადი ვალდებულების საგნის შემთხვევაში. სოლიდარული ვალდებულება უფლებამოსილ ან ვალდებულ პირთა სიმრავლით შესაძლებელია წარმოიშვას კანონის, ხელშეკრულების ან ვალდებულების საგნის განუყოფლობის შედეგად.¹⁷³³

3. ვალდებულების ერთ-ერთ მხარეზე მონაწილე რამდენიმე პირს შორის წილებისა და უფლება-მოვალეობების განაწილების წესი

ვალდებულებით-სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილე პირთა უფლება-მოვალეობები შესაძლებელია ორ ნაწილად დავყოთ – „გარე“ და „შიდა“ ურთიერთობიდან გამომდინარე უფლებებად და მოვალეობებად. „გარე“ ურთიერთობა გულისხმობს იმ უფლება-მოვალეობებს, რომლებიც ვალდებულების ერთ-ერთ მხარეზე მონაწილე რამდენიმე პირს ვალდებულების მეორე მხარის მიმართ გააჩნია.¹⁷³⁴ რაც შეეხება შიდა ურთიერთობას, იგი ვალდებულების ერთ-ერთ მხარეზე მონაწილე პირთა უფლება-მოვალეობებს მოიცავს ერთმანეთთან მიმართებაში.¹⁷³⁵

როგორც წილადი, ასევე სოლიდარული ვალდებულების შემთხვევაში ვალდებულების არსიდან ნათლად გამომდინარეობს წილობრივად, ანდა სოლიდარულად მონაწილე თითოეული სუბიექტის უფლება-მოვალეობათა ოდენობა „გარე“ ურთიერთობაში. განსხვავებულ სურათთან გვაქვს საქმე ვალდებულებაში მონაწილე ამ რამდენიმე სუბიექტის „შიდა“ ურთიერთობასთან დაკავშირებით. „გარე“ ურთ-

¹⁷³² Staudinger/Looschelders, §421, Rn. 17; MünchKomm/Bydlinski, §428, Rn. 3.

¹⁷³³ წარმოშობის ეს საფუძვლები დეტალურად იქნება განხილული სოლიდარულ მოვალეთა და სოლიდარულ კრედიტორთა პარაგრაფებში.

¹⁷³⁴ Staudinger/Looschelders, Vorb. Zum BGB, §420-432, Rn. 4.

¹⁷³⁵ იქვე.

იერთობაში ნილობრივი ან სოლიდარული უფლებამოსილება თუ ვალდებულება იმისგან დამოუკიდებლად არსებობს, თუ როგორ აქვთ მონესრიგებული „შიდა“ ურთიერთობები ვალდებულების ერთ-ერთ მხარეზე მონაწილე რამდენიმე პირს. შესაბამისად, შესაძლებელია ვალდებულებაში სოლიდარულად, ანდა ნილობრივად მონაწილე პირებს „შიდა“ ურთიერთობა სრულიად განსხვავებულად ჰქონდეთ დარეგულირებული. „შიდა“ ურთიერთობა მხოლოდ „გარე“ ურთიერთობის შეწყვეტის შემდეგ ხდება აქტუალური. სწორედ „შიდა“ ურთიერთობებით დადგენილი წილი განსაზღვრავს იმას, თუ საბოლოოდ ვინ რა ოდენობითაა ვალდებულების შესრულებაზე ვალდებული ანდა მის მიღებაზე უფლებამოსილი. აღნიშნულ თავში სწორედ „შიდა“ ურთიერთობებიდან გამომდინარე წილთა გადანაწილების საკითხი იქნება განხილული.

სამოქალაქო კოდექსი ვალდებულებაში ნილობრივი მონაწილეობის დროს „შიდა“ ურთიერთობასთან დაკავშირებით რაიმე დანაწესს არ შეიცავს. ნილობრივ მოვალეებს ან კრედიტორებს შეუძლიათ „შიდა“ ურთიერთობაში თავისუფლად განსაზღვრონ წილების ოდენობა. შეთანხმების შინაარსი დამოუკიდებელია „გარე“ ურთიერთობაში არსებული შესაბამისი წილებისგან.

მაგალითი:

მრავალბინიანი სახლის მესაკუთრეები გიორგი, ბექა და ზურა, გათბობისათვის საჭირო საწვავის შექენის მიზნით, ერთობლივად ათანხმებენ ნილობრივი შესრულების ვალდებულებას საწვავის მიმწოდებელთან (თითოეული მათგანი უკვეთავს 100 ლიტრ დიზელის საწვავს). შეკვეთა გავლენას ვერ მოახდენს თითოეული მათგანის მიერ „შიდა“ ურთიერთობიდან გამომდინარე საბოლოოდ გადასახდელი თანხის ოდენობაზე. ამდენად, ბინის მესაკუთრეებმა თავდაპირველად თანაბარ წილებად უნდა დაფარონ დიზელის მიწოდების საფასური. ერთმანეთთან კი შეთანხმდნენ, რომ თითოეულის მიერ გადასახდელი თანხის საბოლოო გამოთვლა, გათბობის სეზონის შემდეგ, ფაქტობრივად მოხმარებული საწვავის შესაბამისად მოხდება.¹⁷³⁶

საწვავის მიმწოდებლისთვის გადამწყვეტი მხოლოდ პირთა სიმრავლის ის სამართლებრივი კონსტრუქციაა, რომელიც „გარე“ ურთიერთობაში მასსა და ნილობრივ მოვალეთა შორის შეთანხმდა. შესაბამისად თითოეული ბინის მესაკუთრე საწვავის მიმწოდებლის წინაშე ნილობრივ მოვალეს წარმოადგენს და კრედიტორის წინაშე პასუხს აგებს იმ წილის შესაბამისად, რომლითაც იგი „გარე“ ურთიერთობაში გამოდის.

როგორ უნდა მოვიქცეთ, თუკი ერთ-ერთმა ნილობრივმა მოვალემ საკუთარი წილზე მეტი ოდენობით შეასრულა კრედიტორის მოთხოვნა და მხარეთა შორის „შიდა“ ურთიერთობით ეს საკითხი არ ყოფილა მონესრიგებული?

მაგალითი:

ზუგდიდში მცხოვრებმა მეზობლებმა ქირიამ და ჩიჩუამ, ტრანსპორტირების ღირებულებაზე შეღავათის მიღების მიზნით, ერთობლივად შეუკვეთეს მესხს 100-100 კილო კარტოფილი. დათქმულ დღეს მესხმა კარტოფილი მიაწოდა დამკვეთებს,

¹⁷³⁶ *Selb, Mehrheit von Gläubigern und Schuldnern, S. 25.*

მაგრამ, ვინაიდან, ჩიჩუა სახლში არ იყო, მის მიერ შეკვეთილი 100 კილო კარტოფილის ღირებულებაც მთლიანად ქირიამ გადაიხადა. როგორ უნდა მოვიქცეთ ამ შემთხვევაში? რა ნორმის საფუძველზე აქვს ქირიას ჩიჩუას მიმართ გადახდილი კარტოფილის ღირებულების მოთხოვნის უფლება? 473-ე¹⁷³⁷ მუხლის მსგავსი ნორმა წილად ვალდებულებასთან მიმართებით კოდექსში არ გაგვაჩნია. ამ შემთხვევაში უსაფუძვლო გამდიდრების მომწესრიგებელ ნორმებს უნდა დავეყრდნოთ და წილობრივ მოვალეს, რომელმაც საკუთარ წილზე მეტი ოდენობით შეასრულა ვალდებულება, 986-ე მუხლის საფუძველზე უსაფუძვლოდ გადახდილი ნაწილის მოთხოვნის უფლება უნდა მივანიჭოთ.

იგივე შეიძლება ითქვას წილობრივ უფლებამოსილებაზეც. წილობრივ კრედიტორთა შორის გაფორმებული შეთანხმების თანახმად, „შიდა“ ურთიერთობაში, წილობრივ კრედიტორთა კუთვნილი წილი, „გარე“ ურთიერთობისგან განსხვავებულად იქნეს დადგენილი.¹⁷³⁸ თუკი წილობრივი კრედიტორი მოვალისაგან იღებს შესრულებას, რომელიც მის კუთვნილ წილს აღემატება, იგი ვალდებულია, შესრულების შესაბამისი ნაწილი გადასცეს სხვა კრედიტორს. მსგავსი გადახდის ვალდებულება შესაძლებელია გამომდინარეობდეს წილობრივ კრედიტორთა შორის „შიდა“ შეთანხმებებიდან, ან გარემოებებიდან, რომელიც წილობრივ უფლებამოსილებას უდევს საფუძველად.¹⁷³⁹ როგორ უნდა მოვიქცეთ, როდესაც წილები არც „შიდა“ ურთიერთობიდან ირკვევა და არ გამომდინარეობს არც იმ გარემოებებიდან, რომელიც წილობრივ უფლებამოსილებას უდევს საფუძველად? კანონმდებელი 462-ე¹⁷⁴⁰ მუხლის ანალოგიურ წესს, აღწერილი შემთხვევისთვის, არ ითვალისწინებს. მიუხედავად ამისა, თუ წილობრივმა კრედიტორმა „კუთვნილ“ წილზე მეტი ოდენობით მიიღო შესრულება, ვალდებულად უნდა ჩავთვალოთ, გადასცეს სხვა კრედიტორს ზედმეტად მიღებული შესრულება. სხვაგვარი გადაწყვეტა კრედიტორის უსაფუძვლო გამდიდრებას გამოიწვევს.

თუ ვალდებულების არსიდან არ ჩანს წილის ოდენობა და იგი არც ხელშეკრულებაშია დატყმული, მაშინ უნდა ვივარაუდოთ, რომ წილობრივად მონაწილე ყველა პირს თანაბარი წილი ეკუთვნის.¹⁷⁴¹ იგივე წესი უნდა იქნეს გამოყენებული ვალდებულებაში წილობრივად მონაწილე პირთა „შიდა“ ურთიერთობასთან დაკავშირებით.¹⁷⁴²

წილადი მონაწილეობისაგან განსხვავებით, ვალდებულებაში სოლიდარული მონაწილეობის დროს კანონი იძლევა პასუხს სოლიდარულ მონაწილე პირთა წილების თაობაზე. 462 II მუხლის თანახმად, ვალდებულებაში მონაწილე სოლიდარულ უფლებამოსილ პირებს ერთმანეთთან ურთიერთობაში აქვთ თანაბარი წილი,

¹⁷³⁷ ამ საკითხთან დაკავშირებით „სოლიდარულ მოვალეთა“ პარაგრაფში იხილეთ ქვეთავი 7 - „სოლიდარულ მოვალეთა შორის ვალდებულების შესრულების ტვირთის საბოლოო განაწილება“.

¹⁷³⁸ *Staudinger/Looschelders*, §420, Rn .60.

¹⁷³⁹ იქვე.

¹⁷⁴⁰ ამ საკითხთან დაკავშირებით „სოლიდარულ კრედიტორთა“ პარაგრაფში იხილეთ ქვეთავი 7 - „სოლიდარულ კრედიტორთა შორის შესრულებული ვალდებულების საბოლოო განაწილება“.

¹⁷⁴¹ *ზოიძე*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/მენგელია/ხეცურია*ნი (რედ), *საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი*, წიგნი მესამე, 2001, 455-ე მუხლი, გვ. 568.

¹⁷⁴² *Sorgel/Gebauer*; §420, Rn. 9.

თუ მათ შორის შეთანხმებით სხვა რამ არ არის დადგენილი. 462 II მუხლი ადგენს წილთა თანაბრობის ვარაუდს, რომელიც მოქმედებს, სანამ სანინაალმდეგო არ იქნება დამტკიცებული. შესაძლებელია, რომ ხელშეკრულებით სოლიდარულ უფლებამოსილ პირებს თავიანთი „შიდა“ ურთიერთობა სულ სხვაგვარად ჰქონდეთ მონესრიგებული. ამის შესაძლებლობას მუხლის დანაწესი – „თუ მათ შორის სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული“ – იძლევა. აღნიშნული დებულება ხაზს უსვამს ნორმის დისპოზიციურობას. შესაბამისად, სოლიდარულ უფლებამოსილ პირებსაც შეუძლიათ შეთანხმდნენ თუ რა ოდენობით იქნებიან ვალდებულების შესრულების მიღებაზე უფლებამოსილნი „შიდა“ ურთიერთობაში.¹⁷⁴³ სოლიდარულად უფლებამოსილ პირთა შორის ამგვარი შეთანხმების არსებობის შემთხვევაში, სწორედ იგი იძენს უპირატეს ძალას 462-ე მუხლით დადგენილ ვარაუდთან მიმართებაში.¹⁷⁴⁴ შესაბამისად, 462 II მუხლით გათვალისწინებული წილთა თანაბრობის ვარაუდი მხოლოდ დამატებითი წესია, რომელიც იმ შემთხვევაში მოქმედებს, თუკი სპეციალური „შიდა“ რეგულირება არ არსებობს.¹⁷⁴⁵

სოლიდარულ მოვალეთა შემთხვევაში წილთა თანაბრობის ვარაუდს შეიცავს 473 I და II მუხლიც, თუმცა კანონის ეს დანაწესი მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოქმედებს, როდესაც ხელშეკრულებით ანდა კანონით სხვა რამე არ არის გათვალისწინებული.

II. სოლიდარული მოვალეები

1. სოლიდარული მოვალის ცნება

სოლიდარული ვალდებულება სოლიდარულ მოვალეთა სიმრავლით პრაქტიკაში პირთა სიმრავლის ყველაზე გავრცელებული სახეა. სოლიდარულ მოვალეთა ცნებას კანონმდებელი 463-ე მუხლში აყალიბებს. მუხლის დანაწესით, თუკი რამდენიმე მოვალემ ვალდებულება უნდა შეასრულოს ისე, რომ თითოეულმა მონაწილეობა უნდა მიიღოს მთლიანი ვალდებულების შესრულებაში, ხოლო კრედიტორს ვალდებულების მხოლოდ ერთჯერადი შესრულების მოთხოვნის უფლება აქვს, მათ სოლიდარული მოვალეები ეწოდებათ.

463-ე მუხლი რამდენიმე წინაპირობას შეიცავს. უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა არსებობდეს რამდენიმე მოვალე, რომლებიც კრედიტორის წინაშე ვალდებულების შესრულებაზე არიან პასუხისმგებელი.¹⁷⁴⁶ გარდა ამისა, აუცილებელია, ისინი ერთი და იმავე კრედიტორის წინაშე იყვნენ ვალდებულნი. სოლიდარულად ვერ ჩაითვლებიან მოვალეები, თუ, შესასრულებელი ვალდებულების ინდენტიურობის მიუხედავად, ერთი მოვალე კრედიტორ ა-ს, ხოლო მეორე კრედიტორ ბ-ს წინაშე არის პასუხ-

¹⁷⁴³ *Ermann/Böttcher*, §430, Rn .3.

¹⁷⁴⁴ *Selb*, Mehrheiten von Gläubigern und Schuldern, S262.

¹⁷⁴⁵ *Selb*, Mehrheiten von Gläubigern und Schuldern, S 90.

¹⁷⁴⁶ *Schwedhelm*, Das gesamtschuldverhältnis, S. 26; *Joussen*, Schuldrecht I- Allgemeiner Teil, S. 463, Rn .1394.

ისმგებელი.¹⁷⁴⁷ ამასთან, მოვალეთა სოლიდარულ მოვალეებად მიჩნევისათვის მნიშვნელობა არ აქვს იმას, თუ რა სამართლებრივ საფუძველს ემყარება თითოეულის ვალდებულება კრედიტორის წინაშე. შესაბამისად, არ არის აუცილებელი, კრედიტორის მოთხოვნები სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ ერთიანი სამართლებრივი საფუძვლიდან გამომდინარეობდეს.¹⁷⁴⁸ ამის კარგი მაგალითია 896-ე მუხლი, რომლის თანახმადაც, თუ თავდებობას რამდენიმე თავდები კისრულობს, ისინი პასუხს აგებენ როგორც სოლიდარული მოვალეები, იმის მიუხედავად, რომ მათ თავდებობა ერთობლივად არ უკისრიათ.

მოვალეთა სოლიდარულ მოვალეებად მიჩნევისათვის აუცილებელია, რომ ისინი კრედიტორის წინაშე ვალდებულების შესრულებაზე იყვნენ პასუხისმგებელი. სოლიდარული ვალდებულება გულისმობს, რომ კრედიტორსა და მოვალეებს შორის რამდენიმე დამოუკიდებელი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა არსებობს.¹⁷⁴⁹ აღნიშნული ურთიერთობიდან გამომდინარე, თითოეული სოლიდარული მოვალე კრედიტორის ერთი და იმავე შესრულების ინტერესის მთლიან დაკმაყოფილებაზე უნდა იყოს ვალდებული.¹⁷⁵⁰ მოვალეთა ეს ცალკეული ვალდებულებები, სწორედ ერთი საერთო მიზნით (კრედიტორის ერთი და იმავე შესრულების ინტერესის დაკმაყოფილებით) არიან დაკავშირებულნი და ერთ მთლიანობას, ერთ სოლიდარულ ვალდებულებას ქმნიან სოლიდარულ მოვალეთა სიმრავლით.¹⁷⁵¹ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულების მთლიანად შესრულება, ნიშნავს მთლიანი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის დასასრულსა და კრედიტორის ერთიანი ინტერესის დაკმაყოფილებას, რომელიც მას ვალდებულების შესრულების მიმართ გააჩნდა.¹⁷⁵² აღნიშნულის ტიპური მაგალითია მეუღლეთა მიერ ერთობლივად აღებული სესხი, რომლის გადახდაზეც ორივე მეუღლე სოლიდარულად აგებს პასუხს. იგივე შეიძლება ითქვას, როცა ბინის მეპატრონის წინაშე ქირის გადახდაზე ორივე დამქირავებელი სოლიდარული მოვალეა. კრედიტორის ინტერესი აქ ქირის მიღებაში მდგომარეობს. ორივე დამქირავებლის ვალდებულება მთლიანი ქირის გადახდას გულისხმობს. შესაბამისად, ერთ-ერთი დამქირავებლის მიერ ქირის გადახდა კრედიტორის ინტერესის მთლიან დაკმაყოფილებას იწვევს. მოვალეები შინაარსობრივად ერთნაირ შესრულებაზე არიან ვალდებულნი. კრედიტორის ინტერესი შესაძლებელია ასევე სხვადასხვაგვარი შესრულებითაც დაკმაყოფილდეს.¹⁷⁵³ მაგალითად, კრედიტორის ინტერესი ზიანის ანაზღაურებაზე შესაძლებელია ერთმა

¹⁷⁴⁷ *Staudinger/Looschelders*, §421, Rn 13; *Ermann/Böttcher*, §421, Rn. 7.

¹⁷⁴⁸ *Joussen*, *Schuldrecht I- Allgemeiner Teil*, S. 463, Rn. 1394.

¹⁷⁴⁹ *Sorgel/Gebauer*, §421, Rn. 6; იხ. ასევე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 20 ივლისის განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 1 აგვისტოს №ას-164-158-2011 განჩინება.

¹⁷⁵⁰ *Larenz*, *Schuldrecht I*, §37 I, S. 574.

¹⁷⁵¹ *Larenz*, *Schuldrecht I*, §37 I, S. 574; იხ. ასევე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 20 ივლისის №ას-254-239-2010 განჩინება.

¹⁷⁵² *Larenz*, *Schuldrecht I*, §37 I, S. 574.

¹⁷⁵³ *Staudinger/Looschelders*, §421, Rn.17; *Joussen*, *Schuldrecht I- Allgemeiner Teil*, S. 463, Rn. 1395.

სოლიდარულმა მოვალემ ნატურით, ხოლო მეორემ – ფულადი ანაზღაურებით დააკმაყოფილოს.

სოლიდარულ მოვალეებად არ ჩაითვლებიან პირები იმ შემთხვევაში, როდესაც მათ, მართალია, მსგავსი შესრულების ვალდებულება აკისრიათ კრედიტორის წინაშე, თუმცა მათ მიერ განხორციელებული შესრულება კრედიტორის ერთი და იმავე ინტერესის დაკმაყოფილებისაკენ არ არის მიმართული.¹⁷⁵⁴

მაგალითი:

სამშენებლო კომპანია ა-მ მშენებლობის სწრაფად დასრულების მიზნით, ორ კომპანიას ბ-1 და ბ-2 შეუკვეთა ინდენტური სამშენებლო მასალები თანაბარი ოდენობით. თუ ერთი-ერთი კომპანია, პირობითად ბ-1, შეასრულებს ვალდებულებას და მიაწვდის შემკვეთს სამშენებლო მასალებს, ორმაგი შეკვეთით დასახული ეკონომიკური მიზანი (სამშენებლო მასალის მიღება) მიღწეულია. თუმცა აღნიშნული შესრულება არ ნიშნავს იმავდროულად იმ ინტერესის დაკმაყოფილებას, რომელიც კრედიტორს მეორე ხელშეკრულების შესრულების მიმართ გააჩნია.¹⁷⁵⁵ ბ-1 მიერ შესრულებული ვალდებულება გავლენას ვერ მოახდენს ბ-2 ვალდებულებაზე. აქ გვაქვს ორი ერთმანეთისგან დამოუკიდებელი ხელშეკრულება, რომლებიც ერთმანეთის გვერდიგვერდ, ერთმანეთთან კავშირის გარეშე არსებობენ.

მოვალეთა სოლიდარულ მოვალეებად მიჩნევისათვის აუცილებელია, თითოეული მათგანი მთლიანი ვალდებულების შესრულებაზე იყოს ვალდებული. ამით განსხვავდება სოლიდარული ვალდებულება ნილობრივი ვალდებულებისგან. ნილობრივი ვალდებულების დროს ნილობრივი მოვალე მხოლოდ თავისი წილის ფარგლებში არის პასუხისმგებელი. სოლიდარული ვალდებულების შემთხვევაში თითოეულ სოლიდარულ მოვალეს ვალდებულების მთლიანი შესრულების ვალდებულება ეკისრება. მოვალეთა სოლიდარულ მოვალეებად მიჩნევისათვის მნიშვნელობა არ აქვს იმას, რომ მთლიანი ვალდებულების შესრულება, პრაქტიკულად, მხოლოდ ერთ-ერთ მათგანს შეუძლია.¹⁷⁵⁶

463 | მუხლიდან გამომდინარე, ბოლო კრიტერიუმი იმაში მდგომარეობს, რომ კრედიტორს ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა მხოლოდ ერთხელ შეუძლია.

მაგალითი:

სამ პირს სოლიდარულად ეკისრებოდათ ვასაძისათვის ზიანის ანაზღაურება 10000 ლარის ოდენობით. ვასაძეს შეუძლია ეს ზიანი ნებისმიერ მათგანს მთლიანად ან ნაწილობრივ მოსთხოვოს, მაგრამ მხოლოდ ერთხელ. ამასთან, კრედიტორის მიერ ერთ-ერთი მოვალისაგან ვალდებულების მთლიანი დაკმაყოფილების მიღება, ათავისუფლებს სხვა მოვალეებსაც კრედიტორის წინაშე ვალდებულების შესრულების ტვირთისაგან. ამ შემთხვევაში სოლიდარული ვალდებულება ნყდება და კრედიტორს სხვა მოვალეთა მიმართ მოთხოვნა აღარ გააჩნია. წილადი ვალდებულებისაგან განსხვავებით, სოლიდარული ვალდებულება სოლიდარულ მოვალეთა სიმრავლით კრედი-

¹⁷⁵⁴ Larenz, Schuldrecht I, §37 I, S. 575.

¹⁷⁵⁵ იქვე.

¹⁷⁵⁶ Bamberger/Roth/Gehrlein §421, Rn. 2; Palandt/Grüneberg, §421, Rn. 4.

ტორისათვის მოთხოვნის დაკმაყოფილების უფრო ხელსაყრელი ფორმაა. წილადი ვალდებულების დროს კრედიტორის ინტერესი რამდენიმე წილობრივმა მოვალემ უნდა დააკმაყოფილოს. კრედიტორს არ შეუძლია ერთ-ერთ მოვალეს მოსთხოვოს ვალდებულების მთლიანი შესრულება. თითოეული მოვალე მხოლოდ თავისი წილის ფარგლებშია პასუხისმგებელი საერთო ვალზე. წილობრივ ვალდებულებასთან შედარებით სოლიდარული ვალდებულების დროს კრედიტორს უფრო ძლიერი პოზიცია გააჩნია. წილადი მოვლესაგან განსხვავებით, სოლიდარულ მოვალეთა შემთხვევაში, კრედიტორი არ არის ცალკეული მათგანის გადახდისუუნარობის რისკის მატარებელი, არამედ ეს რისკი „გარე“ ურთიერთობიდან „შიდა“ ურთიერთობაში იმ სოლიდარულ მოვალეზეა გადატანილი, რომელმაც მთლიანი ვალდებულება შეასრულა.¹⁷⁵⁷ კრედიტორს საკუთარი შეხედულებისამებრ შეუძლია ამოირჩიოს ერთი ან რამდენიმე სოლიდარული მოვალე, რომლისგანაც იგი საკუთარი მოთხოვნის მთლიან ან ნაწილობრივ დაკმაყოფილებას შეეცდება. რა თქმა უნდა, კრედიტორი ეცდება გადახდისუუნარიანი მოვალე მოძებნოს და მისგან ეცადოს დაკმაყოფილების მიღწევას. სწორედ ამ მოვალეს ემუქრება ის საფრთხე, რომ კრედიტორის დაკმაყოფილების შემდეგ, სხვა დანარჩენ სოლიდარულ მოვალეთა გადახდისუუნარობის გამო, ვერ შეძლებს 473-ე მუხლიდან გამომდინარე მოთხოვნის განხორციელებას.¹⁷⁵⁸

სხვა სოლიდარული მოვალეები კრედიტორის წინაშე პასუხისმგებელნი რჩებიან იქამდე, ვიდრე კრედიტორი მთლიანად არ მიიღებს დაკმაყოფილებას. ამასთან, ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიმართ სარჩელის აღძვრა არ ართმევს მას უფლებას, მიმართოს სასამართლოს სხვა სოლიდარული მოვალის წინააღმდეგ. კრედიტორს შეუძლია ერთდროულად რამდენიმე სარჩელი აღძრას რამდენიმე სოლიდარული მოვალის წინააღმდეგ და ერთდროულად ეცადოს მათგან დაკმაყოფილების მიღებას.

2. წარმოშობის საფუძვლები

სოლიდარული ვალდებულება სოლიდარულ მოვალეთა სიმრავლით შესაძლებელია სამი საფუძვლით წარმოიშვას. კანონი უმეგებს სოლიდარული ვალდებულების წარმოშობას ხელშეკრულების, კანონისა და ვალდებულების საგნის განუყოფლობის შემთხვევებში.

სოლიდარული ვალდებულების წარმოშობის ყველაზე გავრცელებული საფუძველია ხელშეკრულება. იმისათვის, რომ ხელშეკრულების საფუძველზე სოლიდარული ვალდებულება წარმოიშვას, აუცილებელია, რამდენიმე პირმა სოლიდარულად იკისროს პასუხისმგებლობა კრედიტორის წინაშე. სოლიდარულ მოვალეებად ჩაითვლებიან მოვალეები, თუკი კრედიტორთან მოვალეები „ყველა ერთისათვის და ერთი ყველასათვის“ აგებენ პასუხს. მოვალეებმა ხელშეკრულებით შესაძლოა სხვადასხვაგვარად ჩამოაყალიბონ სოლიდარული ვალდებულება. მაგალითად, ხელშეკრულებაში ჩან-

¹⁷⁵⁷ Schwedhelm, Das Gesamtschuldverhältnis, S. 25.

¹⁷⁵⁸ აღსანიშნავია, რომ კრედიტორი სრულიად თავისუფალი არ არის მოვალის არჩევაში. მისი ეს თავისუფლება, 115-ე მუხლის საფუძველზე, უნდა შეიზღუდოს, თუკი კრედიტორი საკუთარ უფლებას ბოროტად იყენებს.

ერონ, რომ კრედიტორს შეუძლია ნებისმიერ მათგანს მთლიანად ან ნაწილობრივ, მაგრამ მხოლოდ ერთხელ მოსთხოვოს ვალდებულების შესრულება, ან მიუთითონ, რომ ერთ-ერთი მოვალის მიერ მთლიანი ვალდებულების შესრულება ათავისუფლებს სხვა მოვალეებსაც კრედიტორის წინაშე ვალდებულებისაგან. ამდენად, შეთანხმებიდან ნათლად უნდა ჩანდეს მოვალეთა ნება, სოლიდარულად აგონ პასუხი კრედიტორის წინაშე. საექსპრობისას ხელშეკრულებისა და ნების გამოვლენის განმარტების შედეგად უნდა დადგინდეს, თუ რისი შეთანხმება სურდათ მხარეებს.

სოლიდარულმა მოვალეებმა ხელშეკრულება კრედიტორთან შესაძლოა ერთდროულად ან ცალ-ცალკე გააფორმონ. მთავარია, მათ კრედიტორთან დადებულ ერთიან ან ცალკე გარიგებაში სოლიდარული ვალდებულებისათვის დამახასიათებელი შედეგები გარიგების/გარიგებების შინაარსად აქციონ.¹⁷⁵⁹

კანონის საფუძველზე წარმოშობილი სოლიდარული ვალდებულების შემთხვევები სამოქალაქო კოდექსში საკმაოდ მრავლადაა. მაგალითად, 998 I მუხლი, რომელიც ზიანის დადგომაში მონაწილე პირების სოლიდარულ პასუხისმგებლობას აწესებს.

მაგალითი:

დათომ და ლევანმა ჩხუბისას დააზიანეს გიგა, რის გამოც ამ უკანასკნელს ოპერაციის ჩატარება დასჭირდა. გიგას, 998 I მუხლის თანახმად, შეუძლია როგორც ორივე ზიანის მიმყენებელს, ასევე მათგან ერთ-ერთს მთლიანად მოსთხოვოს ზიანის ანაზღაურება, ვინაიდან ორივე ზიანის მიმყენებელი სოლიდარულ მოვალეს წარმოადგენს.

კანონისმიერ სოლიდარულ ვალდებულებას ითვალისწინებს 896-ე მუხლიც; როდესაც ერთ პირს თავდებად უდგება რამდენიმე პირი, ისინი პასუხს აგებენ, როგორც სოლიდარული მოვალეები, მაშინაც კი, როცა თავდებობა მათ ერთობლივად არ უკისრიათ. 937-ე მუხლის თანახმად, ერთობლივი საქმიანობის ხელშეკრულების მონაწილეები სოლიდარულად აგებენ პასუხს ერთობლივი საქმიანობიდან წარმოშობილი ვალდებულებისთვის. 1013-ე მუხლიდან გამომდინარე, უხარისხო პროდუქციის წარმოებისათვის რამდენიმე მწარმოებელსაც სოლიდარული პასუხისმგებლობა ეკისრება. 1484 II მუხლის მიხედვით, მემკვიდრეებიც სოლიდარულად აგებენ პასუხს, თუ მამკვიდრებელი სოლიდარული მოვალე იყო. არარეგისტრირებული კავშირის სახელით მოქმედი პირები 39 IV მუხლის თანახმად, სოლიდარულ მოვალეებს წარმოადგენენ. კანონისმიერი სოლიდარული ვალდებულების მაგალითია ასევე მზღვეველების პასუხისმგებლობა დამზღვევის წინაშე 827 III მუხლიდან გამომდინარე.

განსაკუთრებით ხშირია კანონისმიერი საფუძველები საკორპორაციო სამართალში. მაგალითად, სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოების (სპს) პარტნიორები და კომანდიტური საზოგადოების (კს) პერსონალურად პასუხისმგებელი პარტნიორები (კომპლემენტარები), მენარმეთა შესახებ საქართველოს კანონის 3 III მუხლის თანახმად, კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ საზოგადოების ვალდებულებისათვის სოლიდარულად. ასევე სოლიდარული პასუხისმგებლობა ეკისრებათ მენარმეთა შესახებ საქართველოს კანონის 2 II მუხლის თანახმად, საწარმოს დაფუძნებამდე საწარმოს სახელით მოქმედ პირებსა და საწარმოს დამფუძნებლებს. 144 V მუხლიდან

¹⁷⁵⁹ *Selb, Merheiten von Gläubigern und Schuldern, S. 45; Staudinger/Looschelders, §421, Rn. 53.*

გამომდინარე, საწარმოს გაყოფის შედეგად წარმოშობილი საზოგადოებები სოლიდარულად აგებენ პასუხს თავდაპირველი საწარმოს გაყოფამდე არსებული ვალდებულებებისათვის.

სოლიდარული ვალდებულების წარმოშობის მესამე საფუძველი ვალდებულების საგნის განუყოფლობაა.

მაგალითი:

მეუღლეებმა მოშალეს ქირავნობის ხელშეკრულება, რომლითაც მათ ერთობლივად ჰქონდათ ბინა დაქირავებული. ამ შემთხვევაში, ორივე მეუღლე ვალდებულია უკან დააბრუნოს ბინა, რომლის განხორციელებაც კრედიტორს შეუძლია მთლიანად ერთ-ერთ მეუღლეს მოსთხოვოს.

3. შესრულება ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ

ა. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების მთლიანად განხორციელების სამართლებრივი შედეგები

სოლიდარული ვალდებულების დროს ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულების მთლიანად შესრულება დანარჩენ მოვალეებსაც ათავისუფლებს კრედიტორის წინაშე შესრულების ვალდებულებისაგან. სოლიდარული ვალდებულებისათვის დამახასიათებელი ეს ძირითადი იდეა პირდაპირ გამომდინარეობს 467-ე მუხლიდან. როგორც მუხლის დანაწესიდან ჩანს, ერთ-ერთ სოლიდარულ მოვალეს შეუძლია ვალდებულება მთლიანად შეასრულოს. თუ შესრულება გაყოფადია, მისი შესრულება შესაძლებელია ასევე რამდენიმე სოლიდარულმა მოვალემ განახორციელოს. იმ შემთხვევაში, თუ კრედიტორი მიიღებს ნილობრივ შესრულებებს და ისინი მთლიანად დააფარავენ კრედიტორის მოთხოვნას, მაშინ ეს მთლიანი ვალდებულების შესრულებას გამოიწვევს.¹⁷⁶⁰

მაგალითი:

სამმა პირმა შეიძინა კრედიტორისაგან ავტომობილი 3000 ლარად. თუ თითოეული სოლიდარული მოვალე კრედიტორს 1000 ლარს გადაუხდის და ეს უკანასკნელიც მიიღებს თითოეულის მიერ განხორციელებულ შესრულებას, მთლიანი ვალდებულება შესრულებულად ჩაითვლება.

როგორც აღინიშნა, ერთ-ერთი ან რამდენიმე სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულების მთლიანი შესრულება დანარჩენ სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ კრედიტორის მოთხოვნის შეწყვეტასაც განაპირობებს. აღნიშნული დებულება იმპერატიული ხასიათისაა.¹⁷⁶¹ სოლიდარულ მოვალეს, რომელიც კრედიტორის წინაშე ვალდებულებას მთლიანად ასრულებს, კრედიტორთან შეთანხმებით არ შეუძლია გამორიცხოს ან შეზღუდოს შესრულების შედეგი სხვა სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ.¹⁷⁶² ამით

¹⁷⁶⁰ Schwedhelm, Das Gesamtschuldverhältnis, S84.

¹⁷⁶¹ Sorgel/Gebauer, §422, Rn. 1.

¹⁷⁶² MünchKomm/Bydlinski, §422, Rn. 2.

გამოირიცხება კრედიტორის მხრიდან მოთხოვნის რამდენჯერმე დაკმაყოფილების შესაძლებლობა და მისი გამდიდრება მოვალეთა ხარჯზე.¹⁷⁶³

მაგალითი:

პეტრიაშვილმა, პავლიაშვილმა და სანოძემ ერთობლივად იყიდეს ძროხა ცხრაას ლარად. გამყიდველმა ვასაძემ მოსთხოვა თანხის გადახდა პეტრიაშვილს, რომელმაც მხოლოდ ნაწილობრივ დააკმაყოფილა კრედიტორის მოსთხოვნა და გადაუხადა მას ხუთასი ლარი. ამ შემთხვევაში ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალისათვის მიმართვა და მისგან არასრული დაკმაყოფილების მიღება, არ ართმევს კრედიტორს უფლებას მიმართოს სხვა სოლიდარულ მოვალეებს. კრედიტორს შეუძლია ნებისმიერ მათგანს მოთხოვოს დარჩენილი ნაწილის მთლიანი ან ნაწილობრივი გადახდა. კრედიტორს ეს უფლება იქამდე აქვს, ვიდრე მთლიანად არ დაიკმაყოფილებს მოთხოვნას. შესაბამისად, სხვა სოლიდარულ მოვალეთა ვალდებულება გრძელდება, სანამ კრედიტორი სრულად არ დაკმაყოფილდება.

თუკი ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ კრედიტორის სრული დაკმაყოფილების შემდეგ სხვა სოლიდარული მოვალეც განახორციელებს კრედიტორის წინაშე შესრულებას, იგი უკვე არარსებულ ვალდებულებას ასრულებს.¹⁷⁶⁴ კრედიტორს ასეთი შესრულების დატოვების უფლება არა აქვს, ვინაიდან იგი ეწინააღმდეგება სოლიდარული ვალდებულების არსს, რომელიც კრედიტორის მხრიდან შესრულების მხოლოდ ერთხელ მოთხოვნის უფლებას გულისხმობს. გარდა ამისა, იგი იწვევს კრედიტორის უსაფუძვლო გამდიდრებას. შესაბამისად, სოლიდარულ მოვალეს, რომელმაც ვალდებულების მთლიანად შესრულების შემდეგ კრედიტორის წინაშე შესრულება განახორციელა, უსაფუძველო გამდიდრების ნორმების საფუძველზე შეუძლია მოითხოვოს კრედიტორისგან გადახდილის უკან დაბრუნება.

კრედიტორის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალისგან შესრულების მოთხოვნა არ ნიშნავს, რომ მოვალემ ვალდებულება ყოველთვის უპირობოდ უნდა შეასრულოს. 466-ე მუხლის თანახმად, სოლიდარულ მოვალეს შეუძლია უარი განუცხადოს კრედიტორს შესრულებაზე და წარუდგინოს მას შესაგებელი. აღნიშნული ნორმა, უპირველეს ყოვლისა, სოლიდარულ მოვალეთა ინტერესების დაცვისკენაა მიმართული. სოლიდარულ მოვალეს კანონი მხოლოდ სამ შემთხვევაში აძლევს ამგვარი შესაგებლის წარდგენის შესაძლებლობას.

მაგალითი:

კრედიტორს, რომელმაც ერთ-ერთ სოლიდარულ მოვალეს წარუდგინა მოთხოვნა, თავის მხრივ, ამ სოლიდარული მოვალის ვალი მართებდა, მის მიერ განხორციელებული სარემონტო სამუშაოების გამო.

ამ შემთხვევაში სოლიდარული მოვალე კრედიტორს წარუდგენს შესაგებელს, რომელიც მასსა და კრედიტორის შორის არსებული ურთიერთობიდან გამომდინარეობს და შესაბამისად, მას ეკუთვნის. სოლიდარულ მოვალეს, რომელსაც კრედიტორმა შესრულების მოთხოვნით მიმართა, არ შეუძლია უარი განაცხადოს შეს-

¹⁷⁶³ Staudinger/Looschelders, §422, Rn. 2.

¹⁷⁶⁴ Staudinger/Looschelders §422, Rn. 12.

რულებაზე და სხვა სოლიდარული მოვალის კუთვნილი შესაგებელი წარუდგინოს კრედიტორს. მას მხოლოდ იმ შესაგებლის წარდგენა ხელეწიფება, რომელიც მას ეკუთვნის.

თუმცა კანონი სოლიდარულ მოვალეს ასევე იმ შესაგებლის წარდგენის უფლებას ანიჭებს, რომელიც საერთო უფლებიდან გამომდინარეობს და რომელიც ყველა სოლიდარული მოვალისათვის საერთოა.

მაგალითი:

მოვალე კრედიტორს წარუდგენს შესაგებელს, რომელიც კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების ვადის გადაცილებიდან გამომდინარეობს და რომელიც საერთოა ყველა სოლიდარული მოვალისათვის.

მესამე შემთხვევას კანონი უშვებს, როცა შესაგებლის უფლება ვალდებულების არსიდან გამომდინარეობს.

მაგალითი:

მოვალე კრედიტორს წარუდგენს შესაგებელს, რომელიც, მაგალითად, ფორმის ნაკლს ემყარება, ან ხელშეკრულების წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების გარეშე დადებიდან გამომდინარეობს.

ბ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულებით გათვალისწინებულის ნაცვლად სხვა შესრულების განხორციელების სამართლებრივი შედეგები.

ვალდებულება ყველა სხვა სოლიდარული მოვალის მიმართ შეწყვეტილად ჩაითვლება მაშინაც, თუკი ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალე, ვალდებულებით გათვალისწინებულის ნაცვლად, სხვა შესრულებას განახორციელებს და კრედიტორიც მიიღებს მას (იხ.428-ე მუხლი). სხვა სოლიდარულ მოვალეთა თანხმობა მოვალეთა ამგვარი შესრულების განხორციელებაზე, ან ვალდებულების შესრულებაში მათი მონაწილეობა არ არის აუცილებელი.¹⁷⁶⁵

გ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულების დეპონირებით შესრულების სამართლებრივი შედეგები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით ვალდებულების შესრულების ერთ-ერთი გზაა დეპონირება. 434 | მუხლი ადგენს მოვალის უფლებას, შესრულების საგანი შეინახოს სასამართლოში, ან ნოტარიატში, ხოლო ფული ან ფასიანი ქალაქი შეიტანოს ნოტარისუსის სადეპოზიტო ანგარიშზე და ვალდებულება ამგვარად შეასრულოს. ეს უფლება წარმოიშობა, თუკი კრედიტორის ადგილსამყოფელი უცნობია, ან იგი აყოვნებს შესრულების მიღებას. სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულების დეპონირების გზით შესრულება მაშინ გამოიწვევს სოლიდარული ვალდებულების შესრულებას, თუკი იგი შესრულების საგანს სასამართლოში ან ნოტარიატში შეინახავს, ხოლო ფულსა და ფასიან ქალაქებს ნოტარისუსის სადეპოზიტო ანგარიშზე შეიტანს და მათ უკან დაბრუნებაზე თავიდანვე უარს განაცხადებს. დეპონირება მთლიანი ვალდებულების შესრულებას გამოიწვევს, იმისგან დამოუკიდებლად, იცოდნენ თუ არა

¹⁷⁶⁵ Schwedhelm, Das Gesamtschuldverhältnis, S. 86, Rn. 89; Sorgell/Gebauer; §422, Rn. 6.

რაიმე სხვა სოლიდარულმა მოვალეებმა ამის თაობაზე.¹⁷⁶⁶ დეპონირება შესრულებას გამოიწვევს იმ შემთხვევაშიც, როცა სოლიდარული მოვალე, რომელმაც დეპონირება განახორციელა, მოგვიანებით განაცხადებს უარს დეპონირებული ნივთის უკან დაბრუნებაზე (440 I).¹⁷⁶⁷

დ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალისა და კრედიტორის მოთხოვნის ურთიერთგაქვითვის სამართლებრივი შედეგები

ვალდებულების შესრულების მსგავს შედეგებს იწვევს კრედიტორისა და ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მოთხოვნების ურთიერთგაქვითვა (იხ. 442-ე მუხლი). 467-ე მუხლის მეორე წინადადება პირდაპირ ითვალისწინებს აღნიშნულ შესაძლებლობას. თუმცა, ეს წესი მოქმედებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც კრედიტორი მოთხოვნას წარუგენს იმ სოლიდარულ მოვალეს, რომელსაც ამავდროულად კრედიტორის მიმართ გააჩნია მოთხოვნა. იმ სოლიდარულ მოვალეს, რომელსაც კრედიტორმა მოთხოვნა წარუდგინა, შეუძლია მხოლოდ კუთვნილი მოთხოვნა გაქვითოს კრედიტორის მოთხოვნასთან და ვალდებულება ამგვარად შეწყვიტოს.¹⁷⁶⁸ სოლიდარულ მოვალეს, რომელსაც კრედიტორმა წარუდგინა მოთხოვნა, ასევე არ შეუძლია უარი განაცხადოს ამ მოთხოვნის შესრულებაზე იმ საფუძვლით, რომ კრედიტორს საკუთარი მოთხოვნა სხვა სოლიდარული მოვალის მიმართ არსებული მოთხოვნის ურთიერთგაქვითვით შეეძლო დაეკმაყოფილებინა.¹⁷⁶⁹ სოლიდარული ვალდებულების შეწყვეტა კრედიტორისა და ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის ურთიერთმოთხოვნათა გაქვითვით, იმავე სამართლებრივ შედეგს იწვევს, რასაც ვალდებულების შესრულება.¹⁷⁷⁰

ე. კრედიტორის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალისათვის ვალის პატიების სამართლებრივი შედეგები

ვალდებულების შეწყვეტის ერთ-ერთი საფუძველია კრედიტორის მიერ მოვალისთვის ვალის პატიება. კრედიტორის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალისათვის ვალის პატიების სამართლებრივი შედეგი პირთა სიმრავლის თავში არ არის მოცემული. იგი ვალის პატიების მომწესრიგებელი მუხლებიდან, კერძოდ, 449-ე მუხლიდან გამომდინარეობს. მუხლის პირველი წინადადების თანახმად, ვალის პატიება ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიმართ, ათავისუფლებს სხვა დანარჩენ მოვალეებსაც, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც კრედიტორი იტოვებს მოთხოვნას დანარჩენ მოვალეთა მიმართ. პრინციპულად, კანონი კრედიტორს ანიჭებს არჩევის უფლებას. კერძოდ, იგი წყვეტს, თუ როგორი ძალა ექნება მასსა და ერთ-ერთ მოვალეს შორის გაფორმებულ ვალის პატიებას. კრედიტორს შეუძლია ერთ ან რამდენიმე მოვალეს აპატიოს ვალი, ხოლო დანარჩენის მიმართ მოთხოვნის უფლება დაიტოვოს.

¹⁷⁶⁶ *Staudinger/Looschelders*, §422, Rn. 21.

¹⁷⁶⁷ *Selb*, Mehrheiten von Gläubigern und Schuldnern, S. 68; *Schwedhelm*, Das Gesamtschuldverhältnis, S. 87, Rn. 90.

¹⁷⁶⁸ *Ermann/L.Böttcher*, §422, Rn. 8.

¹⁷⁶⁹ *Staudinger/Looschelders*, §422, Rn. 27.

¹⁷⁷⁰ *Schwedhelm*, Das gesamtschuldverhältnis, S. 88, Rn. 91.

აღნიშნული წესი გამომდინარეობს კრედიტორის უფლებიდან, თავისუფლად აირჩიოს მოვალე, რომლისაგანაც იგი ვალდებულების მთლიანად ან ნაწილობრივ შესრულებას მოითხოვს.¹⁷⁷¹

მაგალითი:

კავსაძე, კახიშვილი და ებანოიძე წარმოადგენენ სოლიდარულ მოვალეებს, რომელთაც 3000 ლარის ზიანის ანაზღაურება მართებთ ქელიძის მიმართ. თუ კრედიტორი აპატიებს ვალს კავსაძეს, ეს ავტომატურად გამოიწვევს მთლიანი ვალის პატიებას სხვა მოვალეთა მიმართაც. შესაბამისად, ქელიძეს აღარც კახიშვილისა და ებანოიძის მიმართ ექნება შესრულების მოთხოვნის უფლება.

შესაძლებელია კრედიტორმა მოთხოვნა დაიტოვოს ყველა დანარჩენი მოვალის მიმართ. ჩვენ შემთხვევაში – მხოლოდ კახიშვილის ან – კახიშვილისა და ებანოიძის მიმართ. თუკი კრედიტორი მოთხოვნას იტოვებს სხვა სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ, მთლიანი მოთხოვნა მცირდება იმ ოდენობით, რაც ერგებოდა იმ სოლიდარულ მოვალეს, რომელსაც ვალი აპატია კრედიტორმა. ისევე ჩვენს მაგალითს თუ დავუბრუნდებით, თუ სოლიდარულმა მოვალეებმა ურთიერთშეთანხმებით „შიდა“ ურთიერთობაში ვალდებულების შესრულებაზე თითოეული მათგანის პასუხისმგებლობა თანაბარი წილით განსაზღვრეს, მაშინ კრედიტორის მიერ კავსაძისათვის ვალის პატიება გამოიწვევს იმას, რომ კრედიტორის მოთხოვნა შემცირდება კავსაძის კუთვნილი 1000 ლარით და იგი კახიშვილისა და ებანოიძის მიმართ მხოლოდ 2000 ლარის მოთხოვნაზე იქნება უფლებამოსილი. ამ შემთხვევაში კრედიტორი გვევლინება დარჩენილ სოლიდარულ მოვალეთა გადახდისუუნარობის რისკის მატარებელად, ვინაიდან შესაძლებელია, რომ ორივე ან ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალე გადახდისუუნარო აღმოჩნდეს და მან მთლიანად ვერ დაიკმაყოფილოს საკუთარი მოთხოვნა. საკითხის ამგვარი გადანყვეტა სავსებით სწორი და გამართლებულია კანონმდებლის მხრიდან. საქმე იმაშია, რომ კრედიტორს სოლიდარულ მოვალეთა „შიდა“ ურთიერთობაში ჩარევის უფლება არა აქვს. მხოლოდ ვალის პატიება „გარე“ ურთიერთობაზე გავლენას ვერ მოახდენს 473-ე მუხლიდან გამომდინარე, უკუმოთხოვნის უფლებასა და „შიდა“ ურთიერთობით განსაზღვრულ მის ოდენობაზე. შესაბამისად, თუ კანონმდებელი მოთხოვნის უფლების ამგვარ შემცირებას არ დაუშვებდა, შედეგად მივიღებდით იმას, რომ ის სოლიდარული მოვალე, რომელსაც კრედიტორმა ვალი აპატია, მიუხედავად ამისა, 473-ე მუხლიდან გამომდინარე, პასუხისმგებლობას „შიდა“ ურთიერთობაში იმ სოლიდარული მოვალის წინაშე, რომელსაც კრედიტორმა მთლიანად მოსთხოვა ვალდებულების შესრულება, ვერ გაექცეოდა. თუ კრედიტორს ცალკეულ სოლიდარულ მოვალეთათვის ვალის პატიება სურს, მან ეს მხოლოდ და მხოლოდ „საკუთარ ხარჯზე“ უნდა განახორციელოს და არა 473-ე მუხლიდან გამომდინარე იმ სოლიდარულ მოვალეთა უკუმოთხოვნის ხარჯზე, რომლებიც კრედიტორის წინაშე პასუხისმგებელნი რჩებიან.¹⁷⁷²

თუ ერთ-ერთ სოლიდარულ მოვალესა და კრედიტორს შორის გაფორმებული

¹⁷⁷¹ *Staudinger/Looschelders*, §423, Rn. 3; *Ermann/Böttcher*, §423, Rn. 2.

¹⁷⁷² *MünchKomm/Bydlinski*, §423, Rn. 3; *Selb*, *Mehrheiten von Gläubigern und Schuldner*, S. 71; იხ. ასევე, თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2012 წლის 29 მარტის №ას-784-737-2012 გადაწყვეტილება.

შეთანხმებიდან ნათლად არ ჩანს კრედიტორის ნება, მაშინ ნების გამოვლენისა და ხელშეკრულების განმარტების შედეგად უნდა დადგინდეს ვალის პატიება მას ყველა სოლიდარული მოვალისათვის სურდა, თუ მხოლოდ ერთ-ერთი მათგანისთვის.¹⁷⁷³

5. კრედიტორისა და ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის კონფუზიის სამართლებრივი შედეგები

როგორც წესი, მოვალისა და კრედიტორის პიროვნების გაერთიანება ვალდებულების შესრულების მსგავსად ვალდებულების შეწყვეტის ერთ-ერთი საფუძველია. პრაქტიკაში კრედიტორისა და ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის კონფუზია შეიძლება სხვადასხვა გზით მოხდეს. მაგალითად, კრედიტორმა სამკვიდრო ერთ-ერთ სოლიდარულ მოვალეს დაუტოვოს და ეს უკანასკნელი მისი მემკვიდრე გახდეს. ამგვარი კონფუზიის შესაძლებლობას 472-ე მუხლი ითვალისწინებს. აღნიშნული მუხლის თანახმად, თუ კრედიტორის მოთხოვნა ერთიანდება ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის ვალთან, ვალდებულება შეწყდება იმ ოდენობით, რაც ამ სოლიდარულ მოვალეს ეკუთვნოდა. კანონმდებელი ოდენობაში გულისხმობს სოლიდარული მოვალის წილს, „შიდა“ ურთიერთობიდან გამომდინარე. სხვა სოლიდარული მოვალეები, უწინდებურად, ვალდებული რჩებიან კრედიტორის წინაშე. ახალმა კრედიტორმა, ანუ ყოფილმა „სოლიდარულმა მოვალემ“, რომელმაც დაიკავა კრედიტორის ადგილი, საერთო მოთხოვნას უნდა გამოაკლოს საკუთარი წილი.¹⁷⁷⁴

მაგალითი:

ა, ბ და გ-ს სოლიდარულად ემართათ 30000 ლარი დ-ს წინაშე. სოლიდარულ მოვალეთა შორის შეთანხმებით განისაზღვრა, რომ „შიდა“ ურთიერთობაში სამივე თანაბრად აგებდა პასუხს ვალდებულების შესრულებაზე. დ-მ ანდერძით დაუტოვა მთელი ქონება ა-ს. შესაბამისად, ა დაიკავებს დ-ს ადგილს. საერთო მოთხოვნა შემცირდება მისი კუთვნილი წილით და გაუტოლდება 20000 ლარს შეადგენს. შესაბამისად ა-ს შეუძლია, ბ-ს ან გ-ს 20000 ლარის გადახდა მოსთხოვოს.

კანონმდებლის გადანყვეტილება არ არის უსამართლო ან ლოგიკას მოკლებული. როგორც აღინიშნა, სოლიდარული ვალდებულება კრედიტორისთვის მოთხოვნის დაკმაყოფილების ყველაზე ხელსაყრელი ფორმაა. კრედიტორს თავისი სურვილისამებრ ერთ ან ყველა სოლიდარულ მოვალეს შეუძლია წარუდგინოს მოთხოვნა. შესაძლო გადახდისუუნარობის რისკის მატარებლად ამ შემთხვევაში თვითონ სოლიდარული მოვალეები გვევლინებიან. შესაბამისად, მათ გაცნობიერებული აქვთ, რომ შესაძლებელია სოლიდარულმა მოვალემ, რომელმაც მთლიანად დააკმაყოფილა კრედიტორის მოთხოვნა, სხვა სოლიდარულ მოვალეთა შესაძლო გადახდისუუნარობის გამო, მთლიანად ვერ დაიკმაყოფილოს 473-ე მუხლიდან გამომდინარე მოთხოვნა. კონფუზიის დროსაც ანალოგიური ვითარება იქმნება, კრედიტორად

¹⁷⁷³ Staudinger/Looschelders, §423, Rn. 24.

¹⁷⁷⁴ Rüssmann, 1988, 186.

ქცეული „სოლიდარული მოვალის“ მდგომარეობა არ განსხვავდება თავდაპირველი კრედიტორისაგან, რომლის წინაშეც სოლიდარული მოვალეები სოლიდარულად აგებენ პასუხს.

6. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის გარდაცვალების სამართლებრივი შედეგები

ვალდებულების შეწყვეტის ერთ-ერთ საფუძველს მოვალის გარდაცვალება წარმოადგენს. სამოქალაქო კოდექსის 453 | მუხლის თანახმად, ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ვალდებულების შესრულება შეუძლებელია მოვალის პირადი მონაწილეობის გარეშე. სოლიდარული ვალდებულების დროს ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის გარდაცვალება ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობაზე გავლენას ვერ მოახდენს. კრედიტორს შეუძლია ნებისმიერ სხვა სოლიდარულ მოვალეს მოსთხოვოს ვალდებულების შესრულება. თუმცა, საკითხავია, რა ცვლილებას იწვევს სოლიდარული მოვალის გარდაცვალება მემკვიდრეთა პასუხისმგებლობის კუთხით? თუ სოლიდარულ მოვალეს ერთი მემკვიდრე ჰყავს, უფლებამონაცვლეობის საკითხი ადვილად წყდება, ეს მემკვიდრე დაიკავებს სოლიდარული მოვალის ადგილს. თუმცა, როგორ მოვიქცეთ იმ შემთხვევაში როდესაც სოლიდარულ მოვალეს რამდენიმე მემკვიდრე ჰყავს? საინტერესოა, აღნიშნული მემკვიდრეები კრედიტორის წინაშე ვალდებულების შესრულებაზე წილობრივად აგებენ პასუხს თუ სოლიდარულად? 471-ე მუხლი ადგენს, რომ სოლიდარული მოვალის თითოეული მემკვიდრე ვალდებულია თავისი სამკვიდრო წილის შესაბამისად შეასრულოს მოთხოვნა. აღნიშნული დანაწესი ქმნის შთაბეჭდილებას, თითქოს მემკვიდრეთა წილობრივ პასუხისმგებლობასთან გვაქვს საქმე. ამ მოსაზრებას კიდევ უფრო ამყარებს მუხლის მეორე ნაწილი, რომელიც ამ წესის მოქმედებას გამორიცხავს იმ შემთხვევაში, თუ კრედიტორის მოთხოვნა განუყოფადია. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ამ ბუნდოვანი ფორმულირების მიუხედავად, მემკვიდრეთა პასუხისმგებლობა მაინც სოლიდარულია.

ამ საკითხის გადაწყვეტისას, უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში უნდა მივიღოთ 1484-ე მუხლი, რომელიც მემკვიდრეთა პასუხისმგებლობის მარეგულირებელ სპეციალურ ნორმად გვევლინება. ამ მუხლის პირველი ნაწილი კრედიტორის ინტერესის დაკმაყოფილებისათვის ადგენს თითოეული მემკვიდრის პასუხისმგებლობას მიღებული აქტივის ფარგლებში, ოღონდ მისი წილის პროპორციულად. თუმცა მეორე ნაწილი მემკვიდრეებს აკისრებს სოლიდარულ პასუხისმგებლობას იმ შემთხვევაში, თუ მამკვიდრებელი მემკვიდრეებზე გადასული ვალდების სოლიდარული მოვალე იყო. აღნიშნული წესი გამართებულია, ვინაიდან, კრედიტორი, მამკვიდრებლის გარდაცვალების შედეგად, კრედიტორის მდგომარეობა არ უნდა გაუარესდეს.¹⁷⁷⁵ თუ დაუშვებდით მემკვიდრეთა წილობრივ პასუხისმგებლობას, კრედიტორი ცალკეულ მემკვიდრეთა გადახდისუუნარობის რისკის მატარებელი

¹⁷⁷⁵ Staudinger/Marotzke, §2058, Rn. 1.

აღმოჩნდებოდა. ამდენად, სოლიდარული მოვალის მემკვიდრეების შემთხვევაში, სოლიდარულ მოვალეთა წრის გაფართოებას აქვს ადგილი და არა მათ ტრანსფორმაციას ნილობრივ მოვალეებად. სწორედ ამგვარ რეგულირებას გულისხმობს კანონმდებელი 471-ე მუხლში. რაც შეეხება 471-ე მუხლის დანაწესს, იგი ცუდად არის ფორმულირებული და ნილადი ვალდებულების არსებობის შთაბეჭდილებას ქმნის. აქვე უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული მუხლის არსებობის გარეშე 1484 II მუხლზე დაყრდნობით სასამართლო პრაქტიკა შეძლებდა სოლიდარული მოვალის მემკვიდრეთა პასუხისმგებლობის საკითხის სწორედ გადაჭრას. ეს გარემოება კიდევ ერთხელ გვაიძულებს დავფიქრდეთ 471-ე მუხლის არსებობის აუცილებლობაზე. სანამ კანონმდებელი ამგვარი „ორმაგი“ რეგულირების არსებობას ანიჭებს უპირატესობას, აუცილებელია, 471-ე მუხლი 1484 II მუხლთან ერთად იქნეს განმარტებული. ეს აგვარიდებს გაუგებრობებს მემკვიდრეთა პასუხისმგებლობის საკითხთან დაკავშირებით და სწორ სასამართლო პრაქტიკის დამკვიდრებას შეუწყობს ხელს.

7. სოლიდარულ მოვალეთა შორის ვალდებულების შესრულების ტვირთის საბოლოო განაწილება

როგორც აღინიშნა, ვალდებულების მთლიანი შესრულება ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ, სხვა სოლიდარულ მოვალეებსაც ათავისუფლებს კრედიტორის წინაშე შესრულების ვალდებულებისაგან. ის, რომ კრედიტორს ნებისმიერი სოლიდარული მოვალისაგან ვალდებულების მთლიანად შესრულების მოთხოვნის უფლება აქვს, მხოლოდ მის ინტერესს ემსახურება. ამდენად, კრედიტორის არჩევანის თავისუფლება არ ნიშნავს, რომ სოლიდარული ვალი მთლიანად იმ სოლიდარულმა მოვალემ უნდა იკისროს, რომელმაც კრედიტორის წინაშე მთლიანად შეასრულა ვალდებულება.¹⁷⁷⁶ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მხრიდან ვალდებულების მთლიანად შესრულების შემდეგ ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის ის ეტაპი მთავრდება, რომელიც სოლიდარული მოვალეების კრედიტორთან ურთიერთობას მოიცავს. მეორე ეტაპი თვითონ მოვალეთა შორის ურთიერთობის გარკვევას გულისხმობს.

ა. უკუმოთხოვნის უფლება და მისი განხორციელების წინაპირობები

473 I მუხლის თანახმად, სოლიდარული მოვალე, რომელიც შეასრულებს ვალდებულებას და დააკმაყოფილებს კრედიტორს, იძენს უკუმოთხოვნის უფლებას სხვა სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ, კუთვნილი წილის გამოკლებით. უკუმოთხოვნის უფლება დამოუკიდებელი მოთხოვნის უფლებაა, რომელიც ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულების მომენტიდან წარმოიშობა. 473-ე მუხლიდან გამომდინარე, უკუმოთხოვნის უფლებას სოლიდარული მოვალე სხვა სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ იძენს მხოლოდ მაშინ, როცა იგი საკუთარ წილზე მეტი ოდენობით განახორციელებს ვალდებულების შესრულებას.¹⁷⁷⁷

¹⁷⁷⁶ Larenz, Schuldrecht I, §36 II, S. 643.

¹⁷⁷⁷ Schwedhelm, Das Gesamtschuldverhältnis, S. 127, Rn. 141.

473-ე მუხლიდან გამომდინარე, უკუმოთხოვნის უფლება სოლიდარულ მოვალეს მაშინც აქვს, როდესაც მან ვალდებულება ნაწილობრივ შეასრულა და კრედიტორმაც მიიღო შესრულება. თუკი კრედიტორი 378-ე მუხლის თანახმად, უარს არ აცხადებს ამგვარ შესრულებაზე, ვალდებულება ნაწილობრივ სრულდება. თუ ნაწილობრივი შესრულება სოლიდარული მოვალის კუთვნილ წილს აღემატება, უკუმოთხოვნის უფლება წარმოშობილად უნდა ჩავთვალოთ ნაწილობრივი შესრულების დროსაც.¹⁷⁷⁸ უკუმოთხოვნის უფლება კრედიტორის მთლიანად დაკმაყოფილებამდე სხვა სოლიდარული მოვალეების ინტერესების დარღვევას არ გულისხმობს. თითოეული სოლიდარული მოვალე ისედაც მთლიანი ვალდებულების შესრულებაზეა პასუხისმგებელი.¹⁷⁷⁹

ამ წესიდან გამონაკლისი უნდა დავუშვათ, თუკი მხარეები თავიდანვე შეთანხმდნენ, რომ ვალდებულების შესრულება გარკვეული პერიოდულობით – რამდენიმე ნაწილად განხორციელდებოდა (იხ. 505-ე მუხლი).¹⁷⁸⁰

მაგალითი:

მეგობრებმა ა-მ, ბ-მ და გ-მ ერთობლივად ისესხეს დ-გან 9000 ლარი. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ სოლიდარულ მოვალეებს ნასესხები თანხა შეთანხმებული გრაფიკის მიხედვით ნაწილ-ნაწილ უკან დაებრუნებინათ დ-თვის. კერძოდ შეთანხმების თანახმად, სოლიდარული მოვალეები პირველ ნაწილს - 3000 ლარს გადაიხდიდნენ 2013 წლის 1 მარტამდე, მმეორე ნაწილს – 3000 ლარს 2013 წლის 1 ივნისამდე, ხოლო მესამე ნაწილს – 3000 ლარს 1 სექტემბრამდე. „შიდა“ ურთიერთობაში მიღწეული შეთანხმების თანახმად, სამივენი თანაბრად კისრულობდნენ ვალდებულების შესრულების ტვირთს. თუ ვალდებულების პირველი ნაწილს – 3000 ლარს პირობითად ა შეასრულებს, მაშინ იგი, იმის მიუხედავად, რომ ეს შესრულება „შიდა“ ურთიერთობაში არსებული მისი კუთვნილი წილის ტოლია, მაინც შეიძენს ბ-ს და გ-ს მიმართ უკუმოთხოვნის უფლებას 1000 ლარის ოდენობით. საკითხის გადანყვევტისას უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ნაწილ-ნაწილ შესრულების უპირატესობით ყველა სოლიდარული მოვალე თანაბრად სარგებლობს. ამდენად, სოლიდარული მოვალე, ვალდებულების ნაწილის მთლიანად შესრულების შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ნაწილი „შიდა“ ურთიერთობაში არსებული მისი კუთვნილი წილის ტოლია, უკუმოთხოვნაზე უფლებამოსილად უნდა მივიჩნიოთ.¹⁷⁸¹

სოლიდარული მოვალეები, 473-ე მუხლიდან გამომდინარე, უკუმოთხოვნის უფლებაზე პასუხის აგებენ არა როგორც სოლიდარული მოვალეები, არამედ მხოლოდ „შიდა“ ურთიერთობით დადგენილი კუთვნილი წილის ფარგლებში (pro rata).¹⁷⁸² სხვა სი-

¹⁷⁷⁸ *Bamberger/Roth/Gehrlein*, §426, Rn. 4.

¹⁷⁷⁹ *Staudinger/Looschelders*, §426, Rn. 34.

¹⁷⁸⁰ აღნიშნული შემთხვევის თვალსაჩინო მაგალითად გვევლინება ნასყიდობა გადახდის განვადებით, რომლის დროსაც გამყიდველი მყიდველს ფასის სრულად გადახდამდე გადასცემს ნივთს, ხოლო მყიდველის მიერ ნივთის ღირებულების გადახდა ნაწილ-ნაწილ, დროის განსაზღვრულ შუალედებში ხდება. ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. ასევე: *Staudinger/Looschelders*, §426, Rn. 35; *MünchKomm BGB/Bydlinski*, §426, Rn. 23.

¹⁷⁸¹ *Sorgel/Gebauer*, §426, Rn. 37.

¹⁷⁸² *Bamberger/Roth/Gehrlein*, §426, Rn. 4.

ტყვეებით რომ ვთქვათ, უკუმოთხოვნის ადრესატი მოვალეები წილობრივ მოვალეებს წარმოადგენენ სოლიდარული მოვალის მიმართ, რომელმაც მთლიანად შეასრულა ვალდებულება კრედიტორის წინაშე.

მაგალითი:

ლუკამ, სანდრომ და აკაკიმ ერთობლივად იქირავეს ბინა სოფოსგან 1500 ლარად. გამქირავებელმა მოსთხოვა ლუკას ვალდებულების მთლიანი შესრულება. ლუკამ დააკმაყოფილა ეს მოთხოვნა. დამქირავებლებს ერთმანეთში რაიმე შეთანხმება წილების გადანაწილების თაობაზე გაფორმებული არ ჰქონიათ. ამ შემთხვევაში, 473 I მუხლიდან გამომდინარე, მოვალეთა წილთა თანაბრობა უნდა ვივარაუდოთ. შესაბამისად, ლუკას წილი ვალდებულების შესრულებაში 500 ლარს შეადგენს. ვინაიდან მის მიერ განხორციელებული შესრულება კუთვნილ წილს აღემატება, იგი იძენს უკუმოთხოვნის უფლებას სხვა დანარჩენ სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ, კუთვნილი წილის გამოკლებით. ლუკას შეუძლია სანდროსა და აკაკის 500-500 ლარი მოსთხოვოს.

ბ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის გადახდისუუნარობის სამართლებრივი შედეგები

თითოეული სოლიდარული მოვალე, 473-ე მუხლიდან გამომდინარე, „შიდა“ ურთიერთობაში პასუხს აგებს არა სოლიდარულად, არამედ საკუთარი წილის ოდენობით. შესაბამისად, ის სოლიდარული მოვალე, რომელმაც მთლიანად შეასრულა ვალდებულება კრედიტორის წინაშე, საკუთარი თავზე იღებს დანარჩენ სოლიდარულ მოვალეთა გადახდისუუნარობის რისკს. ეს რისკი იმ გარემოებას ეფუძნება, რომ კრედიტორს, საკუთარი მოთხოვნის დაკმაყოფილებისათვის, ნებისმიერი სოლიდარული მოვალის ამორჩევა შეუძლია. იგი, ბუნებრივია, უპირატესად ეცდება ყველაზე გადახდისუნარიანი სოლიდარული მოვალისგან მიიღოს დაკმაყოფილება. გადახდისუნარიან სოლიდარულ მოვალეს არ შეუძლია უარი განაცხადოს შესრულებაზე იმ მოტივით, რომ, ვალდებულების მთლიანად შესრულების შემთხვევაში, რეგრესულ ანაზღაურებაზე მის მოთხოვნას საფრთხე დაემუქრება. ამდენად, სოლიდარული მოვალე, რომელმაც კრედიტორი მთლიანად დააკმაყოფილა, იმის იმედად რჩება, რომ დანარჩენი სოლიდარული მოვალეები გადახდისუნარიანები აღმოჩნდებიან. რისკის შესამცირებლად 474-ე მუხლი თანაბრად ანაწილებს მას ასევე დარჩენილ სოლიდარულ მოვალეებზე. კერძოდ, თუ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალე გადახდისუუნარო აღმოჩნდება, მისი წილი თანაზომიერად ნაწილდება სხვა მოვალეთა შორის. თანაზომიერ გადანაწილებაში იგულისხმება გადახდისუუნარო მოვალის წილის გადანაწილება „შიდა“ ურთიერთობაში არსებული პროპორციით.¹⁷⁸³ თუკი ყველა სოლიდარულმა მოვალემ, გარდა ერთისა, შეასრულა მთლიანი ვალდებულება კრედიტორის წინაშე, დარჩენილი მოვალე კი გადახდისუუნარო გახდა, დამატებით შესრულების მოთხოვნის უფლებასთან გვაქვს საქმე და არა მოთხოვნის პროპორციულ გაზრდასთან.¹⁷⁸⁴

¹⁷⁸³ Staudinger/Looschelders, §426, Rn. 129.
¹⁷⁸⁴ Schwedhelm, Das Gesamtschuldverhältnis, S. 167, Rn. 197.

მაგალითი:

გიორგის, პაპუნასა და ზურას ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე სოლიდარულად ემართათ 12000 ლარი შოთას წინაშე. სოლიდარულ მოვალეთა შორის წილების განაწილების თაობაზე რაიმე შეთანხმება გაფორმებული არ ყოფილა. გიორგიმ მთლიანად დააკმაყოფილა შოთა. 473 | მუხლიდან გამომდინარე მისი უკუ-მოთხოვნის უფლება თითოეული სოლიდარული მოვალის მიმართ განისაზღვრა 4000 ლარის ოდენობით. თუკი ზურა გადახდისუუნარო აღმოჩნდა, გადახდისუუნარო მოვალის წილი თანაბრად გადანაწილდება გიორგისა და პაპუნას შორის. გიორგის პაპუნასაგან 6000 ლარის მოთხოვნის უფლება ექნება.

8. სოლიდარულ მოვალეებთან დაკავშირებული სხვა თავისებურებანი

ა. სხვა სოლიდარულ მოვალესთან დაკავშირებული ფაქტების გამოყენების დაუშვებლობა

სოლიდარული ვალდებულების პრინციპი – „ერთი ყველასათვის და ყველა ერთისათვის“ – ყოველთვის არ მოქმედებს. ამ პრინციპის მიზანი სოლიდარული მოვალის ინტერესების დაცვაა. სოლიდარულ მოვალეს კი, როგორც წესი, სხვა სოლიდარული მოვალის ქმედებისათვის პასუხი არ მოეთხოვება.¹⁷⁸⁵

მაგალითად, 468-ე მუხლი ერთ-ერთ სოლიდარულ მოვალესთან დაკავშირებული ფაქტების გამოყენების უფლებას მხოლოდ ამ უკანსკნელთან მიმართ უშვებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ფაქტებმა, რომელებიც ერთ-ერთ მოვალესთან არის დაკავშირებული, სხვა სოლიდარულ მოვალეთა წინააღმდეგ არ უნდა იქნეს გამოყენებული.

მაგალითი:

თუ ვალდებულების შესრულება შეუძლებელი აღმოჩნდა ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის ბრალეული მოქმედების გამო, მაშინ ამ უკანსკნელმა უნდა აგოს პასუხი ამგვარი მოქმედებით გამოწვეული ზიანისათვის.¹⁷⁸⁶ კრედიტორს არ შეუძლია სხვა სოლიდარულ მოვალეებს მოსთხოვოს აღნიშნული ზიანის ანაზღაურება.

მხარეებს 468-ე მუხლიდან გამომდინარე, სამართლებრივი შედეგები შეუძლიათ შეთანხმებით სხვაგვარად მოაწესრიგონ. კერძოდ, შესაძლებელია მხარეები შეთანხმდნენ, რომ ცალკეულ ფაქტებთან დაკავშირებით ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის ქმედება ყველა მოვალისათვის საერთო შედეგს გამოიწვევს.¹⁷⁸⁷

ბ. კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების დაყოვნების შედეგები

სოლიდარული ვალდებულების დროს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია კრედიტორის მხრიდან შესრულების მიღების დაყოვნება და მისი შედეგები. 470 | მუხლის მიხედვით კრედიტორის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის შესრულების

¹⁷⁸⁵ *Staudinger/Looschelders*, §425, Rn. 2.

¹⁷⁸⁶ *MünchKomm/Bydlinski*, §425, Rn.17; *Dauner-Lieb/Langen/Völzmann-Stickelbrock*, §425, Rn. 8.

¹⁷⁸⁷ *Ermann/Böttcher*, §425, Rn. 17; *Sorgel/Gebauer*, §425, Rn. 23.

მიღების დაყოვნება, ითვლება შესრულების დაყოვნებად ყველა სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ. კანონის ეს დანაწესი, უპირატესად, სოლიდარულ მოვალეთა ინტერესთა დაცვას ემსახურება. მისი საფუძვლია ის გარემოება, რომ კრედიტორის მხრიდან შესრულების დროული მიღება ვალდებულების ტვირთისგან დანარჩენ სოლიდარულ მოვალეთა განთავისუფლებასაც გამოიწვევდა.¹⁷⁸⁸

ხსენებული სამართლებრივი შედეგის დადგომისთვის, შესრულების მიღების ვადის გადაცილებისთვის დამახასიათებელი ყველა პირობა უნდა არსებობდეს კრედიტორსა და ერთ-ერთ სოლიდარულ მოვალეს შორის მაინც.¹⁷⁸⁹ შესრულების მიღების ვადის გადაცილების სხვადასხვა პირობის წარმოშობა კრედიტორსა და სხვადასხვა სოლიდარულ მოვალეს შორის საკმარისი არ არის.¹⁷⁹⁰

გ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ შესრულების დაყოვნების შედეგები

ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ შესრულების დაყოვნება არ წარმოშობს ყველა სოლიდარული მოვალისთვის საერთო შედეგებს. 470 II მუხლი ამგვარ ქმედებას მხოლოდ პერსონალურ ხასიათს ანიჭებს. ამდენად, გამოწვეული სამართლებრივი შედეგები დანარჩენ სოლიდარულ მოვალეებზე არ ვრცელდება. კანონის მიზანია თავიდან აიცილოს ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის ქმედების გამო სხვა სოლიდარული მოვალეების დაზარალება. კრედიტორს, ამ შემთხვევაში, არ შეუძლია ყველა მოვალეს მოსთხოვოს შესრულების ვადის გადაცილებით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურება. თუ მაინც სურს ამის მიღწევა, კრედიტორმა ყველა მოვალეს უნდა წარუდგინოს პირველადი მოთხოვნა და მათ მიერ შესრულების ვადის გადაცილების შემთხვევაში, მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება.¹⁷⁹¹

შესაძლებელია, რომ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ შესრულების ვადის დაყოვნების შედეგები სხვა ყველა დანარჩენ სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ გავრცელდეს. მაგალითად, თუკი არსებობს ყველა სოლიდარულ მოვალეთა შორის ორმხრივი წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება, ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ განხორციელებული ნებისმიერი ქმედების შედეგები დანარჩენებისთვისაც მოქმედებს.¹⁷⁹² ამ შემთხვევაში საკმარისია ერთ-ერთი მოვალის მიერ შესრულების ვადის გადაცილება, იმისათვის, რომ იგი სხვა მოვალეების მიერაც ვადის გადაცილებად ჩაითვალოს.¹⁷⁹³

დ. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიერ სარგებლის მიღების შედეგები

სოლიდარული ვალდებულება სოლიდარულ მოვალეებს არა მხოლოდ შესრულების ვალდებულებას აკისრებს, არამედ შესაძლებელია, რომ ერთ-ერთმა მათგანმა აღნიშნული ვალდებულებიდან სარგებელიც მიიღოს. 475-ე მუხლი ერთმნიშვნელოვნად ადგენს, რომ ამ სარგებლის მიღების უფლება მხოლოდ მის მიმღებ სოლიდარულ მოვალეს არა აქვს. იმ შემთხვევაში, თუ სხვა სოლიდარული მოვალეები, რომლებსაც

¹⁷⁸⁸ *MünchKomm/Bydlinski*, §424, Rn. 1.

¹⁷⁸⁹ *Schwedhelm*, das Gesamtschuldverhältnis, S. 101, Rn. 113.

¹⁷⁹⁰ *Ermann/Böttcher*, §424, Rn. 2.

¹⁷⁹¹ *Ermann/L.Böttcher*, §425, Rn. 7.

¹⁷⁹² *Schwedhelm*, das Gesamtschuldverhältnis, S. 108 Rn. 121.

¹⁷⁹³ *Sorgel/Gebauer*, §425, Rn. 6.

ამგვარი სარგებელი არ მიუღიათ, მოსთხოვენ დაკმაყოფილებას საკუთარი ვალდებულების შესასრულებლად, სარგებლის მიმღები სოლიდარული მოვალე ვალდებულია აღნიშნული სარგებელი მათაც გადაუხადოს.

მაგალითი:

მეგობრებმა ა-მ, ბ-მ და გ-მ ბიზნესის დაწყების მიზნით სოლიდარულად ისესხეს თანხა 9000 ლარის ოდენობით 2 წლის ვადით. მეგობრებს ჩაფიქრებული ბიზნესი არ გამოუვიდათ რის გამოც ეს თანხა მეგობრების თანხმობით ა-მ გამოიყენა და გაასესხა იგი უფრო დიდი პროცენტით. ერთ წლის შემდეგ დადგა გადახდის ვადა. ამ შემთხვევაში ძირმა თანხამ მასზე დარიცხულ პროცენტებიანად 12000 ლარი შეადგინა. ამ შემთხვევაში შესაძლებელია, რომ მოვალეებმა საკუთარი ვალდებულების შესასრულებლად მოითხოვონ დაკმაყოფილება მიღებული სარგებლიდან. ასეთ შემთხვევაში ა ვალდებული იქნება, მიღებული სარგებლიდან თითოეულ სოლიდარულ მოვალეს კუთვნილი წილის შესაბამისად გადაუხადოს.

ე. ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიმართ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის სამართლებრივი შედეგები

476-ე მუხლიდან გამომდინარე, ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიმართ ხანდაზმულობის ვადის გასვლა ასევე ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერება ან შეწყვეტა გავლენას არ ახდენს კრედიტორის მოთხოვნებზე სხვა სოლიდარულ მოვალეთა მიმართ. ხანდაზმულობის ვადის ათვლა ხდება თითოეული მოვალისათვის განსხვავებულად.¹⁷⁹⁴ შესაბამისად, კრედიტორს შეუძლია მთლიანი ვალდებულების შესრულება მოითხოვოს იმ სოლიდარული მოვალისაგან, რომლის მიმართაც ხანდაზმულობის ვადა არ გასულა. თუმცა, როგორ უნდა მოვიქცეთ 473-ე მუხლიდან გამომდინარე უკუმოთხოვნასთან მიმართებაში? აქვს სოლიდარულ მოვალეს, რომელმაც კრედიტორის წინაშე ვალდებულება მთლიანად შეასრულა, უკუმოთხოვნის უფლება იმ სოლიდარული მოვალის მიმართ, რომლის მიმართაც კრედიტორმა ხანდაზმულობის ვადა გაუშვა? ამ შემთხვევაში, „შიდა“ ურთიერთობაში უკუმოთხოვნის განხორციელება დამოკიდებული არ უნდა გავხადოთ „გარე“ ურთიერთობაში ხანდაზმულობის ვადის გასვლაზე.¹⁷⁹⁵ ამგვარი რეგულირება სამართლიანია, ვინაიდან კრედიტორს მთლიანი ვალდებულების შესრულების უფლება ენიჭება, იმის მიუხედავად, რომ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მიმართ ხანდაზმულობის ვადა გავიდა. სოლიდარული ვალდებულების არსიდან გამომდინარე, კრედიტორს ვალდებულების მთლიანი შესრულების მოთხოვნის უფლება ენიჭება, იმის მიუხედავად, რომ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალე გადახდისუუნაროა. თუ კანონმდებელი იმ სოლიდარულ მოვალეს, რომელმაც კრედიტორის წინაშე მთლიანად განახორციელა ვალდებულების შესრულება, უარს ეტყობა 473-ე მუხლიდან გამომდინარე უკუმოთხოვნის უფლების განხორციელებაზე იმ სოლიდარულ მოვალესთან მიმართებით, რომლის მიმართაც, თავის მხრივ, კრედიტორმა გაუშვა ხანდაზმულობის ვადა, მაშინ ამ უკანასკნელის ვალიც გადასახდელი იქნებოდა იმ სოლიდარული მოვალის, რომლისგანაც კრედიტორმა მთლიანად დაიკმაყოფილა საკუთარი მოთხოვნა.

¹⁷⁹⁴ *MünchKomm/Bydlinski*, §425, Rn.22, *Dauner-Lieb/Langen/Völmann-Stickelbrock*, §425, Rn. 12.

¹⁷⁹⁵ გერმანული სამართლის მიხედვით იხ. BGH NJW, 1981, 681.

ვ. სოლიდარულ მოვალეთა მხრიდან ხელშეკრულების მოშლისა და ხელშეკრულებიდან გასვლის თავისებურებანი

წილადი ვალდებულების მსგავსად, სოლიდარული ვალდებულების დროსაც, ხელშეკრულებიდან გასვლა შესაძლებელია, ყველა სოლიდარული მოვალის მიერ ერთად, კრედიტორისათვის შეტყობინებით განხორციელდეს. ამ შესაძლებლობას 357-ე მუხლი ითვალისწინებს. თუ ეს უფლება გაქარწყლდება ერთი სოლიდარული მოვალისათვის, მაშინ იგი გამოიწვევს ამ უფლების გაქარწყლებას ასევე ყველა სხვა დარჩენილ სოლიდარული მოვალეთათვის. იგივე შეიძლება ითქვას სოლიდარული უფლებამოსილების შესახებაც. რაც შეეხება ხელშეკრულების მოშლას, ამ მხრივ კოდექსი რაიმე დანაწესს არ შეიცავს. ხელშეკრულების მოშლა მთლიანი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის ცვლილებას განაპირობებს. ამდენად, ხელშეკრულებაში, რომელშიც ერთ ან ორივე მხარეს რამდენიმე პირი მონაწილეობს, იგი მხოლოდ ერთიანად, ყველა სოლიდარული მოვალის მიერ და ყველა სოლიდარული კრედიტორის წინაშე შეიძლება განცხადებით განხორციელდეს.¹⁷⁹⁶ წილადი ვალდებულების მსგავსად ამ შემთხვევაშიც ანალოგიით უნდა გამოვიყენოთ 357-ე მუხლი. იგივე წესი უნდა იქნეს გამოყენებული, ასევე სოლიდარული უფლებამოსილების დროსაც.

III. სოლიდარული კრედიტორები

1. სოლიდარული კრედიტორის ცნება

სოლიდარული უფლებამოსილების ცნება რომის სამართლიდან მომდინარეობს. რომის სამართალში მოთხოვნის უფლების დათმობის მსგავსად წარმომადგენლობაც ნაკლებად იყო შესაძლებელი. სწორედ ამიტომ სოლიდარული უფლებამოსილება იყო ერთადერთი საშუალება, რამდენიმე პირს კონკრეტულ უფლებაზე მისი განკარგვის, მიღებისა და სარჩელის აღძვრის უფლებამოსილება ამომწურავად და გამოუთხოვადად მინიჭებოდა.¹⁷⁹⁷ მას შემდეგ, რაც საერთო-ევროპულ სამართალში წარმომადგენლობისა და მოთხოვნის უფლების დათმობის უფლებამოსილება დასაშვებად იქნა ცნობილი, სოლიდარული უფლებამოსილების ინსტიტუტმა ევროპის უმეტესი ქვეყნების სამოქალაქო კოდექსებში პოვა ასახვა.

სოლიდარულ უფლებამოსილ პირთა ცნებას საქართველოს სამოქალაქო კოდექსიც იცნობს. 455-ე მუხლის თანახმად, სოლიდარულ კრედიტორებად ითვლებიან კრედიტორები, რომელთაგან თითოეული მოვალისაგან მთლიანი ვალდებულების შესრულების მოთხოვნაზე უფლებამოსილი, ხოლო მოვალე ვალდებულია ვალდებ-

¹⁷⁹⁶ *Selb*, *Mehrheiten von Gläubigern und Schuldner*, S 78; *MünchKomm/Bydlinski*, §425, Rn. 6; *Satudinger/Looschelders*, §425, Rn. 12; *Ermann/Böttcher* §425 Rn. 5ff; *Schwedhelm*, *Das Gesamtschuldverhältnis*, S. 105, Rn. 117.

¹⁷⁹⁷ *Ermann/Böttcher*; §428, Rn. 2.

ულემა მხოლოდ ერთხელ შეასრულოს. როგორც მუხლის დანაწესიდან ჩანს, სოლიდარული ვალდებულების მსგავსად, კრედიტორთა სოლიდარულ კრედიტორებად მიჩნევისათვის აუცილებელია რამდენიმე წინაპირობის არსებობა. პირველ რიგში, აუცილებელია რამდენიმე კრედიტორის არსებობა, რომელთაც ერთი მოვალისაგან შესრულების მოთხოვნა შეუძლიათ. გარდა ამისა, აუცილებელია, თითოეულ კრედიტორს მთლიანი შესრულების მოთხოვნის უფლება გააჩნდეს.¹⁷⁹⁸ ამ მოთხოვნებს კი მოვალის მხრიდან, მხოლოდ ერთჯერადი შესრულების ვალდებულება უნდა უპირისპირდებოდეს.¹⁷⁹⁹

მაგალითი:

ნიქარიშვილმა 5000 ლარად შეიძინა მეუღლეთა კუთვნილი ავტომობილი. ნებისმიერ სოლიდარულ კრედიტორს შეუძლია მოითხოვოს მყიდველისაგან ავტომობილის მთლიანი ღირებულების გადახდა. ნიქარიშვილი კი ვალდებულია მანქანის ღირებულება მხოლოდ ერთხელ გადაიხადოს.

სოლიდარული ვალდებულების მსგავსად, თითოეულ სოლიდარულად უფლებამოსილ პირს მოვალის მიმართ, არსებითად, დამოუკიდებელი მოთხოვნის უფლება გააჩნია.¹⁸⁰⁰ დამოუკიდებელი მოთხოვნის საფუძველია მოვალესა და თითოეულ სოლიდარულ კრედიტორს შორის არსებული ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც თითოეულ კრედიტორს მოვალესთან მიმართებაში საკუთარ მოთხოვნას ანიჭებს.¹⁸⁰¹ სოლიდარული ვალდებულების მსგავსად, სოლიდარული უფლებამოსილების დროსაც მითითებული ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობები და შესაბამისი მოთხოვნები მჭიდროდაა ურთიერთდაკავშირებული. მოთხოვნათა კავშირი იმაში მდგომარეობს, რომ მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულების მთლიანად შესრულება, მოვალის მიმართ სხვა დანარჩენ სოლიდარულ კრედიტორთა მოთხოვნის შეწყვეტას და მთლიანი ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის დასრულებას განაპირობებს.¹⁸⁰²

სოლიდარული უფლებამოსილება განსაკუთრებით ხელსაყრელია მოვალისათვის. წილადი ვალდებულების შემთხვევაში, მოვალემ თითოეული კრედიტორის წინაშე მისი კუთვნილი წილის შესაბამისად უნდა შეასრულოს ვალდებულება, სოლიდარული უფლებამოსილების დროს კი მოვალეს ამგვარი ტვირთი არ აწევს. სოლიდარულ მოვალეს ნებისმიერი კრედიტორის წინაშე შეუძლია მთლიანი ვალდებულების შესრულება.¹⁸⁰³ კანონმდებელი მას სრულ თავისუფლებას ანიჭებს, რაც მოვალის ინტერესების დაცვითაა ნაკარნახევი. ამასთან, მოვალისათვის მნიშვნელობა არა აქვს, თუ როგორ გადაანაწილეს კრედიტორებმა შესრულების წილები „შიდა“ ურთიერთობაში. აღნიშნული შესრულების უფლება მოვალეს მაშინაც კი აქვს, როდესაც ერთ-ერთმა კრედიტორმა მის წინააღმდეგ სარჩელი აღძრა, ან იძულებით აღსრულებას მიმართა.¹⁸⁰⁴

¹⁷⁹⁸ *Dauner-Lieb/Langen/Völmann-Stickelbrock*, §428, Rn. 3.

¹⁷⁹⁹ *Staudinger/Looschelders*, §428, Rn. 7.

¹⁸⁰⁰ *Larenz, Schuldrecht I*, §36 I, S. 626; *Looschelders, Schuldrecht Allgemeiner Teil*, S. 402, Rn. 1185.

¹⁸⁰¹ *Staudinger/Looschelders*, §428, Rn. 3.

¹⁸⁰² *Larenz, Schuldrecht I*, §36 I, S. 626, 638; *Dauner-Lieb/Langen/Völmann-Stickelbrock*, §428, Rn. 2.

¹⁸⁰³ *Palandt/Grüneberg*, §428, Rn. 1.

¹⁸⁰⁴ *Sorgel/Gebauer*, §428, Rn. 1.

2. წარმოშობის საფუძვლები

სოლიდარული უფლებამოსილება შესაძლებელია ხელშეკრულების, კანონის ან ვალდებულების საგნის განუყოფლობის შედეგად წარმოიშვას. იმისათვის, რომ მხარეებმა ხელშეკრულებით სოლიდარული უფლებამოსილება შეათანხმონ, აუცილებელია შეთანხმება სოლიდარულ კრედიტორთან, რომლის თანახმადაც მოვალე რამდენიმე კრედიტორს ნაკისრ ვალდებულებას ერთიანად უნდა ჰპირდებოდეს.¹⁸⁰⁵ ამავდროულად ამ შეთანხმებიდან ნათლად უნდა გამომდინარეობდეს, რომ ნებისმიერი კრედიტორი მთლიანი ვალდებულების შესრულების მოთხოვნაზე უფლებამოსილი.¹⁸⁰⁶ გარდა ამისა, მხარეთა შეთანხმება უნდა შეიცავდეს მითითებას იმის თაობაზე, რომ მოვალის მიერ ერთ-ერთი კრედიტორის წინაშე ვალდებულების მთლიანად შესრულება, მას ყველა დანარჩენი კრედიტორის წინაშე შესრულების ვალდებულები-საგან ათავისუფლებს. მხოლოდ ის გარემოება, რომ სოლიდარულ კრედიტორთა უფლებამოსილება წარმოშობის საერთო საფუძველს – ერთიან ხელშეკრულებას ეფუძნება, კრედიტორთა სოლიდარულ კრედიტორებად მიჩნევისათვის საკმარისი არ არის.¹⁸⁰⁷

სოლიდარულ უფლებამოსილებასთან დაკავშირებული რისკების გამო, ხელშეკრულების საფუძველზე სოლიდარული უფლებამოსილების წარმოშობის შემთხვევები პრაქტიკაში შედარებით მცირეა.¹⁸⁰⁸ მოვალის უფლება, ნებისმიერი კრედიტორის წინაშე შეასრულოს ვალდებულება, კრედიტორთათვის სოლიდარულ უფლებამოსილებას არაპრაქტიკულს ხდის. სოლიდარული კრედიტორი არ არის დარწმუნებული, რომ მოვალე სწორედ მის წინაშე შეასრულებს ვალდებულებას. მას, რა თქმა უნდა, შეუძლია მოსთხოვოს მოვალეს ვალდებულების შესრულება, აღძრას სარჩელი მის წინააღმდეგ, მიმართოს იძულებით აღსრულებას. თუმცა, სანამ იძულებითი აღსრულება არ მომხდარა, მოვალეს შეუძლია ნებისმიერი სხვა სოლიდარული კრედიტორის წინაშე შეასრულოს ვალდებულება. სოლიდარულ კრედიტორს ასევე უფლება აქვს იმ სოლიდარული კრედიტორს, რომელმაც მოვალისგან შესრულება მიიღო, კუთვნილი წილის გადახდა მოსთხოვოს. თუმცა, ეს მოთხოვნა „სუსტი“ ვალდებულებით-სამართლებრივი მოთხოვნაა, რომლის განხორციელებაც ყოველთვის არ არის გარანტირებული. ამდენად, სოლიდარული უფლებამოსილების შეთანხმებას მაშინ აქვს აზრი, როდესაც კრედიტორთა ინტერესები ერთმანეთთან ისე მჭიდროდაა დაკავშირებული, რომ მოვალის მიერ ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულების მთლიანად შესრულება ამავდროულად სხვა კრედიტორთა ინტერესის დაკმაყოფილებას ნიშნავს. სხვა შემთხვევაში, აუცილებელია კრედიტორთა შორის განსაკუთრებული ნდობის არსებობა და რწმენა იმისა, რომ შესრულების მიმღები კრედიტორი დანარჩენ კრედიტორთა ინტერესსაც გაითვალისწინებს.¹⁸⁰⁹

¹⁸⁰⁵ *Staudinger/Looschelders*, §428, Rn. 19.

¹⁸⁰⁶ *Larenz, Schuldrecht I*, §36 I, 567.

¹⁸⁰⁷ *Staudinger/Looschelders*, §428, Rn. 19.

¹⁸⁰⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტების საქმეთა პალატის 2003 წლის 24 ოქტომბრის ას-24-727-03 განჩინება, *Rütten, Merheit von Gläubigern*, S. 145.

¹⁸⁰⁹ *Larenz, Schuldrecht I*, §36 I, S. 567; *MünchKomm/Bydlinski*, §428, Rn. 8.

მაგალითი:

მეუღლეებმა ა და ბ საერთო ანგარიში გახსნეს ბანკში. მხარეები შეთანხმდნენ, რომ თითოეული უფლებამოსილია ანგარიშზე არსებული თანხების მთლიან განკარგვაზე. თუ მეუღლეთაგან რომელიმე მიიღებს ბანკთან ხელშეკრულების შეწყვეტის გადაწყვეტილებას, ბანკს, როგორც მოვალეს, შეუძლია თავისი სურვილის მიხედვით ნებისმიერი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე შეასრულოს ვალდებულება და გადასცეს ანგარიშზე არსებული თანხა. ამ შემთხვევაში კრედიტორთა ინტერესები ისე მჭიდროდაა დაკავშირებული, რომ ბანკის მიერ ერთი კრედიტორის წინაშე შესრულება ამავედროულად მეორე კრედიტორის ინტერესის დაკმაყოფილებასაც ნიშნავს.

ხელშეკრულების საფუძველზე სოლიდარული უფლებამოსილება მაშინაც შეიძლება წარმოიშვას, როცა ხელშეკრულება ერთ კრედიტორსა და ერთ მოვალეს შორის გაფორმდა. კერძოდ, თუკი მოგვიანებით კრედიტორსა და რამდენიმე პირს შორის გაფორმებული ხელშეკრულების შედეგად თავდაპირველი კრედიტორის უფლებამონაცვლე რამდენიმე პირი ხდება.¹⁸¹⁰

მაგალითი:

რურუას კუთვნილი მიწის ნაკვეთი განუსაზღვრელი ვადით ჰქონდა გაქირავებული რჩეულიშვილზე. რურუამ გაასხვისა მიწის ნაკვეთი რამდენიმე მეზობელზე – შონიაზე, პეტრიაშვილსა და ქირიაზე. ახალი მესაკუთრეები დაიკავებენ თავდაპირველი მესაკუთრის ადგილს და თითოეული მათგანი მიწის დამქირავებლის სოლიდარული კრედიტორი გახება. თითოეული მათგანი ქირავნობის ურთიერთობაში წილობრივად კი არ გამოდის, არამედ შეუძლია მოსთხოვოს მოვალეს დაქირავებული მიწის ნაკვეთის ქირის მის სასარგებლოდ გადახდა.

სოლიდარული უფლებამოსილების წარმოშობის კანონისმიერი საფუძველები სამოქალაქო კოდექსში შედარებით მცირეა. მაგალითად, 1383-ე მუხლი შესაძლებლად მიიჩნევს ამგვარი უფლებამოსილების წარმოშობას საანდერძო დანაკისრით.

მაგალითი:

საანდერძო დანაკისრით მამკვიდრებელი ავალებს მემკვიდრეს, მამკვიდრებლის ძმასა და ძმის მეუღლეს გადასცეს მისი კუთვნილი ავტომანქანა. ამ შემთხვევაში, მეუღლეები გვევლინებიან სოლიდარულ კრედიტორებად და მემკვიდრის მიერ ერთ-ერთის წინაშე ვალდებულების სრულად შესრულება ათავისუფლებას მას ვალდებულების შესრულების მოვალეობისაგან.

სოლიდარული უფლებამოსილების წარმოშობის კანონისმიერი საფუძველი მოცემულია 528-ე მუხლში, რომელიც უშვებს შეწირულობის დროს სოლიდარული უფლებამოსილების წარმოშობის შესაძლებლობას.

მაგალითი:

მარტო მცხოვრებმა პენსიონერმა გადაწყვიტა თავისი სახლი მისი მეზობლისათვის შეწირულობის სახით გადაეცა იმ პირობით, თუ იგი იქვე მდებარე უნივერსიტეტის სკვერის კეთილმოწყობასა და განათებით აღჭურვას შეძლებდა. ამისათვის დაიდო

¹⁸¹⁰ *Selb, Mehrheiten von Gläubigern und Schuldnern, S. 248; MünchKomm/Bydlinski, §428, Rn. 8.*

მხარეთა შორის ჩუქების ხელშეკრულება, რომლითაც დამსაჩუქრებელმა დასაჩუქრებულს გადასცა ქონება საკუთრებაში. აღნიშნული მიზნის განხორციელება შეიძლება როგორც დამსაჩუქრებელმა, ასევე უნივერსიტეტმაც მოითხოვოს. დამსაჩუქრებელიცა და უნივერსიტეტიც ამ შემთხვევაში 528 I და II მუხლების შესაბამისად, სოლიდარულ უფლებამოსილ პირებს, სოლიდარულ კრედიტორებს წარმოადგენენ.

სოლიდარული უფლებამოსილების წარმოშობას ხშირად ვალდებულების საგნის განუყოფლობაც განაპირობებს.

მაგალითი:

ვალდებულების საგნის განუყოფლობით წარმოიშობა სოლიდარული უფლებამოსილება, თუკი მეუღლეების ა-სა და ბ-ს საერთო თანასაკუთრებაში არსებულ მანქანას დააზიანებს გ. ან მეუღლეები თანასაკუთრებაში არსებული სახლის რემონტს გ-ს შეუკვეთავენ.

3. შესრულება ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიმართ

ა. მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების მთლიანად განხორციელების სამართლებრივი შედეგები

მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულების მთლიანად შესრულება ათავისუფლებს მას ვალდებულების ტვირთისაგან. სოლიდარული უფლებამოსილებისათვის ეს ძირითადი იდეა ცალსახად გამომდინარეობს 458-ე მუხლიდან. მოვალეს შეუძლია საკუთარი შეხედულებისამებრ ამოირჩიოს ნებისმიერი კრედიტორი, რომლის წინაშეც მას სურს შეასრულოს ვალდებულება. თუ შესრულება გაყოფადია, მოვალეს ასევე შეუძლია ვალდებულება სხვადასხვა სოლიდარული კრედიტორის წინაშე, სხვადასხვა ოდენობით შეასრულოს. თუ სხვადასხვა სოლიდარული კრედიტორის წინაშე სხვადასხვა ოდენობით განხორციელებული შესრულება საერთო ნაკისრი ვალდებულების 100% მიაღწევს, ეს გამოიწვევს მთლიანი ვალდებულების შესრულებას და მოვალის გათავისუფლებას.

მაგალითი:

მოვალემ სამი პირისაგან სოლიდარულად ისესხა 3000 აშშ დოლარი. თუ მოვალე თითოეულს გადაუხდის 1000 აშშ დოლარს, მაშინ ეს გამოიწვევს მთლიანი ვალდებულების შეწყვეტას.

მოვალეს არჩევანი იზღუდება, თუკი ერთ-ერთმა სოლიდარულმა კრედიტორმა წარუდგინა მას შესაგებელი 457-ე მუხლიდან გამომდინარე. მოვალე ამ შემთხვევაში ვალდებულებულია მხოლოდ შესაგებლის წარმდგენი კრედიტორის წინაშე შეასრულოს ვალდებულება. აღნიშნული დანაწესი ბუნდოვანია. სოლიდარული უფლებამოსილების არსი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ იგი მოვალის მიერ კრედიტორის თავისუფლად არჩევის შესაძლებლობას გულისხმობს ვალდებულების

შესრულების ნებისმიერი ეტაპზე. შესაბამისად, გაუგებარია რისი თქმა სურდა კანონმდებელს ამგვარი რეგულირებით.

თითოეული სოლიდარული კრედიტორის მოთხოვნა განაგრძობს არსებობას მანამ, სანამ მოვალე მთლიანად არ შეასრულებს ვალდებულებას. შესაბამისად, ნებისმიერ სოლიდარულ კრედიტორს შეუძლია მიმართოს მოვალეს მთლიანი დაკმაყოფილების მოთხოვნით. მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულების სრულად შესრულება სხვათა მოთხოვნის შეწყვეტასაც იწვევს. თუ კრედიტორი მაინც მოითხოვს მოვალისგან ვალდებულების შესრულებას, მას შეუძლია უარი განაცხადოს და მიუთითოს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულების სრულ შესრულებაზე. შესრულების მტკიცებულებად საკმარისია, თუ მოვალე წარადგენს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ გაცემულ ქვითარს, რომელიც მის მიერ მთლიანი შესრულების მიღებას ადასტურებს.¹⁸¹¹

ბ. მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების ნაცვლად სხვა შესრულების განხორციელების სამართლებრივი შედეგები

კანონმდებელი, პირთა სიმრავლის მომწესრიგებელ მუხლებში, არაფერს ამბობს იმ შემთხვევაზე, როცა მოვალე მთლიანად ასრულებს ვალდებულებას ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე, მაგრამ, ვალდებულებით გათვალისწინებულის ნაცვლად, სხვა შესრულებას სთავაზობს კრედიტორს. ეს უკანსკნელი კი იღებს ამ შესრულებას.

მაგალითი:

ა-მ იკისრა ბ-ს, გ-სა და დ-ს წინაშე სოლიდარულად 100 ტონა პურის ფქვილის მიწოდების ვალდებულება. დათქმულ დროს ა-მ მიაწოდა ბ—ს 100 ტონა ფქვილი თუმცა არა პურის, არამედ სიმინდის ფქვილი. ბ-მ მიიღო შესრულება.

აღნიშნული პრობლემას არ წარმოშობს, თუკი ყველა სოლიდარულად უფლებამოსილი პირი თანახმაა, ხელშეკრულებით გათვალისწინებულის ნაცვლად, სხვა საგნის მიღებაზე. როგორ უნდა მოვიქცეთ იმ შემთხვევაში, როდესაც ყველა კრედიტორი არ არის თანახმა? იურიდიულ ლიტერატურაში ამ საკითხზე აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს. ერთნი მიიჩნევენ, რომ ვალდებულებით გათვალისწინებულის ნაცვლად სხვა შესრულების მიღება მთლიანი ვალდებულების შინაარსის ცვლილებას განაპირობებს და მხოლოდ ყველა კრედიტორის მიერ ერთობლად შეიძლება განხორციელდეს.¹⁸¹² მეორე მოსაზრების თანახმად, ამ შემთხვევაში სოლიდარულ უფლებამოსილ პირს ამგვარი უფლებამოსილება გააჩნია და იგი თვითონ სოლიდარული უფლებამოსილების არსიდან გამომდინარეობს.¹⁸¹³ მთავარი არგუმენტი ამ მოსაზრებისა იმაში მდგომარეობს, რომ სოლიდარულ უფლებამოსილებაში თითოეულ სოლიდარულ კრედიტორს დამოუკიდებელი კრედიტორის უფლებამოსილება გააჩნია. ვინაიდან ნებისმიერ მათგანს შეუძლია ვალდებულების მთლიანი შესრულება მოითხოვოს,

¹⁸¹¹ Palandt/Grüneberg, §428, Rn. 1.

¹⁸¹² Selb, Mehrheit von Gläubigern und Schuldnern, S. 256.

¹⁸¹³ Staudinger/Looschelders, §429, Rn. 10; Rütten, Mehrheit von Gläubigern, S. 192ff.

თითოეულ სოლიდარულ კრედიტორს ასევე ვალდებულებით გათვალისწინებული ნაცვლად სხვა შესრულების მიღების უფლება უნდა გააჩნდეს.¹⁸¹⁴ როგორც აღინიშნა, სოლიდარული უფლებამოსილების დროს თითოეულ სოლიდარულ კრედიტორს დამოუკიდებელი კრედიტორის უფლებამოსილება გააჩნია. ნებისმიერი მათგანი უფლებამოსილია მთლიანი ვალდებულების შესრულება მოითხოვოს. სწორედ ამ გარემოებისა და 428-ე მუხლის მხედველობაში მიღებით, ვფიქრობ, მეორე მოსაზრება უფრო მართებულად და მისაღებად უნდა ჩავთვალოთ. აქედან გამომდინარე, თითოეული სოლიდარული კრედიტორი ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულების ნაცვლად, ასევე სხვა შესრულების მიღებაზე უფლებამოსილად უნდა მივიჩნიოთ.

გ. მოვალის მიერ ვალდებულების დეპონირებით შესრულების სამართლებრივი შედეგები

სოლიდარული უფლებამოსილების დროს მოვალის მიერ ვალდებულების დეპონირებით შესრულების შესაძლებლობა თეორიულ ხასიათს ატარებს. როგორც 434-ე მუხლის დანაწესიდან თვალნათლივ ჩანს, მოვალე დეპონირებას მაშინ მიმართავს, როდესაც კრედიტორი აყოვნებს შესრულების მიღებას, ან მისი ადგილსამყოფელი უცნობია. სოლიდარული უფლებამოსილების არსი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ მოვალეს საკუთარი შეხედულებისამებრ შეუძლია ამოირჩიოს სოლიდარული კრედიტორი და მის წინაშე განახორციელოს ვალდებულების შესრულება. ამდენად, მცირეა იმის ალბათობა, რომ მოვალის შესრულების მიღება ყველა კრედიტორმა დააყოვნოს, ან ყველა მათგანის ადგილსამყოფელი უცნობი იყოს მოვალისათვის. თუმცა, ამგვარი შესაძლებლობა სრულად მაინც არ უნდა გამოვრიცხოთ. სოლიდარული ვალდებულების მსგავსად, მოვალის მიერ ყველა სოლიდარული კრედიტორის მიმართ დეპონირების გზით ვალდებულება იმ შემთხვევაში ჩაითვლება შესრულებულად, თუ მოვალე ვალდებულების საგანს ნოტარიუსში ან სასამართლოში შეინახავს, ხოლო ფულს და ფასიან ქალაქებს ნოტარიუსის სადეპოზიტო ანგარიშზე შეიტანს და თავიდანვე უარს განაცხადებს ჩაბარებული საგნის უკან დაბრუნებაზე (იხ. 440 | მუხლი).¹⁸¹⁵

დ. მოვალისა და ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მოთხოვნის ურთიერთგაქვითვის სამართლებრივი შედეგები

ვალდებულების შესრულების მსგავს შედეგებს გამოიწვევს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორისა და მოვალის მოთხოვნების ურთიერთგაქვითვა (442). მართალია, სოლიდარული უფლებამოსილების მომწესრიგებელ ნორმათა შინაარსიდან ეს არ გამომდინარეობს, მაგრამ 467-ე მუხლის მეორე წინადადებით გათვალისწინებული წესი, სოლიდარული უფლებამოსილების შემთხვევაშიც, ანალოგიურად უნდა იქნეს გამოყენებული. შესაბამისად, მოვალეს შეუძლია ამოარჩიოს კრედიტორი, რომლის მიმართაც მას საპასუხო მოთხოვნა გააჩნია და ვალდებულება ურთიერთომოთხოვნათა გაქვითვით შეწყვიტოს.

¹⁸¹⁴ *Staudinger/Looschelders*, §429, Rn. 10.

¹⁸¹⁵ *Rütten*, *Merheit von Gläubigern*, 191f.

4. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ მოვალისათვის ვალის პატიების სამართლებრივი შედეგები

სოლიდარული ვალდებულების დროს ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალისათვის ვალის პატიება, 449-ე მუხლის თანახმად, ყველა სხვა დანარჩენის განთავისუფლება-საც ნიშნავს. სოლიდარული უფლებამოსილების დროს კი სხვაგვარი სურათი იქმნება. ნებისმიერი სოლიდარული კრედიტორი უფლებამოსილია ვალდებულების მთლიანი შესრულება მოითხოვოს. უარის თქმა კი კრედიტორს ვალდებულების მხოლოდ საკუთარ ნაწილზე შეუძლია. აღნიშნული გამომდინარეობს 459-ე მუხლის დანაწესიდან. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ მოვალისათვის ვალის პატიება გავლენას ვერ მოახდენს სხვა სოლიდარულ კრედიტორთა მოთხოვნაზე. დანარჩენ კრედიტორთა მოთხოვნები მოვალის მიმართ ხელუხლებელი რჩება. თუმცა, საერთო მოთხოვნა მცირდება იმ ოდენობით, რომელიც ამ სოლიდარულ კრედიტორს ეკუთვნოდა.

განხილული წესი, უმთავრესად, კრედიტორთა ინტერესების დაცვას ემსახურება. კანონმდებელმა მხედველობაში მიიღო ის გარემოება, რომ, თუ სოლიდარული ვალდებულების დროს საქმე ვალდებულების შესრულების ტვირთისაგან სოლიდარულ მოვალეთა განთავისუფლებას ეხება, სოლიდარული უფლებამოსილების დროს განსხვავებულ სურათთან გვაქვს საქმე. კერძოდ, სოლიდარული უფლებამოსილების დროს იმ სოლიდარულ უფლებამოსილ პირთა უფლების დაკარგვას ეხება საქმე, რომელთაც თვითონ არ მიუღიათ მოთხოვნაზე უარის თქმის გადაწყვეტილება.¹⁸¹⁶ შესაბამისად, თუ ჩვენ ერთ-ერთი კრედიტორის მიერ მოთხოვნაზე უარის თქმისას მოვალეს გავათავისუფლებდით მთლიანი ვალდებულებისაგან, ეს დიდი რისკის შემცველი იქნებოდა, პირველ რიგში, სხვა სოლიდარული კრედიტორებისათვის.

სოლიდარული კრედიტორი, რომელიც მთლიან შესრულებას იღებს მოვალისგან, მოვალეს სხვა კრედიტორების წინაშე შესრულების ვალდებულებისაგანაც ათავისუფლებს. თუმცა, იგი ვალდებულია, 462 I მუხლის თანახმად, გადაუხადოს სხვა კრედიტორებს მათი კუთვნილი წილი. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ საკუთარ მოთხოვნაზე უარის თქმის მთლიანად ვალდებულებაზე უარისთვის გათანაბრებაც მოვალეს მთლიანი ვალდებულებისაგან გაათავისუფლებდა. ამდენად, სოლიდარულ კრედიტორსაც რეალურად არაფერი ექნებოდა მოვალისგან მიღებული.¹⁸¹⁷ ბუნებრივია, ამის გამო, 462 I მუხლიდან გამომდინარე, ყველა სხვა სოლიდარულ კრედიტორთა მოთხოვნის დაკმაყოფილებაც დიდი კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგებოდა.

შესაძლებელია, ერთ-ერთი კრედიტორის მიერ მოთხოვნაზე უარის თქმა მთლიან ვალდებულებაზე უარის თქმადაც ჩაითვალოს. კერძოდ, მაშინ, როცა კრედიტორს, რომელიც უარს ამბობს მოთხოვნაზე, სხვა კრედიტორთაგან შესაბამისი უფლებამოსილება აქვს მინიჭებული. ამ შემთხვევაში ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ ვალის პატიება მთლიანი ვალის პატიებას გულისხმობს.¹⁸¹⁸

¹⁸¹⁶ *MünchKomm/Bydlinski*, §429, Rn. 5.

¹⁸¹⁷ *Rütten*, Mehrheit von Gläubigern, S. 197.

¹⁸¹⁸ *Selb*, Mehrheit von Gläubigern und Schuldner, S. 257.

5. მოვალისა და ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის კონფუზიის სამართლებრივი შედეგები

სოლიდარული უფლებამოსილების მომწესრიგებელი ნორმები არ გვანვლის ინფორმაციას მოვალისა და ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის პიროვნების კონფუზიის სამართლებრივ შედეგებზე. ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, კონფუზიის შედეგად ვალდებულება მთლიანად წყდება, თუ იგი მცირდება იმ სოლიდარული კრედიტორის წილის ოდენობით, რომლის მოთხოვნაც მოვალის ვალთან გაერთიანდა? მართებულია ამ საკითხის გადაწყვეტისას ანალოგიით გამოვიყენოთ 472-ე მუხლი. შესაბამისად, ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორისა და მოვალის კონფუზიის შემთხვევაში არა მთლიანი ვალდებულება, არამედ მოვალესა და კონკრეტულ სოლიდარულ კრედიტორს შორის არსებული ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობა და მისგან გამომდინარე კონკრეტული მოთხოვნა უნდა ჩავთვალოთ შეწყვეტილად.¹⁸¹⁹ დარჩენილი კრედიტორები მოთხოვნაზე სოლიდარულად უფლებამოსილი რჩებიან, თუმცა საერთო მოთხოვნა შემცირდება იმ წილის ოდენობით, რაც იმ სოლიდარულ კრედიტორს, რომლის მოთხოვნაც შეწყდა, „შიდა“ ურთიერთობაში ეკუთვნოდა.

6. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის გარდაცვალების სამართლებრივი შედეგები

გარკვეულ შემთხვევებში კრედიტორის გარდაცვალება ვალდებულების შეწყვეტის ერთ-ერთ საფუძვლად გვევლინება. კერძოდ, კოდექსის 453 II მუხლის თანახმად, ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ვალდებულება პირადად გარდაცვლილი კრედიტორის წინაშე უნდა შესრულებულიყო. სოლიდარული უფლებამოსილების დროს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის გარდაცვალება ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობაზე გავლენას ვერ მოახდენს. მოვალეს შეუძლია საკუთარი სურვილისამებრ ნებისმიერი სხვა სოლიდარული კრედიტორის წინაშე შეასრულოს ვალდებულება. თუმცა, საკითხავია, რა ცვლილებას იწვევს სოლიდარული კრედიტორის გარდაცვალება მემკვიდრეთა უფლებამოსილების თვალსაზრისით? თუ სოლიდარულ კრედიტორს ერთი მემკვიდრე ჰყავს, უფლებამონაცვლეობის საკითხი ადვილად წყდება, ეს მემკვიდრე დაიკავებს სოლიდარული კრედიტორის ადგილს. თუმცა, როგორ მოვიქცეთ რამდენიმე მემკვიდრის შემთხვევაში? მემკვიდრეები მოვალისაგან შესრულებაზე წილობრივად უფლებამოსილ პირებს წარმოადგენენ თუ სოლიდარულ კრედიტორებს? 461-ე მუხლი ადგენს, რომ სოლიდარული კრედიტორის გარდაცვალების შემთხვევაში თითოეული მემკვიდრეზე გადადის ვალზე უფლების მხოლოდ ის ნაწილი, რომელიც ამ უკანასკნელის სამკვიდრო წილს შეესაბამება. ამ მუხლის დანაწესიდან გამომდინარე, კანონმდებელი „შიდა“ ურთიერთო-

¹⁸¹⁹ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურია (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი მესამე, 2001, 452-ე მუხლი, გვ. 564.

ბაზე საუბრობს და მასში „ახალ“ კრედიტორთა წილს განსაზღვრავს. „გარე“ ურთიერთობაზე ამგვარი ცვლილება გავლენას ვერ მოახდენს, უბრალოდ გაფართოვდება სოლიდარულ კრედიტორთა წრე. შესაბამისად, კრედიტორების ტრანსფორმაცია კი არ განხორციელდება წილობრივ კრედიტორებად, არამედ თითოეული მემკვიდრე სოლიდარული კრედიტორად რჩება. ამგვარი რეგულირება შეესაბამება ასევე რომაულ სამართალში არსებულ წესს.¹⁸²⁰ გარდა ამისა, 461-ე მუხლიდან გამომდინარე, მემკვიდრეთა წილობრივ კრედიტორებად მიჩნევა ყოველთვის სათანადო შედეგს ვერ მოგვცემს. შესაძლებელია, მოთხოვნა განუყოფადი აღმოჩნდეს, რის გამოც მემკვიდრეთა წილობრივ კრედიტორებად მიჩნევა შეუძლებელი აღმოჩნდება.

7. სოლიდარულ კრედიტორთა შორის შესრულებული ვალდებულების საბოლოო განაწილება

ვალდებულების შესრულების მთლიანად მიღება არ ნიშნავს იმას, რომ შესრულების მიმღები სოლიდარული კრედიტორი, მის მთლიან ოდენობაზეა უფლებამოსილი. სოლიდარული უფლებამოსილება, ისევე როგორც სოლიდარული ვალდებულება „ორტაქტიანი“ ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობაა. პირველი „ტაქტის“ დამთავრების შემდეგ, რომელიც სოლიდარული კრედიტორის მიერ მოვალისაგან შესრულების მიღებას გულისხმობს, მან უნდა „გაუყოს“ შესრულება დანარჩენ სოლიდარულ კრედიტორებს.¹⁸²¹ 462 | მუხლი მკაფიოდ ადგენს შესრულების მიმღები სოლიდარული კრედიტორის ვალდებულებას, გადაუხადოს სხვა დანარჩენ კრედიტორებს მათი კუთვნილი წილის შესაბამისად. ნებისმიერი სოლიდარული კრედიტორის ამორჩევა და მის წინაშე შესრულების შესაძლებლობა არ ნიშნავს მოვალის მხრიდან შესრულების მიღების საბოლოო ადრესატის განსაზღვრის უფლებას.¹⁸²² შესაბამისად, ნებისმიერ სოლიდარულ კრედიტორს შეუძლია, 462 | მუხლის თანახმად, შესრულების მიმღებ კრედიტორს მოსთხოვოს კუთვნილი წილის გადახდა. 462 | მუხლიდან გამომდინარე, ცალკეულ სოლიდარულ კრედიტორთა მოთხოვნა იმ კრედიტორის მიმართ, რომელმაც მთლიანი შესრულება მიიღო, წილადი მოთხოვნაა. ეს კრედიტორები არ წარმოადგენენ სოლიდარულ უფლებამოსილ პირებს შესრულების მიმღებ სოლიდარულ კრედიტორთან ურთიერთობაში. თითოეული მათგანი მხოლოდ საკუთარი წილის (pro rata) მოთხოვნაზეა უფლებამოსილი,¹⁸²³ რომელიც ან კანონითაა დადგენილი, ან „შიდა“ ურთიერთობით.

462-ე მუხლი დამოუკიდებელი მოთხოვნის საფუძველს წარმოადგენს. მოთხოვნა სოლიდარულ უფლებამოსილ პირებს წარმოეშობათ იმ მომენტიდან, როდესაც მოვალემ შეასრულა ვალდებულება ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე.

¹⁸²⁰ *Новицкий/Перетерский*, Римское частное право, 292.

¹⁸²¹ *Rütten*, Mehrheit von Gläubigern, S. 159.

¹⁸²² *Staudinger/Looschelders*, §430, Rn. 1.

¹⁸²³ *Staudinger/Looschelders*, §430, Rn. 4.

თუკი სოლიდარული კრედიტორი მოვალისაგან იღებს მხოლოდ მთლიანი ვალდებულების კუთვნილ წილს, ან ნაკლებს, იგი იღებს მხოლოდ იმას, რის მოთხოვნაზეც თვითონ იქნებოდა უფლებამოსილი „შიდა“ ურთიერთობაში. შესაბამისად, მას ამ შესრულების დატოვების უფლება უნდა მიეცეს.¹⁸²⁴ თუკი კრედიტორი „შიდა“ ურთიერთობით განსაზღვრულ წილზე მეტი ოდენობით იღებს შესრულებას, იგი, 462 | მუხლით, ვალდებულ პირად უნდა მივიჩნიოთ. თუმცა აღნიშნული წესი არ ვრცელდება შემთხვევაზე, როცა მოვალისაგან მთლიანი დაკმაყოფილების მიღება შეუძლებელია. ასეთ ვითარებაში მოვალისგან შესრულების ნაწილის მიმღები კრედიტორი, იმისდა მიუხედავად, რომ ეს შესრულება მისი წილის ტოლია ან ნაკლებია, მაინც ვალდებულად უნდა ჩავთვალოთ, გადაუხადოს სხვა სოლიდარულ კრედიტორებს თანაბარწილად, ან შეთანხმების მიხედვით მათი წილის შესაბამისად.¹⁸²⁵ მართალია, აღნიშნული საკითხის საკანონმდებლო რეგულირებას სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისი მუხლები არ შეიცავს და ამ საკითხთან დაკავშირებით არც სასამართლო პრაქტიკა არსებობს, თუმცა აღნიშნული დასკვნა შესაძლებელია, რომ კანონის დანაწესიდან გამოვიტანოთ. სოლიდარულად უფლებამოსილი პირები „შიდა“ ურთიერთობაში დადგენილი წილის შესაბამად შესრულების მიღებაზე უფლებამოსილ პირებად გვევლინებიან. ამდენად, ლოგიკური იქნება თუკი მათ იმავე წილის შესაბამისად, მოვალის გადახდისუუნარობის რისკის მატარებლადაც ჩავთვალოთ.¹⁸²⁶

მაგალითი:

მოვალესა და სამ კრედიტორს შორის დაიდო ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც მოვალემ ერთი წლის ვადით სოლიდარულად ისესხა 9000 ლარი. კრედიტორებმა „შიდა“ ურთიერთობაში კუთვნილი წილები თანაბარი ოდენობით განსაზღვრეს. დათქმულ დროს მოვალემ შეძლო მხოლოდ 3000 ლარის გადახდა ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიმართ. სხვა კრედიტორთა მცდელობას, სასამართლოს წესით მიეღოთ დაკმაყოფილება, მოვალის გადახდისუუნარობის გამო, შედეგი არ მოჰყოლია. ამ შემთხვევაში შესრულების ნაწილობრივ მიმღები კრედიტორი ვალდებულია გადაუხადოს მიღებული თანხიდან სხვა სოლიდარულ კრედიტორებს მათი კუთვნილი წილის შესაბამისად, ე.ი. თითოეულს 1000 ლარი.

შესრულების მიმღებ კრედიტორს 462 | მუხლით გათვალისწინებული ვალდებულება სხვა სოლიდარული კრედიტორების წინაშე იმ შემთხვევაშიც ეკისრება, როდესაც მოვალემ ვალდებულება ნაწილ-ნაწილ უნდა შეასრულოს. ვალდებულების ნაწილ-ნაწილ შესრულებით გამონწეული უარყოფითი შედეგები სოლიდარულმა კრედიტორებმა „შიდა“ ურთიერთობებში დადგენილი წილის შესაბამისად წილობრივად უნდა იტვირთონ.¹⁸²⁷

¹⁸²⁴ Rütten, Mehrheit von Gläubigern, S. 190.

¹⁸²⁵ Sorgell/Gebauer; §430, Rn. 3, Selb, Mehrheiten von Gläubigern und Schuldner, S. 261; Ermann/Böttcher; §430, Rn. 2.

¹⁸²⁶ Staudinger/Looschelders, §430, Rn. 9; MünchKomm/Bydlinski, §430, Rn. 3.

¹⁸²⁷ Selb, Mehrheiten von Gläubigern und Schuldner, S. 261; MünchKomm/Bydlinski, §430, Rn. 2.

მაგალითი:

მოვალემ სოლიდარულად იკისრა ვალდებულება ორი კრედიტორის წინაშე ორი წლის განმავლობაში ნაწილ-ნაწილ გადახდით დაებრუნებინა ნასესხები 10000 დოლარი. ერთ-ერთმა კრედიტორმა, რომელსაც კრედიტორთა შორის „შიდა“ ურთიერთობის თანახმად შესრულების ნახევარი ეკუთვნის, პირველი წლისათვის გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულება, 5000 დოლარი, მიიღო მოვალისაგან. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ნაწილობრივი შესრულება მისი კუთვნილი წილის ტოლია, მას არ შეუძლია აღნიშნული საფუძვლით დაიტოვოს იგი მთლიანად და მეორე სოლიდარულ კრედიტორს მიუთითოს, რათა იგი დაელოდოს წლის ბოლოს მოვალის მხრიდან ვალდებულების მეორე ნაწილის შესრულებას. შესრულების ნაწილობრივ მიმღები კრედიტორი, მიუხედავად იმისა, რომ ეს შესრულება მისი კუთვნილი წილის ტოლია, ვალდებულია გადაუხადოს მეორე სოლიდარულ კრედიტორს მიღებული შესრულების ნაწილი – 2500 დოლარი.

8. სოლიდარულ კრედიტორებთან დაკავშირებული სხვა ცალკეულ რეგულირებათა თავისებურებანი

ა. ერთ-ერთ სოლიდარულ კრედიტორთან დაკავშირებული ფაქტების გამოყენების დაუშვებლობა

სოლიდარული უფლებამოსილება არ ნიშნავს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიმართ არსებული მოვალის პრეტენზიის განვრცობას ყველა სოლიდარულ კრედიტორზე.¹⁸²⁸ აღნიშნული რეგულირება გამომდინარეობს 460-ე მუხლიდან. იგი ადგენს რომ მოვალეს ერთ-ერთ სოლიდარულ კრედიტორთან დაკავშირებული ფაქტების გამოყენება სხვა სოლიდარულ კრედიტორთან მიმართებაში არ შეუძლია. ეს მუხლი ერთგვარად სოლიდარულ კრედიტორთა ინტერესების დაცვას ემსახურება. კეთილსინდისიერად მოქმედი კრედიტორი არ უნდა დაზარალდეს არაკეთილსინდისიერად მოქმედი კრედიტორის მიერ გამოწვეული მოქმედებით.¹⁸²⁹ ასე მაგალითად, ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის ბრალეული ქმედებით გამოწვეული ზიანისათვის პასუხისმგებლობა სხვა სოლიდარულ კრედიტორებს არ უნდა დაეკისროთ.¹⁸³⁰

ბ. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების ვადის გადაცილების სამართლებრივი შედეგები

ქართული კანონმდებლობა არაფერს გვამცნობს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების ვადის გადაცილებასთან დაკავშირებით. საინტერესოა, სოლიდარული კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების დაყოვნება, ყველა დარჩენილი სოლიდარული კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების ვადის დარღვევად უნდა ჩაითვალოს თუ არა? ამ შემთხვევაშიც, სოლიდარული ვალდებ-

¹⁸²⁸ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/ნიხიძე/მენგელია/ხეცურიანი (რედ), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 2001, 460-ე მუხლი, გვ. 577.

¹⁸²⁹ იქვე.

¹⁸³⁰ Brox/Walker, Allgemeines Schuldrecht, §38, Rn. 35.

ულების მსგავსად, პასუხი დასმულ კითხვაზე უფლებამოსილების სოლიდარულ ბუნებაში უნდა ვეძებოთ. უდავოა, რომ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მხრიდან მთლიანი ვალდებულების შესრულების დროული მიღება, ვალდებულებიდან მოვალის სრულ განთავისუფლებას გამოიწვევს.¹⁸³¹ ამდენად, მიგვაჩნია, რომ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ ვალდებულების შესრულების მიღების ვადის ბრალეული გადაცილება, დანარჩენი კრედიტორების მიერ ვალდებულების შესრულების დაყოვნებად უნდა ჩაითვალოს.

გ. მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიმართ შესრულების ვადის გადაცილების შედეგები

პირთა სიმრავლის მომწესრიგებელი ნორმები არც მოვალის მიერ შესრულების ვადის გადაცილების სამართლებრივი შედეგების შესახებ გვანვდის ინფორმაციას. მოვალის მიერ ერთ-ერთ სოლიდარული კრედიტორის მიმართ შესრულების ვადის გადაცილებას მხოლოდ მოვალესა და ამ უკანასკნელს შორის გამოიწვევს სამართლებრივ შედეგებს. რა თქმა უნდა, მოვალეს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიმართ შესრულების ვადის გადაცილების შემდეგაც შეუძლია ვალდებულებით გათვალისწინებული შესრულება სხვა სოლიდარული კრედიტორის წინაშე სრულად განახორციელოს და ვალდებულება ამგვარად შეწყვიტოს. თუმცა, პასუხისმგებლობა შესრულების დაყოვნების გამო გამოწვეული ზიანისათვის იმ სოლიდარული კრედიტორის მიმართ, რომლის წინაშეც მან შესრულების ვადას გადააცილა, ძალაში დარჩება.¹⁸³²

დ. ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ მოვალის მიმართ ხანდაზმულობის ვადის გაშვების სამართლებრივი შედეგები

სოლიდარული უფლებამოსილების დროს ხანდაზმულობის ვადები მეტად მნიშვნელოვანი და პრობლემატური საკითხია. კანონი სოლიდარული ვალდებულებისაგან განსხვავებით, სოლიდარული უფლებამოსილების დროს ხანდაზმულობის ვადებთან დაკავშირებით რაიმე დანაწესს არ შეიცავს. როგორ მოვიქცეთ, თუკი ერთ-ერთმა სოლიდარულმა კრედიტორმა გაუშვა ხანდაზმულობის ვადა? უნდა მივცეთ სხვა დანარჩენ სოლიდარულ კრედიტორებს მოვალის მიმართ მთლიანი ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის უფლება თუ არა? აღნიშნული საკითხის გადანყვეტისას ანალოგიით უნდა გამოვიყენოთ 476-ე მუხლი და ერთ-ერთი სოლიდარული უფლებამოსილების მქონე პირის მიმართ ვადის გასვლის მიუხედავად, სხვა სოლიდარულ კრედიტორს მთლიანი შესრულების მოთხოვნის უფლებამოსილება უნდა მივანიჭოთ. თუმცა აქვე მეორე პრობლემა იჩენს თავს. უფლებამოსილია თუ არა ის სოლიდარული კრედიტორი, რომელმაც მოვალესთან მიმართებით მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადა გაუშვა, სხვა სოლიდარულ კრედიტორს მიმართოს 462-ე მუხლიდან გამომდინარე მოთხოვნით. 462-ე მუხლის მოთხოვნა დამოუკიდებელი ხასიათისაა. მისი ხანდაზმულობის ვადის ათვლაც მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულების სრული შესრულების მომენტიდან იწყება. 462 | მუხლიდან

¹⁸³¹ *Selb*, Mehrheit von Gläubigern und Schuldner, S. 225.

¹⁸³² *Staudinger/Looschelders*, §429, Rn. 50.

გამომდინარე, კუთვნილი წილის მოთხოვნის უფლება არ არის დამოკიდებული იმაზე, მოვალესთან „გარე“ ურთიერთობაში კრედიტორის მოთხოვნა განხორციელებადია თუ არა.¹⁸³³ შესაბამისად, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მთლიანი შესრულების მიმღებ სოლიდარულ კრედიტორს სხვა სოლიდარულ კრედიტორთა მიმართ მათი კუთვნილი წილის გადახდა იმ შემთხვევაშიც ეკისრება, როდესაც მათი მოთხოვნა მოვალის მიმართ ხანდაზმული იყო.

IV. სასამართლო პრაქტიკა

ფაქტობრივი გარემოებები:¹⁸³⁴

რ. კ-მ სარჩელი აღძრა სასამართლოში ნ. კ-ს მიმართ და მოითხოვა თანხის დაკისრება შემდეგი დასაბუთებით: 2008 წელს მხარეებმა ერთად ცხოვრების პერიოდში, შვილის რ. კ-ს მძიმე მატერიალური მდგომარეობის გამო, სს „პ. B-დან“ ერთობლივად აიღეს სესხი. სესხის გადახდა გარკვეული პერიოდის შემდეგ ვეღარ მოხერხდა. ოჯახში არსებული უთანხმოების გამო მოპასუხე ნ. კ-მ მოსარჩელეს მათ საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონების რეალიზაციის უფლება არ დართო. რ. კ-მ, შესასრულებელი ვალდებულების მიზნით, სესხი აიღო კერძო პირისაგან, ვინაიდან, შესაძლებელი იყო სესხის დასაფარად აუქციონზე გაყიდულიყო მესამე პირის უძრავი ქონება. მოსარჩელემ თანხის გადაუხდელობის გამო მის საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონება დაუთმო გამსესხებელ გ.დ-ს. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ნ.კ-ა ვალდებულია, აუნაზღაუროს მას იმ თანხის ნახევარი – 250000 ლარი, რაც მოსარჩელემ საერთო ვალის დასაფარად გადაიხადა.

ნ. კ-მ წარმოდგენილი შესაგებლით სარჩელი არ ცნო შემდეგი დასაბუთებით: მოსარჩელის მოთხოვნა უსაფუძველოა, სასამართლოს გადანყვეტილებით დაკისრებული თანხა 16200 ლარს შეადგენდა, მოსარჩელის მიერ მითითებული, სესხად აღებული თანხა – 18000 აშშ დოლარი არ შეიძლება ჩაითვალოს ბანკში არსებული დავალიანების დასაფარად აღებულ სესხად. მხარეთა ქორწინება 2010 წლის 2 ნოემბერს შეწყდა, ხოლო რ.კ-ს 2010 წლის 20 სექტემბრის მდგომარეობით სს „პ. -ის“ მიმართ ვალი არ ჩგააჩნდა. ამდენად, ქორწინების პერიოდში აღებული სესხი გადახდილ იქნა ქორწინების განმავლობაში და მას რაიმე საფუძველი არა აქვს, მოითხოვოს მისგან დავალიანების ნაწილის დაფარვა.

საქმის პროცედურული ისტორია:

ბათუმის საქალაქო სასამართლოს 2012 წლის 23 თებერვლის გადაწყვეტილებით, რ. კ-ს სარჩელი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა, ნ.კ-ს მოსარჩელის სასარგებლოდ 5650.46 ლარის გადახდა დაეკისრა, რაც სააპელაციო წესით გაასაჩივრა მოსარჩელემ.

¹⁸³³ *Staudinger/Looschelders*, §429, Rn. 5.

¹⁸³⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 24 სექტემბრის №ას-981-922-2012 განჩინება.

ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს 2012 წლის 22 მაისის განჩინებით, რ. კ-ს სააპელაციოს საჩივარი არ დაკმაყოფილდა და გასაჩივრებული გადაწყვეტილება დარჩა უცვლელი.

სააპელაციო სასამართლოს განჩინება გასაჩივრდა საკასაციო წესით, მაგრამ საკასაციო საჩივარი დაუშვებლად იქნა ცნობილი.

სახელმეკრულებო-სამართლებრივი საკითხები:

გვევლინება რ.კ-სა და სს„პ.ბ-ს“ შორის გაფორმებული საკრედიტო ხელშეკრულებებიდან გამომდინარე ნ. კ-ა და რ.კვ-ა სოლიდარულ მოვალეობად?

სასამართლოს დასკვნითი გადაწყვეტილება:

სააპელაციო სასამართლო მიიჩნევს, რომ მოცემულ შემთხვევაში რ.კ-სა და სს „პ.ბ-ს“ შორის გაფორმებული საკრედიტო ხელშეკრულებები უზრუნველყოფილი იყო რა ნ.კ-სა და ბანკს შორის გაფორმებული სოლიდარული ვალდებულების შესახებ ხელშეკრულებებით რ.კ-ას, ნ. კ-ას და მ.დ-ეს სოლიდარულად ეკისრებოდათ პასუხისმგებლობა. შესაბამისად, სააპელაციო სასამართლო თვლის, რომ მოსარჩელეს წილთა თანაბრობის კვალობაზე აქვს ნ. კ.ს მიმართ გადახდილი თანხის 1/3 ნაწილის მოთხოვნის უფლება.

დასაბუთება:

სააპელაციო სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ 2008 წლის 24 იანვარს მსესხებელ რ. კ-სა და სს „პ.ბ-ს“ შორის გაფორმებულ იქნა საკრედიტო ხელშეკრულება, რომელიც ნ. კ-სა და სს „პ. ბ-ს“ შორის 2008 წლის 24 იანვარს გაფორმებული სოლიდარული ვალდებულების შესახებ ხელშეკრულებით იყო უზრუნველყოფილი. მოცემული ხელშეკრულების საფუძველზე, 30 თვის ვადით, წლიური 28%-იანი სარგებლის დარიცხვით, 6000 ლარი გაიცა. სს „პ. ბ-სა“ და რ. კ-ს შორის 2008 წლის 7 მარტს გაფორმდა მეორე საკრედიტო ხელშეკრულება, რომელიც 2008 წლის 7 მარტს ნ.კ-სთან და მ.დ-სთან გაფორმებული სოლიდარული ვალდებულების შესახებ ხელშეკრულებებით იყო უზრუნველყოფილი. ბანკმა 36 თვის ვადით მსესხებელზე გასცა კრედიტი – 9400 ლარი.

სააპელაციო სასამართლომ იხელმძღვანელა 463-ე და 464-ე მუხლებით და დაეთანხმა ბათუმის საქალაქო სასამართლოს 2009 წლის 22 ივლისის გადაწყვეტილებას იმასთან დაკავშირებით, რომ სახეზეა სოლიდარული ვალდებულება, სადაც სოლიდარული მოვალეები არიან: რ. კ-ა, ნ. კ-ა და მ. დ-ე. სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია ის ფაქტი, რომ მსესხებელმა რ. კ-მ, დავალიანების დასაფარად სს „პ.ბ-ს“ 16951.40 ლარი გადაუხადა (საალსრულებო წარმოების ხარჯის ჩათვლით). სასამართლოს განმარტებით, აღნიშნული თანხის გადახდით შეწყდა საალსრულებო წარმოება, რადგან სს „პ.-ის“ დავალიანება დაიფარა სრულად. მოპასუხე ნ.კ-ს დავალიანების დაფარვაში მონაწილეობა არ მიუღია.

სასამართლომ მიიჩნია, რომ მოცემულ შემთხვევაში, რ. კ-სა და სსპ. „ბ-ს“ შორის გაფორმებული საკრედიტო ხელშეკრულებები უზრუნველყოფილი იყო რა ნ. კ-სა და ბანკს შორის გაფორმებული სოლიდარული ვალდებულების შესახებ ხელშეკ-

რულებებით, საკრედიტო ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულებაზე სოლიდარული პასუხისმგებლობა იკვეთებოდა, ვინაიდან, სოლიდარული პასუხისმგებელი პირები – რ.კ-ა, ნ.კ-ა და მ.დ-ე. შესაბამისად, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მოსარჩელე რ.კ-ას წილთა თანაბრობის გათვალისწინებით, ნ.კ-ს მიმართ აქვს გადახდილი თანხის 1/3 ნაწილის უკუმოთხოვნის უფლება.

კითხვები:

- ეთანხმებით სასამართლოს გადაწყვეტილებას?
- მართებულია ნ.კ-ს და მ.დ-ეს ორივე საკრედიტო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულებებისათვის სოლიდარულ პასუხისმგებელ პირებად მიჩნევა?
- რა შედეგებს გამოიწვევდა მ.დ-ეს მიერ 2008 წლის 7 მარტს გაფორმებული საკრედიტო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების სრულად შესრულება?

V. კითხვები და კაზუსები

1. კითხვები გამეორებისთვის

- რა ფაქტორებმა განაპირობა სამოქალაქო ბრუნვაში პირთა სიმრავლის ტენდენციის მომრავლება?
- რა წინაპირობების არსებობაა აუცილებელი წილადი ვალდებულების წარმოშობისათვის?
- რით განსხვავდება წილადი ვალდებულება ჩვეულებრივი ვალდებულებისაგან?
- რით განსხვავდება წილადი ვალდებულება სოლიდარული ვალდებულებისაგან?
- რა შემთხვევაში ჩაითვლება ვალდებულება გაყოფად?
- რა საფუძვლებით შეძლება წარმოიშვას წილადი ვალდებულება?
- რა დადებითი და უარყოფითი მხარეები გააჩნია წილად ვალდებულებას კრედიტორისა და მოვალისათვის?
- ვინ გვევლინება წილადი ვალდებულების დროს ცალკეულ წილობრივ მოვალეთა გადახდისუუნარობის რისკის მატარებლად?
- შესაძლებელია თუ არა წილადი ვალდებულების ტრანსფორმაცია სოლიდარულ ვალდებულებად და, პირიქით. რა წინაპირობების არსებობაა ამისთვის აუცილებელი?
- რა წინაპირობების არსებობისას გვექნება სახეზე ვალდებულებაში სოლიდარული მონაწილეობა?
- რას ნიშნავს „გარე“ ურთიერთობა?
- რას ნიშნავს „შიდა“ ურთიერთობა?
- რა თავისებურებით ხასიათდება წილად ვალდებულებაში წილობრივად

- მონაწილე პირთა შორის წილების გადანაწილება?
- რა შედეგებს წარმოშობს ერთ-ერთი წილობრივი მოვალის მიერ სხვა წილობრივი მოვალის/მოვალეთა ვალის დაფარვა?
  - რა შედეგებს წარმოშობს ერთ-ერთი წილობრივი კრედიტორის მიერ ვალდებულების შესრულების მიღება კუთვნილ წილზე მეტი ოდენობით?
  - რა თავისებურებით ხასიათდება ვალდებულებაში სოლიდარული მონაწილეობის დროს სოლიდარულად მონაწილე პირთა შორის წილების გადანაწილება?
  - რა წინაპირობების არსებობა აუცილებელი კრედიტორთა სოლიდარულ კრედიტორებად მიჩნევისათვის?
  - რა დადებითი და უარყოფითი მხარეები გააჩნია სოლიდარულ უფლებამოსილებას მოვლისათვის და სოლიდარულ კრედიტორთათვის?
  - რა საფუძვლებით შეიძლება სოლიდარული უფლებამოსილება წარმოიშვას?
  - რა არის მიზეზი იმისა, რომ ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოშობილ სოლიდარული უფლებამოსილებათა რაოდენობრივი მაჩვენებელი პრაქტიკაში ძალზე დაბალია?
  - რა შედეგებს გამოიწვევს მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიმართ ვალდებულების მთლიანად შესრულება?
  - აქვს თუ არა ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ მოთხოვნის წარდგენის შემდეგ სხვა სოლიდარულ კრედიტორს უფლება მოითხოვოს ვალდებულების შესრულება?
  - რა შედეგს გამოიწვევს მოვალის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის წინაშე ვალდებულებით გათვალისწინებულის ნაცვლად სხვა შესრულების განხორციელება და კრედიტორის მიერ მისი მიღება?
  - რა შედეგებს გამოიწვევს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორისა და მოვალის მოთხოვნათა ურთიერთგაქვითვა?
  - რა შედეგებს გამოიწვევს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მიერ მოვალისათვის ვალის პატიება?
  - რა შედეგებს გამოიწვევს მოვალისა და ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის კონფუზია?
  - რა შედეგებს გამოიწვევს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის გარდაცვალება?
  - რა შემთხვევებში წარმოშობა შესრულების მთლიანად მიმღები სოლიდარული კრედიტორის ვალდებულება, კოდექსის 462-ე მუხლიდან გამომდინარე, სხვა სოლიდარულ კრედიტორთა მიმართ?
  - რა შედეგი მოსდევს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მხრიდან შესრულების მიღების ვადის გადაცილებას?
  - რა შედეგებს გამოიწვევს ერთ-ერთი სოლიდარული კრედიტორის მხრიდან მოვალის მიმართ ხანდაზმულობის ვადის გაშვება „შიდა“ და „გარე“ ურთიერთობებში?
  - რა წინაპირობების არსებობისას ჩაითვლებიან მოვალეები სოლიდარულ მოვალეებად?

- რა დადებითი და უარყოფითი მხარეები გააჩნია სოლიდარულ ვალდებულებას კრედიტორისა და სოლიდარულ მოვალეთათვის?
- ვინ გველინება თითოეული სოლიდარული მოვალის გადახდისუუნარობის რისკის მატარებლად?
- ვინ უნდა აგოს პასუხი ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის ბრალეული ქმედების გამო გამოწვეული ზიანისათვის?
- რა შედეგებს გამოიწვევს კრედიტორის მიერ ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის მხრიდან განხორციელებული შესრულების მიღების დაყოვნება?
- რა შემთხვევაში აქვს უფლება სოლიდარულ მოვალეს უარი განაცხადოს შესრულებაზე და წარუგინოს კრედიტორს შესაგებელი?
- რა შედეგებს გამოიწვევს კრედიტორის მოთხოვნის ურთიერთგაქვითვა ერთ-ერთ სოლიდარული მოვალის ვალთან?
- რა შედეგებს გამოიწვევს კრედიტორის მიერ ერთ-ერთი მოვალისათვის ვალის პატიება?
- რა შედეგებს გამოიწვევს კრედიტორისა და ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის პიროვნების გაერთიანება?
- რა შედეგებს გამოიწვევს ერთ-ერთი სოლიდარული მოვალის გარდაცვალება?
- რა შემთხვევაში წარმოიშობა უკუმოთხოვნის უფლება?
- რა გავლენას იქონიებს უკუმოთხოვნის უფლების განხორციელებაზე ერთი სოლიდარული მოვალის გადახდისუუნარობა?

2. კაზუსები

კაზუსი №1

ა-მ მძიმე სამუშაო კვირის შემდეგ გადაწყვიტა შაბათს თავის ოჯახთან ერთად ქალაქგარეთ დასასვენებლად წასულიყო. მართლაც, შაბათს მთელი ოჯახი გაეშურა მანქანით ბულაჩაურისაკენ. გზაში ა და მისი ოჯახის წევრები მოჰყვნენ ავარიაში, რომელიც ბ-ს და გ-ს მიერ საგზაო მოძრაობის წესების დარღვევის შედეგად იქნა გამოწვეული. ა და მისი ოჯახის წევრები სასწრაფოდ გადაიყვანეს ლუდუშაურის საავადმყოფოში. მათ ამბოლატორიული მკურნალობა ჩაუტარდათ. ა-სა და მისი ოჯახისათვის მიყენებულმა ზიანმა ჯამში 10000 ლარი შეადგინა. ექსპერტიზის ეროვნული ბიუროს მიერ დადგენილი დასკვნით დამტკიცდა, რომ ავტოსაგზაო შემთხვევაში ბ-ს და გ-ს ბრალი თანაბრად მიუძღოდათ. ვინაიდან ბ გადახდისუუნარო აღმოჩნდა, ა-მ გ-ს მოსთხოვა მთლიანი ზიანის ანაზღაურება. გ-მ უარი განაცხადა ზიანის ანაზღაურებაზე იმ მოტივით, რომ ზიანის დადგომაში მას ბრალი მხოლოდ სანახევროდ მიუძღოდა და თანხმობა განაცხადა 5000 ლარის გადახდაზე. ამასობაში ბ ა-ს ახლობელი აღმოჩნდა და ა-მ მას სასამართლო პროცესზე ვალი აპატია.

- შეუძლია თუ არა ა-ს გ-ს მოსთხოვოს ზიანის ანაზღაურება და რა ოდენობით?

კაზუსი №2

შპს „ვისოლ პეტროლიუმ ჯორჯიამ“ და შპს „სენტამი“ იმისათვის რომ ტრანსპორტირების ღირებულებაზე შეღავათებით ესარგებლათ, შპს „სოკარს“ ერთობლივად შეუკვეთეს 100000 ტონა დიზელის სანავი და შეთანხმდნენ მიმწოდებელთან რომ თითოეული შეკვეთილი სანავის ნახევარს მიიღებდა და მისი საერთო ღირებულების 100000 ლარის ნახევარს გადაიხდიდა. სანამ შპს „სოკარი“ მიწოდებას განახორციელებდა, შპს „ვისოლ პეტროლიუმ ჯორჯიამ“ განუცხადა სოკარს, რომ იგი უარს აცხადებდა ხელშეკრულებაზე, ვინაიდან შპს „რომპეტროლიდან“ უფრო იაფად განახორციელა სანავის შესყიდვა. ორი დღის შემდეგ სოკარმა მაინც განახორციელა სანავის მიწოდება 100000 ტონა დიზელის ოდენობით შპს „ვისოლ პეტროლიუმ ჯორჯიასა“ და შპს „სენტას“ კუთვნილ ნევთობაზაში. შპს „სენტამ“ მთლიანად მიიღო კუთვნილი სანავი და გადაიხადა მისი ღირებულება 50000 ლარი. შპს „ვისოლ პეტროლიუმ ჯორჯიამ“ არ განახორციელა აღნიშნული სანავის მიღება. ვინაიდან სანავით დატვირთული ვაგონები რამდენიმე დღის განმავლობაში იდგა ნევთობაზაში, საქართველოს რკინიგზამ შპს „სოკარს“ ვაგონების მოცდენის გამო დააკისრა ჯარიმის სახით 10000 ლარის გადახდა. შპს „სოკარმა“ შპს „ვისოლ პეტროლიუმ ჯორჯიას“ და შპს „სენტას“ მიმართა და მოითხოვა მათგან როგორც სანავის, ასევე შესრულების მიღების ვადის გადაცილების გამო გამონვეული ზიანის ანაღურება.

- აქვს შპს „სოკარს“ რომელიმე მათგანის მიმართ მოთხოვნის უფლება და რა ოდენობით?

კაზუსი №3

სტუდენტებმა ლუკამ, დათომ და გიორგიმ ერთობლივად იქირავეს უნივერსიტეტის მახლობლად მდებარე სამოთახიანი ბინა სოსოსგან 900 ლარად. როდესაც პირველი თვის ქირის გადახდის დრო დადგა, სოსოს სახლში მხოლოდ დათო დახვდა და მას მოსთხოვა მთლიანი ქირის გადახდა. დათომ, თავის მხრივ, თანხმობა განაცხადა ქირის გადახდაზე, მაგრამ მხოლოდ 300 ლარის ოდენობით, ვინაიდან მხოლოდ ეს ნაწილი შეადგენდა მის კუთვნილ წილს, ხოლო მეგობრების თანხის გადახდის სურვილი მას არ გააჩნდა.

- რა თანხის გადახდა შეუძლია მოსთხოვოს სოსომ დათოს?

კაზუსი №4

მეგობრებმა რუხაძემ, რევიშვილმა, საყვარელიძემ და კვესეტაძემ განახორციელეს ფერაძის კუთვნილი მიწის ნაკვეთისა და მასზე მდებარე ქარხნის შესყიდვა 120000 ლარად. ფერაძემ რუხაძეს მოსთხოვა მთლიანი თანხის დაფარვა, რომელმაც სრულად დააკმაყოფილა მისი ეს მოთხოვნა. მეგობრები ერთმანეთში წილთა გადანაწილების შესახებ არ შეთანხმებულან. რუხაძემ ფერაძის დაკმაყოფილების შემდეგ მეგობრებს მიმართა და თითოეულს მოსთხოვა კუთვნილი წილის შესაბამისად გადახდა. რევიშვილმა და კვესეტაძემ 30000-30000 გადაუხადეს რუხაძეს. რაც შეეხება საყვარელიძეს, იგი გადახდისუუნარო აღმოჩნდა.

- აქვს თუ არა რუხაძეს უფლება რევიშვილსა და კვესეტაძეს მოსთხოვოს საყვარელიძის წილის დაფარვა და რა ოდენობით?

კაზუსი №5

მეგობრებმა გიორგიმ, ვასიკომ და ლაშამ შეიძინეს დათოსაგან კომპიუტერი სონი-2 300 ლარად. დათომ ლაშას მოსთხოვა მთლიანი თანხის გადახდა. ლაშამ მთლიანად დააკმაყოფილა დათოს მოთხოვნა. შაბათს, როდესაც მეგობრები სათამაშოდ შეიკრიბნენ ლაშასთან, ლაშამ თითოეულ მეგობარს 100 ლარი მოსთხოვა. ვასიკო შენუხდა და განუმარტა ლაშას, რომ მან ამ თვეში მშობლების მიერ მიცემული ფული დახარჯა და ის ვერ შეძლებდა კუთვნილი წილის გადახდას. ლაშა გაგებით მიუდგა მეგობრის შენუხებას და გიორგის მოსთხოვა 200 ლარის გადახდა.

- მართებულია ლაშას მოთხოვნა გიორგის მიმართ?

სახელმწიფო სამართალი

სახელმწიფო სამართლის სკოლისთვის

გამომცემლობა „მერიდიანი“

კომპ. უზრუნველყოფა თამარ სტეფანაძე

გამომცემლობა „მერიდიანი“,
აღ. ყაზბეგის გამზ. №45
E – mail: meridiani777@gmail.com ტ. 239-15-22

2010 წლის სექტემბრიდან ამერიკელი არასამთავრობო ორგანიზაცია აღმოსავლეთ-დასავლეთის მართვის ინსტიტუტი“ (EWMI), ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) დაფინანსებით, სპარტანელში ახორციელებს პროექტს მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობისა და სამართლებრივი გაძლიერების პროგრამა (EWMI-JILEP). EWMI-JILEP-ის მიზანია, ხელი შეუწყოს სასამართლოს, რეპრეს ხელისუფლების თანასწორუფლებიანი და დამოუკიდებელი შტოს, გაძლიერებას და დახმაროს სპარტანელში ქოვერსიული სამართლის განვითარებას. პროექტის საქმიანობა მოხერხდება მთავრობის მიხედვით განისაზღვრება: 1) მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობის, ანგარიშვალდებულების და პროფესიონალიზმის გაძლიერება; 2) იურისტთა პროფესიული განვითარების, იურიდიული უფლებების სწავრობი მოღვაწე არასამთავრობო ორგანიზაციების და სახელმწიფო უფროს იურიდიული დახმარების სამსახურის ინსტიტუციური შესაძლებლობების გაძლიერება; 3) იურიდიული განათლების ხარისხის გაუმჯობესება; 4) ქოვერსიული სამართლის განვითარება და შესაბამისი პრაქტიკის გაუმჯობესება.

917899411083031